

च, तरण्डा तरणिर्नामेति हारावणि । प्राकृते
तेन भाषयैव खन्द ग्रास्तमुक्तवानित्यवगम्यते । केचित्तु लघुगुरु
या [दि]विधा माया सैव सागरस्तत्पार प्राप्त । अपिरवधार
विमलया मत्या हेला यच्च तद्यथा स्यात्, निर्धनयुद्धा हेला
पारङ्गत इत्यर्थः । प्रथममित्यनेन खन्द ग्रास्तश्च प्रथमप्रणेतार्यमेतं
गम्यते । अर्थात्तरमण्यनेनैव व्यज्यते — यो विविधमायाभि मा
पार प्राप्त, वि यवी अर्थाद्गच्छ, तच्च विमलमतौ हेला
तद्यथा स्यात्, भाषा अनुनयवाक् सैव नौर्यंश्च ईदृशो न
जयति । एव श्रूयते, भोक्तुमुद्यत गच्छ इहा सकौशल सवि
तमुवाच, भो गच्छ । ममेद कौशल पय, यद्येकवारस्तिष्ठित इ
स्तिष्ठते तदा मां भवय, इत्युक्त्वा सागरतोरे षड्विंशत्यक्षरप
प्रसार प्रदर्शय मुद्र विवेक । गच्छोऽपि वक्ष्णा मुद्रा गृह्यते
मत्वा तद्देहादिरराम । एतादृश बुद्धिवैभव यच्च, यतएव ज्ञान
उत्कर्षेण वर्तते, त प्रति प्रणतोऽस्मीति व्यज्यते ।

अथ गाथायां भगणोपन्यासो मद्रसार्थः, प्रथमं भृत्योदारं
नयोर्भगणजनणयोर्योगोऽनुचितोऽपि कथमित्यवहितैर्भाष्यम् । १ ।
[Vide Slokas १३ - १७ Ed]

गानुस्मरणरूपं मङ्गलमाचरति । जो विविध मत्तेति — यो
 वि * * * त्रमात्रापदस्य मात्राप्रस्तारपरत्वाद्विविधमात्रा-
 तारैरित्यर्थः । विविमलमद्वैलं — विविमलमतिहैलं, वेः पक्षिणो
 ङ्स्य विमल * * * परमतिः बुद्धिस्तया हेल्लावधारणा
 न्ना यस्यां क्रियायां तद्यथा स्यात् तथा स्वबुद्ध्या गरुडस्य
 तां ह्वेत्यर्थः । साअरपारं पत्तो — सागर * * * तरंडो —
 ।मो भाषातरण्डः प्रथम आद्यः भाषा अवहट्भाषा यथा
 यथा अयं ग्रन्थो रचितः सा अवहट्भाषा तस्या इत्यर्थः त
 * * * प्य पारं प्राप्नोति तथा पिङ्गलप्रणीतं छन्दःशास्त्रं प्राप्याव-
 भाषारचितैः तद्वन्धपारं प्राप्नोतीति भावः, सो पिंगलो एणओ
 पद — उत्कर्षेण वर्तते । अत्रेयमाख्यायिकाऽनुमन्वेया — यथा किल
 ह्यणवेषधारिणं पिङ्गलं नागोऽयमिति ज्ञात्वा गरुडस्तं व्यापा-
 येतुं * * * वर्णमात्राप्रस्ताररूपाऽपूर्वा एका विधा मया ज्ञायते
 गृह्णात्विति गरुडं प्रति उक्त्वा तेन च कथय विद्यामित्युक्तः
 तारं भूमौ विरचयन् * * * गरुडं वञ्चितवानिति । १ । (E).

The page is torn off, and the stars indicate the gaps.

श्रीगणेशाय नमः ।

१ । यो विविधमात्रासागरपारं प्राप्नो विविमलमतिहैलम् ।
 तं भाषातरण्डो नागः स पिङ्गलो जयति ॥ १ ।

वेर्गरुडस्य पापबुद्धिप्रतारणं यथा स्यात्तथा । गरुडनिर्मलमते-
 णादरो यथा स्यादिति केचित् । अनेकमात्रासागरमग्नः सुमति-
 मो भाषारूपः पिङ्गलाख्यो ग्रन्थो जयतीत्यपि ध्वन्यते । (G).

दीप्तो संजुतपरो

विंदुजुषो पाद्विषो'य चरणेते' ।

त गुरु' संक दुमत्तो

अथो लहु होइ सुठ एकत्रयो' ॥ २ ॥

[उगगादा Ed]

१ । लघुगुरुधातुमिदं माधं तन्मन्त्रार्थमाह, सप्तक परो
धस्य म । प्राकृते विषगांभावादिषर्गे । लोक, अथवा विषर्गेष्वादि
विन्दुदयात्प्रकम्पान् विन्दुयुक्तेन तस्यापि सप्तक । चरणान्तपति-
तस्य लघोरपि गुरुम, द्वितीयचतुर्थपादान्तगत्य अर्थेच गुरुता
यन्मवति अन्यपादान्तगत्य कश्चित्, तदुक्त — यन्मातृकादौ आह-
न्यच द्विचतुर्थधोरिति । गुरु अथ सेव्य इत्याह वक्तु इति, अन्यो
लघु अजुतया लेख्य इत्यर्थः । (C)

२ । प्रकारस्य गुरुलघुमानाधीनतात्तत्त्वव्यमाह, दीप्तविति ।
दीप्तो दीप्यं आ, ई, ऊ, ए, ऐ, ओ, औ एते दीप्यां । संजुतपरो
—संयुक्तपरः, सप्तक परम्परमिहित * * * विन्दुजुषो — विन्दु अन्त-
रविषर्गे, अथ इत्येतौ, ताभ्यां युत, यत्तु प्राकृते विषगांभावात्
अथ विन्दुपदेन अनुस्वार एवेति, तत्र न होइ प्राकृतमात्रविषय,
* * * पाद्विषो अ चरणेते — पातितस्य चरणान्ते, पादान्तस्थितो
लघुरपि विषयया गुरुर्गोचर इत्यर्थः । अतएवोक्त पादान्तस्य विक-

जहा, माई रूए^१ हेओ

हिणो^२ जिणोअ बुद्धो^३ देओ^४ । :

संभुं कामंती सा

गोरी गहिलत्तणं^५ कुणइ ॥ ३ ॥ गाथा ।

त्येनेति । एवंभूतो वर्णो गुरुः * * * ज्ञेय इति शेषः । स च गुरुः वक्रः — वक्रः प्रस्तारादिषु पूर्वप्रक्षिष्टाकारप्रक्षेपवत् अनृजुस्वरूपो लेखनीय इत्यर्थः । दुमन्तो — द्विमात्रः * * * अणो — अन्यः आकारादिसंयुक्तपरानुस्वारविसर्गसहिताक्षरभिन्न इत्यर्थः, लज्ज होइ — लघुर्भवति, लघुसंज्ञको ज्ञेयः, सुद्ध — शुद्धः प्रस * * * म इत्यर्थः । एकअलो — एककलः एका कला मात्रा यस्मिन् सः तादृशः, लघोरेका मात्रा । १ । (E).

२ । तत्रार्थया दीर्घलब्धोर्लक्षणमाह, दीहो इति । दीर्घः संयुक्तपरो विन्दुयुतः पातितश्चरणान्ते । स गुरुर्वको द्विमात्रोऽन्यो लघुर्भवति शुद्ध एककलः ॥ वक्रो लेखनावसरे । अन्यो गुरुभिन्नः, शुद्धो रेखारूपः, एकमात्रश्चेति । २ । (G).

३ । मातः रूपैर्हयं हीनं जीर्णञ्च वृद्धं देवं शम्भुं कामयमाना सा गौरी तदनुग्रहाय गहिलतां करोति । हीनः कपालित्वात्, जीर्णस्तपसा शोधितः, सोऽपि वृद्धः । गौरीत्यनेन रूपातिशयो व्यज्यते । माई इति सम्बोधनम् । ३ । (C).

१ । १ रुहे (B). २ हिणोअ (C). ३ बुद्धो (C), बुद्धो (E). ४ देवो (A & E), देवो (B). ५ गहिलत्तणं (B), गहिलत्तणं (E).

कृत्यवि^१ सञ्जुत्तपरो

वणो लघु होद्र दंसणेण जहा । ”

परिह्रसद्र^२ चित्तधिज्जं

तरुणि कडक्खुम्मि^३ णिब्बुत्तं^४ ॥ ४ ॥ गाया ।

१ । अथैतदुदाहरति मारुं इति । मारुं — हे मात य . . .
 वृद्ध अतएव जीर्णे जीर्णेन्द्रियाद्, हेयो — हेय त्यागयोग्य एव-
 मपि देव क्रीडाप्रसक्त, त ग्रन्थु कामनी — कामयमाना गौरी
 नविलत्त . . . ग्रन्थौ पार्वत्या त्रियमाणे विप्रयादीनां सखीनां
 परस्परसन्नापवाक्यमेतत् । अत्र दौघादीनि स्पष्टान्येव । कुण्ड
 इतीकारस्य चरणान्ते पातिते . . . (E)

२ । यथा, मारुति । मात रूपे हेयो हीनो जीर्णोऽष्टद्वो
 देव । ग्रन्थु कामयमाना वा गौरी चापहयैश्च करोति ॥ अष्टद्वो
 दरिद्र । मातरिति सम्बोधनम् । अवाद्याया शिवेत्यादौ सयोग-
 परत्वे, सधुमित्यादौ विन्दुयोगे दिमाचता, तेन माचापूर्तिरि-
 त्यर्थः । (G)

३ । कुचापि सञ्जुत्तपरो वणो लघुर्भवति दर्शनेन [यथा] तरुणि-
 कटाक्षोर्ध्वसम्भवात् चित्तधैर्यं सुलतीत्यर्थः । अत्र ह्ये परे रिका
 रस्य लघुत्वं, अत्र परिह्रसतीत्यत्र रिकारस्य [गुरुत्वे] द्वादशमाचर्तं
 पादस्य न स्यात् । अत्र सचारणप्रयत्ने तीव्रमन्दभावे लघुगुरुभाव

इहिआरा^१ विंदुजुआ

एओ सुद्धा अ^२ वण मिलिआ^३ विलह^४ ।

रह, वंजण^५ संजोए

परे असेसं वि होइ^६ सविहासम् ॥ ५ ॥

सिंहिनी । (G) उग्गाहा (D)^७

इत्युक्तं सरस्वतीकण्ठाभरणे, यथा, यदतीवप्रयत्नेन संयोगादेव गौरवं ।
न च्छन्दोभङ्गमित्याहुस्तदा दोषाय सूरय इति ॥ (C).

४ । अथ संयुक्तपरस्य वर्णस्य कचिद्गुत्वापवादमाह, कत्यवीति ।
कत्यवि — कुत्रापि रकारहकारसंयोगादन्यत्रापीत्यर्थः, संयुक्तपरो
वर्णो लघुर्भवति दर्शनेन लघ्यानुरोधेन, जहा — यथा उदाह्रियते,
परिह्रसति चित्तधैर्यं तरुणीकटाचनिर्वृत्तम् — अत्र ल्ह इति संयुक्ता-
चरे परेऽपि रि इति इकारस्य लघुत्वमेव, अन्यथा मात्राधिक्य-
प्रसङ्गः । गाथा छन्दः । ४ । (E).

४ । उद्गीत्या [? Ed.] गुरोः कचिदपवादमाह, कत्य इति ।
कुत्रापि संयुक्तपरो वर्णो लघुर्भवति दर्शनेन, यथा, परिस्खलति
चित्तधैर्यं तरुणीकटाचे निर्वृत्तम् ॥ परीत्यस्य लघुत्वे द्वादशमात्रता
भवतीत्यर्थः । (G).

५ । १ कारा (F). २ वि (A, B & C). ३ मिलि (D) इति पाठे उग्गाहा ब्रह्मः.
४ विलह (D). ५ वंजण (D). ६ असेसमि (A), असेसं (D), असेसमि
होइ (E), असेसंमि होइ (F). ७ If एओ be read as short, the metre
would be उग्गाहा, otherwise सिंहिनी.

५ । इकारौ विन्दुयुतौ एचो शुद्धावपि वर्णमिलितावपि लघू इकारो चिकारस्य विन्दुयुतोऽपि लघुर्भवति । एतच्च प्राकृता-
दावेनेति वदन्ति । अत्र लघुरेवेति न नियम्यते किन्तु कचिसलघुरपि
भवतीत्युच्यते अन्यथा कचिसयोगे दोष स्यात्, कचिसलघुतेऽपि
“त प्रणमामि च बालगोपाल” एव “रौद्रायै नमो नित्यायै” —
इत्यादावोकारस्य लघुत्वम् । पूर्वं सयुक्तपरस्य लघुत्व द्रष्टृनानुरोधा-
दुक्त, दृष्टमेव कुत्र सयुक्तपरस्य लघुत्वमिति स्पष्टीकरोति रहेत्यादि,
अन्यथा तेनैव सिद्धौ पुनर्वचनमनर्थकं स्यात् । केचित्तु पूर्ववचन
रहस्यञ्जनसयोगपरमतो नाभेद, अतएव रेवत्युत्तरव्येष्टतुरगोपेन्द्रा-
ननाकेषु चेत्यत्र सयोगपूर्वस्य लघुत्वमित्याहुः, तत्र, परिहृमद्
चित्तधिष्णमित्युदाहरणमङ्गते । व्येष्टेत्यत्र इकेत्येव पाठ प्रामा-
णिक, रेकस्योपरिस्त्रयञ्जनसयोगे हकारस्याध स्त्रयञ्जनसयोगइति
विशेषयन्ति साम्प्रदायिका, न तु रहस्यो सयोग व्यञ्जन-
वैधर्ष्यापत्ते । अग्रेषमपि सविहास, विहासमित्युक्ते कचिसधोगुंक्षल,
गुरोरपि लघुत्वमवगम्यते । अन्यथाऽग्रेषपदवैधर्ष्यापत्तिः । (७)

५ । अथ विन्दुयुक्तस्य वर्णस्य एकारोकारथो सयुक्तरकार-
हकारपूर्ववर्तिनस्य शुद्धाववादमाह, इहिकारा इति । कचित्
विकल्प, अग्रेषमपि लघु भवति । ५ । (८)

५ । इकारचिकारौ विन्दुयुतौ एचोकारौ शुद्धौ च वर्ण-
मिलितावपि लघू । रहस्यञ्जनसयोगे परे अग्रेषमपि भवति सवि-
कल्प, लघु स्यादित्यर्थः । विविची क्षन्द । (७)

जहा, माणिणि माणिहिं काइ^१

फल एओ जे^२ चरणे^३ पडु^४ कंत ।

सहजे^५ भुजंगम जइ^६

णमइ किं करिए मणिमंत ॥ ६ ॥ दोहा ।

६ । उदाहरति । मानिनि मानैः किं फलं यच्चरणे पतितः कान्तः । सहजेन भुजङ्गमो यदि नमति किं क्रियते मणिमन्त्रैः ॥ अत्र हिकार-इकारयोर्विन्दुयुक्तयोरपि लघुत्वम्, एवं शुद्धयो-रेकारौकारयो-र्जकारणकारगतैकारयोर्जकारगतैकारस्य च लघुत्व-मन्यथा दोहाच्छन्दसः प्रथमतोऽथपादयोस्त्वयोद्गमावत्वात् परयो-श्चैकादशमावत्वात् कन्दोभङ्गः स्यात् । (C)

६ । यथा उदाह्रियते इत्यर्थः, माणिणौति । हे मानिनि मानेन किं फलं, जे — यतः कारणात्, कंत — कान्तः, एओ — एवमेव, मानं विनैवेत्यर्थः, चरण पडु — चरणयोः पतितः । एन-मेवायं द्रढयति सहज इति । भुजङ्गमः सर्पः, सहजे — सहजतः स्वभावतः, मणिमन्त्राभ्यां विनैवेत्यर्थः, यदि नमति तदा मणि-मन्त्राभ्यां किं कार्यं न किमपीत्यर्थः । अत्र माणिहिं काइ इति इहिकारौ विन्दुयुतावपि लघू भवतः, एओ अत्र शुद्धौ एकारौकारौ, जे अत्र मिलित एकारो लघुर्भवति । दोहा कन्दः । ६ । (E).

१ । १ काइ (D), माणिहिं काइ (E).

२ जो (A)

३ पल (A), पडु (F). ४ सहज (D) ५ ज (F)

६ चरण (E).

रह बंजणसंजोअस्स जहा,^१

चेउ सहज^२ तुहुँ^३ चंचला

सुंदरि रुदहि^४ वल्लत ।

पअ उण घससि^५ खुससणा

कीलसि उण उल्लसंत^६ ॥ ७ ॥ दोहा ।

६ । यथा मानिनि माने कि फल अथ च चरणयो पतति कान्त । स्वभावाद्गुणद्वयो यदि नमति कि क्रियते मणिमन्त्रे ॥
जे इत्यत्र वर्णयुतोऽप्येकारो लघु । ६ । (C)

७ । रश्म्यश्चनमयोगपूर्वम् लघुत्वमुदाहरति । रेत सहजेन न चञ्चल सुन्दरीरूपे पतित पदे पुन घूर्णने, सुद्र कीदृशि, पुन-
रुत्तमत् । चाञ्चल्य दर्शयति सुन्दरीति । हृदपदपतनमपि यो न गणयति तस्य चाञ्चल्य कि वर्ण्यते हृदपतनाङ्गीकारेऽपि न सुख
मित्याह, पदे पदे घूर्णने तथायादरो न क्रियते कथमेतस्या
पदे घूर्णन्तिष्ठमि एतादृशमपि यदुच्यते कीदृशं तदतिमूर्खत्वं
व्यज्यते । खुससणाद् सुद्रवाची । सुन्दरीत्यत्र रिकारस्य युक्तपर-
स्यापि लघुत्वम् । (C)

७ । १ रह बजणसं जहा (A B C & D) No citation (F) २ सहजे (A & B) सहजे (C) ३ तुहुँ (A) तुहुँ (B) तुहुँ (E) ४ रुदरि (C) रुदरि (D) रुदरि (F) ५ रुदसि (E) ६ रुदसि (A) रुदसि (B & F) रुदसि (C) रुदसि (D)

जइ दीहो^१ विअ वणो

लहु जीहा पठइ^२ होइ सो वि^३ लह् ।

वणो वि तुरिअ पठिओ^४

दीतिणि^५ वि एक जाणेह^६ ॥ ८ ॥ गाहा ।

७ । रह्यजनसंयोगस्य यथा, चेउ सहज इति । हे खुण्णा — अधमचेतः, तुज्जं — त्वं सहज चंचला — स्वभावचञ्चलं, सुंदरि-
हृदहिं च [* * *] पअ उण घल्लसि — पदमपि न वह्निर्ददामि,
किन्तु पुनस्तत्रैव उल्लसंत — उल्लामं विनोदं कुर्वत् कौलसि —
क्रीडसि । अत्र सुन्दरि इति इकारः हृद इति रकारहकारव्यञ्जन-
संयोगे परे लघुबोध्यः, अन्यथा दोहाममचरणे एकादशमात्राणामुक्त-
त्वात् द्वादशमात्रापत्त्या कन्दोभङ्गः स्यात् । उल्ल इत्युकारोऽपि
ल्ल इति लकारहकारसंयोगे परेऽपि लघुबोध्यः, अन्यथात्रापि पूर्व-
वदेव कन्दोभङ्गापत्तिः । ७ । (E)

७ । रह्यञ्जनोदाहरणं यथा । चेतः स्वभावान्नं चञ्चलं
सुन्दरौहृदे बलत् । पदमपि नापसरसि, चुद्र क्रीडसि पुनस्तस्यत् ॥
अत्र हे परे इकारस्य लघुत्वम् । ७ । (G)

८ । यदि दीर्घाऽपि वर्णा लघुजिह्वया पच्यते सोऽपि लघुः ।
वर्णाऽपि त्वरितं पठितो द्वित्रानप्येकं जानीहि, एकत्वेनैव तस्य

८ । १ दिहो (A). २ पठइ (C). ३ सोइ (A) ४ पडिओ (F).
५ दीतिणि (B), दतिण (C), दीतिणि (D), दुतिणि (E), दीतिण (F).
६ जाणेहि (A), जाणेह (B & C), जाणेह (E & F).

अहा, अरेरे^१ वाहहि^२ काह्ल^३ याव
 छोदि डगमग कुगति^४ ख देहि^५ ।
 तह^६ इत्थि खइहि^७ सतार^८ देइ^९
 जो वाहहि^{१०} सो खेहि । ८ । दोहा ।

गणन कार्यमित्यर्थः । एतस्य प्रचारस्तु प्रायशो भाषाया, कार्यं कश्चित् । (८)

८ । अथ दीर्घां शुद्धमवतीति पूर्वाकापवाद निपातान्तरं वाह, अह दोहो वीति । यदि दीर्घाऽपि वर्णं सचुमिहया पश्यते भवति तदा सोऽपि सचु । वर्णानपि स्वरितपठितान् दिशानपि एक जानीहि ॥ ८ । (१)

८ । अहति । यदि दीर्घाऽपि च वर्णो सचुमिहया पश्यते, भवति सोऽपि सचु । वर्णानपि स्वरितपठितान्दौ चीनपि एक जानीहि । ८ । (८)

८ । अहाहरति । अरेरे वाहय लण्य नौ जुहा डगमगीति कुगति न देहि । तम् अच गद्या सतार दसा वद् वाचये तद्गहाण ॥ अरेरे इति साधारणोक्तिर्भवप्रदर्शनाय सम्यग्वाहय, डगमगिहर्षा कुगति न देहि, डगमगीति वाद्यन्यविशेषानुकरणम् । अचारेरे

८ । १ रेरे (F) २ वाहिहि (B) ३ काह्लु (A) ४ वच (B) ५ काहु (C) ६ वच (E) ७ ८ १ कुमर व देकर (B) ८ नई (A) ९ तुव (B) १० तुव (C) ११ तह (D) १२ वचवर (B) १३ वचिवर (C) १४ वचिवर (E) १५ वचिवरिहि (E) १६ वचरि (D) १७ वर (B & C) १८ वाहिहि (B C & E)

इति लघुजिह्वापठनात् एकारयुक्तत्वाच्च, णा इत्यस्य लघुजिह्वा-
पठनाल्लघुत्वं, द्विकारस्य पादान्तगतानुसृत्य, एकएव अरेगब्धो
लघुः कार्यः । (C).

८ । जहा — यथा, एतदुदाहरतीत्यर्थः । अरेरे इति । अरेरे —
हेहे कृष्ण — कृष्ण, डगमग — इत्येतः पार्श्वद्वये चलतीत्यर्थः,
कोढि — खल्पां, णाव — नावं, वाहहि — चालय, कुगतिं — जल-
म[ग]तिं जलमरणजन्यं नरकं, ए देहि — मा प्रयच्छ । तद् एहि
एद् संतार देद् — त्वमस्या नद्याः पारगमनं दत्त्वा, यद् आलि-
ङ्गनचुम्बनादि वाञ्छसि तद्-गृहाण । अत्र प्रथमचरणे रेरे इत्यचर-
द्वयं त्वरापठितम् एकं दीर्घं बोध्यम्, अन्यथा दोहाप्रथमचरणे
त्रयोदशमात्रोक्त्या द्वितीयरेकाराय मात्राद्वयाधिक्यात् कन्दो-
भङ्गापत्तिः । एवं द्वितीयचरणे डगमेत्यचरत्रयं एकं ह्रस्वरूपं,
देहीत्यचरद्वयमेकं दीर्घरूपं बोध्यम्, अन्यथा दोहाद्वितीयचरणे
एकादशमात्राणामुक्तत्वात् [डग]मेति मात्राद्वयाधिक्यात् देही-
त्येकमात्राधिक्याच्च कन्दोभङ्गः स्यात् । तृतीयचरणे च एहीति
केवलएकारः, देद् इति दकारयुक्तस्य, द्वावपि जिह्वालघुपठितौ
लघू बोध्यौ, अन्यथा दोहातृतीयचरणे त्रयोदशमात्रोक्त्या मात्रा-
द्वयाधिक्यात् कन्दोभङ्गः प्रसज्येत । जिह्वाया लघुपठनं गुरुपदेशा-
द्बोध्यमित्यस्मत्तातचरणोपदेशः सुधीभिर्विभावनीयः । ८ । (E).

९ । रेरे वाहय कृष्ण नावं त्यजान्दोलनं कुगतिं न देहि ।
त्वमस्यां नद्यां सन्तरणं दत्त्वा यदपेक्षसे तद्गृहाण ॥ ९ । (G).

जेम ख सहद' कणचतुष्पा

तिल' तुल्यिच' चड अहेग ।

जेम ख सहद सवणतुष्पा'

अयलंदं' लंदभंगेग ॥ १० ॥ गाह् ।

१० । वदात्तुष्पात् इन्द्र यादात्याप्यनमाय्यक्त, किञ्च बन्धो-
चीमधोकपाठे दृश्यजननमकीर्तिर्देव्याह । यथा न मद्गते कण-
तुष्पा तिलतुल्यम् अहार्द्धम् । एव न मद्गते सवणतुष्पा च-
न्द्र इन्द्रोभङ्गेन ॥ उच्छ्रय्य रणे न करत इत्यर्थः । (८)

१० । अथ इन्द्रोपचक्षोपादेयतां दर्शयति, जेम जेति । जेम —
यथा कणचतुष्पा — कणकस्य तुष्पा परिमाणनिर्णायक एव कात्या
इति लोके तुल्यिच — तुलित निर्णयपरिमाणं क्रमिगच्छति
सुवणे तिलस्य चड अहेग — अहार्द्धम् चतुर्थांशेनापीति यावत्,
रत्निकामायकादिमापकाशूनाधिकमिति शेषः, न चरद — न
मद्गते न निर्णयपरिमाणं करोति । जेम — तथा सवणतुष्पा —
सवणरूपा तुल्यैव तुष्पा — कात्याश्रयशुद्धिमापकं एव, इन्द्र-
भङ्गेण — इन्द्रमां यथोक्त इन्द्र तस्य सुखलपूर्णा भङ्गेन शूनाधिक-
भावेनेत्यर्थः । अयलंद — अयच्छन्दस्क भवणशील काथ न मद्गते
न प्रमाणयति । अयमर्थः जुशायां सुखवद् पाचदथ भवति तपेक-
पात्रे परिमाणसाधन रत्निकामायकादिद्रव्यं प्रविष्य द्वितीयपात्रे

अबुद्ध बुधानां मध्ये

कव्यं जो पठेत् लक्षणविहीनम् ।

भूअग्गं लग्गं खग्गहिं

सीसं खुलिअं ए जाणेइ ॥ ११ ॥ गाथा ।

प्रक्षिप्तं निर्णयपरिमाणं स्रवणादिद्वयं यदि तिलचतुर्थ्याङ्गेनापि परिमाणसाधनरत्तिकामापकादिद्रव्यान्मूनाधिकं भवति तदा तत्र परिमाणशुद्धिर्यथा न भवति, तथा लक्षणोक्तगुणलघुहीनाधिकं काव्यं अत्रणविषयीभूतं शुद्धं न प्रतिभातीति काव्यशुद्धिशुद्धि-ज्ञानार्थं छन्दःशान्तमुपादेयमिति भावः । १० । (E);

१० । यथा न महते कनकतुला तिलतुलितमधार्धेन । तथा न महते अत्रणतुला अवच्छन्दं छन्दोभङ्गेन ॥ अवच्छन्दं — न्यूनाधिकभावमिति देगी । (G).

११ । अबुद्धो बुधानां मध्ये काव्यं यः पठति लक्षणविहीनम् । भुजाग्रलम्बखङ्गेन शीर्षं खण्डितं न जानाति ॥ स्वहस्तस्थितेन खङ्गेन खण्डिरच्छेदनं लक्षणहीनकाव्यपठनमिति व्यज्यते । खग्गेहिं इत्यत्र वर्णमिलितैकारस्य, विन्दुयुतद्विकारस्य च लघुत्वान्न द्वादशमात्रा-भङ्गः । (C).

११। १ बुधानां (B & C). २ मध्ये (D), मध्ये (E). ३ पठेत् (C). ४ विह्वला (B & C), विह्वलं (E). ५ भूअग्गं (A & E), भूअग्गं (B). ६ Non est in (F). ७ खग्गेहिं (A), खग्गेहिं (C). ८ खुलिअं (D & F). ९ जाणेइ (A, B & C), जाणेहि (F).

ट ठ ड ढाणह' मण्णे

गणभेओ' होति पंच' अक्खरओ ।

छ प च त दा जहसल्लं

छ पंच' चउ त्ति' दुक्खससु ॥ १२ ॥ [गाथा].

११ । अथ कम्ह ग्रास्तविदा पुरो रुक्खणहीनकायपठन वारयन् पुनरपि कम्ह ग्रास्तोपादेयतां दर्शयति अबुध इति । अबुध — कायलक्षणानभिज्ञ, बुधान मध्ये — बुधानां कायलक्षणाभिज्ञानां मध्ये, लच्छ, कउणविह्वल — लक्षणविहीन, कल्ल — काय, पठइ — पठति, स भुज पल्ल सग सगधि भुजापल्लसङ्घेन, खुल्लिच — खुल्लित, पीवात पातित, सीच — ग्रीवं मल्लक, थ जाणेर — न जानाति, स खइलहतसङ्गेन सगिरम्ह्येदक इव विधिप्रपिन्न इति लोके व्यवह्रियते । अतोऽधोतकम्ह ग्रास्तो लक्षणरहित काय पठन् पण्डितास्त्वा सभते इति कम्ह ग्रास्तोपादेयतां दर्शयति भावः । ११ । (F)

११ । अबुधेति । अबुधो बुधानां मध्ये कायं न पठति लक्षण-विहीनः । भुजापल्लसङ्घेन ग्रीवं खुल्लितं न जानाति ॥ ११ ॥ (G)

१२ । अथ माचागणनस्यवस्थामाह । ट ठ ड ढ णस्य मध्ये गणभेदा भवन्ति, पञ्चाक्षराणि क प च त दा यथासंख्यं षट्पञ्च-

११ । १ क ड ढ ड ढाणह (B), क ड ढ ढाण (A & E), क ड ढ ढाणच (C)

क ड ढ ढाणच (F) २ पञ्चा (C) षट्ठा (E) ३ षट्ठ (E) ४ षट्ठ (C & F)

५ षट्ठ नीच (E)

ठगणो^१ तेरह भेओ^२

भेओ^३ अट्टाड^४ होंति ठगणस्स^५ ।

डगणस्स^६ पंच^७ भेओ^८

तिअ ठगणो^९ वे वि णगणस्स^{१०} ॥ १३ ॥ [गाहा]

चतुस्त्रिदिकलासु । अचराणां मध्ये पञ्चाचराणि ट ठ ड ढ णाः
षट्पञ्चचतुस्त्रिदिकलासु यथासंख्यं गणभेदवाचका भवन्ति । (C).

१२। अथ वक्ष्यमाणमात्राच्छन्दःसूपयुक्तान् गणान् व्यवहारार्थं
संज्ञाभिरुद्दिशति टट्टेति । ट ड ड ढ णं—ट ठ ड ढ णैः, क प
च त दा—क प च त दैः एतैः पंच अक्षरओ—पंचाक्षरैः, जह-
संखं—यथासंख्यं, क पंच चउ त्ति दु कलासु—षट्पञ्चचतुस्त्रिद्वि-
कलेषु गणभेओ—गणेषु मध्ये भेदा नामानि होंति—भवन्ति ।

अथमर्थः । षट्कलगणस्य ठगण-कगणेति नामद्वयं, पञ्चकलगणस्य
ठगण-पगणेति नामद्वयं, चतुःकलगणस्य डगण-चगणेति नामद्वयं,
त्रिकलगणस्य ढगण-तगणेति नामद्वयं, द्विकलगणस्य एगण-
दगणेति नामद्वयं भवतीति बोध्यमिति । १२। (E).

१२। अथ गणव्यवस्थामाह । ट ट्टेति । ट ठ ड ढ णानां मध्ये
गणभेदा भवन्ति पंच अक्षरजरूपाः, क प च त दाः यथासंख्यं षट्

१२। १ टगणे (F). २ भेओ (B & D), Dropt in (C). ३ आट्टाड (A), अट्टाड (C), अट्टाड (F). ४ Dropt in (C). ५ Dropt in (E). ६ Dropt in (C). ७ भेओ (B, C & D). ८ डगणो (B) ९ Dropt in (B & E).

ट ठ ड ढ ढाणह' मण्ये

गणभेद्यो' होति पच' अकखरयो ।

छ प च त दा अहसङ्ग

छ प्यंच' चउ त्ति' दुक्खामु ॥ १२ ॥ [गाथा].

११ । अथ कन्द शास्त्रविदा सुरो लक्षणहीनकाव्यपठन वारयन् पुनरपि कन्द शास्त्रोपादेयतां दर्शयति अमुह इति । अमुध — काव्यलक्षणानभिज्ञ, बुधाण मन्त्रे — बुधाना काव्यलक्षणाभिज्ञानां मध्ये, लच्छ, क्ख)णविद्गु — लक्षणविहीन, कम्प — काव्य, पठह — पठति, स भुच अग्न सग्न लमाहि भुजायनग्रखेन, खुलिच — खुलित, पीवात पातित, लीच — लीचं मलक, न जाणेह — न जानाति स लक्षणाप्युत्पन्नेन लक्षिरन्वेदक इव विक्षिप्तचित्त इति लोके व्यवह्रियते । अतोऽधोमच्छन्द शास्त्रो लक्षणकचित् काव्य पठन् पण्डिताया लभते इति कन्द शास्त्रोपादेयता दर्शयति भावः । ११ । (F)

११ । अमुहेति । अमुधो बुधानां मध्ये काव्यं च पठति लक्षण-विहीनः । भुजायनग्रखेन लीचं खुलितं न जानाति ॥ ११ ॥ (G)

१२ । अथ साधामणनव्यवस्थामाह । ट ठ ड ढ ढाण मध्ये गणभेदा भवन्ति, पञ्चाक्षराणि छ प च त दा यथामस्य षट्पञ्च-

११ । १ ट ठ ड ढ ढाणह (B), २ ट ठ ड ढाण (A & F), ३ ट ठ ड ढाणह (C)
 ४ ट ठ ड ढाणह (E) ५ मन्त्रा (G) ६ मन्त्रा (F) ७ मन्त्रा (F) ८ मन्त्रा (C & F)
 ९ मन्त्रा लीच (F)

भावात् उर्वरितमात्रापंचकं द्विगुर्वेकलघुरूपमंत्यलघोः पूर्वक्रमेण
 स्थाप्यमेवं च यत्र प्रथममेको लघुस्ततो गुरुद्वयोत्तरमेको लघुः
 पतति, सोऽस्य षष्ठो भेदः [१५५१]। एवमस्य द्वितीयो वर्णः प्रथम-
 गुरुस्तदधो लघुः स्थाप्यस्तस्याग्रे उपरितनमादृश्याद्-गुरुलघू स्थाप्यौ
 पश्चादुर्वरितं मात्राद्वयमेकगुरुरूपं स्थाप्यम्, एवं यत्र प्रथमं गुरुलघू
 ततोऽपि गुरुलघू एवंभूतोऽस्य सप्तमो भेदः [१५५२]। एवमस्या-
 द्यो गुरुः * * * लघोरग्रे उपरितनमादृश्याल्लघुगुरुलघवः क्रमेण
 स्थाप्याः, उर्वरिता चैका मात्रा लघुरूपा पश्चात् स्थाप्या, एवं यत्र
 प्रथमं लघुत्रयं * * * [१५५३]। * * * अस्य चतुर्थो वर्णः प्रथम-
 गुरुस्तदधो लघुः स्थाप्यस्तस्याग्रे उपरितनमादृश्यादेको लघुः * * *
 गुरुद्वयरूपं पश्चात् स्थाप्यम्, एवं यत्र प्रथमं गुरुद्वयं ततो लघुद्वयं
 पतति, एवंभूतोऽस्य नवमो भेदः [१५५४]। एवमस्य प्रथमो वर्णः
 प्रथमगुरु * * * [उपरि]तनमादृश्यादेकोगुरुस्ततो लघुद्वयं द्वयम्,
 उर्वरिता चैका मात्रा चैकलघुरूपा पश्चाद्देया, एवं च यत्र लघु-
 द्वयोत्तरमेको गुरुस्ततो लघुद्वयं [१५५५]। * * * (Here an entire
 leaf is missing.) यस्य गुरोरधः, यथोपरि तथा शेषं भूयः कुर्या-
 दैशं विधिम् ॥ तावद्द्याहुर्बुद्धेव यावत्सर्वलघुर्भवेत् । प्रस्तारोऽयं
 समाख्यातः कुंदोविरतिवेदिभिरिति ॥ (E).

१४। अथ भेदस्वरूपज्ञानोपयोगिनं प्रस्तारं लक्षयति । पठ ।
 प्रथमगुरोरधःस्थाने लघुं परिस्थापयतात्पबुद्धयः । पश्चात् सदृशी
 सदृशी पंक्तिस्त्वरिते गुरुलघून् देहि [दत्त] ॥ अत्र स्पष्टः प्रकारो-
 ज्यत्रोक्तः —

गुरुलघुरूपेण गुर्वधस्तल्लघो पद्यात् व्यापनीयेत्यर्थः । तत्र यदि
मात्रापचक्रमवशिष्ट, तदा प्रथम गुरुद्वय, तत्र एको लघु स्यात्,
अथ मात्राचतुष्टय, तदा गुरुद्वय स्यात्, यदि मात्राचय, तदा
प्रथममेको गुरुस्ततो लघु यदि मात्रादय तदैको गुरुयैका मात्रा
तदैकस्यावत्कार्य इति गुरुपदेशो, लघु स्यात् इत्यर्थः । एव अर्थ-
मुद्धीष्ट — आत्मबुद्ध्या आत्मा गुरुस्तल्लघु बहुरूपदेशेनेत्यर्थः । मात्रा-
प्रकार जानीतेति शेषः । प्रसारो भेदरचना । अत्राय विधिर्यावत्सर्व-
लघुर्भेदो भवति । * * * बोध्यम् । अत्रेदमुक्तं भवति, षट्कलस्य
प्रकारे चिकीर्षिते षण्मात्राणां गुरुद्वय स्यात् सोऽय षट्कलस्य
प्रथमो भेद [१११] । अत्र प्रथमगुरोरध एको लघुर्द्वय लघो-
रधे चोपरितनमादृग्याद् गुरुद्वय द्वय पद्यादुर्वरितैकमात्रारूप
एकलघुर्द्वय इति प्रथम लघुद्वय यत्र पतति स षट्कलस्य द्वितीयो
भेद [११२] । एव द्वितीयभेदे तृतीयो वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो
लघु स्यात् लघोरधे चोपरितनमादृग्यादेको गुरु स्यात्, उर्वरित
च मात्राचय गुरुलघुरूप क्रमेण पद्यात् स्यात् एव यत्र लघु-
गुरु लघुगुरुव क्रमेण पतति स तृतीयो भेद [११३] । एवमस्य
द्वितीयो वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो लघु स्यात्तदधे चोपरितन-
मादृग्यालघुगुरुक्रमेण स्यात्तौ पद्याच्चोर्वरित मात्राद्वय गुरुर्द्वय * * *
[११४] । * * * तदधो लघुर्द्वयस्यार्धे उपरितनमादृग्यालघु-
द्वयोत्तरमेको गुरु स्यात्, पद्यादुर्वरितैकमात्रा लघुरूपा देया, एव
यत्र लघुचतुष्टयान्तरमेको गुरु पतति, सोऽय चतुर्थभेद [११५] ।
एवमस्मात्तौ वर्णः प्रथमगुरुस्तदधो लघुर्द्वय, उपरितनमादृग्या-

अह छगण पत्थारे गणानां णामादं ।^१

हरं ससिं सूर्यो सक्को

सेसो^२ अहि कमलु^३ वंभु^४ कलि^५ चंदो^६ ।

धुअ धम्मो सालिअरो

तेरह भेअो^७ छमत्ताणं^८ ॥ १५^९ ॥ [गाहा]

(१) वर्णप्रस्तार-रचनाप्रकारः ।

एकवर्णप्रस्तारे द्वौ भेदौ ऽ, ।. द्विवर्णप्रस्तारे चतुर्भेदाः पूर्व-
वर्त्तिप्रस्तारे प्रथममेकगुरुदाने तत एकलघुदाने च जाताः ऽऽ,
।ऽ, ऽ।, ।।. एवं त्रिवर्णप्रस्तारे अष्टौ भेदाः पूर्ववर्त्तिप्रस्तारे
प्रथममेकगुरुदाने तत एकलघुदाने च जाताः ऽऽऽ, ।ऽऽ, ऽ।ऽ,
।।ः, ऽऽ।, ।ऽ।, ऽ।।, ।।।. एवमपि योजनीयम् ।]

The portion enclosed within brackets has been added for a clear exposition. For corresponding aphorisms in Pingala's Sanskrit Treatise, with a simple exposition in English, vide Ghosha's *बन्दःसारसंग्रहः*, Introduction, p. xviii.—Ed.

१५ । अथ षट्कलाभेदानां प्रत्येकं नामानि । हरः गङ्गी सूरः
शक्रः शेषः अहिः कमलं ब्रह्मा किणः वन्धुः । ध्रुवः धर्मः शालिकरः
त्रयोदशभेदः षण्मात्रः ॥ (C).

१५ । १ षट्कलप्रस्तारे गणानां नामानि । (A), अह छगण पत्थारे गणानां नामादं । (C), अथ षट्कलनामानि । (D). १ गङ्गी (E). १ सूर्यो (B), सूर्ये (E). २ सेसो (B). ३ कमल (D, E & F). ४ वंभु (C), वंभ (D, E & F). ५ कलुकिणि (B), किनि (C). ६ वन्धो (B & C). ७ धर्म (E). ८ छमत्ताद (B & C). ९ १४ (E).

आदौ गुरव एव क्षु प्रक्षार्थाक्षा समा यदि ।
 आदौ सधुरचान्ते च प्रक्षार्था विषमा यदि ॥ १ ॥
 त्रिष पूर्वदेवाद्यास्तपून् यस्य गुरोरध ।
 यथोपरि तथा त्रिष भूय क्षुर्यादनु विधिम् ॥ २ ॥
 छन्दे दद्याद्गुरुक्ताविद्यावन्मात्रा प्रपरिता ।
 यदि मात्रा न पूर्णा क्षुरादौ देयस्तदा क्षु ॥ ३ ॥
 इत्य पुन पुन कार्ये पाठसर्वेक्षधुर्भवेत् ।
 मात्राप्रसार एवेत्य वर्षप्रसारतां गत ॥ ४ ॥ इति १४ । (८)

[(१) मात्राप्रसार-रचनाप्रकार ।

एककलस एक एव भेद ।, द्विकलस भेदद्वयम् ५, ॥ त्रिकलस्य
 पूर्ववर्तिप्रसारद्वययोगे त्रयो भेदा एककले एकगुददाने द्विकले
 एकलघुदाने च जाता । ५, ५१, ॥.

एव चतुष्कलस्य पूर्ववर्तिप्रसारद्वययोगे पञ्च भेदा द्विकले एक-
 गुददाने त्रिकले चैकलघुदाने जाता ५५, ॥५५, १५१, ५४, ॥.

एव पञ्चकलस्य पूर्ववर्तिप्रसारद्वययोगे अष्ट भेदास्त्रिकले एक-
 गुददाने चतुष्कले चैकलघुदाने जाता

१५५, ५१५, ॥५५, ५५१, ॥५१, १५४, ५॥, ॥५॥.

एव षट्कलस्य पूर्ववर्तिप्रसारद्वययोगे त्रयोदश भेदास्तुष्कले
 एकगुददाने पञ्चकले चैकलघुदाने जाता

५५५, ११५५, १५१५, ५११५, ११११५,

१५५१, ५१५१, १११५१, ५५११, ११५११,

१५१११, ५११११, ११११११ एव सप्तकलादपि बोध्यम् ।

अह चतुष्कलानां नामादौ ।^१

गुरुजुञ्च कसौ^२ गुरुञ्चत

करञ्चल^३ पञ्चोहर^४ मि गुरुमञ्चो^५ ।

आद्गुरु^६ व्वसु^७-चरणो

विष्णो सव्वेहिं लहुएहिं ॥ १७^८ ॥ [गाहा^९]

१६ । अथ पंचकलाष्टभेदानां प्रत्येकं नामान्याह इंद्रासणेति । इंद्रासनं अह — अपरः सूरः चापः हीरश्च शेखरः कुसुमं । अहिगणः पदातिगणः पंचकलगणे एतानि नामानि क्रमेणेति शेषः पिंगलेन कथितानि, पंचकलगणस्य चे अष्टौ भेदास्तेषां प्रत्येकमेतान्यष्टौ नामानि पिंगलेन कथितानीत्यर्थः । १५ । (E).

१६ । अथ पंचकलस्याष्टौ भेदास्तेषां नामानि क्रमेणाह ॥ इंदेति ॥ इंद्रासनं । ११, अन्यः सूरः १११, चापः । १११, हीरः १११, [च] शेखरः । १११, कुसुमं । १११, अहिगणः ११११, पापगणः । ११११ । ध्रुवं पंचकलः पिंगलेन कथितः ॥ १६ ॥ (G).

१७ । अथ चतुष्कलानां नामानि । गुरुयुगं कर्णः ११, गुर्वन्तः करतलं । ११, पयोधरो गुरुमध्यः । ११, आद्गुरुध्रुवचरणं १११, विप्रः सव्वेर्लघुभिः । ११११ । गुरुयुगात्सकश्चतुष्कलः कर्णनामा, एवमग्रेऽपि । (C).

१७ । १ चतुष्कलानां नामानि (A), चतुष्कलानां नामानि (D). २ कसौ (E), कसु (F). ३ करञ्चलो (A, D, E & F). ४ पयोहर (B). ५ मञ्चो (A, D & F). ६ आद्गुरु (F). ७ ध्रुव (C), ध्रुव (D & F). ८ १६ (E). ९ विष्णो आर्या । Vide Ghosha's बन्दःधारसंपदः, pp. 7, E & 9.

अह पंचकलाणं खामाई ।^१

इंदासण अरु सूरु

चाथो हीरो अ सेहरो कुसुमो ।

अहिगण पापगणो धुच^२

पचकलें पिगलें कहिओ ॥ १६^३ ॥ [गाथा]

१५। अथ वक्ष्यमाणमात्राच्छेदसु व्यवहारार्थे षट्कलत्रयो-
दशभेदानां क्रमेण नामान्याह हर इति । हर शशी सूर शक
शेष अहि कमल मल्ला कलि चक्र भुव धर्म शाकिपर,
हमन्ताण — परमात्रकाणां त्रयोदशभेदानाम् एतानि तैरह नाम —
त्रयोदश नामानि यथासंख्य बोधायनीत्यर्थः ॥ १४ ॥ (F)

१५। षट्कले त्रयोदश भेदास्तेषां क्रमेण नामान्याह ॥ हर ॥
हर ५५५, शशी ॥५५, सूर्य १५१५, शक ५११५, शेष ११११५,
अहि १५५१, कमल ५१५१, मल्ला १११५१, कलि ५५११, चक्र
११५११, भुव १५१११, धर्म ५११११, शाकिपर १११११ त्रयोदश
भेदा वक्ष्यमाणानाम् ॥ १५ ॥ (G)

१६। अथ पञ्चकलनामानि । इन्द्राक्षनमपर सूर चाथो
हीर [च] जेसर कुसुम । अहिगण पापगणो भुव पञ्चकल
• • • भुवो निश्चित । भुव निश्चितमिति वार्यं । (C)

१६। १ पंचकलाणां नामानि । (A), अथ पञ्चकलाणां नामानि । (D)

१ चाथो (F) १ चारखवुथो (D) चारखवुथो (F) २ १२ (E)

This sloka has been left out in the text of (C) but not in the commentary

अह तिअलगण [दुइअ]^१ पत्यारस्स णामाई ।

सुरवइ^२ पटव्व^३ ताला करतालाणंद छंदेण^४ ।

णिव्वाणं^५ ससमुदं तूरं एह प्यमाणेण ॥ १६^६ ॥ गाह् ।

१८ । अथ त्रिकलनामानि । ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरः तुम्बुरुः पत्रं चूतमाला । रसो रामः पवनः वलयं लघ्वारम्भेण जानीहि ॥ त्रिकलस्य त्रयो भेदास्तत्रादिलघुः प्रथमोगणः [।५], तस्यैतानि नामानीत्यर्थः । (C).

१८ । अथ त्रिकलप्रथमभेदस्य लघ्वादेर्नामान्याह धञ इति । ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरं तुम्बुरुः पत्रं चूतमाला रसः वासः पवनः वलयः एतानि नामानीति शेषः, लघुकालंवेण लघ्वादे-
स्तिकलप्रथमभेदस्येत्यर्थः, जाणेऊ — जानीतेत्यर्थः । १७ । (E).

१८ । अथ त्रिकले आदिलघोः प्रथमभेदस्य नामान्याह ॥ धञ ॥ ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरं तुम्बुरुः पत्रं चूतकं माला । रसः वासः पवनः वलयः लघोरालंवेन जानीहि ॥ १८ ॥ (G).

१९ । द्वितीयस्य [।५] यथा, सुरपतिः पटहस्तालः करताला-
[न]न्दच्छन्दैः । निर्वाणं [स]समुद्रं तूर्यम् एतत्प्रमाणेन ॥ करताला-
नन्दच्छन्दैः सह सुरपत्यादिनामानि, समुद्रसहितमेतन्नामनवकं
प्रमाणमिदमित्यर्थः । (C).

१९ । १ द्वितीय (B), द्वितीय (C). २ सुरवे (A). ३ पटव (C & D), पटमं (F). ४ छन्देण (G). ५ णिवाणं (D). ६ १८ (E).

अह तिण कलाणं णामाड् ।^१

धअ^१ चिह्ल^१ चिर^१ चिरालअ^१

तोमर^१ तुंरु^१ वूरु पत्त चुअमाला^१ ।

रस^१ वास^१ पवण वलअ^१

लहुअलवेण^१ जाणेहु^१ ॥ १८^१ ॥ [गाथा]

१०। अथ चतुष्कलणपञ्चभेदनामान्याह गुर्विति । गुरुगुण
— गुरुगुण, गुरो गुण इव यस्मिन्नेतादृशो यो भेदः स इत्यर्थः,
कणो—कर्णं चतुःकलस्य प्रथमो भेदः, कर्णनामेत्यर्थः । गुर्वेत
गुरुरते यस्य तादृशो द्वितीयो भेदः करतलनामक इत्यर्थः ।
गुरुमध्य गुरु मध्ये यस्य स तृतीयो भेदः पयोधरनामक इत्यर्थः ।
क्षि पादपरणे । आदिगुरु आदौ गुरु यस्य तादृशचतुर्थो भेदो
यस्य चरण इति तस्य नामद्वयः । सर्वे जघुभिः सर्वजघुः प्रथमो
भेदः विप्र विप्रनामेत्यर्थः । १९ । (१)

१०। चतुःकलनामान्याह ॥ गुरु ॥ गुरुगुण कर्णे ५५, गुर्वेत
करतल ॥ ५६, पयोधरो गुरुमध्य [५६], क्षि पादपरणे । आदि
गुर्वसु चरणो [५७], विप्र सर्वजघुभिः [५८] ॥ १९ ॥ (१)

१०। १ चिह्लानां नामानि । (A) १ धअ (C) भूष (D) १ E) १ चिह्ल
(A B D & F), चिह्ल (C) १ चिर (F) १ चिराल (D) १ तुंरु (A)
तुमर (B) तुमर (D) १ वूरुवाहा (E) वूरुवर्षावाहा (F) १ लप (A)
१ लप (C) १० वरुवा (F) ११ प्रचारयेव (E) १२ जलनेव (B & C)
१३ १० (E)

अह तिअलगण [दुद्रअ]^१ पत्थारस्स णामाई ।

सुरवइ^२ पटव्व^३ ताला करतालाणंद छंदेण^४ ।

णिव्वाणं^५ ससमुद्रंतूरं एह प्पमाणेण ॥ १६^६ ॥ गाह् ।

१८ । अथ त्रिकलनामानि । ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरः तुंवुरुः पत्रं चूतमाला । रसो रामः पवनः वलयं लघ्वारम्भेण जानीहि ॥ त्रिकलस्य त्रयो भेदास्तत्रादिलघुः प्रथमोगणः [।५], तस्यैतानि नामानीत्यर्थः । (C).

१८ । अथ त्रिकलप्रथमभेदस्य लघ्वादेर्नामान्याह धञ इति । ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरं तुंवुरुः पत्रं चूतमाला रसः वामः पवनः वलयः एतानि नामानीति शेषः, लघुकारलंवेण लघ्वादे-
स्तिकलप्रथमभेदस्येत्यर्थः, काणेज्ज — जानीतेत्यर्थः । १७ । (E).

१८ । अथ त्रिकले आदिलघोः प्रथमभेदस्य नामान्याह ॥ धञ् ॥ ध्वजः चिह्नं चिरं चिरालयः तोमरं तुंवुरुः पत्रं चूतकं माला । रसः वामः पवनः वलयः लघोरासंवेन जानीहि ॥ १८ ॥ (G).

१९ । द्वितीयस्य [५।] यथा, सुरपतिः पटहस्तालः करताला-
[न]न्दच्छन्दैः । निव्वाणं [स]ममुद्रं त्वर्यम् एतत्प्रमाणेन ॥ करताला-
नन्दच्छन्दैः सह सुरपत्यादिनामानि, समुद्रमहितमेतन्नामनवकं
प्रमाणमिदमित्यर्थः । (C).

१६ । ३ द्वितीय (B), द्वितीय (C). १ सुरवे (A). २ पटव (C & D), पटमं (F). ४ च्छन्देण (G). ५ पिवाणं (D). ६ १८ (E).

अह तिअल्लगण तइअ पत्थारस्स खाम्माइ ।

भावा^१ रस ताडवअ^२

णारीअं^३ कुणह^४ भाविणिअं^५ ।

तिलहुगणस्स^६ कइअरो^७

इअ खाम पिगलो कइइ^८ ॥ २०^९ ॥ गाअ^{१०} ।

१८ । अथ चिकलदितीयभेदस्य गुर्वा [दिर्वा] नाम्नाह सुरव-
इति सुरपति पठ्य तास करतास नद कद य—ननु
निश्चयेन निर्वाण [य]ममुद्रं त्वयं एव—एतानि नामानि प्रमा-
णेण—प्रमाणेन गुर्वादिस्त्रिकलस्य जानीतेति शेष, इति सप्रदाय
विद्, एवमपि । ॥

१८ । आदिगुरोर्दितीयभेदस्य नामान्वाह ॥ सुर ॥ सुरपति
प्रथम तास करतास आनद कदवा । निर्वाण यममुद्रं त्वयं
एव प्रमाणेन ॥ उच्यते इति शेषः । १८ । (८)

२० । अथ तृतीयस्य नामानि । भावो रसस्ताण्डव नारो अथ
कुसुभाविनी । चिकलघुगणस्य कविवरो नामानि पिक्कल कथयति ॥
प्राकृतेषु लिङ्गवचनमतन्वमित्यभुधारात् भावा इति कुसुभाविनि-
अमिति सहचकते । (८)

२० । सद्योस्त्रिकलस्य नामान्वाह भावेति । भाव रस ताडव

१०१ । १ भाव (A & E) २ ताडवर्धि (A) ३ नारो अथ (C & E)

४ कुसु (C & E) ५ भाविनिर्ध (E) भाविनिर्ध (F) ६ तिलहुगणस्य (F)

७ कविवरो (B & E) कविवर (C) कविवरो (F) ८ कविव (F) ९ १८ (E)

अह दुकलाणं णामादं ।^१

खेडर रसणाभरणं

चामरं फणिमुद्धं कणअ कुंडलअं ।

वंकं माणसं वलअं

हारावलि एहं गुरुअस्स ॥ २१ ॥ गाहा ।

नारो अह—अथ कुलभामिनी इति नामानि त्रिलघुगणस्य
कविवरः पिंगलः कथयति ॥ १८ । (E)

Hereafter there is a leaf missing in MS. (E), and nine slokas
(21-30) and a half are lost—Ed.

२० । त्रिलघोस्तृतीयभेदस्य नामान्याह ॥ भावा ॥ भाव-रस-
तांडव-नारोः जानीत भामिनीं । त्रिलघुकस्य कविवर इति
नामानि पिंगलः कथयति ॥ (G).

२१ । अथ द्विकलस्य नामानि । द्विकले प्रथममेकगुरुरिति,
तस्यैतानि नामानि जानीहीति शेषः । नूपुरं रसनाभरणं चामरं
फणी अन्धः कनककुण्डलकं । वक्रं मानसं वलयं हारावलिः अनेन
गुरुकस्य ॥ (C).

२१ । नूपुरं रसनाभरणं चामरं फणी सुगंधं कनकं कुंडलं ।
वक्रो मानसं वलयं हारावलिः अनेन गुरुकस्य ॥ एवं प्रकारेण
द्विकलरूपस्य गुरोर्नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥ (G).

११ । १ द्विकलानां नामानि । (A & D), दुकलाणं णामादं । (C). १ चामरं
(B & D), चमरं (C). २ फणि अन्ध (C). ३ दुखलअं (C). ४ माणस
(B, C & D). ५ वल (B & D), अण (C & F).

इ[वि]ल्लु लामाङ् ।^१

णिश्चपिश्च परमउ^२ सुपिश्च^३

विल्लु^४ ति^५ समास^६ कइदिइ^७ ।

अइ चउमत्तइ लाम

फणिराओ^८ पइगण भखइ^९ ॥ २२ ॥ गाङ्ग ।

सुरश्चणअ^{१०} गुरुअश्चल

कखसमाखेण रसिश्च रसणग्गा^{११} ।

मणइरण सुमइलंविश्च

लहुलहिअ^{१२} तासु^{१३} वखेण ॥ २३ ॥ गाङ्ग ।

११ । निजप्रिय परमकसुप्रियो दिमघोरिति समासत
कविदृष्टम् । अथ चतुर्मासिकनाम फणिराज प्रतिगण भणति ॥
पूर्वं चतुष्कलस्य प्रत्येकेक नामोक्तमिदानीमन्यापि नामानि
कथ्यन्ते इति । (C)

२२ । अथ लघुद्वयकृपस्य गणस्य नामान्याह ॥ किञ्चपौति ॥
निजप्रिय परम सुप्रियो दिमघोरिति समासगत कथितानि ।
अथ चतुष्कलस्य गणस्य प्रतिगण नामान्याह ॥ अइ ॥ अथ चतु-
र्मासस्य नामानि फणिराज प्रतिगण भणति ॥ २२ ॥ (C)

११-१२ १ अइ दुबलाभी वापार । (B) २ परण (F) ३ सुपि (A
B & C) ४ विल्लु (B C & F) ५ ति (F) ६ समास
(B & C) ७ कइदिइ (B) कइदि (F) ८ फणिराज (F) ९ पइइ (A)
१० दुरश्चण (A & D) दुरश्चणा (F) ११ रसण्य (D & F) १२ लह
लहि (D) लहलहिउ (F) १३ तास (B & D) तासु (C)

अह अंतगुरु णामाई ।
 कर पाणि कमलं हस्तं
 बाहू^४ भुजदण्डं^५ प्रहरण असणिअं^६ ।
 गजभरण रत्नमाला
 भुजभरणं होइ^७ सुपसिद्धं^८ ॥ २४ ॥ गाथा ।

२३ । सुरतनयो गुरुयुगल * * * रसिकः रसनायं । मनोहरणं
 सुमतिलम्बितः लघुरहितः तस्य वर्णेन ॥ करवलयमिति कचिद्गुरु-
 दयस्य कर्णेति नाम पूर्वोक्तमेतान्यपि तत्समानेन तत्समानार्थकतया
 ज्ञातव्यानीति शेषः, तस्य वर्णेन चिह्नेन तत्समानार्थकशब्दान्तरे-
 णाप्युच्यत इत्यर्थः । तत्सर्वेनेति पाठे तत्पर्यायेण । (C).

२३ । सुरेति । सुरतलता गुरुयुगलं कर्णसमानेन रसितं रसलम्बं,
 मनोहरणं सुमतिलम्बितं लहलहिअउ — उत्पन्नप्रायाणां नान्नेत्यर्थः,
 श्रवणेन शब्देन कथितमित्यनुसंगच्छ[तइ]ति व्याचष्टुः । कर्णेति
 कर्णपर्यायः श्रुत्यादिरपि, तन्नामोक्तमित्यर्थः । द्विगुरोश्चतुष्कलस्यै-
 तानि नामानि ॥ २३ ॥ (G).

२४ । अन्तगुरुनामानि । करः पाणिः कमलं हस्तो बाहो
 भुजदण्डः प्रहरणम् अशनिः । गजाभरणं रत्नमाला भुजाभरणं

२४ । १ अंतगुरो । (D).

२ कमलं (A).

३ हस्तं (A).

४ बाहो (A, B & C), बाहो (D).

५ भुजदण्ड (B & D), भुजदण्ड (C).

६ असणीचं (A). ७ माला (C).

८ होति (A, B & D), होति (C).

९ सुपसिद्धं (B).

अह मज्झिगुरु खामाई ।^१

भुअवइ अत्त^२ खर^३ गअवइ^४

वसुहादिव^५ रज्जु गोआलो^६ ।

उआअक^७ चक्कवई^८

यअहर^९ यवणं^{१०} खरेदाई^{११} ॥ २५ ॥ गाह् ।

भवन्ति सुप्रसिद्धानि ॥ वाहोऽय । वाहुरिति कश्चित् । मासेत्यत्र
पाजेति पाठान्तरम् । (C)

२४ । अर्थात्तुगुरोस्तुच्छनस्य नामान्याह । कर ॥ कर पाणि^१
कमल इलो वाहुरुज्जदइ प्रहरजमअनि । मज्जाभरणे रज्जु नाना
भुजाभरण भवन्ति सुप्रसिद्ध ॥ नानेति केयूरादीनि सुप्रसिद्धानि
भवन्तीत्यर्थः ॥ २४ ॥ (G)

२५ । मध्यगुरोर्नामानि । भुजपतिरपनरगजपतिवसुधाधिपा
राजा गोपाल । उआयकसुकपति^२ पयोधरपवननरेन्द्रा^३ ॥ अच पति
अम्बल प्रत्येकमन्वयादचपतिनैरपतिर्गजपतिरिति सम्प्रदायः । (C)

२५ । मध्यगुरोर्नामान्याह ॥ भुजपतिरचपतिर्गजपतिर्वसुधाधिपो
रज्जु गोपाल । उआयकसुकवर्त्ती^४ पयोधरभननरेन्द्रा^५ ॥ इति
नामानौत्यर्थः ॥ २५ ॥ (G)

२६ । १ मध्यगुरोः (D) २ अचप (B) अच (D) ३ अचप (D) वर (E)
४ गजवत् (B) ५ वसुधाधिप (B) ६ गोपालो (D) गोपनी (F) ७ उआ
यक (B) उचयक (F) ८ अचपत्त (A B C & D) ९ पयोधर (B
C & E) पहर (D) १० पवण (D) पव (F) ११ खरेदा (A) खरेन्दा
(B) खरेदा (C) खरेदा (D)

अह आदिगुरु णामाई ।^१

पअ पाअ चरणजुअलं

अवरु^२ पआसेइ^३ गंड^४ वलहइ^५ ।

ताअ^६ पिआमह दहणं^७ ।

णेउर^८ रइ जंघजुअलेण^९ ॥ २६ ॥ [गाहा]

अह सव्वलहुअस्स [।।।।] णामाई ।^{१०}

पढमं एरिसि^{११} विप्पो

बीए सर पंच^{१२} जाइ^{१३} सिहरेहिं^{१४} ।

दिअवर^{१५} परमोपाए

होइ चउकेण लहुएण ॥ २७ ॥ गाहा ।

२६ । आदिगुरुनामानि । पदं पादस्वरणयुगलम् अपरं प्रकाशयति गण्डं वलभद्रं । तातं पितामहं दहनं नूपुरं पतिं जहाद्युगलेन ॥ प्रकाशयति वदति अर्थात् पिङ्गलः, जहाद्युगलेन सह । णेयुरइ इति पाटे नूपुररुचौत्यर्थः । (C).

२६ । आदिगुरोर्नामान्याह ॥ पअइति ॥ पदं पादस्वरणयुगलम् अन्यत् प्रकाशयति गंडो वलभद्रः । तातः पितामहो दहनो नूपुरं रतिजंघायुगलेन, सहेति शेषः, तदपि नामेत्यर्थः ॥ २६ ॥ (G).

२६-२७ । १ आदिगुरु णामाई । (C). २ अवर (A), अपर (C). ३ पासेइ (D). ४ गण (C). ५ वलहइ (C). ६ ताह (B), ताहा (C). ७ दहणं (B). ८ उवरइ (C), णेउर (F). ९ जुअलेहि (D). १० सव्वलहुअस्सनामाइ ॥ (C), सव्वलघो । (D). ११ एरिस (A). १२ पंचसर (B & C), सरिपंच (F). १३ जाहि (C). १४ सिहरोहिं (C). १५ पिअवर (B).

अह पंचकलाणं आइलहुअस्स गामाई ।^१

सुगरिंद^२ अहिअ^३ कुंजर^४

गअवर^५ दंताइ दंति^६ अह मेहो^७ ।

एरावइ^८ तारावइ

गअणं भंपं^९ तलपेण^{१०} ॥ २८ ॥ गाथा ।

२७ । अथ सर्व्वलघुनामानि ॥ प्रथमम् ईदुगो विप्रः, द्वितीये पञ्चगरः जातिशिवरात्र्या सहेत्यर्थः । द्विजवरः परमोपायो भवति चतुष्केण लघुनेन ॥ ईदुग इति विप्र इति यथा प्रथम नाम तथा द्वितीये पञ्चगर इत्यर्थः । C

२७ । चतुर्लघुनामान्याह ॥ पठ ॥ प्रथम विप्र एतादृगो द्वितीयः पञ्चगरो जाति शिवरे । द्विजवर परम उपायो भवति चतुष्केण लघुनेन ॥ २७ । (A)

२८ । सुनरेइ^१ अहिअ^२ कुञ्जरगज[वर]दन्तो दन्तो अथ मेघः । ऐरावतपारपतिर्गमन समस्तुज्येन । कुञ्जरगज वर]दन्तावित्यनेन कुञ्जरदन्तो गजवरदन्तश्चेत्युक्तं भवति । तुज्येन तुज्यग्रस्तेन सह, तुज्यग्रस्तेन समपर्यायः । (C)

१८) १ प्रत्येक पंचकलाणां नामानि । (A), पंचकलाणां प्रत्येकं नामानि (D), पंचकलाणां चारुपञ्चकला चामाई (C) २ सुगरिंद (A, B & C) ३ अहिअ (B), ४ कुंजर (A, B & C) ५ गअवर (A, B & C) ६ दंता इति (A), दिहाइ इति (B) दिहाइ दन्ति (C), दंताइ दन्ति (D), दंताइ दन्तो (E), ७ अमेहो (F) ८ एरावइ (F) ९ अण (F) १० तलपेण (A), तुज्येण (B & C), तलेपेण (E)

अह मञ्जलहुअस्स ।^१

पक्ख विराड् मइंदह^२

वीणा^३ अहि जक्ख अमिअ^४ जोहलअं ।

सुप्पण^५ पणगासण^६

गरुड^७ विआणेहु^८ मञ्ज^९ लहुएण ॥ २६ ॥ उग्गाहा ।

२८ । अथ पंचकलस्याष्टौ भेदास्तत्र प्रथमभेदस्यादिलघुद्विगुरु-
रूपस्य नामान्याह ॥ सुण ॥ सुनरेन्द्रोऽधिक-कुंजर-गजवरदंता
इति दंतौ च भेदः । ऐरावत]स्तारापतिर्गगनं उफम् एतत्प्रका-
रेण ॥ (G).

२९ । पक्षिविडालमृगेन्द्रहरिणा अहियक्षः अमृतं योहल[य]कः ।
सुपर्णः पन्नगामनो गरुडो विजानीहि मध्यलघुकेन ॥ अहिर्यक्ष-
इति नामद्वयम् इति कश्चित् । योऽश्वशब्दोऽप्यत्र वर्तते इति बोध्यं ।
मध्यलघुकेन प्रद्युक्तस्य पञ्चकलस्यैतानि नामानीत्यर्थः । अत्र च
सुपर्णेति पवनागनेति केचित्पठन्ति । तत्र विषसे जगणेऽपि मगण-
भङ्गः [?] समाधेयो भवति । (C).

२९ । मध्यलघोः पंचकलस्य नामान्याह ॥ पक्ख ॥ पक्षी

२९ । १ अह मवक्तु गुरुष्वस्स [?] (B), मध्यलघोर्नामानि (D). २ विराल
(B & C). ३ मइन्द (C), मद (D), मइंदो (F). ४ हरिणा (B & C),
हणा (D). ५ अमिअ (B), अणिअ (C), अमल (F). ६ सुप्पण (B, C & D),
सुप्पणु (F). ७ पणगासणं (A), पणगासणं (B & C), पणगासणु (F). ८ गुरुष्व
(B), गरुड (C), गरुडो (F). ९ विआणेह (C), विजाणेह (F). १० मक्त (D).

बहु विविध प्रहरणेहि¹

पञ्चकलत्रो² गणो होद ।

गद्य रद्द तुरंग पादक³

एहु⁴ णामेण जाण⁵ चउमत्ता⁶ ॥ ३० ॥ विग्गाहा⁷ ।

विग्हाह् स्तर्गेहो वीणा चविधं च अमल ओहम् । सुपर्ण पक्षमाग्रतो
गदडो विजानीत मध्यस्तधुसेन ॥ २८ ॥ (G)

३० । अथ सामान्यान् पञ्चचतुष्कलत्रयानामानि वज्रविभिधे
त्यादि । वज्रविधप्रहरणे पञ्चकलो गणो भवति । गज रद्य तुरङ्ग
पादाना एतथाका भवति [जानीहि] चतुर्मासिक ॥ वज्रानि यानि
प्रहरणानि विविधानि अवाप्तरभेदयुक्तानि तैस्तदावकलत्रै
पञ्चकलो गणो भवति ॥ (C)

३१ । * * * अथ चतुष्कलत्र सामान्यानि नामान्याह गद्य
रहति । गज रद्य तुरंग पद[दा]ति एतेनामभि जानीहि
चतुर्मासिकान् ॥ (b)

३२ । पञ्चकलत्र सामान्यनामान्याहार्धेन ॥ वज्र ॥ वज्रविभिध
प्रहरणे पञ्चकलो गणो भवति । अथ विहावलोकितन्यायेन

३० । प्रहरणेहि (A B) प्रहरण (D) १ पञ्चकलो (D) पञ्चकलत्रो
(F) २ पादक (D) पादक (F) ३ रद्य (D E & F) ४ वीर (A)
जाण (D) जाण (F) ५ चउमत्तो (E) He = follows = MS (C) He
follow ३६ अथ सक्क चउमत्ता[धि]वत्ता वा[वा]य रद्द पून्[वा]रय [व] । पञ्च
चतुष्कलत्र न[दा]म रद्द प्रहरण ॥ ३० अथविजानीहि । ३१ Ghosha =
Compendium pp ३१ — Ed

तालंक^१ हार शेर

केउरओ होंति^२ गुरुभेआ ।

सर मेरु दंड काहल

लघुभेआ होंति^३ एत्ताइ^४ ॥ ३१ ॥ गाह^५ ।

चतुष्कलनामान्याह अर्धेन । गजो रथस्तरंगः पावक एभिर्नामभि-
र्जयस्यतुर्मात्रः ॥ ३० ॥ (G).

३१ । गुरुलघुनामान्याह द्वाभ्यां [श्लोकाद्वाभ्यां] । ताडङ्को
हारो नूपुरः केयूरकं भवन्ति गुरुभेदाः । सरो मेरुर्दण्डः काहलो
लघुभेदा भवन्ति एते ॥ (C).

३१ । अथैकगुरोर्नामान्याह तालंकेति । ताटंका हारा नूपुरं
केयूरम् एतानि गुरुभेदाः गुरोर्नामानीति यावत्, होंति—
भवन्ति । अथैकलघोर्नामान्याह, सरेति । सरः मेरुः दंडः काहलः,
एत्ताइ—एतानि, लङ्गभेआ—लघुभेदा लघोर्नामानि, होंति—
भवन्ति । (E).

३१ । गुरुनामान्याह । ताटंकं हारो नूपुरं केयूरं भवन्ति
गुरुभेदाः । लघुनामान्याह सार्धेन । सर ॥ गुरुर्मेरुर्दण्डः काहलं
लघुभेदा भवत्येतावन्तः ॥ ३१ ॥ (G).

३१ । ताटंक (F). १ होंति (A & D), होन्ति (B), हन्ति (C). २ होंति
(A & D), होन्ति (B & C). ३ एत्ताइ (D & F). ४ Here follows in
(C) पूर्व[व]दि गुरुअस्स ना[ण]म एदं । परडवुत्तेण लङ्गअस्स ना[ण]मं ॥

संखं^१ फुल्लं^२ काइल^३

रवं^४ असेसेहिं^५ होति^६ कलञ्चलञ्चं^७ ।

रुच्यं^८ खाणा^९ कुसुमं^{१०}

रस गंधं^{११} सद्^{१२} परसाखं^{१३} ॥ ३२ ॥ गाथा ।

३१ । अथ काइल अग्रेपरववाचका कलकलादय, रूप
मानाकुसुम रस गंध शब्द-स्वरा एतेऽपि अयुग्मज्ञा । (A)

३२ । शब्द स्फुटकाइल रवोऽग्रेवैर्भवन्ति कलकलक । रूप
माना कुसुम रसो नञ् शब्दप्रमाण ॥ एते शब्दा तुल्यभेदा
तुल्यवाचका, एवमथेऽपि, रवशब्दोऽग्रेवैर्नामभि सह भवन्ति
समुवाचका शब्दादय शब्दा । कलचलचो इत्यत्र सुपधिद्वं इति
कचित्पाठ प्रमाणमेतत् ॥ C

३३ । अथ पुष्प काइल रव कलक लता रूप माना कुसुम
पुष्पजातीनां यावति नामानि तानि सवाणीत्यर्थः । रस
गंध शब्द एते अग्रेवा लघुभेदा भवन्तीत्यनुकर्ष इति प्रमाण
मिश्रण । (B)

३४ । अथ पुष्पकुल काइल रव अग्रेवैर्भवन्ति कलकल । रूप
माना कुसुम रसो गंध शब्द स्वर्गः ॥ ३२ ॥ (G)

११ । १ फुल्ल (B) फल (C) फल (F) २ फुल्ल (A) फुल्ल (B C & F)
३ काइल (A) काइल (B & C) काइल (F) ४ असेहिं (A), असेहिं (B)
असेहिं (C), असेहिं (D & E) ५ होति (A) होति (B) होति (C)
६ कलचलच (A) कलचलच (D), कलच लता (E) कलचलच (F) ७ गंध
(A & E) ८ कल (C), कल (F) ९ परसेव (A) परसाख (C) परसाख (D)
परसाख (F)

अह वण गणा ।^१

मो तिगुरु^२ णो तिलङ्ग

लङ्गगुरुआर्द^३ जभा^४ ज मञ्जगुरु^५ ।

मञ्जलङ्ग^६ रो सो उण

अंतगुरु^७ तो वि अंतलङ्गण^८ ॥ ३३ ॥ उगाहा ।

३३ । मस्तिगुरुः ऽऽऽ, नस्ति लघुः ।।।, लघुगुर्वादी यभौ । ऽऽऽ, ऽ॥, जो मध्यगुरुः ।ऽ।, मध्यलघू रः ।ऽ।ऽ, स पुनरन्तगुरुः ।।ऽ, तोऽपि अन्तलघुकेन ऽऽ।, एवमेकगुरुर्ग ए[क]लघुर्ल इत्यपि बोध्यम् । (C).

३३ । अथ वर्णवृत्तोपयोगिनो मगणादीनष्टौ गणान्नामलक्षणाभ्यामुद्दिशति मोति इति । तिगुरु—त्रिगुरुः गुरुत्रयस्वरूपो यो मगणः ऽऽऽ, तिलङ्ग—त्रिलघुः लघुत्रयस्वरूप इति यावत् णो—नगणः ।।।, आदिलघुगुरु यभौ, तेन आदौ यस्य लघुः स यगणः आदौ यस्य गुरुः स भगणः इत्यर्थः । मध्यगुरुः—यस्य मध्ये गुरुः स जगणः । मध्यलघुः—यस्य मध्ये लघुः ।ऽ।ऽ स रो—रगणः । अंतगुरुः—यस्य अंते गुरुः स पुनः सो—सगणः । अंतलघुना उपलक्षितः तो—तगणः, यस्यांते लघुः स तगण इत्यर्थः । (E).

३३ । १ अथ वर्णगणाः । (A & F). अथ वर्णवृत्तानां गणाः ॥ (D). २ तिगुरु (C, D & E). ३ लङ्गगुरुआर्दं (B), लङ्गगुरुआर्दं (C), लङ्गगुरुआर्दं (D), लङ्गगुरुआर्दं (E). ४ यभौ (C & E), जभा (D), यभौ (F). ५ मङ्गगुरु (D), मङ्गगुरु (E). ६ मङ्गलङ्ग (E). ७ अंतगुरु (A), अंतगुरु (D), drop in (C). ८ अलङ्गण (B), अन्तलङ्गण (C), अन्तलङ्गण (D).

अथ गणदेवता ।

पुद्गवी जल^१ सिद्धि^२ पवण^३

गणेश^४ सूर्यो अ चंदमा^५ खाओ ।

गण अट्ट इट्ट^६ देओ^७

अहसंख^८ पिंगले कहिओ^९ ॥ ३४ ॥ गाथा ।

३३ । अथ मादिगणसंख्यसार्धयाह । मो तौति । मस्तिगुहम
स्त्रिमपुर्मधुगुवादी यमौ जो मध्यगुह । मध्यमधू र म पुनरतगुह
सोऽप्यतस्तपु ॥ ३३ ॥ (C)

३४ । अथ गणाना देवतामाह । पुद्गवी जल त्रिखी वातो गगन
सूर्यचन्द्रमा नाम । गणानामिष्टदेवा यथावत्पि चित्रलेन कथिता ॥
वक्ष्यमाणफलदायक देवतानामेव, अतो देवताकथनम् । (C)

३५ । मनुष्यकविने कविनायकयोर्देवताकविने देवताना दुष्प-
धर्ममात्कवेरेव कविमत्यादौ दुष्टगणानां अनिष्टफलप्राप्तिरुच्छाद्यै
शुभगणानां शुभफलप्राप्ते च तत्तद्देवता पूज्या इति मय
णाष्टगणानां क्रमेण ता आह । पुद्गवीति । पुद्गवी — पुद्गवी
मगणस्य त्रिगुरो १, जल — जल मगणस्य त्रिखी २, सिद्धि —
त्रिखी अग्नि घमणस्यादिखी ३, कामो भगणस्यादिगुरो ४, गगन
मध्यगुरोर्जगणस्य ५, सूर्यस्य अत[मध्य]मघो रगणस्य ६, चन्द्रमा
मध्यमघो [अतगुरो] मगणस्य ७, नागा अतगुरो[खी] तगणस्य ८,

३३ । १ जल (C) २ त्रिखी (B) त्रिखी (C) ३ वातो (B & C) कामो
(D) खाओ (J) पवणो (F) ४ मध्य (A B & C) ५ चन्द्र (A) रचन्द्र (E)
६ देव (E & F) ७ मध्यम (B) ८ कविनी (B)

मगण णगण दुइ^१ मित्त हो^२

भगण^३ अगण^४ हो^५ मिच्च ।

उआसीण^६ ज त दुअउ^७ गण

अवसिट्टउ अरि णिच्च^८ ॥ ३५ ॥ दोहा ।

एते गणाष्टकेऽष्ट देवाः यथासंख्यं पूर्वोद्दिशक्रमेण पिंगलेन कथिताः । (E).

३४ । पृथिवी जलं शिखी पवनो गगनं सूरश्चंद्रमा नागः ।
गणाष्टकस्येष्टदेवता यथासंख्यं पिंगलेन कथिताः ॥ आर्या । (G).

३५ । अथ गणेषु मित्रादिकमाह । मगण-नगणौ मित्रे भवतः, यगण-भगणौ भृत्यौ । उदासीनौ ज-तौ द्वौ गणौ, अव-शिष्टौ वैरिणौ नित्यम् ॥ अवशिष्टौ मगण-रगणौ । (C).

३५ । वक्ष्यमाणशुभाशुभफलोपोद्घातेन गणानां परस्परस्य मित्रादिभावं कथयति । मगण-नगणौ द्वौ गणौ ऽऽऽ, ।।। मित्रे मित्रसंज्ञाविति यावत् भवतः, भगण-यगणौ द्वौ गणौ ऽ।।, ।ऽऽ भृत्यौ भृत्यसंज्ञौ भवतः, ज-तौ जगण-तगणौ द्वौ उदासीनौ उदासीनसंज्ञौ, अवशिष्टौ रगण-मगणौ अरौ शत्रुसंज्ञौ नित्यं भवत इति क्रियापदं द्विवचनांते सर्वत्र योज्यम् । (E).

In MS. (G) the gloss is wanting.

३५ । १ दुइ (B & C). २ होइ (B), होइ (O & E). ३ जगण (A & B), यगण (C). ४ भगण (A, B & C), यगण (E & F). ५ होइ (B, E & F). ६ उदासीन (F). ७ उअउ (B). ८ णिच्च (C).

अह गणफल ।

मगण रिद्धि^१ थिर कज्ज^२ अगण^३ सुह^४ संपअ^५ दिज्जइ

रगण मरण सपसइ^६ जगण खरकिरण^७ विसज्जइ^८ ।

तगण सुण फल कइइ सगण सहदेसु^९व्यामइ^{१०}

भगण रचइ^{११} मगल अ^{१२}श्लोक^{१३} कइ^{१४} विंगल भासइ^{१५} ।

अत^{१६} कव्व गाह दोहइ^{१७} सुगह

एगण होइ पढमकखरइ^{१८} ।

तसु^{१९} रिद्धि^{२०} बुद्धि^{२१} सम्बउ^{२२} फुरइ

रण राउल दुत्तर तरइ ॥ ४६ ॥ छप्पअ ।

४६ । गणानां फलमाह । मगण चद्धि थिरकन्द कैयं
हृदातीत्यर्थं । अगण सुखमपह ददाति । रगणो मरण मया-
दयति । जगण खरकिरण विमर्जयति, खरकिरणमन्त्रेण छदेगा

१६ १ अद्धि (B C) & F) २ कव्व (A) कव्व (B) left out in
(C) from थिर to रिद्धि in the same line ३ अगण (A & B) अगण
(E & F) ४ सुह (B) ५ संपअ (A) ६ सपसइ (L) ७ खिरकि (D)
= विविह (L) ८ दिसज (B) दिसउ (D) गाह (F) ९ विपज्जइ (F)
१० अगण (A & D) ११ रचइ (F) कुचइ (F) १२ अगण (A & F) १३ श्लो
(A) अ (E) छ (F) १४ अ (B) अद्धि (D) १५ पविभासइ (F)
In MSS (E) & d (F) there is a transposition in the second
and third lines—Fd १६ अह (A) १७ कव्वदोहगाह (A)
कव्वगाहदोहा (D) कव्वगाहादोहइ (E) कव्वदोहइ (F) १८ पढमकखरइ
(A & B) पढमकखरइ (D) १९ तसि (F) २० अद्धि (B & E)
२१ विद्धि (A) २२ अगण (A) अगण (C) अगण (D) अगण (E)

दर्लिच्यते । तगणः शून्यफलं कथयति । सगणः स्वदेशादुद्धा-
सयति । भगणो रचयति मङ्गलं, जानौहि कविपिङ्गलो भाषते ।
यावत् काव्यं गाहादोहादिकं जानौहि नगणः प्रथमाचरे तस्य
ऋद्धिः बुद्धिः सर्वत्र स्फुरति, रणे राजकुले दुस्तरं तरति ॥ वर्ण-
वृत्तेषु गणप्रतिनियमात् गाहादोहादावित्युक्तं, तत्र प्रथमो नगण-
श्चेद्भवेत् तदा ऋद्ध्यादिकं स्यादित्यर्थः । सर्वश्लोके तथाभावाद्यम्भवे
हि प्रथमश्लोकेऽवश्यं कार्यम् । (C).

३६ । अथ भगणाद्यष्टगणानां काव्यादौ पतने प्रत्येकं फलमाह
भगणेति । कवित्वस्यादौ यदि भगणः पतति, तदा ऋद्धिः कार्यं
स्थिरं ददातीत्याकर्षः । यदि यगणः पतति * * * तदा मरणं
प्रयच्छति । यदि सगणः पतति, तदा सहवासान्निजदेशादुद्धासयति ।
यदि तगणः पतति, तदा शून्यं फलं कथयति । यदि जगणः पतति,
तदा खरकिरणं संतापं विसर्जयति । भगणः अनेकानि मंगलानि
कथयति । यावत्काव्यगाथादोहास्तत्र प्रथमाचरे प्रथमगणो यदि
नगणो भवति, तदा तत्र ऋद्धिबुद्धयः सर्वाः स्फुरन्ति, रणे राजकुले
दुस्तरं तरति इति मुण्डज जानीत इति कविपिङ्गलो भाषते । (D).

३६ । भगण ऋद्धिं स्थिरकार्यं यगणः सुखं संपत्तिं ददाति,
रगणे मरणं संपतति, सगणः सहवासं विसर्जयति, स्वदेशः सहवासः ।
तगणः शून्यफलं कथयति । जगणः खरकिरणं विशेषयति ।
भगणः करोति मंगलमनेकं सुकविः पिङ्गलः परिभाषते । यत्र
काव्ये दोहादौ जानीत नगणो भवति प्रथमाचरे । तस्य ऋद्धिः
बुद्धिः सर्वं स्फुरति, [रणं] राजकुलं दुस्तरं तरति ॥ (E).

अह दुगण विचारो ।^१

मित्त मित्त दे^२ रिद्धि बुद्धि अरु मंगल दिज्जइ^३

मित्त भिच्च थिर^४ कंध^५ जुम्भु^६ गिम्भश्च^७ जश्च^८ किज्जइ^९ ।

मित्त उआसे कज्ज बंध एहि^{१०} पुणु^{११} पुणु^{१२} छिज्जइ^{१३}

मित्त होइ जइ^{१४} सत्तु गीत्त बंधव^{१५} पौडिज्जइ^{१६} ।

अरु भिच्च मित्त^{१७} सब^{१८} कज्ज^{१९} हो^{२०}

भिच्च भिच्च^{२१} आश्रति^{२२} चस^{२३} ।

सब^{२४} भिच्च उआसे^{२५} धणु^{२६} एसइ^{२७}

भिच्च वहरि^{२८} हाकंद^{२९} पल^{३०} ॥ ३७ ॥ द्रव्यम् ।

३७ । अथ मित्रादिषोपात्कलमाह । मित्राक्षिपद्विद्वि बुद्धिम
अपरं मइत्त इहाति, मित्राद्वय छिरकन्द पुहे निर्भय जयं

३७ १ चत्त द्विवचिचारः (A & D) २ देह (A & D) ३ किज्जर (A)
४ छिर (C) ५ कम्भ (A & B), कम्भ (B & C) चम्भ (D) ६ जुम्भ (C)
७ गिम्भश्च (B & C) ८ जश्च (A) ज (D) ९ रिज्जर (A B & C)
१० चत्त वधि (B) चत्त वधि (C) चत्त वधि (D) चत्त चत्त (E), वधि चत्त (F)
११ पुण (B, D & E) १२ पुण (D & E) १३ किज्जर (A, B, C & E)
१४ जइ (A), dropt in (C) १५ चत्त (C) १६ पौडिज्जर (B & C)
१७ मित्त (B C & D) १८ चत्त (E) चत्त (F) १९ कज्जा (C) २० होइ
(D, E & F) २१ मित्त (D) २२ मित्राश्रति (A), आश्रति (E), आश्रति
(F) २३ चत्त (E) २४ चत्त (B & C), चत्त (D), चत्त (F) २५ चत्त (A),
24 & 2) transposed in (F) २६ चत्त (C), चत्त (D & F) २७ चत्त
(C) २८ देहि (B & D) देहि (C & E), देहि (F) २९ चत्त (B)
चत्त (C) ३० चत्त (B), चत्त (C)

दाति, मित्रादुदामीनः कार्यवन्धं नहि पुनः [पुनः] करोति, मित्राद्भवति यदि शत्रुः गोत्रवान्भवान् पीडयति । अपरं मृत्या-
मित्रेण सर्वं कार्यं भवति, मृत्याद्भृत्योऽप्यायतिश्रुति, मृत्यादुदामीनः
सर्वं धनं नाशयति, मृत्याद्वैरिणाक्रन्दः फलति । (C).

३७ । अत्र मनुष्यकविले तदुक्तं फलं, पर्वतादिवर्णने कविगतं,
स्वतावर्णने न कापि । तदुक्तमभियुक्तैः,—वर्ण्यते मनुजो यत्र फलं
तद्गतमादिशेत् । अन्यथा तु कृते काव्ये कवेर्दोषावहं फलं ॥ देवता
वर्ण्यते यत्र काव्ये कापि कवीश्वरैः । मित्राऽमित्रविचारो वा न तत्र
फलकल्पनेति ॥ उपर्युक्तगुणानपवदन् द्विगुणविचारमाह, मित्त
मित्तेति । मित्रात् मित्रं यदि पतति तदेति शेषः सर्वत्र यथायथं
योजनीयः, अद्धिं बुद्धिम् अपरं मंगलं ददाति, मित्राद्भृत्यो यदि
पतति तदा युद्धे स्वान्धैर्यं निर्भयं जयं करोति, मित्रादुदामीनो
यदि पतति तदा कार्यवन्धं कार्यप्रतिबन्धं खलु पुनः पुनः करोति,
मित्रात् यदि शत्रुः भवति तदा गोत्रवान्भवान् पीडयति, अपरं
मृत्यात् मित्रं यदि पतति तदा सर्वाणि कार्याणि भवन्ति, मृत्यात्
भृत्यो यदि पतति तदा आयतिरुत्तरकालो वर्द्धते, मृत्यात्
उदामीनो यदि पतति तदा धनं नश्यति, मृत्यात् वैरौ यदि
पतति तदा हाह्रादः हाह्राकारः पतति । (E).

३७ । अथ द्विगुणफलमाह ॥ मित्त ॥ मित्रगणामित्रगणश्चेत्
अद्धिं बुद्धिमन्यमंगलं ददाति । मित्रात् मृत्यः स्थिरं काव्यं युद्धे
निर्भयं जयं करोति । कञ्जेति पाठे कार्यं । मित्रादुदामीने
कार्यस्य नास्ति बन्धः पुनः चीयते । मित्राद्भवति यदि शत्रुर्मित्र-

उद्यासौण^१ जइ मित्त कज्ज^२ किछु^३ ख^४ देखावइ
 उद्यासौण जइ भिच्च सब्ब आश्रयति^५ चलावइ^६ ।
 उद्यासौण उद्यासे मंदमल^७ किछुअ^८ ख^९ देकिखअ^{१०}
 उद्यासौण^{११} जइ सत्तु गोत्तवइरिउ^{१२} कइ^{१३} लेकिखअ^{१४} ।
 जइ सत्तु मित्त हो^{१५} सुख^{१६} फल^{१७}
 सत्तु भिच्च हो^{१८} घरणि^{१९} एस^{२०} ।
 पुणु^{२१} सत्तु उद्यासे थण^{२२} एसइ
 सत्तु सत्तु एाअक^{२३} खुस^{२४} ॥ ३८ ॥ छप्पअ ।

[गोचराध्वान् पीडयति । अथ भूत्यादिने सर्वं कार्यं भवति ।
 भूत्याद्वये आश्रयति चला । भूत्यादुदासे सर्वं धनं भवति । भूत्या-
 दैरिणि आकटं पतति ॥ ३७ । (C)

३८ । उद्यासौणाद्यदि मित्रं किञ्चित्कार्यवन्म दर्शयति । उद्या-
 सौणाद्यदि भूत्या मर्त्यामायतिमानयति । उद्यासौणादुदासीने भद्रं

- १० । १ उद्यासौण (E) २ कज्ज (F) ३ किछु (C) ४ ख (F) ५ चलावइ
 ६ B & D मंद (E & F) ७ आश्रयति (C) ८ आश्रयति (B) चलावइ
 (C) चलावइ (F) ९ मंदमल (B & D) मंदमल (C) मंदमल (F) १० किछु
 (B) किछु (C) किछु (F) ११ थण (E & F) १२ आश्रयति (D)
 १३ उद्यासी (D) १४ चरिणि (B) चरिणि (C) चरिणि (E & F)
 १५ चरि (D) १६ च (D) १७ आश्रयति (D) १८ चरि (F) १९ चरि (A)
 २० चला (C) २१ चरिणि (A & B) २२ चरि (F) २३ उरि (D) उरि
 (E) २४ चरि (B & C) चरि (E) २५ चरि (C) २६ चरि (B & C),
 चरि (E) च (F)

फलं किमपि न दृश्यते । उदासीनाद्यदि शत्रुर्गोत्रवैरिक्त्यं लिख्यते ।
यदि शत्रुतो मित्रं भवति शून्यफलं । शत्रुतो मृत्यो गृहिणीं नाश-
यति । पुनः शत्रुत उदासीनो धनं नाशयति । शत्रुतः शत्रुर्नायकं
खण्डयति । अथञ्च मित्रादियोगः श्लोकादिस्वस्तत्फलं जनयति,
तत्र यथोचितयोगो मात्रावृत्तेषु सम्भवति, तत्र च प्रतिश्लोकं
तदसम्भवेऽपि प्रथमश्लोके यथोचितयोगः कार्यः, यथा पाके ग्रन्थे
पुलकितमित्यादौ समुचितयोगात् नैव छन्दसा ग्रन्थदेवस्तवादौ
गुरुराजादिसमचञ्च प्रथ[म]श्लोकः पाठ्यः, यथा कश्चित्कान्तेत्यादौ
मित्राद्भृत्यगणः, यथा वा शिवः शक्तेत्यादौ मृत्यान्मित्रगणः ।

३८ । उदासीनात् यदि मित्रं पतति तदा कार्यं किमपि
अनिष्टं दर्शयति, उदासीनात् यदि मृत्यः पतति तदा सर्वाभायति
चालयति, उदासीनात् यदि उदासीनः पतति तदा असत्फलं
किमपि न दृश्यते, उदासीनात् यदि शत्रुः पतति तदा गोत्रमपि
वैरिक्तं ज्ञेयम्, यदि शत्रोर्मित्रं भवति तदा शून्यं फलं भवति
किमपि फलं न भवतीत्यर्थः । यदि शत्रोर्मृत्यो भवति तदा
गृहिणी नश्यति, पुनः शत्रोरनुदासीनो यदि पतति तदा धनं
नश्यति, यदि शत्रोः शत्रुः पतति तदा नायकः खलति नश्य-
तीत्यर्थः ॥ (E).

३८ । उदासीनाद्यदि मित्रं किञ्चिन्मदं दर्शयति । उदासीना-
द्यदि मृत्यः सर्वा आ[य]तीश्चालयति शंस[य]मायतिमानयति ।
उदासीनादुदासीने अशुभं किञ्चिन्नहि दृश्यते । उदासीनाद्यदि
शत्रुर्गोत्रं वैरिवल्लक्ष्यते । यदि शत्रोर्मित्रं भवति शून्यफलं । शत्रो-

उआसीण' जइ मित्त कज्ज' किळु' ग' देखावइ
 उआसीण जइ भिच्च सब्ब आअत्ति' चखावइ' ।
 उआसीण उआसे मंदमल' किळुअ' ग' देकिखअ'
 उआसीण'' जइ सत्तु गोत्त वइरिउ'' कइ'' लेकिखअ'' ।
 जइ सत्तु मित्त हो'' सुख'' फल''
 सत्तु भिच्च हो'' घरणि'' गस'' ।
 पुणु'' सत्तु उआसे धण'' गसइ
 सत्तु सत्तु ग्याअक्क'' खुस'' ॥ ३८ ॥ छप्पअ ।

[गोच बाधवान् पीडयति । अन्यत् भृत्याग्निचे सर्वं कार्यं भजति ।
 भृत्याङ्गुत्ये चापति चला । भृत्यादुदासे सर्वं धनं गच्छति । भृत्या-
 दैरिणि आक्रुद पतति । ३७ । (G)]

३८ । उआसीणाद्यदि मित्र किञ्चित्कार्यवत्त्वं दर्शयति । उदा-
 सीणाद्यदि भृत्य सर्वमायतिमानयति । उदासीणादुदासीने भद्र

१८ । १ जवाविच (E) २ कज्ज (F) ३ किळु (C) ४ ग (F) ५ वइ
 A B & D मंद (E & F) ६ आअत्ति (C) ७ चखावइ (B) चखावइ
 (C) चखावइ (F) ८ मंदमल (B & D) मल्ल (C) मरमल (F) ९ किळु
 (B) किळु (C) किळु (F) १० ग (E & F) ११ जवाविच (D)
 १२ उआसी (D) १३ वरिचि (B) वरिचि (C) वैरीच (E & F)
 १४ वरि (B) व (D) १५ जवाविच (D) १६ पीर (E) १७ उर (A)
 १८ वर (C) १९ वरिचि (A & B) २० वर (E) २१ उरि (D) उर
 (F) २२ वर (B & C) व (E) २३ वावज (C) २४ वर (B & C)
 वर (E) व (F)

त्रिगुरुः कुत्र वर्त्तते इति प्रश्ने, गुरुत्रयं SSS मिलित्वा तत्र पूर्व-
युगलमदृशाङ्को देयः । तत्र च पूर्वाभावे कथं पूर्वयुगलमदृशत्वम्,
अतः प्रथमतः कश्चिदङ्को देयः. स च प्रथमोपस्थितत्वाद्देकाङ्क एव,

१
५
९

 तस्य च बुद्ध्याकर्षणाद्युगलत्वं मन्वाद्य द्वयाङ्को लेख्यः, तत्र च
गुरोर्दिमात्रत्वादुपर्यधयाङ्को देयः, लघोरेकमात्रत्वादुपर्यध-

१	२
५	५
९	५

 तेन च [?] ततश्च एको द्वाविति मिलित्वा त्रयं द्वितीय-
गुरो[रु]परि देयं, द्वयं त्रयमिति मिलित्वा पञ्चाङ्कस्तदधो

देयः, तेन १, २, ३, ५, ततः पञ्च त्रयमिति मिलित्वा-
ष्टाङ्कतृतीयगुरोरुपरि देयः, १, २, ३, ५, ८, पञ्चा-

१	२	८
५	५	५
९	५	१९

ष्टाविति मिलित्वा त्रयोदशाङ्कस्तदधो देयः । तथाच १, २, ३, ५, ८,
१९ पूर्वयुगले सदृशाङ्कदानवृत्तं, ततश्च गुरुगिरःस्थिताङ्कानेकीकृत्य
शेषाङ्कान्तेऽङ्का दूरीकरणीया भवन्ति । अ[त्र] गुरुगिरोऽङ्का एक-
स्त्रयमष्टाविति मिलित्वा द्वादश, त्रयोदश च त्रयोदश, इत्थं त्रयो-
दशे द्वादशदूरीकरणे एकस्यावशिष्टत्वात् प्रथमत एव त्रिगुरुर्गण इति

लभ्यते । इदञ्च बोध्यम् — अन्तिमो योऽङ्कः तावत्संख्यः प्रस्तारो भवति,
तेन षट्कलस्य त्रयोदशभेदः प्रस्तार इति बोध्यम् । एवं सुख-
बोधाय स्थलान्तरमपि दर्शयते — षट्कलप्रस्तारे आदावन्ते च गुरुर्मध्ये
लघुद्वयमेवं कुत्र वर्त्तते इति प्रश्ने, पूर्ववद्गुरोरुपरि
एकाङ्कः १, द्वयाङ्कः २ अधः, तेन १, २, ततः प्रथम-

१	२	५	८
५	१	१	५
९			१९

लघोरुपरि त्रयाङ्कः ३, द्वितीयलघोरुपरि पञ्चाङ्कः ५, ततो गुरो-
रुपरि अष्टाङ्कः ८, तदधस्त्रयोदशाङ्कः [१३], तथाच लिपिक्रमः १, २,
३, ५, ८, १३ । प्रथमगुरोरुपरि एकाङ्कः चरमगुरोरुपरि अष्टाङ्कः

अह मत्तासं उद्दिष्टं ।^१

पुष्पं जुञ्जस सरि अंका दिञ्जसु

गुरु सिर अंके सेस मिटिञ्जसु ।

उवरस अके लेखिस कदावहु^२

ते परि^३ धुञ्ज उद्दिष्टां जासहु^४ ॥ ३८ ॥ [अलिङ्गा]

संज्ञा [यदि] भवति स्थिती नश्यति । पुन ग्रन्थोद्दामेन धन
नश्यति । ग्रन्थो ग्रन्थी नायक चयति ॥ इदमन्वयोक्तम्—

वर्णने नायको यत्र फल तद्गतमादिशेत् ।

अन्यथा तु कृते काये कनदांशवत् फलम् ॥

देवता वर्णने यत्र कार्यं कापि कवीचरे ।

मित्रामित्रविचारो वा न तत्र फलकल्पना ।

देवतावाचका ग्रन्था ये च भद्रादिवाचका ।

ते सर्वे नैव निष्ठा मुर्च्छिषितो गणतोऽपि वा ॥ ३८ । (G)

३८ । अत्र भाषाणामुद्दिष्ट । पूर्वपुनस्तत्पुनश्चानुद्दिष्टं चेत्
गुह्यमिदं चेत् श्रेयं शोभय । उद्दिष्टमह लिखितानय, तेन पुनर्भुञ्ज
मुद्दिष्ट जानीहि ॥ एतादृशो ग्रन्थोऽमुक्तप्रकारस्य सुख वर्त्तते इति
ग्रन्थे तत्कथनायोद्दिष्टमुच्यते । तत्र चाय प्रकार — षट्कलप्रसारस्य

३८ । अत्र भाषाणामुद्दिष्ट (A) अत्र भाषावाद्दिष्ट (B) अत्र भाषाया चदिष्ट
(D) १ पूर्व (B) पुन (C) पुन (D) पुन (E) २ अह (A) अह (B & C)
अह (D) ३ अह (A) ४ अह (A) ५ अह (A) ६ अह (A) ७ अह (A) ८ अह (A)
१ अह (A B C D & E) २ अह (A B & C) ३ अह (A B & C) ४ अह (A B & C)
५ अह (A B & C) ६ अह (A B & C) ७ अह (A B & C) ८ अह (A B & C)

बोधितमन्त्रोपे मति मर्वांतिमांकमध्ये उर्वरितो योऽंकमन्त्रित्यर्थः,
 मर्वांतिमांकबोधितसंख्यामथोर्वरितसंख्याबोधकमंकमिति यावत् ।
 लेखिकद्वय — वप्रसंख्याः [?] परिधार्थ्येति यावत्, आण्ड — आनयस्व
 जानीहि इति यावत्, तदि पर — तदुपरि तेनेति यावत्
 मात्राणामिति शेषः, उद्दिष्टा — उद्दिष्टम्, अनिर्द्धारितप्रथमत्वद्विती-
 यत्वादिधर्म भेदे प्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मनिर्द्धारणं, धुञ्ज — ध्रुवं
 निश्चितं, जाण्ड — जानीहि । अत्र गुरुशिर इति शिरःपदो-
 पादानात् गुरोरुपर्यधश्चांको देय इति सूच्यते, अन्यथा वर्णो-
 द्दिष्टे लघूपरीतिवदत्रापि गुरोरुपरि इत्येव ब्रूयात् । लघोस्तु उप-
 र्येवेति नियमो गुरूपदिष्टोऽनुमन्धेयः । अयमर्थः — अनिर्द्धारित-
 प्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मभेदस्वरूपं विन्यस्य प्रथमाक्षरोपरि एकत्व-
 संख्याबोधकोऽंकः स्थाप्यः, द्वितीयाक्षरोपरि च पूर्वांकद्वयाभावात्
 पूर्वस्यैकांकद्वैगुण्यकल्पनानिःपन्नो द्वितीयोऽंकः स्थाप्यः, तृतीय-
 स्थाने च तत्पूर्वद्वितीयैकेत्यंकद्वयैक्यक्रियानिःपन्नः तृतीयोऽंकः
 स्थाप्यश्चतुर्थस्थाने च तत्पूर्वतृतीयद्वितीयेत्यंकद्वयैक्यक्रियानिःपन्नः
 पंचमोऽंकः स्थाप्यः, पंचमस्थाने च तत्पूर्वपंचमतृतीयेत्यंकद्वयैक्य-
 क्रियानिःपन्नोऽष्टमोऽंकः स्थाप्यः, षष्ठस्थाने च तत्पूर्वाष्टमपंचमेत्यंक-
 द्वयैक्यक्रियानिःपन्नस्त्रयोदशोऽंकः स्थाप्यः । एवं षट्सु स्थानेषु
 षडंकाः यथाप्रस्तारसंख्यं षट्कलगणोद्दिष्टे स्थाप्याः । एवं पंचकलादा-
 वपि यथाप्रस्तारसंख्यमंकाः स्थाप्याः ।

१	२	८
५	५	५
१	५	१५

एवं च त्रिगुरुः षट्कलस्य कतमो भेद इति पृष्टे,
 गुरुत्रयं लिखित्वा तत्र एकद्वित्रिपंचाष्टत्रयोदशेति

मिलित्वा नव, त्रयोभूते चयोदशाङ्के नवाङ्कं चने सते चतुरङ्गस्तिष्ठति,
तेन एतादृशचतुर्थम्यानमिति वक्तव्यम् । यदि तु षट्कलप्रकारे सप्त-
षट् कुचालीति प्रथमश्च पूर्ववदेकादिवयोदशान्ता

१	२	३	४	५	६
१	१	१	१	१	१

अङ्का दद्या, तत्र च गुरोरभावात् गुरुपर्यंकाभाव, तेन त्रयोदशे
किमपि कर्त्तव्यं नास्ति, तत त्रयोदश एवावशिष्यते । तथाच
षट्कलप्रकारस्य चयोदशस्याने सप्तषट् पततीति वाच्यम् । (०)

१८ । मिहिंष्टप्रकारकमन्वितिनिर्द्धारितसंख्याकगुह्यसुगुह्यक
रूपमिर्णोत्तररूपे भेदे प्रथमतः द्वितीयत्वादिधर्मनिर्द्धारणमुद्दिष्ट ।
तद्विविध मायावर्णभेदान् । तत्र वेगचित्कौतुकादजीहिष्टे [१] इष्टे
तत्प्रकारमाह । सुख जुचलेति । सुख जुचस्य चरि अका — पूर्व-
युगलसदृशाकान्, अच पूर्वषट्क पूर्वकपरत्वात् पूर्वयुगलेत्यस्य
पूर्वकयुगलेत्यर्थः । एव च पूर्वं षट्कयुगल तत्सदृशं तत्सुखं तदेक-
कियथा यत्प्रपद्यते इति यावत् तमकमित्यर्थः । दिङ्मसु — दक्ष,
अनिर्द्धारितप्रथमतः द्वितीयत्वादिधर्मकभेदसंख्येय लिखिता तद्वचरो-
परि पूर्वाकयुगलसदृशाकं यथाप्रकारस्य कसेषोत्तरोत्तर व्यापदे-
त्यर्थः । अच यत पूर्वाक एव नास्ति त[त] प्रथमातिक्रमे कारणा-
भावात् प्रथमोऽक स्थाप्य, यतश्च पूर्वम् अकयुगल नास्ति तत्र
यएव पूर्वाको भवति तद्विगुणितक स्थाप्य इति गुरुपदेशोऽनु-
संधेय । तत गुरु शिर अकच — गुरुशिरोऽकान् गुरो शिरमि
ये अकास्तान्, सेध — त्रये सर्वात्मिने अके, मिटिच्चसु — लोपय,
गुरुशिरोऽकसोधितमर्था सर्वात्मिकाकसोधितमर्थायामुनीकुह इति
भावः । एव भति उचरस्य अक — सर्वरितमक गुरुशिरोऽक-

बोधितसंख्यायाः सर्वांतिमाष्टमांकबोधितसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता
एकत्वसंख्या, एवं चायं प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं यत्र प्रथमं
गुरुलघू ततो गुरुरीदृशो भेदः पंचकलस्य कतम इति पृष्टे, एक-

१	२	५
५	१	५
५		५

द्वित्रिपंचाष्टेत्यंकपंचके यथास्थानं यथाक्रममुत्तरोत्तरं
स्थापिते गुरुशिरःस्यैकपंचमेत्यंकद्वयमेव लब्धं, लब्ध-

षष्ठसंख्याया अष्टमसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता द्वित्वसंख्या, तथाचायं
द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं यत्र लघुत्रयांते गुरुरीदृशो

१	२	२	५
१	१	१	५
			५

भेदः कतम इति पृष्टे, पूर्वोक्तोऽंकपंचके तथैव

स्थापिते गुरुशिरःस्यपंचमांकबोधितसंख्यायाः सर्वां-

तिमाष्टमांकबोधिताष्टमसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता त्रित्वसंख्या, तथा-
चायं तृतीयो भेद इति वाच्यम् । एवमग्रेऽपि गुरुशिरोऽंकसंख्या-
यामष्टमसंख्याया लुप्तोर्वरितसंख्या तत्तद्भेदे वाच्या ।

एवं चतुःकले द्विगुरुः कतमो भेद इति पृष्टे, एकद्वित्रि-

१	२
५	५
२	५

पंचेत्यंकचतुष्टये यथोक्तस्थाने यथाक्रममुत्तरोत्तरं स्थापिते

गुरुशिरःस्यैकतृतीयेत्यंकद्वयबोधितचतुर्थसंख्यायाः सर्वां-

तिमपंचांकबोधितसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता एकत्वसंख्या, तथाचायं
प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं चतुष्कले आदौ लघुद्वयं ततो

१	२	२
१	१	५
		५

गुरुः ईदृशः कतमो भेद इति पृष्टे, उक्तरीत्योक्तांके

स्थापिते गुरुशिरःस्यतृतीयांकबोधितत्रित्वसंख्यायाः

सर्वांतिमपंचमांकबोधितसंख्यामध्यलोपे उर्वरिता द्वित्वसंख्या, तथा-
चायं द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं त्रिकले एकद्वित्रिती

श्रंकत्रयं, द्विकले एकद्वीत्यंकद्वयं संस्थाप्य वाच्यम् । (E).

Here four entire leaves are missing in M.S. (E).—Ed.

पङ्क्तान् क्रमेण गुरुणामुपबंधय मध्याख्य गुरुगिरिम्यैकद्वितीयाष्टमे
त्यकषयबोधितदाद्ग्रमव्याया त्रैषाकषयोद्ग्रबोधितमध्यामध्यमोपे
उर्वरिता एकममध्या, एव च त्रिगुह यद्गलस्य प्रथमो भेद इति

$\begin{array}{cccc} १ & १ & १ & ० \\ १ & १ & १ & १ \\ १ & १ & १ & १ \end{array}$ वाच्यम् । एव यथ क्षपुदयोत्तरं गुरुदय पतति एता-
दृश यद्गलस्य कतमो भेद इति शृष्टे, पूर्वोक्तरीत्या

यथाश्रान पङ्क्तान् मध्याख्य गुरुगिरि प्यद्वितीयाष्टमेत्यकदयैक्यक्रिया-
नि पञ्चैकादशाकषोभितमध्यायास्तयोद्ग्रमव्यामथ्ये लोपे उर्वरिता
द्वितमव्या, तथाचाय द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एव यथाद्वौ

$\begin{array}{cccc} १ & १ & १ & ० \\ १ & १ & १ & १ \\ १ & १ & १ & १ \end{array}$ क्षपुगुरु ततोऽपि क्षपुगुरु एवभूत यद्गलस्य कतमो
भेद इति शृष्टे, उक्तरीत्या उक्तस्थानेषु तत्पङ्क्त-

स्थापने गुरुगिरिप्यद्वितीयाष्टमेत्यकदयैक्यक्रियानि पञ्चैकादशाकषोधि-
तमध्यायास्तयोद्ग्रमव्यामथ्ये लोपे अत्रशिष्टा त्रितमव्या, तथाचाय
द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवमप्येऽपि गुरुगिरोऽकमध्याया

चयोद्ग्रमव्यामथ्ये लुप्तोर्वरितमध्या तत्तद्भेदे वाच्या । यद्गलपुरुमे
 $\begin{array}{cccccc} १ & १ & १ & १ & १ & १ \\ १ & १ & १ & १ & १ & १ \end{array}$ गुरुगिरोऽकाभावादार्यममात्रमिदृशादृशस्तयो-
द्ग्रो भेदो बोध्यः ।

एव पचकलप्रसारेऽपि अभिव्यक्तिरितप्रथमत्वद्वितीयत्वादिधर्मभेद
लिखित्वा तदर्शोपरि एकदिचिपचाष्टेत्यकपचक यथाप्रस्तारमथ्य
यथाक्रममुत्तरोत्तर स्थाप्यम् । एव च यथाद्वौ क्षपुस्ततो गुरुदय-
मीदृश पचकलस्य कतमो भेद इति शृष्टे, एकदिचिपचाष्टेत्यकपचके

$\begin{array}{cccc} १ & १ & १ & १ \\ १ & १ & १ & १ \\ १ & १ & १ & १ \end{array}$ तथोक्तस्थाने यथाक्रममुत्तरोत्तर मस्थापिते गुरु-
गिरि प्यद्वितीयपचमेत्यकदयैक्यक्रियानि पञ्चसप्तमाक-

आसां णट्टं १३

णट्टे सव्व^१कला कारिज्जसु^२

पुव्व^३जुअल सरि अंका^४ दिज्जसु ।

पुच्छल^५ अंकं^६ मिटावह^७ सेख^८

अवरउ^९ अंका^{१०} लुंप्पि^{११} कहु लेख^{१२} ॥

जत्थ^{१३} जत्थ^{१४} पाविज्जइ^{१५} भाग

एहु^{१६} कहइ^{१७} फुर^{१८} पिंगल णाग ।

परमत्ता लेइ^{१९} गुरुता^{२०} जाइ

जत लेक्खहु^{२१} तत लेक्खहु^{२२} आइ ॥ ४०^{२३} ॥

४० । अथ मात्रानष्टमाह णट्टेत्यादि । नष्टे सर्वाः कलाः

४० । १ अथासां नष्टे (A), अथ मात्रासां नष्टे (D). २ सव्वं (B), सब (D).
३ कटिज्जसु (B, C & D). ४ पूर्व (B), diopt in (C) ५ चिर अंका (D).
६ पुच्छल (A), पुच्छल (D). ७ अंक (A & D), अह (B & C). ८ मेटावह
(A), मेटावहि (B), मेटावह (C), मेटावह (D), मिटावहि (F). ९ सेस (A),
सेख (B & C), सेस्सा (D). १० उवरल (A, D & F). ११ अंक (A, B,
C & D). १२ लुप्पि (B & C), लोप्पि (D), लोप्पि (F). १३ लेख (B & C).
१४ जच्छ (A). १५ पविज्जइ (B), पादज्जइ (D). १६ एह (A). १७ भणइ
(B & C). १८ फुल (B), फुल (F). The quadrant runs thus in (C)
and (D) — एह भणइ पुन पिगल नाग (C), कहइ फणइ पुप्पि पिंगल णाग (D).
१९ लइ (B & C), ले (F). २० गदया (B), गदया (C). २१ लेक्खसि (B),
लेक्खड (D & F). २२ Diopt in (C). २३ The name of the metre is
not mentioned in any of the commentaries; neither does it agree
with the definition of any metre described in the book.—Ed.

२८ । अथ माचोद्दिष्टमाह पादाकुलकेन (?) पुष्पेति । पूर्वयुगल-
 सदृशानकान्देहि, गुरुशिरोऽक शेषे सोपय, ध्वरित्ताक सिमिला
 कथय, एवमकारेणोद्दिष्ट जानीत । उक्तार्थमस्येवमेव । पूर्वं पूर्वा-
 कयुगल ध्वरमाचोपरि न्यषत् । दिमावस्थ गुरोरुद्धं पूर्वं पश्चादधो
 क्षिप्तेत् । गुरुर्द्धाकसमाधारादुद्दिष्ट जायते भुव ॥ इदं बहुले
 दशमभेदे द्योव्यते । तत्र तावत् ॥३॥ अथ भेद कतिपय इति
 प्रश्न । तत्र प्रथममाचोपाया पूर्वमक्ताभावात्स्थिरशोऽको द्वितीय-
 माचोपरि इय २, तृतीयमाचोपाया पूर्वाकदये एकद्विरूप अथ
 क्षिप्तेत् । तृतीयस्थाने दिमावस्थ गुरो सत्वाद् द्वितीयोऽक
 पूर्वाकदयरूप पश्चात्तकोऽधस्तात्क्षि, पञ्चममाचोपरि चतुर्थो वष्टो-
 परि षोडशेति क्रमेण क्षिप्तेद्व सर्वत्र । अथ गुरुशिरोऽकोऽक-
 स्वयमतिमचयोद्ग्राके सोपयेत् । एव कते शिष्टा दश, तत्स्थोऽथ
 भेदइति । एवमुदाहरणान्तरेऽपि योज्य । तद्यथा—

१	१	१	१	१	१
१	१	१	१	१	१
१	१	१	१	१	१

अथास्मात्कविनात्कि फल भविष्यतीत्युद्दिष्ट
 माचोद्दिष्टमाह ॥ पुष्पेति ॥ अचेदमवधेय

माचोभेद समुत्पाद्य स्थानमवधानात् (?) चरेत् ।

यथा तथाप्य भवति मन्दिदाष्टयुतौ फलम् ॥

आदिशुभे भवेद्भानिरत्नशुभे मधुद्वयम् ।

मधुशुभे भवेत्कृत्यु सर्वोपे विजयो भवेत् ॥

तद्गन्तेऽष्टदितये न कायं सम्राट्कृत्युर्भवती च यथा ।

रमे समुद्देन च कार्यविद्भिर्न चैकपचनरित भवति ।

इति नेषिदाष्ट ॥ (०)

आसां णट्टं ।

णट्टे सव्व^१कला कारिज्जसु^२

पुव्व^३जुअल सरि अंका^४ दिज्जसु ।

पुच्छल^५ अंकं^६ मिटावह^७ सेख^८

अवरउ^९ अंका^{१०} लुपि^{११} कहु लेख^{१२} ॥

जत्थ^{१३} जत्थ^{१४} पाविज्जइ^{१५} भाग

एहु^{१६} कहइ^{१७} फुर^{१८} पिंगल णाग ।

परमत्ता लेइ^{१९} गुरुता^{२०} जाइ

जत लेक्खहु^{२१} तत लेक्खहु^{२२} आइ ॥ ४०^{२३} ॥

४० । अथ मानानष्टमाह णट्टेत्यादि । नष्टे सर्वाः कलाः

४० । १ चयासां नष्टं (A), अथ मानायां नष्टं (D) २ सव्वं (B), सय (D).
 ३ करिज्जसु (B, C & D). ४ पूर्व (B), dropt in (C) ५ सरि अंका (D).
 ६ पुच्छल (A), पुच्छल (D). ७ अंक (A & D), अङ्क (B & C). ८ मेटावह.
 (A), मेटावहि (B), मेटावह (C), मेटावह (D), मिटावहि (F). ९ सेख (A),
 सेख (B & C), सेख (D). १० उवरल (A, D & F). ११ अंक (A, B,
 C & D). १२ लुपि (B & C), लोपि (D), लोपि (F). १३ लेख (B & C).
 १४ जत्थ (A). १५ पविज्जइ (B), पादज्जइ (D). १६ एह (A). १७ भणइ
 (B & C). १८ फुल (B), फुर (F). The quadrant runs thus in (C)
 and (D) — एह भणइ पुन पिङ्गल नाग (C), कहइ फुरइ पुणि पिङ्गल णाग (D).
 १९ लइ (B & C), लो (F). २० गदया (B), गदया (C). २१ लेक्खसि (B),
 लेक्खस (D & F). २२ Dropt in (C). २३ The name of the metro is
 not mentioned in any of the commentaries; neither does it agree
 with the definition of any metro described in the book.—Ed.

सुखं, पूर्वयुगलसदृशान्दान् दिदि, मन्त्राद्देन ग्रेष लोपय, उहत्त-
मङ्ग लोपयिता सिध, यत्र य प्राप्यते भाग एतद्गणति स्फुट
पिगलनाग । परमाधा महीना गुरुता याति, यावन्निष्ठते ताव
मेधचायाति । अमुकप्रसारस्यामुकस्थाने कौटुम्भी गणस्तिष्ठतीति
प्रश्ने, तत्कथनाय गृह्णितुमर्हते । गृहे आगच्छे इति । तथाचाय
प्रकार, बहुलप्रसारस्य प्रथमस्थाने कौटुम्भीगणस्तिष्ठति इति प्रश्ने,
सर्वा कला कर्त्तव्या भवन्ति । सर्वकलाकरणे च बहुलघव स्थाप-
नीया, यथा ।।।।।, तत्र च पूर्वयुगलसदृशाद्दान पूर्ववत्तेन
लिपिक्रम १, २ ३ ४, ८, १२, च च ग्रेषाद्दे मन्त्राद्[लो]प
कर्त्तव्यो भवति, ग्रेष चयोद्ग्राह, तत्र मन्त्राद्देकस्य लोपान्
द्वादशाङ्गोऽवशिष्ट, तल्लोपेन गुरुलघवो लेख्या भवन्ति । पुन
तल्लोपप्रका[र]स्त्वोच्यते द्वितीयश्लोकेन, तस्माद्यमर्चं प्रदर्शयते । लोपा-
वशिष्टो द्वादशाङ्ग तस्य भाग प्राप्यते वैधैरदे, सोऽङ्गो निर्बहति,
तेषां परमाचया सह गुरुता कर्त्तव्या तथाहि प्रकृते च प्रथमकलाया-
मेकाङ्गसृतीयकलायां चयाद् पञ्चकलायामष्टाङ्ग इति मिलित्वा
द्वादशाङ्ग-निर्बाहकयाच एकाद् प्रथमकलाया तिष्ठति, बापि
परमाचया सह गुरुता गता, तथाच बहुलप्रसारे विगुरुगण इति
सम्भवे । इदम् शेष प्रकारद्वयेनापि यवोद्ग्राहो निर्बहति,
तत्र परमाचया सह गुरुता न सम्भवति, य एवाङ्गो मान्य । तथा
हि बहु[ल]प्रसारे पञ्चमस्थाने कौटुम्भी गण इति प्रश्ने सर्वलघु-
करण पूर्वयुगलसदृशाद्दानश्च पूर्ववत्तेन १, २, ३, ४, ८, १२ ।
च च चयोद्ग्राहे पञ्चमलोपेऽवशिष्टो भवति अष्टाङ्ग च च पञ्च-

लघोरुपरि तिष्ठति, एकद्वित्रिपञ्चभिर्मिलिताभिः सम्भवति, तत्र
पञ्चमलघोरुपरि स्थिताङ्क एव गृह्यते, अन्यथा एकाङ्कस्य परमा-
त्रया सह गुरुतापादने द्वयाङ्कस्याधःस्थाङ्क एव नास्तीति तस्य गुरु-
तापादकत्वाभावात् तस्योपादानमनर्थकमापद्येत, इत्यञ्च पञ्चमषष्ठ-
कलाभ्यां मिलित्वा गुरुतापादने लघुचतुष्टयमेको गुरुश्च ॥११॥
पञ्चमस्थाने प[त]तीति वक्तव्यम् । षडङ्गप्रसारस्य त्रयोदशस्थाने
कीदृग्गण इति प्रश्ने, त्रयोदशाङ्कस्य त्रयोदशाङ्कलोपे न किञ्चि-
द्वशिष्यते, तेन गुरुकरणभावः, तथाच सर्वलघुरेव शिष्यते
॥११॥ (C).

४० । णट्ट । नष्टे सर्वाः कलाः कुरु, पूर्वयुगलसदृशानंकान्
देहि । षष्ठमंकं लोपय शेषे उर्वरितमंकं लुप्त्वा कथय लेख्ये ॥ यत्र
यत्र प्राप्यते भाग एवं कथयति स्फुरं पिंगलनागः । परमात्रां
गृहीत्वा गुरुतां याति, यावत्शिष्यते तावत्सेख आयाति ॥ इदं षडङ्गले
दशमो भेदः कीदृगिति प्रश्ने योज्यते । तत्र सर्वकलाः ॥११॥
पूर्ववदङ्किताः, षष्टाङ्को दशमः शेषे त्रयोदशाङ्के
उन्नितः । शेषास्त्रयः । तत्रावशिष्टाङ्केषु मध्ये

१	२	३	४	५	६	७
१	१	१	१	१	१	१

तृतीयः अङ्को लुप्तः । यत्रेति कृते तृतीया कला चतुर्थया सह
गुरुतां याता ॥११॥ अयं दशमो भेदो वक्तव्यः । प्रथमद्वितीयरूपा-
कस्य लोपो न संभवति । प्रथममात्राया अग्रिममात्रया सह गुरु-
ताया असंभवात्, द्विरूपस्याङ्कस्यापि भागस्यानीयत्वात् ॥ (C).

अह वखाणं उदिहं (०) ।^१

अक्षर^१ उपरि^१ दुष्ठा

अंका दिज्जहु^२ मुण[णे]हु^३ उदिह्वा^४ ।

सहु उपरि^१ ओ अंको

तं दह^५ एकेण जाणेहु ॥ ४१ ॥ [गाथा]

४१ । वर्षादिष्टमाह । अक्षरोपरि दिगुणान्कान् देहि उदिह ।
अधोऽपरि योऽकस्र दत्ता एतेन जानीहि ॥ एतेन सह दक्षेत्यनेन
तथाह एतेन सह मिश्रण कार्यमित्यर्थः । चतुरक्षरप्रकारे ध्वंसलघु^६
लघु वर्तते ऽऽऽऽ इति प्रश्ने, अक्षरोपरि दिगुणा दिगुणा अङ्का-
दिधा^७, तथाच $\begin{smallmatrix} ११११ \\ ११११ \end{smallmatrix}$ अथ लघोरभावान् लघूपरिस्थिता-
कस्य एतेन मिश्रण [न] सम्भवति, किञ्च एकाङ्क एवावग्रह्यते, तेन
चतुरक्षरप्रकारस्य गुह्यतुल्यं प्रथमत एव पततीति वक्तव्यम् ।
अपर दर्शयति, चतुरक्षरप्रकारस्याद्यन्तयोर्लघुद्वय मध्यस्थाने गुह्यद्वय
[कुच] पततीति $\begin{smallmatrix} ११११ \\ ११११ \end{smallmatrix}$ प्रश्ने, अक्षरोत्तर दिगुणा अङ्का-
दिधाम्नाथ अथ लघूपरि एकाङ्कोऽष्टाकस्य इति मिश्रित्वा अत्र,
तथैकाङ्कयोजने कते इति द्वाङ्क सम्भवति, तेन द्[ग]मस्थान-
इति वक्तव्यम् । चतुरक्षरप्रकारे ध्वंसलघु^६ लघु वर्तते $\begin{smallmatrix} ११११ \\ ११११ \end{smallmatrix}$
इति प्रश्ने, दिगुणा अङ्का देया, प्रथमलघोऽपरि एकाङ्क^८, ततो

४१। १ अथ वर्षावागुत्तिर्हि (A) अथ वर्षावागुत्तिर्हि (B) अथ वर्षावागुत्तिर्हि (D) अथ वर्षावागुत्तिर्हि (E) २ अक्षर (B & C) ३ अक्षर (A & D) ४ दिगुण (F) ५ लघु (B) लघु (C) लघु (D) लघुलघु (F) ६ अक्षर (A & F) अक्षर (D) ७ दह (A & D) दहि (B) In (E), after अंको in the last half वज्र अक्षर अक्षर ।

आसां णट्टं ।^१

णट्टे अंके भाग^२ करिज्जसु

सम^३ भागह^४ तहि^५ लहुअ^६ मुणिज्जसु^७ ।

विखम^८ एक दे^९ वंठण किज्जसु

पिंगल जंपद्द गुरु आणिज्जसु ॥ ४२ ॥ [अलिप्ता]

द्वयाङ्कः, ततश्चतुरङ्कः, ततोऽष्टाङ्कः, एकेन सर्वाणि मिलित्वा षोडश, षोडशस्थाने पततीति वक्तव्यम् । (C).

४१ । अथ वर्णाद्विष्टमाह अक्ख ॥ अचरोपरि द्विगुणानंका-
न्देहि, पञ्चाब्जानीतोद्दिष्टं । लघूपरि योऽंकः पतति सैकं कृत्वा तं
जानीत ॥ उक्तं चान्यत्र । उद्दिष्टं द्विगुणानाद्यादुपर्यंकान् समा-
लिखेत् । लघुस्या ये तु तत्रांकास्तैः सैकैर्मिश्रितैर्भवेत् ॥ इदं चतु-
रचरे द्योव्यते ॥ यथायं भेदः ॥ ११५॥ कतिथ इति प्रश्ने, द्विगुणांक-
दाने न्यासः $\frac{११५}{११५१}$ अत्र लघुस्यांकाः एकद्व्यष्टरूपास्तेषां
योगः ११ एकादश, सैकः १२ द्वादश, एतत्संख्योऽयं भेद इति
स्पष्टम् ॥ (G).

N.B. There is a process different from this in the Sanskrit work of Pingala, and its commentary by Haláyudha. Vide Society's Edition by Vishwanátha Sástrí, pp. 233-234. The same result may be analytically arrived at: vide Ghosha's Chhandah-sára-sangraha, Introduction, p. xix. para 46.—Ed.

४१ । १ चयैषां नष्टं (A), अथ वर्णानां नष्टं (D). २ भाग्य (E). ३ सति (B, C & F). ४ भाग्य (B & C), भागे (D & F), भाग्यं (E). ५ ते (A & D), नष्ट (E). ६ लघु (B, C, D, E & F). ७ आणिज्जसु (B & C), मुणिज्जसु (D & E). ८ विषम (D, E & F), विषम (C). ९ देह (A, D & E), देह (B & C).

४९ । दर्श [मष्ट] माह । मष्टाहे भाग कुरुष्य मष्टप्रभागे तस्मिन्
 लघुमानयस्त । विषमे एक दत्ता वष्टन कुरुष्य विगमो जस्यति
 गुरुमानयस्त ॥ मष्टे चतुष्टयाने प्रश्नेऽकस्य भाग कर्तव्य । यत्र
 प्रश्नाह्न समो भवति तत्र लघु स्याथ, तदहंस्यापि सममे पुनरपि
 तदहं हत्वा लघु स्याथ । एवमप्येऽपि । विषमप्रश्नाहे वा [तु]
 गुरु स्याथ तथाहे चैक दत्ता भाग कर्षं इति क्रम । वदा-
 हरण यथा, चतुरशरप्रकारे कौटुक् प्रथमो गण इति प्रश्ने,
 प्रश्नाह्न एकजस्य विषमत्वाद्गुरु स्याथ ऽ, तत्र चैकाहे पुनरेक-
 योजने वदाहो जातफदहंसेक मोऽपि विषम तेन पुनरपि गुरु-
 लैष्य, एवमप्येऽपि गुरुरेवाधानीति चतुर्गुरु ऽऽऽऽ प्रथमप्रकार-
 इति वाच्यम् । एवं चतुरशरजाते [प्रकारे] द्वायमस्थाने कौटु-
 गिति प्रश्ने द्वायमस्य समत्वाद्वादौ लघु स्याथ, तदहं च कते
 पश्चाह्न प्राप्तस्य विषमत्वाद्गुरु स्याथ, तत्र च एकदाने वदहो
 भवति, तदहंकरणे च वदाहो भवति, न च विषमो भवति
 इति पुनरपि गुरु स्याथ, वदाहे चैकयोजने चतुरहस्तस्य च
 समत्वात्लघु स्याथ । ऽऽऽ। इत्य चतुरशरप्रकारे द्वायमस्थाने वादा-
 वमो लघु मध्ये गुरुद्वयमस्तीति वक्तव्यम् । (C)

४९ । अथ वर्षहस्तमेदिषु मष्टप्रकारमाह ण्येति । अने सने
 विषमे वेत्यर्थ, भाग — भाग, अर्द्धाग्रमिति यावत् यथाप्रकार-
 स्यमिति शेष, करिष्वसु — कुरुष्य कस्ययेति यावत्, तत्र य
 सम भागर्ह — सम भाग समस्य भाग अर्द्धाग्र इत्यर्थ, तद —
 तत, लज्ज — लघु मृषिजसु — जानीदि क[च]येति यावत्,

विषमम् — विषमस्यां कस्य एकै — एकम् एकत्वे संख्याबोधकमं कसि-
त्यर्थः, द्वे — दत्ता संयोज्येति यावत्, वंठण — वंठनं भागे-
मद्व्यंशमिति यावत्, किञ्चसु — कुरुष्व कल्पयेति यावत्, वंठन-
मिति भागकल्पने देशी, ततः गुरु आण्जसु — गुरुमानय कल्प-
येति यावत् । एवं प्रकारेण वर्णवृत्तभेदानामिति शेषः, ण्टे — नष्ट
नष्टप्रकारमिति यावत्, पिंगल जपद् — पिंगलो जल्पति कथयति ॥
समांकभागे कृते योऽंकः स लघुकल्पकः, विषमांकभागे योऽंकः
स गुरुकल्पकः । विषमांकस्य भागस्तु विषमांकमेकेनांकेन संयोज्य
कल्पनीय इति निर्गलितार्थः । अत्र यद्यपि एकांकेन योजिती
विषमः समभावं प्राप्नोति तथापि तस्य भागः विषमांकभाग-
एवेति, ततो लघुकल्पनभ्रान्तिर्न कर्तव्येति ध्येयम् । अयमर्थः —

एकाक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेदः कीदृश इति पृष्टे, एकांके विषमे
एकांकयोजनेन कृतभागे एको गुरुः कल्प्यः । अनंतरं चाक्षरा-
भावान्न कल्पना । एवं च एकाक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेद एकगुरु-
रिति वाच्यम् । एवमेकाक्षरवृत्तस्य द्वितीयो भेदः कीदृश इति
पृष्टे * * * कल्पनीयः, अनंतरं चाक्षराभावान्न कल्पना, एकलघु-
द्वितीयो भेद इति वाच्यम् ।

एवं द्व्यक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेदः कीदृश इति पृष्टे, पृष्टस्य
एकांकस्य विषमस्य एकांकयोजनेन भागे एको गुरुः कल्पनीयः,
पुनरपि भागलक्ष्यैकांकस्य विषमस्य भागे द्वितीयो गुरुः कल्प्यः ।
अनंतरं चाक्षराभावान्न कल्पना, एवं द्विगुरुद्व्यक्षरवृत्तस्य प्रथमो भेद-
इति वाच्यः । एवं द्वितीयो भेदः कीदृश इति पृष्टे, पृष्टस्य

द्वितीयाकस्य समस्य भागे एको लघु कल्पनीयस्ततो भागस्य
 सैकाकस्य विषमत्वादेकेन योजितस्य भागे एको गुरु कस्य,
 अनंतरं चाक्षराभावाच्च कल्पना, एव च प्रथममेको लघुस्तत एको
 गुरुरौदृशो द्वाचरद्वत्तस्य द्वितीयो भेदः । एव द्वाचरद्वत्तस्य तृतीयो
 भेदः कौदृश इति श्रुते, श्रुताकस्य तृतीयस्य विषमत्वादेकाकयोज-
 नेन भागे प्रथममेको गुरु कल्पनीयस्ततो भागस्यस्य द्वितीया-
 कस्य समत्वाद्भागे एको लघु कस्य, अनंतरं चाक्षराभावाच्च
 कल्पना, एव च यच्च कस्मै गुरुलघू भवत ईदृशो द्वाचरद्वत्तस्य
 तृतीयो भेद इति वाच्यम् । एव चतुर्थो भेदः कौदृश इति श्रुते,
 श्रुताकस्य चतुर्थस्य समत्वात्तद्भागे प्रथम एको लघु कस्य, ततो-
 भागस्यस्य द्वितीयाकस्यापि समत्वात्तद्भागेऽपि पुनरप्येको लघु
 कस्य, अनंतरं चाक्षराभावाच्च कल्पना, एव च यच्च लघुद्वय
 च द्वाचरद्वत्तस्य चतुर्थो भेद इति वाच्यम् ।

एव त्र्यक्षरस्य प्रथमो भेदः कौदृश इति श्रुते, श्रुताकस्य एकस्य
 विषमत्वादेकाकेन योजितस्य भागे एको गुरु प्रथम कस्य, ततो-
 भागस्यस्य सैकाकस्य विषमत्वादेकाकयोजनादारद्वय भागे गुरुद्वय-
 कल्पनम्, अनंतरं चाक्षराभावाच्च कल्पना, एव च यच्च गुरुद्वय-
 मौदृशस्यचरद्वत्तस्य प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं त्र्यक्षरस्य
 द्वितीयो भेदः कौदृश इति श्रुते, श्रुताकस्य द्वितीयस्य समत्वाद्भागे
 प्रथममेको लघु कस्यस्ततो भागस्यस्य सैकाकस्य विषमत्वादेकाक-
 योजनादारद्वय भागे गुरुद्वय कल्पनीयमनंतरं चाक्षराभावाच्च
 कल्पना, एव यच्च प्रथममेको लघुस्ततो गुरुद्वयमौदृशस्यचरस्य

द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवं अक्षरस्य तृतीयो भेदः कीदृश-
इति [पृष्ठे], पृष्ठांकस्य तृतीयस्य विषमत्वादेकांकयोगेन भागकल्पने
एकगुरुः कल्प्यस्ततो भागलब्धस्य द्वितीयांकस्य समत्वान्तद्भागे लघुः
कल्प्यस्ततो भागलब्धस्य एकांकस्य विषमत्वादेकांकयोगेन तद्भागे
गुरुः कल्प्यः, अनंतरं चाक्षराभावान्न कल्पना, एवं च यत्र प्रथममेको-
गुरुस्ततो लघुगुरु ईदृशस्यक्षरस्य तृतीयो भेद इति वाच्यम् ।
एवं अक्षरवृत्तस्य चतुर्थो भेदः कीदृश इति पृष्ठे, पृष्ठस्य चतुर्थांकस्य
समत्वान्तद्भागे एको लघुः कल्प्यस्ततो भागलब्धस्य द्वितीयांकस्यापि
समत्वान्तद्भागेऽपि लघुः कल्पनीयः, ततो भागलब्धस्यैकांकस्य विषम-
त्वादेकांकयोगेन तद्भागे गुरुः कल्पनीयस्ततश्चाक्षराभावान्न कल्पना,
एवं च यत्र प्रथमं लघुद्वयं तत एको गुरुरीदृशस्यक्षरवृत्तस्य
चतुर्थो भेदः इति वाच्यम् । एवमग्रेऽप्युच्यम् ।

एवं चतुरक्षरस्य प्रथमो भेदः कीदृश इति पृष्ठे, पृष्ठांक-
स्यैकस्य विषमत्वादेकं दत्त्वा तद्भागे एको गुरुः कल्पनीयः, ततो-
भागलब्धस्यैकांकस्य वारत्रयमेकांकयोगेन भागे गुरुत्रयं कल्प-
यित्वा चतुर्गुरुश्चतुरक्षर[स्य] प्रथमो भेद इति वाच्यम् । एवं
चतुरक्षरस्य द्वितीयो भेदः कीदृश इति पृष्ठे, पृष्ठस्य द्वितीयां-
कस्य समत्वान्तद्भागे एको लघुः कल्पनीयस्ततो भागलब्धस्यैकस्य
विषमत्वादेकांकं दत्त्वा वारत्रयं भागकल्पने गुरुकल्पने गुरुत्रयं
कल्पनीयम्, एवं च यत्रादौ एको लघुस्ततो गुरुत्रयमीदृशश्चतु-
रक्षरस्य द्वितीयो भेद इति वाच्यम् । एवमग्रेऽप्युच्यम् । (E).

४२ । पृष्ठे । नष्टेऽंके भागं कुरु, समे भागे [तं] लघुं जानीहि ।

अथ वयमेव (B) ।^१

अथर्वर* संखे* कोट्ट कर

आद अत पदमंक* ।

सिर दुद अके अवर* भर

हूर्दे* मेरु शिसंक* ॥ ४३ ॥ दोहा ।

विषये एक दत्ता भाग सुद, पिगलो जल्पति गुहमानय ॥
गष्ट्याके समे कधुर्विवमे गुहरित्यर्थं । इदं चतुरचरे धोव्यते ।
अथ दादयो भेद कीदृगिति मन्त्रे, दादयांकस्य समत्वादाधो-
क्षय, तदर्द्धस्य षड्कस्यापि समत्वाद्दितीयोऽपि सधु, तदर्द्धस्य
अथकस्य विषमत्वाद्दुद, सैकस्य तदर्द्धस्य द्व्यकस्य समत्वात्तधु, तथा
॥ ४१ ॥, अथ भेदो दादग्रथस्य इत्यर्थः । एव पञ्चाचरादावपि
बोध्यम् ॥ ४२ ॥ (G)

४३ । अथ वयमेव । अथर्वस्याया कोट्ट सुद, आद्यन्तेषु
प्रथमोऽह । शिरोहयाद्दिनापर विध्यधि सूचीमेरी नि ग्रहम् ॥
एकाचरमारम्भ थावदचर इन्द्रया चिकीर्षित भवति तावती पक्ति
कर्त्तव्या । तत्र दादावन्ते सैकांकदान कार्य, तेन प्रथमपक्षी कोट्ट-
इत्यमेव । सूचीमेदरिति समाख्यायत्तादादौ सूक्ष्मता, उत्तरोत्तरं

४३ । १ अथ वयमेव (A & E) २ अचर (B) अचर (D) ३ संखे
(B) संखे (C) अत (F) ४ पदमंक (B & F), अत after ॥ ४१ ॥ (F)
५ अचर (D & E) लापल Leforo हूर्दे (F) ६ हूर्दे (D & F) ७ विषया
(E) बोधक (F)

साधिकासवगम्यते । तेन द्वितीयपक्षां शोष्ठ्यमेवनेकेवकोष्ठद्वया
लेख्यम् । तत्र सायमद्वानप्रहारः, — सर्वत्रैव पक्षां कदाचनैव च

एकाङ्को द्वयः, रिक्तकोष्ठकानाञ्च उपरिस्थिताद्द्वयेन पूरणं कार्यम् ।
तथाहि प्रथमकोष्ठे नावद्रिक्तकोष्ठाभावः । द्वितीयपङ्क्तौ मध्यगृहं
रिक्तमस्ति, तच्च तदुपरिस्थिताद्द्वयेन पूरणीयमत्र च उपरि एकाङ्क-
द्वयमत्वात् मिलित्वा द्वयाङ्को निष्पद्यते, अतः स तत्र लेख्यः ।
तृतीयपङ्क्तौ रिक्तगृहद्वयं, तत्र च प्रथमगृहोपरि एकाङ्को द्वयाङ्कश्चेति
मिलित्वा त्रयाङ्क इति स तत्र लेख्यः, द्वितीयगृहोपरि [एकाङ्कः]
द्वयाङ्कश्चेति मिलित्वा त्रयाङ्को जातः स तत्र लेख्यः, एवमग्रेऽपि ।

अथ मेरोः प्रयोजनमुच्यते । प्रथमपंक्तावाद्यन्तयोरेकाङ्क-
मत्वाद्द्वयं निष्पन्नं, तेन एकाक्षरजातौ प्रसारद्वयमिति लभ्यते ।
तत्र प्रथममेकाङ्कमत्वात्सर्वगुरुरेकः, परतथैकाङ्कमत्वात्सर्वलघुरपेकः ।
द्वितीयपंक्तौ च मिलित्वा चतुरङ्कमत्वाद् द्व्यक्षरजातौ प्रसार-
चतुष्टयम्, आटावेकाङ्कमत्वात्सर्वगुरुरेकः, द्वितीये द्वयाङ्कमत्वा-

देकगुहदयम् अहे को च एकमन्तात्मन्मधुरेक । एव द्वतीय
पक्षौ च मिश्रित्वा अष्टादो निष्पन्न, तेन व्यञ्जरजातौ प्रस्ता[रा]-
ष्टकम्, एक सभ्मगुह, एक सभ्ममधु, त्रिगुहदय, चिरेकगुह,
एवमपेऽपि बोद्धव्यम् ॥ (८)

४३ । अमुकवर्णवृत्तमात्रगणप्रकारयोरेतावहुरस्यधुको भेद
कतिमव्याक इति अनिर्दिष्टकमस्ति निर्द्धारितमव्याकगुहसधु-
धुक्तत्वरूपप्रकारनिर्णेतस्वरूपाऽनिर्द्धारितमव्याकभेदनिष्ठाया एको
दाविधादिपिष्टोभूतैकत्वदित्यादिकाया मिश्रितवर्णवृत्तमात्रगण-
भेदनिष्ठायाश्च पिष्टोभूतद्विचतुरष्टवोक्तमेत्यादिकाया सव्याया-
निर्द्धारककोष्ठव्याकसमुद्यो या भेद । अथ निमित्तभेदनिष्ठपिष्टो
भूतद्विचतुष्टादिमव्यानिर्द्धारण मन्त्रोत्पत्तिनिमित्तकोष्ठव्याक-
घोषननिष्पन्नाकेन बोध्यमिति गुरुपदेशोऽनुसंधेय । पूर्ववद्विविधे,
तत्र वर्णभेदप्रकारमाह । अक्षरमध्येति । अक्षर मध्ये — सव्याता-
चराणाम् । अथाक्षरपदस्य चरणाक्षरपादस्यास्यैवचरकाक्षराणा-
मित्यर्थः । सव्यातागानि एकादिषद्विग्रतिपर्यंतमव्याधुक्तानि चरणा-
चराणि येषां तेषां वृत्तानामिति निर्गमितार्थः । कोष्ठ — कोष्ठानि
गुरुपदेशादिति शेषः, कद — कुर । एकाक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठद्वय
द्व्यक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठत्रय, त्र्यक्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठ[चतुष्टय] चतुर-
क्षरचरणवृत्तस्य कोष्ठपञ्चकमित्येव गुरुपदेशादुत्तरोत्तरैकैकवृद्ध्या
एकाक्षरमारभ्य षड्विग्रत्यक्षरपर्यंत कोष्ठानि कल्पयेति निर्गमितार्थः ।
तपु आह अत — आद्यतवो कोष्ठयोः, पदमक — प्रथममकमेकत्व-
सव्याबोधकमकमिति यावत् देशीति शेषः । अक्षर — अपर आद्य-

तांतरालस्थितमिति यावत् कोष्ठकं, मिर दुद अंके — शिरोऽंकद्वयेन,
 अवहट्टभाषायां पूर्वनिपातानियमात्, भरु—पूरय पूरणीयकोष्ठ-
 शिरःस्थांकद्वययोजननिष्पन्नांकेनाद्यंतांतरालस्थितं कोष्ठं पूरणीय-
 मित्यर्थः । एवमकारेणेति शेषः, मेरु—मेरुः, णिमंक—निःशंकं
 निश्चयेनेति यावत्, सूडं—सूच्यते निर्मोच्यते इति योजना ।

अथैतन्निर्माणप्रकारो लिख्यते । प्रथमं वामदक्षिणयोरेकांगुल-
 मायतमूर्द्धाधोरेखाद्वयं विनिर्माय तत्पार्श्वयोः ऋजुरेखया मेल-
 नीयमेवमेकं दीर्घं कोष्ठं विधाय तत्र उर्द्धरेखामध्यदेशमारभ्याधो-
 रेखामध्यदेशपर्यंतमेकां ऋजुरेखां दत्त्वा कोष्ठद्वयं कल्पनीयं, तत्र तत्र
 प्रत्येकमेकैकोऽंको देयः, तत्र प्रथममिदं मेरुस्वरूपं प्रथमकोष्ठस्यै-
 कांकेन एकवर्णवृत्त एकगुरुरेको भेदः, द्वितीयकोष्ठस्यैकांकेन च एक-
 लघुरेको भेदः इति निर्द्धारितैकत्वसंख्याकगुरुलघुयुक्तत्वरूपनिर्णीत-
 स्वरूपैकवर्णभेदनिष्ठैकत्वसंख्या प्रतीयते । कोष्ठद्वयस्यैकांकद्वयपरस्पर-
 योजननिःपन्नद्वितीयांकेन चैकवर्णवृत्तभेदस्य द्वित्वरूपा समस्ता संख्या
 प्रतीयते, इतीयं कोष्ठद्वयात्मिका प्रथमा एकवर्णमेरुपंक्तिः ।

एवमेतत्पक्षधोरेखां पार्श्वयोर्मनागवर्द्धयित्वा अंगुष्ठमात्रं मध्यदेशं
 त्यक्त्वा अधस्तादेका रेखा उपरितनरेखासमाना कार्या, पार्श्वयोश्च
 ऋजुरेखया मेलनं कार्यमेवमेकमायतं कोष्ठं विधाय तत्र उपरि-
 तनप्रथमकोष्ठस्याधोरेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनरेखापर्यंतमेका ऋजु-
 रेखा देया, ततः द्वितीयकोष्ठाधोरेखामध्यमारभ्याधस्तनरेखापर्यंत-
 मेका ऋजुरेखा देया, एवं कोष्ठत्रयं गंपाद्य प्रथमान्यकोष्ठयोः
 प्रत्येकमेकैकोऽंको देयः, अंतरालवर्त्ती च द्वितीयः कोष्ठः शिरः-

सैकाकदययोजननि पञ्चदियोयाकेन प्रणीय, तत्र शुषरहृत्
 भेदेषु दिगुहरेको भेद इति निहृारितदित्वमस्याकगुहयुक्शुषर-
 हृत्भेदनिष्ठैकत्वरूपमस्या प्रथमकोष्ठसैकाकेन प्रतीयते । ततो-
 दितीयकोष्ठस्यद्वितीयाकेन शुषरस्यैकगुर्वैकल्ययुक्तौ द्वौ भेदादिति
 निहृारितैकत्वमस्याकगुल्लयुक्शुषरभेदनिष्ठद्वित्वरूपमस्या प्रती-
 यते । ततस्तृतीयकोष्ठसैकाकेन शुषरस्य द्विजपुरेको भेद इति
 निहृारितदित्वमस्याकल्लयुक्शुषरभेदनिष्ठैकत्वरूपमस्या प्रतीयते ।
 कोष्ठत्रयस्यसमस्तप्रयोजननि पञ्चचतुर्थाकेन च चतुष्टया समस्त
 भेदमस्या निरूप्यते, चेष्ट कोष्ठत्रययुक्ता शुषरमेवपि द्वितीया ।

एवमेतत्पङ्क्त्यधोरेखां पार्ययोर्मंगाम्बुद्विषैर्कांगुलमात्रमध्यदेशं
 त्यक्तोपरितनरेखावमानाधमाद्वया काया, पार्ययोश्च चतुरेखाया
 मेलनं कार्यमेवमेकं दीपं कोष्ठं निमाद्य तत्र उपरितमप्रथम-
 कोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारम्भाधोरेखापर्यंतमेका चतुरेखा देया,
 ततो द्वितीयकोष्ठाधोरेखामध्यमारम्भाधोरेखापर्यंतमेका चतुरेखा
 देया, ततस्तृतीयकोष्ठाधोरेखामध्यमारम्भाधोरेखापर्यंतमेका चतु-
 रेखा देया, एव कोष्ठचतुष्टयं क्वाच तत्राप्यतकोष्ठयोः प्रत्येकमेकं
 कोऽङ्गौ देयस्तदतराष्टयद्वितीयकोष्ठस्य च तच्छिरस्यैकद्वितीयोत्पन्न-
 दययोजनमिषष्टतीयाकेन पूरणं कार्यं, तृतीयकोष्ठस्य च तच्छि-
 रस्यद्वितीयैर्नेष्टकदययोजनमिषष्टतीयाकेन पूरणं कार्यं तत्र
 प्रथमकोष्ठस्यैकाकेन व्यसरस्य चतुर्दशैको भेद इति निह्वारित-
 चित्तमस्याकगुह्युक्तव्यसररत्नभेदनिर्हेकनरूपद्वया प्रतीयते । द्वि-
 तीयकोष्ठस्य तृतीयाकेन च व्यसरस्य दिगुर्वैकल्ययुक्त भेदत्रय-

मिति निर्द्धारितद्वित्वैकत्वसंख्याकगुरुलघुयुक्तत्र्यचरभेदनिष्ठत्रित्वरूप-
संख्या निश्चीयते । एवं तृतीयकोष्ठस्य तृतीयांकेन [त्र्य]चरस्यैकगुरु-
द्विलघुयुक्तं भेदत्रयमिति निर्द्धारितैकत्वद्वित्वसंख्याकगुरुलघुयुक्त-
त्र्यचरभेदनिष्ठक[त्रित्व]रूपसंख्या निश्चीयते । एवं चतुर्थकोष्ठस्यैकां-
केन त्र्यचरस्य त्रिलघुयुक्त एको भेद इति निर्द्धारितत्रित्वसंख्याक-
लघुयुक्तत्र्यचरभेदनिष्ठैकत्वरूपसंख्या प्रतीयते । कोष्ठचतुष्टयस्य सर्वांक-
योजननिष्पन्नाष्टमांकेन च त्र्यचरस्याष्टौ भेदा इति समस्ता त्र्यचर-
वृत्तभेदसंख्या निश्चीयते, सेयं तृतीया कोष्ठचतुष्टययुक्ता तृती-
याचरमेरूपंक्तिः ।

एवं पूर्वोक्तरीत्यैकं दीर्घं कोष्ठं निर्माय तत्र कोष्ठपंचकं विधाय
प्रथमांत्ययोः कोष्ठयोरेकैको देयः, अंतरालस्यस्य द्वितीयकोष्ठस्य
शिरःस्यैकतृतीयेत्यंकद्वययोजननिःपन्नचतुर्थाङ्केन पूरणं विधेयं, तृती-
यकोष्ठस्य च शिरःस्य तृतीयाङ्कद्वययोज[न]निःपन्नषष्ठांकेन पूरणं
विधेयं, चतुर्थकोष्ठस्य च शिरःस्य तृतीयेत्यंकद्वययोजननिःपन्नचतु-
र्थांकेन पूरणं विधेयं, तत्र प्रथमकोष्ठस्यैकांकेन चतुरच[र]वृत्तस्य
चतुर्गुरुरेको भेद इति निर्द्धारितचतुष्टयसंख्याकगुरुयुक्तचतुरचरवृत्त-
भेदनिष्ठैकत्वसंख्या प्रतीयते । द्वितीयकोष्ठस्य चतुर्थांकेन च चतुरचरस्य
त्रिगुर्वेकम[ल]घुयुक्तं भेदचतुष्टयमिति निर्द्धारितत्रित्वैकत्वसंख्याक-
गुरुलघुयुक्तचतुरचरभेदनिष्ठचतुष्टयरूपसंख्या प्रतीयते । ततस्तृतीय-
कोष्ठस्य षष्ठांकेन चतुरचरस्य दिगुरुद्विलघुयुक्ताः षड्भेदा इति
निर्द्धारितद्वित्वसंख्याकगुरुलघुयुक्तचतुरचरभेदनिष्ठषट्संख्या प्रती-
यते । ततः चतुर्थकोष्ठस्य चतुर्थांकेनैकगुरुत्रिलघुयुक्तं चतुरचरस्य भेद-

चतुष्टयमिति निद्धारितैकलचित्तमस्याकगुरक्षधुयुक्तचतुरचरभेद-
निष्ठचतुष्टय[रूप]मस्या निधीयते । ततः पञ्चमकोष्ठभैकाकेन चतु-
र्जधुयुक्तचतुरचरभैको भेद इति निद्धारितचतुष्टयमस्याकसधुयुक्त-
चतुरचरभेदनिष्ठैकलरूपमस्या निधीयते । कोष्ठपञ्चकमिष्टमर्वाक-
धोजननि पञ्चधोदशभाकेन च धोदशरूपा समन्ता चतुरचरभेदमस्या
प्रतीयत, सेषः पञ्चकोष्ठयुक्ता चतुर्थी चतुरचरभेदरूपिणि ।

एव पूर्वोक्तरीत्या एकं दीर्घं कोष्ठं विधाय तत्र कोष्ठवद्
निर्माय प्रथमांशकोष्ठयोरेकैकोऽको देयः, चतराक्षस्यद्वितीय-
कोष्ठस्य शिरःस्यैकचतुर्थैत्यकद्वययोजननि पञ्चपञ्चमाकेन पूरणं विधेयः ।
ततस्तृतीयकोष्ठस्य शिरः[ ]स्यचतुर्थैवैत्यकद्वययोजननि पञ्चदशमाकेन
पूरणं विधेयः । ततश्चतुर्थकोष्ठस्य शिरःस्यषष्ठचतुर्थैत्यकद्वययोजन-
नि पञ्चदशमाकेन पूरणं विधेयः । ततः पञ्चमकोष्ठस्य शिरःस्य
चतुर्थैत्यकद्वययोजननि पञ्चपञ्चमाकेन पूरणं विधेयः । तत्र प्रथम-
कोष्ठभैकाकेन पञ्चाक्षररुत्तस्य पञ्चगुरुरेको भेद इति निद्धारि-
तपञ्चलमस्याकगुरुर्युक्तपञ्चाक्षरभेदनिष्ठैकलमस्या निधीयते । ततः
द्वितीयकोष्ठस्यपञ्चमाकेन च पञ्चाक्षररुत्तस्य चतुर्गुर्वैकल्ययुक्त भेद-
पञ्चकमिति निद्धारितचतुष्टैकलमस्याकगुरुरक्षधुयुक्तपञ्चाक्षरभेदनिष्ठ-
पञ्चलमस्या निधीयते । ततस्तृतीयकोष्ठस्यदशमाकेन पञ्चाक्षर-
रुत्तस्य त्रिगुद्विलघुयुक्त भेददशकमिति निद्धारितचित्तचित्त-
मस्याकगुरुरक्षधुयुक्तपञ्चाक्षरभेदनिष्ठदशलमस्या नीति योयते । ततः
चतुर्थकोष्ठस्यदशमाकेन पञ्चाक्षररुत्तस्य द्विगुद्विलघुयुक्त भेद-
दशकमिति निद्धारितचित्तचित्तमस्याकगुरुरक्षधुयुक्तपञ्चाक्षरभेदनिष्ठ-

दशत्वसंख्या निश्चीयते । ततः पंचमकोष्ठस्यपंचमांकेन पंचाक्षरवृत्तस्य
एकगुरुचतुर्लघुयुक्तं भेदपंचकमिति निर्द्धारितैकलचतुष्टयसंख्याकगुरु-
लघुयुक्तपंचाक्षरभेदनिष्ठपंचत्वसंख्या निश्चीयते । ततः षष्ठकोष्ठ-
स्यैकांकेन पंचाक्षरवृत्तस्य पंचलघुयुक्त एको भेद इति निर्द्धारित-
पंचत्वसंख्याकलघुयुक्तभेदनिष्ठैकलसंख्या निश्चीयते । कोष्ठषट्कनिष्ठ-
सर्वांकयोजननिःपन्नद्वात्रिंशत्तमांकेन च द्वात्रिंशद्रूपा समस्ता पंचा-
क्षरवृत्तभेदसंख्या प्रतीयते । एवमग्रेऽपि सुधीभिः स्वयमूह्यं, ग्रन्थ-
विस्तरभयान्न लिख्यते ॥ (E).

४३ । अथ कियंतः सर्वगुर्वैकगुरु-द्विगुरु-त्रिगुर्वादयः, एवं
कियंतः सर्वलघ्वैकलघु-द्विलघ्वादय इति ज्ञानार्थं मेरुमाह,
अक्षर । अक्षरसंख्यया कोष्ठान् कुरु, आद्यमंत्यं च प्रथमांकेन पूरय ।
श्रीर्षद्वयांकेनापरं भर, जानीत सूचीमेरुं निःशंकम् ॥ आद्यं
कोष्ठमिति शेषः, तथाच सर्वत्र आद्यांत्यकोष्ठयोरेक एव लेख्यः,
श्रीर्षकोष्ठद्वयरूपांकेन रिक्तकोष्ठं पूरयेत्यर्थः । तथाच एकाक्षरादौ
दृष्टमेरुसंख्यया ज्ञादिकोष्ठान्द्वान्तरितानेकैकवृद्ध्या लिखेत् । तत्र
सर्वकोष्ठाद्यंतयोरेकं दत्त्वा पश्चादुपरितनं कोष्ठद्वयांकां शृङ्खला-
बंधन्यायेनैकौकृत्यावशिष्टाः कोष्ठाः पूरणीयाः ॥ तत्र एकाक्षर-
प्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, एकः सर्वलघुरिति भेदद्वयमेव सिद्धं, तस्य
द्विभेदत्वात् ॥ द्व्याक्षरप्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, द्वौ एकगुरु, एकः सर्व-
लघुरिति ॥ एवं त्र्याक्षरप्रस्तारे एकः सर्वगुरुः, त्रय एकगुरवः, त्रयो
द्विगुरवः, एकः सर्वलघुरिति ॥ एवं सर्वत्र प्रस्तारे एकः सर्वलघुः,
त्रय एकलघवः, त्रयो द्विलघवः, एकः सर्वगुरुरित्यादि सर्वत्र

अह अम् पताका ।

उहिडा' मरि अंका दिज्जमु

पुच्च' अंक पर भरण करिज्जमु' ।

पावसु' अंक पटम' परिदिज्जमु'

पत्थर' मंजु' पताका किज्जमु' ॥ ४४' ॥ [अष्टिमा]

बोध्यम् । अर्थावधारणेन शब्दा भवन्ति । यथा उक्तावन्ते ही ०, इदरे
द्वारा ४, अर्थावधारणे ८, दन्तवन्ते बोद्धव्यादि । अष्टमवधिम् ।
अवयवमात्रा गुरुत्वं पञ्च भेदो नृ यच्च दृश्यते । सर्वत्रात्मनो
विद्यमाने वाङ्मनः समानः । अथ प्रत्यगात्मिपक्षस्थोऽथ भेद इति
ज्ञात्वा विद्यद्भूतव्योऽयमिदं पञ्चव्यं च चरति ॥ ४४ ॥ ८

४४ । अथ सर्वप्रत्यगात्माम् । उहिष्टपदमात्रज्ञानं वैशि, पूर्वा
द्वेन परमाणुं च । प्राज्ञाहं प्रथमवर्गो दीपते, प्रत्यक्षं शब्दया
पताका विद्यते । अथमर्थः,—वर्षादिष्टे यदा यदा प्रत्यगात्मैवाह-
द्वेषा, प्रत्यक्षान् विद्यते अत्र वैशिष्ट्यपूर्णं उल्लेखनमिदमुदा-
हरणं दीपते, अथ प्रत्यगात्ममिदमुदाहरणमात्रं, तत्र दृश्यं
वामा गतिरिति शब्देन ज्ञेयमाह एव पूर्वोक्तं प्रथमं एव व्याप-
नीयं, न एवमुदाहरणं, निम्नोक्तं मत्तं प्रत्यगात्मं भाव्य—दीपते

४४ । १ अथ पताका (A) अथ सर्वप्रत्यगात्माम् D & L) २ उहिष्ट (F).
३ पूर्व (I) पूर्व (H) ४ विद्यते (F) ५ पञ्चव्यं (L & C), पावसु (F)
६ पर (F & C) ७ विद्यते (D) देव्यु (I & F) ८ पञ्चव्यं (A) दृश्यं
(E & L) ९ पूर्व (A L & C) १० सर्वप्रत्यगात्माम्, D & C, विद्यते (I)
११ मत्तं (F).

कार्यं, पूर्वाङ्क एवात्र पराङ्क उच्यते, अङ्कस्य वामा गतिरित्युक्त-
त्वात् । एवमपराङ्केण सह योजनं, ततस्तत्पराङ्केण प्राप्तास्याङ्का अधो-
ऽधः स्थाप्याः, एवमेकगुरोर्द्वितीया पंक्तिः कार्य्या, तत्र च प्रथम-
लिखिताङ्कपृष्ठतो योऽङ्कः स उपरि लेख्यः, ततश्च उपरिस्थिताङ्केन
सह योजयित्वाऽधो लेख्यः, पुनस्तत्पूर्वस्थिताङ्केन सह योजयित्वा ।
एवं द्विगुरूपंक्तिं समाप्य त्रिगु[रु]पंक्तिर्लेख्या, द्विगुरूपरिम्विताङ्क-
पृष्ठस्याङ्क उपरि स्थाप्यस्तत्पृष्ठस्याङ्केन सह योजयित्वा तदधो लेख्यः,
पुनः पराङ्केण योजयित्वा तदधो लेख्यः । एवमग्रेऽपि परतो-
दीयते इत्यस्याधो लिख्यत इत्यर्थः इति गुरूपदेशः । उत्तरोत्तर-
द्विगुणा अङ्काः कियद्दूरं देया इत्याकांक्षायां मुक्तं प्रस्तारसंख्यये-
त्यादि, तेन यावदक्षरस्य प्रस्तारस्तावत्पर्यन्तं द्विगुणाङ्कदानं, ताव-
त्पंक्तिपताका भवतीति बोध्यम् । यत्तु यावती प्रस्तारसंख्या ताव-
दङ्का देया इत्यर्थः इति तत्र, पताकाया यावदङ्कासम्भवात्, तत-
एकन्यूनाङ्कस्यैव सम्भवात् ।

अथोदाहरणेन स्पष्टीक्रियते । चतुरक्षरप्रस्तारे एकगुरवादयः कुक्ष
पतन्तीति प्रश्ने, चतुर्षु स्थानेषु उत्तरोत्तरद्विगुणा-
अङ्काः स्थाप्याः यथा १, २, ४, ८, तत्र चैकगुरूपंक्तौ
प्रथमतोऽष्टाङ्कः स्थाप्यः, अष्टाङ्कचतुरक्षरयोजना-
द्वादशाङ्कः स तदधः स्थाप्यः १२, द्वादशाङ्कद्वया-
ङ्कयोजनाच्चतुर्दशाङ्कः स तदधो लेख्यः १४, चतु-
र्दशैकाङ्कयोजनात्पञ्चदशाङ्कः स तदधो लेख्यः

१ २ ४ ८				
१	२	४		१२
	२	४	१२	
	४	८	१४	
	८	१०	१५	
		११		
		१२		

१५, एवमेकगुरुकस्यैका पंक्तिः । अथ द्विगुरूपंक्तौ अष्टाङ्कपृष्ठवर्ती

अथ इति सैर्भवेति निर्दिष्टत्वेऽप्यङ्गनिर्द्धारितत्वरूपमन्त्राकाराणां
भेदाणां प्रथमनिर्द्धारणादिभिरनिमित्तरूपस्य निर्द्धारणं तन्निर्द्धारकाङ्क-
मन्त्रो वा पन्ताका वा द्विविधा वक्ष्यताया साचापन्ताका चेति ।

वर्णपन्ताकानिर्मापकान्ताका उद्दिष्टा मणि उच्येति । उद्दिष्टा
मणि — उद्दिष्टमदृष्टान् उद्दिष्टमदृष्टमोद्दिष्टाङ्कप्रत्ययाद्दिष्टाङ्कमदृष्टा-
नित्यर्थः, अङ्क — अङ्कान्, विज्जसु — देवि, एतन्निमित्तमङ्कं दत्त्वा
वक्ष्येत्तत्तं विमुक्तिताम् विज्जसुखादिकानङ्कान् यथाप्रमाणमङ्कं
यथाप्येदित्यर्थः, ततः पुनः अङ्क — पूर्वाङ्कम्, पर — परमिज्जसुतर-
वर्णिनीति यावत् अङ्क इति शेषः, पन्ताकमन्त्र — प्रमाणमन्त्रं प्रमा-
णमन्त्रा यस्यां विद्यायां तद्वया प्राप्तयेत्यर्थः, मन्त्र — योजनं
करिज्जसु — कुरु । अथ पूर्वाङ्कम् अन्तराङ्कयोक्ते प्रमाणमन्त्रा-
योक्ता निष्पद्यते, तम् पूर्वाङ्कम् तत्र परमिज्ज योजनं न कार्य-
मित्येको नियम इत्यर्थः । एवं कृते पाठन अङ्क पठन — अवदष्ट-
मायायां पूर्वनिपातानियमात् प्रमाणमन्त्रमङ्कमित्यर्थः, परमिज्जसु —
परित्यज । अथ पूर्वाङ्कम् अन्तराङ्कयोक्ते पूर्वमातोऽङ्को निष्पद्यते
तम् तत्र योजनं न कार्यमिति द्वितीयो नियम इत्यर्थः । एवं
प्रकारेण वर्णपन्ताकमिति शेषः, पन्ताका विज्जसु — पन्ताका कुरु इति
योजनम् ।

अथ च पूर्वाङ्कं यत्र परमिज्ज प्रथमं योजते तस्योद्दिष्टाङ्क-
नियमा अङ्कः अन्तराङ्काद्योक्तः साया इति नियमो मुख्यनिष्पा-
दवधारणीयः । पूर्वाङ्कम् अन्तराङ्कयोक्ते योऽङ्का निष्पद्यते तै-
कोऽप्यङ्कयोक्ता ।

पंचमाष्टमांकयोजननिःपन्नस्त्रयोदशांकः सप्तमांकादधः स्थाप्यः, एवं द्वितीयादिचतुर्णामांकाणां चतुर्थांके योजनं कृत्वा द्वितीयाष्टमांक-
योजननिःपन्नो दशमांकस्त्रयोदशांक[१]दधः स्थाप्यस्ततः तृतीयाष्ट-
मयोजननिःपन्न एकादशांको दशमांकादधः स्थाप्यः, ततः पंचमा-
ष्टमयोजननिःपन्नस्त्रयोदशांकः प्रथमप्राप्तो निःपद्यते इति तयोर्थयोजनं
न कार्यं, नवमाष्टमयोजननिःपन्नः सप्तदशो नवमषोडशयोजन-
निःपन्नः पंचविंशतितमश्चांकः प्रस्तारसंख्यातोऽधिकसंख्याको निः-
पद्यते इति तद्योजनं न कार्यम् । एवं द्वितीयाद्यंकाणां चतुर्थाष्ट-
मांकयोर्थयोजनं कृत्वा चतुर्थषष्ठसप्तमत्रयोदशदशमैकादशेति षडङ्कैः
तृतीयस्थानकोष्ठपङ्क्तिः कल्पनीया, ततश्चतुर्थादयः षडङ्का अष्ट-
मांकपूर्व[व]र्त्तिन इति तेषां तत्र योजने चतुर्थाष्टमयोजननिःपन्नो-
द्वादशांकोऽष्टमांकादधः स्थाप्यस्ततः षष्ठाष्टमांकयोजननिःपन्नश्चतु-
र्दशोऽङ्को द्वादशांकादधः स्थाप्यस्ततः सप्तमाष्टमयोजननिःपन्नः पंच-
दशोऽङ्कश्चतुर्दशांकादधः स्थाप्यस्ततस्त्रयोदशदशैकादशांकानामष्टमां-
कयोजने, अष्टमादीनां च षोडशांकयोजने प्रस्तारसंख्यातोऽधिक-
संख्याका अङ्का निःपद्यन्ते अतस्तेषां तत्र योजनं न कार्यमेवं चतु-
र्थाष्टमांकयोर्थयोजनं कृत्वाष्टमद्वादशचतुर्दशपंचदशेति चतुर्भिर्रङ्कैश्च-
तुर्थस्थानकोष्ठपङ्क्तिः कल्पनीया । पंचमस्थानकोष्ठकं षोडशांकयुक्तं
कल्पनीयम् । एवं चतुर्वर्णवृत्तपताकायां कोष्ठस्थानपंचकं कल्पनीयं,
तत्स्वरूपं लिखित्वा प्रदर्शयते — [Vide figure p. 73—Ed.] एवं च
चतुर्वर्णमेरुपङ्क्तिवर्त्तिप्रथमकोष्ठस्यैकाङ्कनिर्द्धारितचतुर्गुणयुक्तत्वरूपैक-
त्वसंख्याकस्य भेदः प्रथम इति [प्राति]क्षिकं रूपं पताकाप्रथम-

कोष्ठमकाशेन निद्रार्थ्यते चतुर्वर्ण्युक्त एको भेद प्रथम इति ।
एव चतुर्वर्ण्येवपक्षिर्वर्तिद्वितीयकोष्ठमचतुर्वर्ण्युक्तनिद्रार्थितैकस्यपुष्पि-
गुह्युक्तवस्त्ररूपचतुर्वर्ण्युक्तानां भेदानां द्वितीयस्तौपचमनवमेति
प्रातिस्निक रूप चतुर्वर्ण्युक्तताकादितायस्मानकोष्ठमपक्षिर्वर्तिभिद्यतु-
भिरकैर्निद्रार्थ्यते एकस्यपुष्पिगुह्युक्ताद्यनारो भेदा द्वितीयस्तौप-
चमनवमरूपा इति । एव चतुर्वर्ण्येवपक्षिर्वर्तिद्वितीयकोष्ठमवर्ण-
कनिद्रार्थितदिगुह्युक्तपुष्पुक्तवस्त्ररूपचतुर्वर्ण्युक्तानां भेदानां चतुर्व-
र्ण्युक्तमनवयोदशदशमेकादशमिति प्रातिस्निक रूप पताकाद्वितीयस्मा-
नकोष्ठमपक्षिर्वर्तिभिः पक्ष्भिरकैर्निद्रार्थ्यते दिगुह्युक्तपुष्पुक्ताः पक्ष्-
भेदा चतुर्वर्ण्युक्तमनवयोदशदशमेकादशरूपा इति । एव चतुर्व-
र्ण्येवपक्षिर्वर्तिचतुर्वर्ण्युक्तकोष्ठमचतुर्वर्ण्युक्तनिद्रार्थितैकस्यपुष्पिगुह्युक्तवस्त्र-
रूपचतुर्वर्ण्युक्तानां भेदानामष्टमकादशचतुर्वर्ण्युक्तपक्ष्मेति प्राति-
स्निक रूप पताकाचतुर्वर्ण्युक्तानकोष्ठमपक्षिर्वर्तिभिद्यतुभिरकैर्वर्ण्यते
एकस्यपुष्पिगुह्युक्ताद्यनारो भेदा अष्टमकादशचतुर्वर्ण्युक्तपक्ष्मेति प्राति-
स्निक रूप पताकाचतुर्वर्ण्युक्तानकोष्ठमपक्ष्मेति निद्रार्थ्यते चतुर्वर्ण्युक्तेको भेदः
षोडशमेति । एवमन्यथापि पताका बोध्या । यथविमलरभयात्
स्तिष्ठते ॥ (E)

४४ । यथ वर्षपताका । पूर्वं मेरो यमुकगुह्यका यमुका भेदा-
भवतीत्युक्तं, ते च भेदाः प्रस्तारे यमुकस्थानेषु तिष्ठतीति शानार्थं
पताकामाह । अदिद्रा । तत्र मेरो यावती मुवाद्यकषण्या भवि-

यति तावत्येव कोष्ठकानि पताकायां लेखनीयानीति युक्त्वा
 सिध्यति ॥ उद्दि ॥ उद्दिष्टसदृशानंकान्देहि, पूर्वांकेण परभरणं
 कुरु । प्राप्तमंकं प्रथमं परित्यज्य प्रस्तारसंख्यया पताकां गृहाण ॥
 अथमर्थः । आदौ तावत् यत्संख्याकवर्णदत्तस्य[?] पताका चिकौर्षिता
 तत्संख्याका उद्दिष्टवदुत्तरोत्तरं द्विगुणिता एकपञ्चमकाः स्थाप्याः,
 पञ्चान्नेरुप्रस्तारांकसंख्यया पताकाकोष्ठा वर्द्धनीयाः ॥ ततः क्रमा-
 त्पूर्वाग्रिमकोष्ठस्यांकयोगस्तले लेख्यः इति पताका पूर्यतां ॥ एतदुक्तं ॥

एको द्वावथ चत्वारः ततोऽष्टाविति वर्द्धनं ।

पूर्वं परेण संयुज्य तदधो लेखयेद्बुधः ॥

अंतिमांकावधिं नैव संघयेदत्र कुत्रचित् ।

एकत्र लिखितं प्राज्ञः पुनरन्यत्र नो लिखेत् ॥

इति वर्द्धनं यावद्विकल्पं ॥ अत्रोदाहरणमेकाचरे १ । २ । अस्य
 द्विविकल्पत्वादेकस्थानस्य एकगुरुः, द्वितीयस्य एकलघुरित्येतावतैव
 सिद्धिः । सर्वत्राद्यांतांकौ सर्वगुरुलघुवाचकौ बोध्यौ ॥ द्व्यचरे यथा,

१	२	४
	२	

अत्रैकांकद्व्यंकयोर्योगे त्र्यंको द्व्यंकाधो लेख्यः ॥ तस्य

चतुर्विकल्पत्वात् तावतैव सिद्धिः । आद्यस्थान एव सर्व-

गुरुः, द्वितीयद्विपञ्क्तिस्थौ द्वित्र्यंको एकगुर्वैकलघू, चतुर्थोऽंकः
 सर्वलघुरिति ॥ चतुरचरे यथा ॥ [Vide figure p. 73 —Ed.] अत्रैको
 द्वाभ्यां सह त्रयं द्व्यंकाधः, एकस्तुर्भिः सह पञ्च त्र्यंकाधः, एकाष्ट-
 योगे नव पञ्चाधः, द्विचतुर्थ्योगे षट् चतुरधः, द्व्यष्टयोगे दश
 षड्विधः, द्विषोडशयोगे न संभवति, त्रिचतुर्थ्योगे सप्त दशाधः,
 पञ्चचतुर्थ्योगे नव एकत्र लिखितत्वान्न लेख्यः, त्र्यष्टयोगे एकादश

अह मत्ता मेरु ।^१

दुइ दुइ कोडा सरि लिहहु^२

पदम अंक^३ तसु अंत ।

तसु आइदि पुण^४ एक^५ सउ^६

पदमे^७ वेवि मिलत ॥ ४५ ॥ दोहा ।

सिर अके तसु सिरपर

अंके^८ उबरल कोड^९ पुरइ^{१०} णिस्संके^{११} ।

मत्ता मेरु अंक संचारि बुज्झइ^{१२}

बुज्झइ^{१३} जस दुइ^{१४} चारि ॥ ४६ ॥ [सिद्धिणी !]

यन्नाथ, चिषोक्प्रयोगो न, पचाष्टयोगे चषोदश एकादशाथ,
चतुरष्टयोगे द्वादशाष्टाथ, चतु षोक्प्रयोगो न, चक्रष्टयोगे चतुर्दश
द्वादशाथ, द्वाष्टाष्टयोगो न, यन्नाष्टयोगे पचदश चतुर्दशाथ । अथाद्य
सर्वगुरु, द्वितीयपञ्चका एकलघुस्थानानि, तृतीयपञ्चौ द्विलघुस्था-
नानौत्पादि ज्ञेय । यथा आद्यस्थाने सर्वगुरु, द्विचिपचमवस्थाने[षु]
एकलघवस्त्रिगुरवो वा, चतु षट्दशमपञ्चकादशमपञ्चोदशसु स्थानेषु
द्विलघवो द्विगुरवो वा, चष्टद्वादशचतुर्दशमपचदशस्थानेषु त्रिलघव
एकगुरवो वा, षोक्प्रस्थाने सर्वलघुरित्येव सर्वत्र ज्ञेयम् ॥ (G)

४५-४६ । १ अह मत्ता मेरु (C) अह मात्तामेरु (A, D E & F)
२ लिहहु (D) बरल (F) ३ पदम (C) ४ दुइ (A) उदि (D),
dropt in (F) ५ रल (C) पल (D) ६ सउ (C) परि (D) ७ विपमे
(E) dropt in (F) ८ अको (E) ९ कोडा (B) कोड (E) कोरड (F)
१० पुरइ (D), पुरल (E & F) ११ निहइ (B) विपइ (C) बीपडे
(D & E) बीरड (F) १२ बुज्झइ (D & E) बुउउ (F) १३ बुइ (E)

४५-४६ । अथ मात्रामेसः । द्वयं द्वयं कोष्ठं समं लिख, प्रथमो-
 कस्तस्यान्ते । तस्यादौ पुनरेकं दत्त्वा [प्रथमं] द्वावपि मिलितौ ॥
 मेरोऽङ्के तस्य शिर उपर्यङ्केण कोष्ठं पूरय निःशङ्कम् । मात्रामेरोरङ्कं
 संचार्य बुध्यन्तां [बुध्यन्तां] जना द्विचत्वारः ॥ मेरोस्तु प्रयोजनं
 द्विकलादौ प्रस्तारसंख्याज्ञानं सर्वगुर्वादिज्ञानञ्च । तथाहि यदि
 पृच्छ्यते द्विकलस्य कियान् प्रस्तारः सर्वगुरुः, सर्वलघुर्वा कियान्,
 एवं त्रिकलस्य कियान् प्रस्तारः सर्वगुरुः, सर्वलघुर्वा कियान् इत्येव-
 मादिप्रश्ने तज्ज्ञानं मेरोः प्रयोजनं, तत्र चायं प्रकारः । प्रथमतः
 कोष्ठद्वयं लेख्यं तदधः कोष्ठद्वयं लिखित्वा तदधः कोष्ठद्व[त्र]यं पुनरपि
 कोष्ठत्रयमधो लेख्यं, ततः कोष्ठचतुष्टयं लिखित्वा तदधोऽपि कोष्ठ-
 चतुष्टयं लेख्यमेवं कोष्ठलिखनं कृत्वा तत्राङ्का देया भवन्ति । तत्र
 चायं प्रकारः । सर्वेषां कोष्ठानामन्ते प्रथमाङ्को देयः, प्रथमाङ्क-
 शब्देनैकाङ्क उच्यते । ततश्च समीकृतकोष्ठयुग्मकानामादिमकोष्ठे
 सर्वत्रैकाङ्को देयस्तदधस्तनकोष्ठादौ च द्वयाङ्कः । तत्रेयं युक्तिः ।
 उपरिस्थिताङ्क एकस्तत्परतश्चैकः, इत्यधस्ताद्वयाङ्को लिखितः । एवं
 द्वितीयकोष्ठयुग्मस्यादिमकोष्ठकादावेकाङ्कोऽस्ति तदुपरि द्वयाङ्क-
 इति मिलित्वा त्रयाङ्कोऽधस्तामेख्यः । एवं तृतीयकोष्ठयुग्मकस्यादावे-
 काङ्कस्तदुपरि च त्रयाङ्क इति मिलित्वा चतुरङ्कोऽधस्तामेख्य इति ।
 प्रथमे द्वयोर्मिलनार्थमत्र प्रथमशब्देन द्वितीयकोष्ठकादिगृह-
 मुच्यते । अथावशिष्टग्रहणानां [गृहाणां] । तत्र च प्राथमिककोष्ठ-
 युग्मके पूरणीयमेव नास्ति, द्वितीयकोष्ठ[युग्म]स्य मध्यगृहं पूरणीयं,
 तत्रायं प्रकारः, शून्यगृहस्योपरिस्थितो द्वयाङ्कस्तदुपरिस्थितद्विती-

पर्यये चैकाह इति मिश्रित्वा चय, तेन मध्यमकोष्ठे पचाहो
 लेख्य । तदधोम्यह रिक्तमक्षि, तदुपरिस्थितस्य चपाहस्य तदुपरि-
 दितीयम्यहस्तिनेकाहयोजनात् चतुरहो जात, य तदधो लेख्य ।
 तृतीयकोष्ठयुग्मप्रथमपक्षौ मध्यमकोष्ठद्वय रिक्तमक्षि, तत्र चैकस्थो-
 परि चपाहो दितीयम्यहे च चपाहस्तयोर्मिसनाद्य षडह, य
 तत्र लेख्य, तदपरकोष्ठोपरि चतुरहस्तदुपरिस्थितद्वितीयम्यहे
 चैकाह इति मिश्रित्वा पचाह, य तत्र लेख्य । तदध्व कोष्ठ-
 द्वय रिक्तमक्षि, तत्रादिम्यहस्योपरि षडहस्तदुपरिस्थितद्वितीय-
 म्यहे च चतुरह इति मिश्रित्वा दशाहस्तत्र लेख्य, तदपरकोष्ठस्य
 उपरि पचाहस्तदुपरिस्थिताद्वितीयम्यहे चैकाह इति मिश्रित्वा
 षडह, य तत्र लेख्य इति श्रि अद्वेत्यादिरर्थः ।

अथ प्रज्ञस्थोत्तरदान प्रकटीकियते । तत्र दिक्कक्षस्य कियान्
 प्रक्षार इति प्रश्ने, प्रथमपर्यये एकाह पर्यये चैकाह इति
 मिश्रित्वा चय, तेन दिक्कक्षस्य प्रक्षारद्वयमिति वाच्यम् । दिक्कले
 सर्वगुह कियानिति प्रश्ने प्रथम एकाहसत्त्वात्सर्वगुहरेक इति
 वाच्यमनो चैकाहसत्त्वात्सर्वलघुरेक इति वाच्यम् । चिकले कियान्
 प्रक्षार इति प्रश्ने प्रथमपर्यये द्वाहाह पर्यये चैकाह इति
 मिश्रित्वा चयमिति । चिकले एकगुह कियानिति प्रश्ने प्रथमतो
 द्वाहाहसत्त्वादेकगुहद्वयमिति वाच्यम् । चिकले सर्वलघु कियानिति
 प्रश्ने, चले एकाहसत्त्वात्सर्वलघुरेक इति वाच्यम् । सर्वलघुकथनमेव
 बोध्यम् । एव चतुष्कले कियान् प्रक्षार इति प्रश्ने, तृतीयकोष्ठके
 एकद्वयमेक इति मिश्रित्वा पचाहसत्त्वात्पञ्चा[र]पञ्चकमिति

वाच्यम् । चतुष्कले सर्वगुरुः कियानिति प्रश्ने, प्रथमत एकाङ्क-
सत्त्वादेक इति वाच्यम् । चतुष्कले एकगुरुः कियानिति प्रश्ने,
परगृहे त्रयाङ्कसत्त्वादेकगुरुत्रयमिति वाच्यम् । एवं पञ्चकलो-
[ले] कियान् प्रश्नार इति प्रश्ने, चतुर्थकोष्ठे मिलित्वाऽष्टाङ्क-
सत्त्वादष्टाविति वाच्यम् । तत्र च प्रथमतस्त्रयाङ्कसत्त्वाद्विगुरुत्रय-
मिति वाच्यम् । परगृहे चतुरङ्कसत्त्वादेकगुरुचतुष्टयमिति
वाच्यम् । एवं षट्कले मिलित्वा त्रयोदशाङ्कसत्त्वात् त्रयोदश प्रश्नारा-
इति वाच्यम् । प्रथमत एकाङ्कसत्त्वादेकसर्वगुरुरिति वाच्यम् ।
परगृहे ष[ड्]ङ्कसत्त्वाद्विगुरुषट्कं, ततश्च पञ्चाङ्कसत्त्वादेकगुरुषट्क-
मेवमग्रेऽपि बोध्यम् । एवमसंख्यातमानेतुं शक्यते इति सप्तकलोऽपि
लिखितः । (C). [Vide figure p. 88.—Ed.]

४४-४६ । अथ मात्रामेरूपप्रकारमाह दुद दुद कोष्ठेति । दुद
दुद—द्वयोर्द्वयोः कलयोरिति शेषः, कोष्ठा—कोष्ठकानि, सरि
—सदृशानि समसंख्याकानीति यावत्, लिख्य—लिखितः ।
एककलप्रश्नाराभावात् द्विकलमारभ्य मेहृत्यन्तिः, एवं च द्वितीय-
द्वितीयेति द्वयोः कलयोः प्रत्येकं कोष्ठद्वयम् ऊर्द्धाधःस्थित्या पर-
स्परसंक्षिप्तं, चतुर्थपञ्चमेति द्वयोः कलयोः प्रत्येकं कोष्ठत्रयमूर्द्धाधः-
स्थित्या परस्परसंक्षिप्तं, षष्ठमष्टमेति द्वयोः कलयोर्द्विधःस्थित्या
परस्परसंक्षिप्तं प्रत्येकं कोष्ठचतुष्टयमित्यादिरीत्या द्वयोर्द्वयोः कलयोः
समसंख्याकान्यूर्द्धाधःस्थित्या परस्परसंक्षिप्तानि कोष्ठकानि उत्तरो-
त्तरं वर्द्धितानि गुरूपदेशात् कल्पमी[नी]यानीति निर्गमितार्थः ।
अत्र कोष्ठसादृश्यं समसंख्याकत्वमेव । तस्य—तेषु कोष्ठेषु, अतः—

अतिमे कोष्ठे इत्यर्थं, षडम अक्षक — प्रथमोऽक्ष आद्य इति शेषः, तस्य आदयि — तेष्वप्येषु कोष्ठेषु मध्ये [युन] विषमे प्रथमद्वितीय पञ्चमषष्ठमादिकोष्ठेषु, एक — एक अक्ष आद्य इत्यनुपम । कश्चिदिषमे इत्यस्य स्थाने षडमे इति पाठः, तत्र समादित्यथावयव योष्यम्, एव च समाश्रयमे पूर्ववर्तिनि विषमे इति, च एवार्थः, यतः समात्पूर्ववर्ती विषम एवेति, षड — षमेषु द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमाष्टिषु कोष्ठेषु, चेति निश्चित — द्वौ निश्चितौ पूर्वकाविति ईदृशः स्थापयेत्यनुपम । आद्या ये विषमा कोष्ठानिमेकाको देयः, ये षमाक्षेषु पूर्ववर्त्येकद्वययोञ्जनानि पञ्चोऽको देय इत्यर्थः । तत उपरम कोष्ठ — उर्वरितानि आद्यतानराशस्त्रितानि काष्ठकानीत्यर्थः । शिर अक्षे तस्य शिरपर अक्षे — शिरोऽक्षा तश्चिरउपर्यक्षाभा, षोडश [कि] — निष्पन्न यथा स्यात्, पूरहिंस्तु — पूरय एव अक्ष वरारौ [रि] — अक्षान् मन्थय मन्थाय अण दुद शरि — अना दिचत्वारः, मन्ता मेद — माचामेद आणस्तु [नुष्टस्तु] नुषाधम् इति योजना ।

अपेतक्षिमाणप्रकारो भिद्यते । एककक्षप्रसारभावात् द्विकक्षमारम्भ मेदप्रवृत्तिः । एव च प्रथम वामदक्षिणयोरि[रि]वागुल्ल माचदीर्घं मध्ये रेखाभूतमर्द्धमधयः शृगुल्लमाचमतर विष्टयो-र्द्धाधो रेखाभय कार्यं, ततस्तत्पार्थद्वयमेतन्नम् अत्रुरेष्टया कार्यम् एव दीर्घकोष्ठद्वय विधाय तत्र प्रथमरेखामध्यदेशमारम्भाधत्तन-द्वितीयरेखामध्यदेशप्रपद्यन्तम् एकाम् अत्रुरेखां दत्त्वा प्रथमध्वाने र्द्धाध भिद्यता परस्परमक्षक कोष्ठक[च]नुष्टय कार्यं, तत्रातिम-कोष्ठयो प्रत्येकमको देयः, आद्ये उपरितने प्रथमे च विषमता-

देको देयः, तदधमने च द्वितीयत्वात् ममे उपरितनकोष्ठद्वय-
 म्यैकांकद्वयरूपपूर्व्यांकद्वययोजननिःपन्नद्वितीयांकेन पूरणं विधेयम् ।
 एवं चोपरितनकोष्ठद्वयं द्विकलमेरुपङ्क्तिः, तत्र प्रथमकोष्ठम्यैकांकेन
 द्विकलमेरुगुरुरूप एको भेद इति, द्वितीयकोष्ठम्यैकांकेन च
 द्विलघुरेको भेद इति प्रतीयते । कोष्ठद्वयम्यैकांकद्वययोजननिःपन्न-
 द्वितीयांकेन च द्विकलस्य भेदद्वयमिति द्विकलगणभेदपिंडीभृता
 ममस्ता द्वित्वसंख्या प्रतीयते । एवमधम[न]कोष्ठद्वयं त्रिमात्रमेरु-
 पङ्क्तिः, तत्र प्रथमकोष्ठम्यद्वितीयांकेन त्रिकलप्रकारे एकगुरुर्युक्तं
 भेदद्वयं, द्वितीयकोष्ठम्यैकांकेन च त्रिलघुयुक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । कोष्ठद्वयम्यद्वितीयैकेत्यंकद्वययोजननिःपन्नद्वितीयांकेन च
 त्रिकलस्य ममस्तान्नयो भेदा इति पिंडीभृता ममस्ता त्रित्वरूपा
 त्रिकलगणभेदसंख्या प्रतीयते । ततोऽधमनीं तृतीयां रेखामाद्यंत-
 पार्श्वयोर्मंनाग्वर्द्धयित्वाऽधो ध एकैकमंगुलमंतरं विस्तृत्य तत्परिमाणं
 रेखाद्वयं कार्यम्, ऋजुरेखया तत्पार्श्वद्वयमेतन्नं च कार्यम् । एवं
 त्रिकलमेरुपङ्क्तिमंसृष्टं तदधःस्थं दीर्घं कोष्ठद्वयं कार्यं, तत्रोपरि-
 तनत्रिकलमेरुपङ्क्तिप्रथमकोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनांतिमरे-
 खापर्यंतम् एका ऋजुरेखा कार्या, एवं तत्पङ्क्तिद्वितीयकोष्ठाधो-
 रेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनांतिमरेखापर्यंतमेका ऋजुरेखा कार्या,
 एवं द्विती[य]म्यमेरुर्द्धापेक्षया अधःस्थित्या परस्पर[र]संसक्तं कोष्ठ-
 षट् कार्यं, तत्रोपरितनकोष्ठमयात्मिका सर्वापेक्षया तृतीया चतुः-
 कलमेरुपङ्क्तिः, तत्र सर्वापेक्षया तृतीयत्वाद्विपमे प्रथमकोष्ठे सर्वा-
 तिमे च तृतीये एकोऽंको देयः, द्वितीये च शिरोऽंकतच्छिरोऽंक-

अतिमे कोष्ठे इत्यर्थः, पठम[च]क—प्रथमोऽक स्थाप्य इति शेषः,
 तसु चारुचि—नेत्राक्षेषु कोष्ठेषु मध्ये [युन] विषमे प्रथमद्वितीय-
 पचमसप्तमादिकोष्ठेषु, एक—एक अथ स्थाप्य इत्यनुषंगः । कश्चिदि-
 धमे इत्यस्य स्थाने पठमे इति पाठः, तत्र समादित्यध्याप्य
 धोभ्यम्, एव च समाप्त्रपमे पूर्ववर्त्तिनि विषमे इति, च एवार्थः,
 एत समात्पूर्ववर्त्ती विषम एवेति, उच्यते—समेषु द्वितीयचतुर्थषष्ठ्यष्ट
 मादिषु कोष्ठेषु त्रैवि मिश्रत—द्वौ मिश्रितौ पूर्वाकाविति शेषः
 स्थापयेत्यनुषंगः । आद्या ये विषमा कोष्ठास्तेष्वेकाको द्वेयः, ये
 समाक्षेषु पूर्ववर्त्त्यकद्वययोजनानि पञ्चोऽको द्वेय इत्यर्थः । तत उवरण
 कोट्ट—उर्वरितानि आद्यतातराक्षस्थितानि कोष्ठकानीत्यर्थः । चिर
 अके तसु चिरपर अके—त्रिरोऽका तश्चिरउपर्यकाभ्यां, क्षीयक-
 [कि]—निशक यथा स्यात् पूरचि[इ]—पूरय एव अथ सचारी
 [रि]—अकान् सचार्थं सस्थाप्य जगदुर चारि—जना दिचमार,
 मत्ता मेर—माचामेर जाणञ्ज [नुद्धञ्ज] बुध्यध्वम् इति धोञ्जना ।

अथैतन्निर्माणप्रकारो निश्च्यते । एककलप्रकाराभावात् दि-
 कलमारभ्य मेरुप्रवृत्तिः । एव च प्रथम वामदक्षिणयोरि[रि]वांगुल
 मापदीर्घं मध्ये रेखाभूतमूर्द्धमधय अंगुलमापमतर विष्टुण्यो-
 ङ्गाधो रेखाचय कार्यं, ततस्तत्पार्थदयमेजमम् अत्रुरेखया कार्यम्,
 एव दीर्घकोष्ठदय विधाय तत्र प्रथमरेखामध्यदेशमारम्भाधस्तन-
 द्वितीयरेखामध्यदेशपर्यन्तम् एकाम् अत्रुरेखां दत्त्वा प्रथमस्थाने
 उर्द्धाधस्थित्या परस्परसमक कोष्ठक[च]तुष्टय कार्यं, तत्रातिम-
 कोष्ठयो प्रथेकमको द्वेयः, आद्ये उपरितने प्रथमे च विषमता-

रेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनद्वितीयकोष्ठाधोरेखापर्यंतमृजुरेखा देया,
तत उपरितनद्वितीयकोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारभ्याधस्तनकोष्ठाधो-
रेखापर्यंतमृजुरेखा देया, एवं द्वितीयस्थाने चर्द्धाधःस्थिता परस्पर-
संभक्तं कोष्ठाष्टकं कार्यम् । तत्रोपरितनं कोष्ठचतुष्टयं षड्भक्तमेकपङ्क्तिः ।
तत्र प्रथमकोष्ठे सर्वापेक्षया पञ्चमत्वाद्विधेयं सर्वांतिमे चतुर्थे च
एकोऽङ्को देयः । द्वितीयकोष्ठे च गिरोऽङ्कतच्छिरोऽङ्कद्वितीयाङ्क-
द्वययोजननिःपन्नषष्ठांकेन पूरणं कार्यम् । तदग्रि[णि]मे च द्वितीय-
कोष्ठे गिरोऽङ्कतच्छिरोऽङ्कचतुर्थेकेत्यङ्कद्वययोजननिःपन्नपञ्चमांकेन
पूरणं विधेयम् । सर्वांतिमे च चतुर्थे कोष्ठे एकांकेन पूरणं विधे-
यम् । एवं चात्र प्रथमकोष्ठस्यैकांकेन षड्भक्तप्रस्तारे त्रिगुस्युक्त एको
भेद इति प्रतीयते । तदग्रिमद्वितीयकोष्ठस्यषष्ठांकेन च त[त्र]
प्रस्तारे द्विगुस्युक्ताः षड्भेदा इति प्रतीयते । तदग्रिमद्वितीय-
कोष्ठस्यपञ्चमांकेन च तत्र प्रस्तारे एकगुस्युक्ताः पञ्च भेदा इति
प्रतीयते । तदग्रिमचतुर्थकोष्ठस्यैकांकेन च षड्भक्तस्युक्त एको भेद-
इति प्रतीयते । कोष्ठचतुष्टयस्याङ्कचतुष्टययोजननिःपन्न[च]यो-
दशांकेन च समस्ता पिंडीभूता षड्भक्तप्रस्तारे संख्या चयोदशरूपा
प्रतीयते । तत्र प्रथमकोष्ठे च सर्वापेक्षया षष्ठत्वात्समे एकद्वितीयेति-
पूर्वाङ्कद्वययोजननिःपन्नचतुर्थांकेन पूरणं कार्यम् । तदग्रिमे द्वितीय-
कोष्ठे गिरोऽङ्कतच्छिरोऽङ्कषष्ठचतुर्थेत्यङ्कद्वययोजननिःपन्नदशमांकेन
पूरणं कार्यम् । तदग्रिमद्वितीयकोष्ठे च गिरोऽङ्क[तच्छिरोऽङ्क]-
पञ्चमेकेत्यङ्कद्वययोजननिःपन्नषष्ठांकेन पूरणं कार्यम् । अधस्तनं
कोष्ठचतुष्टयं च सप्तकलचतुर्थांकेन सप्तकलप्रस्तारे त्रिगुस्युक्तं भेद-

द्वितीयैकेत्यकदययोजननि पञ्चद्वितीयाकेन पूरण विधेयम्, एतद्वि-
 धस्तनौ च कोष्ठचयात्मिका चतुर्थी पञ्चकसमेरूपङ्गि, तच्च प्रथम-
 कोष्ठे सर्वापेक्षया चतुर्थ्यन्तात्मने एकदयेतिपूर्वाकदययोजननिपञ्च
 द्वितीयाकेन पूरण कार्यं तदपिमे च द्वितीयकोष्ठे त्रिरोऽक-
 तच्चिरोऽकद्वितीयेकेत्यकदययोजननिपञ्चचतुर्थीकेन पूरण कार्यम् ।
 तदपिमे च द्वितीयकोष्ठे सर्वातिमे एकोऽको देयः, तच्चोपरितन-
 कोष्ठरूपात्मकचतु कसमेरूपङ्गिप्रथमकोष्ठस्यैकाकेन चतु कसप्रस्तारे
 दिगुहरेको भेद इति प्रतीयते । तदपिमद्वितीयकोष्ठस्यद्वितीयाकेन
 तच्च प्रस्तार एकगुहयुक्त भेदचयमिति प्रतीयते । अतिसद्वितीय-
 कोष्ठस्यैकाकेन च तच्च प्रस्तारे त्रि[चतु]क्षयुक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । एकद्वितीयेकेति कोष्ठचयस्यसमन्ताकयोजननि पञ्चपञ्चमाकेन
 त्रि[चतु]कस्य पञ्च भेदा इति समस्ता पिडीभूता प्रस्तारस्य
 प्रतीयते] । एवमेतदधस्तनकोष्ठचयात्मकपञ्चकसप्रस्तारे दिगुहयुक्त
 भेदचयमिति प्रतीयते । तदपिमद्वितीयकोष्ठस्यचतुर्थीकेन च तच्च
 प्रस्तारे एक[गुह]युक्त भेदचतुष्टयमिति प्रतीयते । तदपिमद्वितीय
 कोष्ठस्यैकाकेन च तच्च प्रस्तारे पञ्चसयुक्त एको भेद इति
 प्रतीयते । कोष्ठचयस्यत्रिचतुरेकेत्यकचययोजननि पञ्चाष्टमाकेन च
 पञ्चकस्यष्टौ भेदा इति समस्ता पिडीभूताऽष्टनरूपा पञ्चकस्य
 [प्र]स्तारस्य प्रतीयते ।

एव पूर्ववदेतत्कोष्ठदयादधस्तादीर्घं कोष्ठदय निर्माय उपरि-
 तनपञ्चकसमेरूपङ्गिप्रथमकोष्ठाधोरेखामध्यदेशमारम्भाधस्तनद्वितीय-
 कोष्ठाधोरेखापयंतमृजुरेखा देया, तत उपरितनद्वितीयकोष्ठाधो-

अह मत्ता पताका ।^१

(क) उद्दिष्टा^२ सरि अंका थप्पहु^३
वामावत्ते^४ पर ले^५ लुप्पहु^६ ।

(ख) एक लोपे एक^७ गुरु आणहु^८
दुइ^९ तिणि^{१०} लोपे दुइ तिणि जाणहु^{११} ॥ ४७ ॥
अलिप्ता ।

(ग) मत्ता पताका पिंगल गाव^{१२}
जो पारह^{१३} सो परहि^{१४} मिलाव^{१५} । ४८^{१६} ॥

तदधस्त्रीस्त्रीनेवरूपेण वर्धनम् ॥ अंत्यकोष्ठेषु सर्वेषु प्रथमांकां
समालिखेत् । आद्यकोष्ठे द्विपंक्त्यादौ एवमेकांतरं लिखेत् ॥
आदावेकं ततो द्वौ च, पुनश्चैकं ततस्त्रयम् । तिर्यक्समोर्द्ध-
कोष्ठांकै रित्तं कोष्ठं प्रपूरयेत् । विवेकेनांकसंचारे मात्रामेरुः स्फुटो
भवेत् ॥ लेखनपंक्त्याः प्रकारस्तु द्विधा ॥ स यथा, एकं कोष्ठमादौ
कृत्वा ततो द्विकोष्ठद्विलेखनपंक्त्यादि लिखेत् ॥ द्विकोष्ठादारभ्यैव
वा लिखेदिति ॥ (G).

(क) Not found in MSS. B & C ; (ख) found in all ; (ग) not found in MS. F. There is a transposition of these Slokas in MS. D ; thus the Slokas ४७, ४९, ४७ and ४८ precede ४९, ४९, ४९ and ४४, the next two Slokas ४९ and ५० are also transposed in the same.—Ed.

४७—४८ । १ अथ मात्रापताका (A & D), अह मत्तामेरु (B). २ उद्दिष्टा (A), उद्दिष्टा (D), उद्दिष्ट (F). ३ थ (D), दिक्कहु (A). ४ वामावत्ते (A), वामावत्ते (D). ५ लेइ (A & D), ले (E). ६ लोपिक्कहु (A), लोपुहु (E). ७ एक (A). ८ जानह (A), जानह (B, C & E). ९ दु (D). १० तिनि (B), तिण (C), तिण (D), तिणि (F). ११ माणह (A), जानह (B), जाणह (C), जाड (E). १२ गावै (D). १३ पावह (A), पावह (E), जानै (D). १४ परह (B & C). १५ सुभाष (E). सुभावेद (D). १६ ४९ (A).

चतुष्टयमिति प्रतीयते । तदपिमदितोयकोष्ठद्वयमाकेन च तत्र प्रसारे दिगुरुयुक्ता द्वाय भेदा इति प्रतीयते । तदपिमद्वितीय-
कोष्ठद्वयमाकेन च तत्र प्रसारे एकगुरुयुक्ता चतुर्भेदा इति प्रती-
यते । तदपिमचतुर्यकोष्ठस्येककेन च तत्र प्रसारे सप्तसप्तयुक्त एको
भेद इति प्रतीयते । कोष्ठचतुष्टयस्यांकचतुष्टययोजननि पञ्चैकवि-

भाषामेद ।

१	१	२	
२	१	३	
१	३	१	३
३	३	१	३
१	६	३	१
३	१०	३	१

प्रतितमाकेन च समस्या पिडीभूता एक-
विग्रतिरूपा सप्तकलामेदपङ्क्तिः । एवमप्येपि
मेदकल्पना यथेष्ट विधेया । अस्माभिस्तु एव-
विस्तरभयात्मयोजनाभावाच्च न लिखिता ।

अथ दिक्कलमारभ्य सप्तकलपर्यन्तं भाषा-
मेदस्वरूपं लिख्यते ॥ (E)

४५-४६ । अथ सर्वसम्बेकगुरुदिगुर्वादिज्ञानार्थं भाषामेद-
माह । एदः । दौ दौ कोष्ठौ सङ्गौ कुरु, प्रथममक तेषामते ।
तस्यादौ पुनरेक स्यात् यमे दौ भिन्नतौ ॥ यमे कोष्ठे
द्विकोष्ठादिपञ्चेर्द्वितीयचतुर्षादौ कोष्ठे भिन्नतौ द्वावूर्द्धाको कुरु
इत्यर्थः ॥ रिक्तकोष्ठपूरणोपायमाह । धिर । त्रिरोऽकेण तच्छ
धिर पराकेण च सर्वरित कोष्ठ पूरय मिश्रक भाषामेदौ चक-
रधार बुध्यते बुध्यते जना दिचतुरा ॥ अथ सप्तमेरौ त्रिकोष्ठक-
दिपङ्क्तौ प्रथमपङ्क्तिश्च रिक्त कोष्ठ तिर्यक् तदुपरितनकोष्ठद्वय-
स्यांकद्वयमेकौल्य पूरणीयं, द्वितीयपङ्क्तिश्च रिक्त कोष्ठ त्वपरि-
तनमेव कोष्ठद्वयस्याकमेकौल्य पूरणीयमित्यर्थः ॥ एवमप्येपि ।
अथ चः कोष्ठमेकं सिद्धेदादौ तदथ पङ्क्तियुग्मे । दौ दौ च

ततश्च त्रयं द्वयमित्यनयोर्लोपि अष्टाङ्कः प्राप्यते स च प्रथमपङ्क्ति-
पतितत्वात् [न] लिख्यते, तेन त्रयमेक इत्यनयोर्लोपि नवाङ्कः
प्राप्यते स तदधो लेख्यः, इति [दि]गुरुपङ्क्तिः ।

अथ त्रयलोपेन त्रिगुरुक आनेयो भवति,—तत्राष्टौ पञ्च त्रय-
मिति मिलित्वा षोडशाङ्कः, अष्टौ पञ्च द्वयमिति मिलित्वा
पञ्चदशाङ्कः, अष्टौ पञ्च एक इति मिलित्वा चतुर्दशाङ्कः, एतेषां
त्रयोदशाङ्के लोपो न सम्भवति, एवमाष्टौ त्रयं द्वय[मिति]
मिलित्वा त्रयोदशाङ्कः, तस्य लोपश्चेत् क्रियते तदा शून्यमाया-
त्यतस्तदपि व्यर्थं, पञ्च त्रयं द्वयमित्येषां लोपे त्रयाङ्कोऽवशिष्यते स
च पूर्वलिखितत्वान्न लिख्यते, पञ्च द्वयमेक इत्येतेषां लोपे पञ्चाङ्कः
प्राप्यते सोऽपि पूर्वलिखितस्तेनाष्टौ त्रयमेक इत्येतेषां लोपे
एकाङ्कोऽवशिष्यते स तृतीयपङ्क्तौ लेख्यः । तथाच पञ्चमाष्टमदशमे-
कादशद्वादशमस्थाने[पु] षट्कलप्रस्तारस्यैकगुरुकः पततीति, एवं द्वितीय-
तृतीयचतुर्थपञ्चमषष्ठमनवमस्थाने[पु] द्विगुरुः पततीति, प्रथमस्थाने च
त्रिगुरुः पततीति ज्ञेयम्, अत्र च त्रयोदशाङ्कस्य लिखितत्वान्न
गुरुर्नास्तीति ज्ञायते, [ति]न त्रयोदशाङ्कः सर्वलघुरिति ।

अत्र च पञ्चमादिस्थानेष्वेकैकगुरुकः पततीत्युक्तं, स कौटुम्भ-
इति प्रश्ने, सर्वाः कलाः कृत्वा उद्दिष्टवदङ्का देयाः, यथा
१, २, ३, ५, ८, १३, ततश्च यदङ्कलोपेन पञ्चाङ्कः तदीया मात्रा
परमात्रया सह गुरुतां प्रापणीया भवति, प्रकृते च अष्टाङ्क-
लोपात्पञ्चाङ्कः प्राप्तः, स चाष्टाङ्कः पञ्चम्यां कलायामस्ति, तेन
पञ्चमौ कला षट्कलया ।।।।। गुरुतां प्राप्ता, तेन ।।।।। एता-

४० ४८ । अथ माचापताकामाह ॥ एकलोपे एकगुरुमानय,
 द्विलोपे द्विलोपं जानीहि । माचापताकां प्रिच्छो गायति,
 ॥ प्राप्यते स परतो मिच्यते ॥ प्राप्यते अवग्रिच्यते, मिच्यते
 लिप्यते । अथ षट्सप्तकारे एकगुरु कुच दिगुरु कुचेति ज्ञान
 प्रयोजन, तत्र चैकलोपादिना तज्ज्ञानमित्युक्तं, तथाह्वानमन्तरेण
 [न] सम्भवत्येव चतस्रश्चाद्याय कथमित्याकाशाया दर्शनादुद्दिष्टवद्-
 शाह्वानं सिद्ध्यति, तत्र पूर्वे सिद्धे, यथा १, २, ३, ५, ८, १३, तत्र
 त्रयोदशे पूर्वपूर्वाह्वानोप कार्या भवति, अथ चयोदशादे प्रपभृते
 तत्पूर्वस्य षष्ठाह्वानोपे पञ्चाह्वानो निष्पद्यते स लेख्य, तस्मिन्नेव
 चयोदशादे तत्पूर्वस्य च षष्ठाह्वानं जाये षष्ठाह्वानोऽवग्रिच्यते स
 तद्विधत्तामेख्य, एव तत्र चष्ठाह्वानोपे दशाह्वानोऽवग्रिच्यते स
 तदधो लेख्य, एव दशाह्वानोपे एकादशाह्वानं स तदधो लेख्य,
 एवमेकात्रिलोपे द्वादशाह्वानं स तदधो लेख्य, इत्येकलोपादिना-
 गुरुकपङ्क्तिः । अथ दयलोपे दिगुरुद्वानोपते,—तत्र चयोदशादे
 तत्पूर्वाह्वानोपेन दिगुरुर्द्वयं, तत्र षष्ठौ पञ्चमनयोर्लोपि
 क्रियते तदा शून्यमेवेत्यमोऽष्टौ चयमित्यनयोर्लोपेन दशाह्वानं प्राप्यते
 स च द्वितीयपङ्क्तेरपरि क्वाप्य, ततश्चाष्टौ दयमित्यनयोर्लोपि
 चष्ठाह्वानोऽवग्रिच्यते स दशाह्वानाधत्तामेख्य ततश्चाष्टावेक इत्यनयो-
 र्लोपि चतुरदशोऽवग्रिच्यते स तदधो लेख्य ततश्च पञ्च चयमित्य-
 नयोर्लोपे षष्ठाह्वानं प्राप्यते स च पूर्वपङ्क्तिपतितत्वात्पुनर्न लिप्यते,
 तेन पञ्च दयमित्यनयोर्लोपे षड्विंशोऽवग्रिच्यते स तदधो लेख्य,
 ततश्च पञ्चैक इत्यनयोर्लोपि सप्तदशोऽवग्रिच्यते स तदधो लेख्य,

गुरुन् जाण्ड—जानीत । एकैकपूर्वांकलोपे येऽंका अवगिर्यन्ते ते
 एकगुरुयुक्तभेदज्ञापकाः, पूर्वांकद्वयलोपे येऽंका अवगिर्यन्ते ते
 गुरुद्वययुक्तभेदज्ञापकाः, पूर्वांकत्रयलोपे येऽवगिर्यन्ते ते गुरुत्रय-
 युक्तभेदज्ञापका इति निर्गन्तितार्थः । एवं प्रकारेण पिंगल णाग—
 पिंगलो नागः सत्त पताका—मात्रापताकां गावद्—गायति कथय-
 नौत्यर्थः । जो पावद्—यः प्राप्नोति गुरुपदेशाज्जानाति, सो परहि
 बुझावद्—सः परं बोधयति इति योजना । अत्र [?] एकत्वसंख्या-
 विगिष्टौ द्वित्वसंख्याविगिष्टौ च, पूर्वांकः प्रथमं सर्वांतिमांके लुप्यते
 तदव्यवहितपूर्वांकमारभ्यतेऽवगिष्टांकाः क्रमेणाधोऽधः श्लाघ्या इति,
 यदंकद्वयलोपे अन्योऽवगिर्यते पूर्वप्राप्तो वाऽंकः प्राप्यते तदंकद्वय-
 लोपो न कार्य इति नियमत्रयं गुरुपदेशादध्यवनेयम् ।

अथ पङ्कलपताकास्वरूपलिखनप्रकारतो वामदक्षिणयोरंगुल-
 पंचकपरिमाणमृद्धांघ्रि चतुरेखाद्वयमर्द्धांगुलमधिकं वा मध्यदेशे-
 ऽन्तरं विस्तृत्य कर्त्तव्यं, ततो चतुरेखया तत्पार्श्वसेलनं विधेयमेवमेकं
 दीर्घं कोष्ठं विधाय तत्रैकांगुलपरिमितमन्तरं त्यक्त्वोर्ध्वरेखामारभ्या-
 धोरेखापर्यन्तं पंच चतुरेखाः क्रमेण दत्त्वा कोष्ठपङ्कमुत्तरोत्तरं
 परस्परसंस्निष्टं विधेयं, तत्रोद्दिष्टांकमदृष्ट्वा एकद्वित्रिपंचाष्टत्रयोद-
 शेति षडंकाः क्रमेण श्लाघ्याः । ततो द्वितीयांककोष्ठादधोऽर्द्धांगुल-
 मितानि परस्परसंस्निष्टानि पंच कोष्ठकानि कार्याणि, ततः पंच-
 मांककोष्ठादधोऽधोऽर्द्धांगुलमेव कोष्ठचतुष्टयं कार्यं, ततः सर्वांतिम-
 त्रयोदशांकमध्ये तदव्यवहिताष्टांकलोपे उर्वरितं पंचमांकं तत्र
 चतुर्थकोष्ठे विन्यस्तमेवास्तीति तदन्यत्र लेख्यमिति संप्रदायः । ततः

दृग् इति वक्तव्यम् । एवमष्टमस्थाने कीदृगिति प्रश्ने, पद्याङ्-
 शोपादष्टाङ्गं प्राप्नोति, पद्याङ्गं चतुर्थ्यां कलायामक्षि, तेन चतुर्थी
 कला पञ्चम्या कलाया सह गुरुतां प्राप्नोति, तेन ।।।५। एतादृग् इति
 वाच्यम् । एवमप्येऽपि । एव द्वितीयस्थाने दिगुरक्ष कीदृगिति
 प्रश्नेऽष्टाङ्गव्याङ्गशोपादष्टाङ्गं प्राप्नोति, पद्याङ्गं तृतीयकलायामष्टाङ्गं
 पञ्चम्या कलायामनन्ततृतीया कला [चतुर्थी कला]मादाय पञ्चमी
 कला यष्टी कलामादाय गुरुतां प्राप्नोति, तेन ।।५५ एतादृगिति
 वक्तव्यम्, एवमप्येऽपि । अष्टम्य वाममलित्वादेयकमेव गणना कार्या ।
 अथ च पञ्चमादिस्थानेषु एकैकगुरकं वततीति उक्तं, स कीदृग्-
 इति प्रश्ने मापानष्टप्रकारं कृत्वा ज्ञातव्य इति शेषः ॥ (७)

४०-४८। अथ मापापताकामिमाषप्रकारमाह, उद्दिष्टा सरि
 चका इति । उद्दिष्टा सरि चका—अथ उद्दिष्टपदस्योद्दिष्टाङ्क-
 परत्वादुद्दिष्टाङ्कसदृशानकानेकद्विचिपचाष्टपयोद्गादिरूपानित्यर्थः,
 यष्यञ्च—क्रमेणोत्तरोत्तरं स्थापयत तान् इति शेषः । वामावर्त्ते—
 वामावर्त्तेन प्रतिसोमविधिना सर्वातिमाकाशवर्द्धित[त]पूर्वाकमार-
 भेति यावत् । छेद—ऋषीमा, पर—परस्मिन्,
 सर्वातिमान्ते, नुष्यञ्च—शोपयत न्यूनता गद्यत
 सर्वातिमैऽङ्के तदव्यवहितपूर्वाकमारभ्य पूर्व-
 पूर्वाका क्रमेण शोष्या, तत्र एकं शोषे—
 एकलोपे, अथ एकपदस्यैकाङ्कपरत्वादिकाङ्क
 शोषे इत्यर्थः, एक गुरु जाण्यञ्च—एकगुरु
 जानीत । दुत्तिशिन्लोपे—दिवाकामकानां शोपे, दुत्तिशि—दिवान्

अष्टम्यपताका

१	२	३	४
५	६	७	८
९	१०	११	१२
१३	१४	१५	१६
१७	१८	१९	२०

अत्रशिष्टो नवमोऽङ्कः सप्तमाङ्ककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यः, सेयमङ्क-
द्वयलोपनिःपन्ना षट्कलमेरुपङ्क्तिद्वितीयकोष्ठस्थपङ्काङ्कनिर्द्धारित-
द्विगुर्युक्तत्वस्वरूपषट्संख्याकानां षट्कलभेदानां द्वितीयतृतीय-
चतुर्थषष्ठसप्तमनवमेतिप्रातिस्विकरूपज्ञापिका षट्कोष्ठात्मिका षट्कल-
पताकापङ्क्तिः । एवं तत्र प्रथमतृतीयाष्टेत्यङ्कत्रयलोपे उर्वरित-
एकोऽङ्कः, स च षट्कलमेरुप्रथमकोष्ठस्थैकाङ्कनिर्द्धारितत्रिगुर्युक्तत्व-
स्वरूपैकत्वसंख्याकस्य षट्कलभेदस्य त्रिगुर्युक्तो भेदः प्रथम इति
प्रातिस्विकरूपज्ञापकः प्रथमकोष्ठेऽस्त्येवेति सर्वमनवद्यम् । अथ
षट्कलपताकास्वरूपं लिख्यते । (E). [Vide figure p. 92.—Ed.]

४७—४८ । अथ सर्वलघ्वेकगुरुद्विगुर्वादयः कुत्र कुत्र स्थाने
पतन्तीति तज्ज्ञानार्थं मात्रापताकामाह ॥ उद्दि ॥ उद्दिष्टमदृशा-
नङ्कान् स्थापय, वामावर्तेन परस्मिन् गृहीत्वा लोपय । एकलोपे
एकं गुरुं जानीत, द्वयोस्तयाणां लोपे द्वौ त्रीन् जानीत ॥
अन्त्याङ्के वामावर्तेन पूर्वाङ्का लोप्याः, शेषाङ्काः क्रमेण स्थाप्याः,
तावन्त्येकगुरुस्थानानि । एवं द्वयोः द्वयोः पूर्वाङ्कयोर्योगं कृत्वा
त्रयाणां त्रयाणां पूर्वाङ्काणां योगं कृत्वा लोपय ॥ मेरुगतं यावत्संख्यं
कार्यं, द्वित्र्यादिलोपे द्विगुरुत्रिगुर्वादिका भेदा बोध्याः । एवं
सर्वत्राङ्काङ्कः सर्वलघुर्भेदो ज्ञेयः; एवमग्रेऽपि । एकत्र लिखितं
प्राज्ञः पुनरन्यत्र नो लिखेदित्यपि बोध्यम् ।

इदं षट्कलप्रस्तारे योज्यते यथा, १, २, ३, ५, ८, १३, वामा-
वर्तेनाङ्काङ्कैः शोभ्याः । यथा, शेषाङ्के त्रयोदशसु मध्ये अष्टादिशोधने
कृते शेषाङ्काः ५, ८, १०, ११, १२, द्वयमेकगुरुस्थानसंख्या ॥ एवं

सर्वातिमवधोदयाक्रमधे क्रमप्राप्तपचमाकलोपे उर्वरितमष्टमाक
 पचमाकरो का)ष्टादधस्तनकोष्ठे स्थाप्य, ततस्तत्र क्रमप्राप्तद्वितीयाक-
 लोपे उर्वरिते दशमाक्रमष्टमाककोष्टादधस्तनकोष्ठे स्थाप्य, ततस्तत्र
 क्रमप्राप्तद्वितीयाकलोपे उर्वरितमेकादशमाक दशमाककोष्टादधस्तन-
 कोष्ठे स्थाप्य, ततस्तत्र क्रमप्राप्तैकादशकोपे उर्वरित द्वादशमाकमेका-
 दशमाककोष्टादधस्तनकोष्ठे स्थाप्य, तेषमेकाकलोपनिपत्या पचकोष्टा-
 त्तिका बहुलमेवपङ्क्तिद्वितीयाकोष्ठस्यपचमाकनिष्ठारितैकगुरुपुन-
 स्तत्पचपचममायाकानां बहुलमप्यभेदानां पंचमाष्टमदशमैकादश-
 द्वादशेतिप्रातिस्निकरूपगणिका बहुलपताकापङ्क्तिः । ततो द्वाक-
 लोपेऽष्टमपचमाकयोस्तयोदयाक्रमधे लोपः शुन्यद्वेयत्वाच्च कार्य-
 रति, सर्वातिमवधोदयाक्रमधे चष्टमद्वितीयेत्यकदयलोपे उर्वरित
 द्वितीयमक तद्वितीयकोष्ठेऽस्यैव ततस्तयोदशमधे चष्टमद्वितीये-
 त्यकदयलोपे उर्वरित द्वितीयाक द्वितीयाककोष्टादधस्तनकोष्ठे
 स्थाप्य ततस्तयोदशमधे चष्टमैवेत्यकदयलोपे उर्वरित चतुर्थमक
 द्वितीयाककोष्टादधस्तनकोष्ठे स्थाप्य, ततस्तयोदशमधे पचमद्वितीये-
 त्यकदयलोपे मयमप्राप्त पचमाकोऽवशिष्यते इति पचमद्वितीयाक-
 योर्लोप तद्व्या पचमद्वितीययोर्लोपे अवशिष्ट षष्ठाकचतुर्थाक-
 कोष्टादधस्तनकोष्ठे स्थाप्य, ततस्तत्र पचमैवेत्यकदयलोपे अवशिष्ट
 सप्तमोऽक षष्ठाककोष्टादधस्तनकोष्ठे स्थाप्य, ततस्तत्र पचमैवेत्यक-
 लोपे अवशिष्ट सप्तमोऽक षष्ठाककोष्टादधस्तनकोष्ठे स्थाप्य,
 ततस्तत्र द्वितीयद्वितीयेत्यकदयलोपे अवशिष्टोऽष्टमोऽक मयमप्राप्तो-
 ऽवशिष्यते इति तयोस्तत्र लोप तद्व्या द्वितीयेवेत्यकदयलोपे

अवशिष्टो नवमोऽङ्कः सप्तमाङ्ककोष्ठादधस्तनकोष्ठे स्थाप्यः, सेयमङ्क-
द्वयलोपनिःपन्ना षट्कलमेरुपङ्क्तिद्वितीयकोष्ठस्य षष्ठाङ्कनिर्द्धारित-
दिगुर्युक्तत्वस्वरूपषट्संख्याकानां षट्कलभेदानां द्वितीयद्वितीय-
चतुर्थषष्ठसप्तमनवमेति प्रातिस्विकरूपज्ञापिका षट्कोष्ठात्मिका षट्कल-
पताकापङ्क्तिः । एवं तत्र प्रथमद्वितीयाष्टेत्यङ्कत्रयलोपे उर्वरित-
एकोऽङ्कः, स च षट्कलमेरुप्रथमकोष्ठस्यैकाङ्कनिर्द्धारितत्रिगुर्युक्तत्व-
स्वरूपैकत्वसंख्याकस्य षट्कलभेदस्य त्रिगुर्युक्तो भेदः प्रथम इति
प्रातिस्विकरूपज्ञापकः प्रथमकोष्ठेऽस्त्येवेति सर्वमनवद्यम् । अथ
षट्कलपताकास्वरूपं लिख्यते । (E). [Vide figure p. 92.—Ed.]

४७—४८ । अथ सर्वलब्धेकगुरुदिगुर्वादयः कुत्र कुत्र स्थाने
पतन्तीति तज्ज्ञानार्थं मात्रापताकामाह ॥ उद्दि ॥ उद्दिष्टसदृशा-
नङ्कान् स्थापय, वामावर्तेन परस्मिन् गृहीत्वा लोपय । एकलोपे
एकं गुरुं जानीत, द्वयोस्त्रयाणां लोपे द्वौ त्रीन् जानीत ॥
अन्त्याङ्के वामावर्तेन पूर्वाङ्का लोप्याः, शेषाङ्काः क्रमेण स्थाप्याः,
तावन्त्येकगुरुस्थानानि । एवं द्वयोः द्वयोः पूर्वाङ्कयोर्योगं कृत्वा
त्रयाणां त्रयाणां पूर्वाङ्काणां योगं कृत्वा लोपय ॥ मेरुगतं चावसंख्यं
कार्यं, द्वित्र्यादिलोपे दिगुरुत्रिगुर्वादिका भेदा बोध्याः । एवं
सर्वत्राङ्काङ्कः सर्वलघुर्भेदो ज्ञेयः; एवमग्रेऽपि । एकत्र लिखित
प्राज्ञः पुनरन्यत्र नो लिखेदित्यपि बोध्यम् ।

इदं षट्कलप्रस्तारे योज्यते यथा, १, २, ३, ५, ८, १३, वामा-
वर्तेनाङ्काङ्कैः शोधाः । यथा, शेषाङ्के त्रयोदशसु मध्ये अष्टादिशोधः
कृते शेषाङ्काः ५, ८, १०, ११, १२, इयमेकगुरुस्थानसंख्या ॥ ए

अह वित्तस्स लहुगुरु आणं ।^१

पुच्छलं च्छंदं कला कइं पुच्छलं अंकं भेटावं ।

अवसिट्ठे^२ गुरु जाणिअहुं लहु जाणिब्वहु ताव^३ ॥ ४८ ॥

दोहा ॥

दयोर्लोपे दिगुरव्यंथा । पचाष्टयोस्तथोद्गमसु न लोपः शून्यमेवत्वात् ।
व्यष्टलोपे शेष १ छष्टलोपे २, एकाष्टलोपे ४, त्रिपक्षलोपे ८,
तच्छेषस्य पक्षरूपस्य पूर्वं गतत्वात् । द्विपक्षलोपे ६ एकपक्षलोपे ७
एकत्रिंशदलोपे ८, एतावन्ति दिगुरव्यंथानि ॥ यथासामेकव्यष्टरूपार्था
लोपेन १, इदं त्रिगुरव्यंथानम् ।] [Vaidya figure p 92 —Ld]

सप्तकले — एक सर्वज्ञधु, पञ्चकगुरवो, द्वादिगुरवश्चत्वारस्त्रि
गुरव इति मेरुगतभेदास्ते चैषु ध्यानेषु वामावर्तेन सर्वज्ञध्वेकगुरव
दिगुरवत्रिगुरवरूपा भेदा बोध्या । विषमकले सर्वगुरवर्भेदो नास्त्येव ॥
एवमप्येऽपि सर्वत्र बोध्यम् ॥ अष्टकला पताका । — अष्टाष्टकले एक
सर्वज्ञधु, सप्त एकगुरव, पचदश दिगुरव, द्वादित्रिगुरव एक
सर्वगुरवरिति मेलिताद्यतुल्यिभ्यम् ॥ नवकला पताका । — अष्टैक
सर्वज्ञधुरष्टावेकगुरव एकविंशतिर्दिगुरवो विंशतिस्त्रिगुरव, पच
चतुर्गुरव इति सर्वे पचपञ्चाशद्भेदा मेरुस्था बोध्या ॥ (७)

[The figures for seven e g l t and n no kalis are similar to the figure given in p 90. The ingenious reader may make them for himself (he likes —Ld)]

४८। १ अह इत्यस्य लघुगुरुत्वम् (A) २ पुच्छलं (A) पुच्छलं (P d E)
३ कइं (A) कइं (E) ४ कला एव कलि (E) ५ कइं (P d E) ६ विट्ठान
(F) ७ अवसिट्ठे (E) ८ जाणिअहुं (A) जाणिअहुं (F) ९ जाणिब्वहु ताव

४६ । इदानीं मात्रावृत्तेर्वा वर्णवृत्तेर्वा कियन्तो- गुरवः कियन्तो लघव इति ज्ञानार्थमाह पुच्छलेति । पृष्ठच्छन्दः कलाः कृत्वा पृष्ठवर्णान् लोपय । अवशिष्टं गुरुं जानीहि लघवो ज्ञायन्तां तावन्त इति ॥ गुरो[र]वशिष्टा यावन्तस्तावन्तो लघव इत्यर्थः । उदाहरणेनास्यार्थः स्पष्टीक्रियते । पदमं वारह मत्तेति — कियन्तो लघवः कियन्तो गुरव इति प्रश्ने, सर्वलघवः कर्त्तव्याः, तेन ५७ सप्तपञ्चाशत् कला भवन्ति, तत्र पृष्ठच्छन्दसो वर्णाः कर्त्तनीया- भवन्ति, ३७ सप्तत्रिंशद्वर्णा अत्र सन्ति, सप्तपञ्चाशदङ्के सप्तत्रिंशत्- कर्त्तने विंशत्यङ्कोऽवशिष्यते, तेन विंशतिगुरवोऽत्रेति ज्ञायते । गुरोश्च द्विकलत्वाद्विंशतिगुरुभिश्चत्वारिंशत् ४० कला गताः, ५७ सप्तपञ्चाशन्मध्ये ४० चत्वारिंशत्लोपे १७ सप्तदश अवशिष्टास्तेन सप्तदश लघव इति ज्ञायते । अथवा सर्वलघूकृताङ्के योऽङ्कः कर्त्तितः तत्रैव गुरोरङ्ककर्त्तनेनावशिष्टा लघवो ज्ञेयाः, यथाच सप्तपञ्चाशदङ्के ३७ सप्तत्रिंशत्कर्त्तनेन विंशतिगुरवो ज्ञेयाः, सप्तत्रिंशदङ्के च विंशतिकर्त्तनेनावशिष्टाः सप्तदश लघवो ज्ञेयाः । एवं वर्णवृत्तेऽपि, यथा प्रमाणिकाच्छन्दसि सर्वलघूकरणेऽष्टचत्वारिंशत् ४८ कला- भवन्ति, तत्र च श्लोके द्वात्रिंशद्वर्णा ३२ भवन्ति, अष्टचत्वारिंश- दङ्के ४८ द्वात्रिंशत्लोपे ३२ षोडशलाभात् षोडशात्र गुरव इति ज्ञायते, अवशिष्टाश्च षोडश लघव इति ज्ञायते । (०).

४६ । अथैतावत्संख्याककलाविशिष्टैतावत्संख्याकाचरचरणे वृत्ते कति गुरवः कति लघव इति कौतुकात्केनचित्पृष्टे उत्तरप्रकार- माह, पुच्छलेति । पुच्छल कंद कलां — पृष्ठच्छन्दःकलायाम्, अत्र

कक्षापदस्य कक्षामस्यापरत्वात्पृष्ठकक्षामस्यापामित्यर्थः । यद्य-
गुरुसधुजिज्ञासा तत्पृष्ठं हृदयस्य या माक्षामस्या तन्मध्ये इत्यर्थः ।
गुरुस्य [चक्र] हृद — इष्ट हृद, अत्रापि हृदपदस्य हृदोऽपर-
मस्यापरत्वात्पृष्ठकक्षामस्यापरत्वात् । गेटाव — चीनां कुह । एवं
करि — [एवं] कक्षा एव सप्त मतीत्यर्थः । अत्रमिदं — अत्रमिष्टा
मस्येति शेषः, कक्षामस्यामध्योर्वरिता मस्येत्यर्थः, गुरु जानिचक्र —
गुरोज्ञानस्या, उताव — उर्वरिता गुरुमस्यातिरिक्ता हृत्तावरमस्येति
यावत् । सधु जानिच — जघोज्ञानस्या । यथा चष्टादशकक्षाविमिश्रिते
कादशावरचरणे हृत्ते कति गुरवो जघवयेति इष्टे, चष्टादशरूप
कक्षामस्यामध्ये एकादशरूपावरमस्यासौये उर्वरिता सप्तमस्या,
या गुरुमस्या जेधा । एकादशावरमध्ये यदि सप्त गुरवमादोर्वरिता
चष्टादशस्या या जघोज्ञानस्या, एव चैतादशचरणे हृत्ते सप्त गुरव-
द्यमारो सधव इत्युत्तरं देयमिदं च हृत्तमिद्वयश्चाव्यमेवमन्त्रा-
धूयम् । E)

४८ । अथ हृत्तं च गुरुसधुमाचारवर्ण्यताज्ञानोपायमाह ॥
मुञ्चेति ॥ इष्टस्य हृदमं कक्षा कुह, इष्टे वर्णान् कोपय । अत्र-
मिष्टा गुरवो जायन्ते, जघवा ज्ञानस्या उर्वरिता ॥ इष्टे कक्षाम-
स्यापामित्यर्थः, वर्णादीनां तद्गतमस्योप्यते ॥ यथाद्यैव हृदस्य
माक्षामस्या ४८, वर्णमस्यया २५ जनिता जाता १२, एतावन्ती
गुरुसख्या ॥ इयमेव वर्णमस्योनिता जाता २२ सधुमस्या, इयमेव
१२ गुरुसख्या २६ मिलिता जाता माक्षामस्या ४८, इयमेव
गुरुस्योनिता वर्णमस्या २५ इति ॥ ४८ (G)

[Compare this with Pingala's Sanskrit aphorisms, and the learned commentary of Halāyudha thereon, also with a symbolical exposition of the same in Ghosha's इन्द्रसारसंग्रहः p. 31, paras. 2, 3 and 4.—Ed.]

[Between ४६ and ५०, the following slokas are inserted in MS. (F). This is apparently a later addition, for their enumeration even is not subsequently adhered to.—Ed.]

मत्तासंख्ये कोठ करु पंती कृक पथारि ।

तत्तु दुश्चादिक अंक धरु पदमहि पंति विचारि ॥ ५० ।

आद अंक परिज्जि कडु मञ्जहि पंती मझारि ।

पुष्प जुअन्त सरि अंक धरु वीजौ पंति विचारि ॥ ५१ ।

पदम पंति ठिअ अंक करि वीजौ पंति गुणेहि ।

जो जो अंका उद्धरद ते तौय पंति भरेहि ॥ ५२ ।

वि पिट्ठद भेअ जोअद अंका लड्डआ कोट्टा पूरद अंका ।

पूआ लड्डआ हारा तेक्खद पिंगल जंप्पे वण्ण दुअद ॥ ५३ ।

क पंती पत्तार करिज्जसु अक्खरसंख कोट्ट धरिज्जसु ।

पहिलौ पंति वण्ण धरिज्जसु दुसरौ पंति दूण करिज्जसु ॥ ५४ ।

अक्खर अंक गुणित करि लेहि चौ[चउ]थी पंति सोद लिहि देद ।

चौथी अट्ठा पंचम पंति सोद कट्ट मिलिज्ज णिभंत ॥ ५५ ।

पंचमौ चौथी तिअहि मिलाउ पिंगल जंप्पद अंक फलाउ ।

वित्त भेअ मत्त अरु वण्णह गुरु लड्ड एम मंप्प ह ॥ ५६ ॥

अक्खर मक्कद जाण्ड लोद जे जाणे मण आणंद होद ।

जो वुज्झद सोद पै वुज्झद मक्कद जाल हत्थि वि रुज्झद ॥ ५७ ।

[The corresponding gloss in commentary (G) runs thus —Ed]

अथ प्रसारसंख्या ।

माषासंख्यान् कोष्ठान् कुरु पक्षिण्डू प्रसारय, तत्र ज्ञादिकान-
कान् धारय प्रथमपक्षिविचार । ज्ञादिकोष्ठेषु ज्ञादका लेख्या इति
प्रथमपक्षेर्विवेक ॥ ५० ॥ चाक्षकपरित्याग कथयतु सर्वासा पक्षीनां
मध्ये पूर्वयुगलसदृशानकान् धारय, द्वितीयपक्षिविचार । उद्दिष्ट-
वदका लेख्या इति द्वितीयपक्षिविचार इत्यर्थः ॥ ५१ ॥ प्रथम-
पक्षिस्थिताकै हत्वा द्वितीयपक्षि गुणय । यो योऽक उत्पद्यते तेन
द्वितीयपक्षि भरय ॥ ५२ ॥ अथ पचमपक्षिपूरण, विधि । अर्थाक-
शब्दस्य व्यत्यासेन योजनादौ दृष्टाकौ भेदाक च योजय । लघुकौ
कोष्ठान् पूरय अकै । दृष्टाकद्वय भेदाकै चैकीकृत्य पचमपक्षि-
कोष्ठा पूरणीया, ते लघुसंख्याका भवतीत्यर्थः । यथा । तत्र
प्रथमे कोष्ठे पूर्वाकयो पूर्वोऽङ्गकसंख्याभेदाकस्य चाभावादिक-
एव ॥ द्वि[द्वि]तीये कोष्ठे पूर्वाक एकसदृशसंख्याभेदाकचैकस्यो-
र्धगे द्वय ॥ द्वितीये कोष्ठे पूर्वाकयुगल १ । २ ऊर्ध्वप्रभेदाकयोर्धगे
पच ५, तत्र तृतीये लेख्या ॥ चतुर्थकोष्ठे पूर्वोऽङ्गक २, ५ पूर्वोऽङ्गक
द्व्यभेदाकस्य तयोर्धगे द्वय ॥ एवमपेऽपि । अथ षष्ठपक्षि पूरय इति ।
पूर्वां लघुकौ धार, लघुद्वय सुरुर्भवतीत्यर्थः, यथा प्रथमकोष्ठे
लघुद्वयाभावाद्दृष्टाने शून्य, द्वितीयकोष्ठे एक २ तृतीये द्वौ १
चतुर्थे ५ इत्यादि षष्ठपक्षिपूरण ॥ अथ चतुर्थपक्षि । तैत्तिर्य ।
तथा पिगलो जल्पति वणान्दाभ्यां । सुरुलघुयोगे वर्णा भवतीति
चतुर्थपक्षिपूरणम् । इति माषासंख्येटी ॥ ५२ ॥

मात्रामर्कटीचक्रं यथा,—

वृत्त	१	२	३	४	५	६
प्रभेद	१	२	३	४	५	६
मात्रा	१	४	८	२०	४०	७८
वर्ण	१	३	७	१५	३०	५८
लघु	१	२	५	१०	२०	३८
गुरु	०	१	२	५	१०	२०

वर्णमर्कटीचक्रं यथा,—

वृत्त	१	२	३	४	५	६
मर्क	२	४	८	१६	३२	६४
मात्रा	३	१०	३६	८६	२४०	५७६
वर्ण	२	८	२४	६४	१६०	३८४
गुरु	१	४	१२	३२	८०	१९२
लघु	१	४	१२	३२	८०	१९२

अथ वर्णमर्कटी । कृ पंती । षट्पंक्तिं प्रस्तारं कुरु, अक्षर-
संख्यान् कोष्ठान् धारय, प्रथमपंक्तौ वर्णान्धारय, द्वितीयपंक्तौ
द्विगुणान् कुरु ॥ उद्धाधः षट्पंक्तयो लेख्यास्तियैव वर्णसंख्याः कोष्ठाः
कार्याः, तत्र प्रथमपंक्तौ वर्णांकाः, द्वितीयपंक्तौ उद्दिष्टवद्विगुण-
श्रंका लेख्याः ॥ ५४ ॥ अथ । अक्षरांकैर्गुणितां कृता [जा]ता चतुर्थी
पंक्तिस्तया[मा] लेख्या । चतुर्थ्यर्धा पंचमी पंक्तिः, सैव षष्ठे मिलिता
निश्चयात् ॥ प्रथमपंक्त्यैकैर्द्वितीयपंक्त्यंकान् गुणयित्वा चतुर्थी पंक्ति-
लेख्या, तदर्थं पंचमी, तथैव षष्ठी पंक्तिर्भवतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ पंच-
मीति । पंचमीचतुर्थ्यास्तृतीयासेलने पिंगलो जल्पति श्रंकान् प्रस्ता-
रय । चतुर्थीपंचमीपंक्तियोगेन तृतीया पंक्तिर्भवतीत्यर्थः । वृत्तानि
भेदा मात्रा अन्यद्वर्णा गुरवो लघव एव संपन्नं भवति ॥ ५६ ॥
अक्षरमर्कटीं जानंतु लोकाः य[ज्]ज्ञाने मनस आनंदो भवति ।
यो बुध्यते स एव बुध्यते, मर्कटीजाले हस्ती अपि रुध्यते ।
दुर्गमेति भावः ॥ ५७ ॥ (G).

[Both the figures run to inconvenient lengths in the commen-
tary; the portions here reproduced will enable the reader to
extend them as far as he would like. —Ed.]

अह सकल पत्यार संखा ।

छब्बीसा^१ सप्तसद्या

तह^२ सत्तारह सहस्राई^३ ।

शास्त्रानीसं^४ सफुं^५

तेरह कोडी^६ समग्गाईं^७ ॥ ५०^८ ॥ गाह् ।

५० । अथ ऐकाक्षरमारभ्य षड्विंशत्यवधिर्वर्णहृत्तानां प्रसारे क्रियते मय्येत्यत्र १३४२१००९६ षड्विंशति सप्तशतानि तथा सप्तदशसहस्राणि द्विचत्वारिंशत्तथासप्तयोद्गकोट्य समष्टाणि, षड्श वामा गतिमित्यहं व्याप्ता । (C)

५० । अथैकाक्षरमारभ्य षड्विंशत्यक्षरपर्यंतममकारवर्णहृत्तपिडौ-भूतमत्यामाह छब्बीसेति । षड्विंशति सप्तशतानि तथा सप्तदश-सहस्राणि द्विचत्वारिंशत्तथासप्तयोद्गकोट्य, एव समष्टाणि एकाक्षरादिषड्विंशत्यक्षरपर्यंतानीत्यर्थं वर्णहृत्तानि भवतीति शेष । माषाहृत्तानामनवध्यातत्वात्तत्सख्या शोका वर्णहृत्तानां प्रत्येकसख्या यद्यक्षरभयादनतिप्रयोजनत्वाच्चत्वारभिरच शोका । (E)

५० । अथैकादिषड्विंशत्यतानां वर्णहृत्तानां भेदैश्चमत्यामाह, छब्बी । षड्विंशति सप्तशतानि तथा सप्तदशसहस्राणि द्विचत्वारि-ंशत्तथासप्तयोद्गकोट्य समष्टाणि । एतावत सर्वे भेदा इत्यर्थः ।

५० । वरिषा (C) ववीषा (D) १ तथा (A) वर (D) २ सहस्राई (A & D) सहस्राह (B & C) ३ साषातीस (A) ४ सफुं (C) सफु (D) ५ कोडी (B C & D) ६ समग्गाह (C) समगाह (D) ७ ५० (A)

अथ गायाम्प्रकरणम् । (D).

होइ गाह् मत्त चउअण^१ गाहाइ^२ सत्तावणिअ^३,
तह^४ विग्गाह^५ पलट्टि किज्जइ^६ उग्गाहउ^७ सट्टिकल^८,
गाहिणीअ^९ वासट्टि^{१०} किज्जइ^{११} ।

तह वि पलट्टइ^{१२} सिंहिणी^{१३} वे अगल^{१४} हो सट्टि^{१५} ।
सत्तरूअ^{१६} अखोख^{१७} गुण^{१८} खंध^{१९} मत्त चउसट्टि^{२०} ॥

५१^{२१} ॥ रह्हा ।

झादिषट्चिंशतिपर्यंतं पूर्वपूर्वद्विगुणांकाणां योगे एतावन्तो भेदा-
इति ॥ (G).

५१ । अथ गायाम्प्रणीनां लक्षणं विवचुः तत्र मात्राविषमत्वमाह ।
भवति गाह्यस्यतुःपञ्चाशन्मात्रा ५४, गायाम् सप्तपञ्चाशन्मात्रा[त्रा] ५७,
तथा विगायाम् वैपरीत्येन क्रियते,—गायाम्द्वितीयाद्धलक्षणं प्रथ-
माद्धे, प्रथमाद्धलक्षणं द्वितीयाद्धे,—उद्गायाम् षष्टिपरा ६०, गायाम्
द्विषष्टिः द्वौ[क्रियतां] ६२ । तथैव परिवर्त्य सिद्धिनी द्वयाद्या भवति

५१ । १ चउअण (B), चउउण (C), चौअण (E & F). २ तह गाहा (A),
तह गाहाइ (E). ३ सत्तावणी (A & D), सत्तावण (E), सत्तावणइ (F).
४ वेहि (E). ५ विग्गाहउ (B & C), ६ किज्जइ (B & C), किज्जिअइ (E).
७ उग्गाहउ (D), उग्गाह (F). ८ सट्टिपर (B & C), सट्टिकला (F). ९ गाहि-
णिअ (E), गाहणिअ (F). १० वासट्टि (E), वासट्टि (F). ११ कइ मत्तइ (E).
१२ पलट्टे (D), पलट्टिअ (E), पलट्टइ (F). १३ सीहिणी (A), सिद्धिणी (C),
सिद्धिणी (D), सिद्धिणी (E). १४ अगल (A & B), अगल (C). १५ होइ (A
& E). १६ सत्तरूअ (D & E), होइ सत्तरूअ (F). १७ अखोणु (C), अखोण
(D). १८ गण (D), गुणं (E). १९ खन्ध (B), खन्ध (C). २० वासट्टि (D),
चौसट्टि (E & F). २१ ४८ (A), ५१ (F).

षष्टिमात्रा, [सप्त]रूपकाणि अन्योन्यगुणानि, सन्धके मात्रा चतु-
 षष्टि । परिवर्त्येति । पूर्वाद्धपरार्द्धयोर्व्यत्यासे मात्रैव विम्बागा[धा]
 भवतीत्यर्थः, गार्हिन्या पूर्वाद्धपरार्द्धयोर्व्यत्यासे मिहिनी, तथापि
 द्विषष्टिमात्रा भवन्तीति स्पष्टार्थमाह, यथा द्यधिकेत्यर्थः । रूपकाणि
 हन्दाणि अन्योन्यगुणयुक्तानि, तेन सर्वान्तेव प्रथमद्वितीयपाददाइय-
 मात्रादियथागुणानीत्यर्थः ॥ (८)

५१ । अथ पुरस्तादध्यभाषणानां गार्हप्रभृतिषप्तमात्राचदशा
 सामान्यतद्वरणचतुष्टयसमुदितां मत्वा रज्ञाहतेनोद्दिशति, चोद
 गाह इति । गार्हनामके हृदयीत्यर्थः, मत्त चौचस-मात्राद्य-
 पञ्चाग्रत्, चोद-भवति, तद् गाहाद् सप्तवणद्-तथा गाथायां
 सप्तपञ्चाग्रत मात्रा भवतीति पूर्वानुवग, तेहि-तां गाथां
 पल्लवि-परारवर्त्य, गाथाया पूर्वाद्धंन पञ्चराद्धे इत्या उत्तराद्धे
 [च पूर्वाद्धे] क्वेत्यर्थः, विम्बाह-विम्बाया, किञ्चिच्चद-क्रियते ।
 अथ तेहि इत्येकारो ह्रस्वो बोध्य एषो सुद्धा च सव मिहिषा
 वि सञ्ज इत्युक्त्वात् (Vide १३ चीच ॥ ७ - Ed) उग्माचउ-उद्गाथा
 हृदिकसा-षष्टिकला षष्टि कला मात्रा यस्या सेत्यर्थः, गार्हि-
 णिच-गार्हिन्या, गार्हट्टि-द्विषष्टि, मत्तह-मात्रा कह-
 कुरु, तद् वि पल्लविच-तदिपरीतायां तस्या गार्हिन्या विपरी-
 तायामित्यर्थं मिहिनी-मिहिन्या, वे अगस्त-अधिका, सट्टि-
 षष्टि मात्रा इत्यनुवग, चोद-भवति, अथ चो इत्येकार
 पूर्वाकदिष्टा ह्रस्वो बोध्य । अथ कचिन् तद् गाहाद् पचा[त्ता]-
 यणो इति, तद् विम्बाह पल्लवि किञ्चद इति च पाठ, च रज्ञा-

अथ गाह्य । (F)

पुव्वहे^१ उत्तहे सत्तगल^२ मत्त वीसाइ^३ ।

इदमगण पअमभ्भे^४ गाह्य मेव्व जुअलाइ^५ ॥ ५२^६ ॥

गाह्य ।

लक्षणविरुद्धत्वादुपेक्ष्यः । खंध — स्कंधके, मत्त चौ[चउ]महि — मात्राः
चतुःषष्टिर्भवंतौत्यनुषंगः । एतानि मत्तरुअ — सप्तरूपकाणि वृंदांसि,
अखोखगुण — अन्योऽन्यगुणानि, अन्योऽन्यं गुणाः षष्ठजगणनलव्वेक-
लघु-पादांतगुवांदयो येषां तादृशानीत्यर्थः, भवंतौत्यनुषंगः, इति
योजना ॥ (E). [Vide Ghosha's Compendium, p. 7.—Ed.]

५१ । अथ मात्राजातीनां कासांचित्कलासंख्यामाह । होइ ।
भवन्ति गाह्यमात्राः चतुःपंचाशत्, गाथायाः सप्तपंचाशदेव,
तथा विग्गाहा परावर्त्य क्रियते, उद्गाथा षष्टिकला, गाहिन्यां
द्वाषष्टिः क्रियन्ते । तथा विपरिवर्तन्ते सिंदिनी, भवन्ति सप्त-
रूपाणि वृंदांसि अन्योऽन्यगुणाः स्कंधके मात्राः चतुःषष्टिः ॥
अन्योऽन्येति गु[ग]णेति पाठे सप्तगु[ग]णाः अन्योऽन्यसंवल्लिता-
भवन्तौत्यर्थः ॥ ५१ ॥ (G)

५१ । १ पुव्वहे (B), पूव्वहे (C), पुव्वहे (E). २ सत्तगल (B & C),
सत्तगल (D). ३ वीसाइ (B & F), dropt in (C), वीसाइ (D), वीसाइ (E).
४ पअमभ्भे (B & C), पअमभ्भे (F). ५ जुअलाइ (B), जुअलाइ (E),
जुअलाइ (F). ६ ५० (A), ५२ (F).

५४ । अथ ग्राह्यसंख्यमाह । पूर्वाह्ने उत्तराह्ने सप्तोत्तरविंश
मात्रा २७ । षष्ठ्यष्टेत्यादिमध्ये ग्राह्य मेरोरेव युगल ॥ तेन
पूर्वाह्ने एको लघुरेव षष्ठो गण, एवमुच्चा[त्तरा]ह्नेऽपि । प्रथमपादे
दादय मात्रा द्वितीये पञ्चदशेति मिलित्वा सप्तविंशतिमात्रा
पूर्वाह्ने, एवमुत्तराह्नेऽपि, अथोच्च विंशेव पादमध्ये स्थित षष्ठ्यगणे
मेरोरेव युगल, मेरुपदेन लघुवच्यते, मिलित्वा लघुयुगल, तेन
पूर्वाह्ने एकलघुरेव षष्ठो गण, एवमुत्तराह्नेऽपि । एतादृशसंख्य
यत्र वा ग्राह्यरित्यर्थः । (८)

५५ । अथ ग्राह्यप्रभृतिमन्त्रच्छेदसु सामान्यतो मात्रा वदित्य
विशेषतस्तानि लिख्यते । प्रथम ग्राह्य लघयति पुष्पहे इति ।
यत्र पुष्पहे उत्तरे — पूर्वाह्ने उत्तराह्ने, पञ्चमश्लोके — पादयोर्मध्ये
पूर्वाह्ने प्रथमद्वितीयपादयोर्मध्ये उत्तराह्ने तृतीयचतुर्थयो पाद-
योर्मध्ये इत्यर्थः । सप्तमश्लोके — सप्ताधिका, अष्टमश्लोके — मात्रा
विंशति, सप्तविंशतिमात्रा इत्यर्थः, पततीति शेष, षष्ठमश्लोके —
षष्ठो गण, मेरुपदेन लघुवच्यते — मेरो युगल, मेरुसंघुल्लयुगल-
मित्यर्थः । पूर्वाह्ने उत्तराह्ने च प्रत्येकं गुर्वेता सप्तगणा श्लाघा
स्तत्र षष्ठस्थाने एको लघ्वात्मको गण श्लाघ्य, अन्यत्र चतुर्माशिक-
इत्यर्थः, एव च यत्र चतुर्माशिकगणानां चतुर्विंशतिमात्रा, एका च
मात्रा षष्ठस्थानस्थलधोर्मात्रादयश्चातस्यगुरोरेवमथ सप्तविंशति-
मात्रा पूर्वाह्ने उत्तराह्ने च प्रत्येकं पतति, तद्ग्राह्यनामकं कद-
रति निर्गच्छितार्थः । (९)

नहा, चंदो चंदण^१ हारो तावअ^२ रूअ^३ पआसंति^४ ।

चंडेसरवर किती^५ जाव ए अण्णं णिदंसेइ^६ ॥ ५३^७ ॥

गाह्ण ।

५२ । अथ गाह्ण ॥ पूर्वार्धे उत्तरार्धे मन्नाधिका मात्रा विंशतिः । षष्ठो गणः पदमध्ये गाह्ण मेरुः एव युगन्तायः ॥ युगे द्वे ४ (?) द्वये । संपूर्णपद्यमध्ये षष्ठएव मेरुः कार्यो नान्यत्रेति भावः ॥ ५२ ॥ (G).

५३ । चन्द्रचन्दनं हारस्तावद्रूपं प्रकाशयन्ति । चण्डीश्वरवर-
कीर्त्तिर्यावन्नात्मानं निदर्शयति ॥ तत्कीर्त्त्यै तेषां निष्प्रभवमिति
चक्ष्यते । (C).

५३ । गाह्णमुदाहरति, चंदो इति । चंद्रः चंदनं हारो मुक्ता-
दाम, एते तावद् रूपं स्वकांतिं प्रकाशयन्ति । चंडेश्वरवरकीर्त्तिः
जाव — यावत्, अण्णं — आत्मानं स्वं, न [ण] णिअंसेइ — न
निदर्शयति प्रकटयति । (E)

५३ । यथा चंद्रचन्दनं हारस्तावद्रूपं प्रकाशयति । चंडेश्वरस्य
वरा कीर्त्तिर्यावन्नात्मानं न दर्शयति । ततोऽपि कीर्त्तिर्धवले-
त्यर्थः । ५३ ॥ (G).

५२ । १ चणो चणण (B & C). २ तावच (A). ताव (D). ३ रुच (B).
४ पचसंति (D), पचासेइ (F). ५ किंति (A). ६ जावअ अण्णं निदंसेइ (B),
जाव अण्णं ए दंसेइ (D), जाव ए अण्णं णिअंसेइ (E), जाव अण्णाणं ए दंसेइ (F).
७ ५२ (F). ५३ (A).

अथ गाहा । (F)

पदमं वारह मत्ता वीए अङ्गारहेहिं^१ संजुत्ता ।

अह पदमं तह तीअं दहपंचविहसिआ^२ गाहा ॥ ५४^३ ॥

५४ । गाहामाह । प्रथमे द्वादश माषा द्वितीयेऽष्टादशभिः सयुक्ता । यथा प्रथम तथा तृतीय दशपञ्चविभूषिता गाहा ॥ पञ्चदशेति — अर्थाच्चतुर्थपरणे पञ्चदशमाषाभूषिता भवतीत्यर्थः ॥ (C)

५४ । अथ गायां जलयति पदममिति । अथ पदम — प्रथम-माषपरणे इत्यर्थं वारह मत्ता द्वादशमाषा पततीति शेषः, या च वीए — द्वितीये परणे इत्यर्थं अङ्गारहेहि — अष्टादशभिः माषाभिरिति शेषः संजुत्ता — सयुक्ता । यस्मात् अह पदमं तह तीअं — यथा प्रथममाषा तृतीय परणे इति शेषः, द्वादशमाषा-युक्ता इत्यर्थः, या च चतुर्थे परणे इति शेषः, दशपञ्चविहसिआ — पञ्चदशभिर्माषाभिरिति शेषः विभूषिता, सा गाहा गाहानामकं अह इत्यर्थः । (B)

५४ । अथ गाया ॥ ५४ ॥ प्रथमो द्वादशमाषो, द्वितीयो-ऽष्टादशभिः सयुक्तः । यथा प्रथममाषा तृतीयो दशपञ्चविभूषिता गाहा ॥ परणे इति शेषः ॥ चतुर्थे पञ्चदशमाष इत्यर्थः ॥ [यथा] आर्येयं वृज्जते ॥ ५४ । (C)

५४ । १ अङ्गारहेहि (A) अङ्गारहेह (C) अङ्गारहेहि (D & E) अङ्गारहेहि (F) २ विहसिआ (D) ३ ५४ (A) ५४ (E & F)

जहा, जेण विणा ए जिविज्जइ^१

अणुणिज्जइ सो कअवराहोवि^२ ।

पत्ते वि एअरडाहे^३

भण^४ कस्स ए वल्लहो^५ अग्गी^६ ॥ ५५^७ ॥ गाहा ।

५५ । येन विना न जीव्यतेऽनुनीयते स कृतापराधोऽपि ।
प्राप्तेऽपि नगरदाहे भण कस्स[स्य न] वल्लभोऽग्निः ॥ नगरदाहको-
ऽप्यग्निरावश्यकत्वात् प्रिय एवेति ॥ (C).

५५ । गायामुदाहरति जेणेति । येन [जेण] विणा ए जिवि-
ज्जइ — येन विना न जीव्यते सः कअवराहोवि — कृतापराधो-
ऽपि, अणुणिज्जइ — अनुनीयते । एनमेवार्थमर्थान्तरन्यासेन द्रढयति
पत्ते वीति । पत्ते वि — प्राप्तेऽपि, एअरडाहे — नगरदाहे, अग्गी —
अग्निः, कस्स ए वल्लहो — कस्य न वल्लभ इति भण — वद, अपि
तु सर्वस्यापि वल्लभ इत्यर्थः । मानवतीं कांचिन्नायिकां प्रति सखी-
वाक्यमेतत् । अयं च वक्ष्यमाणभेदेषु चूर्णानामको [Vide sloka 60
P. 114] दशमो भेद इति बोध्यम् ॥ (E).

५५ । यथा ॥ जेणेति ॥ येन विना न जीव्यतेऽनुनीयते
स कृतापराधोऽपि । प्राप्तेऽपि नगरदाहे भण कस्स न वल्लभो-
ऽग्निः ॥ ५५ ॥ (G).

५५ । १ जिविज्जइ (B & C). २ कवराहो (D). ३ अअरडाहे (F). ४ सद्धि
(E). ५ वल्लभो (B & C). ६ अग्नि (A). ७ ५५ (A), ५५ (E & F).

सत्तगणा दौर्घता' ओ णलङ्घं छट्ट रोह जो विसमे' ।
तह गाहे विअ अहे छट्टं सहुअं विअण्हेहु ॥ ५६ ॥

५६ । इदानीं गाथायां विशेषान्तरमाह, सप्तगणा दौर्घान्ता धो-
[जो] मलघु षष्ठ, नेजाजा[नेह जो] विषमे तथा गाथायां द्विती-
याहं षष्ठ सप्तक विजानीहि ॥ अथ चतुष्कलो गण । पूर्वाहं तादृशा
सप्तगणा कार्या, अन्ते दीर्घा गुरु कार्यं, जगणो [न]लघुर्वा
षष्ठोगण कार्यं ॥ इह गाथाया विषमे एकादौ जगणो न देय । (C)

५६ । अथ गाथायां माथानिधमसुक्ता गणविषयममाह सन्नेति ।
गाहे — गाथायां, सप्तगणा दौर्घता — सप्तगणा दौर्घान्ता दीर्घा-
गुरुकदता भवति । अथ विशेषपरोऽपि दौर्घग्रन्थ सामान्यगुरु-
परो ज्ञेय, एव च पूर्वाहं उत्तराहं च गुर्वन्ताद्यनुभाषिका सप्त-
गणा कर्त्तव्या इत्यर्थः, इह इत्युपेतमस्यानुकर्षः, इह गाथायां
छट्ट — षष्ठ गण, जो णलङ्घ — जो जगण गुरुमध्य, मलघू
लघुयुक्तो जगणो वा भवति, कर्त्तव्येषु गुर्वन्तसप्तगणेषु षष्ठो
जगणचतुष्कल [२] जगणो वा देय इत्यर्थः । रोह जो विषमे —
इह गाथायां विषमे [प्रथमे] द्वितीये पचमे षष्ठमे च स्थाने इत्यर्थः,
यो [जो] जगणो गुरुमध्यो न पततीत्यर्थः, तह — तथा, विअ
अहे — द्वितीयाहं छट्ट छट्टथ विअण्हेहु — षष्ठ गण लघुकम् एक-
लघुरप्य विजानीत, एव च पूर्वं मलघुजगणयोरन्यतरदानं पूर्वा-

१६ । १ दौर्घान्ता (D & C)

१ षष्ठक (I)

१ विषमे (D & C)

१ १६ (A) १६ (E & F)

सञ्चाए गाहाए सत्तावणाइ^१ होति^२ मत्ताइ^३ ।

पुव्वइम्मि^४ अ तीसा सत्ताइसा^५ परइम्मि^६ ॥ ५७^७ ॥ गाहा ।

झांभिप्रायेणेति प्रतीयते, तथा च मध्यलघु[गुरु]गणः लघुमंयुक्तो-
नगणस्त्रिलघ्वात्मको वा लगणः पूर्वाद्धे षष्ठे विधेयः, उत्तराद्धे च
एकलघ्वात्मक एव षष्ठोगणो विधेय इति भावः । (E).

५६ । सत्तेति । सप्तगणा दीर्घांता जगणो नलघू षष्ठो नेह जो
विषमे । तथा गाथायां द्वितीयाद्धे षष्ठं लघुकं विजानीत ॥ प्रथ-
माद्धे त्रिंशन्मात्राः तत्र षष्ठो जगणो नलघू वा कार्यो, विषमे स्थाने
द्वितीयचतुर्थादौ [प्रथमतः द्वितीयादौ] जगणो न कार्यः । द्वितीये
षष्ठो लघुरेव कार्यः, शेषे पूर्वा [?] ॥ ५६ । (G).

५७ । पदमं वारह सत्तेत्यनेन उक्तमर्थं स्पष्टीकर्तुमाह ।
सर्व्वस्थां गाथायां सप्तपञ्चाशद्भवन्ति मात्राः । पूर्वाद्धे च त्रिंशत् सप्त-
विंशतिः पराद्धे ॥ सप्तपञ्चाशतो विभागमाह पूव्वइ दत्थादिना ।
केचित्तु ओकोऽयं कान्पनिक इति मन्यन्ते, परे तु द्विपद्यपि गाथा
भवतीति बोधयितुं पुनरिदमुक्तम् । (C).

५७ । अथ गाथायां वर्त्तमानषड्विंशतिविधायां समुदितमावा-
नियममाह, सञ्चाए इति । पुव्वइम्मि अ तीसा — पूर्वाद्धे त्रिंशत्
पराद्धे उत्तराद्धे इत्यर्थः, सत्ताइसा — सप्तविंशतिः । एवं प्रकारेण

५७ । १ सत्तावणाइ (A & B), सत्तावणाइ (D). २ होति (D). ३ मत्ताइ
(C), मत्ताइ (D). ४ पूव्वइम्मि (B), पूव्वइम्मि (C). ५ सत्ताइसा (A). ६ परइ-
द्वार (A), परइद्वार (B & C). ७ ५५ (A), ५७ (E & F).

सत्ताईसा' हारा' सखा जसम्मि' तिणि' रेहार्दे' ।
सा गाहाणं गाहा आआ तीसक्खरा' सच्छी' ॥ ५८ ॥

सम्भाए गाहाए — सर्वथा गाथायां सन्नावध्याह — सप्तपचाशत्
सत्ताह — साचा होति — भवतीत्यर्थः । पूर्वार्धे पठे चतुर्मासिकस्य
जगत्स्य लघुयुक्तमणस्य वा दानास्त्रिगन्ताया पतति उत्तरार्धे
च पठस्थाने एकसप्तात्मकस्यैव मणस्य दानासद्वेषया साधाय
मूलं भवतीति सप्तविंशतिमाया पततीत्यर्थः । (F)

५७ । सम्मेति । सर्वथा गाथाया सप्तपचाशद्भवति साचा ॥
पूर्वार्धे च त्रिंशत् सप्तविंशति परार्धे च ॥ ५७ ॥ (G)

५८ । अथ गाथाभेदानाह । सप्तविंशतिहारा गच्छानि यस्यां
चौषि राजन्ते । सा गाथानां गाथा आयाता त्रिंशद्द्वारा लक्ष्मी ॥
हारा गुरव ग्रन्थानि लघव, देवानां देव इति वज्राद्यानां गार्धेति
प्रकारार्थमुच्यते ॥ (C)

५९ । अथातुपदमेव वक्ष्यमाणेषु भेदेषु प्रथम भेद लक्ष्मी-
नामक लक्षयति सत्ताहमेति । लसम्मि — यस्यां सत्ता — स्वा-
[स्वा]या सत्ताहसा हारा — सप्तविंशतिर्दीर्घा गुरव इत्यर्थः, तिणि
रेहार — तिष्ठो रेखा लक्षयतीत्यर्थः, पततीति शेषः, वा गाहाए —
गाथानां गार्धे आआ — आया प्रथमेति यावत्, तीसक्खरा —

५७ । १ सत्ताहसा (A & F) २ चाप (F) ३ जसम्मि (G) ४ तिणि (F)
५ रेहार (A & I) ६ चर (B) ७ चर (C, १३०) (I) ८ तीसक्खरा (A
B & D) ९ लक्ष्मी (A D & F) १० ११ (A १२ (F & F)

तीसकवरा हि^१ लक्ष्मी^२

सब्बे^३ वदन्ति^४ होइ^५ विक्खाआ^६ ।

हासइ^७ एकं एकं^८

वक्कं^९ ता कुणह^{१०} णामाइ^{११} ॥ ५६^{१२} ॥ [गाहा]

त्रिंशदचरा, लक्ष्मी — लक्ष्मीः, गाहा — गाथा, सा लक्ष्मीनाम्नी
गाथेत्यर्थः । अयमर्थः — पूर्वं गाथायाः प्रथमचरणे द्वादशमात्रादान-
मुक्तं, तासां च षड्गुरवो भवन्ति, द्वितीयचरणे अष्टादशमात्रा-
दानमुक्तं, तत्र षष्ठस्यानपतितजगणाद्यन्तस्थलघुद्वयवर्जनात्तासामष्टौ
गुरवो भवन्तीति पूर्वार्द्धे चतुर्दश गुरवः, एवं तृतीयेऽपि चरणे
द्वादशमात्रादानस्योक्तत्वात्तासां षड्गुरवः [षड्गुरवः], चतुर्थे च पंचदश-
मात्रादानस्योक्तत्वात्तत्र षष्ठस्यानपतितैकलघ्वात्मकगणवर्जनात्तासां
सप्त गुरवः, इति उत्तरार्द्धे त्रयोदश गुरवः, एवं पूर्वार्द्धोत्तरार्द्धयो-
स्तंकलने सप्तविंशतिर्गुरवः, पूर्वार्द्धजगणाद्यन्तस्थौ द्वौ लघू, उत्त-
रार्द्धे च षष्ठ्यैकलघुरेवं त्रयो लघवश्चेति त्रिंशदचराणि यत्र पतन्ति
सा लक्ष्मीनाम्नी गाथेत्यर्थः । ५८ । (E).

५८ । अथ गाथाभेदेषु लक्ष्मीनाम्नीं गाथामाह ॥ सन्तेति ॥
सप्तविंशतिर्हाराः श्लाघ्या यस्यां त्रयः [तिष्ठो] रेखाः । सा गाथानां

५६ । १ तीसकवरा हिं (D), तीसकवरा हिं (E). २ लक्ष्मी (A & D), लक्ष्मी
(E). ३ सब्बे (E). ४ वदन्ति (C), वदन्ति (E & F). ५ होइ (F).
६ विक्खाआ (E). ७ होसइ (A), होसइ (B & C). ८ Once only in
(F). ९ वक्कं (A), वक्कं (C). १० कुणह (A). ११ नामाइ (B, C & D).
१२ ५७ (A), ५६ (F).

लक्ष्मी' रिद्धी' बुद्धी'

लज्जा' विज्जा कखमा' श्र देहीया' ।

गोरी धाई' चुखा'

छाया' कांती' महामाई' ॥ ६०' ॥ [लक्ष्मी]

गाथा आद्या चित्रद्वरा लक्ष्मी ॥ हारो गुर, रेखा लघु ॥ ता
पूर्वाद्धिं चतुर्दश गुरव षष्ठजनपञ्चलघुदय च, उत्तराद्धिं षष्ठोदय
गुरव षष्ठ्यैकलघुयेति सप्तविंशतिर्गुरवो लघुपच येति फलति
चित्रद्वरेति ॥ ५८ ॥ (C)

५८ । चित्रद्वरलक्ष्मी सर्वे वदन्ति भवति विख्याता । इत्यैक-
मेक वक्ता तत्कुरुते नामानि ॥ कुरुते अर्थात् पिङ्गल । (C)

५९ । अथ लक्ष्मीनाथो गाथा स्तौति तीर्थेति । विख्याता-
विख्याता, हासर—हसति, वक्ता—वक्ता, गुरदित्यर्थः । एकैकलघु
गुरोर्द्वात्रिंशत् लघुदयद्विर्द्वात्रिंशद्वा, अन्यथा [सप्त]पञ्चाशन्मात्राणां
नैयत्य न स्यात् । तासां करोति नामानि, एकैकगुरोर्द्वात्रिंशत् लघुदय
[षु]कस्य च दृष्टौ च भेदास्तेषां नामानि करोतीत्यर्थः । (E)

५९ । तीर्थेति ॥ चित्रद्वरेलक्ष्मी सर्वे वदन्ति भवति विख्याता ।

१. १ ना लक्ष्मी (A) ना लक्ष्मी (B & C) लक्ष्मी (D & F) लक्ष्मी (E)
२ लक्ष्मी (B D E & F) ३ Omitted in (C) ४ लज्जा (D) ५ लक्ष्मी
(A) चवथा (B & C) लक्ष्मणा (E) कखमा (F) ६ रिद्धी (B & C)
७ धाई (B) धाई (C) धाई (E) ८ चुखा (C) ९ छाया (C) १० कांती
(A & D) लक्ष्मी (C) ११ लक्ष्मी (A) लक्ष्मी (B) लक्ष्मी (C)
लक्ष्मी (E) १२ ५७ (A) १३ (F)

पढमं ची^१ हंसपत्रं

वीर सिंहस्स^२ विक्रमं जात्रा^३ ।

तीर गजवर^४ लुलित्रं

अहिवर^५ लुलित्रं^६ चउत्थर^७ गाहा ॥ ६२^८ ।

उग्गाहा ।

कांतिः १२, महामाया १३, कौर्त्तिः १४, सिद्धिः १५, मानिनौ १६, रामा १७, गाहिनौ १८, विश्वा १९, वासिता २०, शोभा २१, हरिणी २२, चक्री २३, सारसी २४, कुररी २५, सिंहौ २६, हंसी २७
एतानि क्रमान्नामानौत्यर्थः ॥ ६१ ॥ (G).

६२ । पाठे क्रमं दर्शयति । प्रथममेव हंसप[प]दं द्वितीये सिंहस्स विक्रमं जाता । तृतीये गजवरललितम्, अहिललितं चतुर्थके गाथा ॥ [ची]शब्द एवार्थे, गाथायाः प्रथमपादं प्राप्य हंस-गमनवल्लितं पद्यत इत्यर्थः । एवमप्येऽपि । (C).

६२ । अथ गाथापठनप्रकारमाह पढममिति । अत्र चौश[ब्द]-स्वर्थः, तथाच पढमं ची — प्रथमं तु, गाहा — गाथा, हंसर्वात्र [हंसपत्रं] — हंसपदं, जात्रा — यथा मंथरमित्यर्थः, तथा मंथर-इति शेषः सर्वत्र योज्यः, वीर — द्वितीये चरणे, सिंहस्स विक्रमं — सिंहस्स विक्रमो यथा, तीर — तृतीये चरणे, गजवरलुलित्रं —

६२ । १ ची (F). २ सिंहस्स (B & C), सिंह (F). ३ जात्रा (E).

४ गजवर (F). ५ अहिलुलित्रं (A, B, C, E & F). ६ नलित्रं (C).

७ चउत्थं (A), चउत्थे (B), चउत्था (C), चउत्था (F). ८ ५९ (A), ६१ (E & F).

भिद्यमानानां पञ्चविंशतिर्भेदाः । एतत्तु चतुर्गुणक इति पञ्चविंशतिरेव भेदाः । एतेन पादोक्तस्य साक्षात्परमनिर्वाणाय गुरुमापादनेऽपि वस्तुगत्या अप्युपादष्टाविंशतिर्भेदाः इत्यवधार्य गान्धिनो रमा विद्यावसितेति चष्टाविंशतिनामानि वदन्मा पराज्ज्ञा ।

अथ प्रथमो भेदो जगत्तमेवार्थस्य ततो द्वितीयादयस्तु-
विंशतिर्भेदाः एते जगत्तमस्यार्थस्य कण्ठस्थानरदानमानस्य बोधा-
न्यस्तु षष्ठे नलपुमेश्वरक्येति वदयम् । यत्तु माणो रामेति
नामद्वयं विधाय एकगुरुपञ्चपञ्चात्मकस्यात्मकं पञ्चविंशतितमो भेदो
कैदित्त्वोक्तनलनवधानात् । तथापि यदि षष्ठे जगत्तो दीयते
तदा जगत्तमस्यार्थस्य एको गुरुर्द्वयार्थात्तस्य च गुरुद्वयमात्रगुणकमिति
एको गुरुर्न सम्भवत्येव, यदि च षष्ठे नलपुमेश्वरकण्ठो दीयते
तदापि दलद्वयार्थात्तगुरुद्वयस्यावयवकणादेको गुरुर्न सम्भवत्येवेति
पञ्चविंशतिरेव भेदा न पञ्चविंशतिरिति सुधीर्भिर्विभावनीयम् ।
यदपि माणोरामेति एकं नाम विधाय गान्धिनोति नाम लेखक-
समादात्पतितमिति, कस्तुर्याद्यान्तिगुर्वेकपञ्चात्मकात्त्या पञ्च-
विंशतिरेव भेदा नाम न च तु पञ्चविंशतिरिति,— तदध्यनवधानं
निवधनं, एतत् षष्ठे नलपुमेश्वरकण्ठो दीयते च पञ्चात्मकगुरुद्वयदानेन
निराबाधं सम्भवतो दिगुक्तं त्रिपञ्चात्मकस्यात्मकस्य पञ्चविंशतितमस्य
भेदस्य त्यागो गौचित्यमावहतोऽत्यलमतिविस्तरेजेत्युक्तत्वात्तरणीय-
दिष्टं पञ्चा सुधीर्भिर्विभावनीयम् । (F)

६० & ६१ । कक्षोति ४ सञ्ज्ञो १, अद्वि ९, बुद्धि २, सञ्ज्ञा ४,
विद्या ५, चमा ६, देवी ७, गोरी ८, धात्री ८, चूर्णा १०, ह्याया ११,

तेरह लहुआ विष्पी^१ एआईसेहि^२ खत्तिणी भणिआ ।
सत्ताईसा^३ वैशी सेसा सा सुहिणी होइ^४ ॥ ६४^५ ॥ गाहा ।

णाभ्यामिति यावत्, संगहणी—संगृहणी भवतीति पूर्वणा-
न्वयः, यथा द्वाभ्यां नायकाभ्यां परस्परं गृहीता कामिनी न सतां
संमता तथेयमपीति, जगणद्वयमत्र न देयमी[मि]ति भावः ।
णाभ्रकहीना[णा] रंडा—नायकेन जगणेन हीना रहिता, पष्ठे
स्थाने नलघुयुक्तेत्यर्थः रंडेव रंडेत्यर्थः, तथाच यथा नायकेन
हीना कामिनी न शोभते तथेयमपीति, वज्रधा षष्ठो जगण एव
देय इति भावः । वज्रणाभ्रका [का]—वज्रनायका वहवो नायका-
जगणा यस्याः सा तादृशीत्यर्थः, वैशा होइ—भवति, तथाच
यथा वैशा सतामनादरणीया तथेयमपि[पी]ती[ति] वहवो जगणा
न देया इति भावः । (E).

६३ । विपमस्थाने जगणदोषमाह ॥ एक्के ॥ एकेन जगणेन
कुलवती द्वाभ्यां नायकाभ्यां भवति संगहणी । नायकहीना रंडा
वैशा सा वज्रनायका भवति ॥ जेन षष्ठस्थानस्थेनैवेत्यर्थः ॥ संगहणी
व्यभिचारिणी ॥ तासां यथा सदोषत्वं तथेत्यर्थः ॥ ६३ ॥ (G).

६४ । गाथाया जातिमाह । त्रयोदशलघुका विप्रा, एकविंशत्या
[चत्रिया भणिता । सप्तविंशत्या] वैशा श्रेयैः [सा] शूद्रा भवति ॥
एकविंशत्या सप्तविंशत्या इत्यत्र लघुभिरिति पूरणीयम् । (C).

६४ । १ विष्पी (F). २ एआईसेई (C), एआईसेहिं (D & E), वीसेहि (F).
३ सताईसे (A & E). ४ होई (F). ५ ६३ (A), ६४ (E & F).

एके जे कुलमंती'

वे लाअके' छि' होइ संगहिणी' ।

लाअक'हीणा रंडा

येसा बहुलायका होइ' ॥ ६३' ॥ गाहा ।

गजवरलुलित गजेन्द्रगमनमित्यर्थ यथा, चउत्पए—चतुर्थे चरये,
अचिलुलिच—अचिलुलित सर्पगतिविशेष इति यावत् यथा । (F)

६२ । अथ पठमरीतिमाह ॥ पठेति ॥ प्रथमेऽग्नौ रसपदं
द्वितीये मि[त्र] विक्रम याता । तृतीये गजवरलुलित, अचि-
लुलितं चतुर्थे गाथा ॥ रसादिगमनवत् क्रमाच्चरणा पठनीया-
इत्यर्थ ॥ ६२ ॥ (G)

६३ । गाथायां जगणात्मनोऽसामाह, एकस्मिन् जे कुलवती,
दाभ्यां नायकाभ्यां भवति सम्यहीता । नायकयोना रण्डा, येका
ये [या] मञ्जनायका भवति ॥ नायको जगण, सम्यहीता पुनर्भू ।
इह कुलवतीवत् एकजगणवती गाथा प्रगम्या इत्यर्थ ॥ (G)

६४ । अथ समस्यानेऽपि जगण्दामे गाथायां गुणदोषावाह—
एके जे इति । एके जे कुलवती—एकस्मिन् जगणे मति कुलवती
होइ—भवति गाथेति शेष । यथोक्तवद्व्यागमसमसमाचेष मगी-
योगा गाथा भवतीति, तदतिरिक्तो जगण समस्यानेऽपि न
कर्त्तव्य इति भाव । वे लाअकेण—दिनायकाभ्यां दाभ्यां जग-

(१) १ कुलवती (I) २ चउ (A) ३ च (A) ४ हो' (II) ५ छि' (C)
६ छि' (I) ७ चउको (A & F) ८ लाअक (I) ९ होइ (I) १० ६३ (A)
११ (I & F)

अथ विग्गाहा । (D & F).

विग्गाहा पढम दले

सत्ताईसाई^१ मत्ताई^२ ।

पच्छिम^३ दले ए^४ तीसा

इअ^५ जंपिअ^६ पिंगलेण साएण ॥ ६६^७ ॥

६५ । अथ विषमस्थानस्यजगणदोषमाह, जा इति । जा पढम तीअ पंचम सत्तम ठाणे — या प्रथमे द्वितीये पंचमे सप्तमे च स्थाने, ए — ननु निश्चयेनेति यावत्, गुरुमज्झा — गुरुमध्यो-जगणस्तुक्तेति यावत्, होइ — भवति, सा गाहा — गाथा गुण-रहिता, गुन्विणिण — गुर्विणीव दोषं प्रकाशयति । तथाच विषमे गाथायां जगणो न देय इति भावः । (E).

६५ । जा पेति ॥ या प्रथम-द्वितीय-पंचम-सप्तम-स्थाने[षु] भवति गुरुमध्या । गुर्विणीव गुणरहिता गाहा[या] दोषं प्रकाशयति ॥ गुरुमध्यो जगणः ॥ ६५ ॥ (G).

६६ । विगाथा-प्रथमदले सप्तविंशतिमात्राः । पश्चिमदले त्रिंश-दिति जल्पितं पिंगलनागेन ॥ प्रथमपादे मात्रा द्वादश द्वितीये पञ्चदश इति सप्तविंशतिस्तृतीये द्वादश चतुर्थे चाष्टादश इति

६६ । १ सत्ताईसाई (A & E), सत्तादसाइ (C), सत्तादसाई (D). २ मत्ताई (A & E), मत्ताइ (C), मत्ताई (D). ३ पच्छिम (A & D), पश्चिम (C). ४ Omitted in (F). ५ इम (E), ईम (F). ६ जंपिअं (A), जल्पिअ (B), जल्पिअ (C), जंथिअ (D). ७ ६६ (A), ६६ (E & F).

जा पढम तीअ पंचम
 सत्तम ठाणे^१ ए^२ होइ गुरुमन्त्रा ।
 गुब्बिणिए^३ गुणरहिआ
 गाहा दोसं पञ्चासेइ ॥ ६५^४ ॥ गाहा ।

६४ । अथ च) वर्णभेदेन प्रा[गा]थाया जातिभेदमाह तेर-
 चेति । तेरह सङ्ख्या — चथोदग्रसुषुकाचराख्या गायेत्यर्थं सर्व-
 षोष्ण, विष्णो — विष्णु भवतीति ज्ञेय, एसाइसेहि — एकवत्या-
 रिग्रह्णिरैकविग्रह्णिवैत्यर्थं सुषुभिरिति ज्ञेय सन्निधौ — सन्निधा
 भणिता । सत्तारंसे — सप्तविग्रतिभिर्लघुभिर्द्वयो — वैष्णो भणितेति
 पूर्वणात्वच, सेसा — ज्ञेया, चतुरस्रसुषुकाका सुहिणौ होइ —
 शुद्धा भवतीत्यर्थं । (E)

६४ । प्रकारान्तरेण भेदमाह ॥ तेरह ॥ चथोदग्रभिर्लघुभि-
 र्विष्णो एकविग्रै सन्निधा भणिता । सप्तविग्रैर्वैष्णो ज्ञेयै वा
 सुहिणौ भवति ॥ अनेदमवधेयम् ॥ ज्ञेयार्थेया होनवर्णं वर्णयेद्यसु
 मूढधी । समयोजयते नाश्रयतौय सुसमेधते ॥ ६४ ॥ (G)

६५ । विषमस्वजनणाया निन्दामाह । या गाथा प्रथमादि-
 स्थाने गुरुमध्यमुक्ता भवति, सा गुम्भिणीतुच्यते । अत्र गुणरहितत्व
 सदोषत प्रमुमिचादियोगवदिति । (C)

अथ विग्गाहा । (D & F).

विग्गाहा षष्ठम दले

सत्ताईसाई^१ मत्ताई^२ ।

पच्छिम^३ दले ण^४ तीसा

इअ^५ जंपिअ^६ पिंगलेण णाएण ॥ ६६^७ ॥

६५ । अथ विषमस्थानस्यजगणदोषमाह, जा इति । जा षष्ठम तीअ पंचम सत्तम ठाणे—या प्रथमे तृतीये पंचमे सप्तमे च स्थाने, ए—ननु निश्चयेनेति यावत्, गुरुमज्झा—गुरुमध्यो-जगणस्तद्युक्तेति यावत्, होइ—भवति, सा गाहा—गाथा गुण-रहिता, गुन्विणिण—गुर्विणीव दोषं प्रकाशयति । तथाच विषमे गाथायां जगणो न देय इति भावः । (E).

६५ । जा पेति ॥ या प्रथम-तृतीय-पंचम-सप्तम-स्थाने[यु] भवति गुरुमध्या । गुर्विणीव गुणरहिता गाहा[या] दोषं प्रकाशयति ॥ गुरुमध्यो जगणः ॥ ६५ ॥ (G).

६६ । विगाथा-प्रथमदले सप्तविंशतिमात्राः । पश्चिमदले त्रिंश-दिति जल्पितं पिंगलनागेन ॥ प्रथमपादे मात्रा द्वादश द्वितीये पञ्चदश इति सप्तविंशतिसूत्रतीये द्वादश चतुर्थे चाष्टादश इति

६६ । १ सत्ताईसाई (A & E), सत्ताइसाई (C), सत्ताइसाई (D). २ मत्ताई (A & E), मत्ताइ (C), मत्ताई (D). ३ पच्छिम (A & D), पश्चिम (C). ४ Omitted in (F). ५ इम (E), ईएम (F). ६ जंपिअं (A), जत्पिअ (B), जम्पिअ (C), जंयिअ (D). ७ ६२ (A), ६६ (E & F).

जा पदम तीर्थ पंचम

सत्तम ठाणे^१ छ^२ होद गुरुमञ्जा ।

गुब्बिणिए^३ गुणरदिथा

गाहा दोसं पञ्चासेद ॥ ६५^४ ॥ गाहा ।

६४ । चण्य च) वर्षभेदेन प्रा[भा]षाया जातिभेदमाह तेर
ति । तेरह सङ्गच्छा — चयोद्गमसमुकाचरात्या गायेत्यर्थं एवं
ःच्य विष्णी — विष्ण भवतीति श्रेय, एचार्सेदि — एकवत्ता-
ःयद्विरेकविग्रहिवेत्यर्थे समुभिरिति श्रेय सत्तिणी — सचिय
णिता । सत्ताईसे — सप्तविग्रतिभिर्लघुभिर्वेदी — वैष्ण भणितेति
विश्वय, चेमा — श्रेया, चनुक्तसमुपख्याका सुदिणी होद-
हा भवतीत्यर्थे । (E)

६४ । प्रकारातरेण भेदमाह ॥ तेरह ॥ चयोद्गमभिर्लघुभि-
प्रा एकविग्रै सचिया भणिता । सप्तविग्रैर्वेद्या श्रेयै वा
द्विणी भवति ॥ अचेदमवधेयम् ॥ येष्टार्येया होमवणे वर्षयेष्ट
धी । लभयोजयिते नाशस्तुतीय सुसनेभते ॥ ६४ ॥ (G)

६५ । विषमस्रजगणाया निन्दामाह । या गाहा प्रथमादि-
नि गुरुमध्ययुक्ता भवति, सा गुर्भिणीत्युच्यते । अथ गुणरदितन्त्र
नेषम प्रमुमिवादियोगवदिति । (D)

१२ । १ टाणे (A) २ On the in (C & F) ३ अजिदिथा (A)
रदिथ (F) ४ ६५ (A) ६५ (B & F)

विंशन्मात्रा उक्ताः, एवं चात्रापि पूर्वाद्धं षष्ठो गण एकलघ्वात्मको
देय उत्तराद्धं च षष्ठो गणो जगणो नलघ्वात्मको वा देयः, विषमे
च जगणो न देय एवेति सुधीभिर्बोधम् । (E).

६६ । अथ विगाहामाह ॥ विग्रेति ॥ विगा[गा]थायाः प्रथम-
दले सप्तविंशतिर्मात्राः । पश्चिमदले विंशत् एवं जल्पितं पिंगलेन
नागेन ॥ ६६ ॥ (G).

६७ । उदाहरति । परिहर मानिनि मानं प्रेच[स्व] कुसुमानि
नीपस्य । तव हृते खरहृदयो गृह्णाति गुटिकां धनुषि कामः ॥
खरहृदयस्त्रीहृदयः कदम्बकुसुमव्याजेन गुटिकाः कामो धनुषि
गृह्णाति ॥ (C).

६७ । विगाथामुदाहरति परिहरेति । णीवस्व—नीपस्य
कदम्बस्य कुसुमानि पेक्वहि—प्रेचस्व । किं तावभे[ति]त्यत आह
तुञ्च कए इति । खरहिअओ—कठिनहृदयो निर्दय इति
यावत् कामो—कामः, धणुहि—धनुषि, गुडिआ—गुटिकां,
यद्वा गुडिआधनूहि इत्येकं पदं, तस्य वटिकाधनुः गुटिका-
युक्ता[क्तो] धनुरित्यर्थः । गुलेलेल इति लोके ; गेन्ह[ह]इ—गृह्णा-
[ह्ना]ति, अतो मानं परिहरेत्यर्थः ॥ (E).

६७ । यथा, परिहर मानिनि मानं प्रेचस्व कुसुमानि नीपस्य ।
युञ्जते खरहृदयो गृह्णाति गुटिका धनुषि किल कामः ॥
कदम्बपुष्पगुटिकाः कामो धनुषि योजयतीत्यर्थः ॥ किलेति
निश्चये ॥ ६७ ॥ (G).

जहा, परिहर माखिणि माखं

पेक्खहि^१ कुसुमाई^२ खीवस्स^३ ।

तुम्ह^४ कए^५ खर^६ हिअओ^७

गेह्लुइ^८ गुडिआ^९ धयुंदि^{१०} किल^{११} कामो ॥ ६७ ॥

विग्गाहा ।

विग्रहः । अत्र प्रथमाहं एकस्यपुत्रं गच्छे गच्छ, द्वितीयाहं गच्छे
जगच्छे गच्छपुर्व्वेति अत्र गच्छा दीक्षाम्ना इति न व्यभिचरति तेन
पूर्वापरार्हं व्यत्यासेन विग्गाहा भवतीति कसितार्थः । (C)

(१) अथ विग्गाहा अक्षयति विग्गाहति । विग्गाहा पठम
दले — विग्गाहा प्रथमदले पूर्वाहं इति यावत्, धत्ताईसाह
मत्ताह — अत्रविग्रहिमांसा भवतीति शेषः, पच्छिमदले — पच्छिम
दले उत्तराहं इत्यर्थः, ज — मनु नियमेनेत्यर्थः, ति(ती)सा —
विग्रहमांसा भवतीति पूर्व्वेष्टान्वयः, इअ — एव पिगलेन नागेन
जपिअ — जन्मितम् ॥ अथ भावः । पूर्वं विपरीतगाथा विग्गाहा
भवतीत्युक्तं, तथाच गाथायां उत्तराहंम् एव पूर्वाहंम् अपि
दक्षमिद्युक्तं भवति, अतएव पूर्वाहं अत्रविग्रहिमांसा उत्तराहं

१७) १ पेक्खर (B & C) पेक्खहि (F) २ कुसुमार (B) कुसुमाई (D)
कुसुमाई ३ & F: ३ खीवस्स (B) खीवस्स (F) ४ कुसु (A & D) कुसु
(B) कुसु (C) कुसु (E) ५ खर (C) ६ कएर (A) कए (D) ७ विओ
(A & E) विओ (D) ८ गह्लर (B) गह्लर (C), गेह्लर (D) ९ गुडिआ
(B) गुडिआ (C) गुडिआ (F) १० धयुंदि (A) धयुंदि (B) धयुंदि (C)
धयुं (D) धयुंदि (E) ११ कर (A) कर (D) १२ १७ (A) १७ (F & ३)

चिंशन्मात्रा उक्ताः, एवं चात्रापि पूर्वार्द्धे षष्ठो गण एकलघ्वात्मको देय उत्तरार्द्धे च षष्ठो गणो जगणो नलघ्वात्मको वा देयः, विषमे च जगणो न देय एवेति सुधीभिर्बोधम् । (E).

६६ । अथ विगाद्यामाह ॥ विग्येति ॥ विग्गा[गा]थायाः प्रथम-दले सप्तविंशतिर्मात्राः । पश्चिमदले चिंशत् एवं जल्पितं पिंगलेन नागेन ॥ ६६ ॥ (G).

६७ । उदाहरति । परिहर मानिनि मानं प्रेच[स्व] कुसुमानि नीपस्य । तव कृते खरहृदयो गृह्णाति गुटिकां धनुषि कामः ॥ खरहृदयस्त्रीच्छृङ्खलदयः कदम्बकुसुमयाजेन गुटिकाः कामो धनुषि गृह्णाति ॥ (C).

६७ । विगाद्यामुदाहरति परिहरेति । णीवस्व—नीपस्य कदम्बस्य कुसुमानि पेक्खहि—प्रेचस्व । किं तावभे[ते]त्यत आह तुज्झ कए इति । खरहिअओ—कठिनहृदयो निर्देय इति यावत् कामो—कामः, धणुहि—धनुषि, गुडिआ—गुटिकां, यदा गुडिआधनूहि इत्येकं पदं, तस्य वटिकाधनुः गुटिका-युक्ता[क्तं] धनुरित्यर्थः । गुलेलेल इति लोके; गेच्छ[च्छ]इ—गृह्णा-[ह्णा]ति, अतो मानं परिहरेत्यर्थः ॥ (E).

६७ । यथा, परिहर मानिनि मानं प्रेचस्व कुसुमानि नीपस्य । युष्मत्कृते खरहृदयो गृह्णाति गुटिका धनुषि किल कामः ॥ कदम्बपुष्पगुटिकाः कामो धनुषि योजयतीत्यर्थः ॥ किलेति निश्चये ॥ ६७ ॥ (G).

अयोद्धाना । (D) अयोग्माहा । (F)

पुब्बहे^१ उत्तहे^२ मत्ता^३ तीसन्ति^४ सुहअ^५ सभण्णिआ ।
 सो^६ उग्माहो^७ बुत्तो^८ पिंगल^९ कइ दिट्ठ सट्ठि मत्तगो^{१०}
 ईद^{११}

६८ । उद्धानामाह । पूर्वाह्ने उत्तराह्ने माचास्त्रिणदिति सुभ
 समपिता । स उद्धाना उक्त पिङ्गलकविदृष्ट षष्टिमाचात्रं
 इत्यनेन गीतिरन्येदृश्यते । [V de Chhandah sara sangraha p 1]
 ये सुभग त्रिणदित्युक्ता माचा इत्यर्थे, षष्टिमाचा अत्र दृष्ट । (D)

६८ । उद्धाना लघयति पुब्बहे इति । यत्र पु[ब्ब]हे उत्तहे-
 पूर्वाह्ने उत्तराह्ने मत्ता तिष्ठन्ति—माचा त्रिणत् सभण्णिआ-
 समपिता, ये सु[सु]भग त्रिण । यो—सत् पिङ्गल कइ दि
 च इ]—पिङ्गलकविना दृष्ट सट्ठि मत्तगो—षष्टिमाचाग षष्टि
 माचात्मकशरीरमित्यथ उग्माहो बुत्तो—गुग्मा(उद्गा)यादुत्तम
 गाथापूर्वाह्ने दक्षदमेऽपि देवमिति भाव । (F)

६८ । अयोद्धानामाह । पुब्बहेति ॥ पूर्वाह्ने उत्तराह्ने माच
 त्रिणत् सुभग समपिता । तदुद्धानादुक्त पिङ्गलकविदृष्ट षष्टि
 माचकम् ॥ इय गीति सञ्जाते ॥ ६८ ॥ (G)

६८ । १ पूर्वाह (C) पुब्बह (F) २ उत्तराह (C) ३ मा (D) ४ तिर्षा
 (E) ५ सुभग (B & C) ६ यो (F) ७ उग्माहा (C) ८ बुत्तो (C)
 ९ पिङ्ग (E) १० मत्तगो (E) ११ ६९ (A) ६८ (E & F)

जहा, सोर्ण^१ जस्त^२ णामं

अंस्स णअणादं^३ सुमुहि रंधंती^४ ।

भण वीर चेद्वदणो^५

पेक्खामि^६ मुहं^७ कहं^८ जहिच्छं^९ से^{१०} ॥ ६६ ॥

उग्गाहा ।

६६ । उदाहरति । श्रुत्वा यस्य नाम अश्रूणि नयने सुमुखि
रुन्धन्ति । भण वीर-चेदिपतेः पश्यामि वदनं कथं यथेष्टं
तस्य ॥ (C).

६६ । उद्गाथासुदाहरति सोर्णोति । हे सुमुखि-सुमुखि,
जस्त णामं-यस्य नाम सोर्ण-श्रुत्वा अंस्स-अश्रूणि कर्तृभूतानि
णअणादं-नयने कर्मणी रंधेद-रंधन्ति, अतस्तस्य चेद्वदणो-
चेदिपतेः मुहं-मुखं जहिच्छं-यथेच्छं कहं-कथं, पेक्खामि-
पश्यामि इति त्वं भण-कथय । (E).

६६ । यथा ॥ सोउ । श्रुत्वा यस्य हि नामाश्रूणि नयने सुमुखि
रंधन्ति । भण वीर-चेदिपतेः प्रेक्षामि मुखं कुत्र यथेच्छम् ॥
अश्रूणीति कर्त्तृ । नयने इति कर्म । शिशुपाले मृते तज्जाया-
वित्तापः ॥ ६६ ॥ (G).

६६ । १ सोर्ण (B, D & F). २ जस्त हि (F). ३ णअणादं (C), णअ-
णादं (A, D, E & F). ४ रंधन्ति (A), रुन्धन्ति (C), रुदन्ति (D), रंधेद (E).
५ इद्वदणो (D), चद्वदहिं (F). ६ पेक्खामि (A), पेक्खेमि (B), पेक्खामि (C),
पेक्षामि (D). ७ वदणं (C), मुहं (D). ८ कहं (F). ९ जहिच्छं (B),
जहिच्छं (E), जहित्वं (F). १० हि (F). ११ ११ (A), १६ (E & F).

अथ गाहिणी सिंदिणी ।

पुब्बइ^१ तीस मत्ता

पिंगल^२ पभण्ण^३ मुद्धिणि^४ सुणेहि ।

उत्तइ वत्तीसा^५

गाहिणि^६ विपरीअ^७ सिंदिणी^८ भणु^९ सधं^{१०} ॥ ७० ॥

७० । अथ गाहिनीसिदिनी आह । पूर्वाह्ने चित्रम्भाया पिग प्रभणति सुग्धे ऋणु । उत्तराह्ने [दा]चित्रम्भादिनी विपरीता सिंदि भण सत्य ॥ विपरीता — पूर्वाह्ने दाचित्रम् उत्तराह्ने चित्रम्भा यथ सा सिदिनी । यथ दाचित्रम्भायास्तुवाह्यौ गणा काव्या । (८

७० । अथ गाहिनीं सिदिनीं लपयति पुब्ब इति । मुद्धिणि हे सुग्धे यथ पुब्बइ तीस मत्ता — पूर्वाह्ने चित्रम्भाया भवती शेष , उत्तइ वत्तीसा — उत्तराह्ने दाचित्रम्भाया भवतीति पूर्वेष [न्व]य , सा गाहिणि — गाहिणी(नी)ति चित्रम् पभण्ण — पिग प्रभणति त्व सुणेहि — जानीहि, अथ मामिति शेष । तथाच । गाहिनी विपरीअ — परावर्त्य विपरीता कर्त्तेति यावत् सिदिणी सिदिनी सत्य निस्तुश्रय भण — कथय ॥ अथ भाव , पूर्व सामान्य गाहिनी दिवष्टिमाया उन्नास्तव पूर्वाह्ने किथत् उत्तराह्ने किथत् इति शिथ्यजिज्ञासायां पूर्वाह्ने चित्रम्भाया उत्तराह्ने दाचित्रम्भाया

७० । १ पुब्ब (B) पूर्व (C) २ पिगलो (F) ३ पणहि (B), पभण्ण (C) पभण्ण (F) ४ मुद्धिणि (B) ५ वत्तीसा (C) ६ गाहिणी (C) ७ विपरीअ (A) = विपरीतो (A) कीचिचो (B), सिचिचो (C), सिचिचो (D) ८ भण (F) ९ भण (F) १० ७० (A) ७० (E & F)

गाहिणी जहा,
 मुंचहि सुंदरि पात्रं^१
 अप्पहि^२ हसिउण^३ सुमुहि खगं मे^४ ।
 कप्पिअ^५ मेच्छ^६ सरीरं^७
 पेच्छइ^८ वअणाइ^९ तुमह^{१०} धुअ हमीरो^{११} ॥ ७१^{१२} ॥
 गाहिणी ।

इत्युक्तमेवं च पूर्वाद्धे गाथाया इवास्या अपि कर्त्तव्या उत्तराद्धे
 द्वात्रिंशन्मात्राया उक्तत्वात्तत्र षष्ठं जगणं कृत्वा चतुर्मात्रिका अष्टौ
 गणा वक्ष्यमाणस्कंधकवत्कर्त्तव्या इति गाहिनीव्यवस्था । सिंदिन्यां
 च षष्ठं जगणं दत्त्वाष्टौ चतुर्मात्रिका गणाः पूर्वाद्धे देया उत्तराद्धे च
 गाथाप्रथमदलत्रद्विधेयमिति निर्णय इति सुधौभिर्धेयम् ॥ (E).

७० । पुञ्चेति । पूर्वार्धे त्रिंशन्मात्राः पिंगलो भणति हे सुग्धे
 षट्पु । उत्तरार्धे द्वात्रिंशद् गाहिनी, विपरीतां सिंदिनीं भणति
 सर्वे ॥ विपरीतां—पूर्वार्धे द्वात्रिंशदुत्तराद्धे त्रिंशदितिस्वरूपा-
 मित्यर्थः ॥ ७० ॥ (G).

७१ । उदाहरति, मुञ्च सुन्दरी[रि] पादम्, अर्पय हमित्वा
 सुमुखी[खि] खड्गमस्य । कर्त्तितस्तेच्छशरीरो द्रक्ष्यति वदनानि

७१ । १ पादं (B). २ अप्पहिं (D). ३ हसिउण (D), हसिउणे (E), हसि-
 वउण (F). ४ मे (C). ५ कप्पिह (C) ६ मेह (A, D & F). ७ सरीरो
 (C). ८ पेच्छिहि (A), पेच्छइ (E) ९ वअणाइ (A & F). १० तुमह
 (A & D), तुमह (B & F), तुमह (E). ११ हमीरो (B & C), हमीरो (E).
 १२ ६८ (A), ७१ (E & F).

सिद्धिणी जहा,
 वरिसद् कण्ठ्यद् विट्ठिं
 तप्पद् भुञ्जते दिश्याग्निसं जग्गतो ।
 लीसंक साहसंको
 लिंदद् द्दं च स्तरविं च ॥ ७२ ॥ सिद्धिणी ।

तत्र भुव ह्योः ॥ पुद्गोद्यतो ह्योः पदपतितां [पत्नीं] बोध-
 यति । वदनानौत्थादराड्डवचनम् । (C)

७१ । तत्र नाचिनौमुदाहरति सुचरोति । हे सुदरि पाद-
 पाद सुचरि—सुच हे सुमुखि हर्मिण—हमिता मे—मम
 मम वा मम—मः, कण्ठ्य—कण्ठ्य, मेच्छप्ररोर—मेच्छप्ररोर,
 कण्ठ्य—कण्ठ्यिता ह्योरो—ह्योरो तुह—तव वचणाद्—
 वदन पेच्छद्—प्रेक्षते । पुद्गायं वनद्वय ह्योरोरल्य खड्गानपमार्च
 मागतवत् प्रतिबध कुर्वाणं कातां प्रत्येतदाकम्, एव च मेच्छासि
 जिह्वा मया अचतेनैव छटित्वागत्य भवत्या हर्मण विधेयम्, मेच्छतो
 वदोभीतिर्मम वा कपाले अरण्यका न विधेयेति भावः । (F)

७१ । तत्र नाचिनौ यथा ॥ सुच ॥ सुच सुदरि पादौ कण्ठ्य
 हमिता सुमुखि खड्ग मे । कत्वा [कन्तिता] मेच्छप्ररोर पद्यति वद-
 नानि पुद्गाक प्रव ह्योरो । इति पत्नी प्रति ह्योरोरिति ॥ ७१ ॥ (G)

- ७१ । १ वरिसिद्धि (B & C) २ कण्ठ्य (B) ३ इति (B) ह्यो (B)
 ४ भुञ्जते (E) भुञ्जति (B) ५ दिश्याग्निसं (B C & F) ६ लिंदद् (B)
 ७ च (D) ८ इदं (A) ७२ (F & F)

अथ स्कंधकां । (D & F).

चउ^१मत्ता अट्टगणा

पुव्वड्ढे^२ उत्तरड्ढे^३ द्दोड्ढे^४ समरुआ^५ ।

सा^६ खंधआ विआणहु^७

पिंगल पभण्णेड्ढे^८ मुद्धि^९ वहुसंसेआ^{१०} ॥ ७३^{११} ॥

७२ । मिहिनीमाह ॥ वर्षति कनकट्टिं, तपति भुवनं दिवा-
निशं जायत् । निःशंक-साहसाङ्को निन्दति इन्द्रं सूरविम्बश्च ॥
इन्द्रस्य कनकट्ट्यभावात् सूर्यस्य च दिवानिशमनवस्थानादेतेना-
स्याधिक्यम् ॥ (C).

७२ । अथ मिहिनीमुदाहरति वरिसर्दति । निस्तंव [णीसंक] —
निशंकः जगंतो — जायत् महाजागरूक इत्यर्थः, साहसंको —
साहसांको विक्रमादित्यः, कण[अ]ह विट्ठिं — कनकस्य ट्टिं वरि-
सद् — वर्षति, अथच दिआणिसं — अहोरात्रं, भुवने जगति तप्पद् —
तपति, अतः इंदं — इन्द्रं च सूरविंव — सूर्यविंव च, णिंदद् —
निंदति । इन्द्रो जलं वर्षति महातापसेभ्यः साशंकश्च, सूर्यश्च दिवैव
तपत्यजागरूकश्च, अयं तु कनकं वर्षति निशंकश्च, सर्वदा च
तपति जागरूकश्चेति तौ निंदतीति भावः । (E).

७२ । १ चउ (B), चो (E). २ पुव्वड्ढे (B & C). ३ उत्तर (A & E),
उत्तरड्ढे (D). ४ विट्ठोड्ढे (A), द्दो (B & D), droopt in (C), वि ट्ठेति
(E), पि थ (F). ५ समरुआं (C & E), समरुआ (F). ६ सो (D & F).
७ विआणह (A), विआणह (B), विआणहं (D). ८ भण्णे (C & F),
भण्णं (D). ९ मुद्धिणि (F). १० संसेदाः (F). ११ ७० (A), ७१ (E & F).

०० । सिद्धिनी यथा ॥ वरीति ॥ यथेति कमकथं दृष्टि
तपति भुवनानि दिवानिम्य जायन् । निद्रकं साहसको
निद्रनोद्र च सूर्यविष च ॥ साहसको विक्रमादित्य ॥ अतिरेको
ऽनकार ॥ ०२ ॥ (D)

०३ । अथ सधकमाह ॥ चतुर्मासा अष्टौ गणा पूर्वाह्ने उत्तर-
राह्ने भवन्ति समरूपा । तानि सन्ध्यां विजानीहि पितृणः प्रभ-
वति सुग्धे वज्रमभेदाम् ॥ समरूपा अष्टौ गणा इत्यर्थः । तेन चतु-
र्मासगणायुक्तं पूर्वपराह्णयोः । उत्तराह्ने वैकल्यं यतो गणोऽत्र न
सम्भवति । किन्तु जगद्व्यवस्थामनुगम्य गणं कार्यं, दीर्घांशवत् पर-
शान्तपातिदीर्घां कोनेनेति बोध्यम् ॥ (C)

०४ । अथ स्तब्धकं लघयति चोमतेति । पुष्पह्ने उत्तरह्ने वि-
पूर्वाह्ने उत्तराह्नेऽपि, समरूपा — समरूपा सम वज्रजगत् तद्रूप
येषां तादृया इत्यर्थः । यन्तु सम वज्रजगत् न सध्वन्यतरत्कमिति
तस्य च च नलपुदाभादभवात् । इदं चानुपदमेव अतीभविष्यति ।
चोमता अष्ट गणा — चतुर्मासिका अष्टौ गणा इति — भवति,
तत् वज्रमभेदा — वज्रमभेदकं यद्वतो वक्ष्यमाणा वज्रविप्रतिविधा
भेदा यत्र तत्तादृयं बंधवत् (च) — स्तब्धकं विचारयत् — विजानीत
इति पितृणः प्रभवेत् — पितृणः प्रभवति, सुद्धि — हे सुग्धे । अथ
उत्तरह्ने इति तकारं सवृक्षपरौऽपि लघुर्बोध्यं कत्यपि सजुत्तपरो
इत्युक्ते (Vid. ४०० श्लोक p ६—Ed) अन्त्येष्टाऽत्र वडे पचमाशा-
पत्त्या जगत्साधनवत्त्वम् ॥ अगच्छते, एतत्तत् पुनर्भेदप्रकारावसरे-
ऽनुपदमेव विवेचयिष्यामः । (E)

जहा, जं जं आणेइ गिरिं

रदरह^१ चक्र परिघट्टण^२ सहं हणुआ^३ ।

तं तं लीलाइ गलो

वामकरत्यंभिअं^४ रणइ^५ समुद्दे^६ ॥ ७४^७ ॥ [स्कंधकम्]

७३ । अथ स्कंधकम् ॥ चउम । चतुर्मात्रा अष्टगणाः पूर्वार्द्धे उत्तरार्द्धेऽपि च समरूपाः । तं स्कंधकं विजानीत पिंगलो भणति चङ्गो भेदाः ॥ अस्मेति शेषः ॥ दक्षद्वयेऽपि द्वाचिंशन्मात्रा-इत्यर्थः ॥ ७३ ॥ (G).

७४ । यं यमानयति गिरिं रविरथचक्रपरिघट्टनसहं हनुमान् । तं तं लीलया नलो वामकरोत्तोलितं रचयति समुद्रे ॥ (C).

७४ । स्कंधकमुदाहरति जं जमिति । हणुआ—हनुमान्, रविरथचक्रपरिघसाणसह—रविरथचक्रपरिघर्षणसहं जं जं—यं यं गिरिं पर्वतं, आणेइ—आनयति, तं तं गलो—नलः वामकर-त्यंभिअं—वामकरोत्तंभितं, लीलाइ—लीलया अनायासेन, समुद्दे—समुद्रे, रणइ—रचयति ॥ (E).

७४ । यथा ॥ यं यमानयति गिरिं रविरथचक्रपरिघर्षणसहं हनुमान् ॥ तं तं लीलया नलो वामकरस्तंभितं रचयति समुद्रे ॥ ७४ ॥ (G).

७४ । १ रविरथ (B & C), रदरथ (F). २ पद्विधट्टण (D), परिघट्टण (E), परिघसण (F). ३ हणुमा (A, B & C). ४ करत्यंभिअं (A), करोत्युभिअं (B), कस्यत्यंभिअं (C), कस्यंदि (D). ५ रणइ (D). ६ समुद्रे (C). ७ ७१ (A), ७४ (E & F).

शंदउ' भदउ' सेस सरंग'
 सिब वंभ' वारण' वरुण',
 णीलु' मअण' तालंक' सेहर'
 सरु'' गअणु'' सरहु'' विमद'',
 खौर'' यअरु यरु णिइ'' येइलु'' ।
 मअगलु'' भोअलु'' सुह सरि
 कुभ कलस ससि जाण'' ।
 सरह'' सेस ससहर'' मुखहु
 सत्ताइम'' खंधाण ॥ ७५'' ॥ राजसेना ।

७५ । यथ खन्धकभेदानाह ॥ मन्द भद्र मेव वारङ्ग शिव मद्र
 वारण वरुण नील मदन तालङ्क ग्रेहर [सर] यमन सरम [विमति]
 क्षिर नगर न[र] क्षिग्ध जेहन मदकल भोल शङ्ख श्री कुम्भ कलस
 मशिनो जानीहि । सर्वस्य जेवे अग्रधर जानीहि अष्टाविमति

७५ । १ सर (B C & F) १ भद्र (F) १ वारङ्ग (A B & C) वारण
 (F) २ वरुण (A) मनु (B) यमन (C) २ वापव (A & B), वापवा (D)
 १ वरुषी (F) ७ बीर (A) बीरर (E) ८ मअणु (B & C) मदव (F)
 ८ मरुव (E) १० वीरर (E & F) ११ सर (C) ११ सर मअणु (F)
 ११ सरर (B) सरर (C) ११ विमति (A) विमर (D) ११ बीर (A)
 बीर (D) बीरव (F) ११ विर (F) १० वरुव (A) १० मअणुलु (F)
 मदलु (F) १८ भोअण (B C & D), भोअण (E) कुअलु (F) १० धाम
 (E) ११ वरङ्ग (B), वरम (F) ११ विवर (E) वरवर (F) ११ वडा
 इव (A B C & D) मेवा वल्लभुव चडाईव कथाव (F) १० ७१ (A),
 ७५ (E & F)

खन्धकानाम् । एते च नन्दाद्याः शशिगेषा अष्टाविंशतिभेदा-
भवन्ति, तस्यैव विवरणं सर्वशेष इति । (C).

७५ । अथ पुरः सप्तविंशतिभेदानयनप्रकारं विवक्षुः रङ्गावृत्तेन
प्रथमं तावन्नामानि संख्यां चाह । नन्द इति । नन्दः [१] भद्रः २ शेषः ३
सरंग — सारंगः ४ शिवः ५ ब्रह्मा ६ वारणः ७ वरुणः ८ पीलद —
नीलः ९ मञ्जुतलक — मदनताडकः १० गेखरः ११ शरः १२ गगन १३
शरभः १४ विमतिः १५ क्षीरं १६ नगरं १७ नरः १८ स्निग्धः १९
क्षेहलः २० मदकलः २१ लोलः २२ शृङ्गः २३ सरिः २४ कुमाः २५
कलशः २६ शशी २७ इति हि शरभ-शेष-शशधराः प्राकृतकवयः
खंधाण — स्कंधके, सत्तादस — सप्तविंशतिः णाम — नामानि, मुण-
ज — जानीत ॥ क्वचित्तु णाम इत्यत्र जाण इति पाठस्तत्र विज्ञेय-
इत्यर्थस्तदा नामदैविधं परिहार्थम् । अत्र क्वचिदद्वादस खंधाण
इति पाठः, स तु लेखकप्रमादाज्जातः, एतदनुरोधेन च मनन्द-
[मदन]ताडक इति नामद्वयं विधाय त्रिगुर्वष्टपंचाशत्तत्त्वात्मक-
मष्टाविंशतिभेदं वदन्ति, तदपि भ्रमविलसितं, क[त]स्य गाथाभेद-
त्वादत्रापि षष्ठो जगणो दलद्वये देयः, अन्ते च गुरुरेव स्थाप्य इति
एकैको गुरुः [ज]गणस्य एकैकस्यांत्य इति मिलित्वा प्रतिभेदं दल-
द्वये गुरुचतुष्टयमावश्यकम्, एवं च त्रिंशद्गुरवश्चत्वारो लघवश्च यत्र
पतन्ति स आद्यो भेदः, चत्वारो गुरवः षट्पंचाशत्तत्त्वात्मकश्च
पतन्ति स चरमो भेद इति त्रिगुरुणामसंभवात् सप्तविंशतिरेव
भेदा न त्र्यष्टाविंशतिरिति, तांश्च भेदाननुपदमेव स्पष्टीकरिष्यामः ।
न चैतस्य गाथाभेदत्वे उत्तरार्द्धे लघोः —

स्यादिति वाच्यम् उद्भाषावद्वापि षष्ठे जगत्प्रस्थापने बाधका-
 भावान् । ननु तथापि तद्वद्वापि षष्ठो गणो नष्टात्मात्मक एव
 स्यादिति पादांतस्तद्वद्व्युत्पत्त्यैवावश्यकत्वं न तु जगत्प्रतिगम्येति
 प्रतिभेदः कथं तद्वत्तुष्टपञ्चाशद्व्युत्पत्त्यस्यमिति चेन्नयं, दिगुष्टपष्टि-
 तात्मात्मकैकोनविंशत्तमभेदापत्ते-र्नष्टपुद्गलस्य सर्वथा निवेधान् ।
 अतएव गायामथोदितसप्तगणदाननियमादत्र तद्गणेष्वपि षष्ठा
 नापौ[पि] विशेषत्वज्ञानिस्तथातिमगुह्यदयस्यैवावश्यकत्वं न पादांत-
 स्तस्य, तथा च त्रिगुह्यस्येऽपि तथाविधगुह्यदयस्यस्यायाधात् त्रिगु-
 र्वष्टपञ्चाशद्व्युत्पत्त्यस्य भेदे किञ्चिद्वाध[क]मस्तौत्यप्राप्तं दिगुष्टपष्टि-
 [ता]त्मात्मकभेदापत्तेः उर्वरि[त]त्वात् । किं च गार्हिनौषिहिन्यो-
 दत्तराह्णपूर्वार्धयोरिवावापि गुह्यतसप्तगणनियमभेदेना[ने]यं विशेष-
 त्वज्ञानिर्भवति भवति च दशदशान्तस्तद्वद्व्युत्पत्त्यस्यमभेदे सर्वत्र उद्भा-
 षादौ दशदशान्तस्तद्वद्व्युत्पत्त्यस्यमदर्शनात्, एव चेत्तस्माद्व्यक्तत्वे त्रिगु-
 र्वष्टपञ्चाशद्व्युत्पत्त्यस्य भेदः खपुष्पकस्य एवेति, न च तथापि, दश-
 दशेष्वपि षष्ठो जगत्प्रस्थापने न दीयते किंतु एकत्र जगत्प्रस्थापने नष्टपु-
 ष्प एव जगत्प्रस्थापने एको गुह्यः पादांतस्तद्वद्व्युत्पत्त्यस्यमिति प्रतिभेदः गुह्य-
 त्वमावश्यकमित्येव च यत्र यद्व्युत्पत्त्यस्य एकोनविंशत्तमभेदः पतति च
 आद्यो भेदः, यत्र च त्रयो गुरवोऽष्टपञ्चाशद्व्युत्पत्त्यस्य पतति सोऽतिम-
 येदिति तथाविधे भेदे न किञ्चिद्वाधकमस्त्यस्ति च तथाविधम्
 इति वाच्यम्, औलङ्घन्यक्यवीति विरोधान् उदाहरणे च दशदशेष्व-
 ऽपि जगत्प्रस्थापने दर्शनात्, पूर्वं समरूपास्तुर्मात्रिका षष्ठौ गण-
 दीया इति लक्षणोक्तविरोधाच्च यत्र समरूपस्य तेषां तदेव निर्व-

चउ^१ लहु कथवि^१ पसर जहिँ सो सहि गंदउ जाण ।

गुरु टुटुइ बेलहु चलइ^१ तं तं णाम बिआण ॥ ७६ ॥

दोहा ।

इति यदि पूर्वाद्धे यो गणः षष्ठः उत्तरद्धेऽपि स एव स्यादिति, पूर्वोक्तभेदापत्त्या चैकत्र तदावश्यकत्वेऽपरचापि तस्यैवोचितत्वात्, दीयतां वा षष्ठे जगणः अपरत्र चतुर्लघुः [लघवः] क्रियतां च तेनैव प्रकारेण भेदास्तथापि भवदुक्तरीत्या प्रस्तारक्रियया त्रिगु-र्वष्टपंचाश्लेषात्मको भेदः सप्तविंशतितम एवायाति न त्वष्टाविंशति-तम इत्यस्यत्तातचरणैरुपदिष्टः पंधास्सुधीभिर्विभावनीयः । (E).

७५ । अथैकैकगुरुह्रासे भेदनामाह ॥ एंदेति ॥ नंद १ भद्र २
शेष ३ सारंग ४ शिव ५ ब्रह्मन् ६ वारण ७ वरुण ८ नील ९ मदन १०
ताडंक ११ श्रेखर १२ शर १३ अन्यत् गगन १४ शरभ १५ विमति १६
चौर १७ नगर १८ नर १९ खिग्घ २० खेहालु २१ मदकल २२
भूपाल २३ शुद्ध २४ सरित् २५ कुंभ २६ कलश २७ शशिन् २८ ।
विज्ञाः शरभ-शेष-धरा जानीत भेदान् सर्वान् भवंतोऽष्टाविंशतिं
स्त्वंधके ॥ भो विज्ञाः शरभ-शेष-धराः प्राकृतकवयः इति सं-
वुद्धिः ॥ ७५ ॥ (G).

७६ । कथमेते भेदा भवन्तीत्याह । अद्धे द्वौ लघू प्रसरतो
यस्मिन् तं सखि नन्दं जानीहि । गुरुस्तुटति द्वौ लघू उत्तिष्ठत-

७६ । १ चौ (A & E), षड् (B), अदवि (C), अद्वि (F). २ लङ्घ्या (B, C & F). ३ ख वि लङ्घ यङ्ग (D), विवि लङ्घ यङ्ग (E).

स्तत्तन्नाम विज्ञानीहि ॥ अयमर्थः — एकैकस्मिन्नेह लघुद्वयं प्रसरति
 षष्ठजगत्सम्बन्धात्, तेन लघुचतुष्टयं चित्रहूर्ध्वं च नन्दलक्षणम्,
 उदाहरणेनैव व्यकीकुरिष्यति । एकैक[गुरु]स्थाने द्वि-द्वि-लघुकर-
 णाद्यथाक्रमं भद्रादि-सप्तविंशतिगुरुह्यासाच्चिगुरुं त्रयी ऋषे ॥ (C)

[There should not be less than two long syllables in each half
 one at the end and the other in the 6th gāya which must be a
 लघु otherwise there will be no लघु and it will be a रङ्ग Vijo
 p 118 and commentary (E) pp 134 135 —Ed]

७६ । अथ सप्तविंशतिभेदान्दा[य]नप्रकारं दोहादृशेनाह । चो
 लल कत्यसीति । सहि — सहि, जहि — यच, चउ लल — चत्वार
 लघव, कत्यसि — कुनापि, पसर — प्रसरति, चो एदउ जाण — त
 नद जानीहि, यदि गुरु दुडर — गुरुल्लुटति द्रव्यनीत्यर्थं, विवि
 लल वडर — द्वौ लघू रद्वि प्राप्नुत इत्यर्थं, तदा त त फाम
 विद्याय — तत्तत् भद्रादिकं नाम जानीहि । अयमर्थः — पूर्वाक्त-
 प्रकारेण द्वादशे षष्ठ जगत्समेव दत्ता चतुर्मासिका चष्टौ गणा
 प्रतिदल विधेया, एव च भाषावद्भाषि प्रथमपरणे द्वादशमासा
 स्त्रायास्त्रासा षष्ठगुरव, द्वितीयपरणे पञ्चचतुर्मासिकाणां सत्तासौषा
 विंशतिमासिकाणां च षष्ठजगत्सायतर्गतलघुद्वयं विद्याय नवगुरवो
 भवति, तदेव प्रथमदले पञ्चदशगुरवो द्वौ लघू, एव द्वितीयदले-
 ऽपि, तथाच दयोर्दलयोर्मिलित्वा यच चित्रहूरव षष्ठजग[ज]
 द्यातर्गताद्यन्तारो लघव पतति, य नद प्रथमभेद, यदि च
 चित्रहूरपु एकैकगुरुह्यासेन तस्यमात्रमात्रक लघुद्वयं वर्द्धते तदा
 भद्रादयो भेदा भवति, ते च प्रदर्शयते लिखितम् ॥ (E)

[Ifc something has been omitted by the scrie —Ed]

जहा, चंदा कुंदा कासा

हारा हीरा तिलोअणा केलासा ।

जेत्ता^१ जेत्ता^२ सेत्ता

तेत्ता^३ कासीस जिखिआ ते^४ किती^५ ॥ ७७^६ ॥

नन्दः । इति गाथाप्रकरणम् ॥

७६ । भेदानयनप्रकारमाह ॥ अद्वेति ॥ अष्टावपि लघवः प्रसरंति यत्र तं सखि नन्दं विजानीहि । गुरुस्तुत्यति विलघुर्वर्धते तत्तन्नाम विजानीत ॥ तत्तन्नामानि भद्रादीनीत्यर्थः । (G).

७७ । उदाहरति । चन्द्रः कुन्दं कासं हारो हीरखिलोचनः कैलासः । यावन्तो यावन्तः श्रेतास्तावन्तः काशीश्च जितास्ते कीर्त्या ॥ अत्रान्योऽपि खन्धकभेदो दृश्यते, यथा, अन्तेगुरुमध्यलघुकौ पञ्चकलौ द्वौ तृतीयसप्तनागौ[?] । गाथावत् परमखिलं कथितोऽसौ भिन्नखन्धकः कविना ॥ यथा, भ्रमिमरतिमलसहृदयतां प्रलयं मूर्च्छां तमः शरीरपातं । मरणञ्च जलधर जगतां सम्प्रति कुरुषे विषं वियोगिनीनाम ॥ एवमर्द्धखन्धकोऽपि । (C).

७७ । अथ नंदाख्यं स्कंधकभेदमुदाहरति चंदेति । चंदा — चंद्रः, कुंदा — कुन्दः, कासा — कासः, हारा — हारो मुक्तादाम, हीरा — हीरकं, तिलोअणा — त्रिलोचनः कर्पूरगौर इति यावत्,

१ ७७ । १ जत्ता (B), जात्ता (C) २ तत्ता (B & C). ३ नो (C) ४ कीती (C), ५ ७७ (A), ७७ (F). This sloka has been omitted by the scribe in the text of (E), but not in the commentary

अथ दोहा (D E & F)

तेरह मत्ता पढम पञ्च पुणु^१ एञ्चारह देह^२ ।

पुणु^३ तेरह एञ्चारहहि^४ दोहा लक्खण एह^५ । ७८ ।

वैजाया—वैजाय पर्वत इत्यादीनीति शेष, जेत्ता जेत्ता जेत्ता—
यावति[यावति]जेत्तानि, तेत्ता—तावति, हे कामीय—कामीयरी
दिवोदास, ते तव किन्ती—कीर्त्या जिदिशा—जिजा[ता]वि
एतेभ्योऽपि नदीया कीर्त्तिरतिधवलेति भावः ।

* इति औपनिषत्प्रकारे गायामकरणम् ।* (E)

७७ । तव नदो यथा ॥ चदेति ॥ चद्दा लुदा कासा चारा
हीरास्त्रिलोचन वैजाय । यावती यावत जेत्ता कामीयर
जीयते ते कीर्त्या ॥ कामीयररी दिवोदास ॥ ७७ ॥ (G)

७८ । अथ दोहामाह । चयोदशभाषा प्रथमपदे पुनरेकादश
भाषा देहि । पुनश्चयोदशैकादशभिर्द्वादशशेषमेतत् ॥ पुन
रित्यर्थात् द्वितीयपदे, चयोदशैकादशभि इतीयचतुर्थपरसौ
भवतः । (C)

७८ । अथ द्विर्था लक्षयति तेरहेति । पढम पञ्च—प्रथम-
पादि, तेरह मत्ता—चयोदश भाषा, देह—देहि, इह च
क्रियापद सर्वज्ञानेति, पुन द्वितीयपरणे इत्यर्थः, एचारह—एका-

७८ । १ पुन (B & C) २ देह (F) देहि (F) ३ एचारह (B)
एचारह (C) एचारह (D) चि drop is (F) ४ देह (B), चह (C),
इह (E) इहि (F) After this in D द्विपञ्च इति । ५ एह (A)
७८ (F & F)

जहा, सुरअरु सुरही परसमणि

णहि वीरेस समाण ।

ओ वक्कल^१ अरु^२ कठिणतणु

ओ पसु ओ पासाण^३ ॥ ७६^४ ॥ दोहा ।

दश मात्रा देहि [इ]ति पूर्वणान्वयः, पुणु — पुनः तृतीयचरणे
इत्यर्थः तेरह — त्रयोदश मात्रा देहीति पूर्वणान्वयः, चतुर्थचरणे
इति शेषः एअरह — एकादश मा[त्रा] देहीति तेनैवान्वयः,
एऊ — एतद् दोहा लक्षण — द्विपथालक्षणम् ॥ (E).

७८ । अथ दोहामाह ॥ तेरहेति ॥ त्रयोदश मात्राः प्रथमे
पादे पुनरेकादश देहि । पुनस्तत्रोदश एकादश दोहालक्षणेनैतत् ॥
क्रमात्पादे[षु] एतत्संख्या मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ इयं द्विपथेति
संस्कृते ॥ ७८ ॥ (G).

७९ । सुरतरुः सुरभिः स्पर्शमणिर्नहि वीरेशसमानः । असौ
वल्कलेन भवति कठिनतनुः, असौ पशुः, असौ पाषाणः ॥ (C).

७९ । द्विपथामुदाहरति सुरअरु इति । सुरतरुः कल्पवृक्ष-
इत्यर्थः, सुरही — सुरभिः कामधेनुरित्यर्थः, परसमणि — स्पर्श-
मणिः, एते इति शेषः, वीरेस समाण — वीरेशसदृशा नहि ।
तत्र हेतुमाह ओ वक्कल इति । ओ — सः सुरतरुरित्यर्थः वक्कल
ओ कठिणतणु — वल्कलः वल्कलमय इति यावत् अथच कठिन-

७६ । १ वक्कर (A), वक्कले (B), वक्कलु (F). २ ही (A, B & C), ओ (D & E). ३ पासाण (A), पासाण (B & C). ४ ७६ (A), ७६ (E & F).

भमरु भामरु सरहु सेचाण^१ मंडूअ^२ मळड^३ करहु^४,
 णरु^५ मरालु^६ मअगलु^७ पओहरु^८ वलु वाणरु^९ तिखि^{१०} क
 कइइ मइइ^{११} सइल^{१२} अहिवरु^{१३} ।

वधूध^{१४} विराडउ^{१५} सुखह^{१६} तह उंदुर^{१७} सय्य पमाण^{१८}
 गुरु दुइइ वे लहु चलइ^{१९} तं तं खाम विआण^{२०} ॥ ८० ॥

रह

तहु, सो पसु — वा सुरभि पसु विवेकरजिता, सो पाषाण
 स सार्धमणि पाषाण जड इति भावः, वीरेश्वरस्य मृदुषि
 विवेको महाबुद्धिरिति तेभ्यो विसृज्य इति भावः । (E)

७८ । यथा सुरेति । सुरतर सुरभि सार्धमणिर्नष्टि वीर
 शरीरमाणा । स सबललोभ्यन् कठिनतनुः, वा पण्ड, स पाषाण
 वीरेश्वराख्यो राजा स्रियते ॥ ७८ ॥ (G)

८० । तद्देहानाह । भमर भामर सरभ येन मण्डल मर्त

८० । १ वचाण (B & C) डेवाणु (D), वरवाण (E) २ मळर (B & C)
 मळरु (E & F) ३ मळलु (B & C) मळलु (D) ४ सरर (E), सरर (F)
 ५ वावर (E) ६ वरालु (A) ७ मयवण (A), मयवण (B) ८ वचन
 (A) ९ वल वावर (A) वल वावर (B) १० विचन (A) तिच (D)
 लीच (E) ११ कय मय (B & C) १२ मलु (B), मलु (C) मलु (D)
 मलु (E) १३ अहिवर (A) अहिवर (E) १४ वल (B & C), वल (D)
 मल वरवण (E) १५ विराडउ (B, C & F) १६ वधधि (B) १७ उंदु
 (A), उन्दु (B & C) उंदर (D) १८ वषाण (A) वषाण (B) वषाण (D)
 १९ ववर (E), ववर (D & F) २० विचारि (A & B) २१ १० (A), १०
 (E), ११ (F)

छब्बीस^१ कखर^२ भमर^३ हो गुरु वाइस लहु चारि^४ ।

गुरु^५ टुट्टइ वे लहु चलइ^६ तं तं णाम विआरि^७ ॥ ८१^८ ॥

दोहा ।

करभास्य, [नर]मराल मदकल पयोधर चल वानर त्रिकर कच्छप
मत्स्य गार्दूलचिवरान् । व्याघ्रविडालौ जानीहि, तथा उन्दुरसर्पौ
प्रमाणम् । गुरुस्तुत्यति द्वौ लघू उन्निष्ठतः तत्तन्नाम विजानीत ॥ (C).

८० । अथैतद्भेदान् रश्मावृत्तेनाह भमर इति,—भमरः १,
भ्रामरः २, शरभः ३, मरवाण—श्रेनः ४, मंडूकः ५, मर्कटः ६, करभः ७,
नरः ८, मरालः ९, मदकलः १०, पयोधरः ११, वलः १२, वानरः १३,
त्रिकलः १४, कच्छपः १५, मत्स्यः १६, मदूल—गार्दूलः १७, अर्धौ-
वर—अर्धिवरः १८, व्याघ्रः १९, विरालः २०, शूनकः २१, तह—
तथा उन्दुरः २२, सर्पः २३ इति, यदा गुरु टुट्टइ—गुरुस्तुटति
ह्रस्वतौत्यर्थः, वे लहु—द्वौ लघू बढइ—वर्द्धन्ते, तदा तं तं—तत्तत्
भ्रमरादिकं णाम—नाम, विआण—विजानीहि इति पमाण—
प्रमाणं निश्चितमित्यर्थः ॥ ८० ॥ (E).

८० । अथ तस्य त्रयोविंशतिनामानि । भमर १, भ्राम[र] २,
शरभ ३, श्रेन ४, मंडूक ५, मर्कट ६, करभ ७, नर ८, मराल ९,
मदकल १०, पयोधर ११, व[ल] १२, वानर १३, त्रिकल १४,
कच्छ[प] १५, मत्स्य १६, गार्दूल १७, अर्धिवर १८, व्याघ्र १९,

८१ । १ छब्बीस (A). २ कखर (B & C), खर (F). ३ भमर (B & C).
४ चारौ (A). ५ This line is dropt in (C). ६ बलइ (A), बढइ
(D & E). ७ विचारौ (E). ८ ७७ (A), ८१ (E & F).

भमरु भामरु सरहु सेचाण^१ मंडूअ^२ मकड^३ करहु^४,
 णरु^५ मरालु^६ मअगलु^७ पओहरु^८ वलु^९ धाणरु^{१०} तिखि^{११} कलु^{१२}
 कळ्ळ मळ्ळ^{१३} सद्दुल^{१४} अहिवरु^{१५} ।

वघ्घ^{१६} विराडउ^{१७} सुणह^{१८} तह उंदुर^{१९} सप्य पमाण^{२०}
 गुरु टुट्टइ वे लहु चलइ^{२१} तं तं खाम विआण^{२२} ॥ ८० ॥
 रहा ।

तसु, ओ पसु — वा सुरभि पसु विवेकरहिता, ओ पाषाण-
 व स्वर्गमणि पाषाण जड इति भाव, वीरेचरस्य खुदुदित
 विवेकी मन्त्राबुद्धिरिति तेभ्यो विज्ञप्ति इति भाव । (E)

७८ । यथा सुरेति ॥ सुरतर सुरभि स्वर्गमणिर्नहि वीरे
 च र)वमाना । च चउल्लोअण् कटिगतसु, वा पसु, च पाषाण ।
 वीरेचराख्यो राज्ञा ख्यते ॥ ७८ ॥ (G)

८० । तद्देवानाह । भमर भामर सरभ येन मण्डल मरुड

८० । १ वचाण (B & C) वीचाणु (D) वरचाण (E) २ वचर (B & C)
 वचुव (E & F) ३ मङ्गलु (B & C) मङ्गलु (D) ४ करण (E) करण (F)
 ५ धाणर (E) ६ मराल (A) ७ मरगल (A) मरगल (B) ८ वचर
 (A) ९ वल चारण (A) वल धाणर (B) १० विख (A) विख (D)
 मोव (E) ११ कळ मळ (B & C) १२ वरुड (B) वरुव (C) वरुड (D)
 वरुड (E) १३ अहिवर (A) अहीवर (E) १४ वध (B & C), वध (D)
 वध वरव (E) १५ विराडउ (B C & F) १६ वघि (B) १७ वदुर
 (A), वग्गुव (B & C) उंदुर (D) १८ वचाण (A) वचाण (B) वचाण (D)
 १९ वचर (E), वचर (D & F) २० विचारि (A & B) २१ व (A) २२
 (E) २३ (F)

छब्बीस^१ कवर^२ भमर^३ हो गुरु बाइस लहु चारि^४ ।
गुरु^५ टुट्टइ बे लहु चलइ^६ तं तं णाम विआरि^७ ॥ ८१^८ ॥
दोहा ।

करभास्य, [नर]मराल मदकल पयोधर चल वानर त्रिकर कच्छप
मत्स्य शार्ङ्गलाहिवरान् । व्याघ्रविडालौ जानीहि, तथा उन्दुरसर्पौ
प्रमाणम् । गुरुस्तुत्यति द्वौ लघू उन्निष्ठतः तत्तन्नाम विजानीत ॥ (D).

८० । अथैतद्भेदान् रङ्गावृत्तेनाह भमर इति,—भमरः १,
भ्रामरः २, शरभः ३, सरवाण—श्येनः ४, मंडूकः ५, मर्कटः ६, करभः ७,
नरः ८, मरालः ९, मदकलः १०, पयोधरः ११, बलः १२, वानरः १३,
त्रिकलः १४, कच्छपः १५, मत्स्यः १६, मटूल—शार्ङ्गलः १७, अही-
वर—अहिवरः १८, व्याघ्रः १९, विरालः २०, शुनकः २१, तह—
तथा उंदुरः २२, सर्पः २३ इति, यदा गुरु टुट्टइ—गुरुस्तुत्यति
द्वसतीत्यर्थः, बे लहु—द्वौ लघू बढइ—वर्द्धते, तदा तं तं—तत्तत्
भमरादिकं णाम—नाम, विआण—विजानीहि इति प्रमाण—
प्रमाणं निश्चितमित्यर्थः ॥ ८० ॥ (E).

८० । अथ तस्य त्रयोविंशतिनामानि । भमर १, भ्राम[र] २,
शरभ ३, श्येन ४, मंडूक ५, मर्कट ६, करभ ७, नर ८, मराल ९,
मदकल १०, पयोधर ११, व[ल] १२, वानर १३, त्रिकल १४,
कच्छ[प] १५, मत्स्य १६, शार्ङ्गल १७, अहिवर १८, व्याघ्र १९,

८१ । १ छब्बिस (A). २ कवर (B & C), खर (F). ३ भमर (B & C).
४ चारौ (A). ५ This line is dropt in (C). ६ बलइ (A), बढइ
(D & E). ७ विआरौ (E). ८ ७७ (A), ८१ (E & F).

जहा, जा अङ्गे^१ पव्वई^२ सीसे गंगा जासु^३ ।

जो लोआणं^४ वल्लहो वन्दे पाअं तासु ॥ ८२^५ ॥

भ्रमरः ।

गुरवस्त्रयोदशमात्रात्मकस्यैको लघुरेवं द्वितीयचरणे दशमात्राणां
पञ्च गुरव एकादशतममात्राकस्यैको लघुरेवं पूर्वदले एकादश गुरवो
द्वौ लघू, एवं त्रयोदशाक्षराणि पतन्ति, एवं परदलेऽपि दत्ति
द्वाविंशतिगुरवस्त्रवारस्य लघवो यत्र पतन्ति [तत्र] भ्रमरः । अत्र
षड्विंशत्यक्षरात्मके भ्रमरे च यद्येको गुरुन्यूनो भवति पूर्वभेदस्य-
लघुचतुष्टयेनैकौकृत्य तत्समानमात्रासंख्याकं च लघुद्वयं वर्द्धते,
एवमेकविंशतिगुरवः षड्लघवस्य यत्र पतन्ति, स भ्रमरः । एवं
पूर्वभेदापेक्षया उत्तरत्र भेदे एकं गुरुं न्यूनं कृत्वा लघुद्वयमधिकं
कृत्वा ते ते भेदा वाच्याः, ते लिखित्वा प्रदर्श्यन्ते ॥ ८१ ॥ (E).

[Here apparently something has been omitted.—Ed.]

८१ । अथ तदानयनप्रकारमाह ॥ क्वीषेति ॥ षड्विंशत्यक्षरो
भ्रमरो भवति । गुरवो द्वाविंशतिः लघवस्त्रवारः । एको गुरु-
स्तुयति द्वौ लघू वर्द्धते तत्तन्नाम विजानीहि ॥ एकादिगुरुह्रासे
द्यादिलघुवृद्धौ भ्रमरादीनि नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ८१ ॥ (G).

८२ । यस्याद्धाङ्गे पार्वती शीर्षे गङ्गावासः । यो लोकानां
वल्लभो वन्दे पादं तस्य ॥ (G).

८२ । अथैतेषु भेदेषु आद्यं भ्रमरनामकं भेदमुदाहरति जा

८१ । १ अङ्गे (U), अङ्गो (E). २ पव्वइ (A). ३ वासु (B & C),
यासु (F). ४ देवाणं (D & F), देवाणं (E). ५ ८८ (A), ८२ (E & F).

वारह लङ्घ्या विष्णी

तद् वाईसे' छिं खत्तिणी' भस्मिन् ।

वत्तीस' होइ वेसी'

जा इयरा' सुदिणी' होइ ॥ ८२ ॥ गाहा ।

चङ्गुग इति । जा चङ्गुगे पञ्चर — पञ्चार्द्धांगे पार्वती, मौचे गगा
जासु — मौर्धे गगा [यस्य], जो — यो, देवानां वसभ, तासु
पास — तस्य पादौ, वदे — वसस्तरोमि ॥ ८१ ॥ (E)

८१ । तस्य भ्रमरो यथा ॥ पञ्चार्द्धांगे पार्वती मौर्धे गगा यस्य ।
यो देवानां वसभो वदे पादौ तस्य ॥ (G)

८२ । या[जा]तिमाह, दादग्रस्युका विष्णी[प्रा]भवति, तथा
दाविग्रत्या सचिया भणिता । दाविग्रता भवति वैश्या जातिवरा,
मेवे शूद्रा भवति ॥ (C)

८२ । यद्य वणभेदेन दिपद्याया जातिभेदमाह, [वारह]
लङ्घ्या — दादग्रस्युका दिपयेति ज्ञेय, विष्णी — विप्रा भवतीति
ज्ञेय, तद् वाईसेचि — तथा दाविग्रतिभिर्लघुभिरिति ज्ञेयोऽप्येवि
योजनीय, खत्तिणी भस्मिन् — सचिया भणिता, वत्तीस —
दाविग्रहिल्लघुभि वेसी — वैश्या होइ — भवति । जा इयरा — या
इतरा अनुकलस्युकायाका या सुदिणी होइ — शूद्रा भवति ॥ (E)

८१ । १ वर (C) १ वारहोच (C), मौर्धे (F) १ वत्तीसो (D)
१ वत्तीस (C) २ वेचि (A) १ इयरा (C) २ जा सुदिनी (E) २ होइ
(E) ८ ७८ (A) ८२ (D & F)

जस्मा^१ पढमहि तीए^२ जगणा^३ दीसंति^४ पात्र पाएण^५ ।
चंडालह^६ घर रहिआ^७ दोहा दोमं पञ्चासेइ^८ ॥ ८४^९ ॥
गाहा ।

८२ । दादगैर्लघुभिर्विप्रा तथा द्वाविंगैः क्षत्रिया भणिता ।
द्वाविंगद्विवैश्या, येतरा शुद्धि[द्रो]णौ भवति ॥ ८२ ॥ (G).

८४ । दोहादोषमाह । यस्याः प्रथमे द्वतीये जगणो दृश्यते
पादपादैः । चण्डालगृहस्या [दोहा] दोषं प्रकाशयति ॥ पादपादैः
मह — इत्यनेन प्रथमपादे द्वितीयपादेन मह, द्वितीयपादो[दो]
चतुर्थपादेन मह, इत्यर्थः । तेन पादचतुष्टये यत्र जगणा भवन्ति
सा दोषवतीत्यर्थः । (C).

८४ । अथ द्विपथाया गणविशेषपुरस्कारेण दोषमाह जस्मेति ।
जस्मा — यस्याः द्विपथायाः, पढमहि — प्रथमे, पात्र — पादे,
तथा तीए — द्वतीये, पाए — पादे, ण — ननु निश्चितं,
जगणा — मध्यगुहका गणाः दीमंति — दृश्यंते, सा चंडालह घर
रहिआ — चंडालगृहस्थिता, दोहा — द्विपथा दोषं पञ्चासेइ —
प्रकाशयति ॥ तथाच दोहाप्रथमद्वितीयचरणयोर्जगणो न देय-
इति भावः । (E).

- ८४ । १ जस्मा (B & C). २ पढम तीए (A), पढमे तीए (E), पढमच तीए (F). ३ जगण (E & F). ४ दिशन्ति (B), दिशंति (D), दिशंति (F).
५ पात्राण (A), पाएण (B), पाएण (C), पावण (F). ६ चंडाल (B & C).
७ वनिआ (A). ८ पञ्चासेइ (D & E). ९ ८० (A), ८४ (E & F).

वारह लहुआ विष्णी

तह' वार्दसे' छिं खत्तिखी' भखिआ ।

वत्तीस' होइ वेसी'

जा इश्वरा' सुदिखी' होइ' ॥ ८३' ॥ गाहा ।

चङ्गम इति । जा चङ्गमे पम्परं — यस्यार्द्धांगे पार्वती, शीघे गगा
जासु — शीर्षे गगा [यस्य], ओ — यो, देवाना वत्तम, तासु
मास — तस्य पादौ, वदे — नमस्करोमि ॥ ८२ ॥ (E)

८२ । तस्य भ्रमरो यथा ॥ यस्यार्द्धांगे पार्वती शीर्षे गगा यस्य ।
यो देवाना वत्तमो वदे पादौ तस्य ॥ (G)

८३ । या जातिमाह, दादग्रलघुका विष्णी[मा] भवति, तथा
दाविग्रत्या चचिया भणित्ता । दाचिग्रता भवति वैष्णा जातिवरा,
श्रेवे शूद्रा भवति ॥ (C)

८३ । अथ वक्ष्यभेदेन दिपयाया जातिभेदमाह, [वारह]
लहुआ — दादग्रलघुका दिपयेति श्रेव, विष्णी — विष्णु भवतीति
श्रेव, तह वार्दसेहि — तथा दाविग्रतिभिर्लघुभिरिति श्रेवोऽप्येपि
घोजनीय, खत्तिखी भखिआ — चचिया भणित्ता, वत्तीस —
दाचिग्रद्विर्लघुभि वेसी — वैष्णा होइ — भवति । जा इश्वरा — या
इतरा अनुग्रलघुलघुका या सुदिखी होइ — शूद्रा भवति ॥ (E)

८२ । १ वर (C) २ वारकोष (C), वतीरे (F) ३ वतीरी (D)
४ वतीसा (C) ५ वेति (A) ६ वपा (C) ७ या वत्तिरी (F) ८ वी
(F) ९ वर (A) १० (F & F)

जस्मा' पढमहि तीए' जगणा' दीसंति' पात्र पाएण' ।
चंडालह' घर रहिआ' दोहा दोसं पत्रासेइ' ॥ ८४'

गाहा ।

८३ । दादगैर्लघुभिर्विप्रा तथा दाविंगैः चत्रिया भणिता
दाचिंगद्विवैशा, येतरा शृङ्गि[द्रा]णी भवति ॥ ८३ ॥ (G).

८४ । दोहादोषमाह । यस्याः प्रथमे द्वितीये जगणो दृश्य
पादपादैः । चण्डालगृहस्था [दोहा] दोषं प्रकाशयति ॥ पादपा
सह — इत्यनेन प्रथमपादे द्वितीयपादेन सह, द्वितीयपादो
चतुर्थपादेन सह, इत्यर्थः । तेन पादचतुष्टये यत्र जगणा भव
सा दोषवतीत्यर्थः । (C).

८४ । अथ द्विपथाया गणविशेषपुरस्कारेण दोषमाह जस्मेति
जस्मा — यस्याः द्विपथायाः, पढमहि — प्रथमे, पात्र — पा
तथा तीए — द्वितीये, पाए — पादे, ज — ननु निदि
जगणा — मध्यगुरुका गणाः दीसंति — दृश्यंते, सा चंडालह
रहिआ — चंडालगृहस्थिता, दोहा — द्विपथा दोषं पत्रासेइ
प्रकाशयति ॥ तथाच दोहाप्रथमद्वितीयचरणयोर्जगणो न दे
इति भावः । (E).

८४ । १ जस्मा (B & C). २ पढम तीए (A), पढमे तीए (E), पढमह
(F). ३ जगण (E & F). ४ दिशन्ति (B), दिशंति (D), दिशंति (D).
५ पात्राण (A), पाएण (B), पाएण (C), पावेण (F). ६ चंडाल (B &
७ वरिष्ठा (A). ८ पत्रासेइ (D & E). ९ ८० (A) ८० (E & F).

एकानु चकानु तिष्ठि'कानु एमपरि' विसम पथंति' ।
 सम पाथहिँ' अंतेककानु ठवि' दोहा एभिंति' ॥ ८५ ॥
 दोहा ।

८४ । अथ दोहादीपमाह ॥ जस्मा इति ॥ यथा प्रदे
 द्वितीये जगणा इत्येते पादे पादे । चडाकयहक्षिता दोहा द्वे
 प्रकाशयति ॥ एव इति शेषः ॥ ८४ ॥ (C)

८५ । अथ च कियत्कानो गणो पाद्य इत्युपाह । पदद्वय
 दत्तुष्वसन्निकस एवप्रायो विषमपाद् इति । समपादे चत्ते एक-
 कस सम्पाद्य दोहा निर्मेदति ॥ समपादे द्वितीये चतुर्थे च
 पद्वकसगणान्तरमेककसमिति [पद्वकचतुष्वसन्निकसगणान्तरमेककस
 मिति] । (C)

८५ । अथ द्विपयाया सङ्गनिकामाह एकानु इति । आदी
 एकानु — पद्वक, तत चकानु — चतुष्वस, ततश्च चिकस, एम-
 परि — कनया परिपाद्या विषम — विषमे चरणे गण इति शेषः,
 पथंति — पतति, सम पाथहि — समे पादे द्वितीये चतुर्थे चेत्यर्थः ।
 अति पद्वकचतुष्वसन्निकयोरन्ते इत्यर्थः, एककानु — एककस पततीति
 शेषः, इममिति — एवप्रकारेण, दोहा — दोहा, ठेवि — स्थापय ।
 एककानु अथ एको हस्तः । अथमर्थः — विषमचरणयोस्तयोर्द्वय-

८४ । १ तिष्ठ (B & C) २ Here व should be read as short 'विदो
 घोष २, p. 7 ३ चकानि (E) चकिर्च (F) ४ चाँच (A) पाथाहि (C),
 पाथाहि (E & F) ५ इति (E) ६ विज्यन्ति (B) विषयति (C) चिकन्ति
 (D), एवमिति (E) चिकस (F) ७ ८५ (A) ८५ (E & F)

दिञ्जवरगण धरि^१ जुञ्जल,
 पुणविञ्ज तिञ्जलहु^२ पञ्जल,
 इम^३ विहि विहु^४ छउ^५ पञ्जणि^६,
 जिम सुहइ^७ सुससि^८ रञ्जणि,
 इह^९ रसिञ्जउ मिञ्जणञ्जणि,
 इह^{१०} दह कल गञ्जगमणि ॥ ८६ ॥

मात्राणां सत्तात्प्रथमं षट्कलमात्रास्ततः चतुष्कलस्ततस्त्रिकल एवं
 त्रयोदश मात्राः स्थाप्याः, समचरणयोश्च प्रथमं षट्कलस्ततश्चतुष्कल-
 स्तत एककल एवमेकादश मात्राः स्थाप्या इति ॥ ८५ ॥

इति पिंगलप्रकाशे दोहाप्रकरणम् ॥ (E).

८५ । षट्कलश्चतुष्कलस्त्रिकलः एवंप्रकारेण विषमपादांते । सम-
 पादस्यांते एककलः स्थापनीयो दोहायां निर्भ्रान्तम् ॥ समे द्वा[एका]-
 दश विषमे एका[त्रयो]दश मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ ८५ ॥ (G).

८६ । दिञ्जवरद्युगलं भ्रियते पुनरपि त्रयो लघवः प्रकटाः ।
 अनेन विधिना द्विचतुष्पदा शोभते यथा शशी रजन्याम् । इयं
 रशिका मृगनयने एकादशकला गजगमने ॥ दिञ्जवर इति चतु-
 ष्कलगणे सर्वलघोः संज्ञा, तद्युगलेनाष्टौ लघवः, पुनश्च त्रयो-

८६ । १ धर (A & C). २ पुणवि तिलङ्ग (B). ३ इम (B & D), इय (F). ४ विह (C), विवि (D & F). ५ छउ (A), चउ (C). ६ पञ्ज (C).
 ७ सुहइ जुजिम (A & C), सहइ सुजिम (B), जेम सुहइ (D), जिमु सुहइ (F).
 ८ सुसमं (D). ९ इह (B & C), रह (D & E), इह (F). १० इह (B, C
 & D), इय (E). ११ ८६ (A), ८६ (E & F).

जहा, विमुह' चलिअ' रण अचनु',
 परिहरिअ ह्य गय वनु',
 हलहलिअ' मलअ लि'वइ,
 असु अस' तिहुअख' यिअइ',
 वणरसि' खरवइ नुलिअ'',
 सयन उवरि'' अस'' फुरिअ'' ॥ ८७'' ।

रसिका ।

अथ इति मिथिला एकादश कला । दिवतुष्यदेत्यनेन षट्पदस-
 तुकम् । (८)

८६ । अथ रसिकानामक वृत्त अचयति । दिववरगयेति ।
 के मिथिलयणि — शृगमयने, गचगमणि — गत्रगमने, दिववरगण
 धरि जुषल — दिववरगणस्य चतुर्धनुष्यगणस्य युगले स्थापय
 पुणविअ — सुगरणि च दिववरयुगलान्तर केत्यर्थं, तिअल
 पयल — चीन् लपून् प्रकटय, इम विधि — एव विधिना इव
 पयणि — षट्पदेषु प्रत्येकमिति भावः, एष होइइ कल — एकादश
 कला, विअ — विधेहि विरचयेत्यर्थं, एअ[च] रविअउ — एषा
 रसिका, जिम — यथा, रणणि — रजन्वा, सुमणि — पूर्णयइ,

८७ । १ विहुअ (E) २ चलिअ (C) ३ अचनु (A & E) ४ वनु (A)
 वल (B) ५ वलिअच (A) वलि(F) ६ वर (F) ७ जय लपु (E & F)
 ८ वाइ (D) ९ विवर (B C D & F) १० रचयणि (B) वरयणि (E &
 F) ११ जुष (C) १२ चयदि (B C & D) १३ लपु (D, E & F)
 १४ वलिअ (D E & F) १५ एअ (A) १६ एअ (E & F)

तथा सुहृद् — शोभते । यत्र एकादशमात्रा एवं षट्चरणानि यस्याः सा रसिकेति फलितार्थः ॥ ८६ ॥ (E).

८६ । अथ रसिका छंदः ॥ द्विजवरयोग्णयोर्धारय युगलं, पुनरपि च त्रिलघु पातय ॥ इति विधिविहितषट्पदा यथा शोभते सुशशी रजन्याम् ॥ एषा रसिका मृगनयने एकादशकला गजगमने ॥ रात्रौ चंद्र इव रसिका शोभते इत्यर्थः ॥ ८६ ॥ (G).

८७ । उदाहरति । विमुखचलितो रणेऽचलः, परिहृत्य हय-गजवलं । हलहति[लि]तो मलयनृपतिः यस्य यशस्त्रिभुवनं पिवति । वाराणसी[नर]पतिलुलितः सकलोपरि यशः स्फुरति ॥ यस्य राज्ञः रणे विमुखः सन् अचलनामा राजा चलितः, एता-दृशं वैमुख्यं हयगजवलमपि त्यक्तुं[त्वा] हलहलितः कम्पितः, लुलितो भग्नः ॥ (C)

८७ । रसिकामुदाहरति विमुहेति । अचलः कश्चिद्राजा हय-गज-वल — हयगजवलानि, परिहरिअ — परिहृत्य, रण — रणे विमुखः सन्, चलिअ — चलितः पलायित इत्यर्थः, किञ्च जस जसु तिङ्प्रण पिअद् — यस्य यशः त्रिभुवनं पिवति सोऽपीति शेषः, मलअणिवद् — मलयनृपतिः, हलहलिअ — हलहलितः, किञ्च वर-णसि णरवद् — वाराणसीनरपतिः दिवोदास इत्यर्थः, लुलिअ — लुलितः पराङ्मुखीभूत इति यावत् । अतः तस्य राज्ञः सकलोपरि यशः स्फुरितम् ॥ ८७ ॥ (E).

८७ । यथा कश्चिद्राजमभायां[?] रणादचलन् वाराणसीनर-पतिलुलितः सकलोपरि यशः स्फुरि[र]ति ॥ ८७ ॥ (G).

आदिकव्य उक्कच्छ^१ मह^२ लोहंगिणि किउ^३ सार^४ ।

गुरु वड्ड^५ बि^६ बिलहु घट^७ तं तं एणम बिचारु ॥ ८८^८ ।

[दोहा]

८८ । तद्भेदानाह । आदिकाव्यमुक्कच्छा सुटा लोहाङ्गीमध्ये सार । गुरुर्वड्डेते दौ सधू विघटेते तत्तन्नाम विचारय ॥ वा रधिकेत्युक्ता सैवोक्कच्छा सुटा सुटोत्तता । सर्वसधूक्या हा आदिकाव्य लोहाङ्गादीना वक्तव्याना मध्ये सर्वसधू श्रेष्ठा प्राथमिकत्वात् । अन्ये कथं भवन्तीत्याह । सधुद्वाप्तगुरुदृष्टिभा तत्तन्नाम श्रेष्ठमित्यर्थः । (C)

८८ । अथैतस्या नामान्तरकथनपूर्वकं भेदानयनप्रकारमाह आदिति । उक्कच्छ मह — उक्कच्छामध्ये उक्कच्छापरपर्यायरविकामध्ये इति यावत्, सार — सारभूता, लोहंगिणि — लोहाङ्गीनी, आदिकव्य — आदिकाव्य प्रथमभेद किउ — कृत । गुरुर्वड्डेते दौ सधू वृषत, तदा तं तं — तत्तद् वक्ष्यमाण नाम विचार — विचारय ॥ अथ उक्कच्छेति रविकाया पर्याय, रविकाल च सर्वभेद-दृष्टिः । तथाच अस्मीत्यादिवत् लोहाङ्गीनीत्यादि व्याप्य, रविकाल गायत्र्यामिव व्यापक बोध्यम् । (E)

८८ । १ उक्कच्छ (A) उक्कच्छ (C) उक्कच्छ (D & E) उक्कच्छ (F) २ मह (B) ३ बिउ (A & B), वुरउ (C) ४ सार (A) ५ वड्ड (A), वड्ड (B) ६ बिउ (A B & C) ७ वड्ड (A) वड्ड (B & C) वड्ड (F) ८ ८८ (A), ८८ (F & F)

लोहंगिणि^१ हंसीआ^२ रेखा तालंकि^३ कंपि गंभीरा ।
काली कालरुद्राणी^४ उक्कच्छा^५ अष्ट^६ णामाई^७ ॥ ८६^८ ॥
गाहा ।

८८ । रसिकाया नामांतराण्याह ॥ आइ ॥ आदिकायं उक्कच्चा
कृतं लोहंगिनीमध्ये सारं ॥ गुरुर्वर्धते द्वौ द्वौ लघू नुय्यतस्तदा
तन्नामानि विजानीत ॥ रसिकाया एव आदिकायं उक्कच्चा इति
नामद्वयं ज्ञेयम्, लोहंगिन्यादिमध्ये अष्टं, तत्र गुरुगुरु[लघु]वृद्धिद्वासे
अग्रिमाणि नामानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ८८ ॥ (G).

८९ । नामान्याह । लोहाङ्गी हंसी रेखा ताड़ङ्गी कम्पिनी
गंभीरा काली कालरुद्राणी उक्कच्चाया अष्ट नामानि ॥ (C).

९० । अथ नामान्याह लोहंगिणीति । लोहंगिणि—लोहं-
गिनी, हंसीआ—हंसिका, रेखा, ताड़ङ्किनी, कंपिनी,
गंभीरा, काली, कालरुद्राणी इति उक्कच्चाया अष्टौ भेदा-
इत्यर्थः ॥ (E).

९१ । लोहं ॥ लोहंगिनी १, हंसी २, रेखा ३, तालंकिनी ४,
कंपिनी ५, गंभीरा ६, काली ७, कालरुद्राणी ८, उक्कच्चाया अष्ट
नामानि ॥ ९१ ॥ (G).

८८ । १ Dropt in (D). २ हंसिपिशा (A, B & C), हंसीपिशा (D).
३ तालंकी (D). ४ कालरुद्राणि (A), कालरुद्राणी (C), कालरुद्राणी (D).
५ उक्कदा (A), उक्कचा (F). ६ अष्ट (B & C). ७ णामाई (A & D), णामाई
(B, C & E). ८ ८६ (A), ८६ (E & F).

लोहंगिणि^१ सम्बलहू^२ जत्य^३ गुरू^४ एक^५ सा हंसी ।
 जं^६जं बडू^७ हारो शांमं जो^८ जत्य^९ सो तत्य^{१०} ॥ ६०^{११} ।
 [गाह्व ।] [इति] उक्च्छा । (A B & C)

६० । आशा स्वरूपमाह । लोहाङ्गी सर्वसमुपयं गुरवश्चत्वारो
 भवन्ति सा हंसी । यो यो हारो बडून्ते नाम यद्यप तत्तप ॥ हारो
 गुर, चत्वार इति चतुर्गुणपर्यन्ता हंसी । ततश्च गुरवर्बडून्ते तत्तत्तत्त
 भवति । चतुर्गुण हंसीति कथनात् गुरवश्चतुष्कक्रमाद् छद्दिर्बोद्धव्या,
 तेनाष्टावधिगुर रेखा भवति । एव ततो द्वादशावधिगुरसाङ्की
 तत षोडशावधिगुर कम्पिनी, एव क्रमेणाष्टाविंशतिगुरपर्यन्ता
 काशरुद्राणी । ननु इति उक्त, अत्र द्वाविंशद्गुरत्वमपि सम्भाव्यते,
 यतोऽत्र एकादशकस्य पाद, उच्यते इत्युक्त, षट्सु पादेषु सप्तव
 षडावयवका, षट्षष्टिकलाया उत्कच्छाया सप्तुमेवे रद्व्यक्तय
 सम्भवति । अत्र च नामान्तरकथनात् सापि काशरुद्राण्येवेति सम्भ-
 दाय । परे च हस्तनन्तरमेव एकगुरवद्व्या रेखादय, तेन द्वागुर
 काशरुद्राणीति इतो छद्दिर्भासीति वदन्ति । (C)

६० । अत्र प्रसारकममाह लोहंगिणीति । सम्बलहू — सर्व-
 मेषु सर्वे षट्पादश्चा षट्षष्ट्यपि वर्णा सप्तवो यस्यां सा इत्यर्थः,

६० । १ जोर follows वि (F) २ सम्बलहू (B C & D) चतुर्गुण (F)
 ३ जत्य (A), जत्यच (B C & F) ४ गुर (B C D E & F) ५ चारि
 जोर (B C D & F) रद्व्य जोर (F) ६ कम्पिनी (F) ७ बडू (B) चत्वार (C)
 ८ जोच (F) ९ तत्य (A) १० सो (A) ११ (E & F)

लोहांगिनी भवतीति शेषः, जत्य — यत्र, एक — एकः, गुरु — गुरुः, होद् — भवति सा हंसी । एवं यथा यथा वर्द्धते चारः गुरुः, तथा यत्र यत् नाम, तत्र तत् नाम ज्ञेयमित्यर्थः । अयं भावः — यत्र षट्षष्टिर्लघवः सा लोहांगिनी, यत्रैको गुरुश्चतुःषष्टिर्लघवः सा हंसी, यत्र द्वौ गुरु द्विषष्टिर्लघवः सा रेखा, एवं पूर्वभेदापेक्षया यथा उत्तरत्र भेदे एको गुरुर्वर्द्धते, लघुद्वयं च य[अ]वहीयते, तथा भेदा बोध्याः, ते च लिखित्वा प्रदर्श्यते । [Here a blank space has not been filled in.—Ed.]

अत्र यद्यपि नवमादयोऽप्यन्ये त्रयोविंशतिर्भेदाः संभवन्ति बाध-
काभावात्तथापि ते ग्रन्थकृता नोक्ताः, वस्तुतस्तु तेषुपि सुधीभि-
रुद्घनीयाः । तत्र च त्रिंशद्गुरवः षट् लघवो यत्र भवन्ति सोऽन्तिमो
भेदः, प्रतिच[रण]मेकादशमात्राणामुक्तत्वादेकादशतम एको लघु-
रवश्च प्रतिचरणमन्तेऽपेक्षित इति बोध्यम् । अत्र क्वचित् जत्य गुरु
चारि होद् सा हंसीति पाठश्च — यत्र गुरुचतुष्टयं भवति सा
हंसी, एकगुरुमारभ्य यावत् गुरुचतुष्टयं वर्द्धते तावत्पर्यन्तं भेद-
चतुष्टयं हंसीसंज्ञकमित्यर्थः । अत्रायमाशयः । यत्र चरणषट्के
षट्षष्टिर्लघवः पतन्ति सा लोहांगिनी, यत्रैको गुरुश्चतुःषष्टिर्लघवः
[Here apparently something has been omitted.] यत्र च षड्गुरवश्चतुः-
पञ्चाशल्लघवः यत्र सप्त गुरवः द्विपञ्चाशल्लघवः [Here something has
been left out] एते चत्वारो भेदा रेखासंज्ञकाः २ । यत्र च नव
गुरवः अष्टचत्वारिंशल्लघवः, यत्र दश गुरवः षट्चत्वारिंशल्लघवः, यत्र
चैकादश गुरवः चतुश्चत्वारिंशल्लघवः, यत्र च द्वादश गुरवः द्विचत्वा-

रिग्रस्रघव, एषां च चतुर्णां ताडकिनी सञ्ज्ञा १ । यच्च चयोद्गम
 गुरव चत्वारिग्रस्रघव, यच्च च चतुर्दश गुरव अष्टविग्रस्रघव, यच्च
 च पचदश गुरव षट्त्रिग्रस्रघव, यच्च च षोडश गुरव चतुस्त्रिग्र
 स्रघव, एषां चतुर्णां कपिनी सञ्ज्ञा ४ । यच्च सप्तदश गुरव द्वाविग्र
 स्रघव, यच्च चाष्टादश गुरवस्त्रिग्रस्रघव, यच्चैकोनविंशतिगुरव अष्टा
 विग्रस्रस्रघव, यच्च विग्रस्रतिगुरव षड्विग्रस्रतिगुरव [स्रघव], एषां
 चतुर्णां गभीरा सञ्ज्ञा ५ । यच्चैकविग्रस्रतिगुरव चतुर्विग्रस्रस्रघव
 यच्च द्वाविग्रस्रतिगुरवो स्रघवश्च यच्च चयोविग्रस्रतिगुरव विग्रस्रति-
 स्रघव, यच्च च चतुर्विग्रस्रतिगुरव अष्टादश स्रघव, एषां चतुर्णां
 काली सञ्ज्ञा ६ । यच्च पचविग्रस्रतिगुरव षोडश स्रघव, यच्च षड्विग्रस्रति
 गुरव चतुर्दश स्रघव, यच्च सप्तविग्रस्रतिगुरव द्वादश स्रघव, यच्च
 षड्विग्रस्रतिगुरव दश स्रघव, एषां चतुर्णां कालरुद्राणी सञ्ज्ञा ।
 यच्चैकगुरुद्विमारभ्यागुरुचतुष्टयद्वि प्रथमभेदकरणादुत्तरोत्तर-
 भेदानामपि तथैव विधानमुचितमित्याहौ भेदा बोध्या । यच्चै
 कोनविग्रहवर्षसप्तयुक्त विग्रहवर्षश्चतुष्टयैतद्वेदवयम् अन्यदपि
 सम्भवति बाधकाभावात् पञ्चकता तन्मोक्त वस्तुतस्तु तदपि बोध्यम् ।
 यच्चवा एतदपि भेदवच्च कालरुद्राणीमध्ये पातनीयम् एव च
 कालरुद्राण्या वरभेदा बोध्या । यच्चवा यच्च चत्वारो गुरव
 अष्टपञ्चाश्रस्रघव सा ह्यसी यथाष्टौ गुरव पञ्चाश्रस्रघव सा
 रेखा, यच्च द्वादश गुरव द्विचत्वारिग्रस्रघव सा ताडकिनी, यच्च
 षोडश गुरव षट्त्रिग्र [चतुस्त्रिग्र] स्रघव सा कालरुद्राणी, यच्च
 प्रथम गुरुचतुष्टयवर्द्धनादुत्तरपाणि तथैव [व]र्द्धनमुचितमिति

अथ रोला । (D & F).

पठम होइ^१ चउ^२बीस^३भत्त गुरु अंतर^४ जुत्ते
पिंगल होति^५ सेस णाअ^६ तरिह^७ रोला उत्ते^८ ।
एगगाराहा^९ हारा^{१०} रोलाछंदो^{११} जुज्जइ^{१२}
एक्के एक्के^{१३} टुट्टइ^{१४} असो असो बड्डइ^{१५} ॥ ८१^{१६} ॥

लोहांगिनीसहिता अष्टौ भेदा बोधा इत्यस्मिन्नातचरणोपदिष्टः
पंथा निर्मत्सरैः सुधीभिर्विभावनीयः । (E).

८० । यत्र षट्षष्टिमात्राः सर्वलघुरूपा भवन्ति चेत्तदा लोहां-
गिनी । यत्र चत्वारो गुरवोऽष्टपंचाश्लघवस्तदा हंसी । एवं रेखा-
दीन्यपि नामानि भवन्तीत्यर्थः । केचित्तु अस्य षट्षष्टिकलत्वा-
च्चरणांते चैकैकलघोरावश्यकत्वादवशिष्टानां षष्टिलघूनां मध्ये एकैक-
गुरुद्वया लघुद्वयद्वये त्रिंशद्भेदा भवन्तीति तन्नामानि सामान्ये-
नाष्टावुक्तानीत्याहुः ॥ (G).

८१ । रोलाच्छन्दमा[त्रा]ह ॥ प्रथमे भवन्ति चतुर्विंशतिर्मात्राः
गुरवः अन्तरा युक्ताः । पिङ्गलोऽभूत् शेषनागस्तेन रोला उक्ता ।

८१ । १ होइं (E). २ चउो (B), चो (F), ३ बीसे (C). ४ अंतरा
(C). ५ होति (A), होत्ते (D), होति (E), होते (F). ६ णाम (D), नाम
(E). ७ तणि (B & C), ते अन्ह (D), तेन्ह (E), तह (F). ८ जुत्ते (A,
B, C & D). ९ एगार (B), एगारहा (F). १० हारो (B), हा (C).
११ छन्दो (C), छंदाहि (F), १२ जुज्जइ (A), जुज्जइ (B & C). १३ एक्के
एक्के (D). १४ टुट्टे (B & C), टुट्ट (D). १५ बज्जइ (A, B & C). १६ ८८
(A), ८१ (E), ८० (F).

एकादश हारा रोलाच्छन्दसि उच्यन्ते, एक एकस्फुटति चन्दन-
धामोत्तिष्ठति ॥ प्रथमे प्रथमपादे, एवं पादचयेऽपि बोध्यम् ।
अनारान्तरा गुरुयोग कार्य्यं, तत्र स्थाननिधमाभावाद् यथेष्ट
हारो गुरव, एकेकपादे एकादश, तत्रैकैकगुरुस्थाने सप्तदश-
द्वादश नामानि भवन्ति ॥ (C)

८१ । अथ रोलादृक्त सप्तयति पदम इति । यत्र पदम-
प्रथमे चरणे, इदं च द्वितीयादीनामप्युपसक्तं, गुरु अतर जुते-
अतरा गुरुयुक्ता मध्ये गुरुयुक्ता इत्यर्थं, चतुर्विंश मत्त-चतु-
विंशतिमात्रा, होष्टि-भवति, शेष नाग-शेषनाग, विगल
होते-विगलोल्लङ्घनं, तेन रोला उक्ते-तेन रोला उक्ता
एगाराहा हारा-एकादश हारा गुरव द्वितीययुक्ता इति श्रेय,
चतुर्दशाक्षरगणम[प्या]दि वक्ष्यमाणत्वात्, रोला इदो-रोला-
च्छन्दसि प्रतिचरणमित्यर्थं, जुम्बर-युक्ता भवतीत्यर्थं, एके
एके-एकेक गुरुरिति श्रेय, टुम्बर-सुटति ह्रस्वतीत्यर्थं,
अष्टो अष्टो-अन्य अन्य सप्तुरित्यर्थं, बर्बर-बर्द्धते, तथाचात्र
प्रतिचरणमेकादश गुरवो सप्तदशयुक्ता पतति, तत्र चैकैकगुरु-
द्वासेन सप्तदशद्वया द्वादशभेदा भवतीत्यर्थं । एतच्चरणमिच्छार्थं ।
यथैतस्मिन्नाक्षरणे मगतिस्त्रयानुपदमेव विवक्षयिष्याम । (D)

८१ । अथ रोला ॥ पठेति ॥ प्रथमं भवति चतुर्विंशतिमात्रा
गुरुणा अतरा युक्ता । विगल-भवता श्रेषेण भाग्येन तत्र रोलाया-
युक्ता ॥ एकादश हारा रोलाच्छन्दसि युज्यन्ते, एक एकस्फुटति
अन्योन्यो वर्धते ॥ अत्रैकादश गुरवो सप्तमित्रा कार्या, ते च

जहा,

पञ्चभरु^१ दरु^२भरु^३ धरणि^४ तरणि रह^५ धुलिअ^६ भंपिअ

कमठ पिठु^७ ठरपरिअ^८ मेरु मंदर सिर^९ कंप्पिअ^{१०} ।

कोह^{११} चलिअ^{१२} हम्मीर^{१३} वीर गञ्जुह^{१४} संजुत्ते^{१५}

किअउ कट्टु^{१६} हाकंद^{१७} सुच्छि^{१८} मेच्छहके^{१९} पुत्ते ॥ ८२^{२०} ॥

[रोला]

गुरवः प्रत्येकचरणे कार्या इति संपूर्णे कंदसि वेति मतद्वय-
मपि संमतम् । गुस्तलघुह्रासदृङ्गौ वक्ष्यमाणानि नामानि भवन्ती-
त्यर्थः ॥ ८० ॥ (G).

८२ । उदाहरति । पदभरेण दलमलिता धरणी तरणिरथो
धूलिभिराच्छाद्यते, कमठपृष्ठं चलितं, मेरुमन्दरशिरः कम्पते ।
कोपेन चलितो वीरहम्बीरः गजरथसंयुक्तः, कष्टेन द्यत आक्रन्दो-
मूर्च्छित्वा चेच्छकुपुत्रेण ॥ (C).

८२ । रोलासुदाहरति पञ्चभरेति । यदा गञ्जुह संजुत्ते—
गजयूथसंयुक्तः हम्बीरवीरः, कोहे चलिअ—कोपेन चलितः, तदा

८१ । १ पञ्चभर (B, C, D & E). २ दरु (A), मर (F). ३ मर (C), मरि
(E), दउ (F). ४ धरणी (B). ५ रथ (B & C). ६ धूलिदि (A), धुलिदि
(B & C), धलिअ (F). ७ पीठ (A), पिठि (B, C & D). ८ दरमलिथ (A).
९ मंद सिर (C). १० कम्पीथ (E). ११ कोहे (B & C), कोहिं (D), कोहं
(F). १२ चलद (B), चलिद (C). १३ हम्मीर (A, D & F), वीर हम्मीर
(B & C). १४ गञ्जरथ (C), गञ्जुथ (F). १५ संजुत्ते (A), सुजुत्ते (D),
सुजुत्ते (F). १६ कट्टे किअउ (B & C), कट्ट (D), किअउ कट्ट (E). १७ हाकन्दे
(B). १८ सुच्छि (A), सुच्छिं (D). १९ मेच्छका (B), मेच्छदका (C), मेच्छिके
(D), मेच्छके (E & F). २० ८८ (A), ८९ (E), ८९ (F).

एकादश द्वारा रोलाच्छदमि उच्यन्ते, एक एकस्तुटति अन्यदन्व-
धामोत्तिष्ठति ॥ प्रथमे प्रथमपादे, एव पादत्रयेऽपि बोध्यम् ।
अन्तरान्तरा गुरुयोग कार्य, तत्र स्थाननियमाभावाद् यथेष्ट
हारो गुरवः, एकेकपादे एकादश, तत्रेकेकगुरुस्थाने सप्तदश
द्वादश नामानि भवन्ति ॥ (C)

८१ । अथ रोलाष्टन लक्षयति पदम इति । अथ पदम-
प्रथमे चरणे इदं च द्वितीयादौ नामपुपुष्यक गुरु अंतर कुते-
अंतरा गुरुयुक्ता मध्ये गुरुयुक्ता इत्यर्थ, चतुर्वीर मत्त-पद
विंशतिमांसा, होहि-भवति चेष नाग-श्रेयनाग, पिगल
होते-पिगलोऽभूत्, तेन रोला उच्यते-तेन रोला उक्ता
एगाराहा द्वारा-एकादश द्वारा गुरवः द्विसप्तयुक्ता इति श्रेय,
चषोदशाष्टरगणम[स्या]मि वक्ष्यमाणत्वात्, रोला हदो-रोला
च्छदमि प्रतिचरणमित्यर्थ, जुज्जद-युक्ता भवतीत्यर्थ, एके
एके-एकेक गुरुरिति श्रेय, दुइद-पुटति तृषतीत्यर्थ,
अशो अशो-अन्य अन्य सप्तुरित्यर्थ, बइद-वर्द्धते, तथाच
प्रतिचरणमेकादश गुरवो सप्तदशयुक्ता पतति तत्र चैकेकगुरु-
श्रेयेण सप्तदशयुक्ता द्वादशमेदा भवतीत्यर्थ । एतन्नष्टलक्षित्यर्थ ।
यथैतल्लोदाहरणे सगतिस्तथानुपदमेव विवेकयिष्याम । (E)

८१ । अथ रोला ॥ पठेति ॥ प्रथम भवति चतुर्विंशतिमांसा
गुरुणा अंतरा युक्ता । पिगल भवता श्रेयेण नामेन तत्र रोलाया
सुक्ता ॥ एकादश द्वारा रोलाच्छदमि युज्यते, एक एकस्तुटति
अन्योऽन्यो वर्द्धते ॥ अथैकादश गुरवो सप्तमिश्चा कार्या, ते च

जहा,

पञ्चभरु^१ दरु^२मरु^३ धरणि^४ तरणि रह^५ धुलिअ^६ भंपिअ
कमठ पिठु^७ टरपरिअ^८ मेरु मंदर सिर^९ कंभिअ^{१०} ।
कोह^{११} चलिअ^{१२} हमीर^{१३} वीर गजजूह^{१४} संजुत्ते^{१५}
किअउ कट्ट^{१६} हाकंद^{१७} मुच्छि^{१८} मेच्छहके^{१९} पुत्ते ॥ ८२^{२०} ॥
[रोला]

गुरवः प्रत्येकचरणे कार्या इति संपूर्णं कंदसि वेति मतद्वय-
मपि संमतम् । गुरुलघुह्रासद्वयौ वक्ष्यमाणानि नामानि भवन्ती-
त्यर्थः ॥ ८० ॥ (G).

८२ । उदाहरति । पदभरेण दलमलिता धरणी तरणिरथो
धूलिभिराच्छाद्यते, कमठपृष्ठं चलितं, मेरुमन्दरशिरः कम्पते ।
कोपेन चलितो वीरहम्वीरः गजरथसंयुक्तः, कष्टेन हत आक्रन्दो-
मूर्च्छित्वा ज्ञेच्छकुपुत्रेण ॥ (C).

८२ । रोला मुदाहरति पञ्चभरेति । यदा गजजूह संजुत्ते—
गजयूथसंयुक्तः हमीरवीरः, कोहे चलिअ — क्रोधेन चलितः, तदा

८२ । १ पञ्चभर (B, C, D & E). २ दरु (A), सर (F). ३ सर (C), सरि
(E), दउ (F). ४ धरणी (B). ५ रथ (B & C). ६ धूलिहि (A), धुलिहिं
(B & C), धलिअ (F). ७ पौठ (A), पिठि (B, C & D). ८ दरमलिअ (A).
९ मंद सिर (C). १० कम्पीअ (E). ११ कोहे (B & C), कोहिं (D), कोहें
(F). १२ चलद (B), चलिह (C). १३ हमीर (A, D & F), वीर हमीर
(B & C). १४ गजरथ (C), गजजूथ (F). १५ संजुत्ते (A), सुजुत्ते (D),
सुजुत्ते (F). १६ कट्टे किअउ (B & C), कट्ट (D), किअउ कट्ट (E). १७ हाकन्दे
(B). १८ मुच्छि (A), मुछिं (D). १९ मेच्छका (B), मेच्छहका (C), मेद्धिअके
(D), मेद्धउके (E & F). २० ८८ (A), ८९ (E), ८९ (F).

८२ । यथा ॥ पञ्च ॥ पदभरेण मर्दिता धरणी तरणिरयो-
धूत्या आच्छादितः । कमठपृष्ठमधः पतितं मेरुमन्दरयोः शिरः
कंपितम् ॥ कोपेन चलिते हृन्मीरवीरे गजयूथसंयुक्ते । कृतः कष्ट-
आक्रन्दः मूर्च्छितं मे[ल्लो]च्छानां पुत्रैः ॥ ८१ ॥ (G).

८३ । नामान्याह । कुन्दकरतलमेघतारङ्गकालरुद्रकोकिल-
कमलानि, चन्द्रचामरहारगणेश्वरान् सहस्राक्षं शेषं भण, नागराजो
जल्पति फणीश्वरः ॥ त्रयोदशाक्षराणि यत्र पतन्ति एकादशवक्त्रैः
गुरुभिः । एतेन एकादश गुरवो, लघु[द्वयम्] । अक्षरे अक्षरे चलति
यदि तत्तन्नाम कुरु ॥ (C).

८३ । अथैतद्भेदानयनप्रकारं तेषां च नामानि रङ्गावृत्तेनाह,
कुन्द करतलेति । जेहि — येषु, एगारह गुरु — एकादश गुरवः,
एवंभूतानि, तेरह अक्षव[र] — त्रयोदशाक्षराणि, जं — यत्र,
पलद — पतन्ति, त्रयोदशाक्षरमध्ये एकादश चेत् गुरवस्तदोर्वरित-
मक्षरद्वयं तल्लघुरूपमित्यर्थाच्चिन्तं, तथाच द्विलघुयुक्ता एकादशगुरवः
एवं प्रतिचरणं यत्र त्रयोदशाक्षराणि पतन्तीत्यर्थः, तेषु यदि अक्षर
अक्षर — अक्षरमक्षरमेकैको गुरुरित्यर्थः, जं चलद — यत्र चलति
ह्रसतीत्यर्थः, तदा कुन्दं, १, करतलं २, मेघः ३, ताढंकः ४, काल-
रुद्रः ५, कोकिलः ६, कमलं ७, दंडुः ८, शन्नुः ९, चामरं १०, गणे-
श्वरः ११, सहस्राक्षः १२, इति, तं तं — तत्तत् नाम, कुणेहि — कुरु
इति नागराजः फणीश्वरः शेषः पिंगलः, जंपद — जल्पति इति,
भणिश्च — भणितं पूर्वाचार्यैरिति शेषः । इदमत्र तत्त्वम्, — रोलायां
चतुर्विंशतिर्मात्राः प्रतिचरणं देया इत्यावश्यकं, तत्र प्रकारद्वयेन

कुद करअल^१ मेह^१ तालंक, कररुह^१ कोइल^१ कमल^१,
इंदु संभु^१ चामर^१ गणेशर^१, सहसकखो^१ सेस भण^१,
णाअ राअ^१ जंपइ^१ फखीसर^१ ।

तेरह अकखर जं पखइ इम्मारह^१ वंकेहि^१ ।

अकखर^१ अकखर^१ जं चखइ^१ तं तं थाम कुणेहि^१ ।

८३^१ ॥ रडा । [इति] रोला । (A)

धरणि — धरणि, पञ्चभर दरमरि — पादभरेण दक्षिता वेगभाव
द्वस्तिद्वयपत्तिप्रभृतिभेदाद्यमूहचरणघातेन दक्षितेत्यर्थः, तरणि रश्
धुम्रिणि स्रपिच — तरविरप धूलिभि प्रवाण्योत्परेणुभिम्ब्यादित,
कमठपिङ्ग टरपरिच — क[म]ठपृष्ठमधस्तात् गत, मेह नदर विर
कपौच — नेदमदरगिर कपित, मेहउखे पुने — चेष्णानामपि
पुनै, कडु — कष्ट यथा स्वात्तथा, शकद — शकद, किएउ —
हत, मुकि — मूर्च्छित च । अथ किएउ इत्येकार एषो छद्वा
वि — इत्युक्तत्वात्पुनर्बोध्य अन्यथा पञ्चविंशतिमात्रापत्तिः ॥ (E)

[V do जोड १ ॥ 7 — Ed]

८१। १ कलकल (B) १ मेह (E) १ कलिकल (F) १ किल (A)
कोरक (B) १ कमल (E) १ चणु (A B & C) एणु om tied and चार
added after चामर in (C) १ चाचय (D) चामर (F) १ गलधर (B)
८ वलकल (A B & E) वलकलजो (B) वलकल (C) १० भणु (D) भरिच
(E) ११ राल (D) १२ जमर (D) १३ कलकल (A) १४ रकारव (A)
रकारव (D & F) चमर and thereafter drop up to चरर in (F)
१५ गुच रैच (A) गुच रैच (D) मेहि (E) १६ चखर (B & C) १७ चखरे
and thereafter drop up to चखर in (B) १८ चखर (D) १९ मुनेच
(A) मुनेच (D) विचाउउ (E) १० ८० (A) ८१ (E)

८२ । यथा ॥ पञ्च ॥ पदभरेण मर्दिता धरणी तरणिरथो-
धूत्या आच्छादितः । कमठपृष्ठमधः पतितं मेरुसंदरयोः शिरः
कंपितम् ॥ कोपेन चलिते हम्मीरवीरे गजयूथसंयुक्ते । छतः कष्ट-
आक्रन्दः मूर्च्छितं मे[स्त्रो]च्छानां पुत्रैः ॥ ८१ ॥ (G).

८३ । नामान्याह । कुन्दकरतलमेघतारङ्गकालसूद्रकोकिल-
कमलानि, चन्द्रचामरहारगणेश्वरान् सहस्राक्षं शेषं भण, नागराजो
जल्पति फणीश्वरः ॥ त्रयोदशाक्षराणि यत्र पतन्ति एकादशवक्त्रैः
गुरुभिः । एतेन एकादश गुरवो, लघु[द्वयम्] । अक्षरे अक्षरे चलति
यदि तत्तन्नाम कुरु ॥ (C).

८३ । अथैतद्भेदानयनप्रकारं तेषां च नामानि रङ्गावृत्तेनाह,
कुन्द करत्रलेति । जैहि — येषु, एगारह गुरु — एकादश गुरवः,
एवंभूतानि, तेरह अक्षव[र] — त्रयोदशाक्षराणि, जं — यत्र,
पलद् — पतन्ति, त्रयोदशाक्षरमध्ये एकादश चेत् गुरवस्तदोर्वरित-
मक्षरद्वयं तल्लघुरूपमित्यर्थाच्चिन्नं, तथाच द्विलघुयुक्ता एकादशगुरवः
एवं प्रतिचरणं यत्र त्रयोदशाक्षराणि पतन्तीत्यर्थः, तेषु यदि अक्षर
अक्षर — अक्षरमक्षरमेकैको गुरुरित्यर्थः, जं चलद् — यत्र चलति
ह्रसतीत्यर्थः, तदा कुन्दः १, करतलं २, मेघः ३, तारङ्कः ४, काल-
सूद्रः ५, कोकिलः ६, कमलं ७, इन्दुः ८, शम्भुः ९, चामरं १०, गणेश्वरः ११,
सहस्राक्षः १२, इति, तं तं — तत्तत् नाम, कुणेहि — कुरु
इति नागराजः फणीश्वरः शेषः पिंगलः, जंपद् — जल्पति इति,
भणिञ्च — भणितं पूर्वाचार्यैरिति शेषः । इदमत्र तत्त्वम्, — रोलायां
षट्पञ्चविंशतिर्मात्राः प्रतिचरणं देया इत्यावश्यकं, तत्र प्रकारद्वयेन

सभवति, सधुदययुक्तेकादशगुरुदानेन, यथेच्छ गुरुसधुदानेन वा ।
 एव च पूर्वं लक्षणद्वय कृतमिति बोध्य, तथाहि षडमेति पूर्वाङ्गनैक,
 एग्वाराहा हारा इत्युत्तराङ्गेन च द्वितीय । तत्र यदि यथाकथ-
 चिच्चतुर्विंशतिमांसा अत्रा अत्रा गुरुयुक्ता क्रियते, तदा रोला-
 हृत भवतीति प्रथमलक्षणार्थ । यदि च सधुदययुक्तेकादशगुरुभि-
 यतुर्विंशतिमांसा क्रियते, तदापि रोलाहृत भवतीति द्वितीय-
 लक्षणार्थ । तत्र पञ्चम इत्युदाहरण प्रथमलक्षणाभिप्रायेण, भेदा
 नयनप्रकारस्य द्वितीयलक्षणाभिप्रायेण प्रदर्शितमित्यवधेयम् ।

एव च पञ्चैकादश गुरुव क्रमे च दौ सधू एव चयोद्ग्रा
 चराणि चतुर्विंशतिमांसाश्च प्रतिचरण पतति च कुद, यत्र दश
 गुरुव एव चतुर्दशाचराणि चतुर्विंशतिमांसाश्च प्रतिचरण पतति
 च करतलम्, एष पूर्वभेदापेक्षया उत्तरत्र भेदे एकगुरुन्यूनक्रियया
 सधुदयमेकमचर च वर्द्धते तदा ते ते भेदा ज्ञेया, ते लिखितानि
 प्रदर्शयते । [There is a blank space here] यदा पूर्वोक्तमेकमेव
 लक्षण, तत्र च कथमतरांतरा गुरुयोग कर्तव्यइत्यपेक्षायामाह
 एग्वाराहा हारेति, तथा च दिनधुयुक्तेकादशगुरुषु एकेकगुरु-
 द्वायेन सधुदयवृद्ध्या अत्रांतरा गुरुयोगस्य कर्तव्य इति भाव ।
 न चैव सत्युदाहरणमगतिरिति वाच्यमथवहितपूर्वोक्ते रसिकानामने-
 हृत्ते दवापि भेदकरणात् । [Vide खोख ६० p 153 — 154]
 तथाहि यत्र परलचतुष्टयपिडोभृतास्तुलनारिग्रहुरव चष्टौ
 सधव, यत्र च चयश्चतारिग्रहुरवो [द्वा सधव, यत्र च दिश्व-
 रिग्रहुरवो] सादश सधव, यत्र च एकचतारिग्रहुरवयतुर्दश

लघवः, एषां चतुर्णां कुन्दसंज्ञा । एवं चत्वारिंशद्गुरुषोडशलघुक-
मारभ्य सप्तत्रिंशद्गुरुद्वाविंशतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां करतलसंज्ञा २ ।
एवं षट्त्रिंशद्गुरुचतुर्विंशतिलघुकमारभ्य त्रयस्त्रिंशद्गुरुत्रिंशलघुक-
पर्यंतं चतुर्णां मेघसंज्ञा ३ । एवं द्वात्रिंशद्गुरुद्वात्रिंशलघुकमारभ्य
एकोनत्रिंशद्गुरु-अष्टत्रिंशलघुकपर्यंतं चतुर्णां ताढकसंज्ञा ४ । एव-
मष्टाविंशतिगुरुचत्वारिंशलघुकमारभ्य पंचविंशतिगुरुषट्चत्वारिंश-
लघुकपर्यंतं चतुर्णां कालरुद्रसंज्ञा ५ । एवं चतुर्विंशतिगुरु-अष्ट-
चत्वारिंशलघुकमारभ्य एकविंशतिगुरुचतुःपंचाशलघुकपर्यंतं चतुर्णां
कोकिलसंज्ञा ६ । एवं विंशतिगुरुषट्पंचाशलघुकमारभ्य सप्तदश-
गुरुद्विषष्टिलघुकपर्यंतं चतुर्णां कमलसंज्ञा ७ । एवं षोडशगुरु-
चतुःषष्टिलघुकमारभ्य त्रयोदशगुरुसप्ततिलघुकपर्यंतं चतुर्णां इन्दु-
संज्ञा ८ । एवं द्वादशगुरुद्विसप्ततिलघुकमारभ्य नवगुरु-अष्टसप्तति-
लघुकपर्यंतं चतुर्णां शम्भुसंज्ञा ९ । एवमष्टगुरु-अष्टौतिलघुकमारभ्य
पंचगुरुषडष्टौतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां चामरसंज्ञा १० । एवं चतुर्गुरु-
अष्टाष्टौतिलघुकमारभ्य एकगुरुचतुर्णवतिलघुकपर्यंतं चतुर्णां गणे-
श्वरसंज्ञा ११ । एवं सर्वलघुः सहस्राक्षः १२ । इत्थं च भेदानयन-
प्रकारः ।

जेहि — येषु एगारहगुरु — एकादशगुरुकः द्वौ लघू, एवं-
भूतानि जं — यत्र तेरह अक्षर — त्रयोदशाक्षराणि पल्लव-
पतन्ति, इत्थं यत्र चरणचतुष्टये द्विपंचाशदक्षराणि स्थापयित्वेति
शेषः, अक्षरमक्षरं एकैको गुरुः यावद्गुरुचतुष्टयं ह्रस्वमिति तदा कुंदादि-
तत्तन्नाम कुरु इति व्याख्येयम् । एवं द्वा[एक]विंशतिगुरुयुक्तं

पञ्चभरेत्तुदाहरण [I. ८२, १५७१—Ed] कोकिलाद्य
 पञ्चभेदाभिप्रायमिति सर्वे सुधामित्यस्मात्तात्पर्योपदिष्टं यथा
 सुधोभिर्विभावनीयम् ।

कश्चित् [०००] चयोद्ग्रगुरु १ स [१] कालदृष्ट, यथाष्टौ
 गुरवोऽग्नौतिसंघव य कोकिल, यत्र यत्र गुरवोऽग्नौतिसंघव-
 क्षात्कमल, यत्र यत्र गुरवोऽग्नौतिसंघव य इदु, यत्र यत्र गुरव
 यत्रग्नौतिसंघवकषामर, [०००] यत्र यत्र गुरवो नवतिसंघव य
 गणेश्वर, यत्र गुरुद्वय [दि]नवतिसंघव य वृद्धाद्य, यत्रैको
 गुरुद्वयतुर्ध्वतिसंघव य त्रेपनामा चयोद्ग्रतमो भेद, इत्य त्रेपदति
 नामवाचकमेव मन्त्रा चयोद्ग्रभेदानाच । तदनवधानात् इत्य
 भेदानयनस्य यथादनुपसन्ने, यत प्रतिचरण सप्तद्वययुक्तैकादश
 गुरुषु चरणचतुष्टयसमुद्दिष्टचतुष्टयनारिग्रहस्य वा एकेकगुरुद्वारेण
 सप्तद्वयद्वया भेदानयन यथस्मारस्येन प्रतिपत्ते, न तु चयोद्ग्र-
 गुरुषु स्तेष्वपि । इत्य यथाकथञ्चित् यत्रवतिमात्रावस्थाय भेदकरणे
 विग्रतिगुरव षट्षचाग्रसप्तध्वसेषु एकेकगुरुद्वारेण विग्रतिर्भेदा
 चायाति । एव चिग्रहुरव [रु] षट्षचिग्रहुरु वा एकेकगुरुद्वारेण
 सप्तद्वयद्वया भेदानयन यथस्मारस्येन प्रतिपत्ते न ॥ चयोद्ग्र-
 गुरुचिग्रहेदा [१] भवति । एव यथाकथञ्चित्तावन्मात्रावस्थार-
 कतावत्तावद्गुरुलघ्वापादनेन यथावति तावत्तावद्भेदापत्तेर्दुर्वारत्वात्,
 तदुक्तरीत्या चतुर्दशतमभेदापत्तिरपि दुर्वारा, तर्ह्यैको गुरवाव-
 श्यको येन गुरुरादित्येन गाथायामिवाचाप्यनिष्टमापद्येत उदा-
 हरणासंगतिय स्रष्टेवेति विभावनीयं वक्ष्यमाणकाव्यचन्द्रसंज्ञास्थाय-

अथ गंधाना । (D).

दहसत्त वस पढमपत्र भणह^१ सुअणा

तह वीअम्मि^२ अट्टारहहिं^३ जमअ^४ जुअ चरणा ।

एरिसिअ^५ वीअ^६ दल कुणहु^७ भणइ पिंगलो^८

गंधाणा^९ णाम रुअउ^{१०} हो^{११} पंडिअ जण^{१२} चित्तहलो^{१३} ॥

८४^{१४} ॥ [गंधाण]

मेव भेदः यत्काव्ये लघुद्वयं जगणाद्यंतर्गतं मध्ये पतति, अत्र तु यथेच्छमिति । (E).

८३ । रोलानामान्याह ॥ कुंदेति ॥ कुंदं १, करतलं २, मेघः ३, तालकः ४, कलिरुद्रः ५, कोकिलः ६, कमलं ७, इंदुः ८, शंभुः ९, चामरं १०, गणेश्वरः ११, सहस्राक्षः शेषो भण नागराजो जल्पति फणीश्वरः ॥ त्रयोदशाक्षराणि यत्र पतन्ति अग्रे तत्तन्नाम विज्ञानीहि ॥ अत्र द्विलघुमारभ्य चतुर्विंशतिलघुपर्यंतं द्वादश कुंदादीनि नामानि भवन्तीति केचित् ॥ सहस्राक्षः सहस्रभुज इति शेषं विशिष्य एकादशनामान्तीति इतरे । रोलेति सर्वशुरोर्नामेति केचित् ॥ (G).

८४ । १ छपट (A), भणष (C), कुणड (F). २ विषयि (D), वीधेति (E). ३ अट्टारहिं (A), अट्टारहद (E), उट्टारहदि (F). ४ जमजुष (B). ५ एरिसि (A), एरिसिष (B), एरीसिष (C), एरिसं (F). ६ विषय (A). ७ कुणह (A & B), कुण (C). ८ पिंगल (A). ९ गंधाण (B & E), गंधा (C). १० रुअउणु (A), रुअउो (B & C), इअ (E). ११ होद (A & E). १२ जणं (E). १३ चित्तहरणा (A), चित्तहरो (B & C), चित्तहलो (D). १४ ८१ (A), ८४ (E), ८३ (F).

दह सत्तकखर^१ संठबहु पढमचरण गंधाण ।

बीअकखर^२ पुणु^३ जमअ दइ^४ अट्टारहइ^५ विआण ॥ ८५ ॥

दोहा ।

८४ । दम्पतवर्णान् प्रथमपादे भणत सखापयत के सुजना^१, तथा द्वितीयेऽष्टादशवर्णा, यमकयुताचरणा । चरण पाद । एतादृशं द्वितीयाई कुरत — भणति पिङ्गलो गन्धनाम रूपं हन्द् भवति पण्डितचित्तहरम् ॥ (C).

८४ । अथ गंधाननामकं वृत्तं शेषयति दहवत्तं वदेति । के सुजना — सुजना पढमपद्य — प्रथमपादे दहवत्त — षष्ठदम्प वत्त — वर्णान् भणइ — भणत, तह — तथा, बीअमि — द्वितीयेऽपि, जमअमुचचरणा — यमकयुते चरणे, अट्टारहर — अष्टादशैव वर्णान् भणतेति पूर्वशेष्यः । एरिमिअ बीअ दल कुण्ड — एतादृशमेव बीअ दल — द्वितीय दलम् उत्तरार्द्धमिति यावत् कुण्ड — कुरत, द्वितीयचरणं षष्ठदम्पवर्णयुक्तं चतुर्थे चाष्टादशवर्णयुक्तमिति यावत् । दह — इदं, पण्डितजणं चित्तहको — पण्डितजनचित्तहर, गंधाण घाम — गंधाननामकं वृत्तं होइ — भवति इति पिङ्गलो — पिङ्गल भणइ — भणति ॥ ८४ ॥ (F)

८४ । अथ गंधाण ॥ वदेति ॥ दम्पतवर्णां प्रथमे पदे कुरत

८५ । १ वत्त चखर (C) २ बीअ चखर (A), बीअ (B) पिअ चखर (F), बीअ उच (F) ३ उच (F & F) ४ इइ (A & E) चवच दह (F) ५ अट्टारहइ (B & C) अट्टारहइ (F) ६ ८५ (A) ८५ (E) ८५ (F)

जहा, कण चलंते कुम्भ चलइ पुणवि^१ असरणा
 कुम्भ चलंते महि^२ चलइ भुअण^३ भअ करणा ।
 महिअ चलंते महिहरु तह^४ असुर^५अणा
 चक्कवड^६ चलंते चलइ चक्क^७तह^८ तिहुअणा ॥ ८६^९ ॥
 गंधाण^{१०} । (A).

सुजनाः । तथा द्वितीयेऽष्टादश एवं यमकयुगचरणाः ॥ पु[न-]
 स्तादृशं द्वितीयदलं कुरुत भणति पिंगलः । गंधाननाम रूपकं
 भवति पंडितजनचित्तहरम् ॥ ८३ ॥ (G).

८५ । दशसप्ताचराणि संस्थापय प्रथमचरणे गन्ध[ान्धा]नाथाः ।
 द्वितीयेऽष्टादशाचराणि पुनर्यमकं देहि विजानीहि ॥ (O).

८५ । अथ गंधानकमेव दोद्वावृत्तेन स्पष्टयति दहसत्तक्खरेति ।
 षष्ठमचरण — प्रथमचरणे, गंधाण — गंधानस्य, दहसत्तक्खर — सप्त-
 दशाचराणि संठवड — संस्थापयत, विअ — द्वितीये चरणे, अक्खर
 — अचराणि पुनः, अठ्ठारहइ — अष्टादशैव, जमअ देइ — यमकं
 दत्त्वा, विआण — विजानीहि ।

अत्र च वर्णनियम एव न तु मात्रानियम इति बोध्यम् ।
 ८५ । (E).

[It would have been better placed in the 2nd part among
 (वर्णवृत्तं) Varnavṛittas.—Ed.]

८६ । १ पुहवि (D). २ मही (F). ३ भुअ भय (A). ४ चलइ तहा
 (A), त तेहिं (E). ५ सुर (E). ६ चक्कवडं (D). ७ चक्कु (A). ८ जह
 (B & C), जेऊं (E). ९ ८६ (A), ८६ (E & F). १० गंधाणा (B & C).

८५ । दोहया पुनस्तदेवाह ॥ दहेति ॥ सप्तदशाचराणि
स्थापय प्रथमे चरणे गधानस्य । द्वितीये पुनर्यमक दत्त्वा अष्टा
दश अचराणि विजानीत ॥ ८४ ॥ (G)

८६ । उदाहरति । यथा राजविशेषे कर्णे वसति कूर्मे
वसति, पुनरपि अग्ररणे कूर्मे वसति सति मही वसति भुवन
भयकरो । मद्यां वनस्या महीधरावसति, सुरगणावसति
चक्रवर्तिवसने वसति चक्रवर्त्यावसिभुवनम् ॥ (G)

८६ । अथ गधानमुदाहरति कथं वसते इति । चक्रवर्त्त-
चक्रवर्तिनि कथ-कर्णे वसते-वसति सति, कुम्भ वसते-
कूर्मेवसति, कुम्भ वसते-कूर्मे वसति सति, अग्रण्या-अग्रण्या
कूर्मेवसनादधिष्ठानरहितेति भाव भुवन भय करणा-भुवन
भयकर्त्री पुण्य-पुनरपि महि वसते-मही वसति, मक्षि
वसते-मद्यां वसत्यां, [महिहह]-महीधर नेह वसतीति
पूर्वशान्ध । सामान्यवचनमपि महीधरपद् विशेषपर बोध्यम् ।
नेहि-तस्मिन् महीधरे वसति सति, सुरगणा-सुरगणावसति
नेर्वधिष्ठानत्वात् सुरगणस्येति भाव, एव वेङ्ग चक्र-यथा चक्र
तथा तिङ्गण-विभुवन वसति । अथ वेङ्ग इति एकारो
लघुर्वाच्य [?] ॥ ८६ ॥ (B)

८६ । यथा ॥ कथित्कर्णं स्त्रीति ॥ कर्णे वसिते कूर्मेवसति
पुनरपि अग्ररणे, कूर्मे वसति मही वसति भुवनभयकारिणी ।
मद्या वसत्यां महीधरावसत्या अग्रगणा, चक्रवर्तिनि वसिते
वसति चक्र तथा विभुवनम् ॥ ८६ ॥ (G)

अथ चौ[चउ]पद्व्या ।

चउपद्व्या छंदा भणइ फणिंदा

चउमत्ता गण^१ सत्ता,

पाएहि^२ सगुरु^३ करि^४ तीस मत्त धरि

चउ सअ असिअ गिरुत्ता ।

चउ छंद लविज्जइ^५ एकु^६ ण किज्जइ

को जाणइ एहु^७ भेउ^८,

कइ^९ पिंगल भासइ छंद पआसइ

मिअणअणि अमिअ^{१०} एहु^{११} ॥ ६७^{१२} ॥

६७ । चतुष्पदं छन्दः भणति फणीन्द्रः चतुर्मात्रिकाः सप्तगणाः भवन्ति पादे पादे सगुरुं कृत्वा एवं चिंगन्मात्रा धार्यन्ते । चतुश्चरणसंख्यामाह, चत्वारिंशता [चतुःशतं] अशीतिर्निरुक्ता, एतच्छन्दश्छन्दश्चतुष्टयेन लभ्यते, एकेन पादेन क्रियते, को जानाति इमं भेदं, कविः पिङ्गलो भाषते, हे मृगनयने अमृतमेतत् ॥ (C).

६७ । अथ चतुःपादिकां लक्षयति चउपद्व्या इति । पाएहि—पादे एकैकचरणे इत्यर्थः, चउमत्ता—चतुर्मात्रिकान्, [गणसत्ता]—गणान् सप्त, सगुरु करि—सगुरुन् कृत्वा, गुरुयुक्तान्

६७ । १ गणा (E). २ पाए (A, B & C). ३ सगुरु (F). ४ कर (D). ५ लोकिज्जइ (E). ६ एकु (B & C). ७ एह (A), एउ (F), ए should be read as short, vide श्लोकः ५, p. 7—Ed. ८ भेउ (B, D & F), भेय (E). ९ कइ (B). १० अवि (A). ११ एउ (B, C & D), एउ (E & F). १२ ६४ (A), ६७ (E & F).

मन्त्रचतुर्मात्रिकान् गणान् विधायेत्यर्थं, एव तीस मत्ता धरि-
 चिग्रन्थाचा धृत्वा, चउपदशा कदा—चतु पादिकाच्छन्द, फण्डा
 —फणौद्र पिगल भण्ड—भणति । तत्र विग्रेशमाह चउकदेति ।
 इदं वृत्त चतुश्चदांशि लेकिञ्चर—मृहीत्वा क्रियते, एङ्—एक
 कदा मृहीत्वा ए किञ्चर—न क्रियते, वृत्तचतुष्टयेनैक पद्य
 विधेय, न स्वेकेमेव वृत्तेन । तथाच षोडशपरणैरिदं कर्तव्य, न
 ॥ चतुर्भिश्चरणैरिति भाव । एव चाधेति श्रेय, चउसच चविच—
 चतुष्टयतमश्रीतिश्च भाषा इति श्रेय, चिरुत्तर—चिरुत्ता कथिता
 इत्यर्थं, मिश्रणचचि—हे मृगनयने, एङ् भेष—एत भेद, को
 जाना—क पिगलातिरिक्त जानाति, एञ्(उ)—एतच्छद
 [चमिच]—चमृततुल्यमित्यर्थं, पञ्चासद—प्रकाशते इति कर—
 [कवि] पिगलो भाषते । अथ चतुर्मात्रिकमाह्वयगणात्मकचरण
 चतुर्गुणौष्ठ[त्रि]त्यर्थं एकचरणो विधेय, एव चत्वारश्चरणा विधेया-
 इति सूक्तितार्थं ॥ ८० ॥ (E)

८० । अथ चतु पदिकाच्छन्द ॥ चउ इति ॥ चतु पदिका-
 च्छन्दो भणति फणौद्रचतुर्मात्रान् गणान् अत्र पादे वगुहन् कुव ।
 चिग्रन्थाचा धारय ॥ जायते युवमिति श्रेय [?] ॥ चतु मन्त्रमश्री-
 तिर्निर्दशा ॥ चतुश्चदांशि लेख्यते ॥ एकं न क्रियते ॥ को जाना
 त्येतान् भेदान् कवि पिगलो भाषते, कदा प्रकाशते, मृगनयने
 चमृतमेतन् ॥ चतु पदीच्छन्दोऽश्रीत्यधिकचतु पञ्चमन्त्र(चतु मन्त्र)मा-
 चाक षोडशपरण काये, चतुश्चरण न प्रयोज्यमित्यर्थं ॥ चिग्रदने
 षोडशगुणिते च ॥ ८० ॥ (G)

जहा, जसु^१ सीसइ^२ गंगा गोरि अधंगा

गिव^३ पहिरिअ^४ फणिहारा,

कंठडिअ वीसा^५ पिंधण दीसा

संतारिअ संसारा ।

किरणावलि कंदा^६ वंदिअ^७ चंदा

णअणहि अणल^८ फुरंता,

सो संपअ^९ दिज्जउ^{१०} बहु सुह किज्जउ^{११}

तुह^{१२} भवानीकंता ॥ ६८^{१३} ॥

चउपइआ । (A, B & C).

६८ । उदाहरति । यथा, यस्य शीर्षे गङ्गा गौरी अर्द्धाङ्गे
प्रीवाप्र[परि]धानं फणिहारः, कण्ठस्थितं विषं, परिधानं दिक्,
संभा[ता]रितसंसारः । किरणावलिकन्दो वन्दितचन्द्रः नयनेऽनलः
स्फुरति, स मङ्गलं करोतु, बहु सुखं ददातु तव भवानीकान्तः ॥
किरणावलीनां कन्दः मूलं, वन्दितसिलकौस्तुभश्चन्द्रो येन सः
तथा । (C).

६८ । चतुःपादिकामुदाहरति जसु मौसहि इति । जसु

६८ । १ जसु (F). २ सीसे (A), सीसइ (D), सीसहि (E), सीस (F).
३ गिव (A), गिम (B & C). ४ पिंधिअ (A), पिन्धण (B & C), परिदिअ
(F). ५ विसा (C). ६ वन्दा (B). ७ वंदिअ (D & F). ८ पणल
(F). ९ संगल (A, B & C). १० किज्जउ (C). ११ दिज्जउ (C).
१२ तुह (B, C, D & F). १३ ६८ (A), ६८ (E & F).

अथ यत्ता । (D & F)

पिगल कद्र दिड्डु^१ छंद उकिड्डु^२

यत्त मत्त वासडि^३ करि ।

चउ^४ मत्त सत्त गण वे वि पाच्च भण

तिणि तिणि लहु अंत धरि ॥ ८८^५ ॥

शौचवि गमा—यस्य शौर्वे गमा शोभितेति शेष, यस्य गोरि
अधगा—गौर्धंदागं गौरी अर्धंगे यस्य तादृश इत्यर्थः, मिव
पश्चिरिच फणिहारा—जीवापरिहृतफणिहार जीवायां परिहृता
फणिहारा येन तादृश इत्यर्थः, कठडिच शीषा—कठस्थितविष,
पिधणदीषा—दिक्पिधन दिक् पिधनमाच्छादन यस्य च इत्यर्थः
सत्तारिच ससारा—सत्तारित ससार येन च किरणावलिकदा—
किरणावलिकद, वदिच—वदित यदा—यद् भास्ते धृत-
इत्यर्थः, यस्य च चअणहि—नयने दृतीये नेत्रे अणल पुरता—
अणल स्युरन्नप्नोति शेष, सो—स भवाणीकता—भवानीकानि
मिव, लुह—युग्मभ्य सपच दिज्जउ—सपद दद्यात् वड्ड उइ
किज्जउ—वड्ड सुख कुदतात् । अथ एक एव चरण वदावत,
एतादृशा अन्ये चयसरणा सुधीभि स्त्रियमुदाहरणीया ॥ ८८ ॥ (E)

८८ । तच्च चरणोदाहरणं यथा ॥ जप्पु इति ॥ यस्य शौर्वे गमा
गौरी अर्धंगे जीवापरिहृतफणिहार कठस्थितविष पिधनदिक्

पठमं दह वीसामो^१ वीए मत्ताइँ अट्टाइँ^२ ।

तीए तेरह विरदँ^३ घत्ता मत्ताइँ वासट्टि^४ ॥ १००^५ ॥

गाह ।

संतारितसंभारः ॥ किरणावलिकंदो नंदितचंद्रो नयनेऽनलः स्फुरति, स संपदं ददातु वज्रं सुखं करोतु युष्माकं भवानीकांतः ॥ ८८ ॥ (G).

८८ । अथ घत्ताच्छन्दः । पिङ्गलकविदृष्टं छन्दः पञ्चाष्टं घत्ता द्विपद्यिः मात्राः काव्याः, चतुर्मात्रान् शब्द[मत्त] गणान् द्वयोरपि पद्योः त्रीन् त्रीन् लघून् धत्वा ॥ (C).

८८ । अथ घत्तानामकं वृत्तं लक्षयति पिंगल कद इति । वे वि पाश्च—द्वयोरपि पादयोः, तिष्ठि तिष्ठि लङ्—त्रीन् त्रीन् लघून्, अंत धरि—अन्ते पदांत इति यावत् धरि—धत्वा, चउमत्त मत्त गण—चतुर्मात्रिकान् मत्त गणान् भण—कथय, एवं वासट्टि मत्त—द्विपद्यिमात्राः करि—कृत्वा, छंद उकिट्ट—छंदस्सूक्त्यां, पिंगल कद दिट्ट—[पिंगलकवि-]दृष्ट्यां, घत्त—घत्तां जानी-हीति शेषः । अथमर्थः—घत्ता द्विपदी, तत्र चतुर्मात्रिकमत्तगणान्तरं लघुत्रयं प्रत्येकं विधेयमिति ॥ ८८ ॥ (E).

८८ । अथ द्विपदी घत्ताच्छन्दः । पिंगलेति ॥ पिंगलकविदृष्टं

१०० । १ विसामो (B & C). २ अट्टारं (B & C), अट्टादिष्टुमत्तादि (F).
३ विरद (A, B & C). ४ वासट्टी (B & C), वासट्टी (D). ५ ८० (A), १०० (E), ८८ (F).

अथ घत्ता । (D & F)

पिंगल कइ दिड्डउ^१ छंद उकिड्डउ^२
घत्त मत्त वासड्डि^३ करि ।

चउ^४ मत्त सत्त गण वे वि पाअ भण
तिणि तिणि सहु अंत धरि ॥ ८८^५ ॥

शौचहि गगा—यस्य शौर्घं गगा शोभितेति शेष, यस्य गोरि
अधगा—गौर्यंशंग गौरी अर्धंगे यस्य तादृश इत्यर्थं, गिव
परिरिअ फणिहारा—घोषापरिहृतफणिहार घोषायां परिहृता
फणिहारा येन तादृश इत्यर्थं, कठड्डिअ वीषा—कठस्थितविष,
पिधणदीषा—दिक्पिधन दिक् पिधनमाच्छादन यस्य स इत्यर्थं,
सतारिअ ससारा—सतारित ससारं येन च किरणावलिकदा—
किरणावलिकद, वदिअ—वदित वदा—वड् भाले धृत-
इत्यर्थं, यस्य च कणणहि—नयने इतीये नेचे कणल फुरता—
अनल स्फुरणमौति शेष, सो—स भवलीकता—भवानीकति
शिव, तुड्डा—सुप्तभ्य अपथ दिज्जड—अपद दद्यात् वज्र सुव
किज्जड—वज्र सुख सुस्तान् । अथ एक एव चरण वदाहत,
एतादृशा अन्ये अयथरसा सुधीभि स्वयमुदाहरणीया ॥ ८८ ॥ (E)

८८ । तत्र चरकोदाहरण यथा ॥ जम्बु इति ॥ यस्य शौर्घं गगा
गौरी अर्धंगे घोषापरिहृतफणिहार कठस्थितविष पिधनदिक्

पढमं दह वीसामो^१ वीए मत्ताइँ अट्टाइँ^२ ।

तीए तेरह विरई^३ घत्ता मत्ताइँ वासट्टि^४ ॥ १००^५ ॥

गाह् ।

संतारितसंमारः ॥ किरणावलिकंदो नंदितचंद्रो नयनेऽनलः स्फुरति, स संपदं ददातु वज्रं सुखं करोतु युष्माकं भवानीकांतः ॥ ८८ ॥ (G).

८८ । अथ घत्ताच्छन्दः । पिङ्गलकविदृष्टं छन्द उत्कृष्टं घत्ता द्विषष्टिः मात्राः कार्याः, चतुर्मात्रान् शब्द[सप्त] गणान् द्वयोरपि पदयोः चीन् चीन् लघूनन्ते धृत्वा ॥ (C).

८८ । अथ घत्तानामकं वृत्तं लक्षयति पिंगल कद इति । वे वि पाश्च—द्वयोरपि पादयोः, तिणि तिणि लङ्—चीन् चीन् लघून्, अंत धरि—अन्ते पदांत इति यावत् धरि—धृत्वा, चउमत्त सत्त गण—चतुर्मात्रिकान् सप्त गणान् भण—कथय, एवं वासट्टि मत्त—द्विषष्टिर्मात्राः करि—कृत्वा, छंद उकिट्टउ—छंदस्सूक्त्यां, पिंगल कद दिट्टउ—[पिंगलकवि-]दृष्टां, घत्त—घत्तां जानी-हीति शेषः । अयमर्थः—घत्ता द्विपदी, तत्र चतुर्मात्रिकसप्तगणान्तरं लघुत्रयं प्रत्येकं विधेयमिति ॥ ८८ ॥ (E).

८८ । अथ द्विपदी घत्ताच्छन्दः । पिंगलेति ॥ पिंगलकविदृष्टं

१०० । १ विस्सामो (B & C). २ अट्टाई (B & C), अट्टाच्चि सुमत्ताच्चि (F).
३ विरई (A, B & C). ४ वासट्टी (B & C), वासट्टो (D). ५ ८७ (A), १०० (E), ८८ (F).

जहा, रणदक्ख दक्ख हणु जिणु^१ कुसुमधणु
अंधअ गंध^२ विणासकरु ।

सो रक्खउ संकरु^३ असुर भअंकरु

गिरिणाअरि अइंग^४ धरु ॥ १०१^५ ॥

घत्ता । (A B & C)

इद उक्तं घत्ता माषादिवध्या कुरु ॥ चतुर्माषा यत्त तणा
दधोरपि पादयोर्भक्ष, चयस्ययोस्तययोऽन्ते धार्या ॥ ८८ ॥ (G)

१०० । अथ विरतिमाह । प्रथम दशसु विधाम, द्वितीये
माषास्तद्वसु, तृतीये माषासु चयोदशसु विरतिर्वत्तामाषा
दिवष्टि ॥ दशमाषानन्तर प्रथमो विराम, ततोऽष्टमाषानन्तर
द्वितीय, तत चयोदशमाषानन्तर तृतीय । एव द्वितीयपादे
ऽपि । एव क्रमेण एकपादे एकविंश[चिञ्चत्]माषा द्वितीये वैकु
चिञ्चदिति दिवष्टिमाषा, दिपदी घत्ता, तदिदमुक्त चे वि पाप
भवेति ॥ (C) [Vide Aśka 99 — Ed]

१०० । अथ घत्ताया यतिनियममाह पठममिति । [पठम]—
प्रथम, दह बीषामो—दशसु माषासु विधाम, बीए—द्वितीये
स्थाने चतुर्द मत्ताह—अष्टसु माषासु विधाम इति पूर्वेषाम्बु,
तोए—तृतीये तेरह—चयोदशसु माषासु विरटि—विरति,

१०१ । १ जिञ्चि (B) जिञ्चु (D) २ कण्ठ (C) चयचयकण्ठ (E)
३ च droopt in (D) ४ चयचय (B) ओरिचरि चयच (D) ओरिचरि
चयच (E) ओरिचरि चयच (F) ५ ८८ (A), १०१ (B) १०० (F)

अथ घत्तानन्द । (D).

सो घत्तह^१ कुलसारु कित्ति अपारु^२

णाअरारु पिंगल कहइ^३ ।

एअरह वीसाम^४ एण्डउ णाम

पुणुवि^५ सत्त तेरह विरइ ॥ १०२^६ ॥

एवं घत्ता — घत्तायां मत्ताइ वासट्ठि — मात्राः द्विपष्टिः भवन्तीति श्रेयः । यतिकय[न]क्रमेणैकविंशन्मात्रा लभ्यन्ते, तासु द्वयोर्दलघोः प्रत्येकं देया इति संभूय द्विपष्टिमात्रिका घत्ता भवतीति भावः ॥ १०० ॥ (E).

१०० । पठेति ॥ प्रथमो दशसु विग्रामो द्वितीयोऽष्टसु मात्रासु । तृतीयस्त्वयोदशसु विरतिर्घत्तायां मात्रा द्विपष्टिः ॥ ८८ ॥ (G).

१०१ । उदाहरति । यथा, रणदक्षदक्षहन्ता जितकुसुमधनुः अन्धकस्तन्धविनाशकरः । स रक्षतु गङ्गारः असुरभयंकरः गिरिनागर्ध्वङ्गधरः ॥ (C).

१०२ । अथ घत्तामुदाहरति रणदक्षेति । येन रणदक्ष — रणदक्षः संपाप्तकुशल इति यावत्, दक्ष — दक्षः, हनु[णु] — हतः, येन च कुसुमधनुः — कुसुमधन्वा कन्दर्पः जिणु — जितः, यस्य अंधअ गंध विनाशकर — अंधगंधविनाशकरः, गिरिणाअरि अङ्गं धरु — गिरिनागर्ध्वङ्गधरः गिरिनागरीं यावन्तौ अङ्गं धरति यस्मादृश-

१०१ । १ घत्ता (F). २ अपारु (E). ३ मण्ड (A). ४ पिस्साम (B & C), वीसाम (E). ५ पुणुवि (A & E). ६ ८८ (A), १०६ (E), १ (F).

इत्यर्थः, असुर भयकर — असुरभयकर, स शकर रक्षउ-
रक्षतु मामिति शेषः ॥ १०१ ॥ (E)

१०१ । रणेति ॥ रणदक्षो दक्षो हतो जित कुसुमधनु रथका-
सुरगधविनाशकरः । स रक्षतु शकरोऽसुरभयकरो गौरीमार्ध-
ह्नामधरः ॥ १०० ॥ (G)

१०२ । अथ घत्तानन्दश्चन्द । स घत्ताकुलभार कौर्त्या-
ऽपार नागराज पिङ्गल कथयति । एकादशसु विश्राम नन्द-
नामा पुनरपि सप्तसु चषोदशसु विरति ॥ पूर्व दशादिमाषासु
विराम शक्तः, अथ एकादश इति विशेषः । घत्ताकुलभारम-
कयमात् नन्दनामकयमासु घत्तानन्देति नाम लभ्यते । (C)

१०२ । अथ घत्तानन्दः कथयति सो घत्तह कुलेति । यथ
प्रथम शपारह बोधाम — एकादशसु माषास्त्विति शेषः, अथोऽपि
योजनीयः, बोधाम — विश्रामः, पुनरपि — पुनरपि द्वितीये तृतीये
च स्थाने इत्यर्थः, घत्त तीरह — सप्तसु माषासु चषोदशसु
माषासु च, विरह — विरतिर्भवतीति शेषः, [सो—]तत् घत्तह
कुलभार[ह] — घत्तानामक अद्भुत तज्ज्यातिशेष्ठमित्यर्थः, णद्व
शाम — नन्दनामक सप्त विद्धि इति शेषः । इति किञ्चित् अपार —
अपारकौर्तिर्नागराज पिङ्गल कथह — कथयति ॥ १०२ ॥ (E)

१०२ । घत्ताया यतिभेदेन नामान्तरमाह ॥ सो घेति ॥
स[त्ता] घत्ता कुलभारा कौर्त्यापरा नागराज पिङ्गल कथयति ।
एकादशविश्रामादनाक्षी, पुनरपि सप्तचषोदशविरति तां घत्ता
घत्तानन्दनाक्षी पिङ्गल कथयतीत्यर्थः ॥ १ ॥ (G)

छकलु आइहिं संठवहु तिणि चउकल देहु ।

पंचकल^१ चउकल^२ जुअल घत्ताणंद मुणेहु^३ ॥ १०३ ॥

दोहा ।

१०३ । विशेषान्तरमाह, षट्कलमादौ संस्थापय, चीन् चतुष्कलान् देहि, पंचकल-चतुष्कलयुगलं घत्तानन्दं जानीहि ॥ अत्र विरतिभेदाङ्गनियमाच्च पूर्वतो भेदस्तेन एकविंश[त्रिंशत्]-मात्राः । (C).

१०३ । अथ घत्तानंदगणनियममाह छकलु इति । आइहि — आदौ छकलु — षट्कलं गणं, संठवहु — संस्थापयत, ततश्च तिणि चउकल — चीन् चतुष्कलान् देहु — ददत, ततश्च पंचकल — पंचकलं, चकल जुअल — चतुष्कलयुगलं च ददतेति पूर्वणान्वयः, एवं घत्तानंदं मुणेहु — जानीध्वं । घत्ताघत्तानंदयोश्च विश्राम-मात्रकृत एव भेद इति अत्रापि लघुत्रयमंते देयमिति बोध्यम् ॥ १०३ ॥ (E).

१०३ । छकेति ॥ षट्कलमादौ स्थापय चीन् चतुष्कलान् देहि । पंचकलं चतुष्कलयुगलं घत्तानंदं जानीत ॥ एवमेकत्रिंशन्मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ २ ॥ (G).

१०३ । १ छकल (F) २ चकल (D & F), dropt in (E). ३ मुणेहु (A).
४ १०० (A), १०२ (E), २ (F).

जहा, जो^१ वंदिष्य सिरगंग दृष्टिष्य अरुंग
अङ्गहि^२ परिकर धरणु ।

सो जोई^३जण मित्त हरउ दुरित्त
संकाहर^४ संकर चरणु^५ ॥ १०४^६ ॥

घत्ताणंद । (A B & C)

१०४ । जहाहरति । येन वन्दिता शिरसि गङ्गा, हतोऽङ्गः ।
अङ्गाङ्गेन परिवारधारक । स योगिजनमित्र हरतु दुरित
प्रकाहर-प्रकरचरण ॥ परिवारो भार्या, चरण पदः, आदराति-
शयद्योतनार्थम् । (C)

१०४ । अथ घत्ताणंदमुदाहरति यो वदिष्य इति । जो—
य, शिरगंग—शिरोगनया शिरस्त्रितया गमया इत्यर्थः,
वदिष्य—वदित गमयत इत्यर्थः । अथवा येन शिरसि गंगा
वदितेति । येन अणग—काम दृष्टिष्य—इत, यद्य अङ्गहि—
अङ्गाङ्गे परिकर धरणु—परिकर कक्षय धृतवान् यो—य, जोई-
जण मित्त—योगिजनमित्र, संकाहर—प्रकाहर, संकर चरणु—
प्रकरचरण, सो [दुरित्त—]दुरित्त हरउ—हरतु ॥ १०४ ॥ (F)

१०४ । घत्ताणंदो यथा ॥ यो वदित श्रीर्वै गमया ॥ हता-
ङ्गः ॥ अङ्गाङ्गे परिकरधर ॥ स योगिजनमित्र हरतु दुरित
प्रकाहर प्रकरचरण ॥ ३ ॥ (G)

१०४ १ जो A & B) १ अथवदि (A & B) १ जोर जोर (B)
जो जोर (C) २ संकाहर (A & B) २ चरण (A) १ १ (A) १०४
(E) १ (F)

अथ छप्पत् । (F).

छप्पत् छंद छडल्ल^१ सुणहु^२ अक्खरसंजुत्तत्
एअरह तसु^३ विरड त पुणु^४ तेरह णिभंतत् ।
वे मत्ता धरि पढम त^५ पुणु^६ चउ चउकल^७ किज्जइ
मज्झट्ठिअ^८ गण पंच हेठ्ठ विणवि^९ लहु^{१०} दिज्जइ ॥
उल्लाल विरड^{११} वे पणरह^{१२} मत्ता^{१३} अट्ठाइस^{१४} सोइ^{१५}
एम^{१६} भणह मुणह^{१७} छप्पत्^{१८} पत्त
अणहा^{१९} णछि^{२०} किंपि^{२१} ण होइ ॥ १०५^{२२} ॥

१०५। अथ षट्पदिका । षट्पदस्कन्दः छन्द जानीहि
अचरैश्च संयुक्तम्, एकादशसु विरतिः, ततः पुनस्त्रयोदशसु निर्वा-
ह्यतां, दिमात्रं धृत्वा प्रथमे ततः पुनश्चतस्रः कलाः क्रियन्तां, मध्ये-
स्थितपञ्चगणाधो दावपि लघू दीयेतां ॥ उल्लालयोर्विरतिर्द्वयोः

१०५। १ षट्पदं (D). २ चरह (B), छरन्द (C), घरल्ल (D). ३ सुणह
(A, B & C), सणउ (D). ४ तह (A, B & C). ५ पुणवि (B & C),
पुणि (F). ६ विण्वुत्तत् (A), विणभन्त (B & C), विणभन्त (D). ७ उ (B
& C). ८ पुण (B), पुणि (F). ९ चउकल (B), चउकला (C). १० मज्झ-
ट्ठिअ (C), मज्झट्ठिअ (E), मज्झट्ठिअ (F). ११ विणउ (A), विणुवि (C),
विणवि (F). १२ खेइ (A). १३ वे विरड (E), विचरण वे (F). १४ पन्दरह
(C). १५ मत्त (A). १६ अट्ठाइस (A), अट्ठाइस (C), अट्ठावीस (F). १७ होइ
(B & E), सो (F). १८ एव (F). १९ गुणह (D), मुणउ (F). २० अणह
(A), छप्पत् पणह (E). २१ अणह (B), अणह (E), अणह (C).
२२ इत्थिण (C, D, E & F). २३ किंपि (F). २४ १ (A), ४ (F).

पञ्चदशसु मात्रा चष्टाविंशतिर्भवन्ति, एव गणय जानीहि षट्
पदानि । अन्यथाऽपि न किञ्चिद्भवति ॥ करन्दो — विदग्ध । चरै
मातृगामै । एकादशमात्रास्थाने चयोदशमात्रास्थाने च एतिकाय-
नाचतुर्विंशतिमात्रा पादो लभ्यते । तत्र मात्रानियममाह । चादौ
द्विमात्रगण, ततश्चतुष्कणामध्यस्थिता पञ्च गणा कार्याः, ततो
हावपि लघू द्यौः, एव क्रमेण चतुर्विंशतिमात्रादन्तरा पादा
कार्या । पुनश्च पादद्वय कार्ये, तस्य च उच्चासवप्ता, तत
प्रत्येकमष्टाविंशतिमात्रा भवन्ति । पञ्चदशसु विश्राम कार्यं ।
अथ च पादचतुष्टये वक्ष्यति उच्चासवोद्य षट्पञ्चादिति
द्विपञ्चादधिकशतमात्रा षट्पदौ । (८)

१०५ । अथ षट्पदनामकष्टत लक्षयति । लप्पश्च इदं रति ।
हे इदम् — इदमा विदग्धा, अक्षरसमुत्तम — अक्षरसमुत्त
वक्ष्यमाणप्रकारेण श्रुतीत्यादिवर्णयुक्तमिति यावत्, लप्पश्च इदं —
षट्पद इदं सुगुह्य — शृणुत । तत्र अतिनिश्चयपूर्वक गणनियम-
मात्र एकारहेत्यादिना । तत्र विरद — विरति, एकारश्च —
एकादशसु मात्रासु भवतीति शेष, त सुगु — तत पुन शिम्भ-
तत — निर्भोक्त यथा स्वात्तथा तेरह — चयोदशसु मात्रासु
विरतिर्भवतीति पूर्वणाशय, तथा च चरणे चतुर्विंशतिमात्रा
भवतीति भावः, पठम — प्रथमे च चरणे रद चोपलक्षणं, द्वितीये
तृतीये चतुर्थेऽपि बोध्य वे मन्ता धरि — दे मात्रे हुत्वा सहाये
त्यर्थ, मध्मञ्जुष्टिश्च — मध्येक्षिता मध्ये प्रथमस्य मात्रादधातस्यद्विसहो-
रतराद्धे क्षिता इत्यर्थ, पञ्च चउ चउकस्य — चतुश्चतुःकलाश्चतस्र

चतस्रः कला मात्रा येषु तादृशाश्चतुर्मात्रिका इति यावत् गण—
गणाः किञ्चिद्—क्रियन्ते, त पुणु—ततः पुनः हेङ्—अध-
स्तात्पादांते इति यावत्, विण्वि लङ्—लघुद्वयं दिञ्चिद्—
दीयते, ततः पादचतुष्टयानन्तरम्, उल्लाल—उल्लालः वक्ष्यमाण-
लक्षणं उल्लालनामकं वृत्तं दीयते इति पूर्वेणान्वयः । तत्र च
उल्लाले वे विरद्—हे विरतौ यतिस्थानद्वयमित्यर्थः, प्रथमं पण
[There seems to be a gap here.—Ed.] लघुद्वयं स्थाप्यमेवमेकैक-
चरणे चतुर्विंशतिमात्रा विधाय चरणचतुष्टयं विधेयमनन्तरं च
उल्लालपादद्वयं देयमिति षट्पदं वृन्दो भवतीति । इदं च
शिष्यबोधायोक्तं, वस्तुतस्तु काव्यपादचतुष्टयोत्तरोल्लालपादद्वयेन
षट्पदं वृन्दो भवतीति । अन्ते लघुद्वयमेव देयमिति न नियमः
काव्यपादेषु तथाऽदर्शनादिति बोध्यम् । (E).

१०५ । अथ षट्पदं वृन्दः ॥ कृष्येति ॥ षट्पदं वृन्दो विदग्धाः
शृणुत, अचरसंयुक्तं, एकादशसु तस्य विरतिस्ततः पुनस्तयोदशसु
निर्भ्रान्तम् । हे मात्रा धृत्वा प्रथमं ततः पुनश्चतुष्कलाः क्रियन्ते ।
मध्ये स्थिता गणाः पञ्च । अधस्ताद्वावपि लघू दीयेते ॥ उल्लालस्य
द्वौ चरणौ ॥ द्वि[?]पञ्चदशमात्रासु [यतिः] । अष्टाविंशौ तौ ॥ एवं
मनसि जानातु षट्पदे पदानि, अन्यथात्र न किमपि भवति ॥
अत्र चतुर्विंशतिमात्राकं पादचतुष्टयं ॥ तेषु एकादशसु त्रयोदशसु
च यतिः कार्या ॥ ततोऽष्टाविंशतिमात्राकं पादद्वयं ॥ तत्र च
सप्तदशसु[?] यतिर्भवतीत्यर्थः ॥ चरणद्वये द्वितीया यतिरेका-
दशसु[?] भवतीति फलति ॥ ४ ॥ (G).

जहा,

पिंधउ^१ दिढ सखाह^२ बाह उप्पर पक्खर^३ दइ^४
 बंधु समदि^५ रण धसउ^६ सामि^७ हम्मीर^८ बन्धण^९ लइ^{१०}
 उड्डल^{११} खइयइ भमउ खग^{१२} रिउ^{१३} सीसहि^{१४} डारउ^{१५}
 पक्खर^{१६} पक्खर^{१७} ठेसि पेसि^{१८} पम्बअ अ फालउ^{१९} ।
 हम्मीर^{२०} कज्जु^{२१} जज्जल^{२२} भणइ^{२३}
 कोहाखल मुह मइ^{२४} जलउ ।
 सुल^{२५}ताण सीस करवाल^{२६} दइ^{२७}
 तेज्जि^{२८} कलेयर दिअ^{२९} चलउ ॥ १०ई^{३०} ॥

१०६। उदाहरति ॥ पिलइदुटपसाओ बाहलोपरि पक्खरं
 दत्त्वा बन्धून् यवाद्य रणे पतामि खामिहम्मीरवचन नीत्वा । उड-

१०६। १ पिंधउ^१ (A), पिंधिच (B) २ सखाह (D) ३ पक्ख (E) ४ दइ
 (A & E) ५ समदि (A) समदि (F) ६ धसिच (E) ७ सवादि (D),
 वादि (E) ८ हम्मीर (B & C), वन्धीर (F) ९ बन्धन (B), १० बर
 (C), बई (D) लीर (E) ११ उड्डल (B & C) उड्डल (D & E), उड्डल
 (F) १२ खग (F) १३ खरि (A & F) रिउ (F) १४ पिचि (E), वीच
 (F) १५ मारउ^{१५} (A) मारउ (B & C) मारउ (D), मारउ (E) १६ पक्खर
 (A & B) पक्ख (E) १७ पक्खर (B) १८ पेसि (F) १९ मारउ^{१९} (A)
 मारउ (B), मारउ (C) मारउ (F) २० हम्मीर (B & C) वन्धी (E)
 २१ वज्ज (D E & F) २२ वज्जल (B & C) वज्जल (E) २३ भण
 (B & C), भण (D F & F) २४ मुह (A) मई मई (D), मर मर (F), मर
 (F) २५ लुरि (A), लुरि (D & E), लुर (F) २६ सवाल (A) २७ दइ (A, D
 & E), दइ (C) २८ वज्जि (A) २९ दिच (B, C & F) ३० १ (A), २ (F)

यामि नभःपथं, भ्रामयामि खड्गं, रिपुगिरिषि ज्वालयामि पक्खरं,
ठेलयित्वा पेलयित्वा पर्वतमुत्पाटयामि ॥ हम्बीरकार्थ्यं उज्ज्वलनो
भणति, क्रोधानलमुखमध्ये ज्वलति, सुरतानग्रीर्षं करवालं दत्त्वा
त्यक्त्वा कलेवरं दिवं चलामि ॥ हम्बीरसेनापतेरुज्ज्वलनस्त्रेयमुक्तिः ।
वाहो — घोटकः, पक्खरशब्दोऽथ कवचवाची, नीत्वा — प्राप्य, कले-
वरं त्याजयित्वा दिवं चालयामीत्यर्थः । (C).

१०६ । अथ षट्पदमुदाहरति पिंघिअ दिठ इति । दिठ
सखाह — दृढसंनाहं पिंघिअ — पिधाय, वाह उप्पर — वाहो-
परि पक्खर देह — वाणवारणं दत्त्वा, बंधु समदि — बन्धुसंभाव्य,
साहि हम्बीर वञ्चण लेह — ग्राह-हमी[र]वचनं गृहीत्वा, रण
धसिअ — रणे प्रविश्य, पक्ख[र] पक्खर — वाणवारणेन वाणवारणं,
खकवचेन प्रतिपक्षाणां कवचमित्यर्थः, ठेस्ति — चोटयित्वा, पेस्ति —
नोदयित्वा, उड्डउ — उड्डीयमानः सन्, एह पह — नभःपथे
भमउ — भ्रमामि, अरि सिसहि — अरिगिरिषि, खग्ग — खड्गं
डारउ — पातयामि, पव्वह अ फालउ — पर्वतानहं स्फालयामि
(क्रोधानलमध्ये जलउ — ज्वलामि, हम्बीरकज्ज यामि) [?] उल्लंघ-
यामीति यावत् । किं च सुरताणसीस करवाल देह — खड्गेन तस्य
गिरिच्छित्तेति यावत्, मह — अहं, कोहाणल मह — क्रोधानल-
मध्ये जलउ — ज्वलामि, हम्बीरकज्ज — [ह]म्बीरकार्थ्यं रथाय, कले-
वर तेज्जि — कलेवरं शरीरं त्यक्त्वा, दिअ चलउ — दिवं गच्छामि
इति जज्जलः * * * हम्बीर * * । (E). [Something seems to be
wanting here.— Ed]

पञ्च^१ पञ्च^१ तलउ^१ शिवद्व^१ मत्त चउ^१ वीसह^१ किञ्जद^१
 अक्खर^१ उंवर^१ सरिस छंद^१ इअ सुइ गणिज्जद^१ ।
 आइहि^१ छक्कु^१ होइ चारि चउक्कुउ^१ शिरुत्तउ^१
 दुक्कल अंत शिवद्व^१ सेस कइ^१ बत्थु^१ शिवुत्तउ^१ ॥
 वावस^१ सउ वि मत्तह^१ मुणहु^१
 उल्लालउ^१ सहिअउ^१ गुणह^१ ।
 छप्पअ छंद^१ हरिसि^१ वि होइ
 काइ^१ गंथि गंथि^१ विमरह^१ ॥ १०७^१ ॥

१०६ । यथा ॥ पिथेति ॥ पिथाय दृढमन्त्राह वाहोपरि कव
 दन्वा, बन्धुसभाय एषे प्रविशामि, स्नामिश्चौरवचन लब्धा
 लब्धौय नभ पथे धमामि, खड्गेन रिपुगिरांसि पातयामि

१०७ । १ चउ (D) १ तलउ (A & E) १ शिव (A) शिवद्व (D)
 शिवद्व (F) १ चउउ (C) वीवीसहि (E) वीवीसर (F) १ शिवद्व (A)
 १ शिवद्व (D) १ अक्खर (A) १ उंवर (B & C) १ अक्खर (C)
 १० अक्खर (D E & F) ११ चारि (C) ११ छक्कु (D) ११ चउक्कु
 (L) चउक्कु (D) ११ शिवुत्तउ (A & E) ११ शिवुत्त (A) उंवर (D & F)
 ११ कइ (B) कइ (D) कइ (F) १० बत्थु (A) बत्थु (B) १० शिरुत्त
 (D & E) शिरुत्त (F) ११ वावस (A), वावस (B & C) १० मत्त
 (E) ११ मुणहु (A) मुणहु (C) मुणहु (D) ११ उल्लालउ (E), उल्लालउ
 (F) ११ हरिसि (A, B, C & D) हरिसि (E) १० गुणह (A & B)
 ११ वावस (B) ११ हरिसि (B) वम (C) हरिसि (D) हरिसि (F) १० कौंथि
 (B & C) १० उंवर (A & E) ११ अक्खर (A) शिरुत्त (B) शिरुत्त
 (C) शिरुत्त (F) १० १ (A) १ (F)

कवचं कवचं त्रोटयित्वा नोदयित्वा पर्वतानप्यास्फारयामि ॥ हम्मीर-
कायांय जल[ज्ज]लो भणति कोपानलमध्ये ज्वलामि, सुरत्राण-
ग्रीर्षं करवालं दत्त्वा त्यक्त्वा कलेवरं दिवं चलामि ॥ हम्मीरसेव-
कस्य जज्जलनाम्न इयमुक्तिः ॥ ५ ॥ (G).

१०७ । षट्पदच्छन्दस एव प्रकारांतरमाह । पादपादतले
निवद्धा मात्राः च[तु]र्विंशतिः, कथ्यन्ताम् अक्षराणि उम्भराणि,
सदृशं छंद इदं शुद्धं गम्यताम्, आदौ षट्कला भवन्ति चत्वार-
श्चतुष्कलाः निरुक्ताः, द्विकलोऽन्ते निवद्धः, शेषकविना वस्तु निरुक्तं ।
द्विपञ्चाशत् शतमपि मात्रा जानीहि, उल्लालेन समं गुण[य] षट्-
पदच्छन्द ईदृशमपि, किं ग्रन्थं ग्रन्थं विमृषत ॥ तलशब्दः स्वरूपार्थः,
उम्भराणि दृढबन्धयोग्यानि, सदृशमिति प्रतिपादं दृढबन्धः
कार्यं इत्यर्थः, शुद्धं सर्वावयवसुश्रवं ज्ञायताम् । पूर्वमादौ द्विकलः
ततश्चतुष्कलाः पञ्चेत्युक्तमिदानीन्तु प्रथमतः षट्कलः ततश्चत्वार-
श्चतुष्कला इति विशेषः । (C).

१०७ । अथ षट्पदमेव प्रकारांतरेण लक्षयति । पञ्च पञ्च
तलह इति । यत्र आदौ द्विकलु होइ — आदौ षट्कलो भवति,
ततः चारि चउकल[उ] — चत्वारश्चतुःकलाः णिवुत्तउ — निरुक्ताः,
अंत — पादांते, दुक्कलु — द्विकलः निवद्धः, एवं यत्र पञ्च पञ्च
तलह णिवद्ध — पदपदतले प्रतिचरणतलमित्यर्थः निवद्धाः मत्त
चउवीमहि — मात्राश्चतुर्विंशतिः किज्जइ — क्रियते, तत उल्लालहि
सहिअ — उल्लालेन सहितम् अन्ते उल्लालपादद्वययुक्तमित्यर्थः, सेस
कइ वत्तु णिवुत्तउ — शेषकविना वस्तु निरुक्तम् । एतदेव वस्तु इति

जहा,

जहा सरअ ससि विंव जहा हर^१ हार^२ हंस ठिअ^३
 जहा फुल्ल सिअ कमल जहा सिरि^४ खंड खंड किअ^५ ।
 जहा गंग कल्लोल जहा रोसाणिअ^६ रूप्पइ^७
 जहा दुक्खर^८ सुइ^९ फेण^{१०} फंफाइ^{११} तलप्पइ^{१२} ॥
 पिअ पाअ^{१३} पसाए^{१४} दिट्ठि^{१५} पुणि^{१६}
 णिहुअ^{१७} इसइ जइ^{१८} तरुणिजण^{१९} ।
 वरमंति चंडेसर^{२०} कित्ति तुअ
 तत्थ^{२१} देक्ख^{२२} हरिवंभ^{२३} भण^{२४} ॥ १०८^{२५} ॥ [छप्पज]

नामातिरेकोक्तमित्यर्थः । इति गुणद्वय-गुणयत जानीतेत्यर्थः ।
 इय कद-इद कद, अक्खर डवर सरिअ-अचराडवरणम् ।
 सुआथवर्णसमुल्लसितगौडोतीतिमदित्यर्थः, चेह्ववतीति ग्रेव तस्य
 ह[स]इ भणिव्वर-इइ भण्यते । अथ च वाक्यस्य सड वि मत

- १०८। १ इद (E) २ पाठ (C) ३ चिअ (C) ४ विद ।
 (A B & C) ५ रोसाणि (C) ६ रूप्पइ (B) ७ फुल्ल वरि
 (B & C) ८ फेण (A) ९ १० ११ १२
 पसाइ (F) १३ तलप्पइ (A) १४ १५
 पार (D) १६ पसाइ (C) पसाअ
 १७ पड (A) पड (B) पण्ड (C)
 जहा (C) १८ जवरणिजण (A)
 (F) (Here a should be read
 (A) १९ वेणिअ (A) देक्ख (D)
 (C) हरिवंभ (F) २० भण (B)

— द्विपंचाशत्शतमपि मात्राः काव्यपादचतुष्टयस्य षण्वतिरुल्लाल-
पादद्वयस्य च षट्पंचाशदेवमुभयोर्मिलित्वा द्विपंचाशदधिकं
शतं मात्रा इत्यर्थः, सुण्ड — जानीत, छप्पत्र कंद — षट्पदच्छंदः,
एरिमि वि होइ — एतादृशमपि भवति, काइ गंथ गंथि —
किमर्थं गंथगंथिं विमरह — विमृशत । इदं च पूर्वोक्तलक्षणेनैव
गतार्थत्वात् छेपकमिवाभातीति बोध्यम् । (E).

१०७ । अस्य लक्षणस्य निष्कर्षमाह ॥ पञ्च पेति ॥ पदपद-
तल-निवद्धा मात्रास्यतुर्विंशतिः क्रियंते, अक्षराडंबरसदृशं कंद-
इदं शुद्धं भण्यते ॥ आदौ षट्कलो भवति चत्वारस्यतुष्कला-
निरुक्ताः ॥ द्विकलमंते स्थापय शेषकविना वस्तु निरुक्तम् ॥
द्विपंचाशत् शतमपि मात्रा जानीत, उल्लालेन सहितं गुणय ॥
षट्पदं कंद एतादृशं भवति, किमर्थं गंथगंथिं विमृशत ॥ श्लोक-
पादचतुष्टय उल्लालपादद्वययोगे द्विपंचाशदधिकं शतं मात्रा भवति ।
तत्र च लघुगुरुनियमो नास्ति । वस्त्विति नामान्तरेणेत्यर्थः ॥ (G).

१०८ । उदाहरति । यथा शरच्छशिविम्बं यथा हरहासहंस-
स्थितिः यथा फुल्लसितकमलं यथा श्रीखण्डखण्डं दीयते, यथा
[गंगा]कल्लोलः, यथा रोषाणितं रूपं, यथा दुग्धवरसुग्धफेनः
कम्पायितः आस्रवते, प्रियपादप्रसादे पृष्ठे निभृतहसितं यथा तरुणी-
जनस्य, वरमन्त्रिचण्डेश्वर कीर्त्तिस्तव तथा दृश्यते हरिहरब्रह्मा
वदति ॥ रोषणशब्दः सुवर्णरजतमार्जनशिला[बोधकः], तेन कृत-
मार्जनरजतवदित्यर्थः ॥ हरिहरब्रह्मा कविः, ब्रह्मेति वन्दिविशेष-
उच्यते ॥ (C).

जहा,

जहा सरअ ससि बिंब जहा हर' हार' हंस ठिअ'
 जहा फुल्ल सिअ कमल जहा सिरि' खंड खंड किअ' ।
 जहा गंग कल्लोल जहा रोसाणिअ' रुप्पइ'
 जहा दुइवर' सुइ' फेण' फंफाइ' तलप्पइ' ॥
 पिअ पाअ' पसाए' दिट्ठि' पुणि'
 णिहुअ' हसइ जह' तरुणिजण' ।
 वरमंति चंडेसर' कित्ति तुअ
 तत्थ' देक्खु' हरिवंभ' भण' ॥ १०८ ॥ [छप्पउ]

नामातरेषोक्तमित्यर्थः । इति गुणश्च — गुणयत जानीतेत्यर्थः ।
 १८४ छद — ८८ छद, चक्खर उवर मरिच — चक्षराडवरसदृश
 सुआयवर्णसमुल्लसितगौडीरोतिमदित्यर्थः, चेद्धवतीति शेषः, तदा
 हंसोद्भू भणित्तर — उद्भू भण्यते । अथ च वाक्यं यत् किं मतस्य

१०८ । १ हर (E) १ पात (C) १ निच (C) ४ सिर (A) ५ रिच
 (A B & C) ६ रोसाणि (C) ७ रुप्पइ (B) ८ दुइ वरि (F) ९ सुव
 (B & C) १० पच (A), ११ चकार (A) चप्पार (B & C) चकार (D),
 चकार (F) १२ उतप्पइ (A) तलप्पइ (D) लक्कुप्पइ (F) १३ पांच (A),
 पार (D) १४ पसाइ (C) पसाइ (D) पसारे (F) १५ दिट्ठि (A E & F)
 १६ वल (A) पल (B) पप्प (C) पप्प (E) १७ विचि (D) १८ जर (B),
 जवा (C) १९ जहविजण (A) तहवीजण (B) २० चउवरवर (B) चउवर
 (F) (Here उ should be read as short note पात १ p 7) २१ तत्थ
 (A) २२ वेण्णि (A) देक्खु (D) देक्खि (E) २३ परिणमु (B), परिणरन
 (C) परिणच (F) २४ पप्प (B) २५ १ (A) ७ (F)

—द्विपंचाशत्शतमपि मात्राः काव्यपादचतुष्टयस्य षण्वतिरुल्लाल-
पादद्वयस्य च षट्पंचाशदेवमुभयोर्मिलित्वा द्विपंचाशदधिकं
शतं मात्रा इत्यर्थः, सुण्ड — जानीत, कृष्णश्च कंद — षट्पदकंदः,
एरिसि वि होइ — एतादृशमपि भवति, काइ गंथ गंथि —
किमर्थं गंथगंथिं विमरह — विमृशत । इदं च पूर्वोक्तलक्षणेनैव
गतार्थत्वात् शेषकमिवाभातीति बोध्यम् । (E).

१०७ । अस्य लक्षणस्य निष्कर्षमाह ॥ पञ्च पेति ॥ पदपद-
तल-निबद्धा मात्राश्चतुर्विंशतिः क्रियन्ते, अक्षराडंबरसदृशं कंद-
इदं शुद्धं भण्यते ॥ आदौ षट्कलो भवति चत्वारश्चतुष्कला-
निरुक्ताः ॥ द्विकलमन्ते स्थापय शेषकविना वस्तु निरुक्तम् ॥
द्विपंचाशत् शतमपि मात्रा जानीत, उल्लालेन सहितं गुणय ॥
षट्पदं कंद एतादृशं भवति, किमर्थं गंथगंथिं विमृशत ॥ श्लोक-
पादचतुष्टय उल्लालपादद्वययोगे द्विपंचाशदधिकं शतं मात्रा भवन्ति ।
तत्र च लघुगुरुनियमो नास्ति । वस्त्विति नामान्तरेणेत्यर्थः ॥ (F).

१०८ । उदाहरति । यथा शरच्छशिविम्बं यथा हरहासहंस-
स्थितिः यथा फुल्लमितकमलं यथा श्रीखण्डखण्डं दीयते, यथा
[गंगा]कल्लोलः, यथा रोषाणितं रूपं, यथा दुग्धवरमुग्धफेनः
कम्पायितः आस्रवते, प्रियपादप्रसादे पृष्ठे निभृतहसितं यथा तरुणी-
जनस्य, वरमन्त्रिचण्डेश्वर कौर्त्तिस्तव तथा दृश्यते हरिहरब्रह्मा
वदति ॥ रोषणशब्दः सुवर्णरजतमार्जनशिला[बोधकः], तेन कृत-
मार्जनरजतवदित्यर्थः ॥ हरिहरब्रह्मा कविः, ब्रह्मेति वन्दिविशेष-
उच्यते ॥ (G).

१०८ । अथैतदुदाहरति जहा शरश्च मसि विभेति । यद्य-
 शरन्-मसिविव, यथा शरदारहमभ्यति, शर — कर्पूरगौर-
 दारो — मःकिकदाम, हमा — पक्षिभिरेषामेषां क्षि[ति]रित्यर्थः
 जहा पुन मिय कमल — यथा पुष्पमितकमल पुण्डरीकमिति
 यावत्, जहा खण्ड किच — खण्डोक्त, मिरि खड — श्रीमङ्गद्वय
 मित्यर्थ, जहा गन कमोल — यथा गगाकक्षोला महोर्मय इत्यर्थ,
 जहा रोमाणिश्च ह्यद — यथोज्ज्वलित रूप, जहा दुग्ध वर सुद-
 षेण कफाद् तक्षप्यद् — यथा दुग्धवरस्य सुगन्धेन, कफाद् — यथा
 तक्षप्यद् — तपति, यद्यपि यच्च दुग्धसाम्यं कीर्त्तिं कविप्रदायविहङ्ग
 श्रीरूपेणैव कीर्त्तिवर्णनम्योचितत्वात् तथापि शैत्यमात्रे तात्पर्ये न
 तद्व्येपीति भावः, तन्नीमृष भावाद्भुजत दुग्धधेनदातिचेतो भव-
 तीति तथोक्तिः । पुण्ड[न] यथा पिय पाच पमाद् दिङ्ङि — मिय-
 माप्नमषाद्दृष्टि मियस्य माप्ता प्रमाद्दृष्टिर्धेन व तादृश इत्यर्थ,
 तद्वपिञ्च — तद्वपिञ्च पिङ्गश्च ह्यद — निश्चय इवति, तस्य —
 तथा तव किञ्चि — कीर्त्तिं देकिञ् — प्रेक्ष्य, वरमति — वरमते
 चण्डेश्वर महाराज, हरिर्बद्धा भवति । बद्धेति यदिनामुपनाम
 आतिविशेषो वा, तथाच बद्धाज्ञातोयस्तदुपनामको वा हरिनामा
 भवतीत्यर्थः । (५)

१०८ । यथा जहेति ॥ यथा शरदशमिविवो, यथा शरदार-
 हमभ्यति, यथा पुष्पमितकमल, यथा श्रीमङ्ग पूर्णित । यथा
 गगाकक्षोलो यथोज्ज्वलित रौप्य, यथा दुग्धोपरिखण्डधेन कफा-
 यित सूरति, मिये पादमचारे दृष्टे निश्चय इवति यथा तद्वप-
 १

Here follows a *śloka* १०८ (क) in MSS. (A, B and E), not found in MSS. (C, D and F), nor in the gloss (G).

चारि पात्र' भण कव्वके' वै वि पात्र उल्लाल' ।

इम विहु लक्ष[कख]ण रक्क कइ' पढ छप्पत्र पत्थार' ॥

१०८ (क) ॥ [दोहा]

अइ कव्व लक्खण' । (B).

आइ अंत दुहु' छक्कलउ तिणि तुरंगम मच्च' ।

तीए' जगणु' कि विप्पगणु' कव्वह' लक्खण वुच्च ॥

१०८^e ॥ दोहा ।

जनः ॥ वरमंत्रिन् चंडेश्वरस्य कौन्तिस्तव तथापेक्ष्य हरि-
वेद्यणो[द्धा] भणति ॥ हरिकवेद्यंडेश्वरमंत्रिणं प्रत्युक्तिः ॥ ७ ॥ (G).

१०८ (क) । अथ पूर्वोक्तानेव दोहावृत्तेनोपमंहरति चारि पात्र
इति । चारि पात्र—चत्वारः पादाः, कव्वके भण—काव्यस्य भण,
वै वि पात्र उल्लाल—द्वावपि पादा उल्लालस्य भणेति पूर्वोक्तान्वयः,

१०८ (क) । १ पथर (B). २ रक्क कव्वकर (A), रक्क कव्वभण (B). ३ 2nd
and 4th quadrants transposed in A, and पा for पाथ in the same
MS. ४ विहु लक्खण पदम रक्क कर (A), दुहु लक्खण पद रक्क करि रक्क (B).
५ छप्पत्र पथ पत्थार (A).

१०८ । १ अथ काव्यलक्षणं (A), अथ काव्य लक्षणं (C), अथ काव्यं (F).
२ दुहु (F). ३ मच्च (F). ४ तीए (D); तीय (F). ५ जगण (A).
६ विप्पगण (A). ७ कव्वहि (A). कव्वह (C). ८ ७ (A).

रम—एव, विष्ट लक्षण—दे लक्षणे एक कर—एक हत्ता पद,
एष कृष्ण पत्वार—षट्पदप्रसार ॥ (E)

१०८ । अथ च काव्यनामच्छन्दः पादचतुष्टयेन भवति, उक्तास्य
षट्पदयोसादित्येन च तत्र षट्पदीत्यमिति दर्शयितुमादौ काव्य-
च्छन्दो दर्शयति । आदावने दौ षट्कसौ, चयसुरगमा मध्ये ।
द्वितीये जगण कि विप्रगण, काव्यलक्षण बुध्यस्व ॥ तुरङ्गमद्युक्तम्,
किमिति विकल्पेन, सर्वलक्षणचतुष्टयसौ विप्रगण ॥ (C)

१०८ । अथ षट्पदोपयोगिकाव्यलक्षणमाह आद चत इति ।
अथ आदौ षटे, बुद्ध लक्षणम्—दौ षट्कसौ भवत इति
शेषः, एक आदौ एक षटे इत्यर्थः, मध्यम—मध्ये आद्यतस्यो-
षट्कस्योरंतराले इत्यर्थः, तिष्ठि तुरगम—चयसुरगमास्य द्यो-
द्युक्तस्य भवतीति शेषः, तत्र तोए—द्वितीये स्थाने द्वितीय-
चतु कस्य इत्यर्थः जगणो मध्यगुदगण किंवा विप्रगणद्युक्तस्यो-
गण कर्तव्य, तन् कम्पद लक्षण—काव्यस्य लक्षण, बुद्ध—
बुध्यता ॥ अथमर्थः, प्रथम षट्कलक्षणतस्तद्वद्युक्तलक्षणतश्च षट्कल
एव प्रतिपाद पच गणा कर्तव्यास्त्येव च प्रथमवद्गुणा * * * अथ
द्वितीयो गणो जगणो विप्रो वा विधेय, एव च द्वितीये विप्रयो-
द्यते तदा सर्वलक्षात्मकोऽपि काव्यभेदो भवति, यदि च जगणो-
दीयते तदा न द्वितीयस्यजगणातर्गतस्य एकेकगुरो प्रति-
परणमावश्यकत्वात्सर्वगुणात्मकस्य न भवति च, जगणपक्षे द्वितीयस्य-
गणाद्यतस्य अपुदयस्य प्रतिपरणमावश्यकतादिति, विप्रपक्षे च
चतुर्लघूनां प्रतिपरणमावश्यकतादिति सुधोभिर्विभावनीयम् । (E)

चउ अगल^१ चालीस गुरु एकके गुरु^२ लेहु^३ ।

जो गुरुहीणउ सक सो^४ गाम गहण कुणेहु^५ ॥ ११०^६ ॥

दोहा ।

१०८ । अथ काव्यमात्रलक्षणमाह ॥ आदिति ॥ आदावन्ते द्वयं
पङ्क्तयोस्तयस्तरंगमा मध्ये । द्वितीयो जगणः किंवा विप्रगणः
काव्यम् लक्षणं बुध्यस्व ॥ ८ ॥ (G).

११० । अथ काव्यच्छन्दसो भेदान् दर्शयितुमुपक्रमते । चतु-
र्यचत्वारिंशद्गुरव एकैकस्मिन् गुरुं लघुं नय, यो गुरुहीनः शक्र-
मनामग्रहणं कुरु ॥ चतुरग्रेति चतुरधिकेत्यर्थः । चतुरधिका चत्वारिं-
शद्गुरवोऽत्र सम्भवन्ति एकादशगुरु-लघुद्वय-युक्तैकैकपादयोगात् ।
अत्र च एकैकगुरुस्थाने लघुद्वयकरणे यो गुरुहीनः स शक्रनामे-
त्यर्थः । (C).

११० । अथ वक्ष्यमाणेषु काव्यभेदेषु शक्रनामकं भेदं लक्षयन्
भेदान[यन]प्रकारमाह चउ अगलेति । चउ अगल चालीस
गुरु—चतुरधिकचत्वारिंशद्गुरु काव्यपादचतुष्टयं चतुश्चत्वारिंश-
द्गुरु इति यावत्, एकके गुरु लेहु—एकैकं गुरु गृह्णाण न्यूनं कुरु,
एवं कृते च जो गुरुहीणउ—यो गुरुहीनः एकैकगुरुग्रासेन
द्विलघुवृद्ध्या क्रियमाणेषु भेदेषु यः सर्वलघुरित्यर्थः भवतीति शेषः,
सो स[क्र]—स शक्रः । तत्र च एकैकगुरुवृद्ध्या लघुद्वयग्रासेनेति

११० । १ चउमाल (B), चउलम (C), चतुमाल (F) : २ लउगुद (C).
३ देह (D & F). ४ चउ (A), सोद (B, C & D). ५ करेड (A). ६ ८
(A), ८ (F).

जहा,

जसु कर फखिउइ बलअ तरुयिनर तगुमह दिलसद^१
 एथए अणन^२ गल गरल विमल ससहर^३ सिर खिवसद^४ ।
 सुरसरि सिरमह रदइ^५ सअलजए^६ दुरित दमण^७ कर^८,
 हसि ससिहर^९ हरउ दुरित^{१०}
 वितरइ अतुल^{११} अभअवर^{१२} ॥ १११ ॥

सक^{१३} । (B & C)

शेष, णाम म्मइण कुण्ड — नामयइण गभादिभ्यामिति भाव
 कुद्वय । अय भाव — इतीये जगणदानपचे प्रथमयइणस्य गुरुवय
 द्वितीयचतुष्कस्य गुरुदय, इतीयचतुष्कस्य जगणस्यरूपनामयेको
 गुरु चतुर्थचतुष्कस्य गुरुदय, पचमस्य वहु स्य गुरुचयमेकादश
 गुरुव, जगणाद्यत कलघुदय च प्रतिचरण काखे आवगमक, चरण
 चतुष्टये च मिलित्वा चतुदलारिग्रहुरवोऽष्टौ लघव आवगका
 अतएव काखे सर्वेऽपि चरणा गुरुरूपा एवेति न सम्भवति जगण
 पचे अष्टलघूनां विप्रपचे वोङ्गस्यलघूनामागमकलान् तेदु च [चतु]-
 चलारिग्रहुरुपु क्रमेण एकैकगुरुहारादन लघुदयदृष्ट्या भेदेषु विध

१११. दिलसद (B)   १ चक (A)   २ विजय (D)   ३ चि जय (E)
 ४ सिरि (F)   ५ चकर (A B & C)   ६ चकचक (A)   ७ चकचक (B)
 ८ चकचक (C)   ९ दलच (B C & D)   १० चक (B)   ११ चि चर (A)
 १२ चिच चिचर (B & C)   १३ चर चरउ दुरित (A)   १४ चर दुरित (B)   १५ दुरित (D)
 १६ तुच दुरित चरउ (F)   १७ तुच दिवउ (A)   १८ तुच विमरचउ (B)
 १९ क (C)   २० विमरद की (E)   २१ विमर चर (F)   २२ चकचक (B)   २३ द (A)
 २४ च (F)   २५ चक (A)

माणेषु यः सर्वलघुर्भवति सः शक्रः, षण्वतिलघ्वात्मके शक्रे च क्रमेण एकैकगुरुवृद्ध्या लघुद्वयद्व्यासेन यावच्चतुश्चत्वारिंशदुरवोऽष्टौ च लघवो भवन्ति, तावन्ति नामानि भवन्ति । तांश्च भेदाननुपदमेव विवेचयिष्यामः । अत्र च प्रथमं गुरुनादायैकगुरुद्व्यासलघुद्वयवृद्धि-क्रमेण शक्रनिरुक्तिस्ततश्च लघूनादाय लघुद्वयद्व्यासैकगुरुवृद्धिनक्रमेणान्येषां निरुक्तिरुभययापि भेदानयनं संभवतीति प्रदर्शनायेति ध्येयम् । (E).

११० । काव्यभेदानाह ॥ चउ इति ॥ चतुरधिकाश्चत्वारिंशदुरव-एकैको गुरुर्हसति । यो गुरुहौनः शक्रः स नामग्रहणं कुरुत ॥ अथमर्थः — प्रतिचरणं जगणस्यावस्थितौ अष्टौ लघवश्चतुश्चत्वारिंशदुरवइति फलति ॥ तत्र, गुरुहौनो भेदः शक्रसंज्ञो भवतीति ॥ ८ ॥ (G).

१११ । तत्र सर्वलघुकमुदाहरति । यस्य करे फणिपतिवल्लयं, तरुणिवरा तनुमध्ये विलसति, नयनेऽनलो गले गरलं, विमल-शशिधरः शिरसि निवसति, सुरसरित् शिरोमध्ये वहति, स सकल-जनदुरितहरः [दहनः] हसित्वा शशिधरो दुरितं हरतु तव वितरतु अभ[य]वरौ ॥ (C).

१११ । अथ शक्रमुदाहरति जसु करेति । जसु कर — यस्य करे, फणिवद् वल्लभ — फणिपतिवल्लयं, तणुमह — तनुमध्ये तरुणि-वर — तरुणिवरा युवतीश्रेष्ठा पार्वती विलसद् — विलसति, यस्य एअण — नयने भालस्थित्तीयनेत्रे अणल — अनलः, गल गरल — गले कंठे गरलं विषं, विमल ससि जसु सिर — विमलः एक-कलान्नकतया कलंकशून्यः शशी [यस्य शिरसि] णिवसद् — निवसति,

जहा,

जसु कर फरिणइ बलअ तरुखिर तरुमह विलसइ^१
 एअर अणल^२ गल गरल विमल ससहर^३ सिर खिबसइ ।
 सरसरि सिरमह रहइ^४ सअलजण^५ दुरित दमण^६ कर^७,
 हसि ससिहर^८ हरउ दुरित^९
 वितरइ अतुल^{१०} अभअवर^{११} ॥ १११ ॥

सक^{१२} । (D & C)

शेष, नाम ग्राहक कुलेड — नामग्रहण श्रमादिभ्यः तिमिति भाव
 सुदृढ । अयं भाव — द्वितीये जगज्जदानपदे प्रथमवद्भक्त्यं गुदचय
 द्वितीयचतुष्कमस्य गुददय, द्वितीयचतुष्कमस्य जगज्जहपत्नान्तेको
 गुद, चतुर्थचतुष्कमस्य गुददय, पचमस्य पदं न्व गुदचयसोकादय
 गुरव, जगजाद्यत सलचुदय च प्रतिचरण काथे आवश्यक, चरण
 चतुष्टये च मिलित्वा चतुष्टवारिग्रहुरवोऽष्टौ सचव आवश्यका,
 अतएव काथे सर्वेऽपि चरणा गुररूपा एवेति न सम्भवति जगज्ज-
 पदे अष्टलघूना विप्रपदे षोडशलघूनामावश्यकताम् तेऽ च [चतु]-
 चवारिग्रहुरपु क्रमेण एकैकगुररूपायन अमुदयशब्दा भेदेषु क्रिय

- १११। दिवचर (B) १ चर (A) १ विजय (D) चरि जय (E)
 चरि (F) २ चर (A B & C) २ चरचर (A) चरचर (B)
 चरचर (C) ३ दस (B C & D) ३ चर (B) ३ चरि चर (A)
 चरिचरिचर (B & C) ४ चर चरउ दुरित (A) चर दुरित (B) चरउ
 दुरित (D) गुच दुरित चर (F) १० गुच दिवच (A) गुच वितरच (B)
 उ (C) वितरइ को (E) वितर चर (F) ११ अभचप (D) १२ द (A)
 १० (F) १२ अज (A)

ता^१ सक्को^१ संभो^१ सूरु^१ गंडो^१ खंधो^१ विजओ^१ दण्णो^१
 तालंको^१ समरो^१ सीहो^१ सीसो^१ उत्तेओ^१ पडि^१वक्खो^१ ।
 परिधम्म मअालु^१ मइंदो^१ दंडो^१ मक्कलु^{१०} मअणु^{११} मरट्टो^{१२}
 वासंठो^{१३} कंठो^{१४} मोरो^{१५} वंधो^{१६} भमरो^१ भिण्ण मरट्टो^{१०} ॥

[११३। चउपइआ]

वर्द्धते — लघुद्वयस्थाने भवति, शक्रगणमारभ्य मृङ्गगणपर्यन्तं
 पंचचत्वारिंशत् भेदान् जानीहि, एकैकगुरुवृद्धिक्रमेण चतुश्चत्वारिंशद्गुरुवृद्धिनामा, शक्रः सर्वलघुरिति मिलित्वा पंचचत्वारिंश-
 नामान्याह । (C).

११२। अथ स्पष्टतया संख्यानियतकाव्यभेदानयनप्रकारमाह
 जहेति । यथा यथा वलत्रा वट्टि हइ — वल्यं गुरुवर्द्धते, तह तह —
 तथा तथा एणम कुण्ण — [ना]म कुरुव्व, संभुहि सउ — शंभुना
 साद्धं भिंगगण — मृंगगणं भणि — भणित्वा, शंभुमारभ्य मृंग-
 गणपर्यंतमित्यर्थः, चौ[चउ]आलीच — चतुश्चत्वारिंशत्, भेदानिति
 शेषः, सुण्ण — जानीहि । अयं भावः — घणवतिलब्धात्मक एको

११२। १ Non est (F). २ Non est (E & F). ३ सरसो (C).
 ४ सिंहो (D & F). ५ सेसो (D). ६ उत्तेज (B & C). ७ वलि (A),
 परि (B & D), पडि (C). ८ मरालु (B & C), मराल (D & E). ९ मग्गो
 दण्णो (C). १० मक्कल (A). ११ मअणु (A), मअण (B), मअण्ण (C).
 १२ मरट्ट (D), महरट्टो (E), मरट्ट (F). १३ वामण्डो (B & C), वासंठो (D
 & E), वासंत (F). १४ कंठो (C). १५ मेरो (B & C). १६ वन्दो (C).
 १७ मरट्ट (D & F), महरट्ट (E).

जह जह बलश्चा बहि' हद् तह तह लाम कुणेहु' ।
 सभुहि' सउ' भण' भिंम'गण चउआम्होस' मुणेहु' ।
 ११२' ॥ दोहा ।

इह च क्रियापद नयने इत्यादिप्रत्येकान्वयि । यद्य विरमा-
 गिरोमथे, सुरमरि [सुरपरित्] रहर — तिष्ठति, यद्य चचच जय
 दुरित दमन कर — सकलजनदुरितदमनकर, सो — स, बहि-
 हर — ग्रन्थिधरो महादेव, बहि — बहिन्ना, तुच दुरिच — तव
 दुरित हरत — हरतु, वितरत चमचवर — वितरतु चमचवरम् ।
 चच चरणस्त्रा चतुर्विधतिरपि माया लघुव्याख्या । चच सो
 इत्योकारो लघुबोध्यः । (b)

१११ । यथा जसु करेति ॥ यथा करे पश्चिपतेर्वलय ॥ तदधी-
 वरा ततुमध्ये विसरति ॥ नयनेललो गले गरल, विमल श्रौ
 यम्य श्रौर्व निवसति ॥ सुरपरिष्कीर्वमध्ये तिष्ठति ॥ सकलजन-
 दुरितदमनकर बहिना ग्रन्थिधर हर दुरित वितर हर चतु-
 मभयवरम् ॥ १० ॥ (c)

११२ । यथा लघुदयस्याया शक्येकगुहसहितो नामानि वसु
 मुपक्रमते । यथा यथा वलयो वर्द्धते तथा तथा नाम कुह ।
 शकमारभ्य नीला अङ्गुल पचपलारिश्रव्यामीदि ॥ वलयो गुह-

- १११ । १ चहृ (B) चहृ (C) १ कुणेह (A & C) १ चहृ (A)
 चहृ (B & C) २ चहृ (B) २ चहि (E) १ चहृ (B)
 ० पचपलारि (A) पाचपलारि (B) पाचपलारि (C) चोचपलारि (E & F)
 ८ कुह (A) कुह (B & C) ८ १० (A) ११ (F)

ता^१ सक्ती^२ संभो^३ सूरु^४ गंडो^५ खंधो^६ विजत्रो^७ दप्पो^८
 तालंको^९ समरो^{१०} सीहो^{११} सीसो^{१२} उत्तेत्रो^{१३} पडि^{१४} वक्खो^{१५} ।
 परिधम्म मअालु^{१६} मइंदो^{१७} दंडो^{१८} मक्कलु^{१९} मअणु^{२०} मरट्टो^{२१}
 वासंठो^{२२} कंठो^{२३} मोरो^{२४} वंधो^{२५} भमरो^{२६} भिण मरट्टो^{२७} ॥
 [११३ । चउपइआ]

वर्द्धते — लघुद्वयस्थाने भवति, शक्रगणमारभ्य मृङ्गगणपर्यन्तं
 पंचचत्वारिंशत् भेदान् जानीहि, एकैकगुरुवृद्धिक्रमेण चतुश्चत्वारिंशद्गुरुवृद्धिनामा, शक्रः सर्वलघुरिति मिलित्वा पंचचत्वारिंश-
 नामान्याह । (C).

११२ । अथ स्पष्टतया संख्यानियतकाव्यभेदानयनप्रकारमाह
 जहेति । यथा यथा वलआ वट्टि हइ — वलयं गुरुवर्द्धते, तह तह —
 तथा तथा णाम सुणेऊ — [ना]म कुरुष्व, संभुहि सउ — शंभुना
 साद्धं भिंगण — मृंगगणं भणि — भणित्वा, शंभुमारभ्य मृंग-
 गणपर्यंतमित्यर्थः, चौ[चउ]आलीस — चतुश्चत्वारिंशत्, भेदानिति
 शेषः, सुणेऊ — जानीहि । अयं भावः — पणवतिलब्धात्मक एको

११३ । १ Non est (F). २ Non est (E & F). ३ सरसो (C).
 ४ सिंहो (D & F). ५ सेसो (D). ६ उमेउ (B & C). ७ वलि (A),
 परि (B & D), पलि (C). ८ मरालु (B & C), मराल (D & E). ९ मग्जो
 दण्डो (C). १० मक्कल (A). ११ मथाणु (A), मथाक (B), मथात्र (C).
 १२ मरह (D), महरट्टो (E), मरहट्ट (F). १३ वामण्डो (B & C), वासंठो (D
 & E), वासंत (F). १४ कन्दो (C). १५ मेरो (B & C). १६ वन्दो (C).
 १७ मरहट्ट (D & F), महरहट्ट (E).

सुखर्वहते, एव य अक छक तव च यदि लघुदयमूनीकृत्य
तन्माचाक एको सुखर्वहते एवमेकोसुख्यतुर्भवतिर्लघवय एव
पतति, अइ[प्रभु]नामा द्वितीयो भेद । एवमप्येपि बोध्यम् । ते
लिखित्वा प्रदर्श्यते, तथा । (E)

११९ । यथेति [जथेति] ॥ यथा यथा वनयो वर्धते तथा
तथा नाम कुर्वत ॥ प्रभुमारभ्य भृगावधि गणय ॥ चतु[यता]-
रिमञ्जामौहि ॥ ११ ॥ (G)

[Including Sak a there are 45 variant on box dos Sakra 41—Ed]

११९ । तत् अक प्रभु सूर गण्ड स्कन्द विजय दर्प
तालाक वरभ विह शीर्व उन्नेजा प्रतिपद्य परिधर्मा मराठ
मृगेन्द्र दण्ड मर्कट [चतु] चान्ध[मदान्ध] मरु वामन
कण्ड मयूर वन्य भ्रमर भिन्द महाराष्ट । (C)

११९ । गु १ ल ८४ प्रभु, गु २ ल ८२ सूर्य, गु ३ ल ८०
गड, गु ४ ल ८८ स्कन्ध, गु ५ ल ८६ विजय, गु ६ ल ८४ दर्प,
गु ७ ल ८२ तालाक, गु ८ ल ८० वरभ, गु ९ ल ७८ विह,
गु १० ल ७६ शीर्व गु ११ ल ७४ उन्नेजा, गु १२ ल ७२ प्रति-
पद्य, गु १३ ल ७० परिधर्म, गु १४ ल ६८ मराठ, गु १५
ल ६६ मृगेन्द्र, गु १६ ल ६४ दण्ड, गु १७ ल ६२ मर्कट, गु १८
ल ६० काल [?], गु १९ ल ५८ महाराष्ट, गु २० ल ५६ वसन्त,
गु २१ ल ५४ कठ, गु २२ ल ५२ मयूर, गु २३ ल ५० वध,
गु २४ ल ४८ भ्रमर, गु २५ ल ४६ भिन्द[महाराष्ट] । (h)

११९ । नामान्याह ॥ यमो दति ॥ प्रभु १, सूर्य २, गड ३

वलहहो^१ रात्रो^२ वलित्रो^३ मोहो^४ मंथाणो^५ वलि मेहो^६
 सहसक्खो^७ वालो दरित्रो सरहो^८ दंभो^९ हो^{१०} उदंभो^{११} ।
 वलिअंको तुरत्रो हरिणो^{१२} अंधो मुद्धीण^{१३} तह भिंगो
 वत्थुआ^{१४} णामो^{१५} पिंगलणात्रो^{१६} जंपइ^{१७} छंदपवंधो^{१८} ॥
 ११४^{१९} ॥ [चउपइआ] ।

स्कंध ४, विजय ५, दर्प ६, तालंक ७, समर ८, मिह ९, गेप १०,
 उत्ते[जा] ११, प्रतिपच्च १२, परिधर्म्म १३, मराल १४, मृगेंद्र १५,
 दंड १६, मर्कट १७, मदन १८, महाराष्ट्र १९, वसंत २०, कंठ २१,
 मयूर २२, वंध २३, अमर २४, भिन्नमहाराष्ट्र २५ । (G).

११४ । वलभद्रः रजोवली मोहः मन्थानः परिमोहः सहस्राक्षः
 बालः दृप्तः समरो हस्तो भवत्युदकुम्भः । बालीरङ्गं तुरगः हरिणः
 अंधः मुग्धे तथा मृङ्गः, अमूः संज्ञा वस्तुनाम पिङ्गलनागो जल्पति
 छन्दःप्रबन्धम् । (११२ श्लोकपादे) मरट्टशब्दो गर्भवाचकः, अनुशब्दः
 कामुकवाची, वामण्ड इत्यत्र वामन्न इति पाठे वामनः, वस्त्विति
 काव्यच्छन्दसो नामान्तरम् । (C).

११४ । १ वलहहो (E), वलभद्र (F). २ रात्रो (A), राणा (E). ३ Non
 est (A). ४ मेह (B), रामो (D & F), मोक्खो (E). ५ मन्थाणो (B & C).
 ६ वलिमेहो (A, B, D & F). ७ सहसक्खो (B & C). ८ सरहो (E), सनरो
 (C). ९ दंभो (B & C). १० हो (A). ११ उदंभो (B & C).
 १२ हरिणो (A). १३ मुद्धीणो (B & C), मुद्धिण (E), मुद्धो (F). १४ वत्थु-
 आ (A), वावुआ (B), चउआरौसए वत्थुआ (F). १५ नामं (A), नीमो (D).
 १६ रात्रो (A). १७ जंपइ (B & C). १८ परावो (C), छंदवंधो (E).
 १९ १४ (F).

११४ । गु २६ ल ४४ वलभद्र, गु २७ ल ४२ राजा, गु २८ ल ४० वलित, गु २९ ल ३८ मोच, गु ३० ल ३६ मयान, गु ३१ ल ३४ वलि, गु ३२ ल ३२ मेघ, गु ३३ ल ३० सहसाच, गु ३४ ल २८ वास, गु ३५ ल २६ दरिद्र, गु ३६ ल २४ मरम, गु ३७ ल २२ दम, गु ३८ ल २० उद्दम, गु ३९ ल १८ चह, गु ४० ल १६ पलितक, गु ४१ ल १४ तुरग, गु ४२ ल १२ हरिण, गु ४३ ल १० अध, गु ४४ ल ८ मृग । एव पूर्वभेदापेक्षया लघुदधन्नुनक्रियया तत्प्रमाणमात्राकैकगुणवर्द्धनेन च प्रक्रमारम्भ भगपर्यन्त पञ्चत्वारिंशद्भेदा बोध्या ॥

अथ प्रकान् कममारम्भ चत्वारो भेदास्तृतीये विप्रदानपञ्च एव सम्भवन्ति । पञ्चममारम्भ एकचत्वारिंशत्पर्यन्त च द्वितीये जगण् दानपञ्चेऽपि विप्रपञ्चेऽपि सम्भवति । द्विचत्वारिंशत्तममारम्भ पञ्च चत्वारिंशत्पर्यन्त च चत्वारो भेदास्तृतीये जगण् सम्भवन्त्येव सम्भवन्ति । विप्रपञ्चे पदचतुष्टये मिलित्वा षोडशलघूना जगण्पञ्चे चाष्टगुण्या [लघूना]मावश्यकत्वादिति बोध्यम् ॥

अथ प्राकृतसूत्रेण ग्रन्थादिभगातानां पूर्वोक्तचतुश्चत्वारिंशद्भेदानां नामान्दाह, ता समो इति । ग्रन्थ १, सूर्य २, गङ्गा ३, स्कन्ध ४, विजय ५, दर्प ६, ताक्षक ७, वमर ८, सिध ९, ग्रीव १०, उत्तेजा ११, प्रतिपच १२, परिधर्म १३, मराह १४, मृगेंद्र १५, दङ्ग १६, मर्कट १७, [ग]काल १८, महाराष्ट्र १९, वसत २०, कठ २१, मयूर २२, अध २३, भ्रमर २४, मिथमहाराष्ट्र २५, वलभद्र २६, राजा २७, वलित २८, मोच २९, मयान ३०,

पचतालीसह^१ वत्युआ^२ छंदे^३ छंद विअंभ^४ ।

अद्वा कइ पिंगल^५ कहइ चलइ^६ ए हरिहर वंभ^७ ॥

११५^८ ॥ दोहा ।

बलिः ३१, मेघः ३२, सहस्राक्षः ३३, बालः ३४, दरिद्रः ३५,
सरभः ३६, दंभः ३७, उदंभः ३८, अहः ३९, पलितांकः ४०,
तुरंगः ४१, हरिणः ४२, अंधः ४३, तह—तथा, भृंगः ४४ ।

हे मुद्धि—मुग्धे, ता—एतानि चतुश्चत्वारिंशदिति शेषः, वत्युआ
णाम—वस्तुकनामान्येतानि वास्तु—ता संभो सूरौ गंडो खंधो
विजओ दप्पो तालांको समरो सीहो सेसो उत्तेओ पडिव * * *
वोकापरनामकाव्यच्छंदसः नामानीति यावत्, छंदपबंधो—
छंदःप्रवन्धः छंदसा प्रकृष्टो बंधो यस्मात् स तादृश इत्यर्थः,
पिंगलणाओ—पिंगलनागः जंपइ—जल्पति ॥ (E).

११४ । बलभद्र २६, राजा २७, बलित २८, राम २९, मंथान
३०, बली ३१, मोह ३२, सहस्राक्ष ३३, बाल ३४, दरिद्र ३५,
शरभ ३६, दंभ ३७, अहः ३८, उदंभ ३९, बलितांक ४०, तुरग ४१,
हरिण ४२, अंधमुग्ध ४३, तथा भृंग ४४—चतुश्चत्वारिंशत् ॥ इति
वस्तुनो नामानि पिंगलो नागो जल्पति छंदःप्रबंधे ॥ वस्तु काव्य-
नामकच्छंदः ॥ १४ ॥ (G).

११५ । १ पंचतालीसह (B & C), पचतालीसह (E). २ वस्तु (A). ३ छंद
(F). ४ विषमह (B & C), विभंत (F). ५ पिंगलु (F). ६ चलइ (D).
७ वस्तु (B), वमह (C). ८ १२ (A), १५ (F).

११४ । गु २६ स ॥ वसभद्र, गु २७ स ४२ राजा, गु २८ स ४० बलित, गु २९ स ३८ मोच, गु ३० स ३६ मथान, गु ३१ स ३४ बलि, गु ३२ स ३२ मेघ, गु ३३ स ३० सहस्राच, गु ३४ स २८ बाल, गु ३५ स २६ हरिद्र, गु ३६ स २४ भरभ, गु ३७ स २२ दभ, गु ३८ स २० उद्भ, गु ३९ स १८ चह, गु ४० स १६ पलितक, गु ४१ स १४ तुरग, गु ४२ स १२ हरिण, गु ४३ स १० चध, गु ४४ स ८ क्षग । एवं पूर्वभेदापेक्षया सप्तदशभूतत्रिपद्या तत्प्रमानमात्राकैकगुणवर्द्धनेन च प्रक्रमारभ्य भृगपर्यन्त पञ्चत्वारिंशद्भेदा बोध्या ॥

अथ प्रक्रान् कममारभ्य चत्वारो भेदास्तृतीये विप्रदानपञ्च एव सम्भवन्ति । पञ्चममारभ्य एकचत्वारिंशत्पर्यन्त च तृतीये जगण् दानपञ्चेऽपि विप्रपञ्चेऽपि सम्भवति । द्विचत्वारिंशत्तममारभ्य पञ्च चत्वारिंशत्पर्यन्त च चत्वारो भेदास्तृतीये जगण्मवलम्ब्यैव सम्भवन्ति । विप्रपञ्चे पदचतुष्टये मिलित्वा षोडशलघूना जगण्पञ्चे चाष्टगुरुणा [लघूना] मावश्यकत्वादिति बोध्यम् ॥

अथ प्राकृतसूत्रेण शब्दादिभर्गातानां पूर्वोक्तपदचत्वारिंशद्भेदानां नामान्याह ता धर्मो रति । शब्द १, सूर्य २, गड ३, स्कध ४, विजय ५, दर्प ६, तालांक ७, चमर ८, विह ९, ग्रीष १०, उत्तेजा ११, प्रतिपच १२, परिधर्म १३, मरास १४, स्वर्गेद्र १५, दह १६, मकंट १७, [७] काल १८, मथाराड १९, वसत २०, कठ २१, मयूर २२, मध २३, भ्रमर २४, मिषमथाराड २५, यत्तभद्र २६, राजा २७, बलित २८, मोच २९, मथान ३०,

इति । वत्युश्चा कृदे—वास्तुकच्छंदसि वास्तुकापरनाम्नि काव्य-
च्छंदसीति यावत्, पंचतालीसह—पंचचत्वारिंशत् कृद—कृदांसि
भेदा इति यावत्, विश्रंभ—विजृंभते इति अद्भ्याकद—साचात्कृत्य,
पिंगल कद्वद—पिंगलः कथयति, अत्र हरिहरब्रह्मणोऽपि न
चलंति, तेऽप्येनमन्यथा न कुर्वन्तीति भावः ॥ (E).

११५ । पंचेति ॥ पंचचत्वारिंशद्वन्तुनच्छंदसो भेदा विजृंभन्ते ॥
शक्रनामकसर्वलघुभेदेन सहेत्यर्थः ॥ अद्वेति ॥ अद्भ्या कविः पिंगलः
कथयति, चलंति न हरिहरब्रह्मणः ॥ चलंति अन्यथा कर्तुम-
समर्था इत्यर्थः ॥ १५ ॥ (G).

११६ । अथ षट्पद[स्य] ये दोषाः काव्यच्छन्दसोऽपि ते दोषा-
इत्यतः षट्पददोषानाह । पदमशुद्धं पङ्क्तुः, हीनः खोडः, मात्रा-
धिको वातुलः, शून्यकलः, काणो जायते । अल्वर्जितो गुण-
रहितः, अन्धोऽलङ्कार[र]रहितः, वोडन्कन्दउत्पापनं, अर्थेन विना
दुर्बलः कथितः, टेरो हटः, काणोऽगुणः, राजाङ्गैः सर्वैर्गृहीतः
सर्वाङ्गशुद्धो रसरूपगुणः षट्पददोषः पिङ्गलेन कथितः ॥ पदम-
शुद्धञ्चेत्तदा पङ्क्तुः, पदस्याशुद्धता जगणादिनियमराहित्यं । हीनो
गणहीनः । मात्राधिकः पञ्चविंशत्यादिमात्रायुक्तः, शून्यकलः
त्रयोविंशत्यादिमात्रः । अल्वर्जितः अल्वर्त्याहाररहितः, तेन
अल्वर्त्याहारे ये वर्णा अभघटधादयस्तद्राहित्यं न कार्यमन्तरा
अन्तरा तादृशवर्णा देया इति भावः । उपमादयोऽलङ्काराः ।
षट्कलादिस्थाने पञ्चकलादियोगे कृदस उत्पापनं, तेन वोडो-
भदन्तः । अर्थाभावे दुर्बलः । हटः प्रतिपदमैवैरहितः, स टेरः

पअह^१ असुइउ पंगु हीण खोठउ पभण्णिज्जइ
 मत्तगल वाउलउ^२ सुखकल^३ कस सुण्णिज्जइ^४ ।
 भल^५ वज्जिअ^६ तह वहरि^७ अंध अलंकार रहिअउ^८
 बुलउ^९ छंद^{१०} उट्टवण^{११} अत्थ^{१२} विणु^{१३} दुब्बल कहिअउ ॥
 छेरउ हट्ट^{१४} कखरहि^{१५} होइ काणा गुण सव्वहि रहिअ^{१६} ।
 सव्वंगसुइ समरुअ^{१७} गुण छप्पअ^{१८} दोस पिंगल कहिअ^{१९} ॥
 ११ई^{२०} ॥ [छप्पअ]

११५। पञ्चपत्तारिग्रदसु छन्दसा विजृम्भते । तत्तत्त कवि
 पिङ्गल कथयति न चक्षति हरिहरवद्धा ॥ यमुनामकच्छन्द
 छन्दसा प्रकारभेदेन पञ्चपत्तारिग्रदिध विजृम्भते, न चक्षति—
 अन्यथा न भवति, हरिहरादिनाऽन्यथा कर्तुं न शक्यते इत्यर्थः,
 यद्यप्यन्यकर्ता हरिहरवन्दो न चक्षति न भ्रान्तो भवतीत्यर्थः ॥
 (C)

११५। अथ प्रकृतादाय सखान्तर होहाष्टमेनाह पचतालीषह

११६। १ पचर (D) २ वाउलउ (B) वाउल (D) वाउल (F & F)
 ३ सुखकल (D & F) ४ कहिअर (A) कविअर (B & C) छविअर (F)
 ५ वल (A) ६ वज्जिअ (B) ७ वुवरविअ (A) वुवरदिर (D & C)
 ८ लकारविअविअउ (A) लकारर रहिअउ (D), लकाररि रहिअउ (F)
 ९ बोउल (A B & C) बुलउ (E & F) १० वंडु (A) ११ उट्टिअवु (F)
 १२ अत्थ (A) १३ विण (B & C) १४ पचर (A) पचइ (B & C)
 १५ रहि (E & F) १६ वाउल वर वाउ रंअ वज्जिअ विअ (A) वाउल
 वडुअ वाउ वडु वरवि अउउ (B & C) १७ अथ (A & F) अहपरिअवुअ
 (B) एअअवुअ (C) १८ वज्जअ (F) १९ पिअले कहिअ (B & C)
 पिअलु वरिअ (D) २० ११ (A) ११ (F)

— डेरः केकरः होइ — भवति । गुण सव्वहि — सर्वगुणैः प्रसाद-
प्रभृतिभिः रक्षितः काण — काणः भवति । एते कव्वह दोस —
काव्यस्य दोषाः, सव्वंगसुद्ध समरूपगुण — सर्वांगशुद्धसमरूपगुणः
सर्वांगे शुद्धः, समौ रूपगुणौ यस्य सः समरूपगुणः, सर्वांगशुद्ध-
यामौ समरूपगुणश्च तादृगेन पिंगलेन कथिताः । अत्र
हिअ इत्यचरद्वयमेकं बोध्यं “वणो वि तुरिअ पढिअ” इत्युक्तेः
[Vide श्लोकः ८, p. 11. —Ed.] अन्यथा मात्राधिव्यापत्तिः । (E).

११६ । पादे अशुद्धः पंगुः हीनः खंजः प्रभण्यते । हीनो
मात्रादिन्यूनः, मात्राधिको वातुलः, शून्यकलः कर्णः [?] श्रूयते ॥
झकारलकाराभ्यां वर्जितस्तदा वधिरौऽंधोऽलंकाररक्षितः, सूक्तु-
टितवर्णोऽर्थेन विना दुर्वलः कथितः, केकरो हठाचरैर्भवति, काणः
सर्वगुणैरहितः । हठेति — हठाक्षिप्ताचरमित्यर्थः । सर्वांगशुद्धेन
समरूपगुणेन षट्पददोषाः पिंगलेन कथिताः ॥ १६ ॥ (G).

[Hereafter the following sloka is seen in MS. (A) only. —Ed.]

कइ पौडइ पंगुलउ लच्छिअ पहरिअइ खोडउ
कुलहाणिअ वाउलउ कइ होइ पउर सक्खोलउ ।
सुद्धि हरइ विमलंगु दुमण होइ अद्ध पआसइ
दुव्वल उव्वण वहइ देउलउ किन्ति विणासइ ॥

काण कुव्व वड्डदुक्खकरु

पिंगल जंपइ कवि अणउ ।

तलउ जाणि कप्पअ करउ

सेस रहिज्जउ गुणिजणउ ॥ १४ ॥

केकराक्षो भवति । प्रसादादिगुणरहित काणो वधिर । सर्व-
रङ्गैर्यथोक्तविन्यासविशिष्ट सकलमात्राभिर्युक्तश्चेद् राजा भवति ।
शृङ्गारवीरादिरमानुरूपगुणयुक्त सर्वार्हशुद्ध । अवाप्तकारादि
राहित्य काव्यदोषो न छन्दोदोष इति श्रेयम् । (C)

११६ । अथ काव्ये वर्जनीयदोषानाञ्च पञ्चद्व इति । पञ्च
अचङ्कउ—पादै अशुद्ध न्यून इत्यर्थं पद्य इत्युच्यते, पादपतुष्टय-
मध्ये एकेनापि चरणेन हीनयेत्तदा पगुरित्यर्थः । यत्तु पदे अशुद्ध
प्राकृतव्याकरणदुष्ट इत्यर्थं इति तच्च, तथा सति सङ्कतरचित
काव्यस्य दुष्टत्वात् । हीन पूर्वोक्तेन केनापि गणेन हीनयेदित्यर्थं
तदा स ओडउ—सप्त पञ्चविंशद—प्रभण्यते । यत्तु मात्रया हीन
इत्यर्थं इति तच्च, शून्यकलेत्यनेन पौनश्चयापत्तेः । मन्त्रगल—
मात्रयाधिक सप्तश्लोकमात्रापेक्षया एकया एकयापि मात्रया
अधिक इत्यर्थं, याउन्न—याकुल । सुषकल—शून्यकल एकयापि
मात्रया न्यून इत्यर्थं कश्च सुषिञ्चद—काश्च शून्यते । तथा
सप्तवञ्चिच—सप्तकारसकाराभ्या वर्जित इत्यर्थं वधिर—वधिर ।
असकारै रहित अधः । छदउडवण विणु—छदस यत् उडवणम्
उडवणिका तां विनेत्यर्थं, उडवणिकाया क्रियमाणया यदि
आद्यतपट्टसम्याने सप्तकल पञ्चकलो वा पतति, एव मध्यम्यपट्ट-
लेपु यदि कथित्यपकलस्तिकलो वा भवति, इतीये च जगल
विमाभ्यामन्य एव गण पततीत्यर्थं बूसउ—मूक कथित । अत्य
विणु—अर्थेन विना, दुष्मल कथिचउ—दुष्मल कथित । एड
करदि—हठाचरेर्हंटाकष्टैरचरै परस्परमेधोरहितैरित्यर्थं [डेरउ]

— डेरः केकरः होद — भवति । गुण सव्वहि — सर्वगुणैः प्रसाद-
प्रभृतिभिः रक्षितः काणा — काणः भवति । एते कव्वह दोस —
काव्यस्य दोषाः, सव्वंगसुद्ध समरूपगुण — सर्वांगशुद्धसमरूपगुणः
सर्वांगे शुद्धः, समौ रूपगुणौ यस्य सः समरूपगुणः, सर्वांगशुद्ध-
श्चासौ समरूपगुणश्च तादृशेन पिंगलेन कथिताः । अत्र
हि अत्र इत्युच्यते इत्येकं बोध्यं “वणो वि तुरिअ पढिअ” इत्युक्तेः
[Vido श्लोकः ८, p. 11. —Ed.] अन्यथा मात्राधिकापत्तिः । (E).

११६ । पादे अशुद्धः पंगुः हीनः खंजः प्रभण्यते । हीनो
मात्रादिन्यूनः, मात्राधिको वातुलः, शून्यकलः कर्णः [?] श्रूयते ॥
झकारलकाराभ्यां वर्जितस्तदा वधिरोऽधोऽलंकाररहितः, सूक्तनु-
टितवर्णोऽर्थेन विना दुर्वलः कथितः, केकरो हठाचरैर्भवति, काणः
सर्वगुणैरहितः । हठेति — हठाक्षिप्ताचरमित्यर्थः । सर्वांगशुद्धेन
समरूपगुणेन षट्पददोषाः पिंगलेन कथिताः ॥ १६ ॥ (G).

[Hereafter the following śloka is seen in MS. (A) only. —Ed.]

कद पीडद पंगुलउ लब्धिअ पहरिअद खोडउ
कुलहाणिअ वाउलउ कम्प होद पउर मक्कोलउ ।
सद्धि हरद विमलंगु दुमण होद अद्ध पश्चामद
दुव्वल उव्वण वद्धद देउलउ कित्ति विणामद ॥

काण सुव्व वड्डदुक्खकस्

पिंगल जंपद कवि अण्ड ॥

तलउ जाणि लप्पअ करड

सेम रहिअड गुणिजण्ड ॥ १४ ॥

विष्प होथ^१ वत्तीस खत्ति बेथाल^२ करिज्जसु^३
 अठतालिस^४ लहु बेस^५ सेस सुइउ सलहिज्जसु ।
 चउअग्गल^६ पअ बीस^७ मत्त^८ छाणवइ^९ ठयिज्जसु
 पंचताली[लि]सह^{१०} णाम कब्बलवक्खणइ करिज्जसु^{११} ॥
 छइविस^{१२} उल्लालहि^{१३} एककइ^{१४}
 विणि पाअ छप्पथ मुणहु^{१५} ।
 समवण^{१६} सरिससमदोसगुण^{१७}
 णाम एहत्तरि^{१८} परिगुणहु^{१९} ॥ ११७^{२०} ॥ षट्पदम् ।

११७ । जातिदोष[भेद]माह । विप्रस्रोको दावि[चि]यता —
 चचियो द्विचत्वारिग्रता — [अष्टचत्वारिग्रता] लघुभिर्वैष्ण, त्रैवै यद्
 आद्यताम् ; चतुरधिकचत्वारिग्रदुर्भिमार्चा पञ्चवति स्थायते ।
 पञ्चचत्वारिग्रनाम काथल्लवण क्रियताम् । यद्विज्जतिदमाले एकीकय
 दौ पादौ षट्पद जानीहि । समवर्णं सद्गुणगुण नामान्येकवपति
 जानीहि ॥ दावि[चि]यतेत्यादौ लघुभिरित्यनुवप्यते । त्रैवैस्तो-

११७ । १ लोच (A B & C) दोर (F) २ वेचालोस (F) ३ भविज्जसु
 (A) ४ चउताली (B) चउताली (C) ५ विष (B & C) ६ चउअग
 (B & C) ७ चालीस (B) चालीसअहि (C) ८ मत्ता (F) ९ छाणवहि
 (B), अहवइ (C) १० चचितालीसइ (B & C) ११ भविज्जसु (D)
 १२ वरवीस (A & F) वचवीस (B) वचविष (C) वरवीस (D) १३ उल्ल
 अ (A B & C) उल्ल अ (D & F) १४ एहत्तरि (A B & C) १५ मणहु
 (A) १६ समवणहि (B) समवणुहि (C) १७ परिसगुण (A) उपरिसगुण (B)
 उपरिसगुण (C) परिसदोसगुण (F) १८ ए अल्ल १९ दोस १० प ७
 १९ परिसगुण (B C & F) पण्डव (D) १० १२ (A) १७ (F)

ऽधिकैः, श्लाघ्यतां कथ्यताम् ॥ चतुर्विंशतिमात्रैश्चतुर्भिः पादैः पणवति-
मात्रा भवन्ति, तत्र चतुश्चत्वारिंशद्गुरवः सन्ति, पञ्चचत्वारिंशन्नामकं
काव्यलक्षणं क्रियतामुक्तालपादयोर्भिन्नित्वा पञ्चिंशतिर्गुरवः सन्ति ।
अत्र च प्रतिपादं जगणस्थाने लघुद्वयमावश्यकं, तेन पादचतुष्टयेऽष्टौ
लघव आवश्यकः, अवशिष्टा अष्टाशौतिमात्राश्चतुश्चत्वारिंशद्गुरभिः
सम्भवन्ति, एवमुक्तालपादद्वये लघुचतुष्कमावश्यकं प्रतिपादं त्रिकल-
गणद्वयस्य वक्ष्यमाणत्वात् । अवशिष्टा द्विपञ्चाशन्नात्राः पञ्चिंशति-
गुरभिः सम्भवन्ति, तेन षट्पदे सप्ततिर्गुरवः सम्भवन्ति । किन्तु
जगणस्थाने चतुर्लघुकरणाद्विपञ्चाशदधिकतमात्राः केवललघुभि-
रपि सम्भवन्ति, ततश्चैकैकगुरुद्विक्रमेण सप्ततिर्गुरवः सम्भवन्ति । (C).

११७ । अथ वर्णलघुभेदेन काव्यस्य जातिभेदैकचरणस्यां
चरणचतुष्टयममुदितां च मात्रां कथयन् भूयोऽपि भेदसंख्यामनु-
वदन् उक्तालगुरुकरासुपदिगन् काव्योक्तालभ्यां षट्पदं वृत्तं
भवति तस्य चैकसप्ततिर्भेदा भवन्तीति षट्पदेनैवाप धिष्येति ।
धिष्य — धिमे निप्रजातीये काव्ये यत्तौम — द्वाचिंशत् लघु —
लघवः शोड — भवन्ति, सन्ति — सचिये सचियजातीये काव्ये
येभ्यस्त — द्विपञ्चारिंशत् लघवः करिञ्जसु — प्रियंतां, येन —
येभ्यः षट्पदान्निम — षष्ट्यन्वारिंशत् लघवः प्रियंतामिति पूर्वै-
वाश्रयः, येन — येन उर्रिता इति धावन् लघवः सुदृष्टिः [३] —
शुद्धजातीये काव्ये सप्तद्विंशसु — द्वाचिंशत्, पद्य — पाद एकेक-
चरण इत्यर्थः काव्यमेति भावः चतुष्टयम् — चतुर्गुणिताः यौम
— विंशतिः चरणचतुष्टये च इति शेषः, द्वाचिंशद् — पणवतिः सप्त

विष्णु होय^१ भत्तीस खत्ति वेत्थाल^२ करिज्जसु^३
 अठतालिस^४ लहु बेस^५ सेस सुदउ सलहिज्जसु ।
 चउअग्गल^६ पय वोस^७ मत्त^८ छाणवद^९ ठविज्जसु
 पचताली[लि]सह^{१०} खाम कम्बलवखिण्ह करिज्जसु^{११} ॥
 छहविस^{१२} उल्लालहि^{१३} एक्ककद^{१४}
 विखि पाअ छप्पअ सुणहु^{१५} ।
 समवख^{१६} सरिससमदोसगुण^{१७}
 खाम एहत्तरि^{१८} परिगुणहु^{१९} ॥ ११७^{२०} ॥ पटपटम् ।

११७ । जातिदोष[भेद]माह । विप्रलोको दावि[चि]यता — सचियो द्विचत्वारिंशता — [अष्टचत्वारिंशता] सधुभिर्वैद्य, जेवै इदं प्राथिताम् । चतुरधिकचत्वारिंशद्दभिर्मात्रा वक्ष्यति स्थायते । पञ्चचत्वारिंशत्खाम काथलस्य क्रियताम् । पक्षिगतिद्वयान्ते एकीकृत्य द्वौ पादौ षट्पद जानीहि । समवखे सद्गुण नामान्येकवप्रति जानीहि ॥ दावि[चि]यतेत्यादौ सधुभिरित्यनुवक्ष्यते । जेवैस्तो-

११७ । १ लोच (A B & C) २ चोर (A) ३ वेत्थालोच (F) ४ भविज्जद (A) ५ चत्ताली (B) चत्ताली (C) ६ विष (B & C) ७ चउअग्ग (B & C) ८ चालीस (B) चालीसवदि (O) ९ वता (F) १० चोचवि (B) चउवद (C) ११ पाचतालीसद (B & C) १२ भविज्जद (D) १३ वदवीस (A & F) वदवीस (B) वचविष (C) वदवीस (D) १४ उल्लाल (A B & C) उल्लाल (D & F) १५ एक्ककद (A B & C) १६ समव (A) १७ समवदहि (B) समवदहि (C) १८ परिगुण (A) उपरिगुण (B) उपरिगुण (C) परिगुणोच (F) १९ ए about २० दो लोच : p 7 १८ परिगुणद (B C E & F) परिगुणद (D) १९ ११ (A) १० (F)

अह उल्लाल लक्खण' । (B).

तिणि' तुरंगम तिअल' तह' छह' चउ तिअ तह' अंत' ।
रम उल्लाल' उट्टवहु' विहु' दल छप्पण मत्त ॥ ११८' ॥
दोहा ।

दौ पादौ षट्पदे जानीत ॥ उल्लालचरणद्वये लघुचतुष्टयं षड्विं-
शतिगुह्यैकोष्ठ्य चरणद्वयेनैव षट्पदं जानीतेत्यर्थः ॥ ममवर्ण-
मदृगदोषगुणनामानि एकमप्रति परिजानीत ॥ अत्र यथा काव्य-
दोषान्तया उल्लालेऽपि भवन्ति ॥ एवं [पञ्च]चत्वारिंशत्काव्यभेदाः
षड्विंशतिरुल्लालेऽपि एकमप्रतिर्भेदा इत्यथ उल्लालेऽपि एकमप्रति-
र्भेदा भवन्तीत्यर्थः ॥ (G).

११८ । अथोल्लाले गणनियममाह । चयत्तुरङ्गमास्तिकलगण-
न्तया षट् चत्वारस्तयन्तया अन्ते, एवमुल्लाल उत्थाप्यतां षट्पञ्चा-
शन्मात्राः ॥ तुरङ्गमशब्दश्चतुष्कलवाची, ततः त्रिकलः, ततः पङ्कल-
स्तश्चतुष्कलः ततस्त्रिकलः एवमष्टाविंशतिकलः पादः, दलद्वयेन
च षट्पञ्चाशन्मात्रा भवन्ति ॥ (C).

११८ । अथ षट्पदोपोद्घातेनोल्लालं लक्षयति तिणि तुरंगमेति ।
प्रथमं तिणि[—चयः] तुरंगमाश्चतुष्कला गणाः, तह — ततः, तिअल

११८ । १ अथोल्लाललक्षणं (A), अथ उल्लाललक्षणं (C), अथोल्लाल (D).
२ तिणि (A & D). ३ तौथ (F). ४ लउ (F). ५ छह (B & C), दउ
(F). ६ लउ (B), तिलउ (C), नेदि (E). ७ अणु (C), अन्ते (E).
= उल्लाला (A, B & D). ८ उट्ट (A) उट्टरण (B & C). ९ विह (D).
... (A) ... (F).

—भाषा ठविञ्चसु—स्वायता, कश्चमपुणर्हि[१]—कायचरणे
 पचतामोमह णम—पचत्तारिञ्चामानि पुञ्जाकानि ज्ञादोनि
 भ्गोतानोति भाव करिञ्चसु—क्रियता, उक्कसहि—उक्तावे
 कहरिच—एदिमति गुरुम् जानोहोति जेव, विवि पाच—
 इयोः पादान् काथोक्तामयोदरणम् एक्कहर—एकीकृत, वम-
 वन्—ममा वर्णा काथोक्ताममाना वर्णा गुरुत्तपुङ्गवा धक्कि-
 न्तत्तादुममित्थं मरिमममदोमगुण—मदुमममदोमगुण मदुमा
 काथममाना ममं दोषा गुणाश्च तस्य तत्तादुममित्थं इमम—
 पदपद इत्त मुण्ड—जानोत, तस्य चेति जेव एक्कहरि णम—
 एकमप्रतिनामानि परिकुण्ड—परिजानोतेति योजना । ए-
 त्तरीयेकारो लमुपोथ । अयमर्थ—कायचरणचतुष्टयस्यादु-
 यत्तारिञ्चत् गुरुवक्तृतीयजगज्जदानपक्षे चाष्टौ लघव, उक्तामचरण
 इयम्याश्च एदिमतिगुरुव, पादद्वयमधिकलघुचतुष्टयांतर्गताश्च चत्वारो
 लघ[व] एव भिन्नित्वा सप्रतिगुरुवो द्वादश लघवश्च पदपदे
 पतति, तत्र चैकैकगुरुद्वारेण कमेष्ठ तत्त्वमानमव्याकमपुदयद्वया
 एकमप्रतिर्भेदा भवति । तांश्च भेदाननुपदमेव प्रपचयिष्याम इति
 सुधोभिर्धेयम् । (१)

११० । जातिभेदमाह ॥ विष्पेति ॥ विप्रा भवति द्वाविमद्वि,
 चचिया दिक्त्तारिञ्चद्वि ॥ अष्टचत्तारिञ्चद्विर्वेष्ठा, जेवे इद्दि[द्दा]णी
 द्वायता ॥ चतुरधिका पदे विमतिर्माचा, पञ्चवति स्वायता ॥
 चरणचतुष्टये इत्यर्थः ॥ पञ्चचत्तारिञ्चामानि काथलचण्ण
 क्रियता ॥ सर्वलघुमकमेदेन सहेयर्थं ॥ एदिमतिमुक्तालसैकीकृत्य

अह उल्लाल लक्खणा^१ । (B).

तिखि^२ तुरंगम तिअल^३ तह^४ छह^५ चउ तिअ तह^६ अंत^७ ।
 एम उल्लाल^८ उट्टवहु^९ विहु^{१०} दल छप्पण मत्त ॥ ११८^{११} ॥
 दोहा ।

द्वौ पादौ षट्पदे जानीत ॥ उल्लालचरणद्वये लघुचतुष्टयं षड्विं-
 शतिगुरुंश्चैकौकृत्य चरणद्वयमेवं षट्पदं जानीतेत्यर्थः ॥ समवर्ण-
 सदृशदोषगुणनामानि एकसप्ततिं परिजानीत ॥ अत्र यथा काव्य-
 दोषास्तथा उल्ला[ल]स्यापि भवन्ति ॥ एवं [पंच]चत्वारिंशत्काव्यभेदाः
 षड्विंशतिरुल्लालस्येति एकसप्ततिर्भेदा इत्यथ उल्लालेऽपि एकसप्तति-
 र्भेदा भवन्तीत्यर्थः ॥ (G).

११८ । अथोल्लाले गणनियममाह । त्रयस्तुरङ्गमास्तिकलगण-
 स्तथा षट् चत्वारस्तयस्तथा अन्ते, एवमुल्लाल उत्थाप्यतां षट्पञ्चा-
 शन्मात्राः ॥ तुरङ्गमशब्दश्चतुष्कलवाची, ततः त्रिकलः, ततः षट्कल-
 स्ततश्चतुष्कलः ततस्त्रिकलः एवमष्टाविंशतिकलः पादः, दलद्वयेन
 च षट्पञ्चाशन्मात्रा भवन्ति ॥ (C).

११८ । अथ षट्पदोपोद्घातेनोल्लालं लक्षयति तिखि तुरंगमेति ।
 प्रथमं तिखि[—त्रयः] तुरंगमाश्चतुष्कला गणाः, तह — ततः, तिअल

११८ । १ अथोल्लालचरणं (A), अथ उल्लालचरण (C), अथोल्लाल (D).
 २ तिखि (A & D). ३ तौख (F). ४ लड (F). ५ छह (B & C); छउ
 (F). ६ लड (B), तिलड (C), वेहि (E). ७ अणु (C), अंवे (E).
 ८ उल्लाला (A, B & D). ९ उट्ट (A) उट्टरण (B & C). १० विह (D).
 ११ १६ (A), १८ (F).

— चिकन गण , तेहि अत — तस्य चिकनम्याते कृष्ट पत्र तिष्ठ-
 पट् चतस्र तिष्ठ माया इति त्रिप प्रत्येक योजनौप , एम-
 एव , विष्ट दन कृष्ण मत्त — दिटनपटपचाग्रम्यावाक दयो-
 र्दंनयोर्मिलित्वा पटपचाग्रम्यावा यस्य तत्तादृशमित्यर्थ , उवाच-
 उवाच उवाचनामक वृत्त , उद्भवत् — उद्भवयत उद्भवनिकाविषा
 कुर्वतेति यावत् । अथवा पटपचाग्रम्यावाकमुवाचं विष्ट दल-
 दयोर्दंनयोद्भवयत , एम — [एव दलदयोऽपि गणान् विभजत ।
 इदमथावधेयम् । चिकनस्य नाम्ना पट् गुरवस्तदनतरपतितस्य
 चिकनस्य च एको गुरवस्तदनतरपतितस्य पट्कनस्य च चयो-
 गुरवस्तदनतरपतितस्य चतुष्कनस्य च गुरवस्य तदनतरपतितस्य
 चिकनस्य चैको गुरवेव प्रतिचरण चयोद्गगुरवो लघुद्वय चैव
 मष्टाविश्रुतिर्माया एके दले पतति , दलदये च मिलित्वा पट्टि
 प्रतिगुरवस्तद्व्यत्यय लघव एव पटपचाग्रम्यावा पतति । एव च
 काव्यबहुमालेऽपि सर्वे वर्णा गुरुरूपा न सम्भवति । तथा हि यदि
 चिकनो गुवादिस्तदतो वा दीयते , तदा एकेकपादे चिकन
 द्वातर्गत लघुद्वयमावश्यक , दयोर्दंनयोश्च लघुचतुष्टय , यदि च
 चिकनस्य मायावयमपि लघुरूपमेव विद्यते , तदा तु चिकन-
 द्वयस्य पट् लघ[व] एकेकचरणे , दयोर्दंनयोश्च सादृश लघव
 आवश्याका इति कथमपि उपाले सर्वे वर्णा गुरुरूपा न सम्भवत्येव ,
 लघुरूपान् सम्भवत्येव , चिकनानामपि सर्वलघुरूपाणां सम्भवाद्
 एव कचित्सर्वगुर्वात्मकवर्णवयमपि मुदाहरणमपि दृश्यते तद्वैयक
 प्रमादात्पतितमिति बोध्यम् । अत्राप्येकैकगुरुरूपेण केनेण लघु-

जहा', जात्रा जा अङ्ग' सीस' गंगा लोलंती
 सव्वासा पूरंति सव्व' दुक्खा' तोलंती ।
 णात्रा रात्रा हार' दोस'वासा भासंता'
 वेअला जा संग' णट्ट'^१ दुट्टा'^२ णासंता ॥
 णाचंता'^३ कांता उल्लवे'^४ ताले भूसी कंपले ।
 जा दिङ्गे मोक्खा पाविज्ज'^५ सो तुम्हाणं सुक्ख'^६ दे'^७ ॥
 ११८^{१०} ॥ [छप्पत्र]

द्वयवृत्त्या सर्वलघ्वन्ताः सप्तविंशतिर्भेदाः संभवन्ति, ते च ग्रन्थकृता न
 प्रदर्शिताः, अप्रदर्शिता अपि स्वयमूहनीयाः, मया तु ग्रन्थविस्तार-
 भयान्न प्रदर्शिता इति सुधीभिर्विभावनीयम् । (L).

११८ । अयोक्ताल्लक्षणमाह ॥ तिथीति ॥ त्रयस्त्रुरंगमास्त्रिकलः
 यद्गल्लयतुष्कल्लस्तिकलस्तस्यांति ॥ एवमुपाल्लमुट्टवयंतु द्वयोर्दलयोः
 षट्पंचागन्मात्राः ॥ तुरंगमयतुर्लघुः ॥ (G).

११८ । तत्र सर्व्वगुरुमुदाहरति । जाया यस्याद्धाङ्गे, अङ्गे गंगा
 लोलते, सर्वाङ्गाः पूरयति यः सर्वाणि दुःखानि चोटयति,
 नागराजहारः दिग्गो वामः भासते, वेताला यस्य सङ्गे नष्टान्

११८ । १ सव्वगुण जहा (E). २ अङ्गे (A & C), काश्चाङ्गे (D). ३ Dropt
 in (A), षट् (B & C), सीसे (D). ४ सव्वा (A), सव्वतो (D). ५ दुःखं (B
 & C), दुस्सां (D). ६ हारा (A & D). ७ दोसा (A & D). ८ Dropt
 in (D), वासंता (E). ९ सङ्गे (A, C & D). १० षट्टा (A), dropt in (D).
 ११ उट्टा (E). १२ णचंता (A). १३ उल्लवे (B, C & F). १४ पाविज्जे (A),
 पाविज्जा (B, C & D), पादए (F). १५ सुक्खं (A), सुख (B), तुम्हाणं रदम्भ
 (C), सुक्खा (D). १६ दो (D, E & F). १७ १६ (A), १८ (F).

दुष्टान् नाशयति । नृपति कान्त्या[या] उच्येवेतासौ भूमि कम्पयन्
यस्य दृष्ट्या मोच प्राप्यते, स युष्माक सुख ददातु ॥ अथ च
प्रथमचतुर्षपादयोरेकारस्य वर्षमिक्षितस्य सधुत्वान् द्वितीये अगधो
न विरुह्यते, किन्तु आवशकमधुव्यतिरिक्तानो सर्वेषां गुरुत्वादस्य
सर्वगुरुत्वमिति ध्येय, न तु सर्व एव गुरुरिति भ्रमः कार्यम् । (C)

११८ । अथ कात्यादासस्यो सर्वगुणात्मकमाद्यभेदमुदाहरति
जाया जा अद्भुगेति । जा अद्भुग — यदद्भुगे जाया — जाया
पार्वतीति यावत् प्रोभते इति श्रेय, अथेऽपि धोजनीय,
नीय — शीघ्रं सम्पन्ना पूरति — सर्वाणां पूरयती सम्बुद्धा
तोषती — सर्वदुःखानि चोटयती एतादृशी गमा कोषती —
भोजायमाना । अथ रमाविशेषरूपं पार्वत्या अपि धोजनीयम् ।
यस्य जाया राया हार — नागराजहार नागराजस्य वासुदेवार्तो-
यस्य तादृश इत्यर्थः । यस्य दीशराया वासता — दिग्वाधो वधार्गः ।
जा सग — यत्सगे णट्ट उडा शासता — नष्टदुष्टान् नाशयत, अथ
नष्टग्रन्थो धूतवाची, तथाच धूर्ता ये दुष्टा वैरिणस्तान् नाशयत
इत्यर्थः, उद्भवे — उद्भवे कता — काम मया स्थापिता लायता —
भुजयत, ताले भूमी कपले — तालकपितभूमय, अथवा देवा
तालमेन भूमि कपिता, तादृशा वैद्याना — वेतालाक्षिणतीति
श्रेय । जा दिष्टे — यस्मिन्दृष्टे मोक्षता पावित्र्य — मोच प्राप्यते,
सो तुन्दाय — स युष्माक सुख ददो — सुख ददातु । अथ जाया
जा अद्भुगेत्यारम्भ णट्ट उडा शासता एतावत्पर्यन्त पादचतुष्टय
काव्यमोदाहरणमेतदपि च चरणद्वयमुच्चास्येति बोध्यम् । (E)

चउआलिस^१ गुरु कव्वके^२ छह^३वीसउ^४ उल्लाल ।

जं^५ गुरु टुट्टइ लहु^६ वढइ^७ एहत्तरि^८ पत्थार^९ ॥ १२०^{१०} ॥

दोहा ।

११९ । अथ षट्पदस्य शास्त्रालीप्रस्तारगतं सर्वगुरुभेदमुदाहरति ॥ सर्वगुरुभेदो यथा ॥ जाआ इति ॥ जाया ज[य]स्याद्धांगे ग्रीर्षे गंगा लुठंतौ, सर्वांगाः पूरयति सर्वदुःखानि चोटयति । नागराजो हारः दिग्वासो भासते, वेताला यस्य संगे नष्टदुष्टान्नाशयन्ति ॥ नृत्यत्-
[ति] कांतमुखवे ताले भूमिः कंपिता । यस्मिन्दृष्टे मोक्षः प्राप्यते, स युष्माकं सुखं ददातु ॥ १९ ॥ (G).

१२० । एतदेव सष्ट्यन्नाह । चतुश्चत्वारिंशद्गुरवः काव्यस[स्य] षड्विंशतिरुल्लालस्य । यहु[र]स्तुत्यति लघुर्वर्द्धते एकसप्ततिः प्रस्ताराः — काव्यच्छन्दसः ॥ (C).

१२० । अथ षट्[पद]भेदानयनप्रकारमाह चउआलिसेति । चउआलिस गुरु कव्वके — [चतुः]चत्वारिंशद्गुरवः काव्यस्य, छहवीसह — षड्विंशतिर्गुरवः इत्यनुषंगः, उल्लाल — उल्लालस्य । जं गुरु टुट्टइ — यः गुरुस्तुटति, लहु वढइ — लघुर्वर्द्धते, अतः एहत्तरि — एक-सप्ततिः पत्थार — [प्रस्तारः] भेदेषणा भवतीति शेषः ॥ भावस्तु पूर्वमेवोक्तः । (E).

१२० । १ चउआलीस (B & C), चउआल (D), चउवाली (F). २ कव्वक (F). ३ छह (B & C). ४ वीस गुरु (B), विस (C), वीसु (D), वीसह (E), वीस (F). ५ Non est (B & C). ६ वेलहु (A & B). ७ चलइ (A, B, & C). ८ एहत्तर (F). ९ पत्थार (A). १० १० (A), २० (F).

अथ शास्त्रमी[लौ]प्रसारः । (A)

अजअ बैआसी^१ अकखर^२ गुरु सत्तरि रवि रेह ।

एककखर^३ चन्^४ गुरु घटइ^५ दुट्दुट्^६ लहुआ देह^७ ॥१२१॥
दोहा ।

१२० । अथ भेदानयनप्रकारमाह ॥ चउ इति ॥ चतुष्टयारिअ-
हुरव काये वडिअतिरवाले । यथा गुरुसुखति लघुवर्धते एक-
मभति प्रकार ॥ सर्वलघुभेदेन सदैकवप्रतिर्भेदा भवतीत्यर्थः ॥
१० ॥ (G)

१२१ । प्रसार दर्शयति अजअ इति । अजये शुभौत्पन्नगणि
गुरव सप्तती रविरेखा । एकाचर चसति गुरुसुखति दौ दौ लघू
आनय ॥ एकवप्रतिप्रसारेषु प्राथमिकमत्रयनामक इन्द्र, तप
द्विरभौत्पन्नगणि भवन्ति तप सप्ततिगुरव रविरेखा दादप्र
लघव, पदसु पदेषु एकवप्रतिमध्ये एकमचर चसति व्रसति तेन
गुरुसुखति तत्प्राप्ते लघुवर्धनं स्यात्ते, इत्येकमेकैकवप्रतिर्भेदा
भवन्ति । (C)

१२१ । अथैकमेवार्थे प्रकारान्तिरेकाह, अजअ इति । गुरु
सत्तरि — गुरव सप्तति, रवि रेह — रविरेखा रविधत्यका रेखा

१२१ । १ वडाधि (C) वडाधो (E), वडाधो (F) २ चत्तरव (A, B & C) चत्तरवि (E) चत्तरव (F) ३ एककार (B & F) ४ चउर (A) चउ (D & E) चउर (F) ५ चउर (A B & C) ६ दुट (A) दुट्ट (C) दारवदि (D) दुट्ट (F) दुवच दुट (F) ७ रेह (A) लेह (E & F) = १० (A) ११ (F)

अजअ^१ विजअ^२ वलि कण^३ वीर वेअल विहणरु^४
 मकलु^५ हरिहर वंभ^६ इंदु^७ चंदणु सुसुहंकर^८ ।
 साण^९ सीह^{१०} सदूल^{११} कुम्म कोइल खर^{१२} कुंजर
 मअण^{१३} मच्छ तालंका^{१४} सेस सारंग^{१५} पओहरु^{१६} ॥
 ता^{१७} कुंद कमलु^{१८} वारण^{१९} भसल^{२०}
 सरहु^{२१} जंगमु^{२२} सर विल हइ^{२३} ।
 सुसज^{२४} समरु^{२५} सारसु सरअ^{२६}
 छप्पअ^{२७} णाम पिंगलु^{२८} कहइ ॥ १२२^{२९} ॥ छप्पअ ।

द्वादश सधव इति यावत्, एवं वयामौ [विआसी] अक्षररहि —
 शृंगीत्यक्षरैः अजअ — अजयनामा षट्पदस्य प्रथमो भेद इत्यर्थः ।
 तत्र गुरु घटइ — एकैकगुरुर्हमिति, दुहुइ मऊआ लेइ[ह] — द्वौ द्वौ

- १११। १ अजअ (B & C). २ विजअ (B, C & D), विह (E). ३ वण (A & B). ४ विहणरु (B), विहणल (A & C), विहणठ (E). ५ मकल (A & C). ६ वंभ (B). ७ इन्द (B). ८ सुसुहण (A), भयहण (C), सुसुहंकर (D), सुहंकर (F). ९ साण (A), घाण (C). १० सिह (D & F). ११ सदूल (D). १२ खर (B & C). १३ अमण (F). १४ Transposed in (B & C). १५ खर (A, E & F). १६ Non est (E). १७ वमण (A, B & C). १८ वल (C). १९ भण (B & C), drop in (D & F), transposed in (E). २० उण (A), घण (C). २१ अक्षर (A), अजय (B), सिहंकर (C), वंभ (D), वंभण (E). २२ मऊ अक्षर सर (A), मऊ विहणर सर (B), म विह विहण (F), अक्षर इवि मऊर सर (D), इवि उवि लेहण (E), मऊर सर (F). २३ Drop in (B), सर (C). २४ मऊ (D, E & F). २५ Drop in (B), उण (C). २६ मऊ (A), drop in (B & C), मऊ (E). २७ वण (C). २८ विहण (A, B & C). २९ १२ (A), १३ (F).

लघुकौ याद्यौ वर्द्धनीयाविति यादत् । एव भति एद्वक्खर एह —
 एकैकमक्षर वर्द्धते [* *] ॥ अथमर्थः । द्वितीयजगणपत्ते कायस्य
 [चतु]चत्वारिंशद्वक्खर अष्टौ लघव उक्तास्तस्य षड्विंशतिगुरवद्यत्तारो-
 लघव एवमुभयोर्मिलित्वा सप्ततिगुरवो दादम लघवो यच्च पतति
 च अजय, तच्च च यदि एकैको गुरुर्लघ्वति तत्समानस्याक-
 माचाक च लघुदय वर्द्धते, एव च पूर्वपूर्वभेदापेक्षयोत्तर(रोत्तर)-
 भेद एकैकमक्षर वर्द्धते तदा ते ते भेदा भवति । एतदेव
 प्रसारस्य प्राकृतलोपसारस्यजा । (B)

१२१ । अस्मिन् प्राकृत्यभिधस्य प्रसारस्य विग्रहेणमाह ॥ अजेति ।
 अजये द्वितीयचराणि, गुरव सप्तति, रवयो रेखा ॥ एकाक्षर
 वर्धते, गुरुलघ्वति, तदा दौ दौ लघू यद्वाप ॥ अजयनामि भेदे
 द्वितीयचराणि भवति ॥ तच्च सप्ततिगुरवो दादम लघव इति ॥ (C)

१२२ । अयैकमप्रतिभेदानां नामान्याह । अजयो विजयो
 वलि कर्णो वीरो वेतालो रुद्धयटो मर्कटो हरिचरी मद्धा
 रुद्धदन्दन भयकर प्राक्त विह प्रादुल दूर्ध्व कोकिल खर
 सुधरौ मदनो मत्स्य पारङ्ग त्रिवेतादृढ पयोधर कुन्द कमल
 बालभस्म खरभ मृगाङ्ग शर विल क्षित(२) खर सुधर खर
 खर सुकर वटपदे नाम पिगल कथयति ॥ (C)

१२३ । अयैकमप्रतिभेदानां नामान्याह अजय इत्यादिना ।
 अजय १, विजय २, वलि ३, कर्ण ४, वीर ५, वेताल ६,
 रुद्धयट ७, मर्कट ८, हरि ९, खर १०, मद्धा ११, रुद्ध १२,
 पदन १३, सुधमकर १४, या १५, विह १६, प्रादुल १७, दूर्ध्व

मेरु मन्त्ररु^१ मन्त्र सिद्धि वुद्धि कारअलु^२ कमलाअरु^३
 धवल^४ मलउ^५ धुअ कणउ^६ किसणु^७ रंजणु^८ मेहाअरु^९ ।
 गिम्ह^{१०} गरुड^{११} ससि खर सल्ल^{१२} रावरंग मणोहर^{१३}
 गअणु^{१४} रअणु^{१५} गरु^{१६} हीरु^{१७} भमरु^{१८} सहेरु कुसुमाअरु^{१९} ॥
 ता दिप्पु^{२०} संखु^{२१} वसु सह^{२२} मुणि राअराअ पिंगलु^{२३} कड्डा
 छप्पअ^{२४} णाम^{२५} एहत्तरिहि^{२६} छंदआर पत्थरि^{२७} लेहडा^{२८} ॥
 १२३^{२९} ॥ छप्पअ ।

१८, कोकिलः १८, खरः २०, कुंजरः २१, मदनः २२, मत्स्यः २३,
 ताडकः २४, श्रेष्ठः २५, मारंगः २६, पयोधरः २७, कुंदः २८,
 कमलं २८, वारणः ३०, शरभः ३१, भमलो—भ्रमरः भान्तरश्च
 ३२, जांगलः ३३, शरः ३४, सुमरः ३५, समरं ३६, मारमः ३७,
 सरमः ३८, इअ—इति छप्पअ णाम—षट्पदनामानि ठवि—

१२३ । १ मन्त्र (E). २ कलषय (A). ३ कमलाकय (E), कमलाय (F).
 ४ धवलु (B & C). ५ मणउ (D & F), मणय (E). ६ कण (A & B), धय
 (C), कणय (E). ७ किसणु (A), किमर (B), किमर (C), कीमणु (F).
 ८ रंजय (A). ९ मेहायु (E). १० गिम्ह (A & D), गौम्ह (B). ११ गरुड
 (A), गरुल (B & C). १२ मल्ल (A), मन्द (C). १३ पयोहर (A).
 १४ गअण (A), गअणु (D). १५ रअण (A), रअणु (D). १६ रण (D).
 १७ दाव (A). १८ भमाय (D). १९ पुणुयाकय (B). २० ता दीप्पु (B), ता
 दिप्प (C & F), ता दिप्पं (E). २१ संख (D), स (E). २२ मकु (B), मड
 (C). २३ पिंगल (A & F). २४ छप्पअरु (D), छप्पय (E). २५ णाम (B).
 २६ एहत्तरिहि (B & C). २७ पत्थरि (A). २८ लहर (A & D), किळर
 (B & C), कड्डर (F). २९ २० (A), २३ (F).

लघुको याद्यौ वर्द्धनीयाविति यादम् । एव सति एद्वयत्वर १४ -
 एकैकमक्षर वर्द्धते [' '] ॥ अयमर्थः । द्वतीयजगणपचे काव्यस्य
 [चतु]चत्वारिंशद्गुरव अष्टौ लघवः खल्लासस्य षड्विंशतिगुरवस्तारो-
 लघव एवमुभयोर्मिलित्वा सप्ततिगुरवो दादश लघवो यत्र पतति
 स अजयः, तत्र च यदि एकैको गुरुर्द्धति तत्तमानस्यार्क-
 माभाक च लघुदय वर्द्धते, एव च पूर्वपूर्वभेदापेक्षयोः नरः (रोनर)-
 भेद एकैकमक्षर वर्द्धते तदा ते ते भेदा भवति । एतच्चैव
 प्रक्षारस्य शास्त्रसौप्रक्षारसञ्ज्ञा । (E)

१९१ । अथ शास्त्रस्यभिधस्य प्रक्षारस्य विशेषमाह ॥ अथेति ।
 अजये द्वाभ्योत्यक्षराणि, गुरव सप्तति, रवयो रेखा ॥ एकाक्षर
 वर्धते, गुरुस्तुष्यति, तदा दौ दौ लघू यथापि ॥ अजयनाधि भेदे
 द्वाभ्योत्यक्षराणि भवति ॥ तत्र सप्ततिगुरवो दादश लघव इति ॥ (G)

१९२ । अथैकमसप्ततिभेदानां नामान्याह । अजयो विजयो
 बलि कर्णो वीरो वेतालो दृष्टघ्नो मर्कटो हरिहरौ मद्या
 दम्भदन्दन भयकरः शास विहः शार्दूलः कुशं कोकिल सर
 सुञ्जरो मदनी मत्स्य सारः जेयताडः पयोधरः हुन्द कमल
 वालभञ्जन सरभ खगाडः शर बिल हित १) सर सुष्यर ममर
 शारं सुकरः षट्पदे नाम पिगलः कथयति ॥ (C)

१९२ । अथैकमसप्ततिभेदानां नामान्याह अजय इत्यादिना ।
 अजय १, विजय २, बलि ३, कर्ण ४, वीर ५, वेताल ६,
 दृष्टघ्न ७, मर्कट ८, हरि ९, हर १०, मद्या ११, रदु १२,
 चन्दन १३, सुशुभकर १४, या १५, विह १६, शार्दूल १७, कुशं

जत्ते^१ सव्वहिं^२ होइ लहु^३ अइ विसज्जहु^४ ताम^५ ।

तह वि^६ विसज्जहु^७ एकस्स^८ एहिं^९ पमाणे^{१०} णाम ॥ १२४^१ ॥

दोहा । इति षट्पदप्रकरणम् ॥

मुनिः ७१, इति एहत्तरिहि — एकमप्रतिः षट्पदनामानि वृन्द-
आर — वृन्दःकारकः पत्यरि — प्रस्तार्थ्य लेखद — लभते, इति
पिंगलः कथयति ॥ (E).

१२३ । नेरु इति ॥ नेरुः ४०, मकरः ४१, मदः ४२, सिद्धिः
४३, बुद्धिः ४४, करतलं ४५, कमलाकरः ४६, धवलः [४७],
म[द]नः ४८ ध्रुवः ४९, कनकं ५०, कूर्माः[?] ५१, रंजनः ५२, मेधा-
करः ५३, ग्रीष्मः ५४, गरुडः ५५, शशी ५६, सूर्यः ५७, शल्यं ५८,
नवरंगः ५९, मनोहरः ६०, गगनं ६१, रत्नं ६२, नरः ६३, हीरः ६४,
भ्रमरः ६५, श्रेखरः ६६, कुसुमाकरः ६७, ततः दीपः ६८, शंखः
६९, वसुशब्दः ७०, मुनिः ७१ ॥ नागराजः पिंगलः कथयति ॥
षट्पदे नामान्येकमप्रतिः वृन्दस्कारः प्रस्तार्थ्य कथयति ॥ २३ ॥ (G).

१२४ । तथाहि यावद्भवति सर्वैर्लघुभिर्द्ध्वै विमर्जय । तत्रापि
एकं शरम् एतत्प्रमाणं नाम ॥ सर्वैर्लघुभिर्द्ध्वै[र्द्ध्वै]पञ्चाशदधिकं
[शतं] तस्यार्द्धदूरीकरणे षट्सप्ततिरवशिष्यते । तत्रैकपञ्चसंख्यायां

१२४ । १ जत्ते (B, C & E), जत्ते (D), जत्ते (F). २ सव्वर (B & C).
३ विसज्जद (B & C), विसज्जहिं (D). ४ ताम (F). ५ पुणवि (A), तहंवि
(D). ६ विसज्जद (B & C), विसज्जहिं (D), विसज्जहं (E), विसज्जउ (F).
७ एकस्स (B), एकस्स (C & F). ८ एहि (A), एहि (B & C). ९ पमाणे
हि (B & C), परमाणे (D). १० ११ (A), १५ (F).

स्थापयित्वा खेहर — लाभत इति पिगल कहर — पिगल
कथयति ॥ (E)

१२२ । अथ नामान्याह ॥ अत्रय १, विअय २, वलि ३,
कर्ण ४, वीर ५, बेताल ६, हृदय ७, मर्कट ८, हरि ८,
हर १०, मझा ११, रदु १२, चदन १२, सुभकर १४, सा १५,
विह १६, गार्हल १७, कुर्म १८, कोकिल १८, खर २०, कुगर,
२१, मदन २२, मख २३, तालक २४, जेव २५, वारन २६,
पयोधर २७, तन खुद २८, कमल २८, वारन २९, गरभ २९,
जगम २९, पुनौष्ट २२, दाता २४, गर २५, सुगर २६, वमर २७,
वारन २८, वरट २८, वट्पदनामानि पिगल कथयति ॥ २२ ॥ (G)

१२३ । मेह मकर खग विट्ठिर्बुद्धि करतल कमलाकर
धवलो मलयो भुवो धर्म किशलयो व्यजन ॥ मेधाकर वीर
गरल ॥ ग्री ३२ मन्दो नवरङ्ग मनोहरो गगन रत्न नर
वीर भ्रमर मेखर कुसुमाकर ततो दीप गङ्गा वसु वसु
गङ्गा नागराजपिङ्गल कथयति वट्पदनामान्येकपत्तिं इन्दो
पर कथयति ॥ (C)

१२३ । मेह ३८, मकर ४०, मद ४१, विट्ठि ४२, बुद्धि
४३, करतल ४४, कमलाकर ४५, धवल ४६, मदन ४७, भुव
४८, कमल ४८, लण ५०, रजन ५१, मेधाकर ५२, वीर ५३,
गहड़ ५४, ग्री ५५, गर ५६, गङ्गा ५७, मगर ५८, मनोहर
५८, गगन ६०, रत्न ६१, नर ६२, वीर ६३, भ्रमर ६४, मेखर
६५, कुसुमाकर ६६, दीप ६७, गङ्गा ६८, वसु ६८, गङ्गा ७०,

जत्ते^१ सव्वहि^२ होइ लहु^३ अइ विसज्जहु^४ ताम^५ ।

तह वि^६ विसज्जहु^७ एकसर^८ एहि^९ पमाणे^{१०} णाम ॥ १२४ ॥

दोहा । इति षट्पदप्रकरणम् ॥

मुनिः ७१, इति एहत्तरिहि — एकमप्रतिः षट्पदनामानि कंद-
आर — कंदःकारकः पत्यरि — प्रस्तार्थं लेख्य — लभते, इति
पिंगलः कष्ट — कथयति ॥ (F).

१२३ । मेरु इति ॥ मेरुः ४०, मकरः ४१, मदः ४२, मिद्धिः
४३, बुद्धिः ४४, करतलं ४५, कमलाकरः ४६, धवलः [४७,
मद्देनः ४८ ध्रुवः ४९, कनकं ५०, कूर्मः [?] ५१, रंजनः ५२, मेधा-
करः ५३, घीष्मः ५४, गरुडः ५५, शशी ५६, सूर्यः ५७, शल्यं ५८,
नवरंगः ५९, मनोहरः ६०, गगनं ६१, रत्नं ६२, नरः ६३, क्षीरः ६४,
भ्रमरः ६५, शेखरः ६६, कुसुमाकरः ६७, ततः दीपः ६८, शंखः
६९, वसुशब्दः ७०, मुनिः ७१ ॥ नागराजः पिंगलः कथयति ॥
षट्पदे नामान्येकमप्रतिः कंदस्कारः प्रस्तार्थं कथयति ॥ २३ ॥ (G).

१२४ । तथाहि यावद्भवति सर्वैर्लघुभिरर्द्धं विमर्जय । तत्रापि
एकं शरम् एतत्प्रमाणं नाम ॥ सर्वैर्लघुभिर्हि [र्द्धि] पञ्चाशदधिकं
[शतं] तस्यार्द्धदूरीकरणे षट्सप्ततिरवशिष्यते । तत्रैकपञ्चसंख्यायां

१२४ । १ जत्ते (B, C & E), जत्ते (D), जत्ते (F). २ सव्वह (B & C).
३ विसज्जह (B & C), विसज्जहिं (D). ४ ताम (F). ५ पुणवि (A), तहंवि
(D). ६ विसज्जह (B & C), विसज्जहिं (D), विसज्जहं (E), विसज्जह (F).
७ एकसर (B), एकसर (C & F). ८ एह (A), एम (B & C). ९ पमाणे
हि (B & C), परमाणे (D). १० १२ (A), १५ (F).

दुरीहतायामेकमस्रतिनामानि भवन्तीत्यर्थं । इति षट्पदप्रकरणम् ॥ (८)

१०४ । अथैतेषां प्रकारान्तरेण कथ्यामाह जप्ते इति । यावत् सर्वं जप्यो भवति अर्द्धं विमुच्यतां तन्मात्रे । तथापि विमुक्त एक शर पञ्चक, शर इति पञ्चमज्ञा, एतन्प्रमाणेन नामानि विद्धीति शेष ॥ अयमर्थः, द्विपञ्चमद्वयं अतः सप्तमं अतिमभेदे चे, तन्मात्रे अर्द्धत्यागे षट्स्रतिरवशिष्यते, तच्च पञ्चत्यागे एकमस्रतिरवशिष्यते, तन्प्रमाणेन एकमस्रतिप्रमाणानि नामानि भवतीत्यर्थं ।

अथैते भेदाः स्रष्टृपतो जितित्या प्रदर्शयन्ते । गुरु ० लघु १९ ऋजयः, गुरु १८ लघु १४ विजयः, गु १८ ल १६ वलिः, गु १० ल १८ कर्णः, गु ११ ल [१०] वीरः, गु १५ ल २९ वेतालः, गु १४ ल २४ वृषभटः, गु १२ ल २६ मकैटः, गु १९ ल १८ हरिः, गु ११ ल २० शरः, गु १० ल २२ मञ्जाः, गु ५८ ल १४ रदुः, गु ५८ ल २६ चदनः, गु ५० ल २८ सुशुभकरः, गु ५६ ल ४० याः, गु ५५ ल ४२ विहः, गु ५४ ल ४४ गार्दूलः, गु ५२ ल ४६ शूर्मः, गु ५२ ल ४८ कोकिलः, गु ५१ ल ५० खरः, गु ५० ल ५२ सुजरः, गु ४८ ल ५४ मदनः, गु ४८ ल ५६ मत्स्यः, गु ४७ ल ५८ ताडकः, गु ४६ ल ६० शेषः, गु ४५ ल ६२ पारगः, गु ४४ ल ६४ पयोधरः, गु ४३ ल ६६ कुदः, गु ४२ ल ६८ कमलः, गु ४१ ल ७० वारणः, गु ४० ल ७२ गरमः, गु ३८ ल ७४ भमलः, गु ३८ ल ७६ जागलः, गु ३७ ल ७८ शरः, गु ३६ ल ८० सुवरः, गु ३५ ल ८२ वमरः, गु ३४ ल ८४ चारमः, गु ३३ ल ८६ वरमः,

अथ पञ्चटिका छंदः । (D).

चउ'मत्त करह' गण चारि ठाई'

ठइ अंत' पओहर पाई पाई ।

चउ'सद्धि' मत्त पञ्चलइ' इंदु

सम' चारि पाअ पञ्चटिअ' छंदु ॥ १२५' ॥

गु ३२ ल ८८ मेढः, गु ३१ ल ८० मकरः, गु ३० ल ८२ मद्दः,
गु [२८ ल ८४ सिद्धिः, गु २८ ल ८६] बुद्धिः, गु २७ ल ८८
करतलं, गु २६ ल १०० कमलाकरः, गु [२५ ल] १०२ धवलः,
गु २४ ल १०४ मदनः, गु २३ ल १०६ ध्रुवः, गु २२ ल १०८
कव[नो]कं, गु २१ ल ११० रुष्णः, गु २० ल ११२ रंजनः, गु १८
ल ११४ मेधाकरः, गु १८ ल ११६ यौगः, गु १७ ल ११८ गरुडः,
गु १६ ल १२० शशी, गु १५ ल १२२ शूरः, गु १४ ल १२४
शब्दं, गु १३ ल १२६ नवरंगः [गु १२ ल] १२८ मनोहरः, गु ११
ल १३० गगनं, गु १० ल १३२ रत्नं, गु ९ ल १३४ नरः, गु ८
ल १३६ हीरः, गु ७ ल १३८ भ्रमरः, गु ६ ल १४० श्रेखरः, गु ५
ल १४२ कुसुमाकरः, गु ४ ल १४४ दिपः, गु ३ ल १४६ शंखः,
गु २ ल १४८ वसुः, गु १ ल १५० शब्दः, ल १५२ मुनिः ॥ ७१ ॥ (E).

१२५। १ चो (E). २ करहि (D & E), करड (F). ३ नद्द (D),
चारि (F). ४ अंत (E). ५ चो (E & F). ६ सद्धि (C). ७ पञ्चलइ
(B, C, D & E). ८ सम (A, B, C, D & E). ९ पञ्चल्लिष (A, B & C).
१० १२ (A), १६ (F).

दूरीकृतानामेकमप्रतिनामानि भवन्तीत्यर्थः । इति षट्पदप्रकरणम् ॥ (C)

१०४ । अथैतेषां प्रकारातरेण संख्यामाह जत्ते इति । यावत् सर्वं सप्तमो भवति अर्द्धं विस्तृतता तन्मात्रे । तथापि विस्तृत एव शर पचक, शर इति पचसञ्ज्ञा, एतत्प्रमाणेन नामानि विद्मोति शेषः ॥ अथमर्थः, द्विपञ्चाशदुत्तर शत सप्तम अतिमभेदे च तन्मात्रे अर्द्धत्यागि षट्सप्ततिरवशिष्यते, तत्र पचत्यागे एकसप्ततिरवशिष्यते, तत्प्रमाणेन एकसप्ततिप्रमाणानि नामानि भवन्तीत्यर्थः ।

अथैते भेदा स्वरूपतो लिखित्वा प्रदर्शयन्ते । गुह ० लघु १९ कजय, गुह ६८ लघु १४ विजय, गु ६८ ल १६ ककि, गु ६० ल १८ कर्क, गु ६६ ल [२०] वीर, गु ६५ ल २२ वेताल, गु ६४ ल २४ रुद्रघट, गु ६३ ल २६ मकंद, गु ६२ ल २८ हरि, गु ६१ ल २० हर, गु ६० ल २२ मञ्ज्या, गु ५८ ल २४ हनु, गु ५८ ल २६ चदन, गु ५० ल २८ सुशुभकर, गु ५६ ल ४० या, गु ५५ ल ४२ विह, गु ५४ ल ४४ गार्दूल, गु ५३ ल ४६ कुर्म, गु ५२ ल ४८ कोकिल, गु ५१ ल ५० खर, गु ५० ल ५२ कुजर, गु ४८ ल ५४ मदन, गु ४८ ल ५६ मत्स्य, गु ४० ल ५८ ताडक, गु ४६ ल ६० शेष, गु ४५ ल ६२ मारग, गु ४४ ल ६४ पयोधर, गु ४३ ल ६६ कुद, गु ४२ ल ६८ कमल, गु ४१ ल ७० वारण, गु ४० ल ७२ गरभ, गु ३८ ल ७४ भवल, गु ३८ ल ७६ शोणल, गु ३० ल ७८ गर, गु २६ ल ८० सुमर, गु २५ ल ८२ मसर, गु २४ ल ८४ मारग, गु २३ ल ८६ हरस,

जहा, जे गंजिअ गोलाहिबड^१ राउ^२

उहंड^३ ओड्ड^४ जसु^५ भअ^६ पलाउ^७ ।

गुरुविक्रम विक्रम जिणिअ^८ जुज्ज^९

ताकस परक्रम^{१०} कोड^{११} बुज्ज ॥ १२६^{१२} ॥

पञ्चलिआ^{१३} । (A & F).

चउ इति ॥ चतुर्मात्राः कार्या गणाश्चत्वारश्चत्वारः स्थापयान्ते पयो-
धरं पादे पादे ॥ चतुःषष्टिमात्राभिः पर्यटिका भवति दंदुसमा-
श्चत्वारः पादाः पर्यटिकाच्चंदसि ॥ अंत इति ॥ चतुर्थी गणो-
जगणरूपः कार्य इत्यर्थः ॥ २६ ॥ (G).

१२६ । उदाहरति ॥ यो गञ्जितगौडाधिपतिराजः उहण्ड-
ओड्डो यस्य भयेन पलायते । गुरुविक्रमं विक्रमं जित्वा युध्यते
तत् कर्षपरक्रमं क इह बुध्यते ॥ ओड्डः—ओड्डदेशीयो राजा,
विक्रमं राजानं युद्धे न त्यजतीत्यर्थः । (C).

१२६ । अथ [प]ञ्चटिकामुदाहरति जे इति । येन पराक्रमेण
गोलाहिबड—गौडाधिपतिः राउ—राजा गंजिअ—गंजितः,
हत इति यावत्, जसु भअ—यस्य पराक्रमस्य भयेन उहंड

१२६ । १ गउलाहिब (A), गोलाहिबड (B), गोलाहिबड (C), गोडबड (F).
२ पाउ (D). ३ उहण्ड (D). ४ दंड (A), ओज्ज (C), ओड (E), मोड्ड (F).
५ इस (D & F). ६ जम (A), भए (B & C). ७ पसाउ (A), पलाउ (B),
पराउ (D & F). ८ जिणु (A), जोणिअ (C), जिणिअ (D). ९ जज्ज (F).
१० परिक्रम (B). ११ इह (C). १२ १२ (A), १० (F). १३ पञ्चटिका
(B & C), इति पञ्चलिआ (F).

१२४ । पुनः प्रकारातरेण नाममध्या[न]यनमाह ॥ जने इति ॥
 यावत् सर्वं भवति सद्यः अर्धं विमर्जय तेषु । तथापि विमर्जं
 यैकवारं ग्रान् अनेन प्रमाणेन नामानि ॥ यथा षट्पदसर्वस्य
 १५२, तेषामधे ७६, तथापि [५] पञ्च त्याज्या, अष्टमिष्टा ७१ इति
 प्रकारेण जातानि नामानौत्तर्यं ॥ इति षट्पदप्रकरणम् ॥ (G)

१२५ । अथ प्रोञ्जटिकाच्छन्दः ॥ चतुर्माषा क्रियन्ता गणा-
 स्तवारः जने पयोधरः स्यात्ता पादे पादे । चतुर्वष्टिमाषं दृष्ट्वा
 रतीन्दुरिव चतुर्भिः पादैः प्रोञ्जटिकाच्छन्दः ॥ पादे पादे चतुर्मा-
 षास्तवारस्तवारो गणा क्रियन्ता, तथास्तौ गणो मध्यगुरुः, पयो
 धरश्चो मध्यगुरवाचो । यथेन्दुरन्तः प्रोञ्जति, एव प्रोञ्जटिक-
 शब्दोऽप्यन्तः चरतीत्यर्थः ॥ पञ्जटिकेति केचिददन्ति ॥ (C)

१२६ । अथ पञ्जटिकादन्तः सवयति चउमत्तेति । अतः—अने,
 पयोधर—पयोधर मध्यगुरु जगणमिति यावत् उर—छाप
 यिता, अतस्तु चतुर्माषिक जगणस्वरूपमेव विधायेत्यर्थः, पादे
 पादे—पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् चारि उर—चतु-
 रध्याकान् चउमत्त—चतुर्माषिकान् गणान् करहि—कुर्यात् ।
 एम—एव, चारि पाच—चतुर्पादे चउमद्वि मत्त—चतुर्वष्टि-
 माषाक पञ्जटिकश्च उद—पञ्जटिकाच्छन्दः भवति, एतत् कुत्तेति
 प्रेय इदु पञ्जरद—प्रसरति ॥ अयमप्यष्टमस्कन्धादन्तरमेको-
 लगण एव षोडश माषा प्रतिचरणं यत्र पतति, तत्पञ्जटिका-
 दन्तमिति फलितार्थः ॥ (F)

१२७ । अथ चतुर्वष्टिमाषक भेदश्च, तत्र पर्यटिकामाह ॥

षोडशमात्रं पदमित्यर्थः, द्वयोर्द्वयोरन्ते यमकं, भेदं विगोषं कल-
यत जानीत, पयोधरो जगणो भवति चेत्, किमपि क्वचिदपी-
त्यर्थं अलं व्यर्थं, तस्माज्जगणो न देय इत्यर्थः । इ-ग्रन्थः पादपूरणे ।
सुप्रियो द्विकलः सर्वलघुः । तत्र चतुष्कलगणत्रयं, ततो द्विकल-
गणस्ततो द्विलघुरिति साम्प्रदायिकी परिपाटी । (C).

१२७ । अथ अलिप्तहृत्तं लक्षयति सोलह मत्तेति । जहा,
सोलह मत्ता — षोडशमात्रिकाः षोडश मात्रा यस्यां सा तादृगी-
त्यर्थः, पाञ्चलि — पादावली, लह — लभ्यते, वेवि — द्वयोरिति
शेषः, जमक्का — ज[य]मकौ भेद — भवत इति, अलिप्तह कथ-
येत्यर्थः । किंपि कुत्रापि चरणे इत्यर्थः, अलीप्तह[?] — अप्रयोजक-
इत्यर्थः । अयं च देशीग्रन्थः । पओहर — पयोधरः मध्यगुस्-
जगण इति यावत्, ए हो — न भवति, अत्र जगणो न देय इति
भावः, अन्ते पादांते सुपिअ — सुप्रियः द्विलघुर्गण इत्यर्थः पत-
तीति शेषः । क्रियमाणाम् षोडशमात्रासु अन्तिम[मा]त्रादयं यत्र
लघुरुपमेव पतति, न तु षोडशमात्रातिरिक्तः सुप्रियो देय इति
भावः, तत् अलिप्तह कंदु — अलिप्तहनामकं कंदः भण — कथय
इत्यर्थः ॥ (E).

१२७ । सोलेति ॥ षोडश मात्राः पादावली लभतां द्वेअपि यमके
भेद इति गृह्यतां ॥ भवति पयोधरः किमपि अक्षाप्यः सुप्रियोऽन्ते
यत्र कंदः अलिप्तह ॥ प्रतिपादं षोडश मात्राः, द्वयोश्चरणयोर्मकं,
जगणो न कर्त्तव्यः, अन्ते लघुद्वयं च, तत् अभि[लि]प्तह कंद-
इत्यर्थः ॥ २८ ॥ (G).

अथाडिस्सा खंदं । (D)

सोलहं मत्ता पाउअलि खहं

वेवि जमक्कां भेउ अलिखहं ।

हो खं पओहरं किंपि अलिखहं

अंतं सुपिअं भखं खंदुं अलिखहं ॥ १२७ ॥

— वमरदुद्धेवं सोड — वत्कलदेशाधिपति पलाय — पलायित ।
 येन च गुण्य — पुहे रद सर्वत्र चेति, गुहविक्रम — गुहविक्रम
 गुह्यैरनतिक्रमणीय विक्रम पराक्रमो यस्य स तादृश इत्यर्थः,
 विक्रम — विक्रम विक्रमनामा कथिअधिह राजा, जिथिअ —
 जित, ताकस परक्रम — तत्कर्षपरक्रम कोऽपि गुण्य — जानाति
 अपि तु न कोऽपीत्यर्थः ॥ (F)

१२६ । यथा ॥ येन गजितो गौडपति राजा, वड्ड (?) वत्कल
 समय पलायित । गुहविक्रमो विक्रमो जितो पुहे कर्षपरक्रम
 को बुध्यते ॥ २७ ॥ (G)

१२७ । पोट्टय माचा पादावली जमते इयोर्यमक भेद कल
 यत । भवति पणोधर किमप्यस च अते सुप्रिय भण इन्दोऽसि
 न्दाम् ॥ पादावली पादपतुष्टय पोट्टय माचा जमते, तथाच

१२७ । १ सोलह (A) पीकाव (E) २ चरित्र (D) ३ वमका (F)
 ४ वीर (A B & C) ५ वरहर (P) वरीहर (F) ६ सुप्रिय जत (A B
 & C) सुप्रियते (D) सुप्रिय चते (F) ७ जह (D, E & F) ८ वर (A &
 B) ९ १४ (A) १० (F)

लघु^१ गुरु^२ एक^३ णिअम^४ णहि जेहा^५

पअ पअ लेक्खउ^६ उत्तम^७ रेहा ।

सुकाइ फणिंदह कंठह^८ वलअं

सोलह^९ मत्तं पाआउलअं^{१०} ॥ १२६ ॥

अत्र जिह्वीति संयुक्तपरोऽपि जकारः लघुर्बोध्यः, 'कत्यवि संयुक्तपरो वलो लउ होइ', इति पूर्वमुक्तत्वात् । [Vide श्लोक ४, p. १. —Ed.] धम्मके इति एकारोऽपि लघुर्बोध्यः, 'एओ श[सु]द्धाअ वल मिलिआ चे'ति पूर्वमुक्तत्वात् । [Vide श्लोक १, p. 7. —Ed.] अन्यथा तत्तत्तत्तरेण मात्राधिक्यं स्यादिति बोध्यम् । (E).

१२८ । यथा ॥ जह्वीति ॥ येनाशावरीदेशा दत्ताः, सुस्मिरं उद्धारराज्यं गृहीतम् । कालंजरं जित्वा कीर्त्तिः स्थापिता, धन-मर्जयित्वा धर्मार्थमर्जिषीतम् ॥ २८ ॥ इत्यल्लिख्यनामकच्छंदः ॥ अडिम्महेति, अरिहम्महेति कचित्पाठः ॥ (G).

१२९ । लघुगुरोरेको नियमो नास्ति यत्र, पदे पदे लिख्यता-मुत्तमरेखा । सुकविफणीन्द्रस्य कण्ठवलथं षोडशमात्रं पादा-कुलकम् ॥ (C).

१२९ । अथ पादाकुलकं वृत्तं लचयति लउ गुरु एक णिअ-

१२९ । १ Transposed in (F). २ Non est (B). ३ णिअ (A, B, C & D), जेमा (E), णिअम (F). ४ आहा (B & C). ५ लेखउ (A), लेक्खउ (B & C), लेक्खउ (D), लेक्खिअ (E). ६ उत्तम (A). ७ कण्ठा (B & C), कंठ (F). ८ मौरह (D). ९ मत्ता (A). १० कुलथं (B, C & D), पादाकुलथं (E), पादाउलथं (F). ११ १६ (A), २० (F).

जहा, जहि^१ आसावरि^२ देसा^३ दिण्हउ^४

सुत्थिर^५ डाहर^६ रज्जा लिहउ^७ ।

कालंजर^८ जिणि^९ किन्ती^{१०} यप्पिअ^{११}

धणुआ^{१२} वज्जिअ^{१३} धम्मक^{१४} अप्पिअ^{१५} ॥ १२८ ॥

अल्लिह । (१)

१२८ । येनाद्यापूर्वे देशे दत्त सुत्थिरडाहरराज्य गृहीत
कालञ्जर जिन्ना कीर्त्ति स्थापिता धनदारराज्य धर्माधारितम्
आद्यापूरो काचन देवी, डाहरो देशविशेष । (८)

१२८ । अथ अल्लिहमुदाहरति जिहि इति । जिहि — ये
आद्यावरिनामको देश दिहउ — दत्त, सुत्थिर — सुत्थिर, वैरि
हतास्वदनाभावाद्व्याकुलजनमिति भाव, डाहर रज्जा — डहार-
राज्य डहार — पर्वतविशेषस्तस्य राज्यमित्यर्थ, लिहउ — गृहीत ।
कालिजरे येन कीर्त्ति स्थापिता, धणु आवज्जि — धनम् आवर्ज्य दण-
दिग्भ्य एकीकृत्येत्यर्थं धम्मके — धर्माय अप्पिअ — अप्रितम् ॥ अथ
दिहउ लिहउ, यप्पिअ अप्पिअ इति द्वावप्ये समकवत्त स्फुटमेव ।

१२८ । १ जिहि (B & C) जिहि (D) जिहि (E) २ असा (B), असा
परि (C) ३ देश (A, B & C) ४ दिहउ (C) दिहउ (E) ५ सुत्थिर
(A, सुत्थिर (B) ६ डाहर (B) ७ लिहउ (A) दिण्हउ (D) लिहउ
(C) लिहउ (D) ८ कालिजर (A) ९ जिणि (E) १० कीन्ती (C)
११ यप्पिअ (D) यप्पिअ (E) १२ धणुआ (A & B) धणुआ (C) १३ वज्जिअ
(E) १४ धम्मके (A D & E) १५ अप्पिअ (B) अप्पिअ (D) १६ १७ (A)
१८ (E)

लिख्यंते इत्युक्तं, तत्र कियंत्यो मात्रा इत्यपेक्षायां षोडशमात्राक-
मिति हेतुगर्भं विशेषणम् । (E).

१२८ । गुरुवर्ण[गुरुणां] लघूनां वा एकोऽपि नियमो न हि
यत्र पदे पदे लेख्य उत्तमा रेखाः । सुकवेः फणींद्रस्य कंठवल्यं
षोडशमात्रं पादाकुलकं ॥ पदे मध्ये, रेखा लघवः ॥ ३० ॥ (G).

१२९ । उदाहरति । सेर एको यदि प्राप्यते द्रुतस्य, मण्डा-
विंगतिः पच्यते नित्यं । टंकैकमितं यदि सैन्धवं प्राप्यते, यो भवति
रङ्गः स भवति राजा ॥ मण्डा पिष्टकं, सेरटङ्कौ परिमाणविशेषौ ।
दीनस्येयमुक्तिः । (C).

१३० । अथ पादाकुलकमुदाहरति सेर एकेति । सेर एक जौ
[जड] पावड घित्ता — सेरकैकं यदि प्राप्नुयाद् द्रुतं, मंडा वीस
पकावड णित्ता — तदा विंगतिं मंडकान् पचामि नित्यं । तत्र च
जड — यदि टंकु एक सैधव पात्रा — टंक एकः सैधवः प्राप्नोः,
तदा जो हड रंक सोड हड रात्रा — योऽहं रंकः स एव अहं
राजा ॥ (E).

१३१ । यथा ॥ सेरेति ॥ शेरैकं यदि प्राप्यते द्रुतं, मंडविंगतिं
पचामि नित्यं । टंकैकं यदि सैधवं प्राप्यते, योऽहं रंकः स एवाहं
राजा ॥ रंकोक्तिरियम् ॥ ३१ ॥ इति पादाकुलकम् ॥ (G).

[This differs from the Pádākulakam of Pingala's Sanskrit
Treatise. Vide Ghosha's compendium, pp. 22-24.—Ed.]

जहा, सेर एक' जइ' पावउ' धित्ता

मंडा बीस पकावउ' खित्ता ।

टंकु' एक' जउ' सेधव' पाया

जो' हउ' रंकी' सो हउ' राधा ॥ १३० ॥

पादाकुलकम् ।

मेति । जेहा — यष, लङ्ग गुरु एक णि[ले]स — लघु गुरवैक-
नियम णहि — नास्ति, यष षोडशापि भाषा बहुगुरुरूपेणैव
पतति, अथवा षोडशलघुरूपेणैव पततीति नियमो नास्तौत्तर्ये,
किंतु पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् उत्तम रेखा
— उत्तमा रेखा भाषा लघुगुर्वंतरिता इति भाव लेखिए —
लिख्यते स्थाप्यते इत्यर्थः । सुकविकर्षोद्भक्तवलय[मि]ति पिगल-
कठाभरणलक्ष्यमित्यर्थः, कठाभरण यथा वक्षेह कठे स्थाप्यते, तथे-
दमपि वक्षेह पिगलेन कठे धृतमित्यर्थः, सोसहमन — षोडश-
भाषाक, प्रतिचरण षोडश भाषा यस्मिन्लक्षणादुद्भूतमित्यर्थः, पादा-
कुलक — पादाकुलकनामक वृत्त भवतीति श्रेयः ॥ पादे भाषा

१२० । १ रकु (D) १ जउ (D) जो (E) २ पावउ (A & D) पावहि
(B) पावउ (F) ३ पकावउ (A) पकाविस (B) पकावउ (F) ४ टंक (A
& C) ५ हउ (F) ६ ज (E), जउ (C E & F) = मिमर (B & C),
वेधउ (E) ७ पाया (A) ८ बी (A) ९ जउ (A) रं (D) १० रं
(A & E) रकु (D & F) ११ जोर जउ (A E & F) जो जउ (D) १२ रं
(A) १३ (E) १४ पादाकुलकम् (B & C)

लिखन्ते इत्युक्तं, तत्र कियंत्यो मात्रा इत्यपेक्षायां षोडशमात्राक-
मिति हेतुगर्भं विशेषणम् । (E).

१२८ । गुरुवर्ण[गुरुणां] लघूनां वा एकोऽपि नियमो न हि
यत्र पदे पदे लेख्य उत्तमा रेखाः । सुकवेः फणींद्रस्य कंठवलयं
षोडशमात्रं पादाकुलकं ॥ पदे मध्ये, रेखा लघवः ॥ ३० ॥ (G).

१३० । उदाहरति । सेर एको यदि प्राप्यते दृत्तस्य, मण्डा-
विंशतिः पच्यते नित्यं । टंकैकमितं यदि सैन्धवं प्राप्यते, यो भवति
रङ्गः स भवति राजा ॥ मण्डा पिष्टकं, सेरटङ्कौ परिमाणविशेषौ ।
दौनस्येयमुक्तिः । (C).

१३० । अथ पादाकुलकमुदाहरति सेर एकेति । सेर एक जौ
[जड] पावड घित्ता — सेरकैकं यदि प्राप्नुया[द्] दृत्तं, मंडा वीस
पकावड णित्ता — तदा विंशतिं मंडकान् पचामि नित्यं । तत्र च
जड — यदि टंकु एक सैधव पात्रा — टंक एकः सैधवः प्राप्तः,
तदा जो हड रंक सोड हड रात्रा — योऽहं रंकः स एव अहं
राजा ॥ (E).

१३० । यथा ॥ सेरेति ॥ शेरैकं यदि प्राप्यते दृत्तं, मंडविंशतिं
पचामि नित्यं । टंकैकं यदि सैधवं प्राप्यते, योऽहं रंकः स एवाहं
राजा ॥ रंकोक्तिरियम् ॥ ३१ ॥ इति पादाकुलकम् ॥ (G).

[This differs from the Pádákulakam of Pingala's Sanskrit
Treatise. Vide Ghosha's compendium, pp. 22-24.—Ed.]

अथ चउबोला छंटः । (D) Son est (B & C)

मोनह' मत्तह' वेवि' पमाणह'

योथ चउत्यह' चारिटहा ।

मत्तह' सडि समग्गल आणह'

चारि पघा' चउबोला' कहा ॥ १३१' ॥

१३१ । चौ चउ बोला' लक्षयति बोलाह मभेति । मोनह मत्तह—
घोडग्रमाश्रमि वेवि—हारपि द्वितीयचतुर्थद्वोरथे उपादानाप्रपम-
हतीषावित्यर्थं चरणाविति हेव [पमाणह—] प्रमापयत, बीच
चउत्यह—द्वितीयचतुर्थद्वोरत्त्वयो चारिटहा—चतुर्दश माषा-
इति हेव प्रमापयतेति पूर्वजात्यर्थ, मत्तह सडि—सष्टिमांसा सम-
ग्गल जाणह—समया जानीत, चारि पघा—चतुर्व्याद् चौ चउ-
बोला कहा—चौबोला कथय ॥ तत्र प्रथमचरखे घोडग्र, द्वितीये
चतुर्दश, तृतीयेऽपि घोडग्र चतुर्थे च चतुर्दश माषा पतति, तत
चौबोला नामक वृत्तमिति कथितार्थः । (३)

१३१ । घोडग्र माषा दथो पादयो [प्र]मापय ॥ द्वितीय-
[चतुर्थ]यो व्याजयोद्यतुर्दश ॥ माषाणां सष्टि समया जानीत
चतुर्थं पदेषु चौबोला कथय ॥ दथो प्रथमद्वितीययो घोडग्र, द्वितीय-
चतुर्थयोद्यतुर्दशेत्यर्थः ॥ तच्चौबोला नाम छट् ॥ (G)

१३१ । १ शरह (D) चौबोला (F) २ मत्तह (D) ३ वेवि (A) वेवि
(F) ४ पमाणह (D) ५ इउउह (A) चउत्यह (D) चउहार (F)
६ मत्तह (D) सडा (F) ७ जाण (A) जाणह (D) ८ चारो पघ (E)
९ चौबोला (E & F) १० ११ F

जहा, रे धणि मत्त मअंगज^१ गामिणि

खंजण^२लोअणि^३ चंदमुही^४ ।

चंचल जुव्वण^५ जात^६ ण जाणहि^७

छइल^८ समप्पहि^९ काइ णही^{१०} ॥ १३२^{११} ॥

चउवोला^{१२} ।

१३२ । अथ चौवोलासुदाहरति रे धणीति । रे धणि — धन्ये, मत्त मअंगज गामिणि — मत्तमतंगजगमने खंजनलोचने चंद्रमुखि चंचलं गच्छद्यौवनं ण जाणहि — न जा[ना]सि, अतः तत् क्लृप्तेभ्यः विदग्धेभ्यः काइ णही — कुतो न समप्पहि — समर्पयसि । अथवा यतः चंचलम् अतएव गच्छद्यौवनं क्लृप्तेभ्यो न समर्पयसि, अतः त्वं काइ णही — किमपि न जानासि, यदि तु समर्पयसि तदा अभिज्ञा भवसीति भावः ॥ (E).

१३२ । यथा रे इति ॥ हे वनिते मत्तमतंगजगामिनि खंजनलोचने चंद्रमुखि ॥ चंचलं यौवनं याति न जानीहि चतुरे समर्पयसि कायं किं वा न हि ॥ ३२ ॥ इति चौ[वो]ला छंदः ॥ (G).

१३१ । १ मतंगज (D), मअंगज (F). २ पंजण (A), खंजण (F).
३ लोअण (A). ४ चंचुही (E). ५ जीव्वण (E). ६ जातं (E). ७ जाणहि (A), जाणहिं (D), हि (E). ८ छइल (A), छइ (E). ९ समप्पज (A), समप्पहिं (D). १० काइं (A), काइं णहीं (D), काइ णहीं (E).
११ ३२ (F). १२ चौवोला (F).

अथ रहु छंदः । (D)

पठम विरमइ^१ मत्त दहपंच, पञ्च बीअ^२ बारह ठवहु^३,
तीअ ठाँइ दहपंच जारहु^४, चारिम रगारहहि^५,
पंचमे हि^६ दहपंच आणहु^७ ।

अट्ठा^८सट्ठी^९ पूरवहु^{१०} अगगे दोहा देहु^{११} ।

राजसेण^{१२} सुपसिद्ध^{१३} इअ^{१४} रहु^{१५} भणिज्जइ^{१६} एह^{१७} ॥

१३इ^{१८} ॥ [राजसेना]

१३२ । अथ नवपद्यकरणम् ॥ प्रथमविरति माथा सु) पद्यदशसु
द्वितीये द्वादशसु ध्यापय, तृतीये ध्याने पद्यदशसु जानौहि, चतुर्थे
चैकादशसु, पञ्चमे पद्यदशसु जानय । अष्टषष्टि पूरयापे दोहा
देहि । राजसेण सुपसिद्ध रस भण्यते तत् ॥ अथ बीजसप्तये
पद्यभि पदै अष्टषष्टिमांसा भवन्ति, अये च दोहापादयतुहयेन
मिलिता नवपदी ॥ नवपदश्चन्द्रम सप्त भेदा भवन्ति, तत्रेद राज-
सेननामक रसमिरुच्यते । (C)

१३३ । अथ रहु(रहा) लघयति पठमेति । भो शिष्या पठम-

१३३ । १ विरम (A) विरम (D) १ वर (E) १ बीअ (C) २ वरव
(F) ३ जायु (B) जायव (C) ४ रगारहि (A) रगारहि (B & C)
रगारहि (D) ५ व (A & E) व (C) ६ जायव (A & C) जायव (B)
७ रस वर (F) ८ वडा (B & C) वडा (D) वडि (E) ९ वरव (A),
वरव (F) १० देव (F) ११ राजसेन (B) राजसेनि (A) राजसेन (F)
१२ वरवि (E) १३ अथ (A B & C) १४ रस (C) वरव (D) रव (F)
१५ भणिज्ज (B & C) १६ रव (C) १७ १८ (A) १७ (F)

प्रथमचरण इत्यर्थः दृष्टपञ्च मत्त — पञ्चदशसु मात्रासु विरमद् —
 विरमति विरामं ममाग्निं प्राप्नोतीत्यर्थः, प्रथमचरणे पञ्चदश मात्राः
 कर्तव्या इति भावः । वीअ — द्वितीये पअ — पादे वारह —
 द्वादश मात्रा इति शेषः, सर्वत्र यथा यथा योजनीयः, ठवज्ज —
 स्थापयत । तीअ ठाद् — तृतीये स्थाने तृतीयचरणे इत्यर्थः दृष्ट-
 पञ्च मात्राः जाणज्ज — जानीत । चारिम — चतुर्थे चरणे इति शेषः,
 इदं च यथापेक्षमन्यत्रापि योज्यं, एगारहहि — एकादश मात्राः
 जानीतेति पूर्वेणान्वयः । पंचमे उ — पंचमेऽपि चरणे दृष्टपञ्च —
 पञ्चदश मात्राः आणज्ज — आनयत । एवंप्रकारेण अठ्ठासठ्ठी — अष्ट-
 षष्टिर्मात्राः पूरवज्ज — पूरयत, अग्रे अष्टषष्टिमात्रांते दोहा —
 द्विपदिकां तेरह मत्तेत्यादिना पूर्वमुक्तां देज्ज — ददत । एज्ज —
 एषा रज्जा, [इअ —] इयं सुप्रसिद्धा — सुप्रसिद्धं यथा स्यात्तथा राअ-
 सेण — राजसेना इत्यपि भण्ज्जद् — भण्यते ॥ एतस्या राजसेना
 इति नामांतरमपि कथ्यत इत्यर्थः । (E).

१३३ । अथ रंडामाह ॥ पठनेति ॥ प्रथमा विरतिर्मात्रासु
 दशपञ्चसु, पादे द्वितीये द्वादशसु स्थापय, तृतीयस्थाने दशपञ्चसु
 जानीहि, चतुर्थे एकादशसु, पंचमे दशपञ्च मानय । एवमष्टषष्टिं
 पूरय, अग्रे दोहां देहि ॥ राजसेनसुप्रसिद्धिता रंडा भण्यते एषा ॥
 प्रथमतृतीयपंचमे पादे पञ्चदश मात्रा द्वितीये द्वादश चतुर्थे
 एकादशेति द्वा[अष्ट]षष्टिर्मात्रा भवन्ति, तदुपरि दोहा देयेति ॥
 राजसेनो राजसेनप्रसिद्धिं प्रापित इति केचित्, राजसेनेति नामां-
 तरप्रसिद्धिं प्रापितेत्यन्ये ॥ सा रंडेति भण्यते ॥ ३४ ॥ (G).

विसम तिकल^१ संठवहु तिखि पाइक^२ करहु^३ लइ^४
 अंत^५ खरेद^६ कि बिष्य पढम^७ बेमत्त अवर^८ पइ^९ ।
 सम पथ तिअ पाइक सव्वलहु^{१०} अंत विसज्जहु^{११}
 चउठा चरण^{१२} विअरि^{१३} एक लहु कट्टिअ लिज्जहु ॥
 इम^{१४} पंच पाथ^{१५} उट्टवण^{१६} कइ
 वत्थु णाम पिंगल^{१७} कहइ^{१८} ।
 ठवि दोसहीण^{१९} दोहाचरण
 राजसेण^{२०} रहउ^{२१} भणइ ॥ १३४^{२२} ॥ छप्पअ ।

१३४ । तच्च मल्लवस्त्रामाह । विषमे चिकल सल्लापय, चीन
 पदातिकान् सुह नीला प्रथमे नरेन्द्र कि विप्रोक्तो द्विमाचोऽपर-
 पदे । समे पदे चय पदातिका सर्वरघुरक्तो विस्मयता, चतुर्य-
 चरणे विचार्य एकलघुर्दहा नीयताम् ॥ एव पक्षपदोत्थापन वस्तु-
 नाम पिङ्गल कथयति । व्यापयिता दोषहीनान् दोहाचरणान्
 राजसेनानामा रण्डा भण्यते ॥ विषमे प्रथमे स्त्रीये पक्षमे पादे

१३४ । १ तिक्क (B) २ पाइक (D) ३ Von est (F) ४ लइ (E)
 ५ चय and पढम transposed in (F) ६ खरिदु (D) खरेदु (b & F)
 ७ पढमे (B & C) ८ चयच (B & C) ९ पथ (B C & E) भर (F)
 १० वहु (F) ११ विज्जइ (B विचलउ (D) विचल F) १२ चउ चरण (C
 & F) चौठा चरण (F) १३ चरि (A) विच रिच (C) १४ इम (A ॥
 C D & F) १५ short V do साक १ p 7 १६ पाइ (D) १७ उट्टवण
 (D) उट्टवण (F) १८ वत्थु (A) वत्थु (L) १९ विज्जु (D & F) २० कुवर
 (A B C & D) कवर (b) २१ दोसहीण (B) २२ राजसेण (B)
 २३ उउ (B) २४ उ (C) २५ उ (D) २६ उ (E) २७ उ (F) २८ (A)

एकस्त्रिकलस्त्रयः पदातिकाश्चतुष्कलगणाः कार्य्याः, नीत्वा ज्ञात्वा,
प्रथमपादे तु नरेन्द्रः किंवा विप्रश्चरमगणः । नरेन्द्रो जगणः, विप्र-
श्चतुर्लघुः । अपरपादे तृतीये पञ्चमे चान्ते द्विमात्रो द्विलघुस्त्रेण
चरमो यः चतुष्कलस्त्रुतीयपञ्चमयोरुक्तः स भगण इति वदन्ति ।
समपादे द्वितीये चतुर्थे च त्रयश्चतुष्कलाः, तत्रान्तिमः सर्वलघु-
श्चतुर्थचरणस्यैकादशमात्रत्वात् चतुष्कलगणत्रयं [न] सम्भवत्येव,
अतोऽन्तिमगणे लघुरेको विकर्षणीयः । वस्तित्यपि एतस्य ह्रस्वस्यो
नाम । नाम प्राकाशे । (C).

१३४ । अथ रंडायां तावन्तावन्मात्रा तत्तच्चरणे देया इत्युक्तं,
तत्र विप्रा[न्या]सप्रकारमाह विषमेति । विषम — विषमे पादे प्रथमे
तृतीये पंचमे चेत्यर्थः, आदौ त्रिकल संठवज्ज — त्रिकलं स्थापय,
ततश्च त्रिकलानंतरमित्यर्थः तिष्ठि पादद्वय — त्रीन् पदातीन्
चतुष्कलानित्यर्थः करज्ज — कुरुत, पठम — प्रथमे पादे अंत —
अन्ते प्रथमपादांते इत्यर्थः एरिंद किं विष्णु — नरेन्द्रं मध्यगुरुं
जगणं किंवा विप्रं चतुर्लघ्वात्मकं गणं कुरुतेति पूर्वेणान्वयः, तथाच
प्रथमे चरणे त्रिकलानंतरं कर्त्तव्येषु त्रिषु चतुष्कलेषु तृतीयश्चतु-
ष्कलो जगणस्वरूपो विप्ररूपो वांते कर्त्तव्यः न तु पृथगिति हृदयं ।
अवर पञ्च — अपरपादे विषमचरणगणविचारस्यैव प्रक्रांतत्वात्प्रथमा-
दपरस्त्रिन् विषमे तृतीये पंचमे च पादे इत्यर्थः वे मत्त — वे मात्रे
द्वौ लघू इत्यर्थः, उदाहरणानुरोधादत्र मात्राशब्दो लघुवाची,
अन्ते देये इत्यर्थः, तथाच तृतीयपंचमकानंतरदेयेषु चतुष्कलेषु
तृतीयो गणः भगणो देय इति भावः तस्यैव द्विलघ्वन्तत्वात् ।

अथ विषमपरण्यवस्थां विधाय समपरण्यवस्थामाह सम
पञ्च इति ।। सम पञ्च—समे पादे द्वितीये चतुर्थे चेत्यर्थं चादौ
विषय पारस्व्य—दो पदाती चतुष्पञ्चाविध्यर्थं, अत—अते चतु-
ष्पञ्चदशानि पादानि चेत्यर्थं सम्यक्—सर्वेषु विषमपर-
विद्युज्जत, चोच्चैः श्रुत्या चरण—चतुर्थचरणे अति इति पूर्वतमनु-
पशनीय, विषयं सावधानतया पृच्छच्छ—एक सप्त कश्चि-
चित्—निष्काशं गच्छतां द्वितीयपरणातिमगणायैवया चतुर्थ-
परणातिमगळे एको मधुर्नूनं कर्मय, तत्र एका मात्रा न देयेति
इदं । तथाच समे पदे चतुष्पञ्चदशानि सर्वेष्वप्राक्कर्मदानुक्त,
तत्र चतुर्थचरणे चतुष्पञ्चदशानां सर्वेषु चिकित्ता देय, द्वितीये
च सर्वेष्वनुक्तानां देय इति श्रवणा ।

इमं पञ्च पाञ्च छद्मवत् कर—एव पञ्चपादोद्भवत् इत्या, छ-
वन विन्यास, तथाच एव पञ्चपादविन्यास कल्पेत्यर्थं, दोषदोष
दोषाचरण—दाषदीनदाषाचरणान् कश्चेत्यादिमा [Vide अंश ११
p. 143—Ed] पूर्वाङ्गप्रथमतोयत्रगणवत्तत्त्वदोषाचरितान् दोषा-
चतुष्टयानित्यर्थं, उचि—स्थापयित्वा पूर्वाङ्गचरणपञ्चकागतर दोषा
दत्तेत्यर्थं, पिङ्गल शत्रुणाम—शत्रुणामक इति कहर—कथयति,
एतदेव रात्रयस्य रज्जु—रात्रयेनरश्च च एतस्मैव राज्ञयेना रज्जेति
च नामांतर भण्ड—भणति । (E)

१२४ । अस्माद्वनिकामाह ॥ विषमेति ॥ विषमेषु चिकित्ता
सम्प्राप्यतां, अथ पदातयस्ततः, अति नरेन्द्र किं विषय, प्रथमे दे मावे
अवर—मध्ये ॥ विषमेषु प्रथमतोयत्रगणेषु चरणेषु, पदातिस्तु

जहा,

भमइ महुअर^१ फुल्ल^२ अरविंद^३, एवकेसु^४ काणण जुलिअ^५,
सव्वदेस पिकराव^६ चुल्लिअ, सिअल पवण लहु बइइ,
मलअ कुहर एव^७ वल्लि^८ पेल्लिअ ।

चित्त^९ मणोभव सर^{१०} हणइ दूर दिगंतर^{११} कंत ।

किम^{१२} परि अण्णउ वारि^{१३} हउ एम^{१४} परि पलिअ^{१५} दुरंत ॥

१३५^{१६} ॥ राजसेना ।

ष्कलः ॥ तत्र प्रथमे पादे द्वौ [?] इति द्वितीये न कार्य इत्यर्थः, एवं च
द्वितीये द्वादश चतुर्थे एकादश मात्रेति निष्कर्षः ॥ द्वितीयचतुष्कल-
स्थाने जगणश्चतुर्लघुवां देयः ॥ अवरयोस्तृतीयपंचमयोरन्ते लघुद्वयं
देयमित्यर्थः ॥ समयोः पादयोः द्वौ पदाती सर्वत्र लघुमन्ते विम-
र्शय ॥ चतुर्थचरणो विचार्य एकं लघुमाह्वय क्रियतां ॥ एवं पंच-
पादोद्वनं कृत्वा वस्तुनाम पिंगलः कथयति, स्थापयित्वा दोषहीनं
दोहाचरणं राजसेनरंडामिति भणति ॥ (G).

१२५ । १ महुअर (F). २ फुल्ल (A), पल्लो (F). ३ अरविंद (D). ४ एव-
केसु (F). ५ चुल्लिअ (D), डुल्लिअ (F). ६ पिकराव (A), पिकरवे (B &
C), पिअ राव (D), पिक राग (F). ७ महुअर कुहर वप (C). ८ वल्लिअ (D).
९ चेउ (B & C). १० सर (B). ११ दिगंत (F). Three letters dropt
after त in (C). १२ केम (A), के (B & C). १३ वारि (C), वादिरि (E).
१४ पा एव (C), ए short. Vide श्लोक १. p. 7. १५ पलि (A), पल्लिअ (C),
मलि (F). १६ २० (A), २१ (F).

१३५ । उदाहरति । भ्रमति मधुकरः फुल्लमरविन्दः, मयकिशुकः
काननं गुण्डितं सर्वदेशं पिकरावेण घूर्णितं, ग्रीतमपवनो स
वहति, मलयकुहरनववधौ प्रेययति । चित्तं मनोभवप्ररो इति
दूरदिगन्तरे कार्यं सा । किमुपर्यात्मानम् उद्हरिष्यामि, का
पतितो दुरन्तः ॥ किमुपरि किमु पापेभ्यः उद्धारयिष्यामि
कोविष्यामिति यावत्, दुरन्तः समय इति यावत् । विरहिणो
उक्तिरियम् । (C)

१३५ । रश्मिमुदाहरति भ्रमति । मधुकर—मधुकरा भ्रमन्
भ्रमति, फुल्ल मरविन्द—पुष्पितान्तरविदामि, कानन—काननाणि
[एवमेव—] मयकिशुकैः गुण्डित—मलितानामिव भातीति प्रेयः
सर्वदेश—सर्वदेशं पिकराव घूर्णित—पिकरावेदुमुक्तिं निमीत-
इति यावत्, कोविष्यामि लापानाकृष्टं सगतिददर्पवाधया ह्येवमपि
दिशि गौ) निपीत इव भातीति भावः, मलय कुहर एव वधि
प्रेययति—मलयकुहरनववधौ प्रेययित्वा ता कपयिष्येत्यर्थः, विरह
श्रवण—ग्रीतम पवन सज्ज—सद्यु मद् यथा स्थानया वरद-
वहति । चित्तं मनोभव सर इन्द्र—चित्तं मनोभव प्ररैवेति, कत-
—कत दूरे दिगन्तरे एव, दुरन्त दुष्ट शतो यस्य [स] तादृश
समय इति प्रेयः परिपक्षिण—परिपतितः, उद्घात—उद्घातान्
किम् परि—कया परिपाश्या इवारिहउ—रक्षिष्यामि ॥ (E).

१३५ । यथा ॥ भ्रमेति ॥ भ्रमति मधुकरः, फुल्लान्तरविदामि
नय किशुककाननं गुण्डितं सर्वदेशं पिकरो रागं वहति, ग्रीतम
पवनो सद्यु वहति मलयकुहरनववधौ प्रेययित्वा । चित्तं मनोभव-

करही गंदा मोहिणी^१ चारुसेणि^२ तद् भद्र ।

राजसेण तालंकि^३ पित्र^४ सत्त वत्यु^५ णिप्पंद^६ ॥ १३६ ॥

दोहा ।

शरो हन्ति, दूरं दिगंतरे कांतः । केन प्रकारेणात्मा वारणीयः
एवं दुरंतः एवं प्रकारेण दुरंतः ॥ ३६ ॥ (G).

१३६ । करभी नन्दा मोहिनी चारुसेनौ तथा भद्रः ।
राजसेनः ताडङ्कः प्रियाणि सप्त वस्त्रनि निष्पन्नानि ॥ कवीनां
प्रियाणि । (C).

१३६ । अथैतस्यैव भेदानां संख्यं नामान्याह करहीति । पित्र
— हे प्रिये करभी नन्दा मोहिनी चारुसेना तथा भद्रः । राजसेनः
तालंकिनी इति सत्त — सप्त वत्यु णिप्पंद — वस्तुनिस्यंदाः वस्तु-
नामकस्य पूर्वोक्तवृत्तस्य निस्यंदा भेदा इत्यर्थः ॥ रङ्गाद्या एव वस्तु
राजसेन इति च नामांतरम् । (E).

१३६ । दोहांतस्य रंडेति जातिनाम्नो वृत्तस्य भेदानाह ॥
करहीति ॥ करभी १, नन्दा २, मोहिनी ३, चारुसेना ४, तथा
भद्रा ५ । राजसेना ६, तालंकिनी [७] प्रिये सप्त वस्तुभेदाः ॥ प्रिये
इति संबुद्धिः ॥ ३७ ॥ (G).

१३६ । १ मोहिणी (A & F). २ चारुसेणी (A, B & C), चारुसेण (E).
३ तालंकि (E). ४ किय (A). ५ वत्यु (A). ६ णिप्पन्न (B), णिप्पण (C),
णिप्पंद (D), णिप्पल (E). ७ ३१ (A), ३० (F).

पठम तीअ^१ पंचम पअह तेरह मत्ता जासु ।

बीअ चउत्थ^२ एगारहि^३ करहि^४ भणिज्जइ^५ तासु ॥ १३७^६ ॥

दोहा ॥ [इति] करहौ^७ । (C)

१३७ । प्रथमद्वितीयपञ्चमपादेषु चतुर्दश माचा धर्मा । द्वितीय-
चतुर्थयोरेकादश करभी भण्यते वा ॥ अथ चान्ते दोहा सर्वत्रैव
बोधा, पादपञ्चक एव विशेष कियते, तत्र च चिकल चतुष्कल
इय द्विकलगणा कार्या, यमे चतुष्कलइय चिकलु चेत्येवमन्यथापि
विचार्य्य व्यवस्थेयम् । (C)

१३७ । तेषु प्रथम करभी सचयति पठमेति । जासु — यस्मा
प्रथमद्वितीयपञ्चमपादेषु तेरह मत्ता — चतुर्दश माचा । बीअ
चउत्थ — द्वितीयचतुर्थयोश्चरखयोरिति श्रेव, एगारहि — एका
दशैव माचा भवतीत्यर्थः, तासु — तस्या करहि — करभीति
नामेति श्रेव भणिज्जइ — भण्यते ॥ अथमभिप्रायः, पूर्वचतुष्कदधि
प्रथमे चरखे पचदशमाचा द्वितीये द्वादश तृतीये पचदश चतुर्थे
एकादश पचमे पचदश देवा इति कथितं, तत्रैव प्रथमद्वितीयपच
मचरणेषु प्रथमोपात्तचिकले माचादय दूरीकृत्य द्वितीयचरणे
चतुर्थापात्तसर्वसमुधतुर्माधिके एका माचा दूरीकृत्य चतुर्थे च
पूर्व(व)देव सक्काप्याये दोहा दत्ता करभी वाच्या, न तु [२] विवम-
पादेषु प्रथमोपात्तचिकले माचादय न्यून कर्त्तव्यम् । चतुर्थापात्त

१३७ । १ तीमच (C) कीर (D) २ चउत्थ (A) ३ एगारहि (A) एगार
हि (B & C) एगारहि (D) एगारहि (E) ४ करह (E) ५ भणिज्जइ
(B & C) भणिज्जइ (E) ६ १३७ (A) १३८ (E) ७ करहि (B)

पठम तीअ पंचम पअह मत्त होइ^१ दहचारि ।

वीअ^२ चउत्य^३ एगारहि^४ रांद भणिज्ज^५ विआरि ॥ १३८^६ ॥

दोहा । [इति] रांद । (A, B & C).

जगणभगणेषु चेत्यत्र किं विनिगमकमिति चेत्, सत्यं, सामान्या-
नालिं [गि] तविशेषाभावात् पूर्वोक्तं रङ्गानियमानामुत्तरत्राप्यावश्यक-
तया करभ्यामपि प्रथमचरणान्ते जगणविप्रान्वतरस्य, द्वितीयपंच-
मयोश्च भगणस्यावश्यं स्थापनीयत्वात्प्रथमपरित्यागे मानाभावाच्च
प्रथमोपात्तत्रिकलमध्यत एव मात्राद्वयं न्यूनं विधेयं, द्वितीये च
समचरणे अन्ते सर्वलघुर्देय इति नियमस्य पूर्वमुक्तत्वात् अन्ते सर्व-
लघुस्त्वापनमावश्यकमिति चतुर्थचरणसाम्यतया द्वितीयचरणस्थापने
बाधकाभावादन्तिमसर्वलघ्वात्मकगणमध्यत एव ह[ए]का मात्रा
न्यूना विधेयेति न कश्चिद्दोष इत्यस्मत्तातचरणोपदिष्टः पंथाः
सुधौभिर्विभावनीयः । यत्तु विषम आद्युपात्तत्रिकलमध्ये मात्राद्वयं
न त्याज्यमेककलगणाभावादिति, तत्र आर्यायामुत्तरार्द्धे षष्ठस्यै-
वात्रापि प्रथमस्यैककलस्य स्थापने बाधकाभावात् । (E).

१३७ । पठमेति ॥ प्रथमद्वितीयपंचमे पादे त्रयोदश मात्रा यस्य ।
द्वितीयचतुर्थयोरेकादश करभी भण्यते सा ॥ अन्ते दोहा देयेति
सर्वत्र शेषः ॥ ३८ ॥ (G).

१३८ । १ हो (A). २ विष्णु (A). ३ चउत्थ (A), चतुत्य (F). ४ एगार-
रहरे (A), इगाररहि (B?), इगाररहरे (C), एगाररहिरे (D), एगाररहि (E).
५ सुपिज्ज (A & C), सुपिज्जए (B). ६ १३८ (A), १८ (F).

पठम तीश्च पंचम पञ्चदह खवदह मत्ता जासु ।

बीश्च चउत्थ एगारहि तं मोहिणि मुणि आसु ॥ १३८ ॥

दोहा । [इति] मोहिणी । (B & C)

१३८ । विषमे माषा भवन्ति चतुर्दश । समे एकादश मन्दा भण्यते विषयम् ॥ (C)

१३८ । अथ नदा सचयति पठमेति । यत्र प्रथमद्वितीयपञ्चम पादेषु दहचारि — चतुर्दश मत्ता होइ — माषा भवति । बीश्च चउत्थ एगारहि — द्वितीयचतुर्थयोरेकादशैव माषा भवतीति पूर्वतनानुषंग, त विचारि — विषयं णद भणिय्य — नदा भण ॥ अत्रापि पूर्वोक्तरीत्या विषमपादेषु प्रथमोपात्तचिह्नसमभ्यत एव एका माषा दूरीकृत्य द्वितीयपादे चतुर्दशचतुर्लघ्यात्मकगण-
मभ्यत एका माषा त्यक्त्वा चतुर्थं पूर्ववदेव स्थापयित्वाये दोहा दत्ता नदा वाच्या इति निष्कर्षः । (F)

१३८ । पठेति ॥ चतुर्दशमाषाभिर्नन्देति । जेव पूर्ववत् । एव-
मयेऽपि ॥ ३८ । (G)

१३८ । विषमे नवदश माषा यस्या । समे एकादश वा
मोहिनी ज्ञायतामियम् ॥ (C)

१३८ । अथ मोहिनी सचयति पठमेति । यस्या प्रथमद्वितीय-
पञ्चमपादेषु खवदह मत्ता — एकोनविंशतिमाषा । बीश्च चउत्थ

१३८ । १ बीह (D) २ चउत्थ (A) चउत्थ (F) ३ एगारहि (A)
एगारहि (B) एगारहि (D) एगारहि (F) ४ ३८ (A) ५ रुदि (A)
रुदि (F) ६ ३८ (A) ७ ३८ (F)

पठ्य तीञ्च पञ्चम पञ्चह मत्त' पणरह' जासु ।
वीञ्च चउत्थ' एञ्चारहि' चारुसेणि' मुणि आसु' ॥ १४० ॥
दोहा । [इति] चारुसेणी । (B & C).

एञ्चारहि — द्वितीयचतुर्थयोरेकादशैव मात्रा भवन्ति, तं—तां
आसु — एनां मोहिणी [—मोहिनी] सुणि — जानौहि ॥ अत्र
विषमेषु चिक्रान्तरं चत्वारश्चतुर्मात्रिका विधेयान्तेष्वेव प्रथम-
पादांते जगणो विप्रो वा विधेयस्तृतीयपञ्चमयोश्चांति[म]भगण एव
विधेयो द्वितीये चांतिममध्यत एव एकां मात्रां निष्काम्य चतुर्थं च
पूर्वदेव संख्यायागे दोहां दत्त्वा मोहिनी वाच्येति व्यवस्था । (E).
१३८ । पठेति ॥ एकोनविंशतिमां मोहिनीं जानीत ॥ ४० ॥ (G).
१४० । विषमे मात्राः पञ्चदश यस्यां । समे एकादश चारुसेनी
जायतामियम् ॥ (C).

१४० । अथ चारुसेनां लक्षयति । जासु — यस्याः प्रथम-
द्वितीयपञ्चमपादेषु पणरह — पञ्चदश मत्त — मात्राः । वीञ्च चउत्थ
— द्वितीयचतुर्थयोः पादयोः एकादशैव मात्रा भवन्तीति शेषः,
आसु — एनां चारुसेनां भण — कथय ॥ अत्र विषमचरणान्
वस्तुन इव संख्याय द्वितीयचतुर्थौ चरणौ करभ्या इव विधायागे
दोहां दत्त्वा चारुसेना वाच्येति निष्कर्षः । (E).
१४० । पठेति ॥ पञ्चदश चारुसेना ज्ञेया ॥ ४१ ॥ (G).

१४० । १ मत्ता (F). २ पणर (B), पणरह (F). ३ चउत्थ (A). ४ एणा-
रहि (A, D & E), इञ्चारहि (B & C). ५ चारुसेनी (B), चारुसेण (D
& E). ६ भणु नासु (A). ७ ३५ (A), ४१ (F).

पढम तीअ पंचम पअह मत्ता दहपंचाई ।

वीअ चउत्था^१ बारहहि^२ भह णाम कहि आई ॥ १४१ ॥

दोहा । [इति] भह । (B & C)

पढम तीअ पंचम पअह मत्त पअरह^३ जासु^४ ।

सम बारह अरु^५ एकदह राअसेण^६ भण^७ तासु^८ ॥ १४२ ॥

दोहा । [इति] राअसेण । (B & C)

१४१ । विषमे माषा पद्यद्वय । सप्ते दादय भद्रनाम वच्यते भण्यते वा ॥ (C)

१४१ । अथ भद्र खलपति पढमेति । प्रथमस्तोत्रपद्यमपादेषु माषा^१ पद्यद्वय, द्वितीयचतुर्थयोर्दादय माषा. भवति, आह — एतच्च भदेति नाम कथितम् ॥ अथ चतुर्थे पद्यचतुर्माषिका अन्ये वस्तुन-
द्वेति निष्कर्षः । (E)

१४१ । पठेति ॥ द्वितीयचतुर्थयोर्दादय, भद्रा नाम कथ्यते ॥
४९ ॥ (G)

१४२ । विषमे माषा पद्यद्वय । द्वितीये दादय, चतुर्थे एकादय,
राजसेनो भण्यताम् ॥ (C)

१४२ । अथ पूर्वे विषम त्रिकलेत्यनेन [Vide पाठ १९३ p. 23¹]
लक्षितमपि राजसेनापरनामक वस्तु वृत्त करहो नदेत्यथ तदन्त्य-

१४१ । १ अचण्ठे (A) २ बारहद (A), बारह (B & C) ३ ११ (A),
४९ (F)

१४१ । १ अचण्ठ (B) अचण्ठ (F) २ अचण्ठ (A) अचण्ठ (D) ३ बारह (A),
४ बारह (E) ५ अचण्ठ (B, C & D) ६ अचण्ठ (A), अचण्ठ (D) ७ ११ (A),
४९ (F)

पठम तीअ पंचम पअह मत्ता सोलह जासु ।

सम वारह अरु^१ एकदह तालंकिणि भणु^२ तासु ॥ १४३^३ ॥

दोहा । [इति] तालंकिनी^४ । (A).

इति रंडाप्रकरणम्^५ । (A, B & C).

एव राजसेनः कथित इति भ्रमनिरामाये पुनस्तमेव लक्षयति
पठमेति । प्रथमतःतीयपंचमपादेषु मात्राः पंचदश यत्र । समे चरणे
द्वादश अरु — अथच एकदह — एकादश राजसेनं भणत च ॥
एतन्निष्कर्षश्च पूर्वमेव कृतः । (E).

१४२ । पठेति ॥ समे द्वादशान्यदेकादश राजसेना भण्यते सा ॥
समे प्रथमे[द्वितीये] अन्यत् चतुर्थेऽर्थः ॥ ४३ ॥ (G).

१४३ । विषमे मात्राः षोडश, द्वितीये द्वादश, चतुर्थे एकादश,
ताडङ्गिनी भण्यताम् ॥ (C).

१४३ । अथ ताडं[लं]किनीं लक्षयति पठमेति । यस्याः प्रथम-
द्वितीयपंचमपादेषु सोलह — षोडश मात्रा भवन्तीति शेषः । समे —
द्वितीये चतुर्थे च द्वादश अथच एकदह — एकादश मात्रा भव-
न्तीति शेषः, यथायथं योजनीयः । द्वितीये द्वादश मात्रा भवन्ती-
त्यर्थः । तासु — तां ताडं[लं]किनीं भण ॥ अत्र विषमपादेषु
[ज]गणान्ता विप्रान्ता वा चत्वारश्चतुष्कलाः कार्याः, समौ च पूर्ववत्,
अग्रे दोहां दत्त्वा ताडं[लं]किनि[नी] वाच्येति निष्कर्षः । * इति
श्रीपिंगलप्रकाशे रंडाप्रकरणम् ॥ * (E).

१४३ । पठमेति । * * * तालंकिनी भण्यते सा ॥ ४४ ॥ (G).

१४२ । १ वा (A, B & C). २ भणि (B), भण (D). ३ ६८ (A), ४४
(F). ४ तालकी (B & C). ५ इति रंडा (F).

अथ पद्मावती छंदः । (D)

भणु^१ पउमावती^२ ठाणं ठाणं
चउ^३मत्ता गण^४ अडाआ^५,
धुअ कणो करअल^६ बिणो चरणो
पाए^७ पाअ उकिडाआ^८ ।
जइ पसइ^९ पओहर^{१०} किमइ^{११} मणोहर^{१२}
पौडइ^{१३} तइ णाअक^{१४} गुणो^{१५},
पिअरदि^{१६} संतासइ कइ^{१७} उब्बासइ
इअ^{१८} चंडालचरित्त गणो ॥ १४४^{१९} ॥

१४४ । भण पद्मावतीं ध्याने स्थाने चतुर्मांसा गणा चहौ ।
चप के गणा इत्याह, भुव कर्ण करतल विप्रवरण पादे पदि
छल्लट्ठम्याया । यदि पतति पओहर किमय मनोहर पौडयति
तथा नायकगुण तथा न यो जम प्रियवत्सस्यापयति, कविमुहा-
यति, अथ चण्डालचरित्तगण ॥ कणो दिगुह ५५, करतलमत्ता-

१४४ । १ भण (B & C) २ पौमावती (A) पउमावती (B & C) पौमावती
(E) पौमावती (F) ३ चप (A) चो (B & F) ४ गणा (F) ५ पाआ
(B & C) पाआ (F) ६ करअल (B & C) ७ पाए (A) ८ उकिडाआ
(B & C) उकिडाआ (F) ९ पइ (A) १० पओहर (B & C)
११ किमइ (F) १२ मनोहर (A) मनोहर (C) १३ पौडइ (C)
१४ पाइ (F) १५ गुणा (F) १६ विअर (A B & C) विअर (F)
१७ कइ (F) १८ इअ (B & C) १९ १८ (A) २० (F)

गुरु ॥५, विप्रः सर्वलघुः ॥॥॥, चरण आदिगुरुः ॥॥, एते यथेच्छं
स्थाप्या न तु क्रमनियमः । अत्र च जगणः सर्वथा न कार्यः । (C).

१४४ । अथ पद्मावतीं लक्षयति भणु पोमावतीति । यत्र
कणो — कर्णः गुरुद्वयात्मको गण इत्यर्थः, करञ्जल — करतलं गुर्वेतः
सगण इत्यर्थः, विष्णो — विप्रस्यतुल्यलघुको गण इत्यर्थः, चरणः गुर्वा-
दिर्भगण एत एवेति शेषः चउमन्ना — चतुर्मात्रिकाः अष्टात्रा —
अष्टौ गणाः पाए पात्र — [पादे पादे] देयाः प्रतिचरणमित्यर्थः,
ठाणं ठाणं — स्थले स्थले, उकिट्टात्रा — उत्थिताः अधिका वज्रश-
इति यावत् पतन्ति । यत्र प्रतिचरणं स्थापनौया अष्टौ गणाः कर्ण-
सगणविप्रभगणस्वरूपा एव पतन्ति नान्य एत एव पौर्वापर्येण पुनः
पुनः वाराष्टकं पतन्तीति यावदित्यर्थः, तां पोमावती — पद्मावतीं
भण पद्मावतीनामकं तद्वृत्तं कथयेत्यर्थः । अत्र जइ — यदि
पञ्चोहर — पयोधरः मध्यगुरुर्जगण इत्यर्थः पल्लव — पतति, तह —
तदा किमपि मनोहरं सम्यक् न भवतीति शेषः, किंतु चंडाल-
चरित्रः इअ — अयं जगणाख्यो गणः एणअक्कगुणो — नायकगुणं
पीडयति, पिअरहि — पितरं संवामयति, अतएव कइ उब्बामइ —
कविमुदासयति ॥ अत्र जगणे पतिते यस्य कवित्वमेतच्छब्दमा-
भवेत्स राजा नश्येत्, नष्टे च तस्मिन्नेतादृशकवित्वनिर्माणकर्त्रा
कविनापि बंधनताडनादिव्यथा प्राप्तयेति, अत्र जगणः सर्वथा न
देय इति भावः । (E).

१४४ । भणु इति । भण पद्मावतीं स्थाने स्थाने चतुर्मात्र[त्रि]कं
गणाष्टकं ॥ मात्रा गण[य]ति ॥ ध्रुवेति ॥ ध्रुवं कर्णः करतलं विप्र-

जहा, भञ्ज भञ्जिञ्ज' वंगा भंगु' कलिंगा

तेलंगा' रणमुक्कि चले,

मरहडा' धिडा' लग्गिञ्ज' कडा'

सोरडा भञ्ज' पाञ्च पले ।

चंपारण कंपा पञ्चञ्ज' अंपा

ओत्या'' ओत्यो'' जीव हरे'',

कासीसर'' राणा'' किञ्चउ'' पञ्चाणा''

विज्जाहर भण'' मंतिवरे'' ॥ १४५'' ॥ पद्मावती

शरण पादे पादे उक्किष्ट, यदि पतति पयोधर किमपि ।
मनोहर, पीडयति तथा नायकगुण, पितरमपि यतापयति, कवि
सुधापयति इति चडाखपरिचो गण, जगण इत्यर्थः ॥ दिगुह' कर्ण
करतल सगण विप्रयतुर्लघुधरयो भगण ॥ तत्र जगणस्य दुह-
स्तलाञ्च कार्य इति ॥ द्वाष्टपतुर्दंष्ट्रसु यति ॥ ४५ ॥ (G)

१४५। उदाहरति । भयभया वडा भया कलिङ्गा तेलङ्गा
रणमत्ताक्षसिङ्गा, महाराडा हडा नयकोडा शौराडा भयात्पदे

१४५। १ भञ्जिञ्ज (C & E) २ भञ्ज (A) ३ धिडा (C) ४ भञ्ज (E) ५ वेरडा
(C) ६ मरहडा (B & C) ७ मरहडु (E) ८ जिडा (A) ९ जञ्जिञ्ज (F)
१० कडा (B & C) ११ कडा (F) १२ लण (A) १३ पण (B & C) १४ पणर (C)
१५ ओत्या (A) १६ ओत्यो (D & E) १७ ओत्यो (A) १८ जीव हरे (A &
C) १९ जीवहर (F) २० नयकोहर (C) २१ नया (D) २२ नयार (F) २३ दिव
(A) २४ दिरज (E) २५ पञ्चाणा (F) २६ भण (B & C) २७ भानगर (B)
मंतिवरे (E) २८ ३० (A) २९ (F)

पदे पतिताः । चन्दनेन[?] कम्पिताः पर्वतसर्पा उत्थितोत्थिताः
जीवितं ह्यपितवन्तः काशीश्वरराणाः कृतोपयानाः विद्याधरोभणति
मन्त्रिवरः ॥ राणाः तत्तद्देशीयाः चित्रियाः पराजिताः पर्वते कृतः
सर्पा यैः ते तथा कृतोपयानाः कृतपलायनाः । कस्यचिद्राजः
स्मृतिरियम् । (C).

१४५ । अथ पद्मावतीमुदाहरति भञ्ज भञ्जिञ्च इति । यदा
काशीसर राणा — काशीश्वरेण दिवोदासेन राजा, पञ्चाणा —
प्रयाणं किण्ड — कृतं, तदा वंगा — वंगदेशीया राजानः भञ्ज
भञ्जिञ्च — भयेन भग्नाः कृताः, भग्न कलिङ्गा — पलायिताः
कलिङ्गाः, तैलङ्गा रण मुक्कि चले — तैलङ्गाः रणं मुक्त्वा चलिताः,
धिष्ठा — धृष्टा रणनिर्भीका इत्यर्थः मरहृष्ट — महाराष्ट्राः कृष्ठा —
काष्ठासु दिक्षु लङ्गिञ्च — लङ्गाः पलाय्य दिगंतं गता इत्यर्थः, सौ-
राष्ट्रा भयेन पादपतिताः, पव्वञ्च झंपा — पर्वतझंपाः कंपा — कंपाः
कंपनशीला इत्यर्थः चंपारणाः श्रोत्या श्रोत्यौ — उत्थायोत्थाय
पौनःपुन्येन कंपवशात्पूर्वं पतित्वा अनंतरं उत्थायोत्थायेत्यर्थः,
जीव हरे — जीवं स्वप्राणान् हरन्ति त्यजन्ति इति, विद्याधरः
मन्त्रिग्रेष्ठो भणति ॥ अत्र प्रथमचरणे द्वितीयः पंचमः षष्ठो गणः
कर्णस्वरूपः, प्रथमो द्वितीयस्तुतुर्थः सप्तमोऽष्टमश्च सगणस्वरूपः,
द्वितीयचरणे च द्वितीयद्वितीयपंचमषष्ठगणाः कर्णस्वरूपा अन्ये च
सगणस्वरूपाः, तृतीये चरणे च प्रथमद्वितीयपंचमषष्ठसप्तमगणाः कर्ण-
स्वरूपा अन्ये च सगणरूपाः, चतुर्थे च प्रथमपंचमौ गणौ कर्णरूपौ
षष्ठद्वितीयौ भगणरूपौ अन्ये च सगणरूपाः, इत्थं गणाः पतिताः,

अथ कुंडलिन्ध्या छंदः । (D)

दोहा सकुण्ठण पढम पढि' कम्बह' अइ खिरुत्त ।
 कुंडलिन्ध्या वुहअण मुणह' उल्लाखे' संजुत्त ॥
 उल्लाखे संजुत्त' जमक' सुइउ' सलहिज्जइ'
 चउ'आलह सउ' मत्त सुकइ दिठ वंधु' कहिज्जइ' ।
 चउ'आलह सउ' मत्त जासु तणु' भूसण सोहा'
 रम' कुंडलिन्ध्या जाणहु' पढमपढि जह' दोहा ॥ १४६ ॥

विप्रसु न कचिदपि पतितक्षपापि षोऽपि यदि पतति तदा
 बाधक नास्तीति । (E)

१४५ । भञ्ज इति ॥ भयभया वगा भया कलिगान्धिका र
 मुक्ता चमिता ॥ महाराजा धृष्टा क्षीमकटा वीराजा भये
 पादयो पतिता ॥ चपारणा कपिता पर्वतमिस्त्रीणा उत्थायो
 त्याग जीवा पतति ॥ काशीधर राजन् कता क्षपाया विषाधरे
 वज्र [भयते] मचिदरेष ॥ ४६ ॥ (D)

१४६ । १ चउ (E) २ कम्बहि (F) ३ मुणउ (A, B & E) ४ उल्ला
 (E) ५ Non est (B & E) ६ जमक (F) ७ सुइउ (B) ८ सलहिज्जइ
 (B) ९ कहिज्जइ (C) १० चो (E & F) ११ चो (E & F) १२ चउ (A &
 E) १३ कहिज्जइ (B) १४ कहिज्जइ (E) १५ चो (E) १६ चो (F) १७ च
 (B) १८ दोहा (C) १९ न (B & C) २० कम्ब (F) २१ जासु (A, B & C)
 मुणउ (D & F) २२ पढम कहि पढिह (A) २३ पढम पढि कहर कुंड (B), पढ
 पढि कहर पढि (C) २४ पढम पढि कहर अइ (D & F) २५ न (A)

१४६ । दोहालक्षणं प्रथमं पठित्वा काव्यस्यार्द्धं निरुक्तं । कुण्ड-
लिकां बुधजना जानीत उल्लालेन संयुक्ताम् । यमकशृङ्गां स्नाध्यचतु-
श्चत्वारिंशत्शतमात्राः कविना दृढवन्धाः कथ्यन्ते, चतुश्चत्वारिं-
शत्शतं मात्रा यस्यां तथा भूषणशोभां तां कुण्डलिकां जानीहि
प्रथमं पथ्यते दोहा ॥ एतस्य छन्दसः संपूर्णं दोहैव प्रथमार्द्धं, काव्य-
च्छन्दः संपूर्णं परार्द्धं, पादचतुष्टयादधिकपादस्य उल्लालसंज्ञा,
यमकमत्रानुप्रासः पुनरावृत्त्या भवति यमकेन शृङ्गः, अतएव स्नाधा-
विषयः, दृढवन्धता झठधधभादिमहाप्राणाक्षरयोगात्, भूषणमु-
पा[पमा]द्यलङ्कारः । प्रथमं दोहां पठित्वा कुण्डलिकेत्यर्थः ॥ (C).

१४६ । अथ कुंडलिकां लक्षयति दोहा लक्षण्येति । बुध-
अण—बुधजनाः यस्याः पठम—प्रथमम् अर्द्ध—अर्द्धं, तथाच
पूर्वार्द्धमित्यर्थः, दोहा लक्षण—द्विपदिकाल्लक्षणं पठि—पठित्वा,
णिरुक्त—निरुक्तं, द्विपदिकास्वरूपमेव यस्याः पूर्वार्द्धमित्यर्थः,
द्वितीयं चेति शेषः अर्द्धमिति पूर्वानुषंगः, तथाच द्वितीयम् अर्द्धम्
उत्तरार्द्धमित्यर्थः कच्च—काव्येन निरुक्तं—काव्यस्वरूपं यस्याः
उत्तरार्द्धमित्यर्थः उल्लाले संयुक्त—उल्लालेन संयुक्ताम् । उल्लालनम्
उल्लालः कतिपयवर्णानां परावृत्त्य पठनमित्यर्थः कच्च [—काव्येन]
तेन संहितामित्यर्थः, तां कुंडलित्रा—कुंडलिकां मुण्ड—जानीत,
इयं च उल्लाले संयुक्त नमअ—उल्लालसंयुक्तयमका उल्लालेन
संयुक्तानि यमकानि शौमादृश्यवन्त्यक्षराणि यस्यां तादृशीत्यर्थः,
सुद्धउ—शृङ्गा, सलहिज्जद—स्नाध्यते, तथाच न केवलमुल्लाल-
युक्तैवेयं विधेया किंतु यमकान्यपि देयानीति भावः । चौ[चउ]-

आक्षेप एव मत्त सुकिञ्च दिङ् बधु—चतुश्चत्वारिण्यदधिकशत
 माचासुहृन्तद्वद्वधा चतुश्चत्वारिण्यदधिकशतमाचामि सुतरां हत
 इङ् बधो योजन यस्यां सा तादृशोत्तर्य कश्चिज्जट—कथ्यते ।
 कश्चित्तु सुकट् दिङ् बधु इति पाठस्तत्र सुकविद्वद्वधुनाम कवि
 परममिच्छेण पिगलेनति यावत् । चतुश्चत्वारिण्यदधिक शत मा
 चच कथ्यत इति भिन्न भिन्नमेव योजनीय एतच्चाक्षेप एव
 मत्त—चतुश्चत्वारिण्यदधिक शत माचा जासु—यस्यां तनु
 भूषण दोहा—तनुभूषणग्रोभा ग्रोरभूषणानां ग्रोभा इत्यप
 जमयतीति श्रेय । एव कुडलिका सुगङ्ग—एव कुडलिकां जानीत
 पदम पठि जह दोहा—प्रथम पथ्यते यत्र दोहा इति योजना ।
 भावार्थस्तु—पूर्वाह्णं पूर्वोक्तदोहावृत्तेन विधेयमुत्तराह्णं च पूर्वोक्त
 काव्यवृत्तेन विधेयमित्युक्त । तत्र यद्यपि दोहायां काव्ये च उल्लास
 यमकयोर्भिद्यमो नोक्तस्तथाप्यत्र उल्लासो यमक चेति इयमवग
 विधेयमिति विशेष । एव च दोहाचरणचतुष्टयस्या अष्टचत्वारिण्य
 माचा काव्यचरणचतुष्टयस्याद्य वक्ष्यतिमाचा एकीकृत्य चतु
 श्चत्वारिण्यदधिकशत माचाचरणाष्टकस्या इहावक्ष्या इति विभाव
 नीयम् । (E)

१४६ । दोहेति ॥ दोहान्वचण प्रथम पठ काव्येनाह्णं निरुक्त ॥
 कुडलिकां बुधजना जानीत उल्लासेन ययुक्त ॥ उल्लाहेन ययुक्त
 यमक एह साध्यते ॥ चतुश्चत्वारिण्यत् शत माचा सुकविना
 इद्वद्वधा क्रियते चतुश्चत्वारिण्यमाचा यत्र तनुभूषणग्रोभा ॥ एव
 कुडलिका जानीत प्रथम पथ्यते यत्र दोहा ॥ उल्लासेन परावृत्त्या

जहा,

ढोक्ता^१ मारिअ ढिल्लि^२मह^३ मुच्छिअ मेच्छ^४ सरीर ।
 पुर जज्जल्ला^५ मंतिवर^६ चलिअ^७ वीर हम्मीर^८ ॥
 चलिअ^७ वीर हम्मीर^८ पाअभर मेइणि^९ कंपइ
 दिग मग एह अंधार धूलि स्वरह रह^{१०} अंपइ ।
 दिग मग एह^{११} अंधार आणु^{१२} खुरसाणक^{१३} ओल्ला^{१४}
 दरमरि दमसि^{१५} विपक्ख मारअ^{१६} ढिल्लि^{१७}मह ढोक्ता ॥
 १४७^{१८} ॥ कुंडलिआ ।

स्वर[म]विशेषेण च दोहाकाव्याभ्यां कुंडलिका कंदः उमालयम-
 काभ्यां युक्ता आद्या भवति । प्रतिमात्रं मंघटनादिगुणैरलंकारैश्च
 संयुक्ता चेत्प्रशस्ततरेति निष्कर्षः ॥ उल्लासेत्यादि पादपूर्त्यर्थमिति
 केचित् ॥ उमालः पदावृत्तिः, स्वरमविशेषश्च ॥ ४७ ॥ (G).

१४७ । उदाहरति । ढोक्तां मारयित्वा ढिल्लीमध्ये मुच्छित-
 चेच्छशरीरः पुरोज्जुल्लाममवरश्चलितः वीरः हम्वीरः । चलित-
 वीरहम्वीरपदभरेण मेदिनी कम्पते, दिङ्मार्गनभांस्यन्धकारः धूलिः

१४७ । १ सेक्ता (D). २ ढिल्लि (B). ३ महि (F). ४ मच्छ (F).
 ५ जुज्जल्ला (C), किच्च जज्जल्ल (F). ६ मत्तवर (A, B & C). ७ चलि (A).
 ८ हम्मीर (A), हम्मीर (B & C), no repetition in (F). ९ मेइणि (F).
 १० स्वरहर (A), स्वरहर (B), स्वरज रह (D & E), the pāda ending in
 मंपइ dropt in (C). ११ दिगमग (F). १२ आण (E), अणु (F).
 १३ खुरसाणक (A), खुरसाणक (D). १४ ढोक्ता (F). १५ दल्लमलिच्च दमसि
 (A), दरवलि दमस (B & C), वर दमसि (F). १६ मार (A, B, D & E),
 मर (C). १७ ढिल्लि (F). १८ ४९ (A), ४८ (F).

सूर्यस्य रथ क्षम्यथति । दिङ्मार्गनभोऽन्धकारे आनीत खुरगानस्य
 शोष दक्षयित्वा दद्या पचं मारितो द्वितीयमध्ये ढोष । ढोष
 वाद्यविशेष मारयित्वा यताद्य, द्वितीति दक्षप्रक्षम्य मद्या,
 मूर्च्छितानि श्लेष्मग्ररीराणि येन य तथा, कुञ्जुषा नाम वेनायति
 न एव मयवर य [पुरो यच्छ म] तथा, दिङ्मार्गनभाभि क्षम्य
 यत्याच्छादयति । शोषग्रस्य पतिशायक* । (C)

१४० । अथ कुडलिकामुदाहरति ढोक्षेति । पुर जञ्जना
 मतिवर — पुराजञ्जनामतिवर पुरोऽप्ये जञ्जनामा मतिवरो यद्य
 य तादृश इत्यर्थं वीरहमोर चमित इति यदा द्विती मद्य —
 द्वितीयमध्ये ढोषा — चानक द्वितीरवार्यमिति भाव मारिष —
 मारितत्वाहित इत्यर्थं, तदा श्लेष्म ग्ररीर — श्लेष्मग्ररीराणि
 मूर्च्छिष — मूर्च्छितानि । यथेपरजञ्जनाख्यमतिवरो हमोरनामा
 म्वनगराक्षमित इति कुत्कृत्य सर्वज्ञाना सावधानतापपादनाय
 द्वितीयमध्ये यदा द्वितीरवार्य पटहत्वाहित तदा तच्छ्रुत्वा हमीरान
 मनयत्ता श्लेष्मा मूर्च्छिता इति भाव । चक्षिष वीर हमीर
 पाचभर — * * पादभरेण मेदिनी प्रथी कपट — कपते, धूमि —
 धूमिभि मैत्र्यादाधातोत्यरभोभिरित्यर्थं सुरज — सूर्यस्य [रथ-]
 रथ क्षपट — आच्छाद्यते, ततश्च दिग मग णह — दिङ्मार्गनभो-
 मार्ग अधार — अधकार जात इति शेष । दिग मग णह — दिङ्मार्ग-
 मार्ग अधार — अधकारे मति खुरमाणक — खुरागानस्य दक्ष
 शोषा — दक्षप्रतिनिधिभृता पुरषा आण — आनीता इति यद्यपि,
 तथापि हे वीर सुरजायेति संबोधनमप्याहर्त्तव्य, ॥ दरमरि-

पठमहि दोहा चारि पत्र चउ^१पत्र कव्वह^२ देहु^३ ।

रम^४ कुंडलिआ अट्टपत्र पत्रपत्र जम कुणेहु^५ ॥ १४८^६ ॥

दोहा । [इति] कुंडलिआ । (A).

चरणतलैर्विमर्द्य विपक्व — विपचान् [दमसि —] दमयसि, अतः
दिल्ली सह — दिल्या मध्ये ढोला — पटहं मारु — ताडय । यद्यपि
हंमौरश्चलित इति श्रुत्वा अन्ये स्नेच्छा मूर्च्छिताः खुरासानदेशीयैश्च
दंडप्रतिनिधिभूता मनुष्याः समर्पिताः, तथापि त्वया न भेतव्यं किंतु
योद्धृणां रणसज्जीभावाय पुनर्दितीयो डिंडौरवः त्वया कारणीय-
इति किञ्चिदायस्तधैर्यं सुरत्राणं प्रति कस्यचिन्मंत्रिण उक्तिः । (E).

१४७ । यथा ॥ ढोलाख्यो देशो मारितः, शिथिला मही,
मूर्च्छितं स्नेच्छशरीरम्, अत इति शेषः पुरः कृत्वा जज्जलं मंत्रिवरं
चलिते वीरहन्त्रीरे चलितानां वीराणामहमहमिकया पादभरेण
नेदिनी कंपते दिग्गगनमंधकायंत्या धूल्या सूर्यस्य रथ आच्छाद्यते ॥
दिग्मार्गेष्वंधकारेऽन्यत्र खुर[शा]णः कंपितो दरेण वरं कंपितो
विपक्वस्ताडितो दिल्लीमध्ये दुंदुभिः ॥ ४८ ॥ (G).

१४८ । अथ दो[हा]च्छन्दसः पादचतुष्टयेन काव्यच्छन्दःपाद-
चतुष्टयेन च कुण्डलिकाष्टपदा भवतीति सिद्धम् । तदेव स्पष्ट-
यति । प्रथमतो दोहायाश्चत्वारि पदानि [चतुष्पदानि] काव्यस्य
देहि, एवं कुंडलिकाष्टपदा पदे पदे यमकं कुरु ॥ (C).

१४८ । १ चौ (E & F). २ कव्वर (A), कव्वउ (C), कव्वह (E), कव्वद (F). ३ देहि (E), देद (F). ४ रम (C). ५ कुणेह (E), कुणेदि (F). ६ ४९ (A), ४८ (F). This verse is not found in (B).

अथ गगनांगच्छंदः । (D).

पञ्च पञ्च ठवहु जाणि^१ गगलंगउ^२ मत्त^३ विहसिणा^४
भावउ^५ वीस^६ कलअ^७ सर अगल^८ लहु गुरु सेसिणा^९ ।
पढमहि मत्त चारि गण^{१०} किज्जहु^{११} गणह^{१२} पञ्चासिओ^{१३} ॥
वीसकखर सअल^{१४} पञ्चह^{१५} पिअ^{१६} गुरु अंत पञ्चासिओ^{१७} ॥

१४६^{१८} ॥

१४८ । अथ दोषावृत्तेन पुनः स्पष्टीकृत्य कुंडलिकावृत्तयमाह
पठमहि इति । पठमहि—प्रथमे चर्द्धे इति भावः दोषा
चारि पञ्च—दोषायाश्चारि पदानि ततो द्वितीयार्द्धे कव्यह—
काव्यस्य चउपञ्च—चत्वारि पदानि देहि, एवं कुंडलिका अष्टपदी,
तत्र पादे पादे यमकानि क्रियन्ता ॥ यमकानीति उच्चारणा-
मधुपल्लवकम् । इदं चोदाहरणमंतर लक्षणकथनमनौचित्यमावह-
तीति सेपकमिश्रभाति इति बोध्यम् । (E)

१४८ ॥ पठेति ॥ प्रथमेषु दोषा चतुःपदेषु, चतुःपदेषु कार्यं
देहि ॥ एव कुंडलिकाष्टपदा पदे पदे यमकं कुरु ॥ ४८ ॥ इति
कुंडलिका ॥ (G)

१४८ । १ जाणि (B) २ गगलंगउ (C). ३ मत्त (C) ४ विहसिणा
(B & C) विहसिणा (E) ५ भावउ (A), भावउ (B & C), भावर (E)
६ वीसउ (D & F). ७ कलअ (D & F) करल (E) ८ अगल (E) ९ सेसिणा
(C) १० अच चारि मत्त (B & C), मत्त चारि मत्त (D), चारि मत्त मत्त (E)
११ किज्जउ (D & E) दिज्जउ (F) १२ मवह (A & C), मवउ (B)
१३ पञ्चाणि (C) १४ व अल (B & C), लमह (D), लम (E), लर लम (F)
१५ मवह (E). १६ पि (F) १७ पठरओ (B) १८ अउ (A), १९ (F)

१४८ । अथ गगनाङ्कः ॥ पदे पदे स्थापय ज्ञाता गगनाङ्कं
मात्राविभूषणं भागो विंशतिकलाः प[ञ्च]राधिकाः लघुगुरु-
शोभिताः । प्रथमे चतुर्मात्रो गणः क्रियतां गणाः प्रकाशिताः
विंशत्यचराणि स लभते पदे प्रिये गुरुरन्ते प्रकाशितः ॥
मात्राविभूषणादिकमित्यनेन मात्रानियम एव न तत्र गणनियम-
इत्युक्तं भवति । विंशत्यमाह, भागः पादः, शराधिकाः पञ्चाधिका-
शेन पञ्चविंशतिकलाः पादाः लघुगुरुलचिता लघुगुरुविशोधि-
[भि]ताः, लघवो गुरवश्च यथेच्छं देया इति भावः, लघुयुक्तो
गुरुरन्ते देय इत्यपरे । (C).

१४९ । अथ गगनाङ्गनामकवृत्तं लक्षयति पञ्च पञ्च इति ।
हे पिञ्च — प्रियाः शिष्याः यत्र पठमहि — प्रथमपादादाविति
यावत् चारि मत्त गण — चतुर्मात्रकः गणः किञ्चिद् — क्रियते,
ततो यथेच्छं चतुष्कलैर्वैत्यध्याहारः, गणह — गणैः, यत् पञ्चासिञ्चो —
प्रकाशितं, यत्र च गुरु अन्त पञ्चासिञ्चो — अन्तप्रकाशितगुरुणि
अन्ते समाप्तौ प्रकाशितो गुरुर्येषु तादृशान्नोत्यर्थः, तथाच कर्त्तव्येषु
विंशतितममचरं गुरुरूपमेव कार्यमिति भावः, बीसक्वर — विंशत्य-
चराणि, सभ पञ्चह — सर्वेषु पादेषु प्रत्येकं पतन्तीति शेषः,
तत् पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः, मत्त विह्वसिणा —
मात्राविभूषितं गण्णङ्ग — गगनाङ्गं गगनाङ्गनामकं वृत्तं जाणि
— ज्ञात्वा ठवङ्ग — स्थापयत । कियतीभिर्मात्राभिर्विभूषितमित्य-
पेक्षा[या]माह भावउ इति । अत्र लङ्ग गुरु सेसिणा — लघुगुरु-
शेषिता लघुगुरुभ्यां समाप्तिं नीता इत्यर्थः सर अग — शराधिकाः

पढमहि^१ चकलु^२ होइ गण अंतहि^३ दिज्जहु^४ हार^५ ।

वौसक्खर गअणंग^६ भणु^७ मत्त पचीस^८ विअर^९ ॥

१५०^८ । दोहा ।

अत्रा एव तथाच पञ्चाधिका इत्यर्थः, वीसद कल — विग्रतिरेव कला भावउ — भावयत, तथाच पञ्चविग्रतिमात्रा चच प्रति चरण पतति, तास्तेव चातिम माषाचय सप्तगुहरूप कार्यमित्यर्थः । अच च चतुर्थेपि चरणेषु पादादौ चतुष्कल एव गण कार्य, अतएव च चतुष्कलै पचकलेवां, यथा चरणे विग्रत्यचराणि पच विग्रतिमाषाय पतति, पादान्ते चावय्य क्रमेण सप्तगुहयापाति तथैव गणा देवा इति तात्पर्यार्थः । (E)

१४८ । पञ्च इति ॥ पदे पदे स्थापय ज्ञात्वा गणमागणे माषा विभूषिते भावयता विग्रतिकला अत्राधिका सप्तगुहमिक्षिता ॥ प्रथम माषाचतुष्टयरूपो गणो दीयता ॥ गणा प्रकाशमाना चत्वे इति शेषः ॥ विग्रतिरचराणि अत्रा [?] सर्वाणि पादे प्रिये गुहरति प्रकाशित ॥ आदौ सप्तचतुष्टयमते गुह प्रियाणि विग्रतिरचराणि[?] यथेष्ट कार्योतीति भावः ॥ ५० ॥ (G)

१५० । विशेषान्तरमाह प्रथम इति । प्रथमे चतुष्कलो भवति गणोऽन्ते किं [दी]यते चार । विग्रत्यचर गण(ग)नाह भण माषा

(१५०) १ पढमहि (B & C) २ चकलु (A & D) ३ अन्तहि (C) चतद (F) ४ दिज्जहु (C) दिअर (D) दिअर (B & F) ५ हार (A), ताद (D) ६ गअणंग (B) भणन (C) भणनयच (E) ७ मत्त (A) ८ वीस (F) ९ गण (A)

जहा,

भंजिअ मलअ चाल वड शिवलिअ^१ गंजिअ गुज्जरा^२
मालव राअ^३ मलअगिरि लुक्किअ परिहरि^४ कुंजरा ।
खुरासाण^५ खुहिअ रण मह मुहिअ^६ लंघिअ^७ साअरा
हम्मीर^८ चलिअ हारव^९ पलिअ^{१०} रिउगणह^{११} काअरा^{१२} ॥

१५१^{१३} ॥ गगणांग^{१४} । (B).

पञ्चविंशतिं विचारय ॥ पदे प्राथमिको गणश्चतुर्मात्रः, परे गणाः
प्रकाशिताः प्रकटा यथेच्छं कार्या इत्यर्थः । स ग[ग]नाङ्गपादो
विंशत्यक्षराणि लभते, तेनात्र पञ्च गुरवः पञ्चदश लघवो भवन्ति,
प्रिय मन्मोधनं, अन्ते च गुरुः कार्यः । तमेवायं निष्कृत्याह पठमेति ।
हारो गुरुः, पञ्चविंशतिमात्राः प्रतिपादं देयाः । (C).

१५० । अथैनमेवायं द्विपदिकया स्पष्टीकृत्याह पठम इति ।
यत्र पठमहि — प्रथमं पादादौ चक्रेण गण — चतुष्कलो गणः होद्
— भवति, अंतहि — अन्ते पादांते दिक्खि हार — दीयते हारः
गुरुः, तत् गअणांग — गगणांगं भण — कथय, अत्र च वीमक्खर —
विंशत्यक्षराणि, पचीस मत्त — पञ्चविंशतिमात्राः, विआरु —
विचारय ॥ (E).

१५१ । च वलिअ (B & C). १ गुंजरा (B, C & E). २ राउ (F).
३ परिहरिअ (D), परिहर (F). ४ खुरमाण (A & E), खुरमाणा (B & C),
खुरासाणा (D). ५ मह अहिअ (D & F), मुहि अहिअ (E). ७ लंघिअ (C).
८ हम्मीर (C). ९ हार (A), हाराव (E). १० वलिअ (F). ११ रिउमणह
(A), रिउगण (B), अरिअ (C). १२ कादरा (F). १३ ४६ (A), ५९ (E).
१४ गगणांग (A).

१५० । पुनः प्रकारातरेणाह ॥ पदमेति ॥ प्रथमं चतुष्टयो
भवति गण अने दौयता हारः । विद्यत्यक्षराणि गगनागणे भव
मात्रा पञ्चविंशति विचार्य ॥ ५१ ॥ (G)

१५१ । उदाहरति । भग्नो मलयक्षोन्नपतिय पतित, तद्धित-
गुञ्जरमासवराजो मलयगिरौ लुक्कायित परिहृत्य कुञ्जरान् ।
खुरमाणः चुभिता रणमण्ये मोह प्राप्ता क्षमितसागरा रमोर-
क्षमित हारव पतित चरिगणा कातरा ॥ (C)

१५२ । यद्य गगनागमुदाहरति भजिष्य इति । अक्षिप
लक्षिष्य वाचरा — लक्षितसागराक्षिते लक्षित सागरौ वैशादुमा-
क्षिता यद्य तादृशे इत्यर्थे रमोर चक्षिष्य — रमोरे चक्षिते
वति, मलय चोन्न वद — मलयचोन्नपती मलयाधिपक्षोन्नदेशाधि-
पत्येति दावित्यर्थे भजिष्य — भग्नौ, गुञ्जरा — गुर्जरा गुर्जरदेशीया
राजान् क्षिपलक्षिष्य — निर्वलीकृत्य गजिष्य — गजिता, मासव
राज्य — मासवराज परिहृति कुञ्जरा — परिहृत्य कुञ्जरान्
मलयगिरि — मलयगिरौ लुक्किष्य — निक्षीन, खुरमाण — खुर-
माण खुरमाणदेशीयः राजा रण मुहि — रणे सुग्रीभूय खुरिष्य
— चुभित, काचरा — कातरे पक्षायितुमप्यवमर्चे तक्षिष्यित्यर्थे
रिउगण — रिपुगणे हारव पतित ॥ (E)

१५३ । यथा ॥ भजिष्य इति ॥ भग्नो मलयक्षोन्नपतिर्निवृत्तो
गजितो गुर्जर । मासवराजो मलयगिरौ निक्षीन परिहृत्य
कुञ्जरान् ॥ खुरमाण चुभिना रणमण्येऽभितो लक्षित सागर,
रमोरे चक्षिते वा रवन्तो[रवो] रिपुगणेषु कातरेषु ॥ ५२ ॥
इति गगनांगणम् ॥ (G)

अथ द्विपदीच्छन्दः । (D).

आइग^१ इंदु जत्य^२ हो^३ पढमहि^४

दिज्जइ^५ वेवि^६ धणुहरं^७ ।

तह पाइक्क^८ जुअल परिसंठवहु^९

विविह^{१०} चित्त^{११} सुंदरं ॥ १५२ ॥

सरसइ^{१२} लइ^{१३} पसाउ^{१४} तहि^{१५} पुहविहि^{१६}

करहि^{१७} कइत्त^{१८} कइअणा^{१९} ।

महुअर^{२०} चरण अंत लइ^{२१} दिज्जहु^{२२}

दोअइ^{२३} भणहु^{२४} वुहअणा ॥ १५३^{२५} ॥

१५२—१५३ । अथ द्विपदीच्छन्दः । आदाविन्द्रो यत्र भवति प्रथमं दौघेते द्वावपि धनुर्द्ध[रौ], तथा पदातिकयुगलं परिस्थापय विविध-विचित्रसुन्दरं ॥ सरस्वत्याः लब्ध्वा प्रसादं तर्हि पृथिव्यां कवित्वं कुरुत कविजनाः । मधुकरचरणोऽन्ते गृहीत्वा दौघतां द्विपदीं

- १५२—१५३ । १ पदहि (A), आइगइ (E). २ जतइ (A). ३ Non est (O). ४ पढम (F). ५ दिज्जिष (A), दिज्जहि (G). ६ तिषि (D & F). ७ धणुहरं (D & E). ८ तारक्क (B). ९ परिसंठक्क (A). १० विधि (D & F). ११ विचित्त (A, C & D), विचित्र (B), विहित्त (F). १२ सरइ (E). १३ Non est (B), लइ (E). १४ पसाइ (A). १५ तर्हि (D), तह (F). १६ पुहविहि (A), पुहमौ (D), पुहवी (F). १७ वर (A), करइ (D & F), करक्क (E). १८ कवित्त (A & D), कवित्त (F). १९ कइअणा (F). २० महुअर (D & F). २१ ले (E), लइ (F). २२ दिज्जइ (E), दिज्जउ (F). २३ दोइइइ (E). २४ भणइ (B), मुणक्क (D & F), मुणइ (E). २५ ४० (A), ५३ (F).

भणत मुधजना । इन्द्रशब्दो मध्यदिक्षुषट्कसवाची, धनुर्हरश्चतु-
ष्कस, पदातिकोऽपि चतुष्कस, मधुकरचरण षट्कस । (८)

१५१-१५३ । अथ[दि]पदौनामक सप्त सप्तयति आहमेति । हे
मुधजना — मुधजना, जत्य — यच्च षड्म[दि]—[प्रथमे] चरणे, इदं
चोपलक्षणं द्वितीयेऽपि बोध्यम्, आरग — आदिग आदिस्य पादाद्य-
इति यावत् इदु — षट्कसो भवति, मतस्य त्रैविधयुद्धर — द्वौ
धनुर्हरौ चतुष्कसाविति यावत् दिव्यद — दीयते, तथा पारस्य
जुचस — पदातिद्युगस्य पुनरपि चतुष्कसद्युगसमेवेत्यर्थं परि-
ठ्वज — परिष्ठापयत, अत — अतो पादातो मङ्गचरणचरण — मधु-
करचरण षट्कस इत्यर्थं दिव्यद — दीयते, एव दोषद —
दिपदौ भणत, तदि — तथा हे कवयिजना — कविजना, चरण-
हो[ल]ोद पञ्चा[व] — चरस्यत्या सकामाद्गृहीता प्रवादं पुत्रविधि-
वृथिष्यो विविध चित्त सुदर — विविधचित्तसुदर विविधानि
अनेकप्रकाराणि ध्यानि चित्तानि तेषां रमणीय सर्वलोकमनोहर-
मित्यर्थे करस — कवि[वि]जनेन च कृतेनेति शेष करच —
कुवत, अनेन कदम्बा निर्मित कविज सर्वजगन्मनोहर भवतीति
भाव इति योजना ।

अथ यद्यपि इदुशब्द सधुदयोत्तरसुदयात्मक-षट्कसवाची,
तथाप्यत्र षट्कससामान्यपरोऽवशेष, उदाहरणे तथैव दर्शनात् ।
मधुकरचरणशब्दस्य यद्यपि षट्कसनामस्य पूर्वं नोपात्तस्यापि
मधुकरचरणानां षट्संख्यायत्नादपि तत्पुरस्कारेणैव षट्कस
परो बोध्यः । कश्चित्तु दिव्यद तिचि धनुर्हरमिति पाठः, य

छक्कलु मुह^१ संठावि^२ कहु^३ चक्कलु पंच ठवेहु^४ ।

अंतहि एकइ^५ हार दइ^६ दोअइ^७ छंद^८ कहेहु^९ ॥

१५४^{१०} ॥ दोहा ।

प्रामादिकः, एवं सति पादांते षट्कलणालाभेन मञ्जर चरण
अंत लेद दिक्कलु इत्यपेतनेन विरोधात् । एतत्पाठानुसारेणैव
कैश्चिदग्रे मञ्जर चरणेति पाठं प्रकल्प्य तस्य च सुगंधशब्दस्य गुरु-
नामसूपात्तत्वात्तत्पर्यायत्वान्मधुरोगुरुस्तथाच मधुरो गुरुः अंत—
चरणान्ते दीयतामित्यर्थः कृतमपि भ्रमविलसितं, लक्षणस्यापि
लक्ष्यतायां मञ्जर चरणेति पाठे कल्प्यमाने एकमात्रान्यूनतया
लक्षणासंगतेः । (E).

१५२—१५३ । अथ द्विपदीमाह ॥ आईति ॥ आदिगुरुरिंदुर्यत्र
भवति प्रथमं दीयते त्रयो धनुर्द्धराः ॥ ततः पदातियुगलं परि-
संस्थापय विधिना विहितं सुंदरं ॥ सरसेति ॥ सरस्वत्या गृहीत्वा
प्रसादं ततः पृथिव्यां कुरुत कवित्वं कविजनाः । मधुरं चरणमन्ते
गृहीत्वा दीयतां द्विपदीं जानीत बुधजनाः ॥ मधुरो गुरुः ॥ (G).

१५४ । उक्तार्थमेव स्पष्टीकुर्वन् विशेषान्तरमाह षट्कलमिति ।
षट्कलं मुखे संस्थाप्य चतुष्कलान् पञ्च स्थापय । अन्ते एकं हारं

१५४ । १ छक्कल मुह (A), चक्कलुड मुह (B), चक्कलु मुह (D). २ संठावि
(E). ३ कर (D), कद (E), कहि (F). ४ करेड (D & F), कारेहि (E).
५ परेद (A), एकहि (B & C). ६ देद (A, D & E). ७ बीवद (D).
८ हंतु (B). ९ करड (A, B & C). १० ४८ (A), ५४ (F).

जहा,

दाणव'देव बेवि दुक्कंतउ' गिरिबर' सिहर कंपिओ' ।

हअ गअ पाअ' घाअ उट्टंतउ धूलिहि गअण' कंपिओ' ॥

१५५^c ॥ दोअइ । (A, B, C & F)

दत्ता दिपदोच्छन्द कथय ॥ मुखे चादौ, चार गुर, पूर्व च षट्कला
अन्ते दातव्यत्वेनोक्तं तथाय विभेव चतुष्कलान्ते गुररेक इति । (C)

१५४ । अथ लङ्गवणिकातर मनसि विधाय दोहादृत्तेन पुन-
र्दिपदौ लक्षयति वृक्षसु इति । वृक्षसु—षट्कला मुखे षष्ठावि-
कर—मुखे चादौ सखाय, पच वृक्षसु—चतुष्कलान् करेड—
कुरत, अतहि—पादांते एकहि—एकमेव चार गुर देद—
दत्ता, दोवद इद कहेड—दिपदोच्छन्द कथयत । पूर्व षट्कला-
नतर चत्वारश्चतुष्कलास्तदनंतर च पुन षट्कला इत्युक्तम्, इदानीं तु
पादांतश्चषट्कलातर्गतं चतुष्कलं चित्ते कृत्वा षट्कलानंतरं तु
चतुष्कला उक्तास्तदनंतर च षट्कलातर्गतस्य मायाद्युगस्योर्वरितत्वा-
त्तस्यैवैको गुरर्देव इत्युक्तमित्युङ्गवणिकाकृत एव पूर्वापरयोर्भेदः ।
इदं च वृत्तं दिपादमेव न [चोत्प्याद, संदाहरणातुरोधादिति
केचित् । अन्ये तु षदौद दिपादमेव, तर्हि लक्षणं पादचतुष्टयेन
कथं कृतमिति इदं चतुष्ट्यादमेव, न चोदाहरणविरोधस्य
परणदयेनापि संभवात्, न चेतादृशमन्यत्र न दृष्टमिति वाच्यं,
योदशपरणायास्तु पादिकाया एकस्यैव परणस्योदाहृतत्वादित्याह ।

१५५ । १ दावच (B) २ दुक्कंतउ ॥ ३ गिरिबर (D). ४ कंपिओ

(C) ५ गअ (D) ६ घाअ (D) ७ कंपिओ (E) ८ देद (A), ९५ (F)

अथ भुक्त्वा छंदः । (D).

पढम दह दिज्जिआ, पुणवि तह किज्जिआ,
पुणवि दहसत्त तह^१ विरइ जाआ ।
रम परि विविहु दल^२, मत्त सततीस पल^३,
एहु कह^४ भुक्त्वा^५ णाअराआ^६ ॥ १५६ ॥*

परे तु लक्षणं वृत्तद्वयेन कृतमितीदमुदाहरणानुरोधाद्विपाद-
नित्याहुः । (E).

१५४ । दोहया पुनस्तत् प्रकारांतरेणाह ॥ क्वेति ॥ षट्कल-
मादौ स्थापयित्वा चतुष्कलान् पं[च] कुरु । अंते एकं द्वारं दत्त्वा
द्विपदीच्छंदः कथय ॥ ५४ ॥ (G).

१५५ । उदाहरति । देवदानवाभ्यां द्वाभ्यामपि ढौक्यमानं
गिरिशिखरं कल्पितं, हयगजपदघातादुत्तिष्ठन्तौभिर्धूलिभिर्गगनं
अल्पितं ॥ ढौक्यमानं गम्यमानं, अल्पितमाच्छादितम् । (C).

१५५ । अथ द्विपदीमुदाहरति दा (E). [Here evidently some-
thing has been left out by the scribe.—Ed.]

१५५ । यथा ॥ दाणेति ॥ दानवदेवौ द्वावपि मिलितौ
गिरिवरशिखरं कल्पितं । हयगजपादघातैरुत्थिताभिर्धूलिभिर्गगन-
माच्छादितम् ॥ ५५ ॥ इति द्विपदी ॥ (G).

१५६ । अथ भुक्त्वाणामकं वृत्तं लक्षयति पढम दहेति ।
जह — यत्र, विरइ — विरतिः पढम — प्रथमम् आदौ दह —

१५६ । १ जह (E). २ ठल (E). ३ ल (D). ४ Dropt in (E).
५ भक्त्वा (F). ६ रा dropt in (F). * This śloka and the next
are not found in (A, B & C).

जहा, सहस्र मध्यमत्त^१ गश्च, लाख^२ लख^३ पक्खरिच्च,
साहि दुइ साजि खेलंत गिंझ^४ ।

कोप्पि^५ पिच्च जाहि तहि, यप्पि^६ जसु विमल महि,
जिण्ड^७ एहि^८ कोइ^९ तुच्च तुलक हिंझ ॥ १५० ॥

दशसु मायास्त्रिति शेषोऽपि योजनीयः, दिक्खिञ्चा — दत्ता
पुणवि — पुनरपि तह — तथा तेनैव प्रकारेण दशसु माया-
स्त्रित्यर्थं किञ्चिञ्चा — कृता पुणवि — पुनरपि दशसु माया-
सप्तदशसु मायासु आया — आता, एम परि — एव परिपाया
विविद्ध दत्त — दयोर्दलयोऽप्रत्येकमिति शेषः, यततोम — सप्तविंशत्
मत्त — माया पत्त — पतति, एङ्ग — एना [एवाश्वा] — नागराज
कुम्भया कच — कचयति ॥ (E)

१५६ । अणोमणा ॥ पठमेति ॥ पचम दश दत्ताः, पुनरपि
तथा कृता, पुनरपि सप्तदश तथा विरतिर्जाता ॥ एव प्रकारेणापि
द्वितीये द्वये माया सप्तविंशत्पतति, एना कचयत्युक्तार्थं
नागराजः ॥ अणोमणा कुम्भया अण्येति पाठवचम् ॥ ५६ ॥ (G)

१५० । अथ कुम्भया मुदाहरति सप्तमेति । सप्त मध्यमत्त गश्च —
सहस्र मदीयमत्तगजान् सक्ख मक्ख — सप्त सप्तम् अस्यावेति शेषः
पक्खरिच्च — वारवाणेनावगुच साजि — सज्जीभूय साहि दुइ —
सार्वभौमदय गिंझ — कदुक खेलंत — कीदत, हे पिच्च, तहि — तत्र

१२० । १ अणोमणा (D) २ अणोमणा (E) ३ This part non est (F)

४ कोयो (E) ५ कपि (D) ६ कपि (E) ७ विचार (D) ८ विचार (F)

९ कोवि (E)

अथ खञ्जच्छन्दः । (D).

धुअ^१ धरिअ^२ दिअवर^३ णवगण^४ कमलणअणि
 बुहअण^५ मण सुहइ^६ जु जिम^७ ससि रअणि सोहए ।
 पुणविअ^८ विरइ विहु पअ^९ गअवरगमणि
 रगणपर^{१०} फणिवइ^{११} भण^{१२} सुमरु^{१३} बुहअण^{१४} मोहए ॥
 १५८^{१५} ॥

कोपि — प्रकुप जाहि — गच्छ, विमलं जसु — यशः महि — मग्नां
 [ह्यां] यप्पु — स्थापय, तुअ — तां कोइ — कोऽपि तुलुक — तुरुष्कः
 हिंइ — [हिन्दु]को वा एहि जिणइ — नहि ज्ञेयति ॥ (E).

१५७ । यथा ॥ सहसेति ॥ सहस्रं मदमत्तान् गजान् लक्षम्
 अश्वान् कृतपल्ययनान् स्वामिदयं सञ्जीकृत्य खेलति गेदुकं ।
 कुपित्वा प्रियं चाहि तत्र स्थापय यशो विमलं मद्द्यां ज्ञेयति न
 कोऽपि तां तुरुष्को हिंदुकः ॥ ५७ ॥ (G).

१५८ । अथ खञ्जा ॥ ध्रुवं धारय द्विजवरनवगणान् कमल-
 नयने बुधजनमनसि शोभते यथा शशिरजनी शोभते, पुनरपि
 विरतिर्दयोः पदयोः गजवरगमने रगणपरा भणति फणिपतिः

१५८ । १ ध्रुव (B). २ वरि (D & F). ३ दिअवर (A). ४ णवगण (A),
 dropt in (B), गण (D). ५ बुधअण (C), विबुइ (D & F), विमुरअण (E).
 ६ सहइ (C). ७ जिमि (D & F). ८ पुणवि (C). ९ अण (A), पुण (B),
 ऋण (E), दण (F). १० रणव (D, E & F). ११ कणिवइ (D & E).
 १२ भण (D & F). १३ मरु (E). १४ मण (D & F). १५ ५० (A), ५८ (F).

स्मरं बुधमनो मोहयति ॥ भुव निश्चित धारय, दिग्भरं धर्मं
चतुष्कलमादृशान् नव गणान्, शशियुक्ता रजनो शशिरजनी
पुनर्विज्ञेय दयोरपि पादयोर्विरतो रगणपरा रगणऽऽ परं
ऽन्तो यन्मा या तथापरेति स्मर्त्तव्यमेतदिति भावः । (C)

१५८ । अथ खजानामकं वृत्तं व्यस्यति धुच धरिच इति
हे कमलपत्रणि—हे कमलनयने, यथ विज्ञं पञ्च—पादौ
प्रत्येकमिति शेष दिग्भर एवमण—दिग्भरनवगणान् घटचिप्र
अधूनित्यर्थं धरिच—धृत्वा अवलम्बयेति यावन् विरट्—विरति
र्भवतीति शेषः, पुनर्विच—पुनरपि च तदनन्तरं चेत्यर्थः रगण
—रगण मध्यस्तपुर्गण इत्यर्थं बुधचण मोहय—बुधजन मोहय
तीति भावः, जु—यत बुधचण मय सुहृद्—बुधजनमन सुख
यति यथा रजन्या शशी मोहय—शोभते, तत् खजावृत्तमिति
शेषः, हे गजवरगमने ॥ सुमर—स्मरं पौन पुन्येन भावयेत्यर्थं
इति वर कशिपव वर कशिपति पिगल भणद्—भणति
इति योजना ॥ यथ घटचिप्रमध्यमन्तरं रगणं प्रतिचरणं पतति
तत् खजानामकं वृत्तमिति कलितोऽर्थः । इह च दिग्भसेवेति
ध्येयम् । (E)

१५९ । धुच इति ॥ भुव धृत्वा दिग्भरान् नवगणान् कमल
नयने विबुधजनमन सुखयति यद्यथा शशी रजन्या शोभते ।
पुनरपि च विरतिदयोर्दलयोगंजगमने रगणो वरं कशिपति
भणति स्मरणं बुधमनो मोहयति ॥ घटचिप्रमधूनन्तरं रगण
कार्यं इत्यर्थः, वा खलेति भावः ॥ (G)

विह्वल एव पल विष्पगण जोहल अंत ठवेहु ।

मत्त इञ्जालिस खंज पञ्च दहगण तत्थ सुणेहु ॥

१५८ ॥ दोहा ।

१५८ । एतदेव स्पष्टयन् विघेषान्तरमाह । द्वयोर्द्वयोर्नव पतन्ति विप्रगणा जोहलमन्ते स्यापय । मात्रा एकचत्वारिंशत् खञ्जायां पदे पदे यमकं कुरुत ॥ द्वयोरिति पूर्वपदेऽपि तथेत्यर्थः, जोहलो मध्यलघुः पञ्चकलः । एवं क्रमेण खञ्जायां प्रतिपादमेकचत्वारिंशन्मात्रा भवन्ति । यमकमनुग्रामः । (C)

१५८ । अथ दोहावृत्तेन स्पष्टीकृत्य खंजां लक्षयति विज्ज दलेति । विज्ज दल — द्वयोर्द्वययोः प्रत्येकमिति शेषः एव विष्पगण — [नव] विप्रगणान् पल — प्रकटयत, अंत — पादांते जोहल्लु — योद्धारं मध्यलघुं रगणमित्यर्थः ठवेज्ज — स्यापयत, एवं खंज पञ्च — खंजापादे खंजानामकस्य वृत्तस्य चरणे इत्यर्थः एञ्जालिस मत्त — एकचत्वारिंशन्मात्राः, दहगण — दश गणान् तत्थ — तथं सुणेज्ज — जानीत ॥ (E).

१५८ । लक्षणांतरमाह ॥ विज्जदति ॥ द्वयोर्द्वययोर्नव पतन्ति विप्रगणाः जोहलमन्ते स्यापय । मात्रा एकचत्वारिंशत्, खंजापादे दश गणान् तथा जानीत ॥ ५८ । (G).

१५८ । १ विज्ज (F). २ जोहल्लु (B, C & E). ३ ठवेज्ज (D). ४ एञ्जालिस (A), एञ्जालिस (B, C & E). ५ पञ्च लमस्य (C). ६ नण्हि (A). तन्नि (C). ७ ५१ (A).

This is different from the metre of the same name in the Sanskrit treatise of Pingala. Vide Ghosha's Compendium, p. 56.

जहा,

अहि' सलइ महि' चलइ' गिरि खसइ' हर खलइ
ससि घुमइ अमिअ वमइ' मुअल जिवि' उडइ ।

पुणु' धसइ पुणु' खसइ पुणु' सलइ' पुणु' घुमइ'
पुणु' वमइ जिविअ'' विविह परि समर'' दिइइ ॥

१६०'' ॥ खंजा (A, B & C)

१६० । उदाहरति । मही जोसते, अहिपतति, गिरि
पतति, हर खलति, ग्रयो घूमते, अमृत वमति, भटा जीवितो-
निष्ठन्ते । पुनर्दायति, पुन खलति, पुनजोसते, पुनघसति,
पुनघूर्णते, अमृत वमति, विविधप्रकारो रणो दृश्यते । कस्यचि-
द्युद्धं वर्णते, तत्र युद्धे भूकम्पादयो वर्णन्ते । (C)

१६० । अथ खंजामुदाहरति अहोति । अहि खलइ—अहि
प्रेव खल(व)ति प्लानच्युतो भवतोत्यर्थः, थोड्ढा पादाघातेनेति
भावः । अतएव महि—मही शब्दो चलइ—चलति, अतएव
महाधित गिरि कैलास खसइ—पतति, ततश्च तदायितो हर
खलइ—खलति, ततश्च तदा[द्वा]सस ग्रयो घुमइ—घूर्णते,
अतएव अमिअ वमइ—अमृत वमति, ततश्चामृतमपकर्ण-

१६० । १ महि (A B & C) २ अहि (A B & C) ३ खलइ (A & B)
४ खलइ (A B & C) ५ खल (F) ६ Dropt in (A), खसइ (I) ७ उड
जिवइ (A), मल जिविअ (B) ८ अल जिविअ (C) ९ पुणुअ जिविअ (E) १० पुण
(E & F) ११ खलइ (C) १२ पुणु खलइ (A) १३ अमिअ (A B & C)
पुण (E & F) १४ Non est (A P & C) जीवित (E) विविअ (F)
१५ ख (A B & C) १६ १७ (A), १० (F)

अथ सिखा छंदः । (11).

ससिवअणि गअगमणि पअ पअ

दिअ छगण^१ पअहर^२ सह^३ सिकख ।

पढ पढम वि विहलहु^४ पअलि दिअगण

सहिउ^५ जुअल^६ दल भणइ^७ स सिकख ॥ १६१ ॥

सुअल—मृताः जिविअ—जीविता उट्टए—उत्तिष्ठन्ति, ततश्च जीवितानान्तेषां चरणाघातेन पुण धमइ—पुनरधो गच्छति मही, पुण खमइ—पुनः स्खलति कैलासः, पुण ललइ—पुनर्लल[य]ति स्थानच्युतो भवति शिवः, ततश्च पुण घुमइ—पुनर्घूर्णते शशी, पुण वमइ—पुनर्वमत्यमृतं, पुनश्च जिविअ—जीविता उत्थिता मृताः इति समरे विविधकौतुकं परिदिट्टए—परिदृश्यते ॥ (E).

१६० ॥ यथा अहीति ॥ अहिल्ल[य]ति, मही चलइ[ति], गिरिः पतति, हरः स्खलति, शशी घूर्णते, अमृतं वमति, मृताः जीवंतो भवन्ति ॥ एवं सतीति शेषः पुन * * ति, पुनः स्खलति, पुनर्लल[य]ति, पुनः घूर्णति, पुनर्वमति, जीविता विविधाः, एवं प्रकारेण समरो दृश्यते ॥ ६० ॥ (G).

१६१। १ छ गण (A), छ गण (B & C), गण छ (E) २ पओहर (D). ३ स (B & F), छ स (C, D & E). ४ लल विविध (D), ल dropt in (F). ५ अहिअ (B & C), लहिउ (D), सहिअ (E), लहिअ (F). ६ जुअइ (D & E). ७ भजइ (B). ८ ५१ (A), ६१ (F). Vide metre of the same name, but of a different character, in the Sanskrit treatise of Pingala. Ghosha's Compendium, pp. 26 and 56.

जहा,

अहि' ललइ महि' चलइ' गिरि खसइ' हर खलइ
ससि घुमइ अमिअ वमइ' मुअल जिबि' उडइ ।

पुणु' धसइ पुणु' खसइ पुणु' ललइ' पुणु' घुमइ'
पुणु' वमइ जिबिअ'' विविह परि समर'' दिडइ ॥

१६०^{११} ॥ खंजा (A B & C)

१६० । उदाहरति । मही लोलते, अहिचक्षति, गिरि
पतति, हर खलति, ग्रन्थी घूर्णते, अमृत वमति, भटा जीविमो-
त्तिष्ठते । पुनर्दावति, पुन खलति, पुनर्लोलते, पुनचक्षति,
पुनर्घूर्णते, अमृत वमति विविधप्रकारे रणो युध्यते ॥ कश्चि
पुन वर्णते, तत्र युद्धे भूकम्पादयो वर्णते । (C)

१६० । अथ खंजामुदाहरति अहीति । अहि ललइ—अहि
शेव लल(य)ति स्थानच्युतो भवतीत्यर्थः, योद्धृणां पादाग्रतिरेति
भावः । अतएव महि—मही प्रथी चखइ—चक्षति, अतएव
महाधित गिरि केलास खवर—पतति, ततश्च तदाधितो हर
खलइ—खलति, ततश्च तदा[द्वा]गच्छ ग्रन्थी घुमइ—घूर्णते,
अतएव अमिअ वमइ—अमृत वमति, ततश्चामृतवपकात्

१६० । १ अहि (A B & C) २ अहि (A B & C) ३ पखइ (A & B)
४ चखइ (A B & C) ५ पख (F) ६ Dropt in (A) चखइ (t) ७ उड
जिबइ (A) भळ जिबिअ (B) भळ जिबिअ (C) मुचळ जिबिअ (F) ८ उड
(E & F) ९ चखइ (C) १० उड चखइ (A) १० अमिअ (A B & C)
उड (F & F) ११ Non est (A B & C) जीविअ (E) विजिअ (F)
११ एव (A, B & C) १२ १२ (A) १० (F)

अथ सिखा छंद । (11).

ससिवअणि गअगमणि पअ पअ

दिअ छगण^१ पअहर^२ सह^३ सिक्ख ।

पठ पढम वि विहलहु^४ पअलि दिअगण

सहिउ^५ जुअल^६ दल भणइ^७ स सिक्ख ॥ १६१^८ ॥

मुअल—मृताः जिविअ—जीविता उट्टए—उत्तिष्ठति, ततश्च जीवितानान्तेषां चरणाघातेन पुणु धमइ—पुनरधो गच्छति मही, पुणु खमइ—पुनः स्खलति कैलासः, पुणु ललइ—पुनर्लल[य]ति स्थानच्युतो भवति शिवः, ततश्च पुणु घुमइ—पुनर्घूर्णते शशी, पुणु वमइ—पुनर्वमत्यमृतं, पुनश्च जिविअ—जीविता उत्थिता मृताः इति समरे विविधकौतुकं परिदिट्ठए—परिदृश्यते ॥ (E).

१६० ॥ यथा अहीति ॥ अहिल्लल[य]ति, मही चलइ[ति], गिरिः पतति, हरः स्खलति, शशी घूर्णते, अमृतं वमति, मृताः जीवन्तो भवन्ति ॥ एवं सतीति शेषः पुन * * ति, पुनः स्खलति, पुनर्लल[य]ति, पुनः घूर्णति, पुनर्वमति, जीविता विविधाः, एवं प्रकारेण समरो दृश्यते ॥ ६० ॥ (G).

१६१ । १ छ गण (A), च्छ गण (B & C), गण छ (E) २ पअहर (D). ३ स (B & F), च स (C, D & E). ४ लउ विविह (D), ल dropt in (F). ५ अदिअ (B & C), लहिउ (D), सदिअ (E), लहिअ (F). ६ जुअल (D & E). ७ भजइसि (B). ८ ५१ (A), ६१ (F). Vide metre of the same name, but of a different character, in the Sanskrit treatise of Pingala. Ghosha's Compendium, pp. 26 and 56.

१६१ । अथ त्रिमाच्छन्दः ॥ त्रिगिरिदने गजगमने पदे पदे
दिज्ञः षड्गणा पयोधरश्रिगिवाः । पठ प्रथमं विविधलघुक
प्रकथं दिज्ञवरगणमधिकं भणं त्रिगिरिदने ॥ दिज्ञः सर्वलघुस्तुच्छलः,
तादृगाः षड्गणा आदौ यत्र पयोधरः जगणः, तत्र त्रिगिरिदने ।
द्वितीयदले दिदिनघून् पञ्चोक्तान् प्रकथं पठत, तत्र दिज्ञवर-
गणः सर्वलघुस्तुच्छलमधिकं भणं तेन द्वितीयदले सप्तदिज्ञवर-
गणाः अन्तरः अन्ते जगणः इति विशेषः, एव त्रिमाच्छन्दः त्रि-
स्तोत्रार्थः ॥ ।

१६१ । अथ त्रिमां लक्षयति समिधश्चोतिः । हे त्रिगि-
रिदने गजगमने पञ्च पञ्च — पदे पदे प्रतिचरणमित्यर्थः पञ्च-
वरसं समिधः — सपयोधरश्रिगिवाः पयोधरो मध्यगुर्जगणलया
च सपयोधरा गजगणः त्रिमां अथभागे येषां तादृशान्
अतस्थितजगणानित्यर्थः दिज्ञगणः छ — दिज्ञगणान् चतुर्लघुस्तुच्छल-
गणान् षट् पठ — पठ दयोरपि दलयो षड्दिज्ञगणानन्तरं जगणं
ध्यापयेत्यर्थः । परतु जुषह इत्यर्थः द्वितीयदले पठत — प्रथम
आदौ वि विनक्त — द्वौ दिनघू द्वौ दिनश्चात्मकगणवित्यर्थः
पञ्चलि — प्रकटोरुत्थं अपरमेकं दिज्ञगणं प्रकटोरुत्थेत्यर्थः, दिज्ञ-
गणं महिष — जगणमहितं दिज्ञगणे पूजोक्तप्रकारेणातस्थितजगणै
षड्भिर्भुक्तमिति भावः, पठ इत्यनुषंगः । प्रथमं लघुदयात्मकगण-
द्वयं मन्वाप्य अन्तरमन्तस्थितजगणै षड्दिज्ञगणै महितं द्वितीय-
दले पठेत्यर्थः तथाच प्रथमदले अतस्थितजगणा षडेव दिज्ञगणा
पतन्ति द्वितीयदले तु अत्यजगणा सप्त दिज्ञगणा पतन्तीति

मत्त अठाइस^१ पढमो^२ वीए वत्तीस मत्ताइँ ।

पअ पअ अंते लहुआ सुद्धा सिक्खा विआणेहु^३ ॥१६२^४ ॥

गाह् ।

भावः, सिक्ख—शिखां विद्धि इति शेषः, इति स प्रसिद्धः
पिंगलः भणइ—भणति ॥ (E).

१६१ । अथ शिखा ॥ समीति ॥ शशिवदने गजगमने पदे पदे
द्विजाः षड्गणाः पयोधरसशिखाः । पठ प्रथमं द्वितीये खलु
प्रपतति द्विजगणो लघुर्द्वयो युगलदलयोर्भण्यते सा शिखा ॥
सशिखाः सहिताः ॥ द्विजश्चतुर्लघुः ॥ पयोधरः य[ज]गणः ॥
प्रथमे षड्द्विजा अंते जगणः, द्वितीये सप्त द्विजा अंते जगणः
इति भावः ॥ ६१ ॥ (G).

१६२ । उक्तार्थं स्पष्टयन्नाह । मात्रा अष्टाविंशतिः प्रथमे,
द्वितीये द्वाविं[त्रिं]शन्मात्राः । पदे पदे जगणोऽन्ते लघुकां श्रुद्धां
जानीहि शिखाम् ॥ (C).

१६२ । अथ गाह्वच्छंदसा प्रकटीकृत्य पुनः शिखां लक्षयति
मत्त अठाइसेति । यत्र पढम[हि]—प्रथमे पअ—पदे मत्त
अठाइस—मात्रा अष्टाविंशतिः पतन्तीति शेषः, वीए—द्वितीये
पअ—पदे वत्तीस—द्वात्रिंशत् मत्ताइँ—मात्राः पतन्ति, अंते—
पादांते लज्जआ—लघुः जगणखेति भावः नियमेन पतति, तां
श्रुद्धां शिखां विजानीत ॥ अत्र अंते लज्जआ इति दलद्वयेऽप्यंते

१६१ । १ अठाइस (A). २ पढमे (A), पढमहि (E), पढस (F). ३ विआण (E). ४ ५५ (A), ६२ (F).

जहा, फुलिच' महु' भमर' बहु' रञ्जलि पहु
 किरण सहु' अबञ्जह' वसंत ।
 मलयगिरि कुहर' धरि पवण' वह
 सहव' कह' सुख' सहि लिञ्जल खहि कंत ॥
 १६३ ॥ सिक्खा । (A, D & C).

जगद्योज्य देव इति सूचनीय, बहुविजगणनां चतुर्विंशति-
 मांशा अत्यजगणस्य च माषाचतुष्टयमेवमष्टाविंशतिमांशाः प्रथम-
 चरणे, सप्तविजगणनामष्टाविंशतिमांशा अत्यजगणस्य च माषा-
 चतुष्टयमेवं द्वाविंशत्माषा द्वितीयचरणे पतति यत्र, तत् त्रिंश-
 नामक वृत्तमिति फलितार्थः । (E)

१६२ । तदेव भाङ्गच्छदमाह ॥ मत्तेति ॥ माषा चष्टाविंशतिः
 प्रथमे, द्वितीये द्वाविंशत्माषाः । पदपदयोरन्ते सधुः, शुद्धां त्रिंशं
 विजानीत ॥ ६२ ॥ (G)

१६१ । उदाहरति ॥ पुष्पति मधुके भमरा बहुः रजनि-
 प्रभुकिरणा मलयगिरौ वसन्त । मलयगिरिकुसुम धृत्वा पवने
 वहति, शोढयः कथं शृणु भण सखि निकटे न हि कान्तः ॥
 धृत्वा स्पृहा । (C)

१६२ । १ पुष्पिण (A & F) १ मधु (A) १ भमरा (E) १ रज (D)
 १ व (C), १ पञ्च (D), १ वृ (F) १ मयरा (A), dropt in (F) १ कुसुम
 (C) १ उच (E) १ Dropt in (C), १ वच (F) १ वृ (D) १ उच
 (A), १ व (C, D & F) ११ वृ (A), ११ (F).

अथ मालाच्छन्दः । (D).

पठम चरण ससिवअणि मिअणअणि^१ एव दिअगण^२

पअल पुणवि तह^३ रअण^४ ठवहु^५ अंतए कणो ।

पिंगल णाअ भणंता^६ माला सेसम्मि^७ गाहस्स^८ ॥ १६४ ॥

१६३ । अथ शिखामुदाहरति फुलिअ इति । भमर वड — वडभमराः मड — मधूका मधूकवृक्षाः फुलिअ — पुष्पिताः, रअणि पड — रजनीप्रभुसुंदरः किरण लड — लघुकिरणः, वसंतः अवअर — अवतीर्णः । मलयगिरिगङ्गरं धत्वा स्पृष्टेति यावत् पवण वह — [पवनः] वहति, महव कह — सहिये कथं शृणु सखि निकटे नास्ति कांतः ॥ (E).

१६३ ॥ यथा फुल्लीति ॥ पुष्पितो मधूको भमरा वहवो रजनीपतेः किरणा वहव आयातोऽन्यद्वसंतः । मलयगिरिकुहरं धत्वा पवनो वहति, सोढव्यं कथं भण सखि निकटे नास्ति कांतः ॥ ६३ ॥ इति शिखा ॥ (G).

१६४ । अथ मालाच्छन्दः ॥ प्रथमचरणे शशिवदने मृगनयने नव द्विजगणाः प्रकटाः, पुनरपि तथा रगणः स्थाय्यतामन्ते कर्णः । पिङ्गलनागो भणति मालां शेषमपि गाहायाः ॥ सर्वलघुचतुष्कल-नवगणानन्तरं रगणस्ततः कर्णो गुरुयुगमेवं पञ्चचत्वारिंशन्मात्रः प्रथमः पादः, गाहाशेषार्द्धं शेष इत्यर्थः । (C).

१६४ । १ गणगमणि (A). २ दिक्षपण (E). ३ तह (A), पुण (B), तह (C). ४ गण (C). ५ ठव (E), ठवहि (F). ६ भणता (D). ७ सेसंमि (D), सेसंमि (F). ८ गाहस (A), गाहस्स (F). ९ ५९ (A), ६४ (F).

पटम होइ गुब विष्णुगण ओहल' कण ठवेहु ।

गाहा' अहा अंत दइ' माना छंद कहेहु' ॥ १६५' ॥

टोहा ।

१६४ । अथ मासाहण जचयति पडमेति । हे श्रमिषद्ने
मृगनयने अथ पटम चरण — प्रथमचरणे अथ दिशगण — नव
दिशगणा' नव चतुर्भुजा आओमका गणा पचन — पतति, पुनरपि
नवदिशगणान्तरमित्यर्थं नव — तथा रचण ठव —
रगण मध्यलघुगण स्थापय अतए — अते रगणानि पादाते वा
कसो — कसो' गुनद्वयात्मको गण पतति इति श्रेय, तत गाहण —
गाहाया वैश्वि — श्रेय उत्तरार्द्धमिति यावत् पततीत्यनुवग,
मा माना हि — तन्मात्रानामक कृतमिति विगण पाच — विगण
नाग भणता भणति ॥ (१)

१६४ । अथ मासामाह ॥ पडमेति ॥ प्रथमे चरणे श्रमिषद्ने
मृगनयने नव दिशा पतति, पुनरपि ततो रगण स्थाप्योऽते कर्ष ।
विगणनागो भणति मानो श्रेय विगाहाया ॥ दिशयत्तुर्भु,
द्वितीये सप्तविंशतिर्मासा इत्यर्थे ॥ ५४ ॥ (१)

१६५ । अमुमेवार्थ स्पष्टयति । प्रथमतो भवन्ति नव दिशगणा
ओहलकणे स्थापय । गाहाया अर्द्धमन्त्रपद मासाच्छब्दो जानीहि ।
ओहलो रगण । (१)

जहा,

वरिस जल भमइ घण गअण सिअल^१ पवण मणहरण
कणअ पिअरि णचइ^२ विजुरि^३ फुल्लिआ णीवा^४ ।
पत्थर^५ वित्थर^६ हिअला^७ पिअला^८ णिअलं^९ ण आवेइ^{१०} ॥
१६६^{११} ॥ माला (A, B & C).

१६५। अथ दोहावृत्तेन स्पष्टीकृत्य पुनर्मात्रां लक्षयति पठ-
मेति । पठम—प्रथमे चरणे एव विप्रगण—नव विप्रगणाश्चतु-
र्लघ्वात्मकगणाः होइ—भवन्ति, ततश्च जोहलु कण—योद्धृकर्णौ
रगणगुरुद्वयात्मकगणौ ठवेइ—स्थापयत । ततः गाहा—गाथायाः
अंत—अंत्यम् अद्धा—अर्द्धम् उत्तरार्द्धमित्यर्थः देइ—दत्त्वा,
मालाच्छंदः कहेइ—कथयत ॥ अत्र देइ इत्येकारो ह्रस्वो ज्ञेयः ।
यत्र प्रथमचरणे नवचतुर्लघ्वात्मकगण-रगण-गुरुद्वयात्मकगणाः पतन्ति
द्वितीयदलं च गायोत्तरार्द्धस्वरूपं भवति, तन्मालानामकं वृत्तमिति
फलितार्थः । (E).

१६५। पठेति ॥ प्रथमं भवन्ति नवविप्रगणा जोहलकर्णं स्थापय ।
गाथार्द्धमन्तिमे मालाच्छंदः कथ्यताम् ॥ जोहलो रगणः, कर्णौ
द्विगुरुः ॥ ६५ ॥ (G).

१६६। १ मल्लय (A, B & C). २ णचइ (A). ३ विजुरो (F). ४ णीवा
(F). ५ पत्थर (A). ६ वित्थर (A). ७ हिअला (B & C), हिअला (E).
८ पिअला (C & F). ९ णिललं (B & C), णिलला (D & F). १० आवेइ
(A & E). ११ ५८ (A), ६६ (F).

अथ चुलिथ्याना छंद । (D)

चुलिथ्याना जइ देह' किमु'

दोहा उप्पर' मत्तह' पंचइ ।

पथ पथ उप्पर संठवहु

सुइ कुसुमगण अंतह' दिज्जइ' ॥ १६७' ॥

१६६ । उदाहरति । वर्पति जल भ्रमति घन गगने, मलय पवनो मनोहरण, कनकपीता नृत्यति विद्युन्, पुष्पिता नीपा । प्रक्षरविक्षारहृदय प्रियो निकट नायाति ॥ प्रक्षरविक्षार इति काठिन्यद्योतनार्थम् । (C)

१६६ । मात्स्यमुदाहरति करिमेति । घण — घन ज्ञेय गन्धस्य — गगने भ्रमद् — भ्रमति, जल — जल करिम् — वर्पति, मल-हरण — मनोहर मिषल — श्रोतल पवण — पवन वात वातीति ज्ञेय, कणश्च पिचरि — कनकपीता विजुरि — विद्युन् पथइ — नृत्यति, जोवा — नीपा कदम्बा पुष्पिषा — पुष्पिता । पत्तर बित्तर पिचणा — प्रक्षरविमोर्णहृदय पिचणा — प्रिय पिचन — निकटे ण आवेइ — नायाति ॥ (F)

१६६ । यथा ॥ करोति ॥ वर्पति जल भ्रमति घनो गगने, श्रोतल पवना मनोहर, कनकपीता नृत्यति विद्युन्, पुष्पिता नीपा । प्रक्षरविमोर्णहृदय प्रियो निकटे नायाति ॥ १६६ ॥ इति मात्स्य ॥ (G)

१६७ । १ ईदि (B & C) २ दिज (A) बिज (B & C) ३ पथरि (A) ४ मत्तहि F & F) ५ कणन (A) कणन (B) कणरि (C & F) ६ पिचर (A) पिचर (B) पचरि (C) ७ १६ (A) ८ (E)

१६७ । चूतिकात्ता यदि ददासि किमु दोहोपरि [मात्राः] पञ्च । पदे पदेऽन्ते संस्थापय अर्द्धं कुसुमगणमन्तेऽपि ॥ संपूर्णदोहानन्तरं मात्रापञ्चकमिति । इयं हि द्विपदी, तत्र दोहापूर्वार्द्धानन्तरं मात्रापञ्चकदाने एकः पादः, एवं द्वितीयेऽपि पञ्चकलः । कौटुम्भ इत्यत्राह कुसुमगण इति । लघ्वादिलघुद्वयान्तो गुरु-रित्यर्थः । (C).

१६७ । अथ चुलिआलानामकं वृत्तं लचयति, चुलिआलेति । दोहा उपरि—दोहोपरि दोहायामिति यावत् मन्तहि पंचद—मात्राः पंच यदि देह—दीयते, तदा चुलिआला कह[?]—चुलिआलां कथय । नच[नु] दोहायां किं प्रतिचरणे उत प्रतिदले वा क देयाः पंचमात्रा इत्यत आह, पञ्च पञ्च उपरिरेति,—पद-पदोपरि, अत्र पदशब्दो दलवाची उदाहरणानुरोधात्, तथाच एकैकदले इत्यर्थः, संभवञ्च—संस्थापयत पंचमात्रा इत्यनुषंगः । ननु सर्वलघुरूपा उत गुरुलघुरूपा चेति कौटुम्भ एकैकदलेऽस्ति आदौ वा स्याया इत्यत आह, सुद्धेति,—शुद्धः कुसुमगण आदौ एको लघुस्तत एको गुरुस्ततो लघुद्वयमेतादृशो गण इत्यर्थः । अंतह—अन्ते दिव्जह—दीयते ॥ एवं च दोहाया एकदलांते यदि पंचमात्राः कुसुमगणस्वरूपा दीयन्ते, तदा चुलिआलानामकं वृत्तं भवतीति फलितार्थः । (E).

१६७ । अथ चूलिका ॥ चुलीति ॥ चुलिआला[?] यदि दीयते किं दोहाया उपरि मात्राः पंच । पदे पदे उपरि संस्थापय शुद्धं कुसुमगण[?]मन्ते दीयते ॥ एकोनविंशन्मात्राः पदे पदे कार्यास्तन्मध्ये

दोहा संखा^१ संवहु^२ उप्परि^३ पंचद^४ मत्त ।

अट्टदहुप्परि^५ बीसदुद^६ चुलिआला उक्खित्त^७ ॥ १६८^८

दोहा

अतिमा पचमाया कुसुमगणरूपा इति ॥ कुसुम लघुगुणद्विगु
रूप ५। बोध्यम् ॥ ६० ॥ (०)

१६८। उक्ताय व्यष्टयति । दोहासख्या [संख्या]पय उपरि
पञ्चकमाया । अष्टादशोपरि विप्रतिदय चुलिआला उत्क्षिप्ता ।
दोहासख्या दोहासंख्यामायासख्या, तथाच दोहासं वसुविप्रति
मायास्यच मायापञ्चकदाने अत्रविप्रमाया भवन्ति, एतदेव
अष्टपञ्चाशमाया भवन्ति । एतदेवोत्तरासंख्या । उत्क्षिप्ता
उत्क्षिप्ता । (०)

१६८। अयमेवार्थं दोहासंख्येन सुगराह दोहासंख्येति ।
आदौ दोहासंख्येन—दोहासंख्येन उप्परि—उपरि तदनतर
मित्यर्थं पचद मत्त—पचैव माया संवहु—[संख्या]पयत, एवं
अट्टदहुप्परि बीसदुद—अष्टादशोपरि विप्रतिदयेन मायास्यमित्यर्थे
मेव, अष्टपञ्चाशमायाभिरित्यर्थं, चुलिआला उक्खित्त—उक्ता ।

१६८। १ संख्या (०) संवहु (B) २ उपरि (A B & C) ३ पचद
(०) ४ अष्टदशोपरि (A) अट्टद उप्परि (C) अट्टदुप्परि (D) ५ बीसद
(B) विषदुद (०) ६ उत्क्षिप्ता (A) उत्क्षिप्ता (B) ७ ६० (A) ८ (F)

जहा, रात्रा लुद्ध^१ समाज खल^२

बहु कलहारिणी[णि]^३ सेवक धुत्त^४ ।

जीवण^५ चाहसि सुख जद्^६

परिहर^७ घर जद्^८ बहुगुणजुत्त^९ ॥ १६६^९ ॥

चुलिआला । (A, B & C).

क्वचिदोष्मासंज्ञा संठवज्ज इति पाठस्तत्र आदौ दोष्मासंज्ञा — दोष्मा-
संख्यां दोष्माभावासंख्याकमात्रमिति यावत् इति व्याख्येयम् । (E).

१६८ । दोहेति ॥ दोष्मासंख्यां स्थापयोपरि पंचमात्राः ।

अष्टादशोपरि विंशतिद्वयं चुलिआलायां व्याख्यातम् ॥ अष्ट-
पंचाशन्मात्राः कार्या इत्यर्थः ॥ ६८ ॥ (G).

१६९ । उदाहरति । राजा लुब्धः, समाजः खलः, बधूः कलह-
कारिणी, सेवको धूत्तः । जीवने चाहसि [?] सुखं यदि, परिहर
गृहं यदि वज्जगुणयुक्तम् ॥ बधूः स्त्री, परिहर त्यज, वज्जतरानर्थ-
सम्भवादित्यर्थः । (C).

१६९ । चुलिआलामुदाहरति रात्रा लुद्धेति । राजा लुब्धः,
समाजः खलः, बधूः कलहकारिणी, सेवको धूत्तः । अतः जद् —
यदि वज्जगुणजुत्त — वज्जगुणयुक्तमपि वज्जभिः कीर्त्तिप्रतिष्ठा-

१६६ । १ लुब्ध (F). २ ख drop in (A). ३ कलहारिणि (A, D & E).

४ जीवण (A). ५ जड (A). दर (B), अजद (F). ६ परिहर (E & F).

७ यमु रदं (D). ८ ६९ (A), ६८ (F).

अथ सोरट्टा छंद । (D)

सो सोरट्टउ' जाण' जं' दोषा विवरीअ' ठिअ' ।

पअ पअ जमक' वखाण खाअराअ पिंगल' कहिअ' ॥

१७०^c ।

प्रमुचैमुंछे बहिनमपोत्थरं जीवत (यत्) अथ च सुख वाहवि-
वाहमि, तद् - तदा घर - गृह परिहर - त्यजेत्यर्थः ॥ (E)

१६८ । यथा ॥ राधा इति ॥ राजा सुख, समाज खल
बधू कलहकारिणी, चे(य)को धूर्त । जीवन वाहवि सुख च
यदि, परिहर गृह, तर्हि बहूण्युक्तः ॥ ६८ ॥ (D)

१७० । अथ सोराट्टम् । तत् सोराट्ट जानीहि यदोषाविप-
रीत स्थितः । पदे पदे यमक नागराजपिनखेन कथितम् ॥ प्रथम-
द्वितीयपादयोरेकादशमात्रात्, द्वितीयचतुर्थयोरेकादशमात्रा-
मिति दोषाविपरीत, पदे पदे इति प्रथमद्वितीयपादयोरेको
द्वितीयचतुर्थयोरेको च यमकमनुपास्य व्याचष्ट कथय कुर्विति
यावत् । (C)

१७० । अथ सोराट्टनामक छन्द लक्षयति सो सोरट्टउ इति ।
ज - यत् दोषा विवरीअ ठिअ - दोषाविपरीतस्थिति दोषातो

१७० । १ सोरट्टउ (A) २ जाणु (E) ३ जम (A) ४ विवरिअ (A)
विवरिअ (B) विवरीअ (C) विररी (E) ५ Non est (C) दिअ (E)
दिअ (F) ६ जमअ (D) ७ विररु (D) विअ (F) ८ कहर (D & F)
कुरर (F) ९ ११ (A) १० (F)

जहा,

सो माण्डिच पुण्वन्त^१ जासु भक्त पण्डिच तणच ।

जासु घरिणि^२ गुणवन्ति^३ सो^४ वि^५ पुहवि सग्गह^६ णिलच ॥

१७१^७ ॥ सौरट्टा । (A. B & C).

विपरीता स्थितिचरणानां स्थापनं यस्य तादृशमित्यर्थः, सो — तत्
सौरट्टउ — सौराष्ट्रं सौराष्ट्रनामकं वृत्तं जाणु — जानीहि, तत्र च
पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः यमक वग्गाण — यमकं
झाघय इति णाञ्चराञ्च पिंगल — नागराजपिंगलः भणइ —
भणति ॥ अयं भावः — दोहायाः प्रथमद्वितीयचरणयोस्तयोद्गमाचाः
द्वितीयचतुर्थयोश्चैकादशमात्रा देया इति दोहान्नक्षणेनोक्तं,
तद्विपरीत्येनात्र द्वितीयचतुर्थचरणयोस्तयोद्गमाचाः प्रथमद्वितीययो-
श्चैकादशमात्रा देया इति । (E)

१७० । सो इति ॥ तत्सौराष्ट्रं जानीहि यद्विपरीतं दोहा-
स्थिति । पदे पदे यमकं व्याख्याहि नागराजः पिंगलः कथयति ॥
यमकमनुप्रासः ॥ विपरीतेति ॥ एकादश त्रयोदशेति भावः ॥
७० ॥ (G).

१७१ । उदाहरति । स मन्यते पुण्वान् यस्य भक्तः पण्डित-
स्तनयः । यस्य गृहिणी गुणवती तस्य पृथिवी स्वर्गनिलयः ॥ (C).

१७१ । १ पुण्वन्त (A), पुण्वन्ति (B), पुण्वन्त (C & E). २ घरिणि (E & F). ३ गुणवन्ति (B), गुणवन्ति (C), गुणवन्ति (D). गुणवन्ति (F). ४ सो (E & F). ५ वि (F). ६ सग्ग (C & F). ७ १७१ (A), ७१ (F).

अथ हाकलि छंद । (D)

सगणा भगणा दिश्रगण ई^१ मत्त चउइइ^२ पय्य पलई^३ ।
 संठइ^४ बंको विरइ^५ तद्दा^६ हाकलि^७ रूअउ^८ एम^९ कहा ।
 १७२^{१०} ॥

१०१ । अथ बौराडमुदाहरति सो माषिच इति । स माय्य^१
 पुण्य गुणवत्—गुणवान् यस्य भक्त पणित(स)मय, यस्य गृहिणी
 गुणवती, से वि—अस्यापि पुत्रवि—पुत्रो सम्यक् विलस-
 स्सर्गनिलय स्वर्गवास इत्यर्थः ॥ (E)

१०१ । सो माषीति ॥ स माय्य^१ पुण्यवान् यस्य भक्त
 पणितकनय^२ । यस्य गृहिणी गुणवती तस्यैव इच्छित्वा स्वर्गनिलय ।
 [स्वर्गे] निवास ॥ ७१ ॥ बौराडम् ॥ (G)

१०२ । अथ हाकलीच्छन्दः । सगण भगण दिजगणा माषा-
 यतुईय पदे पतन्ति । सस्याय विरतो बह तया हाकलीइपम्
 एतत् कथितम् ॥ अर्थान् पिङ्गलेन । अयमर्थः । सगण भगण
 दिजगणा स्थायाः, नस्तेषां स्थाने नियमः, किन्तु पदानामन-
 गुरम नियत, सगणइयान्ते भगणइयान्ते दिजगणाकतो गुरदेव
 क्रमेष एकादशाचराणि भवन्ति । यदि दिजगण विहाय
 सगणभगणाभ्यां यथेच्छ गणपद्य कृतावन्ते गुरदोयन्ते तदा

१०१ । १ माय्य (D) २ चउइइ (D) ३ पलई (B & D)
 ४ संठ (C) ५ विरई बह (B & C) ६ तद्दा चय (F) ७ कहा (D)
 ८ हाकलिच (B) ९ कयय (I & E) १० रउ (D) ११ १७ (A) १२ (F)

दशाचराणि भवन्ति, किन्त्वन्तिमगुरोः पूर्वं सगणो न देय इति
सम्प्रदायः । (C).

१७२ । अथ हाकलीनामकं वृत्तं लक्षयति सगणेति ।

कहा — यत्र सगणा — सगणो गुर्वन्तश्चतुष्कल इत्यर्थः, भगणा —
भगणो गुर्वादिश्चतुष्कल इत्यर्थः, दिभ्रगण — द्विजगणश्चतुर्लब्धा-
त्मको गण इत्यर्थः, ई — एते गणा इत्यर्थः, अथच मत्त चउद्दह
— मात्राश्चतुर्दश पञ्च पलई — पादे पतन्ति पादांति चेति शेषः,
वक्रो — वक्रमेकं गुरुं संठइ — संस्थाप्य, विरइ — विरतिर्भवति,
अन्तिमगुरोः प्रागेव विरतिरित्यर्थः । एङ्ग — एतत् हाकलिरुअह —
हाकलीरूपं हाकलिनामकवृत्तस्य स्वरूपमित्यर्थः कहा — कथि-
तम् । अत्र सगण-भगण-द्विजगणातिरिक्तो गणो [न] भवतीति, एते-
एव च स[म]स्ता व्यक्ता वा पतन्तीति नियमस्तथाच यदि सगण-
त्रयानन्तरं भगणत्रयानन्तरं द्विजगणत्रयानन्तरं वा एको गुरुः
स्थाप्यते प्रतिचरणं, तथापि हाकलीवृत्तं भवति । अथ एकस्मिंश्चरणे
सगणत्रयानन्तरमेकं गुरुं [सं]स्थाप्य तदितरचरणेषु भगणत्रयानन्तरं
द्विजगणत्रयानन्तरं परस्परसंसृष्टैतद्वयानन्तरं वा गुरुः स्थाप्यते,
तदाप्येतद्वृत्तं भवति । अथ एकस्मिंश्चरणे भगणत्रयानन्तरं द्विजगण-
त्रयानन्तरं वा एकं गुरुं संस्थाप्य तदितरेषु परस्परसंसृष्टैतच्चया-
नन्तरं गुरुः स्थाप्यते तथाप्येतद्वृत्तं भवतीति न विभावनीयम् । (E).

१७२ । सगणो भगणो द्विजगणो मात्राश्चतुर्दश पदे पतन्ति ।
संस्थापय वक्रमन्ते तथा हाकलिरूपमेवं कथय ॥ वक्रो गुरुः ॥
७२ ॥ (G).

मत्त चउदह पढम दल^१ एअरह^२ वणेहि^३ ।

दह अकखर उत्तर दनहि^४ हाकलि^५ छंद^६ कहेहि^७ ॥*

१०३^८ ॥ दोहा ।

१०३ । माचायतुईय पदे पदे पतन्ति, एकादशवर्णैः । द्वा-
चराद्युत्तरदले हाकलिच्छन्द कथय ॥ (C)

१०३ । अथ नियमांतरमगोचर्य पुनर्हाकलीवृत्तं लक्षयन्ति,
मत्त चउदहेति । पढम दल — प्रथमदले पूर्वाह्ने इति धातु
प्रतिचरणमिति शेषः, कचिन्नु पचह पच इति पाठक्षय पादे पादे
अर्थात्पूर्वाह्नेषु, उत्तरदले इत्यपि उक्त्यादिति बोध्यम्, एगारह
वणेहि — एकादशवर्णैः कृत्वा मत्त चउदह — माचायतुईय,
उत्तर दलहि — उत्तरदले उत्तराह्ने इत्यर्थः प्रतिचरणम् इत्यु-
च्यते, दह अकखर — द्वाचरोद्यतुईयमाचाः इत्युच्यते, अथ पत-
न्तीति शेषः, तत् हाकलि छंद कहेहि — हाकलीनामकं छंदः
कथय ॥ अथ च प्रथमद्वितीयचरणयोर्दिग्गणेर्देय एव, अन्यथा
एकादशाक्षरोक्त्यसम्भवापत्तिः । द्वितीयचतुर्थयोश्च दिग्गणेनैव देयः
अन्यथा द्वाचरोक्त्यसम्भवापत्तिः, इति नियमे तात्पर्यमुच्यते ।
तथाहि क्रमेण विपर्ययेण वा धगल-भगली अथवा धगलदयमेव

१०३ । १ पढम पच (C) पच पचहि (F) २ एअरह (C) एअरह (D),
एअरह (E) ३ वणेहि (E) ४ दलह (B & C) ५ हाकलि (C),
हाकलि (F) ६ छन्द (B & C), वहु (E) * This sloka is not found
in (A) • १२ (F)

जहा,

उच्चउ छात्रण^१ विमल घरा^२ तरुणी घरिणी^३ विणअपरा^४ ।
वित्तक पूरल^५ मुदहरा^६ वरिसा^७ समआ सुखकरा ॥

१७४^८ ॥ हाकलि । (A, B, C & F.)

भगणद्वयमेव वा [निं]न्याप्य यदि द्विजगणो दीयते अंते च गुरुर्दीयते,
तदैवाचरपट्कं भगणभगणयोरचरचतुष्टयं च द्विजग[ण]स्य एकमचरं
च गुरोरेवमेकादशाचराणि पूर्वाद्धै प्रतिचरणं पतन्ति, उत्तराद्धैऽपि
चेदेवं द्विजगणः स्थाप्यते तत्राप्येकादशाचराणि स्युः, तस्मादुत्तराद्धै
भगणत्रयोत्तरं भगणत्रयानंतरं वा परस्परसंसृष्टैतच्चयानंतरं वा गुरुः
प्रतिचरणं स्थाप्यते तदैवोत्तराद्धै दशाचराणि पतन्ति, एवं च प्रथम-
द्वितीयचरणयोर्द्विजगणदानमंगीकृतपूर्वं सचणकृता, ** तदनंगीकारेण
चैतल्लक्षणमित्यस्य तात्पर्योपदिष्टः पंथाः सुधीभिर्विभाव्यः । (E).

१७३ । मत्तेति ॥ मात्राद्यतुर्दश पदे पदे एकादशवर्णैः । दशा-
चराण्युत्तरदले हाकलिच्छंदः कथय ॥ ७३ ॥ (G).

१७४ । उदाहरति । उच्चोठानकं विमलं गृहं, तरुणी गृहिणी
विनयपरा । वित्तेन पूर्णं मुद्रागृहं, वर्णममयः सुखकरः ॥ उठान-
शब्दोऽङ्गनवाचौ, मुद्रागृहं कोषागारम् । अत्र च यदि तदेत्यध्या-
हार्यम् । (C).

१७४ । १ उच्चउ दावण (A), उच उठावण (C), उचउ ध्यावणि (D & F).

२ घरा (A). ३ घरणी (A), घरणी (F). ४ विणयकरा (B & C). ५ पूरल
(B & C). ६ मुदहरा (D), मुदहरा (F). ७ वरिसा (A), वरिसा (D).
८ ६५ (A), ७३ (F).

अथ मधुभारच्छन्दः । (D)

असु पलद्' सेख' पथहरह' एक' ।

चउमत्त' वेवि' मधुभार' एवि' ॥ १०५' ॥

१०४ । अथोत्तरमवशाभिप्रायेण शकसौमुदाहरति उच्येति ।
यत्र उत्तमाच्छादित विमल गृह, तद्वर्णो विमलपरा गृहिणी
काता, वित्तपूर्णे मुद्रागृह के[को]प्रभाटमित्यर्थे, तस्य दवांसमय
सुखकर ॥ (E)

१०४ । यथा ॥ उच्येति ॥ उत्तमाच्छादन विमलगृह, तद्वर्णो
गृहिणी विमलपरा । वित्तपूर्णे कोशगृह, दवांसमय सौख्यकर ॥
तस्येति शेषः ॥ ०४ ॥ शकसौति ॥ (G)

१०५ । अथ मधुभारच्छन्दः ॥ यस्य पतति त्रैवे पथोधर[एक] ।
चतुर्माधिकौ द्वौ मधुभार एव ॥ एकचातुर्माधिकानन्तर पथोधरो
जगत्त मिलित्वा द्वौ चातुर्माधिकौ । (C)

१०५ । अथ मधुभारनामकं हृतं लक्षयति असु पलरिति ।
असु — यस्य चरणे इति शेषे चउमत्त वेवि — चतुर्माधिकौ द्वौ
पतत, सेख — त्रैवे पादाते इत्यर्थः एक — एक चतुर्माधिक-
इत्यर्थः [पल]द् — पतति, कर्त्तव्ययोर्द्वयोश्चतुर्माधिकयोश्चातिम-

१०४ । १ पलद् (F) १ वेवि (A & E), वेवि (F) १ पथहरह (B & C) पथहरह (E) पथोहर (F) २ एक (F) ३ चामत्त (D)
चोमत्त (F) १ वेवि (A) वेवि (D) वेवि (F) ० मधुभार (B & C)
मधुभार (E) ८ चारि (D) चरि (F) ८ ११ (A), १२ (F)

जहा, जसु चंद^१ सीस पिंधणह^२ दीस ।

सो संभु एउ^३ तुह^४ सुभ^५ देउ ॥ १७६^६ ॥

मधुभार^७ । (A & F).

अथाभीरच्छंदः । (D).

गारह^१ मत्त करीज अंत पओहर दीज ।

एहु^२ सुछंद^३ अहीर^४ जंपद^५ पिंगल धीर^६ ॥ १७७^७ ॥

चतुर्मात्रिको जगणस्वरूप एव पततीत्यर्थः, एवि—एतत्, मधु-
भारनामकमेतद्वृत्तमित्यर्थः । (E).

१७५ । जसु इति ॥ यस्य पतति शेषे पयोधर एकः । चतु-
र्मात्रास्त्रयो मधुभारमेतत् ॥ शेषे अर्द्धांते ॥ ७५ ॥ (G).

१७६ । उदाहरति । यस्य चन्द्रः शीर्षे परिधानं दिग्गः । स
शम्भुदेवः तुभ्यं सुखं ददातु ॥ (C).

१७६ । मधुभारमुदाहरति । जस्त्विति । यस्य शीर्षे चन्द्रः
पिंधनं दिक् । स देवः शम्भुः मह्यं सुखं ददातु ॥ (E).

१७६ । यथा जसु इति ॥ यस्य चन्द्रः शीर्षे वस्त्रं दिग्गः । स
शम्भुरयं युष्माकं शुभं ददातु ॥ ७६ ॥ इति मधुभारम् ॥ (G).

१७६ । १ चंदु (A). २ पौन्ध्र (B), पिन्धण (C), पिंधण (F). ३ देउ
(B & C). ४ तुह (A), तुम्ह (D), मज्ज (E). ५ सुभ (A & E), सुम्भ
(B & C), सुम (F). ६ ६० (A), ७६ (F). ७ मधुभार (B), मज्जहार (C).

१७७ । १ गारह (B), इमारह (C). २ एह (F). ३ सुच्छन्द (C),
सुछंद (E). ४ अहीर (B & C), अहिर (E). ५ जम्पद (B), जम्पद (C).
६ धीर (A & D), धीर (B), वीर (C). ७ ६८ (A), ७७ (F).

जहा, सुंदरि गुज्जरि^१ खारि^२ लोअण दीह विसारि^३ ।

पीण पयोहर भार लोलइ^४ मोत्तिअ^५हार ॥

१७८^१ ॥ अहीर । (A) .

१७७ । यथाधीरश्चन्द्र ॥ एकादशमाशा कियन्ते जन्ते
पयोधरो दीयते । एतच्छब्द अधीर जन्वति पिगस्रधीर ॥
पयोधरो जगण स चैकादशमाशान्तपात्तो, प्राचमिकमाशा-
सप्तकस्तु यथेष्ट, न तु सुबोदाहरणान्नवति । आभीरनामक इदं
इति केचित् । (C)

१७७ । यथाभीरनामक इत्त सवयति गारहेति । यव
गारह मत्त—एकादशमाशा कियन्ते, पयोधर दीयते, कर्कशा-
स्त्रैकादशमाशासु अतिममाशास्तुष्टय जगणस्वरूपमेव स्थाप्यते
इत्यर्थ, [एङ्]—एतत् आभीर सुबुदु—आभीर सुच्छब्द इति
पिगस्रधीर जन्वति ॥ (E)

१७७ । गारेति । एकादशमाशा कियन्ते अन्ते पयोधरो
दीयते । एतत् सुच्छब्द आभीर जन्वति पिगस्रो धीर ॥ एकादश-
माशामध्ये अन्ते माशास्तुष्टय जगणरूप कार्यमित्यर्थ ॥ ७७ ॥ (G)

१७८ । सदाहरति । सुन्दरौ गुधरौ नारौ, लोचन दीर्घ-
विसारि । पीनपयोधरभारे लोचने मौक्तिकहार ॥ (C)

१७८ । आभीरमुदाहरति । यस्या पीनपयोधरभारे मौक्तिक

१७८ । १ गुज्जर (F) १ Dropt in (F) १ विसारि (B) १ गुजर

(A) खेवर (E) लोलिच (F) १ मोत्तिव (B & C) मोत्तिव (D) १ १८

(A) ७८ (F)

अथ दण्डकलच्छन्दः । (D).

कुंत'अरु' धणुद्वरु' ह्रस्वरु' गत्रवरु'

छकलु' विवि' पाद्वक दले

वत्तीसह' मत्तह' पत्र' सुपसिद्धउ'

जाणह'११ वृहत्रण द्वित्रत्रतले'१२ ।

सउवीस अठगल'१३ कल संपुणउ

रुत्रउ'१४ फणि'१५ भासित्र भुत्रणे

दंडअल णिरुत्तउ गुरु संजुत्तउ'१६

पिंगलिअं'१७ जंपंत'१८ मणे ॥ १७६'१९ ॥

हारः लोटद् — लुठति, दीर्घविशाललोचना सा सुंदरी गुर्जरौ[री].
नारी ॥ (E).

१७८ । सुंदेति ॥ सुंदरी गुर्जरी नारी लोचने दीर्घे विशाले ।
पौनः पथोधरभारो लोलते मौक्तिकहारः ॥ ७८ ॥

इत्यधौ[भौ]रम् ॥ (G).

१७६ । १ ना कुंत (A), कणु (B). २ Dropt in (A), ह्रस्व (B & C), दह (E). ३ धणुद्वर (A & C). ४ ह्रस्वद्वर (A). ५ ह्रस्वउ (A, B, C & D). ६ वेवि (B & C). ७ वत्तीस (A, B, E & F). ८ मत्त (A & B), मत्तउ (F). ९ पत्र पत्र (A & B). १० सुपसिद्ध (D). ११ जाणउ (B & C). १२ द्वित्रधरण (A & U), द्वित्रधर (B), द्वित्रधरले (F). १३ पञ्चमल (A, B & C), विशाल (D), चट्टमल (F). १४ ह्रस्व (A & E), ह्रस्वउ (D), वृत्तउ (F). १५ भवि (B). १६ संजुत्त (F). १७ पिंगलका (A), पिंगलधं (D), पिंगलीका (E), पिंगल (F). १८ जम्पत (B), पदध (F). १९ ०० (A), ०६ (F).

जहा, सुंदरि गुज्जरि' णारि' लोचण दीह विसारि' ।

पौण पयोधर भार लोखइ' मोत्तिअ'हार ॥

१७८^१ ॥ अहीर । (A)

१७७ । अयाधीरच्छन्द ॥ एकादशमाषा क्रियन्ते षन्ते पयोधरो दीयते । एतच्छन्दः अधीरः कल्पति पिण्डधीरः ॥ पयोधरो जगण्, न त्रैकादशमाषान्तापातो, प्राथमिकमाषा-सप्तकालु पयेच्छ, न तु सुषोदाहरणाद्भवति । आभीरनामक इदं इति केचित् । (C)

१७७ । अयाभीरनामक इत्तं लघयति गारहेति । यत्र गारहं मत्त—एकादशमाषा क्रियन्ते, पयोधरः दीयते, कर्त्तव्या-स्त्रैकादशमाषासु अतिममाषाचतुष्टयं जगण्स्वरूपमेव स्थाप्यते इत्यर्थः, (एङ्)—एतत् आभीरं सुखदु—आभीरं सुखदं इति पिण्डधीरः कल्पति ॥ (E)

१७७ । गारहेति । एकादशमाषा क्रियन्ते षन्ते पयोधरो दीयते । एतत् सुखदं अधीरः कल्पति पिण्डलो धीरः ॥ एकादश-माषामध्ये षन्ते माषाचतुष्टयं जगण्स्वरूपं कार्यमित्यर्थः ॥ ७७ ॥ (G)

१७८ । उदाहरति । सुन्दरौ गुज्जरी नारी, लोचन दीर्घ-विषारि । पौनपयोधरभारे लोखते मौत्तिकहारः ॥ (C)

१७८ । आभीरमुदाहरति । यस्याः पौनपयोधरभारे मौत्तिक

१७८ । १ गुज्जर (F) १ Dropt in (F) १ विषारि (B) १ गुज्जर (A) १ उदाहर (E) लोचिष (F) १ मोत्तिव (B & C) मोत्तिव (D) १ १८ (A) ७७ (F)

अथ दण्डकलच्छन्दः । (D).

कुंत'अरु' धणुद्धरु' हअवर' गअवर

छकलु' विवि' पाइवा दले

वत्तीसह' मत्तह' पअ' सुपसिद्धउ'

जाणह' वुहअण हिअअतले' ।

सउवीस अठगल' कल संपुणउ

रूअउ' फणि' भासिअ भुअणे

दंडअल गिरुत्तउ गुरु संजुत्तउ'

पिंगलिअं' जंपंत' मणे ॥ १७६ ॥

हारः लोटइ — लुठति, दीर्घविशाललोचना सा सुंदरी गुर्जर[री].
नारी ॥ (E).

१७८ । सुंदेति ॥ सुंदरी गुर्जरी नारी लोचने दीर्घे विशाले ।
पौनः पयोधरभारो लोलते मौक्तिकहारः ॥ ७८ ॥

द्वयधी[भी]रम् ॥ (G).

१७६ ! १ ना कुंत (A), कणु (B). २ Dropt in (A), चर (B & C), डर (E). ३ धणुद्धर (A & C). ४ दयधर (A). ५ दयउ (A, B, C & D). ६ वेवि (B & C). ७ वत्तीस (A, B, E & F). ८ मत्त (A & B), मत्तउ (F). ९ पय पय (A & B). १० सुपसिद्ध (D). ११ जाणउ (B & C). १२ दिअअण (A & U), दिअअणरे (B), दिअअणले (F). १३ पयगल (A, B & C), विद्धगल (D), अद्धगल (F). १४ रुअर (A & E), अरउ (D), युत्तउ (F). १५ भवि (B). १६ संजुत्तअ (F). १७ पिंगलया (A), पिंगलथं (D), पिंगलीया (E), पिंगल (F). १८ जयत (B), पदय (F). १९ ७० (A), ७९ (F).

१०८ । अथ दण्डकलच्छन्द । कुन्तधरो धनुर्हरो हयवर
गजवर षट्पदोऽपि दौ दले, दाचिश्रन्माचिक पद सुप्रसिद्ध
जानीहि बुधजनद्वयहर । अतविग्रतिकपदाधिककलासपूर्णे रूपक
फणिभाषित भुवने दण्डकल निरुक्त गुरुसमुक्त पैङ्गलिका जपत
ममथा ॥ कुन्तधरादयद्यत्वारयतुष्कलवाचका, तेनादौ चतुष्कल-
गणा, षट्पद षट्कलगण, दले चरणे, पदम् अष्टकल दाचिश्र-
न्माचोऽथ पादकलस्य चतुर्थींश पद तेनाष्टौ माथा लभ्यन्ते,
तेनाष्टाविग्रत्यधिकशतकलासपूर्णमित्यर्थः । अन्ते गुरुसमुक्त पैङ्ग-
लिका पिङ्गलाध्यधनवन्त । (७)

१०८ । अथ दण्डकल लक्षयति कुतद्दृष्ट इति । कुन्तधर
धनुर्हर हयवर गजवर एतच्चतुष्कलचतुष्टय, तत षट्कल-
षट्कल, ततश्च गुरुसमुक्त-गुरुसमुक्तम् अतस्त्रितैकगुरुकमित्यर्थः,
विवि पारङ्ग-पदातिद्वय चतुष्कलद्वयमित्यर्थः, एव दले-पूर्वाद्धि
उत्तराद्धि चेत्यर्थः, वन्तीष मन्त्र-दाचिश्रन्माचा पच-पादे
पतति प्रत्येकमिति मेव, सपुत्र[उ]-चरणचतुष्टयस्या इत्यर्थः, वीष
चट्कल[ल]-अष्टाविग्रत्यधिका षट्कल-अत कला भवति,
तत् सुप्रसिद्ध-सुप्रसिद्ध फणि भाषिष रूप-फणिभाषितरूप,
भुवने-भुवने दण्डकल निरुक्त-दण्डकल निरुक्त इति
पैङ्गलिका मनसि जल्पति हे बुधजना यूय विचक्षतसे-द्वय
तले जाचक[ह]-जानीत ॥ अथ प्रथम चतुष्कलचतुष्टय तत एक
षट्कल ततश्च सुमयतुष्कलद्वय तत एको गुरु प्रतिचरण पतति,
तदण्डकलनामक सप्तमिति फलितार्थः । (८)

तद्वा, रात्रह^१ भग्गंता^२ दिग्^३ लग्गंता^४

परिहरि हत्र गत्र^५ घर^६ घरिणी

लोरहि^७ भरु सरवरु^८ पत्र परु^९ परिकरु^{१०}

लोदृइ पिदृइ^{११} तगु^{१२} धरणी ।

पुगु^{१३} उदृइ^{१४} संभलि कर^{१५} दंतंगुलि^{१६}

वाल^{१७} तणत्र कर जमलकरे^{१८}

कासीसर^{१९} रात्रा रोहलु^{२०} कात्रा

करु^{२१} मात्रा^{२२} पुगु^{२३} थप्पि^{२४} धरे ॥

१८०^{२५} ॥ दंडकल^{२६} । (A & F).

१७८ । अथ दंडकलं ॥ कुंतेति ॥ कुंतकरो धनुर्द्धरो हय-
वरो गजवरः पट्कलो द्वौ पदातौ दले, द्वात्रिंशन्मात्राः पादे
सुप्रसिद्धा जानीत बुधजना हृदयतले । गतं विंशतिरष्टाधिका
कलाः १२८ संपूर्णं वृत्ते फणिभाषिते भुवने, दंडकलं निरुक्तं

१८० । १ राग (C). २ भग्गंता (E). ३ दिग् (D & F). ४ लग्गंता (C).
५ वाच्य (D). ६ Dropt in (B). ७ रोहलु (A), लोरहि (B), लोरभि (F).
८ सङ्गलु (A), सरवरु (B). ९ रथ वरु (A), dropt in (B), रिडजण (C),
रथदथ (D), पथ पूरु (F). १० Dropt in (B), रथवरु (D). ११ Dropt
in (C). १२ तगो (E). १३ पुणि (E), पुण (F). १४ उदृइ (B & C), उदृइ
(E). १५ करि (A). १६ दंतंगुलि (D). १७ वाज (E). १८ जयलकरे (A).
१९ कसीसर (A), कासीसर (E). २० लेहणु (C). २१ करि (E), कर (F).
२२ मादा (B). २३ पुण (E & F). २४ थप्प (D). २५ ७२ (A), ८० (F).
२६ दंडकल (B & C).

गुरुष्युक्त पिगलो जल्पति आत्ममनसि ॥ कुतेति चत्वारस्य
ष्कला, पदातिस्तुष्कल ॥ ७८ ॥ (G)

१८० । उदाहरति । राजानो भग्ना दिक्षु लग्ना परिहृत्य इयं
गजगृहगृहिणी, नैचैर्भूतं सरोवरं रिपुभ्रतपरिकरं पीडयति
सोऽयति तनुं धरण्या । पुनस्तथायं समाप्य करोति दन्ताङ्गुली
वास्तनया करं यमस्य कुर्वन्ति, काशीधरो राजा खेहलकाय
हत्वा मायां पुनः स्थापयति ॥ नैचैरभुभिः, परिकरो भाव्या, यमस्य
धैर्यं हत्वा, दन्ताङ्गुलिकरणमप्यङ्गुते, यमस्य जोडि । एतादृशी
दृशं दृष्ट्वा अनुपरिजनेष्वपि खेहयुक्तशरीरो भूत्वा पुनः सुखाय
स्थापयित्वा धा[र]यति वासयति । (G)

१८० । दृष्टकलमुदाहरति राजा इति । यच्च गच्च पर
घरिणी — यच्चगज[गृह]गृहिणी परिहरि — परित्यज्य भगता
— पलायमाना यच्च राजा — राजानं दिक्षु लग्ना — दिक्षु
लग्ना दिग्गता गता इत्यर्थः, तेषां चेति त्रैष सौरहि — यभुभि
महं सरवह — भूता सरोवरा, कश्चिच्च पञ्च परं परिकर — पद-
पतितनिगडं धरणी — धरण्या सोऽह — विचेष्टते, तनुं शरीरं च
पिह — ताडयति, करं दन्तगुलि — कृतदन्तगुलि यन् पुणः उद्धर
यमस्य — पुनस्तत्तिष्ठते सावधानोभूय, यमस्य तथैव करं यमस्य करे —
वास्तनयकरेण नमस्कारं कारयति । इह च आतिवर्णः । तथा-
वप्य च दृष्ट्वा तं खेहलकाय — खेहलकाय काशीधरो राजा —
काशीधरराज माया — मायां दया करि — हत्वा पुनः यमस्य
धरे — यमस्य हतवान् स्वराज्ये रचितवानित्यर्थः ॥ (F)

अथ दीपकच्छन्दः । (D).

सिर देह^१ चउ^२ मत्त लहु एक कर^३ अंत ।

कुंतेक^४ तसु^५ मज्झ^६ दीपक सो^७ वुज्झ ॥ १८१^८ ॥

१८० । यथा ॥ राज्ञा इति ॥ राजानो भग्नो दिक्षु लग्नाः परि-
हृत्य हयगज[गृह]गृहिणीः । अत्रुभिर्भृत्वा सरोवरान् पदपतितः
परिकरो लुटति ताडयति तनुं धरण्यां । पुनरुत्तिष्ठत्यवधार्य कृत-
दंतांगुलिर्वालतनयैः कृत्वा नमस्कारं कारयति, काशीयरो राजा
स्नेहालुकायः कृत्वा मायां पुनः [सं]स्थाप्य धृतवान् ॥ परिकरः
स्त्रीजनः ॥ ८० ॥ इति दंडकलम् ॥ (G).

१८१ । अथ दीपकच्छन्दः ॥ गिरसि देहि चतुर्मात्रं लघुमेक-
मन्ते । दन्त एको यस्य मध्ये दीपकं तद्गुह्यम् ॥ गिरसि आदौ,
दन्तः पञ्चकलो गणः । (C).

१८१ । अथ दीपकनामकं वृत्तं लक्षयति सिर देहेति । सिर—
गिरसि आदावित्यर्थः चउ मत्त—चतुर्मात्रिकं गणं देह—
स्थापय, अंत—अन्ते पादांते लहु एक—लघुमेकं कर—कुरु,
तसु—तयोः चतुर्मात्रिकैकलघुकगणयोरित्यर्थः मज्झ—मध्ये
कुंतेक—कुन्तमेकं पञ्चकलमेकमित्यर्थः कुरु इति पञ्चात्तनेनान्वयः,
दीपक सोउ वुज्झ—दीपकनामकं [तत्] वृत्तं जानीहीत्यर्थः ॥ चत्र

१८१ । १ देह (B), देउ (G). २ चौ (D). ३ तसु (D), कर (E).
४ कुंतेक (A), दंतेक (B & C). ५ लसु (C). ६ अंत (A). ७ सोउ (B & F),
सद (C), सोद (D & E). ८ १८१ (A), ८१ (F).

जहा, जसु हत्य' करवान' वीपकसु' कुल काल ।

सिर सोह' वर छत्त संपुश ससि मत्त' ॥ १८२' ॥

दीपक । (A R, C & F)

प्रथम चतुष्कलपत्त पचकलपत्त एको सधु प्रतिचरण पतति,
तदीपकनामक इत्तमिति पत्तितार्थ । कचित् कुतसि तसु
मन्नेति पाठोपच चते दमाने एक सधु सुर, कुतसि—कुतचय,
तसु—तयोद्यतुमाधिकैकसधुकमपथो मन्त्र—मध्ये सुर इत्यर्थ ।
इदं च एकैकदसाभिप्रायेण, चन्दपेकैकपादे चतुष्कलपचकलमाणा-
दसम्भवापत्तिरिति द्रष्टव्य । प्रथम यत्र चतुर्माधिकलपत्त पचकलपच
ततो सधु प्रतिदत्त पतति, तदा [दी]पक वाह इति द्वितीयपाठे
निर्गमितार्थः ॥ (F)

१८२ । सिर इति ॥ गिरसि देवि चतुर्माणा सधुमेक
सुमेते । कुतमेक तसु मध्ये दीपक मुख्यः ॥ गिरसादौ, कुत पच-
कला ॥ ८२ ॥ (G)

१८२ । उदाहरति । यस्य हस्ते करवाच प्रति[वि]पचकुल-
काल । गिरसि शोभति वरच्छत्र चन्द्रेणशिवत् ॥ (C)

१८२ । अथ दीपकमुदाहरति असु हत्य इति । विपकसु कुल-
काल—विपचकुलकाल करवान सधु असु हत्य—यस्य हस्ते.

१८२ । १ चत्त (A) २ करवाच (F) ३ विपच (A) विपकसु (D)
विपकसु (E) विपकसु (F) ४ वीच (A & B) वीच (C) ५ मित (B)
वच (D & F) ६ ८२ (A) ८२ (F)

अथ सिंहावलोकच्छन्दः । (D).

गण विष्णु^१ सगण धरि पञ्चह पञ्च^२

भण^३ सिंहत्र^४लोत्रण^५ छन्द^६वरं^७ ।

गुणि गण^८ मण बुद्धहु^९ णात्र^{१०} भणा^{११}

णहि^{१२} जगणु^{१३} ण भगणु ण कण^{१४}गणा^{१५} ॥ १८३^{१६} ।

सोह—शोभते, यस्य सिर—[शिर]मि वर क्त—वरच्छत्रं, संपुण
ससि मत्त—संपूर्णगणिवत्, अथवा संपूर्णगणिमात्रं पौर्णमिचंद्र-
मंडलप्रमाणमित्यर्थः शोभते इति पूर्वेष्वेवान्वयः ॥ (E).

१८२ । यथा जसु इति ॥ यस्य हस्ते करवानो विपक्षकुलकालः ।

शिरसि वरं क्त्वं पूर्णगणिवत् ॥ ८२ ॥ इति दीपकम् ॥ (G).

१८३ । अथ सिंहावलोकः ॥ विप्रगणं सगणं धृत्वा पदे पदे
भण सिंहवलोकं कन्दोवरं । गुणिगणा मनसा बुध्यङ्गं नागो
भणति, यस्मिन्[न्] य[ज]गण-भगणौ न कर्णगणः ॥ पदे पदे
प्र[ति]पादं, विप्रगणं चतुष्कलं, सगणमन्तेगुरु चतुष्कलं, धृत्वा
स्थापयित्वा, नागः पिङ्गलः । तथाच विप्रगणसगणाभ्यामेव कन्दो-

१८३ । १ विष्णुगण (F). २ सप्तकथं (D). ३ भणु (B, C & F). ४ सिंहव
(A & D). ५ लोत्र (B), non est (C), लोवष (D), लोवद (F). ६ कन्द
(C), कन्दु (D). ७ धृत्वं (D), वृत्तम् (E). ८ जण (B), णण (C & E).
९ Dropt in (B), बुद्धज (C). १० कदम्ब (A). ११ णण (A), मणा (D),
मूण (F). १२ Dropt in (A & B), णण (C), णसु (D), जसु ण (E).
१३ जगण (B). १४ कण (E). १५ णणा (C). १६ ७४ (A), ८६ (F). ;

निर्वाह कार्यं । एतदेव स्पष्टयितुमाह यस्मिन्निति, एतच्छब्दा
अगणभगणकर्णगणा न पतन्ति । अगणो मध्यगुरु, भगण आदि
गुरु, कर्णो दिगुरु, एतेषां निषेधाच्चतुष्कलेषु सगणविप्रगणव
[व]िशिष्येते । (C)

१८२ । अथ विहावसोकनामकं वृत्तं लक्षयति गणं विष्पेति
पञ्च पञ्च — पादे पादे गणं विष्प सगण — विप्रगणसगणौ धनि
— धत्वा, कदवर — कद येष्ट विहस लोचह — विहावसोक भण,
तसु — तस्मिन् न अगण न भगण न कर्णगण । अगणो मध्य-
गुरुगण, भगणो गुर्वादिगण, कर्णो गुरुदयात्मको गण, एते तत्र
न पतन्तीत्यर्थः, इति णञ्च भणा — नाग भणति । हे गुणि अथ —
गुणिजना यूयमिति [त्रिष] मण युष्मच्च — मनसि युध्यध्वम् ॥ अथ
विप्रगणण्यो कृमिकयो समुदितयोर्वा व्यापने न नियमः, किं
एताभ्यामेव व्यस्तयममाभ्या पादे षोडशकला पूरणीया, एताभ्या-
मतिरिक्त्य गणो न देयः । अतएवोदाहरणे प्रथमपादे जाद्यगण-
चतुष्टयेनैव षोडशमात्रा पूरिता, द्वितीयचरणे च प्रथम-
विप्रद्वयमन्तर सगणद्वयमित्युभाभ्यामेव षोडशकला पूरिता,
तृतीये च पुन सगणचतुष्टयेनैव पूरिता, * * * न तन्यो गणो
दत्तः, न स्नेतावेव कृमिकसमुदिताविति द्रष्टव्यम् । (E)

१८३ । विष्पेति ॥ विप्रगण सगण धत्वा षदे षदे, भण विहा-
वसोक्त[कन] कदोवर । गुणिगणा मनसि जानीत, नागभणित,
नास्ति अगणो न भगणो न कर्णगण ॥ विप्राद्यतस्यो माचास्सगणोऽपि
ताभ्यां षोडशमात्रा प्रतिपाद कार्या इति तात्पर्यम् ॥ ८२ ॥ (G)

पञ्च पञ्च^१ आदहि गुरुआ^२

पिंगल पमखेइ^३ सञ्चल^४ शिभ्भंती^५ ।

छंद पवंगम^६ दिडो^७

मत्ताखं एक^८ वीसंती^९ ॥ १८७^{१०} ॥ गाथा ।

१८६ । अथ अवगमना[म]क वृत्त खवयति जत्येति । अथ
— अथ पङ्क्तम — प्रथम पादादावित्यर्थं कञ्च मत्त — वपुषाचक
पञ्चपञ्च — पादे पा[दे] दिक्खए — दीयते, ततश्च चतुर्मात्रा मया
— चतुर्मात्राका मया दिक्खए — दीयते इति पूर्वैवापञ्च,
पञ्चमत्त — पञ्चमात्राकमप्यपि दिक्खए — न क्रियते । षट्
कक्षानन्तर चतुर्मात्रकमप्येव पादपूरणं कर्तव्यं न ॥ पञ्चमात्रक
मप्येनेत्यर्थः । अते — पादात् इत्यर्थः सभञ्जि — सप्तत्य एकक —
एकैक सङ्ख्यं तुह — सप्तगुह पादए — अपेक्ष्यते पादात्ते सप्तगुह
अवयवकनेष व्यापनीयावित्यर्थः, हे सुद्धि — सुग्धे, तत् अवगम-
नदो विलक्षणं प्रोक्तम् ॥ अथ षट्कक्षोत्तर अथासमव पतिते
चतुर्मात्राके न तु पञ्चमात्रादे पादात्ते अवस्थापेयनीयाभ्यां च
सप्तगुहभ्यां प्रतिपरणमेकविशति कक्षा पूरणीया इति समुदायः ।

१८७ । १ Dropt 12 (E) २ मुक्ता (C) ३ वपुषर् (B) मनेर (D)
मनर (F) ४ वपुष (C) वपुष (D & F) ५ विभ्वो (B & C) विभ्वो
(D) विभ्वि (E) विभ्वो (F) ६ पवंगम (A & C) ७ दिडो (B & C)
८ एक (B & C) एक (D & F) ९ वीसति (A & E) वीसता (D) वीसता
(F) १० १८८ (A) १८७ (F)

तिक्कलु^१ चउकल पंचकल तिअ गण दूर करेहु ।

छक्कलु^२ तिणि^३ पलंत^४ जेहि लहु गुरु^५ अंत मुणेहु^६ ॥

१८७^३(क) ॥ दोहा ।*

तथाच प्रथममेकः षट्कलस्ततश्चतुष्कलत्रयं ततो लघ्वादिस्तिकलः
यत्र प्रतिचरणं पतति, तत् श्रवंग[म]नामकं वृत्तमिति
फलितार्थः । (E).

१८६ । जत्येति ॥ यत्र प्रथमं षण्मात्रः पदे पदे दीयते,
पंचमात्रश्चतुर्मात्रो गणोऽहिः क्रियते । अवधृत्यांते लघुर्गुरुरेको-
ऽपेक्ष्यते, सुग्धं श्रवंगमं कंदो विचक्षणमोह[शोभ]नं ॥ अहिः
षट्कलः ॥ ८६ ॥ (G).

१८७ । तत्र विशेषमाह । पदे पदे आदौ गुरुकं पिङ्गलः
प्रभणति सकलं निर्भान्तिः । श्रवङ्गमच्छन्दसि दृष्टा मात्राणामेक-
विंशतिः ॥ प्राथमिकः षट्कल आदिगुरुरिति । (C).

१८७ । [The gloss (E) is wanting here.—Ed.]

१८७ । पुनः स्पष्टमाह ॥ पञ्च इति ॥ पदे पदे आदौ गुरुः
पिंगलो भणति सकलं निर्भान्तिः । कंदः श्रवंगमं दृष्टं मात्राणा-
मेकविंशत्या ॥ ८७ ॥ (G).

१८७ (क) । १ तिक्कल (A). २ छक्कल (A). ३ तिणि (A). ४ पलचंत (A).
५ गुरुष्या (A). ६ मुणे (A), मुणेह (E). ७ ७८ (A). * N. B. This
śloka is found in (A) and (E), but not in the others. The
Commentary of (E) is silent also.—Ed.

जहा, एषद चंचल विज्जुलिआ^१ सहि जाएए
 मम्मह^२ खुग्ग^३ किणीसद^४ जलहर साएए ।
 *फुल्ल^५ कअंवअ^६ अंवर^७ डंवर^८ दीसए^९
 *पाउस पाउ^{१०} घणाघण^{११} सुमुखि वरीसए ।
 १८८^{१२} ॥ सर्वगम^{१३} ॥

१८८ । उदाहरति । नृत्यति चक्षसा विद्युत्ता सहि शायते,
 मन्मथेन जहा कि निम्नते[?] जलधरमाणके । फुल्लकदम्बछामरे
 जम्बरो दृश्यते प्रादृष प्राप्य घनाघन समुखि वर्धति ॥ निम्नते[?]
 निग्राह[त] सिधते । (C)

१८८ । अथ सर्वगममुदाहरति, हे सहि—सहि, यत् एषल
 विज्जुलिआ—चक्षसा विद्युत् एषद—नृत्यति, एत[वतो] मम्मह—
 मन्मथ जलहर साएए—जलधरमाणके मेघस्वरूपमस्तौमेघने यथे
 इत्यर्थं खुग्ग किणीसद—व[स] इ तीक्ष्णयति इति जाएए—
 शायते । फुल्ल कदम्ब—पुष्पिता कदम्बका, चवराडर दृश्यते,
 घनाघन वरीसए—वर्धति, अत हे समुखि पाउस पाउ—
 प्रादृद् प्राप्ता न तु कति इति भावः ॥ (E)

१८८ । १ विज्जुलिआ (B & C) विज्जुलिआ (E) २ एषद (A & F) एषद
 (D) ३ मम्मह (E) ४ किणीसद (A) वरीसद (F) ५ 3rd and 4th
 quadrants transposed in (E) ६ फुल्ल (A D & E) ७ डंवर (A)
 कदम्ब (D) कदम्ब (E) कदम्ब (A) ८ डंवर कदम्ब (C)
 ९ जाएए (E) १० वसव (A) ११ घनाघन (L) १२ १८ (A) १८ (F)
 १३ सर्वगम (A), घनगम (B)

अथ लीलावतीच्छंदः । (D).

गुरु^१ लहु^२ गहि^३ गिम्म^४ गिम्म गहि

अकखर पलइ पओहर विसम समं

जहि^५ कहुं गहि गिम्मह^६ तरल तुरअ^७ जिमि^८

पसर^९ विदिस^{१०} दिस^{११} अगम गमं^{१२} ।

गण पंच^{१३} चउकल^{१४} पलइ गिरंतर

अंत सगण धुअ^{१५} कंत^{१६} गणं^{१७}

परिचलइ^{१८} सुपरि^{१९} परि^{२०} लील^{२१} लिलावइ^{२२}

कल^{२३} वत्तीस विसामकरं^{२४} ॥ १८६^{२५} ।

१८८ । यथा ॥ एषेति ॥ नृत्यति चंचला विद्युत् सखि जानासि
मन्मथस्य खड्गकणिशमियं, जलधरः प्राणः । पुष्पितः कलंवः, अंबरे
आडंबरो दृश्यते, प्राट्ट प्राप्ता, घनाघनः सुसुखि वर्षति ॥ ८८ ॥
इति स्रवंगमम् ॥ (G).

१८६ । १ & २ Transposed in (A). ३ & ४ Dropt in (A).
५ जड (C). ६ गिम्म (A, D, E & F). ७ तुरआ (A), तुरग (F). ८ जिम
(B, C & E). ९ पसर (B), पसरह (C). १० दिस (A & B), दिसि (E).
११ दिसि (B & E). १२ चमं (E). १३ मत्त (F). १४ मउकल (B),
चउकल (E), चउकल (F). १५ वुअ (F). १६ कण (A & D). १७ गुणं (F).
१८ चउ चरण (C). १९ धरि (C). २० Non est (F). २१ लील (A, B
& C). २२ लिलावइ (A, B & C), लीलावइ (F). २३ परि (A), पय (B & C).
२४ विसामकरं (E), वीसामकरं (F). २५ ८० (A), ८६ (F).

१८८ । अथ लीलावती । गुरुलघोर्नाहि नियमः नियमो नहि
 अक्षरस्य पतति पयोधरो विषमसमयो, यत्र कापि नहि नियमः
 तरलतुरगो यथा प्रसरति दिशि विदिशि अगच्छे गच्छे । गणा
 पञ्च चतुष्कला पतन्ति निरन्तरम् अन्ते सगणो भुवः कान्तो मन्त्रो
 चत्वारि चरणानि धृत्वा परिस्तीर-लीलावती-पदं दाक्षिण्यद्विराम
 करः ॥ किञ्चन्तो गुरवः किञ्चन्तो लघवः इति नियमो नास्ति
 किञ्चदक्षरं पादः इति नियमो नास्ति, पयोधरो जगणो विषमे
 समे च, दृष्टान्तो यथा चपलोऽस्य दिग्बिदिक्प्रसरणे यत्र कापि
 न नियममङ्गीकरोति तथैवेत्यर्थः । चतुष्कलगणा पञ्चविधा
 दिग्बुद्धादयस्ते यथेच्छं पुनः पुनर्निवेशनीयाः, न तु पञ्चसङ्ख्या-
 इत्यर्थः, दाक्षिण्यत्काले पादे चतुष्कलगणानां लयावच्छेदकत्वात् यथश्च
 विज्ञेयः, सप्तगणा यथेच्छं चतुष्कला द्वेष्टा, अन्ते सगणो भुवो
 नियतः, कान्तः कमनीय इति । केचित् कर्त्तव्यं पठित्वा सङ्ग-
 कर्षणयोरन्ते विकल्पमाहुः । परिस्तीर्येति परितः सर्वतो लीला
 यच्छ । परे तु चतुष्कलगणपञ्चकक्षानन्तरं माचाष्टकनियममित्याहुः,
 साध्यदायिकास्त(स्ते)नुमन्यन्ते पदस्य दाक्षिण्यमात्राद्यु विरामोऽत्रात्र
 दाक्षिण्यमात्रकं पदमित्यर्थः । (C)

१८९ । अथ लीलावतीनामकं वृत्तं भवयति गुरुः लङ् इति ।
 नहि — यत्र गुरुः लङ् एहि विधेयः — गुरोर्लघोर्नाहि नियमः,
 एतावतो गुरवः एतावतो लघवश्च यत्र पततीति नियमो नास्ती-
 त्यर्थः, अक्षर — अक्षरेऽपि निष्पन्नं एहि — नियमो नास्ति, एता-
 वत्क्षराणि पततीत्यपि यत्र न नियमः इत्यर्थः, निषमः सम-

विषमे [मने] पयोधरः जगणः पल्लद—पतति इत्यपि कञ्च णद्धि
 णिम्—कुत्रापि चरणे नास्ति नियमः, किन्तु गण पंच चतुष्कल—
 गणाः पंच चतुष्कलाः चतुष्कलभेदात्मकाः पंचगणा इत्यर्थः, प्रसार-
 क्रियया चतुष्कलस्य पंच भेदाः ये भवन्ति ते सर्वेऽपि व्यक्ताः समक्ताः
 विपर्यक्ता इति हृदयं । ते कियन्तः पतन्ति इत्यत्र हेतुः कल
 वत्तीसेति, तथा च द्वात्रिंशन्मात्राः पूरका अष्टौ चतुष्कलभेदा
 इति भावः, निरन्तरमितरगणान्तराव्यवहितमित्यर्थः पल्लद—
 पतन्ति, अन्त—अन्ते पादांते इत्यर्थः, कन्त गण कान्तगणः सगण-
 इत्यर्थः, भ्रुवं निश्चितं पत[ती]ति पूर्वेणान्वयः, यच्च कन्दः जेम—
 यथा तरल तुरग—तरलतुरगः, तथा विदिशि दिशि अगम
 गमं—अगम्ये गम्ये प्रसरद—प्रसरति, सुपरि—पादे [?] परि-
 लील—परितः लीलया, परिचलद—परिचलति, मा लीला-
 वती तत् लीलावतीनामकं वृत्तं, कल वत्तीस—कलासु द्वात्रिं-
 शत्सु विभक्त्यं करे—विभक्त्यं करोति इति योजना ॥ यच्च सप्त-
 चतुष्कलानन्तरं सगणः प्रतिचरणं पतति, सा लीलावतीति फलि-
 तार्थः । (E).

१८८ । गुरु इति ॥ गुरोर्लघोर्नास्ति नियमो नियमो नास्त्य-
 लरे पतति पयोधरो विषमसमयोः, यच्च कोऽपि नास्ति नियमः
 तरलतुरगो यथा प्रसरति विदिक्षु दिक्षु अगम्यगम्ययोः । गणाः
 सप्त चतुष्कलाः पतन्ति निरन्तरमन्ते सगणो बुधकान्तगुणः, परि-
 चलति सुपरिलीलया लीलावती कला द्वात्रिंशद्विभक्त्यंकरा ॥
 पयोधरो जगणः ॥ ८८ ॥ (G).

जहा, घर' लग्गाद' अग्नि' जलद' धह' धह'

कद' दिग मग' खह पद अणनभरे

सव दीस' पसरि' पाट्क लुलद' धणि'

थणहर' अहण' दिआव' करे ।

भय' लुकिथ' यकिथ' वहरि'

तरुणि अण' भदरव' भेरिथ' सह' पले

महि लोट्ट' पिट्ट' रिउ सिर'

टुट्ट' अकखण' वीर हमीर' चले ।

१८०" ॥ खोलावती । (A, B, C & F)

१८० । वदाहरति । एहे लमिता अग्निर्ज्वलति धग्धमिति
हत्वा दिङ्मार्गमम पवा चनसैर्भेना सध्वंदिषु पदातिका प्रह्वय
कुठमि धन, मलभारजघने दत्ता कर । भयेन शुक्लति गुप्ता तिष्ठति

१८० । १ गण (E) वण (F) १ कृषिच (B) वर (C) वरिचर (E)
रिचवर (F) १ कृषि (E) २ वणर (F) ३ दह दिव (A) दह दह
(B & C) १ कृषि (B) ४ दिवच (B) एषि वर दिवमत्र (D) वरि वर
रिमत्र (F) ५ दिव (A) दह (D & F) ६ वरिच (A) १० गुर
(D & E) ११ वण (A, B & C) १२ वणवण (A) वण (B) १३ वण
(A) वणव (B C & E) १४ दवाव (A) दवाव (B & C) वृषण (F)
१५ वण (B & C) १६ & १७ Transposed in (A, B & C) १८ वरिच (A)
वरिच (B) १९ वरीर (B) वरि (D E & F) १८ वण (D & F) वर
(E) २० वरवण (D) वरव (E) वरव (F) २१ वरीव (A B & C) रिच
(D) २२ वण (C) २३ वणर (D & F) २४ दिव (F) २५ वणर (A)
वण (B C & E) २६ वरीर (B & C) २७ व (A) २८ (F)

वैरितरुणी यदा भैरवो भैरवीवरः[भैरवीरवः] पतति मद्यां
लुठति पीड्यते रिपुगिरिभुञ्जति यदा वीरहन्वीरयन्ति ॥ गृह-
दत्यादौ शत्रूणामित्यर्थः । (C).

१८० । अथ लीलावतीमुदाहरति, सव अरि घरेति । जखण
वीर हमीर चले—यस्मिन् चणे वीरहन्मीरयन्तिः, तस्मिन्
चणे इति शेषः सर्व[व] अरि घर—सर्वारिगृहेषु अग्नि—अग्निः
धध धधेत्यज[नु]करणं [कद—] कृत्वा जलद—ज्वलति, दिग मग
णह पद—दिग्मार्गः नभःपथः अणलभरे—अनलभृतः अग्निना
परिपूर्णं इत्यर्थः जात इति शेषः, धण थण हर जघण देआव
करे—धनिस्तनभरजघनदत्तकरः धनिनीनाम् अरिविबद्धानां
स्तनभरे जघने च दत्तः करो येन स तादृश इत्यर्थः पादक—
पदातिः सव दीम पमरि—सर्वदिक्षु प्रसृत्य नुरद—चलति,
भैरव भैरिअ मद् पले—भैरवभैरवीशब्दः पतति, भअ लुक्किअ
यक्किअ—भयनिलीनस्यगितः भैरि तरुणि अण—वैरितरुणी-
जनः मदि लुट्टद—मद्यां विचेष्टते, पिट्टद—ताडयति खेद-
यतीति भावः, रिउ मिर टुट्टिअ—रिपुगिरांसि लुटति ॥ (D).

१८० । सवेति ॥ सर्वरिपुगृहेषु अग्निर्लगति धगधगशब्दं
कृत्वा, नास्ति पंथा दिग्मार्गेषु अनलो भृतः, सर्वदेशे प्रसरन्ति
पदातयः, लुठन्तीनां रिपुगृहिणीनां स्तनभरो जघनं द्विधा
करोति ॥ भयेन निलीनः स्यगितो वैरितरुणीगणो भैरवे भेर्याः
शब्दे पतिते मद्यां लुटति पिट्टयति देहं गिरिलुटति यत् चणे
वीरो हन्मीरयन्तिः ॥ ८० ॥ इति लीलावती ॥ (G).

अथ हरिगीताच्छंदः । (D)

गण चारि पंच कल' ठविज्जसु बीअ' ठामहि' छ[च्छ]कलो
 पअ पअह' अंतहि' गुरु करिज्जसु वणणेण' सुसब्बलो'
 दह' चारि' दुक्कइ' दह दुमाणहु' मत्त ठाइस' पाअओ'
 हरिगीअ छंद पसिइ जाणहु' पिंगलेण पआसिओ' ।

१८१" ।

१८१ । अथ हरिगीताच्छन्दः । गणायत्तार पञ्चकल'
 स्थापयन्ता द्वितीये स्थाने षट्कलः, पदे पदे चको गुरु' त्रिपता'
 वर्णनेन सुप्रबलः । इयं स्थापयित्वा तत्कालिहंय इौ मानय माया
 अष्टाविंशतिर्मानय पिङ्गलेन आख्यातम् ॥ अथमर्थः — चत्वार'
 पञ्चकला कर्तव्याः, तेषु प्रथममष्टानन्तर षट्कलः, तदनन्तर
 अथ पञ्चकलास्तनयैको गुरुरेव क्रमेण प्रतिपादमष्टाविंशतिर्माणा
 भवन्ति, वर्णनेन चमीचीनवर्णनेन सुप्रबल मिमित [यदा] वर्णनेन
 महाप्राप्यादरेण सुप्रबल बलवदित्यर्थः, इमांश्च स्थापनीय'
 इमांश्चैव पूरणीयमिति तत्कालिग्रन्थार्थः, तेन तस्य गुणन

१८१ १ कल (A C & E) कलु (B) कल (D) १ विच (E) १ गणर
 (B & C) २ च नम एत (B & C) ३ चनर (A) चनीर (D) १ Dropt
 1a (E) ७ सुप्रबली (A) अणवली (F) ८ देव (C) ८ गारि (C)
 १० गहर (A) करर (B & C) दुर (E) ११ दुमावर (B & C) जमावड
 (D) दुर वमावड (E) १२ चडारि (A B, C & E) १३ पाओ (A)
 पओ (B) पओ (C) ओ (E) १४ मावड (A B & C) जावर (D)
 १५ वजाविओ (A B & C) पआसि (E) १६ अर (A) १७ (F)

कृतिरिति व्योतिःशास्त्रं । इत्यञ्च शताक्षे निप्यसे दश द्वावित्य-
नेन द्वादशाधिकं शतमात्रं कृन्द इत्यर्थः । इदमेव कुतमि[दो]त्यु-
क्तम्, अट्टादशेति, पादस्याष्टादश[विंशति]मात्रतादिदं सिद्धमित्यर्थः ।
षट्-दश[?]दश द्वादश-द्वावि[?]त्येषां योजनेऽष्टाविंशतिसंख्या-
भवन्ति । (C).

१८१ । अथ हरिगीतनामकं वृत्तं लक्षयति, गण चारि[री]ति ।
पञ्च पञ्चहि[ह]—पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः प्रथमं गण
चारि—गणाञ्चतुरः पञ्चकलान् ठविञ्जसु—स्थापयत, बीअ
ठामहि—द्वितीये स्थाने प्रथमपञ्चकलगणानंतरमिति यावत्
कृकलो—षट्कलान् स्थापयतेति पूर्वेणान्वयः, तथाच कर्त्तव्येषु चतुः-
पञ्चकलेषु प्रथमपञ्चकलानंतरमेकं षट्कलं संख्याय अनंतरमुर्व-
रितास्त्रयः पञ्चकला गणाः कार्या इति पर्यवसितोऽर्थः । अंतहि—
अन्ते पादांते इत्यर्थः गुरु करिञ्जसु—गुरुमेकं कुरुत, दह चारि
दुद दह दुद—दश चतस्रः द्वे दश द्वे एवं मत्त अट्टादशओ—
मात्रा अष्टाविंशतिः पमाण्ड—प्रमाणयत पिंगलेण पञ्चासिओ
—पिंगलेन प्रकाशितं, वण्णेण सुसव्वलो—वर्णनेन सुसवलं
सुतरां सवलं ममीचीनमित्यर्थः पसिद्ध—प्रसिद्धं हरिगीअ
कंद—हरिगीतं कंदः जाण्ड—जानीत ॥ प्रथममेकः पञ्चकल-
स्तत एकः षट्कलस्ततस्त्रयः पञ्चकलास्तत एको गुरुः यत्र
पतन्ति, तदष्टाविंशतिमात्राकचरणं हरिगीतनामकं वृत्तमिति
फलितार्थः । (E).

१८१ । गणेति ॥ गणाञ्चत्वारः पञ्चकलाः स्थाप्यतां द्वितीये

वीए' छक्कु' ठावि' कहु' चारि पंचकल' देहु ।

बारह उत्तर मत्त' सउ माणसु' अंत ठवेहु ॥ १८२' ।

दोहा ।

स्नाने षट्कल पदे पदे चते गुरु कियतां वर्षनेन च वरन
पुन प्रकारेणैतदाह ॥ दहेति ॥ दृष्ट १० चत्वारि ४ दि ९ कल
दृष्ट १० दौ ९ मानय माषा अष्टाविशति पादे ॥ हरिगीत वद
प्रसिद्ध जानीत पिमलेन प्रकाशितम् ॥ ८९ ॥ (G)

१८१ । इदमेव स्पष्टयति । द्वितीये षट्कल स्नापयित्वा
चतुर पञ्चकलाम् देहि । द्वादशोत्तरमाषाशतक मानवमने
सुख ॥ शतकमित्यन्योत्तर इन्द्रो भवतीति पूरणीय, मानवशब्दो
गुरुवाचो । (C)

१८२ । अथैवमेवार्थं दोहाद्विज्ञेनाह, वीए छक्कु इति । च
हरिगीतच्छब्दोत्तराद्व्याहरणीय चारि पञ्चकल — चतुर पञ्चकलाम्
देह — दत्त । वीए — द्वितीये स्नाने प्रथमपञ्चकलान्तरमित्यर्थः
छक्कु एक कल — षट्कलमेक कथयत चते — पादाति माष —
मानवमेक सुखमित्यर्थः ठवेह — स्नापयत, बारह उत्तर —
द्वादशोत्तरा मत्त सउ — माषा शत चतुश्चरणवमुदितर जानी
तेति ज्ञेय ॥ (E)

१८१ । १ दिव बार (F) २ पञ्चकल (A) ३ एक (E) एक (F) ४ कल
(C) ५ पञ्चकल (B) पञ्चकल (F) ६ Dropt in (C) ७ माष (E)
८ १२ (A) ९ (F)

जहा, गअ गअहि दुक्किअ तरणि^१

लुक्किअ तुरअ तुरअहि^२ जुञ्झिआ^३
रह रहहि मील्लिअ^४ धरणि पीलिअ

अप्पपर^५ एहि वुञ्झिआ^६ ।

वल मिल्लिअ^७ आइअ^८ पत्ति जाइउ^९

कंप^{१०} गिरिवर^{११} सीहरा^{१२}

उच्छलइ^{१३} साअर दीण^{१४} काअर

वइर^{१५} वड्डिअ^{१६} दीहरा^{१७} ॥ १८३^{१८} ॥

हरिगीता^{१९} । (A, B & F).

१८२ । द्वितीये स्थाने घट्कलमेकं कथय, चतुरः पंचकलान्
देहि । द्वादशोत्तरं मात्राणां शतं मानसमन्ते स्थापय ॥ मानसं
गुरुः ॥ ८२ ॥ (G).

१८३ । उदाहरति । गजा गजैर्द्वौकितास्तरणिर्लुप्तः, तुरगा-

१८१ । १ तरणि (B), dropt in (C). २ तुरहि (B). ३ जुञ्झि (B & C), जुञ्जि (D & F). ४ मील्लिअ (B & F), dropt in (C). ५ पिअ अपर (A & C), पेअ पर (B). ६ वुञ्झि (A & D). ७ मिल्ल (A), मिअ (B & C), मिल्लिअ (F). ८ पत्ति उ (B & C), पाइउ (D, E & F) (here ए short). ९ जाइउ (A), पाइउ (D & E), पावउ (F). १० कम्पि (B & C). ११ Non est (B), गिरवर (D). १२ सिंहरो (F). १३ उच्छलइ (A), उच्छल (B), उच्छरइ (D), उच्छलिअ (E). १४ दिअ (D & F). १५ वइर (C), वैर (D & E), वैरि (F). १६ वड्डिअ (B), वड्डिअ (C), वडिअ (F). १७ दीहरो (E). १८ ८४ (A), ८२ (F). १९ हरिगीता (C).

स्तरायुक्तै रथैः पीडिता धरणी पतिताः, निजाः परे नरि बुद्धा
 बलेन भीताः आगताः पक्षयो धारिताः कम्पते गिरिवरप्रि
 रम्, उच्छ्वसितः सागरः दीनाः कातरा वैरं वद्धितं दौर्धम्
 दौकिताः संभ्राम्भरणिर्जुगः समरभूमिसमुत्थितधूलिभिरित्यर्थे
 वैर वैरिणां कथं पुद्गमिष्यं : वैरीति पाठे वैरिणो वद्धितं
 इत्यर्थः । तथा च दौर्धे चिरकाशं मोजनादिना वद्धिता
 वैरिणस्तोऽपि दीनाः कातरा वा इति सम्भते । (C).

१८१ । अथ चरिगीतमुदाहरति गच्छ गच्छतीति । गच्छ गच्छ
 वद कुक्षिच—दौकिता पुद्गमं मिश्रिता इत्यर्थः, तरच तर
 चदि—तरगास्तरणैः वद जुद्धिषा—चयुधम्(म्), रच रचि-
 रथा रथैः वद भीक्षिच—संयुक्ताः पुद्गम मिश्रिता इत्यर्थः
 धरणि पीडिच—धरणिः पीडिता, तरणि—तरणिः स्वयं
 जुद्धिच—आच्छ्वसः इयगजपादोद्धतधूलिभिरिति भावः, पत-
 एव चप्य पर—आत्मीयाः एते परकीया इति न वि(वे)क-
 आघोदित्यर्थः, वद—वदामि दैव्यामि मिक्षिच—एकीभूत
 आण्ड—आगतानि, पक्षि—पक्षय(यः) धारण—धारिताः
 गिरिवर वीररो—गिरिवरप्रिस्तराणि कम्प—कथितानि, सागर-
 सागराः उच्छ्वसिच—उच्छ्वसिताः, कातर—कातराः रणभोरो
 वा इत्यर्थः दौष—दीना आत्मा इति श्रेयः, दैव्यमाधिता इत्यर्थः
 दौहरा—दौर्धं वैर वद्धिच—वैरं वद्धितं, कथं पुद्गमाने वतीति
 श्रेयः ॥ (D)

१८१ । यथा ॥ गच्छ इति ॥ कश्चिपुद्गं वषेयति । गच्छा गच्छे-

अथ त्रिभंगीच्छंदः । (D).

पठमं दह रहणं^१ अट्टविं^२ रहणं

पुणु वसु^३रहणं रसरहणं

अंते गुरु सोहृद महिअल^४ मोहृद

सिद्धि^५सरो^६ हृद वरतरुणं ।

जड पलड^७ पओहर^८ किमड^९ मणोहर^{१०}

हणड^{११} कलेवर^{१२} तासु कई

तिभंगी^{१३}छंदं सुक्खा^{१४}णंदं

भणड^{१५} फणिंदो^{१६} विमलमडं ॥ १८४^{१७} ॥

मिञ्जितास्तरणिराष्कादितन्तुरगास्तुरगैर्युञ्जन्ते, रथा रथेमिञ्जिताः
धरणिः पौडिता आत्मीयः परो न बुध्यते । बलान्येकीभूया-
गतानि पत्तयो धावन्ति कंपन्ते गिरिवरशिखराणि, उच्छलति
सागरो दौनाः कातरा वैरिणो दृष्ट्वा दिवसाः ॥ इति हरिगीतं
छंदः ॥ (G).

१८४ । १ रुणं (B). २ अट्टह (A & E), अट्टहि (B), dropt in (C), र too many in (D). ३ Dropt in (B), रसु हरणं (D). ४ तिष्ठवण (D), तिष्ठवण (F). ५ सिद्ध (D, E & F). ६ सरो (E & F). ७ छड (B). ८ पओहर (B & C). ९ किमड (A). १० मणोहर (B & C), ओहर (E). ११ हरड (D), करड (F). १२ कलेवर (B & C). १३ तिभङ्गी (B & C), तिभङ्गी (F). १४ जणिया (D), जणिया (F). १५ भण (B). १६ भणीन्दं (B). १७ ८५ (A), ८४ (F).

१८४ । अथ विभक्तौ । प्रथमं दृश्यं रक्षणं, अष्टस्यपि रक्ष
 पुनर्व्यस्यरक्षणं रक्षेयं रक्षणम् अन्ते गृहं शोभते, मदि शोभ
 मोहयति विद्धे करो भवति वरतरा[क्षेय] । यदि पतति पयोध
 किमिदं मनोहरं हन्ति कसेवर तस्य कवे विभक्तौ चन्द सुष
 मन्द भवति कर्णोन्नी विभक्तमिति ॥ दृश्यं माषासु रक्ष
 विद्याम, एवमप्येऽपि, इत्यस्य द्वाविशकाष पादो भवति
 अन्तिमो गृहरपि तदन्तपातो, विद्धेर्द्वन्नादिषिद्धेरिव वर्तते
 करो भवति क्षन्दो विज्ञेयम् । अथ अगस्त्यो न देय इति
 सुखेन दुःखामभेदेनानन्दयति इति सुखानन्दम् । अथ सर्वज्ञ
 चतुष्कला कार्या इति वक्ष्यामः । (C)

१८४ । अथ विभक्तौ नामकं दृश्यं अक्षयति पञ्चममिति । पञ्च
 —प्रथममादौ दृश्यं—दृश्यं माषासु रक्षेयं, अष्टस्यपि रक्ष
 योम्य योजनीयं, रक्षणं—विद्याम, तत अष्टस्य—अष्टस्य माषा
 स्त्रित्यर्थं विद्याम, तत रक्षरक्षणं—रक्षेयं वदसु तथाच रक्ष
 मध्योपसृचितासु वदसु माषासु इत्यर्थं रक्षणं—विद्याम, ए
 द्वाविशकाषा प्रतिचरणं पतती[ति] श्रेयं, अन्ते—पदाति गृह
 योहर—शोभते, कर्तव्यासु द्वाविशकाषासु अन्तिममाषादयमेक
 गृहरूप कार्यमित्यर्थं, तत् निष्कलीकृतं—विभक्तौ चन्द तिष्ठ
 वय मोहर—विभुवन मोहयति, मदि अक्ष इति पादं
 महीनसमित्यर्थं, अष्टौ विद्धे वरतरणं—नक्षत्रवर लोकसेय्यं
 सराहर—क्षामते । अथ यदि पयोहर—पयोधर मध्यगुर्जगण
 इत्यर्थं पञ्चद—पतति, तदा किमिदं मनोहरं—किमपि मनो-

जहा, सिर किज्जिअ^१ गंगं गोरि अधंगं

हणिअ अणंगं पुर दहणं^२

किअ फणिवड्^३ हारं तिहुअण^४ सारं

वंदिअ छारं रिउ महणं^५ ।

सुरसेविअ चरणं मुणिगण^६ सरणं

भवभअ^७ हरणं सुलधरं^८

साणंदिअ^९ वअणं सुंदर णअणं^{१०}

गिरिवर सअणं^{११} णमह हरं ॥

१८५^{११} ॥ चिभंगी । (A, B, C & F).

हरं न भवतीति शेषः, किंतु येन तच्छब्दमा कवित्वं क्रियते
तासु कर्द्द—तस्य कवेः कलेवरं शरीरं हणइ—हंति, इति
विमलमर्द्द—विमलमतिः, जणिआणंदं—जनितानंदः, क्वचि-
त्सुखाणंदं इति पाठः सुखी आनंदीत्यर्थः, फणिंदो—फणींद्रः
पिंगलः भणइ—भणति । अत्र चतुर्मात्रका अष्टौ गणाः प्रति-
परणं देयाः, तेखेवांतिमो गणो गुर्वतः कर्त्तव्यः, पूर्वोक्तमात्रासु
विश्रामः कर्त्तव्य इति फलितार्थः । (E).

१८५ । १ किज्जिअ (C), किज्जिअ (D). २ चरणं (B). ३ दनिवमि (B),
कविवड् (D). ४ तिहुअण (E). ५ दहण (B & C). ६ मुणिअण (D & F).
७ भवभअ (A). ८ सुलधरं (B & C), सलधरं (E). ९ अणंदिअ (F).
१० अण (B). ११ सरणं (A & B), dropt in (C). १२ अ (A), १५ (E).

१८४ । दुर्मिषामाह [चिभगौमाह] ॥ पदम इति ॥ इयम
 दशविरतिरष्टस्यपि विरतिः पुनर्वसुविरतिः, अन्ते गुरु प्रोभते,
 त्रिभुवन मोहयति भिद्धा छाद्यति वरतरुणम् । यदि पतति
 पयोधरः किमपि मनोहरो हरति कलेश्वर तस्य — [तस्य] कर्तुः,
 चिभगौष्कदो जनिता नद भवति कर्णोद्भो विमलमतिः ॥ वर-
 ऽष्टौ, रसा' षट्, यदीति जगत् कविमात्रक', तस्मात् कार्प-
 इति भावः ॥ ८४ ॥ (G)

१८५ । सुदाहरति । शिरःकृत[गगं] गौर्यैर्द्वौगं रताम
 पुरदहनं कृतकशिपतिहारं त्रिभुवनधारं वदितभस्मान् रिपु-
 दहनः । सुरशैवितवरणं मुनिगणग्रहणं भवभयहरणं शूलधरं शान-
 न्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवरप्रथमं नमतं हरम् ॥ वदितं हार-
 तिलकौकृतभस्मानमित्यर्थः । (G)

१८५ । अथ चिभगौसुदाहरति शिरः किञ्चित् इति । शिर-
 कृतगं गौर्यैर्द्वौगं रतामं चि[त्र]पुर[द]हनं कृतकशिपतिहारं त्रिभु-
 वनधारं वदितभस्मान् रिपु[म]मयनः । सुरशैवितवरणं मुनिगणग्रहणं
 भवभयहरं त्रिभु[श]ूलधरं, शान्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवर-
 प्रथमं नमतं हरम् ॥ (F)

१८५ । यथा ॥ विरेति । शिरःकृतगं गौर्यैर्द्वौगं रतामं
 पुरदहनं कृतकशिपतिहारं त्रिभुवनधारं वदितभस्मान् रिपु-
 मयनः । सुरशैवितवरणं मुनिगणग्रहणं भवभयहरणं शूलधरं
 शान्दितवदनं सुन्दरनयनं गिरिवरप्रथमं नमतं हरम् ॥ ८५ ॥
 इति चिभगौ ॥ (G)

अथ दुर्मिलाच्छन्दः । (D).

तीस दुइ^१ मत्ते^२ एरिसं^३ जुत्ते^४

बुहअण राअ^५ भणंति^६ एरा

विसम त्तिअ^७ ठामहि^८ एरिस^९ भाअहि^{१०}

पअ पअ दीसइ^{११} काण घरा^{१२} ।

ता^{१३} दह^{१४} पढमं वे^{१५} अइ द्वाअं^{१६}

तीअ^{१७} चउदह^{१८} किअ^{१९} णिलओ

जो एरिसि^{२०} छंदे तिहुअण वंदे .

सो जण^{२१} बुज्जउ^{२२} दुम्मिलओ ॥ १८६^{२३} ॥

१८६ । द्वाविंशन्मात्राभिरेतादृशीभिर्युक्ता बुधजनराज चरन्ति नराः, वित्रामस्त्रिषु स्थानेषु एतादृशभागः पदे पदे दृश्यते कर्ष- गृहं । तत् दशसु रक्षणं प्रथममेव, अष्टसु द्वितीय एव, चतुर्दशसु

१८६ । १ दु (A, D & E). २ मत्त (D), मत्तदि (F). ३ एरिसि (A, O & F), एरिसि (B), परिसं (D & E). ४ जुत्त (D), जुत्तदि (F). ५ राअ (A, B & C). ६ चयंति (A), वसन्ति (B), चरन्ति (C), भणद (F). ७ विसमं त्तिष (E & F). ८ ठावदि (A), साद (B & C), ठावदि (D), ठावदि (E). ९ एरिसि (B & C), दिसि (F). १० भावदि (A), भावद (B & C), भावदि (D), भाव (F). ११ दीसदि (D). १२ घरा (A, D & F). १३ जा (E). १४ दहवद (C). १५ वे (A & B), व (C). १६ षट् दीष वे (A), dropt in (B), षट् दीष (C), षट् षाष तर्द (D & F). १७ Transposed in (B & C), चौदह नौषदि (D), चौदह नौषं (E), dropt in (F). १८ किष (A & C). १९ एरिसि (A & E). २० जग (A), जर (B & C). २१ बुज्जद (A, B & C), बुज्जउ (D). २२ द (A), द (F).

इतोये कृतनित्य, यच्च एतादृशच्छन्दस्त्रिभुवनवच्च [न्या] स तत् ।
यदि बुध्यते दुर्षिञ्चकम् ॥ एतादृशोभिस्त्रिभङ्गुमलसपथुनाभिस्तेन
जगण्युदास । बुधजनराजेति सम्बोधन । चरन्ति वदन्ति, एता
दृशभागैर्व्यंक्ष्यमाणभागे, कर्षं एव गृह स्थापयत्य, तेन कुच्छ
सम्भते, तेन गुरुरायाति, तेन चाग्ने गुरुरिति क्लृप्तार्थ । गुर
गणान्तर्गत इति बोध्य, विश्रामस्थानं दर्शयति तदिति, दृश्य
मावाप्तु, एवमप्येव कृतविधाम् । (८)

१८६ । अथ दुर्मिञ्चा लक्षयति, तौच दुर मत्त इति । हे मत्ता
एतत् तौच दुर मत्ते—दाचिग्रन्थाभाभि परिचयुक्ते—परिचयुक्ते
यच्च च एरिच भाचहि—एतादृशभागे एतादृशे चतुपदमे(त्र)
व्यंक्ष्यमाणे भागे कक्षाग्रैरित्यर्थ, तिच ठामहि—पितृ स्थानेषु
विश्रम—विश्राम दोषद—दृश्यते, यच्च च यच्च पच्च—पादे
पादे कच्च घरा—कर्षं गृह कर्षो दिगुदको गणस्तथा गृह स्थापन
मित्यर्थ, दृश्यते इति पूर्वैवाच्य । कुच स्थानव्ये विश्रामो
दृश्यते इत्यत आह पठममिति । यच्च च पठम—प्रथम दृष्ट—
दृश्य मावास्तित्यर्थ पिलचो—नित्य विश्राम इति पावत्
किच—[कुच्छेन दृष्ट चायेऽपि बोध्य] च—द्वितीय चट्ट शार्च—
अष्टमस्थाने अष्टसु मावास्तित्यर्थ नित्य कृत इति पूर्वांशुवग,
तौच—इतीय चउदृष्ट—चतुर्दशसु मावास्तित्यर्थ नित्य
कृत जो एरिम कदे—यत् एतादृश कटस्त्रिभुवनवच्च तत् न
जना जा नौ त दुर्षिञ्चकम् इति बुधजनराज पितृ भणति—
भणति ॥ (६)

दह^१ वसु चउदह^२ विरद करु विसम कणगण देहु^३ ।
 अंतर विष्प पदक्क गण^४ दुग्मिल छंद कहेहु^५ ॥ १६७^६ ॥
 दोहा ।*

१६६ । [दुर्मिलामात्र] तीप्तेति ॥ त्रिंशद्विर्दाभ्यां परिसंयुक्तं
 बुधजनराजो भणति नराः, विश्रामस्त्रिपु स्थानेषु एतादृशं भाति
 पदे पदे दृश्यते कर्णधरः । तत् दशसु प्रथमो द्वितीयोऽष्टमे स्थाने
 तथा तृतीयः छतनिलये, यदेतादृशं छंदस्त्रिभुवनवंदितं तज्जनो
 बुध्यतु[तां] दुर्मिलां ॥ द्वात्रिंशन्मात्रा[भि]रित्यर्थः, कर्णधरो द्विगुरुः,
 निलयेऽवसाने ॥ ६६ ॥ (G).

१६७ । अथैनमेवार्थं दोहावृत्तेन स्पष्टयति दहेति । दशसु
 वसु—अष्टसु चतुर्दशसु मात्रास्त्रिति शेषः विरद करु—विरतिं
 कुरु विसम—विषमे स्थाने कणगण देह—कर्णगणं देहि । पद-
 मध्ये विषमे स्थाने यथाशक्यं द्विगुरुकं गणं देहीत्यर्थः । अंतर—
 मध्ये विष्प पदक्क—विप्रं चतुर्लघुकं गणं पदातिं सामान्यचतुष्कलं
 भण दुर्मिलाच्छंदः कथय ॥ अत्र प्रतिचरणं विषमस्थाने यथाशक्यं
 प्राचुर्येण कर्णो देयः समे चेत्तत्पतति तदा न बाधकमिति द्रष्ट-
 व्यम् । (E).

१६० । १ नह (F). २ चौदह (F). ३ देहा (D), देह (F). ४ मल
 (A), भण (D & E). ५ सुणेऊ (A), कहेह (D & F). ६ ८८ (A), ९० (F).

* This is not found in (B & C).—Ed.

जहा, जे' किज्जिअ धाला जिणु' खिवाला'

भोटुंता' पिटुंत' चले

भंजाविअ' चीणा दप्पदि हीणा

लोहावल' हाकंद पले ।

ओड्डा' उड्डाविअ' कित्ती' पाविअ

मोलिअ'' मालव'' राअ'' बले''

तेलंगा भग्गिअ'' पुणवि'' ए खग्गिअ''

कासीराअ'' जखण चले ॥

१८८' ॥ दुमिल्ला' । (A).

१८७) दोहेन[इया] प्रकारान्तरमाह ॥ दहेति ॥ दग्धसु वसुषु चतुर्दशसु विरतिं कुरु, दिशामे कर्षणं देहि । अतएव विप्र पदातिगणं दुर्मिणा बंदः कथय ॥ वधवोऽष्टौ, कर्षो दिगुरु, विप्रचतुर्दशसु, पदातिः भाषाचतुष्टयरूपः ॥ ८७ ॥ (G)

१८८। उदाहरति । ये कृतधाटिका जितनेपासा भोटान्ताः

१८८। १ भोट (D), भोट (F) २ जिणु (A), जिहि (C) ३ खिवाला (A, B, C & E) ४ भोटता (E & F) ५ पिटु (C) ६ भ्याविअ (A), भ्याविअ (D), भ्याविअ (F) ७ खोवावर (A) ८ खोडा (D), खोडुर (D) ९ खोडाविअ (A), खोडाव (B) १० कीती (B & C). ११ Drop 10 (B & F) १२ हाका (D), हाक (F) १३ पाण (C & F), एण (D). १४ कुणे (C & E). १५ भया (A) १६ वधव (A & B), वधरि (D), वधरि (E), वधरि (F) १७ उया (A) १८ सुतरराच (B) काणेवरराच (C), काणेवरराच (D & F), काणेवरराच (E) १९ ८८ (A), ८८ (F) २० दुमिल्ल (B & C), दुमिल्ल (F)

अथ हीरः । (१).

गाउ' पभण तिणि' छगण अंत करहि' जोहलं
हार' ठविअ जंपु' सुपिअ' विष्ण गणहि मच्चलं ।
तिणि' धरहि' वेवि करहि' मत्त पअहि' लेक्खण
कोइ' जणइ' दप्प' भणइ हीर सुफइ' पेक्खण' ॥
१८८' ॥

पीडमानाश्चलन्ति भग्वीना दर्पहीनाः लोहवलेन(?) हाक्रन्दः ।
ओङ्गान् ओज्जरित्वा कीर्त्तिः प्राप्ता मोटितो मालवराजः तैलङ्गा
भग्नाः पुनर्न स्मृताः काशीश्वरराजो यदा चलति ॥ शतधाटिकाः
शतश्रेणीका ये नेपालास्ते जिता इत्यर्थः । (१).

१८८ । अथ दुर्मिलामुदाहरति जे किञ्चिअ इति । येन
शता धाटी पाविअ किन्ती—प्राप्ता कीर्त्तिः स काशीश्वरराजः
जखण—यस्मिन् क्षणे, जितः नेपालः भोटान्ताः स्वदेशं ताडयन्त-
श्चलिताः, दर्पहीनाः चीनाः भग्नोद्यताः लोहावलेहासक्रन्दुः पतितः ।
ओशावितः अंतरिचं प्रापितः ओङ्गः, मोटितं मालवराजकुलं,
तैलंगाः पलायिताः परावृत्य नागताः ॥ (E).

१८८ । १ पाण (F). २ तिणि (A). ३ करि (A). ४ पाण (A).
५ गाउ (A), जम्पु (B), जम्प (C), उषवि (D), उषवि (F). ६ सुपिअ (C).
७ तिणु (B). ८ धरणि (A), धरह (B & C). ९ करह (B & C). १० पअह
(B & C), अंत रण (D & F). ११ कोण (A), कमण (D & E). १२ कणउ
(E). १३ & १४ after सम्प भणइ (C). १५ सम्प (A, B & C). १६ सुक्खि
(F). १७ पेक्खण (A), ऐक्खण (B & C), लेक्खण (E). १८ ८० (A), १०० (F).

१८८ । यथा ॥ जईति ॥ यत् एतथाग जिता मृपाप
भोटाता पीयत समाना, याजिता, भग्याद्योना दर्पण हो
कोदावते वाक्य पतित । चत्कमदेश उगायित कोभिं प्रा
मासवराजवत्ते, मैलिगा भग्या वक्रव्यसणा कापीपरराज
यत्पणे वसित ॥ ८८ ॥ इति दुर्मिंसा ॥ (७)

१८९ । अथ होरकण्वन्द । नाम प्रभवति चीन् हगणा
अन्ते कुद जोहल चार एता जण्य सुप्रिय विप्रगणेन प्रवत्त । च
एता इय कुद माचा पदे सित्यन्ता, ययो भवति को जानाति
होर सुकविर्दृश्यते ॥ हगण्य वट्कसगण, जोहलो मध्यकधु
पद्यकल । वट्कले विप्रेयमाच चारेत्यादिना, चारो गुद, सुप्रियं
दित्यु, विप्रगण्यतुर्लघु आवच्छा, चारसुप्रिययोर्वैकल्पिकमुपा-
दानं, तथा चादिगुद चर्म्मसधुर्मा वट्कल इति पर्यवसान,
तदिदमुक्त अयमित्यादिना । अयमर्थ — चारसुप्रियविप्रापामेवाच
प्रवेद्य, तत्र च चारविप्र-सुप्रियविप्रयोर्वैकल्पिकमुपादान, यदा अय
इयमित्यधरस्य वामनतिक्रमेष अथोविश्रत्यह् चारयात तथा च
अथोविश्रतिमाचा पदे स्थित्यामित्यर्थ । कोहृयो जनो गर्भेण
वदति अभिभाष्यैव वदति, च दृश्यते तादृशो दुर्मिंसक [१]
इत्यर्थ ॥ (८)

१९० । अथ होरनामकवृत्त सचयति, याउ प्रभवति । हे
सुप्रिय शिष्य चादौ तिष्ठि हगण्य—चीन् हगणान् वट्कल-
गणानित्यर्थ जणु — जन्त कथयेय्व, अते — वट्कलचयति
जोहल—योद्धार गणमिति यावत् करधि—कुदस्य, तिष्ठि धरधि

हार सुप्रिञ्च भण^१ विप्रगण तीण^२ भिण^३ सरौर ।
जोहल अंते संठवहु तेइस मत्तअ^४ हीर^५ ॥ २००^६ ॥ दोहा ।

वेवि करहि—चीन् स्थापय दौ कुरुव्व, एवं पञ्चहि—पादेपु
मत्त—मात्राः लेखए—लेखय, अंकानां वामतो गत्या चीन्
दौ मिलित्वा त्रयोविंशतिमात्राः प्रतिचरणं स्थापयेत्यर्थः । एत[?]-
हार ठविञ्च विप्प ग[ण]हि सव्वलं—हारं गुरुं संस्थाप्य विप्रगणै-
श्चतुर्लघुकणैः सवलं प्रचुरं हीर—हीरं पेक्खए—प्रेक्षस्व, एवं
तत् सुकविः दर्पेण [भण]ति, एतत् कमण जणइ—कः जानाति न
कोऽपीत्यर्थः, इति नागः प्रभणति ॥ अत्र चीन् षट्कलान् देही-
त्युक्त्या षट्कलस्य त्रयोदशापि भेदाः प्राप्ताः, तत्र द्वादशतम-
[Vide p. 22—Ed.] एव भेदो वारचयं देशो[चो] नान्य इति
ज्ञापयितुं हारं संस्थाप्य, विप्रगणैः सवलमिति क्वंदोविशेषणमिति
द्रष्टव्यम् । उक्तविधषट्कलानंतरं च यत्र रगणः प्रतिचरणं पतति
तत् हीरनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१८८ । एणअ इति ॥ नागो भणति चीन् षट्कलानंते कुरु
जोहलं, जोहलो रगणः । षट्कलकरणे प्रकारमाह, हारेति ॥
हारः स्थाप्यः पुनरपि भो सुप्रिय विप्रगणेन सवलः । दौ चीन्
धारय कुरु, अंते रगणो लेख्यते, कोऽपि जानाति दर्पेण भणति

२०० । १ गण (A, B & C). २ तिञ्च विञ्च (E), तीहे (F). ३ भिण (A),
मिण (E). ४ मत्तइ (D). ५ हीर (B & C), हिर (E), dropt in (F).
६ २१ (A), १ (F).

जहा, धिक् दलण^१ थेंग^२ दलण^३ तक्^४ दलण^५ रिंगण^६
 रां रा रा कट^७ दिंग दुकट^८ रंग चल तुरंगण^९ ।
 धूलि धवल हक्क सबल^{१०} पकिख^{११} पवल पत्तिण^{१२}
 कण चलइ कुम्म ललइ भुम्मि^{१३} भरइ कित्तिण^{१४} ॥
 २०१^{१५} ॥ होर । (A B & C)

होरक सुकवि प्रेषते ॥ चारो गुहविप्रयत्तुसंपुत्तेन प्रवसो मिष,
 तेन गुह-नघुत्तुष्टयकप^१ वट्कस कार्य इत्यर्थः ॥ अकामा वामतो
 गत्या चयोविप्रतिमां च इत्यर्थः ॥ (C)

१०० । तदेव स्पष्टयति ॥ चार^२ सुविधो विप्रगणस्त्रिभिः ।
 जोहलमनो वक्षाय चयोविप्रतिमाचक होरम् ॥ (C)

१०० । अथैनमेवार्थं दोहादृत्तेन प्रकटयति चारेति । हे सुप्रिय
 मित्र पूर्वं चार गुह तत विप्रगण—विप्रगण चतुर्लघुक गण भव
 कथय, एव तिस्र विध—चारचयविधानेनेत्यर्थं भिन्न प्ररौर—
 भिन्नप्ररौर भिन्नम् अन्यच्चदोभो विलक्षण प्ररौर यस्य तदित्यर्थः ।
 अते पादाने जोहल—रगण सटवज्ज—स्वापय, एव तेदय मन—
 चयोविप्रतिमाचक होर होरनामक वृत्त भवतीति शेषः ॥ (E)

१०१ । १ ० & १ दलण (B & C) १ धां (D) १ दलण (D & E)
 १ भट्ट (B & C) १ मरण (D & E) १ दिवण (A) १ दिवण (B & C)
 दिवणो (E) ० च कट (A) च ल द कट (D) ति कट (E) ० पिंङ्ग (A)
 पिंङ्ग (B) वट्क (C) हक्क (D) दिवण (E) १ तुरंगणो (F) १० दिव
 धवल (A) धट्ट धवल (C) उट्ट धवल (D) ११ दलण (A) पेल (E) दलण
 (C) पत्ति (D) पेल (E) ११ परव पत्ति (A) ११ डुरव (A) डुरव (B
 & C) ११ कोण (C) ११ ८१ (A), १ (F)

अथ जराहिरण (D) [जलहरणम्] ।

पञ्च^१ पढम पलइ जहि^२ सुणहि^३ कमल मुहि

दह वसु पुण वसु^४ विरइ करे

सवपञ्च सुणि दिअगण^५ दिअ विरम^६ सगण

सिरि फणिवइ भण सुकइवरे^७ ।

दह तिगुण करहि^८ कल पुणवि^९ ठव^{१०} जुअल

इम परि परि टवु^{११} चउ चरणा

जइ पलइ^{१२} कवहु^{१३} गुरु कवहु^{१४} णा परिहरु^{१५}

बुहअण^{१६} मणहरु^{१७} जलहरणा^{१८} ॥ २०२^{१९} ॥

२०० । प्रकारांतरेणाह, हारेति ॥ हारं सुप्रियं भण विप्र-
गणं ततो जोहलमंते संस्थापय त्रयोदश[विंशति]मात्राः द्वि[?]-
स्त्रिधा भिन्नशरीरः ॥ हारविप्रौ त्रिधा कायौ इत्यर्थः ।
जोहलो रगणः ॥ (G).

२०१ । १ किञ्च (E). २ पढइ जइ (B), पलइ जइ (C), पञ्चइइ कलमहि (D), पञ्चइइ कलहि (F). ३ सुणइ (C), किञ्च (D), सुणहि (E), विकच (F).
४ रस (B), प (D). ५ कीञ्च दिअवर (A), किञ्च दिअ दिअ (B), किञ्च दिअ गण (C). ६ पञ्चल किञ्च (A), परहि दिअ (B), परइ किञ्च (C), परहिअ (E).
७ सुकविरे (B & C). ८ करइ (B & C). ९ पुणुवि (C). १० ठवि (A), धर (D & F). ११ एम परि ठव (B, C & D), एम परि ठवइ (E), एम परि ठवउ (F), ए short here. १२ परइ (D). १३ कइइ (B & C).
१४ कइवि (A). १५ परिहर (D). १६ बुहअण (A). १७ मणहर (D).
१८ जलहरण (B, D & F). १९ ६२ (A). २ (F).

२०१ । उदाहरति । धिक् दम्भमिच्छादिकमप्य मोक्षमते-
रनुकरण, दोष्टम् [योष्टम्]—धावति कस्योक्तमतिविशेषाणामनु-
करण रज्जेय मोक्षया चरति तुरङ्ग । धूमिभिर्धवला रङ्गेन
गच्छविशेषेण धवला प्रेक्ष्यते प्रबलपदान्तय, कर्षद्वयमिति कुर्षद्वयमिति
भुवन भिषते कोट्या ॥ (C)

२०२ । अथ शीरमुदाहरति धिक् दम्भमेति । इदं चतुरङ्ग-
मतिविशेषानुकरण तथाच धिक् दम्भय योग दम्भेयमुष्टय रग
—रगे सधामे चरति रिग्धो—तुरमौ सुर्वत, तुरगा । धूमि-
धवला मयङ्गा । धवला पतय प्रेक्ष्यते, यदा कर्षद्वयमिति तदा
कुर्मं लक्षयति भूमिर्भरति कोट्या ॥ (F)

२०३ । यथा ॥ धिक्मेति ॥ धिक्मेति चोटकमतिग्रन्थानुकरण,
रिगतेति न जेतदनुकरण रगे चरति तुरगा । धूम्या धवला
रङ्गेन गवसा पद्विग्रप्रवला पदान्तय, कर्षं चरति कुर्मो
लक्षयति भूमिर्भरति कोट्या ॥ २ ॥ इति शीरकम् ॥ (G)

२०४ । अथ जलधरस्यम् । पदे प्रथमे पतति यच्च शृणु
कमलमुमि दग्ध-वसु रस वसु-विरतिकर, सर्वं कार्यं दिग्ग-
मक्षत्परत हतमगण, श्रीकण्ठिपतिर्भरति सुकविवर ।
विगुण दग्धाह कला कला पुनरपि व्यापय शुभल, एव पर
परिष्ठापय चतुरङ्गान्, यदि पतति कदापि गुरु कदापि न
परिहर बुधजनमनोहरण जलधरम् ॥ शृणु कमलमुमि यव
मयो दिग्गमण प्रथमे पतति, कौदुग्ध, परत हतमगण, किञ्च
दग्ध वसु-रस वसु विरतिकर ॥ यच्च कदाचिद्गुरु पतति तदा

न तं परिहर, स न दोषायेत्यर्थः । मात्रासंख्यामाह, दशानां त्रैगुण्ये त्रिंशद्भवति पुनरपि द्वयं देहि, एवं द्वात्रिंशन्मात्रा भवन्ति । एवं पद[रं] चतुश्चरणान् परिस्थापय इति सुकविः फण्णिपति-
र्भणति । (C).

२०२ । अथ जलहरणनामकं वृत्तं लक्षयति किञ्च पठमेति ।
जहि—यत्र सवपञ्च—सर्वपादेषु पठम—प्रथममादौ किञ्च—
कृताः मुणि दिञ्चगण—मुनिद्विजगणाः मुनयः सप्त तत्संख्याताः
चतुर्लघुकगणा इत्यर्थः पलद्—पतन्ति, परहि—अनन्तरं सप्तद्विज-
गणोत्तरमिति यावत् दिञ्च सगण—देहि सगणं, एवं दह वसु
पुण्ण रस—दशसु मात्रासु वसुषु अष्टसु मात्रासु पुनः रसेषु
षट्सु मात्रासु इत्यर्थः पुनर्वसुषु इति शेषः, अन्यथा द्वात्रिंशन्मात्रा-
नुपलब्धिः, विरद् करे—विरतिं कुरु । दह तिगुण—दश त्रिगु-
णिताः त्रिंशदित्यर्थः कल—कलाः करहि—कुरुष्व, पुण्वि—
पुनरपि ठव जुञ्जल—स्थापय युगलं कलाया इति शेषः, तथाच
द्वात्रिंशन्मात्राः स्थापयेत्यर्थः । एम परि—एवं परि एवं परिपाठ्या
ठवज्ज चउ चरणा—स्थापय चतुश्चरणान्, अत्र च जद्—यदि
पलद् कवज्ज गुरु—पतति कदापि गुरुः यदि सगणांतर्गतगुर्वति-
रिक्तोऽपि गुरुः पतति, सगणाति[रि]क्तोऽपि गुर्वादिर्मध्यगुर्वा
गणः पततीति यावत्, त[दा] कवज्ज ए परिहर—कदाचिदपि
मा परिहर, तदा तमपि दत्त्वा द्वात्रिंशन्मात्राः प्रतिचरणं देया-
इत्यर्थः । एवं च द्विजगणषट्का[द्विसा]दौ मध्ये अंते वा गुर्वादिं
मध्यगुरुं वा एकं गणं दत्त्वा अंते च सगणं दत्त्वा द्वात्रिंशन्मात्राः

वत्तीस द्वाद मत्ता च्यते सगणाद् ठावेहि^१ ।

सच्च लह^२ जड^३ गुरुया एको वा वेवि पाएहि^४ ॥ २०३^५ ॥

गाह^६ ।

प्रतिचरण देया इत्यर्थः । इतीदानीमुक्तं भवति, पूर्वं च सप्त-
द्विजगणानन्तरं सगणमिति सप्तमदश बोध्यः । हे कमलसुखि वि(?)
बुधजनमनोहरण सुखहि—जानीहि इति श्लेषपिपति सुकवि-
वरं भणति इति योजना । सप्तद्विजगणानन्तरं सगण एव
प्रतिचरण पतति अथवा षट् द्विजगणा एक कथित् मध्य-
गुरुर्गुणादिर्गो गण पतति अतो च सगण एव यत्र पतति [ते]त्
मनो[अल]हरणमिति फलितार्थः । (E)

२०२ । पञ्च इति ॥ पदे पदे स्थापय कलां सखि विकच-
कमलसुखि दशसु वसुषु पुनर्वसुषु च विरति सुख, सर्वपदेषु
सुखि ० द्विजगणान् देहि, विराजे सगण, श्लेषपिपतिर्भणति
सुकविवरं । दश विगुणिता सुख कला पुनरपि धारय पुनस्त,
एव प्रकारेण स्थापय चतुरो गणान्, यदि पतति कदाचिद्गुरु
कदापि न परिहाये बुधजनमनोहर अलहरण ॥ वसवोऽष्टौ,
सुभयं सप्त, द्विजस्यतुर्नष्टु ॥ दशेति द्वाविंशत्कला प्रतिचरणं
कार्या इत्यर्थः । अलेति वद ॥ २ ॥ (G)

१०२ । १ सप्तमेरु (A) १ जगज्ज (A, B & C) जर्जेरि (D) १ लज्ज
(B C E & F) २ जज्ज (E) ३ वा पाए (B & C) वा पाएरि (F)
१ २४ (A) २ (F)

जहा, खुर खुर^१ खुदि खुदि^२ महि घघर रव कलइ^३

ण ण ण ण^४ गिदि^५ करि^६ तुरअ^७ चले

ट ट ट गिदि^८ पलइ^९ टपु^{१०} धसइ धरणि धर^{११}

चकमक करि बहु^{१२} दिसि चमले^{१३} ।

चलु दमकि दमकि वलु^{१४} चलइ पइक वलु^{१५}

घुलकि घुलकि करि^{१६} करि चलिआ^{१७}

वर मणुसअल कमल^{१८} विपख^{१९} हिअअ सल

हमिर वीर^{२०} जव रण चलिआ^{२१} ॥ २०४ ॥

जलहरण । (A, B, C & F).

२०४ । १ खुखुदि (A, B, C, D & E). २ घुलुकि (A, C & E), चुणकि (B), खुलुकि (D). ३ घघघर कर (A), घघर रण रण कमर (B & C), घघर रव कलहि (D), घररर रवहि (F). ४ णण (A & E), ननन (B), णणणा (C). ५ गदि (B), गदि (C, D, E & F). ६ करतर (A), रर (B & C), रणहि (E). ७ तुरअ (C). ८ टट दिगि (A), टटट गिदि (B), टटटा गदि (C), टटट गदि (D, E & F). ९ परइ (D & F). १० टप (E). ११ उरपुर (A), थोरथ यपु (B & C), धरणि धणु (D), धरणि वपु (E). १२ चमकइ चउदिसवर (A), चच चमक चउदिसि (B), ठ ठ ठम चउदिस (C), कर वउदिसि (D), चकमक रुदवदइ दस (E). १३ चमरे (A, B, C, D & F). १४ दपु धमकि धमकि दल (A), दपु धमकि द्रनक द्रन (B), दपु धमकि द्रणकि (C), दलु (D). १५ चल (A), पाइक वलु (B & C). १६ घुलुकि घुलुकि कलि (A), घनघनकि करि घन (B & C). १७ चलचिअ (A), करिवर ललिआ (D), करिवर ललिये (E). १८ सरण कमण (A), सरर कमलु (B), सवल कमलु (C), सवर करइ (E). १९ विपइ (A), विपक (B & C). २० सल हमिर विर (A), सल चविर वीर (B), सलु चविर वीर (C). २१ जव रण वरण चलिअ (A), जहि रणे चलिआ (B & C), जइ रण चलिये (E).

१०३ । इदमेव मसिपेलाह । दाबिग्रन्थाया चत्ते मादमुत्ता-
पय । मन्त्रनपयो यदि तुदरेको वा दौ वा पादे ॥ (C)

१०४ । अथेनमेवापं गाह्यद्वया स्पष्टयति वक्तोयेति । मनो-
[अम]हरण्य मीत्यथाहार । वक्तोम दोद मत्ता — दाबिग्रद्मरति
माया, चते मगणाद टावेद हि) — चते मगणं व्यापय, कर्तव्यासु
दाबिग्रन्थायासु चतिस मायाचतुष्टय मगणम्वरूप कार्यमित्यर्थे,
याश्चि — पादेषु चादौ वस्य सङ्ग — सर्वे लघवो भवति, यदि
चेदेक तुद चेपि — दौ वा तुद भजनमात्र न दोष इत्यर्थे,
तथाच मन्त्रदिनगणानतर मगण कार्ये, अथवा वद दिनगणा,
तेषामादौ चते मध्ये वा एक तुनादिर्मध्यतुदवा गण कार्ये,
सर्वेषामति च मगणो देय इति ध्वनितार्थे । अतएव उदाहरणे
चतुर्ष्वरणे रवौरेति पञ्चो जगणो दत्त इति द्रष्टव्यम् । (F)

१०२ । पुन मकारान्तरेणाह ॥ वक्तोयेति ॥ दाबिग्रद्मरति माया-
चते मगण व्यापय । सर्वे लघवो यदि तुदरेको वा दौ वा पादे ॥
सर्वे लघव एव काया कदाचिदुद क्तसेदेको दाबिग्र्यर्थे ॥३॥ (D)

१०४ । उदाहरति । खुमुकीति चयनतिविशेषानुकरणं, यथा
गणा मर्हो खुरेण बोदिमा रज्जेण तुरङ्गयनमोत्यनय ।
मनमेति (१) ग्रन्थानुकरण वक्तव्य (२) दत्ता, चघरे' सुद्रमण्डिका ।
ट ट टा इति धावदधचुरग्रन्थविशेषानुकरणं, तादृशग्रन्थ इदम
टाया घुराघाता पतन्ति धृष्ट भवति तुरगधावन । ठ ठ ठेत्यनु-
करण, चमत्कृत चतुर्दिग्य चामरै, इषु इणकि इण
इणिति चरणग्रन्थविशेषानुकरण, चक्षति पदातिघटा, ध्रुणकि

घ्रुणकीति हस्तिगत्यनुकरणं, तादृशशब्दानुकरणेन करिवराञ्चलिता-
ञ्चलति मनुष्यवलं । मनुष्याः पदातिव्यतिरिक्ताः सेवकादयः ।
विपचद्दये शब्दं हस्मीरवोरो यदा च रणे चलितः ॥ (C).

२०४ । अथ मनो[जल]हरणमुदाहरति खुर इति । खुर—
खुरैः महि—महीं खुदि—चोभयित्वा, खुलुकि ए ए ए गट्दि
द्वत्यनुकृत्य, घघत् रव कलहि—घर्घरेति रवं कृत्वा द्वेषां विधा-
येत्यर्थः रणहि—रणे संग्रामे तुरअ चले—तुरंगाञ्चलिताः,
ठ ठ गट्दीत्यनुकृत्य टपु—टापः अश्वपादाघातादित्यर्थः पलद्—
पतति, तेन च धरणि वपु—धरणीधसुः[वपुः] पृथ्वीशरीरं
धसद्—प्रचलति, वज्र दिसि—चतुर्दिक्षु चमले—चामराणि
चकमक कर—कुर्वन्ति चाकचिक्यग्रोभामुत्पादयन्तीत्यर्थः । दलु—
दलं सैन्यं दमकि दमकि—अहमहमिकया चलु—चलितं,
चलति पदातिवलं, घुलुकि घुलु[की]त्यनुकृत्य करिवराञ्चलिताः,
वर मनुषवर—मत्पुरुषवरः करद् विपख हिअअ सल—करोति
विपचद्दयेषु शब्दं, हमिरवीर—हस्मीरवीरः यदा च रणे
चलितः ॥ (E).

२०४ । यथा ॥ खुरेति ॥ खुरैः २ संचूर्णं महीं घरेति रवै-
र्णन्ति कृत्वा तुरगाञ्चलं[ति], ट टेत्यादि पतति खुराघातो धसति
[ध्वंसते] धरणीधरः, चमत्कुर्वन्ति वज्रदिक्षु चामराणि । चलति
दमेति वलं चलति पदातिवलं, घुलेत्यादि कृत्वा करिणञ्चलिताः,
वरमानुषसंगकमल-विपचद्दयशब्दे हस्मीरवीरे जवेन रणे चलिते ॥
इति जलहरणम् ॥ (G).

अथ मथणहरा । (D)

पिअ भणमि^१ मणोहर^२ पेसि^३ पथोहर^४

सुधव^५ सुधाव^६ खणह^७ खखो थिर^८ करहि मणो^९

जइ राअ^{१०} विवत्तिउ^{११} अणुसर^{१२} खत्तिउ^{१३}

कट्टिकए^{१४} बहि^{१५} छंद^{१६} भणो^{१७} जिमि^{१८} खलइ रिणो^{१९} ।

बिवि सल्ल पडिस्सिअ^{२०} तुरअ बडिस्सिअ^{२१}

इअ गअ पथ^{२२} पसरंत^{२३} धरा गुरु सज्जिकरा^{२४}

जइ जग्गि^{२५} खिरुत्तउ^{२६} दइ गण जुत्तउ^{२७}

चउ संधिहि^{२८} चालीस घरा^{२९} भणु मथणहरा ॥ २०५^{३०} ॥

२०५ । अथ मदमयह ॥ मिये भणामि मनोहर दूरीकृत्य

- १०५ । १ भवर (A & F) २ मनीवर (A) ३ मिमि (A) ४ पेसि (B)
 ५ पचीवर (A) ६ पचीवर (D) ७ सुमय (B) ८ सुपथ (C) ९ सुपथ (D & F)
 १० सुधानव (A) ११ कउपथ (B) १२ सुपिद (D & E) १३ अथ मिर (C)
 १४ करवि मनी (A B & C) १५ राउ (B) १६ राउउ (F) १७ विउत्तिउ (B)
 १८ विमत्तिउ (D) १९ कउमिउ (F) २० अणुसरि (E) २१ अत्तिउ (D & F)
 २२ कट्टिकए (A & E) २३ कउत्तिउए (B) २४ कउत्तिउए (C) २५ कउत्तिउए (F) २६ एअवि
 (E) २७ अणु (C) २८ मनी (D) २९ सुउ (E) ३० Non est up to वि
 ३१ the fourth quadrants & n (B) ३२ मिर (C D & F) ३३ अथ (F) ३४ अथवि
 मनी (A) ३५ अथवि रिणो (C), अत्तिउ रिणो (E) ३६ अथवि (C) ३७ अथ
 मिर (C) ३८ अथ वर वथ (A) ३९ अथ वर वथ (C), अथ वर वथ (E)
 ४० अथवत्ति (A) ४१ अथवत्ति (C) ४२ अथवत्ति (A) ४३ अथवत्ति (C) ४४ अथवत्ति
 (D) ४५ अथवत्ति (E) ४६ अथवत्ति (A) ४७ अथवत्ति (C), अथवत्ति (E)
 ४८ अथवत्ति (A) ४९ अथवत्ति (E) ५० अथवत्ति (E) ५१ Transposed
 ५२ (A) ५३ अथ (A) ५४ अथ (A), ५५ (F)

पयोधरं सुभगे सुभगवति चण्डं चणं स्थिरं कृत्वा मनः, यदि रागो वर्तते अनुसर चत्रियमाकृत्य कृत्वा हि कन्दो भणामि यथा स्वलति चणं । द्वे शब्दे प्रथमतः तुरगावहिताः स्थिताः गजरथाः पदे प्रसरन्ति धरा गुरुं सञ्जीकृत्य धारय यदि या[जा]गरहा- निरुच्यते, दशगणयुक्तं चतुःसन्धिषु चत्वारिंशद्गृहं भण मदनगृहं ॥ यदि वास्तवो रागो भवति, तदा चत्रियं राजानमनुसर । राजात्र प्रस्तार एव, अहमपि तत एवाकृत्य वहिःकृत्य भणामि यथर्षपरि- शोधनं कृत्वा सुखयति तथेदमपि । तत्र गणव्यवस्थामाह द्वे इति, आदौ लघुद्वयं, तुरगराजरथशब्दाश्चतुष्कलवाचकास्तत्र गणा धराः पर्वताः स्थिराः कार्या इति भावः । अन्ते गुरुर्द्वयः, आदिमलघु- द्वयं, चरमगुरुश्चरणान्ते पततीति, तदिदमुक्तं सगणयुक्तं सन्धिपदं, चत्वारिंशद्गृहं चत्वारिंशत्स्थानं चत्वारिंशत्कलमित्यर्थः । अयमर्थः चतुष्कलाः दश गणाः कार्या अन्ते गुरुरादौ च लघुद्वयम्, इदन्तु बोध्यमादौ लघुद्वयस्य न नियमः । (C).

२०५ । अथ मदनगृहनामकं वृत्तं लक्षयति पित्र भणइति । द्वे सुहस्र सुहाव — सुभगस्वभाव पित्र — प्रिय शिष्य, जद्व — यदि रात्र — रागः पठितुं वा इच्छा विवन्तिउ — विवर्तते विशेषेण वर्तते इत्यर्थः, तदा खत्तिअ — चत्रियं प्रस्तारम् अनुसरि — अनु- सृत्य, चत्रिय इति प्रस्तारशंखी पूर्वाचार्याणां, पत्रोहस्र — पयोधरं मध्यगुरुं जगणं पेक्षि — प्रेरयित्वा प्रस्तारानुसारेण जगणमेत- च्छंदसो दूरीकृत्येत्यर्थः, अत्र जगणो न देय इति भावः । कंद — इदं कंदः कटि[ट्टि]कए वहि — निष्काशयित्वा वहिः अर्थात्

प्रमत्तारादिदं कदा दृष्टकृत्वेत्यर्थं, धण्डू भणो — धणमर्द्धधण वा
भणो — भण धिर करणि — धिर कुट, जट — यदा विवि यत्न —
दो प्रणी हे माचे ते च सपुदयकूपे एकगुरूपे वाच मापद,
यद्यपि प्रष्टप्रष्ट कपुवाचो तपायच सामान्यमावापरो बोध्य
सदाहरणे प्रथमद्वितीयचरमणोक्तं योक्तृनोयचतुर्थं योय गुरोर्दंष्ट्र-
मात्, यद्युपद दोहाकृते कथये वे वि भजेति वक्ष्यमाणमाचेति
श्रेष्ठ, परिशिष्ट — प्रथम स्थीता पादादौ द्वौ कपू व्यापयितेत्यर्थं,
वन्धिका — यन्मोहत गुर — गुर वदितिष्ट — वदित्स्थीता
वदि पादति, तपाच चरयति गुर व्यापयितेत्यर्थं, तुरग गज
रच एते दृष्ट गण — दृष्ट गणा पच — पादे धरा — धृता पच-
रत — प्रेर[य]ति । तुरगादयचतुष्कसदृश्यगणदानरोधनार्थमुपनि-
बद्धा । एव च दीयमानेषु दृश्यचतुष्कलेषु चादौ मावाद्य कपु-
दयकूपमेकगुरूप वा, सते वैकगुरूप देव न तु दृश्यगणानि
रिक्तमिति भाव । एव च चासीध — चत्वारिभ्रमाया इति श्रेष्ठ
धरा — पटिता मुनेउ — कथयति, दृश्यचतुष्कलानां प्रतिचरण चत्वा-
रिभ्रमाया पतनोत्थार्थं, तद — तदा भग्न्यि विहृत — जागरण
कृत्वा निरुक्त जागरणमत्र सावधानतोपक्षयार्थं तदाच साव-
धानतया पिगलेन निरुक्तमित्यर्थं, भयणहरा — मदमद्वहनामत्र
वृत्त भणु — पठ एवैनच खेम — यथा खनिच विहो — सुखदृष्ट
तथा मणोहर — मणोहर मुणो — जानीहि यथोपदिष्टं मु-
हुरीभवधित्ताद्यादक भवति तथा यूयमाणमेतच्छब्द इत्यर्थं इति
भणद — भणति अर्थात् पिगल इति भाव इति योजना ॥ (E)

वेवि मत्त सिर^१ ठावि कहु^२ बलआ अंत ठवेहु^३ ।

एव चउकल^४ गण मज्झ^५ धरि^६ मअणहराड^७ करेहु^८ ॥

२०६^९ ॥ दोहा ।

२०५ । पिअं इति ॥ प्रिय भणामि मनोहरं परित्यज्य पयो-
धरं सुभगस्वभाव स्निग्धं क्षणं स्थिरं कुरु मनः, यदि राजानं
वा मंत्रिणमनुसरसि चित्रियं कौतुकादेव हि कंदो भण, यथा
खलप्रेरकं । पयोधरो जगणः, राजादिवर्णनादौ प्रशस्तं मनोरंजकं
चेति भावः । केचित्तु यथा खलति क्षणं, यथा क्षणं स्थिति-
पथमुपैति तथैव कंद इत्याहुः । वीति ॥ द्वौ शल्यौ प्रथमं तुरगं
पश्चात् हयगजपदातीन् प्रसरणशीलान् धारय, गुरुं सज्जीकुरु,
यदि ज्ञात्वा निरुच्यतां दशगणयुक्तं चतुर्षु पादेषु चत्वारिंश-
द्वधारय, भण मदनहरं ॥ शल्यं लघुः, तुरगादयश्चतुर्मात्रिकाः
गणा नव कार्या अन्ते गुरुरेवं प्रतिचरणं दश गणाः, तेषां च
चत्वारिंशन्मात्रा भवन्ति इति भावः ॥ ५ ॥ (G).

२०६ । किन्तु तदिदमभिसन्धायाह, वेवीति । द्विमात्रं शिरसि
स्थापयित्वा वलयमन्ते कुरु । नव चतुष्कलान् गणान् मध्ये धृत्वा
मदनगृहं कथय ॥ शिरसि आदौ । (C).

२०६ । १ सि (B), सिरि (D & F). २ कद (E). ३ करेड (A & C),
करेह (B), कनेड (E). ४ चोक्ल (E). ५ मज्झ (E). ६ करि (A, B &
C). ७ मअणहराड (A). ८ कनेड (E), कहेड (F). ९ २० (A), ६ (F).

जहा,

जिणि' कंस विणसिअ कित्ति पयासिअ

मुट्ठि अरिट्ठि' विणस करे' गिरि हत्थ' धरे'

जमलज्जुण भंजिअ पञ्चभर' गंजिअ'

कालिअ कुल महार करे' जस भुञ्जण' भरे ।

चाणूर' विहंडिअ खिअकुल' मंडिअ

राहा मुह महु पाण करे' जिमि' भमरवरे

सो तुम्ह' णराअण' विष्य पराअण'

चित्तइ चिंतिअ' देउ वरा' भअ भीअ हरा' ॥

२०७' ॥ मअणहरा । (A B C & F)

२०६ । अथैनमेवायं निष्ठय दोहादृष्टमेवाह चेति मत्तेति ।

हे अयि माधे गिरमि आदौ ठामि कर — स्थापयित्वा, अते वक्ष्या

- २०७ । १ जहि (A) जधि (B) जधि (C) जिध (F) १ रिट्ठिअ हट्ठि (A),
हट्ठिअ रिट्ठि (D) अट्ठिअ मुट्ठि (E) १ कर (A, C & E) कर (B & D)
२ लोरि (A) लोसि (B & C) ३ पक (A C & E) पव (B & D)
४ Dropt in (D) पञ्चभार (C) ५ Dropt in (B) जलिर (F) ६ राहा
मुह मज्ज पाण करे जिमि भमरवरे (A) कालीकुल महार करे (D) ७ जसे भुञ्ज
(B & C) जहु मुरअ (F) ८ चाणूर (A), चणूर (B & C) चावर (E)
९ कुल (B) विजकुल (C) १० कालिअ कुल रंजार कर कण भुण्य भक (A)
११ जधि (B & C) जिम (E) १२ भी तुम्हं (A) भीर तुम्ह (B) भीर तुम्ह
(C) भी तुम्ह (D) भी तुम्ह (E) १३ नारायण (B) नरायण (E) १४ चट्ट
विदारअ (A) विष्य पराअण (B) १५ चित्तिअ विमलअ (B) चित्तिअ विमलअ
(C) विष्य मव चित्तिअ (F) १६ पक (A) वरी (F) १७ भअ भीति पक
(A) भव भीर वरा (B & C) भव भीर वरी (F) १८ हं (A), ० (B)

—वलयं गुरुं कुरुत । मञ्जु — मध्ये द्विमात्रागुर्वोरंतराले इत्यर्थः
नव चतुष्कलगणान् धरि — स्थापयित्वा मदनगृहं कथयत ॥ (E).

२०६ । वे इति ॥ द्वे द्वे मात्रे आदौ [मं]स्थाप्य कथय
वलयमन्ते स्थापय । नव चतुष्कलान् गणान् मध्ये धारय, मदनहरं
कथय ॥ ६ ॥ (G).

[After this the following verse is inserted in (D), but not in any
other of the MSS. — Ed.]

किंच

चउ संधिहि चालीस कल दह गण तत्थ सुणेऊ ।

पञ्चहर वज्झिअ हे सुपिअ मञ्जणहराद कुणेऊ ॥ दोहा ।

२०७ । उदाहरति ॥ येन कंसो विनाशितः कीर्त्तिः प्रकाशिता
सृष्टिकारिष्टिर्विनाशीकृतः गिरिम्नोलयित्वा धृतः यमलार्जुनौ
भञ्जितौ पदभरेण गञ्जितकालियकुलसंहारः कृतः, यस्य यशसा
पूरितं भुवनं । चाणूरो विखण्डितः, निजकुलं मण्डितं, राधामुख-
कमल[?]मधुपानं कृतं यथा भ्रमरवरेण । भ्रमरेति क्वचित् पाठः,
भसरो, भ्रमरः । स युष्माकं नारायणः असुरपलायनः चित्ते चिन्तितं
वरं ददातु भवभीतिहरः ॥ असुराणां पलायनं घतः स तथा । (C).

२०८ । अथ मदनगृहमुदाहरति, जिणीति । येन कंसः
विनाशितः कीर्त्तिः प्रकाशिता रिष्टकसृष्टिकयोः दैत्ययोः
विनाशः कृतः गिरिर्गोवर्द्धनो हस्ते धृतः यमलार्जुनौ वृत्तौ[चौ]
भग्नौ पादभरगञ्जितकालियकुलस्य संहारः कृतः, यस्य यशसा
भुवनं भूतं । चानूरो नाम दैत्यः विपादितः, निजकुलं मण्डितं,

अथ मरहट्टा । (D)

एहु छंद सुलखण^१ भणइ^२ विश्वक्खण^३

जंपइ पिंगल णाउ^४

विसमइ दइ अक्खर पुणु^५ अट्ठक्खर^६

पुणु^७ एगारह^८ ठाउ^९ ।

गण आइहि^{१०} छक्खलु^{११} पंच चउक्खलु

अंत^{१२} गुरु लल्ल^{१३} देहु^{१४}

सउ^{१५} सोलह अगल मत्त^{१६} समगल

भण^{१७} मरहट्टा^{१८} एहु ॥ २०८^{१९} ॥

राधासुखमधुपान कृत यथा भ्रमरवरः । भ्रमरो यथा कमल-
मकरंदपान करोतीत्यर्थः । स नारायण विप्ररायणः भवभीति-
हरः चित्तचित्त वर ददातु ॥ (E)

२०७ । यथा जिघेति ॥ येन कसो विमाजितः कीर्त्तिं प्रका-

२०८ । १ छलखण (A, D & E), सुलखण (B & C) २ भणइ (E),
भणइ (F) ३ विश्वक्खण (A) विशक्खण (B), विश्वक्खण (C) ४ णाओ
(A & E) ५ पुणि (A) पुच (B) ६ अट्ठक्खर (A & E), अट्ठ (B),
dropt in (C), अट्ठक्खर (F) ७ पुणि (A) पुकुनि (E) ८ एगारह (B,
C & F) द्यारह (D & E) ९ ठाओ (A) १० आइहि (D) ११ चउक्ख
(B) १२ अंत (E) १३ गुरु लल्ल (A & F) गुरु लल्ल (B, C & E)
१४ देहु (B) १५ सउ (A) सउ (B) १६ मत्ता (D) १७ भणु (D),
dropt in (F) १८ मरहट्टा (A, E & F), मरहट्टा (B), मरहट्टा (C)
१९ २०८ (A), = (F)

शिता सुष्टिक-रिष्टयोर्विनाशः कृतो गिरिर्हस्ते धृतः, यमलार्जुनौ
भञ्जितौ, पदभरेण गंजितः कालियस्तत्कुलसंहारः कृतो यशसा
भुवनं भरितं । चाणूरो विखंडितो निजकुलं मंडितं, राधामुख-
मधुपानं करोति यथा भ्रमरवरः, स युष्माकं नारायणो विप्र-
परायणः चित्तमध्ये चिंतितं ददातु वरं भवभीतिहरः ॥ ७ ॥
इति मदनहरं ॥ (G).

२०८ । एतच्छब्दः सुलक्षणं भण विचक्षण जल्पति पिङ्गलनागः,
विश्राम्यति दशाक्षरेषु, पुनरष्टाक्षरेषु, पुनरेकादशस्थाने । गण आदौ
षट्कलः पञ्च चतुष्कला अंते गुरुलघू देहि, षोडशाधिकमात्रा-
शतार्गलं भण महाराष्ट्रनेतृ ॥ विश्राम्यति विरमति, अक्षरं स्थानं
मात्रा । अचोनचिंशन्मात्रः पादस्तेन षोडशाधिकमात्राशतकेन
पूर्णता । अर्गलमवसानम् । (C).

२०८ । अथ महाराष्ट्रनामकं वृत्तं लक्षयति, एङ्गं वंदेति ।
यत्र आदौ दह अक्षर — दशाक्षरेषु, अत्राक्षरशब्देन मात्रा उच्यते,
तथाच दशसु मात्रास्त्वित्यर्थः विममद — विश्राम्यति यतिं प्राप्नो-
तीत्यर्थः, पुणु अष्टाक्षर — पुनः अष्टाक्षरेषु अष्टसु मात्रास्त्वित्यर्थः,
पुणुवि एश्वरह ठाड — पुनरपि एकादशस्थाने एकादशसु मात्रा-
स्त्वित्यर्थः विश्राम्यतीति पूर्वेणान्वयः । यत्र च सोलह अगल —
षोडशाधिकाः सउ — शतं मन्त — मात्राः, समात्राः [?] समगल —
स[म]गलचतुष्टयस्या इत्यर्थः, यत्र च आदहि — आदौ
क्कलु — षट्कलं गणं, ततः पंच चउक्कल — पंच चतुष्कलान्, अंते
— पादांते गुरुलङ्ग — गुरुलघु-क्रमेणेत्यर्थः देङ्ग — ददत एङ्गं वंद —

जहा, जइ' मित्त धण्णसा ससुर गिरीसा'

तहविहु' पिंण दीस'

जइ अमिअह' कंदा णिअसहि' चंदा

तहविहु' भोअण बीस' ।

जइ कएअ' सुरंगा गोरि अंधंगा'

तहविहु' डाकिणि' संग

जो असुहि' दिआवा' देव सहादा'

कवहु' ख हो तसु भंग ॥ २०६^{१०} ॥

मरहडा^{१२} ।

एतत् तद् सुलक्षण—सुधस्य सर्वेषु हृत्तेषु समीचीनमित्यर्थं
मरहडा—महाराष्ट्र भणहि—कथय, एड—एतत् विवरण
पिगलनाग जल्पति ॥ (E)

२०६। १ जहु (D & F) २ विचमवि बीसा (A) सज्जुर गिरीसा (D),
सज्जुर गिरीसा (F) ३ जहविह (B), तहविह (C) तहविह (E) ४ जहव वाव
(A), पिह रीष (D), जह रीष (C) पिण्ण बीसा (F) ५ अमिह (B) अमि-
अहि (E) वि अमिह (F) ६ दिअसहि (B) विअसहि (D & F) ७ तहविहु
(A) तहविहु (F) ८ वाव (A) बीसा (F) ९ जहु कएअ (B), जह कएअ
(C) जह कएअ (D) १० अंधंगा (B) ११ तहविह (B) तहविह (E)
१२ वावह (A) डाकि (C) डाकि (E) १३ जहु (A) जहु (D & C),
जहविह (D & F) १४ दिआवे (A & F) देआवे (B & C) १५ देव सहादे
(A) देव सहादे (B & C) drop in (F) १६ कवहु (A), कहु (B)
१७ १०० (A) ८ (F) १८ मरहडा (A) मरहडा (B & C)

२०८ । एङ इति ॥ एतत् कंदः सुलक्षणं भणत विचक्षणाः
जल्पति पिंगलनागः, त्रिश्राम्यति दशाक्षरेषु, पुनरष्टाक्षरेषु,
पुनरेकादशे स्थाने । गण आदौ षट्कलाः, पंच चतुष्कलाः, अंते
गुरुलघू देहि, गतं षोडशाधिकं मात्राः समधा भण महाराष्ट्र-
मेतत् ॥ ८ ॥ (G).

२०९ । उदाहरति । यदि मा[मि]त्रं धनेशः श्वशुरो गिरिशः
तथापि नमः, यदि अमृतकन्दो निकटे चन्द्रः तथा[पि] भोजनं
विषं । यदि कनकसुरङ्गा गौरी अर्द्धाङ्गे तथापि डाकिनी संगे,
यद्यस्य दापयति दैवस्वभावः कदापि न भवति तस्य भंगः ॥ यदि
यद्यति[पि] । (C).

२०९ । अथ महाराष्ट्रमुदाहरति जडंति । यद्यपि मित्रं धने-
श्वरः श्वशुरो गिरिशः, तथापि यस्य खलु पिंधनं दिशः, यद्यपि
अमृतकंदः निकटे चंद्रः, तथापि यस्य भोजनं विषं । यद्यपि कनक-
सुरंगा गौरी अर्द्धाङ्गे, तथापि यस्य डाकिन्यः संगे, यः यशः दाप-
यति यश्च दैवस्वभावस्तस्य भंगः कदापि न भवति ॥

* इति लि[ली]लावति[ती]प्रकरणम् ॥ * (E).

२०९ । यथा ॥ जसु इति ॥ यस्य मित्रं धनेशः श्वशुरो गिरिश-
स्तथापि खलु पिंधनं दिशः, यद्यप्यमृतकंदो निकटस्थितचंद्रस्तथापि
खलु भोजनं विषं । यदि कनकसुंदरी गौरी अर्द्धाङ्गे तथापि
खलु डाकिनीसंगः स * * * कदापि न भवति तस्य भंगः ॥ (G).

अथ पूर्वोक्तपदयो नामानि कथयति । तं गाह्य गा
विग्याहा उग्याहा गाहिणी दीहिणी खंधा दोहा उह्य्या रो
गधाण खउपरया घता-जुधता ह्य्याया पन्नालिचा खलि
पायाकुलिचा खउयोम रडा पोमावती कुडसिचा गधणग दो
खजा [मिक्का, माया पुलिचाया खोरडा शकलो मधुभार खही
दडकणु दीपक मिशवलोथ पवग्म खीमावती हरिणीया तीभा
दुमिमा खीर जलहरण मचणहरा मरचडा ॥ — तेताखीय
मत्तहरा इय पिगल कविए मत्ता बिज परिखेखी ।

इति पिगलहतौ मायाहृतपरिच्छेदः ॥ (A)

त गाह्य गाहा विग्याहा उग्याहा गाहिणी दीहिणी ख
दोहा उह्य्या रोला गधाणा खउपरया घता-जुधता ह्य्याय
पन्नाटिका खलिदा पायाकुल(य) पवपाय पदुमा(वती) कुण
लिचा गधणग दोखर खया मिक्का माया पुलिचाया खोरडा
शकलि मधुभार खहीर दण्डणु दीपक मिशवलोथ पवग्म
खीमावती हरिणीया तिक्काखी दुमिमा खीर जलहरण मचण
हरा मरचडा । तेताखीय मत्तहरा इय पिगल कविए मत्ताबिज
परिखेख खीमाखी ॥ (B)

तं गाह्य गाहा विग्याहा उग्याहा गाहिणी दिहिणी खधा
दोहा उह्य्या रोला गधाणा खउपरया घता-जुधता ह्य्याय-
जुधता (कम्बलकण उल्लासलकण) पन्नाटिका खलिदा पायाकुल(य)
पवपाय (रत्ताडा, पधरण) पद्यावती कुण्डसिचा गधणग दोखर
खया मिक्का माया पुलिचाया खोरडा शकलि मधुभार खहीर

दण्डश्रुत दौपक सिंहावल्लोच पवङ्गमो लीलावती हरिगौश्र
तिवङ्गिणी दुम्भिलश्रौ हीर जलहरण मश्रणहरा मरहट्टा ॥
तेश्रालीस मत्तहरा दश्र पिङ्गल कदए मत्तावित्त परिच्छेश्रश्रौ
समात्तो ॥ उक्तानां छन्दसां सङ्कलनम् । (C).

इति श्रीपिंगले मात्रावृत्तं समाप्तम् । (D).

तं गाह् गाहा विग्गाहा उग्गाहा गाहिणी सिंहिणी खंधा
दोहा उक्कच्छा रोला [गं]धाणा चउपदश्रा घत्ता-जुश्रला कृष्णाश्रा
पझझलिश्रा अलिङ्गा पा[श्रा]कुलाश्रा चौ[चउ]बोला एव[पश्र]
पोमावत्ती कुंडलिश्रा गश्रणंग दोश्रद झुझणा खंजा सिक्खा
माला चुलिश्राला सोरट्टा हाकलि मङ्गभार अहीर दंडश्रुत
दौपक सिंहावल्लोच पवङ्गम लीलावती हरिगौश्र तिश्रभङ्गी
तह दुम्भिल्ली हीर जलहरण ग[म]श्रणहरा मरहट्टा ॥ पंचताली-
सह मत्त धरो दश्र पिंगल क[वि]ए मत्तावुत्त परिच्छेश्रौ ॥ (E).

अथ प्राकृतसूत्रेणोक्तानि वृत्तान्युपसंहरति । तं गाह् इत्या-
दिना । पंचतालीस — पंचचत्वारिंशत् धरो — स्थापयेत्यर्थः ।

अस्ति श्रीखेखसीति त्रिभुवनवल्ल्यातनाम्नी पुरी या
तस्याश्चंद्राकराख्यः समभवदधिपः चोणिदेवाग्रगण्यः ।

तदंशे कृष्णदेवः समजनि तनयस्तस्य वंशीधराख्यो

जातस्तन्निर्मितेयं ज[ग]ति सुविमला टिप्पनी पिंगलस्य ॥

इति श्रीपिंगलप्रकाशे मात्रावृत्तप्रकरणम् ॥ (E).

गाह् १ गाहा २ विग्गाहा ३ उग्गाहा ४ गाहिणी ५
सिंहिणी ६ खंधा ७ दोहा ८ उक्कच्छा ९ दो[रो]ला १०

गंधाणा ११ चो[चउ]पदया १२ घत्ता १३ घत्ताण[दा] १४ कृष्णया
 उज्ज्वाला पञ्चलिचा पादाकुलकं चो[चउ]बोला एवपद २० पउ-
 भावद कुटलिका गगणागण दोयद उवसा २५ खजा सिकता
 माला सुलिचा घोरहा २० हाकलि मधुभार चहीर दंडयलु
 दीपक १५ मिहाबसोकितां पवंग[म] लीलावती हरिगीत तिभगी
 ४० तह दुभिला होर जलहरण मयणहरा मरहहा ४५ पव-
 तासीस धरा ॥

इति पि[गल] मत्ताविल परिच्छेपो ॥ पि[गल]पूर्वाह्नः

समाप्तः ॥ (४)

इति भाषाधिकारः प्रथमः समाप्तः । लघ्वीये विवरणे पूर्वाह्नः
 समाप्तः ॥ (७)

द्वितीयः परिच्छेदः ।

वर्णवृत्तम् ।

—•••—

अह वसवित्ताणि^१ ।

सी सो^२ जं गो ॥ १ ॥ जहा, गोरौ^३ रक्खो ॥ २ ॥ श्रीः ।

१-२ । अथ वर्णवृत्तानि ॥ ओस्तद्यत्र गः ॥ यत्र गो — गुरुरेकः
पादस्तत् श्रीच्छन्दः ॥ उदाहरति । गोरौ रचतु ॥ (C).

१-२ । अभ्यन्तर्वर्त्तिनीलद्युतिमणिनिकरप्रस्फुरद्रश्मिजाला-
भिव्याप्तचौरसिंधुद्युतिषट्शमहाकान्तकायप्रभोर्म्मि ।
नित्येच्छाज्ञानयन्नत्रिभुवनजनकं निर्विकारस्वरूपं
नित्यानन्दं भजेऽहं निजहृदयगतं ब्रह्म रामाभिधानम् ॥ १ ।

वंशौधरेण कविना रघुवीरमंत-

धात्वादरात् पवनजांघ्रियुगं च नत्वा ।

व्याख्यायते गणपतिं वज्रशः प्रणम्य

श्रीगेषपिंगलविनिर्मितवर्णवृत्तम् ॥ २ ।

अयैकाक्षरचरणवृत्तमारभ्य षड्विंशत्यक्षरपर्यंतं यथाशक्यं लक्ष-
णीयेषु वृत्तेषु प्रस्तारक्रियाप्राप्तभेदद्वयस्यैकाक्षरचरणवृत्तस्य प्रथमभेदं

१ — २ । १ अथ वर्णवृत्तानि (A). २ सी सा (A), श्री जो (B), श्री सी (C), श्री सा (F). ३ गोरौ (F).

दीक्षा' वीक्षा । कामो रामो ॥ ३ ॥

जदा, जुम्भो' तुम्भो' । सुभं' देउं ॥ ४ ॥ काम ।

श्रीनामकं वृत्तं क[थ]यति श्री भविति । ज—यच्च एकाक्षरपादे वृत्ते गो—गुरु प्रतिशरण भवतीति श्रेय, एवमपेक्ष्य चयाहारो बोध्यः, सा श्री—तन् श्रीनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ श्रियमुदाहरति । कथा—यथा उदाहर्यते इत्यर्थः, एवमपेक्ष्य बोध्यम् । गौरीति । गौरी पार्वती, रक्षो—रक्षतु मामिति श्रेय ॥ चापेक्ष्य भेद उक्तः । द्वितीयस्तु शिव जपेति द्रष्टव्यः । श्रीर्निवृत्ता । (E)

१९। श्री चेति । श्री सा यच्च गुरु ॥ यथा, गौरी रक्षतु ॥ (G)

२-४। दीर्घो दौ । कामो रमणीयः ॥ काम इति वृत्तस्य नाम । उदाहरति । युद्धे तव सुखं ददातु ॥ (C)

२४। यच्च द्व्यक्षरपरण्य वृत्तस्य चत्वारो भेदाः प्रसारक्रियया भवति, तथाच भेद कामाख्य वृत्तं लक्षयति दीक्षेति । वीक्षा—दौ वीक्षा—दीर्घो यच्च द्व्यक्षरपरणे वृत्ते भवतः स राम सुन्दर [काम] कामाख्य वृत्तान्तरित्यर्थः ॥ यच्च रामपद पाद पूरणार्थमेवेति मनन्यम् । काममुदाहरति जुम्भो' ॥, जुम्भो—युद्धे तुभ्य शुभं देउं—ददातु ॥ श्रीरामचन्द्र इति श्रेयः । (E)

३४। यच्च द्व्यक्षर उद । दीक्षेति । दीर्घो दौ । कामो रामः ॥ राम मनोहरः । यथा, युद्धे तुभ्य शुभं ददातु । (G)

लहु जुअ । महु^१ हुअ^२ ॥ ५ ॥

जहा, हर हर मम मल^३ ॥ ६ ॥ महु^४ ।

लगो^५ जही । मही कही ॥ ७ ॥

जहा, सई उमा । रखो^६ तुमा ॥ ८ ॥ मही ।

५-६ । लघुयुगं । मधु भवति ॥ उदाहरति । हर हर म[म]
मलम् ॥ (C).

५-६ । झृचरचरणस्य वृत्तस्थानिमं भेदं मधुनामकं वृत्तं
लक्षयति, लङ्गिति । लङ् जुअ—लघुयुगं यत्र झृचरचरणे वृत्ते
पतति । तत् मङ्—मधु ऊअ—भवति ॥ मधुनामकं तद्वृत्त-
मित्यर्थः । मधूदाहरति, हरेति । हे हर मम मलु—मलं पापं
हर क्षपय ॥ मधु निवृत्तम् । (E).

५-६ । लघुयुगं मधु भवति ॥ यथा । हर हर । मम मलम् ॥ (G).

७-८ । ल—लघुः गो—गुरुः एतौ क्रमेण । सा मही
कथिता ॥ उदाहरति । सती उमा । रचतु मां ॥ (C).

७-८ । झृचरपादस्य वृत्तस्य द्वितीयं भेदं महीनामकं वृत्तं
लक्षयति, लगाविति । जही—यत्र झृचरचरणे वृत्ते लगौ[गो]—
लघुगुरु क्रमेण भवतः । सा मही कही—कथिता ॥ तन्महीनामकं
वृत्तमित्यर्थः । जहा [यथा] सईति । सई—सती पतिव्रतेति यावत्
उमा पार्वती । तुमा—त्वां रखो—रचतु ॥ मही निवृत्ता । (E).

५—८ । १ मधु (F). २ धुअ (A & B). ३ मलु (E & F). ४ मधु
(A). ५ लगौ (A, C, E & F). ६ रखो (A, B & E).

दीक्षा' वीक्षा । कामो रामो ॥ ३ ॥

जहा, जुम्को' तुम्को' । सुभं' देउं ॥ ४ ॥ काम ।

श्रीनामक वृत्त स्र[व]यति श्री षविति । ज—यच एकाक्षरपादे वृत्ते गो—गुरु प्रतिक्षरण भवतीति जेष, एवमपेऽपि चध्याहारो बोध्य, वा श्री—तत् श्रीनामक वृत्तमित्यर्थ ॥ श्रियमुदाहरति । जहा—यथा उदाह्रियते इत्यर्थ, एवमपेऽपि बोध्यम् । गौरौति । गौरौ पावती, रक्षो—रक्षतु मामिति जेष ॥ चाद्योऽय भेद लक्ष । द्वितीयस्तु श्रित्व जयेति द्रष्टव्य । श्रीर्निहता । (B)

१-२ । श्री चेति । श्री वा यच गुरु । यथा, गौरौ रक्षतु ॥ (G)

३-४ । दीर्घो दी । कामो रमणीय ॥ काम इति ह्रस्वो नाम । उदाहरति । युद्धे तव सुख ददातु ॥ (C)

२४ । यच द्व्यक्षरचरणस्य वृत्तस्य चत्वारो भेदा प्रसारक्रियया भवति तथास्य भेद कामाख्य वृत्त स्रवयति दीक्षेति । वीक्षा—दी दीक्षा—दीर्घो—यच द्व्यक्षरचरणे वृत्ते भवत, य राम सुन्दर [काम] कामाख्य वृत्तमित्यर्थ ॥ यच रामपद पाद पूरणार्थमेवेति मन्तव्यम् । काममुदाहरति युद्धे इति । युद्धे—युद्धे तुभ्य शुभ देउं—ददातु ॥ श्रीरामचन्द्र इति जेष । (L)

२४ । यच द्व्यक्षर छन्द । दीक्षेति । दीर्घो दी । कामो राम । राम मनोहर । यथा युद्धे तुभ्य शुभं ददातु । (G)

लहु जुअ । महु^१ हुअ^२ ॥ ५ ॥

जहा, हर हर मम मल^३ ॥ ६ ॥ महु^४ ।

लगो^५ जही । मही कही ॥ ७ ॥

जहा, सई उमा । रखो^६ तुमा ॥ ८ ॥ मही ।

५-६ । लघुयुगं । मधु भवति ॥ उदाहरति । हर हर म[म]
मलम् ॥ (C).

५-६ । ह्यक्षरचरणस्य वृत्तस्यानिमं भेदं मधुनामकं वृत्तं
लक्षयति, लङ्गिति । लङ् जुअ — लघुयुगं यत्र ह्यक्षरचरणे वृत्ते
पतति । तत् महु — मधु ऊअ — भवति ॥ मधुनामकं तद्वृत्त-
मित्यर्थः । मधूदाहरति, हरेति । हे हर मम मनु — मन्त्रं पापं
हर क्षय ॥ मधु निवृत्तम् । (E).

५-६ । लघुयुगं मधु भवति ॥ यथा । हर हर । मम मलम् ॥ (G).

७-८ । ल — लघुः गो — गुरुः एतौ क्रमेण । मा मही
कथिता ॥ उदाहरति । मती उमा । रचतु मां ॥ (C).

७-८ । ह्यक्षरपादस्य वृत्तस्य द्वितीयं भेदं महीनामकं वृत्तं
लक्षयति, लगाविति । जही — यत्र ह्यक्षरचरणे वृत्ते लगौ[गो] —
लघुगुरु क्रमेण भवतः । मा मही कही — कथिता ॥ तन्महीनामकं
वृत्तमित्यर्थः । जहा [यथा] मईति । मई — मती पतिव्रतेति यावत्
उमा पार्वती । तुमा — त्वां रखो — रचतु ॥ मही निवृत्ता । (E).

५ — ८ । १ मधु (F). २ धुअ (A & B). ३ मल (E & F). ४ मधु
(A). ५ लगो (A, C, E & F). ६ रखो (A, B & E).

सार एह^१ । गो वि रेह^२ ॥ ८ ॥

अहा, संभु देउ^३ । सुभ^४ देउ ॥ १० ॥ सार^५ ।

ताली ए जाणीए^६ । गो कखा^७ ती बखा^८ ॥ ११ ॥ अहा,
तुम्हाणं^९ अम्हाणं^{१०} । चंडेसो^{११} रक्खे^{१२} सो ॥ १२ ॥ ताली ।

०-८ । सगो[र]ति । सपुगुरु यच । मही कय्यताम् ।
उदाहरति । सतो उमा । रचतु पुमान् ॥ (D)

८-१० । सार एव । गो गुरु रेखा सपु ॥ उदाहरति ।
अमुर्देव । सुख ददातु ॥ (C)

८-१० । अक्षरपादवृत्तस्य द्वितीय भेद साधनामक वृत्त सप्त-
यति, सार्धिति । यच अक्षरचरणे वृत्ते पूर्वं गो—गुरुसदनकार
रेह—रेखा सपुर्हित्यर्थं पतति, एह—एतस्माद् साधनामक वृत्त-
मित्यर्थं ॥ विश्रब्धोऽप्यर्थकोऽच पादपूरणार्थमेव । अथवा गो—
गुरु रेह—रेखा एव प्रकारेण यच वि—अक्षरद्वयात्मक पदं
भवति एह—एतस्मादनामक वृत्तमिति व्याख्येयम् । सारुदाहरति,
सप्तिति । एउ—देव सभु—अमु शिव । सुभ—सुभ देउ—
ददातु मि[र]ति शेष ॥ साध निवृत्तम् । अक्षरवृत्त गतम् । (E)

८-१० । सेति । साध एतन् । गुरुरपि रेखा ॥ गुरुसपुयुक्त
साधनामकमित्यर्थं ॥ [यथा] अमुर्देव । सुभ ददातु ॥ (D)

८-११ । १ एउ (B & C) १ रेह (A) रेऊ (B & C) १ एउ (A
& E) १ सुख (A) २ सार (A) १ कखो (E & F) ० बखो (E & F)
० अहा (A) ८ अम्हाणं (A) १० अक्खो (F) ११ रक्खो (C)

हे पिए लेक्खिए^१ । अक्खरे^२ तिणि रे ॥ १३ ॥ जहा,
संकरो संकरो । पाउणो पाउ णो ॥ १४ ॥ प्रिया^३ ।

११-१२ । अथ अचरम् । ताली ज्ञायते । गोकर्णैस्त्रिभिर्वर्णैः ॥
उदाहरति । युष्मानस्मान् । चण्डीशो र[च]तु सः ॥ (D).

११-१२ । अथ अचरचरणस्य वृत्तस्य प्रस्तारक्रियया अष्टौ
भेदा भवन्ति, तत्राद्यं भेदं तालीनामकं वृत्तं लक्षयति, तालीति ।
यत्र अचरपादे वृत्ते पूर्वं गो—गुरुस्तदनन्तरं कणो—कर्णः
गुरुद्वयात्मको गणो भवति, सा ए—इयं ताली जाणीए—ज्ञायते,
तत्तालीनामकं वृत्तमित्यर्थः । कौटुम्भी तौ वणो—त्रिवर्णेत्यर्थः ॥
यद्वा गो—गुरुः कणो—गुरुद्वयात्मको गण एवं प्रकारेण यत्र
प्रतिचरणं तौ वणो—त्रयो वर्णा भवन्ति, ए—इयं ताली जाणीए
—ज्ञायते ॥ अथवा तौ वणो—त्रिवर्णैः गो कणो—गुरुकर्णरूपैः
तालीए—तालीयं जाणीए—ज्ञायत इति व्याख्येयम् । ताली-
मुदाहरति, त्विति । सो—सः चण्डेसो—चण्डीशः तुम्हाणं—युष्मान्
अम्हाणं—अस्मान् रक्खे—रक्षन्वित्यर्थः ॥ ताली निवृत्ता । १२ । (E).

११-१२ । अथ अचरम् । तालीयं ज्ञायते । गुरुः कर्णः
त्रिवर्णः ॥ कर्णेति द्विगुरोः संज्ञा ॥ उ[दाहरति]—युष्मानस्मान् ।
सः चण्डीशः रक्षतु ॥ (G).

१३-१४ । भवति प्रिया लिख्यन्ते । अचराणि त्रीणि रगण-
रूपाणि ॥ रो लघुमध्यः । उदाहरति । शङ्करः शङ्करः । पावनः
पातु नः ॥ शङ्करः शुभकरः । (O).

ससौ ओ' जणीओ' । फण्डे भणीओ' ॥ १५ ॥ जहा,
भवाणी हसती । दुरितं हरती ॥ १६ ॥ ससौ' ।
सगणो' रमणो । सहिओ कहिओ ॥ १७ ॥ जहा,
ससिणा रअणी । पइणा तरुणी' ॥ १८ ॥ रमण' ।

११ १४ । अथ अक्षरपादस्य वृत्तस्य द्वितीय भेद प्रियानामक
वृत्त लक्षयति हे पिए इति । तिथि—चौथि रे—राणि मथ
छपुरगणात्मकानि चक्षरे—चक्षराणि यत्र अक्षरपरणे वृत्ते
लेखिए—लिख्यते, हे—इय पिए—प्रिया प्रियानामैतद्वृत्त-
मित्यर्थः ॥ केचित्तु हे पिए इति प्रियासंबोधनपरतया व्याकुर्वन्ते ।
प्रियासुदाहरति, चकरविति । पाउणो—पावन चकरो—प्रिव-
कर चकरो—महादेव षो—न चक्षानिति यावत् पाउ—
पातु रचमित्यर्थः ॥ प्रिया निवृत्ता । (E)

१२ १४ । हे(र)ति । हे इति इयमर्थः । इय प्रिया लिख्यते ।
चक्षराणि चौथि रगणा ॥ छ+। चंकर चकर । पावन पातु न । (G)

१५ १६ । जणी स जो नीत । फणीन्देण भणित ॥ चादि
छपुरवा नीत प्राप्त । जहाहरति । भवाणी हसन्ती । दुरित
हरन्तीति ॥ (C)

१५ १६ । अथ अक्षरपरकवृत्तस्य द्वितीय भेद प्रणिनामक
वृत्त लक्षयति ससीति । यत्र अक्षरपादे वृत्ते य—यादिलघु

१५ — (८) । १ जणीओ (B) जणी ओ (C) जणी जी (E & F) १ स जीओ
(C) १ भणिओ (E) २ जणी (A) ३ छच (A) जणो (B) १ रमणो
(B) ० रमणो (A) ।

र्यगणः जणीओ — जनितः कृत इति यावत् सः फणिदे — फणी-
न्द्रेण ग्रेपेण गशी भ[णी]ओ — भणितस्तत् शशिनामकं वृत्त-
मित्यर्थः ॥ अथवा भवतीत्यध्याहृत्य गशी जणीओ — ज्ञातव्यमि-
[द]त्यर्थः इति योजनीयं । शशिनमुदाहरति, भवाणीति । दुरितं
— दुरितं हरन्ती हसन्ती — हसमाना[?] भवानी मां पात्विति
शेषः ॥ गशी निवृत्तः । (E).

१५-१६ । समीति । गशी यो जनितः । फणीन्द्रेण भणितः ॥
उदाहरति । भवानी हसन्ती । दुरितं हरतु[न्ती] ॥ (G).

१७-१८ । सगणो रमणः । सखि कथितः ॥ उदाहरति ।
शशिना रजनी । पत्या तरुणी ॥ स्यादिति शेषः । (C).

१७-१८ । अथ अचरप्रसारस्य चतुर्थं भेदं रमणनामकं
वृत्तं लक्षयति, सगणेति । सगणः गुर्वंतगणो यत्र अचरचरणे वृत्ते
सहिओ — साधितः निर्दिष्ट इति यावत्, स रमणः सहिओ —
कथितस्तद्रमणनामकं वृत्तं कथितमित्यर्थः ॥ केचित्तु सगण इत्य-
नन्तरं भवतीत्यध्याहृत्य सहिओ इदं मस्त्रीसंबोधनपरतया व्याकु-
र्वते । परे तु सगणेन सहिओ — सहितः रमणः कथित इत्याहुः ।
रमणमुदाहरति, सेति । शशिना चन्द्रेण रञ्जणी — रजनी । पद्मा —
पत्या भर्तृभूतेनेति यावत् तरुणी शोभाकोत्यर्थः ॥ केचित्तु शोभत
इत्यध्याहृत्य शशिना रजनी पत्या तरुणीति पृथग्व्याकुर्वते ।
र[म]णो निवृत्तः । (E).

१७-१८ । सगणो रमणः । सहितः कथितः ॥ उदाहरति
शशिना रजनी । पत्या तरुणी ॥ (G).

तकार^१ जं दिवृठ^२ । पंचान उक्किठ^३ ॥ १८ ॥ अद्या,
 सो देउ सुक्खाइ^४ । मयारि^५ दुक्खाइ^६ ॥ २० ॥ पंचान ।
 मरेद^७ ठपेइ^८ । मरंद^९ करेइ^{१०} ॥ २१ ॥ अद्या,
 दुरंत वमत । सुकंत दिगंत^{११} ॥ २२ ॥ मृगेन्द्रः [मरंद] ।

१८-२० । तकारो यच इष्ट^१ । तप्यद्याभमुक्किष्टम् ॥ तोऽन्ना-
 न्मु । उदाहरति । य ददातु सुमानि । यहरतु दुःमानि ॥ (C)

१८-२० । यच यचरचरयच्छ इत्यथ पचमं भेदं पंचाननामकं
 इति जच(य)ति, तद्धेति । अं — यच यचरचरये इति प्रतिचरयं
 तकारोऽन्तप्रसङ्गण इत्यर्थं दिष्ट — इष्ट, य उक्किष्ट — उक्किष्ट^२
 पचाक कचि(त) इति शेषः ॥ तत् पचाकनामकं इति गीत्यर्थं ।
 यच उक्किष्ट इति विशेषण इदं पुरणार्थमेव । पचाकमुदाहरति,
 यचिति । सो — य योरामचञ्च इति शेषः दुक्खाइ — दुःमानि
 मयारि — मय्यथ, सुमानि देउ — ददातु ॥ पचाको निश्चयः । (F)

१८-२० । तद्धेति । तकारो यच इष्ट^३ । पचाक उदिष्ट^४ ॥
 तकारस्तगण । च० । य ददातु [सुमानि] यहरतु दुःमानि ॥ (C)

२१-२२ । मरेन्द्र जगण आपथ । मृगेन्द्र कथय ॥ उदाहरति ।
 दुरन्तो वमत । कामो दिगन्तरे ॥ (C)

१८ — २१ । १ मङ्गल (A) २ उक्किष्ट (A & F) ३ पचाक (B),
 यचरचर (E) ४ मयारि (A) मयारि (B & C) ५ दुक्खाइ (E) ६ यचय
 (B & C) ७ मरेन्द्र (B) ८ मरच (E & F) ९ Drop to (D), दिगन्त
 वत (F & F)

भो जहि सो सहि^१ । मंदर सुंदर^२ ॥ २३ ॥

जहा, सो हर तोहर^३ । संकट संहर ॥ २४ ॥ मंदर ।

२१-२२ । अथ अचरचरणस्य वृत्तस्य षष्ठं भेदं मृगेन्द्रनामकं वृत्तं लक्षयति, णरे^१देति । भो बुधाः अचरचरणे वृत्ते प्रतिचरणमिति शेषः नरेन्द्रं गुरुमध्यं जगणं ठवेळ — स्थापयत । मंदं द — मृगेन्द्रं कहेळ — कथयत ॥ मृगेन्द्रमुदाहरति, दुरंतैति । दुरंतो वसंतः । दिगंतरे कांतः ॥ अतो हे सखि कञ्चिद्युवानमत्रानयेति गूढाभिप्रायायाः प्रोषितभर्त्तिकाया इदं वचनम् । मृगेन्द्रो निवृत्तः । (E).

२१-२२ । णरे^१देति । नरेन्द्रं स्थापय । मृगेन्द्रं कथय ॥ नरेन्द्रो जगणः । उ[दाहरति] दुरंतो वसंतः । दिगंतरे कांतः ॥ (G).

२३-२४ । भ आदिगुरुर्थे च स सखि । मन्दरः सुन्दरः ॥ उदाहरति । स हरस्तव । संकटं संहरतु ॥ (C).

२३-२४ । अथ अचरचरणस्य छन्दसः सप्तमं भेदं मंदरनामकं वृत्तं लक्षयति, भविति । हे सहि — सखि य[ज]हि — यत्र अचरचरणे वृत्ते भो — आदिगुरुर्मगणो भवति, सो — सः सुन्दरः मंदरः तन्मन्दरनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अत्र सुन्दरेति पादपूरणार्थमेव । मंदरमुदाहरति, भविति । सो — सः हरः शिवः तोहर — युष्माकं संकटं दुःखं संहर क्षपयतु ॥ मन्दरो निवृत्तः । (E).

२३-२४ । भो इति । भो यत्र [स] सखि । मंदरः सुंदरः ॥ उ० । सौहार्दतो हर संकटं संहर ॥ स हरस्तवेति वा । (G).

कमल पमण । सुमुदि^१ खगण^२ ॥ २५ ॥

जहा, रमण^३ गमण । कमण कमण ॥ २६ ॥ कमल ।

चारो^४ हारा^५ अट्टा काला^६ ।

विण्णे कणा जाण्णे तिणा ॥ २७ ॥

जहा, जाआ माआ^७ पुत्तो धुत्तो^८ ।

इण्णे^९ जाणी किज्जे^{१०} जुत्तो^{११} ॥ २८ ॥ तिणा^{१२} ।

२५-२६ : कमल प्रमण । सुमुदि नगण ॥ उदाहरति ।

रमण-गमने । कौटुल्लभनीयम् ॥ (C)

२७-२८ । यथ यथरहताद्याभूतमष्टम भेद कमलनामक
रुत सवपति, कमलेति । हे सुमुदि खगण—यथ यथरथरथे
रुते नगण सर्वलघु पति, तात्कमल कमलनामकं रुत पमण—
प्रमणेत्यर्थं ॥ कमलमुदाहरति रमणेति । रमण गमण—रमणस्य
गमन रमणगमन तस्मिन् । कमण [कमण]—कौटुक कमणीय न
कौटुल्लभनीत्यर्थं ॥ केचित्तु हे रमण कमण—कुच गमण—गमन
क्रियते इति श्रेय इत्याहुः । कमल निवृत्तम् । (b)

२५-२६ । कमेति । कमल प्रमण । सुमुदि नगण ॥ धवेति
श्रेय । उ(दाहरति) रमण गमन । कौटुल्लभनीयम् ॥ (G)

२५-२८ । १ सुवदि (B) १ ख (F) २ रमण (C) ३ चारो (D)
४ चारो (B) ५ कणा (C) कणा (F) ६ मा (C) ७ पुता पुता (A
& B) पुता पुता (C) ८ इणे (A) जणे (C) ९ किज्जा (B) किज (C)
१० पुता (A, B & C) ११ लोचो (B)

२७-२८ । अथ चतुरचरम् । चत्वारो हाराः अष्टौ कलाः ।
द्वौ कर्णौ जाने तीर्णम् ॥ हारो गुरुः, कर्णौ द्विगुरुः, अत्र चाष्टौ
कलाः कर्षद्वयश्च पततीति वस्तुस्थितिमात्रं, गुरुचतुष्केण तीर्णा-
च्छन्दः तावदपेक्षितम् । उदाहरति । जाया माया धूर्ताः पुत्राः ।
इदं ज्ञात्वा क्रियतां युक्तम् ॥ (C).

२७-२८ । अथ चतुरचरस्य प्रस्तारक्रियया षोडश भेदा भवन्ति,
तेषु प्रथमं भेदं तीर्णानामकं वृत्तं लक्षयति, चारीति । यत्र चतु-
रचरचरणे वृत्ते विष्टे — द्वौ कर्षा — कर्णौ गुरुद्वयात्मकौ गणाविति
यावत्, एवं प्रकारेण चारी हारा — चत्वारो हारा गुरुवः पतन्ति,
तां तिष्ठा — तीर्णां जाणे — जानीहि तीर्णानामकं तद्वृत्तं विद्वद्भौ-
त्यर्थः । कीदृशाः हाराः अष्टा कला — अष्टौ कला येषां ते अष्ट-
कला इत्यर्थः ॥ अत्र चारी हारा अष्टा कालेति वृत्तपूरणार्थमेव ।
यत्र प्रतिचरणं कर्णौ गुरुद्वयात्मकौ गणौ भवतः सा तीर्णेति
निष्कर्षः । क्वचित्तु इष्टाकारा इति पाठस्तत्र इष्टः पादपूरणार्थ-
मपेक्षित इति यावत् आकारः स्थापनं येषां ते तादृशा इत्यर्थः ।
तीर्णमुदाहरति, जाया इति । जाया वधूः [माया] — माया
मायावतीत्यर्थः, पुत्रो धुत्तो — पुत्रो धूर्तः । इष्टे — एतत् जाणी —
ज्ञात्वा जुत्तो — युक्तं किञ्चे — क्रियताम् ॥ कस्यचिदुपदेष्टुः संमारा-
सक्तं प्रति वचनमिदम् । (E).

२७-२८ । चारीति । अथ चतुरचरम् । चत्वारो हारा अष्टौ
कलाः । द्वौ कर्णौ जाने तीर्णम् ॥ हारो गुरुः, कर्णौ द्विगुरुः ।
उ० । जाया माया पुत्रो धूर्तः । इति ज्ञात्वा क्रियतां युक्तम् ॥ (G).

वस चारि मुद्धि^१ धारि ।

विस्सि चारि दो स सारि^२ ॥ २८ ॥

जहा, देउ देउ सुम्भ^३ देउ ।

जासु सौस^४ चंद दीस ॥ ३० ॥ धारौ ।

२८ ३० । वसायत्तार मुग्घे चारिच्छम् । दो धारौ देवि परिष्कुत्थ ॥ गुरोरनन्तर सधुरिति परिष्कार । वदाचरति । देव देव शुभ ददातु । यच्च ग्रिरसि चन्द्रो दृश्यते ॥ (C)

२८ ३० । अथ चतुरधरचरणवृत्तस्यैकादश भेदं धारौ-
नामकं वृत्तं लक्षयति, वस धारौति । अथ वटभा[षा]या पूर्व-
निपातानियमादन्वयानुपपत्त्या च शब्दस्य चार शब्दस्य च पूर्व-
निपात विधाय योजनीयं, तथाच अथ चतुरधरचरणे वृत्ते
च दो धारि — अदिस गुर धारि विस्सि — चारदधम् । धारौ गुरु
तद्व्यपमित्यर्थः । एवं प्रकारेण वस धारि — वर्णचतुष्टयं भवति, के
मुद्धि — के मुग्घे वा धारि — तद्धारौनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अथमर्थः,
अरशब्दो सधुवाचो चारशब्दस्य गुरुवाचो, तथाच अरदधमचित
चारदधं अथ भक्त्येतत्प्रायः भावः — प्रथमं गुरुभेदनंतरं सधु पुन
गुरु पुनभेदनंतरं सधु कर्त्तव्यं एवमकारेण चत्वार्यन्तराणि धारौ-
च्छन्दसि प्रतिचरणं कर्त्तव्यानि, रगणानन्तरं सधु कर्त्तव्यं इति

पओहरो गुरुत्तरो^१ ।

एगाणिआ^२ स जाणिआ^३ ॥ ३१ ॥

जहा, सरस्सई पसस^४ हो ।

कइत्तआ फुरं तआ^५ ॥ ३२ ॥ एगाणिआ^६ । (C).

तु परमार्थ इत्यस्मत्तातचरणोपदिष्टः पन्थाः । धारौमुदाहरति,
देविति । जासु — यस्य सौम — ग्रीर्षे चंद्र — चंद्रः दौस — दृश्यते
देउ [दिउ] — देवदेवः ग्रंभुरिति शेषः सुभ — शुभं देउ — ददातु
मह्यमिति शेषः ॥ धारौ निवृत्ता । (E).

२८-३० । वषेति । वणांश्चत्वारो मुग्धे धारौ । दौ हारौ
द्विस्रारौ ॥ हारो गुरुः, गरो लघुः, गुरुलघुगुरुलघुभिर्धारौ भव-
तीत्यर्थः । उ० । देवदेवः शुभं ददातु । यस्य ग्रीर्षे चंद्रो दृश्यते ॥ (G).

३१-३२ । पयोधरो गुरुत्तरः । नगानिता संज्ञाता ॥ गुरुत्तरतः
पश्चाद्यस्य । उदाहरति । सरस्वती प्रसन्ना भवति । कवित्वानि
स्फुरन्ति तदा ॥ (C).

३१-३२ । अथ चतुरचरप्रस्ता[र]स्य षष्ठभेदं नगाणिकानामकं
वृत्तं लक्षयति, पओहरेति । गुरुत्तरो — गुरुत्तरः गुरुः उत्तरः अग्रे
स्थितो यस्यैतादृशः पयोधरो मध्यगुरुर्जगणः यत्र चतुरचरचरणे
वृत्ते पतति । स — सा नाभा[एगा]णिआ — नःग[नगा]णिका

३१-३२ । १ गुरुत्तरो (A). २ एगाणिआं (A). ३ जाणिआं (A).
४ पससि (A, B & C). ५ फुरन्तहो (B), फुरन्तहो (C). ६ एगाणिआ (A),
एगाणिआ (B).

संमोहा रूच्यं दिडो सो मूत्रं ।

वे कक्षा हारा मूत्र्यंता सारा ॥ ३३ ॥

जडा, उदंडा चंडी दूरित्ता खंडी ।

तेलोका सोक्खं देउ मे मोक्खं ॥ ३४ ॥ संमोहा ।

जाणिषा — ज्ञातव्या ॥ तन् नगायिका नामकं वृत्तं ज्ञातव्यमित्यर्थः ।
नगायिकासुदाहरति, परस्परंति । परस्परं — परस्परं पश्य सी
— प्रसन्ना यदि भवति । कदापि — कवित्वानि पुर — स्फुरति
तथा — तदा ॥ नगायिका निवृत्ता । (E)

३१-३२ । पयो इति । पयोधरो जगत् गुह्यतर । नगायिका
या ज्ञातव्या ॥ उदाहरति परस्परं प्रसन्ना भवति । कविस्त तस्य
स्फुरति ॥ (G)

३३-३४ । अथ पद्याचरा । समोहारूपं दृष्टं प्रोक्षितम् । शौ कर्षो
हार भुवने चार ॥ समोहारूपं समोहारूपम् । उदाहरति । उदा
पयो दूरितखण्डिनी । तेलोक्खसुखं ददातु मे मोक्षम् ॥ (C)

३५-३६ । अथ पद्याचरस्य प्रसारकियया जाणिष्यद्देहा भवति,
तथाच भेदं समोहानामकं वृत्तं लक्षयति, समोहेति । वे कक्षा
हारा — दिक्कर्ष-हारौ यच्च पद्याचरपरचे वृत्ते पतत, कर्षो
गुह्यदयात्मको गण, हारो गुह्यस्या पद्यगुरवो यच्च भवतीति भावः ,

॥ — ३३ । १ पद्य (B) चर्ष (C) १ भुवना चारो वे कक्षा चारो (A) वे कक्षा
चारो भुवना चारो (B) वे कक्षा चारो भुवना चारो (C) २ दूरित्ता (A & F),
दूरीता (C) ३ मोक्ष (B) सुख (C)

आर्द्रहि अंते हारे सजुते ।

मञ्जेक गंधो हारीत्र बंधो ॥ ३५ ॥

जहा, जा भक्ति भक्ता धम्मेक चित्ता ।

सा होइ णारी धणा पिआरौ ॥ ३६ ॥ हारी ।

भूअंता सारा—भुवनसारं, सो—तत् भूअं—भूमौ संमो[हा]-
रुअं—समोहास्वरूपं दिट्ठो—दृष्टं ॥ तत्संमोहानामकं वृत्तमित्यर्थः ।
समोहासुदाहरति, उद्दण्डेति । दूरित्ता खंडी—दुरितखंडिनी
उद्दण्डा—उद्गता महिषासुरादिवधेनेति भावः चंडी—चंडिका ।
तेधो[लो]का मोखं—त्रैलोक्यसुखं मोखं—मोचं त्रैलोक्यसुख-
रूपमोचमित्यर्थः मे—मह्यं देव—ददातु ॥ केचित्तु तेलोकेति
षष्ठ्यन्तं पदं कृत्वा त्रैलोक्यस्य सुखं च पुनः मे मह्यं ददात्विति
व्याकुर्वते । संमोहा निवृत्ता । (E).

३३-३४ । अथ पंचाक्षरम् । संमो इति । संमोहारूपं दृष्टं तद्भू-
तम् । द्वौ कर्णौ हारो भुवनसारः ॥ कर्णौ दिगुरुः । यथा, उद्गता
चंडी दुरितखंडिनी । त्रैलोक्यसौख्यं ददातु मे मोचम् ॥ (G).

३५-३६ । आदावन्ते हारेण युक्तः । मध्ये एकगन्धः हारीत-
वन्धः ॥ गन्धो लघुः । आदौ गुरुद्वयमन्ते च गुरुद्वयं मध्ये लघुर्यत्र
तद्द्वारीतवन्धच्छन्दः । उदाहरति । या भक्तियुक्ता धर्मेकचित्ता ।
सा भवति नारी धन्या प्रेयसी ॥ (C).

३५-३६ । १ आद (A & B). २ हार (A), कण (E & F). ३ संजुते
(E & F). ४ मज्जेक (C). ५ बंधो (E & F). ६ जुता (A, B & C).
७ Dropt in (B). ८ हारीतवन्ध (B).

पिंगल' दिट्टो भ दद' सिट्टो ।

कण वि' दिट्ठो' हंस मुग्गिण्णो' ॥ ३७ ॥

जहा, सो मद्द' कंता दूर दिगंता ।

पाउस च्यावे चेउ चलावे' ॥ ३८ ॥ हंस ।

३५ ३६ । अथ पञ्चाक्षरस्य पंचम भेदं शरीरनामकं कृतं
 लक्षयति चार्हति । चार्हति—चादौ चते—चरयममात्रौ च कच
 वजुत्ते—कर्णमधुक् तुल्यदधुक्मित्यर्थः । मध्वेकगधो—मध्वेकगध
 मध्ये कर्णदधमथे एक गधो लघुर्वच तादृशमित्यर्थः, तन् शरीरं
 हदो—शरीरस्यैव पिंगलेन कविमिति शेषः । अथ प्रति-
 चरय प्रथमतो तुल्यदध तत्र एको लघुसतस्य तुल्यदध भवति, तन्
 शरीर[त]नामकं कृतमिति निष्कृष्टार्थः । कुचचित् चारे वजुत्ते इति
 पाठस्य चाराभां लघुमिति व्याख्येयम् । शरीरमुदाहरति, जा
 भनोति । जा भति भता—या भर्तृभता धनेषु चित्ता—धनेषु
 चित्ता । या नारी स्त्री धना पिशारो—धनप्रिया धनपुत्रवत्
 प्रिया स्मरिणीत्यर्थः होद—भवति । वेचित्तु धनेति भिन्न पदं
 हत्वा या नारी धन्या प्रिया च भर्तुरिति शेषः भवतीति योज-
 यति । शरीरं निवृत्तम् । (E)

३५ ३६ । चार्हति । चादावते कर्णमधुक् । मध्वेकगधो[ध]

३५—३८ । १ विप्लव (B) २ अक्षर (B) म दद (E) ३ कच दु (A)
 वजु दु (B & C) ४ दिट्ठो (A B & C) ५ मुग्गिण्णो (A B & C)
 ६ चउ (A) मद्द (B & C) ७ चोलावे (A) दुलावे (B) कुलावे (C)

हारीतं कंदः ॥ कर्णे गुरुद्वयं, गंधो लघुः । यथा । या भर्तृभक्ता
धर्मैकचित्ता । सा भवति नारी धन्या प्रिया ॥ (G).

३७-३८ । पिङ्गलदृष्टः भं दत्त्वा सृष्टः । कर्षं दत्त्वा हंसो
ज्ञायते ॥ हंसनामच्छन्दः । यत्र भगणानन्तरं गुरुद्वयम् । उदाहरति ।
स मम कान्तः दूरदिगन्ते । प्रावृडागता चित्तं लोलते[ति] ॥ (C).

३७-३८ । अथ पंचाचरस्य प्रस्तारस्य सप्तमं भेदं हंसनामकं
वृत्तं लक्षयति, पिंगलेति । भ — आदिगुरुर्भगण इति यावत्,
कष बि — कर्णेऽपि गुरुद्वयात्मको गणोऽपि यत्र पंचाचरचरणे वृत्ते
दिङ्गे — दीयते, पिंगल दिट्टो — पिंगलदृष्टः सिट्टो — सृष्टः पिंगले-
नेति भावः, सः हंस — हंसः सुणिज्जे — ज्ञायते ॥ यदीयचरणे
भगणोत्तरं गुरुद्वयं भवति तत् हंसनामकं वृत्तमिति निष्कृष्टोऽर्थः ।
अत्र द्वे इति द्वेकारस्य 'ए ओ सुझा अ वष मिलिआ बि लह'
पूर्वमुक्ताद्भवत्वम् । [Vide श्लोक ५, p. 7.] पिंगल दिट्टो सिट्टो इति
पदद्वयं पादपूरणार्थमिति द्रष्टव्यम् । हंसमुदाहरति, सो महेति ।
सो — सः मह — मम कान्त — कान्तः धव इत्यर्थः दूर [दिगन्ता]
दूरे [दिगन्ते] गतोऽस्तीति शेषः । अतः पाउस — प्रावृट् आवे —
आयाति, चेउ — चेतः चलावे — चालयति व्याकुलयतीत्यर्थः ॥ अतः
किमाचरणीयं मया, त्वं मे शिचयेति गूढाभिप्रायायाः प्रोषितभर्तृ-
कायाः प्रियसहचरीं प्रति वाक्यमिदम् । हंसो निवृत्तः । (E).

३७-३८ । पिंगेति । पिंगलदृष्टो भं दत्त्वा सृष्टः । कर्णेऽपि
देवो हंसो ज्ञेयः ॥ यथा, स मम कान्तः दूरदिगन्ते । पर्यन्य-
आयातः चेतश्चलति ॥ (G).

सुप्रियं गणं सरसं गुणं ।

सरहं गणं अमयं भयं ॥ ४८ ॥

जहा, पवणं बहं सरिरं दहं ॥ ४९ ॥

मयणं हणं तवदं मय ॥ ५० ॥ अमयं ।

४८-४९ । सुप्रियं भयं सरसं दृष्टम् । सराणां गणं यमकं भयं । सुप्रियो दिक्षु, रणेन चिक्षुणा [यच] वर्त्तमानं सरसमनुजानीषि, सराणां क्षणानां गणं वनूयम् । उदाहरति, पवणो, नो] बहति प्रतीरं दहति । मदनो हन्ति तपते मनः ॥ (C)

४८-५० । अथ पञ्चाक्षरप्रकारस्यांतिमं भेदं यमकनामकं वृत्तं लक्षयति सुपीति । हे सुमुख गोभनगुणविशिष्ट प्रियं यच पञ्चाक्षरचरणे वृत्ते सरहं गणं—छाद्यगणौ चन्दमणेभ्य छाध्या-वित्थर्चं सुप्रियं गणं—सुप्रियगणौ दिक्षुक्षौ गणावित्थर्चं, ततश्च सर—सरं लप्यात्मको गणं पतति, तत् यमकं भयं पठेत्थर्चं ॥ यच लघवो यच प्रतिचरणं भवति तत् यमकमिति पित्रार्थं, सरहं गणेति तु पदं पद्यपूर्वार्थमेव । यमकमुदाहरति, पवणेति । पवण—पवनं बह—वाति, चत इति शेषं सरिरं—प्रतीरं दह—दहते । मयणं—मदनं हणं—हति, चत इति शेषं

४८-४९ । १ यच (A & C) २ सरह (F) ३ यच (A & B) यच (C)
४ सरह (B) सरह (F) ५ यच (B) ६ यमक (B & C) ७ यच (B)
मुच (C) ८ यच (E & F) ९ प्रतीर (A) १० यच (E) दह (F)
* 1st half dropt in (C) ११ यच (C)

वाराहा^१ मत्ता जं कणा तिष्ठा^२ होत्तं^३ ।

हारा छक्का बंधो^४ सेसा रात्रा^५ छंदो ॥ ४१ ॥

जहा, जुझ्झन्ती^६ उद्दामे कालिका^७ संगामे ।

णच्चन्ती हम्मरो^८ दूरित्ता^९ संहारो^{१०} ॥ ४२ ॥ सेसा ।

मण — मनः तवद् — तपति ॥ सर्वे भेदा वक्तुमशक्या अतः कियंतो भेदाः प्रदर्शिताः, शेषभेदास्तु सुधीतिः[भिः] एवमूहनीयाः । (E).

३८-४० । सुपीति । सुप्रियगणौ शरः सुगुण । सुरहस्यगुणः यमकं भण ॥ [सु]प्रियो द्विलघुः, शरो लघुः, सुस्लाघ्यगुण सुगुणेति संबुद्धिः । यथा, पवनो वज्रः शरौरं दहति । मदनो हंति तपति मनः ॥ (G).

४१-४२ । अथ षड्चरा । द्वादश मात्रा यत्[त्रि] कर्षास्त्रयो भवन्ति । हारैः षड्भिर्बहुं शेषा[ष]राजच्छंदः ॥ द्वादश मात्रा इति स्पष्टार्थं, कर्षो द्विगुरुः, हारो गुरुः, बहु युक्तम् । उदाहरति । युध्यमाना उद्दामा कालिका संगामे । नृत्यन्ती संहरतु दुरितमस्माकम् ॥ (C).

४१-४२ । अथ षड्चरचरणस्य पद्यस्य प्रस्तारक्रियया चतुः-षष्टिभेदा भवन्ति, तत्रार्थं भेदं शेषराजनामकं वृत्तं लक्षयति, वाराहेति । वाराहा मत्ता — द्वादशमात्रकाः द्वादश मात्रा येषा-

४१-४२ । १ वाराहो (C). २ तिष्ठा (A & B). ३ होत्तं (A), कर्षो हो तिष्ठा तं (C), होज्जं (F). ४ बंधो (A). ५ रात्रा (A). ६ जुझन्ती (B & C). ७ कालिका (A). ८ & १० transposed in (A, B & C) ८ हम्मारे (B). ९ दूरित्ता (F). १० संहारे (B).

पिञ्च' तिल' धुञ्च' सगणेषु जुञ्च' ।

छञ्च' बसु पञ्चो कल अङ्क' धञ्चो' ॥ ४३ ॥

जहा, पिञ्च भत्ति' पिञ्चा गुणवन्त' सुञ्चा' ।

धणजुत्त' घरा बहु सुक्ख' करा ॥ ४४ ॥ तिल' ।

मेतादृशा रत्नं, तिला — चय कला — कर्णं गुरुदयात्मका-
गणा ज — यच पङ्कज रंजरणे हस्ते दोल — भवति । हारा वक्का
बधो — हारपङ्कज गुरुपङ्कजमित्यर्थ, तत् सेवा राधा वदो
— श्रेयराजपङ्कज ॥ तत् श्रेयराजनामक हस्तमित्यर्थ । अन्ये तु
दादय माचा यच कर्णं यच भवतीति वृत्तमेव योजयति । यच
कर्णमाचाप्यपक हस्तमाचाप्यपक वा वाराहा मत्तेति पद, हारा
वक्का बधो इति च पद, पद्यपूरणार्थमेव । यच कर्णयच प्रतिपरय
पतति तत् श्रेयराजनामक हस्तमिति तत्तम् । श्रेयराजमुदाहरति,
जुम्भन्तीति । उद्दामे — उद्गते समामे — समामे, जुम्भन्ती —
पुङ्गु सुर्वती पद्यती — नृत्यन्ती कासिका — कासिका हकारो
— चक्राक दूरित्ता — दूरितानि वहारो — वहरत् ॥ श्रेयराजो
निवृत्त' । (E)

४१ ४२ । यच पङ्कजरम् । वारेति । दादय माचा यच कर्णा-

४१—४२ । १ तिल (F) २ तिल (A) पिञ्च (B) पिञ्च (C) ३ धुञ्च
(E) ४ यच (A) ५ कल कटन (A) कल पङ्क (B) कल पङ्क (C) ६ वचो
(A & B), धुञ्चो (C) वचो (E) ७ धत्ति (B) ८ जुचयन (A) जुचयन
(B & C) ९ छञ्चा (E) १० यचयन (F & F) ११ वीङ्क (B) सुक्ख (E),
इच (F) १२ तिला (A) पिञ्चा (B), पिञ्चा (C)

अक्खरा जं छत्ता^१ पात्त पात्तं ठित्ता^२ ।

मत्त पंचा दुणा^३ विणि^४ जोहा गणा ॥ ४५ ॥

जहा, कंस संहारणा^५ पक्खि संचारणा^६ ।

देवई^७ डिवत्ता देउ मे णिम्भत्ता^८ ॥ ४६ ॥ विजोहा^९ ।

स्त्वयो भवन्ति । हारषद्वन्धः शेषराजच्छन्दः ॥ कर्णे द्विगुरुः । यथा ।
युधन्तौ[युध्यमाना] उद्दामे कालिका संगामे । नृत्यन्तौ अस्माकं
दुरितसंहारः ॥ (G).

४३-४४ । प्रिये डिन्ना भुवं सगणेन युता । षड्वर्णपदा कलाः
अष्ट स्थिताः ॥ भुवं निश्चितं । षड्वर्णपदकथनात् सगणद्वयमर्यात्
प्राप्यते । उदाहरति । प्रियभक्ता प्रिया गुणवन्तः सुताः । धनवन्तो
गृहाः वज्रसुखकराः ॥ (C).

४३-४४ । अथ षड्चरचरणस्य वृत्तस्याष्टाविंशतितमं भेदं
तिङ्गनामकं वृत्तं लक्षयति, पित्र इति । यस्य पञ्चो — पदे कृत्र
वण — षड्वर्णाः कल अट्ट — कलाः अष्टौ धञ्चो — धृताः, सगणेण
— गुर्वन्तगणेन जुञ्चो — युतं, तत् द्वे प्रिय भुवं विनिश्चितं तिङ्ग —
तिङ्गं तिङ्गनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ कृत्र वणेत्यनेन सगणद्वयं युक्तं

४५—४६ । १ जे क्खत्ता (A & B), जेक्खत्ता (C). २ पात्त पात्तट्ठित्ता (A),
पात्त पात्तट्ठित्ता (B), सो विजोहा पत्ता (C). ३ पंचा दुणा (A), पंच दुणा (F).
४ विणि (A & F). ५ संहारणा (A), संहारिणा (C). ६ संचारणा (A),
संचारिणा (B). ७ देवई (A). ८ मे णिम्भत्ता (A), ते णिम्भत्ता (B), मे
णिम्भत्ता (C). ९ विजोहा (A).

भवतीत्युक्तं भवति, माचाकचन तु पादपूरणार्थमेव । तिस्रमुदाहरति पित्र इति । पित्र भक्ति—प्रियभक्ता पतिपतेति यावत् । पित्रा—प्रिया गृहिणीत्यर्थं गुणवत्—गुणवान् सूत्रा—सुत । धनमत—धनवत् धरा—ग्रहम् एतत्सर्वमिति त्रिव वज्रसुखकरा—वज्रसुखकरम् ॥ तिस्रश्चन्द्रो निवृत्तम् । (E)

४३-४४ । अथ वज्रधरम् । गायत्री । पित्रेति । प्रिय तिस्रभुव वगण्येन सुत । वज्रधरं पदं कलाहृतम् ॥ बहुला वगण्यकार्यम् इति सूच्यते । यथा । प्रियभक्ता प्रिया गुणवत् सुता । धनवतो गृहा वज्रसौख्यकरा ॥ (C)

४५, ४६ । अचराणि यत्र [पट] पदे पदे स्त्रितानि । माषा पञ्च दिगुणिता इत्युक्तं, पञ्च माषा कीदृश इत्याकाशाया दिशो धेति नाम निर्भर्त्तयति । तथाहि दौ धौ धौ यत्र इत्यर्थात्पञ्चपञ्चकतो कथ्यते धौधौधौ नदाचकत्वात् ॥ वज्राहरति । कवचा रण पश्चिमचारण । देवकीविश्वको ददातु मे निर्भयम् ॥ (C)

४५, ४६ । अथ वज्रधरधरपटस्यैकोनविंशति[त]म भेद विज्ञो ज्ञानामक एतत् सचयति, अक्षरेति । ज—यत्र पात्र पात्र—पादे पादे कथा—पट् अक्षरा—अचराणि त्रिंश—स्त्रितानि । पञ्च दुषा—यत्र दिगुणिता दग्नेत्यर्थं मत्त—माषा यत्र पादे पादे स्त्रिता इति पूर्वोक्तान्वय, अथ वज्रभावाया स्त्रिंशद्विंशत्यासे दोषा भावात् । अथ गणनियममाह, विधीति । विधि—दौ ओं गणा—योद्गुणो मध्यक्षपुरगणावित्यर्थं पादे पादे स्त्रिताविति पूर्वोक्तान्वय, तत् विज्ञोदाख्य एतन्नि[ति] गणनाग्रेव चन्द्रोनाम-

ठउ चउरंसा^१ फणिवइ भासा ।

दिअवर कणो फुल^२ रस वणो ॥ ४७ ॥

जहा, गवरिअ^३ कंता अभिणउ संता ।

जइ परसणा^४ दिअ सहि घणा ॥ ४८ ॥

जहा वा, (L & F). भुवण अणंदो^५ तिहुअण^६ कंदो^७ ।

भमर सवणो स जअइ^८ कणो ॥ ४९ ॥ चउरंसा^९ ।

कथनं बोध्यमिति संप्रदायः । १३ । विज्जोहामुदाहरति, कंसेति ।
कंसमंहरणः पचिमंचरणः गह्वरगामीत्यर्थः । देवई डिंभआ —
देवकीडिंभकः मे — मया णिभआ — निर्भयं देउ — ददातु ॥
विज्जोहा निवृत्ता । (L).

४५-४६ । अक्खेति । अचराणि यच्च षट् पादपादम्यितानि ।
मात्राः पंच द्विगुणाः द्वौ चोद्भूतौ, रगणौ इत्यर्थः, गणनामैव
विज्जोहेति कुंदोनाम ज्ञेयमिति संप्रदायः ॥ [यथा] कंसहंमा-
रगणः [?] । देवकीडिंभको ददातु मे निर्भयम् ॥ (G).

४७, ४९ । स्थापयतु चतुरंशां फणिपतिर्भास[प]ते । द्विजवर-
कर्णो स्फुटं रसवर्णो ॥ फणिपतिर्भास[प]ते चतुरंशाच्छब्दः स्थापय
यत्र स्फुटं यथा स्यात्तथा [स]द्विजवरकर्णः षड्वर्णो भवति । द्विजवर-

४०-४९ । ४८ श्लोक is not given in MSS. (B & C). १ ठउ चउवसा
(A). २ फुड (B). ३ गवरिअ (A). ४ परसणा (A). ५ णयण मुणंदो
(A), णयण अणंदो (B & C). ६ तिहुअण (E & F). ७ वंदो (B).
८ जअइ मे (E), जअइ म (F). ९ चउवंसा (A).

चतुर्लघु, कर्णे दिगुरु । उदाहरति । भुवनानन्दस्त्रिभुवनकन्द ।
 भ्रमरसवर्णं स जयति कृष्ण ॥ कन्दो मूल, बन्दो इति पाठे
 वन्द्य इत्यर्थः । (C)

४७-४८ । अथ षड्वरचरणस्य वृत्तस्य षोडशतम भेद चतु-
 रसानामक वृत्त लक्षयति ठविति । दिग्भर कर्णो — दिग्भरकर्णौ
 दिग्भरचतुर्लघ्वात्मको गण, कर्णं गुरुदयात्मको गणस्यावित्यर्थं
 अथ प्रतिचरणं पतत इति शेष, कुल रस वक्षो — स्फुटरसवर्णौ
 प्रकटपङ्कजराभिति यावन् कश्चिद् भाषा — कश्चिपतिभाषिता
 ता चडरसा — चतुरसा ठठ — स्थापय ॥ चतुरसानामकमेतद्वृत्त
 विद्वौत्तर्यं । १५ । चतुरसामुदाहरति गवरिच इति । अभिषञ्ज
 सता — अभिनयश्चात, अभिनयस्याङ्गवेष्टाविशेष, गवरिच कता —
 गौरौकात । जद — [यदा] परमसा — प्रमस, तदेति शेष मदि
 — मद्य धना — धन दिच — ददातु ॥ अथवा अभिषञ्ज — अभि-
 नये सता — सन वर्तमान इत्यर्थं जद परमसा — यस्य प्रमस, स
 इति शेष दिच मदि धना — दायाश्चिष्यो धन्य यतस्तौ
 उवाचदित शिवोऽद्वेयमपि ददातीति लोकप्रसिद्धिरिति भाव-
 इति वा व्याख्येयम् । १६ । द्वितीयम् उदाहरण । लोकसु निगदे-
 मैव व्याख्यात । चतुरसा निवृत्ता । १७ । (E)

४७-४८ । ठ इति । स्थापय चतुरस कश्चिपतिभाषितम् ।
 दिग्भर कर्णं स्फुटरसवर्णं ॥ चतुर्लघुर्दिगुरुश्च । यथा । गौर्णां
 कातोऽभिनयश्चात । यदि प्रमस देहि मद्य धनम् ॥ यथा वा ।
 भुवनानन्दस्त्रिभुवनकद । भ्रमरसवर्णो जयति स कृष्ण ॥ (G)

कामावआरेण^१ अङ्गेण पाएण ।

मत्ता दहा सुद्ध मंथाण सो बुद्ध^२ ॥ ५० ॥

जहा, राआ^३ जहा लुद्ध पण्डीअ^४ हो मुद्ध ।

कित्ती^५ करे रक्ख^६ सो वाद^७ उपेक्ख^८ ॥ ५१ ॥

मंथाण ।

५०-५१ । कामावतारस्यार्द्धेन पादेन । मात्रा दश शुद्धाः
मन्यानं बुध्यस्व ॥ शारङ्गरूपच्छन्दः कामा[व]तार इत्यपि, नाम,
तच्च तगणश्च[च]तुष्टयात्मकं, तस्यार्द्धं तगणद्वयात्मकं, तथाचात्र
तगणद्वयात्मकः पाद इति पर्यवस्यति, तगणस्य पञ्चकलात्मकत्वाच्चत्र
मात्रा दश भवन्ति तन्मा[न्या]नच्छन्द इत्युक्तम् । उदाहरति ।
राजा यत्र लुब्धः पण्डितो भवति सुग्धः । कीर्त्तिं करे रच्च
तद्राज्यमुपेक्षस्व ॥ सुग्धो मृढः हिताहितज्ञानशून्यः । (०).

५०-५१ । अथ षड्चरचरणस्य वृत्तस्य सप्तचिंशत्तमं भेदं
मंथामनामकं वृत्तं लक्षयति, कामेति । कामावआरस्सु — कामाव-
तारस्य तगणचतुष्टयनिर्मितद्वादशाचरचरणस्य सारंगरूपकापरनाम्न-
इत्यर्थः अङ्गेण पाएण — अर्द्धेन पादेन अंतलघुतगणद्वयेनेत्यर्थः ।
सुद्ध दहा मत्ता — शुद्धा दश मात्राः यत्र षड्चरचरणे वृत्ते प्रति-
चरणं पतन्ति, सो — सः मंथाण — मंथानः बुद्ध — ज्ञातव्यः ॥ अथवा
अवहट्टभाषार्या लिंगविभक्तिवचनव्यत्यासे दोषाभावात् सो — तं

५०-५१ । १ कामावधारस्सु (E & F). २ सुद्ध (B), बुद्ध (E), बुद्ध (F). ३ राजा (F). ४ पण्डित (A), पण्डित (C). ५ कीर्त्ती (C). ६ यय (A), कक्ख (B), रच्च (C). ७ वाद (B), राज्ञ (C). ८ उपेक्ख (F).

खुडा' वष वडो' भुयंगा' पयडो' ।

पथा पाथ चारी कही संखणारी' ॥ ५२ ॥

जडा, गुणा' जस्त सुडा बडू' रुयमुडा ।

घरे वित्त जग्गा' मही तासु' सग्गा' ॥ ५३ ॥
संखणारी ।

मयाण - मयान मुम्ह - विह्वीति वा व्याख्येय, तगणदयचरणे
मयान इति तु निष्कृष्टार्थः । वण्डते पाथ माथाकदन पद्यूर-
णार्थमेव । १८ । मयानमुदाहरति, राधा इति । जडा - यथ
राधा - राजा मुड - मुञ्च पडोच - हे पडित मुड - मुग्ध
हो - भव । हो इति द्वितीय भवेत्यर्थं पडिड । कित्ती - कौन्ति
करे रच - रचस, हो माद - [त वाद] उपेक्ष - उपेक्षसः । य
राजा रूपकमथ विवदगदमान] जनमुपेक्ष पडितेनापि तथा
निजकौन्तिमिच्छता मूर्खेण भवितव्यमिति कल्पयित् पडित
प्रात्युपदेशः । मयानो निवृत्तः । १८ । (१)

५२-५३ । कामेति । कामावतारणार्द्धेन पादेन । माथा दय
मुडा मयान व कोथ ॥ कामेति तगणदय पाद इत्यर्थः ।
[यथा] राजा यथ मुञ्च पडित भव मुग्ध । कौन्ति करे रच
त वादम् उपेक्षसः ॥ (०)

११-११ । १ एषा (B), च्या (C) १ घरा (A) यडा (C) १ मुञ्च
(E) १ पचडा (A & C) १ वखणारी (A & C) १ गुडा (A)
१ Dropt in (B) वड (F) १ जय (A) लया (B) १ वड (A & B)
ताड (E) १० वडे (A)

५२-५३ । षड्वर्णवृद्धं भुजङ्गपादार्द्धम् । प्राप्ताद्यत्वारः पादाः
कथ्यन्ते शङ्खनारी ॥ भुजङ्गो भुजङ्गप्रयातः । तथाच भुजङ्गप्रयात-
पादार्द्धं षड्वर्णं शङ्खनारी कथ्यते, तादृशा एव यत्र पादाद्यत्वार-
इत्यर्थः । भुजङ्गप्रयातं यगणचतुष्टयेन भवति, तद्वृद्धं यगणद्वयमिति
बोध्यम् । उदाहरति । गुणा यस्य शुद्धा वधूः रूपमुग्धा । गृहं
वित्तजायत् मही तस्य स्वर्गः ॥ रूपमुग्धा अतिशयरूपवती,
जायदित्यनेन कदाचिद्भूतता नाम्नीत्यर्थः । घरा वित्तं जग्गा इति
पाठे गृहा जायद्वित्तं इत्यर्थः । (०).

५२-५३ । अथ षड्चरचरणस्य वृत्तस्य दशमं भेदं शङ्खनारी-
नामकं वृत्तं लक्षयति, खड्गेति । खडा वण बद्धो — षड्वर्णवृद्धा
भुजङ्गा पञ्चद्वो — भुजङ्गप्रयातार्द्धं । पञ्चा — प्राप्ता, आदिलघुयगण-
द्वयनिर्मितैकैकचरणेत्यर्थः, पाञ्च चारी — पादचतुष्टया शङ्खनारी
कक्षी — कथिता ॥ अत्र पाञ्च चारीति पदं पद्यपूरणार्थमथवापि
षोडशचरणस्यापि भुजङ्गप्रयातस्य वक्ष्यमाणत्वात्तद्वृद्धाष्टचरणनिषेधार्थ-
मिति द्रष्टव्यम् । आदिलघुयगणद्वयचरणा शङ्खनारीति तु समुदा-
यार्थः । २० । शङ्खनारीमुदाहरति, गुणेति । जस्य — यस्य गुणाः [शुद्धाः]
दोषामन्वलिताः बह्व — वधूः रूपमुग्धा — रूपमुग्धा अतिसुन्दरीति
यावत् । घरे — गृहे वित्तं — वित्तं धनमिति यावत् जग्गा —
जायत् सदा परिपूर्णमिति यावत्, तासु — तस्य मही पृथ्वी सग्गा
— स्वर्गः ॥ यस्यैतत्सर्वं स भूमावपि स्वर्गसुखमनुभवतीत्यर्थः । घरा
वित्तं जग्गेति क्वचित्पाठः, तत्र गृहा जायद्वित्तं इति प्राकृते
पूर्वनिपातानियमाद्वाक्येयम् । शङ्खनारी निवृत्ता । २१ । (E).

धयं सर वीथ मणीगुण तीथ' ।

दर्द' लघु अंत स मामद्र कंत ॥ ५४ ॥

जहा, करा पसरंत बह गुणवंत' ।

पफुल्लिथ कुद' उगो' सहि चंद ॥ ५५ ॥ मालती ।

५२-५३ । अत्रेति । पदार्थबद्धा भुजगप्रयाताह्वा । माता पादपतुष्टय कथ्यतां ग्रसनारी ॥ यमपदय कार्यमित्यर्थ । यथा । गुणा यस्य गृह्णा वधू रूपमुग्धा । घरे [यहे] वित्त जायन् मही तस्य स्वर्ग ॥ (G)

५४ ५५ । धय प्ररो दौ मणिगुणमृतीये । स्थितो लघुरन्ते वा मालती काम्ना ॥ धय आदिमधुस्त्रिकला, प्ररो लघुर्दण्डिगुणो हार, तेनान्ते गुरुर्धपुर्धभ्यते । काम्ना कमनीया, मालती इन्दो-नाम । उदाहरति । करा पसरन्ति बह्वगुणवन्ता । प्रमुचितं सुखं वदत सखि चन्द्र ॥ (C)

५४ ५५ । अथ यद्वरपरपद्वत्तस्य पद्वत्तारिग्रन्तम भेद मालतीनामकं वृत्तं लघयति, धयमिति । यच्च यद्वरपरपदे वृत्ते प्रथमं धय—धय लघ्वादिस्त्रिकलां गण इत्यर्थं द्वितीयस्थाने च सर वीथ—प्रदय लघुदयमित्यर्थं तीथ—तृतीये स्थाने इति त्रैष लघु अंत—लघ्वत लघुरन्ति यस्य तादृश इत्यर्थं मणीगुण—मणीगुण हारो गुरुरित्यर्थं दर्द—दौयते, रद च यथायथ

५४-५५ । १ मणीगुणवत् (E) २ रत्न (A, B & C) ३ भुजग (A & C) ४ धय (B) ५ वधू (A & C), लती (B)

दिजवरं किञ्च भणहिं सुप्रियम् ।

दमणञ्च गुणिं फणिवद् भणिं ॥ ५६ ॥

जहा, कमल एञ्चणि अमिञ्च वञ्चणि ।

तरुणि घरणिं मिलिद् सुपुणि ॥ ५७ ॥ दमणक ।

योजनीयं, मा कंत — कांता सुंदरीति यावत् मालिङ्ग — मालती ॥
तन्मालतीनामकं वृत्तमित्यर्थः । कैश्चित् कंत इति कांतामंबोधन-
परतया व्याख्यायते । मालतीसुदाहरति, करेति । सखि — हे मखि
वह्म गुणवंत — वहुगुणवंतः प्रासादाद्वाक्त्वाद्यनेकगुणयुक्ता इत्यर्थः
करा — किरणाः पसरन्त — प्रसरन्ति, कुंद — कुंदाः प्रफुल्लिञ्च —
प्रफुल्लिताः यतः, अतः चंद — चन्द्रः उगो — उदित इति ज्ञायत-
इति शेषः ॥ मालती निवृत्ता । २२ । (E).

५४-५५ । ध्वजमिति । ध्वजः शरद्वयं मणिगुणकृतीयः । दत्त्वा
लघुमन्ते मा मालती कांता ॥ ध्वजो लब्धादिस्त्रिकलः, मणिगुणो
दीर्घः, शरो लघुः । लघुगुरू लघुद्वयं दीर्घो लघुरिति । यथा ।
कराः प्रसरन्ति बहुगुणवंतः । प्रफुल्लिताः कुंदाः उदितः मखि चन्द्रः ॥
(G).

५६-५७ । दिजवरं दत्त्वा भण सुप्रियम् । दमनकं गणय
फणिपतिर्भणति ॥ दिजवरश्चतुर्लघुः । उदाहरति । कमलनयना
अमृतवदना । तरुणी गृहिणी मिलति सुपुण्येन ॥ (C).

५६-५७ । दिजवर (F). १ भणद् (A & C), भणमि (B). २ सुप्रिय (E).
४ गुण (A & C), गणु (B). ५ भणु (B). ६ वदणि (C). ७ घरिणि (A,
B & C). ८ जु पुणि (A), अ पुणि (B), सुपुणि (E).

चारि हार किञ्चही^१ तिस्त्रि^२ गंध दिञ्चही^३ ।

सत्त अक्खरा ठिथा सा समाखिथा पिआ ॥ ५८ ॥

जहा, कुजरा चलंतआ पब्बआ पलंतआ ।

कुम्म पिडि^४ कंपए^५ धूलि खर मंपए^६ ॥ ५९ ॥

समाखिआ^७ ।

५६-५७ । अथ षड्वरपरवृत्तस्य चतुर्वर्द्धितममतिम भेदे
दमनकनामक वृत्त लक्षयति । दिचवर — दिजवर चतुर्लघात्मक
गणमिति यावत् किच — छत्वा, सु(सु)पिच — सुप्रिच लघुदघा-
त्मक गणमिति यावत् भल्लि — कथय । दमणच गुणि — दमनक
गुणय जानीहीति यावत् इति षणिवद — षणिपतिः भणि —
भणति ॥ न[गण]दघपुन दमनकनामक वृत्तमिति फलितार्थः । २४ ।
दमनकमुदाहरति, कमलेति । कमल षचणि — कमलमयना
अमिच षचणि — अमृतवचना । तदणि — तद्वही घरणि — दृष्टिही
भार्थेति यावत् सु(सु)पुणि — सुपुण्येन मिच्छद — मिलति ॥ मिच्छद
■ पुणौति कचित्पाठश्च मिलति यदि पुनरित्यन्तरं तदा ता
विधाय कुवापि ■ गमिथ्यामीत्यथाइत्य आख्येयम् । दमनको
निवृत्त । २५ । इति षड्वर वृत्तम् । (E)

५६-५७ । दिच इति । दिजवर वृत्ता मण सुप्रिच । दमनक

५८-५९ । १ किञ्चिदि (E) किञ्चिही (F) २ मिचि (A) ३ दिञ्चिदि
(E) ४ पिडि (B) लोडि (C) ५ कणिए (C) ६ मणिए (C)
Last quadrant dropped in (B) ७ चवापिका (A & B).

जानीहि फणिपतिर्भणति ॥ द्विज[वर]श्चतुर्लघुः, सुप्रियो द्विलघुः,
षड्लघवः । यथा । कमलनयना अमृतवचना । तरुणी गृहिणी
मिलति सुपुण्ड्रे ॥ (G).

५८-५९ । अथ सप्ताचरा । आदौ गुरुस्ततो लघुरेवं क्रमेण
चत्वारो गुरुवस्तयो लघवः पादे तिष्ठन्ति । * * * हारो गुरुर्गन्धो
लघुः । उदाहरति । कुञ्जराश्चलन्ति पर्वताः पतन्ति । कूर्मपृष्ठं कम्पते
धूलिभिः सूर्य आच्छाद्यते ॥ (C).

५८-५९ । अथ सप्ताचरचरणवृत्तस्याष्टाविंशत्यधिकशतं भेदाः
भवन्ति, तत्र त्रिचत्वारिंशत्तमं भेदं समानिकानामकं वृत्तं लक्षयति,
चारीति । यत्र सप्ताचरवृत्ते हार चारि—हारचतुष्टयं गुरुचतु-
ष्टयमिति यावत् किञ्चि[ह्री]—क्रियते तिष्ठि—त्रयः गंध—
गंधा लघव इति यावत् दिञ्चिहि[ह्री]—दीयन्ते । अंतरा अंतरे-
णेति शेषः । एवं विधिना सत्त अक्षरा—सप्ताचराणि ठिआ—
स्थितानि, सा समाणिआ—समानिका पिआ—प्रिया पिंगल-
स्येति शेषः ॥ प्रथमं गुरुस्ततो लघुः पुनर्गुरुः पुनर्लघुरेवं क्रमेण
यत्र प्रतिचरणं सप्ताचराणि स्थाप्यन्ते सा समानिकेति समुदायार्थः ।
केचित्तु पिआ इति पदं प्रियासंबोधनपरतया वदन्ति । २६ ।
समानिकामुदाहरति, कुंजरा इति । पव्वआ—पर्वतान् चलन्तआ
—प्रेरयन्तः कुंजरा—हस्ति[नः] चलन्तआ—चलन्ति । कुम् पिट्टि—
कूर्मपृष्ठं कम्पए—कम्पते धूलि—धूल्या सूर—सूर्यः झंपए—
आच्छाद्यते ॥ श्रीरामचंद्रे प्रचलति सतीति शेषः । समानिका
निवृत्ता । २७ । (E).

भणउ सुवासउ^१ लहुसु विसेसउ^२ ।

रद चउ मत्तह भ लहदु अंतह^३ ॥ ६० ॥

जहा, गुरुजण भत्तउ^४ बहुगुण जुत्तउ^५ ।

असु जिअ^६ पुत्तउ सइ^७ पुखवंतउ^८ ॥ ६१ ॥ सुवास^९ ।

५८-५८ । अथ वप्ताक्षरमुष्णिह इदं । [चारि] चारेति ।

चारवत्पृष्ठं क्रियतां चपो गधा दीयताम् । वप्ताक्षरा स्निता वा समानिका मिया ॥ चारो रुद, गधो जघु । चपा । कुशरादृष्टति पर्वता पतति । कुर्मइठ कपते धूया दूर्य चाप्ताक्षते ॥ (C)

६०-६१ । भणामि सुवास जघु परि[मवि]शेषम् । रचयति चातुमाचिक भगवन्मन्त्रे ॥ अविशेषजघुकयमान् चातुमाचिको जघु कथ्यते तदगन्तर भगव इत्यर्थ । उदाहरति । गुरुजण-भक्ता बहुगुणयुक्ता । यस्य जीवन् पुत्र स पुखवान् ॥ तिष सुजेति पाठे विपुच इत्यर्थ । (C)

६०-६१ । अथ वप्ताक्षरधरणं वृत्तश्लोकाश्रित्युत्तर[वृत्त]श्च द्वादशो-
त्तर[वृत्त]ः प्रथमतः [११२] भेदं सुवासकनामकं वृत्तं लक्षयति भवेति ।
अथ चउ मत्तह — चतस्र माषा चतुरो जघून् इत्यर्थ । अथ

६०-६१ । १ जघवउ (A) लहवउ (E) २ लह दुव वेषउ (A) लह
अविशेषउ (B) लहउ विसेषउ (E) ३ लहदु लहवउ (A) लहदु लहउ (B)
लहदि लहउ (C) ४ लहजण लहउ (A) लहजण लहउ (B) ५ Drop in
(B) ६ लह जिअ (A) लह विअ (B) लह जिअ (E) ७ जो (A) चउ
(B) अवि (C) ८ लहवउ (A & C) लहवउ (B) ९ चरपा (A)

चरण गण विष्णु^१ पढम लइ थप्प ।

जगण तसु अंत मुणहु^२ करहंच ॥ ६२ ॥

जहा, जिवउ^३ जइ एह^४ तजउ^५ गइ देह^६ ।

रमण जइ^७ सोइ विरह जणु होइ^८ ॥ ६३ ॥ करहंच^९ ।

मात्राशब्दो लघुपरः । रइ — रचयित्वा अंतह — अंते चतुर्लघ्वन्ते इत्यर्थः, भ — भगणः आदिगुरुगण इति यावत् लहइ — लभ्यते, लइसु[सु] विसेसउ — लघुविशिष्टं तं सुवासउ — सु[सु]वासकं भणउ — भणत ॥ सु[सु]वासकनामकं तद्वृत्तमित्यर्थः । अत्र लइसु[सु] विसेसउ इदं विशेषणं प्रथमस्थापितचतुर्मात्राणां लघुपरत्वलाभायेति बोध्यम् । द्विजवरभगणरचितचरणं सुवासकमिति फलितार्थः । २८ । सु[सु]वासकमुदाहरति, गुर्विति । गुरुजण भत्तउ — गुरुजनभक्ता गुणजुत्तउ — गुणयुक्ता जसू — यस्य वड्ड — वधूः भार्य्येति यावत् जिअ पुत्तउ — जीवत्युत्रा सइ — स एव पुण्वंत[उ] — पुण्यवान् ॥ चैलोक्य इति शेषः । सुवासकं निवृत्तम् । २९ । (E).

६०-६१ । भणति । भण्यतां सुवासकः लघुसुविशेषकः । रचय चतुर्मात्रिकाः भं लभते अंते ॥ क्षप्ति पूरणार्थम् । यथा । गुरुजन-भक्ता वधूर्गुणयुक्ता । यस्य जीवत्युत्रा स एव पुण्यवान् ॥ (G).

६२-६३ । चरणे गणं विप्रं प्रथमे नीत्वा स्थापय । जगणं तस्यान्ते

६२-६३ । १ विष्णु (A). २ भण्य (A), भणउ (B), भणइ (C). ३ जिणउ (A), जिवउ (C). ४ एह (B). ५ तिजउ (B). ६ देह (B). ७ जी (A). ८ विरह जणु होइ (A), विविह जण जोइ (B), विरह जिणु होइ (F). ९ करहंची (B & C).

भण करहस्यम् ॥ चरणे पदे प्रथमतो विप्रगणस्ततो जगणस्त
करहस्य ह्यन् । उदाहरति । जीवामि यदि एतन् त्यजामि गत
देहम् । रमणो यदि स एव विरहो न भवति ॥ गत्वा प्रयाग-
मिति श्रेय । विरहदग्ध पथेतदेह त्यजामि तदा जीवामि,
तदेव श्रेय साधनमिदम् जीवन मरणमेव । (G)

६२-६३ । अथ सप्ताक्षरचरणवृत्तस्य पञ्चवर्तितम भेद करहच-
नामक वृत्तं लक्षयति, चरणेति । पदम—प्रथमे चरणे विप्र-
विप्र चतुर्लघात्मकमिति यावत् गण—गण अद—तृतीया
पय्य—स्थापयत । तसु—तस्य विप्रगणयेति यावत् अत—अन्ते
जगण—मध्यगुह पय्य इति पूर्वशान्ध, करहच—करहचम् एव
मुण्ड—जानीत ॥ करहचनामकमेतद्वृत्तमित्यर्थः । अथ प्रथमे इति
द्वितीयादीनामुपलक्षकम् । करहचमुदाहरति, जिनोति । एह—एत
देह—देह गद—गत्वा जद—यदि तत्र—त्यजामि जिवर्त—
जीवामि तदेति श्रेय, अद—यदि रमण—भर्ता स एव होद—
भवति, विरह—विधोग जणु—मा भवत्विति श्रेय ॥ विरहान्न-
दग्धप्रतौरत्याग एव सम श्रेष्ठ इति गूढाभिप्रायाया कस्यादिभूत
भर्तृकाया सहनमम कर्तुमुद्यमाया शौर्युनाथ प्रति प्रार्थनावचन
मिदम्, सा शोचरार्द्धेन प्रकटिता । करहचो निवृत्तः । ६१ । (F)

६२-६३ । चरेति । चरणे गण विप्र प्रथम इत्यापय ।
जगणस्त्यति जानीत करहच ॥ विप्रस्य चतुर्लघु । यथा । जीवामि
यदि एतं त्यजामि गत्वा देहम् । रमणो यदि स एव विरहो मा
भवतु ॥ देहत्याग एव जीवनमित्युपपादितमुत्तरार्द्धं सत्येत्यर्थः । (G)

सत्ता दीहा जाणेही कणा ती^१ गो माणेही ।

चाउदाहा^२ मत्ताणा सीसारूआ^३ छंदाणा ॥ ६४ ॥

जहा, चंदा^४ कुंदा ए कासा^५ हारा हीरा ए हंसा^६ ।

जे जे सेत्ता वणीआ^७ तुह्या^८ किती जिस्तीआ^९ ॥

६५ ॥ सीसरूपक^{१०} ।

६४-६५ । सप्त दीर्घान् जानीहि कर्णान् चीन् गुरुं मानय ।
चतुर्दशमात्राणां शीर्षरूपच्छन्दसि ॥ शीर्षरूपच्छन्दसश्चतुर्दशमात्रस्य
निर्वाहकान् सप्त दीर्घान् जानीहि, तदेव विवृणोति चीन् कर्णान्,
कर्णा द्विगुरनन्तरमेकगुरुमित्यर्थः । उदाहरति । चन्द्रः कुन्दम्
एतत् काशा हारो हीरं कैलासः । ये ये श्वेता विनि[दि]ता-
स्तव कीर्त्या जिताः ॥ (C).

६४-६५ । अथ सप्ताक्षरचरणवृत्तस्य अंतिमं [आद्यं] भेदं शीर्ष-
रूपकनामकं वृत्तं लक्षयति, सत्तेति । आदौ कणा ती — कर्णान्
गुरुदयात्मकान् गणान् चीन् तदनन्तरं गो — गुरुं माणेही —
मानय, एवंप्रकारेण चाउदाहा मत्ताणा — चतुर्दश मात्राः सत्ता
दीहा — सप्त दीर्घान् सीसारूआ छंदाणा — शीर्षरूपकच्छन्दसि
जाणेही — ज्ञायस्व [जानीहि] ॥ दीर्घसप्तकरचितचरणं शीर्षरूपक-

६४-६५ । १ ति (A). २ चाउदाहा (A). ३ सीसारूआ (A & E),
सीसोरूओ (B & C) ४ छन्दा (B). ५ केणासा (B). ६ रा चंदा (A & B),
केलासा (C). ७ विविषा (A), वीणीषा (B & C), वणीषा (E). ८ तुह्यारी
(A), तुन्दा (B), तुम्हा (C). ९ जोणीषा (B), जिनिषा (C). १० शीर्ष-
रूपक (B).

विज्जूमाला^१ मत्ता सोला^२ पार कणा चारी लीला ।
 एअं रूअं^३ चारी पाआ भत्ती खत्ती^४ खाआराआ^५ ॥६६॥

अहा,

उम्मसा^६ जोहा दुअंता विण्णक्खा^७ मम्मे^८ लुअंता^९ ।
 णिअंता^{१०} अंता धायंता णिअंती^{११} कित्ती पायंता ॥६७॥
 विज्जूमाला^{१२} ।

मिति फलितार्थः । ६६ । श्रीर्वरूपकमुदाहरति, अदेति । अद्
 कुद काशा ए—एते हार भौतिकदाम इति यावत् चीरा—
 चीरक मणिभेद इवा—इव ए—एते । जे ॥ येता वशीचा
 —ये ये येता वर्णिता ते ते इति शेषं तुद्धा कित्ती
 जिषीचा—धुअत्कीर्त्त्या जिता ॥ कचिद्वाचान् प्रति कस्यपि
 त्कवेरियमुक्तिः । श्रीर्वरूपकं निवृत्तम् । ६७ । (E)

६४ ६५ । सतेति । सप्त दीर्घान् जानीदि कर्णान् चीन् एव
 मानय । चतुर्दश भाषा श्रीर्वरूपकं हृद ॥ कर्णो दिगुद । यथा,
 अद् कुद ये काशा हारा चीरा एते इवा । ये ये येता
 वर्णिता धुअत्कीर्त्त्या जिता ॥ (G)

६६—७० । १ विज्जूमाला (B) विज्जूमाला (C) १ सोला मत्ता (E & F)
 २ एअं रूअं (B) ३ भत्ती (E) ४ विज्जूमाला (A) विज्जूमाला (B)
 विज्जूमाला (C) यथा यथा (F) ५ यथा (F) ६ विण्णक्खा (A) वीरक्खा
 (B) ७ यथा (B & C) यथा (F) ८ तुद्धा (C) ९ विह (C)
 १० विअन्ती (B & O) ११ विज्जूमाला (A)

६६-६७ । अथाष्टाचरा । विद्युन्माला मात्राः षोडश पादे कर्णास्त्वारो लोलन्ते[न्ति] । एवंरूपाणां चतुर्णां पादाणां भर्त्री चत्रिया विद्युद्राजते ॥ भर्त्री धारयित्री चत्रियजातिः, विद्युन्माला विद्युदिव राजते । उदाहरति । उन्मत्ता योधा ढौकमानाः विपक्षमध्ये प्रविष्टाः । निष्क्रान्ता युधन्तो[माना] धावन्तो निर्भ्रान्ताः कीर्त्तिं प्राप्नुवन्ति ॥ ढौकमाना गच्छन्तः । (C).

६६-६७ । अथाष्टाचरचरणवृत्तस्य प्रस्तारक्रियया षट्पञ्चाशदधिकशतद्वयं भेदा भवन्ति, तत्राद्यं भेदं विद्युन्मालानामकं वृत्तं लक्षयति, विज्जिवति । यत्र प[ख]त्ती—चत्रिये प्रस्तारे इत्यर्थः, पूर्वाचार्याणां चत्रिय इति प्रस्तारसंज्ञा, सोला मत्ता — षोडशमात्राकाः चारी — चत्वारः कर्णाः गुरुद्वयात्मका गणाः पाए — पादे लोला — लुटन्ति, एअं रूअं—एवंरूपेण चारी पात्रा — चतुःपादिका विज्जुमाळा — विद्युन्माला णाआराआ — नागराजेनेत्यर्थः भत्ती — भण्यते ॥ षत्ती — चत्रिया जातिरिति कश्चित् । अत्र मात्रा-कयनमणतिप्रयोजनकं पादपूरणार्थमेवेति बोध्यम् । विद्युन्माळा-सुदाहरति, उन्मत्तेति । उन्मत्ता — उन्मत्ताः दुक्कंता — ढौकमानाः परस्परं मिश्रिता इति यावत् विपक्ष्वा सङ्ग्रे लुक्कंता — विपक्ष-मध्ये लौनाः, णिक्कंता — निष्क्रान्ता विपक्षान् हवेत्यर्थः, यं[जं]ता — थांतः प्रतिपक्षैर्न्यं प्रतीति भावः धावंता इतस्ततो धावनं कुर्वंतः लोहा — योद्धारः णिम्भंती — निर्भ्रान्तां नितरां चैलोक्यभ्रमण-शीलामिति यावत् किन्तौ — कीर्त्तिं पावंता — प्राप्नुवन्ति ॥ केनचिद्वन्दिना श्रीरामचन्द्रमंथामवर्णनपरतवेदं कृतम् । ३५ । (E).

सह गुरु खिरंतरा पमारिचा' अटकखरा' ।

पमारि' दूण किच्चर' खराअ' सो भगिअर' । ई८

जहा, णिसुंभ सुंभ खंडिणी' गिरीस गेह मंडिणी' ।

पयंड मुंड' खंडिचा' पसण' होउ' चंडिचा' ।

ई९ ॥ पमारिचा' ।

११-१० । अयाष्टाक्षरमनुष्टुप्बद्ध । विष्णू इति । विष्णुनामा घोडप्रमाणा पादे कर्णादमारो जुहुंति । एवंरूपादुत्तराः पादाः भवति अचिषा नागराजः ॥ अचिषजातिरिति चेपिन् । इवे प्रसारे इत्यन्ते । अया, अन्मत्ता घोधाः अन्मतो विषयमथे मिलीगः । निष्कांता पांतो धावंतो विधांत कीर्त्तिं प्राप्नुवति ॥ (७)

१८-१८ । एधुगुह मिरभररो प्रामाणिकाष्टाक्षर । प्रामाणी दिगुणीकियते नाराचः च भण्यते ॥ नमोर[न]नार गुहः पुनरपि एवमष्टाक्षराणि देयानि । वदाहरति । निगुमगुमखण्डिनो गिरीमगेहमण्डिनो । प्रवणमुखखण्डिता प्रवचा भव[तु] खण्डिका ॥ (८)

१८-१८ । अयाष्टाक्षरचरणद्वयस्य षड्वर्गीतितमं भेदं प्रमा-

१८-१८ । १ पमारि (A B & C) २ अयु चखरा (A), अई चखरा (B & C), अचखरा (P). ३ पमारि (A) अचारि (C) ४ किच्चर (F & F) ५ वराच (A) अराच (E & F) ६ अचिच्चर (F) ७ अचचो (B & C) ८ अचचो (B & C) ९ अचच चर (A) १० अचिच (A) ११ पचरि (A) १२ चोउ (A), चोर (B & C). १३ अचिच (A), अचिचा (B) १४ प्रमारिचा (A), पमारिचा (C)

हार गंध^१ बंधुरेण^२ दिष्ट^३ अष्ट^४ अक्खरेण ।

वारहाइ मत्त जाण मल्लिआ^५ सुखंद^६ माण^७ ॥७०॥

जहा, जेण जिणु^८ खत्ति वंस रिट्ठि^९ मुट्ठि^{१०} केसि कंस ।

वाण पाणि कट्टिएउ सोइ^{११} तुह्य^{१२} सुम्भ^{१३} देउ ॥

७१ ॥ मल्लिका ।

णिकानामकं वृत्तं लक्षयति, लक्ष इति । लक्ष गुरु णिरंतरा —
लघुगुरुनिरंतराणि अष्टपहरा—अष्टावचराणि यत्र प्रतिचरणं
पतंतौति शेषः सा पमाणिआ—प्रमाणिका तत्प्रमाणिकानामकं वृत्त-
मित्यर्थः । लक्ष गुरु णिरंतरेत्यनेन प्रथमसेको लघुमादनन्तरं गुरुः
पुनर्लघुः पुनर्गुरुरेवंप्रकारेणाष्टावचराणि कर्त्तव्यानीति सूच्यते ।
प्रसंगाच्चाराचनामकं षोडशाक्षरचरणं वृत्तं लक्षयति, पमाणीति ।
पमाणि—प्रमाणी प्रमाणिकेत्यर्थः, नामैकदेशादपि सत्येत्यादौ
नामप्रतीतिः, दूण—द्विगुणा लघुगुरुनिरंतरषोडशाक्षरेति यावत्
किञ्जिए—क्रियते यदेति शेषः, सो—सः णराउ—नाराचः
भणिज्जए—भण्यते ॥ ३६ । प्रमाणिकासुदाहरति, णिसुंभेति ।
णि[नि]शुंभशुंभखंडिनी गिरौम[ग]गेहमंडिनी महादेवगृहं
भूषयित्रीत्यर्थः । पअंड मुंड खंडिआ—प्रचण्डमुण्डखंडिही[नी]

७०—७१ । १ बंध (A). २ गंधरण (A). ३ दिष्ट (B), जुष्ट (C). ४ अष्ट (B & C). ५ मल्लिका (E & F). ६ सुखन्द (C), सुखंद (E). ७ वाण (E). ८ जिणु (A), जिणि (B), जिण (C), जिणू (E). ९ रिट्ठ (A), रिट्ठि (B & C). १० मुट्ठ (A), मुट्ठि (B & C). ११ सोइ (E & F). १२ तुह्य (C), तुह (F). १३ सुम्भ (B & C), सुम्भ (E), सुम्भ (F).

पक्षस्य होतुः चण्डिका—प्रपञ्चा भवतु चण्डिका ॥ प्रमादिका
निवृत्ता । ३० । (E)

६८ ६९ । सङ्ग इति । सधुगुहनिर्गतरा प्रमादिका चष्टाचरा ।
प्रमादिका दिगुणा क्रियता नाराचक स भण्यता ॥ यथा ।
निःशुभशुभसङ्गिनी मिरीशमेहमङ्गिनी । प्रपञ्चकुडञ्जिता प्रपञ्चा
भ वीतु चण्डिका ॥ (G)

७०-७१ । शरगन्धबन्धुरेण दुष्टाष्टाचरेण । दादृश माषा
जानीहि मक्षिकासुच्छन्द आनय ॥ बन्धुरन्धतानतमित्यमर ।
शारेण गुह्या उन्नत गन्धेन सधुनागतम् चष्टाचरेण पादेन ।
चदाहरति । येन जिता चविषयप्रारिष्टि मुष्टि-केमि कथा ।
वाणस्य पाण्ड्य कृता स युष्माक शुभ ददातु ॥ वाणस्याचरक,
कृताञ्चिदा । (C)

७०-७१ । यथाष्टाचरचरणकृतस्य दि[एक]सप्रत्यधिकप्रतप्तम
भेद मक्षिकानामक कृत सचयति, शारेति । शर गन्ध बन्धुरेण
—शरो गुह्य गन्धो सधुनाम्ना बन्धुरेण—मनोहरेण दिष्ट यद्
चक्षुरेण—दुष्टाष्टाचरेण दुष्टान्दष्टाचराणि यथा तादृमेतत्पर्य
चरणेनेति श्रेय । वारहाट—दादृशैव माषा यथा वाण—ज्ञायते,
तत् मक्षिकासुच्छन्द मक्षिकास्य सुन्दर कृतमित्यर्थं माष
[जाण]—माषय ॥ प्रमादिकाभक्तिकयोद्यैतावानेव भेद पक्षमाणि-
काया सधुगुहकमेषाचराणि चरणे दीयन्ते मक्षिकाया गुह्यसधु
क्रमेणेति बोध्यम् । ३८ । मक्षिकासुदाहरति । शेष—येन जिण्
—जित सन्ति यथा—चविषयप्र परशुरामरूपेणेत्यर्थः, रिद्धि

तरलणत्रणि तुंगो पढम रस सुरंगो^१ ।

गागण^२ जुअल^३ वडो गुरु जुअल^३ पसिडो ॥ ७२ ॥

जहा, कमल^४ भमर^५ जीवो सअल^६ भुवण^७ दीवो^८ ।

दलिअ^९ तिमिर डिंभो^{१०} उअइ^{११} तरणि विंभो ॥

७३ ॥ तुंग^{१२} ।

मुट्ठि केसि कंस—रिष्टिकः मुष्टिकः केगौ कंगः येन जित इति पूर्वणान्वयः । वाण पाणि—वाणासुरपाणयः सहस्रवाहव इत्यर्थः [जिण]—येन कट्टिण्ड—कर्त्तिताः, सोड—सोऽयं तुङ्ग—युष्मभ्यं सुख—सुखं देउ—ददातु ॥ मल्लिका निवृत्ता । ३८ । (E).

७०-७१ । हारेति । हारगंधबंधुरेण दृष्टाष्टाचरेण । दादग्रेव मात्रा जानीत मल्लिकासुच्छंदः मानय ॥ हारो गुरुः गंधो क्षधुः । यथा, येन जितः क्षत्रवंशो रिष्टिमुष्टिकेगिकंसाः । वाण-पाणिकर्त्तकः सोऽयं युष्माकं सुखं ददातु ॥ (G).

७२-७३ । तरलनयने तुङ्गः प्रथमं रससुरङ्गं । नगणयुगलवद्धं गुरुयुगलप्रसिद्धम् ॥ प्रथमतो रसैर्लघुभिः सुरङ्गमुत्थाप्य, कियन्तो क्षधव इत्याकांक्षायामुक्तं नगणयुगलेति, ततो गुरुयुगलेन प्रसिद्धो-भवतीत्यर्थः । उदाहरति । कमलभमरजीवः सकलभुवनदीपः ।

७२-७३ । १ गण सुरंगो (A & B), रस सुरंगो (E). २ यषण (A & C).

३ जुगल (B), युवल (E & F). ४ कमल (F). ५ भमल (E & F). ६ सकल (A).

७ सुषण (B & C). ८ दीवो (F). ९ नरिष (A, B & C).

१० डिंभो (A & E). ११ जषइ (F). १२ तुङ्गा (B & C).

पमष होउ चण्डिका—प्रमषा भवतु चण्डिका ॥ प्रमाणिका
निवृत्ता । ३० । (E)

६८ ६९ । सह इति । लघुगुरुनिरतरा प्रमाणिका अष्टाचरा ।
प्रमाणिका दिगुणा क्रियता माराचक च भवता ॥ यथा ।
निगुभगुभलडिनी निरीमगेहमडिनी । प्रचडमुडसडिता प्रमषा
भ[व]तु चण्डिका ॥ (G)

७०-७१ । हारगन्धबन्धुरेण युष्टाष्टाचरेण । दाद[ग्र]माषा
जानीहि मल्लिकासुष्कन्द आनय ॥ बन्धुरस्तूयतागतमित्यमर ।
हारेण गुरुणा उद्यत गंधेन लघुनागतम् अष्टाचरेण पारेण ।
उदाहरति । येन जिता चचियवशारिष्टि मुष्टि केचि कदा ।
वाणस्य पाणय कृत्ता च युष्माक शुभ ददातु ॥ वाणसासुरस्य,
कृत्ताम्बिका । (G)

७०-७१ । अष्टाष्टाचरचरणवृत्तस्य दि[एक]धनस्यधिकप्रतनम
भेद मल्लिकानामक वृत्त लवयति, हारेति । हार गंध बधुरेण
—हारो गुरु गंधो लघुस्ताम्बा बधुरेण—मनोहरेण दिष्ट चड
चवरेण—दृष्टाष्टाचरेण दृष्टान्दष्टाचराणि यच्च तादृगेनेत्यर्थ
चरणेमेति शेष । मारहार—दादृगेव माषा यच्च वाण—ज्ञायते
तत् मल्लिकासुष्कन्द मल्लिका)स्य सुन्दर वृत्तमित्यर्थ माण-
[जाण]—माणय ॥ प्रमाणिकामधिकसोद्यतावानेव भेद यत्रमाणि-
काया लघुगुरुक्रमेणाचराणि चरणे दीयते मल्लिकायां गुरुलघु-
क्रमेणेति बोध्यम् । ३८ । मल्लिकासुदाहरति । अह—येन निष्प-
—जित सति बध—चचियवश परशुरामरूपेमेत्यर्थ, रिडि

पढम गण विष्णुओ विहु तह^१ णरेंदओ^२ ।

गुरु सहिअ अंतिणा^३ कमल इम^४ भंतिणा ॥७४॥

जहा, स जअइ^५ जणहणा^६ असुर^७कुल महरा ।

गरुड^८वर वाहणा^९ वलि भुअण^{१०} चाहणा^{११} ॥

७५ ॥ कमल ।

७४-७५ । पढम[प्रथम]गणो विप्रकः द्वितीयस्तथा नरेन्द्रः ।

गुरुसहितान्तेन कमलमेवंप्रकारेण ॥ नरेन्द्रो जगणः, भवन्ति-
[भक्ति]-शब्दः प्रकारवचनः । उदाहरति । स जयति जनार्दनः
असुरकुलमर्दनः । गरुडवरवाहनः वलिभुवनयाचकः ॥ (C).

७४-७५ । अथाष्टाक्षरचरणवृत्तस्य षष्ठवर्तितमं भेदं कमल-
नामकं वृत्तं लक्षयति, पढमेति । जह — यत्र विष्णुओ — विप्रकः
चतुर्लक्षात्मको गण इति यावत् पढम — प्रथमः गणः, गुरु सहिअ
अंतिणा — गुरुसहितांतः यस्यांते गुरुरेतादृश इत्यर्थः णरेंदओ —
नरेन्द्रः मध्यगुरुर्जगण इति यावत् विहु — द्वितीयः गण इ[ति]
पूर्वेणान्वयः, एम भंतिणा — एवंप्रकारेण कमलनामकं वृत्तं भवती-
त्यर्थः ॥ यदा अवहट्टभाषायां लिंगविभक्तिवचनव्यत्यासे दोषा-
भावात् गुरु सहिअ अंतिणा — गुरुसहितांतम् इति वृत्तविशेषणं

७४-७५ । १ जह (E). २ णरेंदओ (E & F). ३ अंतिणा (A), अंतिणा (C), अंतिण (F). ४ इम (A & F), ए (E). ५ विजयइ (A). ६ जणकुपा (C). ७ असुर (E). ८ गरुड (B), गुरु (C). ९ वाहया (B). १० सुवण (F). ११ चाहया (B).

तापिततिमिरजिम् • • • कमलविकाशे भ्रमरस्य र्षो भवतीति
भ्रमरजीवत्वमुक्तम् । (C)

०२-०३ । अथाष्टाक्षरपरपट्टस्य चतुषष्टितम भेद तुग-
नामक वृत्त उच्यति, तरलेति । पदम् — प्रथममादाविति धावन्
रस स्र[ष्ट]रगो—रसेलंघुभि स्र[ष्ट]रगो—सुन्दर इत्यर्थ, कियद्वि-
लंघुभिरित्यपेक्षाया हेतुगर्भविशेषणमाह, यगजेति । यगय
धु[गु]वत्त बद्धो—नग[ण]युगलवद् नगणस्त्रिषष्वात्मको गण भवे
इति येष गुरु धु[गु]वत्त वीज पचिद्धो—गुरुयुगलप्रचिद्ध गुरुरय
प्रचिद्ध नगणद्वयाते यजेतादृशमित्यर्थ तरलपचयि—हे तरलनयने
स तुगो—तुग तत्तुगनामक वृत्तमित्यर्थ ॥ नगणद्वयानतर गुरुरय
यथ प्रतिचरण पतति तत्तुगनामक वृत्तमिति क्लृप्तार्थ । यथ
पदम् रस स्र[ष्ट]रगो इति पद पद्यपूरणार्थमेवेति बोध्यम् । ४० ।
तुगमुदाहरति, कमलेति । कमल भ्रमर जीवो—कमलभ्रमरजीव
कमलात् पातिनो ये भ्रमरास्तेषा यधनमोचनाज्जीवदातेत्यर्थ
सकल भुव[व]दीप दीपो—सकलभुवनदीप प्रकाश[क]त्वादिति
भाव । दक्षिण तिमिर जिभो—दक्षिततिमिरोपश्रव, जिभस्तपन्न
प्रोक्त इति देशीकोष, एतादृशस्तरणिविम्ब सूर्यविम्ब उपर-
उदेति ॥ तुगो निवृत्त । ४१ । (E)

०२-०३ । तरेति । तरलनयने तुग प्रथमरससुरग । नगण-
युगलवद्धो गुरुयुगलप्रचिद्ध ॥ रस शृंगार । यथा । कमल-
भ्रमरजीव सकलभुवनदीप । दक्षिततिमिरजिभो जयति तरणि-
विम्ब ॥ (G)

जहा,

मुंडमाला गला^१ कंठिआ^२ लाअराआ भुआ संठिआ^३ ।

वध्घहाला^४ किआ वासणा चंडिआ पाउ सिंहासणा^५ ॥

७७ ॥ महालक्ष्मी^६ ।

मास अद्वेण—मामार्द्धेन मामार्द्धपरिमिताभिः पञ्चदशभि-
मात्राभिरित्यर्थः दिट्ठ—दृष्टा उपलक्षिता इति यावत् ते
एतादृशाः तिलिआ—त्रयः जोहा गणा—योद्धृगणा मध्यलघु-
रगणा इति यावत् यत्र पाअ—पादे द्वित्रं—स्थिताः, तां
महालक्ष्मीं—महालक्ष्मीं जाण—जानीहीति ॥ अत्र मात्रा-
कथनं श्लोकपूरणार्थमेव । रगणत्रयरचितचरणा महालक्ष्मीरिति
तु निष्कृष्टार्थः । ४३ । (E).

७६ । अथ नवाक्षरं त्रिष्टुप्[वृहती] । दिट्ठेति । दृष्टा योद्धृ-
गणास्तयो नागराजेन ये वर्णिताः । मामार्द्धेन पादस्थितां जानीहि
सुग्घे महालक्ष्मीं छंदः ॥ मासेति पंचदशमात्रपदां । योद्धा
रगणः । (G).

७७ । [उदाहरति] मुण्डमाला गले कण्डिका नागराजो-
भुजासंस्थितः । व्याघ्रचर्मकृतं वासः चण्डिका पातु सिंहासना ॥
कण्डिका ग्रैवेयकम् । (C).

७७ । महालक्ष्मीमुदाहरति, मुण्डेति । मुण्डमाला गला

७७। १ गले (A), dropt in (F). २ कण्डिका (C). ३ चण्डिका (C).
४ वध्घहाला (A), वमच्छहा (B & C). ५ सिंहासना (B & C). ६ महा-
लक्ष्मी (A).

दिदु औद्वा गणा तिणिआ णाअराएण^१ आ विणिआ^२
मास अद्देण पाअ डिअं^३ जाण^४ मुद्दे^५ महालच्छिअं^६ ॥ ७६

वाच्यम् । ४१ । कमलमुदाहरति, चेति । [चसुध]र कुल मद्द
— दैत्यवग्रमर्दनं गवद् वर वाहण — गवद् वर श्रेष्ठं वाच्य
यस्य तादृश इत्यर्थं वसि भुवण वाहण — वसिभुवन वसिराज
जिह्वुरित्यर्थं च जणद्वा — जनार्दनं जघर जयति ॥ कमल
निवृत्तम् । ४१ । (E)

७४-७५ । पठेति । प्रथमो गणो विप्रो द्वितीयस्तथा तरेत्र
गुह्यचित्तमतेन कमलं कृद् एम[व]मेव भक्तिना[त्तना] इति रक्-
भया ॥ विप्रस्तुलंषु तरेत्रो जगण । यथा । च जयति जनार्दन
चसुरकुलमर्दन । गवद्वरवाहनो वसिभुवनजिह्वु ॥ (G)

७६ । अथ नवाचरम् । दृष्टा बोधगणक्षय नागराजेन [वे-
वर्णिता । मासाद्धनं पादक्षिता जानीवि सुम्मे महालक्ष्मी[रि-
यम् ॥ बोधो मध्यस्थं पञ्चकल ५।५, मासाद्धं पञ्चदश
तैम पञ्चदशकल पादो लभ्यते । (C)

७६ । अथ प्रक्षारकियथा नवाचरस्य दादशाधिक पचग्रत
भेदा भवन्ति, तवाष्ट[सप्त]चत्वारिणाधिकशततम भेद महालक्ष्मी-
नामकं कृतं लक्षयति, दिद्वेति । वा — वे रगणा णाअराएण —
नागराजेन पिगलेनेति यावत् विणिआ — विज्ञाता वर्णिता वा,

७६ । १ वातराएण (F) २ वसिआ (F) ३ वाच चिअं (B & C)
४ जाण (F) ५ च (C) ६ महालच्छिआ (F)

जहा,

मुंडमाला गला^१ कंठिआ^२ शाअराआ भुआ संठिआ^३ ।
वघ्घला^४ किआ वासणा चंडिआ पाउ सिंहासणा^५ ॥

७७ ॥ महालक्ष्मी^६ ।

मास अद्वेण—मासार्द्धेन मासार्द्धपरिमिताभिः पञ्चदशभि-
मात्राभिरित्यर्थः दिट्ठ—दृष्टा उपलक्षिता इति यावत् ते
एतादृशाः तिलिआ—त्रयः जोहा गणा—योद्धृगणा मध्यलघु-
रगणा इति यावत् यत्र पाअ—पादे द्वित्रं—स्थिताः, तां
महालक्ष्मिं—महालक्ष्मीं जाण—जानीहीति ॥ अत्र मात्रा-
कथनं श्लोकपूर्णाथमेव । रगणत्रयरचितचरणा महालक्ष्मीरिति
तु निष्कृतार्थः । ४३ । (E).

७६ । अथ नवाचरं त्रिष्टुप्[वृहती] । दिट्ठेति । दृष्टा योद्धृ-
गणाल्लयो नागराजेन ये वर्णिताः । मासार्द्धेन पादस्थितां जानीहि
सुग्घे महालक्ष्मीं वंदः ॥ मासेति पञ्चदशमात्रपदां । योद्धा
रगणः । (G).

७७ । [उदाहरति] मुण्डमाला गले कण्डिका नागराजो-
भुजासंस्थितः । व्याघ्रचर्मकृतं वासः चण्डिका पातु सिंहासना ॥
कण्डिका ग्रैवेयकम् । (C).

७७ । महालक्ष्मीमुदाहरति, मुण्डेति । मुण्डमाला गला

७७ । १ गले (A), dropt in (F). २ कण्डिका (C). ३ सखिआ (C).
४ वघ्घला (A), वगच्छला (B & O). ५ सींहासणा (B & C). ६ महा-
लक्ष्मी (A).

दिश्वर कणो सद्यं पथ पथ' मत्ता गणुं ।

सर मुणि मत्ता सदिश्वं सदि मरगिका' कदिश्वं । ६८

कठिषा — मुण्डमाभेव गणकठिका कटभूवेति यावत् यथा
सादृश्यात् कठिषा साधराणां भुषा] — सद्यमानराजमुत्रा
माहते पूर्वनिपातानियमादये वर्तमानस्यापि कठिषा इत्यस्य पूर्व
निपात । अप्युदात्ता किषा वाचना — व्याघ्रचर्महतवचना विहा-
यता — विहायका कठिषा — कठिका पाठ — पातु । मत्ता-
चक्षोर्निवृत्ता । ४४ । (३)

७३ । यथा । मुण्डमाभा नले कठिका नागराजमुत्रयो वक्षिता ।
व्याघ्रचर्महतवचना कठिका पातु विहायना ॥ (३)

७८ । दिश्वरकणं मणय पादे नवमाचागणन । सरमुनि
माचाकथा प्रिय मये पारत्रिका कपिता ॥ दिश्वरयतुर्भुषु, वर्षो
दिगुद, माचा वर्षं, तेन नव वर्षा लभ्यन्ते । इरा पथ मुनय
मत्र, मिलिता दादय माचा कथा । (८)

७८ । अथ नवाश्वरशरकण्य हतम्य समुदन्तरिण्यष्टा]धिक-
दिश्वरतम [१०८] भेद पारत्रिकानामक हत लवयति, दिश्व-
रवेति । सदि — स सदि पथ पथ — पदे पदे दिश्वर कणो
पथय — दिश्वरकणमणय, दिश्वरयतुर्भुषात्मको गण, कर्षो
गुरुदयात्मको मण, यमणोऽतगुरुगणक्षोरित्यर्थं, मत्ता गणण —
माचाग[ण]न यच कियत इति शेष, सर मुणि मत्ता सदिश्व —

जहा,

हरिण सरिस्ता^१ रात्रिणा कमल सरिस्ता^२ वज्रणा ।

जुञ्जणा^३ चित्ता हरिणी^४ पित्र सहि दिठ्ठा^५ तरुणी ॥

७६ ॥ सारंगिका ।

शरमुनिमात्रासहिता, शराः पंच, मुनयः सप्त, तथाच प्रतिचरणं
द्वादशमात्रायुक्तेत्यर्थः, सा सरगिका — सारंगिका कश्चिन्नं—
कथिता ॥ वचनलिङ्गव्यत्यासस्तु प्राकृते न दोषायेति पूर्वमेवोक्तम् ।
क्रियतीनां मात्राणां गणनं विधेयमित्यत्र हेतुगर्भं श[र]मुणीति
वृत्तविशेषणम् । केचित्तु द्वित्रवर कर्णो — द्विजवरकर्णौ मन्त्रणं—
सगणः एवंप्रकारेण यचेति शेषः सत्ता गणणं—मात्रागणनं क्रियत-
इति शेषः, कियंत्यो मात्रा गणनीया इत्यपेक्षायामाह, सरेति,
शर मुणि सत्ता—शरमुनिमात्राः, शराः पंच मुनयः सप्त
मिलित्वा द्वादशेत्यर्थः लक्षिन्नं—सम्भ्यंते यत्र, सा सदि—हे सखि
सारंगिका कश्चिन्नं—कथ्यतामिति योजनिकामाहुः । अत्र वर्णवृत्ते
मात्राकथनं पादपूरणार्थमेव । द्विजवरकर्णसगणरचितचरणा सारं-
गिकेति निष्कृष्टोऽर्थः । ४५ । (E).

७८ । द्वित्र इति । द्विजवरः कर्णः सगणः पदे पदे मात्रा-
गणना । शरमुनिमात्रासहिता सखि सारंगिका कथिता ॥ शराः
पंच, मुनयः सप्त । (G).

कुन्तीपुत्रा' अथ सदिश्यं तीर्णं विष्णो भुव्यं कदिश्यं ।
यन्ते क्षारो जह' जगिथं तं पाट्ता फणि भगिथं' ॥ ८८

७८ । उदाहरति । हरिणसदृशमयना कमलसदृशवदना
पुत्रजनचित्तहरिणो प्रियमसि दृष्टा तदणो ॥ पुत्रो वा
क्षनोत्पद्यते । (८)

७८ । सारगिकासुदाहरति । हरिणसदृशमयना कमल
सदृशवदना । पुत्रजनचित्तहरिणो तदणो चे प्रियमसि दृष्टा
कक्षादिकक्षायां काचिद्विजगद्यच्छो प्रति वचनमिदम् । सारगिव
निहता । ४१ । (१)

७८ । यथा । हरिणसदृशमयना कमलसदृशवदना । पुत्रजन
चित्तहरिणो प्रियमसि दृष्टा तदणो ॥ (८)

८० । कुन्तीपुत्र कर्णं गुरुयुग्मम्, तद्युगलेन गुरुदंतुष्कं तत्
यतुर्लंपुमातो गुरुर्वच तत् पाविष्यत्यम् ॥ (८)

८० । अथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकद्वयारिणोत्तरदिशततः
भेदं पवित्राणामकं वृत्तं लक्षयति, कुन्तीपुत्रेति । जह—यत्र प्रथमं
कुन्तीपुत्रा अथ सदिश्यं—कुन्तीपुत्रयुग्ममर्थं प्राप्तमिति यावत् कुन्ती
पुत्रस्य कर्णस्य गुरुदयात्मकमण्येति यावत् युगं गुरुदंतुष्टयमित्यर्थः ।
तीर्णं—तृतीये स्थाने कर्णदयानंतरमित्यर्थं विष्णो—विप्रयतु-
र्लम्बात्मको गण भुव निश्चितं कदिश्यं—कथितं । यन्ते विप्राते

जहा,

फुल्ला णीवा^१ भम भमरा दिट्ठा^२ मेघा जल समला^३ ।
 णच्चे विज्जू^४ पिअ^५ सहिआ आवे कंता कहुर^६ कहिआ^७ ॥
 ८१ ॥ पाइत्ता^८ ।

हारः एकगुर्वात्मको गणः जणिअं—जनितः स्थापित इति
 यावत्, तं—तां फणि भणिअं—फणिभणितां पाइत्ता—पवित्रां
 विद्धीति शेषः ॥ गुरुचतुष्टयोत्तरचतुर्लघुकानंतरस्थापितैकगुरुरचित-
 चरणा पवित्रेति तु निष्कृष्टार्थः । ४७ । (E).

८० । कुंतीति । कुंतीपुत्रयुगलहिता तृतीयो विप्रो भुवं
 कथितः । अंते हारो यत्र जनितः सा पवित्रा फणिभणिता ॥
 गुरुलघुचतुष्टयं गुरुश्चेत्यर्थः । (G).

८१ । उदाहरति । फुल्ला नौपा भमद्भमरा दृश्यन्ते मेघाः
 जलश्यामलाः । नृत्यति विद्युत् प्रियसखि आयास्यति कान्तः
 कदा ॥ (C).

८१ । पाइत्ता[पवित्रा]मुदाहरति, फुल्लेति । भम भमरा—
 भमद्भमराः भ्रमंतः भमरा येषु तादृशा इत्यर्थः णीवा—नौपाः कदंवा
 इति यावत् फुल्लाः पुष्पिताः, जल समला—जलश्यामलाः मेघा—
 मेघाः दिट्ठा—[दृष्टाः] । विज्जू—विद्युत् णच्चे—नृत्यति, अतः हे

८१ । १ णीपा (E). २ दिट्ठा (B & C). ३ समरा (A & B). ४ विज्जू
 (B), विज्ज (C). ५ पिअ (C). ६ सहि (B & C). ७ सहिआ (F).
 ८ पाइत्ता (C).

सरस' गण रमणिश्चा दिश्वर' जुश्च' पलिश्चा' ।

गुरु धरिश्च पइ पओ दइ कलश्च कमलओ' ॥ ८२ ॥

पिच सहिश्च — हे प्रियसखिने कता — कात कहिश्च — कदा
कावे — आयास्यति तत्त्वमेवेति श्रेय कऊ — कथय ॥ इदं च
प्रोक्षितभर्तृकाया काचिसिजवयलां प्रति वचनम् । पठिषा
निवृत्ता । ४८ । (E)

८२ । यथा । कुक्षा नीषा [धमद्]भमरा वृष्टा मेघा
जल समला — जलश्यामला । गृह्यति विद्युत् प्रियसखि आया
स्यति कात कदा कथयाम् ॥ (D)

८२ । सरसगणरमणीया प्रकटितदिश्वगणदया । वगुरुगरा
प्रतिपाद दशकला कमला ॥ सरसैरक्षमण्यै रमणीया, ते ते
गणा इत्यत एक दिश्वगणदय गुरयुक्त मिमिक्षा दश कला भवति ।
अथवा रसाना लघूना गण समूहत्वेन [सह वर्त्तमाना] सरसगणा
या चासौ रमणीया चेति । (C)

८२ । इय नशवररसस्य हस्तस्य वट्पक्षाद्दधिकदिश्वत-
तम भेद कमलागामक हस्त लघयति, सरसेति । तथ सरस —
गणश्रेष्ठ रमणिश्च — रमणीय दिश्वर जुश्च — दिश्वरयुग दिश्व-
रयत्तुर्लघात्मको गणस्तस्य युगस्त तथा चाष्टौ लघूनिति परमार्थ

जहा, चल^१ कमल^२ एअणिआ^३ खलिअ^४ यण वसणआ^५ ।

हसइ पर णिअलिआ^६ असइ^७ धुअ^८ बहुलिआ ॥

८३ ॥ कमला ।

पलिआ — दत्त्वा । गुरुरेकः प[इ] पओ — प्रतिपादं यत्र धरिअ —
धृतः ध्रियते वा दह कलअ — दशकलाकं तत् कमलओ — कमलकं
तत्कमलनामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ अत्र चान्वयान्वयानुपपत्त्या कृतस्य
गण सरस पूरितस्य निपातस्य दोषापहानं नाशङ्कनीयमव[ह]ट-
भाषायां तस्य नियमाभावात् । सरस-गण रमणिआ इति च
पदद्वयं पद्यपूरणार्थमेवेति द्रष्टव्यम् । ४८ । (E).

८२ । सरेति । सरसगणरमणीयं द्विजवरयुगपतितं । द्विज-
वरस्रतुर्लघुः । गुरुर्धृतः प्रतिपदं दशकलाकं कमलम् ॥ (G).

८३ । उदाहरति । चलितचपलनयना स्वलितस्तनवसना ।
हसति परनिकटे असती ध्रुवं वधूटी ॥ स्वल्पा वधूर्ध्व[धू]टी
स्यात् । (C).

८३ । कमलामुदाहरति, चलेति । स्पष्टार्थम्यद्यम् । ५० । (E).

८३ । यथा । चलकमलनयनिका स्वलितस्तनवसना । हसति
परनिर्मला लसति ध्रुवं वधूका ॥ (G).

८२ । १ Dropt in (B). २ चल (A), चपल (C). ३ एअणया (A).
४ खलइ (A, B & C). ५ वसणिआ (B & C). ६ णिअलिआ (A), णिआ
(B), इअणिआ (C). ७ लसइ (F). ८ ध्रुव (E).

जहा,

चलद् चल वित्त^१ एसो णसद् तरुणत्त^२ बेसो ।

सुपुरुस^३ गुणेण वड्ढा^४ थिर रहद् कित्ति^५ सुद्धा ॥

८५ ॥ विंव^६ ।

भिन्नं भिन्नं योजनीयं । परे तु गुणि सहाश्रो — हे गुणिनः सखाय-
द्वयार्थं कृत्वा सखिसंबोधनपरमेतत्पदमिति वदन्ति । (E).

८४ । रश्न इति । रचयति फणी विंवः एष गुरुयुगलसर्वशेषः ।
शिरसि द्विजो मध्ये राजा गुणय गुणिनां सहायः ॥ द्विजश्चतु-
र्लघुः, राजा जगणः । (G).

८५ । उदाहरति । चलत्येव वित्तमेतत् नश्यति तरुणत्ववशः ।
सुपुरुषगुणेन वड्ढा स्थिरा तिष्ठति कीर्त्तिः शुद्धा ॥ (C).

८५ । विंवमुदाहरति, चलद् इति । एसो — एतत् चल — चल-
माशुगत्वरमिति यावत् वित्त — वित्तं द्रव्यं चलद् — चलति
नश्यतीत्यर्थः, तरुणत्त बेसो — तरुणत्ववेषस्तारुण्यावस्थेति यावत्
णस[द्] — नश्यति । सुपुरिस गुणेण वड्ढा — सुपुरुषगुणेन वड्ढा
शुद्धा स्वच्छा कित्ति — कीर्त्तिः थिर — स्थिरा रहद् — तिष्ठति ॥
तस्मात्सर्वमनित्यं मत्वा गुणानां लंबे पुरुषैरासमुद्रांतव्यापिनी
कीर्त्तिर्भवति इति कस्य[चित्] परमाप्तस्य किञ्चिन्मित्रं प्रत्युपदेशः ।
विंवं निवृत्तम् । ५२ । (E).

८५ । १ चल वित्त (A), चलि वित्त (F). २ तरुणत्त (F). ३ सुपुरिस
(E & F). ४ वड्ढा (A). ५ कीर्त्ति (B). ६ विंवा (B & C).

जसु आइ हत्य^१ विआण^२ तह^३ वे पओहर जाण ।
पमणेइ एआ^४ खरेद^५ एम^६ माणु^७ तोमर छंद ॥ ८६ ॥

८५ । यथा । वसति वनचित्त एष नश्यति तद्वेष ।
सुपुहपुणेन वद्धा पिरा तिष्ठति कीर्त्तिं गृह्णा ॥ (G)

८६ । यथादौ वक्तो विज्ञात तथा दौ पयोधरौ (ज्ञातौ) ।
प्रभवति नागनरेन्द्र एतन् जानोहि तोमरच्छन्द ॥ वक्तोऽन्त
गुरुचतुष्कल । (C)

८६ । यथ नवाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतु वयुत्तरचिप्रततम भेद
तोमरनामक वृत्त लक्षयति, वसिति । वसु(वो) — यच (चार) —
चादौ हत्य — वक्तुं गुरुत वगण इति यावत् विआण — विज्ञात
विज्ञायते वा, तह — ततस्तथा वा वे पओहर — दौ पयोधरौ
मध्यगुरुकौ जगणावित्यर्थं जाण — ज्ञायते ज्ञातौ वा तन् तोमर
छन्द — तोमरनामक वृत्त माणु — मागय, एम — एव पाउ नरेन्द्र —
[नाग]नरेन्द्र पिंगल पमणेइ — प्रभवति ॥ यच प्रथम वगणस्य
द्वगतर च जगणद्वय प्रतिचरण पतति ततोमरनामक वृत्तमि-
त्यर्थः । ५३ । (E)

८६ । वसिति । यथादौ वक्तो विज्ञात तथा दौ पयोधरौ
ज्ञातौ । प्रभवति नागनरेन्द्र एव मागय तोमर छन्द ॥ वक्तु
वगण, पयोधरौ जगण । (G)

८६ । १ जसु चर वच (A) जसु चर वच (E) २ वेआव (E) ३ मय
(A) ४ चार (E & F) ५ वरन्द (C) ६ इ to be read as short
v do छोड p 7 ७ जाव (A & B) जाव (C)

जहा,

वलि^१ चूअ कोइल साव महु^२मास पंचम गाव ।

मण मझ्झ^३ वमह^४ ताव ए हु कंत अज्जवि आव ॥

८७ ॥ तोमर ।

८७ । चलति चूते कोकिलशावो मधुमासे पञ्चमं गायति ।
मनोमञ्छे मन्मथतापः न हि कान्तोऽद्याप्यायाति ॥ (C).

८७ । तोमरमुदाहरति, चलीति । कोइल साव — कोकिल-
शावकाः चूअ — चूते सहकारवृत्ते चलि — गत्वा मझ्झमास —
मधुमासे वसंतसमये पंचम — पंचमं स्वरभेदं गाव — गायन्ति ।
अत इति शेषः मझ्झ — मम मण^१ — मनः वमह — मन्मथः
ताव — तापयति, अज्जवि — अद्यापि कंत — कान्तः ए हु —
न खलु आव — आगतः ॥ एतादृशेऽपि कान्तो नाद्यातोऽतः
किमाचरणीयं मया तत्त्वमेवादिशेति गूढाभिप्रायायाः कल्या-
ञ्चित् प्रोषितभर्तृकायाः प्रियसखीं प्रति वाक्यमिदम् । तोमरं
निवृत्तम् । ५४ । (E).

८७ । यथा । गत्वा चूते, कोकिलशावो मधुमासे पंचमं
गायति । मनो मन्मथस्तापयति न खलु कान्तोऽद्याप्या-
यातः ॥ (G).

८७ । १ वलि (A).

१ मधु (B & C).

१ मझ्झ (B & C).

४ ममह (C).

माथाराया जपे सारा ए चारी कषा अंते हाराए ।
अहाराहा' मत्ता पाथाए' रुथामात्ता' छंदा' जंपीए' ।

८८ ।

८८ । नागराजो जल्पति पारमेतन् चत्वार' कर्षा जप्ते
हारा' । अष्टादश मात्ता पन्पादे रूपमाक्षोच्छन्दो जल्प-
ताम् ॥ (C)

८८ । अथ महाहरचरणस्य हस्तस्य प्रथम भेद रूपमाक्ष-
नामक हस्त लक्षयति, पाथाराया इति । चारी कषा — चत्वार'
कर्षा' गुहदधात्मका गषा इति यावत् अन्ते — कर्षवत्तुष्टयान्ते
हाराए — हारा' गुहरित्यर्थः । एवमकारेण पाथाए — पादे
अहाराहा — अष्टादश मत्ता — मात्ता यत्र भवतीति ज्ञेयं, ए —
एतत् पारा — पारमत्युत्कृष्टमिति यावत् रुथामात्ता छंदा —
रूपमाक्षोच्छन्द जपाए — जल्पते कथ्यते इति यावत्, इति पाथा-
राया — नागराज पिगल जपे — जल्पति ॥ अथ पारपद माथा'
नापकस्य चरण पदपूरणार्थमेव वर्णहस्तेषु माथाकथनानुपयो-
गादिति वाच्यम् । ५५ । (E)

८८ पाथा इति । नागराजो जल्पति पारमेतन् चत्वार' कर्षा'
अन्ते हारा' । अष्टादश मात्ता पादे रूपमाक्षोच्छन्दो जल्पते ॥ (G)

८८ । १ अष्टाचारी (A) अहाराहा (B & C) १ जा पार (B & C)
१ रुथामात्तो (B & C) १ छंदो (A), अक्ष (B & C) १ जपूदे (A)
जम्पीए (B) जम्पीए (C) जपाए (E)

जहा,

जं एच्चे विज्जू^१ मेहंधारा^२ पंफुल्ला^३ णीवा सहे मोरा ।
वाअंता^४ मंदा^५ सीआ वाआ कंपंता गाआ^६ कंता णाआ ॥
८६ ॥ रूपमाला^७ ।

८६ । उदाहरति । [यत्] नृत्यति विद्युत् मेघान्धकाराः
प्रफुल्ला नीपाः शब्दायन्ते मयूराः । वीजयन्ति मन्दाः शीता वाताः
कम्पते कायः कान्तो नायातः ॥ (C).

८६ । रूपमालासुदाहरति, जमिति । जं—यस्मात् कारणात्
विज्जू—विद्युत् एच्चे—नृत्यति मेहंधारा—मेघांधकारा दिग्गः
जा[ता] इति शेषः, णीवा—नीपाः कदंवाः पंफुल्ला—प्रफुल्लिताः,
मोरा—मयूराः महे—शब्दायन्ते । मंदा—मंदगामिनः सीआ
—शीताः वाआ—वाताः वाअंता—वांति, कंता—कांतः
णाआ—नागतः, अतः गाआ—गात्रं कंपंता—कंपते ॥ वर्षा-
कालमवधिं कृत्वा गतः कांतो नात्राप्यागतोऽतः किमाचरणीयमिति
स्वयमेव विचारं कुर्वत्याः प्रोषितभर्तृकाया वाक्यमेतत् । रूपमाला
निवृत्ता । ५६ । (E).

८६ । यथा । यन्नृत्यति विद्युन्मेघांधकारः प्रफुल्ला नीपाः
शब्दायन्ते मयूराः । वांति मंदाः शीता वाताः कंपते गात्रं कांतो-
नायातः ॥ (G).

८६ । १ विज्जा (B), वीज्जा (C). २ मेघान्धारा (B). ३ पंफुल्ला (B).
४ वीअंता (A), वीअन्ता (B & C). ५ मन्ता (A). ६ काआ (A & C),
पाआ (B). ७ रूपमाली (B & C).

जसु^१ आद हत्य^२ विआणिओ

तह^३ वे पओहर^४ जाणिओ ।

गुरु अंत पिंगल^५ जंयिओ^६

सइ^७ छद् संजुत^८ यप्पिओ ॥ ८० ॥

८० । अथ दशाक्षरा । यस्मादौ हसो विज्ञात तथा दौ पयोधरौ ज्ञातौ । गुरुरन्ते पिङ्गलेन कथितम् एतच्छब्दं सयुक्तं स्थापितम् ॥ हसोऽन्तगुरुर्यतुष्कस । (C)

८० । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुर्विंशत्यधिकदशग्रन्थ भेदा भवति, तच्च चतुषष्ट्युत्तरविंशततमं भेदं सयुक्तनामकं वृत्तं लक्षयति अस्मिन् । जसु(सु) — यच्च आद — आदौ इत्य — हस्य गुरुरेव सगण इति यावत् विआणिओ — विज्ञात, तह — ततस्तथा वा वे पओहर — दौ पयोधरौ मध्यगुरुरौ जगणा विति यावत् जाणिओ — ज्ञातौ । अत — जगणद्वयाते पादाते वा गुरु — गुरु विज्ञात इति पूर्वेषाम्बय, पिङ्गल जंयिओ — पिङ्गलं जल्पितं चर — तदेव संजुत — सयुक्तं छद् — वृत्त, यप्पिओ — स्थाप्यता ॥ तस्ययुक्तनामकं वृत्तं ज्ञायतामित्यर्थः । ५७ । (?)

८० । अथ दशाक्षरा पङ्क्तिः । अस्मिन् । यस्मादौ हसो विज्ञात तथा दौ पयोधरौ ज्ञातौ । गुरुरन्ते पिङ्गलजल्पितं तच्छब्दं सयुक्तं स्थापितम् ॥ हस्यसगण, पयोधरो जगण । (C)

८० । १ जसु (B) जसु (E) २ यच्च (A) ३ यच्च (A) ४ पयोध (E) ५ पिङ्गल (B) ६ यप्पिओ (B) ७ योद (A B & C) नर (F) ८ वृत्त (F)

जहा,

तुह^१ जाहि^२ सुंदरि अप्पणा परितेज्जि^३ दुज्जण^४ थप्पणा^५ ।
विअसंत^६ केअइ संपुडा^७ णिहु एहु^८ आविह^९ वप्पुडा^{१०} ॥
६१^{११} ॥ संजुता^{१२} ।

६१ । उदाहरति । त्वं चाहि सुन्दरि आत्मना परित्यज्य दुर्जनस्थानम् । विकसन्तु केतकीसंपुटा निभृतमत्रागमिष्यति वप्पुडा ॥ आत्मनेत्यनेन नैश्चित्यं व्यज्यते । वप्पुडा इति शब्दोऽनु-
कम्प्यजनवाचको देशी, केतकीविकाशे ज्ञापितः स्वयमेवागमि-
ष्यति नायकः, त्वं दुर्जनस्थानं त्यक्त्वा अभिमतस्थानं गच्छ । (C).

६१ । संयुक्तमुदाहरति, तुज्ज इति । हे सुन्दरि सर्वावयवरम-
णीये विअसंत केअइ संपुडा — विकसत्केतकीसंपुटे एज्ज — अत्र
कुंजे इति शेषः वप्पुडा — त्वदनुकम्प्यो नायकः णिज्ज — निभृतं
तूष्णीं पराज्ञातमिति यावत् यथा स्थान्तया आविह — आग-
मिष्यति, अत इति शेषः दुज्जण थप्पणा — दुर्जनस्थापनां दुर्जनाः
अश्रूनां द्रादयस्तेषां स्थापनां परपुरुषनिरीक्षणं न विधेयमित्या-
द्यनेककौलाचारोपदेशमित्यर्थः परितेज्जि — परित्यज्य अप्पणा —
आत्मना स्वयमेवेति यावत् तुज्ज — त्वं जाहि — गच्छ संकेतस्थलं ॥

६१ । १ तुज्ज (A), तज्ज (F). २ जाज्ज (A). ३ परितेज्जि (A). ४ जुज्जण
(B). ५ थप्पिणा (B). ६ आविसन्ति (C). ७ संपुजा (A & C), संपुणा (B).
८ एहि (A, B & C). ९ आविह (A), आविष (B & C), आवद (E).
१० वप्पुला (A), वप्पुणा (B). ११ ८६ (A). १२ संयुजा (A), संयुता (C).

हार ठवीजे^१ काहल^२ दुज्जे^३ कुंतिअ^४ पुत्ता ए गुरु जुत्ता ।
 इत्थ^५ करीजे^६ हार ठवीजे^७ चंपअ^८ मासा छंद कहीजे^९ ।
 ८२^{१०} ।

नायक प्रति उक्ता समागताया कथाचित्तव्या पुरा नायकाभि-
 सारणाय कृतसदृशां यथासिजकुलकमागताचारव्यवशेनाभिसर-
 मनभिलषमाना काचिसाधिकामभिसारार्थं प्रेरयत्या इदं वाक्यम् ।
 आत्मनेत्यनेन परममैशित्यं यप्पुडेत्यनेन च नायककृपणीयम्,
 विकसितकेतकोसपुटे इत्यनेन चाभिसारस्थानस्थान्यजनाग्नेयत-
 इति मन्तव्यम् । कश्चिन् पिञ्ज एवि चाविच यप्पुडेति पाठस्य
 निभृतमयमागत इति व्याख्येयम् । ययुता [१] मिहत्ता [२] । ५८ । (E)

८१ । यथा । त्वमपि आ[या]दि सुदरि आत्मना परित्यज्य
 दुर्जनस्थापना दोषारोपणम् । विकसितकेतकोसपुटे निभृतमया-
 गमिष्यति मत्सुकथो नायक ॥ यप्पुडेति उक्तार्थं देयौ । कुजे
 इति शेषः । (G)

८२ । हारः स्थायते काहलदय कुन्तीपुत्र एकगुरुपुत्र ।
 इत्थं क्रियते हार स्थायते चम्पकमासाच्छन्द कथ्यते ॥ हारो-
 गुरु, काहलदय लघुदय, कुन्तीपुत्र कर्षं दिगुररिति यावत्,
 एष कुन्तीपुत्र गुरुपुत्र, इत्यो दि[च्यन्त्यो]गुरुदयतुष्कल । (C)

८१ । १ हार ठवीजे (A) नारा वीजे (B) २ काहल (B) ३ दिखी (A)
 ४ कुजे (B & C) ५ कुन्ती (A) ६ चम्प (A) ७ ठवीर (A) dropt from
 the up to the 4th quadrant of Sloka 93 in (F) ८ करीजे (A)
 ९ चम्पक (B & C) १० कुन्तीजे (A) करीजे (B & C) ११ ८० (A)

जहा, ओगर् भत्ता रंभञ्च पत्ता

गाइक धित्ता दुध्द सजुत्ता ।

मोइणि मच्छा लालिच गच्छा

दिज्जइ कांता खा पुण्वंता ॥ ६३ ॥ चंपकमाला ।

६२ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनद्विगततमं भेदं चंपक-
मालानामकं वृत्तं लक्षयति । हार — गुरुः काहल दुज्जे — काहल-
द्वयं काहल एकलघ्वात्मको गणस्तद्वयमित्यर्थः, [ए]गुरु जुत्ता —
एकगुरुयुक्तः, कुंतिञ्च पुत्ताए [?] — कुंतीपुत्रः कर्णः गुरुद्वयात्मको-
गण इति यावत् ठवीजे — स्थाप्यते । ततः हत्य — हस्तः गुर्वंतः
सगण इति यावत् करीजे — क्रियते, ततश्च हार — एकगुरुः
ठवीजे — स्थाप्यते, तत् चंपकमाला कंद — चंपकमालाच्छंदः कहीजे
— कथ्यते पिंगलेनेति शेषः ॥ ५६ । (E).

६२ । हारैति । हारः स्थाप्यतां काहलयुग्मं कुंतीपुत्र एक-
गुरुयुक्तः । हस्तः क्रियते हारः स्थाप्यते चंपकमालाच्छंदः कथ्यते ॥
हारो गुरुः, काहलो लघुः, कर्णो द्विगुरुः, हस्तः सगणः । (G).

६३ । उदाहरति । ओगलभक्तं रम्भापा[प]त्रे मोदुग्घटतयुक्तं ।
मोदिनीमत्स्या नालीचट्टान् ददाति कांता खादति पुण्वान् ॥

६१ । १ ओगर् (E). २ दुद (C). ३ दुध्द (B), धित्ता (C). ४ सजुत्ता
(A), संजत्ता (C), सजुत्ता (E). ५ मोइल (B & C), मोइर (F). ६ नालिच
(E & F). ७ पुण्वत्ता (A), पुण्वन्ता (B), पुण्वन्ता (C). ८ ६१ (A).

दीह^१ सह जुअ दीह लह सारवर्द्ध धुअ^२ छंद कह ।
अंत पयोधर ठाड^३ धया चोदह^४ मत्त विरामकथा^५ ।
८४^६ ।

सङ्कलित मण्ड भक्त, ओगरो धान्यविशेष इति चेत्तिन्, मोदिनी-
[१]मास्या मनोयमस्य, नासीषट्च शाकभेदः । (८)

८१ । चपकमाप्तामुदाहरति, ओगरेति । दुग्ध मजुत्ता—दुग्ध-
मयुक्त ओगर भत्ता—ओगरभक्त, ओगरो धान्यविशेषस्तदोद-
मित्यर्थः, गादक धिप्ता—गोहत मोदपि मच्छा—महुरमस्य
ना[ण]सिष गच्छा—नासीषट्च, नान्नीषो गौडदेशे चनेनैव
नाथा प्रसिद्ध शाकवृक्षविशेष इत्यर्थः, रभाष पत्ता—रभाषे कता
—कातया दिन्ने च्चर—दीयते, पुणवता—पुणवान् खा-
खादति ॥ कश्चिदिद्विषयकश्च निश्चयवयस्य प्रति वाक्यमिदम् ।
चपकमाप्ता मिहता । ६० । (E)

८२ । यथा । शास्तिमको[क्तो] रभाषे गोहत दुग्धमयुक्त [के] ।
महुरमस्यो नासिषमाको दीयते कातया खादति पुणवान् ॥
नासिषशाक शाकविशेषः । (८)

८४ । दीर्घा लघुयुगल दीर्घा सप्त सारवर्ती धुव हन्द कथित ।
अन्ते पयोधर स्थापयित्वा ध्वजयतुर्दश माचा विरामौकता ।
दीर्घा गुरु, पयोधरो जगण, ध्वज आदिलघुस्त्रिकल । (८)

८४ । १ दीह (C) २ धया (A) धुव (E) ३ ठाड (A B & C)
४ चोदह (A) चोदह (B) चोदह (C) चोदह (E & F) ५ विराम कथा
(E) ६ ८१ (A)

जहा,

पुत्त पवित्त बहुत्त^१ धणा भत्ति कुटुंबिणि^२ सुह मणा ।
 हक्क^३ तरासइ भिच्च गणा को कर वच्चर सग्ग मणा ॥
 ६५^४ ॥ सारवती ।

६४ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनपत्वारिंशाधिकचतुः-
 शततमं ४३८ भेदं सारवतीनामकं वृत्तं लक्षयति, दीहेति । यत्र
 प्रथमं दीह—दीर्घं गुरुमिति यावत् तदनंतरं लङ्ग[ह] जुअ—
 लघुयुगं ततोऽप्यनंतरं दीह लङ्ग—दीर्घलघू गुरुलघू इति यावत्,
 अंत—अंते दीर्घलघोरनंतरमिति यावत् पञ्चोहर—पयोधरं
 मध्यगुरुं जगणमिति यावत् ठाइ—स्थापयित्वा [ध]आ—ध्वजः
 लघ्वादिस्त्रिकलो गण इति यावत् स्यायत इति शेषः, कहा चउ-
 दह मत्त विराम—कथितः चतुर्दशमात्राविरामः, सारवई—
 सारवतीनामकं कंद—कन्दः धुअ—ध्रुवं कङ्ग[ह]—कथ्यताम् ॥
 ग्राह्यतभाषायां पूर्वनिपातानियमात् कहा-शब्दस्य पूर्वनिपातकरणे
 न दोष इति मंतव्यम् । ६१ । (E).

६४ । दीर्घो लघुयुगं दीर्घलघू सारवती ध्रुवं कंदः कथय ।
 अंते पयोधरं स्थापयित्वा ध्वजः चतुर्दशमात्रा विरामकताः ॥
 पयोधरो जगणः, ध्वजो लघुगुरु । (G).

६५ । उदाहरति । पुत्रः पवित्रः वज्रतरधनं भक्ता कुटुम्बिनी

कणो पटमो' इत्यो' जुथनो'
कणो तिथनो इत्यो' चउयो' ।

सोमा कनथा छक्का वल्लथा
एसा सुसमा दिडा' सुसमा' ॥ ८६' ॥

शुद्धमना : वा[र]क चक्षन्ति भयगण क करोतु [वर्ष]र
स्वर्गे मन ॥ इह शब्द कापवाची । (C)

८५ । शारा[र]धनोमुदाहरति, पुसेति । [पवित्र]—पवित्रा
पित्रभक्ता इति यावत् अथवा पदे वक्ष्यात् चायत इति पवित्रा
वक्ष्यादपि रचका इत्यर्थे पुत्रा वक्ष्यत धना—वक्ष्यतर धन
भक्ति—भक्ता प्रियभजनपरेति यावत् [छद्म मणा]—शुद्धमना
चकुटिर्भात करणा कुटुम्बिणि—बधू यदि एतत्सर्वं भवतीति श्रेय ।
मित्र गणा—भयगण इह—इहैव शब्दव्यापारमात्रेणेति यावत्
तरामद्—वक्ष्यति, तदा को—क वर्षर—वर्षर मण—स्वर्गे
मणा—मन कर—करोति न कोऽपीत्यर्थः ॥ ८२ । (E)

८५ । घणा । पुत्रा पवित्रा वक्ष्यतर धन भक्ता कुटुम्बिनी
शुद्धमना । इहैव भवति भयगण क करोति वर्षरक स्वर्गे मन ॥
[कुटुम्बिनी] स्त्री, [वक्ष] शब्दविशेष । (D)

८६ । कर्ण प्रथमो * * * एसा प्रकट घोडग कला वड-

वल्लया एषा सुस[प]मा दृष्टा सुस[प]मा ॥ द्विगुरोरगन्तरम्
अन्तगुरुश्चतुष्कलाः पुनरप्येवं मिलित्वा षोडश कला भवन्ति ।
अत्र च षड्गुरवः पतन्ति, सुस[प]मा शोभना, सुस[प]मेति
कुन्दः । (C).

८६ । अथ दशा[क्ष]रचरणस्य वृत्तस्य सप्तनवत्यधिकत्रिंशत्तमं
भेदं सू[स]स[प]मानामकं वृत्तं लक्षयति, कण्ठो इति । षडमो—
प्रथमः कण्ठो—कर्णः गुरुद्वयात्मको गण इति यावत् जुअलो—
द्वितीयः हृत्यो—हस्तः गुर्वन्तः सगण इत्यर्थः, तिअलो—तृतीयः
कण्ठो—कर्णः पुनः गुरुद्वयात्मक एव गण इति यावत्, चउथो—
चतुर्थः हृत्यो—हस्तः पुनः सगण इत्यर्थः यत्र भवतीति प्रति-
गणानंतरमध्याहृत्य योजनीयं । सोला कला—षोडशकलाका
षोडश कलाः मात्रा यस्यां सा तादृगीत्यर्थः, क्का वल्लया—
षड्वल्लया षट् वल्लया गुरवो यस्यां सा तादृगीत्यर्थः षड्गुरुयुक्तेति
यावत् एषा—एषा असुसमा प्राणसमा सुसमा—सुपमा दिष्टा—
दृष्टा पिंगलेनेति शेषः ॥ सुपमानामकमेतद्वृत्तं पिंगले[न] प्रका-
शितमित्यर्थः । अत्र कलाज्ञापकं च पदं पद्यपूरणार्थमेव, वर्ण-
वृत्तेषु मात्राकथनस्थानतिप्रयोजनतया [लघु]गुरुज्ञापकत्वाच्चेति
मंतव्यं । कचित्तु हृत्यो पअलो इति पाठस्तत्र हस्तः प्रकट इति
व्याख्येयम् । (E).

८६ । कण्ठेति । कर्णः प्रथमो हस्तो द्वितीयः कर्णस्तृतीयो-
हस्तश्चतुर्थः । षोडशकला षड्वल्लया एषा सुपमा दृष्टा असुसमा ॥
कर्णो द्विगुः, हस्तः सगणः, वल्लयो गुरुः । (G).

जहा, भोहा' कविला' उधा दिथला'
 मम्भा' पिथला' येत्ता' जुथला' ।
 रुक्खा वथणा' दंता विरला'
 केसे' जिविथा' ताका पिथला ॥ ८७' ॥ सुसमा'' ।

८७ । उदाहरति । भू कपिला उध ललाट मध्येपीत नेत्र-
 युगल । रुक् वदन दन्ता विरला कथ जीवतस्या मिय ॥ एता-
 द्गुणवणा विधवा भवतीत्यर्थः । (C)

८७ । सुसमाभुदाहरति, भो इति । यथा भू कपिला-
 कपिला ललाट (ट) उधा-उध [ले] येत्ता पु, जु] वला-नेत्र-
 युगल मम्भा पिथला-मध्येपीत माध्वारिगयनवद्गुणमित्यर्थः ।
 वथणा-वदन रुक्खा-रुक् दन्ता विरला, ताका-तस्या
 पिथला-मिय कै(के)स-कथ जिविथा-जीवति ॥ परमकुक्षित-
 रूपा यथा काता व कथ प्राणाभ्यारयति इति वकसावयव-
 रमणोपकांताकस्य कस्यचित्कुकांताक प्रति वचनमिदम् । १४ । (E)

८७ । यथा । भूकपिला उधललाटा मध्येपीतनेत्रयुगल । रुक्
 वदन दन्ता विरला कथ जीवति तस्या मिय ॥ (G)

८७ । १ भोहा (B & C) २ कपिला (A) ३ विथला (A) विथाला
 (B) लिथला (E) विदला (F) ४ मम्भा (A) मम्भ (B & C) ५ वथण
 (A) ६ वरणा (F) ७ पिथला (A) विरला (E) ८ कै(के)स (B, C, E & F)
 ९ जिविथा (A) १० टा (A) ११ (E) १२ वथणा (A)

दिश्रवर हारः पञ्चलिश्रा पुणविः तद्वट्टिशः करिश्रा^४ ।
वसु^५लघु वे गुरु सहिश्रा अमिश्रगर्द^६ धुश्र^७ कहिश्रा ॥ ६८^८ ॥

६८ । द्विजवरहारप्रकटिता पुनरपि तथैव कृता । वसुलघु-
दिगुरुसहिता अमृतगुरु[गतिः] ध्रुवं कथिता ॥ द्विजवरसतुर्लघुः,
हारो गुरुरेताभ्यां प्रकटिता, पादे गुरुद्वयमष्टौ लघवो भवन्ति । (C).

६८ । अथ दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य पञ्चवत्यधिकचतुःशततमं
भेदम् अमृतगतिनामकं वृत्तं लक्षयति, दिश्रवरेति । दिश्रवर हार
पञ्चलिश्रा — द्विजवरहारप्रकटिता द्विजवरसतुर्लघ्वात्मको गणः
हारो गुरुस्ताभ्यां प्रकटितेत्यर्थः, अथवा प्राकृतभाषायां पूर्वनिपाता-
नियमात् प्रकटितद्विजवरहारेति पञ्चलिश्रा-शब्दस्य पूर्वनिपातं कृत्वा
योजनीयं, पुणवि — पुनरपि तद्वट्टिश — तथैव संख्याय द्विजवर-
हारौ दत्तेति यावत् करिश्रा — कृता । अथवा पूर्वाक्तप्रकारेण
करिश्रा-शब्दस्य पूर्वनिपातं कृत्वा पुणवि करिश्रा तद्वट्टिश —
पुनरपि कृततथास्थितिः कृता तथा तेन प्रकारेण द्विजवरहार-
स्थापनप्रकारेणेति यावत् स्थितिर्यस्याः सा तादृशीति योजनीयम् ।
वसु लघु वे २ गुरु सहिश्रा — वसुलघुदिगुरुसहिता वसवोऽष्टौ, तथा-
चाष्टसंख्याकैर्लघुभिर्गुरुद्वयेन च युक्तेत्यर्थः, अमिश्रगर्द — अमृतगतिः
धुश्र — ध्रुवं कहिश्रा — कथिता ॥ तदमृतगतिनामकं वृत्तं कथित-
मित्यर्थः । अत्र लघुगुरुज्ञापकक्षरणोऽनतिप्रयोजनकत्वात् पद्यपूर-

६८ । १ Drop in (A). २ पुणवि (C). ३ तद्वट्टिश (A), तद्वट्टिश (B).
४ कहिश्रा (A). ५ वसु (F). ६ धूष (B & C). ७ ६९ (A), ६५ (E).

जहा, सरथ^१ सुधाथर^२ वथणा
 विकथ^३ सरोरुह थथणा ।
 मथ गल^४ कुंजर गमणी^५
 पिथसहि^६ दिडिथ^७ तरुणी ॥ ६६^८ ॥ अमृतगतिः ।

षाद्यमिति मतय, प्रथम सप्तपुत्रपुत्रं तदनन्तरमेको गुरुः पुनरपु-
 त्रपुत्रं पुनरेको चार एते गणाः क्रमेण यथा चरणे पतन्ति तद-
 मृतगतिनामक वृत्तमिति निष्कृतोऽर्थः । ६६ । (F).

६८ । दिथ इति । दिजवरो चारः प्रकटितः पुनरपि तथा-
 क्षितः कृतः । वसुसप्तदिग्दशदिता अमृतगतिर्भुव कपिता ॥
 दिजवरयत्तुर्नपु, चारो गुरु । (G)

६९ । उदाहरति । प्रारत्सुधाकरवदना चपसचरोरुहवदना ।
 मदकलकुञ्जरगमना विथसधि दृष्टा तरुणी ॥ (C).

७० । अमृतगतिमुदाहरति, चरेति । चरच सुधाचर वथणा —
 प्रारत्सुधाकरवदना विकच चरोरुह वथणा — विकचचरोरुहवदना ।
 मथ गल कुंजर गमणी — मदकलकुञ्जरगमना तरुणी च वि[थ]सधि
 दिङ्गा — दृष्टा ॥ कश्चित् त्रिविध सुधा रस वथणेति पाठस्तत्र जीवि-
 तस्य प्राणस्य सुधारस इव वचन यस्याः सा जीवितसुधारवचना
 इति व्याख्येयम् । अमृतगतिर्निवृत्ता । ६६ । (E)

६८ । १ चरण (A & F) २ सुधानप (A) ३ वथण (A, B & C) विकच
 (E) ४ वथ वथ (A) गल वथ (B) वथ वथ (F) ५ वमना (A), वथणी
 (C) ६ The fourth quadrant runs thus in (A) — त्रिविध वमनाप
 वमना ७ दिङ्ग (B), दिङ्गा (E & F) ८ ६९ (A), ६६ (E).

शील^१ सरूअह^२ रह^३ करीजे^४

तिस्मि भआ गण^५ जत्य^६ कहीजे^७ ।

सोलह^८ मत्तह पाअ^९ ठवीजे

दुगुरु अंतहि बंधु भणीजे^{१०} ॥ १००^{११} ॥

६६ । यथा । शारदसुधाकरवदना विकचसरोरुहवदना[नयना] ।

मदकलकुंजरगमना प्रियसखि दृष्टा तरुणी ॥ (G).

१०० । अथैकादशाचरा । नीलस्वरूपम् एतत् क्रियते त्रयो भगणास्तत्र क्रियन्ते । षोडश मात्राः पादे स्थाप्यन्ते द्वौ गुरु अन्ते वन्धुः क्रियते ॥ वन्धुच्छन्दसो नील इत्यपि नामान्तरम् । यद्वा नीलस्वरूपः पिङ्गलः तेनैतत् क्रियते । णील सम्भवद्[?] इति पाठे स्पष्टार्थः । (C).

१०० । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्याष्टचत्वारिंशोत्तरं सहस्रद्वयं भेदा भवन्ति, तत्रैकोनचत्वारिंशोत्तरचतुःशततमं ४३६ भेदं बंधुनामकं वृत्तं लक्षयति, णीलेति । जत्य—यत्र पाअ—पादे तिस्मि—त्रयः भआ अण—भगणाः भणीजे—भण्यन्ते, अंतहि—अन्ते भगणत्रयांते पादांते वेत्यर्थः दुगुरु—द्विगुरुः करीजे—क्रियते, सोलह मत्तह—षोडश मात्राश्च ठवीजे—स्थाप्यन्ते, एह—

१०० । १ शील (A & C). २ सरोरुह (A), सरूच (B). ३ रह (B & C). ४ करिजे (C), कजे (E), कहीजे (F). ५ अण (E & F). ६ तत्य (A, B & C). ७ धरीजे (A), भणीजे (B & C), करीजे (F). ८ सोडह (B). ९ पाउ (A). १० मुणीजे (A), करीजे (B & E), कहीजे (C). ११ ६८ (A), ६० (E).

जहा, पंडव' वंसहि जमा' धरीजे'

संपथ अजिअ धम्मक दिज्जे' ।

सोउ' जुहुदठिर' सकट' पावा'

देवक' लिक्खिअ' केण मेटावा' ॥ १०१ ॥ वंधु ।

एतत् षील निरोद्ध — नीलनिरोद्धेण पिगलेनेति यावत्
 वधु — वधुनामक वृत्त करोजे — कथ्यते ॥ यदा षील वद्धव —
 नीलरूपापरनामकमिति यावत् वधु — वधुनामक वृत्त कथ्यते
 इति व्याख्येयम् । यच्च मायाजापकचरणमनतिप्रयोजनकत्वात् पद-
 पूरणार्थमेवेति मतस्य, भगवत्पद्यान्तरं गुरुद्वयं यच्च प्रतिचरणं
 पतति तद्वधुनामक वृत्तमिति फलितार्थः । (४)

१०० । अथैकादशाक्षरं विद्युप् । षीलेति । जी नी, समरो-
 द्धेण पिगलेनै तत्कथितं यद्यो भगवत्त यच्च भण्यते । षोडश माया
 पादे स्थाप्यते दिगुदरती, ते वधु वद कथ्यते ॥ नीलमरोद्ध
 पिगल । (५)

१०१ । पाण्डववज्रे जमा धृत्वा वधदम् चर्म्मयिता धर्माय

१०१ । १ पाण्डव (B & C) १ जमा (B & F) १ करोजे (A) परिज्जे
 (E & F) २ यच्च करोजे (A) लिक्खि रोजे (B & C) यच्च के दिज्जे (E)
 ३ सोर (A & C), पादि (B) ४ जुहिदिर (A) जुहिदिर (B) जुहिदिर (C).
 ५ वद्धव (C) ६ पावा (B & C) ७ देवक (B & C) देवक (E & F)
 १० केव्वल (A) के क्वल (E & F) ११ मेटावा (B & C) निरावावा (F)
 ए to be read about 10 मेटावा V de षील १ F 7 ११ दद (A), १८ (E)

दिअवर हार लह जुअला
 वलअ परिद्विअ^१ हत्य अला ।
 पअ कल चोदह^२ जंप^३ अही
 कइवर^४ वलहि^५ हो^६ सुमुही ॥ १०२० ।

दीयते । तेनापि युधिष्ठिरेण सङ्कटं प्राप्यते दैवलिखनं केन
 लुप्यते ॥ (C).

१०१ । बंधुमुदाहरति, पण्डवेति । पण्डव वंमहि — पांडववंशे
 पाण्डोरयं — पाण्ड[वः] पांडवश्चासौ वंम[श]येति पांडववंम[श]-
 स्तस्मिन्नित्यर्थः यस्येति [शेषः] जन्म — जन्म क्रियते विधात्रेति
 भावः, अज्जिअ — अर्जयित्वा संपअ — संपत् धर्माके — धर्माय
 दिक्के — दीयते येनेति शेषः । सोउ — सोऽपि जुहुद्विर — युधि-
 स्थिरः संकट — संकटं पात्रा — प्राप्तः, अतः दै[दि]वक — दैवस्य विधे-
 रिति यावत् लेखिअ — लिखितं केण — [केन] मेटावा — विलु-
 प्यते ॥ न केनापीति भावः । बंधुर्निवृत्तः । एतस्मैवान्यत्र दोधक-
 संज्ञा । ईप् । (E). [This anomaly has been taken notice of, in
 Ghosha's Compendium, p. 70, foot-note.—Ed.]

१०१ । पांडववंशे जन्म क्रि[त्रि]यते संपदम् अर्जयित्वा धर्मायै

१०१ । १ पविद्विअ (A), परिद्व (B), परिद्वर (C). २ चउदह (A),
 चोदह (C), चोदह (E & F). ३ जंपु (A). ४ कइवर (A). ५ वलहि
 (A), वलहि (B), जाणहि (E), जाणहि (F). ६ सो (E & F). ७ १००
 (A), ६८ (E).

जहा, अद्रचल जोब्बल देह धणा
 सिबिलअ' सोअर वंधु अणा' ।
 अबसउ काल पुरी गमणा
 परिहर वब्बर पाप मणा ॥ १०३' ॥ सुमुखी ।

दीयते । युधिष्ठिर वकट प्राप्नोति देवतलिखित केन
 प्रोक्ष्यते ॥ (G)

१०२ । दिजवरो हार लघुयुगल वल्लभपरिस्थित हस्ततल ।
 पदे कलाद्यतुर्दंश जल्पति अहि कविजगवत्तभा सुमुखी ॥ दिज
 वरो लघुपतुष्कल, हारो गुर, वल्लभ गुरर्हस्ततल चतुष्कलो-
 ज्जतगुर । (G)

१०२ । अथैकादशाक्षरचरणस्य हस्तस्याग्नीत्यधिकाष्टशततम भेद
 ८८० सुमुखीनामकं हस्तं लक्षयति, दिग्भवेति । दिग्भर-
 दिजवरद्यतुर्दंशात्मको गज ततो हार-हारो गुररिति
 यावत्, ततो शङ्ख जुषला-लघुयुगल, ततश्च वल्लभ-वल्लभो-
 गुर, ततश्च हत्य अला-हस्ततल गुर्यंत वल्लभ इति यावत्, एव-
 प्रकारेण यत्र चउद्ध [?] कल-चतुर्दंश कला पत्र-पादे
 परिद्विष-परिस्थिता, सो-सा [सु]मुखी-सुमुखी जाण्ड-
 ज्ञायता तत्सुमुखीनामकं हस्तं ज्ञेयमित्यर्थः, इति करवर-
 कविवर अही-अहि पिगल इति यावत् अपद [?] -
 जल्पति । ६८ । (E)

चामर^१ काहल^२ जुग ठवीजे
हार लहू जुअ तत्य^३ धरीजे ।
कण^४ गणा पअ अंत करीजे^५
दोधअ^६ छंद फणी पभणीजे^७ ॥ १०४^८ ।

१०२ । दिश इति । द्विजवरो हारो लघुयुगलं वलयः प्रति-
ष्ठितहस्ततलः । पादे कलाद्यतुर्दश जल्पति अहिः कविवराः
जानीत सा सुसुखी ॥ द्विजवरद्यतुर्लघुः, हारो गुरुः, वलयो गुरुः,
हस्तः मगणः । (G).

१०३ । उदाहरति । अतिचलानि यौवनदेहधनानि, स्वप्नसहो-
दरा बन्धुगणाः । अवश्यं कालपूर्यां गमनं परिहर वर्वर पापं
मनः ॥ (C).

१०३ । सुसुखीमुदाहरति, अर्द्धति । जोव्वण देह धणा — यौवन-
देहधनानि अदचल — अतिचलानि, सोअर — सोदरा भ्रातर-
इति यावत् बंधु जणा — अन्ये अपि कुटुम्बा इत्यर्थः सिवणअ —
स्वप्नवत् स्वप्नेन तुल्यम् इति यावत् । यद्वा बंधुजनाः सिविणअ
सोअर — स्वप्नसोदराः स्वप्नतुल्या इत्यर्थः । काल पुरी गमणा — यम-
पुरीगमनम् अवस[उ] — अवश्यम् अतो हेतोः हे वर्वर मणा — मनः

१०४ । १ चामल (F). २ कोमल (B). ३ तल्य (A), पाद्य (B & C).
४ गण (A). ५ र दौजे (A), धरीजे (B & C). ६ दोहय (B). ७ फणीस
भणीजे (A), छंदक णाम करीजे (B), छंदउ नाम करीजे (C), फणी पभणिजे (F).
८ १०२ (A), ०१ (E).

पाप — पापात् परिहर ॥ कचिन्नाहापापकर्थापक प्रति कश्च
चिन्निचस्योपदेशवाक्यमेतत् । सुमुखी निवृत्ता । ७० । (E)

१०२ । यथा । अतिचक्षानि यौवनदेहधनानि स्त्रप्रसोदरो
बधुजन । अथश्च काह[पुरी]गमन परिहर बन्धर पापे मन ॥ (G)

१०४ । चामर काहस्ययुग्म हारस्ययुग्म तथा ध्रियते । कश्च
गणा पदानो कियनो दोधकश्चन्द कषीन्दिष भण्यते ॥ चामर
गुह, काहस सधु युग्म तयोर्धुयुगमित्यर्थ, हार सधुयुग । हार
सह जुष जुग धरीजे इति पाठ सुगम एव । अथ यद्यपि बन्धु-
श्चन्दसा घडाभेदस्यापि चन्दकदेव नामान्तरेण अन्यमुनिनोक्त-
मिति दर्शित । कचित्तु चामरकाहस्ययुग्मादौनामच नियम, न तु
क्रमतस्तात्पर्यं तथा च हरत् दुरित देवमुरारिरित्यादिकमपि
दोधकश्चन्द एवेत्याह । (C)

१०४ । अथैकादशाक्षरचरकस्य हस्तस्यैकोनचत्वारिंशोत्तरपद-
शततम भेद पुनरपि दोधकमेवेति नामान्तरेणाह चामरेति । अथ
प्रथम चामर — चामर गुहरिति यावत् काहस जुग — काहस्ययुग
काहसो सधुस्युग[यु]गमित्यर्थ, उनीजे — स्थाप्यते, ततश्च हार —
हारो गुह सह — सधू हारानन्तर दौ सधू इत्यर्थ जुष — जु-
[यु]ग वारदयमित्यर्थ एको गुरुस्यदनन्तर सधुदयमिद वारदय-
मिति परमार्थ, तत्त्व — तस्य तथा वा धरीजे — ध्रियते । एव सति
भगणचय सिध्यति, अन्यथा चामरकाहस्ययुगानन्तर हारस्यसुदय-
मात्रोक्त्वा द्वतीयभगणात्तामाहुतप्रचलितत्वापत्तिरित्यस्य तात्पर-
णोपदिष्टव्याख्योपदेशो निर्मलरै सुधीभिर्विभावनीय । पञ्च अत —

जहा, पिंग जटावलि ठाविअ गंगा

धारिअ^१ णाअरि^२ जेण अर्धंगा ।

चंदकला जसु सीसहि णोक्खा^३

सो तुह^४ संकर दिज्जउ^५ मोक्खा^६ ॥ १०५^७ ॥ दोधक ।

पादांते कष गणा — कर्णगणः गुरुद्वयात्मको गण इति यावत् करीजे — क्रियते, फणी — पिंगलः तत् दोधकच्छन्दः दोधकनामकं वृत्तं प्रभणीजे — प्रभणति ॥ यत्र भगणत्रयोत्तरं गुरुद्वयं तद्दोधकनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । बंधुदोधकयोश्चोद्वनिका-मात्रभेदाद्भेदः स्वरूपतस्तु न कश्चिद्विशेष इति विभावनीयम् । (E).

१०४ । चामलेति । चामरं काहलयुग्मं स्थाप्यतां, हारलघु-युगं तत्र स्थाप्यतां । कर्णगणः पादांते क्रियते, दोधकच्छन्दः फणी प्रभणति ॥ चामरो गुरुः, काहलो लघुः, हारस्य गुरो-र्लघ्वोश्च युगमित्यर्थः । कर्णे द्विगुरुः । (G).

१०५ । उदाहरति । पिङ्गलजटावलीस्थापितगङ्गः धृता नागरौ घेनाद्वांगे । चन्द्रकला यस्य शीर्षे स्थिता [लोक्खा] स तुभ्यं शङ्करः [दि]दातु मोक्षम् ॥ (C).

१०५ । दोधकमुदाहरति, पिंगेति । येन पिंग जटावलि — ता[म्र]जटावल्यां गंगा ठाविअ — स्थापिता, अथवा यः पिंग-जटावलीस्थापितगङ्ग इत्येकमेव पदं शिवविशेषणं, येन अद्भु[ध]ंगा

१०५ । १ ठाविअ (A). २ णाअरौ (C). ३ लोक्का (C), चोक्खा (F).

४ तुह (E & F). ५ दिज्जउ (B), दीज्जउ (E). ६ साक्खा (E), चोक्खा

(F). ७ १०२ (A), ७१ (E).

कण्ठो दुग्धो^१ क्षार एको^१ विसञ्जे

सञ्जा कणा गंध कणा सुखिञ्जे^१ ।

बीसा^१ रेहा पाञ्च पाए गणिञ्जे^१

सप्पा राए सासिखी सा सुखिञ्जे^१ ॥ १०६ ॥

—अर्द्धागे नागरी स्त्रीति यावत् धारिच—हता । जसु—यस्य
भीमहि—भीर्वे षोक्ता—रमणीया चदकला—चन्द्रकला दृश्यते
इति श्रेय, सो—स यकर—शिव तुभ्य—तुभ्य मोक्ता (?)—
मोक्ष दु खप्रागभावसमानाधिकरण दु खध्वसमिति यावत् दीप्य
—द्वानिति यावत् ॥ बोधक निवृत्तम् । ७९ । (E)

यथा । पिगलजटावलिस्थापितगगो धारिता येन
नागरी अर्द्धागे । चद्रकला यस्य भीर्वे रमणीया, स तत्र शकरो-
द्दातु सौख्य ॥ (G)

१०६ । कर्षो दिगुह स दिगुण ततोऽपि क्षार एक मञ्जी-
हृत ग्रस्य कर्ष गन्ध कर्ष । विप्रति कणा पादे पादे गणय
धर्पराजेन सा[शा]सिनी भणिता ॥ कर्षो दिगुहक्षस्य दिगुण चतुर्गुह-
रिति यावत् ततो क्षारो गुह, ग्रस्य क्षुध, कर्षो दिगुह, गन्धो-
क्षुध, कर्षो दिगुह । (C)

१०६ । अयैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनवत्युत्तरदिग्गततम
भेद १८८ सासिनीनामक वृत्त श्लक्षयति, कषविति । यच्च प्रथम
कण्ठो दुग्धो—कर्णंदय कर्षो गुहदयात्मको गणसद्वयमित्यर्थः

१०६ । १ दुग्धो (A) १ एको (C) १ एको सुखिञ्ज (C) ॥ बीसा (B
& C) १ भणिञ्ज (A & B) १ सुखिञ्ज (A) ॥ १०७ (A) ७९ (E)

जहा, रंडा चंडा^१ दिक्खिदा^२ धम्म दारा

मज्जं मंसं पिज्जए^३ खज्जए^४ आ^५ ।

भिक्खा भोज्जं चम्म खंडं च सेज्जा^६

कोलो^७ धम्मो कस्स णो भादि रम्मो^८ ॥ १०७^९ ॥

सालिणी ।

हार एको — हार एकः हारो गुरुरित्यर्थः विसज्जे — विसृज्यते, ततः सल्ला कल्ला गंध कल्ला — शल्यकर्णगंधकर्णाः, शल्यो लघुः, कर्णो-गुरुद्वयात्मको गणः, गंधो लघुः, कर्णो गुरुद्वयात्मको गण एते इत्यर्थः पाअ पाए — पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् सुणिज्जे — श्रूयते, तथा वीसा — विंशतिः रेहा — रेखा मात्रा इति यावत् गणिज्जे गण्यंते, सा सप्पा राए — सर्पराजेन सालिणौ — सालिनी-नामकं वृत्तमिति यावत् सुणिज्जे — मन्यते ॥ अत्र मात्राकथनं पादपूरणार्थमेव, लिंगविभक्तिवचनव्यत्यासस्तु प्राकृतभाषायां न दोषायेति मन्तव्यं । मगण-तगणत्र[द्व]योत्तर-गुरुद्वयरचितचरणा सालिनीति फलितार्थः । ७३ । (E).

१०६ । कल्लो इति । कर्णयुगं हारम् एकं विसृज्य शल्यः कर्णः गंधः कर्णः श्रूयते । विंशतिः रेखाः पादे पादे गण्यंते सर्पराजेन सालिनी सा मान्यते ॥ कर्णो द्विगुरुः, हारो गुरुः, शल्यगंधौ लघू । (G).

१०० । १ रण्डा (C). २ दिक्खिदा (A & B), दीक्खिदा (C). ३ पिज्जिए (E). ४ & ४ खज्जए पिज्जए च (B), खज्जए पिज्जए च (C). ५ खज्जए च (A). ६ सज्जा (A & C), सेजा (B). ७ कोलो (A). ८ रम्मो (B). ९ १०७ (A), ०४ (E).

दिश्व'वर जुश्व लहु'जुश्वलं पश्व' पश्व पश्वलिश्व वलश्व ।
 चउ पश्व चउ वसु' कलश्व' दमश्व पश्वि भण' ललिश्व' ।
 १०८ ।

१०० । उदाहरति । रण्डा रण्डा दौचिता धर्मदारा रम्य
 [मर्षी] माम खाद्यते पीयते च । भिक्षा यो[भो]ज्य चर्मखण्ड च ग्रन्था
 कौशो धर्म कण्ड नो भाति रम्य ॥ वन्धुहीनत्वमच ॥ सद्यते
 सैव दौचिता यथाविधिह्यहीतमन्त्रा धर्मदारम प्रापिता, भोष्य
 किम् इत्यादिकांशायां भिक्षासन्धमित्यर्थः, कौशो धर्म शास्त्र-
 शास्त्रविषयोक्तधर्मः । कर्पूरमञ्जुष्यां भैरवानन्दखेयमुक्ति । (C)

१०० । शास्त्रिणोमुदाहरति, रण्डेति । रण्डा परमकोपवती
 दिक्खिदा — दौचिता शास्त्रशास्त्रोक्तविधिह्यहीतमन्त्रेति यावत्
 रण्डा — विधवा धर्म दारा — धर्मपत्नी, मञ्जु — मद्य पिबिए —
 पीयते, मस च, चा] — मांस च खण्ड — खाद्यते । भिक्षा — भिक्षा
 भोज्य — भोज्य चर्मखण्ड च खेया — ग्रन्था, एतादृश कौशो —
 कौश वस्त्रपरपरापरिमात्र शास्त्रतत्त्वविशेषोक्त इति यावत्
 धर्मो — धर्म कण्ड — कण्ड रण्डो — रम्यो नो भाति ॥ अपि तु
 सर्वस्वापीत्यर्थः । कर्पूरमञ्जरीषाटकण्ड कापालिकभैरवानन्दस्य
 राजान प्रति वाक्यमिदम् । ७४ । शास्त्रिणो निवृत्ता । (E)

१०८ । १ हिज (F) २ लहु (F) ३ Dropt in (B) ४ वच (A)
 ५ वचच (A) ६ वचचवि (A) मचचवि (B & C) ७ मचिच (A & C)
 चविच (B) = १०६ (A) ७२ (E)

जहा, परिणत्र^१ ससहर वत्रणं

विमल कमल दल रात्रणं ।

विहित्र^२ असुर कुल दलणं^३

पणमह^४ सिरि^५ महु महणं ॥ १०६^६ ॥ दमणक^७ ।

१०७ । यथा । रंडा चंडा दौक्षिता धर्मदारा मयं मांसं
पीयते खाद्यते च । भिक्षा भोज्यं चर्मखंडं च शय्या कौलो धर्मः
कस्य नो भाति रम्यः ॥ (G).

१०८ । द्विजवरयुगलं लघुयुगलं पदे पदे प्रकटितवलयम् अन्ते
गुरुयुक्तं । * * * चतुर्वसुकलम् अष्टचत्वारिंशत्कलम् । (C).

१०८ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुर्विंशत्युत्तरमहन्ततमं
भेदं दमनकनामकं वृत्तं लक्षयति, दिश्रवरेति । दिश्रवर जुश्र —
द्विजवरयुगलं चतुर्लक्षात्मकगणद्वयमिति यावत् लज्ज जुश्रलं —
लघुयुगलं वलश्रं — वलयं गुरुरिति यावत् यत्र पश्र पश्र —
पादे पादे प्रतिचरणमिति यावत् पश्रलिश्र — प्रकटितं । चउ पश्र —
चतुःपादेषु चउ वसु कलश्रं — चतुर्वसुकलाकं दक्षिणगत्यैवांकस्थाप-
नेन ४८ चतुर्वसुशब्देनाष्टचत्वारिंशन्मात्रा लभ्यंते, तथा चतुर्वर्षे
पादेषु मिलित्वाष्टचत्वारिंशन्मात्राकमिति तत्त्वं, दमणश्र — दम-
नकं फणी ललिश्रं — ललितं यथा स्यात्तथा भण — भणति ॥ लघु-
दशकोत्तरगुरुरचितचरणो दमनक इति फलितार्थः । ७५ । (E).

१०६ । १ पश्रलिश्र (A, B & C). २ वलिश्र (A, B & C). ३ ददणं (B & C). ४ पणवह (A). ५ सिर (E). ६ १०७ (A), ७६ (E). ७ दमणश्र (C).

ताल खंदए समुद तूरआ^१

जोहलेण छंद एहु^२ पूरआ ।

गारदाइ^३ अक्खराइ^४ जाणिआ

खाय राय^५ जंप एय^६ सेखिआ^७ ॥ ११०^८ ॥

१०८ । दिच रति । दिजवरयुगं सधुयुगलं पदे [पदे] प्रकटित-
वलयं । चतुःपदे चतुर्वसुकलं दमनकं फणौ भणति सलितं ।
वलयो गुरुः । (D)

१०८ । उदाहरति । प्रकटितं ग्रन्थधरतुभ्यं वदनं यस्य विमल-
कमलदलनयनं । वलिकासुरकुलदहनं प्रणमामि शिरमि मधु-
मयनं कृष्ण ॥ (C)

१०८ । दमनकमुदाहरति, परिणय रति । परिणय [मयहर
वक्षणे] — परिणतग्रन्थधरवदनं विमलकमलदलनयनं । विहितासुर-
[कुल]दहनं मज्ज मक्षणे — मधुमयनं श्रीकृष्ण [शिर — शिरसा]
पणमह — प्रणमत ॥ दमनको निवृत्तः । ०६ । (F)

१०८ । यथा । परिणतग्रन्थधरवदनं विम[ल]कमलदलनयनं ।
विहितासुरकुलदहनं प्रणमत श्रीमधुमयनम् ॥ (D)

११० । तालनन्दसमुद्रद्वयंजोहलेन एतत् खन्द पूरय । एका-
दशाक्षराणि ज्ञातानि नागराजो जल्पत्येवा चेनिका ॥ तालादय-

११० । १ तूरआ (B) २ एहु वद (A & B), एहु वद (C) ३ गारदाइ
(B), ४ अक्खराइ (F) ५ राय (A) ६ एय (A & B), एय (E)
७ 4th quadrant drop in (C) = १०८ (A), ०० (F)

जहा, भक्ति पत्ति पात्र भूमि कं पित्रा
 टप्पु^१ खुंदि खेह^२ स्तर भं पित्रा ।
 गोल^३ रात्र जिणि^४ माण मोलित्रा
 कामरूत्र^५ रात्र वंदि^६ होलित्रा^७ ॥ १११^८ ॥
 सेनिका^९ ।

स्वतारोऽन्तलघुत्रिकलवाचकाः, [Vide श्लोक १८, p. 27.—Ed.] जोहलः
 पञ्चकलो मध्यलघुः । (C).

११० । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य व्युत्पत्त्युत्तरषट्गततमं
 द्विभेदं सेनिकानामकं वृत्तं लक्षयति, तालेति । आदौ ताल
 एन्दए — तालनन्दाभ्यां ततः समुद्र त्वरा — समुद्रत्वया[भ्यां] गुर्वादि-
 त्रिकलग्नाभ्यामित्यर्थः ततश्च जोहलेन मध्यलघुकेन रगणेनेति
 यावत् एऊ — एतत् सेणित्रा — सेनिकानामकं कंद — वृत्तं
 पूरत्रा — पूर्यतां । अत्र च प्रतिपदं गारहा[इ] अक्खराइ — एका-
 दशाक्षराणि जाणित्रा — ज्ञातव्यानि, एअ — एतत् णाअ राअ —
 नागराजः जं पि[प] — जन्यति ॥ यदा एकादशाक्षरज्ञातेत्येकं पदं
 कृत्वा वृत्तविशेषणपरतया गारहाइ इति चरणो जो[यो]जनीयः ।
 अत्राक्षरकथनमनतिप्रयोजनकतया पद्यपूरणार्थेति बोध्यम् । गुरुत्तरैः
 पञ्चभिर्गुर्वादित्रिकलग्ना रचितचरणा सेनिकेति निष्कृष्टार्थः । (E).

११० । तालेति । तालनन्दाभ्यां समुद्रत्वयाभ्यां जोहलेन कंद एतत्

१११ । १ टप्पि (A), टप्प (B & C). २ खुलि धूळि (B & C). ३ गौड़
 (E & F). ४ जिणि (A). ५ कामरूप (B). ६ वंदि (A). ७ होदिद्या
 (B & C). ८ १०८ (A), ७८ (E). ९ सुसेनिका (A).

कुंतीपुत्ता पंचा दिष्ठा^१ जाणीया

अन्ते कंता^२ एक्षा^३ दारा माणीया ।

पाया पाया मत्ता दिग्दा^४ नाईसा^५

माम्मत्ती^६ छंदा^७ जंपंता^८ शाएसा ॥ ११२^९ ॥

पूर्वतः । एकादशाचराणि ज्ञातव्यानि नागराजो जल्पति एषा चेनि-
का ॥ ताछेति गुह्यमपुष्पा गणायमार इत्यर्थं, मोहसो रगण । (D)

१११ । उदाहरति, सन्तीत्यादि । टापेयमदक्षसुरै पुत्राभि
धुनिभि ख गोमदो धूनिवाचको देवोति वदन्ति, परे तु सम्यग्
बोद्धवाचक, तथाच टापोत्यन्ते बोदै खे आकाशे हि निश्चित
सूर्य आच्छन्न इत्यर्थं । * * * (C)

१११ । चेनिकामुदाहरति, सन्तीति । सन्ति — सटिति पत्ति
पाच पदातिपादै भूमि — भूमि कपिषा — कपिता, टप्पु रुदि
खेह — टापोत्प्रातखेदेयमदक्षसुरोद्भूतरेणुभिरिति परमार्थं सूर —
सूर्य सपिषा — आच्छादित । गोड राज जिषि — गौडराज जिषा
माय मोचि(कि)या — मानमोचिता कामरूप राज यदि लोचिषा
— का[म]रूपराजवद्गौ मोचिता ॥ ७८ । चेनिका निवृत्ता । (E)

१११ । यथा । सटिति पत्तिपादैर्भूमि कपिता पलदक्षसुरो-
द्भूतरेणुभि सूर्य आच्छादित । गोडराज जिषा जीवानघा काम
रूपराजवद्गौ मोचिता ॥ अत्र टप्पु इति भाषेति उक्तार्थं देवो । (F)

१११ । १ दिष्ठा (A) २ कंता (A) ३ एक्षा (B) ४ दिष्ठा (A) पत्ता
(B), dropt in (C) ५ नाईसा (B) ६ मम्मत्ती (C) मम्मत्ती (F) ७ शासा
(A B & C) ८ जम्पन्ता (B) जम्पन्ता (F) ९ ११० (A) ७८ (F)

नहा, ठामा ठामा हत्थी^१ जूहा^२ देक्खीआ^३
णीला^४ मेहा मेरू^५ सिंगा^६ पेक्खीआ^७ ।

बीरा^८ हत्था^९ अग्गे खग्गा राजन्ता^{१०}

णीला^४ मेहा मम्भुक्के विज्जू^{११}णचन्ता ॥ ११३^{१२} ॥

मालती^{१३} ।

११२ । कुन्तीपुत्राः पञ्च दत्ता ज्ञाताः, अन्ते कान्त एको-
हारो मन्यते । पादे पादे मात्राः प्राप्ता द्वाविंशतिः मालतीमाला
जल्यते नागेनैषा ॥ कुन्तीपुत्रः कर्णो द्विगुरुः, कान्तः कमनीयः,
हारो गुरुः । (C).

११२ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य प्रथमं भेदं मालती-
नामकं वृत्तं लक्षयति, कुन्तीति । यत्र पात्रा [पात्रा] — पादे पादे
प्रतिपादमिति यावत् दिष्टा — दत्ताः पञ्च कुन्तीपुत्राः कर्णो गुरु-
द्वयात्मका गणा इति यावत् जाणीआ — ज्ञायन्ते, अन्ते — कर्ण-
पञ्चकांते पादांते वा कन्ता — कांतः एक्का — एकः हारा —
हारः गुरुरिति यावत् माणीआ — मान्यते । वार्दसा — द्वाविंशतिः
मत्ता — मात्राः दिट्ठा — दृष्टा यत्र पादे पादे इति पूर्वेणान्वयः,
तत् मालत्ती कन्दा — मालतीच्छन्दः णाएसा — नागेशः जंपन्ता —

११३ । १ हत्थी (A), हत्ती (B). २ जूहा (B & C). ३ पेक्खीआ (A),
देक्खीआ (F). ४ णाले (A, B & C). ५ मेरू (B). ६ सिंगे (A, B & C).
७ देक्खीआ (A). ८ बीआ (E). ९ हत्था (A), हत्थे (B & C). १० वज्जुन्ता
(A), रज्जुन्ता (B & C). ११ विज्जू मेहा मम्भुक्के (A). १२ ११३ (A), ८० (E).
१३ मालतीमाला (A).

दिज्जे तथारा' सुअन्ना पएसुं'
 थंते गुरेदो' गुरु जुग्ग सेस ।
 जंयै फण्डा' धुअ' इंदवज्जा
 मत्ता ददा थड' ममा सुमज्जा ॥ ११४ ॥

अस्यति ॥ अथ कति पद भाषाज्ञापक च पद्यपुरवार्धमिति मतयम्,
 एकादशदृग्गणिना माननीति निष्कृष्टोऽर्थः । ७८ । (E)

११२ । कुतीति । कुतीपुत्रा पच दत्ता ज्ञातया चति क्तं
 एको चारो माननीय । पादे पादे भाषा दृष्टा दाविमतिमंलनी-
 अद' जल्पति मानेय ॥ कर्षो दिट्ठ, चारो गुरु । (G)

११३ । उदाहरति । आने आने दक्षिणूयानि दृष्टान्ते यदा
 निषा मेरुदृष्टे दृष्टान्ते । बीरवनापे गङ्गा नृपानि यदा विदु-
 नेषमधे नृपति ॥ (F)

११४ । माननीमुदाहरति, दामेति । मेरु विष्णु — मेरुदृष्टि
 यवेति द्वे च बीजा मेरा — बीजा मेरा देवलोका — देवर्षि, दामा
 दामा — आने आने इत्यो ब्रूया — दक्षिणूयानि 'तवे ति द्वे
 देवलोका — दृष्टान्ते । बीजा मेरा मन्त्रे — बीजमेधमधे यवेति
 द्वे विदुः पश्यन्ते — नृपति बीजा वा इत्या दान्ते — बीर-

(11) १ दिक्कटि दत्ता (A) दिक्कटि दत्ता (B) दिक्कटि दत्ता (C) दिक्कटि
 दत्ता (F) २ चण्ड (D) चण्ड (C) चण्ड (E) ३ चण्ड (A) बीजा
 (D & C) ४ चण्ड (A) चण्ड (F) ५ चण्ड (F) ६ चण्ड (D & C)
 ७ ११२ (A) ११२ (F)

हस्ताग्रे तथेति शेषः खगा — खद्गाः राजन्ता — राजन्ति ॥ केन-
चिद्वन्दिना कृतं संयामवर्णनमेतत् । मात्तती निवृत्ता । ८० । (E).

११३ । यथा । स्थाने स्थाने हस्तियूथानि दृश्यन्ते, नीला मेघाः
मेरुशृङ्गे प्रेक्ष्यन्ते । वीरहस्ताग्रे खद्गा राजन्ते, नीलमेघमध्ये विद्यु-
न्मृत्यति ॥ (G).

११४ । दीयते हीरयुगलं पदे, अन्ते नरेन्द्रो गुरुयुगलग्रेशः ।
जन्पति फणीन्द्रः ध्रुवमिन्द्रवज्रां मात्रा दशाष्टभिः समाः सुसज्जाः ॥
हीरशब्दः अन्तलघुपञ्चकलवाची [Vide श्लोक १९, p. 24, and its
gloss (G), p. 25.—Ed.]. नरेन्द्रो जगणः, यत्र मात्राः दशाष्टभिः
सुसज्जीकृताः । (C).

११४ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य सप्तपञ्चाशदुत्तरत्रिंशत्तमं
भेदं ३५७ इन्द्रवज्रानामकं वृत्तं लक्षयति, दिक्के इति । यत्रादौ
तत्रारा जुशला — तकारयुगलं लभं तगणद्वयमित्यर्थः, अन्ते —
तगणद्वयांते गुरु जुग मेसं — गुरुयुगशेषः गुरुद्वयं शेषेऽन्ते यस्य
तादृश इति यावत् णरेन्दो — नरेन्द्रो मध्यगुरुर्जगण इति यावत्
पणसं[सं] — पदेषु दिक्के — दीयते । सा मत्ता दहा अट्ट समा
सुसज्जा — सुसज्जसमाष्टादशमात्राका सुसज्जाः सुस्थापिताः समाः
पदचतुष्टयेऽन्यूनानतिरिक्ता अष्टादश मात्रा यस्यां सेति यावत्
इन्द्रवज्जा — इन्द्रवज्रा इति ध्रुव — ध्रुवं फणिंदा — फणीन्द्रः जंप्ते —
जन्पति ॥ सुसज्जा — शोभनीकृत्य स्थापिताः समा — पदचतुष्टये
समानाः दहा अट्ट — अष्टादश मत्ता — मात्राः यत्र पणसं[सं] —
पदेषु पतन्तीति शेष इति भिन्नमेव योजनीयं । अत्र मात्राकथनं पद्य-

जहा, मंतं^१ ण तंतं ण हु किंपि^२ जाणे^३

भाणं^४ च^५ णो किंपि^६ गुरुप्पसाओ^७ ।

मज्झं पिबामो^८ मद्दिलं रमामो

मोक्खं^९ बजामो^{१०} कुल मग्ग खग्गा ॥ ११५^{११} ॥

इंदवज्जा ।

पूरणार्थमेव चवद्दभाषार्था पूर्वनिपातानियमात् पूर्वापरव्याप्ता
न दोषायेति श्रेय, तगणद्वयान्तरजगणान्तरगुरुद्वयरचितपरण
इद्वयेति फलितार्थः । (F)

११४ । दिप्पे इति । दीपेत् राजयुगल पदेषु षंते नरेन्द्रो
गुरुयुग्मश्रेयः । जल्पति फलीन्द्रो भुवम् इद्वज्जा माचा द्वाष्टं
समा सुषग्गा ॥ राजा[?] तगण, नरेन्द्रो जगण, समा सर्वरवे!
चतुक्रुता । (G)

११५ । उदाहरति । मन्त्र न तन्त्र न हि किमपि जाने ध्यानद
न किमपि गुरुप्पसादात् । मद्य पिबामो मद्दिला रमाम [मद्ये
मोक्षश्च धाम कुलमार्गसद्गा ॥ यद्यह मन्त्रादिक न जाने तथापि
वय सर्वं साधका मद्य पिबाम मद्दिला रमाम हे] इत्यर्थः
तदिदमनर्थाय भवेदित्याह एव कुव्वारा कुलपयसद्गा मोक्ष
प्राप्नुम इत्यर्थः । कर्पूरमञ्जर्यां भैरवानन्दोक्तिरियम् । (C)

११५ । इद्वज्जामुदाहरति, मतमिति । मत — मद्य तत —

११५ । १ मन्त्रा (B) २ कपि (A) कपि (C) ३ जाण (A) ४ भाणं
(B) ५ च (B) ६ गुरुप्पसादा (B & C) ७ पिबामो (A & C) ८ मोक्षं
(F) ९ च पिबामो (C) १० ११५ (A) १२ (E)

शरैर्द^१ एका तत्रणा^२ सुसज्जा
 पत्रोहरा कस गणा^३ मुणिज्जा ।
 उबिंद^४वज्जा फणिरात्र^५ दिट्ठा^६
 पठन्ति^७ छेआ सुह वस सिठ्ठा^८ ॥ ११६^९ ॥

चं एङ्ग—खलु, निश्चयेनेति यावत् किंपि—किमपि ण—न
 ज्ञाणे—जानामि, ज्ञाणं च—ध्यानं च किंपि—किमपि णो—
 न जाने इति पूर्वणान्वयः, किंतु मज्जं पिवामो—मद्यं पिवामः
 महिलं रमामो—महिलां रमामहे गुरुप्रसादो—गुरुप्रसादात्
 कुल मग्न लगा—कुलमार्गलग्नाः मोक्षं—मोक्षं वजामो—
 व्रजामः ॥ अनवरतमैयुनमद्यपानाद्यनेककुलपरंपरागमनकुकर्मात्या-
 सक्ता अपि वयं गुरुप्रसादान्मोक्षं प्राप्नुम इति कापालिकभैरवा-
 नन्दस्य राजानं प्रति वाक्यमिदं कर्पूरमंजरीसाटकस्थम् । इंद्रवज्जा
 निवृत्ता । ८२ । (E).

११५ । यथा । मंत्रं न तत्रं न खलु किमपि जाने ध्यानं च नो
 किमपि गुरुप्रसादात् । मद्यं पिवामो महिलां रमामो[महे] मोक्षं
 व्रजामः कौलमार्गलग्नाः ॥ (G).

११६ । नरेन्द्र एकस्त्रगणः सुसज्जः पयोधरः कर्णगणः ज्ञायते
 उपेन्द्रवज्रां फणिराजदिष्टां पठन्ति * * * ॥ छेकाः विदग्धाः । (C).

११६ । १ शरैर्द (E & F). २ तत्रणा (A). ३ गणं (A). ४ उपेन्द्र (A),
 उबिंदु (B). ५ फणिराज (A). ६ दिट्ठा (B & C). ७ पठन्ति (B). ८ सुकरंद
 दिट्ठा (A), सुकरन्द सदा (B), सुकरन्दसदा (C). ९ १:४ (A), ८२ (E).

जहा, सुधम्म चित्ता गुणमंत'पुत्ता

सुकम्म रत्ता विण्णञ्चा कलंता' ।

विसुद्ध देहा धणमंत' गेहा

कुणंति केवम्मर सम्मा खेहा ॥ ११७ ॥ उविंदवज्जा

११६ । अथैकादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्याष्टपद्याद्युत्तरविग्रहत
 ३५८ भेदम् उपेन्द्रवज्जानामक वृत्तं लक्षयति, परिदेति । यत्र प्रथ
 एका — एक' परिद — नरेन्द्रः मध्यगुह्यगण इति यावत् ता
 तत्रणा — तगणोऽतल्लघुगण इत्यर्थे सुधम्मा — सु(सु)धम्म शोभ
 नीकृत्य स्थापित इति यावत्, ततश्च पयोधरा — पयोधरो मध्य
 गुह्यगण इत्यर्थः कश्च गणा — कर्षणगणो गुरुदणमिति यावत्
 सुविज्जा — ज्ञात' । तां कश्चिराच्च विद्धा — कश्चिराजदृष्टां पितृलोप
 दिष्टाम् इति यावत् सुह मय विद्धा — शुभवर्णसृष्टां उविंदवज्जा -
 उपेन्द्रवज्जां केशा — हरणा विदग्धा इति यावत् पठति — पठति
 अथवा नरेन्द्रैकतगणसुधम्मपयोधरकर्षणगणां सुविज्जा — ज्ञायते
 यत्र प्रतिचरणमिति शेषः इत्येकमेव पदं कृत्वा योजनीयम्
 यत्र [सुधम्ममिति] शुभवर्णसृष्टामिति च पदं पद्यपूरणार्थमेवेति
 मतव्यम् । ८३ । (E)

११६ । परिदेति । नरेन्द्र एकल्लगणः सुधम्म' पयोधर' कर्ष
 गणो ज्ञातव्य । उपेन्द्रवज्जां कश्चिराजदृष्टा पठति केशा शुभवर्ण-

११७ । १ सुधम्म (C) २ करणा (A), कलंता (E) ३ धणमन्ता (B)

* १११ (A), ८३ (E) ४ उपेन्द्रवज्जा (A)

इदं उविंदा^१ एका^२ करिज्जसु^३
 चउ अगल दह णाम मुणिज्जसु^४ ।
 सम^५जाइहिं सम अक्खर दिज्जसु
 पिंगल भण उवजाइहिं^६ किज्जसु^७ ॥ ११८^८ ॥ [अलिङ्गा]

सृष्टां ॥ शुभेति सुधुररस एव प्रागस्त्यसूचकः ॥ नरेन्द्रो जगणः,
 पयोधरो जगणः, कर्णो दिगुतः । (G).

११७ । उदाहरति । सुधर्मचित्ता गुणवन्तः पुत्राः सुकर्मरतं
 विनीतं कलत्रं । विशुद्धो देहो धनवद्देहं कुर्वते के वर्वराः स्वर्ग-
 स्नेहम् ॥ विशुद्धो रा[रो]गादिहीनः । (C).

११७ । उपेन्द्रवज्रा मुदाहरति, सुधमेति । सुधम्म चित्ता—
 सुधर्मचित्तं गुणमंत पुत्ता—गुणवत्पुत्रं सुकम्म रत्ता—सुकर्मरतं
 पत्यादिशुश्रूषाकर्मण्यासक्तमिति यावत् विणम्मा—विनीतं कलत्ता—
 कलत्रं । विशुद्ध देहा—रोगादिरहितः देहः धणमंत—धनवत्
 गेहा—गेहं, एतत्सर्वं यदि भवतीति शेषः, तदा के वच्चरा—
 वर्वराः सग गेहा—स्वर्गस्नेहं कुणंति—कुर्वन्ति, अपि तु न
 कोऽपीत्यर्थः ॥ सर्वपदार्थविकलक[स्य] कस्यचिदिदं वाक्यम् । ८४ ।
 उपेन्द्रवज्रा निवृत्ता । (E).

११७ । यथा । सुधर्म चित्तं गुणवंतः पुत्राः सुकर्मरतं विनतं

११८ । This śloka is not found in (A) and (B). १ उपेन्द्र (C).

२ एक (C). ३ करौज्ज (C). ४ धरिज्ज (C). ५ सम (C). ६ उवजाइ
 (C), उपजाइ कश्चि (E). ७ मुणिज्ज (C). ८ ८४ (E).

कस्यच । विशुद्धा देहा धनवतो मेष्ट्याहा कुर्वन्ति ते दन्वरा स्मरं
चेदम् ॥ विशुद्धा नीरोगा । (G)

११८ । एन्द्रोपेन्द्रावेकीकियेतां चतुर्यदशनामानि धियन्ता । सर्व
जातिसमाधराणि * * पिंगलो भणति उपजातिर्ज्ञायताम् ॥ एन्द्रवज्रो
पेन्द्रवज्राश्चन्द्रसोरेकीकरणादुपजातिश्चन्द्रो भवति, तत्र चतुर्य
नामानि भवन्ति एव सर्वजातिषु समाधरासु उपजातिर्विध्यया । (G)

११८ । अथेन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्राभ्यां पादेन पादाभ्यां पादैश्च मिश्रि-
ताभ्यामुपजातिश्चन्द्रो भवति तच्च [चतुर्दशविधमित्याह] इति ।
इह उच्यते — एन्द्रोपेन्द्रयो नामैकदेशेनापि नामपक्षणादिन्द्रवज्रो-
पेन्द्रवज्रयोरित्यर्थ एह — ऐक्य करिष्यसु — कुद्वय चउ चयस
इह एवम — चतुरधिकदशनामानि सुषिष्यसु — जानीहि । सम
अक्षर — समान्यधराणि दिष्यसु — ददक्ष, सम जादहि — सम
जातिभि तुल्याधरचरणशतोपेष्टंनैरिति यावत् उपजादहि —
उपजाति किष्यसु — कुद्वय इति पिंगल — पिंगलो नाग भणति ॥
इह ॥ योध्य समाधराणि दत्ता समजातोपेष्टंनैरुपजाति
कुद्वयेत्यनेन विषमाधरचरणजातोपेष्टंनैरुपजातिरित्युक्तं भवति
तथाथेन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्राभ्यां न मिश्र[वज्रेन्द्र]वज्राभ्यामिन्द्रवज्रावज्राभ्यां
यातोर्मीमासिभोभ्यां न मासिनीमासिनीभ्यामुपजातिर्भवति इति
परमार्थ इति । (E)

११८ । इति । एन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्रे एकत्र कुद्वय चतुरधिकदश-
नामानि जानीहि । समजातिभि समाधराणि देहि पिंगलो-
भणति उपजाति कुद्वय ॥ (G)

चउ अक्खरके पत्थर^१ किज्जसु
 इंद^२ उविंदा^३ गुरु लहु^४ वुम्भसु^५ । [अलिल्ला]
 मम्भसह^६ चउद[ह]ह हो उवजाइ
 पिंगल जंपइ^७ कित्ति वेलाइ^८ ॥ ११६^९ ॥ [पञ्जटिका ?]

११६ । चतुर्दशानां ज्ञानप्रकारमाह, चतुरचरप्रस्तारं कुरुष्व
 इन्द्रोपेन्द्रयोर्गुरुलघून् बुध्यस्व । मध्ये चतुर्दश भवन्त्युपजातयः पिङ्गलो-
 जल्पति कृत्वा मन्यते ॥ अयमर्थः, चतुरचरस्य षोडश प्रस्ताराः
 भवन्ति, तत्र प्राथमिकश्चतुर्गुरुः स चेन्द्रवज्रायामन्तर्भूतः तत्र चतुर्षु
 पादेष्वाद्याचरस्य गुरुत्वादेव, अन्तिमश्चतुर्लघुर्भवति स चोपेन्द्रवज्राया-
 मन्तर्भूतः तत्र चतुर्षु पादेषु प्रथमाचरस्य लघुत्वात्, अतो मध्यवर्त्ति-
 चतुर्दशभेदानुसाराच्चतुर्दशोपजातयो भवन्ति । तथाहि चतुरचरस्य
 द्वितीयप्रस्तार आदिलघुर्भवति, तत्रापि प्रथमपादो लघ्वादिः परे
 त्रयो गुर्वादयः, एवमग्रेऽपि । (C).

११६ । अथामां चतुर्दशभेदानयनप्रकारमाह, चउ अक्खरेति ।
 चउ अक्खरके — चतुरचराणां पत्थर — प्रस्तारं किज्जसु — कुरुष्व,
 इंद उविंदा — इन्द्रोपेन्द्रयोः गुरु लहु — गुरुलघू इन्द्रवज्रायां गुरु-
 सुपेन्द्रवज्रायां लघुमित्यर्थः वुम्भसु — बुध्यस्व । मम्भसह — मध्ये सर्व-
 गुरु-सर्वलघुप्रस्तारयोरिति यावत् चउदह — चतुर्दश उवजाइ —
 उपजातयः हो — भवन्ति इति कित्ति वेलाइ — वेक्षितकीर्त्तिः

११६ । १ पत्थर (A). २ इंदु (B). ३ उपेन्दा (F). ४ लहु गुरु (A).
 ५ दिज्जसु (A), वुज्जसु (B & C), वुज्जसु (E). ६ मम्भसह (A), मम्भसह (B),
 मज्जसु (C). ७ परप्रस्तारं (E). ८ वेलाइ (A). ९ ११६ (A), ८५ (E).

पिगस्त अपर — अत्यति ॥ अचेद तत्त्व — चतुरचरस्य प्रसारक्रियया
 षोडश भेदा भवति, तत्र चतुर्गुह्य प्रथम स चेद्रवज्ञापादचतुष्टय
 ज्ञापकस्तत्र प्रतिचरण प्रथमगुरोदपादानात् तथैकैको गुरुरिद्र
 वज्ञाया एकैकचरणज्ञापक इति इदं । चतुर्गुह्यांतिम स चोपे-
 द्रवज्ञापादचतुष्टयज्ञापकस्तत्रैकैको लघुर्गुह्येद्रवज्ञाया एकैकचरण-
 ज्ञापक इति स इदं यैकगम्योऽर्थस्तत्र प्रतिचरण प्रथमलघोदपादानात् ।
 एव चावशिष्टा मध्ये चतुर्दशभेदानादनुपाराध चतुर्दशोपजातयो-
 भवति । तथाहि चतुरचरस्य द्वितीयप्रसारे प्रथममेको लघु-
 स्तदनन्तर च चो गुरवो भवति, तथा चोपेद्रवज्ञाया प्रथम-
 चरण चयसेद्रवज्ञाया एव मिलित्वा प्रथमो भेद । चतुरचरस्य
 द्वितीयप्रसारे प्रथममेको [गुरुस्तत एको] लघुस्तदनन्तर गुरुद्वय,
 तथा चेद्रवज्ञाया प्रथमचरणो द्वितीयचोपेद्रवज्ञाया द्वितीयचतुर्थी
 च पुनरिद्रवज्ञाया एव मिलित्वा द्वितीयो भेद । चतुरचरस्य
 चतुर्थप्रसारे प्रथम लघुद्वय तदनन्तर गुरुद्वय भवति तथाच प्रथम-
 द्वितीयो चरणौ उपेद्रवज्ञाया द्वितीयचतुर्थी चेद्रवज्ञाया एव
 मिलित्वा द्वितीयो भेद । एवमप्येऽपि सुधीभिरवधेयमित्यस्मान्नात-
 चरणोपदिष्ट यथा । (६)

११८ । अथाथा चतुर्दशभेदानयनप्रकारमाह चउरि[६]ति ।
 चतुरचरस्य प्रसार कुह्य इद्रवज्ञापेद्रवज्ञयोर्गुह्यलघु बुध्यस्व । मध्ये
 चतुर्दश भवति, उपजाति पिगस्तो अत्यति कीर्त्तिर्वेक्षाया ॥ कीर्त्तिं
 प्रसार मध्ये — सर्वगुरुसर्वलघुप्रसारयोरन्तराले । (७)

जहा, वालो^१ कुमारो^२ स छ^३मुंडधारी
उप्पाउ^४ हीणा हउ^५ एक णारी ।
अहं णिसं^६ खाहि^७ विसं^८ भिखारी^९
गई भवित्ती^{१०} किल का हमारी^{११} ॥ १२०^{१२} ॥

१२० । उदाहरति । वालः कुमारः स पण्णुधारी, उपाय-
हीना अहमेका नारी । भर्ता तु भिक्षुकः सोऽपि अहर्निशं विषं
खादति, अतः का गतिर्नाम भविष्यति शोचति पार्वती ॥ (C).

१२० । उपजातिमुदाहरति, वाल इति । कुमारः कार्तिकेयः
वालः स क्कुमुंडधारी—स च पण्णुधारी, उप्पाउ हीणा—
अर्जनोपायविकला एक—एका अपरा अमहाया णारी—स्त्री
हउ—अहं, भिया[खा]री—भिक्षुस्त्वम् अहर्निशं विषं खाहि—
भक्षयसि, अतः हमारी—अम्मादीया का गतिरवस्था किल
निश्चयेन भविष्यति ॥ पण्णुधारिणो वालस्य वज्रतरमत्यावश्यकं च
भक्ष्यमपेक्षितमहं च निम्नुहाया अर्जनाममयां स्त्री, त्वं चाहर्निशं
विषभोजनेनैव स्वस्य तृप्तिमुत्पादयत्यतोऽम्मादीया का गति-
र्भविष्यति तन्न जाने इति महादेवं प्रति पार्वतीवाक्यं । पूर्वाद्धे

१२० । १ वालः (A), वाल (B). २ कुमारः (A), कुमारा (B). ३ छ (B). ४ उपाय (A), उवाय (B & C). ५ मुइ (B), मुजि (C). ६ णिसि (A), शिषं (C). ७ खार (B & C). ८ विषं (A), विगं (E). ९ भियारी (E). १० गतिर्भवित्ती (A), गतिर्भवित्ती (B & C). ११ हमारी (C). १२ ११७ (A).

किन्ती' बायी माना साना हंसी माथा जाथा' वाना ।
 अदा भदा पेमा रामा रिही बुही तास खाता ॥ १२१' ॥
 [विद्युन्माला ।] उवजाइ' ।

इद्वयश्चाया उत्तरार्द्धे चोपेद्वयश्चाया जवणमन्नाद्रामाया दादमोय
 सुवजाति । ३)

१२० । यथा । बाक्क सुमार' स वप्पुमधारो उवायहीमाथ-
 नेका भारो । अचर्निअ दादति विव भिचुर्गतिर्भविषी किच्च
 काम्माक्क ॥ (B)

१२१ । अनुद्दंय नामान्वाह । कीर्त्तिर्वाणी माक्का याक्का हसी
 माथा जाथा वाना । आद्दं भद्दा पेमा [रामा] अद्दिर्बुद्धि तासां
 नाम ॥ (C)

१२१ । अथासौ नामान्वाह, किन्तीति । निगदेनेव न्यात ।
 अथासामस्तत्तात्पर्यनिर्दिष्टानि कमेष्टोदाहरणानि यथा —

इदं धनुर्धामकरे दधामोऽवामे अर सुर्लविचिचपुय ।

इष्टप्रदेष्टेऽद्यि दूषयुय विभक्त्य राम अरण ममास्तु ॥ १ ।

यस्यानुकम्पायुतदुष्टिपय कटाचसमेधित एव लोक ।

अवापदन्धि तरति प्रतूर्णे श्रीरामचद्र अरण ममास्तु ॥ २ ।

यदीयपादास्त्रपरागपातान् शिलासयी गौतमयोविदाशु ।

कामस्त्रियोऽपि स्पृहणीय रूप लेभे स राम अरण ममास्तु ॥ ३ ॥

सुधीववातात्मजसुखकीर्णै-र्वद्धाञ्जलीकैरुपसेव्यमानः ।
 सुवर्णसिंहासनसंस्थितः स श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ४ ।
 त्रिलोकसंपालनबद्धसंधः कारुण्यपीयूषमहांवुराशिः ।
 स्वभक्तदुःखोद्धरणैकवीरः श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ५ ।
 आजानुवाज्जदितयः प्रवद्ध-यमासनस्थो धृतपीतवासाः ।
 प्रफुल्लराजीवपलाशनेत्रः श्रीरामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ६ ।
 समस्तपृथ्वीपतिमौलिरत्न-प्रभाभिनीराजितपादपद्मं ।
 अशेषगीर्वाणगणप्रगीत-कीर्त्तिं तमीशं प्रणतोऽस्मि रामं ॥ ७ ।
 नानाविभूषामणिरश्मिजात-प्रच्छन्ननीलाश्रसमानगात्रः ।
 सौंदर्यसंनाशितकामगर्वः स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ८ ।
 अरातिनारीश्वर्यं प्रविष्ट-स्तत्र स्थितान्दग्धुमिवारिवर्गान् ।
 यस्य प्रतापप्रवृत्तानलस्तु स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ ९ ।
 स्वांकप्रसुप्तां धृतकांचनाक्षां समीक्ष्य सीतां कनकप्रभांगीं ।
 आनंदितांतःकरणः स पाया-दपायतो मां रघुवंशकेतुः ॥ १० ।
 अनन्यसाधारणकीर्त्तिचंद्र-करावधूताष्टदिगंधकारः ।
 पौलस्त्यवंशद्रुमकालवज्रिः स जानकीशः शरणं ममास्तु ॥ ११ ।
 सत्त्वा भवंतं त्रिजगद्विपत्ति-संनाशकं देवगणान् विहाय ।
 भवत्पदाब्जं शरणं गतोऽस्मि प्रसीद राम त्वमतोऽतिशौघ्रम् ॥ १२ ।
 भवत्समानोऽपि यदा नरेन्द्रः श्रीराम कार्पण्यसुरीकरोति ।
 तदाश्रयेत्कः खलु दाहभाव-मतस्त्वमीश त्यज निष्ठुरत्वं ॥ १३ ।
 वीरासनाध्यासित उग्रवीर्या नवाम्बुदश्यामरुचिर्जितारिः ।
 समस्तविद्याम्बुधिपारगश्च स रामचंद्रः शरणं ममास्तु ॥ १४ । (E).

चारौ^१ कक्षा^२ पाए दिक्षा सन्वा सारा^३

पाश्चा अन्ते^४ दिज्जे कन्ता^५ चारौ हारा ।

छक्षावेच्या मत्ता पत्ता चारौ पाश्चा

विज्जाहारा जंप्पे सारा णाअराअथा ॥ १२२^६ ॥*

[For examples of Upiyats called from the Kumarasambhar of Kalidasa vide Ghosh's Compound on pp 118 119.—Ed.]

१२१ । किञ्चोति । कीर्त्तिर्वाणो मासा प्रासा हवी माय
जाया बासा । चाक्षं भक्ष प्रेमा रामा चक्षिर्बुद्धिरिति तासा
नामानि ॥ (B)

१२२ । अथ द्वादशाक्षरा । चत्वार कक्षा पादे दत्ता
सर्वधारा पादान्ते दत्ता कान्ताद्यन्तारो हारा । पञ्चवति-
मासा प्राप्ता चतुर्भि पादेर्विद्याधर जल्पति चार नाग-
राज ॥ प्रतिपाद चतुर्विंशतिमासत्वाच्चतुर्भि पादै पञ्चवति-
मासा स्तु । (C)

१२३ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य दृत्तस्य पञ्चवत्युत्तर सदस-
चतुष्टय भेदा ४०८६ भवति, तथाच भेद विद्याधरनामक दृत्त
क्षययति, चारोति । यत्र पाए—पादे सन्वा सारा—सर्वधारान्
सर्वधार वा चारो कक्षा—चतुर कक्षान् कर्षयत्तुष्टय वा गुह-
दयात्मकगणचतुष्टयमिति धावत् दिक्षा—दत्ता, पाश्चा अन्ते—

१२१ । १ चादि (१) चाको (C) २ कक्षा (F) ३ चारा (A) ४ अन्ता (A)

५ कक्षा (A) ६ अन्ते (C) ७ १२६ (A) * Second half d opt in (B)

जहा, * जास्त कंठा^१ वीसा दीसा^२ सीसा^३ गंगा
 णाआराआ किज्जे हारा गोरी^४ अंगा ।
 गंते^५ चामा^६ मारु कामा लिज्जे^७ कित्ती
 सोई^८ देऊ^९ सुक्खं^{१०} देओ^{११} तुम्हा^{१२} भत्ती^{१३} ॥
 १२३^{१४} ॥ विद्याधरः^{१५} ।

पादांते कंता—कांताः चारौ हारा—चत्वारो हारा गुरवः
 दिज्जे—दीयन्ते । तं कृष्णवेश्मा मत्ता पत्ता चारौ पाआ—
 षष्ठ्यतिमात्राप्राप्तचतुष्पादं प्रतिपादं चतुर्विंशतिमात्राणां विद्य-
 मानत्वात् षष्ठ्यतिमात्रां प्राप्ताद्यत्वारः पादा यस्य तन्तादृशमिति
 यावत् सारा—द्वादशाक्षरचरणवृत्तमध्ये आदिभूतत्वात् सा[र]-
 भूतं श्रेष्ठमिति यावत् तं विज्ञाहारा—विद्याधरं विद्याधर-
 नामकं वृत्तं णाआराआ—नागराजः जंप्पे—जल्पति ॥ अत्र
 वर्णवृत्ते मात्राकथनस्यानतिप्रयोजनकत्वान्मात्राज्ञापकस्वरणः सञ्जा-
 सारेति कर्ण[वि]शेषणं [च] पद्यपूरणार्थमेवेति मन्तव्यं, द्वादशगुस्-
 रचितचरणो विद्याधर इति फलितार्थः । (E).

१२२ । अथ द्वादशाक्षरं जगतीच्छंदः । चारौति । चत्वारः
 कर्णाः पादे दत्ताः सर्वसाराः पादांते देयाः कांताद्यत्वारो

१२२ । * Dropt up to हारा in the 2nd quadrant in MS. (B).
 १ कंठे (A). २ दिष्टा (C). ३ सीसे (A). ४ गोरी (F). ५ गव्ये (A, B & C).
 ६ वामा (A & B), रामा (C). ७ लिज्जे (C). ८ सोऊ (A). ९ देओ (E).
 १० सोक्खा (A), सोक्खं (B & C). ११ देऊ (A). १२ तुम्हा (A), तुम्हा (C).
 १३ भत्ती (A), भट्टी (B). १४ १२० (A). १५ विद्याधरा (A).

पथो' चामरो रूथथो सेस सारो'
 ठए कंठए मुदए जत्थ' हारो ।
 चउ च्छंद किज्जे तद्दा सुद देहं
 भुयंगायथायं एए बीस रेहं ॥ १२४ ॥

हारा । पञ्चतिमाशामाशहारा पादा, विषाधर जत्थति
 सारो नागराज ॥ कर्षा विगुह, हारो मुह । (A)

१२२ । उदाहरति । यस्य कच्छे विष दृश्यते शीघ्रं गत्वा नाग-
 राज इतो हार गौरी चट्टे । गर्भितो राम प्रतिकुलमारित
 काम शरीता कीर्तिं य देव सुख ददातु युष्माक भक्त्या ॥ (C)

१२३ । विषाधरमुदाहरति, जासु इति । जासु — ज योज्य
 कठा — कठे बीसा — विष दोषा — दृश्यते, बीसा — शीघ्रं गत्वा
 दृश्यते, चगा — चगे चट्टांगे इति यावत् गौरी — गौरी पार्वती-
 त्थर्पं दृश्यते, येन साधारणा — नागराज हार कठभूषा किज्जे —
 कियते इतो वा । गते — गच्छे चामा — चर्म करिष्ठतिरिति
 यावत् धृतमिति शेष, येन च कामा — काम माह — मारयिता
 दग्धेति यावत् किज्जे — कीर्तिं किज्जे — शरीता, सोई — य
 एव देशो — देव शशिकलाभरक्ष इत्यर्थ भक्ती — भक्त्या तुम्हा —
 युष्माक सुख — सुख निरतिशयानन्दमिति यावत् देशो — ददातु ॥
 विषाधरो निवृत्त । (E)

१२३ । यथा । यस्य कंठे विषं दृश्यते शीर्षे गंगा नागराजाः
क्रियते हाराः गौरी श्रगे । गात्रे चर्म मारितः कामो गृहीता
कीर्त्तिः सोऽपि देवः सुखं ददातु युष्माकं भक्त्या ॥ (७).

१२४ । ध्वजं चामरं रूपकं शेषसारः स्थाप्यते कण्ठे मुग्धो-
यथा हारः । चतुष्कन्दः क्रियते तथा शुद्धदेहं भुजंगप्रयातं पादे
विंशतिरेखं ॥ ध्वज आदिलघुस्त्रिकलः, चामरं गुरुः, रूपकं कन्दः,
शेषो नागः पिङ्गल एव तस्य सारः । चतुष्कन्दस्तुर्गणं तेन
चतुर्भिर्गणैश्चकन्द इत्यर्थः । विंशतिरेखं विंशतिकलं । (८).

१२४ । अथैका[यदा]दशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षडशीत्युत्तर-
पञ्चशततमं ५८६ भेदं भुजंगप्रयातनामकं वृत्तं लक्षयति, धञ्जो
इति । हे मुद्ध — हे मुग्धे यत्र धञ्जो — ध्वजो लघ्वादिस्त्रिकलः
चामरो — चामरं गुरुः एवं चउ — चत्वारः रूपञ्जो — रूपकाः
गणा इति यावत् पए — पदे प्रतिचरणमित्यर्थः किञ्जे — क्रियते
तत्पदे इत्यनुषंजनीयं वीस रेहं — विंशतिरेखं विंशतिः रेखाः
मात्रा यत्र तादृशमित्यर्थः शुद्धदेहं भुजंगापश्चात् — भुजंगप्रयातं
कन्द — कन्दः सेस — शेषेण पिङ्गलेन जत्य — यथा हारो — हारः
मुक्तादाम तद्वा — तथा कंठे — कंठे ठए — स्थाप्यते । केचित्तु
धञ्जो — ध्वजः लघ्वादिस्त्रिकल इति यावत् ततः चामरो —
चामरं गुरुरिति यावत् रूपञ्जो — एवं रूपेण चउ — चतुर्भि-
र्गणैश्च चरण इति शेषः सारो — सारः श्रेष्ठ इति यावत् सेस —
शेषः संपूर्ण इत्यर्थः तद्वा — तथा किञ्जे — क्रियते पूर्यते इति
यावत्, पए वीस रेहं — पदे विंशतिरेखं शुद्धदेहं तद्वनिकया

अहिगण^१ चारि^२ यसिद्धा सोलह चरखेण^३ पिंगलो भण्ड^४
तीणि^५ सञ्चा वीसगल^६ मत्ता संखा^७समग्गाइं ॥ १२५^८

[गाहा]

अमीहतगणं तत् सुचगापचाच — भुजगप्रयातं कम्, तथा कथं
मित्याह, ठए इति, जत्य — यथा सुद्धए — सुग्घ[या] कठए — कं
चारं सुकादाम ठए — स्थाप्यते इत्याह । अच ठए इति
द्वितीयचरणं माचाकयनं च पंचपूरणार्थमेवेति मतम्, यग[ण]
चतुष्टयरचितचरणं भुजगप्रयातमिति फलितोऽर्थः । (E)

१२४ । धक्र[चो] इति । धञ्जयामरं रूपकां सञ्चारे स्थाप्यते
कठे सुग्घया यथा चारं । चत्वारं कदं कियते तथा सुद्धेच
भुजगप्रयातं पदे विग्रतिरेष ॥ धञ्जो सञ्चादिस्त्रिकलं, चामरं
गुहं, एवमुपायत्तारो गणा पदे कार्या इत्यर्थः । सुद्धेति
सोपादिमात्रस्य सूचितं । यथा सुग्घया चारं कठे भियते तथा
प्रेवेणेत्यर्थः । (G)

१२५ । एतस्मैव विग्रेषात्कारमाह । अहिगणायत्तारं प्रसिद्धां
घोडगचरणैः पिङ्गलो भणति । चोणिं प्रतापि विग्रत्यधिकानि
माचासख्यां समोपाधि ॥ अहिगणं चादिसंघं पञ्चकलं, घोडग-
चरणैरेतादुग्रैर्भुजगप्रयातं पिङ्गलो भणति, समये घोडगचरणै-
र्विग्रत्यधिकग्रतद्विचयमात्रा भवन्तीत्यर्थः । (C)

१२५ । १ चविजय (F) २ कठर (A) ३ तिषि (A & C) भिष (B)
४ वीसया (A) ५ चख्या (C) ६ This sloka comes after १२४ in MS
(A, B & C)

जहा, महा मत्त मात्रंग^१ पाण ठवीआ .

तहा तिक्ख^२वाणा कडक्खे^३ धरीआ ।

भुआ^४ पास^५ भोहा^६ धणूहा^७ समाणा

. अहो णाअरी कामराअस्स सेणा^८ ॥ १२६^९ ॥

भुअंगपआतं । (C).

१२५ । अथास्यैव प्रकारांतरं गायया वदति, अहिगणेति प्रसिद्धा — सर्वत्र कुंदोद्यंथे प्रसिद्धाः चारि — चत्वारः अहिगण — अहिगणाः पञ्चकलाः यगणा इति यावत् यत्र प्रतिचरणं पतंतीति शेषः, वीसगण — विंशत्यधिकानि तीणि मन्ना — त्रीणि शतानि समगादं — समया मत्ता संखा — मात्रासंख्या यत्र भवतीति शेषः, खोलह चरणेण — षोडशचरणेन उपलक्षितं तत् भुजंगप्रयातनामकं वृत्तमिति शेषः पिंगलो — पिंगल इति भणद् — भणति ॥ श्लोक-चतुष्टयस्यैकः श्लोकः कर्त्तव्य इति फलितार्थः । (E).

१२५ । गाययास्यैव प्रकारांतरमाह, अहीति । अहिगणाश्चत्वारः प्रसिद्धाः षोडशचरणेन पिंगलो भणति । त्रीणि शतानि विंश-त्यधिके[कानि] मात्रासंख्या समया ॥ अहिगणो यगणः । (G).

१२६ । उदाहरति । महामत्तमातङ्गः पादे स्थापितः तथा तीक्ष्णवाणाः कटाक्षे धृताः । भुजः पाशः भुवौ धनुःसमाने अहो नागरी कामराजस्य सेना ॥ (C).

१२६ । १ मातङ्ग (C). २ तिक्क (C). ३ कडक्खे (B & C). ४ भुजा (F). ५ पास (E & F). ६ भोहा (A), भोषा (B & C). ७ धणूषा (B & C). धणूसा (F). ८ सणा (E). ९ १२२ (A).

हार गंधा तद्वा कण्ठं गंधा उखो
 कण्ठं सदा तद्वा तो गुरुया गणो ।
 चारि जोहा गणा शाश्च राश्च भणो
 एहं कुरुण सखीहरो सो मुणो ॥ १२७ ॥

१२६ । भुजगप्रयातमुदाहरति, महामत्तेति । यथा पाए
 पादे महामत्तमातग उबीचा—छापित, तथा—तथा यए
 कडक्के—कटाचे तिक्त वाणा—तौच्छुवाणा धरीचा—हता
 यथा भुचा—भुजयो पाच—पाग्रो हत इति पूर्वेषाम्
 यथा च भोचा—भुवो धनुचा—धनु हतमिति पूर्वेषाम्
 येन नागरी चहो इत्याद्यर्थं कामराजस्य—कामनृपते [ममाप
 —समाना विभुवनविजयेनातिमर्विता सेना—सेनैव सेनेति भाव
 यदा पादस्थापितमहामातगा कटाचा एव हतातौच्छुवाणा
 यथा सेत्यर्थं, भुजपाग्रा भुजैव पाग्रो यथा सेत्यर्थं, धनुसमान
 भुजा नागरी कामनृपते सेनेव भातीति ज्ञेय इति योजनीय
 पूर्वपरग्रन्थव्याख्यासु प्राकृतभाषायां न दोषायेति मतव्यम्
 भुजगप्रयात निवृत्तम् । (B)

१२६ । भुजगप्रयात यथा । महामाचा मातगा पादे स्थापिता
 छपा तौच्छुवाणा कटाचे हता । भुजा पाग्रो भूर्धनुषा समाना,
 चहो नागरी कामराजस्य सेना ॥ (G)

१२७ । १ यच (B) २ यजा (C) ३ यचा रा (A) मचापा (B & C)
 ४ यच (B) ५ पागो (F) ६ यच (A, B & C) ७ यच (A) ८ सखी
 चर (C) सखीचरो (F) ९ उच (C) १० १२७ (A)

१२७ । हारगन्धौ तथा कर्णगन्धौ पुनः कर्णशब्दौ तकारो-
गुरुको गणः । चत्वारो योद्धगणा नागराजो भणति एतद्रूपेण
लक्ष्मीधरो ज्ञायते ॥ हारो गुरुः, गन्धः शब्दश्च लघुः, कर्णो-
द्विगुरुः, तकारोऽन्तलघुको गणः, गुरुको गण एकः । चत्वारो योद्ध-
गणा इत्यनेन उक्तार्थ एव स्पष्टीकृतः, योद्धो मध्यलघुः पञ्चकलः । (C).

१२७ । अथ द्वादशाक्षर[चर]णवृत्तस्यैकमप्तव्युत्तरैकादशशततमं
११७१ भेदं लक्ष्मीधरनामकं वृत्तं लक्षयति, हार गंधेति । हार
गंधा — हारगंधौ गुरुलघू इति यावत् तथा कष गंधा — तथा
कर्णगंधौ कर्णौ गुरुद्वयात्मको गणः गंधो लघुस्तावित्यर्थः उणो —
पुनः कष सदा — कर्णशब्दौ गुरुद्वयात्मकगणलघू इति यावत्
तथा तो — तथा तोऽन्तलघुस्तगण इत्यर्थः गुरुश्चा गणो — गुरुक-
गणः । एङ् रूपेण — एवं रूपेण एतावदुपादानविधिनेति यावत्
चारि जोहा गणा — चत्वारो योद्धृगणा रगणा इति यावत् यद्
प्रतिचरणं पतन्तीति शेषः, सो — सः लक्ष्मीधरो — लक्ष्मीधरः
मुणो — ज्ञातव्यः, इति णाञ्चराञ्च — नागराजः पिंगल इति
यावत् भणो — भणति ॥ रगणचतुष्टयरचितचरणं लक्ष्मीधरनामकं
वृत्तं ज्ञातव्यमिति फलितार्थः । अत्र रगणचतुष्टयोद्वयनिकाप्रकारः
पूर्वार्द्धेणोक्तमिति ध्येयम् । (E).

१२७ । हारेति ॥ हारगंधौ तथा कर्णगंधौ पुनः कर्णशब्दौ
तथा तगणो गुरुको गणः । चत्वारो योद्धृगणा नागराजो भणति
एवं रूपेण लक्ष्मीधरस्तः ॥ हारो गुरुः, गंधो लघुः, कर्णो द्विगुरुः,
शब्दो लघुः । एवं चत्वारो रगणाः । (G).

जहा, भंजिआ मालवा गंजिआ कणला^१

जिखिआ^२ गुञ्जरा^३ लुठिआ^४ कुजरा^५ ।

वंगला भंगला ओडिआ^६ मोडिआ^७

मेच्छा^८ कंप्पिआ^९ किन्तिआ^{१०} यप्पिआ^{११} ॥ १२८

सखीधरः^{१२}

१२८ । उदाहरति । भञ्जिता मालवा गञ्जिता कण्ठा-
जिता गुञ्जरा लुञ्जिता कुञ्जरा । वङ्गा भङ्गा ओङ्गा मोडिता
वेङ्गा कप्पिता कौन्तिं स्थापिता ॥ कर्त्तव्यधारावर्धम् । (D)

१२८ । सखीधरमुदाहरति, भञ्जिआ इति । मालवा—मालव-
देशाधिपतयो राजान भञ्जिआ—भञ्जिता भङ्गा इति यावत्,
कणला—कण्ठा कण्ठादेशीया राजान इति यावत् गञ्जिआ—
गञ्जिता मारिता इति यावत्, लुठिआ कुञ्जरा—लुठितकुञ्जरा
लुठिता वनाद्गृहीता कुञ्जरा इति नो पेया तादृशा इत्यर्थ-
गुञ्जरा—गुञ्जरदेशीया राजानो जिखिआ—जिता । वंगला—
वङ्गा, भंगला—पन्नायिता, ओडिआ—ओड्देशीया राजान
मोडिआ—मोडिता, मेच्छा—वेङ्गा कप्पिआ—कप्पिता,
किन्तिआ—कौन्तिं यप्पिआ—स्थापिता ॥ य रामो जयतीति
प्रबधेन पुच्यते । सखीधरो निवृत्त । (E)

१२८ १ कणला (L) कणला (D & C) २ कौन्तिआ (A & C),
कौन्तिआ (D) ३ गुञ्जरा (D & C) ४ लुठिआ (A B & C) ५ कुञ्जरा
(A) कुञ्जरा (E) ६ ओडिआ (A) ओडिआ (C) ७ मोडिआ (A),
मोडिआ (D & C) ८ वेङ्गा (E) ९ यप्पिआ (E) १० यप्पिआ (A),
यप्पिआ (D & C) ११ यप्पिआ (E) १२ सखीधरः (A)

सगणा^१ ध्रुव^२ चारि पलन्ति जह्नी^३
 भण^४ सोलह मत्त विराम कह्नी ।
 तह पिंगलिअं^५ भणिअं उचिअं^६
 इअ तोटअं^७ छंद वरं रइअं^८ ॥ १२८ ॥

१२८ । यथा । भंजिता मालवाः गंजिताः कर्णाटका जिताः
 गुर्जरा लुंठिताः कुंजराः । वंगा भंगिता श्रीङ्गदेगा मोटिताः
 स्नेह्याः कंपिताः कीर्त्तयः स्यापिताः ॥ (G).

१२९ । सगणा ध्रुवाद्यत्वारः पतन्ति यत्र गणषोडशमात्राभि-
 विरामस्तत्र । तथा पैङ्गलिकैर्भणितम् उचितमिति तोटकच्छन्द-
 वरो रचितः ॥ सगणस्तुक्केण षोडशमात्राकथनं स्पष्टार्थमेव,
 विरामः पादसमाप्तिः । (C).

१२९ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य पंच[पट्]पंचाशदधिक-
 सप्तदशगततमं १७५५ [१७५६] भेदं तोटकनामकं वृत्तं लक्षयति
 सगणेति । जह्नी — यत्र चारि चत्वारः सगणा गुर्वंतगणाः ध्रुव —
 ध्रुवं पलन्ति — पतन्ति, सोलह मत्त विराम कह्नी — षोडशमात्रा-
 कथितविरामं षोडशमात्रासु कथितो विरामो विच्छेदो यस्मिं-
 स्तदित्यर्थः । तह — तथा रइअं — रचितं पिंगलेनेति यावत्
 छंद वरं — छंदःश्रेष्ठं इअ — एतत् तोटअं — तोटकं भण — कथय

१२८ । १ सगणा (A). २ ध्रुव (A, B & C). ३ जिह्नी (F). ४ पय
 (A), गण (B & C). ५ पिंगलधं (A & C). ६ Dropt in (B). ७ तोडउ
 (B), तोडअ (C). ८ उचिरं (B), रचिधं (C). ९ १२९ (A).

जहा, चल^१ गुज्जर^२ कुज्जर^३ तेज्जि^४ मही^५
तुच्च^६ बच्चर^७ जीवण^८ अज्जु^९ एही ।

जइ कुप्पिअ^{१०} कण खरेद वरा

रण^{११} को हरि^{१२} को^{१३} घर बज्जहरा^{१४} ॥ १३०^{१५} ॥

तोटक^{१६} ।

इति पिगलिष—पिगलीये पिगलप्रयुक्तच्छद प्राप्ताभिधेरिति
धावत् उचिष—उचित भविष—भविष ॥ (D)

१२८ । समेति । समणा भुव चत्वार पतति यच्च भण घोड्य-
भावाविराम कथित । तथा पिगलीयेभक्षितम् उचितमेत-
तोटक इदोवर रचितम् ॥ (D)

१२९ । उदाहरति । चल गुज्जर कुज्जरास्यक्ता सच तव वर्चर
जीवनमद्य नाशि । यदि कुप्यति कर्षनरेन्द्रवरो रणवैररी
कोहरराज्यहर ॥ कोहरो राज्यभेद । (C)

१३० । तोटकमुदाहरति, चलेति । हे बच्चर—बच्चर गुज्जर
—गुज्जराधीश तुच्च—तव जीव(वि)ण—जीवन अज्जु—अद्य
एही—नाशि अत कुज्जर—कुज्जरान् मही—महीं तेज्जि—
त्यक्ता चल—गच्छ तमिति जेष । कथ जीवन नासीत्युत आह

१२९ । १ चल (C) २ बच्चर (B) ३ कुज्जर (E) ४ तेज्जि (A)
५ मही (A, B & C) ६ तुच्च (B), रच (F) ७ जिवण (B & C) ८ वचण
(B) ९ जीविष (A) भाषर (B & C) १० घर (A) ११ व हरि (A)
dropt = (B) केहरि (C) १२ के (A) १३ बज्जहरा (A) १४ १३० (A)

जा^१ चारि तक्कार संभेअ उक्किठ्ठ^२
 सारंगरूअक्क सो पिंगले दिठ्ठ^३ ।
 जा तीअ^४ वीसाम^५ संजुत्त पाएहि
 णा जाणिए कंति^६ अणोण^७ भाएहि^८ ॥ १३१^९ ॥

जईति । कए एरेंद वरा — कर्णनरेंद्रवरः जइ — यदि कुप्पिअ —
 कुपितस्तदेति शेषः रण — रणे को हर — को हरः को हरि —
 को हरिः कः वज्जहरा — वज्जधरः ॥ गुर्जरजयार्थप्रयातकर्णनर-
 पतिप्रतियुद्धाय समुपस्थितं गुर्जरदेशाधिपतिं प्रति कस्यचिदंदि-
 जनस्यैतद्वचनम् । तोटकं निवृत्तम् । (E).

१३० । यथा । चल गुर्जर कुंजरान् त्यक्त्वा महीं तव वर्व्वर
 जीवनमद्य न हि । यदि कुपितः कर्णनरेंद्रवरो रणे को हरिः
 कौ हरवज्जधरौ ॥ (G).

१३१ । यश्चतुस्तकारसंभेदेनोत्कृष्टं सारङ्गरूपकं तत् पिङ्गलेन
 दृष्टं । त्रयो[यि] विश्रामाः संयुक्तापादैर्न जायते कान्तिरन्योन्य-
 भागैः ॥ संभेदः सम्बन्धः, उत्कृष्टम् उत्कर्षः सुश्राव्यत्वं, रूपकं छन्दः,
 संयुक्ताक्षरप्रधानपादैर्विशिष्टं, विश्रामो यतिः, कान्तिः सा केनापि
 [न] जायत इत्यर्थः । (C).

१३२ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य एकचत्वारिंशोत्तरत्रयो-

१३१ । १ जं (A). २ उक्किट्ठ (B & C). ३ दिट्ठ (B & C). ४ तीएि
 (A). ५ विसास (B & O). ६ कंति (E). ७ अणण (A). ८ भाएण
 (A), पाएहि (C). ९ १३८ (A).

जहा, रे मोड^१ थकंति^२ ते हत्थि^३ जूहाइ^४

पल्लट्टि जुज्झंतु^५ पाइक बूहाइ^६ ।

कासीस रात्रा सरासार थग्गे य^७

की हत्थि^८ की पत्ति की चीर बग्गेण ॥ १३२^९ ॥

सारंग[रूपक] ।

विग्रतिग्रततम १३४१ भेद सारगरूपकनामक वृत्त सप्तमिति न
चारोति । यत् चारि तस्मात् सभेद्य चक्षिणु—चतुस्तकारसभेदो
ल्लष्ट चतुस्तकाराणां चतुर्धामतस्तुतगथाया ॥ सभेद सप्तम-
सोनोल्लष्ट सुआयलापुत्कर्षधुतमित्यर्थं यत् पाण्डि—पाण्डिषु तीक्ष्ण
बीषाम सजुत—द्वितीयविग्रामस्युक्त तत्र द्वितीयाक्षरे यतिस्मादुग्र-
मित्यर्थं चक्षोष भाण्डि—चक्षोष्यभागे परस्परविच्छेदैरिति
यादत् पश्येति शेष कति—कति या जाणि—न ज्ञायते,
सो—तत् पिगले दिह—पिगले इह सारगरूपक—सारगरूपक
तस्मात्सारगरूपकनामक वृत्तमित्यर्थं ॥ अथ चतुर्धामतः पदपूरणार्थ-
मेवेति मनायम् । (F)

१३१ । सेति । अथ चतुस्तकारसभेद उल्लष्ट सारगरूपक

- १३१ । १ गज (A) मोड (B & C) मोड (E) १ चक्षु (A & C)
चक्षु (B) १ पत्ति (A) चक्षो (F) चक्षु (F) १ जूहार (A) जूहारि
(B) जूहार (C) बूहार (E & F) १ चक्षु (A) चक्षु (B & C) मुक्तगु
(F) १ जूहार (A) जूहार (C) १ चक्षु (C) १ चक्षु (A) पत्ति
(B) ८ १३८ (A)

पञ्चोहर चारि पसिद्धह ताम^१
 ति तेरह^२ मत्तह मोत्तिअ^३दाम ।
 ण पुव्वहि^४ हार^५ ण दिज्जइ^६ अंत
 विहू सअ अग्गल छप्पण^७ मत्त ॥ १३३^८ ॥

पिंगलेन दृष्टः । यः तृतीये विश्रामसंयुक्तः पादेषु न ज्ञायते
 कांतिरन्योन्यभागेः ॥ उत्कृष्टं आव्यत्वादिना । (G).

१३२ । उदाहरति । रे गौड तिष्ठन्तु ते हस्तियूथानि परा-
 वृत्य व्रजन्तु पदातियूथानि । काशीशराजशरासाराये किं पत्तिभिः
 किं हस्तिभिः किं वीरवर्गेण ॥ अत्र जयस्यासम्भावितत्वात् किं
 हस्त्यश्वादिना, तथाच पलायनं युक्तमिति व्यन्यते । (C).

१३२ । सारंगरूपकमुदाहरति, रे गौडेति । रे गौड — रे
 गौडदेशाधीश ते हस्त्य वूहाद् — हस्तियूथानि[?] यक्वन्ति — आगन्ति,
 अत इति शेषः पादक वूहाद् — पदातियूथानि पल्लव्णि — परावृत्य
 जुझन्तु — युध्न्तु[ताम्] नाम, तथापीति शेषः कासीस राश्रा
 सरासार अग्गे — काशीश्वरराजशराऽऽसाराये दिवोदामवाणधाराये
 इति पाठश्च, ए — ननु निश्चयेन की हस्त्य — किं हस्तिभिः की
 पत्ति — [किं] पत्तिभिः की वीर वर्गेण — किं वीरवर्गेण ॥ (E).

१३२ । यथा । रे गौड आगन्ति ते हस्तियूथानि परावृत्य ।

१३३ । १ जाम (E & F). २ तेमह (B). ३ मोत्तिम (B). ४ पूव्य (B),
 पूव्य (C). ५ हार (B, C & E). ६ दिज्जहि (A & B). ७ छप्पण (B).
 ८ १३० (A).

पुण्यतुताम्] पत्तिभूता । काशीशराजशराधारणे किं हस्तिभि
किं पत्तिभि किं वीरवर्गेण ॥ दिवोदामसङ्घाये सर्वे दण्डप्राया-
दित्यर्थः ॥ (८)

१३३ । पयोधरेयनुभिं प्रविद्धैर्धुक् चित्रयोदशमात्राभि
मौक्तिकदाम । न पूर्वमभिन् दारो न दीयते अन्ते दिशते एषे
षट्पञ्चाशन्नाभा ॥ अधिकास्तयोदश चित्रयोदश, अत्र च चाद्य-
नायोर्गुह्यरहितत्वेन जगत् एवोक्तं, तथाच पयोधरशब्दोऽर्थस्यष्टौ
करणाद्येनेवेति । यदा, चाद्यन्तगुह्यरहित षोडशमात्रिक-पादषोड-
शनेनापि मौक्तिकदामशब्दो भवतीति ज्ञापयार्थः । न चेव मापरा-
द्वय एवोपन्यास स्यादिति वाच्यं द्वादशाक्षरनिधमस्यैव विनिगम-
[कोत्वात्, षोडशपादे षट्पञ्चाशदधिकशतद्वय मापरा भवन्ति । (९)

१३४ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षड्विंशत्युत्तरेकोनवि-
[ंशिशततम २८९६ भेद मौक्तिक[दाम]नामक वृत्तं कथयति,
पयोदरेति । नाम — अन्त्येति तेरह मत्तह — चित्रयोदशमात्राभि
षोडशभिर्मात्राभिरिति यावत् उपलक्षिता चारि — चत्वार
पयोदर — पयोधरा मध्यगुह्यका जगत्वा इति यावत् प्रविद्धा
भवतीति शेषः, यत्र च अन्त — अन्ते पादान्ते इत्यर्थः पुम्यदि — पूर्व
पादादावित्यर्थः दार — दारो गुरु ए दिशे — न दीयते, विद्म सत्र
अगस्त इत्यस्य मत — दिशताधिकषट्पञ्चाशन्नाचाक तत् मौक्तिक
दाम — मौक्तिकदामनामक वृत्तमित्यर्थः ॥ ननु यत्र पयोधरचतु-
ष्टय पततीत्युक्त्यैव पादाद्यन्तयोर्गुह्यदानाप्रसक्ते कथं न पुम्यदीत्यनेन
तत्र तन्मतिषेधं साधु समञ्जस इति चेत् अत्र केचित् यत एवं

जहा, कआ भउ^१ दुव्वरि^२ तेज्जि^३ गरास
 खणे खण^४ जाणिअ अच्छ^५ णिसास ।
 कुह्ण रव तार^६ दुरंत वसंत
 कि णिहअ^७ काम कि णिहअ^७ कंत^८ ॥ १३४^९ ॥
 मौक्तिकदाम ।

चत्वारो जगणाः पतन्तीत्यत एव पूर्वम् अन्ते वा हारो न दीयत-
 इति पूर्वोक्तस्यैव विवरणमेतदित्याहुः । षट्पञ्चागदुत्तरगतद्वय-
 मात्राकथनं षोडशचरणाभिप्रायेण, जगणमात्राज्ञापकं तद्विशेषण-
 पदं पादपूरणार्थमेवेति मन्तव्यम् । (E).

१३३ । पञ्चो इति । पयोधराद्यत्वारः प्रसिद्धाः यत्र त्रित्रयो-
 दश मात्रा मौक्तिकदाम । न पूर्वं हारो न दीयते अन्ते द्विगता-
 धिकषट्पञ्चागन्मात्रं ॥ त्रित्रयोदश षोडशेत्यर्थः, द्विगतेत्यनेनास्य
 षोडशचरणता भवतीत्युक्तं, पयोधरो जगणः । (G).

१३४ । उदाहरति । कायो भरः दुर्व्वलस्त्वक्का ग्रामं क्षणे क्षणे
 जायते अस्ति[च्छ]निश्वामः । कुह्णरवस्तापयति दुरन्तो वसन्तः
 * * * किं निर्द्दयः कान्तः ॥ दुर्व्वलत्वात् भारो भरः, ग्रामं भक्ष्यं
 त्यक्त्वा दुर्व्वलो जातो जायते । एतावत्यां विसंष्टुलतायां निर्द्दयः
 कामः कान्तो वा वीजमपि तु द्वावेव । (C).

१३४ । १ भय (A), डण (B). २ दुव्वर (A), दुव्वल (B & C). ३ तेज्ज (C).
 ४ खणे (A, B & C). ५ दौह (A). ६ ताव (A, B & C).
 ७ णिकुअ (B & C). ८ Dropt in (C). ९ १११ (A).

तोदश्च^१ छंद विरीश्च ठविज्जसु^२
 मोदश्च छंदश्च^३ णाम करिज्जसु ।
 चारि गणा भगणा सुपसिद्धउ^४
 पिंगन्न जंपइ^५ कित्तिहि^६ सुद्धउ^७ ॥ १३५^८ ॥

१३४ । मौक्तिकदामोदाहरति । गरास—पास भोजनमिति
 यावत् तेजि—त्यक्त्वा कषा—काय दुष्परि—दुर्बल भउ—
 जात, खणे खणे ण]—खणे खणे चण्ड—खण्डः निघास—
 निघास रोदनकालोन्मयास इत्यर्थ आणिस—आयते । तार—
 तारेण कुल्ल रव—कोकिलारावेण दुरतं दुष्ट मरणादिजनकः
 चतो यद्य तादृशो वसतनामा चतु, तस्मात् किं निर्दय काम—
 किं निर्दय काम किं निर्दय कत—किं निर्दय कान्तः ॥ एतादृशे-
 ऽपि समये न आगतः स प्रियो निर्दय, प्राणेष्वेवप्राणा मां ज्ञाना
 योऽतिदुःखं प्रयच्छति य कामो वा निर्दय इति कस्यापि प्रोक्त-
 पतिकाया मर्जी प्रति वचनमेतत् । मौक्तिकदाम निवृत्तम् । (१)

१३४ । यथा : कायो जातो दुर्बलस्यको याम खणे खणे
 जातोऽच्छनिग्राम । कुल्लरवतारदुरतो वसत, किं निर्दय काम
 किं निर्दय कान्तः ॥ (७)

१३५ । तोटकच्छन्दो विपरीतं स्थापय, मोदकच्छन्दो नाम

१२३ : १ तोडक (H & C), तोलक (F) २ ठविज्ज (C) ३ चरच (A)
 ४ चण्डनिग्रम (D) ५ जण्ड (F) ६ कित्ति (A) विनिच (H & C)
 ७ चरच (A), चरच (C) ८ १३५ (A)

जहा, गज्जउ^१ मेह कि अंवर^२ सावर^३

फुल्लउ^४णीव कि वुल्लउ^५ भम्मर^६ ।

रक्कउ^७ जीअ पराहिण^८ अम्मह^९

कीलउ^{१०} पाउस कीलउ^{१०} वम्मह^{११} ॥ १३६^{१२} ॥

मोदकं ।

कुरु । चत्वारो गणा भगणाः सुप्रसिद्धाः, पिङ्गलो जन्पति कौर्त्ति-
नुव्यः ॥ मगणचतुष्कात्मकतोटकस्य वैपरीत्येनापि चत्वार इति अत्र
चत्वारो गणा भगणरूपाः स्थाप्याः, अन्तर्गुह्यं मगणः, तस्य
वैपरीत्येन भगणः । (C).

१३५ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकादशोत्तरपञ्चविंशत्शत-
तमं ३५११ भेदं मोदकनामकं वृत्तं लक्षयति, तोलेति । तोलअ
कंद — तोटकच्छंदः विरीअ — विपरीतं ठविज्जसु — स्थापयस्व,
अतएव चारि गणा — चत्वारो गणाः भअणा — भगणा आदिगुरुकाः
गणा इति यावत् सुप्रसिद्धउ — सुप्रसिद्धा यत्र प्रतिचरणं पतन्तीति
शेषः, तस्य कंदह — कंदमः मोदअ — मोदकं नाम अभिधानं
करिज्जसु — कुसुख इति किन्तिहि लुद्धउ — कौर्त्तिनुव्यः पिङ्गलः
जंपद — जन्पति ॥ इदमत्र तत्त्वं, चतुर्भिर्गुर्वंतगणैस्तोटकच्छंदो भवति

१३६ । १ गज्जउ (B). २ अंवर (A). ३ सावर (A, B & C). ४ फुल्लउ (B), फुल्लउ (C). ५ भम्मउ (A, B & C). ६ भम्मर (A). ७ रक्कउ (A & B), रक्कण (C). ८ पराधिण (C). ९ अम्मह (C). १० की लेउ (A & E), की एउ (B). ११ मम्मह (C). १२ १३६ (A).

तदिपरीतम्यापनेनादिगुरुकैश्चतुर्भिर्गणैर्मोदकं भवति । वकोक्तिस्तु पञ्चपूरणायैति मतव्यम् । (F)

१२५ । तोटेति ॥ तोटकच्छदो विपरीतं स्थापय, मोदकं हृदो-
नामं कुरुष्व । चत्वारो गणा भगणा सुप्रसिद्धा, पिगलो जल्पति
कीर्त्तिलुब्धकः ॥ चत्वारो भगणा कार्या इत्यर्थः । (G)

१२६ । उदाहरति । गर्जन्तु मेघ किमवर ग्यामलं फुल्लं
नीपं घूर्णात् ॥ भ्रमरः । . . . पराधीन . . . क्रीडतु प्राहद्
क्रीडतु मन्मथः ॥ गजो मेघस्य वास्तु दुःखे न कोऽपि विशेषः,
किमित्याद्ये, क्रीडनिति, मम तु मरणं सिद्धमेवेति ध्येयते ।
स्यामदये क्रीडतु इति पाठे किं नयतु प्राहद् किं नयतु मन्मथ
इति वार्धः । (C)

१२६ । मोदकमुदाहरति । गर्जन्तेति । मेघ—मेघं गर्जन्तु—
गर्जन्तु, कि—किन्तु अवर—अवरम् आकाशमिति यावत्
यावर—स्यामलं भवमिति शेषः, नीप—नीपं कदम्बं फुल्लं—
विकसतु कि—किंवा भ्रमर—भ्रमरां फुल्लं—फुल्लं । अमर—
अस्माकं परादिषु—पराधीनमन्मथत्तमिति यावत् एकं—
एकमेव जीव किंवा पाठसु—प्राहद् लेख—श्लोकात्, कि वा
अमर—मन्मथं लेख—श्लोकात् ॥ अत्र लेख इति एकारो ह्रस्वो-
बोध्यः । वर्षागमेऽप्यनागतं विदग्धं पतिं ज्ञात्वा अतिकामासांया
कस्यादिश्रोपितमर्तृकायां काचित्प्रियमर्थो प्रति वचनमेतत् ।
मोदकवृत्तं निवृत्तम् । (E)

१२६ । यथा । गर्जन्तु मेघ किमवर ग्यामलं, विकसतु नीपं

रागण रागण कइ^१ चउ गण^२

सुकइ^३ कमलमुहि^४ फणि भण^५ ।

तरलणअणि सव कर^६ लहु

सव गुरु जवउ^७ णिवरि कहु^८ ॥ १३७^९ ॥

किं गुंजंतु भ्रमराः । एको जीवः पराधीनोऽस्माकं, किं गृह्णातु पर्यन्यः, किं गृह्णातु मन्मथः ॥ (G).

१३७ । नगणं नगणम् इति चतुर्गुणं सुकविकमलरविः फणी भणति । तरलनयनी सर्वत्र सर्वलघु सगुरुरूपकं न निरूप्य कथय ॥ आदौ नगणस्ततो नगण एवंक्रमेण चत्वारो गणा इत्यर्थः । तरलनयनीति हृन्दसो नाम, सर्वत्र त्रयोदशाक्षरादावपि, निरूप्य निर्णीय । (C).

१३७ । अथ द्वादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यांतिमं भेदं तरलनयना-
नामकं वृत्तं लक्षयति, णगणेति । हे कमलमुखि णगण — प्रथमं
नगणः सर्वलच्चात्मको गणः पुनः नगणः स एव, एवंप्रकारेण चउ
गण — चतुरः गणान् नगणचतुष्टयमित्यर्थः कइ — कृत्वा सव —
सर्वान् द्वादशापि पादस्यान् वर्णान् लज्ज — लघून् कुरु, जवउ —
यावन्तः सव गुरु — सर्वगुरवो गुरुयुक्ता यावन्तो द्वादशाक्षरभेदा-

१३७ । १ कर (A, B & C). २ गुण (C). ३ सुकर (E). ४ कमलरवि (A, B & C). ५ फण (B). ६ भ्रमर भव (A), भव भव (B & C). ७ भव गुरु जवउ (A), सगुरु जवउ य (B & C), भव गुरु जवउ (E). ८ णिवरि करज्ज. (A), णिवरि कज्ज (B & C), णिवरि कइ (E). ९ १३७ (A).

अदा, कमल वक्ष्यन्ति तिसृष्वपि हरं
 गिरि वर सञ्चयन्ति तिसृष्वपि ।
 सप्तहरं तिसृष्वपि पञ्चमकरं
 वितरन्ति महुः अभिमतं वरम् ॥ १३८ ॥
 तरलमञ्चलिम् ।

इत्यर्थः तावन् इति शेषः निवारि—निराकृत्य भिन्नोद्देश्ये
 यावन् तरलमञ्चलि—तरलमयना एतन्नामकं वृत्तमित्यर्थः कश्च-
 कश्च इति सूकर—सूकरिः पक्षि—पक्षी विगतं भय—
 भयति ॥ अथ सुषुप्तपाशद्वेदोक्तयः पञ्चपूरणार्थमेवेति मतम्,
 नगद्वयसुषुप्तरचितपरया तरलमयनेति निरुद्धोऽर्थः । (E).

१३७ । अनेति । नगद्वयं कृत्वा चतुरो गणान् सूकरि-
 कमलमुषि पक्षी भयति । तरलमयना वक्ष्यन्ति सुषुप्तं सर्वद्वयं
 यावन् वेदोक्तं कश्च ॥ सर्वद्वयमनगद्वयमारभ्य नगद्वयमेतं भेदाः
 कथिता इत्यर्थः । तरलमयनेति शब्दः । (D).

१३८ । अदाहरति । कमलवद्वयस्त्रिभुवनो वरः गिरिवर-
 प्रपन्नस्त्रिभुवनधरः । प्रपन्नधरतिसृक् प्रपन्नधरो वितरन्ति महुः
 अभिमतं वरम् ॥ (C)

१३९ । तरलमयनामुदाहरति, कमलेति । कमल वक्ष्यन्ति—

१३८ । १ निवारि (E) २ निवारि (A) ३ वक्ष्यन्ति (F) ४ महुः
 द्वा (A), वक्ष्यन्ति (B), महुः वरः (E & F) ५ वितरन्ति (A & C) ६ महुः
 (B) ७ अभिमतं (C), अभिमतं (E) ८ १३८ (A) ९ तरलमयनी (A)

णगण चामर गंधजुआ ठवे

चमर सल्ल^१जुआ जइ संभवे ।

रगण^२ एक^३ पअंतहि लेक्खिआ^४

सुमुहि^५ सुंदरि पिंगल देक्खिआ^६ ॥ १३६^७ ॥

कमलवदनः तिणअ[ण] — त्रिनयनः गिरि वर सअण — गिरिवर-
शयनः तिसुलधर — त्रिशूलधरः । ससहर तिलअ — शशधर-
तिलकः गल गरल — कंठस्थितविषः हर — हरः महादेवः मऊ —
मह्यं अभिमत वर — समीहितवरं वितरउ — वितरतु ॥ तरल-
नयना निवृत्ता । (E).

१३८ । यथा । कमलवदन त्रिनयन हर गिरिवरशयन
त्रिशूलधर । शशधरतिलक गलगरल वितर ममाभिमतं वरं ॥ (G)

१३९ । नगण-चामर-गन्धयुगानि स्त्रितानि चामरं शल्ययुगं,
यत्र सम्भवति । रगण एकः पादान्ते लिख्यते शृणु सुन्दरी पिङ्ग-
लेन दृष्टा ॥ चामरं गुरुः, गन्धः शैल[शल्य]ञ्च लघुः । (C).

१३८ । अथ दादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुःषष्ट्युत्तरशतचतु-
ष्टयाधिक-सहस्रद्वया[सहस्रा]त्मकं भेदं [१४६४] सुंदरीनामकं वृत्तं
लक्षयति, एगणेति । हे सुमुखि यत्र पूर्वं एगण चामर गंधजुआ —
नगणचामरगंधयुगानि नगणस्त्रिलक्षात्मको गणः चामरम् एको-

१३६ । १ सल्ल (A, B & C) २ रस मण (B) ३ एक (F). ४ देक्खिआ
(A, B & C) ५ सुमुखि (B), सुमुहि (C). ६ देक्खिआ (A), लेक्खिआ (B).
७ १३६ (A)

अद्वा, वद्द्' दक्खिण मारुथ' सौत्रला'

गवद्' पंचम कोमल कोदला ।

महुत्थरा' महु पाण वद्द सरा'

भमद्' सुंदरि' माद्दव' सभवा' ॥ १४०" ॥

सुंदरी" ।

गुह मधुञ्जा — मधुयुग लघुद्वयमिति यावत् तामौत्थर्यं उभे-
 स्थापयति, तत नर — यदि चामरम् एको गुह सभञ्जुञ्जा-
 ग्रन्थयुग द्वयो लघुमद्वयमित्यर्थे चमरे — सम्भवति । पञ्चम[त]ति
 — पादति पङ्क्त — एक रगच — मध्यसप्तर्गण लेखित्वा लिखित
 वा पिगसदृशिता पिगसेन उपदिशतेति यावत् सुदरी सुदरीनामक
 तद्वत् पिगसेनोपदिष्टमित्यर्थे ॥ तथैव यथांतरे द्रुतविलम्बिते-
 [तमि]ति नाम, अतएव द्रुतविलम्बितमाह नमो भराविति लक्षणमपि
 तथैव कृतमिति । (F) [V de Gl osha a Compend um ॥ १५—Ed]

११८ । लगेति । नगण चामर मधुयुग स्थाप्य चामर ग्रन्थयुग
 यदि सम्भवति । रगच एक पादति लेख्य सुमुखि सुदरी पिगस-
 वृष्टा ॥ चामरो गुह, मधुग्रन्थौ लघू । (G)

११८ । १ वद्द (B) वदति (C) १ मादव (B) मादव (E) १ विचला
 (E) ३ वद्द (A & C) १ वद्वरा (B) १ वद्वरा (A B & C)
 ४ वद्द (A) वद्द (B & C) = सुदरि (E) ८ वद्द (A) वद्द (B)
 वद्द (C) मादव (F) १ मादवा (A B & C) वदव (F) ११ ११० (A)
 ११ सुदरि (B & C)

कणा^१ दुणा चामर^२ सला^३ जुअला जं
बीहा^४ दीहा^५ गंधत्र^६ जुगा पअला^७ तं^८ ।

अंते कंता^९ चामर^{१०} हारा सुहकात्रा^{११}

वाईसा मत्ता गुणजुत्ता भणु^{१२} मात्रा ॥ १४१^{१३} ॥

१४० । उदाहरति । वहति दक्षिणमारुतः शीतलः रौति
पञ्चमं कोमलं कोकिलः । मधुकरो मधुपानमहोत्सवो गायति
सुन्दरि संभूतो माधवः ॥ संसरेति पाठे माधवं लृप्यं संसर । (C).

१४० । सुंदरोमुदाहरति । काचित्सखी कलहांतरितां महा-
मानवतीं कांचिन्नायिकामाह, वहति । हे सुंदरि सर्वावयव-
रमणीये माहव संभवा — माधवो वसंतस्तत्रोत्पन्न इत्यर्थः शीअला —
शीतः दक्षिण मारुत्र — दक्षिणमारुतः वहइ — वाति, कोइला —
कोकिलः पंचम कोमल — पंचमं कोमलं यथा स्यात्तथा गवइ —
गायति । मऊ पाण वहइ सरा — मधुपानवऊसररा मधु मकरंद-
स्तस्य पानेनातिगंभीरसररा इत्यर्थः मऊअरा — मधुकरा भ्रमराः
भमइ — भ्रमंति ॥ अतस्त्वमपि मानं विज्ञाय कांतमभिसरेत्याशयः ।
सुमुखी [सुंदरी] निवृत्ता । (E).

१४० । यथा । वहति दक्षिणमारुतः शीतलो गायति पंचमं

१४१ । १ कष (B). २ Dropt in (B). ३ सेला (B & C). ४ बीया
(B & C). ५ and ६ transposed in (A). ६ गंध (A). ७ पलिषा (A).
८ जं (F). ९ कषा (A). १० चामर (A). ११ सहकाया (A & E).
१२ भणू (E). १३ १४८ (A).

कोमल कोकिल । मधुकरा मधुपानवडसरा भ्रमति सुदरि
माधवमभवे वसन्ते ॥ (D)

१४१ । अथ त्रयोदशाक्षरा । कर्णो दिगुष्ण चामर ग्रैल ग्रन्थ-
युग यथ दौ दीर्घो गन्धयुग प्रकट तत् । अन्ते कान्तौ चामर-
हारा शुभकरौ द्वाविग्रतिमात्रा गुणयुक्ता * * * ॥ कर्णो दिगुष्ण
तद्दिगुष्णे गुरुषतुष्क, चामर दीर्घं चारय गुरु, ग्रैल ग्रन्थो गन्धयु-
गसू, कान्तौ कमवोषौ, द्वाविग्रतिमात्रा इति मिलित्वाभा-
वपद । (C)

१४१ । अथ त्रयोदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य द्विवचन्युत्तरैकग्रन्तो-
त्तराष्टवक्ष्यन् ५२८९ भेदा भवति, तत्र द्वाविग्रोत्पिग्रोत्तरवोडग्र-
[ग्रन्तो]तम भेद [१६३२] माथानामक वृत्त लक्षयति, कथेति । ज-
यथ पूर्वं कथा दुष्ठा—कर्त्तव्यं गुरुदयात्मकगणयुगमिति यावत्,
ततः चामर—चामर गुरुस्ततश्च यथा युचता—ग्रन्थयुगल ग्रन्थो-
लघुस्तद्व्यमित्यर्थं, ततोऽपि वीरा वीरा—दौ दीर्घौ गुरुदयमिति
यावत्, ततश्च गन्धयुग युग्मा—गन्धयुग गन्धो लघुस्तद्व्यमित्यर्थं,
अन्ते लघुदयाते पादाते वा कता—कान्तौ चामर हारा—गुरु-
दयमित्यर्थं, एते गणा इति शेष पञ्चमा—प्रकटिता, त—तां
सूचि वकाशा—शुभकाशा वार्त्ता मत्ता—द्वाविग्रतिमात्राका
गुणयुक्ता—गुणयुक्ता मात्रा—मात्रा भू—कथयत चेचित्तु
शुभकाशा शुद्धमरीरा गुणयुक्ता—गुणयुक्ता द्वाविग्रतिमात्राया
पततीति मात्राविशेषणतया पदद्वय योजयति । मात्राकथनं गुरु
काशा गुणयुक्तेति च पदद्वयमत्र पादपूरणार्थमेवेति श्रेयम् । (L)

जहा, ए अत्थीरा^१ देक्खु^२ शरीरा घर^३ जात्रा
 वित्ता पुत्ता सोअर^४ मित्ता^५ सवु^६ मात्रा ।
 काहे लागी वव्वर वेलावसि^७ सुम्भे^८
 एक्का^९ किन्ती किज्जहि^{१०} जुत्ती जइ सुम्भे^{११} ॥
 १४२^{१२} ॥ मात्रा^{१३} ।

१४१ । अथ [अति]जगती त्रयोदशाक्षरा ॥ कण्ठेति ॥ कर्णे
 द्वौ चामरः शल्ययुगलं यत्र द्वौ दीर्घौ गन्धयुग्मं प्रकटं ततः । अन्ते
 कांतौ चामरहारौ शुभकायां द्वाविंशतिमात्रां गुणयुक्तां भण
 मायां ॥ कर्णे द्विगुरुः, चामरो गुरुः, शल्यो लघुः, गन्धो लघुः,
 हारो गुरुः, मायेति कंदोनाम । (G).

१४२ । उदाहरति । एतदस्थिरं पश्य शरीरं गृहं जायां वित्तं
 पुत्रं मोदरं मित्रं, सर्व्वं माया । किंनिमित्तं वव्वर भ्रमसि एकां
 कीर्त्तिं कुरु युक्त्वा यदि शुद्ध्यसि ॥ (C).

१४२ । मायामुदाहरति । ए — एतत् शरीरा — शरीरं
 अत्थीरा — अस्थिरं देक्खु — पश्य, घर जात्रा वित्ता पुत्ता सोअर
 मित्ता — गृहजायावित्तपुत्रमोदरमित्राणि एतत्सर्व्वं माया मिथ्या-
 भूतमित्यर्थः । अतः हे वव्वर — वर्वर काहे लागी — किमर्थं

१४१ । १ अत्थीरा (A). २ देक्खु (B & C). ३ घर (A), घर (B & C).
 ४ मोदर (F). ५ मित्र (E). ६ सवु (A). ७ वेलावसि (A). ८ सुम्भे (B,
 C & F). ९ एक्का (B & C). १० किज्जहि (B), किज्जहि (C). ११ सुम्भे
 (B & C), सुम्भे (E), सुम्भे (F). १२ १४२ (A). १३ माया (A).

ठद् थाद् लङ्गुञ्च पाञ्च करीजे

गुरु सक्त जुञ्चा भगणा जुञ्च दीजे^१ ।

पञ्च^२ अंतद्^३ पाद्^४ गुरु^५ जुञ्च^६ किञ्जे

सहि तारञ्च^७ छद्द^८ णाम^९ भणिञ्जे^{१०} ॥ १४३^{११} ॥

सुप्रश्ने — विमुञ्च चेन्नायमि — विसृजयमि जद् सुप्रश्ने — यदि
जानामि तदा जुक्तो — युक्ता किन्तो — कौन्ते विञ्चहि — कुरु ।
अतिमसारासक कुक्कर्मिण कचिन्नति कस्यचिन्मिषस्यापदेशवाक्य
केतन् । माया निवृत्ता । (E)

१४२ । यथा । एतदक्षिर पञ्च शरीर यद् जायां विसृ
ज्यान् छद्दो मिषाणि षडे माया । किमप्येतदुद्दिष्टं वर्णं
विसृजयमि सुप्रश्ने एका कौन्ते कियता युक्तो यदि जानामि ॥
[का]हे सागौत्युक्तार्थे दिष्टो । (D)

१४३ । स्थापयित्वा आदौ सप्तयुग पाद कियते गुरुमैश्व
[मन्त्र]युग भगवदस्य दीयते । पदान्ते पादे गुरुयुग कियते सवि
तारक इन्द्रो[नाम] भण्यते ॥ (C)

१४४ । अथ त्रयोदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षट्पञ्चाशदुत्तरस्य
दशमप्रततम भेद [१०१६] तारवनामक वृत्तं लक्षयति उरैति । यत्र

१४२ । १ यक् (A B & C) २ गुरु वेङ्ग युक्ता ले (A B & C) ३ पुष
(D) ४ अतवि (A B & C) ५ पाञ्च (A B & C) ६ गुरु (A & F)
७ जद् (D) युक्ता (C) ८ नाचय (B) ९ छद्द (A) १० यच (A)
११ भवेजे (A) १२ १३० (A)

जहा, एव^१ मंजरि^२ लिज्जिअ^३ चूअह^४ गाछे^५

परिफुल्लिअ केसु एअ^६ वण आछे^७ ।

जइ एत्थि^८ दिगंतर जाइहि^९ कंता

किअ^{१०} वम्मह^{११} एत्थि^{१२} कि एत्थि^{१३} बसंता ॥

१४४^{१४} ॥ तारअ^{१५} ।

पाअ — पादे आइ — आदौ लह जुअ — लघुद्वयं ठइ — स्थापयित्वा
गुरु सल्ल जुआ — गुरु-शल्ययुगे करीजे — क्रियते एको गुरुः लघुद्वयं
च क्रियत इत्यर्थः, ततो भअणा जुअ — भगणो गुर्वादिर्गणस्तद्युगं
दीजे — दीयते । पअ अंतह पाइ गुरु जुअ — पादांतःपातिगुरु-
युगं किज्जे — क्रियते, सहि — हे सखि तस्य छंदह — छंदसः
तारअ — तारकम् इति णाम — अभिधानं भण्णिजे — भण्यते ॥
सगणचतुष्टयोत्तरगुरुरचितचरणं तारकमिति फलितार्थः । (E).

१४३ । ठईति । स्थापयादौ लघुयुगं पादे क्रियते गुरुः शल्य-
युगं दीयते । पादांतःपातिगुरुयुगं क्रियते सखि तारकं छंदसो-
नाम भण्यते ॥ (G).

१४४ । उदाहरति । नवमञ्जरी सज्जिता चूतवृत्ते परिफुल्लिता

१४४ । १ ठवि (A), एवि (B & C). २ मज्जरि (C & E). ३ किज्जिअ
(A), सज्जिअ (C). ४ चूअह (B). ५ गाछे (B & C). ६ केसु लप्ता (A,
B & C), केसु लप्ता (E & F). ७ आछे (B & C). ८ एत्थि (A), इत्थि (B
& C). ९ जाइहि (B & C). १० कि (A), किणु (B & C). ११ वम्मह (C).
१२ एत्थि (A). १३ १४१ (A). १४ तारका (A), तारक (B).

धश्चा तूर हारो' उखो' तूर हारेण
 गुरू सह किज्जे अ एक्का तथारेण' ।
 कईसा कला कंदु' जंपिज्ज खारेण
 असी होइ चो' अगला सम्भ पारेण ॥ १४५' ॥

किशुकनता वनकच्छे । यदि अथ दिगन्तर याति कांत कि मन्मथो
 नास्ति कि नास्ति वसत ॥ (C)

१४४ । तारकमुदाहरति, अथेति । अथ गाढे — धूतहृषेण
 एव — नवा मञ्जरि — मञ्जरि सिल्लिच — गृहीता, केसू(च) एवा
 वण — किशुकनूतनवन गाढे मन्मथ यथा स्वासथा परिकुलिच —
 परिपुष्पित । जर — यदि इति — अथ वसतवमये इत्यर्थे कता —
 कांत दिगन्तर — दिगन्तर जा रहि — यास्यति, तदा किच — कि
 वक्थ — मन्मथ एति — नास्ति, कि — किवा नास्ति वसत ॥
 कांत देशांतरभिगमिषु शाला विमनायमाना काचिजायिका (प्र ति
 — यद्यस्मिन्नपि समये काको गमिष्यति तदा तस्य निवारक काम
 वसतो वा नास्ति किंतु विद्यत एवेति त्व मा विधौदेति गूढाभि-
 प्रायाया कस्याश्चित् सख्या वाक्यमेतत् । तारक मिष्टानम् । (E)

१४४ । यथा । नवा मञ्जरी गृहीता धूतहृषेण परिपुष्पित
 किशुकाना नव वनमस्ति । यद्यप दिगन्तर यास्यति कांत कि
 मन्मथो नास्ति कि नास्ति वसत ॥ (G)

१४५ । १ चारा (A B & C) २ उखो (A B & C) ३ मुह कारसा कर्ष
 एव पारेण (A) ४ मुह कारसा कर्ष एका लक्ष रेव (B & C) ५ कंदु (A) कर्ष
 (B & C) ६ अज (A & E) चो (E) ७ १४५ (A)

१४५। ध्वजस्वर्यं हारः पुनस्वर्यं हारेण गुरुः काहलः कर्णः
एकलकारेण । कवीशेन कला कन्दो जल्पते नागेन अशीतिर्भवति
चतुरग्रा सर्वपादेन ॥ केचित्तु कर्दमा कला एकविंशतिः कलाः
अर्थात् पादे इत्यर्थमाहुः । ध्वज आदिलघुस्त्रिकलः, त्वर्यम् आदि-
गुरुत्रिकलं, हारो गुरुः, काहलो लघुः, कर्णो द्विगुरुः, लकारो-
लघुः—भवन्ति मात्रा इति शेषः । (C).

१४५। अथ त्रयोदशाक्षरचरणवृत्तस्य द्वाशीत्युत्तरपट्शता-
धिकचतुःसहस्रतमं ४६८२ भेदं कन्दनामकं वृत्तं लक्षयति, धञ्चा
इति । यत्र पूर्वं धञ्चा—ध्वजो लघ्वादिस्त्रिकल इति यावत् ततः
त्वर—त्वर्यं गुर्वादिस्त्रिकल इति यावत् हारो—गुरुः उणो—
पुनः हारेण—गुरुणा सह त्वर—त्वर्यं गुर्वादिस्त्रिकलः पुरःस्थित-
गुरुर्गुर्वादिस्त्रिकल इति यावत् अ—पुनः एका तत्रारेण—एक-
तकारेण लब्धं तगणेनेति यावत् गुरु—गुरुः सह—शब्दो लघुः
पुरस्थिततगणो गुरुर्मधुञ्चेति यावत् किञ्चे—क्रियते, इदं च
क्रियापदं यथायथं योज्यं । यत्र च सर्व पाएण—सर्वपादेन पाद-
चतुष्टयेनेति यावत् चउ अगला—चतुरधिका अमी—अशीतिः
कला—मात्राः होइ—भवन्ति, तत् कर्दमा—कवीशेन एाएण—
नागेन पिंगलेन जंपिञ्ज—जल्पितं कन्दु—कन्दः ॥ तत्कन्दनामकं
वृत्तमित्यर्थः । अत्र मात्राकथनं पद्यपूरणार्थमिति ध्येयं । गुरु-
[लघू]त्तरयगणचतुष्टयेन कन्द इति फलितार्थः । (E).

१४५। धञ्चा इति । ध्वजस्वर्यं हारः पुनस्वर्यं हारेण सहेति शेषः
गुरुग्रन्थे कुरुते एकतकारेण । कवीशेन कलाः कन्दुकं जल्पते

देइ' मुअंगम अंत लहु' तेरह वण पमाण ।

चउरासी चउ पाअ कल कंद छंदु वर जाए ॥

१४६' ॥ दोहा ।

जहा, ए रे कंस जाणेहि' हो' एक' बाला इ'

मुहे' देवई' पुत्त तो वंस कालाइ' ।

तहा गेरह' कंसो जणाणंद कंदेण

जहा इति' दिठो' खिआ एरि बिदेण" ॥

१४७' ॥ कंदः ।

नामेनाश्रीतिर्भवति चतुरधिका सर्वपादेन ॥ ध्वजो लघ्वादि-
स्त्रिकलच्छये गुह्यसू, प्रस्यो जघु, तकारमगध । (G)

१४७ । न रे कस जानीहि चहमेको बाल इति भवामि
देवकीपुत्रस्तदप्रकाश । तथा गृहीत कसो अनामन्दकन्देन यथा
हेति दृष्टो निजगारीहन्देन ॥ हा इति प्रस्य कतेति श्रेय । (G)

१४७ । कदमुदाहरति, ए रे इति । रे कस तो बस कालाइ
—स्तदप्रकाश देवई पुत्त—देवकीपुत्र एक—एक चरितोभ-
इति पावन् बाला—बालक हो—भवामि इति मुहे—मा ए
जाणेहि—न जानासि । दृष्टुक्तेति श्रेय अणाणंद कंदेण—सकल

१४६ । १ देहि (B) २ एउ (C) ३ This Sloka is found in M^{ss}
(B & C) but not in the others —Ed

१४७ । १ जाणयो (B) जाणऊ (C) २ चउ (A) चर (E) हो (F)
३ एउ (A, B & C) ४ बाला (A) ५ एउ (A & C) ६ (B) ७ देइ
(E & F) ८ काला (A) ९ उउ (A B & C) जघु (E) १० पति
(B) पति (C) ११ दिठो (B & C) १२ हन्देण (E) १३ एउ (A)

चामर पढमहि पाप गणो^१ धुत्र^२
 सल्ल चरण गण ठावहि^३ तं जुत्र^४ ।
 सोलह^५ कलत्र पर पत्र^६ जाणित्र
 पिंगल पभणइ^७ पंकत्र^८ वालित्र^९ ॥ १४८^{१०} ॥

जीवानन्दहेतुना श्रीकृष्णेनेत्यर्थः तथा कंसो — कंसः गण्ड —
 गृहीतः यथा णिआ णारि विंदेण — निजनारीवृन्देन हन्ति —
 हतः दिठ्ठ — दृष्टः ॥ कंदो निवृत्तः । (E).

१४७ । यथा । न भो कंस जानामि भवामि एको वालो-
 मुखो देवकीपुत्रस्त्वदंशकालः । तथा गृहीतः कंसो जनानन्दकंदेन
 यथा हमिति दृष्टो निजनारीवृन्देन ॥ (G).

१४८ । चामरं प्रथमं पापगणो[णं] ध्रुवं शल्यं चरणं स्थापय तद्युगं ।
 षोडशकलाः पदे पदे ज्ञात्वा पिंगलः प्रभणति पङ्कजावलीं ॥
 चामरं गुरुः, पापगणः सर्वलघुः पञ्चकलः, ध्रुवो निश्चितः, शल्यं
 लघुः, चरण आदिगुरुस्त्वतुष्कलस्तद्युगं तद्वयं स्थापयेत्यर्थः । (O).

१४८ । अथ त्रयोदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकोनचत्वारिंशोत्तर-
 [सप्त]सहस्रतमं ७०३९ भेदं पंकावलीनामकं वृत्तं लक्षयति, चाम-
 रेति । पढमहि — प्रथमं चामर — चामरं गुरुं ततः ध्रुव — [ध्रुवं]

१४८ । १ गणा (E & F). २ ध्रुव (F). ३ ठावहि (A), ठावइ (C).
 ४ जुव (E & F). ५ सोलह (B), सोल (E). ६ पय पय (A), पयपय (E
 & F). ७ भपणइ (B), पभणिच (E). ८ पंक (B). ९ Last half of the
 sloka dropt in (C). १० १४४ (A).

जहा, सो जण^१ जणमउ^२ सो^३ गुणमंतउ^४

जे^५ कर पर उवञ्चार^६ हमंतउ^७ ।

जे^८ पुण^९ पर उञ्चार^{१०} बिरुम्भउ^{११}

ताक^{१२} अण्णि कि ख यकउ^{१३} वंभउ^{१४} ॥ १४६ ॥

पंकावली ।

निदिशतमिति यावत् पापगणं—पञ्चकमस्याष्टमं भेदं [Vide p 29]
 धर्मेणद्यात्मकमिति यावत् ततः सप्त—अष्टं क्षणमित्यर्थः ततः
 चरण गण—चरणगणस्य आदिगुरोर्भगवत्त्वेति यावत् शुद्ध—शुद्धं
 ठावदि—स्थापय । इदं च क्रियापदं सचायत्वं धोञ्चं । पञ्चपञ्च—
 पादे पादे प्रतिचरणमित्यर्थः यवेति ज्ञेयः षोडश—षोडश
 कक्षय—कक्षाय जायिष—जायते, तं—तां पञ्चपञ्चालिष—
 पञ्चावली तत्पञ्चावलीनामकं कृतमित्यर्थः विगल—विगलः
 प्रभण्—प्रभणति ॥ अत्र भाषाकथनं पञ्चपूरणार्थमिति मंत्यं ।
 भगवत्-भगवत्-सधूत्तरजगद्वदय-रचितचरणं पञ्चावलीति निष्कृष्टो-
 ऽर्थः । (E)

स्थापय युगं । षोडशकलं पदे पदे जानीहि पिंगलः प्रभणति
पंकावलीकं नाम छंदः ॥ चामरो गुरुः, पापगणः पंचलघुः, शल्यं
लघुः, चरणो भगणः । (G).

१४८ । * * * [त]तः पापगणो ध्रुवं शल्यं चरणगणं प्रापय तं
युगं । षोडशकलाः पदे प्रकाशिताः पिंगलः प्रभणति पंकावलीं ॥
प्रथमं चामरो गुरुस्ततः पापगणः पंचलघुरूपगणः ध्रुवं निश्चयेन
शल्यो लघुश्चरणगणं भगणं तं भगणं युगं प्रापय भगणद्वयं स्थापये-
त्यर्थः । षोडशकलाः पदे भवन्ति । पंकावली छंदसो नाम । (H).

१४९ । उदाहरति । स जगति ज्ञायतां गुणवान् यः परोप-
कारं करोति सन्ततं । यः पुनः परोपकारे विरज्यते तस्य जननी
किं न तिष्ठति बन्ध्या ॥ तिष्ठति भवतीत्यर्थः । (C).

१४९ । पंकावलीमुदाहरति, सो जणेति । सो—सः जण—
जनः जणमेव—जातः सज्जमेति यावत्, सः गुणमंतउ—गुणवान्,
जे—यः हसंतउ—हसन् सन् पर उवञ्चार—परोपकारं कर—
करोति । जे—यः पुनः पर उवञ्चार—परोपकारं विरुञ्छद्—
विरुणद्धि तासू—तस्य जणणि—जननी बंञ्छद्—बंधैव किं न
यक्कद्—तिष्ठति ॥ व्यर्थमेव प्रसूयते इत्यर्थः । किञ्चित् स्वमित्रं प्रति
कस्यचिदुपदेशवाक्यमेतत् । पंकावली निवृत्ता । (E).

१४९ । यथा । स जग उत्पद्यतां स गुणवानुदेतु यः करोति
[परो]पकारं हसन् । यः पुनः परोपकारं विरुध्यते, तस्य जननी
किं न बंधैव तिष्ठति ॥ (G).

१४९ । उदाहरणमाह । सो जग इत्यादि । स जगति जन्म

कणो पदञ्ज^१ पदमे^२ जञ्जणो^३ अ वीए^४

अंते तुरंग सगणो^५ जञ्ज^६ जञ्ज^७ पाए ।

उत्ता वसंततिलञ्जा फणिणा^८ उकिट्ठा^९

छेञ्जा पठन्ति^{१०} सरसा^{११} सुकइंद^{१२} दिट्ठा^{१३} ॥ १५० ॥

गृह्यात् यं पुच्छान् बनि वामर्धे करोति परोपकार । ये पुन
परोपकारविरतास्तेषा जगन्त्य किमिति न क्षिता वधा ॥ (H).

१५० । अथ चतुर्दशाक्षरा । तत्र वसन्ततिलक । कणो । कर्ष
क्षायते प्रथम जगणो द्वितीये तृतीये च द्वौ सगणौ जगण्य
पादि । उक्त वसन्ततिलक फणिना चत्वारं छेका पठन्ति सरसा
सुकवोद्भूटा ॥ तुरङ्गे सगणा इति पाठे तुरङ्गोऽन्तगुदयतुष्कः ।
छेका विदग्धा । (C)

१५० । अथ चतुर्दशाक्षरपरणस्य वृत्तस्य चतुरशीत्यधिकशत-
चयोत्तरषोडशसहस्र भेदा भवति, तत्रैक[च अथ]विमोत्तरन[च]-
शताधिकद्विषष्टशतम भेद [२८३२] वसन्ततिलकानामक वृत्त सप्त-
यति, कञ्जविति । पदमे — प्रथमे स्थाने कणो — कर्ष गुरुदधात्मको-
गण इति यावन् च — च पुन वीए — द्वितीये स्थाने जञ्जणो —

जगणो मध्यगुग्मगणः, अन्ते — जगणान्ते तुरंग — तुरंगश्चतुर्मात्रिकः ।
 मगण इति यावत्, ततश्च मगणो — पुनः मगण एवं गुर्वन्त इति
 यावत् । कचिच्च दुष्प्रश्नि मगणो इति पाठस्तत्र दु[अ]भि मगणो —
 मगणद्वयमपि गुर्वन्तगणद्वयमिति यावदित्यर्थः कर्तव्यः, अवष्ट-
 भाषायां पूर्वापरव्यत्यासे दोषाभावात् अ — च पुनः पाश्च गणो —
 लघ्वादिर्गण इत्यर्थः जत्य — यत्र पाए — पादे ठविज्ज — स्थाप्यत-
 इति यथायथं योज्यताम् । फणिणा — पिंगलेन उक्ता — उक्तां
 उक्लिष्टा — उक्लिष्टां सु कइंद दिष्टा — सुतरां कवीन्द्रदृष्टां सरसा —
 प्रेमाविष्टाः क्लेशा — विदग्धाः वसन्ततिलका — वसन्ततिलकां पठन्ति ॥
 तगण-भगण-गुरुद्वयोत्तरय[ज]गणद्वय-रचितचरणा वसन्ततिलकेति
 फलितार्थः । (E).

१५० । अथ चतुर्दशाक्षरा शर्करौ । कणो इति । कर्णः पतितः
 प्रथमे जगणश्च द्वितीये अन्ते तुरंगः मगणो यश्च यत्र पादे । उक्तां
 वसन्ततिलकां फणिनोक्लिष्टां क्लेशाः पठन्ति सरसाः सुकवीन्द्रदृष्टां ॥
 कर्णो दिगुरुः, तुरंगश्चतुर्मात्रिकः मगणः, यः यगणः । (G).

१५० । चतुर्दशाक्षरप्रस्तारस्य कानिचिच्छेदांसि वदन्ति । कणो
 इत्यादि । कर्णः प्राप्तः प्रथमः जगणो द्वितीयेऽन्ते तुरङ्गमगणौ
 यश्च तत्र पादे । उक्ता वसन्ततिलका फणिना उक्लिष्टा क्लेशाः
 पठन्ति सरसाः सुकवीन्द्रदृष्टा ॥ कर्णो गुरुयुग्मगणः प्राप्तः प्रथमो-
 जगणो द्वितीये अन्ते एतदन्ते तुरंगमगणौ, यद्यपि गश्च रश्च तुरंग
 पादक एङ्ग णामेण जाण चउमन्ता [Vide सूक्त १०, p. 36.—Ed.]
 इत्यनेन तथाप्यत्र मगणमाहचर्यात्तुरंगः मगणः, मगणद्वयानन्तरं

षण्णो पटञ्ज' पटमे' अथगो' अ वीण'
 अन्ते तुरंग सगखो' जश्च' अत्य' पाण ।
 उप्ता यमंततिन्त्रया फण्णिणा' उकिर्या'
 छेका पठंति' सरसा' सुकदंद्' दिर्या' ॥ १५० ॥

यथातु य पुच्छान् बनि वामर्ष्य करोति परोपकार । ये पुन
 परोपकारविरतामेवां जगन् किमिति न स्थिता वधा ॥ (II)

१५० । अथ चतुर्दंशाधरा । तत्र वषन्ततिनक । कणो । कर्ण
 स्थायते प्रथम कणो द्वितीये तृतीये च द्वौ वषणौ लग्नस्य
 पादे । उक्त वषन्ततिनक फण्णिना वल्लह छेका पठन्ति वरसा
 सुकवीरदृष्टा ॥ तुरङ्गे वगणा इति पादे तुरङ्गोऽन्तगुरद्वतुल्यस ।
 छेका विदग्धा । (C)

१५० । अथ चतुर्दंशाधरचरणस्य दत्तस्य चतुरग्रीत्यधिकस्त-
 चधोत्तरयोऽङ्गमद्वय भेदा भवति, तथैक च अथ विधोत्तरन दो-
 षताधिकदिषद्वयतम भेद [३८३३] वषन्ततिनकानामक दत्त सच-
 यति, कणविति । पटमे — प्रथमे स्थाने कणो — कर्ण गुरुद्वयान्नको-
 गण इति यावन् अ — च पुन वीण — द्वितीये स्थाने जषणो —

१५० । १ वषिण्य (F) २ वषणो (A) ३ जषणो (A & C) ४ वषिण्य
 (A) ५ वरसा (B & C) ६ वच (A) जग (B), वच (E) ७ जष (A),
 जग (B & C) ८ वषिण्य (A) ९ दिग्गा (१), वषिण्य (B & C)
 १० वषन्ति (A & C) ११ वरसा (F) १२ वरद (१) १३ रिता
 (B & C) १४ १४९ (A)

संभणिञ्च^१ चरण गण पलिञ्च मुहो^२

संठविञ्च पुणवि^३ दिञ्चवर जुञ्चलो ।

जं^४ करञ्चल गण^५ पञ्च^६ पञ्च मुणिञ्चो

चक्कपञ्च पभण^७ फणिवद्^८ भणिञ्चो ॥ १५२^९ ॥

१५१ । वसंततिलकामुदाहरति । [जे—]ये लोकाः तीञ्च—
तस्याः तिलञ्च चल चकु ति हाय दिङ्गा—तीञ्चलचकुस्तिभाग-
दृष्टाः, ते काम चंद्र मङ्ग पञ्चम सारणिञ्चा - कामचंद्रमधुपञ्चम-
मारणीया जाता इति शेषः । जेसुं—येषु लोको— पुनः तस्याः
[स]ञ्चला वि दिङ्गी—सकलापि दृष्टिः णिविडिञ्चा—निपतिता,
ते तिल जलाञ्जलि दाण जोगा—तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः
चिष्टंति—तिष्ठंति ॥ कर्प्पूरमंजरीसाटकस्य कर्प्पूरमंजरीवर्णनपरं
विदूषकं प्रति राज्ञो वाक्यमेतत् । वसंततिलका निवृत्ता । (E).

१५१ । यथा । ये तथा तीञ्चलचकुस्तिभागदृष्टास्ते काम-
चंद्रमधुपञ्चमारणीयाः । येषु पुनर्निपतिता सकलापि दृष्टिस्तिष्ठंति
ते तिलजलाञ्जलिदानयोग्याः ॥ (G).

१५२ । उदाहरणमाह । जे तीञ्च इत्यादि । ये तस्यास्तीञ्चल-
चकुस्तिभागदृष्टास्ते कामचंद्रमधुपञ्चममारणीयाः । येषु पुन-

१५१ । १ संभणिञ्च (A), संतंभणिञ्च (B). २ पणलिञ्च मुहो (B). ३ पुणवि
(B & C). ४ तं (A, B & C). ५ करञ्च सगण (A), करतल गण (E). ६ पद
(B & C). ७ चक्क पभण (A), चक्कपञ्च भण (B & C), चक्कपञ्च भण (F).
८ फणिवर (A). ९ १४८ (A).

जहा, जे तीय तिकख' चल चकखु ति हाव दिठ्ठा'
 ते काम चंद महु पंचम' मारखिजा' ।
 जेसुं उखो खिबडिदा' सअन्ना बि दिठ्ठी
 चिद्रंति' ते तिल असंजलि' दाख जोग्गा ॥१५१॥
 यमततिलका' ।

यमक आदिलघु पञ्चकलगण, हेका विदग्धा । चरणान्तलघु-
 नापि वसन्ततिलका भवति । तद्वत् वद पारिजाते । उक्ता
 वसन्ततिलका तभजा जगौ ग सिहोसतेषमुदिता मुनिकाग्रपेन ।
 चलास्थितेन लघुनापि विनोदभूमिरेवा भवेत्तलितवधनिबधनेन ॥
 अथ वदसो नानामुनिभिरानामान्युक्तानि । तथा वद मिहान
 भास्करे । उक्ता वसन्ततिलका तभजा जगौ ग सिहोसतेष
 [मुदिता] मुनिकाग्रपेन । उद्धर्षिणीति मुनिसेतनवसतेष गार्गेण
 चैव गदिता मधुमाधवीति ॥ (H)

१५१ । ये तथास्त्रीरूपसचसुप्तिभागदृष्टान्ते कामचन्द्रमधु
 पञ्चममारणीया । येषु पुनर्निपतिता सकलापि दृष्टिर्भवेत्ते ते
 तिनजसाञ्जलिदानयोग्याः । तिलेत्यादिना मृता एव प्रत्या-
 ख्यन्ते । (O)

१५१ । १ तिल (B) तिल (C) २ निषाद्य दिहा (A) निषाद्य दिहा (B)
 निषाद्य दिहा (C) * D m t (B) ३ मारखोजा (A) ४ विविचिषा
 (F) विविचिषा (F) ५ वदति (A) P ६ C) ७ जलाञ्जलि (C) जलजको
 (E) ८ १४७ (A) ९ वसन्ततिलका (B & C)

जहा, खंजण जुअल राअण वर उपमा

चारु कणअ लद भुअजुअ सुसमा^१ ।

फुल्ल कमल मुहि गअ^२वर गमणी

कस्स^३ सुकिअ^४ फल विहि^५ गठु^६ तरुणी^७ ॥ १५३^८ ॥

चक्रपदम्^९ ।

पतितः सभणितः, पुनरपि द्विजवरयुगलं संस्थापय, द्विजवरस्य-
र्षधुगणस्तयोर्युगलमष्ट लघव इत्यर्थः, ततः करतलगणः सगणः पद-
तले चरणे जातः, तलशब्दः स्वरूपवाचकः, फणिपतिभणितं त्वं
शृणु इत्यन्वयः । (11).

१५३ । उदाहरति । खञ्जनयुगल नयनवरस्य उपमा चारु कनकं
नीता भुजयुगस्य सुपमा । फुल्लकमलमुखी गजवरगमनी कस्य
सुकृतस्य फलं धात्रा घटिता रमणी ॥ (C).

१५३ । चक्रपदमुदाहरति, खंजणेति । अत्रावष्टुभाषायां पूर्व-
निपातानिधमात् उपमा शब्दस्य पूर्वनिपात कृत्वा योजनीयं, तथाच
खंजनजु[यु]गलोपमनयनवरा खंजनयुगलस्य उपमा ययोः तादृशे
अपि नयने ताभ्यां वरा रमणीयेत्यर्थः, चारु कणअ लद भुअजुअ
सू[सु]ममा — चारुकनकलताभुजयुगसुपमा चार्वी कनकलताया-
इव भुजयुगस्य सुपमा यस्यास्तादृशीत्यर्थः, फुल्ल कमल मुहि—

१५३ । १ सूसमा (E), dropt in (F). २ Dropt in (B). ३ तुम्ह (A),
तुं (B). ४ सुकिअ (E). ५ विह (A). ६ गठ (F). ७ रमणी (A,
B & C). ८ १५३ (A). ९ चक्रपाद (C).

सिपतिता यकषापि दृष्टिर्वर्तन्ते ते तिलजघाञ्जसिदानयोग्या ।
कर्पूरमञ्जरीषाटक राजो वचनम् । (11)

१५२ । मन्त्रालय चरणगण पतिता मुक्ते मन्त्राय पुनर्दिश्वर
युगल । त करतलगण पदे स्थापयित्वा ज्ञात चक्रपदो भण्टा
फलपतिभणित ॥ चरण आदिगुह्यतुष्कल करतलगणोऽज्ञागुह्य
तुष्कल । ८

१५३ । यद्य चतुर्दशाक्षरचरणगण दृष्टस्यैक सवत्यक्षरैकोऽज्ञाधि
काष्टसहस्रतम ८२८१ भेद चक्रपदनामक दृष्ट लक्षयति सभणित
इति । मुक्ते — मुक्ते मयलमिति यावत् पक्षिण — पतित चरणगण
गुवादिभगणमित्यथ सभणित — सभण्य पुनवि — पुनरपि द्विष
वर युगलो — दिश्वरयुगल चतुर्भुजात्मकगणदयमिति यावत् षष्ठ
द्विष — मन्त्राय ज — चर पञ्च पञ्च — पाटे पादे प्रतिचरण
मिति यावत् करतल गण — करतलगण गुर्वत भगण इति यावत्
मुक्ते — ज्ञात तत् फलिवर भणितो — फलिपतिभणित वल्ल
पञ्च — चक्रपद प्रभण । (1)

१५४ । सभेति । सभण्य चरणगण पतित मुक्ते मन्त्राय पुनरपि
दिश्वरयुगल । यद्य करतलगण पदे पदे च ज्ञात चक्रपद भण
फलपतिभणित ॥ चरणो गुवादिभगण दिश्वरचतुर्भुज करतल
भगण । (2)

१५५ । सभणित इत्यादि । सभणितचरणगण पतितो मुक्ते
मन्त्राय पुनरपि दिश्वरयुगल । तत करतलगण पदतले ज्ञायते
चक्रपद २२५ फलिपतिभणित ॥ चरणगणो भण्य मुक्ते आदौ

जहा, खंजण जुअल्ल णअण वर उपमा

चारु कणअ लद भुअजुअ सुसमा' ।

फुल्ल कमल मुहि गअ'वर गमणी

कस्स' सुकिअ' फल विहि' गटु' तरुणी' ॥ १५३ ॥

चक्रपदम् ।

पतितः संभणितः, पुनरपि द्विजवरयुगलं संस्थापय, द्विजवरश्चतु-
र्लघुगणस्तयोर्युगलमष्ट लघव इत्यर्थः, ततः करतलगणः मगणः पद-
तले चरणे जातः, तल्लगद्दः स्वरूपवाचकः, फणिपतिभणितं त्वं
शृणु इत्यन्वयः । (II).

१५३ । उदाहरति । खञ्जनयुगलं नयनवरस्य उपमा चारु कनकं
नीता भुजयुगस्य सुषमा । फुल्लकमलमुखी गजवरगमनी कस्य
सुकृतस्य फलं धात्रा घटिता रमणी ॥ (U).

१५३ । चक्रपदमुदाहरति, खंजणेति । अत्रावष्टभाषायां पूर्व-
निपातानियमात् उपमा शब्दस्य पूर्वनिपातं कृत्वा योजनीयं, तथाच
खंजनजु[यु]गलोपमनयनवरा खंजनयुगलस्य उपमा ययोः तादृशे
अपि नयने ताभ्यां वरा रमणीयेत्यर्थः, चारु कणअ लद भुअजुअ
सु[सु]ममा — चारुकनकलताभुजयुगसुषमा चार्वी कनकलताया-
इव भुजयुगस्य सुषमा यस्यास्तादृशीत्यर्थः, फुल्ल कमल मुहि—

१५३ । १ सुषमा (E), dropt in (F). २ Dropt in (B). ३ तुम् (A),
तुं (B). ४ सुकिअ (E). ५ विह (A). ६ गट (F). ७ रमणी (A,
B & C). ८ १४८ (A). ९ चक्रपाद (C).

करं पंच पसिद्धं^१ विलङ्घ्यं^२वरं रञ्जयं^३
 पभण्ति^४ मणोहर छंदवरं रञ्जयं ।
 गुरु पंच दहा लहु एरिसिञ्चं^५ रञ्जयं^६
 भमरावलि छंद पसिद्ध किञ्चं ठविञ्चं^७ ॥ १५४^८ ॥

पुष्पकमलमुखी गजवर गमणी — गजवरगमना रमणी ललना ।
 कस्य सु[सु]किञ्च फल — कस्य सुकृतफलेन विधिना गदु — सुष्टा ॥
 एतादृशी काना कान्तिभाविता कस्य पुष्पेन मञ्जुषेय निर्मितेत्यर्थः ।
 चतुषद निवृत्तः । ८)

१५३ । यथा । अवहट्ठभाषाया पूर्वनिपातादिनियमाभावात्
 यथोचिता योजना काया सर्वचेति बोध्यः । खजनयुगलनयनवरो-
 पमा चारुकनकलताभुजयुगसुषमा । पुष्पकमलमुखी गजवर-
 गमना कस्य सुकृतफलेन विधिना निर्मिता तदणी ॥ (७)

१५३ । उदाहरणमाह, खजन इत्यादि । खजनयुगलनयनवरो-
 पमा चारुकनकलताभुजयुगसुषमा । पुष्पकमलमुखी गजवर-
 गमना कस्य सुकृतफलेन विधिना निर्मिता रमणी ॥ खजनयुगलेन
 नयनवरयोदपमा यस्या सा, चारुकनकलतावहुजुगस्य परमा शोभा
 यस्या सा । चतुर्दशाक्षरप्रसारस्य चतुरधिकाश्रीतिशतत्रय षोडश-
 सप्तम्यभेदास्तेषु भेदद्वयमुक्तं, त्रयेभेदा स्वयं ज्ञेया । (८)

१५३। १ चिह्न (I) २ निवृत्त (A & B), सुहृद (C) ३ चतुषद (A)
 ४ पभण्ति (A) ५ एरिसिञ्च (A) ६ ललना (A) ललना (B & C) dropt
 ७ (E) ८ उदाहरण (E) ९ १५४ (A)

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरा यथा । करपञ्चकं प्रसिद्धं सुलब्धवरं
रत्नं प्रभणन्ति मनोहरच्छन्दोवरं रमणं । गुरवः पञ्च दश लघवः
एतादृशं लब्धं भ्रमरावल्लोच्छन्दः प्रसिद्धीकृतं स्थापितं ॥ करो-
ऽन्तगुरुस्तुष्कलः । (C).

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्याष्टपञ्चुत्तरमप्रगताधिकढाविंश-
सहस्रं ३२७६८ भेदा भवन्ति, तत्र त्रय[चतु]श्रवारिंशोत्तरचतुर्दश-
सहस्रतमं [१४०४४] भेदं भ्रमरावल्लोनामकं वृत्तं लक्षयति । यच्च
प्रसिद्ध — प्रसिद्धैः पञ्च — पञ्चभिः कर — करैः गुर्वंतसगणैरिति
यावत् विलङ्घ्य वरं — विलङ्घ्य[अ]वरनतिरमणीयमिति यावत् रश्मणं
— रचनं किञ्च — कृतं, गुरु पञ्च — पञ्च गुरवः दहा लङ्घ — दश
लघवः प्रसिद्ध — प्रसिद्धास्तत् मणोहर — मनोहरं छंदवर — छन्दः-
श्रेष्ठं रश्मणं — रत्नं रत्नप्रायमिति यावत् रदम्भं — रचितं ठदम्भं —
स्थापितं पिंगलेनेति भावः, एरिमिञ्चं — एतादृशं भ्रमरावल्लि
छंद — भ्रमरावल्लोच्छन्दः प्रभणन्ति — प्रभणन्ति पण्डिता इति शेषः ॥
अत्र छन्दोविशेषणं भिन्नतया लघुगुरुकथनं च पद्यपूरणार्थमिति
मंतव्यं, सगणपञ्चक-रचितचरणा भ्रमरावल्लोति फलितार्थः । (E).

१५४ । अथ पञ्चदशाक्षरातिशर्करौ ॥ करेति । करैः पञ्चभिः
प्रसिद्धैरतिरमणीयरचनं प्रभणन्ति मनोहरं छंदोवरं रत्नं । गुरवः
पञ्च दश लघवः ईदृशं रचितं भ्रमरावल्लिच्छन्दः प्रसिद्धकृतं
स्थापितं ॥ करः सगणः । (G)

१५४ । पञ्चदशाक्षरप्रस्तारस्य कानिचिच्छंदांसि वदति । कर
पञ्चेत्यादि । कराः पञ्च प्रसिद्धाः, तिलाङ्घनं वरं वचनं प्रभणन्ति

जहा, तुभ्य देव' दुरित गणा हरणा चरणा'
 जह पावउ' चण्डकलाभरणा सरणा ।
 परिपूजउ' तेज्जिअ' लोभमणा' भवणा'
 सुख दे मह' सोक' विणास' मणा समणा ॥
 १५५" ॥ भमरावली ।

मनोहर कटोवर रत्न । गुरव पच डम्र सपव एतादृश नपितं
 भमरावलीच्छद प्रमिदु इमा आधित ॥ करा मगणा प
 प्रमिदुल्लिखितैर्न चतिग्रीवतया उत्कृष्ट वचन यस्य तदस्य उच्चारण
 मित्यर्थं, भमरावलीति छद प्रभवन्ति । (II)

१५५ । उदाहरति । तव देव दुरितगणहरणौ चरणौ यदि
 प्राप्येते चे चण्डकलाभरणं ग्रहणं । तदा पुष्येते त्यक्त्वा लोभमनो-
 भ्रमणं सुखं प्रेष्येते लोकविनाशमनां ग्रमणं ॥ लोभयुक्तस्य मनसो
 भ्रमणं लोभमनोभ्रमणं, प्रेष्येतेऽवकीर्णंते । (I)

१५५ । भमरावलीमुदाहरति तुभ्य देवेति । इ चण्डकला
 भरणं देव दुरित गणा हरणा—दुरितगणहरणौ तुभ्य—तव
 चरणौ जह—यदि हरणा—ग्रहणे पावउ—प्राप्नोमि तदोदा

(11) १ तुभ्य देव (A) तुह देव (C) तुह देव (F) २ D opt n (E)
 ३ पावउ (A) ४ परिपूजउं (A) परिपूजउ (C) परिपूजउ (b) ५ प्रमिद
 (A), droj t : (B) ६ लोभमणा (B) ७ भमणा (A) I opt n (C & F)
 ८ तुभ्य देव (1) तुभ्य देव (B & C) तुभ्य देव (I) ९ लोक (A & C)
 लो (B) १० Droj t : n (B) ११ १५५ (A)

कणा दिणा सत्ता अंते एका^१ हारा^२ माणीआ^३
 पणाराहा^४ हारा सारंगिका^५ छंदा जाणीआ^६ ।
 तीसा मत्ता पाण पत्ता^७ भोई राआ जंपंता
 छंदा^८ किज्जे^९ किती लिज्जे^{१०} मणी मंथा^{११} कंपंता ॥

१५६^{१२} ॥

[लो]भमणा — लोभे मनः भवणा — भवनं च तेज्जिअ — त्यक्त्वा
 परिपूजउ — परिपूजयामि, हे भोक् विणाम गणा — चिभुवनतल-
 वर्त्तियावज्जौवशोकनिवारणमना इत्यर्थः, हे समणा — हे शमन
 मह — मह्यं सुख — सुखं त्वच्चरणाराधनोद्धृतनित्यानन्दमिति यावत्
 दे — देहि ॥ कस्यचिद्धकस्य महादेवप्रार्थनावाक्यसेतत् । भ्रमरावली
 निवृत्ता । (B).

१५५ । यथा । तव देव दुरितगणहरचरणौ यदि प्राप्नोमि
 चन्द्रकलाभरणं शरणं । पूजयामि त्यक्त्वा लोभे मनो भवनं सुखं
 देहि मम शोकविनाशमनःशमन ॥ (G).

१५५ । उदाहरणमाह, तुअ देव इत्यादि । तव देव दुरित-
 गणहरणौ चरणौ यदि प्राप्नोमि चन्द्रकलाभरणौ शरणं । परि-
 पूजयामि त्यक्त्वा लोभे मनो भवनं सुखेन प्रेरयामि लोकविनाश-

१५६ । १ एका (C). २ हारा (B) ३ पाई (A) जाणी (B). ४ पणारा-
 हाही (F). ५ सारंगिका (C). ६ दिनीयः पादः drop in (B). ७ पायं पाई
 (A), पत्ता drop in (B). ८ चो छंदा (A), चोण्ड्याया (B & C). ९ दिक्के
 (A). १० Non est (B & C). ११ मट्ठा (A), मत्था (B & C). १२ १५५ (A).

मनसं ग्रसन ॥ हे देव तव चरणौ यदि शरणं प्राप्नोमि, तदा
लोभे मनो भवनं त्यक्त्वा त्वां परिपूजयामि, सुखेन प्रेरयामि दूरे
विपत्तौ त्यर्घं, ग्रसनं यम, चरणौ कौटुम्भौ चद्रकलाभरणौ इत्य-
नेन नम्राद्युपकृष्टावदण्डिता । (II)

१५६ । कर्षणं यत्तु अतो एको हार पादे पादे पञ्चदश
वर्णा मारगिकाश्चन्दो गीयते । चित्राणां पादे युक्ता भोगि-
राजो जल्पति पादा क्रियते कौर्त्तिर्गृह्यते सर्वेषां मन्त्रक
कल्पते । एतादृशं गीयते इति भोगिराजो जल्पति, चत्वार
पादा, तेन कौर्त्तिर्गृह्यते, मुखानिग्रयात् सर्वेषां शिरकम्पो
भवति । (६)

१५६ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य प्रथम भेद सारगिका-
मन्त्रक वृत्त लक्षणं, कथ्येति । सत्ता कथा—सप्त कर्णा गुरुदशा-
त्मका गणा इति यावत् दिष्टा—दीयते दत्ता दत्ता वेत्यर्थं,
अति—मन्त्रकर्माते एका हारा—एको हार गुरुदशत्यर्थं माणीचा
—मान्यते, एवमकारेण यच्च पाद—पादे पञ्चदशा—पञ्चदश
हारा—गुरुव मन्त्रा—मात्राश्च तोषा—चित्रात् पत्ता—प्राप्ता
वाणीचा—आधते यच्च सूक्तौ—शुक्ता मन्त्रा—मन्त्रक कपता—
कपते आधते इति भावः, तत् सारगिका कदा—सारगिका
श्चन्द इति भोई रात्रा—भोगिराजं पिबन्त जपता—जल्पति,
किं च पतत् कदा—कदा किञ्चे—क्रियते किन्तौ—कौर्त्तिं
निष्के—गृह्यते ॥ अत्र मात्राकथनं चतुर्ष्वक्षरस्य पद्यपूरणार्थं
मिति श्रेयः, पञ्चदशगुरुचित्राचरणं सारगिकेति निष्कृष्टोऽर्थः । (E)

जहा, मत्ता जोहा वट्टे^१ कोहा^२ अप्पा अप्पी^३ गव्वीआ
 रोसारत्ता सव्वा गत्ता^४ सत्ता^५ भत्ता उट्ठीआ^६ ।
 हत्थी^७ जूहा^८ सज्जा ह्त्था पाए भूमी कंपंता
 खेही देही^९ छडो^{१०} ओडो^{११} सव्वा सूरु जंपंता ॥
 १५७^{१२} ॥ सारंगिका ।

१५६ । कणेति । कणां दीयन्ते मन्त्रांते एको हारो रमणीयः
 पंचदशापि हाराः सारंगिकाच्छंदो जायते । चिंगन्मात्राः पादं
 प्राप्ताः भोगिराजो जल्पति, कंटः क्रियते, कीर्त्तिर्गृह्यते, श्रुत्वा
 मस्तकं कंपते ॥ कर्णो दिगुरुः । (G).

१५६ । कणा दिग्वा इत्यादि । कणाः सप्त दत्ता अन्ते एको-
 हारो जायते पंचदश हाराः मेर * * * । (H).

१५७ । उदाहरति । मत्ता योधा उत्थिताः क्रोधादात्मना
 गर्वायमाणा रोषारक्ताः सर्वे गत्वा शल्यं भक्षम् उत्पापयन्ति ।
 हस्तियूथाः सज्जोभूताः पादेन भूमिं कम्पयन्ति गृहाण देहि त्यज
 उन्तिष्ठ सर्वे शूरा जल्पन्ति ॥ (C).

१५७ । सारंगिकासुदाहरति । मत्ता — उन्नत्ताः अप्पा अप्पी
 गव्वीआ — अहमहमिकया गर्विताः वट्टे कोहा — वर्द्धितक्रोधाः

१५७। १ दिट्टे (A), उट्टे (B), उट्टे (C). २ कोहा (C). ३ अप्पे (A).
 ४ गत्ता (B). ५ सत्ता (A, B & C). ६ उट्ठीआ (B & C). ७ हत्थो
 (A). ८ जूहा (B & C). ९ Dropt in (C). १० छडो (B), छडो (C).
 ११ ओडो (B), उडो (C). १२ १५७ (A).

चामरस्त' वीस' मत्त तौणि' मत्त अगगला
 अट्ट' हार सत्त मार ठाड ठाड णिममला ।
 आड अंत हार' सार' कामिणी मुणिज्जर'
 अक्खरा दहाइ पंच पिंगले भणिज्जर ॥ १५८' ॥

रौमारत्ता मग्गा मत्ता—रौमारक्तसर्वंगाया जोहा—योद्धार
 जाता मग्गा—ग्रन्थानि भग्गाय चायुधविशेषा उट्टीया—
 उत्पिता । इत्या जूहा—इक्षिपूयानि मग्गा—सञ्चितानि दूया—
 जातानि तेषा पाए—पादै भूमौ—भूमि कपता—कपिता
 लेही—गृहाण देही—दहि कट्टो—त्यज ओट्टो—प्रतीक्षध
 मिति मग्गा मूरा—सर्वे मूरा जपता—जल्पति यच्च मघां
 इति तेष यथायथ योजनोद्य ॥ सारगिका निवृत्ता । (E)

१५७ । यथा । मग्गा योधा वृद्धकोपा अहमहमिकया गर्विता
 रौमारक्तसर्वंगाया ग्रन्थानि भग्गाउत्पिता । इक्षिपूयानि मज्जौ-
 भूतानि पादैर्भूमि कथ्यते, गृहाण देहि त्यज प्रतीक्षध सर्वे मूरा
 जल्पति इति यथेति शेष ॥ (G)

१५८ । चामरस्त विग्रतिमाया विमायाया, अट्टौ हारा वत्त
 मरा स्थाने स्थाने निर्मला । आदावन्ते हार' मर कामिनि प्राय-
 ताम् अक्षराणि दृष्ट पंच पिङ्गलेन भण्यते ॥ विमायायाश्चिमाया-
 धिका हारा मुरव मरा सधव, आदावन्त इति यथासम्यमिति ।
 (C)

जहा, भक्ति जोह^१ सज्ज होह^२ गज्ज वज्ज तं खण

रोस रत्त सव्व गत्त हक्क दिज्ज^३ भीसणा ।

धाइ आइ खग्ग पाइ दाणवा चलंतआ^४

वीर पाअ णाअराअ^५ कंय भूतलंतगा^६ ॥ १५६ ॥

चामरं ।

१५६ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैक[स्य त्रयो]विंशत्युत्तर-
नवशताधिकदशमहस्रतमं [१०६२३] भेदं चामरनामकं वृत्तं लक्षयति,
चामरस्येति । हे कामिनि ठाइ ठाइ — स्थाने स्थाने अंतरेति यावत्
णिमल्ला — निर्मलाः अट्ट हार — अष्टौ हारा गुरवः सत्त मा[र] —
सप्त मारा लघवः, एवंप्रकारेण दहाइ पंच — दशपंच पंचदशेत्यर्थः
अक्षरा — अक्षराणि तोणि सत्त अगल्ला — त्रिमात्राधिकाः वीस
सत्त — विंशतिमात्रासु चामरसु — चामरस्य चामराख्यवृत्तस्येति
यावत् पादे पतंतौति जेपः, आइ अंत — आद्यंतयोः पादाद्यंतयो-
रित्यर्थः हारो गुरुः नारः श्रेष्ठः सुणिज्जए — मन्यते, पादादौ अंते
च गुरुर्देय इति भावः, इति पिंगले भणिज्जए — पिंगलेन भण्यते ॥
अथमाशयः — प्रथमं गुरुस्तदनंतरं लघुः पुनः गुरुः पुनस्तदनंतरं
लघुरेवंप्रकारेण पंचदशाक्षराणि कर्तव्यानि, तथाच रगण-जगण-
रगण-जगण-रगण-रचितचरणं चामरमिति फलितार्थः । (E).

१५६ । चामरेति । चामरस्य विंशतिमात्राः त्रिमात्राधिकाः

१५६ । १ जोष (C). २ विज्जु (A). ३ चलंतयो (A, B & C). ४ राष
(B), णाष (F). ५ भूतलंतयो (A, B & C). ६ १५६ (A).

चामरस्स^१ बीस^२ मत्त तौणि^३ मत्त अगगला
 अट्ट^४ हार सत्त सार ठाड ठाड णिम्मला ।
 आड अंत हार^५ सार^६ कामिणी मुणिज्जर^७
 अक्खरा दहाड पंच पिंगले भणिज्जर ॥ १५८ ॥

रोमारत्ता मग्गा मत्ता — रोवारत्तसर्वंगात्ता ओहा — ओहार
 ज्ञाता मग्गा — ग्रन्थानि भग्गाद्य चायुधविशेषा वहीषा —
 उत्पिता । इत्थो जुहा — इत्थिपूयानि मग्गा — मज्जितानि कृषा —
 जातानि तेषां पाण — पादै भूमो — भूमि कपता — कपिता,
 लेहो — गृहाण देहो — देहि कश्चो — त्यज चोडो — प्रतीक्षध-
 मिति मग्गा सुरा — सर्वे शूरा जपता — जन्पति यच्च मग्गमे
 इति शेष यथायथ योजनीय ॥ मारगिका निहत्ता । (E)

१५७ । यथा । मत्ता योधा वृद्धकोपा चहमचमिकया गर्विता
 रोवारत्तसर्वंगात्ता ग्रन्थानि भग्गाद्योत्पिता । इत्थिपूयानि मज्जी-
 भूतानि पादैर्भूमि कपन्ते, गृहाण देहि त्यज प्रतीक्षध सर्वे शूरा
 जन्पति इति यथेति शेष ॥ (G)

१५८ । चामरस्य विग्रन्तिर्मात्रा चिमाचाया , अट्टो हारा सत्त
 अरा स्थाने स्थाने निर्धमा । आदावन्तो हार अर कामिनि शाय-
 ताम् अक्षराणि दृश्य पच पिङ्गलेन भण्यते ॥ चिमाचायाश्चिमाचा-
 धिका , हारा गुरव , अरा सघव , आदावन्त इति यथावत्प्रमिति ।
 (C)

दैत्यसेनाजयाय प्रस्थितस्य शक्रस्य देवान् प्रति वाक्यमेतत् । चामरं निवृत्तम् । (E)

१५८ । यथा । झटिति योधाः मञ्जीभवत गर्जन्ति वाद्यानि लल्लणै रोषरक्तमर्वगात्राः हक्का टीयन्ते भीषणा । धावित्वागत्य खड्गपातैर्दानवाञ्चलन्ति वीरपादैर्नागराजः कम्पन्ते भूतलांतर्गतः ॥ हक्केति शब्दविशेषे देशी । (F).

१६० । हारः स्थाप्यतां त्रयः शराः एवंप्रकारेण त्रयो गणाः पञ्च गुरवः ' ' अन्ते क्रियतां रगणः । अत्र मखि चन्द्रमुखि विंगतिर्लघव आनीताः काव्यमनाः सर्पो भणति कन्दो निशिपालकं । पादे पञ्च गुरवः तद्विगुणा दश लघवः, पञ्चगुर्वादिकं कथं स्यादत्र उक्तं रगण इति । विंगतिर्लघव इत्यत्र लघुशब्दो-मात्रावाचौ, काव्ये मनो यस्य स काव्यमनाः, सर्पः पिङ्गलः । (G).

१६० । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य [वृत्तस्य] पंचदशोत्तरनवशताधिकैकादश [पंचदशोत्तरद्वादश] [१२०१५] सहस्रतमं भेदं निशिपालनामकं वृत्तं लक्षयति, हार्विति । हारु—हारः गुरुरित्यर्थः तिष्ठि मरु—त्रयः शरा लघव इत्यर्थः हित्थि परि—अनया परि-पाय्या तिगुणा—त्रिगणान् धरु—स्थापय त्रीन् गुर्वादीन् पंच-कलान् गणान् स्थापयेत्यर्थः, [अं]ते गणत्रयांते रगणा—रगणं मध्यलघुं गणमित्यर्थः करु—कुरु, एवंप्रकारेण यत्र पदे इति शेषः पंच गुरु—पंच गुरवः दुष् लङ्—द्विगुणिता लघवः पंच द्विगु-णिता दश लघव इति भावः वीम लङ्—विंगतिर्लघवः मात्रा इति यावत् आणआ—आनीताः आनीयन्ते वा, हे चन्द्रमुखि सहि—

दारु' धरु' तिणि' सरु' दित्थि' परि तिग्गणा
पंच गुरु दुण म्हु अंत कर' रग्गणा ।

एत्थ' सद्धि चंदमुद्धि बीस म्हु आगत्था'
कच्चवर' सय्य भण्ण छंदं णिमिपान्मत्था ॥ १६० ॥

चष्टौ चारा नत चारा च्याने च्याने निर्मन्वा । चादावते चार
चार कामिनि जायत चदराणि उग्रपच पिगनेन भण्णते ॥ चाम
रेति छद्, कामिनीति बहुव्रीहि चारी गुरु, चारी मधु । (C)

१५८ । उदाहरति । छटिति बोधा मञ्जोभवन्ति गजो
वध्यते मनुष्यान् रोररक मर्धगाच घोषणा दीयते भीषणा ।
धाविनागत्य मनुष्याकषो दानवायमन्ति रोरपदैनागराज कपते
भूयसति ॥ इहशब्द उभेयुंष्टाचौ दष्टौ । (C)

१५८ । चामरमुदाहरति छत्तीति । त रग्गा — त मनुष्ये
मञ्ज — वाद्यानि विहिमप्रभृतीनि गञ्ज — गन्तेति, * * * इह —
इहा निहनादमिति यावत् दिव्य — ददति, चधतचो — चमति
च, रोर पाच — रोरपादै भूमस्तगा — भूमस्तगतं पाचराच —
नागराज त्रैष कप — कपतेऽत हे जोह — हे बोधा छति —
छटिति मञ्ज — मञ्जिता हतमद्याह इत्यर्थं जोह — भजत ॥

(१०) १ चार (A B & C) २ चर (A) चर B & C) ३ तिच (C)
४ चर (A) ५ अच (A) छद् (B & C) ६ चर (A B & C) ७ दच (A)
= Drop 1 ८ (A) ९ मलया (A) पाचपा (B) १० कच्चवर (A & C)
drop up to चद् inc as in (B) ११ १२६ (A)

जहा, जुम्भु' भट' भूमि पउ' उद्धि पुणु' लुग्गिआ
 सग्ग मण सुग्ग हण कोइ' लुहि भग्गिआ ।
 वीस सर' तिक्ख कर' कण गुण अण्णिआ'
 पत्थ तह जोलि' दह चाउ सह' कण्णिआ" ॥
 १६१" ॥ निशिपालः" ।

हे चन्द्रमुखि सखि एतत् — एतत् निशिपालका — निशिपालकं इदं
 इति कम्बवर — काव्यवर काव्ये भोकोत्तरवर्णनानिपुणे कवि-
 कर्मणि वर येष्ट इत्यर्थं 'अण्ण — अणं पिगक भण — भणति ।
 अथ वृषकया गुह्यलघुकथन मायाकथन च पद्यप्रकाश । भगण
 जगण-मगण-भगण-रगण-रचितवरण निशिपालनामक वृत्तमिति
 फलितार्थ इति ध्येय । (E)

१६० । चार्त्ति । चार स्थाप्यस्तयो लघव एवप्रकारेण विगण'
 पद्यगुरवो द्विगुणा लघव अते गुह रगण । एव सखि चन्द्रमुखि
 विग्नतिर्लघव आनीयते काव्यवर सपेभं भणति निशिपालकम् ॥
 चारो गुह, विग्नतिर्लघव इति अथ लघुग्रन्थो मायावाचो । (D)

१६१ । उदाहरति । युद्धे भटा भूमौ पतिता पुनस्तदाप्य मग्न
 स्वर्गमनस सङ्गेन हता क्रोध नहि मग्न । विग्नतिग्रन्थो लघुवाचो

१६१ । १ लघुव (B & C) २ पद्य (A & C) ३ लघ (B) ४ पद्य (A
 B & C) ५ उद्धि उद्धि (A) उद्धि उद्धि (B & C) ६ D of 1 up to the
 end of the slok in (F) कोइ (C) ७ वर (A) ८ अण (A), वर (C)
 ९ कण्णिआ (A & C) १० लोह (A) लोह (C) ११ काव वर (A) चार वर
 (C) चाउ वर (B) १२ कण्णिआ (A & C) १३ १६० (A) १४ निशिपाल (C).

जहि^१ आइ^२ हत्य^३ एरेंद^४ विणवि^५ दिज्जिआ^६
गुरु एक काहल वेवि अंतह^७ किज्जिआ^८ ।
गुरु गाइ^९ गंध अ हार अंतहि^{१०} यप्पिआ
मणहंस छंद^{११} पसिइ पिंगल जप्पिआ^{१२} ॥ १६२^{१३} ॥

कर्णेन गुणे स्थापिताः, पार्येन तथा योजयित्वा दश चापेन सह
कर्त्तिताः ॥ खड्गेन कियन्तो हताः, पार्येन अर्जुनेन योजयित्वा धनुषि
शरान् कर्णस्य चापेन सह विंगतिगराः कर्त्तिता इत्यर्थः । (C).

१६१ । निशिपालमुदाहरति, जुझ्जेति । जुझ्ज — युद्धे भूमि—
भूमौ पड — पतिताः पुणु — पुनः उट्ठि — उत्थाय लग्गिआ — छायाः
युद्धायेति भावः, मग मण — स्वर्गमनसः भट — भटाः खग हण —
खड्गेन हंप्पोति, तथापि कोइ एहि — कोऽपि नहि भग्गिआ —
भग्नः । तिक्ख — तीक्ष्णः वीस — विंगतिः सर — शराः कख — कर्णेन
गुण अप्पिआ — गुणार्पिताः प्रत्यचापतञ्जिका युक्ता इति यावत्
कर — कृताः तह — तथा पत्य — पार्येन दह — दश वाणान् इति
शेषः जोलि — योजयित्वा चाउ सह — चापेन सह कप्पिआ —
कर्त्तिताः, कर्णवाणा इति भावः ॥ निशिपालो निवृत्तः । (E).

१६१ । यथा । युद्धे भटा भूमौ पतिता उत्थाय पुनर्लगाः

१६१ । १ जहिं (A), dropt from the beginning up to ए of एरेंद in
(B), जइ (C). २ आहि (F). ३ हत्य (A). ४ एरेंद (E). ५ विणवि
(F). ६ दिज्जिए (E), दिज्जिए (F). ७ तहइ (A, B & C), अंतहि (E).
८ किज्जिए (E & F). ९ गाइ (A, B & C). १० अंतह (A). ११ छन्द
(C). १२ जप्पिआ (B). १३ १६८ (A).

सुर्गमनस खड्गेन प्रति कोऽपि नहि भग्न । विप्रतिशरास्त्रीक्ष्ण
हता कर्णेन गुणार्पिता, पार्थेन तथा योजयित्वा दश बाणेन ॥
कर्त्तिता ॥ (G)

१६२ । यचादौ हस्तो नरेन्द्रो दावपि दत्तो गुरुरेक काहसौ
दौ तदन्ते हतौ । गुरु व्यापयित्वा गन्धद्वारावन्ते स्थापितौ मनो-
हवच्छन्द प्रसिद्ध पिङ्गलेन कथित ॥ हस्तोऽन्तगुरुदयतुष्कस,
नरेन्द्रो मध्यगुरुदयतुष्कस, काहसौ गन्धस्य सधु, शारो गुरु ।
तन्मनोहवच्छन्द । (G)

१६२ । अथ पद्यपञ्चरचरणस्य [अष्टा]विप्रत्युत्तरपद्यता-
धिकैकादशप्रसङ्गतमं [११६९८] भेद मनोहवन्नामकं हस्त सचयति
जहीति । अहि आद इत्य—यच आदौ हस्तं गुर्वन्तं सगण इत्यर्थं
परिह विप्रति—नरेन्द्रदयमपि मध्यगुरुजगणदयमपीत्यर्थं दिव्यिष-
—दीयते अतहि—अन्ते जगणदयति इति यावत् एक गुरु—एको-
गुरु काहस येचि—काहसदयमपि, काहसौ सधुसहयमपीत्यर्थं,
किञ्चिष—कियते । अतहि—अन्ते सधुदयान्ते इत्यर्थं गुरु गाः—
गुरुमुच्चार्य गध च शार—गध सधुद्य पुन शारो गुरु यच्चिषा—
स्थापित, तत् पिगस जपिषा—पिगसजन्वित प्रसिद्ध—प्रसिद्ध
मण्डप कद—मनोहव[च्छन्द] ॥ (E).

१६२ । जहीति । यचादौ हस्तो नरेन्द्रदयमपि दीयते गुरु-
रेक काहसौ दौ अन्ते कियेते । गुरुमुच्चार्य गधस्य शारोऽन्ते
स्थाप्यते मनोहवच्छन्द प्रसिद्ध पिगसजन्वित ॥ हस्त सगणो,
नरेन्द्रो जगणसहय, काहसौ सधु, गधस्य सधु । (G)

जहा, जहि^१ फुल्ल केसु^२ असोअ चंपअ मंजुला^३,
 सहआर^४ केसर गंध लुङ्ग^५ भमरा ।
 वहु^६ दक्ख दक्खिण वाउ^७ माणह भंजणा
 महुमास आविअ^८ लोअ लोअण^९ रंजणा ॥
 १६३^{१०} ॥ मनोहंस^{११} ।

१६३ । उदाहरति । सखि फुल्लानि किंशुकाशोकचम्पकानि
 मञ्जुला[नि] सहकारकेसरगन्धलुब्धा भमराः । वहति [दक्ष]दक्षिण-
 वातो मानभञ्जनः मधुमास आगतो लोकलोचनरञ्जनः ॥ मञ्जु-
 ला[नि] सुन्दरा[णि], वञ्जुला इति पाठे श्वेतरक्तभेदात् वञ्जुला-
 शोकयोरुपादानं । (C).

१६३ । मनोहंसमुदाहरति, जहीति । जहि—यत्र मंजुला—
 [मञ्जुला]नि केसु असोअ चंपअ—किंशुकाशोकचंपकानि फुल्ल—
 पुष्पितानि, भमरा—भमराः सहकारकेसरगन्धलुब्धा जाता इति
 शेषः । माणह भंजणा—मानस्य भंजनः अतएव दक्ख—दक्षः
 मानिनीमानभंजने इति भावः दक्खिण वाउ—दक्षिणवातः वज्र—
 वहति, सः लोअ लोअण रंजणा—लोकलोचनरंजनो मज्झमा[स]—
 मधुमासः वसंतसंबन्धी मास इत्यर्थः आविअ—आगतः ॥ मनो-
 हंसो निवृत्तः । (E).

१६१ । १ सहि (B & C). २ किंशु (E). ३ वंजुला (A, B & C). ४ सह-
 कार (F). ५ लुङ्ग (B). ६ वह (A, B & C). ७ वाय (B & C). ८ आदस्य
 (A), आविष्ठा (F). ९ लोचण (A). १० १५८ (A). ११ मनोहंस (A).

स्वर्गमनस खड्गेन प्रति कोऽपि नहि भय । विप्रतिशरास्त्रीच्छा-
कृता कर्णेन गुणार्पिता, पार्थेन तथा योजयित्वा द्रव्य सापेन वर-
कर्त्तिता ॥ (D)

१६१ । यथादौ हस्तो नरेन्द्रो दावपि दत्तो गुरुरेक काहसो
दौ तदन्ते कृतौ । गुरु स्थापयित्वा गन्धहारायस्ते स्थापितौ मनो-
हसच्छन्द प्रविष्ट पिङ्गलेन कथित ॥ हस्तोऽन्तगुरुदयतुष्कल,
नरेन्द्रो मध्यगुरुदयतुष्कल, काहसो गन्धय सधु, हारो गुरु ।
तन्मनोहसच्छन्द । (D)

१६२ । अथ पञ्चदशाक्षरचरणस्य [चष्टा]विप्रत्युत्तरपदप्रता-
धिकैकादशमहस्ततम [११६२८] भेद मनोहसनामक वृत्त लक्षयति,
जहीति । जहि आह इत्य—यथा आदौ हस्त गुर्वन्त वगण इत्यर्थं
परिह विषयि—नरेन्द्रदयमपि मध्यगुरुजगणदयमपीत्यर्थं द्विजिए
—दीयते अतहि—अन्ते जगणदयाते इति यावत् एक गुरु—एको-
गुरु काहस चेवि—काहनदयमपि, काहसो सधुस्तद्वयमपीत्यर्थं
किजिए—कियते । अतहि—अन्ते सधुदयाते इत्यर्थं गुरु गाह—
गुरुमुच्चार्य गन्ध अ हार—गन्ध सधुय पुन हारो गुरु यज्जिआ—
स्थापित, तत् पिङ्गल अपिआ—पिङ्गलत्रयित प्रविष्ट—प्रविष्ट
मणहस वद—मनोहस[च्छन्द] ॥ (E)

१६२ । जहीति । यथादौ हस्तो नरेन्द्रदयमपि दीयते गुरु
रेक काहसो दौ अन्ते कियते । गुरुमुच्चार्य गन्धय हारोऽन्ते
स्थाप्यते मनोहसच्छन्द प्रविष्ट पिङ्गलत्रयित ॥ हस्त वगणो,
नरेन्द्रो जगणस्तद्वय, काहसो सधु, गन्धय सधु । (G)

जहा, वहइ मलअ वाआ हंत कंपंत^१ काआ
 हणइ^२ सवण^३ रंधा^४ कोइला लाव^५ बंधा ।
 सुणिअ^६ दह^७ दिहासुं^८ भिंग भंकार भारा
 हणिअ^९ हणइ हंजे^{१०} चंड^{११} चंडाल मारा ॥
 १६५^{१२} ॥ मालिनी ।

शब्दस्त्रिलघुकणवाची, वीअ ठाणे—द्वितीयस्थाने चरमे[चमर]
 तिअ णिवड्डं—चमरत्रयनिवड्डं, चमरो गुरुस्तल्लयेण मगणेनेति
 यावत् निवड्डं यत्र चेति शेषः, अंत—अन्ते मगणांते इत्यर्थः सर—
 शरः लघुः गुरुनुअ—गुरुयुगं गंध—गंधो लघुः कणा—कर्णः
 द्विगुरुको गणः णिवड्डं—निवड्डः तत् चित्त मझ्जे णिहित्तं—
 चित्तमध्ये निहितं पसिड्डं—प्रसिड्डं मालिणी णाम वुत्तं—मालिनी-
 नाम वृत्तं ज्ञातव्यमिति शेषः, इति सरस कव्वो—सरसकाव्यः सरसं
 काव्यं यस्य स तादृशः पिंगल इत्यर्थः भणइ—भणति ॥ (E).

१६४ । पढमेति । प्रथमं रससहितं मालिनीनाम वृत्तं चमर-
 त्रयनिवड्डं द्वितीयस्थाने प्रसिड्डं । शरो गुरुयुगं गंधोऽन्ते कर्णनिवड्डं
 भणति सरसकाव्यश्चित्तमध्ये निहितं ॥ रमाभ्यां सहितं रसद्वययुक्त-
 मित्यर्थः, रसो नगणः, चमरं गुरुः, शरगंधौ लघू, कर्णौ द्विगुरुः ॥ (G).

१६५ । १ कंपति (A, B & C). २ लच्छद (B). ३ सरस (A). ४ बंधा
 (A). ५ साप (B & C). ६ सुणिष (E). ७ दस (B & C). ८ दिहासं
 (A), दिहासं (B & C). ९ हणइ (A, B & C). १० हंते (A), हंते (B).
 ११ हंत (A). १२ १६१ (A).

पटम रस सद्दिप्तं' मामिणी गाम युक्तं'

चमर' तिअ पसिद्धं' वीअ ठाणे' शिवद्धं' ।

सर गुरुजुअ गंधं' अंत कथा' सुवद्धं'

भणद्धं' सरस छंदं' चित्त मम्भुक्ते' शिद्धित्तं' ॥ १६४' ॥

१६३ । यथा । यत्र पुनः किञ्चुकाग्रोक्तपक्षवज्जुना परकार-
वेदरगधनुया भमरा । वहति दधो दधिवहायुमानस्य भजनो
मधुमास आगतो शोकलोचनरजन ॥ (७)

१६४ । प्रथम रमसहित मामिनीनाम हत चामरपत्र प्रवि-
द्वितीयस्थाने निबद्ध । अतो गुरुजुग गन्ध चलो कर्षेन विगुह
भवति परमकाव्य चित्तमध्ये निबद्ध ॥ रघो [?] सधुक्तपदकमुक्त
मित्यर्थः, कर्मा दिगुह । इय मान्दोमुषीति भरत । (८)

१६५ । अत्र पदद्वयापरचरणस्य हतस्य दिवसत्युत्तरपदज्ञा-
धिकपदस्य वदन्तम [४६०२] भेद मामिनीनाम हत सधयति
पदमेति । यत् पटम—प्रथम रस सद्दिप्त—रमसहित रसाभ्यां
सहितमित्यर्थः, “भाव रस ताद्विषय जारो अह कुल मामिणिअ ।
तिष्ठद्ध अणगु करचरो इय चाम पिगलो भणद्ध ॥’ इति पूर्व
[Vide टीका १० p 28 — Ed] रसपदस्य विलस्युनामसूपात्तनाद्व-

१६३ । १ सद्दिप्त (F) १ निक्त (B & C) हत (E) १ चर (B) चरम
(E) ३ and ४ transposed in (E & F) १ अत्र (B) १ चित्त (A)
३ अथा (B & C) ४ चला (B) ८ दधिवहं (A) दधिवहं (E), दधिवहं (F)
१० भवति (B & C) ११ कथो (E & F) १२ पदे (A), drop'd in (B)
मह (C) मध्ये (F) १३ चिवद्ध (A & C) d' opt in (B) १४ १६० (A)

नहा, वहइ मलअ वाआ हंत कंपंत^१ काआ

हणइ^२ सवण^३ रंधा^४ कोइला लाव^५ बंधा ।

सुणिअ^६ दह^७ दिहासुं^८ भिंग भंकार भारा

हणिअ^९ हणइ हंजे^{१०} चंड^{११} चंडाल मारा ॥

१६५^{१२} ॥ मालिनी ।

शब्दस्त्रिलघुकणवाची, वीअ ठाणे—द्वितीयस्थाने चरमे[चमर]
तिअ णिवड्डं—चमरत्रयनिवड्डं, चमरो गुरुस्तत्त्रयेण मगणेनेति
यावत् निवड्डं यत्र चेति शेषः, अंत—अंते मगणांते इत्यर्थः सर—
शरः लघुः गुरुजुअ—गुरुयुगं गंध—गंधो लघुः कणा—कर्णः
दिगुरुको गणः णिवड्डं—निवड्डः तत् चित्त मझ्झे णिहितं—
चित्तमध्ये निहितं पसिड्डं—प्रसिड्डं मालिणी णाम वुत्तं—मालिनी-
नाम वृत्तं ज्ञातव्यमिति शेषः, इति सरस कव्वो—सरसकाव्यः सरसं
काव्यं यस्य स तादृशः पिंगल इत्यर्थः भणइ—भणति ॥ (E).

१६४ । पढसेति । प्रथमं रससहितं मालिनीनाम वृत्तं चमर-
त्रयनिवड्डं द्वितीयस्थाने प्रसिड्डं । शरो गुरुयुगं गंधोऽंते कर्णनिवड्डं
भणति सरसकाव्यश्चित्तमध्ये निहितं ॥ रमाभ्यां सहितं रसद्वययुक्त-
मित्यर्थः, रसो नगणः, चमरं गुरुः, शरगंधौ लघू, कर्णो दिगुरुः ॥ (G).

१६५ । १ कंपति (A, B & C). २ लहइ (B). ३ सरस (A). ४ बंधा
(A). ५ लाप (B & C). ६ सुणिअ (E). ७ दस (B & C). ८ दिहासुं
(A), दिसाणं (B & C). ९ हणइ (A, B & C). १० हंते (A), हंते (B).
११ चंत (A). १२ १६१ (A).

पठम रस सहितं^१ मालिखी खाम बुतं^२

चमरं^३ तिअ पसिद्धं^४ वीअ ठाये^५ खिवडं^६ ।

सर गुरुजुअ गंधं^७ अंत कणां^८ सुवडं^९

भण्डं^{१०} सरस छंदं^{११} चित्त मभूमे^{१२} णिहितं^{१३} ॥ १६४^१

१६२ । यथा । यत्र कुक्ता किशुकाभोकचपकवजुक्ता वहका
केशरगधकुम्भा भ्रमरा । वहति दधो दक्षिणवायुमानस्य भज
मधुमास आगतो लोकलौचनरत्नव ॥ (७)

१६४ । प्रथम रससहित मालिनीनाम वृत्त चामरचय प्र
द्वितीयध्याने निबद्ध । प्ररो गुरुयुग गन्ध अन्ते कर्षेन वि
भणति सरसकाय चित्तमध्ये निबद्ध ॥ रसो [१] लघुस्तत्पदकमु
मित्यर्थं, कर्षो दिगुह । रस नान्दीमुखीति भरत । (८)

१६४ । अथ पददशाचरचरणस्य वृत्तस्य दिसप्तत्युत्तरपद्वृत्त
धिकपदसहस्रतम [४६०२] भेद मालिनीनाम वृत्त लघुर्था
पठमेति । यत् पठम — प्रथम रस सहित — रससहित रसाम
सहितमित्यर्थ, “भाव रस ताड्यश्च पारी चह कुल भामिपिच
तिलञ्ज अणस्तु करचरो दय फाम पिगलो भण्ड ॥” इति ५
[Vaidi टीका १० p 28 — Ed] रसपदस्य विलघुनामसूपात्तत्वाद्दध

१६४ । १ लघुर्धो (F) २ चित्त (B & C) वृत्त (E) ३ चर (D) चर
(E) ४ and ६ transposed in (E & F) ५ वृत्ते (B) ६ चित्त (A)
७ यथा (D & C) ८ यथा (B) ९ लघुर्धो (A) चित्त (F), चित्त (F)
१० भणति (D & C) ११ लघु (E & F) १२ पठे (A) drop in (B)
मडे (C) मण्डे (B) १३ चित्त (A & C) drop in (B) १४ १६० (A)

पुरुषार्थिनं मन्ये इति गूढाभिप्रायायाः कस्याश्चिदाक्यमेतत् ।
मालिनी निवृत्ता । (E).

१६५ । यथा । वहति मलयवातो हंत कंपते कायः हंति
अवणरंध्राणि कोकिलास्त्रापबंधः । श्रूयंते दशदिक्षु भृंगशंकारभाराः
हत्वा हंति हंजे चंडः चंडालो मारः ॥ पुनः पुनर्हंतीत्यर्थः, हंजे
चेष्टिके इति संवृद्धिः । (G).

१६६ । भणितः सुप्रियगणः सर्व्वलघुमहितः तत्रापि च करतलं
पादे पादे लब्धं । चतुश्चतुष्कलो गणः पदतले जातः शरभः
सुप्रिय ज्ञायतां फणिपतिभणितः ॥ सुप्रियो द्विलघुः, ततः पञ्च
लघवः तत्रापि पञ्च लघवः, करतलमन्तलघुगुणश्चतुष्कलः,
सुप्रियेति सम्बोधनं । (C).

१६६ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुरशीत्युत्तरद्वित्रि-
श्रताधिकषोडशमहस्तमं [१६३८४] भेदं सरभनामकं वृत्तं लक्ष-
यति, भणिश्च इति । यत्रादौ सर लङ्ग सहिश्चो — सरलघुमहितं
सर — सरः एकलब्धात्मको गणः अथच लघुस्ताभ्यां युक्तमित्यर्थः
सू[सु]पिश्च गण सुप्रियगणं सुप्रियो द्विलब्धात्मको गणस्तमित्यर्थः
भणिश्च — भणित्वा, द्विश्चवर जुश्च [करश्च]ल — द्विजवरयुग-करतलौ
द्विजवरश्चतुर्लब्धात्मको गणस्तद्युगं करतलो गुर्वंतसगणस्तावित्यर्थः
लहिश्चो — लक्ष्यौ, एवंप्रकारेणेति शेषः लक्ष — यत्र चउ चउकल
गण — चत्वारश्चतुःकला गणाः पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिपाद-
मिति यावत् मुणिश्चो — ज्ञाताः हे सुपिश्च — सुप्रिय शिष्य तत्
फणिवद् भणिश्चो — फणिपतिभणितं सरभ — सरभं कह — कथय

भणिथ सुपिथ' गण सर ननु' सहिथो

तह' दिथवर जुथ करचन' सहिथो ।

चउ चउकन गण पथ पथ' मुणिथो'

सरह' सुपिथ कह' फणिवद भणिथो ॥ १६६॥

१६४ । वरति मलयवातो हन्त कपते काय मलि यवदग्ध
कोकिलालापवन्धा । श्रूयते दग्धदिषु भृगुसङ्गहारभार' हलि हलि
हस्ते चउचउलमार ॥ वन्धा प्रवन्धा, हस्ते इति चेटीवन्धो
धन, मार' काम । विरहिण्युक्तिरियम् । (C)

१६५ । मासिनोमुदाहरति, वरति । हे वरे—चेटिचे मलय
वाता—मलयवात वर—[वरति, हन्त इति चेदे, वाता—
काय' कपत—कपते, कोकिला काय वधा—कोकिलालापवध
मलय रधा—यवदग्ध हस्ते—इति । भिगु सङ्गार भारा—
भृगुसङ्गहारमनुदा' दग्ध दिहासु—दग्धदिषु सुपिथ—श्रूयते, चउ
चउल मारा—चउ चउलमार चउलो महाक्रोधो चउल
हस्ते चउलकदचिदुर' मार' काम' हणिथ—हन्त मलयव जग
हस्ते—इति ॥ मलयवातादिभिर्हन्ता मां यदर्थं कामो इति
कोऽयमप्य सुवर्णार्थः, मयिथ हन्ता मदग्ध यदि मयति तदेव परम-

१६६ । १ चपिथ (A) सुपिथ (F) २ चउ वध (A) चउ वध (B) ३ वध
(F & F) ४ विह्व करचन पथ पथ (A & B) विह्व करचन पथ पथ (C)
५ मलय (A) ६ सहिथो (A) ७ परण (L) ८ वध (A, B & C)
९ १६६ (A)

पुरुषार्थिनं मन्ये इति गूढाभिप्रायायाः कस्याश्चिदाक्यमेतत् ।
मालिनी निवृत्ता । (E).

१६५ । यथा । वहति मलयवातो हंत कंपते कायः हंति
श्रवणरंध्राणि कोकिलालापबंधः । श्रूयंते दशदिक्षु भृंगझंकारभाराः
हत्वा हंति हंजे चंडः चंडालो मारः ॥ पुनः पुनर्हंतौत्यर्थः, हंजे
चेष्टिके इति संवृद्धिः । (G).

१६६ । भणितः सुप्रियगणः सर्व्वलघुमहितः तत्रापि च करतलं
पादे पादे लब्धं । चतुश्चतुष्कलो गणः पदतले जातः सरभः
सुप्रिय ज्ञायतां फणिपतिभणितः ॥ सुप्रियो द्विलघुः, ततः पञ्च
लघवः तत्रापि पञ्च लघवः, करतलमन्तलघुगुणश्चतुष्कलः,
सुप्रियेति सम्बोधनं । (O).

१६६ । अथ पंचदशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुरशीत्युत्तरद्वित्रि-
शताधिकषोडशसहस्रतमं [१६३८४] भेदं सरभनामकं वृत्तं लक्ष-
यति, भणिश्च इति । यत्रादौ सर लज्ज सहिश्चो — सरलघुमहितं
सर — सरः एकलब्धात्मको गणः अथच लघुन्ताभ्यां युक्तमित्यर्थः
सू[सु]पिश्च गण सुप्रियगणं सुप्रियो द्विलब्धात्मको गणस्तमित्यर्थः
भणिश्च — भणित्वा, द्विश्चवर जुश्च [करश्च]ल — द्विजवरयुग-करतलौ
द्विजवरश्चतुर्लब्धात्मको गणस्तद्युगं करतलो गुर्वंतमगणन्तावित्यर्थः
लहिश्चो — लब्धौ, एवंप्रकारेणेति शेषः जह — यत्र चउ चउकल
गण — चत्वारश्चतुःकला गणाः पञ्च पञ्च — पादे पादे प्रतिपाद-
मिति यावत् सुणिश्चो — ज्ञाताः हे सुपिश्च — सुप्रिय शिष्य तत्
फणिवद् भणिश्चो — फणिपतिभणितं सरभ — सरभं कह — कथय

जहा, तरल कमलदल सरि जुअ गुअणा
 सरअ समअ ससि सुसरिस^१ वअणा^२ ।
 मअ गल^३ करिवर सअमस गमणी
 कमण सुकिअ^४ फल विद्धि^५ गठ^६ रमणी ॥

१६७^७ ॥ सरभ^८ ।

सरभनामक तद्वत्तमित्यर्थः ॥ यच्च पुनस्तुष्कलचतुष्टयकथनं यच्च
 पूरणार्थमेव नगणचतुष्टयोत्तरवर्णपरचितचरणं सरभनामक इति
 मिति कल्पितार्थ इति श्रेयम् । (E)

१६६ । भणोति । भणिला सुप्रियगणं शरत्समुपहितं यच्च दिव
 वरयुगं करतलमहितं । चत्वारस्तुष्कला गणा पदे पदे ज्ञातव्या
 शरभ सुप्रिये कथय कश्चिपतिमहितं ॥ शरो लघु ताभ्यो वहितं
 सुप्रियो दिसघु, दिजवरस्तुलंघु, करतलं सगलं । (D)

१६७ । उदाहरति । तरलकमलदलसद्गुणनयनयुगां शरत्समय
 शशिसुसद्गुणवदना । मदकलकरिवरसालसगमना केन सुकृतफलेन
 विधाया घटिता रमणी ॥ (C)

१६७ । सरभमुदाहरति तरलेति । तरल कमलदल सरि जुअ
 एअणा — तरलकमलदलसद्गुणनयनयुगा, सरअ समअ ससि सु(सु)
 सरिसवअणा — शरत्समयशशिसुसद्गुणवदना । मअ गल करिवर

१६७ १ सुसरिस (E) २ विअणा (B) ३ गल (A) गल (B) वल
 (F) ४ सुकिअ (E) ५ विद्धि (A & B) ६ गठ (A B & C) ७ १६७
 (A) ८ सरभ (C)

एरेंद^१ जल्य^२ सब्वलो सुपण चक्र दीसए
 पइक्क^३ ठाम पंचमे पआ चउ सवीसए^४ ।
 पलंत^५ हार^६ चारु सारु^७ अंत जस्स वट्टए^८
 पसिद्ध ए एराउ^९ जंप गंध वंधु^{१०} अठ्ठए^{११} ॥ १६८^{१२} ॥

सञ्जलस गमणी — मदकलकरिवरसालसगमना एतादृशी रमणी
 कमण सू[सु]किञ्च फल — केन सुकृतफलेन विधि — विधिना
 सङ्गेति यावत् गठ — निर्मिता ॥ सरभो निवृत्तः । (E).

१६७ । यथा । तरलकमलदलसदृशयुगनयना शरत्समयशशि-
 सुमदृशवदना । मदकलकरिवरसालसगमना केन सुकृतफलेन
 विधिना निर्मिता रमणी ॥ (G).

१६८ । अथ षोडशाक्षरा । नरेन्द्रो यत्र सवलः सुपर्णश्चक्रं
 दृश्यते पदातिकः स्थाने पञ्चमे पदे चतुर्विंशतिः । पतनहारश्चारुः
 सारः अन्ते यस्य वर्त्तते * * नाराचो जल्पतां गन्धा वध्यन्तेऽष्टौ ॥
 प्राथमिकत्वात् सवलो नरेन्द्रो जगणः, सुपर्णो रगणः, चक्रमित्यने-
 नाप्येतद्गणद्वयं लभ्यते, पदातिको जगणः, पादे चतुर्विंशतिर्मात्राः
 भवन्ति, यस्यान्ते पतनहारो दृश्यते तत्र गन्धा लघवोऽष्टौ निव-

१६८ । १ एरेंद (E & F). २ जल्य (A). ३ ठरक्क (B). ४ चउ सवीसए (C), चउ सवीसए (E & F). ५ पलंत (A). ६ हार (A & C). ७ सार (E & F). ८ वट्टए (A), वट्टए (C). ९ एराउ (B), एराउ (C), एराउ (E). १० वट्ट (B), वट्ट (C), वट्ट (E). ११ अठ्ठए (B). १२ १६४ (A).

ध्वन्तेऽर्थादुरवोऽष्टौ । यद्यप्यष्टाक्षरप्रकरणे पञ्चापि दूष किञ्चन
इत्युक्त [P do चीक १ = p 380] तथापि प्रकरणानुरोधान् तदनुवाद
इति मन्तव्यम् । (C)

१६८ । अथ षोडशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य षट्षिग्रदुत्तरपञ्चमता
धिकपञ्चषष्टिमहस्य [६५५२६] भेदा भवति, तत्र षट्षलानिग्रीत
रा[ष्ट्रमता]धिकैकविंशतिमहस्यतम [२१८४६] भेद नाराचनामक इति
लक्षयति, परिदेति । कृत्य — यत्र यम्यसो — यवत्त परिद — नद्वि
मध्यगुर्जंगण इति यावत् सुपञ्च चक्ष — सुपर्णचक्रम् चत — चते
पादान्ते चाह सुदृक् भार पादपूरकत्वात् शेष इति शार — शार
गुह बह्वृ — वर्जने, यत्र च पञ्चा — पादे चतुर्वीर्य — चतुर्विंशति
मात्रा इति ज्ञेय, * * * मध्यलघुरगचयेति यावत् दीर्घ — दृष्टते
पञ्चमे ठाम — पञ्चमे स्थाने पदस्य — पदाति मध्यगुर्जंगण इति
यावत् दृष्टते इति पूर्वकावय, जस्य — यस्य चतुर् — चष्टौ तथ —
गथा लघव इति यावत् वक्त — वक्ता गुरवयेत्यर्थं पञ्चत — पतति
पञ्चिह — मञ्चिह ए — एष पराज — नाराच जय — जस्यत
दृष्टगुर्जंगण — पञ्चमस्थाने पदातिर्वृत्त इत्युक्त्वा द्वितीयचतुर्थस्थाने
पुनरपि जगचरगणावेव देयाविति सम्भवे, अन्यथा प्रथमद्वितीय
स्थाने जगचरगणयो पञ्चमस्थाने पदान्तेरेवदानस्योक्तत्वात् द्वितीय
चतुर्थस्थाने को गणो देव इत्याकांक्षाया अनिवृत्त्यापत्ति तथाच
अथ रणज जगल रगण जगण गुरुरचितचरण नाराच इति फलि
तात् । यद्यपि अष्टोत्तराष्टाक्षराप्रकारे पञ्चापि इत्यनेन प्रागेव
प्रकरणानुरोधान्मैव पुनरनुवाद इति इत्युक्त्वा

जहा, चलंत^१ जोह मत्त^२ कोह^३ रण^४ कम्म अगगरा
 क्किवाण वाण सल्ल^५ भल्ल^६ चाव^७ चक्क मुगगरा^८ ।
 पहार वार^९ धीर^{१०} वीर^{११} वग्ग^{१२} मम्भ^{१३} पंडिआ
 पअठ्ठ^{१४} ओठ्ठ^{१५} कंत दंत^{१६} तेण सेण मंडिआ^{१७} ॥
 १६६^{१८} ॥ एराच^{१९} ।

त्तातचरणोपदेशसरणिः । अत्र मात्राकथनं पृथक्[या] गुरुलघुकथनं
 च पद्यपूरणार्थमिति ध्येयम् । (E).

१६८ । अथ षोडशाचराष्टी ॥ एरिंदेति । नरेन्द्रो यत्र मदलः
 सुपर्णचक्रं दृश्यते, पदातिः स्थाने पंचमे, पादे चतुर्विंशतिर्मात्रा-
 इत्यर्थः । प्रकटो हारसारः भारोऽन्ते यस्य वर्तते प्रसिद्धं तन्नाराचं
 जल्पति गंधा वक्रा अष्टौ ॥ नरेन्द्रो जगणः, सुपर्णो रगणः, पदाति-
 र्जगणः । पंचमे स्थाने इत्युक्त्वा तृतीयचतुर्थस्थाने जगणरगणावेव
 पुनर्देयौ इति सूच्यते । गंधा लघवो वक्रा गुरवः । (G).

१६९ । उदाहरति । चलन्ति योधाः शत्रून् चोभयन्तः
 वर्मकर्मण्युगाः, कृपाणवाणचापशस्त्रभक्षमुद्गरैः । प्रहारवारिवधा रणे

१६८ । १ चलति (B). २ मत्तु (A, B & C). ३ जोह (A, B & C).
 ४ वल्ल (A, B & C). ५ सल्ल (A, B & C). ६ भल्ल (B & C). ७ चाव (A).
 ८ मुगगरा (B). ९ धार (A), मारि (B & C). १० वार (A), मार (B),
 धार (C). ११ मार (A), धारि (B), धीरि (C). १२ रग्ग (A). १३ वग्ग
 (A, B & C), मम्भ (F). १४ पअठ्ठ (A), पअोठ्ठ (B), पअठ्ठ (C), पदठ्ठ
 (F). १५ उठ्ठ (A). १६ दत्त दत्त (A), दन्त कन्त (B). १७ मुण्डिआ (B),

धम्मोऽर्पाहुरवोऽष्टौ । यद्यप्यष्टाचरप्रकरणे पञ्चापि दूष किञ्च
इत्युक्तं [१॥१० सीध १८ p ३८] तथापि प्रकरणानुरोधात् तदनुवाद
इत इति मन्तव्यम् । (८)

११८) अथ योऽष्टाचरचरणस्य दशस्य यद्विद्यदुत्तरपञ्चम्या
धिकपञ्चदष्टिसङ्ख्य [१५५११] भेदा भवति, तत्र यद्विद्यमानिष्टोक्त
रा[ष्ट्रमता]धिकेकविमतिमङ्गलतम [११८४१] भेद काराचनामक इत
मचयति, णरिदेति । अत्य — यत्र मन्वसो — मन्वस एरिद — नरे
मध्यगुरुर्गण इति यावन् सुपञ्च चक्षु — सुपर्णचक्रम् अत — अते
पादानी चाद सुदर नार पादपुरकमात् येष्ट इति चार — चार
गुरु बह्वृ — वर्तते, यत्र च पञ्चा — पादे चतुर्विंशति
मात्रा इति शेष, * * * मध्यमचुरगणयेति यावन् दीप्त — दृष्टते
पञ्चमे ठाम — पञ्चमे स्थाने परक्ष — पदाति मध्यगुरुर्गण इति
यावन् दृष्टते इति पूर्वोक्तस्य, अस्तु — यस्य चतुष्टय — चष्टौ मध —
गधा लघव इति यावन् यक — यका गुरुवद्येत्यर्थं पञ्चत — पतति
पभिष्टु — प्रभिष्टु ए — एष चरात्र — नाराच लप — जस्यत ॥
इत्याप्यत्र तत्र — पञ्चमस्थाने पदातिद्वन्द्वत इत्युक्त्वा तृतीयचतुर्थस्थाने
पुनरपि अगणरगणावेव देयाविति लभ्यते, अन्यथा प्रथमद्वितीय-
स्थाने अगणरगणयो पञ्चमस्थाने पदान्तेरेवदानम्योक्तत्वात् तृतीय
चतुर्थस्थाने को गणो देय इत्याकांक्षाया अभिवृत्त्यापत्तिः, तथाच
अगण रगण अगण रगण अगण गुरुरचितचरण नाराच इति फलि
तार्थं । यद्यपि अष्टोत्तराष्टाचराप्रकारे पञ्चापि इत्यनेन प्रागेवै
तमचित, तथापि प्रकरणानुरोधान्तर्लक्ष्येव पुनरनुवाद इत इत्युक्त्वा

जहा, चलंत^१ जोह मत्त^२ कोह^३ रस^४ कम्म अगगरा
 किवाण वाण सल्ल^५ भल्ल^६ चाब^७ चक्क मुगगरा^८ ।
 पहार वार^९ धीर^{१०} वीर^{११} बग्ग^{१२} मम्म^{१३} पंडिआ
 पअठ्ठ^{१४} ओठ्ठ^{१५} कंत दंत^{१६} तेण सेण मंडिआ^{१७} ॥
 १६६^{१८} ॥ णराच^{१९} ।

जातचरणोपदेशसरणिः । अत्र मात्राकथनं पृथक्[धा] गुरुलघुकथनं
 च पद्यपूरणार्थमिति ध्येयम् । (E).

१६८ । अथ षोडशाचराष्टी ॥ णरिंदेति । नरेन्द्रो यत्र सद्गलः
 सुपर्णचक्रं दृश्यते, पदातिः स्थाने पंचमे, पादे चतुर्विंशतिर्मात्रा-
 दित्यर्थः । प्रकटो हारश्चारुः सारोऽन्ते यस्य वर्तते प्रसिद्धं तन्नाराचं
 जल्पति गंधा वक्ता अष्टौ ॥ नरेन्द्रो जगणः, सुपर्णो रगणः, पदाति-
 र्जगणः । पंचमे स्थाने इत्युक्त्वा तृतीयचतुर्थस्थाने जगणरगणावेव
 पुनर्देयौ इति सूच्यते । गंधा लघवो वक्ता गुरवः । (G).

१६९ । उदाहरति । चलन्ति योधाः शत्रून् क्षोभयन्तः
 वर्मकर्मण्युग्राः, कृपाणवाणचापशल्कभल्लमुद्गरैः । प्रहारवारिविधा रणे

१६८ । १ चलन्ति (B). २ सत्तु (A, B & C). ३ खोह (A, B & C).
 ४ वम्म (A, B & C). ५ सेल्ल (A, B & C). ६ भेल्ल (B & C). ७ चाप (A).
 ८ मुगगरा (B). ९ धार (A), वारि (B & C). १० वार (A), मार (B),
 धार (C). ११ मार (A), धारि (B), धीरि (C). १२ रग्ग (A). १३ वग्ग
 (A, B & C), मज्झ (F). १४ पउठ्ठ (A), पओठ्ठ (B), पअठ्ठ (C), पदठ्ठ
 (F). १५ उठ्ठ (A). १६ दत्त दत्त (A), दन्त कन्त (B). १७ मुण्डिआ (B),
 खण्डिआ (C). १८ १६४ (A). १९ नाराच (A).

लील यिसेस' विद्यागुटु' मत्तह' वाइसही'
 पंचउ भग्गण' पाअ' पआसिअ एरिसही ।
 अंत ठिआ अदि' हार मुणिज्जइ हे रमणी
 यावण' अग्गल तिणि सआ धुअ' मत्त मुणी' ॥ १७० ॥

धीरा वर्गे वर्गे पण्डिता प्रदष्टं ओष्ठ दन्ताग्नेन तेन सेना
 मण्डिता ॥ वर्गे कवच, कृपाणादिभिः शत्रून् शोभयन्ता इत्यप्य
 वार वार इति पाठे पुन पुनरित्यर्थः । वर्गे वर्गे सेनायां सेनायां
 ते शत्रवः केचिन्मुखेन मण्डिता । (C)

१६८ । नारायणमुदाहरति, वसतेति । क्रियाय वाण वन भव
 वाव वद्ध मुग्गरा — कृपायवाणप्रक्रमकृपायवक्रमुद्गरे एव वक्र
 अग्गरा — रथकर्मण्यया दृष्टा इति यावत् मत्त कोह — क्रोधमत्ता
 पहार वार धीर — प्रहारवारणधीरा शत्रुहतप्रक्रमहारवणे
 कृतधैर्या इति यावत् वीर वग्ग मसुअ — वीरवर्गमध्ये पण्डिता —
 पण्डिता हतप्रक्रमविद्याध्ययना इत्यर्थः पचइ ओठ कत दत —
 प्रदष्टौष्ठकतदन्ता प्रदष्ट ओष्ठो येषाम्दृष्टा वांता दत्ता येषां ते
 तादृशा इत्यर्थः जोह — योद्धार वसणि, तेन बोधयत्तनेन सेव —
 सेना मण्डिता — मण्डिता ॥ नारायो निवृत्त । (F)

१६८ । यथा । वसति बोधा मत्तकोपा रथकर्मधिका कृपाय

(१०० । १ लील निवेदी (D) लील वरच (F) लीलवक्त्र (F) २ विचार
 (E & F) ३ मत्त (B & C) ४ केचिन्मुखे (A) नारायण (B) ५ मत्त
 (C) ६ भाव (B) ७ जोह (A) जोह (C) ८ वाव (A) वाव (B
 & C) ९ धुअ (F & F) १० वीर (A) वीर (B & C) ११ १११ (A)

वाणग्रन्थभक्तचापचक्रमुद्गरैः । प्रहारवारणधीराः वीरवर्गमध्ये पंडिताः
प्रदष्टौष्ठकांतदंतास्त्रेण सेना मंडिता ॥ (G).

१७० । लीले विगेषो ज्ञायतां मात्रा द्वाविंशतिः पञ्चभिर्भगणैः
पादे प्रकाशितम् एतादृशं स्वरूपम् । अन्तस्थो यदि हारो जायते हे
रमणि द्विपञ्चाशदद्याणि त्रीणि शतानि ध्रुवं मात्रा भण्यन्तां ॥
लीले कन्दसि, लीला इत्यन्ये, लीलाविलास इत्यन्ये । (C).

१७० । अथ षोडशाक्षरचरणवृत्तस्य सप्ताशीत्युत्तर-सप्तशताधिक-
सप्तविंशति २७७८७ [अष्टाविंशति २८०८७] सहस्रतमं भेदं नील-
नामकं वृत्तं लक्षयति, णीलेति । हे रमणि प्रिये जहि—यत्र
येषां वा अंत—अंते हार—हारो गुरुरिति यावत् ठिआ—
स्थितः मुणिज्जद्—ज्ञायते एरिसही—एतादृशैः पंचउ भगण—
पंचभगणैरादिगुरुकैर्गणैरिति यावत् पाउ[अ] पञ्चासिअ—पादे
प्रकाशितं प्रकाशि[त]पादं वा, अवहट्टभाषायां पूर्वनिपातानियमात्
वादसही—द्वाविंशत्या मत्तह—मात्राभिः उपलक्षितं णील-
सरूप—नीलस्वरूपं नीलनामकस्य कंदसः स्वरूपमिति यावत्
विआणह—विज्ञायताम्, अत्र च वावण अगल—द्विपञ्चाशदधि-
कानि तिष्ठि सआ—त्रीणि शतानि मत्त—मात्राः धुअ—ध्रुवं
निश्चितमित्यर्थः मुणी—ज्ञायतां ॥ इदं च चतुःकंदःकरणाभि-
प्रायेणेति बोध्यं । (E).

१७० । णीलेति । नीलस्वरूपं विजानीत मात्रा द्वाविंशतिः
पंच भगणाः पादे प्रकाशिताः एतादृशाः अंते स्थितो यत्र हारो-
ज्ञायते हे रमणि द्विपञ्चाशदधिकानि त्रीणि शतानि ध्रुवं मात्राः

जहा, सज्जिअ जोह विवट्ठिअ' कोह चलाउ' धणू'
 पक्खर' वाह' चलू' रणणाह' फुरंत' तणू' ।
 पत्ति चलंत' करे धरि कुंत सुखग्गकरा
 फण' गुरेद सुसज्जिअ विंद चलंति' धरा ।
 १७१" ॥ गौल ।

आधत्ते । नीलनामच्छद, चारो हर', माचोत्ति दोहप्रवरा-
 भिमायेण । (D)

१०१ । उदाहरति । सज्जिता घोधा विवट्ठित, कोधाद्यानपको
 धणूवि कवचवादेयुज्जितो नरवाच स्फुरत्तनु । पत्तयद्युसन्ति वरे
 धृता कुतान् सुखङ्करा कर्मनरेन्द्रे सुसज्जितहन्द्रे चलति धरा ।
 कवचयुक्ता वाहा चया कवचवाहा, एवकमेव कर्मनरेन्द्रे चलति
 मति । (C)

१०१ । नीलमुदाहरति, सज्जिअ इति । विवट्ठिअ कोह—
 विवट्ठितकोधा धणू—धणूवि चलाउ—चालयत धनुर्भौ वाणान्
 चिपत इति भाव जोह—घोधा सज्जिता हतमवाहा जाता,
 फुरत तणू—स्फुरत्तनु रणणाह—रणमाद्य चेनापतिरित्यर्थ
 पक्खर वाह—कवचितायेम चलित, करे पाणौ कुतान् पात्रान्

१०१ । १ विवट्ठिअ (B & C) २ चलाउ (F) ३ धणू (B) ४ पक्खर (A)
 पक्खरि (B & C) ५ वाह (A) ६ चल (E) ७ चरवाह (A B & C)
 ८ पक्ख (B & C) ९ चलन (A) १० उव (A) ११ चलन (E & F)
 १२ १६० (A)

दिज्जि^१ सुपर्ण आइ एक तो पओहराइ^२
हिस्सि^३ रूअ^४ पंच चक्र सब्बलो मणोहराइ ।
अंत दिज्ज^५ गंध^६ वंधु^७ अक्खराइ सोलहाइ^८
चंचला विणिमिआ फणिंद एउ^९ वल्लहाइ^{१०} ॥ १७२^{११} ॥

धरि—धृत्वा सुखगकरा—सत्वरकराः पत्ति—पत्तयः चलंत—
चलिताः, एवंक्रमेण कण एरेंद—कर्णनरेन्द्रे सुसज्जितवृन्दे सति धरा
पृथ्वी चलंत—चलति ॥ नीलो निवृत्तः । (E).

१७१ । यथा । सज्जिता योधा विवर्द्धितकोपाद्यालयंतो धनूंषि
पखरवाहे चलन् रणनायः स्फुरत्तनुः । पत्तयश्चलिताः करे धृत्वा
कुंतान् सुखद्वकराः कर्णनरेन्द्रे सुसज्जितवृन्दे चलति धरा ॥ (G).

१७२ । दीयते सुपर्ण आदौ एकस्ततः पयोधरो भवति एवं
रूपेण पञ्चचक्रं सकलं मनोहरम् । अन्ते दीयते गन्धो बन्धुः अक्षरैः
षोडशभिश्चञ्चला विनिर्मिता फणीन्द्रेण वल्लभा ॥ सुपर्णा रगणः,
पयोधरो जगणः, गन्धो लघुः स एव बन्धुः निर्व्वाहकत्वात् । (C).

१७२ । अथ षोडशाक्षरचरणस्य वृत्तस्यैकनवत्युत्तरपट्शताधिक-
त्रिचत्वारिंशत्सहस्रतमं ४३६८१ भेदं चंचलानामकं वृत्तं लक्षयति,
दिज्जि ए इति । यत्र आइ—आदौ सुपर्ण—सुपर्णः मध्यलघुः

१७२ । १ दिज्जिआ (A, B & C). २ पओहराइ (B), पयाहराइ (E).
३ कहेण (A), हेण (B & C). ४ रूप (B). ५ किज्ज (A). ६ गन्ध (B),
गंध (F). ७ वंध (A & B). ८ सोलहाइ (A). सोलहाइ (B & C). ९ एउ
(A). १० दुल्लहाइ (A), दुल्लभाइ (B). ११ १६८ (A).

जहा^१, कण पत्थ^२ दुकु^३ लुकु^४ खर बाण संहरण^५
 घाउ^६ जासु^७ तासु^८ लग्गु^९ अंधार सहरण^{१०} ।
 एत्थ^{११} पत्थ^{१२} सट्ठि^{१३} बाण कण^{१४} पुरि^{१५} छट्ठरण^{१६}
 पेक्खि^{१७} कण किन्ति धण बाण सम्भ कट्ठिरण^{१८} ॥
 १७३^{१९} ॥ चधला^{२०}

रगण इत्यर्थं दिक्खिए—दीयते तो—तत एक—एक पक्षो
 चराट—पक्षोधर मध्यसुदर्शनगण इति यावत् दीयते इत्यनेन
 पूर्वोक्तान्वय, दिक्खि कृच—अनेन रूपेण मनोहराट—मनोहराणि
 सम्भक्तो—सदृशानि पक्ष चक्षु—चक्राणि गणा इत्यर्थं क्रियत
 इति शेषः । अत्र चक्राब्धौ गणवाच्यो, तथाच रमण जगण रगवा
 अनेन रूपेण पचगणा कर्तव्या इत्यर्थः । अत—अते पदाते गण-
 पचकाते वा बहु—बहु मिवाहकत्वात् गध लघुरिति यावत्
 दिक्ख—दीयते, पक्ष च खोलहाट अक्खराट—खोड्ग चवराणि
 पादे पततीति शेष, क्विद—कर्णोद्रेण पिगलेनेति यावत्

- (१०१) १ यथा (F) २ पत्थ (A) ३ दुकु (A) दुकु (F) ४ लुकु (B)
 ५ सहरण (A) ६ घाव (A) ७ जासु (A B & C) ८ तासु (A & B
 dropt in (C & F) ९ लग्गु (A & F) लागु (B & C) १० समरण (A
 B & C) ११ पथ (A) पथ (F) १२ पत्थ (A) पत्थ (F) १३ सट्ठि
 (A & L) सट्ठि (C) सट्ठि (F) १४ बाण (B & C) १५ पुरि (F)
 १६ छट्ठरण (B & C) १७ पेक्ख (A) १८ कट्ठिरण (A) कट्ठिरण (F)
 १९ १७३ (A) २० चधला (C)

विणिमिश्रा — विनिर्मिता वक्त्रहाद — वक्त्रभा पिङ्गलप्तेति भावः,
एउ — एषां चंचला — तच्चंचलानामकं वृत्तमित्यर्थः ॥ (E).

१७२ । दिञ्जीति । दीयते सुपर्ण आदौ एकस्मृतः पयोधरः
एवंरूपेण पंचचक्राणि मवल्लानि मनोहराणि । अते दीयते गंधो-
बंधुः सुंदरः अक्षराणि षोडश चंचला विनिर्मिता फणीद्विण
वक्त्रभा ॥ सुपर्णा रगणः, पयोधरो जगणः, एवंरूपेण रगण-जगण-
रगण-जगण-रगणा इत्यर्थः, गंधो लघुः, चंचलानामकं कंदः । (G).

१७३ । उदाहरति । कर्णपार्थाभ्यां मिलितं लुप्तं शूराणां
वाणसंघैर्घाता जातास्तत्र लग्नमन्धकारमंशयेन । अथ पार्थेन षष्टि-
वाणान् कर्षपूरितान् दृष्ट्वा कर्णेन कीर्त्तिधन्येन वाणाः सर्व्वे हृत्ताः ॥
लुप्तं लज्जया लग्नम्, अवास्मिन् एव ममये * * * । (C).

१७३ । चंचलामुदाहरति । कण पत्य — कर्णपार्थौ राधेय-
फाल्गुनाविति यावत् दुक्कु — युद्धार्थं मिलितौ, वाण संहण —
वाणसंघेन सूर — सूर्यः लुक्कु — निलीनः, जासु — यस्य घात —
घातः प्रहारनिपातजात इति शेषः तास — तस्य अंधआर संहण
— अंधकारसंघेन लग्नु — लग्नं यस्य क्षतं जातं सः अंधकारजालप्रविष्ट-
इव जात इति भावः, एत्य — एतस्मिन्नवसरे इत्यर्थः कण पूरि —
कर्णे पूरयित्वा आकर्णपर्यन्तमाकुर्येति यावत् पत्य — पार्थेन कृद्-
एण — मुक्तान् सट्टि वाण — षष्टिवाणान् पेक्खि — प्रेक्ष्य कित्ति
धण — कीर्त्तिधनेन कण — कर्णेन सव्व वाण — सर्व्वे वाणाः
कट्टिण — कर्त्तिताः ॥ चंचला निवृत्ता । (E).

१७३ । यथा । कर्णपार्थौ मिलितौ निलीनः सूर्यो वाणसंघ-

जो लोआणं नट्टे विंबुट्टे विज्जुदठे णास दठाणो
 सुज्जाणो णाओ छंदुदठावे कण्ठे हंसदठाणो ।
 छंदु ग्गाअंतो बुत्तो कंतो सव्वे सो सम्माणीओ
 बह्माणं रुअं छंदो एसो लोआणं वक्खाणीओ ।
 १७४ ।

येन घातो येषु तेषु जगमधकारसयेन ॥ अथ पार्थेन षष्टिर्वासा
 कर्णोपरि त्यक्त्वा, तान् मेख्य कर्णेन कौर्त्तिन्धनेन बाणा इव
 कर्त्तिता ॥ (B)

१७४ । यो लोकानां वर्तते विम्बोष्ठे विबुधसि हनन्त्येव धान
 यस्य सज्जो नाम कर्णमूलमुत्थापयति, कर्णां षष्टौ, पारमेन युक्त ।
 छन्दो गायन् कामाहृत सर्वं समानित ब्रह्मरूपक छन्दएतथोक्तैर्वा-
 ख्यात ॥ विबुधालेख्यं यस्य तद्विबुधालाह विबुधसि], हसद्धान-
 मिथ्यनेन हसवक्त्रान्वरगमित बोध्यते । कर्णो दिगुदगत, तैरष्टाभि-
 रिह छन्दो लक्ष्यते, छन्द उत्थापयति यत्र नाम पिगल छन्दो
 गायन् ब्रह्मणो रूपकमित्यनेन ब्रह्मरूपक नाम छन्दो लक्षणीय । (C)

१७४ । १ ड्रे चार्थ (B) १ वट्टे (B & C) २ विम्बुट्ट (B & C) ३ विज्जु
 (A) dropt in (B) ४ अथ (A B & C) ५ दोषो (B & C) ङाणी
 (E) ७ दृश्यो (C) ८ चार्थो (A & C , dropt in (B) ९ वट्टुदठे
 (A, B & C) १० पारणाओ (A & C) पारणाओ (B) ११ छंदु वर्तते (E
 & F) १२ and १३ transposed in (B & C) १४ Dropt in (A & F)
 १५ वक्त्र बोद्ध (A), वक्त्र बोद्ध (B & C) १६ वक्त्रो (A) वक्त्रो (B)
 वक्त्रो (C) वक्त्रो (F) १७ वक्त्रो (A B & C) वक्त्र (F) १८ वक्त्र
 (F) १९ वक्त्राविको (F) २० १७४ (A).

जहा,

उम्मत्ता^१ जोहा उठे^२ कोहा ओत्था^३ ओत्थी^४ जुम्झंता^५

मेणक्का रंभा णाहं^६ दंभा अप्पा अप्पी बुम्झंता^७ ।

धावंता^८ सल्ला^९ छिस्सो^{१०} कंठा मत्था^{११} पिट्ठी पेरंता^{१२}

णं सग्गा मग्गा जाए अग्गा लुद्धा^{१३} उद्धा हेरंता ॥

१७५^{१४} ॥ ब्रह्मरूपकं ।

१७४ । अथ षोडशाक्षरचरणवृत्तस्य प्रथमं भेदं ब्रह्मरूपकनाम
वृत्तं लक्षयति, जो लोत्राणमिति । जो — यत् लोत्राणं — लोकानां
विंबुद्धे — विंबोष्ठे विज्जुद्धे — विद्युत्स्थाने विद्युत्साम्यतया विद्युत्पदेन
दंता लक्ष्यन्ते, तथाच दंतस्या[न] इत्यर्थः, णाम द्वाणे — नामिका-
स्थाने बद्धे — वर्त्तते, यच्च वुत्तो — वृत्तं कंदु गगत्रंतो — कन्दो-
गायद्भिः सल्ले — सल्लैः संमाणीओ — संमानितं, सो — तत् कंतो —
कांतं हंस द्वाणो — हंसस्थानं हंसस्येव स्थानं स्थितिर्गतिर्यस्य तत्ता-
दृशमित्यर्थः बद्धाणं रूपकं कंदो — [ब्रह्मरूपकं] कंदः कण्ठे —
कर्णाष्टकेन गुरुद्वयात्मकगणाष्टकेन सुज्जाणो णाओ — सुजानो
नागः पिंगलः उद्धावे — उत्थापयति, एमो — तत् कंदो — कंदः

- १७४ । १ उम्मत्ता (B). २ उठे (E). ३ ओच्छा (A), ओछा (F).
४ ओच्छी (A), ओट्ठी (F). ५ जुम्झंता (A & E). ६ लाहे (A), णाहे
(B & C). ७ बुम्झंता (A & E), dropt in (B). ८ भप्ता (B), भज्ज का
(C). ९ संठा (A). १० विष्टे (A), छिन्ने (E). ११ मच्छा (A), मत्थ (E).
१२ पंरंता (A) १३ पत्था (B), उद्धा (C) १४ १७१ (A).

कोशाच—सोकानां निकटे मयेति येष वक्ताजीयो—आस्था-
तम् ॥ अथ योद्धागुह्यरचितचरण मद्भरूपवनामक वृत्तिरिति
चक्षितार्थः । (४)

१०४ । जो सो इति । यो सोकानां वर्धते विरोधे विरुद्धे
नामाश्राने सुप्रगतो नाग इदोदर्मा कर्णाटकेन हवस्थाने । इदो
गायद्विहंन कांतं सर्वं तस्मैमानि मद्भरूप इद एतत् सोकानां
आस्थात ॥ कर्षो दिगुह, हवस्थाने यदि । (५)

१०५ । उदाहरति । उद्यता योधा उत्थितकोषा उद्या-
योत्याय युद्धमाणा मेनकारभानाय दम्भादात्मानं बुध्यमाना ।
धावन् प्रसृष्टिचकटा मत्स्य इहे मेरयतो नूनं स्वर्गमात्रे
पातुमर्हति पश्यति ॥ अथ मेनकानाय अथ रक्षानाय इत्येव
मात्मानं बुध्यमाना द्विच यन्मत्स्यक तत् इहे मेरयतो नूनं स्वर्गमात्रे
पातुमये ऊर्ध्वं पश्यति इत्युक्तेषा । (६)

१०५ । मद्भरूपकमुदाहरति, उद्यतेति । उडे कोषा—उत्थित
कोषा उद्यता—उद्यता अय्या अय्यौ—आत्मानमात्मान पर-
स्परमित्यर्थं मेनका रभा नाह—मेनकारभानाय दम्भा—दम्भात्
बुध्यता—बुध्यमाना धावता यथा द्विचो] कटा—धावन्
प्रसृष्टिचकटा मत्स्या पिट्टी मेरता—मत्स्यकानि इहे पातयन्ता
ओदा ओत्यौ—उद्यायोत्याय युध्यता—बुध्यमाना क यन्ता
मत्स्या नाह—मनु नियमेनेत्यर्थं स्वर्गमात्रे गच्छत मुद्धा—मुद्धा
मेनकादिमाध्यर्थमिति भाव जोहा—योद्धार अय्या—अये उद्धा
ऊर्ध्वं मेरता—अन्विष्यति मेनकादिबुधमित्यर्थः ॥ (६)

पञ्चोहर मुह दृष्टिआ^१ तहअ^२ हत्थ^३ एक्को^४ दिआ
पुणोवि^५ तह^६ संठिआ^७ तहअ^८ गंध सज्जा^९ किआ^{१०} ।
पलंति^{११} वलआ जुआ^{१२} विमल सह हारा उणो
चउगलअ^{१३} वीसआ पुहवि णाम छंदो^{१४} मुणो^{१५} ॥

१७६^{१६} ॥

१७५। यथा । उन्मत्ता योधा उत्थितकोपा उत्थायोत्याय
युध्यंतो[ध्यमाना] मेनकारंभानायदंभात् परस्परं युध्यंतः[ध्यमाना]ः ।
धावन्तः शस्त्रच्छिन्नकंठा मस्तकानि पृष्ठे पातयंतो नूनं स्वर्गमनसो-
यांतोऽग्रे लुब्धा ऊर्ध्वमन्वेषयंतः ॥ (११)।

१७६। अथ सप्तदशाक्षरा । पयोधरो मुखे स्थितस्तथाच हस्त-
एकः स्थितः पुनरपि तथा संस्थितौ तथाच गन्धः सज्जीकृतः । पतति
वल्लययुगं विमलगन्धहारौ पुनश्चतुरस्रविंशतिर्मात्राः पृथ्वीनाम
छन्दो भणामि ॥ मुखे आदौ, ततः पतति वल्लययुगं पादे चतु-
र्विंशतिर्मात्रा भवन्ति यत्र तत् । पयोधरो जगणः, हस्तोऽन्तगुरु-
चतुष्कलः, गन्धो लघुः, वलयो गुरुः । (१२)।

१०६। १ द्विषा (B & C). २ तदवि (A). ३ चत्थ (A). ४ एक्का
(E & F). ५ पुणोपि (F). ६ त (F). ७ संठिषा (B), संठिषा (E).
८ तदवि (B & C). ९ एक्को (A), सेक्को (B), सज्जे (C). १० दिषा (B
& C). ११ वलंत (A). १२ वल्लययुषा (C). १३ चउकलथ (A), चउ-
कलथ (B). १४ छंदा (B), छ (C). १५ भाषो (A), लुणो (B), भणो (C).
१६ १०२ (A).

१०६ । अथ सप्तदशाक्षरचरकस्य वृत्तस्य द्विसप्तत्युत्तरैकविंशस-
 द्योत्तरैकनच १३१*७२ भेदा भवति, तत्र पञ्चाशदधिकसप्तशता-
 धिकपट्(षष्ट)विंशत्यस्यतम [१८७५०] भेद इष्टीनामक वृत्त लघु-
 पति, पञ्चोदरेति । अथ मुह—मुखे चादाविति यावत् पञ्चोदर—
 पञ्चोदर मध्यगुरुर्जगण इति यावत् ठिञा—स्थित, तद्वच-
 तथाच एक—एक इत्य—इतो गुर्वन्त सगणइत्यर्थं दिञा—
 दत्त, पुणोवि—पुनरपि तच्च सठिञा—तथा सस्थितौ पुनरपि
 जगण सगणौ कर्त्तव्यावित्यर्थं, तद्वच—तथाच गध—गध लघु
 सञ्ज्ञा किञा—सञ्जीकृत । लणो—पुन वल्लभा जुञा विमल
 सद् हारा—वल्लययुगविमलशब्दहारा वल्लयो गुरुलघुय प्रत्यो-
 लघु हारो गुरुरेते इत्यर्थं पलति—पतति, चङ्गमक्षच—चतुर-
 पाद्य बीसथा—विंशतिर्मात्रा इति शेष पततीति पूर्वोक्तस्य,
 तत् पुहवि णाम छदो—इष्टीनामच्छद मुणो—जायताम् ॥ अथ
 मात्राकथन पादपूरणार्थमेव, जगण सगण-जगण सगण सगण लघु
 गुरुवित्त इष्टीच्छद इति निष्कृष्टोऽर्थः । १५६, ११५, १५६, ११५
 १५५, १५ (E)

१०६ । अथ सप्तदशाक्षरात्यष्टौ ॥ पञ्चो इति । पञ्चोदरो मुखे
 स्थितस्तथा इति एको द्वेय पुनरपि तथा सस्थितस्तस्य गध
 सञ्जीकृत । पतति वल्लययुग विमल शब्दहारौ पुनश्चतुरधिक
 विंशति इष्टीनामच्छदो जानीहि ॥ पञ्चोदरो जगण, इति
 सगण, पुनरपि जगण सगणौ कार्यौ इत्यर्थः । गधो लघु, वल्लयो
 गुरु, प्रत्यो लघु, हारो गुरु । (G)

जहा,

भूणभूणिअ^१ णेउरं^२ रणरणंत कांची^३ गुणं

सहास मुह पंकअं^४ अगुरु धूम^५ धूपुज्जलं ।

जलंत मणि दीविअं^६ मअण केलि लीलासरं^७

णिसामुह^८ मणोहरं जुअइ^९ मंदिरं राजते^{१०} ॥ १७७^{११} ॥

पृथ्वी ।

१७७ । उदाहरति । झणझणितनूपुरं रणरणत्काञ्चीगुणं
सहासमुखपङ्कजम् अगुरुधूमधूपोज्ज्वलं । ज्वलन्मणिदीपकं मदन-
केलिलीलासरः निगामुखमनोहरं युवतिमन्दिरं राजते ॥ अगुरु-
धूम एव धूपः, महासं मुखपङ्कजं यत्र अतएव लीलासरः । (C).

१७७ । पृथ्वीमुदाहरति, झणझणिअ इति । झणझणिअ
णेउरं—[झण]झणितनूपुरं झणझणेति रवं कुर्वन्नूपुराख्यं भूषणं
यस्य तत्तादृगमित्यर्थः, रणरणंत कांची गुणं—अतिगंभीरगव्दाय-
मानः काञ्चीगुणो यस्य तदित्यर्थः, महासं मुह पंकअं—महासं
मुखमेव पङ्कजं यस्य तत्तादृग्विधमित्यर्थः, अगुरु धूम धूपुज्जलं—
अगुरुधूमधूपोज्ज्वलं । जलंत मणि दीविअं—ज्वलन्मणिदीपकं
ज्वलद्देदीप्यमानं भूषणमणिरेव दीपकं यत्र तादृगमित्यर्थः, मअण

१७७ । १ भूणभूणिअ (B), भूणभूणिअ (C), भूणभूणिअ (F). २ भूषणं
(A, B & C). ३ कंची (A). ४ Dropt in (B). ५ दीपकं (A),
दीपकं (B & C). ६ मअण कल कीला सरं (A), मअण कल कीला (B), मअण
कल कीला सरं (C). ७ Dropt in (B), निगामुख (C). ८ जुअइ (B,
C & F). ९ रेइइ (A), रेइइ (B & C). १० १७७ (A).

[The full original form of १०१ is at १०— माताधरमात्रम् इव ॥
 ॥ १०१ ॥ (F — F1)]

पटम दिथ विषय्या तद्वि' भुवर्दं यपिथ्या
 चरय गल तौथ्यो तद्वि' भुवर्दं दीथ्यो ।

चमर'जुथ अगला विमल गंध हारुज्जला
 भगुद' फलि सेहरा' मुखहु छंद' माताहरा ॥ १०८'

केलि लीलाधर—मदनकेलिलीलाधर कियामुख मनोहर—यथ
 मादुर्भावातिरमणीयमित्यर्थ, जुचर मन्दिर—तद्विनिर्गम मदि
 राजते शोभते ॥ १०१ मीढता । (F)

१०७ । यथा । छषछणितनूपुर रपरणस्कादीगुण महान
 मुखपङ्कजम् चगुदधूमधूपोज्ज्वल । ज्वलन्मसिदीपित मदनकेलि
 लीलाधरो निग्रासु मनोहर युवतिमन्दिरं राजते ॥ (G)

१०८ । प्रथम दीयता विप्रस्तया भूपति स्थायता चरण-
 गणमृतीय तथाच भूपतिर्दीयते । चामरयुगाय विमलगन्धहारी
 ज्ज्वल भणति फलिजेखरो शायता माताधर ॥ (C)

१०९ । पठेति ॥ प्रथमो दीयो विप्रस्तया भूपति स्थायित
 चरणगणमृतीयस्तया भूपतिर्दीयते । चमरयुगाय विमलगन्ध
 हारोज्ज्वल भणति फलिजेखरो शायता हृदो माताधरो ॥ विप्र
 स्तुर्लघु, भूपतिर्जगण, चरणो भगण, चमरो गुरु, गन्धो लघु,
 हारो गुरु । (G)

(१०८) १ मन्दिर (B & C) २ मन्दिर (F) ३ चमर (C & F)
 ४ चमर (F) ५ चारणा (A) ६ मुखचन्द (C) ७ १०७ (A)

जहा, वहद मलआणिला विरहि वेउ संतावणा^१
 रअइ^२ पिक पंचमा विअसु केसु फुलां वणा ।
 तरुण^३ तर पेसिआ^४ मअलु^५ माहवी वसिआ
 वितर^६ सहि ऐत्तआ समअ^७ माहवा^८ पत्तआ ॥
 १७६ ॥ मालाधरः ।

१७६ । उदाहरति । वहति मलयानिलो विरहिषित्तसन्ता-
 पनो वदति पिकः पञ्चमं विकशितः किंशुकः फुलं वनं । तरुण-
 तरौ प्रेरयति मुकुलं माधवी वक्षी विस्तारय सखि नेत्रे माधव-
 समयः प्रेक्ष्यतां ॥ (C).

१७६ । यथा । वहति मलयानिलो विरहिषेतः संतापनो-
 रवीति पिकः पञ्चमं विकशितं किंशुकपुष्पवनं ॥ तरुणतरुपद्मवा
 मुकुलिता माधवी वक्षिका विस्तारय सखि नेत्रे समयमाधवः
 प्राप्तः ॥ (G).

[गिषरिली and मन्दाक्रान्ता are mentioned in MS. (H); but as they are not found in any of the others, they have been here left out.—Ed.]

१०६ । १ संतापणा (F). २ रपर (B & C), रवद (F). ३ तरुण (F).
 ४ पक्षवा (A). ५ मअलु (A), मअल (F). ६ वियद (F). ७ समर (C).
 ८ माववा (F). ९ १७५ (A).

कुन्तीपुत्ता तिष्ठा दिग्गु^१ मंथा सठवि^२ एका पाए
 एका हारा^३ दुज्जे^४ कंकणु^५ गंधा सठवि जुगालाए^६ ।
 चारी हारा^७ भब्बा कारउ^८ पाआ अंतहि सज्जीआए^९
 सप्पा राआ सुद्धा^{१०} काअउ जपे^{११} पिंगल^{१२} मंजीरा ए^{१३}

१८०^{१४}

१८० । अथाष्टादशाक्षरा यथा । कुन्तीपुत्रास्तथो हन्ता मरुः
 सध्याप्यतामेक पाद चारवसौ दे कङ्कणे * * ते युगल । चतारो
 हारा भव्याकारा पादान्ते सप्पा आगता सर्पराज उद्धाकारो
 जल्पति पित्रसो भवति * * ॥ कुन्तीपुत्र कर्चस्तेन दिग्गुहमप
 मरुक्ते आदौ, हसोऽन्तगुहसदुष्कल, कङ्कण गुहर्गन्धो लघुहारी
 गुह । (C)

१८० । अथाष्टादशाक्षरचरणस्य वृत्तस्य चतुष्टयवारिप्रोक्तैक
 ग्रन्थाधिकद्विषष्टिसहस्रोत्तरसप्तदश १६२१४४ भेदा भवन्ति, तत्र
 द्वि[चि]मन्त्रत्युत्तरवद्ग्रन्थाधिकदादशसहस्रतम १२६०३ भेद मञ्जीर-
 नामक वृत्त सधयति, कुन्तीपुत्तेति । यथा यथा — मरुक्ते प्रथम-

१८० १ दिवह (A) दिवा (B) १ पवह (A) १ चारा चवा (A)
 चारा चवा (B & C) चला चारा (E) २ दिवह (A) १ चवा (A)
 १ कुम्पा पाए (A) कुम्पा पाए (B & C) कुम्पा कार (E) २ चारव (A).
 ८ भावा चारव (E) ८ पञ्जीचार (A) पञ्जीचार (B & C) पञ्जीचार (E)
 १० दुह (B) ११ जल्प (B) ११ पित्रसु (C) १२ मज्जीर (A & F)
 १३ १४५ (A)

मिति यावत् तिष्ठा—त्रीन् कुन्तीपुत्रान् गुरुदयात्मकान् गणा-
निति यावत् दिष्टु—दत्ता एका—एकः पादः—पादः गुर्वादि-
भंगणमि[द]त्यर्थः संठवि—संस्थाप्यते, ततश्च एका हारा—एको-
हारः गुरुः कंकणं दुष्जे—कंकणद्वयं गुरुद्वयमिति यावत्, अवहट्ट-
भाषायां पूर्वव्यत्यासदोषाभावात् दुष्जे इत्यस्य व्यत्यासे अपि न
दोषः, गंधा—गंधस्य लघोरित्यर्थः जुगलाए—जुगलं संठवि—
संस्थाप्यते । पात्रा अन्ते [—पादांते] भव्वा कारड—भव्याकाराः
चारी हारा—चत्वारो हारा गुरवः सज्जीआए—सज्जिताः, ए—
एतत् मंजीरा—मंजीरनामकं वृत्तमिति यावत्, इति सुद्धा
कात्रड—शुद्धकायः शुद्धो निष्कलंकः कायो यस्य स तादृश इत्यर्थः
सप्पा रात्रा—सर्पराजः पिंगलः जंप—जल्पति ॥ (E).

१८० । अथाष्टादशाक्षरा धृतिः ॥ कुन्तीति । कुन्तीपुत्रास्तयो-
दत्ता मंथे संस्थाप्यते एकः पादः एको हारो द्विकंकणं गंधयोः
संस्थाप्य युगलं ॥ चत्वारो हारा भव्याकाराः पादांते सज्जिताः
सर्पराजः शुद्धकायो जल्पति पिंगलो मंजीरं ॥ कुन्तीति द्विगुरुः,
मंथे आदौ, पादो भगणः, हारो गुरुः, कंकणं गुरुः, गंधो लघुः । (G).

१८० । अष्टादशाक्षरप्रस्तारे कानिचिच्छब्दांस्त्याह । कुन्तीपुत्रा
इत्यादि । कुन्तीपुत्रान् त्रीन् दत्तान् मस्तके संस्थाप्य, एकः पादे
हारः हस्तो द्विगुणः कंकणः, गन्धं संस्थापय युगं । तत्र चत्वारो-
हारा भव्याकाराः पादांते सज्जीभृताः सर्पराजः शुद्धकायो-
जल्पति पिंगलो मंजीरां ॥ यत्र पादे मस्तके आदौ कुन्तीपुत्रान्
कर्णगणान् गुरुयुग्मगणान् त्रीन् संस्थाप्य हारो गुरुर्हस्तः भगणः

जहा, गज्जे मेहा खीला कारउ' सहे मोरउ' उच्चा' रावा
ठामा' ठामा विज्जू रेहउ' पिंगा देहउ किज्जे' हारा ।
फुल्ला खीला पीवे' भम्मरु' दक्खा मारुअ' वीअंतार
इंही' इंजे काहा' किज्जउ' आओ' पाउस' कील
तार' ॥ १८१' ॥ मंजीरा ।

ककषो दिगुष ककषो गुरुफेन गुरुद्वय देव, गधयुग सपुत्र
सस्याय चमारो हारा गुरव सञ्जीभृता पादान्ते क्षिता, पिङ्ग
स्तु हरो मंजीरां लप्यति । चप नवसु नवसु वर्णेषु यति ।
एक हृदयपरिजाते । मौ हावादी सपचावच भो म सोऽप्यम
छादने, प्राप्तिश्राम रग्ने धारय भूयो रग्ने इदं भाषन् (?) ।
मंजीरा नां नामिमा (?) चत्त्वगवन्ममुदाराकारां, भावा वेदे (?)
तद्भावय सुपत्तुकादुसधाधारां (?) ॥ (H)

१८१ । उदाहरति । गर्जन्ति मेघा नीलाकारा प्रक्षालने
मयूरा उच्चारावा, खाने खाने विपुत्राजते विद्वत्तदेहे(वा) क्रियते
हार । कुक्षेषु नीपेषु धमरा पिबन्ति दधो मादतो बीजयति
इहो इह किं क्रियताम् आगता माहृद् क्रीडन्ती ॥ क्रियते

- १८१ । १ काचउ (A) २ मोरा (A, E & F) ३ वा (B) उचा (E)
४ ठामा (A) ५ रेहउ (A) रेहउ (E & F) ६ विज्जउ (A), बीज (E)
७ भम्मरु (A) पिण (B & C) ८ मारुअ (A) ९ मारुअ (B) १० रो (B)
११ वाच (A B & C) १२ विज्जव (B) १३ वाचा (A) वाच (B & C)
१४ पाउस (E) १५ कीलताउ (A) १६ १७७ (A)

ज्ञायते, दंक्षो मानभञ्जने दक्षिण इत्यर्थः, हंहो श्रौत्सुक्ते, हञ्ज-
इति चेटोसम्बोधनं । (C).

१८१ । मंजीरमुदाहरति । [णीला कारउ—] नीलाकाराः

मेहा—मेघाः गज्जे—गर्जति उच्चा रावा—उच्चस्तराः मोरउ—
मयूराः सहे—शब्दायन्ते, ठामा ठामा—स्थाने स्थाने पिंगा
देहउ—पिंगदेहा पीतवर्णंति यावत् विञ्जू—विद्युत् रेहइ—
राजते हाराश्च किञ्जे—क्रियन्ते मेघैरिति भावः । फुल्ला णीवा—
पुष्पितान् नीपान् कदम्बपुष्पाणि भमरु—भ्रमराः पीवे—पिवन्ति,
दक्खा—दक्षः मानिनीमानभञ्जने इति भावः मारुअ—मारुतः
वीअंताए—बीजयति, हंहो हंजे—चेटिके काहा किञ्जउ—किं
क्रियतां किं विधीयतामिति यावत्, कौलंताए—क्रीडन्ती पाउस
—प्रावृट् आओ—आगता ॥ मानं त्यक्त्वा कांतमुपगच्छेति चेटो-
सुखान्निष्कासयितुं कस्याश्चिन्मानिन्याः प्रावृडागमनात् किं विधी-
यतामिति चेटो प्रति वाक्यं । मंजीरो निवृत्तः । (E).

१८१ । यथा । गर्जति मेघाः नीलाकाराः, शब्दायन्ते मयूरा-
उच्चारवाः, स्थाने स्थाने विद्युद्रेजते पिंगदेहा क्रियते हारः ।
फुल्लाणीपान् पिवन्ति भ्रमरा दक्षो मारुतो बीजयति, हंहो हंजे
किं क्रियताम् आगता प्रावृट् क्रीडन्ती ॥ (G).

१८१ । उदाहरणमाह, गज्जे मेहा इत्यादि । गर्जन्ति
मेघा नीलाकारा मयूराः शब्दायन्ते उच्चारवं केकामित्यर्थः, स्थाने
स्थाने राजते पिंगा विद्युदेहे कता हारा इवाहार्या मेघैरिति
बोद्धव्यं । नीपाः कदम्बाः फुल्ला अर्थात् मधु पिवन्तो भ्रमरा दृष्टाः

अ ददासणा अक गणा' सुधावेहि' पाएहि पाए
 ज' वणा' ददा अरु' सोहे सुदडा' सुठाए' सुठाए' ।
 ददा तिणि गुणा अदा' सम्बला' होइ' मत्ता सुपाए'
 फणिदा भणता किम्बाचक' छदो' थियझाद आए ॥
 १८२" ।

साहसो वाति जजे मया कि कर्मयम् चागता (माइटी) कानो
 नागत ॥ (H)

१८२ । धनेन्द्राभमनामैकगण सुमयति पदे पदे तदर्णरहा
 दग्गभि ओभते दण्ण भ्याने प्याने । दग्ग चिह्णसीकता यथा सबला
 भवन्ति माथासु पादे फणीओ जल्पति क्रीडाप्यन्दो " जायते ।
 एक इति गणान्तरव्यवच्छेदाय भ्याने प्याने दण्डो जपु वमोचीने
 प्याने प्याने ओभत इत्यनुवच्यते । दग्ग चिह्णयितास्त्रिगणाया
 सबला वमञ्चमा । (C)

१८२ । कथाष्टादशाक्षरचरणस्य वृत्तमैक[स्य] पञ्चामदुत्तरगत
 चयमा[वतु-ग्रता]धिकभक्तविग्रहसद्व्यतम भेद [३०४५०] क्रीडापन
 नामक वृत्त भवत्यति ज ददासणेति । ज ददासणा—यथ इहा

१८२ १ जथा (C) १ वृत्ताने (A) वृत्तेरि (B) वृत्ताने (E) १ न
 (A B & C) २ रथा (B & C) ३ चह (B & C) ४ ददा (A) ददा
 (B & C) छरहा (E) ५ Dropt ० (A & E) ६ दग्ग (A) दग्ग
 (E) ७ जवि (A) ८ जवथा (F & F) ९ जोनि (E) जोनि (F)
 ११ छरहा (F) १२ विहायक (F) १३ जहा F) जहा (F) १४ १३० (A)

सनं लघ्वादिर्गण इति यावत् तदग्रे एवकारः पूरणीयस्तथा-
 चेन्द्रासनमेवेत्यर्थः एक — एकः नान्यगणमिलित इति यावत् गणा
 — गणः पाएहि पाए — पादे पादे सू[सु]हावेद् — गोभते यत्र
 पादे यगणातिरिक्तो गणः न पततीत्यर्थः, सुदंडा — सु गोभना-
 दंडा लघवो ज[य]गणादिभूता इति भावः येषु तादृशा इत्यर्थः
 दशा अष्ट — अष्टादश वर्णा — वर्णा यत्र सूखए सूटाए — सुस्थाने
 णिवद्धाद् — निवद्धाः सोहे — गोभंते, जहा — यत्र दशा तिषि
 गुणा — दश त्रिगुणिताः त्रिंशदिति यावत् मत्ता — मात्राः सुपाए
 — सुपादे संठआ — संस्थिताः होंति — भवन्ति, तत् किलाचक्र
 क्कंदा — क्रीडाचक्रं क्कंदः जाए — जायते इति फणिंदा — फणीन्द्रो
 पिंगलः भणंता — भणति ॥ यगणपङ्कचितचरणं क्रीडाचक्रमिति
 फलितार्थः । (E).

१८२ । ज इति । यत्र इन्द्रासनमेको गणः गोभते पादे पादे,
 यत्र वर्णा दशाष्टौ गोभंते सुदंडाः सुस्थाने सुस्थाने । दश त्रिगु-
 णिता यत्र संस्थिता भवन्ति मात्राः सुपादे, फणीन्द्रो भणति क्रीडा-
 चक्रं क्कंदो निवद्धं जातं ॥ इन्द्रासनं यगणः, सुष्टु गोभनाः, दंडाः
 लघवः । यगणेनैव सर्वे वर्णाः कार्या इत्यर्थः । (G).

१८२ । ज इन्द्रासना इत्यादि । यत्र इन्द्रासनमेको गणः सुखयति
 पादे पादे, तत्र वर्णा दशाष्ट गोभन्ते दण्डाः सुस्थाने * * । दश
 त्रिगुणाः यत्र सर्वा मात्रा भवन्ति मात्रासु पादे, फणीन्द्रो भणति
 क्रीडाचक्रं क्कन्दो निर्भान्तं जातं ॥ इन्द्रासनमिति आदिलघोः
 पञ्चकलस्य नाम यगण इत्यर्थः, तत्र वर्णा दश अष्ट वर्णानामष्टादश-

जहा,

जहा' भूत' वेताल' खर्चंत गावंत' खाए कबंधा
 सिथा' फार' फेकार हका' रवंता' फुले कख रंधा' ।
 कथा दुट्ट फुट्टेइ मंथा' कबंधा खर्चंता हसंता'
 तहा वीर हम्मीर' सगाम मञ्जे' तुलंता जुथंता' ॥
 १८३' ॥ कौडाचक्र' ।

अस्या तेन वक्ष्यगणा इत्यर्थं भोभन्ते दीपन्ते । इष्टा लघव स्रक्षाने
 स्रक्षाने यत्र द्रष्टुं विगुणा, वक्षसा माया भवति विग्रहाया
 पादे इत्यर्थः । एतच्छब्दो वीररथे योग्यम् । उक्तं वद पारिवाने,
 यकारैर्यदा यमिषिष्टेरधैरादृतयावन्, तदा कौडचक्र भुजगाधि-
 राजोऽवदन् सत्यवध । इह वीरसभावकायातुवन्ने मनोघ्नप्रवध,
 कवीनां यमो निर्वन्त यविधने विशोकौनिबद्ध ॥ (II).

१८२ । जहावरति । यथा भूतवेताला नृत्यन्ति गायन्ति
 खादन्ति कबन्धा, शिवास्त्रारक्षेत्कारग्रन्था, स्फोटयन्ति कर्ष
 रन्नाधि । कायनृत्यन्ति स्फुरन्ति मल्लक कबन्धा नृत्यन्ति इवन्ति,
 वीरहम्मीर' सगाममञ्जे तुल्यन्तं वलन्ति ॥ कबन्धा प्रेतप्ररीराणि,
 वक्षसा इधै ग्रन्थो द्वेष्टी, तुल्यन्तं वन्नादयम् । (C)

१८१ । १ जहा (A) २ भूत (F) ३ वेताल (D) ४ गावन्त (B)
 ५ विथा (A) ६ फेर (A) फार (B & C) ७ फला (C) ८ वक्षसा (A)
 वक्षसा (B & C) ९ यथा (A) १० यन्ता (A), यन्ता (B & C) ११ Drop^d
 in (E) १२ हम्मीर (B & C) १३ वक्षसे (E & F) १४ तुलंता (A),
 तुल्यंता (E), तुल्यन्ता (F) १५ १८२ (A) १६ कौडाचक्र (B & C)

आइ रगण हत्य^१ काहल ताल दिज्जहु^२ मज्झआ^३
सह हार पलंत विणवि^४ सब्ब लोअहि^५ बुज्झिआ^६ ।
वेवि^७ काहल हार पूरहु संख कंकण सोहणा
णाअ राअ भणंत सुंदरि चच्चरी मण^८ मोहणा ॥ १८४^९ ॥

१८३ । क्रीडाचक्रमुदाहरति, जहा इति । जहा — यत्र कवंधा
— कवंधान् खाए — भक्षयित्वा भूत वेताल — भूता वेतालाः णचंत
गावंत — नृत्यन्ति गायन्ति, सिआ फार फेक्कार हक्का रवंता —
शिवाः स्फारफेत्कारहक्का स्वत्यः कष रंधा फुले — कर्णरंधं स्फुटन्ति ।
कआ टुट्ट — कायस्फुटति, मंथा — मस्तकं फुट्टेइ — स्फुटति, कवंधा
णचंता हसंता — [कवंधाः] नृत्यन्ति हसन्ति, तथा — तत्र संगाम
मज्जे — संगाममध्ये वीर-हस्मीरः तुलंता त्वरितः सन् नुसंता —
युध्यते ॥ क्रीडाचक्रं निवृत्तं । (E).

१८३ । यथा । यथा भूतवेताला नृत्यन्तो गायन्ति खादयित्वा
कवंधान् शिवाः स्फारफेत्कारहक्का स्वत्यः स्फुटन्ति कर्णरंधं । काय-
स्फुटति, मस्तकं * * कवंधा नृत्यन्तो हसन्ति, तथा वीरः हस्मीरः
संगाममध्ये त्वरितं युध्यति[ति] ॥ (G).

१८३ । उदाहरणमाह, जहा भूत इत्यादि । यत्र भूताः
वेताला नृत्यन्ति गायन्ति खादन्ति कवंधान्, शिवानां स्फाराः

१८४ । १ इह (A). २ दिज्जउ (B & C), दिज्जह (E). ३ मज्झा (E), मज्झा (F). ४ पुषवि (B & C). ५ सोषव (B), सोषवि (C).
६ बुज्झा (E), बुज्झि (F). ७ देवि (E). ८ भव (E & F). ९ १८० (A).

येनकारा अमुकरणेनका शब्दः । यथानि मयस्मि न्युटति कर्त्त
रग्राधि । इत्ता भक्त्यधिकमन्ता कथन्ता दिशोरहिता गीता
मृत्यति यथानि, तत्र वीरववीरः यथाममध्ये ज्वलन् भिषत इति
विषयमनुमोभय युद्ध करोतीत्यर्थः । (11)

१८४ । चादौ रगण ह्यः काहय तावः दीधता मध्ये इय
हार पतति पुनरपि शब्दः हारः इयमपि सर्वलोकेषु चते । इ
अपि काहये हारः पूरयन् श्रुतकदम्बाभ्यां मोभना भावरात्रे
भयति चर्चरी मनीषारिणी । इयमपि शब्दहारौ वारदयमिदर्थः
एव चर्चरीति घोषम् । (C)

१८४ । यथाहादयाधरचरणस्य हनत्येकोनविंशत्युत्तरचिरति
महय [८३५८] तत्र भेदं चर्चरीनामकं हन कथयति चादौति ।
चार — चादौ रगण — [रगणो मध्यमधुगंय इत्यर्थः ... ताव —
तावो गुहादिभिरुक्त इति यावत् दिव्यह — दीधता मद्रमया —
मध्ये एतदनन्तरमित्यर्थः यद् हार — शब्दहारो जघुगुर्वीरिति
यावत् बिलवि — इयमपि पतत — पतति शब्दहारौ वारदय
[प]ततः त्रैवि काहय — इयपि काहयौ सप् हार — हारं हर
मित्यर्थः पूरय — पूरय ततश्च मोहया — मोभने यव ककष —
शब्दककषे मधुगण गुह्य इति यावत् पूरयेति पूर्वोक्तमर्थः, हे सुदरि
मस्य मोहयि नुम्रधया — सर्वलोकेषु चते मोहया — मोहिनी
चित्तयेति भावः चर्चरी भय — कथय इति यावत् राय — माग
राजः पिगलः भयत — भयति । रगण यगण — जगण इय भगण-
[रगण]रचितचरणा चर्चरीति कथितार्थः । (12)

जहा,

पात्र^१ गेउर भंभणक्कड^२ हंस सद सुसोहणा^३
 थूर^४ थोर थणग्ग णच्चड मोत्तिदाम^५ मणोहरा ।
 वाम दाहिण^६ धारि^७ धावड तिक्ख चक्खु कढक्खआ^८
 काहु^९ णाअर^{१०} गेह मंडणि^{११} एहु^{१२} सुंदरि पेक्खिआ^{१३} ॥
 १८५^{१४} ॥ चर्चरी^{१५} ।

१८४ । आइति । आदौ रगणो हस्तः काहलः तालो दीयते
 मध्ये शब्दहारौ पततो द्वयमपि सर्वलोकैर्बुद्धं । दावपि काहलौ
 द्वारं पूरय शंखकंकणं शोभनं नागराजो भणति सुंदरि चर्चरीं
 भण मोहिनीं ॥ हस्तः सगणः, काहलो लघुः, तालो गुरुलघुरूपो-
 गणः, शब्दहारौ लघुगुरु द्विवारं काव्यौ इत्यर्थः, शंखो लघुः
 कंकणं गुरुः ॥ (G).

१८४ । आदौ रगण इत्यादि । आदौ रगणः हस्तः काहलः
 तालो दातव्यो मध्ये शब्दहारौ पततः दावपि सर्वलोकैर्बुद्धा ।
 द्वौ काहलौ द्वारं पूरय शङ्खः कङ्कणं शोभनः नागराजो भणति
 सुन्दरी चर्चरी मनोमोहनी ॥ आदौ रगणस्ततो हस्तः सगणस्ततः

१८५ । १ पाए (C). २ जंभणक्कड (A), जंभणक्कड (F). ३ सुसोहरा
 (A), सुसोहणा (B), सुसोहणा (E). ४ थोर (A), थूल (E & F). ५ मोत्ति-
 मदाम (C). ६ दाहिण (B & C). ७ धावड (B), धालि (E & F). ८ कढ-
 क्खआ (A), कलक्खआ (B & C). ९ काहि (A, B & C). १० पूरस (A,
 B & C). ११ मण्डण (B & F). १२ एहु (A), एहि (B & C). १३ ऐक्खिआ
 (A & F). १४ १८५ (A). १५ चाचरी (C).

काहसो सधुस्तस्तासो गुरुसधुसुपो मध्ये देय, शब्दहारौ सधु
गुरु पतत वारदय तेन पुनरपि शब्दहारौ सधुगुरु पतत, सौ
काहसो सधू ततो हार गुरु पूरयत, ग्रन्थो सधु तत कक्ष
गुरु, मोहन नागराजो भवति चर्चरीष्यन्द, चर्चरी कीदृशी
सुन्दरी जतस मनोमोहनी, चन्त्यापि सुदरी हारग्रन्थकक्ष
मोहना भजति सुदरीपद । (B)

१८५ । उदाहरति । पादे नूपुर झञ्झपायते इवग्रन्थसुमोहन
सूत्रे विसीर्षस्तनाये नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहर । वामदक्षिण
पार्श्वयोर्धावति तीक्ष्णचक्षुकटाक्ष कक्ष नागरस्य गेहमडनी
सुन्दरीय मेच्छते ॥ चोरग्रन्थो विसीर्ष देवी, धारग्रन्थ पार्श्व
तीक्ष्णग्रन्थसुविशेषणम् । (C)

१८५ । चर्चरीसुदाहरति, पाञ्च खेडरेति । इव सद् सुमोहना
— इवग्रन्थान् सुमोहन खेडर—नूपुर वक्ष्य इति मेव यथा
यव योजनीय पाञ्च—पादयो झञ्झपायते—झञ्झपायते चोर
चण्डा—विसीर्षस्तनाये सूत्र—सूत्र मनोहर—मनोहर मौक्तिक
दाम—मौक्तिकदाम वक्ष्य—नृत्यति, तीक्ष्णचक्षु कक्षाक्षा
—तीक्ष्णचक्षुकटाक्ष वाम दक्षिण—वामदक्षिणयोर्भागयोरिति
भाव * * * । (E)

१८५ । यथा । पादे नूपुर झञ्झपायते इवग्रन्थसुमोहन सूत्र
सूत्रस्तनाये नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहर । वामदक्षिणयो
र्धायोर्धावति तीक्ष्णचक्षुकटाक्ष, कक्षचिन्तागरस्य गेहमडनीय
सुदरी दृष्टा ॥ (G)

मो सो जो^१ स त तो^२ समंत गुरवो^३ एऊण^४ विंसाउणो^५
 पिंडोअं सउ वीस^६ मत्त भणिअं अठ्ठासि जोणी उणो^७ ।
 जं छेहत्तरि वणओ^८ चउ पओ^९ वत्तीस रेह^{१०} उणो^{११}
 [चो]आलीसह^{१२} हार^{१३} पिंगल भणे^{१४} सदूलसट्टा^{१५}
 मुणो ॥ १८६^{१६} ॥

१८५ । उदाहरणमाह, पात्र णेउर इत्यादि । पादे नूपुरं
 झणझणायते हंशशब्दवत् सुशोभनं स्यून्नोच्चस्तनाग्रे नृत्यति मुक्तादाम
 मनोहरं । वामदक्षिणयोर्धाड्योर्धाडि लोके प्रसिद्धं * * तौक्ष्ण्यचक्षुः-
 कटाक्षः, कस्य पुरुषस्य गेहमण्डनकर्त्रीयं सुंदरी दृष्टा ॥ (H).

[In MS. (H), a metre named मुक्ताहारः is transcribed with an
 example from another book. As this has not been mentioned in
 any of the other MSS, so it has not been adopted here.—Ed.]

१८६ । अथोनविंशत्यचरा । मो ऽऽऽ सो ।।ऽ जो ।ऽ। स
 ।।ऽ त ऽऽ। अस्य द्वयं तदन्ते गुरुः एकोनविंशतिर्वर्णाः पिण्डोऽयं
 विंशत्यधिकशतं मात्राणां भणितम् अष्टाग्रीतियोनिः पुनः । यत्

१८६ । १ जे (B). २ ता (A, B & C). ३ गुरवो (A), गुणवो (B & C).
 ४ एऊण (A), एऊण (F). ५ विंसावणो (E & F). ६ विंस (F). ७ जो णियुणो
 (A), यो णीपुणो (B & C). ८ वणणो (A, B & C). ९ पथा (A). १० रेहा
 (A), रेहे (E). ११ मुणो (A), पुणो (B & C). १२ एआलीसह (A & B),
 चौआलीसह (C & E), चौवालीसह (F). १३ षाम (A, B & C). १४ कइ
 (A, B & C). १५ सदूल सो सट्टो (A). १६ १८६ (A).

काहलो लघुस्ततस्तालो गुरुस्तपुरुषो मध्ये दैव, शब्दहारौ लघु
 गुरु पतत वारदय तेन सुनरवि शब्दहारौ लघुगुरु पतत, दो
 काहलो लघु ततो हार गुरु पूरयत, यथो लघु तत कुरु
 गुरु, शोभन नागराजो भवति चर्वरीशब्द, चर्वरी कीदृशी
 सुन्दरी पतत मनोमोहनी, चत्यापि सुदरी चारमचङ्करी
 शोभना भजति सुदरीपद । (H).

१८५ । सुदाहरति । पादे नूपुर छञ्जणायते ईशब्दसुशोभन
 स्तूले विलोच्यमानाये नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहर । वामदक्षिण
 पार्श्वयोर्धावति नीलवस्तु कटाक्ष, कस्त नागरस्त मेहमणि
 सुन्दरीय मेह्यते ॥ पोरशब्दो विलोच्य देयो, धारशब्द पादे
 नीलवस्तुशुचिमेवम् । (C).

१८५ । चर्वरीसुदाहरति, पात्र चेउरेति । इय सद सुखोदया
 — चर्वरीशब्दं सुशोभन चेउर — नूपुर वक्ता इति श्रेय क्षण
 दय धोजनीय पात्र — पादयो छञ्जणकद — छञ्जणायते, पोर
 वक्ता — विलोच्यमानाये स्तूले — स्तूल मनोहर — मनोहर मोति
 दाम — मौक्तिकदाम वक्ता — नृत्यति, तिष्ठवस्तु कटिस्तूला
 — नीलवस्तु कटाक्ष वाम दक्षिण — वामदक्षिणयोर्भांगयोरेति
 भाव . . . । (E)

१८५ । यथा । पादे नूपुर छञ्जणायते ईशब्दसुशोभन स्तूल
 स्तूलस्तनाये नृत्यति मौक्तिकदाम मनोहर । वामदक्षिणयो-
 धारयोर्धावति नीलवस्तु कटाक्ष, कस्तचिवागरस्त मेहमणि
 सुदरी दृष्टा ॥ (D)

१८६ । अयैकोनविंशत्यचरा अतिधृतिः ॥ मो मो इति ॥ म म
ज म त ताः समंतगुरवः एकोनविंशतिर्वर्णाः पिंडीभृताः शतं
विंशतिर्मात्रा भणिता अष्टाशीतियोनयः पुनः । यत् षट्सप्ततिवर्णा-
श्चतुःपदेषु द्वात्रिंशद्रेखं पुनश्चतुश्चत्वारिंशत् द्वारः पिंगलभणितं
शार्दूलशाटकं जानीहि ॥ द्वारो गुरुरते कार्य इत्यर्थः, अष्टाशीति-
रिति गुरुमात्रापरं । (G).

१८६ । ऊनविंशत्यचरप्रस्तारस्य कतिचित् छंदांसि वदति
मो मो जो इत्यादि । मः सः जः सतताः समंतगुरुका एकोन-
विंशतिः पुनः पिण्डोऽयं शतं विंशतिर्मात्रा भणिता अष्टाशीति-
र्धानिः पुनः । यत्र षट्सप्ततिर्वर्णाश्चतुःपदेषु द्वात्रिंशद्रेखाः प्राप्ता-
एकचत्वारिंशन्नाम पिंगलकवेः शार्दूलशाटको ज्ञातः ॥ मो मगणः,
सः सगणः, जो जगणः, सः सगणः, तस्तगणः, पुनस्तस्तगणः, सम-
न्तगुरवः अन्ते गुरुर्येषां ते तथा. सतता एकोनविंशतिर्वर्णाः पदे
अस्य छंदसः सकलशरीरं विंशत्यधिकशतं मात्राः पिण्डः शरीरं,
तत्रापि भागमाह योनिरष्टाशीतिः, योनिर्जन्मस्थानं कलाद्वयेन
गुरुरेकश्चतुश्चत्वारिंशद्गुरुणामष्टाशीतिः कला योनिस्त्यत्तिस्थानं
चतुर्भिः पदैः षट्सप्ततिवर्णाश्चतुर्षु पदेषु द्वात्रिंशद्वधवः । एवं गण-
वर्णमात्रालघूनि कथयित्वा पारिशेष्याद्गुरुसंख्यां कथयति, एक-
चत्वारिंशन्नामसंख्याकाश्च गुरवो भवन्ति, कवेः पिंगलस्य नाम पिंगल-
इत्यचरत्रयम् एकचत्वारिंशत् त्रयश्च तेन चतुश्चत्वारिंशद्गुरवो भवन्ति
यत्र तत् शार्दूलशाटकं ज्ञातं । (H).

यद्भ्रमतिरणां चतुर्भिः पदेर्वादिभ्यश्च जाये (१), रादा (१)
 नागानां १, नाया विदुर्मेव चविना दार्ढ्यम् (२) मयश्चते ३, नाति
 पाठे दार्ढ्यमवृद्ध इति म.म. जाये इत्यथ न च न इत्ये
 चतुर्भिः पदे विदुर्दधिकृत्य माचरन् चष्टाष्टीतिमाचरा
 योति ध्यान चतुष्टयानिदृष्टव । (८)

१८६ । अथैकोनविंशत्यक्षरचरन्त्य वृत्तस्य व्यवसय चतुर्विंशति
 वक्ष्यमष्टाष्टीतिमाचरं इत्यस्य १०४०८८ भेदा भवन्ति, तत्र चर्त्त-
 मीतिरस्य च वेदाधिकेकोनपञ्चाशद्व्यवस्योक्तरेव व्यवसयम् (११८३१०)
 भेदं दार्ढ्यमधिकोक्तिम् । नामकं वृत्तं व्यवसयति, मरिति । अ - ए-
 कोनविंशत्यक्षरचरये वृत्ते इत्यस्य सो - इत्यक्षरविदुर्द्वयं, तत् ए-
 - वान्योऽनदृष्टं, ततश्च जो - जगद्य मयद्वयं, ततश्च वसत
 इत्यस्यो - मयमते सुवर्धयो नादुमा च ततो - वसता व्यवसय तस्य
 तस्या इत्यर्थं वान्योऽनदृष्टमन्योऽनदृष्टं पुनश्च तस्य इत्यर्थं
 एवमकारेण पादे वृत्तस्य विधा वयो - एकोनविंशतिर्विधा भवति
 यत्र च चतु पयो - चतु पादे पिशोच - पिशोभृता पुन वतीय
 रेदे - दार्ढ्यमिदं व्यवसय इत्यर्थं चष्टावि जोषी - चष्टाष्टीति
 योनय चष्टाष्टीतिमाचरा कारणातीति यावत् चो(चो)वली-
 [यच] चार - चतुष्टयानिदृष्टं चारा इत्यर्थं येषामष्टाष्टीतिमाचरा
 भवति नादुमायमुद्यवारिणद्वय इत्यर्थं, एवमकारेण द्वेद्वय
 व्यवस्यो - यद् भ्रमतिरणां] प्रतिपरस्य (२) यत् कोन मत्त - विदुश्च
 धिकृत्यतमाचराय भविष्य - भविता, तन् चतुष्टयम् - दार्ढ्यमवृद्ध
 मुणो - जानीत इति विगल्य भवे - विगल्यो भवति ३ (९)

१८६ । अथैकोनविंशत्यक्षरा अतिधृतिः ॥ मो सो इति ॥ म स
ज स त ताः समंतगुरवः एकोनविंशतिर्वर्णाः पिंडीभृताः शतं
विंशतिर्मात्रा भणिता अष्टाशीतियोनयः पुनः । यत् षट्सप्ततिवर्णा-
श्चतुःपदेषु द्वात्रिंशद्रेखं पुनश्चतुश्चत्वारिंशत् हारः पिंगलभणितं
शार्दूलशाटकं जानीहि ॥ हारो गुरुरन्ते कार्य इत्यर्थः, अष्टाशीति-
रिति गुरुमात्रापरं । (G).

१८६ । ऊनविंशत्यक्षरप्रस्तारस्य कतिचित् वृंदांसि वदति
मो सो जो इत्यादि । मः सः जः सतताः समंतगुरका एकोन-
विंशतिः पुनः पिण्डोऽयं शतं विंशतिर्मात्रा भणिता अष्टाशीति-
यानिः पुनः । यत्र षट्सप्ततिर्वर्णाश्चतुःपदेषु द्वात्रिंशद्रेखाः प्राप्ता-
एकचत्वारिंशन्नाम पिंगलकवेः शार्दूलशाटको ज्ञातः ॥ मो मगणः,
सः सगणः, जो जगणः, सः सगणः, तस्तगणः, पुनस्तस्तगणः, सम-
न्तगुरवः अन्ते गुरुर्येषां ते तथा. सतता एकोनविंशतिर्वर्णाः पदे
अस्य वृंदसः सकलगुरीरं विंशत्यधिकशतं मात्राः पिण्डः शरीरं,
तत्रापि भागमाह योनिरष्टाशीतिः, योनिर्जन्मस्थानं कलाद्वयेन
गुरुरेकश्चतुश्चत्वारिंशद्वहुरूपमष्टाशीतिः कला योनिरुत्पत्तिस्थानं
चतुर्भिः पदैः षट्सप्ततिवर्णाश्चतुर्षु पदेषु द्वात्रिंशल्लघवः । एवं गण-
वर्णमात्रालघूनि कथयित्वा पारिशेष्याद्वहुरूपं कथयति, एक-
चत्वारिंशन्नामसंख्यकाश्च गुरवो भवन्ति, कवेः पिंगलस्य नाम पिंगल-
इत्यक्षरत्रयम् एकचत्वारिंशत् त्रयस्य तेन चतुश्चत्वारिंशद्वहुरवो भवन्ति
यत्र तत् शार्दूलशाटकं ज्ञातं । (H).

अद्या,

जे लंका' गिरि मेहलादि' खुलिथा' संभोज्य खिणो'रई
फारफुल्ल' फणावली कवलणे' पत्ता दरिदत्तयं' ।
ते रदिं' मलयाणिना विरहिणी खीसास' संपहिणो
जादा भक्ति सिसुत्तणे वि बहला' तारुण पुला विघो' ।
१८७" ॥ साहूलसइ । (C)

१८७ । उदाहरति । जे नकागिरिमेहलाया खुलिता
संभोगविधोरगोस्वारोत्पुत्रकलावलीकवलनेन मात्ता दरिद्रम् ।
इदानीं ते मलयानिना विरहिणीनि सावयपकिंशो जाता
ग्रीवं ग्रिह्णन्तेऽपि बहलास्तारुण्यपूर्णा इव ॥ (C)

१८७ । ग्राह्यकथाटकमुदाहरति, जे सकेति । जे — जे लका
गिरि मेहलादि — नकागिरिमेहलाया विभ्रुटापलकटकादित्यर्थं
खुलिथा — खुलिता ततश्च संभोगविधोरगोस्वारोत्पुत्रकलावली-
कवलनेन दरिदत्तयं — दरिद्रम् पत्ता — मात्ता । ॥ रदि-
इदानीं मलयानिना विरहिणीनि सावयपकिंशो यत ग्रिह्णन्तेऽपि
तारुण्यपूर्णा इव बहला जाता ॥ कर्पूरमगरोपाटके देवीनिपुक्त-
विषयलाया वाक्यमेतत् । (E)

१८७ । १ जे लका (B) २ मेहलादि (A) ३ मेहलादि (B & C) ४ बहला
(F) ५ खिणो (A) ६ फारफुल्ल (A) फारफुल्ल (B & C) फारफुल्ल (E)
७ फणावली (E) ८ रदि (B) ९ रदि (B & C) रदि (E)
१० लीला (B) निवास (E) ११ बहला (B & C) १२ पुला विघ (A & C)
१३ १८७ (A)

पत्त्यारे^१ जह^२ तिणि^३ चामर वरं दीसंति वणुज्जलं^४
उक्किठं^५ लहु विणि^६ चामर तहा उट्ठीअ^७ गंधुगुरो^८ ।
तिणो^९ दिण^{१०} सुगंध^{११} चामर तहा गंधाजुआ^{१२} चामरं
रेहंतो^{१३} धअपट्ट^{१४} अंत कहिअं^{१५} सहूल विक्कीडिअं^{१६} ॥

१८८^{१०} ॥

१८७ । यथा । ये लंकागिरिमेखलाभ्यः सुवलिताः संभोग-
खिन्नोरगीस्फारोत्फुल्लफणावलीकवलनैः प्राप्ता दरिद्रत्वं । ते इदानीं
मलयानिला विरहिणीनिःश्वाससंपर्किणो जाता अटिति शिशुत्वे-
ऽपि वज्रलास्तारुण्यपूर्णा इव ॥ (G).

१८७ । उदाहरणमाह, जे लङ्का इत्यादि । ये लङ्कागिरि-
मेखलातः सुवलिताः संभोगखिन्नोरगीस्फारोत्फुल्लफणावलीकवलने
प्राप्ता दरिद्रत्वं । ते इदानीं मदनाविना [१] विरहिणीनिःश्वास-
संपर्किणो जाता अटिति शिशुत्वेऽपि वज्रलास्तारुण्यपूर्णा इव ॥ (H).

१८८ । अनुमेवार्थं प्रकारान्तरेण स्पष्टयति, पत्त्यारे इति ।
प्रस्तारय त्रीणि चामराणि दृश्यन्ते वर्णोज्ज्वलानि, उत्पापनीयौ

१८८ । १ पत्त्यारे (A). २ जह (A), जह (B & C). ३ तिणि (A).
४ वणुज्जलं (E), वणुज्जलं (F). ५ तद्वेषं (A & B), उट्ठेणं (C). ६ विणि
(A). ७ तद्वेषं (A & B), उट्ठेणं (C). ८ गंधुगुरो (B & C), गंधुगुरो (E).
९ तिणे (A & B), तिणि (C). १० दुष (B & C). ११ सुगंध (I). १२ अवे
(A & C), जवे (B). १३ हेरं (F). १४ धअपट्ट (A), जलपट्ट (B), धपट्ट
(C). १५ करणे (A, B & C). १६ सद्यो मुषो (A), सद्यो मुषे (B & C).
१० १८४ (A).

सधू दौ चामर तथा सत्याथौ गन्धगुरु । यथो दीयन्तां सुगन्धा
चामराणि तथा गन्धस्य दे चामरे राजमानो ध्वजपटोऽन्ते कथित
शार्दूलमल्लापने ॥ सङ्को सुषे इति पाठे शार्दूलशङ्खको ज्ञायत इत्यर्थः
स[प्र]सारण विस्तारण, सुगन्धा, शोभना गन्धा सधवस्तथा चोषि
गुरुणि, ध्वजपट आदिसधुस्तिकल । (C)

१८८ । पुनरपि शार्दूलविकीर्णित प्रकारान्तरेण लक्षयति, पत्यारे
इति । जह—यज पत्यारे—प्रस्तारे वणूञ्जल—वर्णोज्ज्वलानि
निधि चामर वर—चोषि चामरवराणि गुरुणि दीयति—दूयते,
ततश्च सङ्कट—सङ्कट कट विधि—सधुदय चामर—चमर
गुहरित्यर्थं तथा—तथा गधुगुरो—गधो सधु गुरय वगैव—
उत्थापित दत्त इत्यर्थः । तथा—तथा निचो चयस्रोणि वा
सु[स]गंध—सुगन्धा शोभना सधव इत्यर्थं चामर—चामराणि
गुरव दिष्ट—दीयते, ततश्च गधा—गधो सधु जुधा चामर—
दे चामरे गुरु अत—अते पादाते चामरदधाते वेत्यर्थं रेणो—
राजमान ध्वजपट—ध्वजपटो सध्वादिस्तिकल इति यावत्
कथित—कथित तत्सङ्कल विकीर्णित—शार्दूलविकीर्णित ॥ (E)

१८८ । पत्यार इति । प्रस्तारे यज यय चामरवरा दूयते
वर्णोज्ज्वलमुत्कट सधुदय चामर तथोत्थापितो गधो गुर । यथो
दत्ता सुगन्धाचामरास्तथा गधो सुगन्धचामर राजमानो ध्वजपटोऽन्ते
कथित शार्दूलविकीर्णित ॥ चामर गुर, गधो सधु, ध्वजपटो
सधुगुरु । सञ्ज्ञातरार्थं पुनरुक्ति । (G)

१८८ । पूर्वोक्तलक्षणमेव प्रकारान्तरेण सुगमलक्षण करोति,

जहा,

जं धोअंजण लोल^१ लोअणजुअं लंबाल^२अगं मुहं
हत्था^३लंबिअ केस पल्लव^४चण धोणंति^५ जं बिंदुणो^६ ।
जं एकं सिअअं^७चलं^८ णिवसिदं^९ तं एहाण^{१०} केलिठ्ठिआ^{११}
आणीदा इअ मभ्भ^{१२}देक्क जणणी जोईसरेणा^{१३}मुणा ॥
१८६^{१४} ॥ शार्दूलस्य लक्षणद्वयमेतत् । (A). सदूल (B & C).

पत्तारे इत्यादि । प्रस्तारे तत्र त्रयस्यामरवरा दृश्यन्ते वर्णीज्ज्वलं
तथा चैवं लघुद्वयं चामरं तथा चैवं गंधो गुरुः । त्रयो दत्ताः
सुगंधाः चामराणि तथा गन्धश्च द्वे चामरे शोभमानो ध्वजपटो-
ऽन्तकरणे शार्दूलशाटको ज्ञातः ॥ प्रस्तारे त्रीणि चामराणि गुरव-
स्ततो वर्णीज्ज्वलं यथा स्यादेवं लघुद्वयं कर्त्तव्यं तथाच चामरं
गुरुस्तथाच गन्धो लघुस्ततो गुरुस्ततस्त्वयः सुगन्धा लघवः तथैव
चामराणि त्रीणि गुरव इत्यर्थः ततो गन्धश्च लघुस्ततो द्वे चामरे
गुरुद्वयमन्तकरणेऽन्ते शोभनध्वजपटस्त्रिकलो लघुगुरुरूपः, शार्दूल-
शाटकमिति वृन्दसो नाम । अत्र द्वादशवर्णेषु यतिः, सप्तसु वर्णेषु
यतिः, कचिदादौ सप्तसु वर्णेषु यतिः ततो द्वादशसु वर्णेषु यतिः ।

१८६। १ शोण (A, B & C). २ लंबाण (B). ३ चत्था (A). ४ पल्लव
(A). ५ धोणन्ति (A), दोहन्ति (B), दोहन्ति (C). ६ भिन्नाङ्गणा (C).
७ सिचचं (A, B & C). ८ चल्लणं (B & C). ९ णिवसिचं (F). १० तं
हाण (A), तन्नाण (B), तन्नाण (C). ११ केलिठ्ठिदा (B & C). १२ मभ
(B & C). १३ जोईसरेणा (A, C & E). १४ १८५ (A).

एक इदं पारिजाते म सो अ सतता मुख्य विरति सूय-
रथादेर्भेदत्, नागाभामधिपेन तस्मिन्निदितं ग्राह्यं सविकीर्णितम् ।
एतन्प्राक्तनकाव्यनिमित्तविधौ सकोर्णिते ग्राह्ये विच्छेदं वशिष्ठ
सप्तदिनदृश्यस्याऽपि सप्तच्छते ॥ (II)

१८८ । उदाहरति । यद्वाताग्रमश्लोचनयुग समञ्जसा
मुखं वृत्तात्तद्विक्रियकपवचवैर्पूर्णं भिन्ना भुजाभुजा । यदेक वि-
पाद्यस्त निवर्धितं तत् पानकेतिस्त्रिता चामीता इदमहुतेकजननो
योगीश्वरेणात्मना ॥ इदं कर्पूरमश्रयां भैरवानन्दयोगिमन्त्रादृ-
तादिकावर्धनम् । (C)

१८९ । ग्राह्यं सविकीर्णितमुदाहरति, जमिति । अ ध्वंश
श्लोक श्लोकश्च कुच-यस्मान् धौताग्रमश्लोचनयुग धौतमश्र-
यश्च तादृश श्लोकयुग यस्मिन्नात्मादृशमित्यर्थः तदाह्वय-
लक्षणाकाष्ठ लवान्धनक्रान्दये यश्च तत्तादृश मुख-मुखमित्यर्थ-
तथा अ-यत् इत्यालक्षित्य केष पक्वश्च-इत्यालक्षित्येष्टपक्वय-
विदुषो-विद्वो घोषति-भूषेति परितो भ्रमतीति चान् ।
तथा ल-यस्मान् एह विचक्षन् किञ्चिच्च-एक विचक्षन्
निवर्धित वृत्तात्तद्विक्रिया त-तस्मान् चेतो पानकेतिस्त्रिता
चक्ष्मदक्ष जटो-अहुतेकजननो चाद्यर्थमुच्योत्पत्तिभूमिरिति
पाठत् इय-इयं कर्पूरमश्रयो चमुना जोईश्वरेण-योगी-
श्वरेण कापालिकभैरवानन्द चामीता-चामीता ॥ दतो नैवशो-
रजन धौतं विद्वद्य जेष्टपा, ग्राह्योति एकेव च इह इह,
तत् पानकेतिस्त्रियमानोतेत्यर्थः । भैरवानदाहृता कर्पूरमश्रो

प्रेक्ष्य विदूषकं प्रति राज्ञो वाक्यमेतत् । शार्दूलविक्रीडितं
निवृत्तं । (E).

१८८ । यथा । यद्धौतांजनलोललोचनयुगं लम्बालकायं मुखं
हस्तालंविनि केशपल्लवचये घूर्णन्ति यद्विन्दवः । यदेकमिचयांचनं
निवसितं तत्त्वानकेलिस्थिता आनीता इयमहुतैकजननी योगी-
श्वरेणामुना ॥ (G).

१८९ । उदाहरणमाह, जं धोत्रं इत्यादि । यस्याः धौताञ्जन-
शोणलोचनयुगं लम्बालकायं मुखं हस्तालमितकेशपल्लव[च]ये
घूर्णन्ते यत्र विन्दवः । ययैकं मिचयाञ्चलं निवसितं तत्त्वानकेलि-
स्थिता आनीता इयमहुतैकजननी योगीश्वरेणामुना ॥ मिचयः
परिधानवस्त्रं । मिचयः प्रोतमाटक इति चिकाण्डशेषः । भैरवा-
नंदाकृष्टायाः स्नानस्थितायाः कर्पूरमञ्जर्यां वर्णनं । (H).

[NOTE.—The following verses are found in MS. (A), but in
none of the others.—Ed.]

दह वंभण दह खन्तिअउ दह बेसउ दह सुह ।

वषां पर तह एक अउ साला जाति पसिद्ध ॥ १८६ ॥ [दोहा] .

तिऊ पाए उणविंस अक्कर धरो एकेण वीहं मुणो

मत्ताणं सउ वीह १२० पिंड सअले तेत्तार हारं थुणो ।

गंधोअं चउतीस ३४ छंद सअलं सेसेण सुज्जाणिओ

वणेणं सतहत्तरेहिं [७७] भणिअं गुंजाण सो सट्ठओ ॥ १८७ ॥

विह पाए विह कण सेस भणिअं एउण वीसं धरो

वि[अ]चालीसह [४२] हार अच्छि सअले कत्तीस रेहा भ[ध]रो ।

वषाण चठहत्तरेहिं वषले वीहोत्तर वत्तथा
 विष्णामे विऊ ठाम ठाम भणिच हट्टील थो वट्टथो ॥ १८८ ॥
 तिऊ पाए विह वष सेव भणिच एउव एको ए[प]च
 छणचगुत्तो ०८ तह वष ठाम धरिच एचारिच चारच ।
 चठतीमे कऊ तच्छ तच्छ करणा विष्णाम ने जपिथो
 छच्छदो भव सेव पाच पिउथो मोहद थो वट्टथो ॥ १८९ ॥
 चवि ८० वथो चउ पाच पाच करणा दिहाण किहाणच
 गुह चात्तोवह चारिमेव ४० चऊथा दिहाण किहाणच ।
 चउ जोथो गण मझ्ज मझ्ज वषले वीहोत्तर वत्तथो
 भणु सेवा हव हवु वध चुरथो पचाणु* थो वट्टथो ॥ १९० ॥
 वट्टथो पउमो वि गुज वट्टी मोहद पचाणथो
 हकाथो वध भणु वेणुणु वथो विमालु विष्णारिथो ।
 विष्णुको विष्णुवाह मोर चररी विवाह वीहवथो
 छट्टगो रहिराविथो मिथपई वचारि मोहा वुथो ॥ १९१ ॥
 छुडो कक्कस जपु गउ विकटो दत्तारि नक्कारिथो
 मौथो मौवथ वक्करो भयकरो सगूर लोलाचरो ।
 छट्टको कटणो गुरार ररथो पण्फुद फुक्कारिथो
 एकक्के गुह सोपि जूय चऊ हो एचारिथो वट्टथो ॥ १९२ ॥
 [इति] ग्राहसंप्रकरणम् ।

* [The metre is elsewhere described as वसथविजोदितम् V'do Ghosh's Compendium p ६८—Ed.]

ठड्वि^१ दिअवर जुअल^२ मज्झ^३ करअल करहि^४
 पुण^५वि दिअवर जुअल^६ सज्ज^७ बुहअण^८ करहि ।
 सरस गण विमल अह^९ णिट्ठविअ^{१०} विमल मइ
 तुरिअ कइ^{११} उरअ वइ^{१२} चंदमल^{१३} कहइ सइ^{१४} ॥ १८०^{१५} ॥

१८० । स्थापय द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं कुरु पुनरपि
 द्विजवरयुगलं मध्ये करतलं कुरु । सरसगणो विमलो यत्र श्रुत्वा
 स्थाप्यते मनोगतिना विमलमतिना उरगकविना चन्द्रमाला कथ्यते
 सदा ॥ मध्यपदसमभिव्याहाराद् आदावन्ते च द्विजवरयुगलं प्रत्या-
 य्यते, तदेव द्रढयति पुनरपीत्यादिना । (C).

१८० । अथैकोनविंशत्यक्षर[चर]णस्य वृत्तस्य चतुःसप्तत्यु[षष्णु]-
 त्तरशतद्वयाधिकत्रयोविंशतिसहस्राधिकपंचलक्ष[५२२२६४]तमं भेदं
 चंद्रमालानामकं वृत्तं लक्षयति, ठड्वीति । दिअवर जुअल—
 द्विजवरयुगलं चतुर्लक्षात्मकगणद्वयमिति यावत् ठड्वि—स्थाप-
 यित्वा मझ—मध्ये द्विजवरद्वययुगयोरंतराले इति यावत् कर-
 अल—करतलं गुर्वंतं सग[ण]मित्यर्थः करहि—कुरुष्व, पुणवि—

१८० । १ ठड्व (B & C). २ जुअ (A), जुलअ (C). ३ मज्ज (E).
 ४ करह (A). ५ पुण (B & C). ६ Dropt in (E). ७ मज्ज (A, B & C).
 ८ करअल (A & C), dropt from बुहअण up to अमिथ in the first
 quadrant of the next śloka (B), बडअण (F). ९ जोह (A), जइ (C).
 १० सुणि चवइ मअगइ (A), सुणि चवइ मणगइ (C), णि ठट्ठविअ (E).
 ११ विमल मइ (A & C). १२ कइ (A & C). १३ चंदमल (E), चंदमल
 (F). १४ सोइ (A). १५ १८० (A).

पुनरपि हे वृक्षण—बुधजन दिग्धरयुगल—दिग्धरयु
 गल—सञ्ज करहि—कुरुष्व । एव च विमला सरसगणा पर्ष
 श्रेष्ठ जह—यव नितरा स्थाप्यते विमल मद—विमलम
 तुरिष कर—ललितकवि छरग बह—छरगपति सर—तां च
 मल्लु—चद्रमासा [कषर—] कषयति ॥ अथ पुनरपि दिग्ध
 युगल मञ्ज करचल करहोति कचित्पाठ, मञ्ज करचल
 मध्यकरतल मध्ये करतल चत्त तादृश दिग्धरयुगल पुनर
 कुरुष्वेत्यर्थ, परंतु अथ पूर्वोक्तात् मध्ये करतल कुरुष्वेत
 मध्यपदवमभिधाहारादेवापिमदिग्धरयु मध्यकरतलमप्राप्या पु
 नर्मध्यकरतलमिति दिग्धरयुगलमेष पक्षपूरणायैवेति सप्रदा
 विद्, दिग्धर[दध]धगणोत्तरदिग्धर[दध]रचितचरणा चद्रमासे
 निष्कर्ष । (L)

१८० । ठईति । स्थापयिता दिग्धरयुगल मध्ये करतल कुरु
 पुनरपि दिग्धरयुगल सञ्ज बुधजन कुरु । सरसगण विमल य
 निष्ठाप्य विमलमलिलललितकविछरगपतिचद्रमासा कषयति तां
 मध्ये दिग्धरयुगलमोमध्ये इत्यर्थ । दिग्धरयुतुल्यं, करतल
 सगण । (G)

१८० । ठईति इत्यादि । सप्ताप्य दिग्धरयुगल मध्ये करतल
 कुरु, पुनरपि दिग्धरयुगल मध्ये करतल कुरु । सरसगणा विमला
 याम् श्रुता धारयति मनोगति विमलमलिलललितकविचद्रमासा
 कषयति च ॥ सप्ताप्य दिग्धरयुगल चतुर्भूतं मध्ये करतल
 सगण कुरु, पुनरपि दिग्धरयुगलमष्टभूतेतावता गणपूर्तिर्जाता

जहा, अमित्र कर किरण धरु^१ फुल्लु^२ राव कुसुम^३ वण^४
 वुविअ भद्र^५ सर ठवद्र काम शिअ धणु^६ धरद्र^७ ।
 रवद्र पिक समअ शिक^८ कंत तुअ^९ यिर छिअल्लु^{१०} ।
 गमिअ दिण पुणु^{११} ण मिलु^{१२} जाहि^{१३} सहि पिअ
 शिअल्लु^{१४} ॥ १८१^{१५} ॥ चंद्रमाला ।

पाठकममाह, मध्ये हृदयमध्ये कलकलं कुरु, कलेन उच्चैःस्वरेण
 पठेत्यर्थः । यत्र सरसगणा विमला यान् श्रुत्वा मनो गतिं मन-
 स्वाञ्चल्यं धारयति, वह्निश्चाञ्चल्यं न प्रकटं भवति, मनः स्थिरीकृत्य
 शृणोति वा, विमलमतिरुत्तरगकविरेतच्छंदः चंद्रमालां भणति सः ।
 अत्र दशसु वर्णेषु यतिः, पुनर्गवसु वर्णेषु यतिः । उक्तं छंदःपारि-
 जाते, कुरु सविरति दश लघुमेकगुरुमथ र[वि]सुल्ल-मिति रचय
 गणनिचयमत्र सुभणितिकुशल । अभिनवरसपरिणति चंद्रगति
 किल भवति जगति सकलकविगुरुनागपतिरभिलषति ॥ (H).

१८१ । उदाहरति ! अमृतकरः किरणधरः फुल्लं नवकुसुमवनं
 कुपितो भूत्वा शरं स्थापयन् कामो निजं धारयति धनुः । रौति
 पिकः समये निजे कान्तस्तव स्थिरहृदयः नूनं गतं दिनं न मिलति

१८१ । १ धर (A, B & C). २ फुल्ल (A, B & C). ३ कुसुम (A).
 ४ वण (A & C). ५ Dropt in (B). ६ धणु (E). ७ and ८ Transposed
 in (A, B & C). ८ शिक (C). ९ तुअ (F). १० छिअ (B),
 छिअल्लु (C). ११ पुणु (B). १२ मिल (A), मिअ (B), ण मिलद्र उण (C).
 १३ ताहि (A). १४ शिअल्लु (B), शिअल्लु (C) १५ १८१ (A).

पुनर्याहि सखि मिथ्यनिकट ॥ निजसमयो वसन्त, नून निदित,
तस्माद्याहि । (C)

१८१ । अद्मालामुदाहरति, अमिष करेति । अमिष कर-
अमृतकर किरण-किरणान् धर-धरति, वन-वन कुसु-
एव कुसुम-कुसुमनूपुष्प जातमिति शेष, काम-काम कुविष
भ[र]—कुपितो भूत्वा ग्रर उग्रर-ग्ररान् स्थापयति पिष धनु-
निजधनु धरर-धरति । पिक्-पिक् कोदित समय-
समये वसन्तकाले पिक्-समीचीन यथा स्थापयार रवर-रौति
तुष-तव कत-कत मिष इत्यर्थे पिर विषसु-विर-
वदय, गमिष दिष-गमितानि दिनानि पुन ए मितु-न
मिलति, सखि-हे सखि तस्मात् न पिष विषसु-मिथनिकटे
जाहि-गच्छ ॥ कस्तूरान्तरिता कान्तिस्त्रायिका प्रति वडौ-
वाक्यमेतत् । (b)

१८१ । यथा । अमृतकर किरणाम्बरति, कुषति नव कुसुम
वन, कुपितो भूत्वा ग्ररान् स्थापयति कामो निजधनुर्धरति ।
रौति पिक् समये सम्यक् कान्तस्तव स्त्रिरवदयो गता दिवसा
पुनर्न मिलति, याहि सखि मिथनिकटे ॥ (C)

१८१ । उदाहरणमाह अमिष इत्यादि । अमृतकर किरण
धारयति कुसुमकुसुम वन कुपितो भूत्वा ग्रर स्थापयति कामो
निज ध्वा धनु । रवौति पिक्, समय समीचीन कान्तस्तव
स्त्रिरवदय स्त्रिरमेमा, गत दिन पुनर्न मिलति, याहि सखि
मिथनिकट ॥ (H)

करिअ जसु सुगुणजुअ^१ विमलमद महिअले
 ठइअ ठइ रमणि सरस गण^२ पअ पअ अले^३ ।
 दिअवर^४ चउ चउ पअहि भण^५ फणिवइ सही^६
 कमल गण सरस मण सुमुहि धवलअ कही^७ ॥ १८२^८ ॥

१८२ । कुरुष्व रसं श्रुत्वा युवते विमलमते महीतले स्थाने
 स्थापय सुमुखि सगणं पदपदतले । द्विजगणाश्चतुश्चतुर्षु पादेषु भणति
 फणिपतिर्महीधरं [?] नगणं भण शशिवदने धवले ॥ पदपदतले
 सर्वेषां पदानामन्ते सगणं, तथाचादौ जानौहि द्विजगणाश्चत्वारः
 प्रतिपदं धवलगणं निर्मलगणं योग्यं, धवले धवलाख्यच्छन्दसि
 धवलाङ्गमेवानुक्रमणिकायां वक्ष्यति । महीश्वरात्तुगुणं मही-
 श्वरानुमतमित्यर्थः इति कश्चित्, परनिपातात् फणिमहीपति-
 रित्यन्ये । (०).

१८२ । अथैकोनविंशत्यक्षरचरणवृत्तस्य चतुश्चत्वारिंशदुत्तरैक-
 शताधिकद्विषष्टिसहस्रोत्तरद्विलक्षतमं भेदं धवलनामकं वृत्तं लक्ष-
 यति, करिअ इति । हे सरसमानसे सुमुखि रमणि जसु — यस्य
 पअ पअ अले — [पादे] पादे पतितान् सरस गण — स्नाध्यगणान्

१८२ । १ पलइ वसु लज्ज जुचल (A), करइ रस सुणि जुचइ (B), करइ रस
 सुणि युइइ (C). २ रमण गति सखण (A), रमणि रिस गण (B), रमणि सिरिस
 गण (C). ३ तले (A, B & C). ४ दिअगण (A, B & C). ५ भणि (A),
 पअच भण (E). ६ णिअ मही (A), मही (B & C) ७ करचल गण सरिसल
 सवि वचणि धवलही (A), धर गुगण सरिस भण सवि वचणि धवलही (B & C).
 ८ १८५ (A).

दिश्वर चउ — दिश्वरान् चतुर्भुजकणान् चतुर ठदश्च ठर-
 स्थापयित्वा स्थापयित्वा कमलगण सगणोऽतगुरित्यर्थः, क
 पाणि कमल इत्यमिति [V de खोच १० = 31—FJ] सगणनाम
 कमलशब्दस्थोपात्तत्वात्, चउ पश्चहि — चतुर्षु पदेषु प्रतिवरण
 मित्यर्थः करिच — क्रियते तत् धवलक वृत्तमित्यर्थः, मदिचले-
 मचीतले कदि — कथ्यते इति सुगुणशुच — सुगुणयुक्त विमल
 मद — विमलमति फणिपति पिगल सही — इत्य भवति ।
 यथाष्टादशसुपुरन्तरमेको गुरु पतति तत् धवलनामक वृत्तमिति
 फलितार्थः । (E)

१८९ । करोति । क्रियते यत्त सुगुणयुतविमल[म]तिर्नहीतले
 स्थापयित्वा रमणि सरसगणान् पादपतितान् । दिश्वराद्यतुरस्य
 पदेषु भवति फणिपति सदि कमलगण सरसमानसे सुशुचि
 धवलक कपय ॥ दिश्वरद्यतुर्भुज, कमल सगण । (G)

१८९ । करहि इत्यादि । करोति रस युक्ता युवति विमल
 मतिर्नहीतले स्थापयित्वा स्थापयित्वा विराम पतत्सगण पदपर
 तले । दिश्वराद्यन्तारद्यतुर्षु पदेषु भवति फणिपतिर्नही धरण
 गण सदृशा भव ग्रन्थिदने धवल ॥ हे युवति विमलमति
 फणिरिति श्रेय एतच्छब्द युक्ता रस करोति, स्थापयित्वा स्थाप
 यित्वा विराम पतत्सगण पादान्ते प्रतिपादान्ते, दिश्वराद्यन्तार-
 द्यन्तार पदे — प्रतिपद चत्वारो दिश्वरास्तेन बोध्य सधवलक
 सगण पादान्ते फणिपतिर्भवति, फणिपति कीदृश मही महो
 ऽथास्तीति मही उच्यते, मह चद्रव उच्यते इत्यमर, धरणगण

जहा, तरुण तरणि तवइ^१ धरणि^२ पवण वह^३ खरा
 लग^४ णहि जल वड मरु थल जण जिअण^५ हरा ।
 दिसइ^६ चलइ^७ हिअअ डुलइ^८ हम इकलि^९ वह
 घर णहि पिअ सुणहि पहिअ मण इछइ^{१०} कहु^{११} ॥
 १८३^{१२} ॥ धवलांग^{१३} ।

धार्या गणाः कौटूशा लघूनां वाङ्मत्यादष्टादश लघव एको गुरु-
 रिति प्रतिपदं हे शशिवदने ईदृशं धवलाख्यं कन्दस्त्वं भण । तत्र
 षट्सु वर्णेषु यतिः पुनः षट्सु वर्णेषु यतिः पुनः सप्तसु वर्णेषु
 यतिः । उक्तं कन्दः पारिजाते । नगण्युगलमनछसदृशजय विरचय
 गं, रस-रस-हयविरतिकलितमिदमतिमुभगं । धवलमभणदहिप-
 इति सकलसुमतिमुखं, तदिह भवति परमसुकृतिहृदयमतिमुखं ॥
 (H).

१८३ । उदाहरति । तरुणतरणिस्तापयति धरणीं, पवनो-
 वहति खरः, समीपे नास्ति जलं, वडमरुस्थलं जनजीवनहरं ।
 वसतिरुच्यते हृदयं त्रुयति अहमेवाकिनी वधूर्गृहे नास्ति मित्रः
 शृणु पथिक मनसा किमिच्छसि कथय ॥ एकलीत्यत्र एकारो-
 लघुर्जेयः, वड — महत् मरुस्थलमग्रे इत्यर्थः, यदि वसतिः क्रियता-

१८१ । १ नप (A). २ तरणि (B). ३ वचइ (E). ४ पिण-(C).
 ५ जिपण (A, B & C). ६ वसइ (A & C), विसइ (B). ७ वुलइ (A),
 वलइ (B & C). ८ तुलइ (A), दलइ (B & C). ९ हमें एकलि (A),
 हमि एकलि (B & C). १० इछइ (A), इच्छइ (B & C). ११ वहु (C).
 १२ १८१ (A). १३ धवलाङ्गा (B & C).

मचेत्युच्यते तदा चक्षुः पृथति तदु[प]वाससम्भवात् यतोऽहमेका-
किनी परिजनशून्या भया च नाहर्तुं किमपि शक्यते । इयं चि-
क्षय दूती, अथे तव गमनमनुचितं तरणितापादिवशादन्येषामवा-
गमनसम्भवावित् त्वमपि पथिकश्चिरविरहोत्पन्नोऽभीष्टं निश-
क्यथ इति व्यज्यते । (C)

१८२ । धवलसुदाहरति, तदप्येति । तदप्य तरणि—तरण
साध्याह्निक तरणि सूर्यं तदहं धरणि—तापयति धरणी,
पवण वह खरा—पवनो वाति खर, खग एहि जल—निकटे
नास्ति जल, जल जिह्वय खरा—जनजीवनहर यत्र महं पल-
महत् महच्छल विद्यते इति श्रेय । दिग्दर चक्षुः—विषोऽपि
चक्षति तदप्यतरणिकिरणं चक्षन्तिषोऽपि चक्षन्तीवेत्यर्थं, विषय
कुलद—चक्षुः कपते, हम् एकस्मि वल्ल—चक्षुः(क)ला वधू धर
एहि पिच—मृदे नास्ति पति, सुणहि पथिच—शृणु चे पथिक
कल्ल—कुवापि तव मनं स्थातुमिति श्रेय इच्छ—इच्छति ।
कल्याणिदाम्निदग्धाया इदं वाक्यम्, अथ पथिकपदं निवासस्थल-
कथनार्थं मार्गप्राप्त्याप्तवाचयोग्यत्वं च व्यजयति, तदप्यतरणि-
पदाभ्यां चण्डाशुकिरणभीत्या निश्चितपथिकध्वारण[शु]न्यता-
यिममार्गस्थातिदुर्गमत्वं व्यज्यते, एकस्मेति पदमन्यजनानवसोकनीय-
तया यथेच्छकीडाकारित्वं व्यजयति, सर्वथाचैव तथा स्वेयमिति
व्यजयति । धवलो निरुक्तः । (E)

१८२ । यथा । तदप्यतरणिस्तपति धरणि, पवनो वहति खर,
समीपे नास्ति जल महम्महच्छल जनजीवनहर । दिग्दोऽपि चक्षति

अवलोआअं^१ भणि^२ सुच्छंदं मण मज्जे सुखं^३ संवुत्तं
सुपिअं अंते ठवि^४ हत्था^५ दिज्जसु^६ कुंतीपुत्तं^७ संजुत्तं ।
गण अग्गा^८ दिज्जसु^९ एअं^{१०} किज्जसु^{११} अंते^{१२} सत्ता हारा जं
इअ वत्तीसा णिअ^{१३} मत्ता पाअह^{१४} छंदो संभू णामाअं^{१५} ॥

१८४^{१५} ॥

हृदयं घूर्णते, अहमेकाकिनी वधूर्गृहे नास्ति प्रियः, शृणु पथिक
मन इच्छया कथय ॥ (G).

१८३ । उदाहरणमाह, तरुण तरणि इत्यादि । तरुणस्तरणि-
स्तपति धरणीं, पवनो वहति खरः, निकटे नास्ति जलं, महत्
मस्स्यलं जनजीवनहरं । सार्थं वदमि हृदयं कम्पते अहमेकाकिनी
वधूर्गृहे नास्ति प्रियः शृणु पथिक मनःस्थितं कथय ॥ लग द[ति]
निकटवाचको मिथिलादेशीयः । स्वयं दूतीवचनं । (H).

१८४ । अवलोकय भण सुच्छन्दः मनोमध्ये सुखं सुवृत्तं,
सुप्रियमन्ते स्थापयित्वा हस्ते दीयतां कुन्तीपुत्रः संयुक्तः । गणोऽग्रे
दीयताम् . एवं क्रियतामन्ते सप्त हाराः दति द्वाविंशन्निजमात्राः
पादे छन्दः शम्भुनामेदं ॥ सुखम् एतदवलोकनात्, सुप्रियं लघु-

१८४ । १ अवलोआअं (A), dropt in (B), अवलोआअं (C). २ भण (A, B & C). ३ Dropt after सु up to हारा in the third quadrant in (F). ४ धवि (A). ५ हत्थो (A). ६ दिज्जज्ज (A). ७ कुंतीपुत्ते (E). ८ जुम्मा (B), अग्गे (E). ९ एवं (B), dropt in (C). १० किज्जज्ज (A), dropt in (C). ११ अंत (E). १२ णय (A). १३ पाअहि (A), पाअउ (B), पाअ (C). १४ णामोअं (A, B & C). १५ १८० (A).

इयमन्ते, तथादौ किं तत्राह हस्त सगण कुन्तीपुत्र कर्णो दिर
तथाच सगणकर्णगणानन्तर दिक्कसगण । अग्रेऽप्येव गणो दीर
हस्तकर्णा(न)न्तर सुप्रियो दीयतामित्यर्थ, किन्त्वच पूर्वलिखि
सुप्रियगणेन सह हस्तगण कर्णस्य स्मरणा वर्णाधिक्यप्रसङ्गा
तदन्ते सप्त गुरव । अथवा आदौ हस्तगण ततः कर्णगण त
पुनरपि हस्तकर्णौ इति सयुक्तमित्यस्यार्थ, ततः सुप्रिय दिक्पु
(०)

१८४ । अथैकोनविंशति(त्यक्षर)चरणस्य हस्तस्य द्विपञ्चत्यधिकैः
प्रताधिकचिह्नहस्ततम भेद ग्रन्थनामक हस्त लक्षयति, अथत्वं
आद्यमिति । सुच्छद — सुच्छद एतदिति शेष [भणि —] भणि
[मण]मण्णे — मनोमध्ये सूक्ष्म — सूक्ष्म भवुत्त — सट्टत तम् अथशौ
आद्य — अथलोकस्य कुन्तीपुत्रे भवुत्त — कुन्तीपुत्रेण सयुक्तम् अ
क्षितगुरदद्यात्तमकगणयुक्तमिति यावन् इत्या — हस्त उपेतसगण
मिति यावन् दिक्पुत्र — ददस्य अग्रे — अग्रे कर्णपि इति याव
एव[र्ण] गण दिक्पुत्र — एवमकारेण गण ददस्य, पुनरपि सगण
कर्णो दिक्पुत्रार्थ, अते — सगणकर्णाते सुप्रिय — सुप्रिय लपुदयात्म
गण ठवि — आपयित्वा अते — पादाते सत्ता हारा — सप्त हारा
गुरुन् किञ्चसु — कुरुक्ष्व इव — इति प्रकारेणेति भाव इतोऽ
पिअ सत्ता — दाक्षिण्यसिद्धमाया अ — यत्र पाचद — पादे
पततीति शेषे भवू कामाद्य — ग्रन्थनाया कदो — कद जानीतीति
शेष । (E)

१८४ । अनेति । अथलोकयेद् भणिना सुच्छदो मनोमध्ये मौल

नहा, सिञ्च विठ्ठी^१ किञ्जद^२ जीआ^३ लिञ्जद^४

वाला^५ बुढा कपंता

वह पच्छा वाअह^६ लग्गे काअह

सब्बा दीसा भपंता^७ ।

जइ^८ जड्डा^९ रुसइ^{१०} चित्ता^{११} हासइ^{१२}

पेटे^{१३} अग्गी^{१४} यप्पीआ^{१५}

कर पाआ संभरि^{१६} किञ्जे^{१७} भित्तरि

अप्पा अप्पी लुक्कीआ ॥ १८५^{१८} ॥

संभु ।

सुवृत्तं सुप्रियमन्ते स्थापय, हस्तो दीयते कुन्तीपुत्रसंयुक्तः । गण-
मग्रे देहि, एवं कुरुष्वांते सप्त हारा यत्र, इति द्वात्रिंशन्मात्राः पादे
कंदः शंभुनामेदं ॥ आदौ हस्तः सगणः, सगणकर्णयोर्द्वयमित्यर्थ-
स्तदन्ते सुप्रियं लघुद्वयं, कर्णो गुरु[द्वयं], हारो गुरुः । (G).

१८४ । अव लोआ इत्यादि । इदानीं लोकानां भण सुच्छंदः
मनोमग्रे सुखं संवृत्तं सुप्रियमन्ते संस्थाप्य कुन्तीपुत्रसंयुक्तः । गणा-

- १८५ । १ रिठ्ठा (A). २ किञ्जसु (B & C). ३ जीवा (A), घा (C).
४ लिञ्जसु (B & C). ५ वाल (E). ६ वाअ (A). ७ रक्खो रक्खो जंपत्ता (A).
८ जव (A), जहि (B). ९ जडा (B), जड्डी (E). १० रोसइ (A, B & C).
११ चिंता (A, B & C). १२ हो सद (A & B), हो सदि (C). १३ पेटे (A),
मज्जे (B & C), पेट्टे (F). १४ and १५ transposed in (A, B & C).
१६ यक्कीआ (A, B & C). १७ सग्गि (A), समुरि (B), सम्भरि (C).
१८ किञ्जर (A). १८ १८८ (A).

नये देहि एव कुरु चलो भग्न चारा चय, एव दाचिग्रन्थाभा पादे
 ग्रन्थनामैतत् ॥ सुच्छन्दो भण एतच्छन्दो भण, तेन इदानीं लोकानां
 मगोमध्ये सुख सृष्टम् । चादौ इहा मगण दद्यात्, कौटुम्ब इह
 कुलीपुत्रमयुक्त मगणानन्तरं गुरुदय देय, ततोऽपि एव गण देहि
 मगण गुरुदय पुनर्देहि, चलो एतदानीं सुप्रिय सपुत्रय सखाय
 तदानीं भग्न चारा गुरुव, एव समुदायन दाचिग्रन्थाभा पादे, इह
 छन्द ग्रन्थनाम । अथ भग्नसु वर्जेषु यति, पुन पचसु वर्जेषु यति,
 पुन भग्नसु वर्जेषु यति । * * * (II)

१८५ । उदाहरति । ग्रीतदृष्टि क्रियते, जीवो गृह्यते, वाक्ता
 दृष्टा कल्पते, वचति पथादाय, अथ काये धर्मं देय याप्नोति ।
 यदि ग्रीत दृश्यति चिन्ता भवति मयि अग्नौ प्रविष्ट्य लीयते,
 करपाद मयिष्य क्रियते मध्ये आत्मात्मनि गोच्यते ॥ क्रियते
 देवेन, दृश्यति अधिक भवति । वाक्ता इति पाठे वाक्ता दृश्यति
 कुप्यति वृषक सपिति तदा चिन्तादृष्टिर्भवति । चा[क्र]ोश्रोर
 गोच्यत इत्यर्थः , (C)

१८५ । प्रमुमुदाहरति किञ्च विद्वोति । किञ्च विद्वी — ग्रीत
 दृष्टि क्रियते — क्रियते जीवा सिञ्चद — जीवो गृह्यते देवेनेति
 ग्रीत, वाक्ता वृद्धा — वाक्ता दृष्टा कपता — कपते पक्षा वाचद —
 पक्षिमवाता वच — वति, काचद — काये लगे — लगति सखा
 दीमा — सर्वा दिग्ग सपता — शास्त्रा भवतीत्यर्थः । अह गृहा
 रोमद — यदि ग्रीत दृश्यति तदा चिन्ता वाचद — चित्तं वृषति,
 पेटे — उदरे चमी — अग्नि पक्षीचा — स्थायते, कर पाचा स[भरि]

जहि^१ आइ हत्य^२ एरेद विणवि^३ पाअ पंचम^४ जोहलो
 जहि^५ ठाइ छट्ठहि^६ हत्य^७ दीसइ^८ सह^९ अंतहि^{१०} रोउरो ।
 सुह^{११} छंद गीअउ मुद्धि^{१२} गीअउ^{१३} सव्व लोअहि जाणिओ
 कइ सिद्धि^{१४} सिठ्ठउ^{१५} दिद्ध^{१६} दिठ्ठउ^{१७} पिंगल्लेण वखा-
 णिओ^{१८} ॥ १८६^{१९} ॥

— करपादौ संकोच्य भित्तरि — मध्ये किञ्चै — प्रियते अप्या अप्यौ
 — आत्मा आत्मनि लुक्कौआ — गोप्यते ॥ कश्चिद्दरिद्रस्येतदायं ।
 शंभुर्विदुतः । (E).

१८५ । यथा । ग्रीतवृष्टिः प्रियते, जीवो गृह्यते, बाला वृद्धाः
 कंपन्ते, वदन्ति पश्चिमवाता लगन्ति काये, सर्वा दिशो घूर्णन्ति ।
 यदि जाड्यं स्यति, चित्तं ह्रमति, उदरेऽग्निः श्वाप्यते, करपादौ
 संकोच्य प्रियते मध्ये आत्मा आत्मनि गोप्यते ॥ दरिद्रस्येय-
 मुक्तिः । (G).

१८५ । उदाहरणमाह. मिश्र विहृता इत्यादि । ग्रीतवृष्टिः
 प्रियते, जीवो गृह्यते, बाला वृद्धाः कंपन्ते, वदन्ति पाश्चात्यवातः
 लगति काये, सर्वा दिश आच्छादयन् । यदा जाड्यं स्यति तदा

१८६ । १ जइ (A, B & C). २ हत्य (A). ३ वेणवि (B). ४ पंचम
 (A), पच्चवि (B). ५ जहिं (A), जर (B & C). ६ छट्ठहिं (A), च्छट्ठ (B
 & C). ७ दिस्सइ (A). ८ सइ (E & F). ९ अंतइ (A). १० रोइ (B,
 C, E & F). ११ सुइ (A), dropt in (B). १२ लीअउ (A), dropt in (B),
 अउ (F). १३ सिद्ध (A). १४ सिद्धिउ (C). १५ Dropt in (B), दिद्धि (C
 & F). १६ दिद्ध (C). १७ वाखाणिणो (B). १८ १८६ (A)

चिन्ते भवति अग्निपृष्ठे आतथ करपादं सप्तत्य सकुचित हस्तेदं
 क्रियते मध्ये आत्मना आत्मनि नीयते ॥ एकोनविंशत्यक्षरप्रकारश्च
 पञ्च सप्तत्य चतुर्विंशतिमहस्याष्टष्टाश्रीत्यधिक इतदय भेदास्तेषु
 क्रियन्तो भेदा उक्ताः, तेषामेदा स्वयमवगन्तव्या । (II)

१८६ । अथ विंशत्यक्षराः ॥ यस्मादौ हस्त नरेन्द्रो हार्षि
 पाद पञ्चमो जोहस्त यदि स्थाने पष्ठे हस्तो दृश्यते शब्दोऽन्तो
 नूपुर । तच्छब्दो गीता गृह्य नीयते * * कविसृष्ट्या सृष्ट दिव्या
 दृष्ट पित्रलेन आख्यातः ॥ गीतेति चन्दोनाम यदा कविसृष्टि
 तदैव इदं सृष्ट दिव्या भाग्येन दृष्ट गुरभि, सो इत्यथ चोकारो
 जघु । (C)

१८६ । अथ विंशत्यक्षरचरणस्य हस्तस्य षट्सप्तत्यक्षरपञ्चमता
 धिकाष्टचत्वारिंशत्सहस्रोत्तर इत्यत्र अथ भेदा भवति, तत्राष्टोत्तर-
 मताधिक [षट्सप्तत्यधिकं] द्विषप्रतिमहस्रोत्तरचिह्नचतम [१०२००५]
 भेद गीतानामक हस्त सप्तत्यति, जघोति । हे सुद्धि—सुग्धे
 जहि—यच आद—आदौ इत्य—इत्तं सुर्वत सगण इति
 यावत्, परेद निषदि—नरेन्द्रद्वयमपि मध्यगुरभगणद्वयमपीति
 यावत्, तत पाच—पाद आदिगुरभगण इत्यर्थं, पञ्चम—पञ्चम
 जोहस्तो—मध्यसधुरग[ण] इति यावत्, जहि—यच कृद्धि—
 पष्ठे ठाद—त्य[स्या]ने इत्य—इत्तं सुर्वत सगण अतहि—
 अते सगणाते पादाते वा सप्त—अथ सधु चेतरो—नूपुर गुर
 दीषद—दृश्यते । इदं च क्रियापद सर्वं प्रथमातीर्गकवाचकं पदै
 सह योजनीय । सोद—तत्तत लीयत—समीचीन सत्य सोऽदि

जाणिओ — सर्वलोकैर्ज्ञातं त्रैलोक्यप्रसिद्धमिति यावत्, कवि सिद्धि
सिद्ध — कविसृष्ट्या सृष्टं दिष्ट दिष्ट — दृष्ट्या दृष्टं पिंगलेन
वखाणिओ — पिंगलेन विख्यापितं गीओ कंद — तद्गीतानामकं
वृत्तमित्यर्थः ॥ वृत्तविशेषणानि पद्यपूरणायेति मंतव्यं । (E).

१८६ । अथ विंशत्यचरा कृतिः ॥ जहीति । यत्रादौ हस्तो-
नरेन्द्रद्वयमपि पादः पंचमो जोहलो यत्र स्याथी षष्ठे हस्तो-
दृश्यते शब्दमन्ते नूपुरं । तत् कंदो गीता मुग्धे समीचीनं सर्व-
लोकैर्ज्ञातं कविसृष्टिसृष्टं दृष्टिदृष्टं पिंगलेन व्याख्यातं ॥ हस्तः
सगणः, नरेन्द्रो जगणः, पादो भगणः, जोहलो रगणः, शब्दं लघुः,
नूपुरं गुरुः । गीतानामकं कंदः । (G).

१८६ । विंशत्यचरप्रस्तारे कानिचिच्छंदांसि वदति, जद् आद्
इत्यादि । यत्र आदौ हस्तो नरेन्द्रौ द्वावपि पादः पञ्चमो योधो-
यत्र स्याने षष्ठे हस्तो दृश्यते शब्दः अन्ते नूपुरः । तच्छंदः गीता
मुग्धानां नौता सर्वलोकैर्ज्ञाता कविश्रेष्ठसृष्टा दिष्ट्या दृष्ट्या पिंग-
लेन व्याख्याता ॥ यत्र आदौ हस्तः सगणः, द्वौ नरेन्द्रौ जगणौ,
पादो भगणः, योधो रगणः पंचमः, षष्ठस्थाने हस्तः सगणस्ततः
शब्दो लघुरन्ते नूपुरो गुरुश्चन्द्रसो नाम गीता, कीदृशी मुग्धानां
मनोहराणां मध्ये नौता गणिता सर्वलोकैर्ज्ञाता, कीदृशी गीता
कविश्रेष्ठेन सृष्टा दृ[दि]ष्ट्या भाग्येन दृष्ट्या पिंगलेन व्याख्याता ।
पशुपतिनैवं व्याख्यातं । कविसृष्टिसृष्टा कविसृष्टौ सृष्टा यदा
कवयः सृष्टास्तदा एषापि सृष्टेत्यर्थः, दृष्टिश्चन्द्रः शास्त्रं तेन[तया]
दृष्टा । सगण-जगणद्वय-भगण-रगण-सगण-लघुगुरुभिर्वर्णैर्गीता ।

जहा,

अह' फुल्ल' केअइ चारु चंपअ' चुअ' मंजरि' बंजुल
सव दीस दीसइ केसु काखण पागु बाउल भम्मरा'
वह पोम्म'गंध विबंधु' बंधुर मंद' मंद समीरण
णिअ'केलि कोतुक'लास रांगिम' लग्गिआ तरुण
जणा' ॥ १८७' ॥ गीत

गङ्गकमराक्षिणेन माचाट्ते हरिगोतेय (१॥) अ० १८१ p 50
एक छंद पारिजाते । मगल पुरो विनिधाय अदधमुज्ज्वल भ
क्ततो—रगण तत मगल निधेहि विधेहि न तुलमक्त । फा
राजनिर्मितदृप्तमधरगीतक * * * * हरिगीतकेति पुरा का
दृप्तदृप्तकेनियममव्यत ॥ (H)

१८७ । यथा । उदाहरति । यदि कुत्रानि केतकी पारुष्यः
पूयिमञ्जरी-वक्षुलानि धर्मकां दिशि दृश्यते किङ्ककानन पा
थ्यालुलभमरा । वहन्ति पद्मगन्धवियन्धुवन्तुरा मन्दमन्दममीरण
निजकेलिकौतुकलावलङ्घिमज्जास्तरुणशना ॥ विशेषेण वन्धुभि
वन्धु, वन्तुरा विसरुणा । (C)

१८७ । १ जरि (A) जर (B & C) २ पुजु (E & F) ३ यव
(B & C) ४ लुल (C) ५ जरि (L) ६ वक्षुला (B) वक्षुला (J
& F) ७ Dropt in (B) अरा (C) ८ Dropt in (A) पोष (B &
C) पक्ष (E) ९ वधु विवध (A) विवध (B) १० opt i (B)
११ पिच (A) १२ कौतुक (A E & F) १३ लास (B) १४ तरुणि (E)
१५ गथा (A) १६ १०० (A)

१८७ । गीतामुदाहरति, जरेति । जह — यत्र केन्द्र, चारु
चंपञ्च चूच मञ्जरि वंजुला — वेतकिचारुचंपकचूतमञ्जरीवञ्जुलानि
[केतकी] चारुणि चंपकानि चंपकपुष्पाणि चूतस्य मञ्जर्यः नव-
पत्राणि वञ्जुलानि चैतानीत्यर्थः । फुल्ल — पुष्पितानि विक्रमिता-
नीति यावत्, केसु काणण — किंशुककाननं सव दीम दीमद —
सर्वस्यां दिशि दृश्यते, भमरा — भमराः पाण वाउप्र[ल] — पान-
व्याकुला मकरंदासुपानप्रभत्ता इत्यर्थः जाता इति शेषः । पद्म गंध
विवंधु — पद्मगंधविवंधुः क[म]लमौरभस्य विशिष्टो बंधुरित्यर्थः,
बंधुरः विचक्षणो मानिनीमानभंजने इति भावः [मंद मंद —
मन्दमन्दः] समीरणा — समीरणः वातः वह — वाति, तरुणीजनाः
णिश्च केलि कौ[को]तुक लाम लंगिम लगिश्च — निजकेलि-
कौतुकलाम्यलंगमलगाः । (I).

१८७ । यथा । यत्र फुल्लकेतकीचारुचंपकचूतमञ्जरीवञ्जुलाः
सर्वा दिशो दृश्यन्ते किंशुक[क]काननपानव्याकुला भमराः । वहति
पद्मगंधं बंधुबंधुरो मंदं मंदः समीरणो निजकेलिकौतुकलाम्य-
लंगिमलग्नमरुणीजनः ॥ (G).

१८७ । उदाहरणमाह, जहि फुल्ल इत्यादि । यत्र फुल्लाः केतकी-
चारुचम्पकचूतमञ्जरीवञ्जुलाः सर्वासु दिक्षु दृश्यन्ते किंशुककानने
पानोन्मत्ता भमराः । वहति पद्मगंधविशिष्टबंधुबंधुरो मंदमंदं
समीरणो निजकेलिकौतुकलामभङ्गीलगास्तरुणीजनाः ॥ सुवर्ण-
केतकीविकाशो वसन्ते, वंजुला अशोकाः, वंजुलः पुंसि तिनिशे
वेतसाशोकयोरपि । (H).

रमणा पतन्तया' पुनो गरेट कंतया सुष्ठुक्षण'
 दार' एक मतही सुमद पाथ अंतही सुमक्षण ।
 गंदथा गणेहु ए सुवग' मगु बीमण' फगिंद गाउ'
 तीम मत पाथ'पत दार तीथ भाथण्ण' सद थाउ

१८८'

१८८ । रमणा पतन्ति पुन नं रेष्ट' कान्ता सुष्ठुक्षेण शरां
 मन्त्रयन्त्रा जगोहि प्रोभन इन्द्रो कपु सुवृक्षेण पद्वेक्षे
 प्रोभनप्रकारेणेति शब्दः । * * * चित्तमन्तोषभागो दृष्ट इन्द्र
 क्षेम शरा दृष्ट इन्द्रा जघनो दमेत्यर्थः । (८)

१८८ । अथ विशदयचरचरमथ हस्तमैरुपचाग्रदधिरता
 नवतिपद्मोत्तरपद्मपद्मसूचनम् (१८८-५१) भेद मरु कीनाम
 हस्त लक्षयति रमणेति । रमणा—रमण मध्यमपूर्ण ए
 पावन् पतन्तया—पतति पुन कंतया—कान्त करेट'
 नरेन्द्रो मध्यगुहर्जमण इति पावन् पतन्तीति पूर्वोक्तमयः ए
 सुष्ठुक्षण—स्वयन्त्रा निजकविनयामर्थन सुष्ठुक्षण—सुवृक्षे
 भण मध्यपट्टकनेत्यर्थं अथ एक—एक शब्द—दार गुर मतर्
 —आमरयन्त्र व्यापयस्त्रित्यर्थं पाथ अंतही—पादाते सुमद-

१८८ १ पद्मचक्रा (A) पुष्पचक्रा (B) २ सुष्ठुक्षेत्र (C) ३ दार (D
 & F) ४ दार (A) ५ सुष्ठु (A) इन्द्रो (B) इन्द्र (C) ६ दार (A)
 ७ शरा (D & F) ८ मरु मरु (A) मरु मरु (B & C) ९ भण (A)
 १० १०१ (A) * The metre has been designated as in Pāṇini's
 Sanskrit treatise Vāle Chōsha's Composition p. 9 —Ed

सुशब्दः शोभनो लघुर्देय इति शेषः । यच्च संख — संख्याया वीसए
— विंशतिः सुवण् — सुवर्णाः तीस मत्त — त्रिंशन्मात्राः पाञ्च पत्त —
पादे प्राप्ताः तीञ्च भाञ्चएण — तृतीयभागेन त्रिंशत्तृतीयभागो-
दश [त]संख्ययेति यावत् हारः गुरुः स दश लघुः आउ — आयाति
पततीति यावत्, ए — एनं गण्डआ — गण्डकं गण्ड — गणयस्व
बुध्यस्वेत्यर्थः, इति फणिंद — फणींद्रः गाउ — गायति ॥ प्रथमं
गुरुस्तदनंतरं लघुः पुनः गुरुस्तदनंतरं लघुरेवंक्रमेण यच्च विंशत्य-
चराणि चरणे पतन्ति तद्गण्डकनामकं वृत्तमिति फलितार्थः । (E).

१८८ । रगोति । रगणः पतति पुनर्नरेन्द्रः कांत एतयोः
सुषट्केन, हार एकोऽन्ते सुशब्दः पादान्ते स्वशक्तिकया । गंडकं
गणयस्व वर्णसंख्या विंशतिः फणींद्रो गायति, त्रिंशन्मात्राः पादे
प्राप्ताः हारास्तृतीयभागेन शब्द आयातः ॥ नरेन्द्रो जगणः, रजयोः
षट्कं कर्त्तव्यं, हारो गुरुः, सुशब्दो लघुः । (G).

१८८ । रगण इत्यादि । रगणः पतति पुरो नरेन्द्रः कांतः
सुषट्केन, हारम् एवमामंत्रय[स्व] सुशब्दः पादान्ते सुसंस्कृतेन ।
गण्डकां गणय अस्य कंदसो वर्णसंख्यां विधेहि फणींद्रो गायति,
त्रिंशन्मात्राः पादे, प्राप्तस्तृतीयभागो हारः सुशब्दस्तावान् ॥ आदौ
रगणः पतति यच्च पुनर्नरेन्द्रः कान्तः सुषट्केन रगणस्ततो जगणः
एवंक्रमेण षड्गणः कर्त्तव्या हारं गुरुमेकमामंत्रय[स्व] कुरु, सुशब्दं
लघुं पादान्ते आमंत्रय[स्व] कुरु, सुसंस्कृतेन सुप्रकारेण गण्डकां
कंदसो नाम गणय, अस्य कन्दसो वर्णसंख्यां टंकले कुरु त्रिंश-
न्मात्राः पादे, त्रिंशन्मात्रायास्तृतीयभागः प्राप्तः तृतीयभागो दश

जहा,

ताव बुद्धि' ताव सुद्धि' ताव दाण ताव माण' ताव' गम्ब
जाव जाव' इत्थ' एच्च' विज्जु रेष्ट' रंग खाइ' एक दम्ब
एत्थ' अंत' अय्य दोस देव' रोस होइ' खट्ट सोइ सम्ब
कोइ बुद्धि' कोइ सुद्धि' कोइ दाण कोइ माण कोइ गम्ब
१८८^{१०} ॥ गंडका ।

तेन दग्ग गुरवप्तावतो सत्थवस्सेन दग्ग सत्थव, समुदायेन विप्रद
छराणि पादे । टकग्गम्हो गोइदेगीय सख्याकरुवाचक । (H)

१८८ । उदाहरति । तावबुद्धिस्तावत् शुद्धिस्तावदान ताव
मान तावद्रथं, यावत् इत्थे इत्थे भूत्य[ति] सर्वं विपुदिव रद्ध
मेक द्रव्य । स्वर्पेणात्मनो दोषेण दैवरोषेण भवति नष्ट तदे
सर्वं, कुच बुद्धि' कुच शुद्धि' कुच दान कुच मान कुच गम्ब ।
एक द्रव्य सर्वं सर्वात्मक द्रव्य, विपुद्रष्ट चक्षुस्तत्वात्, स्त्रीनिमित्तेन
यदा तदा इत्यध्याहार्यः । (C)

१८८ । गण्डकमुदाहरति, तावेति । जाव — यावत् इत्य — इत्थे

१८८ । १ and १ transposed in (F & F) १ Transposed in (F)
१ Dropt in (B) १ जाव इत्थ (A) जाव once only in (E & F) १ इत्थ
(A) १ इत्थ between इत्थ and विज्जु (A & C) १ and १ dropt in
(A & C) १ Dropt in (B) १ इत्थ (A) dropt in (B & C) ११ इत्थ
(B) dropt in (C) ११ Dropt in (B & C), देव (E) ११ Dropt
in (A B & C) ११ इत्थ (F) ११ and ११ transposed in (E)
११ Dropt in (C) ११ १-१ (A)

वे कक्षा गंध हारा^१ बलत्र दिअगणा हत्य^२ हारा पलंता^३
 एकक्षा^४ सल्ल कक्षा^५ धअपअ^६ सहिआ कंकणा^७ अंत कंता^८ ।
 बीसा एक^९गला जं पलइ लहु गुरू बारहा होइ^{१०} दीहा^{११}
 पिंडा^{१२} वत्तीस अग्गा सउ^{१३} फणि भणिआ^{१४} सद्धरा होइ^{१५}
 मुडा^{१६} ॥ २००^{१७} ॥

विज्जु रेह रंग णाइ — विद्युद्रेखारंगवत् अतिचंचलमिति भावः एक
 — एकं द्रव्य — द्रव्यं णच्च — नृत्यति, ताव बुद्धि — तावद्बुद्धिः तावत्
 शुद्धिः तावत् मानः तावत् दानं तावत् गर्वः । [एत्य अंत — एतदन्ते]
 सोइ — तत् द्रव्यं अप्प दोस — आत्मदोषेण देव रोस — दैवरोषेण
 यदीति शेषः णट्ट — नष्टं होइ — भवति तदेति शेषः, कोइ बुद्धि
 — [कुत्र बुद्धिः] कुत्र शुद्धिः कुत्र मानः कुत्र दानं कुत्र गर्वः ॥ (E).

१८८ । यथा । तावत् शुद्धिस्तावद्बुद्धिस्तावन्मानस्तावद्दानं ताव-
 द्वर्वा यावद्भस्ते नृत्यति विद्युन्नेखारंगणवद् एकं द्रव्यं । एतन्मध्ये
 आत्मदोषेण दैवरोषेण भवति नष्टं तत्सर्वं, का बुद्धिः का शुद्धिः
 किं दानं को मानः को गर्वः ॥ (G).

१८८ । उदाहरणमाह, ताव बुद्धि इत्यादि । तावद्बुद्धिस्तावत्
 शुद्धिस्तावद्दानं तावन्मानस्तावद्गर्वः, यावद् यावद्भस्ते हस्ते नृत्यति

२०० । १ हारा (A). २ हत्य (A). ३ बलंता (A). ४ एकक्षा (A, B & C), dropt in (F). ५ कक्षा (F). ६ धअ बल (A), धअ वट (B & C). ७ संख्या (A). ८ कक्षा (A). ९ एक (A & C). १० पाच (A), होइ (E). ११ दिहा (E). १२ पेंडा (A). १३ अग्गा सउ (A), अग्ग स (E). १४ फणिआ (B). १५ हो (C). १६ मुडा (A). १७ २०२ (A).

सर्वविद्युद्भ्रमेक इव । एतदन्ते आत्मदोषेण दैवरोषो भ
नष्ट तदेव इव, तदा का बुद्धि का शुद्धि कि दान को म
को गर्व ॥ विष्णु रज्ज इति विद्युदन् चषल, इत्यनाग्रे वा
दोषेण दैवरोष कारण । विग्रत्यचरप्रस्तारस्य दृग्गलषाष्टव्य
रिग्रत्यवस्थाणि षट्षण्णवधिकानि पञ्चमभेदास्तेषु भेदद्वय
ग्रथभेदाः स्रष्टमवगन्तव्याः । (H)

१०० । यत्र एकविग्रत्यचरा ॥ दौ कर्णौ गन्धद्वारौ वल्लवदि
गणौ वल्लद्वारौ वल्लन्तौ एक ग्रन्थ कर्णौ ध्वजपट कङ्कणमन्त्रे का
विग्रतिरेकाधिका यत्र पतति स्रष्टुगुरभिर्दाद्वय भवन्ति दोष
पिण्डिता दाविग्रद्य ग्रत कश्चिभणित्ता स्रग्धरा भवति मुग्धा
पिण्डिता पादचतुष्क एकीकृता दाविग्रदधिकग्रतमित्यर्थः । (C)

१०० । यत्रैकविग्रत्यचरपरस्म्य दृक्तस्य चिद्विपचाग्रदुत्तरैः
ग्रताधिकसप्तनवतिषहस्रोत्तर विग्रतिर्नञ भेदा भवति ।
पञ्चोत्तरग्रतत्रयाधिकनवाधिकनवतिषहस्रोत्तरैकसप्ततम [विम
त्युत्तरनवग्रताधिकद्विषहस्रोत्तरविषसप्ततम १०९८८१] भेद साधर
नामक दृक्त स्रष्टयति ने वचेति । यत्र प्रथम ने कथा —
कर्णो गुरुदधात्मकगणवित्यर्थः, ततो गन्ध द्वारा — गन्धद्वारौ स्र
गुरु इति यावन् ततश्च वल्लव दिग्गणा — वल्लवदिग्रगणौ गु
लघुचतुष्टयात्मकगणाविति यावन् तत इत्य द्वारा — वल्लव
मगणगुरुकानित्यर्थः यत्र पत्तना — पतत, ततश्च एकधा — एक
ग्रन्थ स्रष्टु कथा — कर्णौ गुरुदधात्मको गण इत्यर्थः अत — क
कर्णगणापे इत्यर्थः ध्वजपत्र सहित — ध्वजपटसहित स्रष्टाति

त्रिकलणसहित इत्यर्थः कंता — कांतः कंकणा — कंकणं गुरुरित्यर्थः
यत्र पततीति शेषः । जं — यत्र एकगुला — एकाधिका वीसा —
विंशतिः एकविंशतिरिति यावत् लङ् गुरु — लघुगुरवः पलद —
पतन्ति वारहा — द्वादश दीहा — दीर्घाः होहि — भवन्ति, पिण्डा
— पिंडिताः वत्तीम अगा मउ — द्वात्रिंशदधिकगतं मात्रा इति
शेषः यत्र भवन्तीति पूर्वेणान्वयः, सा फणि भणिआ — फणिभणिता
मुद्धा — मुग्धा मनोज्ञेति यावत् सद्धरा — स्रग्धरा होद — भवति ॥
स्रग्धरानामकं तद्वृत्तं भवतीत्यर्थः । (E).

२०० । अथैकविंशत्यचरा प्रकृतिः ॥ वे कषेति । द्वौ कर्णौ
गंधहारौ वलयद्विजगणौ हस्तहारौ पततः एकं शल्यं कर्णौ-
ध्वजपटसहितः कंकणमन्ते कांतं । विंशतिरेकाधिका यत्र पतन्ति
लघुगुरवो द्वादश भवन्ति दीर्घाः, पिंडीभूता द्वात्रिंशदधिकं शतं
फणिभणिता स्रग्धरा भवति मुग्धा ॥ कर्णौ दिगुरुः, गंधो लघुः,
हारो गुरुः, वलयं गुरुः, द्विजश्चतुर्लघुः, हस्तः सगणः, शल्यं लघुः,
ध्वजो लघुगुरुः, कंकणं गुरुः । (G).

२०० । एकविंशत्यचरप्रसारस्य कानिचित् कंदांस्याद्, वे कषा
इत्यादि । द्वौ कर्णौ गन्धहारौ वलयद्विजगणौ हस्तहारौ पततः,
एकः शल्यः कर्णौ ध्वजपटसहितः कंकणमन्ते कान्तं । विंशति-
रेकाधिका यत्र पतन्ति लघुगुरुभ्यां द्वादश भवन्ति दीर्घाः, पिण्डः
द्वात्रिंशदधिकं शतं फणिभणिता स्रग्धरा भवति मुद्धा ॥ यत्र
प्रथमं द्वौ कर्णौ, कर्णौ गुरुद्वयगणः कर्णद्वयगणेन गुरुचतुष्टयं,
गंधो लघुहारो गुरुर्वलयो गुरुस्ततो द्विजगणश्चतुर्लघ्वात्मकस्ततः

जहा, ईसा रोस प्पसाद'प्पणदिसु' बहुसो

सग्ग गंगा जलेहिं

आमूलं पूरिदाए तुहिणं कर कन्ना'

रुप्प सिप्पीअ' रुहो' ।

जोएहा' मुत्ताह' लिहं एद' मउलि' एहि

त्तग्ग' हत्थेहिं' दोहि

अग्घं' सिग्घं' व देत्तो' जअइ गिरिसुआ'

पाअ पंकेरुहायं ।

२०१' ॥ सग्गरा ।

इस सगणो हारो गुरु पतति, एक ग्रन्थो सधु कर्षो गुरुदध
कर्षं कीदृशं ध्वजपटसहित ध्वजपटो सधुगुरुरूपो गणसकृत्तितोऽने
ककण गुरु कान्त । एकाधिका विप्रतिभंसा सधुगुरुभां, दादय
भवति दीर्घां गुरव, पारिग्रेह्यान्व सधव, पिण ग्रोर्
दापिअधिकग्रतमापात्तक इद समुदायेन भवति इय ग्रहा
सग्गरा सकिभयिता । अथ सत्तसु वर्षेषु यति, पुन सत्तसु

- १०१। १ सधर (C) २ सधजिपु (B) ३ सहा (A) ४ हा (B)
५ Dropt in (B) ६ दोष (C) ७ दोषोष (E) ८ सरो (B) ९ रो (F)
१० जोहा (A & B) वाहु (E) ११ जोषाह (B C & E) पुष (F)
१२ सज (B), सध (C) सधर (F) १३ मोजलि (E) मुलि (F) १४ विविताय
(C) १५ सधहिं (A) ज (E) १६ सध (B) सध (F) १७ रिज
(B) रिज (E) रिज (F) १८ देन्तो (B) दन्तो (C) वे दन्तो (E)
१९ दन्तो (F) २० गोरिसुआ (E) २१ २०१ (A)

वर्णेषु यतिः, पुनः सप्तसु वर्णेषु यतिः । उक्तं छन्दःपारिजाते ।
आदौ मो रस्ततो भस्तदनु च नगणः स्याद्यकारस्ततो यौ,
सप्ताश्वैर्विरामः फणपतिगदिता स्रग्धरेयं प्रसिद्धा । एषा सत्का-
व्यमुद्रावचनपरिणता मानसानामुदञ्चत्स्रोतोमूर्च्छन्तुरङ्गो भवति
कवियशःश्रीः प्रमोदं स्ववन्ती ॥ (H).

२०१ । उदाहरति । ईर्ष्यारोषप्रसादप्रणतिषु वज्रशः स्वर्गगङ्गाजलै-
रामूलं पूरितया तुहिनकरकलारूप्यशुक्त्या रुद्रः । ज्योत्स्नामुक्ताफल-
युक्तं नतमौलिनिहिताग्रहस्ताभ्यां द्वाभ्याम् अर्थं शीघ्रमिव ददत्
जयति गिरिसुतापादपङ्केरुहाणं ॥ ईर्ष्याजन्यो रोषस्तन्निमित्तये
प्रसादस्तदर्थं प्रणतिषु, चन्द्रकलेव शुक्तिपात्रं । अर्थान्तरानुकर्षमाह,
ज्योत्स्नेति मत्वर्थे नप्रत्ययः, द्वार्ये वशब्दः । (C).

२०१ । स्रग्धरामुदाहरति, ईसेति । ईसा रोष प्रसाद प्रण-
दिसु — ईर्ष्यारोष[प्र]सादप्रणतिषु ईर्ष्या यो रोषस्तन्निवृत्तये यः
प्रसादस्तन्निमित्तं याः प्रणतयस्तास्वित्यर्थः वज्रसो स्रग्ग गंगा
जलेहिं—वज्रशः स्वर्गगंगाजलौघैः आमूलं पूरिताए—आमूलं
पूरितया तुहिण कर कला रूप्य सिष्पीत्र—तुहिनकरकलारौप्य-
शुक्त्या गौ[गिरि]सुआ पात्र पङ्केरुहाणं—गिरिसुता[पाद]पङ्के-
रुहयोः दोहिं—द्वाभ्यां एद मौ[मउ]लि णिहित्ताग्न हत्येहिं
दोहिं—नतमौलिनिहिताग्रहस्ताभ्यां द्वाभ्यां जोओ[एहा] मोत्ताह
लिल्लं—ज्योत्स्नायुक्तं [मुक्ता]फलयुक्तम् अग्रघं मौघं देत्तो व—
[अर्थं शीघ्रं] दददिव रुदो—रुद्रः जअद्—जयति ॥ स्रग्धरा
निवृत्ता । (E).

आइहि जत्थ^१ पाअगण^२ पअलिअ जोहल^३ अंत धरीजे^४
 काहल सह गंध दअ मुणि गण^५ कंकण अंत^६ करीजे ।
 सहइ एक^७ भेरि^८ चलु^९ खरवइ फुकइ^{१०} संख^{११} सुभब्बा^{१२}
 चामर जुग अंत जहि^{१३} पअलिअ

एहु^{१४} खरेइउ^{१५} कब्बा^{१६} ॥ २०२^{१७} ॥

२०१ । यथा । ईषारोषप्रसादप्रपत्तिषु वज्रघ्न स्वर्गगगाजलैरामूल
 पूरितया तुहिनकरकक्षारौष्यशुक्ला रङ्ग । ज्योत्स्नामुक्ताफलित
 प्रपतमौलिनिहितापहस्ताभ्या दाभ्यामर्थे शीघ्रमिव ददम्ययति
 गिरिसुतापादपदेरहयो ॥ (C)

२०१ । उदाहरणमाह, ईषा रोम इत्यादि । 'ईषारोषप्रसाद
 प्रपत्तिषु वज्रघ्न स्वर्गगगाजलैरामूल पूरितया तुहिनकरकक्ष
 कष्यशुक्ला रङ्ग' । ज्योत्स्नामुक्ताफलितानां नतमौलिनिहितापहस्ताभ्यां
 दाभ्याम् अर्थं शीघ्रं ददन् जयति गिरिसुतापादपदेरहयो ॥
 कर्पूरमञ्जरीषाटकक्ष । (H)

२०२ । चादौ यत्र पादगणं प्रकटितं जोहकोऽन्ते प्रियते,
 काहलप्रब्दगन्धप्रब्दवाच्या लघवन्मेषो मुनिगणं वत्त लघव ककल

२०१ । १ चत्थ (A) २ अगण अण (A) ३ जोहलु (B) जोहलु (C)
 ४ करीजे (A B & C) ५ एण दिअमण (A) ६ मुणिअण (B) नुर मुणिअण
 (C) ७ काण (A & B), कार (C) ८ एक (C) ९ धरी (F)
 १० चण (F & F) ११ फुकइ (A), फुइच (B & C) १२ खर (A)
 चण (C) १३ खरणा (B & C) १४ अण (F & F) १५ चण (A)
 केच (B) १६ खरेइउ (A & F) खरखर (H) खरेच (C) १७ संख
 (F & F) १८ २-१ (A)

क्रियते हारः । शब्दते भेरी चलितो नरपतिः फुत्क्रियते शब्दः
सुभव्यचामरयुगं यवान्ते प्रकटितं तन्नेन्द्रेकाव्यं ॥ शब्दते कथ्यते,
फुत्क्रियते उच्यते, काव्यं छन्दः । तथाच यदा नरेन्द्रो गच्छति,
तदा पदातियोधाः काहलशब्दसुगन्धिकङ्कणान्यनुसरन्ति, भेरी
शब्दते, अन्यो नरपतिरनुगच्छति, शब्दः फुत्क्रियते, चामरयुगं
प्रकटीक्रियते । (C).

२०२ । अथैकविंशत्यक्षरचरणस्य वृत्तस्य विंशत्यक्षरमतदयाधिक-
चत्वारिंश[एकोनविंशत्यक्षरपञ्चशताधिकपञ्चाश]त्सहस्रोत्तरचतुर्लक्ष-
तमं [४५०५१८] भेदं नरेन्द्रनामकं वृत्तं लक्षयति, आदौतीति । जत्य
— यत्र आदौहि — आदौ पात्रगण — पादगणो गुर्वादिर्भगण इति
यावत् पञ्चलित्र — प्रकटितः, अंत — अन्ते भगणावसाने इति यावत्
जोहल — जोहलो मध्यलघुरगण इत्यर्थः धरीजे — ध्रियते स्थाप्यत-
इति यावत्, ततः काहल सह गंध — काहलशब्दगंधाः एकलघव-
इत्यर्थः द्वात्र — एते सुणि गण — मुनिगणाः सप्त गणा इति यावत्
देया इति शेषः, तथाच रगणानंतरं सप्त लघवः स्थाप्या इति भावः,
ताह — ततः सप्तलघ्वनंतरमिति यावत् कंकण — कंकणं गुरुरित्यर्थः
करीजे — क्रियते । ततश्च एक भेरी[रि] — एका भेरी लघुरित्यर्थः
सहद — शब्दायते स्थाप्यत इत्यर्थः, एरवद — नरपतिर्मध्यगुरुर्जगणः
चल — चलति तिष्ठतीत्यर्थः, सुभवा — सुभवः संख — लक्षात्मको-
गणः फुक्कद — फुत्क्रियते उच्यते इत्यर्थः जह — यत्र अंत — अन्ते
पादांते चामर जुग — चामरयुगं गुरुद्वयमित्यर्थः पञ्चलित्र — प्रक-
टितम् एऊ — एतत् एरिंदउ छंदा — नरेन्द्रच्छंदः ॥ (E).

१०२ । आदिति । आदौ यच्च पादगण प्रकटितो जोहसोऽन्ते
 भ्रियते काहसशब्दगन्धा इति सुनिगण ककणमते क्रियते ।
 शब्दायते एका भेरी वलति नरपतिरुच्यते शस्य सुभय्य चामर-
 युगमते यच्च प्रकटितमेतच्चरेन्द्रकद ॥ पादो भगण , जोहसो रगण
 सुनि यत्त, एवच यत्त सधव कार्या इत्यर्थ, क(कण) गुर,
 भेरी लघु क्रियते नरपतिर्जगण , शस्यो लघु , चामर गुर । (७)

१०२ । आदिति जत्य इत्यादि । आदौ यच्च पादगण प्रकटिते
 बोधोऽन्ते स्थाप्यते, काहस शब्द गन्ध एव सुनिगण ककणमते
 क्रियते । शब्दायते एका भेरी वलितो नरपति वृत्कार्य
 शस्य सुभय्य, चामरयुगमते यच्च प्रकटितमेतत् नरेन्द्रकाय ॥ यच्च
 आदौ पादगणो भगण प्रकटिते, यन्ते भगणान्ते जोहसो रगण
 स्थाप्यते, काहसो लघु शब्दो लघुर्गन्धो लघुरेवक्रमेण लघुचय
 ततो सुनिगणस्तुर्लघुगणस्तेन यत्त सधव इत्यर्थस्तच्च ककण गुर
 क्रियते । एका भेरी शब्दायते लघु भवतीत्यर्थस्ततो नरपतिर्जगण
 वलति भवति शस्य पूत्कार्य लघु स्थापय, शस्य कौदुश्च सुभय्य
 चामरयुगमनो प्रकट्य गुरदय स्थाप्य, एतच्चरेन्द्रकाय काय ॥ यच्च
 यदा नरपतिरुच्यते तदादौ पादगण पदानिगण प्रकटितो-
 भवति, बोधगणोऽन्ते स्थाप्यते, तत काहसशब्द, कपूरगुण
 धारादेर्गन्ध, सुनिगण दिजा आग्नीर्वादिपुरस्सरमणे वलन्ति,
 ककणादाभरण क्रियते, भेरी शब्दायते, शस्यपूत्कारो जायते,
 नरेन्द्रस्य पार्श्वे चामरदय स्थाप्यते ॥ यच्च सादृश्यं वर्णेषु यतिः,
 पुनर्नवसु वर्णेषु यतिरथवा चवोदृश्यं वर्णेषु यतिरष्टसु वर्णेषु

जहा, फुलिअ^१ केसु चंद^२ तह पअलिअ^३

मंजरि तेज्जइ^४ चूआ

दक्खिण वाउ^५ सीअ^६ भइ पवहइ^७

कंप विओइणि^८ हीआ ।

केअइ^९ धूलि सब्ब दिस^{१०} पसरइ^{११}

पौअर^{१२} सब्बउ भासे

आउ^{१३} वसंत काइ^{१४} सहि^{१५} करिअइ^{१६}

कंत ए थक्कइ^{१७} पासे ॥

२०३^{१८} ॥ नरेन्द्रः ।

यतिः । उक्तं छंदःपारिजाते । भं रचयाथ रेफनयुगलकमथो
जयुगं च यकारं, पिंगलनाग[राज]निगदितमिह वर्णनरेन्द्र-
मुदारं । भानुविराममेतदथ तदपरवर्णविरामविकल्पं, शिष्ट-
नवाष्टकान्यतरदिति कुरु वेह विभाति सुकल्पं ॥ (H).

२०३ । [उदाहरति] फुल्लं किंशुकं, चन्द्रस्तथा प्रकटितः, मञ्जरिं
व्यनक्ति चूतः, दक्षिणो वातः शीतो भूत्वा प्रभवति, कम्पते विद्यो-
गिनीहृदयं । केतकीधूलिः सर्वदिक्षु प्रसारिता सर्वं पीतं भासते,

२०३ । १ फुलिअ (E & F). २ चंपअ केसु (A). ३ विअसिअ (A),
पलिअ (C). ४ यज्जइ (C). ५ वाउ (B & C). ६ सिअल (A).
७ पवहइ (B), परहइ (C). ८ विओइणि (F). ९ केअलि (B), केसर (F).
१० दिसे दिसे (A). ११ पसरिअ (B & C). १२ Dropt in (B),
पीवर (F). १३ आउ (A & B). १४ साहि (B), काहि (C). १५ सहि
(F). १६ करिअ (A), करिहर (B & C). १७ थक्क (F). १८ २०६ (A).

विज्जुमाला आर्द्र^१ पाए तिअ दिअगण^२ तह बहु^३ गुण जुत्ता
अंते कणा सुद्धा वणा^४ भण फणिवद् कइवर^५ गुण^६ जुत्ता ।
जं वत्तीसा मत्ता थक्के पअ पअ पअसिअ लहु^७ गुरु^८ सोहा
रसो^९ हंसी खामा^{१०} छंदो^{११}

सअल विवुअअण किअ मण^{१२} मोहा^{१३} ॥ २०४ ॥

आगतो वसन्तः सखि किं करवाणि कामो न तिष्ठति पार्थः
सुदर्पकेतकी वसन्ते स्फुटतीति । (C)

२०२ । मरेंद्रमुदाहरति, पुष्पिच इति । केसु — किशुक^१ पुष्पिच
— पुष्पित तद् — तथा चद् — चद् पचसिच — प्रकटित^२ (E)

[Here four leaves are wanting in the MS. (E) — Ed.]

२०३ । यथा । पुष्पित किशुक, चद्स्तथा प्रकटित, मञ्जरी
त्यजति चूना^३, दक्षिणवायु शीतो भूत्वा प्रवहति, कपते वियोगिनी-
हृदय । केतकीपूषि सर्वादिषु प्रसरति, पीत सर्वमपि भासते,
आगतो वसन्तः किं सखि कियते, कामो न तिष्ठति पार्थः । (C)

२०४ । उदाहरणमाह, पुष्पिच इत्यादि । कुक्षित किशुक,
चपक प्रकटित, मञ्जरी गृहीता चूर्नेदंघ्रिषो वात शीतो भूत्वा
वहति, वस्यते वियोगिनीहृदय । केतकीपूषि सर्वासु दिषु

२०४ । १ पाए (A) २ दिअगण (C) ३ बहु (B & C) ४ वणा
वणा (F) ५ कइवर (A) ६ गुण (A) ७ Seco d quadrant drop in
(C) ८ and ९ transposed in (B & C) १० रसो (A) ११ खामा (A)
१२ चन्दो (C) १३ कुक्षी चप मचर चर (A) कुक्ष चप कुक्षर (B), कुक्ष
मचर चर (C) १४ वीणा (B & C) १५ २०४ (A)

प्रमरति, पीतं सर्वं भामते, आगतो वसंतः किं सखि कर्त्तव्यं कांतो-
न तिष्ठति पार्थ ॥ सुवर्णकेतकीविकाशो वमन्ते । एकविंशत्यक्षर-
प्रस्तारस्य विंशतिर्लघुाणि सप्तनवतिसहस्रं द्विपञ्चाशदधिकमेकशतं
भेदास्तेषु भेदद्वयमुक्तं, शेषभेदाः स्वयं ज्ञातव्याः । (H).

२०४ । अथ [द्वा]विंशत्यक्षरा ॥ विद्युन्माला[या] आगते[दि] पादे
त्रयो द्विजगणाः तथा वज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्णा दीयते धन्यो-
भणति फणिपतिः कविर्वज्रगुणयुक्तः । यत्र द्वात्रिंशन्मात्रास्तिष्ठन्ति
पदपदप्रकटितलघुगुरुगोभाः, एतत् हंमौनामच्छन्दः सकलसुकवि-
जनमनोहरशोभं ॥ (C).

२०४ । अथ द्वाविंशत्यक्षरा आकृतिः ॥ विद्युन्माला आदिपादे
त्रयो द्विजगणस्तथा वज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्णा दीयते धन्यो भणति
फणिपतिः कविवरो गुणयुक्तः । यत्र द्वात्रिंशन्मात्रास्तिष्ठन्ति प्रकटित-
लघुगुरुगोभाः, एतद्धंमौनामच्छन्दः सकलविवुधजनकृतमनोमोहं ॥
द्विजस्यतुलंघुः, कर्णो दिगुरुः । मो मो गो गो विद्युन्माला । (G).

२०४ । द्वाविंशत्यक्षरप्रस्तारस्य भेदमेकं दर्शयति, विद्युन्माला
इत्यादि । विद्युन्मालाया आदौ पादस्त्रयो द्विजगणस्तत्र वज्रगुण-
युक्ताः, अन्ते कर्णः शुद्धवर्णः भणति फणिपतिः कविवरगुणयुक्तः ।
यत्र द्वात्रिंशन्मात्रास्तिष्ठन्ति पदपदप्रकटितगुरुलघुगोभाः, एतद्धंमौ-
नाम च्छन्दः सकलवुधजनमनोहरमोहा ॥ यत्रादौ विद्युन्माला-
च्छन्दसः पादश्चरणं तेनाष्टगुरवस्ततस्त्रयो द्विजगणाश्चतुर्लघ्वात्मकाः
द्वादश लघवइत्यर्थः, कौटूष्ठा वज्रगुणयुक्ताः, अन्ते कर्णो गुरुयुगरूपः
कौटूष्ठाः शुद्धवर्णः, फणिपतिः कौटूष्ठाः कविवरगुणयुक्तः, द्वात्रिंश-

जहा, खेत्ताणंदा उगो^१ चंदा

धवल चमर^२ सम सिञ्च कर^३ विंदा
उगो^४ तारा तेच्या हारा^५

विञ्चसु^६ कुमुञ्च बण^७ परिमल कंदा ।
भासे कासा सन्ना आसा^८

मधुर^९ पवण लहु लहिञ्च^{१०} करंता^{११}
इंसा सहे^{१२} फुल्ला बंधू^{१३}

सरञ्च^{१४} समञ्च सहि हिञ्चञ्च हरंता^{१५} ॥
२०५^{१६} । इत्ती ।

जाया कौटुम्ब पदपदमकटितगुरुलघुप्रोभा, इमी कौटुम्बी
मकलपुधध[ज]नमनोहरत्वेन मोहरुपा ॥ चचाहृसु वर्षेषु यति-
स्तद्यत्तुर्हंससु वर्षेषु यति । (H)

२०५ । उदाहरति । नेषामन्द उदितयन्त्र^१ धवलचामरसम
चितकरहन्द^२, उदयति तारा * * विकसित कुमुदगण^३ परिमल
कन्द । भासयति कासा सन्नांशा, मधुरपवनो लघुबंधुल करोति
इहा प्रमोदयन्ते, फुल्लबन्धुक प्ररत्नमय सहि हृदय हरति ॥ (C)

२०६ । १ चण्डी (B) २ चाकर (A) ३ चर (B) ४ चारा (F)
५ विचर (A) ६ चर (A), उच (C) ७ चारा (F) ८ चण्ड (B)
९ चर लहिच (A) १० चर लहिच (B) ११ चर लहर (E) १२ विचारा (F)
१३ चरा (A) चर (F) १४ कुन्द विन्ना (B) १५ चरण (F) १६ चर
चरणा (B), विचर चणा (C) १७ २०५ (A)

जहि^१ आइहि हत्या^२ करअल^३ तत्या^४

पाअ लह^५ जुअ कणगण

ठवि चामरआ^६ काहलजुअ वंका^७

सल पहिलइ^८ वेवि गणा ।

पअ अंतहि सक्को^९ गण पभणिज्जे^{१०}

तेइस वण पमाण किआ^{११}

इअ^{१२} मत्तहि^{१३} पोमावइ^{१४} पभणिज्जे^{१५}

वसहि सुंदरिआ भणिआ ॥ २०६^{१६} ॥

२०५ । यथा । नेत्राणंद उदेति चंद्रो धवलचमरसमसितकर-
चंदः, उदयन्ति ताराः तेजःभाराः, विकसति कुमुदवनं परिमल-
कंदं । भासं[सयं]ते काशाः सर्वा आशाः, मधुरः पवनो लघु लभते
विलासान्, हंसाः शब्दायन्ते, फुल्लन्ति बंधूकानि, शरत्समयः सखि
हृदयं हरति ॥ (G).

२०५ । उदाहरणमाह, नेत्राणंदा इत्यादि । नेत्रानन्द उदेति
चन्द्रः धवलचामरसमश्वेतकरचंदः, उदितास्तारास्तेजसामाधाराः,
विकशितं कुमुदवनं परिमलकन्दं । भासन्ते कामाः सर्वांशासु

२०६ । १ जइ (B & C). २ हत्या (A). ३ करअ (A). ४ तत्या (A).
५ लह (F). ६ चामरअं (A), चामर (C). ७ वंका (B). ८ पहिलइ (A),
वेहिलइ (B), वेहिलइ (C). ९ सक्का (F). १० पभणिज्जइ (F). ११ पसा-
लिआ (F). १२ एअ (B, C & F). Here ए should be read as short,
Vide श्लोक ५, p. 7. १३ मत्तइ (A). १४ पडमावइ (A), पायावइ (B & C).
१५ पभणिज्जे (F). १६ २०६ (A).

मधुरा पवनो सहनहिनी वहनि, हमा शब्दायते, पुन बधूक
पुष्प, शरत्समय सखि हृदय हरति ॥ कीदृशयश्च धवलचामर-
सदृशयेतमयूखसमूह, सहनहिच इत्यनुकरण मन्द मन्दमित्यर्थ ।

[Here the commentator has drawn out a metre called तुलनापुष्ट
or मरिच with examples of his own making both in प्राकृत and स्थान
This has been mentioned in Ojha's Compendium p 99]

दाविश्रव्यचरप्रसारस्य एकव्यतिरिक्तव्यति चतुर्नवतिवर्ण
चतुरधिक शतव्य भेदास्तेषु भेद एक प्रदर्शितः, देवभेदा ज्ञेय
बोद्धव्या । (II)

२०६ । यथादौ हस्त करतल तथा पाद लघुपुग कर्षण-
धृत्वा चामर काहलपुग वक्र श्रव्य वसिर्दत्ता गणदय लघुप-
मित्यर्थः । पदान्ते प्रक्रमण चयोविश्रतिवर्णा प्रमाणीकृता, ॥
माचाभि पद्मावती प्रभञ्जिता वर्षे सुन्दरी भञ्जिता ॥ प्रक्रमण
आद्यतगुह घटकल, माचाभिरिति दाविश्रव्याचा पद्मावती
[Vide शीघ्र १३३ p २१२—EJ] यादौ भगवौ दौ, भगवत्यय भगव
ज्जने, भगव भगव कर्षणयो मध्ये चय पतन्ति । (C)

२०७ । अय चयोविश्रव्यचरा विहति ॥ यथादौ हस्त करतल
तथा पादो लघुपुग कर्षण—स्थापय चामरकाहलपुग, वक्र श्रव्य
पुरस्क्रियेते दावपि । गण पादाते प्रक्रमण प्रभञ्जते चयोविश्रति
वर्णा प्रमाणीकृता, एतन्माचा हि पद्मावती च भञ्जते वर्षे सुन्दरी
भञ्जिता ॥ हस्त करतल च भगव, पादो भगव, कर्षो दिगुह,
चामर गुह, काहल लघु, वक्रो गुह, श्रव्यो लघु, प्रको गुह
लघुदय गुरूप । पद्मावतीवत् दाविश्रव्य भञ्जिता । (D)

आद्रहि सगणा वेवि णण तिज्जे सगणा अंत ।

भगणा सगणा कल्लगण मज्झे तिणि पलंत ॥ २०६ (क) ॥*

दोहा ।

२०६ । त्रयोविंशत्यक्षरप्रस्तारस्य भेदमेकं प्रदर्शयति, जहि आर
इत्यादि । यत्रादौ हस्तः करतलस्ततः पादो लघुयुगं कर्णगणः
संख्याय चामरकं काहल्लयुगं वक्रः शल्यौ प्रथमतः द्वौ * * शक्रगणः
प्रभण्यते त्रयोविंशतिर्वर्णाः प्रमाणीकृता एतन्मात्रायां पद्मावती प्रभ-
ण्यते वर्णैः सुंदरिका वर्णिता ॥ यत्रादौ हस्तः सगणस्ततः करतलः
भगणस्ततः पादगणो भगणस्ततो लघुयुगं ततः कर्णगणः गुरुयुग्म-
गणः संख्याय चामरकं गुरुं ततः काहल्लयुगं लघुयुगं ततो वक्रो-
गुरुस्ततः पक्षिणित्र — प्रथमतः शल्यद्वयं पक्षिणित्र — प्राप्तं शल्यद्वयं
वा लघुद्वयं प्राप्तं । पादान्ते शक्रगणः पङ्क्तप्रस्तारस्य चतुर्थो भेदः
[Vide Gloss (G), p. 24.—Ed.] स चाद्यन्तगुरुर्मध्यलघुद्वयमहितः,
त्रयोविंशतिर्वर्णाः प्रमाणीकृताः पदे इत्यर्थः, एतत् कंदो मात्रावृत्ते
पद्मावती प्रभण्यते, वर्णवृत्ते सुंदरी वर्णिता । इत्युक्तगणैर्वर्णवृत्ते
भवति सुंदरी । मात्रावृत्ते नेयं लीलावती जगणाभावात् । (H).

* [This śloka is found in MS. (F), and its Gloss (G), but not
in any of the other MSS.—Ed.]

/ २०६ (क) । अथास्यैव प्रकारांतरं दोहावृत्तेनाह, आदिति ।
आदौ सगणौ द्वावपि गणास्तयः सगणा अंत । भगण-भगण-कर्ण-
गणा मध्ये चयः पतंति ॥ (G).

जहा, जिख^१ वेअ^२ धरिज्जे महिअल सिज्जे^३

पिड्डिहि दंतहि ठाउ धरा^४

रिउ^५वेअ^६ विअरे^७ छलंतसु^८ धारे^९

बंधिअ^{१०} सत्तु सुरज्जहरा^{११} ।

कुल^{१२}खत्तिअ तप्पे दइसुह^{१३} कप्पे^{१४}

कंसअ केसि विणासकरा^{१५}

करणा पच्चत्ते मेछह^{१६} विअत्ते^{१७} सी^{१८}

देउ गाराअण^{१९} तुम्ह^{२०} बरा ।

२०७^{२१} । सुंदरी ।

२०७ । उदाहरति । येन वेदा भियन्ते, महीतस यच्छते इहे, हन्ते स्थायते धरा, रिपुवसो विदार्यन्ते * * * वच्छते यत्तु सुर-
राज्यहरः । चचियकुलं नायते, दइसुअ^{१३} कप्पते, कंसकेप्रिविनाम-
क्षियते, करणा प्रकचते, मेच्छा विचक्षन्ते, स ददातु नारायणसुभ-
वरान् । सुरराज्य इत्यत्र ऐश्वर्योः अन्तरपठनादेक्य बोध्यम् ।
[Vide कोश २, p 11 —Ed] (C)

२०७ । १ जहि (A), जहि (B), जिहि (C) २ रिच (B), वेर (F)
३ रिज्जे (B & C) ४ Drop in (B), डिउ (C) ५ Drop in (B)
६ रिअरे (A) ७ छलंत (A) अलंतसु (C) ८ धारी (B) ९ बंधिअ
(B & C) १० अरज्जहरा (A), अ रज्जहरा (B), रज्जहरा (C) ११ कुल (A)
१२ दइसुअ (B) १३ कप्पे (A) १४ मेच्छा (B), मच्छ (C) १५ विअत्ते
(A) १६ वे (B & C) १७ अरज्ज (F) १८ कुल (A) १९ २० (A)

मिलाद् पञ्चासत्^१ वरा विसेसह^२

द्वीस^३ फणिंदह चारुगणा

गण^४ मत्त वतीसह^५ जाणह^६ सेसह

अठ्ठह^७ ठाम^८ ठई^९ सगणा ।

ण^{१०} असा ण दिज्जइ^{११} कित्ति लहिज्जइ^{१२}

लग्गइ दोस अणेअ^{१३} परा^{१४}

कइ तिसि^{१५} विरामह^{१६} पाअह^{१७} पाअह^{१८}

ता दह^{१९} अठ्ठ^{२०} चउदहही^{२१} ॥ २०८^{२२} ॥

२०७ । यथा । येन वेदा प्रियंते, महीतलं गृह्यते पृष्ठे, दंते स्थाप्यते धरा, रिपुवचो विदार्यते, कलतनुधारिणा वध्यते शत्रुः सुराज्यहरः । कुलं चित्रियाणां तापितं, दशमुखः कर्त्तितः, कंस-
शिविनाशः कृतः, करुणा प्रकटिता, स्नेच्छा विदारिता, स ददातु
रायणो युष्माकं वरान् ॥ (G).

२०७ । उदाहरणमाह, जह्नि वेअ धरिज्जे इत्यादि । येन

२०८ । १ पञ्चासत्ति (A), पञ्चासद (F). २ विसेसत्ति (A), विसेसद (F).
३ द्वीस (A), दक्ख (F). ४ भण (F). ५ वतीसद (A). ६ जाणिय (A),
वणिय (F). ७ अठ्ठह (B & C), अठ्ठास (F). ८ ठाह (A), हि (F).
९ जं (F). १० गणु (F). ११ किज्जइ (B & C). १२ अ लज्जइ (B),
अ पिज्जइ (C), सुपिज्जइ (F). १३ अणेक (B & C). १४ करी (A), परि
(F). १५ तीणि (A). १६ विरामत्ति (A), विरामद (B & C). १७ पाअत्ति
(A). १८ कर (C). १९ अठ्ठ (B & C). २० चउदहरी (A), उदहरी (B),
अउदहरी (C). २१ २११ (A).

वेदो धृत, महीतल गृहीत इहे दताभ्यां स्थापिता धरा, रिपुवधो-
 विदारितं, कलतनु धृता वद्धा ग्रथ सुराज्य इत । कुल धधियाणां
 तापित, दशमुखानि कर्त्तितानि/कसकेशिविनाशकर, कथना येन
 प्राप्ता, स्नेच्छा येन विदर्शिता, य ददातु नारायणस्तुभ्य वर ।
 रिपुवधो हिरण्यकशिपुवध, कलतनु वामनरूप, ग्रथ बलि
 दशमुखानि कर्त्तितानि श्रावणश्चेति श्रेय । [The commentator
 here describes a metre named पूर्वा and to be mentioned else-
 where —Ed] यथोविग्रहप्रकारस्य व्युत्पत्तिस्तथाष्टश्लोकी-
 यवृत्ताष्टश्लोकीराशि वदन्तं भेदास्तेषु भेद एको दर्शित, श्रेयभेदा
 स्तथा ज्ञातव्या । (B)

२०८ । अथ चतुर्विंशत्यधरा ॥ दुर्मिणा प्रकाशते वर्धविशेषे
 दृश्यते कर्णोद्वेग चारुगणा भविता द्वाविंशत्यधरा ज्ञातव्याम्
 अथेवा षष्ट्यानेषु स्थाप्यतां सगणा । गङ्गोद्वो न दीयते
 कीर्त्तिर्ज्ञायते सगति दोषा अनेकप्रकारा, कथ्यन्ते यथो विरामा-
 पादे पादे ते क्रियन्ते षष्ट-वद्-दशसु ॥ कीर्त्तिरित्यनन्तर भव-
 तीति पूरणीय, यथा वर्धमान[?] इति, कुच विराम इत्यत आह
 त इति ते विरामा । (C)

२०८ । अथ चतुर्विंशत्यधरा यच्छति ॥ दुर्मिणा । दुर्मिणा
 प्रकाशते वर्धविशेषे दक्षेण कर्णोद्वेग चारुगणा भविता माया-
 द्वाविंशदर्शिता श्रेयस्काष्टाष्ट्याने यच सगणा । गङ्गोद्वो न दीयते
 कीर्त्तिर्ज्ञायते सगति दोषा अनेकप्रकारेण, कथय, यथो विरामा
 पादे पादे, ते दशाष्ट-चतुर्दशसु मायास्त्विति श्रेय ॥ (C)

जहा, पहु दिज्जिअ^१ वज्जअ^२ सिज्जिअ^३ टोप्पर^४

कंकण वाहु किरीट सिरे

पइ^५ कसहि^६ कुंडल रां रइ^७ मंडल^८

ठाविअ^९ हार फुरंत^{१०} उरे^{११} ।

पइ^{१२} अंगुलि मुहरि^{१३} हीरहि सुंदरि^{१४}

कंचण^{१५} रज्जु^{१६} सुमज्ज^{१७} तणू

तसु^{१८} तूणउ^{१९} सुंदर^{२०} किज्जिअ^{२१} मंदर^{२२}

ठावह^{२३} वाणह^{२४} सेस धणू ॥

२०६^{२५} । दुर्मिला ।

२०८ । चतुर्विंशत्यक्षरप्रस्तारे भेदद्वयमाह ॥ दुर्मिलाईत्यादि ।
दुर्मिलां प्रकाशयति वर्णं विग्रेषयति वीचते कणौन्द्वासुगणा-
भणिता मात्रा द्वाविंशत् ज्ञात्वाऽग्रेषमष्टसु स्थानेषु भवन्ति
सगणाः । गणोऽन्यो न क्रियते कौर्त्तिर्ज्ञायते लगति दोषोऽनन्तः,
हत्वा चोन् विरामान् पादे पादे तावत् दशसु अष्टसु चतुर्दशसु ॥

२०८ । १ दिक्कष (B & C), दिक्खि (F). २ रज्ज (A), वज्जहि (F).
३ and ४ टोप्पर मत्त (A & B). ५ सिद्धि (C). ६ सुंदर (F). ७ पहि
(A), तद (B), उद (F). ८ कसह (F). ९ संवद (A), पूरद (C), पवरदि
(F). १० गंडल (A). ११ वाहण (A). १२ तुरंत (A). १३ उरे (F).
१४ पच (A & B). १५ सुंदरि (A & B), सुदहि (C). १६ मुहरि (B).
१७ कण्ण (B). १८ वन्द (B). १९ सज्ज (A), सुमज्ज (B), सु (C).
२० तणू (B). २१ तूणह (B & C). २२ सुंदरि (A). २३ Dropt in (B),
किज्ज (C). २४ Dropt in (B). २५ तावह (B & C). २६, २७, २८ and
२९ वाचण पावहि नं खणु सुंदरि (A). ३० ११२ (A).

अष्टौ सगणा पदे पदे क्रियन्ते, अष्टसगणकरणेन कौर्त्तिर्ज्ञायते
प्राप्यते सगणातिरिक्तो गणो न क्रियते, यदि सगण विनाम्यो गण
क्रियते तदाभक्तदोषो सगति, विरामो द्रव्यसु माषासु पुनरष्टसु
माषासु पुनयत्तुद्वयसु माषासु । वर्षदुर्मिंसायां सगणातिरिक्तगण
योगेन माषादुर्मिंसा भवति । [Vaid. खो. १८१ p 315 — Pd] (B)

९०८ । उदाहरति । प्रभोर्ज्ञायते वक्षै सृष्ट गिरस्ताण ककष
वाक्षौ किरोट गिरमि प्रतिकर्षे कुण्डल नून रविमण्डलं स्थाप्यते
हार स्फुरस्फुरमि । प्रत्यगृहि सुद्रा बीरके सुन्दरी काञ्चनरज्जु
सुमण्ये ततो तस्य त्वं सुन्दर क्रियते मन्दर स्थाप्यते वाण
त्रेयधनुषि ॥ प्रभोर्मंहेयस्य, टोपरग्रन्थ गिरस्ताण देव्यौ, वक्षैरिति
वक्षमयगिरस्ताणमित्यर्थ, नून नियमेन, त्रेयधनुषे धनुषि त्रेयो वि
ग्रहरधनुषो गुणः । (C)

९०८ । यथा । प्रभुणा दत्त वक्षै सृष्ट सुन्दर ककष वाक्षौ
किरोट गिरमि स्थापित कर्षे कुण्डल नवरविमण्डलवत् स्थापितो-
हार स्फुरस्फुरमि । प्रत्यगृहि सुद्रिका बीरके सुन्दरकाञ्चनरज्जु
सुमध्यतनौ तस्य त्वं सुन्दरकृतो मन्दर वाण त्रेये धनुषि ॥ (D)

९०८ । उदाहरणमाह, पञ्च दिव्यिञ्च इत्यादि । प्रभुणा दत्त
वक्षै सृष्ट टोप्पर ककष वाक्षौ किरोट गिरमि प्रतिकर्षे कुण्डलकं
यथा रविमण्डल, सुभोपमा चयवा क्यकापकार, स्थापितो हार
स्फुरस्फुरमि । प्रत्यगृहि सुद्रिका बीरकायां सुन्दरकाञ्चनरज्ज्वा
सुमज्जा तनुमस्य त्वणो मन्दर सुन्दर स्थापितो वाण नारायण
त्रेयधनुषि ॥ टोप्पर इति गिरस्ताणवाचको देव्यौष । निपुर-
दाक्षोद्यतप्रियञ्च वर्षनम् । (H)

ठाबहु आइहि सकगणा तह

सल्ल विसज्जहु वेवि तहा पर

खेउर सदुजुअं^१ तह^२ खेउर

एपरि गारह^३ भव्व गणा कर ।

काहल जुगल अंत^४ करिज्जसु^५

एपरि चोविह^६ वण पआसहु^७

वत्तिस^८ मत्त^९ पअप्पअ^{१०} लेक्खहु^{११}

अठ्ठ^{१२} भआर^{१३} किरीट विसेसहु ॥ २१०^{१४} ॥

२१० । स्थापयित्वा आदौ शक्रगणं तथा शल्यं विसर्ज्य द्वय-
मपि भणितं परतो नूपुरशल्य * * भव्यगणान् कुरु । काहल-
युगलमन्ते कुरुष्वम् एवं प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाशय
द्वाचिंशन्मात्राः पदे पदे लिख अष्टौ भकारान् किरीटे विशेषय ॥
विसर्ज्य देहि, विशेषय जानीहि । (C).

२१० । ठावेति । स्थाप्यतामादौ शक्रगणस्तथा शल्यौ सज्जय
द्वावपि तथा परतौ नूपुरं शब्दयुगं पुनर्नूपुरम् एवं परिपाठ्या
गुरुलघुरूपान् भव्यगणान् कुरु । काहलयुगलमन्ते कुरुष्व, एवं परि-
पाठ्या चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाशय, द्वाचिंशन्मात्राः पदे पदे लिखाष्टौ

२१० । १ सदुजुआ. (F). २ पुण (F). ३ वारह (A), गरह (F). ४ तच्छ (A).
५ ठविज्जसु (B & C). ६ चोविह (A), चोविह (F). ७ पआसहु (B & C).
८ वत्तिस (B). ९ मत्त (A). १० पआपअ (A). ११ लिक्खहु (A), लेक्खहु (F).
१२ अठ्ठ (B & C). १३ भआर (C). १४ २१० (A).

अहा, वप्पञ्च^१ उक्किं^२ सिरे^३ जिखिं^४ लिज्जिञ्च^५

तेज्जिञ्च^६ रज्ज^७ वणंत चले विणु^८

सोच्चर सुंदरि संगहि सग्गिञ्च

मारु^९ विराध कवंध^{१०} तद्दा हणु^{११} ।

मारुइ मिक्खिञ्च^{१२} वालि बिहंडिञ्च^{१३}

रज्ज^{१४} सुगीयइ^{१५} दिज्ज^{१६} अकंटञ्च^{१७}

बंधु^{१८} समुह विणासिञ्च^{१९} रावण^{२०}

सो तुञ्च^{२१} राहव दिज्जउ लिभञ्च^{२२} ॥

२११^{२३} ॥ किरीट^{२४} ।

भगवान् किरीटं विशेषय ॥ अथ गुरु सधुदय गुरुरूपो गण,
अस्यो सधु, नूपुर गुरु, अन्दो सधु काहसो सधु । भगवाइ
येन किरीट इन्दो भवतीत्यर्थः । (G)

२१० । ठावऊ आरहि इत्यादि । स्थापयादौ प्रक्रमण, तथा
अस्य विवर्त्तय इय, तथा परे नूपुर अन्धधुमस तथा नूपुरम्, अनेन

११६। १ वप्पञ्च (A) २ उक्कि (A & B) ३ सिरे (F) ४ जिखि (A)
५ लिज्जि (B) ६ जिक्खि (C) ७ जिक्खि (F) ८ विज्जिञ्च (B & C) ९ मारुञ्च
(A) १० drop to (F) ११ हणु (A) १२ गुरु (F) १३ इहंदि ७८१.१२९०
कविञ्च and मारु (A) मारि (F) १४ वज्ज (B) १५ सधुञ्च (A), तथा
सधु (B) १६ मिक्खि (A) १७ मारु जिक्खिञ्च (A), मारि विक्खिञ्च (B &
C) १८ हणु (A & C) १९ सुगीयइ (F) २० दिज्जि (A) २१ अकंटइ
(A & B) २२ and २३ वज्जि दिक्खुञ्च (C) २४ वज्ज (C) वणि (F)
२५ विभाविञ्च (A), विभाविञ्च (B) २६ रावण (B) २७ वज्ज (F)
२८ विभञ्च (B & C) २९ २१० (A) ३० वज्ज किरीट (A)

BIBLIOTHECA INDICA :

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

REPRINTED BY

THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

NEW SERIES, Nos. 957, 972, 976, 979, 983, 987 and 1015.

PRĀKRITA-PAIṄGALAM

WITH THE COMMENTARIES OF

VISWANATHA-PAŚCHANANA, VANŚIDHANA,

KRISHṆA AND YADAVENDRA

EDITED, AND SUPPLEMENTED

With a complete Index and Glossary of all Prākṛita words in the text

BY

CHANDRA MOHANA GHOSH, M.A., B.A.,

Author of Chhandahatrasaṅgraha, a Compendium of Sanskrit Pros. ly.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
1902.

प्राकृतपैङ्गलं

विभिन्नदेशीयग्रन्थपट्टपाठममणितं

विश्वनाथपञ्चाननकृत-पिङ्गलटीका—वंशीधरकृत-

पिङ्गलप्रकाश—कृष्णायविवरणाख्यटीका—

यादवेन्द्रकृत-पिङ्गलतत्त्वप्रकाशिका—

संज्ञाभिः विवृतिभिः समलङ्कितं

एसियाटिक-सोमायिटी-नामिकायाः सभायाः

अनुमत्या

रुन्दःभारमंयहकृता

“एम्. वि. पि. ए.” इत्युपाधिद्वयधारिणा

श्रीचन्द्रमोहन-घोषेण

परिशोधितं

प्राकृतशब्दानां संस्कृतानुवादसहितानाम् अकारादिवर्णक्रम-

नुयायिन्या अनुक्रमणिकया परिवर्द्धितं च

कलिकाता-राजधान्यां

वाप्टिए-मिश्रग-यन्त्रे मुद्रितं

एसियाटिक-सोमायिटी-नामिकया

सभाया प्रकाशितं च

१९०२ ख्रिष्टाब्दे ।

PREFACE.

The name of Piṅgala has come down to us from hoary antiquity, enveloped in mythic darkness and legendary confusion. He is described as a sage (मुनिः), a preceptor (आचार्यः), and again as a serpent (नागः). A story is told of Garuḍa, the great King of birds and enemy of serpents, having once on a time come down upon, and threatened to devour him. But he, by his superior wit and genius, readily outwitted the bird, and escaped into the sea. Garuḍa, thus disappointed of his prey, retired from the scene, and acknowledged the serpent as his master (गुरुः). *Vide* Commentary (C), page 2.

Two works, that bear the name of Piṅgala, are now extant. One Chhandah-sūtram (चन्द्रःसूत्रम्) is in Sanskrit, and has been published by the Society in Samvat (सेवत्) 1930; the other is in Prākṛita, and is familiar to most of the Sanskrit scholars of the present day more from its extracts, quoted in other works, than a direct acquaintance with the original.

In preparing this edition of the Prākṛita-Paiṅgalam, the following MSS. have been carefully collated:—

(A) No. 810 in the Library of the Sanskrit College, Calcutta. A very old manuscript, written in a bold and clear Devanāgri character, complete, but without a commentary.

(B) Transcribed in 1690 Śaka, in the Bengali character, by an ancestor of Paṇḍit Bhagavatī Charaṇa Smṛititīrtha, and preserved in his Family Library, at Bogri Krishṇanagar, near Garbetā, in the District of Midnāpur. It is complete, but has no commentary. *Vide* p. 596.

(C) No. 522 in the Library of the Asiatic Society of Bengal, in Bengali character, complete, and illustrated by a commentary of Viśwanātha Pañchānana, son of Vidyānivāsa.

(D) No. 1370, Government MSS., in the same. A recent transcription in clear Devanāgri, complete in *Mātra vṛttam* (Part I), but altogether wanting in *Varṇavṛttam* (Part II).

here. Poetic license has been somewhat extended in later times. For an example, compare the aphorisms of Piṅgala, p. 3, Ghoshā's Compendium, with *śloka*s 4 and 5 in pp. 6 and 7 of the present work. *Mātrā-Ohhandah* has been a great deal more amplified in the Prākṛita, and arithmetical devices and diagrams, such as *Mātrā* and *Varna Meruh* and *Patākā*, &c., have been superadded, since the time of the Sanskrit aphorisms of Piṅgala.

The reader has been left completely in the dark, as to the age and authorship of the Prākṛita-Paiṅgalam. The name of Piṅgala has been adopted, as that of the founder of a school, or as the first writer in metrical science, and nothing more. There is a very great interval of time between the appearance of the aphorisms of Piṅgala (*Ohhandah-sūtram*), and of the present work. The latter could not have appeared before the fourteenth century of the Christian era, at least in the form we now see it; whereas the former is generally believed to have had its birth at the same time with Pāṇini's grammar, or its commentary by Patañjali. The following facts may throw some light upon this question of its age:—

(i) The name of Hāmīr, the great Rājput sovereign of Mewār, is mentioned in several *śloka*s of the book. Vide *śloka* 71, p. 127; *śloka* 92, p. 157; *śloka* 106, p. 180; *śloka* 147, p. 249; *śloka* 151, p. 255; *śloka* 190, p. 304; *śloka* 204, p. 327; and *śloka* 183, p. 520. His reign commenced in A.D. 1302, and extended over 64 years.*

(ii) The following words, often met with in the description of battles between Hindus and Mahamedans, also indicate the time to be subsequent to the advent of the latter in India: Sultan in *śloka* 106, p. 180; Khorāsān and Ulla in *śloka* 147, p. 249, and *śloka* 151, p. 255; Sāhi and Talk (Turk), and Hinghu (Hindu) in *śloka* 157, p. 262.

(iii) The modern name Delhi had already superseded the ancient Paurāṇic names, but the Marhāttā power had not yet grown so powerful as it subsequently did. Vide *śloka* 185, p. 296.

(iv) Some of the commentaries were written towards the end of the sixteenth, or the beginning of the seventeenth century; and hence the text must have been written some time before that period.

The work seems to be not the composition of a single person, but a compilation from several authors. Some portions may have been subsequently added to the original skeleton. Names of some of the authors are mentioned here and there, as Haribrahma and Hariharabrahma in *śloka* 108, p. 184, and *śloka* 115, p. 197; respectively; and Vijjāhara (विद्याधरः) in *śloka* 145, p. 244. Several *śloka*s have been taken from the well-known drama, *Karpūramāñjarī*, vide *śloka* 151, p. 474, *śloka* 187, p. 528, *śloka* 189, p. 531, and *śloka* 201, p. 558.

* Vide Tod's Rājasthān.

(F) No. 160 in the Sanskrit Library of the Queen's College, Benares. A little mutilated here and there but otherwise a valuable MS. written in bold and clear Devanāgarī. It has a very lucid commentary named *Liṅgala-Prakāśa* which was completed in the month of *Aśvīja* 1639 (Saka or Samvat not mentioned) by Vansadhara, son of Kṛishṇadeva. Vide pp. 396-97.

(F) No. 60 in the same complete but rather difficult to read transcribed in Devanāgarī by Vaidyanātha in Samvat 1742, month of *Jyāishṭha*. Vide p. 397.

(G) No. 66 in the same. It is a commentary by Kṛishṇa as labelled as *Vansadhara* on the cover of the MS. complete written in Devanāgarī apparently by the same scribe as (F).

(H) A small fragment of a commentary by Yāgyavalku named *Liṅgalatattva-Prakāśikā* written in Devanāgarī and preserved in the same Library.

None of these manuscripts has escaped unscathed from the hands of the transcribers. Hence the text and commentary even of the same manuscript do not always tally.

context

In ancient India metrical literature *Chhandah* (चण्ड) was developed almost into an exact science reckoned as one of the six limbs of the Vedas (वङ्ग) and placed in close proximity to Astrology.

मिषा कसो वाकरु मिवल इन्ने ज्योतिषमिति

a comparison over
rest of all certain
ed the preliminary

The progressive development of the metrical system from the Vedic to modern times, has been traced in the Introduction to Ghosh's *Compendium of Sanskrit Prosody* and may well be left out

CONTENTS.

प्रथमः परिच्छेदः ।

मात्रावृत्तम् ।

विषयः	श्लोकसंख्या	पृष्ठे
मङ्गलाचरणम् ...	१	१
गुणनघुसंज्ञा ...	२-६	४-१४
छन्दोमङ्गदोषः ...	१०-११	१४-१५
मात्रागणभेदाः ...	१२-१४	१६-१७
प्रस्तावः ...	१४	१८-२२
षट्कलनामानि ...	१५	२४
पञ्चकलनामानि ...	१६	२४
चतुष्कलनामानि ...	१७	२५
त्रिकले आदिलघोर्नामानि ...	१८	२६
„ आदिगुरोर्नामानि ...	१९	२७
„ त्रिलघोर्नामानि ...	२०	२८
द्विकलनामानि ...	२१-२२	२९-३०
चतुष्कले द्विगुरोर्नामानि ...	२३	३०
„ चत्तगुरोर्नामानि ...	२४	३१
„ मध्यगुरोर्नामानि ...	२५	३२
„ आदिगुरोर्नामानि ...	२६	३३
„ सर्वलघुकस्य नामानि ...	२७	३३

In some instances, the compiler has consciously adopted two different definitions of the same metre, and placed them one after the other as *Saddāla-saffa* (सदृशसाफ) in *śloka* 186, p. 525, and *Saddāla-bhikkṣam* (सदृशभिक्षम) in *śloka* 188, p. 529. In others, different descriptions with different names of one and the same metre have been unconsciously adopted, as if of different metres, and placed, not consecutively one after the other, but in different places, as *Bandha* (बन्ध) in *śloka* 100, p. 411, and *Dodhaka* (दोधक) in *śloka* 104, p. 415. On the other hand, several different metres bear one and the same name —as

कयक	of 3 syllables, and of 8 syllables	(pp. 352 and 385).
साधनी	" 0 " " 11 "	(pp. 370 and 425).
दधक	" 0 " " 11 "	(pp. 371 and 420).
साधिका	" 0 " " 15 "	(pp. 388 and 481).
दुहरी	" 12 " " 23 "	(pp. 439 and 567).
दुधिका	" 0 " and a <i>Mātra</i> Chāndah of the	

There are germs of two metrical laws in this work, not formally enunciated and defined, but casually brought forward to explain the structure of particular metres. These two laws have been a little more elaborated, and christened as (I) Combination (संयोजन) and (II) Equivalent Substitution (समव्यवस्था), by the present Editor in his *Chāndah śāra saṅgraha* (p. 114 et sequens, and Introduction pp. xv-xvi, paras 36-38). The first of these laws may be guessed from *ślokas* 146 and 204 in pp. 463 and 564 line 1, the second from *ślokas* 76, 80, 81, 88, 112, 121 and 187 to 193, in pp. 135 line 2, 140 line 5, 141 line 2, 150 line 2, 192 line 1, 210 line 3 and 533 to 534, respectively.

Lastly, I avail myself of this opportunity to express my

press

8-1, SCERRA'S STREET, CALCUTTA. }
The 15th of July 1902

THE EDITOR

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
गाद्यायां जगत्प्रयोगः	... ६३ ...	११८
,, विप्रादिवर्णमेदाः	... ६४ ...	११९
,, विधमस्यजगत्प्रनिन्दा	... ६५ ...	१२०
विगाद्या ...	... ६६-६७ ...	१२१-१२२
उगाद्या ...	... ६८-६९ ...	१२४-१२५
गाह्विणी सिह्विणी ...	... ७०-७२ ...	१२६-१२८
खंधा ...	... ७३-७४ ...	१२९-१३१
तद्भेदाः ...	... ७५-७७ ...	१३२-१३७
दोहा ...	... ७८-७९ ...	१३८-१३९
तद्भेदाः ...	... ८०-८२ ...	१४०-१४३
विप्रादिवर्णमेदाः	... ८३ ...	१४४
दोहादोषः	... ८४ ...	१४५
दोहाया उट्टवनिता	... ८५ ...	१४६
रसिका (उक्ताद्या)	... ८६-८७ ...	१४७-१४८
तद्भेदाः ...	... ८८-९० ...	१४९-१५४
रोजा ...	... ९१-९२ ...	१५५-१५७
तद्भेदाः ...	... ९३ ...	१५८-१६३
गंधाणा ...	... ९४-९६ ...	१६४-१६६
चउपद्रष्टा	... ९७-९८ ...	१६७-१६८
घत्ता ...	... ९९-१०१ ...	१७०-१७२
घत्ताखंड ...	... १०२-१०४ ...	१७३-१७६
कृष्ण्य (घट्पदं)	... १०५-१०८(क) ...	१७७-१८०
कब्ज लक्खण	... १०९ ...	१८१-१८८
घट्पदमेदाः	... ११०-११५ ...	१८९-१९७
कृष्ण्यदोषाः	... ११६ ...	१९८-२०१

विषय	श्लोकसंख्या	पृष्ठ
पञ्चकले आदिनघोर्गोमानि	२८	२४
, मध्यकघोर्गोमानि	२९	२५
पञ्चकलपनुष्कलयो सामान्यनामानि	३०	२६
गुह्यनघुनामानि	३१-३२	२८-१
वर्गमलसंज्ञा	३३	३८
गण्यदेवता	३४	४०
गयाना मित्रादिसंज्ञा	३५	४१
गण्यफल	३६	४२-३
दिगम्बविचारः	३७-३८	४३-४
माभाषाम् उद्दिष्ट	३९	४८-५
, नष्ट	४०	५५-५
वर्णानाम् उद्दिष्ट	४१	५८
, नष्ट	४२	५९-६
गण्यमेव	४३	६४-७
वर्णपताका	४४	७२-८
माभामेव	४५-४६	८०-८
माभापताका	४७-४८	८२-९
कलस्य लघुगुह्यज्ञान	४९	८६-१०
माभामकंटोपक	"	१०१
वर्णमकंटोपक	"	,
संज्ञकप्रकारसंख्या	५०	१०२
गाथाप्रकरण	५१	१०३-१
गाथ	५२-५३	१०४-१
गाथा	५४-५५	१०८-१
पठनप्रकार	६२	११०

विषयः	सूचकसंख्यायां	पृष्ठे
गाद्यायां जगणप्रयोगः ...	६३ ...	११८
„ विप्रादिवर्णमेदाः ...	६४ ...	११९
„ विषमस्यजगणनिन्दा ...	६५ ...	१२०
विष्णाद्या ...	६६-६७ ...	१२१-१२३
उष्णाद्या ...	६८-६९ ...	१२४-१२५
गाहिणी सिहिणी ...	७०-७२ ...	१२६-१२८
खंधा ...	७३-७४ ...	१२९-१३१
तद्भेदाः ...	७५-७७ ...	१३२-१३७
दोहा ...	७८-७९ ...	१३८-१३९
तद्भेदाः ...	८०-८२ ...	१४०-१४३
विप्रादिवर्णमेदाः ...	८३ ...	१४४
दोहादोषः ...	८४ ...	१४५
दोहाया उट्टवनिक्ता ...	८५ ...	१४६
रसिका (उक्ताद्या) ...	८६-८७ ...	१४७-१४८
तद्भेदाः ...	८८-९० ...	१४९-१५४
रोक्ता ...	९१-९२ ...	१५५-१५७
तद्भेदाः ...	९३ ...	१५८-१६२
गंधाणा ...	९४-९६ ...	१६३-१६६
घउपइच्या ...	९७-९८ ...	१६७-१६९
घत्ता ...	९९-१०१ ...	१७०-१७२
घत्ताखंद ...	१०२-१०४ ...	१७३-१७६
कृष्ण्य (घट्पदं) ...	१०५-१०८(क)	१७७-१८०
कव्य लक्षण ...	१०९ ...	१८१-१८८
घट्पदमेदाः ...	११०-११५ ...	१८९-१९७
कृष्ण्यदोषाः ...	११६ ...	१९८-२०१

विषय	श्लोकसंख्या	पृष्ठ
काथस्य विप्रादिवर्णा	११०	२०२-२०४
उल्लास लक्ष्य	११८	२०५-२०६
घटपदस्य आद्यमेदोदाहरण	११८	२०७-२०८
घटपदमेदानपदप्रकारः	१२०	२०८
प्राश्ननौप्रकार	१२१-१२४	२१०-२१६
पञ्चमटिका	१२५-१२६	२१७-२१८
अभिज्ञा (व्यभिज्ञा)	१२७-१२८	२१०-२१२
पादाकुचक	१२८-१२९	२१३-१२५
चउभोला	१३१-१३२	२२६-२२७
रज्जु	१३३-१३५	२२८-२३०
तद्देवा	१३६-१३७	२३५-२३६
मउमावती (मध्यावती)	१३७-१३८	२३७-२३८
कुडकिष्ठा	१३९-१४०	२४६-२४९
मगल्य	१४८-१४९	२५२-२५६
रोचर (दिपरी)	१४९-१५५	२५७-२६०
भक्ष्य	१५६-१५७	२६१-२६२
खंभ	१५८-१६०	२६३-२६६
विष्ठा	१६१-१६३	२६७-२७०
माणा	१६४-१६६	२७१-२७३
मुनिव्याका	१६७-१६८	२७४-२७७
खोरट्टा	१७०-१७१	२७८-२७९
दाकलि	१७२-१७३	२८०-२८३
मज्जमार	१७५-१७६	२८४-२८५
अधोर	१७७-१७८	२८५-२८६
दहस्य	१७८-१८०	२८७-२८८

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
दीपक ...	१८१-१८२ ...	२६१-२६२
सिंहावलोक ...	१८३-१८५ ...	२६३-२६६
पवंगम ...	१८६-१८८ ...	२६७-३००
लीलावर्द्ध ...	१८९-१९० ...	३०१-३०५
हरिगीता ...	१९१-१९३ ...	३०६-३१०
तिमंगी ...	१९४-१९५ ...	३११-३१४
दुग्धिला ...	१९६-१९८ ...	३१५-३१८
क्षौर ...	१९९-२०१ ...	३१९-३२२
जलहरण ...	२०२-२०४ ...	३२३-३२६
मध्यहारा ...	२०५-२०७ ...	३२७-३३५
मरहटा ...	२०८-२०९ ...	३३६-३३९
अनुक्रमणिका ...	० ...	३४०-३४२

द्वितीयः परिच्छेदः ।

वर्षवृत्तम् ।

दिनः	शोधसंख्या	वर्ष
विही	१-२	२३२
काम	३-४	२३३
मङ्ग	५-६	२३५
मङ्ग	७-८	२३
लाह	९-१०	२३६
लाणी	११-१२	२३
पिथ्या	१३-१४	२३७
सधी	१५-१६	२३८
रमण	१७-१८	२३८-२३
पंधाल	१९-२०	२५०
मङ्ग	२१-२२	२३
मङ्ग	२३-२४	२५१
कमल	२५-२६	२५२
तिथ्या	२७-२८	२५२-२५३
धारी	२९-३०	२५३
यथादिष्टा	३१-३२	२५५
संमोहा	३३-३४	२५६
धारी	३५-३६	२५७
संस	३७-३८	२५८-२५९

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
जमक	३६-४०	३६०
सेसा	४१-४२	३६१
विह्व	४३-४४	३६२
विजोह्य	४५-४६	३६३-३६४
घउरंसा	४७-४८	३६५-३६६
मंधाय	५०-५१	३६७
संख्यारी	५२-५३	३६८-३६९
मालती	५४-५५	३७०
दमय्यक	५६-५७	३७१
समाधिष्य	५८-५९	३७२-३७३
सुवास	६०-६१	३७४
करहंच	६२-६३	३७५-३७६
सीसरूपक	६४-६५	३७७
विज्जुमाला	६६-६७	३७८-३७९
प्रमाधिष्य	६८-६९	३८०
मक्षिका	७०-७१	३८१-३८२
तुंग	७२-७३	३८३-३८४
कमल	७४-७५	३८५
महालक्ष्मी	७६-७७	३८६-३८७
सारंगिका	७८-७९	३८८-३८९
पाइत्ता	८०-८१	३९०-३९१
कमला	८२-८३	३९२-३९३
विंव	८४-८५	३९४-३९५
तोमर	८६-८७	३९६-३९७
रूपमाला	८८-८९	३९८-३९९

विषय	श्रीकर्मभारती	पृष्ठ
समुता	८०-८१	४००-४०१
चपकभाषा	८२-८३	४०२-४०३
सारवर्ग	८४-८५	४०४-४०५
सुखमा	८६-८७	४०६-४०७
अभिधमर्ग	८८-८९	४०८-४०९
बधु	१००-१०१	४११-४१२
समुहो	१०२-१०३	४१३-४१४
शोधन	१०४-१०५	४१५-४१६
खानिखो	१०६-१०७	४१७-४१८
दमयन्त	१०८-१०९	४२०-४२१
सेविष्या	११०-१११	४२२-४२३
मानसो	११२-११३	४२४-४२५
द्वयवल्गा	११४-११५	४२६-४२७
उद्विदवल्गा	११६-११७	४२८-४२९
उवभाह	११८-११९	४३१-४३२
मिन्नाहर	१२०-१२१	४३३-४३४
मुच्यगपथात	१२४-१२५	४३६-४३७
कथोहर	१२७-१२८	४३८-४३९
लोढक	१२९-१३०	४४०-४४१
शारंगल्लभक	१३१-१३२	४४२-४४३
मोत्तिवदाम	१३३-१३४	४४४-४४५
मोदध	१३५-१३६	४४६-४४७
सरगल्लभक	१३७-१३८	४४८-४४९
सदरो	१३९-१४०	४५०-४५१
साथा	१४१-१४२	४५२-४५३

विषयः	श्लोकसंख्यायां	पृष्ठे
तारव्य ...	१४३-१४४ ...	४६४-४६५
कंद ...	१४५-१४७ ...	४६६-४६८
पंकावली ...	१४८-१४९ ...	४६९-४७१
वसंततिलव्या ...	१५०-१५१ ...	४७२-४७४
चक्रपथ ...	१५२-१५३ ...	४७५-४७७
भमशालि ...	१५४-१५५ ...	४७८-४८०
सारंगिका ...	१५६-१५७ ...	४८१-४८३
चामर ...	१५८-१५९ ...	४८४-४८५
गिसिपालव्या ...	१६०-१६१ ...	४८६-४८८
मणोद्वंस ...	१६२-१६३ ...	४८९-४९१
मालिणी ...	१६४-१६५ ...	४९२-४९३
सरस ...	१६६-१६७ ...	४९४-४९६
शरात्र ...	१६८-१६९ ...	४९७-४९९
लील (गोल) ...	१७०-१७१ ...	५००-५०२
चंचला ...	१७२-१७३ ...	५०३-५०५
वक्षस्त्रव्य ...	१७४-१७५ ...	५०६-५०८
पुष्पवि ...	१७६-१७७ ...	५०९-५११
मालाहर ...	१७८-१७९ ...	५१२-५१३
मंजीरा ...	१८०-१८१ ...	५१४-५१७
किलाचक्र ...	१८२-१८३ ...	५१८-५२०
चचरी ...	१८४-१८५ ...	५२१-५२४
सदूलसट्टा ...	१८६-१८९ ...	५२५-५३२
तद्देदाः ...	० ...	५३३-५३४
चंदमल ...	१९०-१९१ ...	५३५-५३८
धवलांग ...	१९२-१९३ ...	५३९-५४२

विषय	अध्यायसंख्या	पृष्ठ
संभु	१८४-१८५	५११-५
मोता	१८६-१८७	५१०-५
गडका	१८८-१८९	५११-५
सहारा	१९०-१९१	५१२-५
करेंद	१९२-१९३	५१३-५
हमी	१९४-१९५	५१४-५
सुरी	१९६-१९७	५१०-५
हुमना	१९८-१९९	५११-५
बिरोट	२००-२०१	५१२-५
सागूर	२०२-२०३	५१३-५
तिथमगी	२०४-२०५	५१४-५
अनुक्रमविद्या	•	५१५-५
प्राज्ञाद्वयविद्यम	•	५१६-५
टीकाकृत्यविद्यम	•	५१७-५
Index and Glossary	•	५१८-५

ERRATA ET CORRIGENDA.

—:0:—

पृष्ठे	पंक्तौ	For	Read
७	६	यदतीव्रप्रयत्नेन	यदा तीव्रप्रयत्नेन
"	"	संयोगादेव गौरवं.	संयोगादेरगौरवं
"	११	लृ	ळ
१६	३.	जहसङ्गं	जहसंखं
२७	१०.	लघुकालंवेण	लघुकालंवेन
२८	१.	णामाह	णामाहँ
३०	१५	समासगतः	समासतः
३३	१४	पाटे	पाठे
"	१६	नूपुरं रतिः	नूपुररतिः
३६	११	यो	मो
५६	१६	न	न[?]
६८	१	द्वितीयकिं	द्वितीयाङ्गेन
"	१०	द्वितीयेत्यं	द्वितीयेत्यं
७५	११	प्रक्षारसंख्या	प्रक्षारसंख्यातोऽधिक- संख्या
८०	७	कोट्ट पुरह	कोट्ट[?] पुरह
८३	१८.	षष्ट	षष्ठ
८०	५	तत्रा	तच्चा
११४	४.	लक्ष्मी	लक्ष्मीः
११६	२	वेष्टी	वेसी
१२०	८.	विंशद्भिर्वे	विंशत्या वे

इष्टे	पंक्तौ	For	Read
१२५	१०	सोडंश	सोडण
॥	१५	मेक्षामि	मेक्षे
१२७	२	इसिडंश	इसिडण
१२८	८	॥	॥
१२८	२	होइ	होति
१३१	१३	वाम कर	वाम कर
१३१	१९	व्यात्र	व्यात्र
१३५	५	गृमि(रा)यो	गृमिणी
१४८	७	वकेहि	वकेहिं
१५५	१८	वयहर्त	वयहर्त
१६०	७	मिउ	मिउ
१६०	१२	[चतु घत]	[चतु घती]
१७२	१	वतानद	वतानदः
१८८	१	वड	वड—वड
२०७	१८	गृमि(रा)यो	गृमिणी
२२१	७	बोडइमात्रिका	बोडइमात्रिका
२२५	११	मात्रुयां (व)	मात्रुयां
२२८	१०	वदिमात्रा	वदि मात्रा
२३०	५	यकइह	यकइह
२३८	१८	सयुक्त	संयुक्ता
२५५	१८	च वलिथ	१ च वलिथ
२६९	१८	कोडत	कोडति
२८७	२	वाइह	वाइह
२००	५	उवयम	उवयमम्
२०७	१० ७	धममिति	धममिति

श्रुते	पंक्तौ	For	Read
३०६	२	छ[च्छ]कालो	छकालो
३१६	१३	स्थापन	स्थापन
३२३	७	टवु	ठवु
३४४	२	देऊ	देऊ
३५२	१३	कमणीयं	कमनीयं
३५६	४	देऊ	देऊ
३६३	१	पाथ पाथं ठिया	सो विजोहा मया
„	१८	सो विजोहा मया (C)	पाथ पाथं ठिया (E & F)
३७६	१६	धावंता	धावंता
३८२	१६	माणय	माणय
३८६	३	[असुस]र	असु[स]र
४२४	१४	गौड़	गोड़
४२६	१७	गचंती	गचंता
४४७	६	तोटकच्छन्द	तोटकच्छन्दो-
„	१४	चारि	चारि—
४६३	१	शरीरा	सरीरा
५१२	१८	मालाधरां	मालाधरा
५२०	३	फेक्कार	फेक्कार
५४७	३	सुह	सुह[र]
„	६	क्रियते	क्रियेते
„	१२	„	„
५६४	१८	चक्षुमा	यक्षुमा

प्रकारेण एकादश भव्यगणान् कुरु । काहलयुगमन्ते स्थापय, एवं-
प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णान् प्रकाशय, द्वात्रिंशन्मात्राः पदे पदे
लेखय, अष्टौ भकाराः, किरीटं विगेषय ॥ स्थापयादौ शक्रगणं
गुरु-लघुद्वय-गुरुरूपं, तथा तस्य परे शल्यद्वयं लघुद्वयं विसर्जय,
तस्य परे नूपुरं शब्दयुगं, तथा नूपुरं गुरुं, तथापदेन शब्दद्वयं
लघुद्वयम्, अनेन प्रकारेण एकादश गणान् कुरु । अस्थार्थः शक्र-
गणानंतरं लघुद्वयं कार्यं, तत एकगुरुरेकगणः लघुद्वयमपरो गणः
एतयोरेकादश गणाः क्रमेण कार्याः, ततः सर्वान्ते काहलयुगलं
लघुयुगं स्थापय, अनेन प्रकारेण चतुर्विंशतिवर्णाः चरणे, मात्राः
द्वात्रिंशत्, एतदेव मञ्चिष्याह समुदायेनाष्ट भकाराः पादे । (H).

२११ । उदाहरति । पितुरुक्तं शिरसि येन गृहीत्वा त्यक्तं राज्यं
वनान्ते चरि[लि]तं, द्वे सोदरसुन्दर्यौ सङ्गे लग्ने, मारितो विराधः,
कवन्धस्तथा हतः । मारुतिर्मिलितः, वाली विघटितः, राज्यं
सुग्रीवहस्ते दत्तं, वद्धः समुद्रः, विनाशितो रावणः, स तव राघवो-
निर्भयं ददातु ॥ (C).

२११ । यथा । पितुराज्ञा शिरसि येन गृहीता, त्यक्त्वा राज्यं
वनान्ते चलितं पुनः, सोदरसुन्दर्यौ संगे लग्ने, मारितो विराधः,
कवन्धस्तथा हतः । मारुतिर्मिलितो वालिर्विखंडितो राज्यं सुग्रीवाय
दत्तमकंटकं, वद्धः समुद्रो विनाशितो रावणः, स मम राघवो-
ददातु निर्भयं ॥ (G).

२११ । उदाहरणमाह, वप्सह इत्यादि । पितृभक्तिः शिरसि

येन गृहीता, त्याक्ता राज्यं बह्व्यसितो वन, सोदरसुदर्यो वने लगे,
 चतो विराध, कवन्धः तत्र हत । मादतिर्मिसित, बाको व्यापा-
 दित, राज्यं सुषोषाय दत्तमकष्टकं, यद्धा समुद्रं विधातितो-
 रावण, यत्तुभ्य राघवो ददातु निर्भय ॥ यत्तुभ्य इति वसिष्ठो
 कामधेनु । यत्तुभ्य पितृवाचको देवोप, सोदरो लक्षण,
 सुदरो सोता । चतुर्विंशत्यक्षरप्रसारस्य एका कोटिः सप्तषष्टि-
 सप्तषष्टिः सप्तषष्टिः सप्तषष्टिः सोदराधिकं प्रतद्वय भेदाक्षेपु
 दिङ्मात्रमुदाहृत, त्रैलोक्यभेदा, स्वयमवगन्तव्याः । यद्यपि चतुर्विं-
 शत्यक्षरपर्यन्तानि वृत्तानि भवन्ति, तथाप्यस्मिन् पद्ये पद्यकारेण
 चतुर्विंशत्यक्षरपर्यन्तानि वृत्तानि प्रोक्तानि, पञ्चविंशत्यक्षरपर्यन्तानि
 विवर्तेति न समानि, कृता, चतुर्विंशत्यक्षरपर्यन्तानि चतुर्विंशत्याः पितृ-
 नागेन भुजगविजृम्भितमिति [Iude Ghoṣa's Compendium, p
 101—EJ] इदं नामाख्येन गद्यभाषे भुजगेन पितृलेन विजृ-
 म्भित गतमित्युक्ता समुद्रे प्रविष्ट, पञ्चकारस्योपास्यपितृनागस्य
 गमनममगलमिति चतुर्विंशत्यक्षरपर्यन्तो [नो]क्तं । तथाच इद-
 पारिजाते । चापचतुर्विंशतिमानि कुण्डलाणि क्रमशोऽक्षरैः । एकैक-
 वल्लितैरुर्ध्वं दण्डका प्रचितानि च ॥ दण्डकाः कुण्डलैरुपाभ्यां प्रचि-
 तान्यपरैर्गणैः । य[स]तरा मिसितासुख्यप्रुतयो भवन्नाक्षरा ॥
 तेषामन्योऽन्ययोगाच्च स-माभ्यां चापि कोटिम् । प्रचितानि विव-
 र्द्धन्ते त्रैलोक्यभेद केवल ॥ विहाय यगलं शुद्ध गद्यैरन्यैरग्रेवतः ।
 चतुर्विंशत्यक्षरपर्यन्तैर्दण्डकान्ते प्रचितानि च ॥ (H)

कण्ठेक पठम दिअ सरस सुपअ^१ धुअ
 पअहि^२ पलइ^३ तह ठइअ^४ वरं
 सालूर^५ सुभणि^६ मणहरणि रअणिपहु-
 वअणि कमल^७दलणअणि वरं^८ ।
 वत्तीसह^९ कल^{१०} पअ^{११}[ह] ठवह^{१२} पअलिउ^{१३}
 तह मह^{१४} करअल^{१५} दिअ विलअ^{१६}
 मत्ता^{१७} वण^{१८} सुललिअ^{१९} छउ^{२०} चउकल किअ^{२१}
 कइ दिणअर^{२२} भण^{२३} भुअअ पए^{२४} ॥
 २१२^{२५} ॥*

२१२ । अथ जनत्रिंशदक्षरा ॥ कर्णमेकं प्रथमं देहि मरमपदं
 धुवं पदे पतति स्थापय प्रकटितं * * * तन्मध्ये करतलं तत्र

२१२ । १ पचह (A, B & C), स्रपच (E). २ पचर (A), पचर (B & C), पदि (E). ३ पलिच (A). ४ ठविच (A, B & C). ५ सलूर (A). ६ भण (F). ७ Dropt in (B & F) ८ वरं (C). ९ वत्तीस (B & C). १० मत्ता (A). ११ पउ (A & C), dropt in (B). १२ ठवह (A & B), वउ (C). १३ पचलिच (A), पचलिउ (B), पचलिवउ (C). १४ म (A & B). १५ करअल (B & C). १६ गणचं (A). १७ मत्ता (E). १८ पल (A), वण (E). १९ वललिच (E). २० छउह (E), छउ (F). २१ किल (B). २२ कइवर दिणअर (A), कइ दिणअण (E). २३ Non est (A), वण (B). २४ भुअअ पचं (A), भुअ पचचं (B), भुअअ पद (C). २५ २१५ (A).
 * सालूर is placed before द्वितीयविभक्तौ in MS. (A), but after it, in all the others.—Ed.

विलस्य चवधानमित्यर्थं, माचावर्णाभ्यां सुललितानि पट्चतुष्पदा
कृता कविदिनकरो भणति भुजगपति ॥ (८)

२१२ । अथ सासू[र]नामक दृप्त ल[क्ष]णमिति, कथेहेति ।
अथ पठम — प्रथ[म] दिच — दत्त स्थापित इति यावत् पञ्चविं-
पादेषु कथे[ल्ल] — कर्ण एक पल्लव — पतति, विलस्य — विलसे
पादाते इति यावत् करचल — करतल गुर्वेत वगण्य इति यावत्
दिच — दत्त, तच्च मह — तन्मध्ये गुरुदण्डात्माकगण्य वगण्योर्मध्ये
इति यावत् मत्ता वक्ष्य सुल[लि]च — माचावर्णसुललितानि इह
चञ्चकल — पट्चतु कला किञ्च — कृता एव च पञ्च — पदे पञ्च
किञ्च ल] — प्रकटिता वन्तो[वि]ह कल — द्वाविंशत्यां उवह —
स्थापय, हे मण्डहरणि — मनोहरणि रञ्जविपञ्चवचणि — [र]जनी
प्रभुवदने कमलदक्षनयने वरस्य सुपच — वरसमुपद रक्षै
लघुभि सलितानि शोभनानि पदानि यस्य तत्तथा तच्च — तथा
वर सम्यक् यथा स्थापयता उवच — स्थापित तत् धुव — धुव
निश्चित वर — दृप्तश्रेष्ठ सासूर — सासूरनामक दृप्त भण्य — कदप
इति कद दिण्यवर — कविदिनकर भुञ्च्य पण — भुजगपति
भण्य — भणति ॥ कर्णानन्तर[र]पट्चतु कलोत्तरवगण्यरचितवरण
सासूर इति फलितार्थे । (१)

२१२ । अथेकोनविंशदणं सासूरमाह, कल इति । कर्ण एक
प्रथम दत्त वरसमुपद धुव पदे पतति, तथा स्थापित वर
सासूर सुमण्य मनोहरे रञ्जनिप्रभुवदने कमलदक्षनयने वर ।
द्वाविंशत् कक्षा पदे स्थापय प्रकटितास्तन्मध्ये करतल दिशि

हा, जं फुल्लु कमलवण बहद लहु पवण

भमद^१ भमरकुल^२ दिसि विदिसं^३

भंकार पलद^४ वण रवद^५ कुहिल^६गण

विरहिअ हिअ^७ हुअ दर^८विरसं ।

आणंदिअ जुअजण उलसु^९ उठिअ^{१०} मण

सरस णलिणि दल किअ सअणा^{११}

पल्लद^{१२} सिसिर रिउ^{१३} दिअस^{१४} दिहर^{१५} भउ

कुसुम समअ अवतरिअ वणा^{१६} ॥

२१३^{१०} ॥ सालूर ।

विलये, मात्रावर्णमुल्लितं षट्चतुःकलं कृतं, कविदिनकरो भणति
भुजगपतिः ॥ कर्णो द्विगुरुः, सुभण कथय, तन्मध्ये कर्णसगणयो-
र्मध्ये, करतलं सगणः, विलयः पादांतः । (G).

२१२ । प्रचितकमयन्यदाह, कषेक इत्यादि । कर्ण एकः प्रथमं
द्विजाः सरसपदाः भ्रुवं पदे पतन्ति, तत्र संख्याय वरं शालूरं
सुभणितं मनोहरे गजवरगमने कमलदलनयने वरं । द्वात्रिंशत्कृताः

२१२ । १ भमद (A), Non est (E & F). २ भमरकुल (E), भमरकुलक
सव (F). ३ विदिस दिशं (A), दिस विदिसं (B). ४ पलद (E). ५ चरद
(A). ६ कोकिल (A), कोदल (E & F). ७ विरहि हिअ (A, B & C).
= तदयस (A), अमर अर (B), अय अर (C). ८ उलस (B), उलसि (E &
F). ९ रवद (A), सुवद (B), रमस (C). १० पिअसणा (B). ११ पल्लदि
(A & C). १२ ऋउ (A), उ (E). १३ दिवस (B & C). १४ दिहर (E).
१५ अयसरि वचना (A), अयसरिअ वणा (B & C). १० २१६ (A).

कक्षा प्रकथ्य स्थापय पदे पदे करतलकतवलय भाषासुसमित षट्
 चतु कक्षा क्ता, कविदिनकरो भणति सर्वभुवनपर ॥ प्रथममेक
 कर्णे ततो दिशा, कियन्तो दिशा इत्याह दृढ चउह्वल रति
 षट्चतु कक्षास्तत करस्ततमते देय । चम्पार्य चादौ गुहदय देय
 तत षट्चतुर्लम्भात्मकगणास्तत वगण, एवमकारेण ग्रामूर नाम
 हृन्दो भवति । अषाष्टसु वर्णेषु यति पुनरष्टसु यति पुनस्तयो-
 दशसु वर्णेषु यति । एक हृद पारिजाते । आदिस्थिततगणकमथ
 वसुमगणकमवधितिधुतक[धु]गुहकक्षित, पूर्वं गजहृतयति तदनु वसु-
 विरति तदनु [च] दहनदशकविरत । ग्रामूरमभिषयति सकल-
 भुजगपति-रभिरुपति[-रभिनव रसपरिचयकमित, धने विभव
 अधिकमपि सुभक्विकमपि यत्र दृढ वितरति [कवि, भणित ॥ (H)

२१२ । [उदाहरति] यत् पुन्र कमलवन वहति लघुपवन
 भ्रमति भ्रमरकुल दिशि दिशि स्रद्धार पतति वने कोकिलो
 रौति, विरहिचदय भयेन विरमकरमभूत् । आनन्दितपुवजन-
 उन्नमितरभममना सरमगलिनोदलकृतशयन, पर्यन्ता मिशिरच्छट-
 दिवसो दीर्घाभक्तु कुसुमममयोऽवतीर्णो वने ॥ (C)

२१२ । ग्रामूरमुदाहरति जमिति । ज—यत् यस्मात् पुन-
 [पुष्पितो] कमलवन वहद् लङ् पथक्—याति मन्दपवन एवं
 दिशि विदिस—सर्वत्र दिक्षु विदिक्षु भ्रमरकुल—भ्रमरकुलस्य
 झकार पलद्—झकार पतति वन रवद् कोदलगण—वने रौति
 कोकिलगण विरहिच दिय—विरहिचदय दरविरम—भय-
 विगतरस ऊच—जात । ऊलमि उठिच मण—उल्लामोत्थितमना

सब पअहि^१ पढम^२ भण दहअ^३ सुपिअगण भगणा^४

तह अंता^५ गुरुजुगा^६ हत्य^७ पलंता^८,

पुण^९ बिअ गुरुजुअ लहुजुअ बलअ^{१०} जुअल कर^{११}

जंपइ णाआ कइराआ^{१२} सुंदरकाआ ।

पअ पअ तलहि^{१३} करहि गअगमणि^{१४} ससिवअणि

चालिस मत्ता गुरु^{१५} जुत्ता एहु णिरुत्ता,

गुणिगण^{१६} भण^{१७} सब पअ^{१८} वसु रस^{१९} जुअ^{२०} सअ^{२१}

पअला^{२२} तिअभंगी^{२३} सुहसंगी^{२४} सज्जणसंगी ॥

२१४^{२५} ॥*

सरस एलिण्डल किअ सअण — सरसनलिनीदलकृतशयनः युवजनः
आणंदिअ — आनन्दितः, पल्लट्ट — प्रत्यावृत्तः निवृत्त इति यावत्
सिसिर रिड — शिशिरच्छतः, दिअस दिहर भउ — दिवसा दीर्घाः
जाताः, अतो हेतोः कुसुम समअ अवतरि[अ] वणा — कुसुमसमयः
वसंतकाल इति यावत् अवतीर्णा वने ॥ शालूरो निवृत्तः । (E).

११४। १ & २ transposed in (F). २ पढ (B). ३ दहज (A & F).
४ भगण (B). ५ अन्त (C). ६ गुरुकणा (B & C). ७ हत्या (A).
८ अलंता (A), अणन्ता (B), अलन्ता (C). ९ पुण (A) १० Dropt in (A),
जुअल (C). ११ कइ (B & C). १२ कइराआ (C), कबिराआ
(F). १३ लहि (A). १४ गजगमणि (B). १५ कइकर (A). १६ गणिगण
(A), गणिभण (B), गणि अ (C). १७ Dropt in (A & C). १८ पअइ (F).
१९ रस (A). २० जुत्ता (A), जुत्ता (F). २१ सज सज (B), सज (C).
२२ पअ पअलिअ (A). २३ तिअभंगी (A). २४ सुहसंगी (B), सज संगी (C).
२५ २१० (A). * Included in the missing pages of (E).

११३ । यथा । यत्फुल्ल कमलवन, वहति लघुपवन, भ्रमर-
कुलस्य सर्वदिषु विदिषु स्रकार पतति, वने रौति कोकिलगणो
विरहिदय भवति दरविरम । आनन्दितयुवजन प्रोलासिस्त्रि-
मता सरसमलिनोदलकिसलय हत)प्रयन, प्रत्याहृत मिमिर-
च्छतु, दिवसा दीर्घा भूता, सुसुमसमयोऽवहतो[तीर्ण] वने ॥ (७)

११३ । उदाहरणमाह, ज फुल्ल इत्यादि । यत्र फुल्ल कमलवन
वहति लघुपवन, भ्रमति भ्रमरकुल दिषु विदिषु स्रकार पतति
वने रौति कोकिलगण, हृदय जात सखि अतिविरम । आन-
दितो युवजन, तप्तो विरहिजन सरसनलिनोदलहतप्रयन, परा-
हृत मिमिरच्छतुर्दिवसा दीर्घा भवति, सुसुमसमयोऽवतीर्ण वने ।
सुसुमसमयो वसन्तकाल ॥ (II)

११४ । यथ गच्छका । सर्वप्रथम पादे भण द्वा सुप्रियगणा,
भगणास्तथा अस्मे दावपि गुरुकामौ हस्तो वनते, पुनरपि गुरु
पुन्य लघुपुन्य बलयपुन्य सुह, जल्पति नाग कविराज सुन्दर-
काय । पदपदस्ये सुह गजगमने शशिवदने चत्वारिंशत्का
गुरुयुक्ता एता निरुक्ता, गुणिभिर्गणयित्वा सर्वपदे वसुरस्युक्ता
शत, प्रकटिता चिभट्टी सुखाद्गो * * * शत माया । पञ्चविंशत्यधरे
वसन्त्ये कथ चतुस्त्रिंशदधराणुक्तानौत्याह पञ्च विंश दश—पञ्च
विंशतिरेखान् वर्णान् शशुप्रथमनवक देहि इति चिभट्टीच्छन्दो
ऽवरपदेऽपि मासा इय, शशुच्छन्दस प्रथममवाधराणि चान्तिम
नवाचरदूरीकरणे इय मासा भवतीत्यर्थः । चतुस्त्रिंशदधरसु
दण्डकभेद इति बोध्यम् । (८)

२१४ । अथ चतुस्त्रिंशद्वर्णां त्रिभंगीमाह । सर्वत्र प्रथमपादेषु भण दश सुप्रियगणान् भगणं तथाति गुरुयुगं हस्तः पतति, पुनरपि गुरुयुगं लघुयुगं वल्ययुगं कुरु जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतलेषु कुरु गजगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः गुरुयुक्ता एवंप्रकारेण निरुक्ताः, गुणिगणैर्भणितं सर्वपादेषु वसुरसयुतं शतं प्रकटं, त्रिभंगी सज्जनसंगी ॥ सुप्रियो दिलघुः, हस्तः सगणः, वल्यं गुरुः । (G).

२१४ । प्रचितकमेवाह, मव पश्रदि इत्यादि । सर्वस्मिन् पदे प्रथमं भण दश सुप्रियगणान् भगणो द्वौ अन्ते गुरुकान्तौ हस्ततत्तान्तौ, पुनरपि गुरुयुगं लघुयुगं वल्ययुगं कुरु, जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतले कुरु [ग]जगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः करयुक्ता इति निरुक्ताः, फणिभणिताः सर्वस्मिन् पदे वसुरसयुतं शतं पद्ये प्राप्तं, त्रिभङ्गी शुभाङ्गी सज्जनसंगी ॥ सर्वस्मिन् पदे दश सुप्रियगणान् भण, सुप्रियगणो दिलच्चात्मकस्ततोभगणस्ततोऽन्ते गुरुद्वयं, ततो हस्ततलं सगणः, सगणान्ते गुरुयुगं लघुयुगं वल्ययुगं गुरुयुगं कुरु, जल्पति नागः कविराजः सुन्दरकायः । पदपदतले कुरु हे गजगमने शशिवदने चत्वारिंशन्मात्राः, कीदृशः करयुक्ताः द्वयेन युक्ता द्विचत्वारिंशन्मात्रा इत्यर्थः, इदं निरुक्ता गणयित्वा फणिभणिताः सर्वस्मिन् पदे वसुरसयुतं शतं तेनाष्टषष्टियुतशतमित्यर्थः, पद्ये प्राप्तं, कीदृशी त्रिभङ्गी शुभाङ्गी सज्जनमङ्गिनी । अत्राष्टसु वर्णेषु यतिः, पुनरष्टसु वर्णेषु यतिः, पुनर्नवसु वर्णेषु यतिः, पुनश्चतुर्षु वर्णेषु यतिः, पुनः पंचसु वर्णेषु यतिः । उक्तं कंदः पारिजाते,

२१२ । यथा । यत्कुसुम कमलवन, वहति लघुपवन, भ्रमर-
कुलस्य सर्वदिक्षु विदिक्षु झकार पतति, वने रौति कोकिलगणो
विरहिद्वय भवति दरविरय । आनन्दितयुवजन प्रोक्षामिश्चिर-
मना सरसनखिनोदलकिसलय, लत]श्रयन, प्रत्यावृत्त शिशिर-
श्चतु, दिवसा दीर्घा भूता, कुसुमसमयोऽवतनो[नीर्ण] वने ॥ (०)

२१३ । उदाहरणमाह, ज कुसुम इत्यादि । यथा कुसुम कमलवन,
वहति लघुपवन, भ्रमति भ्रमरकुल दिक्षु विदिक्षु झकार पतति
वने रौति कोकिलगण, हृदय जात सखि चतिविरम । आन-
दितो युवजन, तप्तो विरहिजन सरसनखिनोदललतश्रयन, परा-
वृत्त शिशिरश्चतुर्दिवसा दीर्घा भवति, कुसुमसमयोऽवतीर्ण वने ।
कुसुमसमयो वसन्तकाल ॥ (II)

२१४ । अथ गच्छका । सर्वप्रथम पादे भण दश सुप्रियगणा,
भगणान्तया अन्ते दावपि गुरुकान्तो वसतो वसते, सुनरपि गुरु
पुग्म लघुपुग्म वलघपुग्म कुह, जल्पति नाग कविराज सुन्दर-
काय । पदपदतले कुह गजगमने शशिवदने चत्वारिशक्ताया
गुरुयुक्ता एता निरुक्ता, गुणिभिर्गणयिता धर्मपदे वसुरसयुक्ता
ग्रत, प्रकटिता विभङ्गी सुखाङ्गी * * * ग्रत माया । पञ्चविंशत्यधरे
वक्तव्ये कथं चतुस्त्रिंशदधराशुक्लामीत्याह, पञ्च विध इत्य-पञ्च
विंशतिरेखान् वर्णान् शम्भुप्रथमनवक देहि इति विभङ्गीच्छन्दो
ऽवरपदेऽपि मास्त्रा इत्य, शम्भुच्छन्दस्य प्रथमनवाधराणि चान्तिम
नवाधरदूरीकरणे इत्य मास्त्रा भवतीत्यर्थः । चतुस्त्रिंशदधरस्य
दण्डकभेद इति बोध्यम् । (C)

[शेष]यतिद्वयवैपरीत्येऽपि दृश्यते । केचित् वर्णत्रिभंगीमाहुः, पञ्च-
भंगमन्ये । (H).

२१५ । उदाहरति । जयति जयति हरः वलचितविषधरस्तिल-
कितसुन्दरचन्द्रः मुन्यानन्दः जनकन्दः, वृषभगमनकरः त्रिशूल-
डमरुधरः नयनदग्धानङ्गः शिरोगङ्गः गौर्यर्द्धाङ्गः । जयति जयति
हरिर्भुजयुगधृतगिरिर्दशमुखकंसविनाशः पीतवासाः सागरवासः,
वलिच्छलकः महीधरः असुरविलयकरः मुनिजनमानसहंसः शुभ-
वासाः उत्तमवंशः ॥ (C).

२१५ । त्रिभंगीमुदाहरति । वलदश्च विसहर — वल[यि]त-
वि[ष]धरः तिलदश्च सुन्दर चंद्र — तिलकितसुन्दरचन्द्रः मुणि
आणंद — मुन्यानंदः मुन्यानंदस्वरूपः लज्जकेवेत्यर्थः [?] जण कंद —
जनकंदः त्रैलोक्यमूलमिति यावत् वरदगमणकर — वृषभगमन-
करः तिसुल डमरु धर — त्रिशूलडमरुधरः एअणहि डाहु अणंगं
— नयनाभ्यां दग्धानंगः सिरगंगं — शिरोगंगः गोरिअधंगं — गौर्य-
र्द्धांगः हर — हरः जअद् जअद् — जगति जयति । भुजयुगधृत-
गिरिः दहसुह कंस विणासा — दशमुखकंसविनाशः पिअ वासा
— पीतवासाः सुंदर हासा — सुभगहास्यः, वलि छलि — वलिं
छलयित्वा [महि हरु —] महीहरः — पृथ्वीहारक इति यावत्,
असुरविलयकरः मुणिजण माणसहंसा — मुनिजनमानसहंसः, अवहट्ट-
भाषायां व्यत्यासे दोषाभावात् सूह भासा — सुभाषः मधुरवचन-
इति यावत् उत्तमवंसा — उत्तमवंशः हरिः श्रीकृष्णः जअद् —
जगति जअद् — जयति ॥ त्रिभंगी निवृत्ता । (E).

जहा, जअइ जअइ हर वलइअ विसहर

तिलइअ सुंदर चंदं मुखिआणंदं जणकंदं,

वसइ'गमणकर तिसुल डमरु धर"

णअणहि डाहु'अणंगं सिरगंगं'गोरि'अधंगं ।

जअइ' जअइ' हरि भुअ जुअ धरु'गिरि

दइमुइ' कंस बिणासा पिअवासा'सुंदर हासा',

बलि छलि'महि हरु' असुर बिलअकइ'

मुखिजण' माणसईसा सुइ'भासा' उत्तम'

वंसा ॥ २१५ ॥ द्वितीयविभक्ती ।

यदिह नगणरसपरविनिहितससभमसगुह्यप्रतिपक्ष वसुविच्छिन्न गज
भिन्न, तदनु भवविरति तदनु जलधिपति तदनु च वाणविभक्त
गुणसप्त रसरत्न । कलपति कलिपतिरतिसुभयितिरतिरिह
खलु पक्षविभक्त कतरत्न सञ्जनसग, मधुरिपुभवमयविमलयप्रउदय-
मपि कुहते सुमियोग वज्रभोग वैभवयोग ॥ एतच्च रस-

- १।६। १ तिलइ (B & C) २ वसइ वइ वसइकर (A) ३ वरइ (F & E) ४ धइ (A) ५ डाइ (C) ६ Dropt in (A) रिउभइ (B)
७ गोरिअ (A) गोरि (F) ८ वरइ वइ वरइअ (A) ९ जअइ (A)
१० व (A) धरि (B & C) ११ Dropt in (E) १२ Dropt in (A)
१३ वाआर वासा (A) वाआर वासा (B) वाअ वासा (C) १४ बलिअ (A)
बलि (B) बलि (C) १५ अविअ वइ (A) १६ विसइकर (A)
१७ महि मय (B) मुचिअ (C) १८ पिअ (A) dropt in (B) सुइ (E)
सुभ (F) १९ Dropt in (A & B) वासा (C) २० सुमिअ (A)
२१ २।८ (A)

अथानुक्रमणिका ।

—००—

सिरि^१ काम^२ मङ्ग^३ मही^४ सार^५ ताली^६ पित्रा^७
समी^८ रमण^९ जाण^{१०} पंचाल^{११} मरंदा^{१२} मंदर^{१३}
कमल^{१४} तिला^{१५} घारी^{१६} णगाणिआ^{१७} संमोक्षा^{१८}
हारीआ^{१९} हंसा^{२०} जमका^{२१} सेसा^{२२} तिला^{२३}
विज्जीहा^{२४} तह^{२५} चउरंसा^{२६} मंथाणा^{२७} संखणारी^{२८}
मालती^{२९} दमणआ^{३०} समाणिआ^{३१} सुवासड^{३२}
करहंघी^{३३} ता^{३४} सीसा^{३५} विज्जुमाला^{३६} पमाणी^{३७}

१ Non est (A). २ मङ्ग (B & C). ३ मही (A). ४ सार (B). ५ ताली (A). ६ पित्रा (A, B & C). ७ सति (A, B & C). ८ रमण (E & F). ९ Non est (E & F). १० मरंदा (A, B & C). ११ कमल (A, B & C). १२ Non est (A). १३ घारि (B & C). १४ लंगाणी (A), णगाणी (B & F). १५ घारीबंथा (A & B), घारीब यथा (C). १६ सेसा (F). १७ डिला (A), डिणा (B), डिणा (C). १८ Non est (E & F). १९ चौरंसा (B), चउरंस (F). २० Non est (A), मंथाण (C). २१ संखणारी (A), री (B), संखणारी (C). २२ मीलामालती (A), मिथामालति (B), मिलामालद (C). २३ दमण (A, B & C). २४ समाणि (A, B & C). २५ सरासड (A), सवासड (B). २६ त्या (B), था (C). २७ सिंसा (A). २८ पमाणि (A).

२१५ । यथा । जयति जयति हरो बलवितविषधरमिलकित
 सुदरपद्मे मुनिजनानन्दो जनकदो हृषभगमनकर विशूलडमहधरो
 नयनदग्धानग गिरोगमो गौर्यर्द्धांग । जयति जयति हरिर्भुज
 युगधृतगिरिर्दग्धमुसकसविनाश पीतवासा सुदरवाच बलि
 ललधित्वा मभीहत असुरविलयकरो मुनिगणमानमहस सुख
 वाच उत्तमवय ॥ (C)

२१५ । उदाहरणमाह, जयह इत्यादि । जयति जयति हरो
 बलवितविषधर तिलवितसुन्दरपद्मे मुन्यामन्द जनकद, हृष
 भगमनकारी उमहविशूलधर नयनदग्धानग गिरोगम गौर्य
 र्द्धाङ्ग । जयति जयति हरिः मुञ्जयुगधृतगिरि दग्धमुसकस
 विनाशकर पीतवासा वागवाच, बलि ललधित्वा मभी हता
 येनेति श्रेय असुरप्रलयकारक मुनिगणमानमहस शुभभा
 वकमवय ॥ (11)

अथानुक्रमणिका ।

चिरि^१ काम^२ मङ्ग^३ मही^४ मारु^५ ताली^६ पित्रा^७
 समी^८ रमण^९ जाणा^९ पंचाल^{१०} मरंद^{१०} मंदर^{११}
 कमला^{११} तिळा^{११} घारी^{११} णगाणिआ^{११} संमोहा^{१३}
 घारी^{१४} हंसा^{१५} जमका^{१६} सेसा^{१६} तिळा^{१७}
 विज्जोहा^{१८} तह^{१८} चउरंसा^{१८} मंथाणा^{१८} संखणारी^{१९}
 मालती^{१९} दमण^{२०} समाणिआ^{२०} सुवासड^{२०}
 करहंची^{२१} ता^{२१} सीसा^{२१} विज्जुमाला^{२२} पमाणी^{२२}

-
- १ Non est (A).   २ मङ्ग (B & C).   ३ मही (A).   ४ मारु (B).
 ५ वाणी (A).   ६ पित्र (A, B & C).   ७ सचि (A, B & C).
 ८ रमण (E & F).   ९ Non est (E & F).   १० मरंदा (A, B & C).
 ११ कमला (A, B & C).   १२ Non est (A).   १३ घारि (B & C).
 १४ लगाणी (A), णगाणी (B & F).   १५ घारीबंधा (A & B), घारीष
 बन्धा (C).   १६ सेसा (F).   १७ डिला (A), डिणा (B), डिळा (C).
 १८ Non est (E & F).   १९ चौरंसा (B), चउरंस (F).   २० Non
 est (A), मंथाण (C).   २१ संखणारी (A), री (B), संखणारी (C).
 २२ मीलामालती (A), मिषामालति (B), मिळामालद (C).   २३ दमण
 (A, B & C).   २४ समाणि (A, B & C)   २५ सरासड (A), सवासड
 (B).   २६ त्या (B), था (C)   २७ सिमा (A)   २८ पमाणि (A).

मल्लिका^{१८} ३५ तुगा ३६ कमला^{१९} ३७ दीपा^{११} महालक्ष्मी^{११} ३८
 सारगिका^{११} ३९ पादता ४० कमला^{१९} ४१ विव^{१९} ४२ तोमर^{११} ४३
 रुच्यमाला^{१९} ४४ सजुता^{१९} ४५ चपचमाला^{१८} ४६ सारवर्द^{१९} ४७
 सुधमा^{११} ४८ अमिचमर्द^{१९} ४९ वधु^{१९} ५० तह^{१९} सुमुही^{११} ५१
 दीधक^{१९} ५२ सालिणी^{१९} ५३ दमलच ५४ सेणिका^{१९} ५५
 माकली^{१८} ५५ तह^{१९} इदवज्जा ५६ उविदवज्जा^{१९} ५७ उवज्जा^{१९} ५८
 विज्जाह^{१९} ५९ भुचगा ६० लक्ष्मीहर^{१९} ६१ तोलच^{१९} ६२ सारग^{१९}
 ६३ मोत्तिचदाम ६४ मोदच^{१९} ६५ तरलचचणि^{१९} ६६ तह^{१८}
 सुदरि ६७ माया ६८ तारच^{१९} ६९ कदु^{१९} ७० पकाचली^{१९} ७१

- ३५ मल्लिका (A & B)   ३७ माका (B)   ३९ Non est (C E & F)
 ३९ महालक्ष्मी (A)   ४१ सारगिका (B C & F)   ४३ कमल (B & F)
 ४६ विव (A B & C)   ४६ तोमर (C)   ४७ कपाल ही (A D & C)
 ४८ सजुतज (A B & C)   ४९ चपचमाला (A)   चपचमाला (B & C)
 ५० लाचसारा चरसः चरसवली (A)   सारावली (B & C)   सारवर (E)
 ५१ सुधम (B & C)   ५२ अमिचमर्द (A B & C)   ५५ उतावधू (A)
 * वधु and दीधक are different names of the same metre—Ed
 ५५ Non est (A B & C)   ५६ सुमुहीविवा (A)   सुमुही (E)
 ५६ दीधक (A)   नच तुगा दीधक (B)   नच कुच दीधक (C)
 ५७ सालिनि (A)   साथी (B)   ५८ सेणिका (A)   सेणिका (B & C)
 ५९ माकली (A B & C)   ६० दह (A)   ६१ उवा रंद उविदवज्जा (A
 B & C)   ६२ चड (A)   लाचज (B & C)   ६३ विज्जा (A)   विज्जाह
 (B & C)   ६५ लक्ष्मीर (A)   लक्ष्मीहर (F)   ६६ तोलच (A)   तोलज (B)
 ६६ सारगज (A B & C)   ६७ मोदका (A & C), तुगा मोदका (B)
 ६८ मरविच चचणी (A)   ६९ Honest (A)   ७० मारका (A B & C)
 ७१ नच चंदा (A & B)   कपा (C)   ७१ पकावाची (A)   चकलली (B & C)

वसंतलिखा^{११} ०२ चक्रवर्त्त^{१२} ०३ भमरायलि^{१३} ०४ छंदा^{१४} मारं-
गिका^{१५} ०५ चामर ०६ तह^{१६} निमिषाला^{१७} ०७ मणहंस^{१८} ०८
मालिणि^{१९} ०९ मरहो^{२०} १० पाराउ^{२१} ११ नीलु^{२२} १२ तह^{२३}
चंचला^{२४} १३ तह^{२५} वंभारुअक जुत्ता^{२६} १४ पुहवौ^{२७} १५ माला-
हरा^{२८} १६ मंजीरा १७ जाणऊ^{२९} कौलाचंदा^{३०} १८ चर्चरी १९
तह^{३१} सद्दूला^{३२} २० विश्व सद्दूला^{३३} २१ जाणऊ^{३४} चंदमाला^{३५} २२
धवलंगा^{३६} २३ संभू २४ गीता^{३७} २५ तह गंडका^{३८} २६
सद्दूरआ^{३९} २७ एरिंदउ^{४०} २८ हंमी २९ सुंदरिआ^{४१} १००
दुमिला १०१ मुणऊ^{४२} किरौट^{४३} छंदा १०२ तहवे मालूरा १०३
विश्वतिभंगौ^{४४} १०४ ।

११ वसंतलिखा (F). १४ चक्रा (A), चक्र (B & C). १५ भमरायली (A).
१६ चन्द्रा (C). १७ रेनिका (A), चारदिका (B & C). १८ चण (A,
B & C). १९ निमिषाल (A). २० पालहंसा (A), मणहंसा (B & C).
२१ माली (A), मालिणी (F). २२ Non est (A), सरभा (B & C).
२३ पाराच (A), पाराचा (B & C). २४ लीला (A), नील (B & C).
२५ Non est (B & C). २६ पंचाला (A). २७ Non est (A), भणिसद
(B & C). २८ बंधुसुखावाणी (A), बन्धारुअक जुत्ता (B). २९ श्वी (C).
३० मालाहर (A & C), मणीहर (B). ३१ जाण (A), जाऊ (B).
३२ कौलाचंदा (A & B). ३३ Non est (E & F). ३४ सद्दूरा (A),
साद्दूला (C). ३५ सदयचंद (A), सदय (B & C). ३६ Non est (A),
तह (C). ३७ चंदमालाधर (A), लऊचन्द्रमाल (B), चन्द्रमाल (C), चंचवला (E).
३८ धवलकला (B), धवलकला (C), धवला (F). * २४ to १०४ Non est (E).
३९ गीता (A). ४० गंतुका (A). ४१ सद्दूराय (A), सद्दूरया (C).
४२ एरेंदा (A), नारेंद्रा (C). ४३ सुन्दरि (B & C). ४४ सुणेऊ (A).
४५ किराला (A), किरौणाय (B), कौलस (F). ४६ लऊ निश्वभंगी (A &
B), विश्व चिभंगी (F).

उक्तानि कदापि प्राकृतसूत्रेषोपमहरति विरोति । श्री काम
मधु मही सार तासौ प्रिया प्रग्री रमण पशाल मृगेन्द्र [मदर]
कमल तोषां धारौ नगानिका समोदा दारौत हस दमक प्रे
तिष विञ्जोदा चतुरस्र मयान प्रसमारौ मासतौ दमनक समा-
निका सुवासक करहच तथा प्रीपे प्रीर्यरूपकमित्यर्थ, विष्णु
नमाला प्रमायिका मयिका तुल्य कमला महानक्षी धारगिवा
पवित्रा कमल विष तोमर रूपमासौ मयुक्ता चपकमाला धारवती
सुपमा अमृतगति मधु तथा सुमुखी दोधक प्राक्षिनी दमनक
मयिका मासतौ तथा दम्भवञ्जा [अपेन्द्रवञ्जा] उपजाति विद्याधर
भुजगप्रपात लक्ष्मीधर तोटक धारगरूपकमित्यर्थ मौक्तिकदाम
भोदक तरलनयना तथा सुन्दरी माया तारक कदु पकावली
वधततिलका चमपद भ्रमरावलीच्छद धारनिका चामर तथा,
निजिपाक्ष ममोदक माक्षिनी प्ररम नाराच नील तथा चक्ष्मा
तदनन्तर मञ्जरूपकमयुक्ता शृङ्गिणी मासधर मजोर ज्ञायता
कीकाचञ्च चर्चरो मादूल प्रार्दुलविक्रीडितमित्यर्थ, विष सङ्का
—द्वितीयप्रार्दुलविक्रीडित ज्ञायता चन्द्रमाला * * * * ॥ (६)

उक्तानि कदापि प्राकृतसूत्रेषोपमहरति, विरोत्यादिना ।
श्री १ काम २ मधु ३ मही ४ सार ५ तासौ ६ प्रिया ७ प्रग्री ८
रमण ९ पशाल १० मृगेन्द्र ११ मदर १२ कमल १३ तोषां १४
धारौ १५ नगानिका १६ समोदा १७ दारौत १८ हस १९ दमक २०
प्रेष २१ तिष २२ विञ्जोदा २३ चतुरस्र २४ मयान २५ प्रसमारौ २६
मासतौ २७ दमनक २८ समानिका २९ सुवासक ३० करहच ३१

तथा सीसा २२ विद्युन्माला २३ । प्रमाणिका २४ मल्लिका २५ तृंगः २६
 कमलं २७ महालक्ष्मीः २८ सारंगिका २९ पवित्रा ४० कमला ४१
 विवं ४२ तोमरं ४३ रूपामाला ४४ संयुक्ता ४५ चंपकमाला ४६
 सारवती ४७ सुषमा ४८ अमृतगतिः ४९ बंधुः ५० तथा सुमुखी ५१
 दोधकं ५२ शालिनी ५३ दमनकं ५४ सेनिका ५५ मालती ५६
 इंद्रवज्रा ५७ उपेन्द्रवज्रा ५८ उपजातिः ५९ विद्याधरः ६० भुजंग-
 प्रयातं ६१ लक्ष्मीधरः ६२ तोटकं ६३ सारंगः ६४ मौक्तिकदाम ६५
 मोदकं ६६ तरलनयनी ६७ तथा सुंदरी ६८ आचा ६९ तारकं ७०
 कंदुः ७१ पंकावली ७२ ॥ वसंततिलका ७३ चक्रपदं ७४ भ्रमरा-
 वलीच्छंदः ७५ सारंगिका ७६ चामरं ७७ तथा निशिपालः ७८
 मनोहंसः ७९ । मालिनी ८० शरभः ८१ नाराचः ८२ नीलं ८३ तथा
 चंचला ८४ ततो ब्रह्मरूपकसंयुक्ता ८५ । पृथिवी ८६ मालाधरः ८७
 मंजीरं ८८ ज्ञायतां क्रीडाचन्द्रः ८९ चर्चरी ९० । शार्दूलं ९१ द्वितीय-
 शार्दूलं ९२ ज्ञायतां चन्द्रमाला ९३ धवलः ९३[४] शंभुः ९४[५]
 गीतं ९५[६] तथा गंडकः ९६[७] स्रग्धरा ९७[८] नरेन्द्रः ९८[९]
 हंसौ ९९[१०] सुंदरी १००[१] ॥ दुर्मिला १०१[२] ज्ञायतां
 किरीटं छंदः १०२[३] ॥ द्वितीयत्रिभंगी १०३[४] सालूरा १०४[५]
 सतुरधिकग्रतं वृत्तं जल्पति पिंगलराजः ॥

इति पिंगलकथितो वर्णवृत्तपरिच्छेदः ॥

इति उत्तरार्धं समाप्तं कृष्णीयविवरणे छंदोग्रंथे ॥

लिखितमिदमग्निहोचिविश्वनाथेन सं १७४२ ज्यैष्ठशुक्लचंद्रे ॥ (G).

It follows ng in found in texts (B C D and gloss H) but not in (A F I & G) It is placed after sloka १ in the first part (मन्त्रम्) in (D) but at the end of the 2nd part (वचनम्) in (B C & H) —

एथो अमल पुरथो^१ सथार पुन्वेहि^२ वे वि वणाइ^३ ।
कच्चतवग्गे अंता^४ दधवणा पाउए ख छथति^५ ॥ [उग्गाहा^६]

एकार ओकार अनुस्वार मकार लकारपूर्वा ऐकारौकार
विभर्गं अन्त स्यकारवकारा, मकारपृष्ठे द्वौ वर्णौ ताकव्यमूर्धन्यौ
क च त वर्गाणां पञ्चमाचराणि ङ झ-नकारा — द्य वर्णं प्राकृते
न सन्ति । आदित्यरमाकरे इदं नु भक्तसधामान्यप्राक्तनलक्षण —

ऐ ओ क क ख ख न नु मुन अयाविन्दुयतुर्धी कणि
प्राप्ते न ख ङ आ वृषगदिवचन माहाद्य प्राकृते ।

रूपधादि धदात्मनेपदकृत धदा परस्मैपद

भेदो नैव तयोर्न लिङ्गनियमस्तादृश्या सङ्गते ॥ (C)

अथ छन्दास्तुक्का प्राकृते वर्णनियममाह ए ओ अ म ल परचो
इत्यादि । एकारस्य परो ऐकार ओकारस्य पर ओकार,
अमित्यनुस्वारपरो विभर्गं, मकारपरोऽन्त स्यकार, लकारपरो
ऽन्त स्यकार दन्त्यमकारस्य पूर्वौ द्वौ वर्णौ मूर्धन्यवकार ताकव्य
प्रकारौ, कवर्गे चवग तवर्गाणां पञ्चमाचराणि ङ झ ना एते वर्ण
द्य प्राकृते न भवन्ति । (H)

१ पुरथो (B & C) २ पुन्वेहि (B & C) ३ वणाइ (B) वचराओ (D)

४ कच्चत पद्यम अक्षर (D) कच्चत पद्य अक्षर (C) ५ ओति (B & C)

६ गाथा चर (D)

After this in (B & C),

रेहो तह वि विसर्गो पिंगल आरेण हरिसं भणित्त्रं ।
तं पाउए ए नि[णि]वञ्चइ जं सूरौ पश्चिमे उञ्चइ ॥ [गाद्या]

रे हो तह इत्यादि । तत्रापि प्राकृते विसृष्टः स्वरहीनो रेफः
पिंगलकारेणोद्भूतं भणितं । स रेफः प्राकृते न [नि]पतति परवर्ण-
मस्तके, यदि सूरः पश्चिमे उदेति ॥

कृष्णिभाषितवृत्तपागरे विषने स्तरताकुलात्मना ।

सुधियः परिगोधयन्तु तत्त्वपया यन्न मया विलोकितां ॥

अथापकनिरपेक्षा पिंगलतत्त्वप्रकाशिका टीका ।

श्रीयादवेन्द्ररचिता तिष्ठतु विदुषां मदा कण्ठे ॥

श्रीयादवेन्द्रबुधराजेन्द्रदशावधानभट्टाचार्यविरचितायां पिंगल-
तत्त्वप्रकाशिकायां टीकायां वर्णवृत्ताख्यो

द्वितीयः परिच्छेदः समाप्तः ॥

श्रीहरिः शरणं । स्तुति श्रीश्रावणे १६८६, मासे २ रोज २
लिखितमिदं पुस्तकं काम्बपीयजयनारायणशर्मणा ।

लिखनपरिश्रमवेत्ता [भवति हि] विद्वज्जनो नान्यः ।

सागरसंघनखेदं हनूमानेकः परं वेत्ति ॥ (H).

कइ पिंगल भणइ कंद चउरासिअ [?] मव बुहजण मण मोहंता ॥
इति वर्णवृत्तं समाप्तम् । समाप्तोऽयं पिंगल[ग्रंथः] ॥

[Here two lines have been obliterated with ink evidently with
a purpose.—Ed.]

शुभं भवतु ॥ श्रीरामार्पणमस्तु ॥ श्रीज्ञानकीर्तनभाष्य नमः ॥

हनुमतये नमः ॥ (A).

पिङ्गल पभण्य सध्या प[च,उषा]मीष [७] एह हृद्य जात
 कद महलहा ।

मवतिरससुधांशौ [१६८०] वसुरे कालिकाया

पदकमस्युगम्य ध्यानपूर्वं लिखेत् ।

हरिरघमसिखे हि श्रेष्ठस्कारजन्य

निजतनुजमपिष्याप्तातपादेन सार्द्धम् ॥

श्रीगुरुचरण मदीयतनुपादना भवन्तु ॥

हृद्य पिङ्गल कदए वसुविज परिच्छेदयो समानो ॥ (B)

कद पिङ्गल पभण्य सध्या सव वेविष एह हृद्य जात
 कद महलहा ।

हृद्य पिङ्गल कदए वसुविज परिच्छेदयो समानो ॥

इति महामहोपाध्यायविद्यामिश्रात्मज विद्यनाथ

पञ्चानन इत्या पिङ्गलटीका समाप्ता ॥ (C)

श्रीश्रीपालकभौशिरभकिरणसूक्तमभारानितान्

चमोजदितय पराक्रमणनातेवासिषसेवित ।

सदिधाकवितामताअयतएन्नेत्रस्त्रिनामयणी

प्राति श्रीजगदीश इत्यभिहितो नाथा तदीय सुत ॥११॥

सूक्तंद्वाष्ट्यनेत्र करनिकरसमुद्भूतदिग्जालपृथ्व्य

श्रीकृष्ण [७] जपनियमविधिध्वसिताशेषपाप ।

आयुर्वेदार्चदीचागुरुतिष्ठमति शम्भुविद्याप्रवीणो

जात पुत्रशदीयो विमलतरयशा हृष्यदेवाभिधान ॥१२॥

साहित्याम्बोधिपारेगतविमलमतिर्ज्ञानकीर्णाप्रियुग्म-
 ध्यानासक्तान्तरात्मा यमनियमयुतस्तर्कविद्यानुरक्तः ।
 जातो वंशीधराख्यस्त्रिभुवनविस्तारमत्कीर्त्तिचन्द्रस्य तस्य
 स्त्रीयप्रौढप्रतापानलकिरणसमुत्तापितारेस्तनुजः ॥ १३ ॥
 वर्षं नन्दनवर्त्तुचन्द्र (१६८८) मिन्निते आषाढमासे सिते
 पक्षे चन्द्रदिने तिथौ प्रतिपदि श्रीचन्द्रमौलेः पुरे ।
 तातात्सम्यगधीत्य तेन रचिता सेयं प्रकाशाभिधा
 भाषा पिंगलटिप्पनी रघुपतेर्ध्यानात् समाप्तिं गता ॥ १४ ॥
 यावद्भानेति नाम प्रभवति जगतां तारणं श्रीहनुम-
 चित्ते भक्तिश्च यावद्रघुपतिचरणाम्बोजयुग्मे दृढास्ति ।
 यावत् कूर्मस्य पृष्ठे निवसति पृथिवी सप्तगोत्रादियुक्ता
 तावज्जीयान्मम * * * कतिरियं टिप्पनी पिंगलस्य ॥ १५ ॥ (E).

इअ पिंगल कहीए वण्युत्त परिच्छेओ । अपि उत्तरार्धः ॥
 विश्वनाथेनालेखि पुरा पुर्यां स्वपाठाथं सं १०४२ ज्यैष्ठः । (F).

Δ

COMPLETE INDEX AND GLOSSARY

OF ALL PRAKRITA WORDS

IN THE TEXT OF

THE PRĀKRITA PAINGALAM.

 The figures indicate the page and line in which the words occur.

* * Words marked with an asterisk are to be understood as names of metres.

अ ।

- अ, (च, पुनः) p. 4,2; 5,2; 7,2;
24,3; 40,3; 111,2; 111,2,
465,2; 472,1; 489,3; (अष्टं)
180,5.
- अचल, (अतिचलानि) p. 411,1.
- अंक, (अङ्कः, अङ्कं) p. 72,4; 80,3,
8; 96,2.
- अंफं, p. 55,4.
- अंका, (अङ्कान्) p. 48,2; 55,3;
56,3; 72,2; 89,2; (अङ्कं)
55,5.
- अंफो, (अङ्कं, अङ्को, अङ्कन) p. 48,4;
59,2.
- अंफो, (अङ्कः) p. 58,4.
- अंगा, (अङ्गो) p. 439,2.
- अंत, (अन्ते) p. 80,3; 170,5; 182,
4; 187,7; 205,2; 217,3;
220,5; 230,2,3; 252,5; 257,
8; 265,1; 272,2; 285,5;
291,2; 295,1; 297,4; 299,
2; 301,7; 308,2; 319,2;
333,1; 336,7; 370,2; 375,
2; 400,3; 404,2; 451,3;
468,1; 486,2; 492,3; 497,
3; 500,3; 503,3; 529,4;
554,4; 555,2; 560,1,2,4;
569,1; 575,5.
- अंतय, (अन्ते) p. 271,3.
- अंतगुणामाई, (अन्तगुणामानि)
p. 31,1.
- अंतगुह, (अन्तगुहः) p. 39,5.
- अंतर, (अन्तरा, मध्य) p. 135,2;
317,2.
- अंत लघुएण, (अन्तलघुएण) p. 39,5.
- अंतष्ट, (अन्ते) p. 274,5; 374,2;
499,2.
- अंतष्टि, (अन्ते) p. 254,1; 259,2;
306,3; 411,4; 489,3; 517,2.
- अंता, (अन्ते) p. 583,2; (अन्ताः)
594,5.
- अंते, p. 311,1; 321,2; 326,1;
357,1; 380,2; 388,1; 424,
2; 426,2; 461,3; 472,2;
481,1; 513,2,3; 561,2.
- अंतेकफल, (अन्ते एकफलः, अन्ते
एकफलं) p. 146,2.
- अंते लघुआ, (अन्ते लघुआं) p. 269,2.
- अंध, (अन्धः) p. 198,3.
- अंधश्च गंध विनाशक, (अन्धकारान्य-
विनाशकरः) p. 172,2.
- अंधश्चर संहरण, (अन्धकारमह्वेन)
p. 504,2.
- अंधार, (अन्धकारः, अन्धकारे)
p. 249,5,6.
- *अंधो, (अन्धः) p. 195,3.
- अंवर, (अम्बरे) p. 300,3; (अम्बरं)
455,1.
- अंमू, (अमूणि) p. 125,2.

चक्राय, (चक्रयुक्त) p 576 G

चक्रार, (चक्र, चक्रालि) p 158

४१ २५२,२ (चक्रार, चक्र)
791,3

चक्रार चक्रि, (चक्रोचरि) p 582

चक्रारणे, (चक्रालि) p 162

चक्रार रत्न चरिष, (चक्रारत्न
चक्र) p 1912

चक्रारवत, (चक्रारवत्त) p 612

चक्रार चक्रुत, (चक्रारचक्रुत)
p 177,2

चक्रार, (चक्रालि) p 331,
322 424,1

चक्रार, (चक्रालि) p 422,3,
503,3

चक्रार, (चक्रालि) p 317,1

चक्रार, (चक्रालि) p 42,2

चक्रारम, (चक्रारम) p 301,3

चक्रार घूम घूमवत, (चक्रारघूमघूमो
वत) p 511,3

चक्रार, (चक्रालि) p 507,3, 543,3

चक्रार, (चक्रालि) p 304,1

चक्रार, (चक्रालि) p 107,4 545,6

चक्रार, (चक्रालि) p 224,5

चक्रार, (चक्रालि) p 558,7

(चक्रार) p 149,1

(चक्रार) p 453,2

चक्रार, (चक्रालि) p 411,2

चक्रार, (चक्रालि) p 41,2

चक्रार, (चक्रालि) p 322,2

चक्रार, (चक्रालि) p 184,2

चक्रार, (चक्रालि) p 183,3

चक्रार, (चक्रालि, चक्रालि) p 131,2
319,6 302,2; 4-4,2

चक्रार, (चक्रालि) p 538,4

चक्रार, (चक्रालि) p 123,2

चक्रार, (चक्रालि)
p 278,2

चक्रार, (चक्रालि, चक्रालि)
p 251,2

चक्रार, (चक्रालि) p 311,3

चक्रार, (चक्रालि) p 210,2

चक्रार, (चक्रालि) p 172

चक्रार, (चक्रालि) p 171,1

चक्रार, (चक्रालि, चक्रालि)
p 177,6

चक्रार, (चक्रालि) p 109,2

चक्रार, (चक्रालि) p 303,2

चक्रार, (चक्रालि) p 22,5

चक्रार, (चक्रालि) p 390,1

चक्रार, (चक्रालि) p 276

चक्रार, (चक्रालि)
p 20,2

चक्रार, (चक्रालि) p 209,1

चक्रार (चक्रालि) p 512,2 538

(चक्रालि) 571,4

चक्रार, (चक्रालि) p 497,4

चक्रार, (चक्रालि) p 571,4

प्रह्मसि लोली, (अष्टाशोतियोनयः)
p 525,2.

*अद्विज्ञा, p. 220,1.

अयंग, (अनङ्गः) p. 176,1.

अखल, (अनलः) p. 169,6; 190,3.

अखलभरे, (अनलभृताः) p. 304,2.

अखरा, (अन्याया) p. 177,8.

अखुयिज्जद, (अनुनीयते) p. 109,2.

अखुसर, (अनुसर) p 330,4.

अखेअपरा, (अनेकप्रकाराः, अनेक-
प्रकारेण) p. 571,6.

अखेक, (अनेकं) p. 42,5.

अख, (अन्यः) p. 571,5.

अखो, (अन्यः) p 4,4; 155,5.

अखोख गुण, (अन्योन्यगुणाः, अनो-
न्यगुणानि) p. 103,6.

अखोख भायदि, (अन्योन्यभागेः)
p. 449,4.

अखुल, (अखुलं) p. 190,6.

अख्य, (अर्थन) p. 198,4.

अख्यीरा, (अख्यिरं) p. 463,1.

अख, p. 103,1; 105,1; 108,1;
121,1; 126,1; 129,1; 138,
1; 155,1; 163,1; 167,1;
170,1; 173,1; 177,1; 210,
1; 217,1; 220,1; 226,1;
228,1; 242,1; 246,1; 252,
1; 257,1; 261,1; 263,1;
267,1; 271,1; 274,1; 278,
1; 280,1; 284,1; 285,4;
287,1; 291,1; 293,1; 297,
1; 301,1; 306,1; 311,1;

315,1; 319,1; 323,1; 330,
1; 336,1.

अखोगमादा, (अयोद्वाया) p. 121,1.

*अद्वा, (आद्वा) p. 436,2.

अद्वा, (अद्वा) p. 215,1; 216,2.

अद्वा अद्वा, (अद्वाद्वा) p. 14,2.

अद्वांग, (अद्वाङ्गे) p. 207,1.

अद्वांगदि, (अद्वाङ्गे) p. 176,2.

अद्वांगे, (अद्वाङ्गे) p. 113,1.

अद्वा, p. 197,2; (अद्वा) 272,2

अद्वाफद, (मात्तातृकाय) p 197,2.

अद्वा, (अद्वा) p. 367,1.

अद्वांग, (अद्वाङ्गे) p. 169,1; 338,
5; 417,2.

अद्वा, (अद्वा) p. 173,2.

अद्वा, (आत्मा, आत्मानं) p. 233,6.

अद्वा, (आत्मानं) p. 107,2.

अद्वा, (आत्माना) p. 401,2.

अद्वा, (आत्मदोषेण) p. 554,4.

अद्वा, (आत्मीयः परः) p. 309,4.

अद्वा, (अद्वाद्वायः, आत्मद्वा)
p. 18,3.

अद्वा, (अर्पय) p. 127,3.

अद्वा, (आत्मा) p. 545,8.

अद्वा अद्वा, (अद्वाद्वायः)
p. 483,1; (आत्मानमात्मानं)
507,3.

अद्वा, (अर्पितं) p. 222,1.

अद्वा, (आत्मनि) p 545,8.

अद्वा, (अवतीर्णः) p 270,2.

अद्वा, (अवच्छिन्नं, अपच्छिन्नं)
p. 14,1.

अवतरिद्य, (अवतीर्ण) p 581 8	अलकार रहिद्य, (अलङ्कारहित)
अवर, (वृत्त, वृत्तरित) p 55 5	p 198 3
अवार पद, (अपरवार) p 230 2	*अलिप्त, p 205 ; 222,5
अवम्, (अपर) p 33 3 64 4	अलिप्त, (कथय) p 203
अवलायाय, (अवलाकय) p 543 1	(अप्रयोजक) 2 0 4
अवस, (अवस्य) p 414 3	*अलिप्त, 48 5 59 5 77,5
अवसिद्ध, (अवसिद्धी) p 41 4	80 6 431 4 433 2
अवसिद्धि, (अवसिद्धा) 96 3	अवस, (अवसी) p 303,2
अवुडकभा, (अवुड) p 5 0	अव लर गद्यवद, (अद्यमरत पति)
अवुड, (अवुड) p 15 1	[111] p 32,2
अवयव, (अवयव) p 190 6	अवलिप्त, (अवलि) [111]
अविलस्य वला, (अविलस्यवला)	p 31 3
p 385 9	अवला, (अवला) p 160 1
अविलस, (अविलस) p 458 4	अविल, (अविलीति) p 16 5
अविल, (अविल) [515] p 35 3	अवा, (अविलीति) p 406 4
(वृषा) 167 0 (वृषा) 268 3	अवुड, (अवुड, अवुड) p 198 1
अविलकर, (अविलकर) p 537 1	अवुडवला, (अवुडवला) p 165 5
*अविलगर्ह, (अविलगति) p 100 0	अवुड कुल मवला, (अवुडकुलमवला)
अविलगवलि, (अविलगवला)	p 385,3
p 371 3	अवुड विलसक, (अवुडविलसक)
अविलग वला, (अविलग))	p 566 7
p 338 3	अवुड मवक, (अवुडमवक)
अवला, (अवला) p 405,3	p 172 3
अवला, (अवलान्) p 346 4	अवला, (अवला) 74
अवलि, (अवलि, अवलिन्दलि)	अवलेहि, (अवले) p 382
p 231 2	अवला, (अवला) p 72 1
अवलि, (अवलि) p 41 4	अव, (अव) p 18 1 23 1 24,1
अव, (अव) p 24 0 (अपर)	25 1 26,1 27 1 28 1
41 2 6 (अव) 130 3	29 1 30 1 31 1 3 1
240 0 241,2	31 1 6 31 1 3 1 50 1
अवले, p 1. 1	40 1 41 1, 41 1 42 1
	58 1 61 1 7 1 80,1

89,1 ; 96,1 ; 102,1 ; 187,6 ; 205,1 ; 313,3.	आहकष्य, (आहिकायं) p. 150,1.
अहोमं, (अहोमं) p. 435,3	आहग, (आहगः) p. 257,2.
अहि, (अहिः) [155] p. 23,3 ; [313] 35,8 ; (निघः) 206,2.	आहगृन्, (आहगृन्) p. 25,4.
अहिध, (अहितः) [155] p. 31,2.	आहगृन् गमाह, (आहगृन्गमानि) p. 33,1.
अहिगण, (अहिगणः) [311] p. 21,1 ; (अहिगणाः) [155] 412,1.	आहल्लुगृन्, (आहिल्लुगृन्) p. 31,1.
अहियन्नुलितं, (अहियन्नुलितं, अहियन्नुलितं) p. 117,4	आहृदि, (आहो, आहृद्यु) p. 80,4 ; 182,3 ; 298,1 ; 330,6 ; 569, 1 ; 567,1 ; 569,1 ; 575,1.
*अहिवन्, (अहिवरः) p. 110,3.	आहृदि, (आहो) p. 175,1.
अहो, (अहिः) p. 413,3.	आहं पाण, (आदिपाहं) p. 561,1.
*अहोर, (आभीरः, अभीरं) p. 295, 6 ; 286,3.	आहंदि, (आहो) p. 357,1.
*अहो, (अहः) p. 195,2.	आह, (आयाति) p. 552,4 ; (आगतः) 563,7.
अहो, p. 413,4.	आहो, (आगता) p. 516,4.
	आहो, (अस्मि, सम्पक्) p. 465,2.
	आहो, (आनीताः, आनीयन्ते) p. 486,3.
	आहोदि, (आनन्दितः) p. 581,5.
	आहो, (आनय, आनयत, आनीदि, आनीत) [p. 89,4 ; 228,4.
	आहो, (आनयन्) p. 59,5.
	आहो, (आनीता) p. 531,5.
	आहो, (आनीतः) p. 249,6.
	आहो, (आनयति) p. 131,1.
	आह, (आयाति, आयातः) p. 397,3.
	आहो, (आवर्त्य) p. 222,4.
	आहो, (आगतः) p. 491,4.
	आहो, (आगमिष्यति) p. 401,3.
	आहो, (आयाति, आयाता) p. 358,4 ; (आयात्यति) 391,3.

आ ।

आ, (च) p. 419,2.
आश्रति, (आश्रतिः) p. 41,7 ; (आश्रितः, आश्रितं) 46,2.
आश्रा, (आद्या, आयाता) p. 112,2.
आह, (आयाति) p. 55,9 ; (आगत्य) 485,3 ; (आहो) 187,7 ; 396, 1 ; 400,1 ; 461,1 ; 489,1 ; 503,1 ; 521,1 ; 517,1.
आहं, (एतत्) p. 210,2.
आह्य, (आगतानि) p. 309,5.
आह अंत, (आद्यन्तयोः, आद्यन्तयु, आदावन्ते) p. 64,3 ; 484,3.

आवेद, (आयाति) p 2714

आमूल, p 5583

आषा, p 551 591

आषाढरि देवा, (आषाढरिदेवा)
p 2231

आशु, (इय, एनी) p 2392 2392

इ ।

इ, (इति) p 468 4

इय, (इति, इय) p 285 121,5

(इय) 1832 (इतत्, इति, एते,

इय) 2286 - 4474 5434

5002 5677 (इय) 2429

इयमभभवेक जयनी, (इयमभभवेक
जयनी) p 5315

इयरा, (इतरा) p 1444

इयसिध, (इयसिधारिमत) p 2652

इय सविता, (इन्दुवजोदेन्दुवजयो)
p 4911 4932

इय, (इय) p 1285

* इयवता, (इन्दुवजा) p 4063
4085

इयवस, (इन्दुवस) [155] p 212

इयवसा, (इन्दुवस) [155]
p 5181

* इय, (इय) p 1592, 211,2

इय, (इय = इयुक्त) p 2572

इयमम, (इन्दुसिध, इन्दुसमा)
p 21745

इयति, (इयतिनी) p 5413

इयमारु, (इयमारु) p 1584

इयुक्त, (इयुक्ति, इयुक्ति, इयुक्ता)
p 5414

इयुदेयो, (इयुदेया) p 404

इयु, (इति, इतत्) p 3526

इयु, p 137,5 1523 1586
2153 2363, 2373 238,
3, 2393, 240,36, 241,
34, 251,3

इयु, (इय, इयनी) p 128

इय, (इयने, इय) p 1473, 187
4 2705 3237 3802

इय, (इय, इय) p 1475

इयारु, (इयारु) p 1476

इयिचारा, (इ यि चारी) p 7,1

ई ।

ई, (ईति) p 2802

ईसा राव यसाह यसरिनु, (ईसा
रोचप्रसारयसरिनु) p 5581

उ ।

उयद, (उदेति) p 3934 3953

उयसीन, (उयसीनी) p 413
(उयसीनात्) 461234

उयसी, (उयसीन, उयसीने) p 41
48 4637

* उयु, (उयु) p 140,4

उयिनु, (उयिनु) p 1702

उक्किट्ठाया, (उत्कृष्टतायाः, उत्कृष्टाः) p. 242,3.

उक्किट्ठा, (उत्कृष्टा, उत्कृष्टं) p. 472,3.

उक्कच्छ, (उत्कच्छा) p. 150,1.

उक्कच्छा, (उत्कच्छा, उत्कच्छायाः) p. 151,2 ; 152,3.

उक्कि, (उत्कं) p. 576,1.

उक्किट्ठ, (उत्कृष्टः) p. 350,1.

उक्किट्ठं, (उत्कृष्टं) p. 520,2.

उक्कित्त, (उक्ता) p. 276,2.

उग्गो, (उदिता, उद्यतः) p. 370,4.

उग्गाहव, (उद्गाया) p. 103,3.

उग्गाहा, (उद्गाया) p. 4,5 ; 7,5 ; 35,5 ; 39,5 ; 115,5 ; 117,5 ; 125,5 ; 591,5.

उग्गाहो, (उद्गाया) p. 124,3.

उग्गे, (उदेति, उदितः) p. 560,1 ; (उदयन्ति, उदिताः) 560,3.

उच्चिअं, (उचितं) p. 447,3.

उच्चउ, (उच्चं) p. 283,2.

उच्चा, (उच्चं) p. 408,1.

उच्चारया, (उच्चारयाः) p. 516,1.

उच्छलइ, (उच्छलति) p. 309,7.

उच्छवे, (उत्सवे) p. 207,5.

उट्ठवहु, (उट्ठवयत्त, उत्थापयतां) p. 205,3.

उट्ठइ, (उत्थाय, उत्तिष्ठति) p. 289,5.

उट्ठए, (उत्तिष्ठन्ति) p. 266,3.

उट्ठतउ, (उत्तिष्ठन्तीभिः, उत्थिताभिः) p. 260,3.

उट्ठोकोहा, (उत्थितकोपाः, उत्थित-क्रोधाः) p. 507,2.

उट्ठि, (उत्थाय) p. 482,1.

उट्ठीअ, (उत्थाणो, उत्थापितः) p. 520,2.

उट्ठीआ, (उत्थिताः) p. 483,2.

उट्ठण, (उट्ठीय) p. 180,4.

उट्ठायिअ, (उट्ठायिताः) p. 316,5.

उग, (पुनः, अरपि) p. 10,4 ; (पुनः) 10,5 ; 39,4.

उग्गो, (पुनः) p. 444,1 ; 446,1 ; 474,3 ; 500,3 ; 525,1,2,3.

उग्गाअफ, (उद्गायकः) [151] p. 32,4.

उत्तहं, (उत्तराहं) p. 105,2 ; 124,2 ; 126,4.

उत्तम, (उत्तमाः) p. 223,2.

उत्तमवंगमा, (उत्तमवंगः) p. 586,8-9.

उत्तरइलहि, (उत्तरइले) p. 282,2.

उत्तरह, (उत्तराहं) p. 129,3.

उत्ता, (उत्तं, उक्तां) p. 172,3.

उत्ते, (उक्ता) p. 155,3.

उत्तेओ, (उत्तेजाः) p. 103,2.

उट्ठंइ, (उट्ठण्डः) p. 210,2.

उट्ठंहा, (उट्ठण्डा) p. 356,3.

उट्ठंभो, (उट्ठम्मः) p. 195,2.

उट्ठामे, p. 361,3.

उट्ठिहं, (उट्ठिणं) p. 48,1 ; 58,1.

उट्ठिटा, (उट्ठिणं) p. 58,3.

उट्ठिट्ठासरि, (उट्ठिणसट्ठणान्) p. 72,2 ; 89,2.

उट्ठिट्ठां, (उट्ठिणं) p. 48,5.

उट्ठा, (उट्ठां) p. 507,5.

उणारि, (उपरि) p. 58,4 ; 276,1.

उण्णउट्ठीणा, (उपायट्ठीना) p. 435,2.

संख्या, (उपेक्षा) p 471

उपज्ञात, (उपज्ञातय, उपज्ञाति)

अथवादि, (सपञ्चालि) p 431 4

उत्तरास, (उद्भूत, उद्भूत) p. 49 1
207

*उद्दिष्टावस्था, (उद्देश्यवस्था, उद्देश्य-
स्थिति) p. 4th 3 430 4

पञ्चदिना, (सङ्गृहीतो, सङ्गृहीतः)
185

संख्यासंद, (उद्घाटयति) p 2128

सप्त, पृ ११५

संख्या, (अंश) p 3-4 20-2

हरमयह, (हरमयह) p. 100

पृष्ठ, (उपनिषद्) । ५३५

સત્યજીત સિંઘ સહ, (ઉપાધ્યાયત્વ)
મદ્રા) p ૫81 5

बल्लाल, (बल्लाल, बल्लाले) p. 17-6
(बल्लाले) 15-3 2091

(अनुसूची, अनुसूची) 205 9

अज्ञात, (अज्ञात) p 1876

॥ २०७ ॥

सहायक, (उद्घाटन) : 20 5

पञ्चासे, (सञ्चालन) पृ. 2471

पञ्चमत्, (चलुमत्) p. 105

४, (दृष्ट) : 34.3 (दृष्ट) 37.3

(पृष्ठ) 497-4 (पृष्ठ) 338-1

463 1 514 1 (एन) 522 3

पं. (क) - १३६

अध्या. (अ३) पृ. ४१, ३

सद्यः सद्यः, (सद्यः, सद्यः,
सद्यः) ३ ३

अष्टादशसिद्धि, (चक्रविमर्श) p 1109

व्यास, (रुद्राक्ष) p. 1, 2; (रुद्राक्ष) 1 34 1st 2.

सहायक सचिव, (वकाफत)

सप्तमः, (सप्तमः) १२१।

संस्कृत- (संस्कृत) पृ. 230

उ. (अथ) पृ. २५३; (पृ.) ५०३, ५

पञ्चदशिका, (संक्षोभप्रियति)
p. 595 I

पृष्ठ, (२ से जारी) p 72 (अप, ११)

श्री चमत्त पुराण, (अकार-बीकार
अनुस्वार-मकार मकारपूर्वा -
एकार ऐकार औकार श्रीराम स्व
यंकारप्रकाश) पृ. 5914

स. (द्वि.) पृ. 409, 1

सूची संख्या (बकसिमा) १५ २०१४

E. (बक) p. 114 २०४ २०४

894 1971 4152 204

291 2 534 7 (एक) 15° 1

211 2812 403 450

2 3031 5191 (430

एकत्र) 431 1 (एका) 43

5603 (एक, एक) 2.

अध्यायी, (एकपाद)

कृ, (एकः, एकमेव) p. 455,3.
 कं, (एकं) p. 113,3 ; 531,4.
 कक, (एकैकः) p. 297,4.
 ककइ, (एकौकृत्य) p. 202,5.
 ककै, (एकैकस्मिन्, एकैकं)
 p. 189,1.
 ककउर, (एकात्तरं) p. 210,3.
 ककगला, (एकाधिकाः) p. 555,3.
 ककदह, (एकादश) p. 240,5 ; 241,2.
 ककलोपे, (एकलोपे) p. 89,4.
 ककलु, (एकः, एकं, एकलं) p. 555,2.
 कका, (एकः) p. 424,2 ; 429,1 ;
 481,1 ; 514,1 ; (एका, एकां)
 463,4.
 कका तगारेट, (एकतकारेण) p. 466,2.
 ककु, (एकं) p. 167,6.
 ककै, (एकस्मिन्) p. 118,1 ; (एकः)
 155,5.
 ककैण, (एकेन) p. 58,5.
 ककौ, (एकः, एकं) p. 326,2 ; 418,
 1 ; 509,1.
 एगारह, (एकादशे) p. 336,5.
 एगारहि, (एकादश) p. 236,2 ; 237,
 2 ; 238,2.
 एगुसयुत्ता, (एकगुसयुक्तः) p. 402,1.
 एगारहहि, (एकादश) p. 228,3.
 एगाराहा, (एकादश) p. 155,4.
 एताइ, (एते, एतानि, एतावन्तः)
 p. 37,4.
 एख, (एतत्, एवं, अत्र) p. 486,3 ;
 504,3 ; 551,4.
 एखि, (अत्र) p. 465,3.

एपरि, (एवं परिपाट्या) p. 575,4,6.
 एवि, (एवं) p. 284,3.
 एम, (एवं, एतत्, अनया) p. 146,1 ;
 177,7 ; 205,3 ; 233,6 ; 216,
 7 ; 251,2 ; 261,4 ; 280,3 ;
 396,2.
 एरावइ, (ऐरावतः) [155] p. 34,4.
 एरिसं, (एतादृशीभिः) p. 315,2 ;
 (इंदृशं) 595,2.
 एरिस भाग्रहि, (एतादृशभागेः)
 p. 315,4.
 एरिसही, (एतादृशं, एतादृशेः)
 p. 500,2.
 एरिसि, (इंदृशः) p. 33,7 ; (एतादृशं)
 182,7 ; 315,8.
 एरिसिग्र, (एतादृशं) p. 163,4.
 एरिसिग्रं, (एतादृशं) p. 478,3.
 एसासुसमा, (एषा असुसमा) p.
 406,4.
 एसो, (एषः, एतत्, तत्) p. 304,1 ;
 395,2 ; 506,4 ; 564,4.
 एह, (एतत्, एषः, एतानि, एवं)
 p. 27,3 ; 138,3 ; (अनेन)
 29,5 ; 346,1 ; (एतत्, एतं)
 375,3 ; 411,1.
 एहतति, (एकसप्ततिः) p. 202,8 ;
 209,2.
 एहततिहि, (एकसप्ततिः) p. 213,6.
 एहि, (अनेन) p. 215,2.
 एहिं, (इदानीं) p. 528,4.
 एहु, (एतत्, एते, एभिः, एवं)
 p. 36,4 ; 35,7 ; 285,6 ; (एतं)

1677 (रतत्) 37.29 422

2 5005 (रवा, रय) 228

6 5.35 (रय) 4013

(रय) 4414 5636 (रवा)
3 15

रय, (रतत्) p 1679

श्री ।

श्री, (श, शरी) p 1394 3181

श्रीगार भत्ता, (श्रीगारभक्त) p 4031

श्रीह, (श्रीह) p 2192

श्रीह, (श्रीह) p 3185

श्रीहिया, (श्रीह, श्रीहरीया)
p 4463

श्रीहो, (श्रीहो) p 4234

श्रीह्या श्रीह्यी, (श्रीह्याश्रीह्या, श्रीह्या
श्रीह्याय) p 2116 2072

श्रीह्य, (श्रीह्य, श्रीह्य) p 2496

क ।

कयवय, (कयवय) p 3003

कया, (काय) p 4.31 5704

कयावराहयि, (कयावराहयि)
1 1002

कय, (कयि) p 425 1678

(कयि) 2478 (कय, कया)

962 1874 20. 3012

1.71 (कयय, कयय, कया)

717

कययया, (कययया) p 1677

कययरो, (कययरो) p 284

कयययि, (कयययि) p 4724

कयय, (कयय) p. 2577 295

कययया, (कयय, कयययि)
p 35.4

कययि, (कययि) p 303

कय ययय, (कयययय) p
5798.

कय ययय, (कयययय) p 187

कययय यययया, (कययययययय)
p 5012

कययय यययि, (कययययययि)
p 4194

कययया, (कययया) p 5534

कयययि, (कयययि) p 5474

कय, (कय) p 3117

कयया, (कययाय, कययययि)
p 4601

कय, (कय) p 1223

कयय, (कयय) [s] p. 5002
5732

कयया, (कयय) [s] p 552

कयय, (कयय, कयय) p 5112

कयययय, (कयययय) p. 5736

कयय, (कयय) p 1402

कययय यीया, (कययययययि)
p 1693

कयय ययय, (कययययय) p 2.1.1

कयय, (कयय) p 4391

कययया, (कययया) p 3672

*कयय, (कयय) p 134

कंन, (कानाः) p. 9,2 : 233,5 ;
270,4 ; 397,3 ; 453,4 ; 537,3 ;
563,8 ; (कान्ता) 370,2.

कंतथा, (कान्तः) p. 552,1.

कंतारा, (कान्ताराः) p. 301,7.

कंता, (कान्ता, कान्तया, कान्तः, कान्तं,
कान्तौ) p. 207,5 ; 358,3 ;
391,3 ; 399,3 ; 403,4 ; 421,
2 ; 461,3 ; 465,3 ; 555,2 ;
(कान्ताः) 438,2.

कंति, (कान्तिः) p. 419,4.

कंनो, (कान्तं) p. 506,3.

*कंद, (कन्दः) p. 464,2.

*कंदु, (कन्दः) p. 466,3.

कंप, (कम्पितानि, कम्पन्ते) p. 309,6 ;
(कम्पते) 485,4 ; 563,4.

कंपइ, (कम्पते) p. 219,4.

कंपए, (कंपते) p. 372,4.

कंपंत, (कम्पते) p. 493,1.

कंपंता, (कम्पते, कम्पन्ते, कम्पिता,
कम्प्यते, कम्पयन्ति) p. 399,3 ;
481,4 ; 483,3 ; 545,2.

कंपले, (कम्पिता) p. 207,5.

कंपा, (कम्पिताः) p. 244,5.

*कंपि, (कम्पिनी) p. 151,1.

कंपिअ, (कम्पितं, कम्पते) p. 157,3.

कंपिआ, (कम्पिता) p. 423,1 ; 446,4.

कंपिओ, (कम्पितं) p. 260,2.

कंस, (कंसः, कंस) p. 334,2 ; 381,3 ;
468,4.

कंसअ केमि विरामकरा, (कंसकोश-
विनाशकरः) p. 570,6

कंस मंदारणा, (कंसमंदारः) p.
363,3.

कंसो, (कंसः) p. 468,6.

कसुतवरणे, (क-स-त-वर्गाणां)
p. 591,5.

*कसुह, (कसुहः) p. 140,3.

कज्ज, (कार्यं) p. 44,6 ; 46,1.

कज्जयंघ, (कार्ययन्त्रः) p. 44,4.

कट्ट, (कट्टः, कट्टं, कट्टेन) p. 157,5.

कट्टिअ, (निष्काश) p. 230,4.

कट्टिएउ, (कर्त्तिताः) p. 381,4.

कट्टिएण, (कर्त्तिताः) p. 501,4.

कट्टिकए, (कर्त्तिह्वा, निष्काशयित्वा)
p. 330,5.

कठिणतणु, (कठिनतनुः) p. 139,3.

कडवले, (कटाक्षे) p. 443,2.

कणअ, (कनकं) [s] p. 29,3.

कणअ कुंडलअं, (कनककुण्डलकं) [s]
p. 29,3.

कणअमुला, (कनकमुला) p. 14,1.

कणअ पिअरि, (कनकपीता) p.
273,3.

कणअ सुरंगा, (कनकसुरङ्गा) p.
338,5.

कणअह, (कनकअ) p. 128,2.

*कणउ, (कनकं) p. 213,2.

*कण, (कर्णः) p. 211,1.

कण, (कर्णः) [ss] p. 25,2 ; 272,
1 ; 358,2 ; (कर्णं) 165,1 ; 322,

कमलपत्र, (कमलपत्रः, कमल-
पत्रः) p. 41, 1.

कमलपत्र, (कमलपत्रः) p. 181, 1.

कमलपत्र, (कमलपत्रः) p. 3-1, 1.

कमलपत्र, (कमलपत्रः) p. 32, 2;
457, 2

कमलपत्र, (कमलपत्रः) p. 32, 2.

*कमल, p. 323, 3.

*कमलपत्र, (कमलपत्रः) p. 213, 1.

कमल, (कमलः) [111] p. 23, 3.

*कमल, (कमलः) p. 154, 1; 211, 5.

का, (करः) [113] p. 31, 2; (काः,
करोः) 475, 1; (कर) 107, 2;
(करोति, करोति) 405, 3; 470, 2;
(कुरु) 201, 2; 457, 3; 460, 2;
575, 1; 583, 3, (कुरु) 465, 7.

काश्रम, (काश्रमः, काश्रमः) [113]
p. 25, 3; 212, 4; 535, 1;
567, 1; 579, 6.

*काश्रम, (काश्रमः) p. 150, 1.

काश्रमपत्र, (काश्रमपत्रः, काश्रम-
पत्रः) [113] p. 475, 3.

*काश्रम, (काश्रमः) p. 213, 1.

काश्रम, (काश्रमः) p. 560, 6.

काश्रमपत्र, (काश्रमपत्रः) [31] p. 27, 2.

काश्रमपत्र, (काश्रमपत्रः) p. 289, 5.

काश्रमपत्र, (काश्रमपत्रः, काश्रमपत्रः) p.
545, 7.

काश्रम, (काश्रमः, काश्रमः)
p. 181, 1; 211, 1.

काश्रम, (काश्रमः) p. 181, 1.

काश्रम, (काश्रमः) p. 217, 2.

*काश्रम, (काश्रमः) p. 275, 2, 4.

*काश्रम, (काश्रमः) p. 285, 2.

काश्रम, (काश्रमः) p. 312, 2, 1; 330, 3;
135, 1, 2; 144, 3; (काश्रम) 227,
7; 324, 6.

*काश्रम, (काश्रमः) p. 275, 1; 276, 3.

*काश्रम, (काश्रमः) p. 140, 1.

काश्रम, (काश्रमः) p. 274, 1.

काश्रम, (काश्रमः) p. 270, 3.

काश्रम, (काश्रमः) p. 167, 4; 170, 3;
327, 2, 6; (काश्रम) 327, 6.

काश्रम, (काश्रमः) p. 239, 1.

काश्रम, (काश्रमः, काश्रमः)
p. 563, 7.

काश्रम, (काश्रमः) p. 409, 1.

काश्रम, (काश्रमः, काश्रमः) p. 2, 4.

काश्रम, (काश्रमः) p. 59, 2; 72, 3;

(काश्रमः) 202, 1, 4; (काश्रमः,
काश्रमः) 306, 3; (काश्रम, काश्रमः,
काश्रमः) 431, 1; 454, 2; 575, 5.

काश्रम, (काश्रमः) p. 285, 5.

काश्रम, (काश्रमः, काश्रमः, काश्रमः)
p. 402, 2; 411, 1; 415, 3;
461, 1; 560, 2.

काश्रम, (काश्रमः) p. 61, 2; 295, 2; 317, 1;
(काश्रम) 289, 8.

काश्रम, p. 570, 7.

का, (का) : 3014 (इत, इत)

११११७ (का) 674 '02

■ (कु) १२३१

काहु, (कुम्ह) p 2991 3332
3403

कल, (कला, कला) p 1176 287

6 3019 3236 3622

413,3 4682 5795

कलह, (कला, कला) p 252,3

409,3

कलहलह, (कलहलह) [i] p 383

कलहा, (कला) ■ 406,3

कलह, (कला) p 3271

कलहा, (कलह) p 4902

कलहलिकल, (कलहलिकल) p

2764

'कलहलली, (कलहलली) p 1512

'कलह, (कलह) ■ 1927

कलहारिलि, (कलहलारिली) p

2772

कला, (कला) p 552 902

4073

कलि, (कलि) [123] p 233

कलिगा, (कलिगा) p 2111

कलेश, (कलेश) p 1809 3117

कल, (कल) p 1694 4194

4774

कल, (कलपति) p 271,5 (कलप)

4914 (कल) 2704

कलह, (कलपति) p 287 404

507 173,3 192 2118

213, 1906 5354

कल, (कल) p 171

कला, (कलप, कलपति) p 265

2003

कलात्रहु, (कलप) p 424

कलि, (कलपति) p 2402

कलिह, (कलपति) p 1947 (कलपति)

274,3

कलिहल, (कलपति) p 1994

कलिह, (कलपति, कलपिता, कलपित)

p 3882, 3901 3294

कलिह, (कला) p 391,3, (कलपिता)

4092

कलिह, (कलपति) p. 245 344,3

(कलपिता) 405

कलिहल, (कलपति) p 2408

कली, (कलपिता) p 345,3 308,2

(कलप) 5374

कलीह, (कलपति, कलपित) p 4072

4112

कहु, (कलप, कलपति, कला) p 53

, 3081, 391,3 4374

कहु, (कलपि, कलपि) p 3014

कहु, (कलप, कलपित, कलपिता,

कलपि) ■ 4011 5111

कलह, (कलप) p 282,2

कलहु, (कलप, कलपति) p 2,92,

2722 317,2

का, p 4354

काय, (काय) p 3097

काय, (काय, कायपु) p 2, 3

काय, (काय) p 545,3

- काश्या, (कायः) p. 493,1.
 काइ, (किं) p. 227,4; 568,7.
 काई, (किं) p. 9,1; 182,8.
 *कांती, (कान्तिः) p. 114,4.
 काण्ण, (काननं, काननानि) p. 233,2.
 कारा, (कायः) p. 198,5.
 काम, (कामः) p. 453,4; 537,2.
 *काम, (कामः) p. 344,2.
 कामंती, (कामयमाना) p. 5,3.
 काम चंद महु पंचम मारणिव्जा,
 (कामचन्द्रमधुपञ्चममारणीयाः)
 p. 474,2.
 कामराजस्व, (कामराजस्व) p. 443,4.
 कामरुश राश्र वंदि, (कामरुपरज-
 वन्दी) p. 423,4.
 कामा, (कामः, कामं) p. 439,3.
 कामावशारेण, (कामावतारश्च)
 p. 367,1.
 कामिणी, (कामिनि) p. 484,3.
 कामो, (कामः) p. 122,4.
 *कामो, (कामः) p. 344,1.
 कारिज्जसु, (कुस, कुसुधं) p. 55,2.
 कालंजर, (कालव्वरं, कालव्वरे)
 p. 222,3.
 कालपुरो गमणा, (कालपुरीगमनं)
 p. 414,3.
 काला, (कलाः) p. 352,3.
 कालिका, (कालिका) p. 361,3.
 *काली, p. 151,2.
 कामा, (कामः, कामाः) p. 137,1;
 377,3; 566,5.
 कामोगात्रा, (काशीराजः) p. 318,8.
 कामीस, (चें काशीश) p. 137,4.
 कासीसर, (चे काशीसर, काशीसरेख)
 p. 244,7; (काशीसरः) 289,7.
 कामीस रात्रा सरासार अग्गे, (काशी-
 शराजशरासारग्गे) p. 450,3.
 काहल, (काहलः, काहलं)[1] p. 37,3;
 38,1; 521,1; (काहलौ) 489,
 2; 521,3.
 काहल जुश्र, (काहलयुगं) p. 567,3.
 काहल जुग्ग, (काहलयुगं) p. 415,1.
 काहल जुग्गल, (काहलयुगलं)
 p. 575,5.
 काहलहुज्जे, (काहलद्वयं) p. 402,1.
 काहल सद् गंध, (काहलशब्दगन्धाः)
 p. 560,2.
 काद्या, (किं) p. 516,4.
 काहु, (कथ) p. 523,5.
 काहेलार्गी, (किसर्यै) p. 463,3.
 काह्, (चे कृष्ण) p. 12,1.
 कि, (किं, किंवा) p. 187,8; 230,
 2; 453,4; 455,1,2; 465,4;
 470,4.
 किश्र, (कृत्वा) p. 371,1; (कृताः,
 कृतं) 579,7; (किं) 455,4.
 किश्रउ, (कृतः) p. 157,5; (कृतं)
 244,7.
 किश्रं, (कृतं, कृत्वा) p. 478,1.
 किश्र खिलश्रो, (कृतनिलयः) p. 315,7.
 किश्र फणिवइ चारं, (कृतफणिपति-
 चारं) p. 313,3.

क्रिड, (इज) १ १०,१

for 0.1

किपि, (किपिपि) p. 177, 220, 4.

चिह्न, (चिह्नित) p 46,1

किट्टा, (किट्टा) ≈ 40.3

जिपस, (करोसि) p 413. (जिपस)
103 34 167,6 547 1
(जिपसो) 177,4, 182,1

किम्बर, (कसोनु) P 1007 (किपल)

किराया, (क्रिपे) रु. 207 7, 350 2

विजयपुर, (कुपस्य, कुप) p 50,4. 431,
4. 433,1 543,3, (विपते)
725

विश्वविद्यालय, (दूर, शिक्षण) पृ. 463 4

सिख्यदी, (द्विपत्त) p 372,1

विश्वाम, (मिथिला) p. 252, 4

पिबिष, (इल) p 5737

प्रिन्सिपल, पासा, (इतयाटिका) १९११.
\$18.1.

विज्ञान, (कृता) p 201 ९, (कृतो,
क्रियत) 4९9,९

फिजि, (जिपता) p. 3526, (जिपेते,
कुपेते, जिपेते, कुत, जिपेते)
4302, 4403, 4613, 466,
2, 4814, 5162, 5157

क्रिशीमद्, (तीक्ष्णधति) p. 300 2

किलि, (कौर्पा) p. 173 २, (कालि)
1818, 3312, 3959, 3715

कितिया, (कौर्ति, काश्मिर) P
413,4

किसिम, (कोल्हा) p 321

किसि घण्ट, (कालिन्धमेन, कालि
घमेन) p. 5014

क्रि. वि. १००, (वर्णनकीर्ति,
कीर्तिउत्साह) p. 433 4

जिलाधिकारी, (कोल्लिम)।
पृ. 4544

किलो, (बीजित, बीजित) P 1009,
3185, 2129, 430, 3, 4714
(बीजित) 137, 4, 367, 1, 377,
1, 378, 5 463, 1

* किल्ली, (कौल्लि) = 1151, 4301

किशोरावस्था चतुर्धनं भवति चतुर्धनं
 सुखम्, (कृपावशात् चतुर्धनं
 प्राप्तव्यम्) ॥ ४७ ॥

शिव. (वि. कथा) p 23,0

क्रियार, (क्रियारि, क्रियार्य) P 212⁶
(क्रियारि) 311,6

क्रि.पू. २७४२

विरच. (विरचान्) पृ ६३७, १

किरायावधि कर, (किरायावधिकर)
p. 195.

किरीट, (किरीट, किरीट) p 573, 2

*किरोट, (किरोट, किरीट) ■ 570
8, 5769

जिल्हा, प. 12^० 4, 135 4

*किसावक्क, (कीडावक्क) : 5194

*विषय, (पृष्ठ) p 2132

 $\text{को, (कि) } P = 450 \text{ रु}$

कोसल, (पीपुल) प 454

कासनाथ, (कोइराना) P. 51C 15

- कीलमि, (कीडसि) p. 10,5.
 कुंजर, (कुञ्जरान्) p. 448,1.
 कुजरा, (कुञ्जरान्, कुञ्जराः) p. 255,3
 372,3; 446,2.
 *कुंजर, (कुञ्जरः) p. 211,3.
 कुंजम गञ्जवम इन्ताइ, (कुञ्जरगजवम-
 इन्तो) [ss] p. 34,2-3.
 कुंडल, (कुण्डलं) p. 573,3.
 कुंडलग्रं, (कुण्डलं) [s] p. 29,3.
 *कुंडलिआ, (कुण्डलिका) p. 216,1
 219,8; 251,2,3; (कुण्डलिकां)
 246,3,7.
 कुंत, (कुन्तान्) p. 502,3.
 कुंतग्रम, (कुन्तधरः) p. 287,2.
 कुंतिग्र पुत्ता, (कुन्तीपुत्रः) p. 402,1.
 कुंतीपुत्तं, (कुन्तीपुत्रः, कुन्तीपुत्रेण)
 [ss] p. 513,2.
 कुंतीपुत्ता, (कुन्तीपुत्राः, कुन्तीपुत्रान्)
 [ss] p. 424,1; 511,1.
 कुंतीपुत्ता जुग्र लछिग्रं, (कुन्तीपुत्र-
 युगलग्रं) p. 390,1.
 कुत्तेक, (कुन्तमेकं = पञ्चकलमेकं)
 p. 291,3.
 *कुंद, (कुन्दं) p. 158,1; 211,5.
 कुंद, (कुन्दाः) p. 370,4.
 कुदा, (कुन्दः, कुन्दं) p. 137,1; 377,3.
 *कुंभ, (कुम्भः) p. 132,7.
 कुगति, (कुगतिं, जलगतिं) p. 12,2.
 कुटुंविणि, (कुटुम्बिनी) p. 405,2.
 कुण्ड, (करोति) p. 5,4.
 कुणंति, (कुर्वन्ति, कुर्वन्ते) p. 430,4.
 कुण्ट, (जानीत) p. 26,3; (करोति,
 कुन्ते) 113,4.
 कुण्ड, (कुम्भ) p. 163,4.
 कुण्टि, (कुम्भ) p. 158,5.
 कुण्ड, (कुम्भ, कुम्भत) p. 189,2;
 192,1. 251,2.
 कुपिग्र, (कुपितः) p. 148,3.
 कुविग्र, (कुपितः) p. 537,2.
 कुमारो, (कुमारः) p. 435,1.
 कुमुग्र वण, (कुमुदवनं) p. 560,4.
 कुम्म, (कुर्मः) p. 165,1; 322,4;
 (कुर्म) 165,2.
 *कुम्म, (कुर्मः) p. 211,3.
 कुम्भपिट्टि, (कुर्मपट्ट) p. 372,4.
 *कुरौ, p. 115,4.
 कुल, (कुलं) p. 570,5.
 कुल उज्जल, (कुलोउज्जलः) p. 296,4.
 कुलमंती, (कुलवती) p. 118,1.
 कुलमगलगा, (कुलमार्गलगाः)
 p. 428,4.
 कुलमार, (कुलमारां) p. 173,2.
 कुसुमं, [i] p. 38,3.
 कुसुमगाण, (कुसुमगाणः) [isii]
 p. 274,5.
 कुसुमसमग्र, (कुसुमसमयः) p. 581,8.
 *कुसुमाग्र, (कुसुमाकरः) p. 213,4.
 कुसुमाई, (कुसुमानि) p. 122,2.
 कुसुमो, (कुसुमं) [isii] p. 24,3.
 कुत्तिलगाण, (कोकिलगाणः) p. 581,3.
 कुहूरव, (कोकिलारावेण) p. 453,3.
 के, p. 430,4.

केन्द्रक भाग लपट्टा गुच्छ मज्जि वल्लभा,
(कतकीपादलपट्टकगुच्छमज्जिरो
वल्लभानि) । ५४ ॥

कोशक धूलि, (केलकाधूलि) p 371
 वडरपो, (कडूरको) [1] p 372
 कोय, (केन) p 4124

कलाशा, (विभाग) : 1372

बेनि, (कमो) p 791 3

बेहू, (किपुन, जिपुन) p 5132
5031

कसु ग्रन्थोक्त चपस, (किमुकाग्रोक्त
चम्पसानि) p. 491 1

कथं काशय पाण काउस, (किभुन
काननपानयाकुता) p 50

बेधु यथा यथ, (किष्कन्धनूतमयज)

वे.सं. (कप) P 40-4

पौ. (अ) P 16-7 4053 4494

काह, (कोरपि) र 2194 674
3195 4892 (का, कि, क,
कुप) 154

*कोइस, (कोकिल) p 159।
३१११

कोइल माव, (काकिनभाव)
p १०१२

कोइला, (कोकिल) p. 102

कोइलासापत्र्या, (कोकिलासापत्र्या,
*कोकिलासापत्र्या) p. 4912

का.प्र. (जी.प्र.) : 612 807

कोश, (काठ) पृ. 80

फौडी, (फौड) p 10 5

कोषि, (कुपिष्ठा) p 2023

कायस, (कोयस) 460 2

कोसा, (कौच) । 4194

कोट, कापेंन) p 137 4

कादाचित् पुद्गल, (क्रोधान्नपुद्गल
मध्ये) पृ. १६०७

*જાણના, (ધર્મા) ૫ ૧૧+૨

41

पञ्चमः सुप्रसन्नः संप्रसन्नः वा वपमः
(सम्प्रसन्नः सुप्रसन्नः संप्रसन्नः वा वपमः)
p. 17¹

સાચીસાચી, (અપૂર્ણસાચી)
૧૨૭૭

संख्या, (संख्यापत्र) पृ. १५२

*संज्ञा, पृ. २५०६

खटकिप, (पण्यीकृत) P 1649

*छाप, (कान्यसे, कान्यसे) पृ 103 पृ

*सापचा, (कथक) पृ 1294

*अध्याय, (अभ्युपनिषद्, अध्याय)

'कथो, (कन्ध, कन्ध)' P 1931

भारत, (अक्ष) $P = 1604 \times 300^\circ$

(खट्वा) १९९२

पृ. १२७३

खगपाद, (खगपालय, खगपाते)
p 48, 3

सगरमा, (पृष्ठ) P 42, 3

खज्जण, (आद्यस) प 419 2

सदा सदा सदा, (सदासदा) । ३०४ ।

खण, (क्षणे) p. 453,2.
 खण्ड, (क्षणाद्धे) p. 330,3.
 खणे, (क्षणे) p. 453,2.
 खणो, (क्षणे) p. 330,3.
 खत्ति, (क्षत्रियः, क्षत्रिया) p. 202,1.
 खत्तिश्च, (क्षत्रियाणां) p. 570,5.
 खत्तिव, (क्षत्रियं) p. 330,4.
 खत्तिखौ, (क्षत्रिया) p. 119,1; 144,2.
 खत्तिवंश, (क्षत्रियवंशः) p. 381,3.
 खत्तौ, (क्षत्रिया) p. 378,2.
 *खर, (खरः) p. 211,3.
 खरकिरण, (खरकिरणं) p. 42,3.
 खरहिश्च, (खरहृदयः) p. 122,3.
 खरा, (खरः) p. 541,1.
 खल, (खलः) p. 277,1.
 खलइ, (स्खलति) p. 266,2; 330,5.
 खलिश्च यण वसणश्चा, (स्खलित-
 क्षणवसना) p. 393,1.
 खलिश्चा, (स्खलितः) p. 528,2.
 खम, (स्खलति) p. 46,6.
 खसइ, (पतति) p. 266,2,4.
 खा, (खादति) p. 403,4.
 खाए, (खादन्ति, खादयित्वा)
 p. 520,2.
 खाहि, (खादति, भक्षयामि) p. 435,3.
 *खीर, (क्षीरं) p. 132,5.
 खुदि, (क्षोदयित्वा, क्षोदित्वा)
 p. 327,1.
 खुर, (खुरैः) p. 327,1.
 खुरसाणक, (खुरसानक्ष) p. 249,6.

खुरासाण, (खुरासानः) p. 255,4.
 खुलिश्च, (खण्डितं, स्खलितं) p. 15,4.
 खुल्लणा, (क्षे च्छेद) p. 10,4.
 खुहिश्च, (क्षुभितः) p. 255,4.
 खेलंत, (खेलति) p. 262,2.
 खोडच, (खड्गः) p. 198,1.

ग ।

गश्च, (गजः) p. 36,3; (गजान्)
 262,1; (गजाः) 309,1.
 गश्चगमणि, (गजगमने) p. 147,6;
 267,2; 583,5.
 गश्चजूह संलुत्तं, (गजपूथसंयुक्तः, गज-
 पूथसंयुक्ते) p. 157,4.
 गश्चण, (गगनं) p. 260,3; (गगने)
 273,2.
 गश्चणं, (गगनं) [155] p. 34,5;
 (आकाशं) 40,3.
 *गश्चणंग, (गगनाङ्ग) p. 254,2.
 *गश्चणु, (गगनं) p. 132,4; 213,4.
 गश्चवरगमणि, (गजवरगमने)
 p. 263,4.
 गश्चवरगमणौ, (गजवरगमना)
 p. 477,3.
 गश्चवरलुलिश्च, (गजवरलुलितं, गज-
 वरललितं) p. 117,3.
 गश्चवरु, (गजवरः) p. 287,2.
 गश्चभरण, (गजाभरणं) [115] p. 31,4.
 गश्चदि, (गर्तः) p. 309,1.
 गइ, (गत्वा) p. 375,3.

- गघ्य, (गघ्यः) p. 351,2,5.
 गघ्यीश्रा, (गघ्यीताः) p. 453,1.
 गमित्र, (गमं, गमितानि) p. 537,1.
 गमन, (गमले) p. 199,3.
 गमाम, (ग्रामः, ग्रामं) p. 453,1.
 गमड, (गमडः) [55] p. 35,5.
 *गमड, (गमडः) p. 213,3.
 गमडवर वाहरा, (गमडवरवाहनः)
 p. 355,4.
 गड, (गले) p. 190,3.
 गला, (गले) p. 357,2.
 गदिलत्तरां, (ग्रदिलत्तां) p. 5,1.
 गात्रा, (गात्रे) p. 399,3.
 गाह, (उच्चार्य) p. 459,3.
 गाहकाधत्ता, (गोघृतं) p. 403,2.
 गाह, (गायति) p. 552,3.
 *गाया, p. 5,4 ; 6,4 ; 15, 4.
 गाव, (गायति) p. 89,7 ; 397,2.
 गावंत, (गायन्ति) p. 520,2.
 गारह, (एकादश) p. 285,5 ; 575,4.
 गारहाई, (एकादश) p. 422,3.
 गाह दोहह, (गाचादोहाः) p. 42,6.
 गाहम्न, (गाथायाः) p. 271, 4.
 *गाहा, (गाथा) p. 1,8 ; 11,4 ; 16,
 4 ; 17,4 ; 18,5 ; 23,5 ; 24,5 ;
 25,5 ; 26,5 ; 29,5 ; 30,9 ;
 31,5 ; 33,5,10 ; 34,5 ; 38,
 4 ; 40,5 ; 58,5 ; 108,1,3 ; 109,
 4 ; 111,2 ; 112,2 ; 113,4 ; 117,
 4 ; 118,4 ; 119,2 ; 120,4 ; 144,
 4 ; 145,3 ; 151,3 ; 298,4 ; 442,
 3 ; 595,3 ; (गाथायाः) 272,2.
- गाहाह, (गाथा, गाथायाः, गाथायां)
 p. 103,2.
 गाहाह, (गाथायां) p. 111,1.
 गाहारां, (गाथानां) p. 112,2.
 *गाहिरिण, (गाहिरिनी) p. 115,2 ;
 126,5.
 *गाहिरिणी, (गाहिरिनी) p. 126,1.
 127,1,6
 गाहिरिणीश्र, (गाहिरिण्यां) p. 103,4.
 *गाहू, p. 14,4 ; 27,3 ; 28,5 ; 30,
 5 ; 32,5 ; 37,4 ; 102,5 ; 103,
 2 ; 105,1,3,4 ; 107,3 ; 152,
 3 ; 171,3 ; 269,3 ; 326,3.
 गाहे, (गाथायां) p. 110,2.
 गिंहू (गिन्दुकं) p. 262,2.
 गिह पदिरिश्च फरिहारा, (ग्रीवा-
 पदिरितफरिहारः) p. 169,2.
 *गिम्ह, (ग्रीष्मः) p. 213, 3.
 गिरि, (गिरिः) p. 266,2 ; 334,3.
 गिरिं, p. 131,1.
 गिरिणाश्ररि अहुंराधर, (गिरि-
 नागार्थद्विधरः) p. 172, 4.
 गिरिवर मधरा, (गिरिवरशयनः,
 गिरिवरशयन) p. 458,2.
 गिरिवर मधरां, (गिरिवरशयनं) p.
 313,8.
 गिरिवर सिहर, (गिरिवरशिखरं)
 p. 260,2.
 गिरिवर मीहरा, (गिरिवरशिख-
 राणि) p. 309,6.
 गिरिसुश्रा पात्र पंकेरुहाखं, (गिरि-
 सुतापादपङ्केरुहयोः) p. 558,
 7-8.

गिरासमहमदिका, (गिरासमह
मदिकानो) p 380 3

गिरासा, (गिरास) p 336 1

*गोश्वर, (गोता) p 547,3

*गोता, p 550 ८

गुजरा, (व गुजरा) p 424 1

गुजरा, (गुजरा, गुजरा) p
203 2 446 2

गुजरा, (गुजरा) p 38 1

गुडिका, (गुडिका, गुडिका) p
122 4

गुणधर्मिका, (गुणधर्मिका) p
428 8

गुणगुण, (गुणगुण) p 373 3

गुणगुण, (गुणगुण, गुणगुण) p
401 4

गुणगुण, (गुणगुण) p 362 3

गुणगुण, (गुणगुण) p 279 3

गुणगुण, (गुणगुण) p 430 1

गुणगुण, (गुणगुण) p 470 1

गुणगुणगुण, (गुणगुण गुण,
गुणगुणगुण) p 430 1

गुणगुण, (गुणगुण) p 120,3

गुण गणगुण गणगुण, (गणगुणगुण)
p 198 5

गुणगुण, (गुणगुण, गुणगुण) p 18 ८
394 2

गुण, (गुण) p 368 3

गुण, (गुण, गुण) p 371 3

गुण, (गुण, गुण) p
294 2

गुणगुण, (गुणगुण) p 234
(गुणगुण) p 583 7

गुणगुण, (गुणगुण, गुणगुण)
p 120 3

गुण, (गुण) p 130 2, 140 5,
141 2 150 2 200 2, 210 3

252 5, 297 4, 306 3 321 6,
314 4, 392 2 400 3, 484 2

492 2 (गुण) 583 1 141 1

155 2 169 1, 200 1 210 2

478 7, 486 3, (गुण) 223 1

(गुण) 401 2, (गुण) 595,

89 4, 189 1, 230 2 307,

469 3

गुणगुण, (गुणगुण) p 252

गुणगुण, (गुणगुण) p 29 ५

गुणगुण, (गुण, गुण) p 199 1

(गुण) 199 2

गुणगुण गणगुण, (गुणगुणगुण) p

474 3

गुणगुण, (गुणगुण) p 23 2 492 3

383 3

गुणगुण गणगुण, (गुणगुणगुण)
p 383 2

गुण गणगुण गणगुण, (गुणगुण
गणगुण, गुणगुणगणगुण)

p 324 1

गुण गणगुण, (गुणगुण) p 30 6

गुण गणगुण (गुणगुणगुण) p

426 2

गुण गणगुण, (गुणगुण) p 583,2

गुण गणगुण, (गुणगुण) p 583 6

स्तुता, (गुस्तता, गुस्ततां) p. 55,8.	गोरि अघंगं, (गौर्यर्द्धाङ्गं) p. 313,1;
स्तुतरो, (गुस्ततरः) p. 355,1.	(गौर्यर्द्धाङ्गः) 586,4.
गुप्तसाग्री, (गुप्तसादात्) p. 428,2.	गोरी, (गौरी) p. 5,4; 343,4;
गुप्तविक्रम, (गुप्तविक्रमः) p. 219,3.	439,2.
गुप्तमेधा, (गुप्तमेदाः) p. 37,2	*गोरी, (गौरी) p. 114,3.
गुप्तमन्त्रा, (गुप्तमन्त्राः) p. 120,2.	गोल रात्र, (गौहराजं) p. 423,3.
गुप्तमन्त्रो, (गुप्तमन्त्रः) p. 25,3.	गोलाहिबड, (गौड़ाधिपतिः) p.
गुप्तलहू, (गुप्तलघू, गुप्तलघून्) p.	219,1.
433,2.	
गुप्तलहू, (गुप्तलघू, गुप्तलघून्) p.	
18,5; 336,7.	
गुप्तसंयुक्त, (गुप्तसंयुक्तं) p. 287,8	घघर ख, (घर्घरखं) p. 327,1.
गुप्त संहिय अन्तिपा, (गुप्तसंहितान्तः,	घटइ, (घटेते) p. 150,2; (घुठति)
गुप्तसंहितान्तिन) p. 385,2.	210,3.
गुप्त मिर अंके, (गुप्तशिरोऽङ्कैः, गुप्त-	घण, (घनः) p. 273,2.
शिरोऽङ्कं) p. 48,3.	घणाघण, (घनाघनः) p. 300,4.
गुप्तहीणर, (गुप्तहीनः) p. 189,2.	घत्त, (घत्तां) p. 170,3.
गुप्त, (गुप्तः) p. 4,3; 152,1; 466,2.	घत्तह, (घत्तां) p. 173,2.
गुप्ता, (गुप्तः) p. 444,2.	घत्तह कुलसाध, (घत्ताकुलसारः) p.
गोहमंडरि, (गोहमण्डनी) p. 523,5.	173,2.
गोहा, (गोहं, गृहाः) p. 430,3.	*घत्ता, p. 170,1; 172,5; (घत्तायां)
गोपह, (गृहीतः) p. 468,6.	171,2.
गोहड, (गृहाति) p. 122,4.	*घत्तारं, (घत्तानन्) p. 175,2;
गो, (गः) p. 343,4; 346,1,3;	(घत्तानन्ः) 176,5.
(गुप्तं) 377,1.	घर, (गृहं) p. 277,4; (गृहे) 304,1;
गोआल, (गोपालः) [151] p. 32,3.	541,4.
गोड, (रे गोड़) p. 450,1.	घरणि, (गृहिणी) p. 46,6; 371,4.
गोत्त, (गोत्रं) p. 46,4.	घरा, (गृहं) p. 283,2; 362,4.
गोत्तबंधव, (गोत्रबान्धवान्) p. 44,5.	घरिणि, (गृहिणी) p. 279,3.
गोरि, (गौरी) p. 169,1; 338,5.	घरिणी, (गृहिणी) p. 283,2.
	घरु, (गृहं) p. 463,1.

घरे, (घरे) p 368 4
 घर्षि, (घर्षे, न घर्षिर्दंरादि,
 नाघर्षरिषि) p 10 4
 घात, (घात) p 01 2
 'घारि, (घारो) p 304 1
 'घारी, p 104 1
 घिला, (घुल) p 224, 1
 घुमर, (घूर्णते) p 266 4 1
 घुलनि घुलनि, (करिमाह) p
 327 1
 घालति, (घूर्णति) । 511 1

घ ।

घ, p 128 8 419 3 428 2
 घञ, (चत्वार) p 135 1 20, 2
 440 3 494 3 (चत्वार) 177
 4 (चतुर) 457 1 (चनर,
 चतुर्) 468 2 537 3
 घञ चत्वारि, (चतुरचराणां, चतु
 रचरण) । 433 1
 घञचत्वारि, (चतुराणां, चनरधिका) p
 189 1 20 3
 घञ चत्वारि दहणाम, (चतुरधिका
 नामानि) p 431 2
 घञचत्वारि, (चतु पञ्चाशत्) p 105 2
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) ।
 246 5 6
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) p
 209 1
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) ।
 192 0
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) p 177 4 29
 1 174 3 (चतुसत्वारिमात्) 313 2
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) p 162 3
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) p
 175 2
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) p 17 1
 (चतुसत्वारिमात्) 301 6
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) p 20 1
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्, चतुसत्वारिमात्)
 p 316, 0
 घञचत्वारि, (चतुसत्वारिमात्) p 33 10
 घञचत्वारि, (चतुराणां) p 509 1
 घञचत्वारि, (चतुराणां) p 323 7
 घञचत्वारि, (चतुराणां) p 167 6
 घञचत्वारि, (चतुर्) p 230 4
 घञचत्वारि, (चतुर्) p 117 4
 घञचत्वारि, (चतुर्) p 100 2
 घञचत्वारि, (चतुर्) p 317 1 433 9
 घञचत्वारि, (चतुर्) p 280 1 20 1
 493 3 (चतुर्) 115 7
 घञचत्वारि, (चतुर्) p 371 8
 घञचत्वारि, (चतु पञ्चाशत्) p 251 1
 (चतु पञ्चाशत्) 420 2
 'घञचत्वारि, (चतु पञ्चाशत्, चतु
 पञ्चाशत्) p 167 1 2 109 9
 101 1 195 5
 घञचत्वारि, (चतु पादे, चतु पदे) p
 075 3
 घञचत्वारि, (चतुर्) p 420 9
 घञचत्वारि, (चतुर्) p 185 2

चरवीमष्ट, (चतुर्विंशतिः) p. 182,1.
 *चउवील, (चौवीलं) p. 226,5
 *चउवीला, p. 226,1; 227,5.
 चउमत्त, (चतुर्मात्रान्) p. 170,1;
 217,2; (चतुर्मात्रिकां) 281,3;
 (चतुर्मात्रं) 291,2; (चतुर्मात्रः)
 297,3.
 चउमत्तष्ट, (चतुर्मात्रस्य, चतुर्मात्रिकां,
 चतुर्मात्रिकाः) p. 30,4; 371,2
 चउमत्ता, (चतुर्मात्रिकान्, चतुर्मात्रान्)
 p. 30,4; 167,3; (चतुर्मात्राः,
 चतुर्मात्रिकाः) 122,2; 212,3.
 *चउरंसा, (चतुरंसां, चतुरंसा))
 p. 365,1,6.
 चउरासी, (चतुरशीतिः) p. 468,2.
 चउ सग्र, (चतुःशतं) p. 167,5.
 चउ संधिष्टि, (चतुःसन्धियु) p. 330,9.
 चउषष्टि, (चतुःषष्टिः) p. 103,6.
 चउषष्टि भत्त, (चतुःषष्टिमात्राकं)
 p. 217,4.
 चउषवीमष्ट, (चतुर्विंशतिः) p. 497,2
 चंचल, (चञ्चलं, चञ्चला) p. 227,3;
 300,1.
 चंचला, (चञ्चलं) p. 10,2.
 *चंचला, p. 503,4; 504,5.
 चंड, (चण्डः) p. 493,4.
 चंडमा, (चन्द्रमाः) p. 40,3.
 चंडा, (परमकोपवती) p. 419,1.
 चंडाल, (चण्डालः) p. 493,4.
 चंडालचरित्ति, (चण्डालचरितः)
 p. 212,9.

चंडालष्ट घर रक्षिन्ना, (चण्डालमृष्ट-
 स्थिता) p. 145,2.
 चंडिन्ना, (चण्डिका) p. 380,4;
 387,3.
 चंडी, (चण्डी) p. 356,3
 चंडेसर, (चण्डेश्वरस्य, चं चण्डेश्वर)
 p. 107,2; 164,8.
 चंडेसो, (चण्डीशः) p. 316,1.
 चंद, (चन्द्रः) p. 285,1; 351,1;
 370,4; 563,1.
 चंदकला, (चन्द्रकला) p. 417,3.
 चंदकलाभरणा, (चि चन्द्रकलाभरण)
 p. 480,2.
 चंदण, (चन्दनं) p. 107,1.
 *चंदणु, (चन्दनं) p. 211,2.
 *चंदमल, (चन्द्रमालां) p. 535,4.
 चंदमुष्टि, (चन्द्रमुखि) p. 486,3.
 चंदमुष्टी, (चन्द्रमुखि) p. 227,2.
 चंदा, (चन्द्रः) p. 137,1; 338,3;
 377,3; 566,1.
 चंशे, (चन्द्रः) [॥५॥] p. 23,3;
 107,1.
 *चंपग्रमाला कंद, (चम्पकमाला-
 च्छन्दः) p. 402,2.
 *चंपकमाला, p. 403,4.
 चंपारण, (चम्पारणाः) p. 214,5.
 चकमक करि, (चाकचिकं कुर्वन्ति)
 p. 327,4.
 चक्र, (चक्रं, चक्राणि) p. 165,4;
 503,2.
 *चक्रपथ, (चक्रपदः, चक्रपदं)
 p. 475,4.

चक्रवर्त, (चक्रवर्तिनि) p 160 1	140 5, 141, 2, 143, 16 1
चक्रवर्त, (चक्रवर्ति, चक्रवर्ती) [151]	24, 197 2, 20 3 3 24
p 32 1	327 5 395 2 541 3
चक्रवृ, (चक्रवृत्त) p 116 1	चक्रवृ, (चक्रवृत्ति) p 180 9
204 1 (चक्रवृत्त) 207 1	चक्रवृ, (चक्रवृत्ति) p 400 1
*चक्रवृ, (चक्रवृत्ति) p 115 3	(चक्रवृत्ति) 502 1
*चक्रवृ, (चक्रवृत्ति) p 501 4	चक्रवृत्त, (चक्रवृत्ति) p 3 2 23
चक्रवृ, (चक्रवृत्ति) [1] 1 409 1	400 3
चक्रवृत्त, (चक्रवृत्त) p 51 1 6	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 50 1 4
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 105 1 1 4
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	(चक्रवृत्ति) 160 3
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 393 1
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 50 1 1
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 40 2
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 352 4
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति, गच्छा)
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	p 397 1
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति) p 148
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	1 167 4 249 3 2 55
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति)
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति)
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	p 32 1 68
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 3 1 5 500 3
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 502 1
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति, चक्रवृत्ति)
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 214 1
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	304 8 318 2 8 327 2
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	5 6 2
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 409 4
चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 402 1	चक्रवृत्ति, (चक्रवृत्ति) p 3 1 2

चाश्रो, (चापः) [1115] p. 24,3.

चायूर, (चायूरः) p. 334,6.

चामर, (चामरं, चामरः, चामराणि) [5] p. 29,3; 415,1; 461,1; 469,1; 529,2,3.

चामरग्रा, (चामरं, चामरकं) [5] p. 567,3.

चामरं, (चामरे) p. 529,3.

*चामरं, p. 485,5.

चामरजुग, (चामरयुगं) [55] p. 560,4.

चामरवरं, (चामरवराणि) [5] p. 529,1.

चामरख, (चामरख) p. 484,1.

चामरहारा, (चामरहारौ) p. 461,3.

*चामर, (चामरं) p. 158,2.

चामरो, (चामरं) [5] p. 440,1.

चामा, (चर्म) p. 439,3.

चारि, (चत्वारः) p. 141,1; 182,3; 187,3; 217,5; 306,2; 354,1; 442,1; 444,3; 447,1; (चत्वारि) 251,1; (चतस्रः) 306,4; (चतुरः) 308,1; (चत्वारः, चतुर्भिः) 451,1; 454,3.

चारिठाई, (चतुःसंख्यकान्) p. 217,2.

चारि तक्कार संमेश्र उक्किइ, (चतुःस्तकारसंमेश्रोत्कृष्टं) p. 449,1.

चारिदहा, (चतुर्दश) p. 226,3.

चारिपथा, (चतुष्पादं) p. 226,5.

चारिम, (चतुर्थे) p. 228,3.

चारिहार, (चारचतुष्टयं) p. 372,1.

चारो, (चत्वारः, चतुर्णां, चतुर्भिः) p. 352,3; 368,2; 378,1,2; 398,1; 438,1,2,3; 514,3.

चारु, (चारुः) p. 497,3.

चारु कणश्च लइ मुअजुअ सुसमा, (चारुकनकलतामुअयुगसुसमा) p. 477,2.

चारुगणा, (चारुगणाः) p. 571,2.

*चारुसेणि, (चारुसेनौ) p. 235,1; 239,2.

*चारुसेणौ, (चारुसेनौ) p. 239,3.

चालिस, (चत्वारिंशत्) p. 583,6.

चालीस, (चत्वारिंशत्) p. 189,1.

चालीसघरा, (चत्वारिंशद्घृष्टं) p. 330,9.

चाहय, (अपेक्षते) p. 297,4.

चाहमि, (वाञ्छामि) p. 277,3.

चाहहि, (याचसे, अपेक्षसे) p. 12,4.

चिंतिअ, (चिन्तितं) p. 334,9.

चिट्ठंति, (तिष्ठन्ति) p. 474,4.

चित्त, (चित्तं) p. 233,5.

चित्तधिज्जं, (चित्तधैर्यं), p. 6,3.

चित्तमम्मो, (चित्तमध्ये) p. 492,4.

चित्तइ, (चित्ते) p. 334,9.

चित्ता, (चित्तं) p. 545,5.

चिर, (चिरं) [15] p. 26,2.

चिरालअ, (चिरालयः) [15] p. 26,2.

चिहण, (चिह्नं) [15] p. 26,2.

ची, (नृ, एव) p. 117,1.

चीण, (चीनाः) p. 318,3.

सुप्रमाणा (सुप्रमाणा) [१३] p - ३

*सुप्रमा (सुप्रमा) p 1113

*सुप्रिमाणा, (सुप्रिमाणा, सुप्रि
माणा) p - ४३ ००६०
१

*सुप्रिमाणा हन्, (सुप्रिमाणा हन्)
p २४१

सुप्रिमा, (सुप्रिमा) p ०११३

सुप्र, (सुप्र) p ३३७०

सुप्रह माह (सुप्रहमाह, सुप्रहमाह)
p ४००१

सुप्र, (सुप्र, सुप्र) p ४३२

सुप्र, (सुप्र) p १०० ३५४

सुप्रमाणा, (सुप्रमाणा) p ४५४

सुप्रिमाणा, (सुप्रिमाणा) p ३३०४

सुप्रिमा, (सुप्रिमा) p ४५४

सुप्रिमा (सुप्रिमा) p ४०४० ४१३३

सुप्रिमा माह, (सुप्रिमा माह)
p ००००

सुप्र, (सुप्र) p ४१३

सु ।

सु, (सु) p ३०००

सुप्रमा, (सुप्रमा) p २९७०

सुप्र, (सुप्र) p ३०११

सुप्र, (सुप्र) p ०७४

सुप्र (सुप्र) p १७२

सुप्र सुप्र, (सुप्र सुप्र, सुप्र
सुप्र) p ५९७

सुप्रमा, (सुप्रमा) p ११७३

सुप्र, (सुप्र) p १०० १०० १७

■ १० १० ००३ ३०६३

३३० ३० ■ ३३० ४००

१ ४३१ ४० ० ४०४

४३० ५१३ (सुप्र) ३०११

सुप्र (सुप्र) p ४०४०

सुप्रमा (सुप्रमा) p २१३६

सुप्र सुप्र, (सुप्र सुप्र) p १० ४

सुप्र, (सुप्र) p ४१ ४

सुप्रमा (सुप्रमा) p १३०४

सुप्र, (सुप्र) p ०३३ ४१
४ ४००

सुप्रमा, (सुप्रमा) p १४४

सुप्र, (सुप्र) p ४०४४

सुप्र (सुप्र) p १०७० ४१०१

सुप्र, (सुप्र, सुप्र) p ३७३

सुप्र (सुप्र) p ३१५ ०००३
४०००

सुप्रमा, (सुप्रमा) p ४०४३

सुप्रमा (सुप्रमा) p ५००

सुप्र, (सुप्र) p ३१५८

सुप्र, (सुप्र) p २७०

सुप्र, (सुप्र) p ४०४ ४०१४
५१९४ ५१९४ ५१९४

सुप्रमा, (सुप्रमा) p १८७७

सुप्रमा (सुप्रमा) p १४६१ १०३

०५ ३ (सुप्रमा) २९९२

(सुप्रमा) १५१ ००१ ३०८१

(सुप्रमा, सुप्रमा) ३३००

सुप्रमा, (सुप्रमा) p ३०००

कृका वलया, (पट्टवलया) p. 406,3.

कृगण, (पट्टगणाः) p. 267,3; (कृ-

गणान् = पट्टकलान्) 319,2.

कृगण पत्यारे, (पट्टकलप्रस्तारे)

p. 23,1.

कृट्ट, (पट्टः) p. 110,1.

कृट्टं, (पट्टं) p. 110,2.

कृट्टम, (पट्टः) p. 105,3.

कृट्टहि, (पट्टे) p. 547,2.

कृट्टण, (सुत्तान्) p. 504,3.

कृट्टो, (त्यज) p. 483,4.

कृष्यावेष्टा मत्ता पत्ता, (पण्यवति-

मात्राप्राप्ताः) p. 438,3.

कृत्त, (कृत्रं) p. 292,2.

कृ प च त दा, (कृपचतदाः) p. 16,3.

*कृष्ण, (पट्टपदं) p. 42,9; 44,9;

46,8; 177,2; 182,7; 198,7;

202,6; 207,7; 211,8; 213,

7; 230,8; (पट्टपदे) 177,7;

202,6.

कृष्ण ग्राम, (पट्टपदनामानि) p. 211,

8; 213,6.

कृष्णदोष, (पट्टपददोषः) p. 198,6.

कृष्ण पत्यार, (पट्टपदप्रस्तारः) p.

187,4.

*कृष्ण, (पट्टपदं) p. 177,1; 184,9.

कृ षं च चर त्ति हुकलासु, (पट्टपञ्च-

चतुस्त्रिद्विकलासु) p. 16,4.

कृष्ण, (पट्टपञ्चाशत्) p. 205,3.

कृष्णमत्त, (पट्टपञ्चाशन्मात्राकां)

p. 205,3.

कृष्णीसकवर, (पट्टविंशत्यक्षरः)

p. 141,1.

कृष्णीसा, (पट्टविंशतिः) p. 102,2.

कृमत्ताणं, (पण्यमात्राणां) p. 23,5.

कृमुण्डधारी, (पण्यमुण्डधारी) p. 435,1.

कृलतणु, (कृलतनुं) p. 570,3.

कृलि, (कृलयित्वा) p. 586,7.

कृद्, (पट्ट) p. 205,2.

कृद्विष, (पट्टविंशतिः) p. 202,5.

कृद्वीसउ, (पट्टविंशतिः) p. 200,1.

कृद्वाण, (प्राच्छादनं) p. 283,2.

*कृद्वा, (कृदाया) p. 114,4.

कृद्वावद्, (पण्यवतिः) p. 202,3.

कृज्जद्, (कृद्वाते) p. 44,4.

कृद्वा, (कृकाः, विदग्धाः) p. 429,4;

472,4.

कृद्वातरि वण्यग्नौ, (पट्टसप्ततिवर्णाः,

पट्टसप्ततिवर्णानां) p. 525,3.

कृद्वा, (क्षुद्रा, खल्यां, त्यज) p. 12,2.

कृद्वलि, (मोचिता) p. 423,4.

ज ।

ज, (जः) [151] p. 39,3; (यत्र)

518,1,2.

जत्र, (जयं) p. 44,3; (यत्र) [155]

472,2.

जत्रद्, (जयति, जगति) p. 1,8;

365,6; 385,3; 558,7;

586,1,5.

जत्रणो, (जगणः) p. 472,1.

चइ, (चि) p 93 111 115
 461 245 241 242,6
 242 277 34 311 6 323
 8 326 2 330 48 338 1
 35 362 4 (चि, यच) 375
 34 443 3 459 2 463 4
 465 3 480 2 542 5
 चउ, (चि) p 221,3
 च, (य) p 131 1 (य) 142 2
 (यच, यत्) 108 45 209 2
 278 2 343 4 350 1 361
 1 363 1 399 2 (यच, यत्,
 यज्जात्, यज्जा, यत्) 401 1
 475 3 525 3 531 2 94
 543 3 555 3 561 3 581 1
 (यचि) 592 3
 *चमसु, (चमस) p 211 6
 चयहुयसेय, (चयहुयसेय)
 p 33 5
 चता, (यान्त) p 378 5
 चय, (चयति, चयत) p 413 3
 401 1 407 4
 चपइ, (चयति) p 59 5 158 3
 102 4 222 6 238 3 433
 4 454 4 553 4
 चपत, (चपत, चयति) p 487 9
 चपता, (चयति, चयते) p 401 4
 481,3 (चयति) 493 4.
 चपिथ, (चयित) p 121 5
 चपिथ, (चयित, चयत) p 400 3
 चपण, (चयते) p 398
 चपु (चय) p 319 3

चये, (चयति) p 343 1 40 3
 438 4 514 4
 चयउ, (यच) [415] p 35 5
 चयउच, (यत्तच) p 304 8
 चयच, (यत्तच) p 318 8
 चयण, (चयण, चयण) p 40,3
 372 2
 चयसा, (चयण, चयसा) p 145 1
 चयसु, (चयण) p 18 8 203 2
 चयसो, (चयण) p 128 3
 चयसा, (चयण) p 268 4
 चयि, (चयण, चयसा) p 330 8
 चयस, (चयण) p 120 6
 चयसा, (चयण) p 240 3
 चय, (चयण, चयसा) p 545 5
 चय, (चय, चय) p 80 9 315 9
 4 0 1
 चयइ, (चयति) p 319 5
 चयक, (चयक) p 586 0
 चय चयचयरा, (चयनीचयचर)
 p 511 2
 चयच, (चयना) p 470 4
 चयइया, (चयचय) p 395 3
 चयमउ, (चय, चयचय) p 470 1
 चयच-कण, (चयनचयचय)
 p 468 6
 चयिथ, (चयित) p 390 2
 चयिथ, (चयित, चयचय)
 p 348 1
 चयु (य, य) p 375 4
 चय, (चय) [115, 111] p 41 3
 (यच) 400 (यचय) 25 9

जते, (यावत्, यावन्तः) p. 215,1.
जत्य, (यत्र) p. 55,6; 152,1,2; 257.
2; 297,2; 411,2; 472,2;
497,1; 560,1; (यथा) 440,2.
जत्र, (यद्वा, जयेन) p. 327,8.
जत्रत्, (यावत्, यावन्तः) p. 457,4.
जभा, (य-भौ) [155, 511] p. 39,3.
जम, (यमके) p. 251,2.
जमघ, (यमके) p. 164,2.
*जमथ, (यमके) p. 360,2.
जमघ जुथ, (यमकयुताः, यमकयुते)
p. 163,3.
जमक, (यमके) p. 246,4; 278,3.
*जमक, (यमके) p. 350,4.
जमका, (यमकौ, यमके) p. 220,3.
जमलकरे, (नमस्तारं कारयति)
p. 269,6.
जमलज्जूय, (यमलाज्जुनौ) p. 334,4.
जम्, (जन्म) p. 412,1.
*जराहिरख, (जलहरणं) p. 323,1.
जल, (जले) p. 40,2; 273,2; 541,2.
जलद्व, (ज्वलति) p. 304,1.
जलद, (ज्वलामि) p. 180,7.
जलंत मणि वीत्रिग्रं, (ज्वलन्मणि-
दीपकं) p. 511,4.
जल समला, (जलश्यामलाः)
p. 391,2.
*जलहरण, (जलहरणं) p. 327,9.
*जलहरणा, (जलहरणं) p. 323,9.
जलहर साण्ड, (जलधरणानके)
p. 300,2.

जम, (यमः) p. 148,4,6; (यमसा)
331,5.
जम्, (यस्य) p. 148,4; 169,1; 190,
2; 219,2; 284,2; 285,1;
292,1; 374,4; 396,1; 400,1;
417,3; 539,1; (यमः) 262,3.
जमुदि, (यमः) p. 338,7.
जम्, (यस्य) p. 125,1; 368,3;
497,3.
जम्भि, (यस्यां) p. 112,1.
जम्भा, (यस्याः) p. 145,1.
जद्, (यथा) p. 108,3; 184,7; 192,
1; (यत्र) 246,7; 390,2; 529,
1; 535,3; 550,2.
जदमंत्रं, (यथासंख्यं) p. 16,3; 40,5.
जदा, (यत्र) p. 367,3; 518,3;
(यथा) 5,1; 6,2; 9,1; 10,1;
12,1; 107,1; 109,1; 122,1;
125,1; 127,1; 128,1; 131,1;
137,1; 139,1; 143,1; 148,1;
157,1; 165,1; 169,1; 172,1;
176,1; 180,1; 184,1,2,3,4,5;
190,1; 207,1; 219,1; 222,1;
224,1; 227,1; 233,1; 244,1;
249,1; 255,1; 260,1; 262,1;
266,1; 270,1; 273,1; 277,1;
279,1; 283,1; 285,1; 286,1;
289,1; 292,1; 296,1; 300,1;
304,1; 309,1; 313,1; 318,1;
322,1; 327,1; 334,1; 338,1;
343,4; 344,2; 345,2,4;
346,2,3; 347,1; 348,1,3;
350,1,3; 351,2; 352,2,5;
354,3; 355,3; 356,3; 357,3;

3 9 3	300 3	301 3	302 3
3 3 3	360 1 3		360 3
364 3	370 3	371 3	372 3
374 3	375 3	377 3	378 3
380 3	381 3	383 3	385 3
397 1	399 1	391 1	393 1
396 1	397 1	399 1	401 1
403 1	40 1	409 1	410 1
412 1	414 1	417 1	419 1
421 1	423 1	425 1	427 1
430 1	435 1	439 1	443 1
446 1	449 1	450 1	453 1
455 1	458 1	460 1	463 1
465 1	468 4 7		470 1;
474 1	477 1	480 1	493 1;
495 1	498 1	401 1	193 1;
406 1	409 1	502 1	504 1
507 1	511 1	513 1	51 1
520 1 2	503 1		523 1
531 1	537 1	541 1	545 1
550 1	554 1	558 1	563 1
566 1	5 0 1	573 1	576 1
581 1	588 1		

कटि, (घन) १ २०३१ (घनि, घन,
 घन) ३०१४ १३११ १८९१
 ४९११ ५००१ ५१७१२
 ५८०४ ५८१

सवि. (पञ्च) p. 135 1 823 a

संविच्छेद, (पंचक) p 125 4

जहाँ, (पत्र) p 340 3 447 t

जा, (या) p 1701 1444 3573

(पक्ष, पक्षित) 1131 20714

6 (ग) 386 1 (घ, ङ, ञ)
449 1 3

साधना, (आला मध्या, घाला) p 117

2 261.7 (जाया) 207 I

325 (कार्य) 473।

*साक्षात् (शाय) p 430 L

आद, (आति) [100] p 338
(पाति) 258

कादर, (बासा, घाटिला) प. १०° ५०'

जगद्दि, (याचति) p ६८५३

काह, (गङ्गा, यार्) p २०५
(काहने, काह) ६१८५

काय, (बाबोदह, बायन्त) P 361
137 1301 2 82 3910
3902 1032 (बाबी) 2001

साथ, (अनासि) p 16-7

साधक, (साधक) p. 300 i

सायब, (जानीत) P 276 4 287 5
(सायसा) P 71 3

अथर्वि, (अथर्वि) p. 73

८७५ २२३ २१७ ५००५

वाचि, (वाच्य) p 252 3

खानिच, (चायले, चायले, जार्जी, जार्जी)
 पान) p 453 2 469 d

आणिश्रुत, (आयुष्य) p. ७८३

सावित्रा, (आतका) p 3.5 2
(आतकावि) 4.3

सामयिक, (साथित) पृ. 419 +

अग्निषो, (चातौ) p. 400 " (चात,
धाता) p. 547 3

काशिम्बहु, (शानेया, शायना)
१ ० ३

जाणी, (ज्ञात्वा) p. 352,6.
 जाणीया, (ज्ञाताः, ज्ञायन्ते, ज्ञातव्याः)
 . p. 424,1; 481,2.
 जाणीय, (ज्ञायते) p. 346,3.
 जाणे, (जाने, जानामि, जानीहि)
 p. 352,4; 428,1.
 जाणेइ, (जानाति) p. 15,4.
 जाणेहि, (जानामि, जानीहि)
 p. 468,4.
 जाणेही, (जानीहि) p. 377,1.
 जाणेहु, (जानीहि, जानीत) p. 26,
 5; 58,5.
 जाणेहू, (जानीहि) p. 11,4.
 जात, (गच्छत्) p. 227,3.
 जादा, (जाताः) p. 528,5.
 जाव, (यावत्) p. 107,2; 554,3
 जासु, (यस्य) p. 143,1; 279,2,3;
 354,4; 504,2; (यस्याः, यस्यां)
 236,1; 238,1; 239,1; 210,4;
 241,1; 246,6.
 जासू, (यस्य) p. 439,1.
 जाहि, (पाहि) p. 262,3; 401,2;
 537,4.
 जिअ, (जीवन्) p. 374,4.
 जिअ पुत्तर, (जीवत्तपुत्रा) p. 374,1
 जिअ, (येन) p. 570,1.
 जिअइ, (जिघ्रसि) p. 262,4
 जिअि, (जित्वा, येन) p. 222,3;
 334,2; 576,1.
 जिअिअ, (जितः) p. 219,3.
 जिअिअ, (जित्वा) p. 424,3.

जिअिअिअ, (जिताः, जितानि)
 p. 137,4; 446,2.
 जिअिअिअ, (जिताः) p. 377,4.
 जिअु, (जितः) p. 381,3.
 जिअु कुसुमधणु, (जितकुसुमधनुः)
 p. 172,1.
 जिअु खिवाला, (जितनेपालाः)
 p. 318,1.
 जिअो, (जीर्णः, जीर्णं) p. 5,2.
 जिअर, (जीवामि) p. 375,3.
 जिअि, (जीवित्वा) p. 266,3.
 जिअिअ, (जीवित्वा) p. 266,5.
 जिअिअिअ, (जीवति) p. 408,4.
 जिअिअिअइ, (जीव्यते) p. 109,1.
 जिअ, (यथा) p. 147,4; 263,3.
 जिअि, (यथा) p. 301,4; 330,5;
 334,7.
 जीअ, (जीवः, जीवं) p. 455,3.
 जीअ, (जीवः) p. 545,1.
 जीअ, (जीवं) p. 211,6.
 जीअण, (जीवनं, जीवने) p. 277,3;
 418,2.
 जु, (यतः) p. 263,3.
 जुअ, (युगं) p. 469,2.
 जुअइ मंदिरं, (युवतिमन्दिरं)
 p. 511,5.
 जुअं, (युतं, युता) p. 362,1.
 जुअंता, (लुलति, युध्यते) p. 520,5.
 जुअजण, (युवजनः) p. 581,5.
 जुअजण चित्ताहरिणी, (युवजनचित्ता-
 हरिणी) p. 589,3.

बुधन, (दुगले) p 147 1 3216
 बुधमान, (द्वितीयान्न, दुग्धमानपा) p 257 3
 बुधपाई, (दुगले) p 103 7
 बुधपा, (द्वितीय) p 47 1
 बुधा, (द्व) p 27 7
 बुधालाव, (दुगले) p 511 2
 बुधव, (दुग्धन) p 103 1
 बुधव, (दुग्ध) p 210 7
 बुधवता, (दुग्धमाना) p 507 3
 बुधवन्, (दुग्धनी) p 400 2
 बुधिमन्, (दुग्धनी, बुधिमन्) p 309 2
 बुधम, (दुग्ध) p 413 4081
 बुधमनी, (दुग्धमाना) p 301 3
 बुधम, (दुग्ध) p 311 2
 बुधी, (दुग्धा, दुग्धी, दुग्ध) p 461 1
 बुल, (दुग्धा) p 150 2 (दुग्ध)
 315 2
 बुला, (दुग्ध) p 320 2
 बुलव, (दुग्धन) p 227 3
 बुलिव, (दुग्धमाना) p 232 2
 बुलुद्विर, (दुग्धद्विर) p 11 3
 बु, (य, वन, यत, यत्, य) p 90
 210 1 318 1 377 4 40
 23 471 1 528 2 (अवयव)
 118 1
 बुध, (यन) p 109 1 791 3 417 0
 बुला, (यावन्त, यावन्ति) p 137 3
 बुम, (यथा) p 14 1

बुध, (यु) p 471 3
 बुध, (यन) p 273 1
 बुध, (यन) p 277 2
 बु, (य, वन) p 15 152 524
 87 9 147 2; 170 1 169 2
 221 4 (दुग्ध) 124 157 2
 315 9, (अवयव) 110 1 625 1
 (य, यत्) 337 7 606 1
 बुधवन्त, (यान्तिवन्तिवन्ति)
 p 170 3
 बुधवन्तानुवा, (यौगोदरवन्तानुवा)
 p 531 3
 बुधवन्तानुवा वन्ति, (यौगोदरवन्तानुवा)
 बुधवन्तानुवा p 558 3
 बुधवन्तानुवा, (यौगोदरवन्तानुवा)
 p 411 1
 बुध, (यावन्ति) p 400 1
 बुध, (यावन्ति) p 405 1 407 1
 502 1
 बुध, (यौगोदर, यौगोदर) [114] p
 209 1 272 1 321 0 560 1
 बुधवन्त, (यौगोदर, यौगोदर) [114]
 p 30 7
 बुध, [114] p 310 2
 बुधवन्त, (यौगोदर) p 420 2
 बुधवन्त, (यौगोदर) [114] p 547 1
 बुध, (यौगोदर, यौगोदर) p 370 4
 473 1 507 0
 बुधमाना, (यौगोदर) p 303 2
 बुधमाना 360 1 414 3

झ ।

झंकार, (झङ्कारः) p. 581,3.
 झंभणकइ, (भयभयायते, झंभया-
 यते) p. 523,2.

झंभइ, (भम्भयति) p. 249,5.
 झंभइ, (आच्छाद्यते) p. 372,4.
 झंभं, (भम्भः) [155] p. 34,5.
 झंभंता, (आच्छन्नाः) p. 545,4.
 झंभिय, (ह्यदितः, ह्यद्यते)
 p. 157,2.

झंभिया, (आच्छादितः) p. 423,2.

झंभियो, (भम्भितं) p. 260,3.

झणञ्झणिय वेठरं, (झणञ्झणित-
 वृष्टुरं) p. 511,2.

झति, (झटिति) p. 423,1; 485,1;
 523,5.

झलवज्झिय, (झलवज्झितः)
 p. 193,3.

झारं, (घानं) p. 428,2.

* झुल्लए, (झुल्लरं) p. 261,1.

* झुल्लरा, (झुल्लरां) p. 261,5.

ट ।

टंहु एक्क, (टङ्कैकं) p. 224,3.

टगरो, (टगरः, टगले) [षट्कलः]
 p. 17,1.

टटट निदि, (अट्टपदाघाताः)
 p. 327,3.

टट्टइटारह, (टट्टइटारानां) p. 16,1.

टणु, (टापः, टाणाः) p. 327,3.

टणु खुंदि खेर, (टापोत्खातखेहैः)
 p. 423,2.

टरपरिअ, (अघःपतितं) p. 157,3.

टुट, (टुटति) p. 529,4.

टुटइ, (टुटति, टुटयति) p. 135,2;
 140,5; 141,2; 155,5; 209,2;
 304,8.

टोप्पर, (शिरस्सारं, टोप्पर)
 p. 573,1.

टुअं, (खाने) p. 315,6.

ठ ।

ठइ, (स्थापय, स्थापयित्वा) p. 217,
 3; 464,1; 539,2.

ठइअ, (स्थापयित्वा) p. 539,2;
 (स्थापितं, स्थापय) 579,2.

ठइवि, (स्थापयित्वा) p. 535,1.

ठइं, (स्थापयन्तां) p. 571,4.

ठउ, (स्थापय) p. 365,1.

ठए, (स्थापयते) p. 440,2.

ठारक, (ठारन्य = पट्टकलस्य)
 p. 17,2.

ठव, (स्थापय) p. 323,6.

ठवइ, (स्थापयति) p. 537,2.

ठवह, (स्थापय) p. 579,5.

ठवहु, (स्थापय, स्थापयतां, स्थापयत)
 p. 228,2; 252,2; 271,3.

ठवि, (स्थापय, संचाय) p. 146,2;
 567,3; (स्थापयित्वा) 233,7;
 543,2.

ठन्निष्ठ, (स्थाप्य) p 319 3

ठन्निष्ठ, (स्थापित) p 478 4

ठन्निष्ठ, (स्थाप्यता, स्थापय,
स्थापयन्) p 202 3 306 1
404 1

ठन्नीया, (स्थापित, स्थापिता)
p 441 1

ठन्नीय, (स्थाप्यते, स्थाप्यन्) p 407
12 411 3 410 1

ठन्ने, (स्थाप्यन्ते, स्थाप्य, स्थापयानि)
p 459 1

ठन्नु, (स्थापय, स्थापयन्) p
209 1 275 1 272 1 309 3
333 1 3 03

ठाह, (स्थापयित्वा) p 401 2
(स्थाने, स्थायी) 484 2 547 2

ठाह, (स्थाने) p 283

ठाहन्, (स्थापयित्वा) p 306 4

ठाह, (स्थाने) p 330 5 (स्थापयति,
स्थापिता) 570 0

ठाह, (स्थाने) p 242 2

ठाही, (स्थान) p 182 120 2

ठाह्य, (स्थापित) p 573 8

ठाह्य, (स्थापय) p 469 2

ठाह्य, (स्थापय, स्थापयता) p 570 1

ठाह्य, (स्थापयित्वा) p 308 1

ठाह्य, (स्थापिता) p 417 1
(स्थापित) 5 34

ठाह्य, (स्थापयित्वा) p 333 1

ठाह्य, (स्थापय) p 376 1

ठाह्य, (स्थान) p 497 2 (स्थापेयु)
571 4

ठाह्य, (स्थाने, स्थानयु) p 306 1
315 4

ठाह्य, (स्थान) p 423 1, 516 2

ठाह्य, (स्थित) p 278 2

ठाह्य, (स्थितानि) p 372 2
(स्थित) 500 3

ठाह्य, (ठाहयित्वा, ठाहयित्वा)
p 180 5

ठाह्य, (स्थित) p 509 1

ड ।

डह, (डह्य) p 300 3

डह्यन्, (डह्यन् = चतु कलह्य)
p 17 1

डह्यन्, (डह्यन्तीति, डह्यन्ति,
डह्यन्ति) p 12 2

डह्यन्, (डह्यन्ती, डह्यन्ति)
p 336 6

डह्यन्, (डह्यन्ति) p 180 4

डह्यन् रज्ज्, (डह्यन्ति) p 272 2

डह्यन्, (डह्यन्ति) p 541 3

डह्यन्, (डह्यन्, डह्यन्) p 198 5

ड ।

डह्यन्, (डह्यन्ति) p 17 4

डह्यन्, (डह्यन्ति) p 240 27

डह्यन्, (डह्यन्ति) p 200 2

दुक्ता, (दौकमानाः) p. 378,4.
 दुक्किअ, (दौकिताः) p. 309,1.
 दुक्कु, (मिलितौ, मिलितं) p. 504,1.
 दौत्ता, (दौत्तम्, आनकः, दौत्ताख्यो-
 देशः) p. 249,2,7.

ण ।

ण, (न) p. 12,2; 14,1,3; 15,4;
 46,3; 107,2; 109,1,4; 167,6;
 177,8; 197,2; 220,4; 227,3;
 273,4; 293,5; 318,7; 323,8;
 338,8; 397,3; 428,1; 451,3,
 468,4; 470,4; 537,4; 563,8;
 571,5; 594,5; 595,3; (ननु)
 120,2; 121,4; 450,3.

णअण, (नयने) p. 190,3.

णअणहि, (नयने) p. 169,6.

णअणहि डाहु अणंगं, (नयनदग्धा-
 नङ्गः) p. 586,4.

णअणाहँ, (नयने) p. 125,2.

णअरडाचे, (नगरदाचे) p. 109,3.

*णअर, (नगरं) p. 132,5.

णइहि, (नद्यां) p. 12,3.

णं, (ननु, नूनं) p. 507,5; 573,3.

णं णणु कट दिंग दुकट, (घोटकगति-
 शब्दानुकरणं) p. 322,2.

णंद, (नन्दः) [५१] p. 27,2.

*णंद, (नन्दा, नन्दां) p. 237,2; (नन्दा)
 237,3.

*णंदउ, (नन्दः) p. 132,1; (नन्दं)
 135,1.

णंदउ णाम, (नन्दनामकं) p. 173,4.

*णंदा, (नन्दा) p. 235,1.

णगण, (नगणः, नगणं) p. 42,7;
 352,1; 457,1.

णगण चामर गंधजुआ, (नगण-
 चामर-गन्धयुगानि) p. 459,1.

णगण जुअल वट्ठो, (नगणयुगलवट्ठः)
 p. 383,2.

णगणस्स, (णगणस्स = द्विकलस्स)
 p. 17,4.

*णगाणिआ, (नगाणिका) p. 355,
 2,4.

णचइ, (नृत्यति) p. 273,3.

णचंता, (नृत्यन्ति) p. 520,4.

णच्च, (नृत्यति) p. 554,3

णच्चइ, (नृत्यति) p. 300,1; 523,3.

णच्चंत, (नृत्यन्ति, नृत्यन्तः) p. 520,2.

णच्चंता, (नृत्यति) p. 425,4.

णच्चंती, (नृत्यन्ती) p. 361,4.

णच्चे, (नृत्यति) p. 391,3; 399,2.

णक्कि, (नास्ति) p. 177,8.

णह, (नष्टं) p. 554,4.

णहं, (नष्टं) p. 55,1; 59,1.

णह हुहा, (नष्ट-हुष्टान्) p. 207,4.

णहे, (नष्टे) p. 55,2; 59,2.

ण ण ण ण मिदि, (तुरङ्गरवः)
 p. 327,2.

णत्थि, (नास्ति) p. 465,4.

णद मवलि णिदित्तग्ग हत्थेहिं,
 (नत्तमौलिनिदिताग्रहस्ताभ्यां)
 p. 558,5-6.

सप, (मप) p 2312 (मप) 2 51	सप, (नमति) p 406
2712 2721 3332 (मप)	सपड, (नमति, नमयति) p 41, 4
4 51	4 7 39, 2
सपकेपु (मपकिपुके) p 2312	सपपह, (मप पप) p 1804
सप केपु कासय, (मपकिपुकेकासन)	सपि, (नहि) p 414 1392 223
p 2112	1 2624 2704; 2935
सपह, (नमनविक्रति) p 2191	2173 30124 3094 452
*सपराग, (नपराङ्ग) p 2133	2 (नमति) 51124
सपह, (नमति) p 94	सपरी, (नहि, नमति) p 2274, 4122
सपह, (नमति) p 1132	सपु, (पपु) p 4 91
सपह, (नपति) [131] p 5003	सा, (न) p 4174
सरा, (मरा) p 3151	साप, (नाम) p 2934
*सराप, (नाराप) p 3002	सापकरीया, (नापकरीया = जगत्
सरापय, (नारापय) p 3018	रहिता) p 1183
5709	सापङ्ग, (नापङ्ग) p 408
*सराप, (नाराप, नाराप) p 4274	सापङ्गुली, (नापङ्गुली) p 2197
*सराप, (नाराप) p 4295	सापङ्ग, (नापकाभा = जगत्काभा)
*सप, (नर) p 1300 1402	p 1182
2194	सापसरी, (नामसरी) p 3902
सरी, (नरेन्, नरेन्) [131] p	सापस, (नामसप) p 5035
2102 3003 4091 4971	सापराप, (नामराप, नामरापेन)
5031 (नरन्दी) 4891	p 1593 1713 2135 218
*सरीन्ड कप्या, (नरेन्डकाप)	3 4224 4854 5014
p 5605	सापरापा, (नामराप) p 2615
सरीन्डी, (नरेन्) [131] p 4851	3572 4418
सरीन्डिन्डि, (नरेन्डिन्डि)	सापरापय, (नामरापेन) p 3801
p 4891 5471	सापरी, (नामरी) p 4172
सरीन्डी, (नरेन्) [131] p 325	सापरी, (नामरी) p 4144
सरीन्, (नरेन्) p 460	सापा, (नापात) p 3003 (नाम)
सपङ्ग, (नलङ्ग) p 1101	5834
सली, (नल) p 1313	सापारापा, (नामराप) p 2173
	3702 3921 4384 4990

याश्चास्तथा दार, (नामास्तद्वारः)
p. 207,3.

याव, (नामः) p. 319,2.

यावत्, (नागेन) p. 121,5; 466,3.

यावत्, (नागेशः) p. 421,4.

यावो, (नामः) p. 1,8; 40,3; 506,2

याम, (नामः) p. 55,7.

याचंता, (वृत्त्यति, वृत्त्यन्तः) p. 207,5.

यावा, (नामा) p. 31,4; 38,3.

याव, (नौः, नावः) p. 12,1.

याम, (नाम, नामानि) p. 135,2;
140,5 141,2; 150,2; 158,5;
163,5; 192,1; 202,4,8;
215,2; 240,2; 454,2; 461,1.

यामं, (नामानि, नाम) p. 28,5; 30,
4; 125,1; 152,2.

यामगच्छ, (नामग्रच्छ) p. 189,2.

यामा, (नाम, नामानि) p. 436,2.

यामाहं, (नामानि) p. 23,1; 24,1;
25,1; 26,1; 27,1; 28,1; 29,
1; 33,6; 34,1.

यामाहं, (नामानि) p. 113,4.

यामाहं, (नामानि) p. 151,2.

यामेय, (नामा, नामभिः) p. 36,4.

यामो, (नामानि) p. 195,4.

यारि, (नारी) p. 286,1.

यारी, (नारी) p. 357,4; 435,2.

यारीयं, (नारी) [111] p. 28,3.

यासंता, (नाशयति, नाशयन्तः)
p. 207,4.

यामद्वारो, (नामाध्वाने) p. 506,1.

यिअ, (निजं) p. 537,2.

यिअ कुल, (निजकुलं) p. 331,6.

यिअ केलि कौनुक लाम लंगिम
लंगिमथा, (निजकेलि कौनुकलाम-
लङ्गिमलगाः) p. 550,5.

यिअपिअ, (निर्लाप्यः) [11] p. 30,2.

यिअम, (नियमः) p. 223,1.

यिअ मत्ता, (निजमात्राः) p. 513,4.

यिअल, (निकटे) p. 270,1.

यिअलं, (निकटे) p. 273,4.

यिअलदि, (निकटे) p. 333,3.

यिअा खारि विंदेय, (निजनारीवृद्धेन)
p. 468,7.

यिअइ, (निन्दति) p. 123,5.

यिक, (समीचीनं, सम्यक्) p. 537,3.

यिअंता, (निष्क्रान्ताः) p. 378,5.

यिअ, (नित्यं) p. 41,4.

यिअविअ, (निग्राह्य) p. 535,3.

यिता, (नित्यं) p. 224,2.

यिअंसेइ, (निदर्शयति) p. 107,2.

यिअय, (निर्द्दयः) p. 453,4.

यिअ, (स्निग्धः) p. 132,5.

यिअंद, (निष्पन्नानि) p. 235,2.

यिअअइ, (निपतति) p. 595,3.

यिअडिअ, (निपतित्ता) p. 474,3.

यिअइ, (निवद्धाः) p. 182,1; (नि-
वद्धः) 182,4.

यिअइं, (निवद्धं) p. 492,2.

यिअइइ, (निवद्धाः, निवद्धं)
p. 518,4.

यिअरि, (निराकृत्य) p. 457,4.

यिअलिअ, (निर्ध्वलीकृत्य) p. 255,2.

सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 1203	सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 493 4
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 531, 4	सिद्धि, (निवृत्ति) p 4013
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 182 1	सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 1847
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) [11] p 273	सिद्धिद्वय, (समीचीन) p 347 3
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 64	सिद्धि, (नीच, नीचा) p 4002
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 443 5-6 9	सिद्धिद्वय, (नीच) p 1022
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 363 4	सिद्धि, (नीचा, नीचा) p 273, 3
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 17 3	591 2 370 9 318 3
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 146 2	*सिद्धि, (नीच) p 1035
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति, निवृत्ति) p 299 2 (निवृत्ति, निवृत्ति) p 378 5	सिद्धिद्वय, (नीचद्वय, नीचद्वय) p 411 1
सिद्धि, (नियम) p 301 9	सिद्धि, (नीचा) p 423 2
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 494 9	सिद्धिद्वय, (नीचाकार) p 316 1
सिद्धिद्वय, (नियम) p 301 4	सिद्धिद्वय मदा मद्म, (नीचमद्म)
सिद्धिद्वय, (नियम) p 301 6	p 103 4
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 248 2	*सिद्धि, (नीच) p 132 3
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति, निवृत्ति) p 189 3 2-7 8 330 8	सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 129 4
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 167 9 (निवृत्ति) p 53 6	सिद्धि, (नूपुर) [1] p 202 371
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 64 5	572 2 373 3
सिद्धिद्वय मदाद्वय, (निवृत्तिमद्मद्वय) p 311 5	सिद्धिद्वय, (नूपुरद्वय) [11] p 335
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 453 2	सिद्धिद्वय, (नूपुर) [1] p 347 2
*सिद्धिद्वयद्वय, (निवृत्तिद्वयद्वय) p 4-6 4	सिद्धिद्वय, (नूपुर) p 513 4
सिद्धिद्वय मदाद्वय, (निवृत्तिमद्मद्वय) p 300 3	सिद्धिद्वयद्वय, (नूपुरद्वय) p 400 2
सिद्धिद्वय, (निवृत्ति) p 407	सिद्धिद्वय, (नूपुरद्वय) p 606 1
	सिद्धि, (नूपुर) p 110 1
	*सिद्धिद्वय, (नूपुरद्वय) p 132 5
	सिद्धिद्वयद्वय, (नूपुरद्वयद्वय) p 200 7
	सिद्धि, (नूपुर) [11] p 372 317 2
	(न, न) p 11 4 12 2

योक्ता, (रमणीया) p. 417,3.
 य, (न) p. 46,1.
 यद्वाणकोलिद्विधा, (स्नानकोलिस्थिता)
 p. 531,4.

त

त, (ततः) p. 177,3,4.
 तश्रणा, (तगणः) p. 429,1.
 तथा, (तदा) p. 355,4.
 तश्रारालुश्रला, (तकारयुगलं)
 p. 426,1.
 तद्, (त्वं) p. 12,3.
 तं, p. 58,5; 131,3; (तत्, तस्मात्)
 135,2; 140,5; 141,2; 150,2;
 158,5; 531,4; (तां, सा) 236,
 2; 390,2; 461,2; 469,2; (सः)
 595,3.
 तंजणा, (तत्तये, तत्तयात्)
 p. 485,1.
 तंतं, (तन्त्रं) p. 428,1.
 तक्कार, (तकारः) p. 350,1.
 तगण, (तगणः) p. 42,4.
 तजउ, (त्यजामि) p. 375,3.
 तणश्र, (तनयः) p. 279,2.
 तणु, (तनुं) p. 289,4.
 तणु भूषण सोदा, (तनुभूषणशोभा)
 p. 246,6.
 तणुमह, (तनुमघ्ने) p. 190,2.
 तणू, (तनोः) p. 573,6.
 तण्ह, (तेन) p. 155,3.

तत, (ताद्यत्) p. 55,9.
 तत्थ, (तत्र, तथा, तथ्यं) p. 152,2;
 184,9; 265,2; 415,2.
 तत्या, (तथा) p. 567,1.
 तप्पइ, (तपति) p. 128,3.
 तप्पे, (तापितं) p. 570,5.
 तवइ, (तपति, तापयति) p. 360,4;
 541,1.
 तरइ, (तरति) p. 42,9.
 तरणि, (तरणिः) p. 309,1; 541,1.
 तरणि चिंदो, (तरणिचिम्बः)
 p. 383,4.
 तरणि रइ, (तरणिरथः) p. 157,2.
 तरल, (तरलः) p. 301,4.
 तरल कमलदल सरि जुश्र शश्रणा,
 (तरलकमलदलसदृशनयनयुगा)
 p. 496,1.
 तरल शश्रणि, (तरलनयने) p. 383,1.
 *तरलशश्रणि, (तरलनयनी, तरल-
 नयना) p. 457,3; 458,5.
 तरासइ, (त्रयति) p. 405,8.
 तरुण, (तरुणः) p. 541,1.
 तरुण तस, (तरुणतरौ) p. 513,3.
 तरुणत्त वेखो, (तरुणत्ववेधः) p. 395,2.
 तरुणि, (तरुणी) p. 371,4.
 तरुणि कडक्कम्मि, (तरुणिकटाक्षे)
 p. 6,4.
 तरुणिजण, (तरुणिजनः) p. 181,7.
 तरुणिवर, (तरुणिवरा) p. 190,2.
 तरुणी, p. 283,2; 348,4; 389,3;
 410,4; 477,4.

सख्योत्तरा, (सख्योत्तर, सख्योत्तरा) p 550 5 6	सांख्य, (सांख्य) [111] p 28, 2
सख्येय, (सु ख्येय) [111] p 315	साक, (साक) p 470 4
सख्यह, (सखति) p 181 5	सा कथ परदुह, (सखकथपरदुह) p 212 4
सख, (सख, सेखी, सखी, सेखु) p 4 ^० 8 60 3 4 6, 177 3 33 ^० 8 37, p 573 7 (सखी) 201 3	साका, (साका) p 408 4
सख, (सखा) p 10 ^० 3 103 3 5 108 3 110, 2 140 4 141 2 163 3 163 3 4 10 1 10, 3 19 ^० 3 20 ^० ० 235 1 24 ^० 7 ०37 4 ०61 2 3 ०71 3 १९, 1 306 1 400 2 417 3 488 1 494 ^० 50 ^० ० 503 1 564 1 575 1 3 579 2 583 ^० (सख) 20, 2 (सख) 21, ०	साख, (साखन्) p 86 3 (साखयति) 397 3 (साखत्) 554, 2
सख, (सखा) p 10 ^० 3 103 3 5 108 3 110, 2 140 4 141 2 163 3 163 3 4 10 1 10, 3 19 ^० 3 20 ^० ० 235 1 24 ^० 7 ०37 4 ०61 2 3 ०71 3 १९, 1 306 1 400 2 417 3 488 1 494 ^० 50 ^० ० 503 1 564 1 575 1 3 579 2 583 ^० (सख) 20, 2 (सख) 21, ०	साखच, (साखत्) p 107 1
सख, (सख्य) p 215 1 481 1	साख, (सख्य) p 215 1 481 1
सार, (सारेख) p 453 3	साख, (साख) p 568 3
*साख, (साख) p 461 4 465, 5.	साखचह, (साखयति) [111] p 34 4
साख, (साख) p 568 3	साखयुष्मा, (साखयुष्मा) p 5 8 5
साखचह, (साखयति) [111] p 34 4	साख, (साख) [11] p 5 ^० 1 1
साखयुष्मा, (साखयुष्मा) p 5 8 5	साखक, (साखक, साखक, साखक) [1] p 37 1
साख, (साख) [11] p 5 ^० 1 1	*साखक, (साखक, साखक) p 13 ^० 3 1 81 211 4 23, ०
साखक, (साखक, साखक, साखक) [1] p 37 1	*साखकि, (साखक, साखक) p 151 1
*साखक, (साखक, साखक) p 13 ^० 3 1 81 211 4 23, ०	*साखकिचि, (साखक) p 211 ^०
*साखकि, (साखक, साखक) p 151 1	*साखको, (साखक, साखक) p 193 2
*साखकिचि, (साखक) p 211 ^०	साखकच, (साखक) p 4 ^० 1
*साखको, (साखक, साखक) p 193 2	साख, (साख) [11] p 27 ^०
साखकच, (साखक) p 4 ^० 1	*साखी, p 346, 3 4
साख, (साख) [11] p 27 ^०	साखे, p 207 5
*साखी, p 346, 3 4	साख, (साख) p 30 9 143 2 311 7 368 4 504 2 (सा, सा, साखा) 236 ^० 210 ^० 211 ^०
साखे, p 207 5	
साख, (साख) p 30 9 143 2 311 7 368 4 504 2 (सा, सा, साखा) 236 ^० 210 ^० 211 ^०	

ताम्र, (ताम्रां) p. 436,2.

ति, (इति) p. 39,3.

तिथ, (त्रयः, त्रीन्) p. 17,4; 205,2;
230,3; 293,1; 564,1.

*तिथभंगी, (दिपङ्गी) p. 583,8.

तिथल, (त्रिकलः) p. 205,2.

तिथलगाय तद्विषय पत्यारम्भ, (त्रिकल-
गायतृतीयप्रस्तारम्भ) p. 28,1.

तिथलगाय हुद्विषय पत्यारम्भ, (त्रिकल-
गायद्वितीयप्रस्तारम्भ) p. 27,1.

तिथलहु, (त्रिलघु) p. 147,2.

तिथलो, (तृतीयः) p. 406,2.

तिथल, (त्रिकलः) p. 230,1.

तिथलु, (त्रिकलाः) p. 299,1.

तिथल, (तीक्ष्णः) p. 488,3.

तिथल चकल, कटकलश्रा, (तीक्ष्ण-
चक्षुःकटाक्षः) p. 523,4.

तिथल चल चकल, तिहाव दिठ्ठा,
(तीक्ष्णचलचक्षुस्त्रिभागदृष्टाः)
p. 474,1.

तिथल वाया, (तीक्ष्णवायाः)
p. 443,2.

तिथुण, (त्रिगुणिताः) p. 323,6.

तिथगाया, (त्रिगयाः, त्रिगयान्)
p. 486,1.

तिथुरु, (त्रिगुरुः) p. 39,2.

तिथ्वे, (त्रयः) p. 569,1.

तिथयण, (त्रिनयनः, त्रिनयनः)
p. 458,1.

तिथि, (त्रयाणां, त्रीन्) p. 89,5;
(त्रयः) 299,2.

तिथ कलागं, (त्रिकलानां) p. 26,1.

तिथ्या, (त्रयः, त्रीन्) p. 361,1;
514,1.

*तिथ्या, (तीर्था, तीर्थी) p. 352,4,6.

तिथि, (तिथः) p. 112,1; (त्रीन्)
170,5; 175,1, 230,1; 319,2,
4; (त्रयः) 187,7; 205,2; 372,
1; 411,2; 486,1, 569,2;
(त्रीणि) 347,1; (त्रीणि, त्रीन्)
509,4; 529,1; 571,7.

तिथिश्चा, (त्रयः) p. 396,1.

*तिथिफनु, (त्रिकरः, त्रिकलः)
p. 140,2

तिथि फलु, (त्रिकलः) p. 116,1.

तिथिगुणा, (त्रिगुणिताः) p. 518,3.

तिथो, (त्रयः) p. 529,3.

ति तेरह मतह, (त्रिचयोदशमा-
त्राभिः) p. 451,2.

*तिथ्यंगी कंदं, (त्रिभङ्गीच्छन्दः)
p. 311,8.

तिलइय सुंदर चंदं, (तिलकितसुन्दर-
चन्द्रः) p. 586,2.

तिल जलंजलि दाय लोगा, (तिल-
जलावृत्तिदानयोग्याः) p. 474,4.

तिल तुलियं, (तिलतुलितं) p. 14,2.

तिलहु गणख, (त्रिलघुगणख)
p. 28,4.

तिलहु, (त्रिलघुः) p. 39,2.

तिलोश्रया, (त्रिलोचनः) p. 137,2.

*तिलु, (तिलुः) p. 362,1,4.

तिलुल डमरु घर, (त्रिलूलडमरुघरः)
p. 586,3.

तिमुनघर, (विमुनघर, विमुनघर) p 458 3

तिमुघण, (विमुघण) ■ 148 4

तिमुघण फन्ने, (विमुघणफन्द) p 360 5

तिमुघण घरे, (विमुघणघरित) p 315 8

तिमुघण मार, (विमुघणमार) p 313 3

तिमुघणा, (विमुघण) p 165 4

ती, (ची) p 377 1

तीघ, (तुलीये, चय) p 120 1 298 3 449 3 (तुलीये, तुलीये)

215 7 370 1 (तुलीये) 474 1

तीघरी, (तुलीये) p 512 4

तीघ, (तुलीये) p 108 3

तीघ भाकरण, (तुलीयेभाकरण) p 55 4

तीघ, (तुलीये) p 117 3 145 1 171 2 187 8 300 1 (विघा)

321 1

तीघि, (ची) p 440 0

तीघि मल मगला, (विघावाधिका) p 441 1

तीघणा, (विघणा) p 348 3

तीघ, (विघा) p 126 0 167 4 5 2 1

तीघति, (विघा) p 101 2

तीघकरा, (विघाकरा) p 110 2

तीघकरादि, (विघाकरादि) p 113 1

तीघ हुह, (दुविघादि) p 315 2

तीघा, (विघा) p 111 121 4 481 3

तुघ, (तय, तुघ, ला) ■ 184 4 262 4 448 2 480 1 537 576 8

तुघ, (तुघ) p 383 5

*तुघो, (तुघ) ■ 383 1

तुघु(तुघ), (तुघु) [11] p 263

तुघम, (तय, तुघ) p 341 2

तुघर, (तुघाक) p 127 5

तुघा, (ला) p 345 4

तुघ, (तय, तुघाक) p 120 3 33 570 8

तुघा, (तुघाक, तुघाक) p 430 4

तुघाण, (तुघाक, तुघाक) p 207 0 (तुघाक) 346 4

तुघा, (तुघा, तुघा) p 301 4 300 2 327 2 (तुघा) 330 6

तुघादि, (तुघा) p 300 2

*तुघी, (तुघा) p 195 3

तुघा, (तुघा) p 363 472 0

तुघा, (तुघा) p 322 2

तुघा, (तुघा) p 187 7 200 0

तुघि, (तुघि) p 11 3

तुघि कद, (तुघिकद) p 535 1

तुघा, (तुघा, तुघा) p 100 5

तुघा, (तुघा) p 200 4

तुघ, (तुघ) p 283 2 417 4

तुघि कर कर कर विघी, (तुघिकरकरारोपतुघा) p 358 3 1

हुह, (त्व) p. 401,2.

हुह, (त्व) p. 10,2.

हुह, (युष्मभ्यं, युष्माकं) p. 169,8;
381,4.

हुहा, (युष्माकं) p. 377,4.

हुहाकिती, (युष्मत्कीर्त्तयौ) p. 377,4.

हूय, (हूयः) p. 573,7.

हूर, (हूर्यै) [५१] p. 466,1.

हूरं, (हूर्यै) [५१] p. 27,3.

ते, (तव) p. 137,4; 450,1; (ते)
474,2,4; 528,4.

तेज्राहारा, (तेजःसाराः, तेजसामा-
घाराः) p. 566,3.

तेइस वय, (त्रयोविंशतिवर्णाः)
p. 567,6.

तेइस मत्तय, (त्रयोविंशतिमात्राकं)
p. 321,2.

तेज्जइ, (त्यजति, त्यजन्ति) p. 563,2.

तेज्जि, (त्यक्ता, त्यक्तः) p. 180,9;
448,1; 453,1.

तेज्जिअ, (त्यक्ता, त्यक्तं) p. 480,3;
576,2.

तेय, (तेन) p. 499,4.

तेत्ता, (तावन्तः, तावन्ति) p. 137,4.

ते परि, (तदुपरि) p. 48,5.

तेम, (तया) p. 14,3.

तेरह, (त्रयोदश) p. 17,1; 23,5;
102,5; 138,2,3; 158,4; 236,
1; 468,1; (त्रयोदशसु) 171,2;
173,5; 177,3; (त्रयोदशभिः)
119,1.

तेलंगा, (तेलङ्गाः) p. 244,2; 318,7.

तेलोक्का सोक्खं, (त्रैलोक्यसुखं, त्रैलोक्य-
सौख्यं) p. 356,4.

तो, (तः) [५५१] p. 39,5; 444,2;
(ततः) 503,1.

*तोठय, (तोठकी) p. 447,4.

*तोठय छंद, (तोठकच्छन्दः) p. 454,1.

*तोठकं, p. 448,5.

तो वंस कालाइ, (त्वदंशकालः)
p. 468,5.

तोमर, (तोमरः, तोमरं) [१५]
p. 26,3.

*तोमर, (तोमरं) p. 396,2; 397,4.

तोलंती, (त्रोटयति, त्रोटयन्ती)
p. 207,2.

तोहर, (तव, युष्माकं) p. 351,2.

त्तिअ, (त्रिषु) p. 315,4.

थ ।

यक्कइ, (तिष्ठति) p. 563,8.

यक्कव, (तिष्ठति) p. 470,4.

यक्कंति, (श्राम्यन्ति) p. 450,1.

यक्किअ, (अगितः) p. 304,5.

यक्की, (तिष्ठन्ति) p. 564,3.

यप्प, (स्वापय, स्वापयत) p. 375,1.

यप्पहु, (स्वापय) p. ६९,२.

यप्पि, (स्वापय) p. 262,3; (स्वाप-
यित्वा, संस्वापय) 289,8.

यप्पिअ, (स्वापिता) p. 222,3.

यप्पिआ, (स्वापिता, स्वापितः, स्वा-
पिताः, स्वाप्यते, स्वाप्यतां)
p. 445,4; 459,3; 512,3.

ययिषो, (य्यायित, य्यायसी) ॥

॥ 400 4

ययौष्ठा, (य्याय्यते) p 545 6

यिर, (यिर, यिरा) p 330 3

395 3

यिर कथ, (यिरकन्ते) ॥ 413

यिर कञ्ज, (यिरकाञ्ज्ये) p 4° 2

यिर हिद्यत्, (यिरद्युदय) ॥

p. 537 3

यूर, (यूरे, यूत) p 5° 3 3

योर यणरा, (यिचौयणनाय,

यूतयणनाय) p 5° 3 3

इ ।

इ, (इत्ता) ॥ 585 164 ° 180

28 259 ° ०7° 2

इई, (इीयते, इत्ता) ॥ 870 2

इइ, (इय्य) [1] p 37 3

*इइयल, (इय्यकल, इय्यकल)

p 287 8

*इइकल, (इय्यकल, इय्यकल)

p 289 9

*इइी, (इय्य) p 193 3

इतदि, (इते, इताभा) p 570 2

इता, (इता) ॥ 409 3

इति, (इती) [111] p 343

इभा (इभाह) p 507 3

*इभी, (इभा) p 195 2

इययेण, (इय्येन) p 62

इयय, (इय) ॥ 491 3

इयया, (इय) p 516 3

इयिउय वाय, (इयिउयात) ॥ 491

॥ 563 3

इयिउय वाय, (इयिउयात) ॥

॥ 460 1

इय, (इय्य) p 319 5

इयहि, (इय्य, इय्य) p 318 3

*इय्यो, (इय) p 193 1

इय्य, (इय्य) p 554 3

इययि इययि, (इयययय)

p 327 5

*इययय (इययय) p 371 ° 4° 0 2

*इययय, (इययय) p 371 4 4° 1 4

इययि, (इयययि) p 249 7

इययिच, (इयययिच) p 5° 1 4

इययि, (इयययि) p 249 7

इयय, (इयययि) p 157 °

*इयि, (इयि) p 195 2

इयिदय, (इयिदय) p 528 3

इय, (इय) p 163 4 (इयय, इय)

205 3 ° 61 4 265 1

इय-इय चलिच मरहः यय,

(इय-इयचलिचमरहः यय)

p 296 2

इयिच लिमिर इयि, (इयिचलिमिर

इयि) ॥ 383 4

इले, p 287 3

इह, (इहय) p 171 1 261 2

311 2, 315 6 317 1 323 3

571 8 (इह) 265 ° 2° 0 0

306 4 3.3 6 498 4 591 5

(इहय) 360 3

- दृष्ट, (दृष्ट) p. 553,1.
दृष्ट अकार, (दृष्टाक्षरेषु) p. 535,4.
दृष्ट कलत्र, (दृष्टकला) p. 502,2.
दृष्ट गणकुनर, (दृष्टगणकुनर) p. 330,8.
दृष्टवारि, (दृष्टवारि) p. 237,1.
दृष्ट, (दृष्टः) [111] p. 33,4.
दृष्ट दिष्टा, (दृष्टदिष्टा) p. 493,1.
दृष्टपंच, (पञ्चदश) p. 228,2,3,4.
दृष्टपंच विष्टमिष्टा, (दृष्टपञ्चविष्ट-
पिता) p. 104,3.
दृष्टपंचाष्ट, (पञ्चाष्ट) p. 240,1.
दृष्टमुष्ट, (दृष्टमुष्टः) p. 570,5.
दृष्टमुष्ट कंम विष्टा, (दृष्टमुष्टकंम-
विष्टा) p. 556,6.
दृष्टमत, (मतदृष्ट) p. 163, 2; (मत-
दृष्ट) 261,3.
दृष्टमतकार, (मतदृष्टाकाराणि)
p. 161,1.
दृष्टा, (दृष्ट) p. 367,2; 475,3;
518,2,3.
दृष्टाष्ट, (ष्टाष्टदृष्ट) p. 426,4.
दृष्टाष्टपंच, (दृष्टाष्टपंच = पञ्चदश)
p. 481,4.
दृष्टा, (दृष्टा) p. 554,2,5.
दृष्टाष्ट देव, (दृष्टाष्टदेवाभ्यां) p. 260,2.
दृष्टाष्टा, (दृष्टाष्टाः) p. 485,3.
दृष्ट, (दृष्ट) p. 180,9; (दृष्टि, दृष्टः)
323,4; 365,4; 579,1,6;
(दृष्टिः) 267,3; (दृष्टिः) [111]
394,2; (दृष्टितां, दृष्टः) 512,3
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) [111] p. 271.
2; 269,2; 564,1.
दृष्टिगत मष्टि, (दृष्टिगतमष्टि)
p. 267,4-5.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः, दृष्टिगतः, दृष्टि-
गतः) [111] p. 33,9; 371,1;
389,1; 413,1; 522,3.
दृष्टिगत कर्मा, (दृष्टिगतकर्मा)
p. 365,2.
दृष्टिगत गण, (दृष्टिगतगण)
p. 147,1.
दृष्टिगत लक्ष, (दृष्टिगतलक्ष) p. 392,
1; 420,1.
दृष्टिगत जुष्ट कर्मा, (दृष्टिगतलक्ष-
कर्मा) p. 494,2.
दृष्टिगत लक्ष, (दृष्टिगतलक्ष)
p. 335,1,2.
दृष्टिगत लक्ष, (दृष्टिगतलक्ष)
p. 475,2.
दृष्टिगत गणगत, (दृष्टिगतलक्षगत)
p. 263,2.
दृष्टिगत चार पञ्चलिष्टा, (दृष्टिगत-
चारपञ्चलिष्टा) p. 400,1.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 365,4.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः, दृष्टिगतः) p. 581,7.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 509,1.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 128,3.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 394,4.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 338,7.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 419,1.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 289,1.
दृष्टिगत, (दृष्टिगतः) p. 350,1.

- विगांर, (विगांर) p 213.5, (विगा-
नर) 463.3
- विग घग घह, (विग-घागंनभाचि)
p 212.5.6
- विग घग घह घह, (विग-घागंनभा-
घघा) p 301.2
- विगह, (दीपले, वरति) p. 493.2,
503.3, (रत्त) 376.6.
- विगह, (वरति) p 42.2, 41.2,
(दीपले) 177.5, 257.3, (दीपले)
274.5, 403.4, 451.3, 571.5
- विगह, (वरति) p 169.7, 417.4,
576.8
- विगह, (दीपले) p 297.2
- विगह, (दिदि, वरत्त, दीपले)
p 48.2, 53.3, 72.2, 431.3,
513.2.3
- विगहो, (दीपले) p 372.1
- विगह, (दिदि) p 58.3, (दीपले,
दीपले) 251.1, 257.5, 521.1
- विगिह, (रत्त) p 573.1.
- विगिह, (रत्ता, वत्ता) p 261.2,
(रत्त) 489.1
- विगिह, (दीपले) p 503.1
- विगि, (दीपले) p 338.2, (दीपले,
दीपले, वत्ता, वत्ता) 412.3
426.1, 438.2.
- विगु, (हृह) p 386.1, (विगुग,
हृहग) 517.4
- विगु घह घहघह, (हृहगहहहह)
p 391.1
- विगुह, (हृहह) p 256.5
- विगुह, (हृहह) p 391.2, (हृहह) 403.4.
- विगुह, (हृहह) p 410.4
- विगुह, (हृहह, हृहग) p 207.6.
- विगुह, (हृहह) p 292.3, 356.1
- विगु, (हृहह, हृहह) p 350.1, 449.2
- विगुह, (हृहह) p 547.4
- विगु, (हृहह, हृहह) p 389.3,
424.3
- विगुह, (हृहह) p 474.3
- विगुह, (हृहह) p 468.7.
- विगुह, (हृहहहहह) p 246.5
- विगुहहहह, (हृहहहहहह) p 180.2
- विग, (विग, विगहह) p. 537.4
- विग, (वत्ता) p 622.3
- विगह, (वत्ता, वत्ता, वत्ताह)
p 514.1
- विगह, (वत्ता, वत्ता) p 424.1,
433.1, 441.1.
- विगहह, (वत्ता) p 222.1
- *विगु, (दीप) p 213.5.
- विग, (विगि) p 301.5
- विगह, (विगहहहह, विगहहहहह)
p 541.3.
- विगि, (विगु) p 581.2
- विगह, (दीप, दीपह) p. 581.7
- विगह, (दीपले, वत्ता) p 512.4.
- विग, (दीपले) p 285.5
- विग, (दीपले) p 464.2
- विग, (दीपह) p 309.7
- *विगह, (विगह, दीपह) p 292.9

* दीपक, (दीपकं) p. 291,3.

दीप्त, (दिक्, दिग्) p. 207,3;

285,1; 338,2; (दिशि, दिक्षु)

550,3; (दृश्यते) 351,4; 571,2.

दीप्त, (दृश्यते, दृश्यन्ते) p. 315,5;

547,2; 550,3.

दीप्त, (दृश्यते) p. 300,3; 497,1.

दीप्ति, (दृश्यते, दृश्यन्ते) p. 145,1;

529,1.

दीप्तवास, (दिग्वासः) p. 207,3.

दीप्ता, (दृश्यते) p. 439,1; (दिग्) :

545,4.

दीप्त, (दीर्घं, दीर्घं) p. 286,1; 401,1.

दीप्ता, (दीर्घान्ताः) p. 110,1.

दीप्ता, (दीर्घं) p. 303,8.

दीप्त लङ्, (दीर्घलङ्) p. 401,1.

दीप्ता, (दीर्घां) p. 344,1; 461,2;

(दीर्घाः) 555,3; (दीर्घान्) 377,1.

दीप्तो, (दीर्घः) p. 4,1; 11,1.

दु, (द्वे) p. 306,4.

द्वय, (द्वौ) p. 41,3.

द्वय, (द्वौ) p. 41,1; 89,5; (द्वयं,

द्वयोः) 80,2; 89,5.

द्वय चारि, (द्विचत्वारः) p. 80,9.

द्वय तिथि लोपे, (द्वित्रिलोपे)

p. 89,5.

द्वकलाणं, (द्विकलानां) p. 29,1.

द्वकड, (द्वे) p. 306,4.

द्वकल, (द्विकलः) p. 182,4.

द्वकलाड, (द्वःखानि) p. 350,2.

द्वगण विश्रागो, (द्विगणविचारः)
p. 44,1.

द्वगुरु, (द्विगुरुः) p. 411,4.

द्वज्जय घण्टा, (द्वर्जनध्यापनां)
p. 401,2.

द्वजे, (द्वे, द्विगुणः) p. 514,2.

द्वया, (द्विगुणिताः) p. 363,2.

द्वय, (द्विगुणाः, द्विगुणिताः)
p. 486,2.

द्वया, (द्विगुणान्, द्विगुराः, द्वौ)
p. 58,2; 461,1.

द्वत्तर, (द्वत्तरं) p. 42,9.

द्वद्वद्व, (द्वौ द्वौ) p. 210,3.

द्वद्वद्वर सुद्व फेण, (द्वग्धवरशुद्धफेनः)
p. 161,5.

द्वग्ध मनुत्ता, (द्वग्धसंयुक्तं) p. 403,2.

द्वय्यरि, (द्वयलः) p. 453,1.

द्वयल, (द्वयलः) p. 198,4.

द्वयत्तो, (द्विमात्रः) p. 4,3.

* द्वमिलाड, (द्वर्मिला) p. 571,1.

* द्वम्मिलगो, (द्वर्मिलां, द्वर्मिलकं)
p. 315,9.

द्वम्मिल छंद, (द्वर्मिलाच्छन्दः)
p. 317,2.

* द्वम्मिला, (द्वर्मिला) p. 318,9.

द्वरंत, (द्वरन्तः) p. 233,6; 350,1;
453,3.

द्वरित, (द्वरितं) p. 190,5.

द्वरित्, (द्वरितं) p. 176,3.

द्वरित्, (द्वरितं) p. 318,2.

द्वरितगणा हरणा, (द्वरितगणहरणां)
p. 480,1.

दुहु, (दो) p 1877
 दूध, (द्विगुण) p 380 *
 दूर, (दूर, दूरे) p 2333 2701
 दूर दिगता, (दूर-निगता) p 3083
 दूरिता, (दूरित) p 3614
 दूरिता छहों, (दूरितछहों)
 p 3063
 दे, (दाति, यदि, चर) p 442
 (दन्तु) 2076 (दन्ता) 594
 (देहि) 4804
 देह, (दन्ता) p 123 4631
 देह, (दन्तु) p 2802 3319
 3462 3502 3549 3634
 3814 3708 (देह) 3462
 देह देह, (देहदेह) p 3543
 देह, (दन्तु) p 3442 3504
 4794
 देही, (देह, देह) p 62 4394
 देह्य, (दूयते) p 1849
 देहियथ, (दूयते) p 463
 देहियथा, (दूय) p 4504
 देह्योर्था, (दूयते) p 4001
 देह्यु, (पथ) p 4631
 देह्यवद, (दन्तु) p 461
 देह्यो, (दन्तु) p 5587
 देह्य, (दे देह) p 4801
 देह्ये दिव्या, (देह्येदिव्यक)
 p 3634
 देह्ये पुन, (देह्येपुन) p 4695
 देह्य लिख्य, (देह्यलिख्य)
 p 4111

देह्य रोष, (देह्यरोष) p 5544
 देह्य सहाय, (देह्यसहाय, देह्य
 सहाय) p 3387
 देह्य, (देहि) p 1382 2103 2701
 2 (देह्ये) 2742 (देह्य)
 3703
 देह्य, (देह्य, देह्य) p 4303
 देहि, p 132
 देही, (देहि) p 4834
 *देहीया, (देही) p 1142
 देहु, (देहि, चर) p 188 1751
 2785 2511 3091 3171
 3707
 *देह्यव, (द्विगुण) p 2070
 (द्विगुण) 2604
 देह्यव ह्य, (द्विगुणह्य)
 p 2082
 देह्यव्य, (द्विगुण) p 114
 देह्यव ह्य, (देह्यवह्य)
 p 4154
 *देह्यव, (देह्यव) p 4174
 देह्य, (देह्य, देह्य) p 5717
 देह्य, (देह्य) p 1204 1402
 देह्य सहाय, (देह्यसहाय) p 3512
 देह्य देह्य, (देह्यदेह्य) p 2307
 *देह्य, p 94 105 104 414
 645 805 964 1353 136
 1 1394 1413 1452
 1463 1503 1643 1753
 18759 1893 1903 197
 3 2034 2099 2104
 2153 2203 2363 2373

238,3; 239,3; 240,3,6; 241,
3; 246,7; 251,3; 254,3;
259,3; 265,3; 272,3; 276,3;
282,3; 295,3; 299,3; 308,3;
317,3; 321,2; 333,3; 468,3;
569,3; (दोहा) 146,2; 228,5;
(दोहायाः) 251,1.

दोहा उप्पर, (दोहोपरि) p. 274,3.
दोहा चरण, (दोहाचरणं) p. 230,7.
दोहा विवरौश्र, (दोहाविपरीतं)
p. 278,2.
दोहा लक्खण, (दोहालक्षणं) p. 138,
3; 246,2.
दोहा संख्या, (दोहासंख्यां) p. 276,1.
दोहिं, (द्वाभ्यां) p. 558,6.
इह, (इत्था) p. 358,1.

ध ।

धअ, (धलः) [15] p. 26,2.
धअं, (धलः) p. 370,1.
धअ पअ सहिआ, (धलपटसहितः)
p. 555,2.
धअ पट, (धलपटः) [15] p. 529,4.
धआ, (धलः) [15] p. 404,2;
466,1.
धओ, (धताः) p. 362,2; (धलः,
धलं) [15] 440,1.
धण, (धनं) p. 46,7.
धण जुत्त, (धनयुक्तं) p. 362,4.
धणमंत, (धनवत्, धनवन्तः)
p. 430,3.

धणा, (धनं) p. 405,2.
धणि, (धनो) p. 227,1.
धणि यण हर जघण, (धनिस्त्रनभर-
जघने) p. 304,3-4.
धणु, (धनं) p. 44,8; 222,4; (धनुः)
537,2.
धणुहि, (धनुषि) p. 122,4.
धणुद्धरु, (धनुर्द्धरः) p. 287,2.
धणुहरं, (धनुर्द्धरौ = चतुष्कलौ)
p. 257,3.
धणू, (धनूषि) p. 502,1; (धनुषि)
573,8.
धणूहा, (धनुः, धनुषा) p. 443,3.
धणेषा, (धनेशः) p. 338,1.
धणा, (धना) p. 357,4; (धनं,
धनः) 365,4.
*धवल, (धवलः) p. 213,2.
*धवलअ, (धवलकं) p. 539,4.
धवल चमर सम सिअ कर बिंदा,
(धवलचामरसमसितकरवृन्दः)
p. 566,2.
*धवलांग, (धवलांगं) p. 541,5.
धम्मक, (धर्माय) p. 222,4; 412,2.
धम्म दारा, (धर्म्मपत्नी) p. 419,1.
धम्मैक्कचित्ता, (धर्म्मैकचित्ता)
p. 357,3.
धम्मो, (धर्म्मः) [51111] p. 23,4;
419,4.
धरइ, (धरति) p. 537,2.
धरणि, (धरणी, धरणीं) p. 157,2;
309,3; 541,1.

धरणि धा, (धरणीधर) p 327,3
 धरणी, (धरणी) p 259 4
 धरणि, (धारण) p 319 4
 धरा, (धृता) p 330 7 502,4
 670 2
 धरि, (धारण) p. 147 1 (धृता)
 167 4 170 5 177 4 703
 203 2 333 - 507,3
 धरिष, (धारण, धृता) p 263 3
 (धृता, धिपते) 392,2
 धरिष, (धिपते, धृता) p 570 1
 धरीया, (धृता) p 113 0
 धरीये, (धिपते, धृता) p. 412 1
 415 2 500 1
 धर, (ध्याय, ध्याय, ध्यायता)
 p 496 1 (धरति) 537 1
 धरे, (धृताया) p 589 6 (धृता)
 334 3
 धरह, (धधो मय्यति) p 206 4
 3 7 9
 धरह, (प्रविष, प्रविषाति) p 180 3
 धर धा, (धरधृ) p 304 1
 धाह, (धावित्ता) p 481 3
 *धाह, (धावी) p 114 3
 धाप्रह, (धावति) p 523 4
 धावता, (धावन्ता) p. 378 5 507 4
 धारि, (धारयो, धारयो) p. 523 4
 धारिष, (धृता, धारिता) p 417 3
 धारे, (धृता) p 570 3
 धिक्क दलल धीग दलल तक्क दलल,
 (धोठकगतिविधेयासुधरल)
 p 322 1

धिद्दा, (धृता) p 211,3
 धीर, (धीर) p 281 6
 धुष, (धुष) [1111] p 234
 (धुष) 214 48 5 127 5
 217 1 263 1 301 7 300 1
 373 0 404 1 409 0 406 3
 469 1 500 4 579 1
 *धुष, (धुष) p 213 3
 धुष, (धुष) p 307 1
 धुषत, (धुष) p. 277 2
 धुषो, (धुष) p 350 5
 धुष (धुष, धुषा) p 447 1
 धुषिष, (धुषिषि) p 157,2
 धुषि, (धुषि) p 219 5 (धुषा)
 372 4
 धुषिधवत, (धुषिधवता) p 300 8
 धुषिह, (धुषिषि) p 260 3
 धीयलल लील लीयलल धुष, (धीता
 धुषललललीयलललल) p. 531 2

प 1

पय, (पय, पय) p 104 188 0
 163 2 202 3 203,3 2 8 2
 230 3 251 2 (पय) [111]
 33 2 (पयानि) 177 7 251 1
 (पययो) 263 4 (पय) 252 2
 267,2 269 1 278 3 280 0
 287 4 295 1 299 1 306 3
 315 5 373 2 398 1 413 3
 400 1 469 3 475 3 494 3

पञ्च अंत, (पादान्ते) p. 415,2.

पञ्च अंतर्पाद् गुरु लुञ्च, (पादान्तः-
पातिगुरुपुगं) p. 464,3.

पञ्च अंतर्हि, (पादान्ते, पदान्ते)
p. 567,5.

पञ्चं, (पदे) p. 293,2

*पञ्चंगम हृद, (प्रचक्षुमच्छन्दः)
p. 297,5.

पञ्चदं मुट मंडिद्या, (प्रचक्षुमुगड-
म्यच्छिता) p. 380,4.

पञ्चंतर्हि, (पादान्ते) p. 459,3.

पञ्चंति, (पतन्ति) p. 146,1.

पञ्चदृ श्रोदृ कंतं दंत, (प्रदष्टौपुकान्त-
दन्ताः) p. 499,4.

पञ्च पञ्च, (पदे पदे) p. 251,2.

पञ्च पञ्च अले, (पदपदतले) p. 539,2.

पञ्च पञ्च उप्पर, (पदपदोपरि) p. 274,4.

पञ्च पञ्च तलउ, (पदपदतले) p. 182,1.

पञ्च पञ्च तलहि, (पदपदतले) p. 583,5.

पञ्च पञ्च पञ्चलिञ्च लहु गुरु सोद्या,
(पदपदप्रकटितलघुगुरुशोभाः)
p. 564,3.

पञ्च पञ्च, (पदपतितः) p. 289,3.

पञ्चपञ्च, (पदे पदे) p. 297,2; 575,7.

पञ्च भर, (पदभरेण) p. 334,4.

पञ्च भर, (पदभरेण) p. 157,2.

पञ्च मञ्जु, (पदमञ्जु) p. 105,3.

पञ्चल, (प्रकटय, पातय) p. 147,2;
(प्रकटाः) 271,3.

पञ्चला, (प्रकटं, प्रकटिताः, प्रकटिता)
p. 461,2; 583,8.

पञ्चलि, (प्रकटीकृत्य) p. 267,4.

पञ्चलिञ्च, (प्रकटितं) p. 420,1;
560,4; (प्रकटितः) 569,1
563,1.

पञ्चलित, (प्रकटिताः) p. 579,5.

पञ्चले, (प्रकटिता) p. 570,7.

पञ्चर, (पदं, पादेः, पादे) p. 198,1;
293,2; 306,3; 579,5;

पञ्चर, (पयोधरः) [151] p. 32,5.

पञ्चर मरु मिकल, (पयोधरसशिखाः)
p. 267,3.

पञ्चररु, (पयोधरः) p. 284,2.

पञ्चहि, (पदेपु, पदे) p. 319,4;
539,3; 579,2; 583,1.

पञ्चा, (प्राप्ता) p. 363,1; (प्राप्ताः)
363,2; (पादे) 497,2.

पञ्चासा, (प्रयासं) p. 244,7.

पञ्चासद्, (प्रकाशते) p. 167,8.

पञ्चासल, (प्रकाशते, प्रकाशते)
p. 571,1.

पञ्चासंति, (प्रकाशयन्ति) p. 107,1.

पञ्चासहु, (प्रकाशय) p. 575,6.

पञ्चासिञ्च, (प्रकाशिता) p. 334,2;
(प्रकाशितं) 500,2.

पञ्चासिञ्चो, (प्रकाशितः, प्रकाशिताः)
p. 252,4,5; (प्रकाशितं) 306,5.

पञ्चासेड, (प्रकाशयति) p. 33,3;
120,4; 145,2.

पड अंगुलि, (प्रत्यङ्गुलि) p. 573,5.

पड कणहि, (प्रतिकर्ष, प्रतिकर्षे)
p. 573,3.

पञ्चगामल, (पञ्चगामन, पञ्चगामन) [१११] p 35, 1

पञ्चरह, (पञ्चदशसु) p 177, 6, (पञ्च-
दश) 239, 1, 242, 4

पञ्चरांदा, (पञ्चराज) p. 481, 2

पनाजा, p 72, 1, 5

पत्त, (पत्र) [११] p. 26, 3, (प्राप्ता) 352, 4

पत्तधा, (प्राप्त) p 513, 4

पत्ता, (प्राप्ता) p 491, 3, 529, 3

पत्ति, (पत्तयः) p. 309, 5, 302, 3,
(पत्तिभिः) 450, 4

पत्तिह, (पत्तयः) p 322, 3

पत्ति धाद्य, (पत्तिधायै) p 423, 1

पत्ते, (प्राप्ते) p 109, 3

पत्तो, (प्राप्तः) p 1, 6

पत्त्य, (प्राप्त्यन) p 458, 4 504, 3

पत्त्यर, (पत्त्यारः) p 433, 1

पत्त्यर वित्यर द्विद्यत्ता, (पत्त्यरवित्यत
वृद्धयः) p 273, 4

पत्त्यर चय, (पत्त्यारचयया, पत्त्यार
चयै) p 72, 5.

पत्त्यरि, (पत्त्यार्यः) p 213, 6

पत्त्यार, (पत्त्यारः) p 2, 9, 3

पत्त्यारे, (पत्त्यारः) p 529, 1

पत्त्यारी, (पत्त्यारः) p 18, 1

पत्त्युद्धिद्य, (पत्त्युद्धिता) p 370, 4

*पद्गम, (पद्गुम) p. 293, 3

पद्मण, (पद्मन) [११] p 26, 1, (वायु)
233, 3, 270, 3 273, 2, 300, 3.
341, 1, 506, 6

पद्मण, (पद्मन) [१११] p 32, 5
(वायु) 40, 2

पद्मल, (पद्मला) p 322, 3

पद्महह, (पद्महति) p. 563, 3

पद्मिल, (पद्मिह, पद्मिजा) p. 405,

पद्मच, (पद्मचान्) p 180, 5

पद्मच भण, (पद्मचभण्णा)
p 214, 5.

पद्मचय, (पद्मचान्) p. 372, 3

पद्मचै, (पद्मचैतै) p 143, 1

पद्मल, (पद्मलति) p 319, 2 (पद्मल
333, 1, 473, 4

पद्मलह, (पद्मलति) p. 469, 4.

पद्मलति, (पद्मलति) p 473, 2.

पद्मलितह, (पद्मलितै) p 198, 1

पद्मलितै, (पद्मलितै, पद्मलितै)
p 567, 5, 7

पद्मलीध, (पद्मलति) p. 415, 4

पद्मलीह, (पद्मलति) p 120, 3, 129,
5 299, 2, 396, 2

पद्मल, (पद्मलय) p. 140, 4, 148, 1

पद्मल किद्यर, (पद्मलीकृता)
p 567, 6

पद्मलीह, (पद्मलियत) p 226, 2

*पद्मलि, (पद्मली) p 320, 2

*पद्मलिद्या, (पद्मलिद्या)
p 290, 1, 5

पद्मले, (पद्मलेन) p 215, 2

पर, (परलित) p 49, 3, (परो, परे)
573, 3

पर लयद्यार, (परोलकार, परोपकारे)
p 17, 3

- पर उत्रचार, (परौषकारे) p. 470,2.
 पर लिङ्गनिश्चय, (परनिष्कटे, पर-
 निर्ममला) p. 393,2.
 परदुग्धि, (परादुग्धे) p. 111,2.
 परभार, (परभारः) p. 72,3.
 परमट, (परमकः, परमः) [11]
 p. 39,2.
 परमउ मुपिग्रं, (परमकमुपिग्रः) [11]
 p. 39,2.
 परमता, (परमात्रां, परमाद्याः)
 p. 55,8.
 परमोषाष्ट, (परमोषाष्टः) p. 33,9.
 परमया, (प्रमदः) p. 355,4.
 परम मलि, (मृगमलिः) p. 139,1.
 परमारं, (मृगः) [1] p. 38,4.
 पराष्टि, (परतः) p. 59,9.
 पराष्टि, (पराधीनः, पराधीनः)
 p. 455,3.
 परि, (प्रकारेण, परिपाठ्या) p. 146,
 1; 233,6; 261,4; 323,7.
 परिकर धरयु, (परिकरधरः) p. 176,2.
 परिकर, (परिकरः, परिकराः)
 p. 289,3.
 परिगुणह, (परिगणयत) p. 202,8.
 परिचलह, (परिचलति) p. 301,8.
 परिठवह, (परिस्थापय, परिस्थापयत)
 p. 18,3.
 परिठयु, (परिस्थापय) p. 323,7.
 परिष्ठ सप्तहर वध्रयं, (परिष्ठ-
 ग्रन्थधरवदनं) p. 421,1.
 परितेजि, (परित्यज्य) p. 401,2.
 परिदिष्टम्, (परिदीपने) p. 72,4.
 परिधम्मो, (परिधम्मः) p. 193,3.
 परिपलिष्ट, (परिपलितः) p. 233,6.
 परिपूष्ट, (परिपूष्टयामि) p. 459,3.
 परिपूष्टिष्ट, (परिपूष्टितः) p. 465,2.
 परिमल कंठा, (परिमलकंठः)
 p. 560,1.
 परिनील, (परिनः लीनया)
 p. 391,8.
 परिमंठह, (परिमंस्थापय) p. 257,1.
 परिष्ट, p. 122,1; 277,4; 414,4.
 परिष्टि, (परिष्ट्य) p. 255,3; 289,2.
 परिष्टिष्ट, (परिष्ट्य) p. 148,2.
 परिष्टम्, (परिष्ट) p. 323,8.
 परिष्टमट, (परिष्टमति) p. 6,3.
 परे, p. 7,4.
 पल, (पतति) p. 44,9; (पतन्ति,
 प्रकटयत) 261,4; 265,1.
 पलग्रकर, (प्रलयकरः, प्रलयकर)
 p. 458,3.
 पलह, (पतन्ति) p. 158,4; 301,6;
 555,3; (पतति) 242,6; 284,2;
 301,3; 311,6; 523,2,8; 327,
 3; 579,2; 581,3.
 पलहं, (पतन्ति) p. 280,2.
 पलंत, (पतन्ति) p. 299,2; 497,3;
 569,2; (पतति, पततः) 521,2.
 पलंत्या, (पतन्ति, पतति) p. 372,3;
 552,1.
 पलंता, (पततः) p. 555,1; (पतति)
 583,2.

पतति, (पतति) p 417,1. (पतति)
509,3

पतद्गुह, (पतिवर्त्तते) p 103,5

पतद्गुह, (पगवर्त्तते) p 103,3

पताउ, (पलायते, पलायित)
p 219,2

पतिञ्च, (पतित, पतिते) p 233,0.
255,5 475,1

पतिष्ठा, (पक्षा) p 392,1

पते, (पतित) p 244,4. (पतित)
318,4. (पतित, पतिते) 304,6.

पतुहु, (पत्याहुत = विदुत)
p 261,7

पतुहि, (परावृत्त) p 450,2

पचञ्च, (प्रचक्ष) p 355,3, 380,4

पचर, (प्रचरति) ॥ 135,1. (प्रचरति)
301,5

पचरह, (प्रचरति) p 563,5

पचरत, (प्रचरत, प्रचरत, प्रचरति)
p 330,7 (प्रचरति) 370,3

पचरि, (प्रचर) p 304,3

पचाउ, (प्रचाउ) p 257,6

पचिहु, (प्रचिहु, प्रचिहु) ॥ 306,0.
478,4, 480,4, 497,4; (प्रचिहु,
प्रचिहु) 478,1

पचिहु, (प्रचिहु) ॥ 492,2

पचिहुह, (प्रचिहुह, प्रचिहुह)
p 451,1

पचिहुा, (प्रचिहुा) p 442,1

पहु, (पहु) p 139,4

पहरण, (पहरण) [115] p 31,3

पहार वार धौर, (प्रहारवारधौर)
p 499,3

पहिञ्च, (पहिञ्च) p 541,4

पहिहुह, (पहिहुहते, पचमत)
॥ 567,4

पहिहिञ्च, (पचमं पहीला)
p 330,6

पहु, (प्रचुता) p 573,1

पाञ्च, (पाञ्च) [111] ॥ 23,2. (पाञ्च)
145,1, 242,5, (पाञ्च) 187,3.
217,5, 268,2. (पाञ्चो) 170,
4. (पाञ्चो) 202,6, (पाञ्चो,
पाञ्चो, पाञ्चो, पाञ्चो, पाञ्च)
244,4 411,3, 419,3 464,1.
468,2, 500,2, 523,2, 547,1.
552,4 567,2

पाञ्च चंतही, (पाञ्चाले) p 552,2

पाञ्चो, (पाञ्चो) p 306,4

पाञ्च, (पाञ्च, पाञ्चो) p 127,2. (पाञ्च)
143,2

पाञ्चमर, (पाञ्चमर) [111]
॥ 560,1.

पाञ्चद्विच, (पाञ्चद्विच) p 338,2

पाञ्चमर, (पाञ्चमर) ॥ 219,4

पाञ्चह, (पाञ्चो) p 543,4. (पाञ्च)
571,7

पाञ्चहि, (पाञ्च) p 146,2

पाञ्चा, (पाञ्चते) p 224,3. (पाञ्च)
424,3. (पाञ्चा, पाञ्चो, पाञ्च)
378,2, 438,3

पाञ्चा अतेहि, (पाञ्चाले) p 514,3

पाञ्चा अते, (पाञ्चाले) p 434,2

*पाश्चात्तल्यं, (पादाकुलकं)

p. 223,4.

पाश्चात्, (पादे) p. 398,2.

पाई, (पादे) p. 217,3.

पाइक्क, (पदातिः, पादातः) p. 36,3;

(पदातीन्, पदातिकाः, पदातयः)

230,1,3; 304,3; (पदाती)

287,3.

पाइक्क जुअल, (पदातिकयुगलं = चतु-

ष्कलयुगलं) p. 257,4.

पाइक्क बूहाइ, (पदातिबूहानि)

p. 450,2.

*पाइत्ता, (पवित्रा, पवित्रां)

p. 390,2; 391,4.

पाउ, (प्राप्ता) p. 300,4; (पातु) 347,

2; 387,3.

पाउअलि, (पादावली) p. 220,2.

पाउए, (प्राकृते) p. 594,5; 595,3.

पाउणो, (पावनः) p. 347,2.

पाउस, (प्रावृट्) p. 300,4; 358,4;

455,4; 516,4.

पाए, (पादे, पादः) p. 242,5; 378,1;

418,3; 438,1; 443,1; 472,2;

481,3; 514,1; 518,1; (पादेन,

पादैः) 483,3.

पाएण, (पादैः, पादे ननु) p. 145,1;

(पादेन) 367,1.

पाएहि, (पादे) p. 167,4; (पादे,

पादेयु) 326,2; 518,1; (पादेयु)

449,3.

पाहिओ, (पातितः) p. 4,2.

पाणि, (पाणिः) [115] p. 31,2.

*पादाकुलकं, p. 224,5.

पाप, (पापं, पापात्, पापे) p. 414,4.

पापगलो, (पापगलः, पापगलं) [1111]

p. 24,4; 469,1.

पावल, (प्राप्नुयां) p. 224,1; (प्राप्नोमि)

480,2.

पावन्ता, (प्राप्नुवन्ति) p. 378,5.

पावल, (प्राप्तः, प्राप्तं) p. 72,4.

पावा, (प्राप्तः) p. 412,3.

पाविअ, (प्राप्ता) p. 318,5.

पाविज्ज, (प्राप्यते) p. 207,6.

पाविज्जइ, (प्राप्यते) p. 55,6.

पारह, (प्राप्यते) p. 89,8.

पास, (पाशः) p. 443,3.

पासाण, (पाशाणः) p. 139,4.

पासे, (पार्श्वे) p. 563,8.

पिअ, (प्रिये, प्रिय, प्रियाः, प्रियाणि,

प्रियः) p. 235,2; 252,5; 262,

3; 330,2; 362,1; 541,4.

पिअइ, (पिबति) p. 148,4.

पिअ णिअलु, (प्रियनिकटे)

p. 337,4-5.

पिअ पाअ पसाए दिट्ठि, (प्रियप्राप्त-

प्रसाददृष्टिः, प्रियस्य पादप्रसादे

दृष्टे) p. 184,6.

पिअ वासा, (पीतवासाः) p. 586,6.

पिअ भत्ति, (प्रियभक्ता) p. 362,3.

पिअरहि, (पितरं) p. 242,8.

पिअला, (प्रियः) p. 273,4; 408,4.

पिअ सहि, (प्रियसखि) p. 389,3;

410,4.

पिष्ट भट्टिका, (पिष्टवर्जिक) p 211 7

पिष्टा, (पिष्टा) p 202 8 322

पिष्टाग्रह, (पिष्टाग्रह) [311]

p 314

पिष्टादी, (पिष्टा) p 214

*पिष्ट, (पिष्टा) p 317 1

पिष्ट कणादलि टाडिष्ट मगा, (पिष्टल
कणादलिष्टावितमङ्ग)

p 417 1

पिष्टल, (पिष्टल) p 475 337

595 297 1 6,3 129 5

155 9 167 8 173 7 197 2

230 6 24 6 295 9 431 4

433 4 4 4 469 4 514 4

525 4 (पिष्टलेन) 194 7 2 8

3 459 4

पिष्टलघादेल, (पिष्टलघादेल)

p 475 2

पिष्टल कह णिष्ट, (पिष्टलकविष्ट)

p 121,3

पिष्टल कह णिष्ट, (पिष्टलकविष्ट)

p 102

पिष्टल कविष्टा, (पिष्टलकविष्ट)

p 489 4

पिष्टल कविष्टी, (पिष्टलकविष्ट)

p 400 3

पिष्टल लाष्ट, (पिष्टललाष्ट)

p 271 4

पिष्टल लाष्ट, (पिष्टललाष्ट)

p 336 3

पिष्टल लाष्टी, (पिष्टललाष्ट)

p 19 4

पिष्टल णिष्टी, (पिष्टललाष्ट) p 958 1

पिष्टलिक, (पिष्टलिका) p 259 9

(पिष्टलिके, पिष्टलीके) 417 3

पिष्टल, (पिष्टल) p 211 8 913 5

पिष्टल, (पिष्टल, पिष्टलन) p 405 1

449 2 484 4

पिष्टल, (पिष्टलेन) p 245

पिष्टलक, (पिष्टलेन) p 1-1,3 300,

5 517 4

पिष्टला, (पिष्टल) p 18 295

163 4 442 1

पिष्टल वदल, (पिष्टलेन) p 316 2

पिष्टा, (पिष्टिका) p 550 4

पिष्टाष्ट, (पिष्टीष्टा, पिष्टाष्ट)

p 595 2

पिष्टाष्ट, (पिष्टाष्ट, पिष्टाष्ट)

p 180 2

पिष्टल, (पिष्टल, पिष्टल) p 338 9

पिष्टल हीष्टा, (पिष्टलहिष्ट हिष्ट

पिष्टल) p 169 3

पिष्टलक, (पिष्टल) p 285 1

पिष्ट, (पिष्ट) p 513 2 53 3

पिष्ट राष्ट, (पिष्टराष्ट, पिष्टराष्ट)

p 234 3

पिष्टल, (पिष्टल) p 419 2

पिष्टल, (ताडयल) p 999 4 (पिष्ट

यल) 301 7

पिष्टल, (पिष्टललाष्ट, ताडयल)

p 318 9

पिष्टलिक, (पिष्ट) p 570 9

पिष्टी, (पिष्ट) p 507 4

पिष्टामो (पिष्टाम) p 4 2 3

पीथर, (पीतं) p. 563,6.
 पीडइ, (पीडयति) p. 242,7.
 पीडिज्जइ, (पीडयति) p. 44,5.
 पीण, (पीनः, पीने) p. 286,2.
 पीचे, (पिबन्ति) p. 516,3.
 पीलिअ, (पीडिता) p. 309,3.
 पुक्कल, (पृष्टं) p. 96,2.
 पुक्कल, (पृष्टं) p. 55,4.
 पुक्कल च्छंद, (पृष्टच्छन्दः) p. 96,2.
 पुण, (पुनः) p. 80,4; 470,3.
 पुणवंत, (पुण्यवान्) p. 279,2.
 पुणवंतउ, (पुण्यवान्) p. 374,4.
 पुणवंता, (पुण्यवान्) p. 403,4.
 पुणवि, (पुनरपि) p. 165,1; 261,2;
 3; 271,3; 318,7; 323,6;
 409,1; 475,2; 535,2.
 पुणविअ, (पुनरपि) p. 147,2; 263,
 4; 583,3.
 पुणि, (पुनः) p. 184,6.
 पुणु, (पुनः) p. 44,4; 46,7; 138,2,3;
 164,2; 177,3,4; 266,4,5;
 289,5,8; 311,3; 323,3; 336,
 4,5; 488,1; 537,4.
 पुणुवि, (पुनरपि) p. 173,5.
 पुणो, (पुनः) p. 552,1.
 पुणोवि, (पुनरपि) p. 509,2.
 पुत्त, (पुत्रः, पुत्राः) p. 405,2.
 पुत्तउ, (पुत्रः) p. 374,4.
 पुत्ता, (पुत्राः) p. 430,1; (पुत्रं, पुत्रान्)
 463,2.
 पुत्ते, (पुत्रेण, पुत्रैः) p. 157,5.
 पुत्तो, (पुत्रः) p. 352,5.

पुय्य अंक, (पूर्वाङ्केण, पूर्वाङ्कस्य)
 p. 72,3.
 पुय्यलुअल सरि, (पूर्वपुगलमदृशान्)
 p. 48,2; 55,3.
 पुय्यद्व, (पूर्वार्द्धे) p. 126,2.
 पुय्यद्वम्मि, (पूर्वार्द्धे) p. 111,2.
 पुय्यद्वे, (पूर्वार्द्धे) p. 105,2; 124,2;
 129,3.
 पुय्यदि, (पूर्व) p. 451,3.
 पुय्यवेदि, (पूर्वार्धे) p. 594,4.
 पुर, (पुरः) p. 249,3.
 पुरददणं, (पुरदहनं) p. 313,2.
 पुरद, (पूरय) p. 80,7.
 पुरवि, (पृथिवी, पृथिव्यां) p. 279,3.
 *पुरवि णाम, (पृथ्वीनाम)
 p. 509,4.
 पुरविदि, (पृथिव्यां) p. 257,6.
 पुरव्वी, (पृथिवी) p. 40,2.
 पूरआ, (पूर्यतां) p. 422,2.
 पूरंति, (पूरयति, पूरयन्ती) p. 207,2.
 पूरवहु, (पूरयत) p. 228,5.
 पूरहु, (पूरय) p. 521,3.
 पूरि, (पूरयित्वा) p. 504,3.
 पूरिदाए, (पूरितया) p. 558,3.
 पेक्खए, (प्रेक्षते) p. 319,5.
 पेक्खहि, (प्रेक्षस्व) p. 122,2.
 पेक्खामि, (प्रेक्षे) p. 125,4.
 पेक्खि, (प्रेक्ष्य) p. 504,4.
 पेक्खिआ, (प्रेक्षयते) p. 523,5.
 पेक्खीआ, (प्रेक्षयन्ते) p. 425,2.
 पेक्खइ, (दत्तयते) p. 127,5.

वेर, (वर) p 1 1
 वेष्मा, (वेषा) p 436 2
 वेरता, (वतयन्ता, वेषयन्ता)
 p 307 4
 वेष्टि, (वेष्टयित्वा, नोदयित्वा) p 180
 ङ (वरयित्वा, वरयय) 330 ०
 वेष्टिञ्च, (वेष्टयित्वा) p 273 4
 वेष्टिञ्चा, (वरयन्) p 513 3
 वेष्माञ्च, (वेषयन्ती) p 567 7
 वेष्म गद्य विग्रह, (वेषयन्विग्रह)
 p 550 4
 वेष्माञ्च, (वेष्माञ्च) p 273
 वेष्माञ्च, (वेष्माञ्चादि) p 190 5

फ

फकाङ्क, (फकाङ्कित) p 194 5
 फलि, (फली) [f] p 20, 2 394 1
 420 2 472 2
 फलिङ्क, (फलीङ्क, फलीङ्क)
 p 503 4 552 3
 फलिङ्क, (फलीङ्क, फलीङ्क)
 p 223 3 571 2
 फलिङ्क, (फलीङ्क) p 162 2 428
 3 518 4
 फलिङ्क, (फलीङ्क) p 319 1
 फलिङ्क, (फलीङ्क) p 311 9
 फलिङ्क, (फलिङ्क) p 47 3
 फलिङ्क, (फलिङ्क) p 263 5
 305 1 371 2 539 3 561 2
 फलिङ्क वलङ्क, (फलिङ्कवलङ्क)
 p 190 2

फलिङ्क मलिङ्क, (फलिङ्कमलिङ्क,
 फलिङ्कमलिङ्क) p 454
 494 4
 फलि मलिङ्क, (फलिमलिङ्क, फलि
 मलिङ्क) p 320 2
 फलि मलिङ्क, (फलिमलिङ्क)
 p 555 4
 फलि मलिङ्क, (फलिमलिङ्क)
 p 207 7
 फलिङ्क मलिङ्क, (फलिङ्कमलिङ्क,
 फलिङ्कमलिङ्क) p 428 9
 फलिङ्क, (फलिङ्क) p 305
 फलि मलिङ्क, (फलिङ्कमलिङ्क) p 512 6
 फली, p 413 4
 फलीङ्क, (फलीङ्क) p 108 3
 फलि, (फलि) p 22 42 4 465
 फलि फलिङ्क मलिङ्क, (फलिफलिङ्कमलिङ्क)
 p 520 3
 फलिङ्क, (फलिङ्क) p 560 3
 फलिङ्क, (फलिङ्क) p 320 4
 फलि, (फलि, फलि) p 55 7
 फलिङ्क, (फलिङ्क) p 4 8
 फलि, (फलिङ्क, फलिङ्क) p 305 4
 फलिङ्क, (फलिङ्क) p 573 4
 फलिङ्क मलिङ्क, (फलिङ्कमलिङ्क) p 502 7
 फलिङ्क, (फलिङ्क, फलिङ्क) p 160 6
 फलिङ्क, (फलिङ्क) p 148 6
 फलि, (फलि) p 36 7
 फलि, (फलि) p 298 1
 फलिङ्क, (फलिङ्क, फलिङ्क फलिङ्क)
 p 270 1

फुले, (फुलन्ति, फुलोत्पन्ति)

p. 520,3.

- फुल, (फुलं, फुलानि) p. 233,2; 191,1; 550,2; (फुलाः) 300,3.

फुल्ल, (फुल्लन्, यिकमन्, यिकमन्तु)

p. 455,2.

फुल्लं, (पुष्पं) [1] p. 38,1.

फुल्ल कमल मुष्टि, (फुल्लकमलमुष्टि)

p. 477,3.

फुल्ल मिश्र कमल, (फुल्लमितकमलं)

p. 184,3.

फुल्ल, (फुल्लाः, फुल्लान्, फुल्लं) p. 391,

2; 513,2; 516,3.

फुल्ल वंधू, (फुल्लबन्धूकः) p. 566,7.

फुल्लिन्, (फुल्लितं) p. 563,1.

फुल्लिन्ना, (पुष्पिताः) p. 273,3.

फुल्ल, (फुल्लं) p. 581,1.

फुल्ल चय कुसुम, (फुल्लनचकुसुमं)

p. 537,1.

व ।

व, (इव) p. 558,7.

वश्या, (वदनं) p. 408,3.

वश्याद्, (वदनं) p. 127,5.

वह्म, (वेरं) p. 309,3.

वह्मि, (वेरी, वेरिणि) p. 44,9.

वह्मिष्ठ फड, (वेरिकृतं, वेरिकृत्य)

p. 46,1.

वह्मि तमणि जण, (वेरितमणीजनः)

p. 304,5-6.

वंक, (वक्रः) [5] p. 4,3.

वंकं, (वक्रः, वक्रं) [5] p. 29,4; 113,1.

वंका, (वक्रः) [5] p. 567,3.

वंकेरिं, (वक्रैः) p. 159,4.

वंको, (वक्रं) p. 290,3.

वंगला, (वङ्गाः) p. 446,3.

वंगा, (वङ्गाः) p. 244,1.

वंगर, (वन्ध्या, वन्ध्यात्) p. 470,1.

वंठरा, (वन्धनं) p. 59,4.

वंठनि, (वन्दन्ते, वरन्ति) p. 113,2.

वंदिन्, (वन्दितः, वन्दिताः)

p. 176,1.

वंदिन् चंदा, (वन्दितचन्द्रः)

p. 169,5.

वंदिन् छारं, (वन्दितभक्षानं)

p. 313,1.

वंधे, (वन्दे) p. 113,2.

वंधिन्, (वधते) p. 570,4.

वंधु, (वन्धून्) p. 180,3; (वन्धुः)

503,3; (वधन्ते) 197,1; (वधुः)

576,7.

*वंधु, (वन्धुः) p. 411,4; 412,4.

वंधु श्रया, (वन्धुश्रयाः) p. 414,2.

वंधुर, (वन्धुरः) p. 550,4.

*वंधो, (वन्धुः) p. 193,4.

*वंभ, (व्रक्षा) p. 132,2; 211,2.

वंभु, (व्रक्षा) [11151] p. 23,3.

वक्कल, (वच्छलः) p. 139,3.

वक्काण, (व्याख्यादि) p. 278,3.

वक्काणिश्रो, (व्याख्यातं) p. 547,4-5.

वक्काणीश्रो, (व्याख्यातं) p. 506,4.

वृषभ, (वृषभ) p 110 1

वृषभ हस्ता विद्या, (वृषभहस्ताविद्या)

p 173

वृषभो, (वृषभ) p 474

वृष, (वृष) p 471

वृष, (वृष) p 571

वृषभ, (वृषभ) p 410 1

वृष, (वृषभ) p 417 1

वृष, (वृषभ) p 508 1

वृष, (वृषभ) p 509 8

वृषभ, (वृषभ) p 493 1

वृष, (वृषभ) p 541 2

वृष, (वृषभ) p 509 2

वृषभ, (वृषभ) p 150 2 150 2

155 5

वृषभ, (वृषभ) p 100 1

वृष, (वृष) p 53, 1 (वृष) 581 3

वृषभ, (वृषभ) p 576 2

वृषभ, (वृषभ) p 149 5

वृष, (वृष) p 513, 2 (वृष) 581 8

वृष, (वृषभ, वृष) p 163 2

354 1 362 2 468 1

वृषभ, (वृषभ) p 39 1

वृषभ, (वृषभ) p 306 3

वृष विद्या, (वृषविद्या) p 313, 3

वृष विद्या, (वृषविद्या) p 571 1

वृष विद्या, (वृषविद्या) p 77

वृष विद्या, (वृषविद्या) p 561 1

वृष विद्या, (वृषविद्या) p 561 1

वृष विद्या, (वृषविद्या) p 561 1

वृष विद्या, (वृषविद्या) p 561 1

वृषभ, (वृषभ) p 611

वृषभ, (वृषभ) p 571, 8

वृषभ, (वृषभ) p 319 2 545

वृषभ, (वृषभ) p 501 4

वृषभ, (वृषभ) p 281

वृषभ, (वृषभ) p 371 4

वृषभ, (वृषभ) p 701

वृषभ, (वृषभ) p 2

वृषभ, (वृषभ) p 62 111 9

वृषभ, (वृषभ) p 571, 3

वृषभ, (वृषभ) p 573 7

वृषभ, (वृषभ) p 141 9

200 1 (वृषभ) 207 1

301 9 3 61

वृषभ, (वृषभ) p 353 1

वृषभ, (वृषभ) p 571, 3

वृषभ, (वृषभ) p 281 4

579, 3

वृषभ, (वृषभ) p 120 4

543 4 564 3

वृषभ, (वृषभ) p 181 4 (वृषभ)

35, 3

वृषभ, (वृषभ) p 190 4

वृषभ, (वृषभ) p 197 1

वृषभ, (वृषभ) p 570 6

वृषभ, (वृषभ) p 235

वृषभ, p 39 9

वृषभ, (वृषभ) p 561

वष्पुडा, (अनुकम्प्यो नायकः)
p 401,3.

वर्वर, (वर्वर, वर्वरः, घर्वराः)
p. 405,3; 414,4; 430,4;
418,2; 463,3.

वमद्, (वमति) p. 266,3,5.

वम्मह, (वम्मथः) p. 397,3; 455,4;
465,4.

वर, (वरा) p. 107,2; (वरं) 292,2;
458,4; 468,2.

वरं, (वरं) p. 579,2,4.

वर तमणं, (वरतमणं) p. 311,5.

वर मंति, (वरमन्तिन्) p. 184,8.

वर मणुस अल कमल, (वरमनुष्य-
दलकमले) p. 327,7.

वरा, (वरं) p. 334,9; 570,8.

वरिस, (वर्षति) p. 273,2.

वरिसइ, (वर्षति) p. 128 2.

वरिसा समआ, (वर्षासमयः)
p. 283,3.

वरीसइ, (वर्षति) p. 300,1.

*वमण, (वमणः) p. 132,2.

वल, (वलानि) p. 309,5.

वलअं, (वलयः, वलयं) [15]
p. 26,4; (वलयं) [5] 29,4;
120,1.

वलअ जुअल, (वलययुगलं) p. 583,3.

वलअ दिअ गणा, (वलयद्विजगणौ)
p. 555,1.

वलअ परिदुअ, (वलयपरिस्थितं)
p. 413 2.

वलआ, (वलयः) p. 192,1; (वलयं)
333,1

वलआ जुआ, (वलययुगं) p. 509,3.

वलइअ विसहर, (वलयितविषधरः)
p. 586,1.

वलंत, (वलत्) p. 10,3.

वल मोलिअ मालव राअ कुला, (वल-
मोटितमालवराजकुलः) p. 296,3.

वलहदं, (वलभद्रः) [511] p. 33,3.

*वलहदो, (वलभद्रः) p. 195,1.

*वलि, (वलिः, वली) p. 195,1;
211,1.

वलि, (वलिं) p. 586,7.

*वलिश्रंको, (पलिताङ्कः, वलिताङ्कः)
p. 195,3

*वलिआ, (वलितः) p. 195,1.

वलि भुअण चाहणा, (वलिभुवन-
जिघृत्तुः, वलिभुवनयाचकः)
p 385,4.

वलु, (वलं) p. 327,5.

*वलु, (वलः) p. 140,2.

वल्लहाइ, (वल्लभा) p. 503,4.

वल्लहो, (वल्लभः) p. 109,4; 143,2.

वल्लिआ, (वल्लिका) p. 513,3.

वसंत, (वसन्तः) p. 270,2; 350,4;
453,3; 563,7.

*वसंततिलआ, (वसन्ततिलकां,
वसन्ततिलकं) p. 472,3.

वसंता, (वसन्तः) p. 465,4.

वसह गमण कर, (वृषभगमनकरः)
p. 586,3.

वसु, (वसुगु) p. 317,1; 323,3.

- *वसु, (वसु) p 211
 वसु रस कुण्ड, (वसु रसकुण्ड) p 5417
 वसु रस, (वसु रस) p 3113
 वसु सहु व गुण संहिता, (वसु सहु
 दिगुणसंहिता) p 4012
 *वसुसु, (वसुसु) p 2135
 वसुसुसु, (वसुसुसु) [111]
 p 323
 वस, (वसति) p 2703 5504
 (वसति, वसति, वसति) 3603
 5411 5453
 वसह, (वसति, वसति) p 2333
 4601 4931 5131 5611
 वसला, (वसला) p 5298
 वसि, (वसि) p 3305
 वसिर, (वसिर) p 1991
 वसिष्ठ, (वसिष्ठ) p 3306
 वहु, p 1697 (वसति) 4913
 (वसति) 2701 (वसु) 2772
 3743
 वहु गुण कुण्ड, (वहुगुणकुण्ड, वहु
 गुणकुण्ड, वहुगुणकुण्ड)
 p 2774 3743
 वहु गुण कुण्ड, (वहुगुणकुण्ड)
 p 5611
 वहु वाचका, (वहनायका = वहु
 वाचका) p 1184
 वहुत, (वहुत) p 4000
 वहु गिरि, (वहुगिरि) p 374
 वहु विविध पदार्थ, (वहुविविध
 पदार्थ) p 361
 वहुतिष्ठा, (वहुतिष्ठा) p 572
 वहु वसेष्ठा, (वहुवसेष्ठा, वहु
 वसेष्ठा) p 1205
 वहु वसु कला, (वहुवसु कला)
 p 64
 वहुतो, (वहुतो) p 5051
 वहु, (वहु) p 3623 5413
 वहु गुणकुण्ड, (वहुगुणकुण्ड) p 303
 *वहुवाच रस, (वहुवाचरस =
 वहुवाचरस) p 5064
 वा, (वा) p 3262 3655
 वाचला, (वाचला) p 3993
 वाचा, (वाचा) p 3093
 वाचालोच, (वाचालोच) p 1024
 वाचव, (वाचवति) p 1411
 वाचवही, (वाचवति) p 5001
 वाचवा, (वाचवति) p 4247
 वाचवा सला, (वाचवतिवाचा,
 वाचवतिवाचा) p 4014
 वाचवति, (वाचवति) p 1442
 वाचवत, (वाचवत) p 1987
 वाच, (वाच) p 5044
 वाच वाचि, (वाचवाचव) p 3814
 *वाचव, (वाचव) p 1409
 वाच वसु, (वाचवसु) p 5041
 वाचव, (वाचव) p 5338
 *वाली, (वाली) p 4361
 वाड, (वाड) p 3674
 वाचव वाचव, (वाचववाचव)
 p 5004

- वाच्यं, (द्विपञ्चाशत्) p. 182,5.
 वाम करत्यंभिभ्रं, (वामकरोत्तमिती)
 p. 131,4.
 वाम दाष्टि, (वामदक्षिणयोः)
 p. 523,4.
 वामावत्ते, (वामावर्त्तन) p. 89,3.
 वारण, (वारणः) p. 132,2; 211,5.
 वारह, (द्वादश) p. 108,2; 228,2;
 240,5; 241,2; (द्वादशभिः)
 144,1.
 वारह उत्तर, (द्वादशोत्तरं) p. 308,2
 वारहदि, (द्वादश) p. 240,2.
 वारहा, (द्वादश) p. 555,3.
 वारहाइ, (द्वादशैव) p. 381,2.
 वाराहा, (द्वादश) p. 361,1.
 वारि, (वारणीयः, वारयिष्यामि)
 p. 233,6.
 बाल तण्ण कर, (बालतनयकरेण)
 p. 289,6.
 बाला, (बालः) p. 468,4; (बालाः)
 545,2.
 *बाला, p. 436,1.
 बालि, (बाली) p. 576,5.
 *बालो, (बालः) p. 195,2.
 बालो, (बालः) p. 435,1.
 बाम, (वासः) [15] p. 26,4.
 *वासंठो, (वसन्तः) p. 193,4.
 वासष्टि, (द्वाषष्टिः) p. 103,4.
 वासष्टि, (द्वाषष्टिः) p. 170,3; 171,2.
 वासणा, (वामः, वसनं) p. 387,3.
 वासा, (वासः) p. 207,3.
 *वासीश्रा, (वामिता) p. 115,2.
 वाह उप्पर, (वाहोपरि) p. 180,2.
 वाहदि, (वाहय, चालय) p. 12,1.
 वाहु, (वाहो, वाहोः) p. 573,2.
 वाहू, (वाहुः) [115] p. 31,3.
 वि, (अपि, विः) 1,6; (अपि) 7,2,4;
 11,2,3,4; 17,4; 39,5; 103,5;
 109,3; 170,4; 182,5,7; 187,
 3; 215,2; 279,3; 346,1; 358,
 2; 474,3; 528,5; (द्वौ) 150,2;
 267,4.
 विश्र, (अपि, अपि च) p. 11,1.
 विश्र अहे, (द्वितीयाहे) p. 110,2.
 विश्रंभ, (विलृम्भते) p. 197,1.
 विश्रकवण, (विलत्तणं, विचत्तणः)
 p. 297,5; 336,2.
 विश्रले, (विदारिताः) p. 570,7.
 विश्रसंत केण्डइ संपुडा, (विकसत्-
 फेतकौसंपुटे) p. 401,3.
 विश्रसु, (विकशितः, विकशितं, विक-
 सति) p. 513,2; 566,4.
 विश्राण, (विज्ञानीदि, विज्ञानीत)
 p. 135,2; 140,5; 164,2;
 (विज्ञातः) 396,1.
 विश्राणहु, (विज्ञानीदि, विज्ञानीत)
 p. 129,4; (विज्ञायतां) 500,1.
 विश्राणिश्रो, (विज्ञातः) p. 400,1.
 विश्राणहु, (विज्ञानीदि, विज्ञानीत)
 p. 35,5; 110,2; 269,2.
 विश्रारि, (विचारय) p. 141,2;
 (विचार्य) 230,4; 237,2.

- *वपु, (वपु) p 2135
 वपु रस कुप, (वपु रसपुल) p 5837
 वपु रस्य, (वपु रसि) p 311,3
 वपु लहु व पुद वरिचा, (वपु लहु-
 द्विगुद्वरिचा) p 4092
 *वपुष्य, (वपुष्य) p 2135
 वपुष्यारिच, (वपुष्यारिच) [151]
 p 323
 वर, (वरि) p 270,3, 550,4,
 (वरिणि, वरि, वरि) 300,3
 5411, 5453
 वरह, (वरि, वरि) p 237,3,
 400,1, 493,1, 513,1, 581,1.
 वरला, (वरला) p 5285
 वरि, (वरि) p 330,5
 वरि, (वरि) p 1983
 वरिद्विच, (वरिद्विच) p 3306
 वहु, p 160,7 (वरि) 4913
 (वरि) 270,1, (वपु) 277,2,
 3743.
 वहु गुण गुण, (वहुगुणगुण, वहु-
 गुणगुण, वहुगुणगुण)
 p 2774, 3743.
 वहु गुण गुण, (वहुगुणगुण) p 564,1
 वहु शाशका, (वहुनायका = वहु-
 शाशका) p 118,4
 वहुत, (वहुत) p 400
 वहु विचि, (वहुविचि) p 3274
 वहु विचि पहरविचि, (वहुविचि-
 पहरविचि) p 36,1
 वहुविचि, (वहुविचि) p 3032
 वहु वसेचा, (वहुवसेच, वहुव-
 सेचा) p 1295
 वहु मुचन का, (वहुमुचन) p 362,4
 वहुचो, (वहुच) p 5591
 वहु, (वपु) p 368,3, 5413
 वहु गुणगुण, (वहुगुणगुण) p 371
 *वहल वर, (वहलोरव =
 वहलोरव) p 500,4
 वा, (वा) p 326,2, 365,5
 वाचला, (वाचि) p 390,3
 वाचा, (वाचा) p 392,3
 वाचासीच, (द्विचिवाचि) p 1024
 वाचय, (वाचि) p 141,1
 वाचयसी, (वाचि) p 600,
 वाचय, (वाचि) p 4243
 वाचय वर, (वाचिवाचिमाच, वाचि-
 वाचिमाच) p 4014
 वाचयिचि, (वाचिवाचि) p 144
 वाचल, (वाचल) p 198,2
 वाच, (वाच) p 5044
 वाच वाचि, (वाचवाच) p 381,4
 *वाच, (वाच) p 1402
 वाच वाचल, (वाचवाचल) p 5041
 वाच, (वाच) p 5738
 *वाच, (वाच) p 4561
 वाच, (वाच) p 367,4
 वाचल वाचल, (द्विचिवाचल) p 500,4

- शवर्ण, (द्विपञ्चाशत्) p. 182,5. | *वासीष्ठा, (वासिता) p. 115,2.
 वाम करत्यंभिथं, (वामकरोत्तमिन्तं) p. 131,4. वाह उष्मर, (वाहोपरि) p. 180,2.
 वाम दाहिर, (वामदक्षिणयोः) p. 523,4. वाहृद्दि, (वाहृय, चालयि) p. 12,1.
 वामावर्त्ते, (वामावर्त्तेन) p. 89,3. वाहृ, (वाहौ, वाहोः) p. 573,2.
 *वारय, (वारयः) p. 132,2; 211,5. वाहृ, (वाहृः) [115] p. 31,3.
 वारह, (द्वादश) p. 108,2; 228,2; द्वि, (अपि, विः) 1,6, (अपि) 7,2,4;
 240,5; 241,2; (द्वादशभिः) 11,2,3,4; 17,4, 39,5; 103,5;
 144,1. 3; 109,3; 170,4; 182,5,7; 187,
 2; 215,2; 279,3; 346,1; 358,
 2; 474,3; 528,5; (द्वौ) 150,2;
 267,4.
 वाह उत्तर, (द्वादशोत्तरं) p. 308,2. विथ, (अपि, अपि च) p. 11,1.
 वाहृद्दि, (द्वादश) p. 240,2. विथ अह्ने, (द्वितीयाह्ने) p. 110,2.
 वाहृ, (द्वादश) p. 555,3. विश्रंभ, (विश्रम्भे) p. 197,1.
 वारहाड, (द्वादशैव) p. 381,2. विश्रकदय, (विलसत्, विचक्षयः)
 वागहा, (द्वादश) p. 381,1. p. 297,5; 336,2.
 वागि, (वाग्यौयः, वाग्यिष्यामि) विथले, (विदागिताः) p. 570,7.
 p. 233,6. विश्रमंन केथष्ट मंण्डा, (विक्रमत्-
 वान हराश्च कर, (वालननयकरेण)

- विचार, (विचारण) p 10-
12
- विचार, (विचार्यन्, विचारित)
p 503
- विश, (विश) p 5-95
- विशोदयि होश, (विशोदयिनीदृश्य)
p 5634
- विशु क्षुधा, (विशुक्षुतो) ■ 71
- विशु क्षुधो, (विशुक्षुत) p 42
- विशुषा, (विशुष) p 5313
- *विश्व, (विश्व, विश्व) p 311
3954
- विश्वदे, (विश्वोदे) p 501
- विश्वद्य करोमह कायका, (विश्वद्यरो
कहनयना) p 4102
- विश्वम, (विश्वम) p 2193
- विश्वम, (विश्वम, विश्वम) p 1172
- विश्ववाचा, (विश्ववाता) p 1112
- विश्वम, (विश्वमे) p 504
- *विश्वाम, (विश्वामा) ■ 1093
- *विश्वामा, (विश्वामा) p 361 121
1 1225 (विश्वामाया) 1212
- *विश्वम, (विश्वम) p 2111
- *विश्वमो, (विश्वम) p 1331
- विश्वरि, (विश्वर) p 2733
- *विश्वोदा, (विश्वोदा) p 36314
- *विश्वो, (विश्वो) p 1142
- विश्वामर, (विश्वामर, विश्वामरेक)
p 2448
- *विश्वामरा, (विश्वामर) ■ 4384
- विश्वरुदे, (विश्वरुदहि, विश्वरुष्याने,
विश्वरु) p 5061
- विश्वरुदे रस बाह, (विश्वरुष्या
नर) p 5313
- विश्वरुष्या, (विश्वरु) p 3001
- विश्वरु, (विश्वरु) 1 3013 309
42 + 516
- *विश्वमासा, (विश्वमासा)
p 37816 5041
- विश्वि, (विश्वि) p 1292
- विश्वय वरा, (विश्वयवरा) p 23
- विश्वया, (विश्वय, विश्वय) p 430
- विश्या, (विश्या) p 1001
- विश्याम, (विश्याम) p 3349
- विश्यामिष, (विश्यामिष) p 334
5767
- विश्वमिषा, (विश्वमिषा) ■ 503
- विश्व, (विश्व) p 1994 (हो) 576
- विश्ववि, (विश्ववि, विश्ववि)
p 175 4991 5212
- विश्वि, (हो) p 4026 304
3632
- विश्विषा, (विश्विषा, विश्विषा)
■ 5061
- विश्व, (हो) p 1074
- विश्वर, (विश्वर) p 5134
- विश्वरु, (विश्वरु, विश्वर) p 4394
- विश्वरु, (विश्वरु) p 1906
- विश्व, (विश्व) p 3684 3902
- विश्वक प्राम, (विश्वकृष्ण) p 2833
- विश्वम, (विश्वम) p 261
- विश्व, (विश्व) p 463
- विश्वि, (विश्वि) p 3015

विशिष्टं, (विशिष्टु) p. 381,2.
 विपत्तय, (विपत्तं) p. 219,7.
 विपत्तयश्च मत्त, (विपत्तयश्च-
 मत्तं) p. 327,7.
 विष्ण, (विष्णः, विष्ण) p. 221
 (विष्णः, विष्णं) 230,2, 373,1
 विष्णश्चा, (विष्णः) [1111] p. 312,3
 विष्णो, (विष्णः) [1111] p. 345,1.
 विष्णुत्वा सम्भूतो, (विष्णुत्वसंभूतं)
 p. 378,4.
 विष्णु गण, (विष्णुगणाः, विष्णुगणान्)
 [1111] p. 265,1, 272,1;
 (विष्णुगणं) 321,1.
 विष्णु गणादि, (विष्णुगणैः) p. 319,3.
 विष्णु गणु, (विष्णुगणः) p. 167,8.
 विष्णु पदज्ञ गण, (विष्णुपदातिगणं)
 p. 317,2.
 विष्णु पराग्रण, (विष्णुपराग्रणः)
 p. 331,8
 विष्णु मण, (विष्णुमणौ) p. 295,1.
 विष्णो, (विष्ण) p. 110,1; 144,1.
 विष्णो, (विष्णः) [1111] p. 25,5; 33,
 7; 212,4; 390,1.
 विवर्द्धिश्च कोट, (विवर्द्धितकोट्याः)
 p. 502,1.
 विवर्त्तिज, (विवर्त्तते) p. 330,4.
 विवर्त्तोश्च, (विपर्वोतां, परावर्त्तय)
 p. 126,5
 विवि, (वै, द्वे) p. 287,3; 330,6.
 विविष्ट, (विविष्टाः) p. 266,5.
 विविष्ट चित्त सुन्दरं, (विविष्टचित्त-
 सुन्दरं) p. 257,5.

विविष्ट परि, (विविष्टपरः)
 p. 266,5.
 विविष्ट यत्त माश्वर पारं, (विविष्ट-
 माश्वरमाश्वरपारं, विविष्टमाश्वर-
 माश्वरपारं) p. 1,5-6.
 विविष्टु, (द्वितीये, द्वयोः) p. 261,4.
 *विमष्ट, (विमर्तिः) p. 132,4.
 विमष्ट, (विमृष्टत, विमृष्टत)
 p. 162,5
 विमल, (विमलः) p. 190,3; (विमलं)
 262,3; 283,2; 535,3.
 विमल कमल इत राश्वरं, (विमल-
 कमलदलनयनं) p. 421,2.
 विमल गध, (विमलगन्धं) p. 512,5
 विमल मष्ट, (विमलमर्तिः) p. 535,3,
 539,1
 विमल मष्ट छलं, (विमलमर्तिछलं)
 p. 1,6
 विमल मष्टं, (विमलमर्तिः) p. 311,9.
 विमल मष्ट चारा, (विमलमष्टचाराः)
 p. 509,3.
 विमृष्ट, (विमृष्टः) p. 148,1.
 विमृष्ट, (विरतिः) p. 173,5; 177,3;
 261,3; 263,4; 280,3; (विरतिं)
 177,6; (विरतिं) 317,1;
 323,3.
 विमृष्टं, (विरतिः) p. 171,2.
 विमृष्ट, (विरामे) p. 323,4.
 विमृष्ट, (विरमति, विरतिः, विरतिं)
 p. 228,2.
 विमला, (विरलाः) p. 408,3.
 विमष्ट, (विरष्टः) p. 375,1.

वीश्रंताण, (वीश्रयति) p. 516,3.

वीश्रयण, (द्वितीयं वीश्रयण)
p. 161,2.

वीश्र चवत्य, (द्वितीयचतुर्थयोः)
p. 236,2 ; 237,2 ; 238,2 ;
239,2

वीश्र चवत्य, (द्वितीयचतुर्थयोः)
p. 226,3.

वीश्र चवत्या, (द्वितीयचतुर्थयोः)
p. 240,2.

वीश्र ठाणे, (द्वितीयस्थाने) p. 492,2.

वीश्रस्मि, (द्वितीयेऽपि) p. 163,3.

वीश्र, (द्वितीये, द्वितीयः) p. 33,8,
108,2 ; 117,2 ; 171,1 ; 269,1 ;
308,1 ; 472,1.

वीश्रा, (वीणा) [५१५] p. 35,3.

वीषकल कुल काल, (विषकलकुलकालः)
p. 292,1.

वीर, (वीरः, वीरे) p. 157,4 ; 249,
3 ; 304,8 ; 520,5.

*वीर, (वीरः) p. 211,1 ; 219,3,4.

र चेद्वद्वयो, (वीरचेदिपतेः)
p. 125,3.

र पाश्र, (वीरपादेः) p. 485,4.

र वग मभूभ, (वीरवर्गमर्थ)
p. 499,3.

र वगणे, (वीरवर्गणे) p. 450,4.

र दम्मीर, (वीरः दम्मीरः, वीर-
दम्मीरे) p. 249,3,4.

रीरा दत्या अग्रे, (वीरदत्ताग्रे)
p. 425,3.

रीरेम समान, (वीरेणसमानः)
p. 139,2.

वीम, (विंगतिः) p. 202,3 ; 252,3 ;
287,6 ; 481,1 ; 486,3 ; 488,3 ;
(विपं) 338,4.

वीमद्या, (विंगतिः) p. 509,4.

वीमण, (विंगतिः) p. 552,3.

वीमकवर, (विंगत्यक्षराणि)
p. 252,5 ; 254,2.

वीमगल, (विंगत्यधिकानि)
p. 412,2.

वीम हुद, (विंगतिद्वयं) p. 276,2.

वीम रंछं, (विंगतिरेखं) p. 440,4.

वीमा, (विंगतिः) p. 418,3 ; 555,3 ;
(विपं) 439,1

वीमाहं, (विंगतिः) p. 105,2.

वीमाम, (विग्रामः) p. 173,4.

वीमाम संजुक्त, (विग्रामसंयुक्तः)
p. 449,3

वीमामां, (विग्रामः) p. 171,1.

वीहा, (वीह) p. 344,1 ; 461,2.

बुज्भ, (बुधस्य) p. 187,8 ; 291,3 ;
(बुध्यते) 219,4.

बुज्भर, (बुधतां) p. 315,9.

बुज्भंता, (बुध्यमानाः) p. 507,3.

बुज्भद, (बुध्यन्तां, बुधाच्चं)
p. 80,8,9.

बुज्भहु, (बुधाच्चं) p. 293,4.

बुज्भिआ, (बुध्यते, बुद्धा, बुद्धां)
p. 309,4 ; 521,2.

बुभूभसु, (बुधस्य) p. 433,2.

बुद्धयो, (बुद्धः, बुद्धं) p. 5,2.

बुद्धा, (बुद्धाः) p. 545,2.

पृष्ठ. (एक) p. 21

पुष्पा, (सूत) p 1213 ५० 3

पद, (बोध) p. 367 L

बुद्धि, (बुद्धि) ॥ ४२८, ६५४२३
 (बुद्धि) ४४२

* इति. (इति) p. 217।

*इली, (बर्हि) P. 111 430 2

भुसाव, (बोध, भुसाव) p. 1984

पुस्तक, (गुरुकुल, गुरुकुल) P 415 A

१४३३ (बुधवार, ११ अक्टूबर)
 १४३३ (बुधवार, ११ अक्टूबर)
 २०३३ (बुधवार)
 २०३३

सुख प्रथम मण्ड, (सुधप्रथममण, सुधप्रथममणमि) = 2013

पृष्ठ ५५ मरुहक, (मुद्राङ्गनमनोहर)
p 3219

सुख भव्य राश्र, (सुधजनराश्र)
p. 31.3

सुख शर्मा, (उपजना) p. 257 ७

सुदाम, (बुधाना) p. 151

३०६ १ ४०० २ ५५५ १ (दाया)
 ११८ २ (दया) १७० ४ (दे)
 १७७ ४ ६ (द्वितीय) ३१५ ६

संज्ञ, (संज्ञ, संज्ञा) p 570 1

स अंगल, (सुगंधिका, दयाभा)
p 1035

ब.भाल, (द्विबल्लारिग्रहि)
[202]

*खण्डाल, (वैताल) p. 211।

अध्यात्म, (वत्सला) । २०७ ।

वेद्यार्थी श्रवण, (द्वयोदसरात्रि)
p. 2102

बलास, (बिलास) p 5.50 2

पत्र, (हृदयपत्र) ; २०५ २२२

२३७.४ (हयोरपि, हे अपि)

२००१ (साधारणसि) २००२

(सावधि. ई. अ. पि. सी.) - ५३

295.1 319.4 320.2 713.1

4-72 521 3 507 4 569 1.

जो मत, (हिमाचल, हिमाचल) p 230 2

जो साधू, (दिलसापुर, ही साधू)

P 135 2 140 5 141 2

अभाषादि, (विशेष्यदि) ■

विष, (विषय, विषयान्) ■ 5

विषय, वषय) ■ 1184

पृष्ठ, (विषय) p 117 2 14

अध्या. (अध्या.) [111] पृ. 204

Figure 1

4

W. (M) [511] p 356 1 171

अथ, (मदन) p 219 2 244 l,

304.5 (अथासू) 216.4

मध्य अजिन्त्र, (मध्यभण्डा) पृ २४

मध्य मीन द्दरा, (मध्यमीतिद्वर

भञ्जार, (भकारान्) p. 575,8.
 भइ, (भूत्वा) p. 537,2; 563,3
 भइरव, (भैरवे) p. 304,6.
 भउ, (जातः, जाताः, भरः) p. 453,1;
 581,7.
 भंग, (भङ्गः) p. 338,8.
 भंगला, (भग्नाः, भङ्गिताः, पलायिताः)
 p. 446,3.
 भंगु, (भग्नाः) p. 244,1.
 भंजणा, (भञ्जनः) p. 491,3.
 भंजाविश्र, (भग्नाः) p. 318,3.
 भंजिअ, (भग्नाः, भग्ना) p. 255,2;
 (भञ्जितो) 334,4.
 भंजिआ, (भञ्जिताः) p. 446,1.
 भंतिणा, (भक्त्या, प्रकारेण) p. 385,2.
 भगण, (भगणः) p. 42,5.
 भगण अगण, (भगणयगणौ)
 p. 41,2.
 भगणा, (भगणः, भगणाः, भगणं)
 p. 280,2; 454,3; 583,1.
 भगणा जुअ, (भगणद्वयं) p. 464,2.
 भगणा सगणा कखगण, (भगण-
 सगणकर्णगणाः) p. 569,2.
 भगणु, (भगणः) p. 293,5.
 भग्गंता, (भग्नाः) p. 289,1.
 भग्गण, (भगणैः) p. 500,2.
 भग्गिअ, (भग्नाः) p. 318,7.
 भग्गिआ, (भग्नाः) p. 488,2.
 भट, (भटाः) p. 488,1.
 भण, p. 109,4; 125,3; 170,4;
 187,3; 192,2; 220,5; 293,3;

321,1; 336,9; 360,2; 447,2;
 583,1; (भणति, भण्यते) 158,2;
 184,9; 240,5; 244,8; 263,5;
 323,5; 420,2; 431,4; 457,2;
 486,4; 539,3; 564,2; 579,8;
 (भणितं) 583,7.
 भणइ, (भणति, भण्यते) p. 30,5;
 163,4; 167,2; 230,8; 267,5;
 311,9; 319,5; 336,2; 442,1;
 492,4; 512,6.
 भणउ, (भणामि, भणत, भण्यतां)
 p. 374,1.
 भणंत, (भणति) p. 521,4.
 भणंता, (भणति) p. 271,4; 518,4.
 भणंति, (भणति) p. 315,3.
 भणमि, (भणामि) p. 330,2.
 भणइ, (भणत) p. 163,2; 177,7;
 (भणति) 180,6.
 भणहि, (भण) p. 371,1.
 भणहु, (भणत) p. 257,9.
 भणा, (भणति) p. 293,4.
 भणि, (भणति) p. 371,2; (भणित्वा)
 543,1.
 भणिअ, (भणित्वा, भणितः)
 p. 494,1.
 भणिअं, (भणितं) p. 447,3; 595,2;
 (भणिताः) 525,2.
 भणिआ, (भणिता) p. 119,1; 144,
 2; 567,8.
 भणिज्ज, (भण्यते, भण) p. 237,2.
 भणिव्वइ, (भण्यते) p. 228,6;
 236,2.

मयिन्वर, (मयिन्ते) ॥ ३२०२

४२४४

मयिज्ज, (मयिन्ते) p. ४६४४

मयीदो, (मयित) p. ३४८, १

मयीत्र, (मयिन्ते, मयिन्ते) p. ४११४

मयु, (मय) p. १७६, ५ २४१, २ २४२,

२ २५४, ० ३३०९ ४६१४

(मयिता) ५७१३

मये, (मयति) p. ५२५४

मया, (मय) ॥ ३३०० (मयति)

४४१, ३

मल, (मल) p. २७०२

मलि, (मला) p. ४०६२

मलि मला, (मलमला) p. ३०७, ३

मली, (मली, मयिन्ते, मयिन्ते)

p. ३७८, २ (मला) ४३९४

*मल, (मल, मल) p. २३५१

२४०२, ३

*मल, (मल) ॥ १३२, १

*मल, (मल) ॥ ४३६, ०

ममला, (ममन) ॥ ४५०३

मम मम इत्य, (मममममम)

p. ३१३, ६

ममली, (ममली) p. ३४२

ममली कता, (ममलीकता)

p. १६९८

ममिली, (ममिली) p. ४३५४

ममल मला, (ममलमला) ॥ ५५४

ममलकारड, (ममलकारा) p. ५१४२

ममल, (ममति, ममति) p. ०३३

२७० ४०१ ५६१, २

ममल, (ममति) ॥ १०४

मम ममला, (ममममला) p. ३९१, २

*ममल, (ममल) p. १४११

ममल, (ममल, ममला) p. २००१

ममल कुल, (ममलकुल) p. ३६१, २

ममल उदे, (ममलवर, ममलवर)

p. ३३४७

ममल उदयो, (ममलउदय)

p. ३६०६

*ममलालि इत्य, (ममलालीइत्य)

p. ४७४४

*ममल, (ममल) p. १४०१ २१३४

*ममलो, (ममल) p. १०३४

ममल, (ममल, ममला) p. ४५०२

ममला, (ममला) p. ४९१ ० ५५०३

ममल, (ममला) p. ५१६३

ममल, (ममति, ममति) p. ३ ०४

मम, (ममति, ममति) p. ६४४ (मम,

मला, मला) २०९३

ममे, (मम) p. ३३४५

ममला, (ममला, ममल) p. ४९१ ०

*ममल, (ममल) p. ०११५

ममल (ममल) ॥ ५५८ (ममल) ५००

ममल, (ममति) p. ४१९४

ममल, (ममल) ॥ ०५३

ममल, (ममल) [१११] p. ०६२

ममलमिन्, (ममलमी) [१११]

p. २०३

*ममल, (ममल) p. १४०१

ममल, (ममल) p. ४, ५ १६ ०

ममला, (ममल) p. २०७३

भास तरंडो, (भाघातरण्डः) p. 1,7.
भासा, (भाषते) p. 365,1.
भासे, (भासते) p. 563,6; (भासन्ते,
भासयन्ति, भासयन्ति) 566,5.
भिंरा गण, (भृङ्गाणं) p. 192,2.
भिंरा भंकार भारा, (भृङ्गाभङ्कारभाराः,
भृङ्गाभङ्कारभारः) p. 493,3.
*भिंरा, (भृङ्गाः) p. 195,3.
भिक्षा, (भिक्षा) p. 419,3.
भिक्षारी, (भिक्षुकः) p. 435,3.
भिच्च, (भृत्यो) p. 41,2; (भृत्यः)
44,3; 46,2,6; (भृत्यात्) 44,6,
7,8,9; (भृत्यः, भृत्ये) 44,7.
भिच्च गणा, (भृत्यगणः) p. 405,3.
*भिष्मभरटो, (भिष्मभरटाराटः)
p. 193,4.
भिष्म शरीर, (भिष्मशरीरं) p. 821,1.
भित्तिरि, (मध्ये) p. 545,7.
भीषणा, (भीषणा) p. 485,2.
भृशश्र पय, (भृजगपतिः) p. 579,8.
*भृशंगपश्रातं, (भृजङ्गपयातं)
p. 443,5.
भृशंगम, (भृजङ्गमः, भृजङ्गमं)
p. 9,3; 468,1.
भृशंगा पश्राटो, (भृजङ्गपयाताटं,
भृजङ्गपादाटं) p. 368,1.
*भृशंगापश्राश्रं, (भृजङ्गपयातं)
p. 440,4.
भृश जुश घर गिरि, (भृजयुगघृत-
गिरिः) p. 586,5.
भृशण, (भृवनं) p. 334,5.

भृशण भश करणा, (भृवनभयकरी,
भृवनभयकर्त्री, भृवनभय-
कारिणी) p. 165,2.
भृशणे, (भृवने, भृवनं) p. 128,3;
287,7.
भृशदंढ, (भृजदण्डः) [115]
p. 31,3.
भृशवह, (भृजपतिः, भृपतिः) [151]
p. 32,2.
भृश भरणं, (भृजाभरणं) [115]
p. 31,5.
भृशा, (भृजः, भृजयोः, भृजा)
p. 443,3.
भृशा संठिश्रा, (भृजासंठितः)
p. 387,2.
भृवण श्रणंदो, (भृवनानन्दः)
p. 365,5.
भृमि, (भृमिः) p. 322,4.
भृश्रं, (भृतं, भृमौ) p. 356,1.
भृश्रंता सारा, (भृवनसारः, भृवनसारं)
p. 356,2.
भृश्रगा लग्ग खग्गाहिं, (भृजाग्रलग्न-
खद्गेन) p. 15,3.
भृत, (भृताः) p. 520,2.
भृतलंतगा, (भृतलान्तगतः) p. 485,4.
भृवई, (भृपतिः) [151] p. 512,3,4.
भृमि, (भृमिः) p. 423,1; (भृमौ)
488,1.
भृमो, p. 207,5; (भृमिः, भृमिं)
483,3.
भृशा, (भृदाः) p. 17,2,3.
भृश, (भृवतः, भृदः) p. 220,3.

भज, (भज) p 1677

भेद्यो, (भेद्यो) p 171 235

भरि, (भेरी) [१] p 5003

भेरिच वृद्ध, (भेरीवृद्धे) p 3016

भो, (भ) [311] p 3011

भोद्यण, (भोद्यन) p 3384

*भोद्यष्ट, (भोद्य) p 1330

भाह राधा, (भोगिराज) p 4813

भोज, (भोज्य) p 4193

भोहुता, (भोहान्ता) p 3182

भोहा, (भू, भुको, भुयो)

p 4081 4438

म।

*मद्य, (मद्य) p 2131

मद्य गल करिष्य वृद्धलक्ष ममली,
(मद्यकलकरिष्यकालधामना)
p 4963

मद्य गल कुजर ममली, (मद्यकल
कुजरममना) p 4103

*मद्यगल, (मद्यकल) p 1306
1402

मद्यण, (मद्यन) p 3604

*मद्यण, (मद्यन) p 2114

मद्यण कैलि लीला घर, (मद्यनकैलि
लीलाघर) p 5114

*मद्यण लालक, (मद्यनलालक)
p 1303

*मद्यणहम, (मद्यनहम) p 3019
33110

*मद्यणहम, (मद्यनहम) p 33

*मद्यणु, (मद्यन) p 1933

मद्य मल, (मद्यमलान्) p 2621

*मद्यह, (मद्यर) p 2131

मद्यणु, (मद्युल) p 5133

*मद्यणु, (मद्यल) p 1933

*मद्यह, (मद्येह, मद्यह)

p 35034

मद्यह, (मद्येह) [315] p 352

*मद्यहो, (मद्यह) p 1933

मद्यल, (मद्यल) p 425 442

मद्यरि, (मद्यरि) p 4031 (मद्यरि
5632)

*मद्योर, (मद्योर) p 5144 510

मद्युला, (मद्युलानि) p 4911

मद्य लीला, (मद्यलियति) p 2041

मद्यिच, (मद्यिच) p 3346

मद्यिचा, (मद्यिचता) p 4994

*मद्युच, (मद्युच) p 1401

मद्य, (मद्य) p 4281

मद्यही, (मद्यमलपद्य) p 5322

मद्यि वर, (मद्यिवर) p 2493

मद्यि वर, (मद्यिवर, मद्यिवरण)
p 2448

मद्य, (मद्यक) p 4814 5204,
(मद्यक) 5141

*मद्यक, (मद्यान) p 36725

*मद्यली, (मद्यान) p 1951

मद्य मल, (मद्यमल) p 403

मद्य मद्य, (मद्यमद्य, मद्यमद्य)

p 5004

मंशर, (मन्दरः) p. 573,7.
 *मंदर, (मन्दरः) p. 351,1,2.
 मंदा, (मन्दाः) p. 399,3.
 मंसं, (मांसं) p. 419,2.
 *मक्काइ, (मर्कटः) p. 140,1.
 *मक्कालु, (मर्कटः) p. 198,3; 211,2.
 मगण, (मगणः) p. 42,2.
 मगण रगण, (मगणनगणौ) p. 41,1.
 *मक्का, (मत्स्यः) p. 211,4.
 *मक्का, (मत्स्यः) p. 140,3.
 मज्जं, (मदां) p. 419,2; 428,3.
 मज्झ, (मद्ये) p. 187,7; 291,3;
 333,2; 535,1.
 मज्झा, (मद्ये) p. 521,1.
 मज्झगुस यामाई, (मध्यगुनामानि)
 p. 32,1.
 मज्झगुस, (मध्यगुसः) p. 39,3.
 मज्झादिश्र, (मद्ये स्थिताः) p. 177,5.
 मज्झलघुश्र, (मध्यलघुश्र)
 p. 35,1.
 मज्झ लघुश्र, (मध्यलघुश्र)
 p. 35,5.
 मज्झ लघु, (मध्यलघुः) p. 39,4.
 मज्झो, (मद्ये) p. 16,1; 16,1;
 569,2.
 मज्झोक्क गंधो, (मद्येकगन्धः)
 p. 357,2.
 मज्झ, (मद्ये, मम) p. 394,2;
 397,3.
 मज्झ, (मद्ये) p. 433,3.
 मज्झा पिश्रला, (मध्यपीतं)
 p. 408,2.

मण, (मनसा, मनसि) p. 293,4;
 (मनः) 397,3; (मनः, मनसा)
 360,4; 541,4.
 मण मज्झो, (मनोमधो) p. 543,1.
 मण मोहणा, (मनोमोहनी) p. 521,4.
 *मराहंस हंस, (मनोहंसच्छन्दः)
 p. 489,4.
 मणहरण, (मनोहरणं) [ss]
 p. 30,8; (मनोहरणः) 273,2.
 मण हरणि, (मनोहरणि) p. 579,3.
 मणा, (मनः) p. 405,3; 414,4.
 मणि मंत, (मणिमन्ताभ्यां, मणिमन्तैः)
 p. 9,4.
 मणी गुण, (मणिगुणः) p. 370,1.
 मणो, (मनसा, मनसि) p. 287,9.
 मणो, (मनः) p. 330,3.
 मणो भव, (मनोभवः) p. 233,5.
 मणोभव सर, (मनोभवशरः)
 p. 233,5.
 *मणोहंस, (मनोहंसः) p. 491,5.
 मणोहर, (मनोहरः, मनोहरं)
 p. 242,6; 311,6; 478,2.
 मणोहरा, (मनोहरः) p. 523,3.
 मणोहराह, (मनोहराणि) p. 503,2.
 *मणोहर, (मनोहरः) p. 213,3.
 मणोहर, (मनोहरः) p. 330,2.
 मत्त, (मात्रा) p. 103,2; (मात्राः)
 103,6; 105,2; 155,2; 167,4;
 170,2; 182,1; 202,3; 205,3;
 237,1; 239,1; 240,4; 246,5;
 6; 254,2; 261,4; 265,2;
 269,1; 276,1; 280,2; 282,1;

28०५ 306१ 308३ 319४
 336८ 303२ 331२ 40६२
 484१ 500४ 552४ 571,३
 5५७ (मात्रासु) 223२ (मात्रे)
 333१

मल जोर, (जोषयता) p 4००१

मलगत, (मात्राधिक) p 19२३

मल चारि, (चतुर्मात्र) p 2५२४

मल पताका, (मात्रापताका)

p ६०७

मल विद्विषा, (मात्राविद्वेष)

p 252२

मल महसज सामिति, (मलमहसज

सामिति) p 227१

मलह, (मात्रा) p 282,५ 226२४

27४३ 287४ 411३ 500१

मलहि, (मात्राभि, मात्रापी)

p. 587७

मला, (मात्रा) p 108२ 124२

126२ 138२ 177६ 2५०२

236१ 238१ 240१ 241१

3००१ 361१ 367२ 3८१

33२२ 4०४,३ 42०४ 481,८

518३ 564३ 58०६ (मात्र)

177४ (मला) 483१

मलाह, (मात्रा) p 121३ 171२

269१ (मात्रासु) 171१

मलाह, (मात्रा) p 111१

मला मलय, (मात्रामलय) p 368१

मलाल, (मात्रापी) p 48१ 238४

मलाता, (मात्रा) p 377२

मला पताका, (मात्रापताका)

p ६०१

मला वल भुवलिच, (मात्रावलभुव
 लिता, मात्रावलभुवलिता)

p 5०७

मला वेर, (मात्रावेर) p ६०१

(मात्रावेर, मात्रामरो) ६०८

मला वला, (मात्रावला, मात्रावला)

p 442,२

मल, (मात्राभि) p ३१५२

मला, (मलाक, मलाकादि) p. ६०४

*मलुमार, (मलुमार) p. 28०३

मम, p 34३२

ममर, (ममर) p. 300२.

*ममरु, (ममरु) p 193३

ममर, (ममर) p 42,३

ममरु, (ममरु) p 24३३

*ममरु, (ममरु) p 336१०

338९

*ममरु, (ममरु) p 140२

ममर, (ममर) p 54१२

मम, (मम) p 345२

मलय कुहर वल, (मलयकुहर

नयत्रसु) p 233,४

मलय गिरि, (मलयगिरि) p ०55,३

मलय गिरि कुहर, (मलयगिरिकुहर)

p 270३

मलय चोल वल, (मलयचोलवली)

p 255३

मलय विप्र, (मलयविप्र)

p 148३

मलय मात्रा, (मलयमात्र)

p 493१

मलप्राणिला, (मलयानिलः, मलया-
निलाः) p. 513,1 ; 528,4.

*मलय, (मलयः) p. 213,2.

*मल्लिश्वा सुखंदं, (मल्लिकासुच्छन्दः)
p. 381,2.

*मल्लिका, p. 381,5.

मह, (मद्ये) p. 150,1 ; (ग्रहं) 180,7 ;
(मम, मद्यं) 358,3 ; 480,4.

महामत्त, (महामात्राः) p. 443,1.

महामत्त माश्रंग, (महामत्तमातङ्गः)
p. 443,1.

*महामाई, (महामाया) p. 114,4.

*महालक्ष्मी, (महालक्ष्मीः)
p. 386,2.

*महालक्ष्मी, (महालक्ष्मीः)
p. 387,4.

महि, (मद्यां) p. 262,3 ; 304,7 ;
(मही) 165,2 ; 266,2 ; (मही)
327,1 ; (मद्यं) 365,4.

महिश्र, (मद्यां) p. 165,3.

महिषल, (महीतलं) p. 311,4 ;
570,1.

महिषले, (महीतले) p. 539,1.

महिलं, (महिलां) p. 428,3.

महिधर, (महीधरः, महीधरः, मही-
धृतः) p. 165,3 ; 586,7.

*मही, p. 345,3,4.

मही, p. 368,4 ; (मही) 418,1.

महु, (मधुके, मधूकः, मधूकाः)
p. 270,1 ; (मद्यं, मम) 458,4.

*महु, (मधु) p. 345,1,2.

महुश्र, (मधुकरः, मधुकराः)
p. 233,2.

महुश्र चरण, (मधुकरचरणः =
घट्कलः) p. 257,8.

महुश्रा, (मधुकराः) p. 460,3.

महु पाण वहू सरा, (मधुपानवहु-
स्वराः) p. 460,3.

*महुभार, (मधुभारः) p. 284,3.

महुमास, (मधुमासे) p. 397,2 ;
(मधुमासः) 491,4.

महुर, (मधुरः) p. 566,6.

माश्रंग, (मातङ्गाः) p. 443,1.

माश्रा, (मायां) p. 289,8 ; (माया)
352,5 ; 463,2.

*माश्रा, (माया, मायां) p. 436,1 ;
461,4 ; 463,5.

माई, (मातः) p. 5,1.

माण, (मानय) p. 381,2 ; (मानः)
554,2,5.

माणं, (मानं) p. 122,1.

माण मोलिश्रा, (मानमोहिता)
p. 423,3.

माणस, (मानसं) [s] p. 29,4.

माणसु, (मानसं = गुहं) p. 308,2.

माणद, (मानस्य) p. 491,3.

माणदि, (मानेन, मानैः) p. 9,1.

माणहु, (मानयंत) p. 306,4.

माणिश्र, (मान्यते, मान्यः) p. 279,2.

माणिणि, (मानिनि) p. 9,1 ; 122,1.

माणीश्रा, (मान्यते, मान्यते, माननीयः)
p. 424,2 ; 481,1.

- माद्य, (माद्य) p 396 2
मायेही, (माय) p 377 1
*मायो, (मायिनी) p 115, 1
*मायसमा, (मनोरमा) p 115 1 2
मारद्य, (मारय) p 449 7
मारा, (मार) p 493 4
मारिद्य, (मारयिजा, मारित) p 3, 2
माहद्य, (माह्य) p 516 3
माहद, (माहति) p 576 5
माह, (मारित, मारयिजा) p 439 8 576 4
*माहद, (माहती) p. 370 7
*माहती, p. 370 4 420 5
*माहती हरा, (माहतीह्य) p 421, 4
माहत्र राद्य, (माहत्रराद्य) p 250 3
माहत्र राद्य हरे, (माहत्रराद्यह) p 319 6
माहत्रा, (माहत्रा) p. 446 1
*माहा, (माहा) p 271 4 (माहा) 273 5 434, 1
*माहा हरा, (माहाह्य) p 72, 2
*माहाहरा, (माहाहरा) p 512 6
*माहिनी नाम, (माहिनीनाम) p 492 1
माय अहेय, (मायाह्य) p 384 2
माहद, (माद्य) p 460 4
माहरो, (माद्यरी) p 513 3
मिद्य यद्यदि, (यमानय) p 147 5 167, 2 71 2
मिगत्रद्य, (लोपय) p 35 4
मिटिगद्य, (माद्यय, लोपय) p 48 3
मित, (मिने, मित्र, मित्राय) p 41 1 44, 3 45 6 46, 10, 33 2 1
मिता, (मित्र, मित्रादि) p 403 2
मित्रद्य, (मित्रति) p 371 4
मित्त, (मित्तती) p 20 5
मित्ताद्य, (मित्तते) p 29 8
मिषिद्य, (मिषीष्य) p 300 5.
मिषु, (मित्तति) p 297 4
मिषिद्य, (मित्तित) p 276 5.
मीषिद्य, (मित्तित) p. 309 3.
मुद्य, (द्यता) p 260 3
मुयदि, (मुद्य) p 127 2
मुद्यमाता, p. 327 2
मुदि, (मुद्रा) p 44 4
मुदि, (मुर्द्धित, मुर्द्धित्या) p 257, 5
मुदिद्य, (मुर्द्धित, मुर्द्धितानि) p 240 2
मुभ्य, (विभुद्य, वे भुद्य) p. 463 3
मुदि, (मुदिभ्य) p 321, 3
मुदि करिदि, (मुदिकादिरो, मुदि करिदयो) p 334 3
मुयद्य, (जानीत) p 177 7 246 3.
मुयद्य, (जानीदि, जानीत, चायती) p 47 6, 5, 3 137 8, 152 3 202, 6 370 2 512 6
मुयि, (चायता) p 228 2 233 4

*मुणि, (मुनिः) p. 213,5.
 मुणि आखंदं, (मुन्यानन्दः) p. 586,2
 मुणिश्रो, (ज्ञातः, ज्ञायते) p. 475,3;
 (ज्ञाताः, ज्ञातव्याः) 494,3.
 मुणि गण, (मुनिगणाः = सप्त गणाः)
 p. 560,2.
 मुणि गण मखं, (मुनिगणशरणं)
 p. 313,5.
 मुणि जल माणम चंसा, (मुनिजन-
 मानमचंसः) p. 586,8.
 मुणिज्जइ, (ज्ञायते) p. 500,3
 मुणिज्जए, (मन्वते, ज्ञायते)
 p. 484,3.
 मुणिज्जसु, (जानीहि) p. 59,3;
 431,2.
 मुणिज्जा, (ज्ञायते, ज्ञातः, ज्ञातव्यः)
 p. 429,2.
 मुणिज्जे, (ज्ञायते, मन्वते, मान्यते)
 p. 358,2; 418,4.
 मुणि दिश्र गण, (मुनिद्विजगणाः)
 p. 323,4.
 मुणौ, (ज्ञायतां) p. 500,4.
 मुण्येहु, (जानीहि, जानीत) p. 58,3;
 175,2; 192,2; 265,2; 299,2.
 मुणो, (ज्ञातव्यः, ज्ञायते, ज्ञायतां)
 p. 444,4; 509,4; (जानीत,
 जानीहि, ज्ञातः) 525,5.
 मुहरि, (मुद्रा) p. 573,5.
 मुह हरा, (मुद्राहृदं) p. 283,3.
 मुह, (मुग्धं) [५] p. 29,3; (मुग्धः)
 367,3.
 मुहए, (मुग्धः, हे मुग्धे, मुग्धया)
 p. 440,2.

मुह्रा, (मुग्धा) p. 555,5.
 मुहि, (मुग्धे) p. 129,5; 297,5;
 354,1; 547,3.
 मुहिणि, (मुग्धे) p. 126,3.
 मुह्ठीण, (मुग्धे) p. 195,3.
 मुह्ते, (मुग्धे) p. 366,2.
 मुह, (मुत्ते) p. 259,1; 509,1.
 मुहं, (मुह्नी) p. 125,4; 531,2.
 मुहिश्र, (मुग्धीभूय) p. 255,4.
 मुह्ते, (मां, मुत्थः) p. 468,5.
 मुहो, (मुह्ते) p. 475,1.
 ने, (मद्यं, मम) p. 127, 3; 356,4;
 363,4.
 नेइणि, (नेदिनी) p. 219,4.
 नेच्छा, (हेच्छाः) p. 446,4.
 नेच्छ सरीर, (हेच्छशरीरं) p. 249,2.
 नेच्छ सरीरं, (हेच्छशरीरं) p. 127,4.
 नेच्छएयो, (हेच्छानां) p. 157,5.
 नेहए, (हेच्छाः) p. 570,7.
 नेटाव, (लोपय) p. 96,2.
 नेटावा, (विलुप्यते) p. 412,4.
 नेणक्का रंभा खाहं, (नेनकारम्भानाथं)
 p. 507,3.
 नेरु, (नेरुः) [१] p. 37,3; 65,5.
 *नेरु, (नेरुः) p. 213,1.
 नेरुय्, (नेरोः एव) p. 105,3.
 नेरु मंदर सिर, (नेरुमन्दरशिरः)
 p. 157,3.
 नेरु सिंगा, (नेरुशृङ्गे) p. 425,2.
 *नेह, (नेघः) p. 158,1.
 नेह, (नेघः) p. 455,1.
 नेहंधारा, (नेघान्धकारः) p. 399,2.

मेदा, (मेघाः) p 391 2, 425 2,
516 1

*मेदाघट, (मेघाकर) p 213 2

मेहो, (मेघ) [115] p 34 1

*महो, (मघ) p 195 1

मो, (म) [111] p 39 2 525 1

मोहनि मच्छा, (मनुमुमच्छा)
p 403 3

मोहक, (मोक्ष) p 336 4 422 4

मोक्ष, (माक्ष) p 207 6 (मोक्ष)
317, 4

मोक्षिणा, (मोक्षिता) p 446 3

*मोक्षिणशाय, (मोक्षिकशाय)
p 451 2

मोक्षिणहार, (मोक्षिकहार)
p 296 2

मोक्षिणशाय, (मोक्षिकशाय) p 523 3

*मोक्षक, (मोक्षक) p 454 2

*मोक्षक, p 455 5

मोक्ष, (मयूत) p 316 1

मोक्ष, (मयूत) p 399 2

*मोक्ष, (मयूर) p 193 4

मोक्षिण, (मोक्षित) p 318 6

मोक्षक, (मोक्षक) p 311 1

मोक्षक, (मोक्षक) p 263 5

*मोक्षिण, (मोक्षिणी) p 239 2

*मोक्षिणी, (मोक्षिणी) p 235 1
239 3

*मोक्षी, (मोक्ष) p 195 1

मि, (पादपूरणे) p 25 3

र।

रघ, (रघवति) p 394, 1, (रघी)
513 2

रघ, (रघ) [111] p 31 4 (रघ)
271 3

रघ, (रघन) p 478 1 (रघ)
478 2

रघ, (रघन) p 117, 4, 263 1

रघ, (रघ) p 270 1 2

रघ, (रघ) p 379 3-4

रघ, (रघ) p 319 4

रघ, (रघ) p 213 4

रघ, (रघवति, रघवित्ता, रघव)
p 374 2

रघ, (रघित, रघित) p 447 4
478 3

रघ, (रघित) p 573 3

रघ, (रघित) p 131 2

रघ, (रघवति) p 131 4

रघ, (रघ) p 244 4

रघ, (रघ) p 322 2

*रघ, (रघ) p 213 2

रघ, p 118 3 419 1

रघ, (रघ) p 403 1

रघ, (रघ) p 367, 4

रघ, (रघ) p 172 3

रघ, (रघ) p 346, 4

रक्तो, (रक्तु) p. 343,4.
 रक्तो, (रक्तु) p. 345,4.
 रक्त, (रक्तः, रक्ते) p. 42,3;
 459,3.
 रक्त पर, (रक्तपरा) p. 263,5.
 रक्ता, (रक्तः) p. 521,1.
 रक्ता, (रक्तं, रक्तः, रक्ताः)
 p. 486,2; 552,1.
 रक्त, (रक्तयति) p. 42,5.
 रक्त, (राज्यं) p. 576,2,6.
 रक्त, (राजा, रक्तः) [151] p. 32,3.
 *रक्त, (रक्त, रक्त) p. 228,6.
 *रक्त, p. 103,7; 140,6; 158,6;
 228,1.
 रक्त, (रक्तं, रक्ते) p. 42,9; 148,1;
 180,3; 244,2; 327,8; 448,4.
 रक्त याद (रक्तनाथः) p. 502,2.
 रक्त दत्त दत्त हन्ता, (रक्तदत्तदत्तहन्ता)
 p. 172,1.
 रक्त मह, (रक्तमध्ये) p. 255,4.
 रक्त मुक्ति, (रक्तमत्ताः, रक्तं मुक्ता)
 p. 244,2.
 रक्त रक्त कांची गुणं, (रक्तरक्त-
 कांचीगुणं) p. 511,2.
 रक्त कर्म अगारा, (रक्तकर्मअगाराः)
 p. 499,1.
 रक्त, (रक्तीति, रक्तीति) p. 537,3;
 581,3.
 रक्तं, (रक्तः) [1] p. 38,2.
 रक्ता, (रक्तः) p. 520,3.
 रक्त रेह, (रक्तिरेहः) p. 210,2.
 *रक्त, (रक्तः) p. 348,4.

रक्त, (रक्तः, भर्ता) p. 375,4.
 रक्त गमन, (रक्तगमनं) p. 352,2.
 रक्ति, p. 539,2.
 रक्ती, p. 496,4; (रक्ति) 500,3.
 *रक्तो, (रक्तः) p. 348,3.
 रक्ता, (रक्तामहे) p. 428,3.
 रक्ता, (रक्तः) p. 419,4.
 रक्त, (रक्तः) [15] p. 26,4; [111]
 28,2; [1] 38,4.
 रक्तगता, (रक्तनाथं) [55] p. 30,7.
 रक्ताभरणं, (रक्तभरणं) [5]
 p. 29,2.
 रक्त वक्तो, (रक्तवर्णो) p. 365,2.
 रक्त रहणं, (रक्तविरतिः) p. 311,3.
 रक्त सहितं, (रक्तसहितं) p. 492,1.
 रक्त सुरंगो, (रक्तसुरङ्गः) p. 383,1.
 रक्ति, (रक्तिः, रक्तिं) [55]
 p. 30,7.
 *रक्ति, (रक्ति) p. 147,5.
 *रक्ति, p. 148,7.
 रक्त, (रक्तः) p. 36,3; (रक्तं) 249,5;
 (रक्ताः) 309,3.
 रक्त, (तिष्ठति) p. 190,4; 395,3.
 रक्तं, (विरतिः) p. 311,2.
 रक्त वंजण संज्ञोअस्य, (रक्त-व्यञ्जन-
 संयोगस्य) p. 10,1.
 रक्त वंजण संज्ञोए, (रक्त-व्यञ्जनसंयोगो)
 p. 7,3.
 रक्ति, (रक्ते) p. 309,3.
 रक्ति, (रक्तिः) p. 330,4.

- *राष्ट्रसेन, (राष्ट्रसेना, राष्ट्रसेन) | रिशो, (रिष) p 330 5
 II ००८६ (राष्ट्रसेन) 235 2 रिद्धि, (रिद्धि, रिद्धि) p 4००
 ०40 6 (राष्ट्रसेन) 240 5 44 ०
 *राष्ट्रसेन रहुव, (राष्ट्रसेनरयडा) *रिद्धो (रिद्धि) p 1141 438
 p 230 4 इयत्तो, (इयत्ति) p 1०५ ०
 रायह, (रायान) II ०६९ 1 इयत्ता, (इय) p 408 3
 राया, (राया) p २०4 4 ०77 1 इयो, (इय) p 558 4
 289 7 367 3 इय्य, (इय) p 184 4
 राय, (राया) p 19 1 इय (इयेल) p 503 ०
 रायन, (रायकुल, रायकुले) इय्य, (इयन, इयने) p 103 5
 p 4० 9 ०६7 7
 *रायो, (राया) p 19 1 इय्यो (इयया, इयन) p 440
 रायो (राया) p 394 ० इय (इय) [i] p 38 3 (काति
 राजता, (राजनि, राजन्त) p 4०५ ९ 107 1
 राजते, p 511 5 इय सुहा, (इयसुहा) p 3०८ 3
 राया, (रायह राया) p ०44 7 *इयमासा कृन्, (इयमासाकृन्
 रायण, (रायण) p 5 ० 7 p 398 ०
 *रामा, (रामा) p 115 ० 436 ० इय, (इयै, इये) p 5 1
 रामो, (राम) p 344 1 इयण, (इयेल) p 444 4
 रायव (रायव) p 5 6 8 *इयमासा, p 390 4
 राहा मुह महु पाय, (राहापुममहु इयह, (इयति) p ५1 5
 पान) p 324 दे, p ००7 1 450 1 468 4
 रिउ रायव (रिपुमला, रिपुमलेपु) (राजि) 347 1
 p ०५५ 5 देह, (देहा) p 346 1
 रिउ वय, (रिपुवत) p 5 0 3 देहव, (राजते) p 510 2.
 रिउ मयव, (रिपुमयन) p १1३ 4 रहता (राजयान) p ००३ 4
 रिउ धिर, (रिपुधिर) p 304 ० *देहा (रहा) p 151 1
 रिउ धीयहि (रिपुधिरधि) रहा, (देहा, रहा) p ००३ ०
 p 160 4 418 3
 रिमर, (रिपुमि) p 3०2 1 रहार्ह, (रहा) p 11० 1
 रिद्धि, (रिद्धि) p 331, 3 रहो, (रेक) p 59०

रो, (रः) [५१५] p. 39,4.

*रोला, p. 155,1,3; 157,6; 158,6.

रोला हंडो, (रोलाच्छन्दसि)
p. 155,4.

रोस रत्त सभ्य गत्त, (रोपरत्तसर्व-
गात्राः) p. 485,2.

रोसाणिग्र, (उज्ज्वलितं) p. 184,4.

रोसा रत्ता सभ्या गत्ता, (रोषारत्त-
सर्वगात्राः) p. 483,2.

ल ।

लइ, (सृष्टीत्वा) p. 180,3; 230,1;
257,6,8; 375,1.

लंका गिरि नेहलादि, (लङ्कागिरि-
संखलायाः) p. 528,2.

लंघिग्र साग्ररा, (लङ्घितसागरः)
p. 255,4.

लंबाल अग्रगं, (लम्बालकाग्रं)
p. 531,2.

लक्खं, (लक्ष्) p. 102,4.

लक्खण, (लक्षणे) p. 187,4; (लक्षणे)
187,8.

लक्खण विहूणं, (लक्षणाविहीनं)
p. 15,2.

लख, (लक्ष्) p. 262,1.

लग, (निकटे) p. 541,2.

लगो, (लगौ) p. 345,3.

लगगइ, (लगित्वा, लगति) p. 304,1;
(लगति, लगन्ति) 571,6.

लगगंता, (लग्नाः) p. 289,1.

लगिगन्न, (लग्नाः) p. 318,7; (लग्ने)
576,3.

लगिगन्न कट्टा, (लग्नकोष्ठाः) p. 244,3.

लगिगन्ना, (लग्नाः) p. 468,1.

लग्गु, (लग्नं) p. 504,2.

लग्गे, (लगन्ति) p. 545,3.

*लच्छी, (लक्ष्मीः) p. 112,2; 113,
1; 114,1.

*लच्छीएरो, (लक्ष्मीधरः) p. 444,4.

*लज्जा, p. 114,2.

लविज्जइ, (लभ्यन्ते) p. 167,6.

ललइ, (ललयति) p. 266,2,4;
322,4.

ललित्थं, (ललितं) p. 420,2.

ललइ, (लभते, लभ्यते) p. 374,2.

ललित्थो, (ललित्थौ) p. 494,2.

ललिव्वइ, (लभ्यते) p. 571,5.

लहु, (लघुः) p. 4,4; 6,2; 209,2;
(लघुः, लघुं) 230,4; 291,2;

299,2; 370,2; 468,1; (लघुं)

177,5; (लघवः) 96,3; 135,1;

141,1; 215,1; 270,2; 478,3;

486,2,3; (लघून्) 170,5;

457,3; (लघुभिः) 202,2;

(लघोः) 58,4; 301,2; (लघूनां)

223,1; (मन्दं) 233,3.

लहुअ, (लघुं) p. 59,3.

लहुअं, (लघुकं) p. 110,2.

लहुआ, (लघुं) p. 18,3; लघुभिः)
119,1; 144,1; (लघू) 210,3.

लहुआलंबेण, (लघ्वारम्भेण, लघुका-

१ सम्भन, लघोरलम्बेन) p 265

लङ्गुल, (लङ्गुलेन) p 33 10

लङ्गुल, (लङ्गुलि) p 23 5

लङ्गुल, (लङ्गुलि, लङ्गुलि) p 39 3

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 96 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 252 3

लङ्गुल, (लङ्गुल, लङ्गुल) p 55 3

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 11 2

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 345 1
583 8

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 4 0 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 581 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 529 2

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 37 4

लङ्गुल, (लङ्गुल, लङ्गुल)
लङ्गुल, (लङ्गुल) p 566 6

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 30 9

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 374 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) : 7 2 (लङ्गुल) 11 0
297 4 (लङ्गुल) 3-6 2

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 380 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 404 1
415 2 464 1 567 2

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 413 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 262 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 403, 3

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 545 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 230 4

लङ्गुल, (लङ्गुल, लङ्गुल)
p 465 1 576 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 430 8 (लङ्गुल,
लङ्गुल) 481 4 570 1

*लङ्गुल, (लङ्गुल) p 301 8

लङ्गुल, (लङ्गुल, लङ्गुल) p 80 2

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 227 2

*लङ्गुल, (लङ्गुल) p 500 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 131 8

*लङ्गुल, (लङ्गुल) p 304 9

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 446 2

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 446 2

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 55 5

लङ्गुल, (लङ्गुल, लङ्गुल)
p 378 4

लङ्गुल, (लङ्गुल, लङ्गुल, लङ्गुल)
p 235 1 304 5 909 2

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 545 5

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 504 1

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 277 1 367 3

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 307 5

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 89 3

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 304 3

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 148 5

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 89 3

लङ्गुल, (लङ्गुल) p 55 8

लेखर, (लेख्य) p. 223,2.
लेखय, (लेख्यते) p. 319,4.
लेखहु, (लिख्यते, लेखः) p. 55,9;
(लिख) 575,7.

लेखिष्य, (लिख्यते) p. 46,4.
लेखिष्या, (लिखितः, लेख्यः)
p. 459,3.
लेखिष्य, (लिख्यते, लिख्यन्ते)
p. 347,1.

लेख, (लिख, लेख्ये) p. 55,5.
लेख्खि, (लिखित्वा) p. 48,4.
लेहइ, (लभते) p. 213,6.
लेहि, (पृहाण) p. 12,4.
लेही, (पृहाण) p. 483,4.
लेहु, (पृहाण) p. 189,1.

लोअण, (लोचनं, लोचने) p. 286,1.
लोअ लोअण रंजणा, (लोकलोचन-
खनः) p. 491,4.

लोआण, (लोकानां, लोकैः)
p. 143,2; 506,1,4.
लोहइ, (लोहयति, लुठति)
p. 289,4; (लुठति) 304,7.

लोभ मणा, (लोभमनः, लोभे मनः)
p. 480,3.

लोरहि, (नेत्रैः, अश्रुभिः) p. 289,3.
लोलइ, (लोलते) p. 286,2.

लोलंती, (लोलायमाना) p. 207,1.
लोला, (लुठन्ति, लोलन्ति)
p. 378,1.

*लोहंगिणि, (लोहाङ्गिनी, लोहाङ्गी)
p. 150,1; 151,1; 152,1.

लोहा वल, (लोहावले) p. 318,4.
सुह, [लह] (लभते) p. 220,2.

स।

स, (सः, सा) p. 4,3; 267,5; 355,2;
365,6; 370,2; 385,3; 435,1.

सअ, (शतं) p. 583,7.

सअण, (सगणः) p. 388,1.

सअल, (सकलं) p. 298,2.

सअल उअरि, (सकलोपरि)
p. 148,6.

सअल जण दुरित दमण कर, (सकल-
जनदुरितदमनकरः) p. 190,4.

सअल पअइ, (सकलपादेयु)
p. 252,5.

सअल विअइ अण किअ मण मोहा,
(सकलविअधजनकृतमनोमोहं)
p. 564,5.

सअल भुवण दीवो, (सकलभुवन-
दीपः) p. 383,3.

सअला, (सकला) p. 474,3.

सआ, (शतानि) p. 102,2; 442,2;
500,4.

सआर, (सकारस्य) p. 594,4.

सइ, (स सव) p. 374,4; (तदेव)
400,4; (तां) 535,4.

सई, (सती) p. 345,4.

सउ, (समे, समेयु) p. 80,4; (शतं)
182,5; 246,5,6; 287,6; 308,
2; 336,8; 555,4; (साहुँ)
192,2.

सउ शीष धत, (विश्वविधिवत-
 मात्राद्य) p 520 2
 सकट, (सकट) p 351 2 412 3
 सकर, (सकुर) p 417 4
 सकर चरण, (सकुरचरण) p 176 4
 सकर, (सकुर) p 172 3
 सकरी, (सकुर) p 347 2
 सका हट, (सकुराहट) p 176 4
 सख, (सख्याया) p 5, 23 (ग्रह)
 [1] 500 3
 सख, (ग्रह) [1] p 321
 सख सकल, (ग्रहककुले, ग्रहककु-
 लाभ्या, ग्रहककुल) p 521 3
 *सखचारी, (ग्रहचारी) p 388 2 5
 *सखु, (ग्रह) p 213 3
 सग, (सङ्गे) p 207 4 538 6
 सगादि, (सङ्गे) p 576, 3
 सगादिणी, (सङ्गहीता, सङ्गहिनी,
 सङ्गहली = व्यभिचारिणी)
 p 118 0
 सगास मग्ने, (सगासमग्ने) p 500 5
 सगासे, (सगास) p 361 3
 सघारि, (सङ्गत, सङ्गरु) p 350 2
 सघारि, (सङ्गार्य) p 80, 8
 *सङ्गत, (सङ्गुत) p 400 4
 *सङ्गता, (सङ्गुता) p 401 4
 सङ्गुत, (सङ्गुता) p 463 (सङ्गुत)
 240 4
 सङ्गुत, (सङ्गुत) p 543 2
 सङ्गुत परो, (सङ्गुतपर) p 11 61
 सङ्गुता, (सङ्गुता) p 108, 2

सठह, (सख्याय) p 280 3
 सठवहु, (सख्यापयत) p 164 1
 17, 1 230 1, 274 4 276
 321 2
 सठवि, (सख्यायते, सख्याय, सख-
 यता) p 514 1 2
 सठविष, (सख्याय, सख्यापय)
 p 475 2
 सठाविषहु, (सख्याय) p 2, 41
 सठिया, (सखित, सखितो)
 p 502 2
 सतार, (सन्तार, सन्तारण) p 129
 सतारिष सवार, (सन्तारिसवार)
 p 162 4
 सतासह, (सन्तारसपति) p 240 8
 सपद, (सम्पद, सम्पत्ति) p 422
 160 7 412 2
 सपलह, (सम्पादयति, सम्पत्ति)
 1 423
 सपुखड, (सपूर्व) p 287 6
 सपुख सति मत, (सपूर्वग्रहिमात्र)
 p 292 2
 सपुत, (सपुत) p 549 1
 सभविष, (सभण्य, सभलित, सभा-
 लय) p 475 1
 सभलिया, (सभलित) p 124 2
 सभता, (सम्पूत) p 460 4
 सभने, (सम्पत्ति) p 459 2
 सभरि, (सम्पत्ति) p 545 7
 सभलि, (समाख्य, सावधानीपूर्व,
 सम्पूत, सवधान्य) p 59 5,
 297, 4

*संभु, (शम्भुः) p. 158,2; 515,9.

संभु, (शम्भुः) p. 285,2; 316,2.

संभु, (शम्भुः) p. 5,3.

संभुहि, (शम्भुना) p. 192,2.

*संभू णामाश्रं, (शम्भुनामेदं)
p. 543,4.

*संभो, (शम्भुः) p. 193,1.

संभोश्च द्विषोरहं फासफुल्ल फणा-
वली कवलये, (संभोगद्विषो-
रणीस्फारोत्फुल्लफणावलीकवल-
नेन) p. 528,2-3.

*संभोहा, p. 356,4.

संभोहा रुद्रं, (संभोहाह्यं) p. 356,1.

संहार, (संहार, संहारु) p. 351,2.

संहार, (संहारः) p. 334,5.

संहारो, (संहारु) p. 361,4.

सकल पत्यार संखा, (सकलप्रस्तार-
संखा) p. 102,1.

*सक्र, (शक्रः) p. 189,2; 190,7.

सक्र गणा, (शक्रगणः, शक्रगणं)
[5115] p. 575,1.

सक्रो, (शक्रः) [5115] p. 23,2.

*सक्रो, (शक्रः) p. 193,1.

सक्रो गण, (शक्रगणः) [5115]
p. 567,5.

सगण, (सगणः) p. 42,4; 301,7;
(सगणं) 293,2; 323,4.

सगणा, (सगणः) p. 280,2; (सगणाः)
447,1; (सगणौ, सगणाः)
569,1; 571,4.

सगणाह, (सगणं) p. 326,1.

सगणेण, (सगणेन) p. 362,1.

सगणो, (सगणः) p. 348,3; 472,2.

सगुण, p. 360,1.

सगुरु, (सगुरुन्) p. 167,4.

सग, (स्वर्ग) p. 405,3.

सग गंगा जलेहिं, (स्वर्गगङ्गाजलेः,
स्वर्गगङ्गाजलौघैः) p. 558,2.

सग गोहा, (स्वर्गस्तेहिं, स्वर्ग स्तेहिं)
p. 430,4.

सग मण, (स्वर्गमनसः) p. 488,2.

सगाह शिलश्च, (स्वर्गनिलयः)
p. 279,3.

सगा, (स्वर्गः) p. 368,4.

सगा सगा, (स्वर्गमार्ग) p. 507,5.

सचं, (सत्यं) p. 126,5.

सजुत्ते, (संयुक्तः) p. 357,1.

सज्ज, (सज्जिताः) p. 485,1; (सज्जं)
535,2.

सज्जण संगी, (सज्जनसङ्गी) p. 583,8.

सज्जा किञ्चा, (सज्जीकृतः) p. 509,2.

सज्जा हूथा, (सज्जीभूतानि)
p. 483,3.

सज्जिश्च, (सज्जिताः) p. 502,1.

सज्ज करा, (सज्जीकृतं, सज्जीकुरु,
सज्जीकृत्य) p. 330,7.

सज्जीआए, (सज्जिताः) p. 514,3.

सट्टि कल, (पट्टिकला) p. 103,3.

सट्टि, (पट्टिः) p. 103,5; 226,4.

सट्टि मत्तंगो, (पट्टिमात्राङ्गं)
p. 124,3.

सट्टि बाल, (बट्टिबालान्) p 5043
 सत लोच, (सप्तशिखर) p 2614
 स त लो, (सतला) [111] [311]
 [351] p 5051
 सत्, (सप्त) p 1022 1101 170
 4 2352 3722 4842
 (सप्तह) 1735
 सत्तगाल, (सप्ताधिका) p 1052
 सत्तम, (सप्तमे) p 1202
 सत्तरि, (सप्तति) p 2102
 सत्त द्य, (सप्तदशसि) p 1036
 सत्ता, (सप्त) p 167,3 3771
 4811 5433
 सत्ताद्वय, (सप्तद्वयसि) p 1329
 सत्ताईया, (सप्तद्वयसि) p 1112
 1121 (सप्तद्वयसि, सप्तद्वय
 सिद्धि) 1192
 सत्ताईयाई, (सप्तद्वयसि)
 p 1213
 सत्ताद्वयसि, (सप्तद्वयसि)
 p 1032
 सत्ताद्वयसि, (सप्तद्वयसि)
 p 1111
 सत्ताद्वय, (सप्तद्वय) p 102,3
 सत्तु, (सत्तु) p 445; 464,8
 5004 (सत्तु) 46568
 सत्तु, (सत्तु) [1] p 234 4002
 6172 302,4
 *सत्तु, (सत्तु) p 2133
 सत्तु, (सत्तु) p 500,3

सत्तु लुच, (सत्तुलुच) p 5753
 सत्तु हार, (सत्तुहार, सत्तुहार)
 p 5212
 *सत्तुल, (सत्तुल) p 1403 211
 3 5316
 *सत्तुल विज्ञानिद्वय, (सत्तुलविज्ञानि
 द्वय) p 5294
 *सत्तुलसहा, (सत्तुलसहाटक, सत्तुल
 सहाटक) p 5054
 सत्तु, (सत्तु) p 3092 5161
 5667
 *सत्तुरा, (सत्तुरा) p 3334
 *सत्तु, (सत्तु) p 1404
 सत्तु, (सत्तु) p 4884
 सत्तु राया, (सत्तुराय) p 514,4
 सत्तु राय, (सत्तुराय) p 4184
 सत्तु, (सत्तु) p 4468, (सत्तु)
 4503 (सत्तु, सत्तु)
 5503 (सत्तु) 583,1
 सत्तु गुह, (सत्तुगुह, सत्तुगुह)
 p 4374
 सत्तुल मूल, (सत्तुलमूल) p 143
 सत्तुल राया, (सत्तुलराया, सत्तुल
 रायासि) p 4332
 सत्तु लोच, (सत्तुलोच) p 3012
 सत्तु द्य, (सत्तुद्वय) p 3234;
 5837
 सत्तुल, (सत्तुल) p 3003
 सत्तुल, (सत्तुल) p 74
 सत्तु, (सत्तु) p 4032

मध्य, (सर्वोः, सर्वोः*) p. 46,2;
 (सर्वोः, सर्वोः) 55,2; 326,2;
 501,4; (सर्वोः) 554,4.
 मध्यर, (सर्वोः) p. 42,8; 563,6.
 मध्यंग सुद्ध, (सर्वोद्गुद्धः) p. 198,6.
 मध्य दिम, (सर्वदिषु) p. 563,5.
 मध्य बुक्का, (सर्वबुक्कानि) p. 207,2.
 मध्य देश, (सर्वदेशः) p. 233,3.
 मध्य पाण, (सर्वपादेन) p. 466,4.
 मध्यलं, (मयलं, शवलं) p. 319,3.
 मध्य लघु, (सर्वलघुः, सर्वलघु)
 p. 230,3.
 मध्यलङ्घनस्य, (सर्वलघुकथ) p. 33,6.
 मध्य लघु, (सर्वलघुः) p. 152,1.
 मध्यला, (सयलाः, सफलाः) p. 518,3.
 मध्यलो, (सवलः) p. 497,1;
 (सवलानि) 503,2.
 मध्य लोचरि, (सर्वलोकेः) p. 521,
 2; 547,3.
 मध्यरि, (सर्वोः) p. 215,1.
 मध्या, (सर्वोः) p. 483,4; (सर्वोः)
 545,4.
 मध्या आसा, (सर्वोशाः, सर्वोशामु)
 p. 566,5.
 मध्याए, (सर्वोशां) p. 111,1.
 मध्यासा, (सर्वोशाः) p. 207,2.
 मध्या सारा, (सर्वसाराः, सर्वसारान्)
 p. 438,1.
 मध्ये, (सर्वोः) p. 113,2; (सर्वोः)
 506,3.

मध्येरि, (सर्वोः) p. 25,5.
 सम, (समे) p. 146,2; 230,3; 249,
 5; 241,2.
 समग्र, (समये) p. 537,3.
 सम ग्रन्थर, (समाक्षराणि) p. 431,3.
 समग्र माहवा, (समयमाधवः)
 p. 513,4.
 समंत गुरुवो, (समस्तगुरुकाः)
 p. 525,1.
 समगल, (समग्राः) p. 226,4;
 336,8.
 समगाहं, (समग्राणि) p. 102,5;
 (समग्रा, समग्राणि) 442,2.
 सम जाहरि, (समजातिभिः)
 p. 431,3.
 समदि, (समाव्य) p. 180,3.
 समणदि, (समर्पयसि) p. 227,4.
 सम ग्रन्थ, (समग्र्योः) p. 202,7.
 सम भागए, (समभागः, समभागे)
 p. 59,3.
 समर, (समरः, समरे) p. 266,5.
 *समर, (समरः) p. 211,7.
 सम रुग्र गुण, (समरुपगुणः)
 p. 198,6.
 सम रुग्रा, (समरुपाः) p. 129,3.
 *समरो, (समरः) p. 193,2.
 समा, (समाः) p. 426,4.
 समाज, (समाजः) p. 277,1.
 समाणा, (समाना) p. 443,3.
 *समाणिआ, (समानिका)
 p. 372,2,5.

समाप्त, (समाप्त) p 303

समीरणा, (समीरण, समीरणा) p 514

समुद्र, (समुद्र, समुद्र) p 5767

समुद्र दूरणा, (समुद्रदूरणा) p 4221

समुद्र, (समुद्र) p 1314

सम्माननीय, (सम्मानित, सम्मानित) p 5063

सर, (सर, सर) [1] p 373 360
1 4023 (सर) 733 (सरो)
301 (सरा) 4889 (सराध)
5372

*सर, (सर) p 2116

*सराध, (सराध) p 2117

सर चमत्, (सराचमत्) p 229

सराध सम्य, (सराधसम्य) p 5668

सराध सम्य सर्व सुखरिह सञ्चला,
(सराधसम्यसर्वसुखरिहसञ्चला)
p 462

सराध सर्व विह, (सराधसर्वविह)
p 1842

सराध सुधाधर सञ्चला, (सराधसुधाधर
सञ्चला) p 4101

*सराध, (सराध) p 1311

*सराधिका, (सराधिका) p 2222

सराध, (सराध, सराधे, सराध)
p 402

सराध, (सराध) [1111] p 1119

सराध, (सराध, सराध, सराध)
p 202

*सराध, (सराध) p 405

सर सुखि सञ्चला सञ्चला, (सरसुखि
सञ्चला) p 3382

सर सञ्चला सञ्चला, (सरसञ्चला)
p 4941

सराध, (सराध) p 4974

सराध, (सराध) p 2576

सराध सञ्चला, (सराधसञ्चला, सराधसञ्चला)
p 5353 5372

सराध सञ्चला सञ्चला, (सराधसञ्चला
सञ्चला) p 391

सराधसञ्चला, p 3601

सराध सञ्चला सञ्चला सञ्चला,
(सराधसञ्चलासञ्चलासञ्चला)
p 5316

सराध सञ्चला (सराधसञ्चला) p 5304

सराध सुपञ्चला, (सराधसुपञ्चला) p 5791

सराध, (सराध) p 424

सराध, (सराध) p 2353

*सराध, (सराध, सराध) p 4044

सराध सञ्चला, (सराधसञ्चला) p 3602

सराध सञ्चला सञ्चला, (सराधसञ्चलासञ्चला)
p 1316

*सराध, (सराध) p 1314 1411
2116

*सराध, (सराध) p 1312

सरि, (सरि, सरि) p 101

*सरि, (सरि, सरि, सरि)
p 1126

सरि, (सरि) p 3603

सरिस सम दोष गुण, (सदृशसमदोष-
गुणं) p. 202,7.

सरिसा, (सदृशी) p. 18,4.

सरीरा, (शरीरं) p. 463,1.

*सर, (शरः) p. 132,4.

सर, (शरं) [1] p. 215,2; (शराः)
486,1.

सलह्विज्जह, (स्नाध्यते) p. 246,4.

सलह्विज्जसु, (स्नाध्यतां, स्नाध्यन्तां)
p. 202,2.

*सल्ल, (शल्लं) p. 213,3.

सल्ल, (शल्लं) [1] p. 469,2; (शल्ले)
330,6; (शल्लः, शल्लं) 555,2;
(शल्लौ) 567,4; 575,2.

सल्ल जुआ, (शल्लयुगं) p. 459,2;
464,2.

सल्ला, (शल्लानि, स्नाध्याः) p. 112,1;
483,2; (शल्लः, शल्लं) 418,2.

सल्ला द्विष्यो कंठा, (शल्लच्छिन्न-
कण्ठाः) p. 507,4.

सल्ला जुआला, (शल्लयुगलं) p. 461,1.

ससमुद्धं, ([स]समुद्धं) [51] p. 27,3.

ससहर, (शशधरः) p. 190,3.

ससहर तिलअ, (शशधरतिलकः,
हे शशधरतिलक) p. 458,3.

ससि, (शशी) [1155] p. 23,2;
263,3; 266,3.

*ससि, (शशी) p. 132,7; 213,3.

ससिणा, (शशिना) p. 348,4.

ससि वज्रणि, (शशिवदने) p. 267,2;
271,2; 583,5.

ससि रज्जणि, (शशिरज्जनी) p. 263,3.

ससि हर, (शशिधरः) p. 190,5.

ससौ, (शशी) p. 348,1,2.

ससुर, (शशुरः) p. 338,1.

सह, p. 488,4.

सहआर कोसर गंध लुद्ध, (सहकार-
कोसरगन्धलुद्धाः) p. 491,2.

सहह, (सहते) p. 14,1,3.

सहज, (सहजेन, स्वभावात्)
p. 10,2.

सहजे, (सहजेन, सहजतः, स्वभावात्)
p. 9,3.

सहदेमुब्बासह, (स्वदेशादुद्भासयति)
p. 42,4.

सहव, (सहिये, सोदयं) p. 270,4.

सहस, (सहस्रं) p. 262,1.

*सहसकलो, (सहस्राक्षः) p. 158,2;
195,2.

सहसाई, (सहस्राणि) p. 102,3.

सहाओ, (सहायः) p. 391,2.

सहास मुह पंकअं, (सहासमुखपङ्कजं)
p. 511,3.

सहि, (सखि) p. 135,1; 270,4;
300,1; 351,1; 370,4; 388,2;
464,4; 486,3; 513,4; 537,4;
563,7; 566,8.

सहिअउ, (सहितं) p. 182,6.

सहिओ, (सखि, सहितः, साधितः)
p. 348,3.

समाध, (समाधन) p 309
 समीरला, (समीरल, समीरला) p 557 4
 समुद्र, (समुद्र, समुद्र) p 5767
 समुद्र दूरधा, (समुद्रदूरधा) p 4221
 समुद्र, (समुद्र) p 1714
 सम्माखीये, (सम्माखित, सम्मानित) || 3063
 स, (सर, स) [1] p 319 300
 1, 4023; (स) 2935 (सरी)
 3701 (सरा) 4883 (सराध)
 5972
 *सर, (सर) p 2116
 *सरध, (सरध) p 2117
 सर चंगल, (सरचंगल) || 2539
 सरध समध, (सरधसमध) p 3688
 सरध समध सवि सुधरित धधका,
 (सरधसमधसमधिसुधरितधधका)
 p 4162
 सरध सवि विध, (सरधसविध)
 p 1842
 सरध सुधाधर धधका, (सरधसुधा
 काधका) p 4101
 *सरध, (सरध) || 1321
 *सरधिका, (सरधिका) p 2899
 सरधा, (सरध, सरध, सरध) p 4902
 सर पध, (पधसर) [1111] || 338
 सरध, (सरोधर, सरधरा, सर-
 धरा) p 2893

*सरध, (सरध) p 4065
 सर सुधित मला सधिक, (सरधुनि-
 माधमधका) || 3582
 सर लहु सधिक, (सरलहुसधित)
 p 4941
 सरध, (सरध) || 4924
 सरध, (सरधका) p 2576
 सरध मध, (सरधमध, सरधमधका)
 p 6353 5393
 सरध मध रधिका, (सरधमधर-
 धिका) p 3921
 सरधमुध, p 3801
 सरध सधिक वल सध धधका,
 (सरधसधिकवलसधधधका)
 p 5816
 सरध मध (सरधमध) p 6304
 सरध सुध, (सरधसुध) p 579,1
 सरधा, (सरधा) p 4724
 सरध, (सरध) || 355,3
 *सरध, (सरध, सरध) p 4944
 सरध मध, (सरधमध) p 3602
 सरध सध सधिक, (सरधसधसधका)
 p 1328
 *सरध, (सरध) p 1374 1471
 2276
 *सरध, (सरध) p 1912
 सरि, (सरि, सरि) p 803
 *सरि, (सरि, सरि, सरि)
 p 1726
 सरि, (सरि) p 2603

- सरिस समदोष गुण, (सदृशसमदोष-
गुणं) p. 202,7.
- सरिसा, (सदृशी) p. 18,4.
- सरौरा, (शरीरं) p. 463,1.
- *सम, (शरः) p. 132,4.
- सह, (शरं) [1] p. 215,2; (शराः)
486,1.
- सलद्विज्जह, (साध्यते) p. 246,4
- सलद्विज्जसु, (साध्यतां, साध्यन्तां)
p. 202,2.
- *सल्ल, (शल्यं) p. 213,3.
- सल्ल, (शल्यं) [1] p. 469,2; (शल्ये)
330,6; (शल्यः, शल्यं) 555,2;
(शल्यौ) 567,4; 575,2.
- सल्लु लुआ, (शल्यपुगं) p. 459,2;
464,2.
- सल्ला, (शल्यानि, साध्याः) p. 112,1;
483,2; (शल्यः, शल्यं) 418,2.
- सल्ला द्विपो कंठा, (शल्यच्छिन्न-
कण्ठाः) p. 507,4.
- सल्ला लुआला, (शल्यपुगलं) p. 461,1.
- ससमुदं, ([स]समुदं) [1] p. 27,3.
- ससहर, (शशधरः) p. 190,3.
- ससहर तिलश्च, (शशधरतिलकः,
चे शशधरतिलक) p. 458,3.
- ससि, (शशी) [1155] p. 23,2;
263,3; 266,3.
- *ससि, (शशी) p. 132,7; 213,3.
- ससिणा, (शशिना) p. 343,4.
- ससि ग्रन्थि, (शशिवदने) p. 267,2;
271,2; 583,5.
- ससि रन्थि, (शशिरत्ननी) p. 263,3.
- ससि हर, (शशिधरः) p. 190,5.
- ससौ, (शशी) p. 348,1,2.
- ससुर, (शशुरः) p. 338,1.
- सह, p. 488,4.
- सहप्रार फेसर गंध लुद्धव, (सहकार-
योगरगन्धलुब्धाः) p. 491,2.
- सहह, (सहते) p. 14,1,3.
- सहज, (सहजेन, स्वभावात्)
p. 10,2.
- सहजे, (सहजेन, सहजतः, स्वभावात्)
p. 9,3.
- सहदेमुब्धामह, (स्वदेशादुद्भासयति)
p. 42,4
- सहव, (सहिये, सोदयं) p. 270,4.
- सहस, (सहस्रं) p. 262,1.
- *सहसकलो, (सहस्राक्षः) p. 158,2;
195,2.
- सहसाई, (सहस्राणि) p. 102,8.
- सहाश्री, (सहायः) p. 394,2.
- सहास मुह पंकश्रं, (सहासमुखपङ्कजं)
p. 511,3.
- सहि, (सखि) p. 135,1; 270,4;
300,1; 351,1; 370,1; 388,2;
464,4; 486,3; 513,4; 537,4;
563,7; 566,8.
- सहिअव, (सहितं) p. 182,6.
- सहिशी, (सहि, सहितः, साधितः)
p. 310,2

मही, (धय) p ३३१
 *महद, (देखर) p २१११
 धा, p ३३ ११२२ ११२२ १५१
 ३७४ ३२२ ४१८४ (म)
 १२३४
 धाघर, (धामर) p ३०७७
 धाजि, (धन्नीमुख) p २०२२
 *धाज, (धा) p २११३
 धावविध दधल, (धामदित्तधर)
 p ३१३७
 *धावुलभट्ट, (धावुलभाटन)
 p ५२९६
 धावर, (धामल) p ४५५१
 धामि हमीर दधल, (धामिहमीर
 दधल) p १६०३
 धार, (धार, धरा) p ४९४२
 धारन, (धारन) p २११४
 *धारनरघु, (धारनरघु, धारन
 रघु) p ४१९२
 *धारनरघु, p ४५०६
 *धारनिका, p ३२०४ ४९३६
 *धारनिका, (धारनिका) p ४९१२
 *धारवई, (धारवती) p ४०४१
 *धारवती, (धारवती) p ४०५४
 *धारवि, (धारवी) p ११५४
 *धारधु, (धारधु) p २११७
 धारा, (धार, धार) p ३९८१
 ४३८४
 धाह, (धार) p १५०१ (धार)
 ४९७३

*धाह, (धार) p ३४६, १२
 धारा, (धार) p ४१०१
 *धासा, (धासा) p ४३६, १
 धासिधरो, (धासिधर, धासि
 [११११]) p २३४
 *धासिधी, (धासिनी) p ४१९
 ४१९५
 *धामूर, (धामूर) p ५७९, ३ :
 धाहमका, (धाहमाहु) p १२६
 धाहि दुह, (धाहिदुह) p २०
 विध दधल, (विधमादल)
 p ५३१४
 विध विट्टी, (वीतविट्टि) p ५४
 विधन, (वीतन) p २११३ २
 विधर, (विधा) p ५२०, ३
 *विहवलोक, (विहावलोक)
 p २०३३
 विहल, (विहल) p ११७२
 *विहावलोक, (विहावलोक)
 p २०६६
 विहावला, (विहावला) p ३९७१
 *विहिनी, (विहिनी) p १०३, ६
 १२६१ १२९, १६, (विहिनी)
 १२६, ६
 विधन, (विधा, विधन) p २०७
 *विधन, (विधा) p २०७, २
 (विधा) p ०६
 *विधन क, (विधाक) p
 p २०७१
 विधन, (वीध) p ५९८७
 विधिविध, (विध) p ५७३१

नो, (सष्टः) p 358,1.

च, (सष्टः) p 547,4.

गिह, (सिद्धिः) p. 213,1.

द्वि सरो, (सिद्धिसरः, सिद्धेः सरः)
p 311,5.

सद्वी, (सिद्धिः) p. 115,1.

संघ, (सिद्धः) p. 132,2.

सिद्धयश्च सोम्य, (स्वप्नसोदराः)
p. 414,2.

सर, (सिरसि) p. 190,3; 291,2;
292,2; 333,1

सिर शंके, (सिरोद्ध्वे, सिरोद्ध्वेण,
सिरोद्ध्वाः) p 80,6.

सिर किञ्चिच्च गंगं, (सिरःकृतगङ्गं)
p. 313,1.

सिर गंग, (सिरोगङ्गाया, सिरसि गङ्गा)
p. 176,1.

र गंगं, (सिरोगङ्गाः) p. 586,4

र दुह शंके, (सिरोद्ध्वयाङ्गेन,

स सिरोद्ध्वयेन) p 64,4

पर शंके, (सिर उपर्याङ्गेण, सिरः-
स पराङ्गेण) p. 80,6-7.

स मद्य, (सिरोमद्ये) p 190,4.

स हि, (सिरसि) p 394,2.

स खंड, (श्रीखण्डः) p. 184,3

स फणिवड, (श्रीफणिवतिः)

p 323,5

सरि महु महणं, (श्रीमहुमणं)
p. 421,4.

सरे, (सिरसि) p. 573,2; 576,1

सिसिर रिठ, (सिश्चिरम्भुः)
p 581,7.

सिमुत्तये, (सिमुत्तये) p. 528,5.

सिद्धरोहि, (सिद्धरैः) [1111]
p. 33,8.

सिद्धि, (सिद्धी) p. 40,2.

*सिद्धिनी, p. 80,9.

*सिद्धीच, (सिद्धी) p. 115,4.

*सी, (श्रीः) p. 343,4.

सीय, (श्रीतः) p. 563,3.

सीयला, (श्रीतलः) p. 460,1.

सीया, (श्रीताः) p. 399,3.

सीम, (श्रीर्षे) p. 207,1; 285,1;
354,4

सीमड, (श्रीर्षे) p 169,1.

सीमं, (श्रीर्षे) p. 15,4.

*सीमदपक, (श्रीर्षदपकं) p. 377,5.

सीमदि, (श्रीर्षे) p 417,8.

सीसा, (श्रीर्षे) p. 439,1.

*सीसाद्यो, (श्रीर्षदपकं) p. 377,2.

सीसे, (श्रीर्षे) p. 143,1.

*सीसी, (श्रीर्षे) p. 193,2.

*सीह, (सिंहः) p. 211,8

*सीहो, (सिंहः) p. 193,2.

सु, (सुतरां) p. 472,4

सुश्रया, (सुवनाः) p. 163,2.

सुश्या, (सुताः) p. 362,3.

सुंदर, (सुन्दरः) p. 351,1; 573,7

सुंदर काश्या, (सुन्दरकाश्या) p. 583,4

सुंदर मल्लिका, (सुन्दरमल्लिका) p. 583,4

सुंदर छाया, (सुन्दरछाया) ॥ 586 G

सुंदरि, (सुन्दरी) p 206 1, 523 5,

573 5; (सु सुन्दरि) 127 2,

401 2, 460 4, 521 4

*सुंदरि, (सुन्दरी) p 450 4

*सुंदरिधा, (सुन्दरी, सुन्दरिधा)

॥ 567 8

सुंदरि द्वादि, (सुन्दरीद्वये) p 10 3

*सुन्दरी, p 460 5, 570 9

सुन्दर, (सुन्दर) ॥ 223 3, (सुन्दरि)

310 5, 457, 3, (सुन्दरिधा)

248 5

सुन्दर विष्णु, (सुन्दरीविष्णु),

सुन्दरीविष्णु) ॥ 472 4

सुन्दर बरे, (सुन्दरिबरे) p 323 5

*सुन्दर, (सुन्दर) ॥ 350 4

सुन्दर रत्ना, (सुन्दररत्न, स्वकर्मरत्न)

p 430 2

सुन्दर फल, (सुन्दरफल) p 477 4

406 4

सुन्दर, (सुन्दर) p 207 6 277 3

सुन्दर, (सुन्दर) p 430 4 (सुन्दर,

सौन्दर्य) 543 1

सुन्दर मग, (सुन्दर, सौन्दर्य)

p 293 3

सुन्दर, (सुन्दर) p 350, 2

सुन्दर, (सुन्दर) ॥ 311 8

सुन्दर, (सुन्दर) p 480, 4

सुन्दर कर, (सुन्दरकर) ॥ 502 3

सुन्दर, (सुन्दर) p 520 3

सुन्दर, (सुन्दर) p 57 6

सुन्दर सुन्द, (सुन्दरसुन्द)

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर) p

1 506 2

सुन्दर, (सुन्दर) ॥

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर) p

*सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर) p 328

सुन्दर, (सुन्दर) p 17

सुन्दर, (सुन्दर, सुन्दर)

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर, सुन्दर)

सुन्दर, (सुन्दर) p 270 4

सुन्दर, (सुन्दर) p 126

सुन्दर, (सुन्दर) p 12 4

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर, सुन्दर)

सुन्दर, (सुन्दर, सुन्दर)

144 4

सुन्दर, (सुन्दर) p 4, 4

(सुन्दर) 307 2 (सुन्दर)

*सुन्दर, (सुन्दर) p 17

सुन्दर, (सुन्दर) p 246

सुन्दर, (सुन्दर) p

सुन्दर, (सुन्दर)

(युद्धो) p. 7,2; (युद्धाः)
368,3; (युद्धा) 395,3;
(युद्धां) 269,2.
काश्रव, (युद्धकायः) p. 511,4.
युद्धवर्गः) p. 564,2
(युद्धवर्गः) p. 554,2,5.
विषय, (युद्धवर्गचिन्तं,
चिन्ताः) p. 130,1.
P. : [515] p. 503,1.
वर, (शिप्यचक्रं) p. 497,1.
292 गिरि) p. 301,8.
वर अंके. सिद्धं) p. 228,6.
शिरोऽङ्ग पसिद्धाः) p. 287,4;
वर किञ्चित्
p. 3 सेहं) p. 31,5.
वर गंग, (शिप्य) p. 518,3.
p. 176, : सुप्रियं) [11]
र गंग, (शिप्य 5; 319,3; 321,1;
र दुह अंके, (शिप्य, सुप्रिये) 494,4
मा शिरोऽङ्गद्वयं, सुप्रियं) [11]
पर अंके, (शिप्य 543,2.
सा पराङ्गण) p. 360,1;
स मद्र, (शिप्यः, सुप्रियगणं, सुप्रिय-
स, शिप्य) 44,1; 583,1.
सा खंड, (शिप्य) p. 371,4.
सा फलि (सुप्रियगण्येन)
P. 50,3.
वर मा सुप्रियः), [515] p. 35,4.
p. सुवर्णाः) p. 552,3.
मिने, (शिप्य 492,3.

*सुवाच, (सुवाचः) p. 374,4
*सुवाच, (सुवाचकः, सुवाचकं)
p. 374,1.
सुभारि, (सुभार, सुभारितं) p. 579,3.
सुभार, (सुभारः) p. 560,3.
सुभार, (सुभार) p. 255,2; 316,2; 354,
8; 351,1.
सुभार, (सुभार) p. 311,2.
सुभार लोचन, (सुभारिलोचनः,
सुभारिलोचनं) [51] p. 30,8.
सुभार, (सुभार) p. 573,6.
सुभार, (सुभार) p. 253,5.
*सुभार, p. 414,4.
सुभार, (शिप्य सुप्रिय) p. 125,2; 127,
3; 390,4; 352,1; 459,4;
539,4.
*सुभार, (सुभार) p. 413,4.
सुभार अंके, (सुभारनयः) [51] p. 30,0.
सुभार अंके, (सुभारनयः) p. 139,1.
सुभार चरा, (सुभारचरः, सुभारचरः)
p. 570,4.
सुभार वद, (सुभारनयः) [51] p. 27,2.
सुभार मरि, (सुभारनयः) p. 190,4.
सुभार सेवित्र चरणं, (सुभारनयः)
p. 313,5.
सुभार, (सुभार) p. 139,1.
सुभार, (सुभार) p. 336,2.
सुभार सीस, (सुभारनयः)
p. 180,8.
*सुभार, (सुभार) p. 211,7.
सुभार, (सुभारनयः, सुभारनयः)
p. 552,2

सुभञ्ज, (सुभञ्ज, सुभञ्ज)

p 426 4 426 1

सुभञ्जिष्ठ विष्, (सुभञ्जिष्ठविष्)

p 502 4

सुभञ्ज, (सुभञ्ज) [1] p 352 2

सुभञ्जलो, (सुभञ्जल, सुभञ्जल)

p 307 3

*सुभञ्ज, (सुभञ्ज) p 406 4 408 4

सुभञ्जि, (सुभञ्जि) p 147 1

*सुभञ्जक, (सुभञ्जक) p 211 2

सुभ, (सुभ) p 100 160 7, [सुभ]
(नद) 547 3

सुभञ्ज, (सुभञ्ज) p 124 2

सुभञ्ज, (सुभञ्ज, सुभञ्ज) p 147 4
269 3

सुभ काञ्च, (सुभकाञ्च, सुभकाञ्च)

p 461 3

सुभ काञ्च विष्, (सुभकाञ्चविष्)

p 429 4

सुभञ्ज सुभञ्ज, (सुभञ्जसुभञ्ज)

p 330 3

सुभ भाञ्च, (सुभाञ्च) p 388 8

सुभ जगो, (सुभजगो) p 583 8

सुभञ्जवि, (सुभञ्जवि) p 518 1

सुभ, (सुभ) p 645

सुभञ्ज, (सुभञ्ज) p 645

सुभञ्ज, (सुभञ्ज) p 481 4

*सुभ, (सुभ) p 213 3

सुभ, (सुभ) p 370 4 403 2
504 1

सुभ विष्, (सुभविष्, सुभविष्)

p 128 5

सुभञ्ज, (सुभञ्ज) p 249 5

सुभ, (सुभ) p 403 4

सुभ, (सुभ, सुभ, सुभ)
p 232 (सुभ) 40
320 3 (सुभ) [113

*सुभ, (सुभ) p 193 1

सुभ काञ्च, (सुभकाञ्च) p 1

सुभ, (सुभ) p 125 4

सुभ, (सुभ) p 125 4

सुभ, (सुभ) p 125 4

सुभ, (सुभ) p 125 4

*सुभ, (सुभ) p 125 4

सुभ, (सुभ) p 125 4

सुभ, (सुभ) p 125 4

सुभ, (सुभ) p 125 4

*सुभ, (सुभ) p 125 4

*सुभ, (सुभ) p 125 4

*सुभ, (सुभ) p 125 4

सुभ, (सुभ) p 125 4

(सुभ) 377 4

सुभ, (सुभ) p 20

सुभ, (सुभ) p 27

सुभ, (सुभ) p 20

सुभ, (सुभ) p 45

1080 440 1 (सुभ)

(सुभ) 20 2

*सुभ, (सुभ) p 182 1

सुभ काञ्च, (सुभकाञ्च) p

सुभ काञ्च, (सुभकाञ्च) p

सुभ काञ्च, (सुभकाञ्च) p

मेघेण, अमेघाः) p. 571,3.

मेघा, मेघेः) p. 119,2.

मेघः) p. 361,4.

आ हृदो, (शेखराजच्छन्दः)
361,2.

मेघः) [11115] p. 23,3.

(शेखरः) p. 132,3.

(शेखरः) [1151] p. 24,3.

गणः) [115] p. 39,4; 525,1;

१) 1,8; 11,2; 89,8; 109,2;

69,7; 172,8; 173,2; 176,3;

89,2; 207,6; 224,4; 279,2;

185,2; 334,8; 346,4; 350,2;

151,1,2; 358,3; 367,2; 380,

2; 417,4; 444,4; 470,1;

570,7; 576,8; (तं) 135,1;

291,3; 367,4; (तत्) 12,4;

124,8; 152,2; 278,2; 315,9;

356,1; 449,2; 506,8; (सा)

343,4; 363,1; (तस्य) 279,3.

र, (सोदरं) p. 463,2.

र सुन्दरि, (सोदरसुन्दर्या)

p. 576,3.

र, (तौ) p. 177,6; (स एव) 375,

4; 381,4; (तत्, तदेव) 554,4.

र, (स एव, सोऽपि) p. 439,4.

र, (सोऽपि) p. 412,3.

रुण, (श्रुत्वा) p. 125,1.

रु विनाश मणा समणा, (हि शोक-

विनाशमनःशमन) p. 480,4.

सोरुह, (सौराष्ट्रं) p. 278,2.

सोऽपि. (सोऽपि) p. 244,4

सितर, (सु-

*सोरुहा, (सौराष्ट्रं) p. 279,4.

*सोरुहा हृदं, (सौराष्ट्रच्छन्दः)

p. 278,1.

सोलह, (घोड़ण) p. 220,2; 226,2;

241,1; 411,3; 469,3.

सोलह अगल, (घोड़णाधिसं)

p. 336,8.

सोलह कल पत्यार, (घोड़णकल-

प्रस्तारं) p. 295,2.

सोलह चरणेण, (घोड़णचरणेन,

घोड़णचरणेः) p. 442,1.

सोलह मत्तं, (घोड़णमात्रं) p. 223,4.

सोलह मत्त विराम कही, (घोड़ण-

मात्राकथितविरामं) p. 417,2.

सोलहाइ, (घोड़ण) p. 503,3.

सोला, (घोड़ण) p. 378,1; 406,3.

सोला कलथा, (घोड़णकला)

p. 406,3.

सोह, (शोभते) p. 292,2.

सोहइ, (शोभते) p. 311,4.

सोहए, (शोभते) p. 263,3; 297,5.

सोहणा, (शोभना, शोभने, शोभनं,

शोभनः) p. 521,3.

*सोहा, (शोभा) p. 115,3.

सोहे, (शोभन्ते) p. 518,2.

ह ।

हय गय घर घरिणी, (हयगजघृह-

घृहिणीः) p. 289,2.

हय गय पय, (हयगजपदातयः, हय-

गजपदातीन्) p. 330,7.

ते, (अस्माकं) p. 361,4
 त, (हस्मीरः, हस्मीरे) p. 249,3;
 255,5; 520,5.
 र कज्जु, (हस्मीरकार्यं)
 p. 180,6.
 रो, (हस्मीरः) p. 127,5.
 (हरः, हर) [sss] p. 23,2;
 266,2; 345,2; 351,2; 448,4;
 458,1; 586,1.
 ; (हरः) p. 211,2.
 ३, (हरतु) p. 176,8; 190,5
 , p. 313,8.
 ता, (हरति) p. 566,8.
 ती, p. 348,2.
 र हार हंस ठिअ, (हरहारहंस-
 स्थितिः) p. 184,2.
 रि, (हरिः) p. 211,2.
 रै, (हरिः) p. 448,4; 586,5
 रंगीय, (हरिगीतं) p. 306,5.
 रिंगीता, p. 309,9.
 रिण सरिस्सा यग्रणा, (हरिण-
 सदृशनयना) p. 389,2.
 रिणी, p. 115,3.
 रिणो, (हरिणः) p. 195,3.
 रि वंभ, (हरिब्रह्मा) p. 184,9.
 रि हर वंभ, (हरिहरब्रह्माणः)
 p. 197,2.
 रै, (हरन्ति) p. 244,8.
 रलहलिअ, (हलहलितः) p. 148,3.
 रमइ, (हसति) p. 184,7; 393,2.
 रमतव, (हसन्) p. 470,2.

हसंता, (हसन्ति) p. 520,4.
 हसंती, p. 348,2.
 हसि, (हसित्वा) p. 190,5.
 हसिऊण, (हसित्वा) p. 127,3.
 हाकंद, (हाकन्दः) p. 44,9; 157,5;
 318,4.
 *हाकलि, p. 283,4.
 *हाकलि छंद, (हाकलिच्छन्दः)
 p. 280,1; 282,2.
 हाकलि रुअउ, (हाकलिरूपं)
 p. 280,3
 हार, (हारः) [s] p. 37,1; 207,3,
 402,1,2, 413,1; (हारं) 259,
 2; 295,1; 319,3; (हारः, हारं)
 321,1; 415,2; 418,1; 484,3;
 489,3; 497,3; 500,3; 521,3;
 552,2,4; 573,4; (हाराः) 484,
 2; 525,4.
 हार गंध वंधुरेण, p. 381,1.
 हार गंधा, (हारगन्धौ) p. 444,1.
 हा ख, (हा-खः) p. 255,5.
 हारा, (हारः, हारः, हारान्) [s]
 p. 112,1; 137,2; 155,4;
 352,3; 356,2; 377,3; 424,
 2; 438,2; 439,2; 481,1,2;
 514,2,3, 516,2; 543,3.
 हाराय, (हारः) [s] p. 398,1.
 हारा छक्का वंधो, (हारपट्कवन्धः,
 हारपट्कवन्धो) p. 361,2.
 हारावलि, (हारावलिः) [s]
 p. २०
 हारि, ।

*हारी, (हारि) p 357 4

*हारोच बधो, (हारोत्तबधः)

p 357 9

हार, (हार) [s] p 241 451 3
4911

हारजला, (हारोत्तबधः) p 512 5

हारे, (हारय) p 357 1

हारेण, p 403 1

हारो, (हारः) p 107 1 152 2
390 2 440 2 466 1

हासद, (दृषति) ; 113 3 540

हि, p 118 4 228 4

हिचय, (हुचय) p 541 3 566 8 1

हिचय लले, (हुचयलले) p 287 5

हिचला, (ललाट) p 408 1

हिहू, (हिहूक) p 260 4

हिथि, (थ, थयेन) p 503 0

हिथो, (हीन, हीन) p 1 2

हिति परि, (थय प्रकाशेय, थयया
परिपाट्या) p 486 1

हीन, (हीन) p 198 1

हीणा, (हीना) p 318 3

*हीर, (हीर) p 319 5 391 2
929 5

हीरदि, (हीरे) p 573 5

हीरा, (हीर) p 137 2 377 3

*हीर, (हीर) p 213 4

हीरो, (हीर) [s] p 243

हु, (हि, थय) p 397 3 428 1

हुच, (भवति) p 345 1

भवति, थयय) p 561

हुचति, (भवति) p 594 5

हे, (थय, हे) p 347 1 500

हेयो, (थेय, थेय) p 51

हेयु, (थय) p 182

हेयु, (थय, थययय) p 1

हेरता, (थययति, थयययति,
थययययय) p 507 5

थदि, (थिरीय) p 293 2

थ, (भवत) p 41 1, 2 (थयय
446 446 6 104 5

163 5 290 1 257 2

355 3 467 3 413 4 (s

433 1 (थययय) 469 4

थोच, (भवति) p 202, 1

थोच, (भवति, थयय) p 44

74 112 31 331

2 427 445 103 2

118 2 4 119 0 120 2

3, 4 177 8 180 3 7

254 1 357 4 375 4 (s

155 2 215 1 237 1

396 1 466 4 518

555 3 4

थाय, (थयय) p 360 4

थोति, (भवति) p 16

2, 4 392 111

थोति, (थयय) p

थोच, (भवति)

